

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

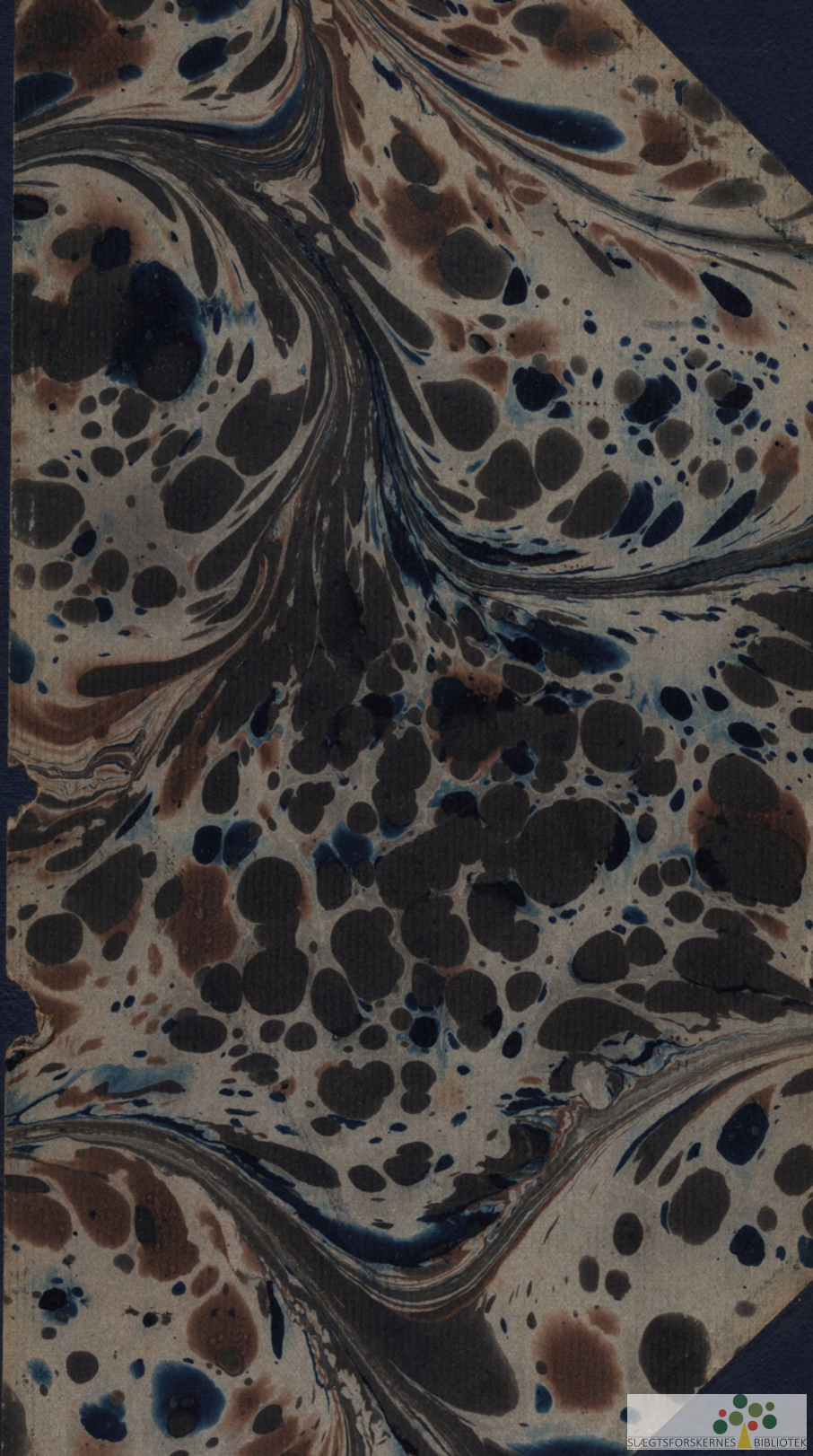
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSK
BIOGRAFISK
LEKSIKON

DANSK
BIOGRAFISK
LEKSIKON

GRUNDLAGT AF C. F. BRICKA

REDIGERET AF

POVL ENGELSTOFT

UNDER MEDVIRKNING AF

SVEND DAHL

UDGIVET

MED STØTTE AF CARLSBERGFONDET

XXV

VAHL—WILLEMOES

J. H. SCHULTZ FORLAG
KØBENHAVN MCMXLIII

Tilsynsraad:
Aage Friis, Ellen Jørgensen, Th. A. Müller.

Copyright 1943 by J. H. Schultz Forlag.
Aktieselskabet J. H. Schultz Bogtrykkeri · København

Vahl, Wahl. Af Slægter med Navnet V. skal først nævnes en navnlig til Botanikken og til Lægevirksomhed knyttet Slægt V., som føres tilbage til Skipper, senere Købmand i Bergen Henrich Rasmussen (1720—94), hvis Søn nedenn. Botaniker Martin V. (1749—1804) blev opkaldt efter sin Mormoders Broder Martinus V. (Fahl, Faal). Han var Fader til de nedenn. Botanikeren Jens Laurentius Møestue V. (1796—1854) og Generalmajor Johan V. (1799—1875) samt til Regimentskirurg Hen(d)rik V. (1789—1837), hvis Sønner var Lægen, Forstander for Frederik VII.s Stiftelse paa Jægerspris Martin V. (1827—87) og de nedenn. Bibliotekar Johannes V. (1831—1901) og Provst Jens V. (1828—98); denne var Fader til nedenn. Geograf Martin V. (f. 1869) og til Helga Ingeborg V. (f. 1880), der var gift med Fysikeren Hans Marius Hansen (f. 1886, s. d.). — En fra Krummenhennersdorf ved Freiberg stammende Haandværkerslægt W. føres tilbage til Godsforvalter Christian W. (1607—69), hvis Sønnesøn Vicedommer i Oberbohrsch Daniel W. (1650—97) var Bedstefader til Tømmerfrimester i Kbh. Hans Christoph W. (1727—97); dennes Søn Tømmermester, Brandmajor Johann Christopher W. (1759—1838) var Fader til Muremester, Oldemand Frantz Ludvig W. (1792—1863), der opførte Thorvaldsens Museum, til Tømmermester, Oldemand Carl Vilhelm W. (1797—1856), til Garvermester August Frederik W. (1800—62) — hvis Søn var Stiftamtmand i Aalborg Eduard Johan W. (1831—99) — til Sognepræst til Laastrup Christian Ferdinand W. (1811—84) og til Mathilde Augusta W. (1825—93), som i Ægteskab med Fuldmægtig i Krigsministeriet, Krigsassessor Peter Ewald Beyer Sørensen (1821—53) var Moder til Overlærer ved Metropolitanskolen Axel Sørensen (1851—1920); af dennes Børn, der tog Navneforandring til W., skal nævnes fhv. Bibliotekar i Studenterforeningen, Lektor Aage James Ewald W. (f. 1884).

J. Vahl: Slægtebog over Afkommet af Christjern Nielsen, 9. Hæfte, 1892, S. 18 f. — A. Wahl: Stamtavle over Efterkommere af Erbgerichtsverwalter Christian Wahl, 1926.

Albert Fabricius.

Wahl, Georg Wilhelm, 1706—78, Medaillør og Møntmester. F. 1706 i Tyskland, d. 21. Maj 1778 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri). Gift 28. Aug. 1739 i Kbh. (Petri) med Mette Dorothea Gercken.

W. blev 1726 ansat som Stempelskærer i Hamburg. Herfra blev han kort efter Christian VI.s Tronbestigelse indkaldt af Møntmester Wineke til Kbh. for at skære Stemplerne til den nye Mønt af 1731 og til Medaillerne til Kongeparrets Salving s. A. Disse vandt ikke Bifald, og skønt han gjorde Arbejdet om, blev hans Medailler kasseret. Paa Kongens Bekostning blev han sendt til den berømte Medaillør J. C. Hedlinger i Stockholm »for at perfectionere sig i Konsten«. Her opholdt han sig 1733—34. I Aarene efter sin Hjemkomst fik W. i alt ca. 20 Medailler at udføre, idet han 1737 efterfulgte Peter Berg som Hofmedaillør. Hans Portrætter af Christian VI. og Dronning er nøje kopieret efter Hedlingers Portrætmedailler; i øvrigt stod hans Arbejder langt tilbage for Arbiens. Nævnes kan hans Medailler over Kronprins Frederik 1732 (udført 1734), Kongeparrets Norgerejse 1733 (udført 1735), Reformationsfesten 1736, Vallø Stift 1738, Dokken 1739, Christiansborg 1740, Kronprinsens Bryllup 1743, Hirschholm 1744, Frederik V.s Salving 1747 og Kongehusets Jubilæum 1749. Efter den Tid udførte han kun en uanselig Medaille til Grev C. F. Reventlow og Hustrus Guldbryllup 1760. W. havde lige fra 1731 jævnlig skaaret Møntstempler for Møntmester Wineke, 1749 blev han Stempelskærer ved den nyoprettede kgl. Mønt, hvor han 1751 tillige blev adjungeret i Møntmesterembedet. April 1761 blev han Møntmester ved den kgl. Mønt, men allerede i Juni s. A. forflyttedes han til Kurantbankens Mønt. Da denne ophørte 1764, sattes han paa Pension.

J. Wilcke: Kurantmønten 1726—1788, 1927. Georg Galster: Danske og Norske Medailler og Jetons, 1936.

Georg Galster.

Vahl, Johannes, 1831—1901, Biblioteksmand. F. 1. Jan. 1831 i Aalborg, d. 22. Marts 1901 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Regimentskirurg Hen(d)rik V. (1789—1837) og Vilhelmine Bøggild (1796—1868). Gift 7. Nov. 1868 paa Frbg. med Marie Kirstine Bentsen, f. 1. Sept. 1834 i Bagsværd, d. 21. Marts 1910 paa Frbg., D. af Husmand Bent Hansen (1780—1862) og Mette Christensdatter (1796—1879).

V. blev Student 1849 fra Aalborg og cand. med. 1857, men havde ingen Lyst til Lægegerning, og da han n. A. fik en Opfordring til at træde i Det kgl. Biblioteks Tjeneste, fulgte han den gerne. Han blev lønnet Volontær under Lederen af Bibliotekets

danske Afdeling Fr. Fabricius, og da denne afgik 1861, overtog han som Assistent (fra 1863 2. Underbibliotekar, fra 1885 1. Underbibliotekar) hans Post, hvorunder hørte Modtagelse og Ordning af den danske Pligtaflevering fra Bogtrykkerierne; indtil 1887 udførte han dette store Arbejde uden nogen Art af Medhjælp. Ogsaa paa anden Maade viste han sin overordentlige Arbejdskraft og store Nidkærlighed; da Chr. Bruun 1863 sammen med V. havde planlagt og iværksat Arbejdet paa det hidtil stærkt savnede Katalog over den danske Afdeling, blev dette meget omfattende Foretagende fuldført før Udløbet af den fastsatte Frist af tolv Aar; da Bruun 1875 udgav et Skrift om Kataloget, tilegnede han V. det. Lige til sin Død vedblev V. personlig at indføre alle nye Bøger i de smukt skrevne Katalogbind og erhvervede saaledes et enestaaende Kendskab til dansk Bogavl; i Forbindelse hermed udarbejdede han de tre Bind af »Dansk Bogfortegnelse«, som omfatter Aarene 1859—92, og han var en hjælpsom Vejleder for de mange, der søgte hans Bistand i bibliografiske Spørgsmaal. Han havde ingen andre Interesser end den danske Afdelings Trivsel; til Gengæld følte han sig her suveræn og har utvivlsomt haft en væsentlig Andel i Afdelingens Udvikling til en selvstændig Enhed inden for Biblioteket; mere end nogen anden har han skabt den Tradition, der stadig i det store og hele præger dens Virksomhed. — Breve til V. i Det kgl. Bibliotek. — R. 1888. DM. 1893.

H. Ehrencron-Müller i Bogvennen 1900, S. 39—42. C. Nyrop sst. 1904—06, S. 29 ff. V. Dahlerup i Ill. Tid. 6. Jan. 1901. Chr. Bruun: Erindringer fra det gamle kgl. Bibl., 1906, S. 11. Jul. Clausen: Mennesker paa min Vej, 1941, S. 40—43, 98.

Svend Dahl.

Vahl, Jens Laurentius Moestue, 1796—1854, Botaniker. F. 4. Dec. 1796 i Kbh. (Nic.), d. 12. Nov. 1854 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Botanikeren Martin V. (s. d.) og Hustru. Ugift.

Efter Faderens Død 1804 lykkedes det Moderen trods trange Kaar at give sine Sønner en god Uddannelse, og V. tog farmaceutisk Eksamen 1819. Han studerede derefter Botanik og Kemi og foretog 1822—26 en farmaceutisk Studierejse med længere Ophold i Göttingen og Paris og en botanisk Rejse til Østalperne, Karst og Illyrien, hvorfra han hjembragte store Samlinger. 1828—30 deltog han som Naturforsker i W. Graahs Ekspedition til Sydøstgrønland, et da uudforsket Omraade, og V.s Samlinger derfra vakte saa stor Tilfredshed, at det blev overdraget ham med kgl.

Understøttelse at fortsætte sine Undersøgelser i Vestgrønland samt foretage meteorologiske Observationer for Videnskabernes Selskab. Han kom først hjem 1836 efter at have besøgt alle de danske Kolonier og været længere inde i Landet end nogen Naturforsker før ham. Den botaniske Professor J. W. Hornemann, der i Graahs Rejseværk havde givet en Liste over V.s østgrønlandske Planter, overlod ham selv at bearbejde sine meget store Samlinger fra Vestgrønland, men Arbejdet dermed blev afbrudt ved hans Deltagelse 1838—39 i P. Gaimards franske Ekspedition til Nordkap og Spitsbergen; hans Plantesamling fra denne Øgruppe er den ældste kendte, og V.s foreløbige Artsliste blev trykt i »Bot. Notiser« 1840. 1840 blev V. Medhjælper og 1842 Assistent og Bibliotekar ved Botanisk Museum, hvilke Stillinger han fratraadte 1850. — V. var en flittig Samler og pertentlig Museumsmand, der efterlod sig en Række Manuskripter om arktiske Planter, som han sammen med sit Herbarium testamenterede til Botanisk Museum, men ud over nogle Beskrivelser af nye grønlandske Arter i »Flora Danica« 1840 fik han kun meget lidt trykt. Hans vigtigste Manuskript er det til hans »Flora groenlandica«, der i udtrakt Grad blev benyttet af Johan Lange til hans »Conspectus Florae Groenlandicae« (I—II, 1880—87), hvilket Hovedværk i det væsentlige er baseret paa V.s Samlinger. V. blev Dr. phil. ved Universitetet i Rostock 1842. To Planteslægter, *Mostuea* Didr. og *Vahlodea* Fr., er opkaldt efter V.

Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie, 1924—26, I, S. 244; II, S. 197.

Carl Christensen.

Vahl, Jens, 1828—98, Præst og Missions- og Personalhistoriker. F. 24. Nov. 1828 i Aalborg, d. 1. April 1898 i Nørre Alslev, begr. sst. Broder til J. V. (s. d.). Gift 9. Nov. 1864 i Raarup med Emilie Magdalene Christine Worm, f. 10. Juni 1836 paa Nørre Aldumgaard, d. 26. Maj 1912 paa Frbg., D. af Proprietær, senere til Kalsbøl m. m., exam. jur. Christian Jacob W. (1805—95) og Andriette Justine Vilhelmine Hastrup (1810—87).

V. blev Student 1848 fra Sorø Akademi, cand. theol. 1854 og s. A. Huslærer hos Proprietær Worm paa Gaarden Kalsbøl ved Horsens. 1856 blev han personel Kapellan i Farum, 1858 i Jetsmark i Vendsyssel, 1864 residerende Kapellan ved Vor Frue Kirke i Aarhus og Sognepræst i Aaby, 1869 Sognepræst i Øster Snede ved Horsens og tillige Provst for Nørvang og Tørrild Herreder, 1877 Sognepræst i Karrebæk ved Næstved, 1884 i Nørre Vedby og Nørre Alslev paa Falster.

V. var en ualmindelig flittig og arbejdsdygtig Præst. Han var en nær Ven af Vilhelm Beck og sluttede sig i kirkelig og teologisk Henseende til Indre Mission. Allerede som ung Kapellan i Farum kom han i Forbindelse med de vakte Kredse og begyndte at arbejde for Indre og Ydre Mission. Han var med til at stifte Foreningen for gudelige Smaaskrifters Udbredelse og blev selv Formand for dette Traktatselskab. Sin Iver for at fremme kristelig Opbyggelse viste han ogsaa ved paa ny at udgive Jesper Brochmands »Hus-Postil« (1862) og ved selv at forfatte en »Husandagtsbog« (1875) med opbyggelige Betragtninger til hver Dag i Aaret. V. var Medlem af Bestyrelsen for Stefansforeningen, Diakonissestiftelsen og Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark, ligesom han virkede for Søndagsskolesagen og den kristne Ungdomsbewægelse, for Sømandsmissionen, Valdensermissionen og Santalmissionen. Han var en varm Ven af alle kirkelige Enhedsbestræbelser, særlig af Den evangeliske Alliance, og deltog i flere af dens store Møder. Da der 1885 oprettedes en dansk Afdeling af Alliancen, blev han Næstformand. Han var en af Indbyderne til det første Bethesdamøde 1886 og en af Ophavsmændene til Menighedskonventet af 1891. 1860—98 udgav han (1860—64 sammen med O. S. Assens) »Almindelig Kirketidende«, der bragte Efterretninger om kirkelige Forhold i fremmede Lande, særlig om Arbejdet for Kristendommens Udbredelse blandt Hedningerne.

Sine bedste Kræfter skænkede V. Arbejdet for Hedningemissionen. Hans Interesse herfor var allerede blevet vakt i Studenteraarene gennem nogle Missionsblade, som han havde købt paa en Bogauktion. 1859 udgav han under Titlen »Er det Guds Villie, at Christendommen i vore Dage skal udbredes blandt Hedningerne, og hvorledes kan dette ske paa den bedste Maade?«, en Afhandling, som han forinden havde indsendt til det teologiske Fakultet og faaet tilbage med den Bedømmelse, at den var uegnet til Disputats, men »for en almindelig Læsekreds . . . ikke vil være uden Interesse og efter dens praktiske Formaal kunne stifte Gavn, naar den først gennemses med Omhu«.

Senere fulgte dygtige Skrifter om »Lapperne og den lapske Mission« (1866), »Alaska, Folket og Missionen« (1872) og en kortfattet »Lærebog i den evangeliske Missionshistorie« (1897). Hans Hovedværk var »Missionsatlas med tilhørende Forklaring« (I—IV, 1883—86), der under stadig Henvisning til Kilderne gav en knap og paalidelig Statusopgørelse over Missionen i alle Jordens Egne. Som en Fortsættelse heraf udgav han nogle statistiske Oversigter »Missions to the Heathen« (1892—98). Ogsaa udenlandske Fag-

tidsskrifter anerkendte V.s »beundringsværdige Flid og store Sagskundskab«, og som Missionshistoriker var han faktisk den første i sin Samtid — selv om der kan paavises adskillige Unøjagtigheder i hans mange Tal og nogen Uklarhed i Anvendelsen af de missionsstatistiske Kategorier.

Paa mange Møder baade her hjemme og i Udlandet talte V. Missionens Sag, og det tilfaldt derfor naturligt ham at blive den første Udgiver af »Nordisk Missions-Tidsskrift« (1891—98), hvor han skrev en Mængde værdifulde Afhandlinger. 1870 blev han Medlem af Bestyrelsen for Dansk Missionselskab og 1889 Formand. I hans Formandstid fik Selskabet en ny demokratisk Forfatning og en ny Missionsmark i Manchuriet; men Samarbejdet med Selskabets Sekretær, Pastor T. Løgstrup (s. d.), voldte saa store Vanskeligheder, at V. 1897 saa sig nødsaget til at træde tilbage som Formand og gaa ud af Bestyrelsen.

V. havde ogsaa en udpræget genealogisk Interesse og udgav en udførlig, ufuldendt »Slægtebog over Afkommet af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde o. 1500« (1879—97). — Lige fra sin tidlige Ungdom havde V. været en ivrig Bogsamler, og ved sin Død efterlod han et Missionsbibliotek paa ca. 12 000 Numre. Det blev købt af Staten og optaget som en særlig Afdeling i det nylig oprettede Statsbibliotek i Aarhus, og der blev bevilget en aarlig Sum til dets Fortsættelse. 1942 udgav Bibliotekar Ejler Haugsted en systematisk ordnet »Katalog over V.s Missionsbibliotek i Statsbiblioteket i Aarhus«. Udgivelsen af dette anselige og for Missionsstudiet nyttige Værk blev bekostet af de skandinaviske Missionsraad og flere Legatstiftelser. — Maleri af H. L. Galster 1854 og af A. Fritz 1869 (Familieeje). Posthumt Maleri af Arvid Aae 1902 i Statsbiblioteket i Aarhus.

F. Munck og E. Haugsted i den anførte Katalog, S. V—XVI. Vilh. Beck og L. Blauenfeldt i Den indre Missions Tidende, XLV, 1898, S. 257—66. Johanne Blauenfeldt: Provst J. V. [1906]. Louis Blauenfeldt: Provst J. V., 1918. Axel Beck: Vilhelm og Nina Beck, II, 1922, S. 314—19. N. Bundgaard: Det danske Missionselskabs Historie, I, 1935, især S. 158—87. L. Bergmann i Kristeligt Dagblad 20. Maj 1942. R. Grundemann i Allgemeine Missions-Zeitschrift, X, 1883, S. 383 f. G. Kürze sst., XXV, 1898, S. 316—20. G. Warneck sst., V, 1878, S. 188 ff. Nord. tidskr. f. bok- och biblioteksväsen, XXIX, 1942.

Lorenz Bergmann.

Vahl, Johan, 1799—1875, Officer. F. 18. Marts 1799 i Kbh. (Nic.), d. 7. Juni 1875 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Broder til Jens V. (s. d.). Gift 1. Juni 1843 i Rendsborg med Louise Margrethe Hempel, f. 18. Febr. 1817 i Rendsborg, d. 29. Dec. 1900

i Kbh., D. af Kaptajn, senere Major Just Heinrich H. (1769—1837) og Ludovica (Louise) Henriette Hallensen (1783—1851).

V. blev 1807 indskrevet som Volontær ved Artilleriet, 1812 virkelig Artillerikadet, n. A. Stykjunker, 1816 (Anciennitet 1815) efter Officerseksamen Sekondløjtnant, 1827 kar., 1830 virkelig Premierløjtnant. 1833—39 var han 2. Skoleofficer ved Højskolen, blev 1840 Sekondkaptajn, 1842 Kaptajn I. Som Major deltog han 1849 i Fredericias Forsvar og blev saaret, blev 1856 (Anciennitet 1854) Oberstløjtnant og Chef for 2. Artilleriregiment i Rendsborg, 1861 kar. Oberst. Ved Mobiliseringen 1863 kommanderede han 3. Divisions Artilleri, men blev kort efter Artillerikommandør i Danevirkestillingen. Formentlig i Overensstemmelse med Artillerigeneralen, Mathias Lüttichau, men i Modstrid med Overkommandoens Anvisninger udstedte han sin egen Instruktion for Artilleriets Anvendelse under Kamp. I sine tidligere Aar havde han været kendt som en udmærket dygtig Pontonnerofficer, senere, i Krig og Fred, som en dygtig Artillerist, en pligtoptyldende, streng foresat; men han synes tidligt ældet, og hans Anordninger i Krigens senere Afsnit var kun lidet effektive. 1865 afskedigedes han med Generalmajors Karakter. — I »Militairt Repertorium«, 2. Rk., II, 1844 (1845) skrev han en Beretning om sit Pontonnerkompagnis Deltagelse ved Lüneburg 1843. 1834 udarbejdede han et udmærket Eksercerreglement for Artilleriet. — R. 1845. DM. 1849. K. 1862.

Den dansk-tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, II—III, 1873—87. Den dansk—tydske Krig 1864, udg. af Generalstaben, I—III, 1890—92. Hæren ved Danevirke 1864, udg. af Generalstaben ved J. Johansen, 1938, S. 167 f., 262.

Rockstroh (P. N. Nieuwenhuis).

Wahl (du Wahl), **Johan Salomon**, 1689—1765, Portrætmaler. F. 1689 i Chemnitz i Sachsen, d. 5. Dec. 1765 i Kbh. (Fred. ty.), begr. sst. (Fred. ty. K.). Gift med Marie Sophie Davidsen, f. ca. 1689, begr. 17. Maj 1760 i Kbh. (Fred. ty. K.s Kapel).

W.s Bysbarn var den ansete Portrætmaler David Hoyer i Leipzig; hos ham kom han i Lære 1705. Hoyer var Hofmaler ved saavel det sachsiske som det brandenburgske Hof, og han har ogsaa 1709 malet Kong Frederik IV. (Christiansborg, Løgum Kloster, tilh. Fr.borg), formentlig under Kongens Ophold i Dresden; da var W. Elev hos Hoyer. Betydning for hans kunstneriske Udvikling fik det, at den ungarske Maler Jóannes Kupezky kort efter skulde male Peter den Store under dennes Ophold i Karlsbad og, overvældet med Arbejde, kaldte Hoyer til Hjælp; gennem en Tid var

denne Kupezkys Hjælper i Atelieret, og antagelig har den næsten udlærte W. gjort Kampagnen med; i hvert Fald er hans Arbejder stærkt prægede af K.s Manér. Et Portræt af Kupezky (Gaunø) skyldes ogsaa W. Han blev udlært omkring 1711, han har derpaa i nogle Aar rejst rundt i Tyskland, og der er Ting, som tyder paa, at han har været knyttet til Kupezky, da denne arbejdede i Wien — 1742 solgte han Kongen et Billede af Karl VI.s Aftentaffel med Portrætter af Kejserfamilien og Ministrene. Senere rejste han rundt i Nordtyskland (Hamburg, Bützow, Neustadt), hvor han var en Del beskæftiget (Hertug Christian Ludvig af Schwerin og Gemalinde (1719 paa Gripsholm)), og han skal s. A. ved Pinsetid være kommet til Kbh. paa Anbefaling af Hendrik Krock, hvis Billede han da skulde have malet i Hamburg; Portrættet findes endog i to ens Eksemplarer paa Fr.borg. Men om Traditionen er rigtig, faar staa den; intet andet Arbejde kendes her af ham fra denne Tid, og han synes heller ikke arkivalsk at kunne stedfæstes her før 1722, da han faar Betaling for et Originalportræt af Kronprinsen (70 Rdl.) og for en Kopi derefter (50 Rdl.) samt for en Miniature af Kronprinsessen (50 Rdl.), hvilket vel her vil sige Kronprinsens Brud, som Christian (VI.) netop havde hentet hjem fra Sachsen, hvor hun var opdraget ved Hoffet. Man har ogsaa ment, at det var den Omstændighed, at han i Sachsen havde haft Lejlighed til at male Prinsessen før Brylluppet, der bevirkede, at han slog sig ned her, i hvert Fald blev han i de følgende Aar benyttet af Hoffet og dets Omgivelser. 1724 er Maleriet af Hertug Chr. August af Augustenborg (Fr.borg) udført, og Arkiverne meddeler, at W. nævnte Aar af Kronprins Christians Kasse fik Betaling for fem Kopier og en Miniature, formentlig Portrætter af Prinsen. 1727 malede han det fornøjelige Portræt af Hofnarren Otto Kyhl (Kunstmuseet). Paa Holsteinborg hænger det karakteristiske Helfigurs-Billede af den lille Prins Frederik Christian, Dronning Anna Sophies Søn; W. var altsaa nu naaet Tronen helt nær, og 20. Sept. 1727 fulgte hans Udnævnelse til Hofmaler med 400 Rdl. i Løn, desuden Betaling for de Portrætter, han maatte male. Og han blev beskæftiget; alle de kongelige Kasser for den følgende Snes Aar rummer Regninger fra ham; stundom synes det endog, at han har faaet samme Maleri betalt fra forskellige Kasser. Frederik IV. har han malet fra 1727; af Christian VI. er det ældste daterede Billede fra hans Haand Billedet paa Holsteinborg fra 1729; s. A. malede han sit første Billede af Frederik V.; 1737 leverede han alene syv Helfigurs-billeder af ham (eet hænger paa Rosenholm), og han endte med

1756 at faa Betaling for et Brystbillede af Christian VII. Desuden malede han Dronningen og Prinsesserne. Naar man desuden erfarer, at han f. Eks. 1728 leverede atten forskellige kongelige Portrætter, endnu 1755 malede eller maaske først da solgte og fik Betaling for et Portræt af Anna Sophie Reventlow og endog fik afhændet Billeder af Christian V., som han aldrig havde set, at han efter Arkiverne har leveret til Hoffet langt over hundrede Malerier, vil man forstaa, hvor højt anskrevet den lille ivrige Mand har været. Efter et meget sømmeligt, tungt, noget dystert, barokt Skema gengav han de høje Herskabers Kontrafej paa en saa ulastelig og imponant Maade, at det maa have frydet dem at stirre ind i et slikt Spejl af Ulastelighed, Ophøjethed og Vælde. 1737 ombyttede han Hofmalerstillingen med en endnu bedre Hofstilling; han blev Kunstkammer- eller, som man sagde, Kunstforvalter med en Løn paa 600 Rdl. Kongen skrev da til Schulin, at Udnævnelsen skete for at spare 400 Rdl., som W. hidtil unyttigt havde nydt (som Hofmaler) (Mnemosyne, III, 1832, Anhang, S. CI). I sit tidligere Embede havde han haft Pligt til at sørge for Restaureringen af Billederne paa Slottene; nu fortsatte han dette Arbejde mod særlig Betaling, men 1749 betaltes det med et aarligt Honorar paa 100 Rdl. Ved Siden af sin Gerning for Hoffet havde han meget at gøre for de fornemme Kredse. Ikke uden en vis Karakteristik kan han gengive de høje Herrers og Damers Træk og i et Arrangement af en vis Massivhed, Louis XIV.-Tidens Monumentalitet, understreget af tysk Saglighed. Af saadanne Portrætter kan nævnes Grev Ferdinand Anton Laurwigen (1738, Fr.borg; 1741, Gissel-feld), Iver Rosenkrantz (1737, Universitetet), Christian Ditlev Reventlow (Brahetrolleborg) samt en Række Holstein'ske Billeder efter M. Tuschers Død (Ledreborg). Kun undtagelsesvis forekommer der borgerlige Portrætter fra hans Haand, og da har de adskillig mere Karakterfuldhed end Repræsentationsbillederne; thi saa er de malede med hele Kuriositetsinteressen bagved. Paa Fr.borg findes saaledes Malerier af Chr. Drakenberg (1736), af den lærde Hans Gram og hans Kontubernal Lægen Jens Bing (1743), paa Kunstmuseet Portrætter af Gerhard Morell og af ham selv (1755). Ogsaa som Modellør arbejdede W. Han forfærdigede til Kunstkammeret forskellige kongelige Voksbuster, som ikklædtes kongelige Dragter og udstilledes i Glasskabe. Et Eksempplar er bevaret, den rædsomme, men sikkert historisk korrekte Fremstilling af Christian VI. (Fr.borg). Ogsaa som Landskabsmaler har W. virket, men intet Arbejde kendes. Som Kunstkammerforvalter, hvor han efterfulgte sin Ven Bendix Grodtshilling (III.), bragte

han Orden i de betydelige Samlinger og fik skrevet en mægtig Katalog over Museet, et Værk af stor museumshistorisk Interesse. Han var ikke meget energisk som Indkøber, hvorfor han paa sine senere Aar, da Sansen for højklassede Malerier voksede her i Landet, fik Gerhard Morell adjungeret (1759), men han formaaede dog at faa Hoffet til at erhverve fra sig en Del Ting, Kobberstik, Smaamalerier, Billeder, han selv havde udført til Samlingens Komplettering, og blandt de større Billeder Karel van Manders store Lærred af Fundet af Prins Svends Lig (efter Tassos Digtning), som han synes selv at have ejet og 1753 solgte for 150 Rdl. Selv fik han 250 Rdl. for et Helfigurs Originalmaleri, 100 Rdl. for en Gentagelse, 70 Rdl. for et Original-Knæstykke, 50 Rdl. for Gentagelse og for Brystbilleder 50—35 Rdl. Han blev ret velstaaende, havde en stor Samling af Malerier, Bøger og Tegninger og levede i sit eget Hus nær Slottet i Ny Børsgade. — I kunstnerisk Henseende har W. trods, eller maaske snarere i Kraft af sin nøgterne Soliditet og materielle Sans for Pondus ikke hørt til de fremragende Kunstnere; han mangler ikke blot Ynde, men ogsaa Smil og Temperament. Kunsthistorisk set er han ejendommeligt forbundet med hele den Retning, som gennem Dronningen og Baireuth'erne beherskede vor Kunst, den sydtyske Barok eller Rokoko, med dens Tyngdegiven til fransk Lethed og Elegance. Gestikulationen bliver balletmæssig overdreven, Minen til Maske eller Grimasse; Fremstillingen virker let hult. Men W. er dygtig som Tegner og han har en kraftig, stundom noget grel Palet med især svære, varme, røde Farver. Sjældent gaar han op i Lyset, i de lette Farver; Malerierne er bundne af det mættede i Farverne og af det sodede og sortagtige i Skyggepartierne. Der kan være noget ubehageligt over den maskeagtigt gennemførte, udglattede, som paasmurte, Karnation, og dog besidder disse Paradebilleder unægtelig en Evne til ulasteligt at dekorere en Væg, hvortil de er malede eller er indpassede. Da Rokokomaleriet med Pilo holdt sit Indtog, svandt Grundlaget for hans Kunst. Af sin Svigersøn Marcus Tuscher synes han vel noget paavirket; hans Palet kunde faa en lysere og klarere Tone. Men hans Tid var ude, og han efterlod ingen Skole eller Elever. Han havde intet at gøre med Akademierne i Kbh.; men i sine Velmagtsdage havde han, som Mandtalslisterne viser, et Par Elever i sit Hus. Arbejder af ham foruden i danske Museer (Fr.borg, Rosenborg, Kunstmuseet) ogsaa i den Sinebrychoffske Samling i Helsingfors (Sophie Magdalene) og paa Grips-holm. I Kobberstiksamlingen i Kbh. bl. a. en Tegning fra 1706.

— 1744 blev han Medlem af Akademiet i Firenze. — Selvportræt 1755 (Kunstmuseet).

Chr. Elling: Rokokoens Portrætmaleri i Danmark, 1935. Martin Due: Carl Marcus Tuscher, 1916. J. M. Thiele: Kunst-Akademiet og Heststatuen paa Amalienborg, 1860. U. Thieme und F. Becker: Allg. Lexikon der bildenden Künstler, XXXV, 1942, S. 57.

O. Andrup.

Vahl, Martin, f. 1869, Geograf. F. 15. April 1869 i Aarhus. Forældre: Residerende Kapellan, senere Sognepræst, Provst Jens V. (s. d.) og Hustru. Gift 27. Okt. 1900 i Hørby ved Holbæk med Anna Ovita Treschow, f. 10. Dec. 1870 i Farum, D. af Lærer, senere Overlærer Ove Guldberg T. (1825—76) og Thora Christine Hansen (1840—1921).

V. blev Student 1887 fra Herlufsholm, tog teologisk Embeds-eksamen 1895 og begyndte derefter at studere Naturhistorie og Geografi, blev cand. mag. 1900, foretog to Studierejser til Madeira og blev 1904 Dr. phil. paa en Afhandling om Madeiras Vegetation. Senere har han foretaget videnskabelige Undersøgelser til de fleste europæiske Lande og Nordafrika. 1900—21 var han Lærer ved N. Zahles Skole og Seminarium, 1921—39 Professor i Geografi ved Universitetet, 1921—40 Medlem af Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland og af Redaktionskomiteen for »Meddelelser om Grønland«, 1922—40 2. Vicepræsident i Det kgl. danske geografiske Selskab, 1922—41 Censor ved Lærereksamen.

V. har især givet sig af med plantegeografiske og klimatologiske Studier, og hans Arbejder, der bringer mange nye Synspunkter, udmærker sig ved at give en mere eksakt paa statistiske Data grundet Behandling af Stoffet, end der sædvanlig var blevet de paa-gældende Videnskabsgrene til Del. Særlig maa mærkes Afhandlingen om Madeiras Vegetation, der giver et paa tabellariske Sammenstillinger grundet Billede af Planteverdenens Afhængighed af de forskellige ydre Forhold. I Afhandlingen »Zones et biochores géographiques« (1911) — et af den moderne Plantegeografis betydeligste Værker — har han opstillet Formler, der angiver Forholdet mellem et Steds Sommer- og Vintertemperatur paa den ene Side og Vegetationens Karakter paa den anden. I forskellige Afhandlinger om skandinaviske og mellemeuropæiske Vegetationer har han givet Billeder af Plantesamfundene paa meget forskelligartede Lokalteter. I et Arbejde om de vigtigste Kortprojektioner har han givet en udmærket gennemført matematisk Udledning af disse. I 1930'erne beskæftigede han sig især med danske bebyggelsesgeografiske Studier. Sammen med Gudmund Hatt har han skrevet

det store fire Binds Værk »Jorden og Menneskelivet« (1922—27), den største videnskabelige Haandbog i Regionalgeografi i Norden, et Værk, der danner Grundlaget for talrige senere Arbejder, ogsaa hvad Navneskrivningen angaar, idet de to Forfattere i videst mulig Udstrækning har benyttet de Navne, som de enkelte Lande selv anvender. Yderligere kan nævnes, at V. har været Medarbejder ved Eug. Warmings »Oecology of Plants« (1909) og Hovedredaktør af Samleværket »Greenland« (I—III, 1928—29). Sammen med C. C. Christensen og P. A. Andersen har han udgivet Lærebøger i Geografi for Mellemskole, Gymnasium og Seminarium. Ved sin Ansættelse som Censor ved Lærereksamen i Geografi fik V. stor Betydning for Undervisningen ved Seminarierne, idet han sørgede for, at Navnestoffet blev stærkt reduceret, medens derimod Fordringerne til Forstaaelsen af Faget blev betydeligt skærpede, saaledes at der i Undervisningen mere end tidligere maa lægges Vægt paa, at Eleverne faar Øjet opladt for Sættelsen mellem de geografiske Faktorer.

R. 1926. DM. 1937.

Univ. Progr. Nov. 1904, S. 118 f. Politiken 14. Febr. 1939.

Einar Storgaard.

Vahl, Martin (ved Daaben Henrichsen, Martin Vahl), 1749—1804, Botaniker. F. 7. el. 10. Okt. 1749 i Bergen, d. 24. Dec. 1804 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Skipper, senere Købmand Henrich Rasmussen (1720—94, gift 2° 1773 med Petriche Marie Bossing, 1732—76, gift 1° 1753 med Materialist og Laborant Jacob Henrich Smith, ca. 1716—72) og Christine Elisabeth Friis (1726—65). Gift 1788 (Bevilling 17. Sept.) med Annichen Dorothea Elisabeth Dedekam, f. 8. Jan. 1769 i Arendal, d. 4. Dec. 1830 i Kbh. (Frue), D. af Koffardikaptajn Anders Jonassen D. (1730—70) og Johanna Maria Heusner (1735—1802).

V. var opkaldt efter sin Mormoders Broder Martinus V. (i ældre Tid ofte skrevet Fahl eller Faal og formodentlig udtalt saaledes), og vistnok ret tidligt strøg han Henrichsen af sit Navn. Faderen var velstaaende og i Stand til at underholde Sønnen i hans Studieaar og derefter understøtte ham lige til sin Død. V. blev Student 1766 fra Bergen og drog s. A. til Kbh. for at studere Medicin. Allerede i Skoletiden havde Botanik interesseret ham mere end andre Fag, og naturligt nok fulgte han Johan Zoegas botaniske Forelæsninger i den botaniske Have ved Amaliegade. 1767—69 opholdt han sig dels i Bergen, dels i Borgund hos Præsten og Naturforskeren Hans Strøm, botaniserede der flittigt med sin Skole-

kammerat Marcus Schnabel, indtil han efter Raad af en tidligere Linnélev, Apoteker Johan Carl de Besche, drog til Uppsala for at studere under Linné. Han blev der i omtrent fem Aar og kom til at høre til den Kreds af udvalgte Elever, for hvem Linné holdt Privatlektioner paa Hammarby. Om Mesterens Forhold til ham ved man kun lidt, men det maa antages, at han nærede store Forventninger til den unge Nordmand, som under sit usædvanlig lange Studieophold i Uppsala kom sin store Lærer nærmere i Plante-kendskab end nogen anden af Linnés mange Elever. Nogen Udsigt til en Stilling som Naturforsker var der ikke, og Faderen ønskede, han skulde studere Medicin. Han vilde saa tage den medicinske Doktorgrad under Linnés Præsidium, men dette raadede hans Landsmand og nære Ven N. Tønder Lund (s. d.) ham fra, da udenlandske Doctores ikke mere var ansete i Norge og Danmark. V. fulgte hans Raad og kom 1774 til Kbh., men her fandt han det langt mere interessant at bringe Orden i den vanrøgtede botaniske Haves Plantebestand end at passe det medicinske Studium. Han arbejdede i Haven uden Honorar haabende paa at kunne opnaa en fast Stilling ved den, men det lykkedes ikke, og han begyndte selvopgivende at mistvivle om sin Fremtid. Hans Venner Tønder Lund og Zoologen J. C. Fabricius søgte at stramme ham op til at lade nogle Plantebeskrivelser trykke, hvad der vilde højne hans Anseelse hjemme og ude, men V. var ikke at formaa dertil, skønt han, hvad hans Papirer fra disse Aar viser, laa inde med Stof til flere Afhandlinger.

1778 blev den nye botaniske Have ved Charlottenborg anlagt, og ved Flytningen fra de to nedlagte gamle Haver var V. meget virksom. Som Belønning derfor blev han 1779 ansat som Lektor ved Haven med en Løn af 200 Rdl. og med Forpligtelse til at holde de almindelige Forelæsninger i Botanik for Medicinere og Apoteker-elever, at lede Ekskursioner og bistaa ved Bestemmelsen af Havens Planter. Det var en Stilling, der passede ham, tilmed da han nu fik Adgang til Havens Herbarium med bl. a. Forsskåls Planter, der henlaa uordnede og delvis ubestemte, og dem gik han straks i Gang med at bearbejde. I Efteraaret 1782 blev han imidlertid fjernet fra Haven uden at faa sin Afsked, fordi han ikke kunde enes med Gartneren Niels Bache. Paa hans Opfordring var der af Havens Direktion givet ham en Instruks, der paa et Par Punkter var saa ydmygende, at han besværede sig derover til Guldberg. Man fandt da paa den Udvej at beordre V. til at foretage en udenlandsk Studierejse i to Aar med 300 Rdl. i Understøttelse aarlig.

Denne Begivenhed, en underordnet Funktionærs Fjernelse fra

sin Stilling, vakte, saa underligt det kan lyde, et stærkt Røre ikke blot i naturvidenskabelige, men ogsaa i Regerings- og Hofkredse. Forklaringen er, at V.s Venner, især Tønder Lund og N. D. Riegels, hørte til Oppositionen mod det Guldberg'ske Regimente og mod de indflydelsesrige Hofkliker. De rettede særlig deres Skyts mod Enkedronningens Kabinetssekretær Theodor Holmskiold (s. d.), der var en af Havens Direktører, idet de ansaa ham for at være Hovedmanden i »Forfølgelsen« af V., foranlediget dertil af den intrigante Erik Viborg, V.s egen Elev, som selv ønskede at blive Lektor og virkelig ogsaa blev det. Røret gav sig offentligt Udslag i en litterær Fejde, hvoraf især Lunds Indlæg udmærker sig ved Skarphed. V. selv tog ikke offentlig Del heri, men han opnaaede derved at blive et kendt Navn som et af Ofrene for Hofpartiets »Kabaler«.

I Begyndelsen af 1783 rejste V. til Udlandet med Spanien som Maal, kom til Madrid, men fik her ikke Tilladelse til at fortsætte til Andalusien, hvad han tilskrev Intriger fra Viborgs Side. Over Marseille rejste han med Skib til Tunis med et kort Besøg paa Sardinien, som han anonymt har skildret i Tidsskriftet »Samleren«, I, 1787, hans første trykte Arbejde og hans eneste om hans Rejse. Imidlertid var hans Stipendium opbrugt, og paa hans Vegne søgte Tønder Lund om at faa det fornyet. Guldberg var imidlertid ikke tilfreds med V., han var en »Glosekræmmer«, der intet nyttigt udrettede; vilde han det, skulde der nok blive sørget for ham. Lund opfordrede derfor V. til at sende en økonomisk Afhandling hjem, »selv om det lugter af Charlataneri«, men kort efter kunde han meddele, at Guldberg var styrtet, »og nu beder jeg, at Du vil gjøre bare unyttigt, for at blive i Talemaaden«. Stipendiet blev fornyet, og efter et Par Maaneders Ophold i Tunis rejste V. hjem gennem Italien, Schweiz, Frankrig og England. I alle Universitetsbyer, han besøgte, fik han den hjerteligste Modtagelse som en Elev af den store Linné, og han vakte Beundring ved sit enestaaende Plantekendskab; mange Steder blev han Medlem af de stedlige lærde Akademier, skønt han endnu ikke havde publiceret noget. Foruden sine egne Samlinger hjembragte han nogle Tusinde Dubletter skænket ham af forskellige Samlinger og Botanikere.

I Dec. 1784 døde Udgiveren af »Flora Danica« O. F. Müller, og Tønder Lund satte sig straks i Bevægelse for at faa V. udnævnt til hans Afløser. Uden V.s Vidende indsendte han en Ansøgning til Kancelliet. Det samme gjorde Viborg, der stærkt støttedes af Holmskiold, medens Konsistorium indstillede V. I Kancelliet var

man uenig og overlod Afgørelsen af denne »penible Sag« til Kronprinsen, som Sept. 1785 resolverede, at »Studiosus Martin Vahl« skulde overtage Udgivelsen af »Flora Danica« mod Forpligtelse til ikke at blande sig i den botaniske Haves Sager, men med Løfte om, at man vilde have ham i Erindring, naar der blev en Stilling ledig i hans Fag. Sidst i s. A. kom V. hjem, og med en Udgivergage paa 500 Rdl. og med stadige Tilskud fra Faderen var han nu økonomisk betrygget. N. A. fik han Titel af Professor. I Aarene 1786—88 foretog han to Rejser for »Flora Danica« til Norge, den sidste helt op til Magerø og Varanger.

Da Naturhistorie-Selskabet 1789 blev stiftet af en Kreds af Mænd, der harmedes over Universitetets stadige Forsømmelse af Naturvidenskaberne, blev V. straks ansat som dets Lærer i Zoologi og Botanik med en Gage paa 500 Rdl. I de femten Aar, Selskabet bestod, var V. dets bærende Kraft som Lærer, Bibliotekar og Redaktør af dets Skrifter. Hans Forelæsninger var efter Henrik Steffens utroligt tørre og skematiske, men paa Tomandshaand og under Ekskursioner var han ligefrem, hjælpsom og sine Elevers bedste Kammerat. Hans flammende Begejstring for sit Fag smittede dem, øgede Beundringen for denne uselviske Mand, og de bidrog deres til, at V. for Almenheden kom til at staa »som den store Celebritet« (Steffens). 1791 blev han Medlem af Videnskabernes Selskab, men han deltog aldrig i dets Møder eller forelagde det en Afhandling, og derved dannedes den Myte, at det af Universitetsprofessorer beherskede Selskab ikke fandt V. værdig til Optagelse. Da Professoren i Medicin og Botanik C. F. Rottbøll døde 1797, blev det endelig besluttet at oprette et Professorat i Botanik. Hertil maatte V. være selvskreven, og han var eneste Ansøger, men desuagtet blev Viborg udnævnt ved en Kabinetsoordre, hvad der var et Brud paa Kronprinsens Løfte fra 1785, men man havde sagt ham, at V. ikke brød sig om Embedet. For V. var dette en uhyre Skuffelse, og han beklagede sig til Kancelliet, der svarede, at Embedet ikke var noget for en saa berømt og fortjent Mand. Da det senere spurgte ham, hvordan det gik med hans store Arbejde »Species Plantarum«, forklarede V., at han ikke kunde gøre det færdigt, før han havde set den store Tilvækst af nybeskrevne Arter, der fandtes i Leiden og Paris. Der blev bevilget ham 1300 Rdl. til en Rejse, og i godt et Aar (1799—1800) opholdt han sig i Paris, hvor han stiftede Bekendtskab med de mange berømte franske Naturforskere, blev hædret af det franske Akademi og af Bonapartes Gemalinde Josephine, og han kom hjem belæst med kostbare Boggaver og mange Tusinde Dubletter.

Da Viborg kort efter V.s Hjemkomst blev udnævnt til Forstander for Veterinærskolen og derfor maatte opgive sit Professorat, blev V. endelig i Maj 1801 Professor i Botanik ved Universitetet. Han beholdt sin Stilling ved Naturhistorieselskabet, men dette var stærkt paa Retur og blev opløst i Slutningen af 1804. V. beholdt dog sin Gage som dets Lærer, idet den fremtidig skulde udbetales af Kongens Kasse, men faa Dage efter døde han efter kort Sygdom. Hans Død vakte stor Deltagelse, og alle københavnske Aviser bragte Mindedigte til hans Ære, blandt dem Oehenschlägers kendte Digt »Dækker Graven, grønne Urter smaae!« (Adresseavisen 29. Dec. 1804).

V. var en flittigt arbejdende Videnskabsmand, der ikke blandede sig i offentlige Anliggender, men han var en veg Natur, som havde vanskeligt ved at hævde sig; hans rørige Venner forstod dog at benytte sig af hans Person i deres Kamp mod Regering og Universitet, idet de privat og offentlig gjorde ham til en Martyr og et Offer for de der herskende Kliker. Dette var i høj Grad overdrevet, for i Virkeligheden blev V. Gang paa Gang af Regeringen sat i Stand til at dyrke sin Videnskab uden anden Forpligtelse fra hans Side. Man ansaa ham for en international Berømthed, og det var han ogsaa inden for de Kredse, der kunde vurdere Værdien af hans Arbejder, men meget bidrog til den, at han var Linnés Elev og blev anset som den, der bedst evnede at fortsætte Mesterens Arbejde. Som Naturforsker stod han dog langt tilbage for Linné, hvis Lærebygning, Terminologi og Systematik han fulgte slavisk i sin Undervisning uden som nogle af hans samtidige at søge at gaa nye Veje, men paa eet Omraade, den beskrivende Botanik, stod han paa Højde med sin Lærer. De andre botaniske Discipliner beskæftigede han sig ikke med. Studiet af disse var kun lige begyndt, det var den deskriptive Botanik, som overalt sad i Højsædet, og det var paa V.s ret enestaaende Kendskab til den, hans Anseelse beroede. Han var ingen genial Naturforsker, men paa sit Omraade en meget dygtig Botaniker med en ualmindelig Evne til, ofte paa elendigt Materiale, at skelne Arter fra hverandre og give gode Beskrivelser af dem. Flere af hans Arbejder er derfor klassiske i den botaniske Litteratur; i det følgende nævnes nogle af de vigtigste.

V.s første videnskabelige Arbejde, det 16. Hæfte af »Flora Danica«, er fra 1787, og indtil 1799 udgav han yderligere fem Hæfter af dette Nationalværk. De staar i Kvalitet langt over de af Forgængeren O. F. Müller udgivne Hæfter og indeholder hans eneste faa Bidrag til den danske Flora, skønt han som Udgiver foretog flere Rejser i Danmark og 1802 en længere til Norge. 1790—94

udgav han ved Hjælp af et Laan fra Fonden ad usus publicos det store Plancheværk »Symbolae botanicae« i tre Bind med 75 Tavler, hvori en Række Forsskål'ske Arter beskrives, og 1797—98 et lignende Folioværk, »Eclogae Americanae«, delvis bekostet af Johan Bülow, hvori Beskrivelser af vestindiske Planter samlede af hans flittige Korrespondenter paa St. Croix Rektor H. West og J. v. Rohr; et posthumt Hæfte blev besørget udgivet af Tønder Lund og P. Thonning 1807. I Naturhistorieselskabets Skrifter er trykt en Række af V.s mindre Arbejder, hvori mange nye Slægter og Arter beskrives, de allerfleste Frøplanter, thi ud over Svampene var hans Kendskab til Kryptogamerne ikke stort, selv om han har beskrevet nogle Laver fra Norge og Alger fra Vestindien. V.s Hovedværk er »Enumeratio plantarum«, der var beregnet til at fylde 30 Bind, hvoraf kun to blev trykt, det første kort før hans Død 1804, det andet besørget udgivet n. A. af Tønder Lund, Hornemann og P. Thonning. V. havde arbejdet derpaa i 30 Aar, og det var imødeset af alle Fagfæller med stor Forventning. Det var et Kæmpearbejde, han paatog sig med at give en Beskrivelse af alle da kendte Arter af Frøplanter baseret saa vidt muligt paa Undersøgelse af autentiske Eksemplarer. Ingen af hans samtidige havde saa god Udsigt til at gennemføre et saadant Arbejde med Held, fordi ingen overgik ham i Artskendskab, og ingen havde et saa vældigt Materiale til Raadighed. Systematikken var paa den Tid kommet ud i et Kaos, og det blev mere og mere nødvendigt at faa bragt Orden i de Tusinder af nye Arter, der var beskrevet efter Linnés Tid. At V. evnede at gøre dette, viser til fulde de to Bind, og det er yderst beklageligt, at hans endnu bevarede skriftlige Materiale til Resten blev fundet i en saa uordnet Tilstand, at ingen af hans nærmeste Efterfølgere dristede sig til at udgive det. V. følger med et Par Afvigelser Linnés System, men i sin Slægtopfattelse mere Jussieu. Han var ikke blind for, at et naturligt System vilde være at foretrække; men han fandt ikke sin Tids Viden tilstrækkelig til at opstille et saadant.

Som omtalt var V. ogsaa Lærer i Zoologi ved Naturhistorieselskabet. Han fik skabt en smuk zoologisk Samling, der senere blev skænket til det kgl. Museum af Selskabets Direktion, og i dets Skrifter har han skrevet tolv zoologiske Afhandlinger af samme beskrivende Karakter som de botaniske. I sin Professortid fik han overdraget Udgivelsen af det af O. F. Müller paabegyndte Pragtværk »Zoologia Danica«. Han fik nitten Tavler færdige til dets fjerde Hæfte, men naaede ikke at faa det udgivet.

V.s store Herbarium og det Bibliotek paa ca. 3000 Bind, over-

vejende af botanisk Indhold, som han med store Ofre havde samlet sig, blev købt af Kongen for 3000 Rdl., en aarlig Pension til Enken og en Livrente til hvert af hans seks Børn og blev overdraget til Botanisk Museum, hvis store Skat af Sjældenheder baade af Planter og Bøger for en stor Del stammer derfra. — En Slægt af Stenbrækfamilien er af Thunberg kaldt *Vahlia*.

Tit. Professor 1786. — Maleri paa Porcelænskop (Fr.borg). Stik af Chrétien efter Tegning af Fournier. Medaille af Gianelli og M. Frumerie 1804.

Carl Christensen i Naturens Verden, 1923. Samme: Den danske Botaniks Historie, 1924—26, I, S. 156—75; II, S. 86 ff. (heri Henvisninger til ældre Litteratur). Samme i V. Meisen: Prominent Danish Scientists, 1932, S. 85—88. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danmarks zoologiske Litteratur, III, 1878, S. 232 f.

Carl Christensen.

Wain, William, 1819—82, Ingeniør, Maskinfabrikant. F. 31. Marts 1819 i Bolton ved Manchester, d. 1. Maj 1882 i Kbh. (Jac.), begr. sst. (Holmens K.). Forældre: Ingeniør Thomas W. (d. 1828) og Priscilla Ellerbeck (1790—1847). Gift 1° med Agnes Drake, f. 27. Juni 1816 i Norwich, d. 6. Juni 1862 i Kbh. (Holmens), D. af Kirkevinduemaler Thomas Samuel D. 2° 9. Juni 1863 i Store Hedinge med Laura Christiane Margrethe Visby, f. 7. Sept. 1830 i Kbh. (Frels.), d. 4. Dec. 1910 sst., D. af Præst ved Kbh.s civile Arresthus m. m., senere Sognepræst i Store Hedinge Carl Holger V. (s. d.) og 2. Hustru.

Da W.s Fader døde tidligt, tog en ældre Broder sig af hans Uddannelse og fik ham sat i Lære paa en Maskinfabrik i Bolton. For at komplettere sin Uddannelse fuldendte han Læretiden i en anden Fabrik i den nærliggende By Wigan. Herfra kom han til en stor Maskinfabrik i Norwich, hvor han 1839, altsaa kun 20 Aar gammel, fik Ansættelse som Mester. Efter to Aars Arbejde her fik han en lignende Stilling ved en Fabrik i London, hvor hans Ungdom vakte nogen Fortrydelse hos det ældre Personale. Den Fabrik, han var ansat ved, maatte imidlertid standse, fordi den havde indladt sig paa alt for vovelige Foretagender, og W. stod nu uden Arbejde. Dette blev Anledningen til, at han kom til Danmark, idet Premierløjtnant i Flaaden N. E. Tuxen, som 1843—45 var paa Tjenesterejse til England, Amerika, Frankrig og Holland for at uddanne sig i Maskinbygning, 1844 engagerede ham som Maskinmester i det danske Postvæsen. W. gjorde Tjeneste under Postvæsenet til 1849 og sejlede i dette Tidsrum bl. a. med »Geiser«. Da dette Skib, der oprindeligt var bygget som

Orlogsfartøj, 1848 igen udrustedes som saadant, kom W. til Tjeneste som Maskinmester i Marinen, som han allerede paa det Tidspunkt havde bistaaet ved Indretning af nye Værksteder, særlig Maskinværkstedet paa Orlogsværftet. 1849 fik han fast Ansættelse som Overmaskinmester i Marinen. W. viste sig hurtigt at være en for Orlogsværftet overmaade nyttig Mand. Træskibenes Tid var nu ved at være forbi, og det nye var ikke helt let at gaa til. W. har Fortjenesten af, som det er sagt, utrætteligt og uegenlystigt at have ledet Dampkraften ind i Orlogsværftets arbejdende Liv. 1856 blev W. Maskininspektør, 1858 fik han dansk Indfødsret, og 1862 blev han Underdirektør ved Orlogsværftet med Kaptajnløjtnants Rang.

Gennem sit Arbejde var W. kommet i Forbindelse med Baumgarten & Burmeisters Maskinfabrik, idet denne havde leveret Maskinanlægget til flere af de paa Orlogsværftet byggede Skibe, f. Eks. til Skruekorvetten »Dagmar«, der, saa vidt vides, er det første Skrueskib i Europa, der blev forsynet med et Maskinanlæg, som arbejdede efter Høj- og Lavtryksprincippet, det saakaldte Wolff'ske System. Den ledende ved dette Arbejde var W., som 1860 i England havde udtaget Patent saavel paa et sindrigt og kulbesparende Skibsdampanlæg efter Høj- og Lavtryksprincippet som paa Anvendelse af overhedet Damp. Forretningsforbindelsen havde ført til et Venskab med den to Aar yngre C. C. Burmeister (s. d.), og da H. H. Baumgarten fra Nytaar 1861—62 trak sig tilbage og Burmeister stod som Eneindehaver af Firmaet, blev det hurtigt denne sidste klart, at det vilde være en stor Fordel for Firmaet at faa W. som Medindehaver, idet han frygtede, at det — med den Udvikling, der var i Maskinindustrien — vilde blive for byrdefuldt at staa som Eneindehaver. 11. Maj 1865 anmeldtes Firmaet Burmeister & W., idet W. havde faaet Ministeriets Tilladelse til at indtræde som Kompagnon i Firmaet, med Bibeholdelse af sin Stilling som Underdirektør paa Orlogsværftet. I Løbet af faa Aar fik imidlertid den i sømilitære Kredse ulmende Uvillie mod den udefra kommende civile Mand herved kraftig Næring, idet det hævdedes, at W. i Kraft af sin Stilling paa Orlogsværftet skulde føre Kontrol med Leverancerne fra Burmeister & W. til Marinen. Spørgsmaalet kom frem paa Rigsdagen under Finanslovdebatten i Rigsdagssamlingen 1867—68 i Anledning af en mellem Marinen og Burmeister & W. sluttet Kontrakt om Leverancen af Maskinanlægget til et nyt Panserskib. Resultatet blev, at W. 1868 fik sin Afsked fra Marinen. Det viste sig imidlertid snart, at Orlogsværftet ikke kunde undvære W., og han ansattes derfor fra

1870 som teknisk Konsulent for dette med en særlig dertil bevilget Gage. Som Medindehaver af Burmeister & W. var W. en meget kraftig Støtte for Burmeister; hans tekniske Indsigt og hans Idérigdom var af stor Værdi for Firmaet. 1854 havde han taget engelsk Patent paa en Skibsskrue og 1860 paa en Flydedok. Efter dette sidste Patent byggede han en Flydedok til Orlogsværftet. Ved Ombygningen af Knippelsbro 1867—69, hvortil Planer og Overslag var udarbejdet af W., vakte W.s geniale Metode — Anvendelse af en særlig Dykkerklokke til Pillernes Opmuring — med Rette Opsigt. W.s Initiativ og Indsigt havde i det hele ikke ringe Betydning for Firmaets Trivsel. Der byggedes i disse Aar baade Skibsmaskiner, Landmaskiner og Lokomotiver til Statsbanerne. Det var derfor en efter Datidens Forhold betydelig Virksomhed, der paa Initiativ af Tietgen fra Nytaar 1872 overgik til et Aktieselskab med C. C. Burmeister og W. som Direktører. Virksomheden fik derved Kapital til de nødvendige Udvidelser, saaledes at man kunde bygge Skibsværft paa Refshaleøen og modernisere Maskinfabrikken paa Christianshavn og sætte den i Stand til at producere de nødvendige Maskinanlæg til Skibsværftet. Det var lykkelige Arbejdsaar, der nu fulgte; der byggedes saaledes ogsaa en Række betydelige Landdampmaskinanlæg, ligesom der leveredes store Anlæg til St. Croix' Fællessukkerkogerier, der anlagdes af G. A. Hagemann. Fra 1881, Aaret før W.s Død, optoges Fabrikationen af Mælkecentrifuger, baseret paa den danske Opfinder L. C. Nielsens sindrige Konstruktion, og i en Aarrække var denne Fabrikation meget lønnende. For Virksomheden og for dansk Foretagsomhed i det hele var W.s Død et betydeligt Tab.

Etatsraad 1871. — DM. 1848. R. 1858. F.M.G. 1874. K.² 1879. — Maleri af H. C. Jensen (Familieeje). Kamé af H. Conradsen 1868. Buste af Th. Stein 1882. Litografi af I. W. Tegner 1870. Træsnit af C. L. Sandberg 1874 efter Tegning af samme.

Flyveposten 27. Jan. 1859. Rundt paa Jorden, 1870, S. 231. C. Nyrop: Bidrag til den danske Industris Historie, 1873, S. 42 ff. Ill. Tid. 26. April 1874. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, IV, 1921, S. 153, 185, 233; V, 1923, S. 86, 156. Nutiden 7. Maj 1882. Tidsskrift for Søværnen, ny Rk., XVII, s. A. Berl. Tid. 1. Maj s. A. Aktieselskabet Burmeister & Wain's Maskin- og Skibsbyggeri, Kbh., dets Tilblivelse og dets Historie, 1906. Aktieselskabet Burmeister & Wain's Maskin- og Skibsbyggeri 1872—1922, 1922. Skibsbygning og Maskinvæsen ved Orlogsværftet gennem 250 Aar, 1942. Johs. Lehmann: Burmeister & Wain gennem hundrede Aar, 1943.

Pool Vinding.

Val, d. ca. 1060, Biskop, Friser af Fødsel, var Kannik i Bremen, da Ærkebiskop Bezelin Alebrand af Hamburg indviede ham til

Biskop i Ribe (1043). Lige som sin Forgænger Odinkar (s. d.) var V. imidlertid Biskop over hele Nørrejylland og tog Sæde i Jyllands Hovedstad, Viborg. I alt Fald nævnes han som Viborgbisp paa Kirkemødet i Mainz 1049, hvor han var til Stede i Følge med Ærkebiskop Adalbert. V.s Død svækkede det hamburgske Ærkesædes Indflydelse paa den danske Kirke. Svend (II.) Estridsen fik nu det nørrejske Stift firdelt og Bisper indsat, der mere rettede sig efter ham end efter Adalbert. *Hans Olrik (Hal Koch*)*.

Valbert, d. ca. 1196, Abbed i Esrom (fra ca. 1170), hævdede sit Kloster meget, idet han fra Ærkebisperne Eskil og Absalon, fra Kongerne og mange andre skaffede Esrom store Gaver af sjællandsk og hallandsk Gods og dertil vandt gode pavelige Privilegier. Med sin berømte Nabo, Abbed Vilhelm i Æbelholt, stod han sig vel. I sine Breve priser Vilhelm deres Venskab, forelægger V. hvad der optager ham, f. Eks. Budskabet om Dronning Ingeborgs sørgelige Skæbne (1194), og viser ham megen Ærefrygt. Paa sin Side kom V. Æbelholt til Hjælp, da det var i økonomisk Nød. Engang blev de to myndige Abbeder ganske vist uenige om nogle Tiender og andre Rettigheder; men Absalon, der var begges Ven, fik snart Striden jævnet. V. deltog i Kirkemødet i Lund 1180 og var tre Aar senere Vidne ved Aarhusbispens Svends Testamente. I det danske Klostervæsens bedste Tid indtager han i det hele en fremragende Plads.

A. C. A. Kierulf: Esrom Klosters Historie, 1838.

Hans Olrik (Hal Koch)*.

Walbom, Johanne Emilie Margrethe, f. Egense, 1858—1932, Balletdanserinde, Balletarrangør. F. 27. Okt. 1858 i Kbh. (Frue), d. 23. Okt. 1932 sst., begr. sst. (Garn.). Forældre: Possementmagermester, senere Garderobeforvalter ved Det kgl. Teater Frederik (Fritz) Ludvig E. (1829—1901) og Anna Thora Maria Stendrup (1829—1907). Gift 24. Okt. 1881 i Kbh. (Slotsk.) med Danser og Operasanger ved Det kgl. Teater Arnold Alfred Constantin W., f. 3. Febr. 1851 i Kbh. (Trin.), d. 6. Aug. 1898 sst., Søn af Skomagermester Johannes Hansen W. (1809—60) og Henriette Elisabeth Feder (1811—89).

E. W. var et »Teaterbarn«. Faderen, hans Søster Operasangerinden Emilie Liebe og hendes Mand var knyttet til Nationalscenen. Allerede 1864 kom E. W. ind paa Balletskolen, og 19. Okt. 1873 blev Kadetten Poul i »Fjernt fra Danmark« hendes første større Parti. Hun manglede Lyrik og Skønhedens Naadegave,

men kunde sit Fag i traditionel Forstand, var flittig og trofast i Opfyldelsen af sine Pligter og blev ved sin bastante Fremtræden paa de ældre Dage Fremstillerinden af kvindelige Karakterroller som den napolitanske Moder Veronica i »Napoli«, den trivelige Flamlænderinde i »Kermessen i Brügge«, Heksene i »Sylfiden« og »Den lille Havfrue«, Husbestyrerinden i »Konservatoriet«. Efter at have tilhørt Teatret i 61 Aar optraadte hun sidste Gang 26. Maj 1925 som Ammen i »Et Folkesagn«. — En særlig Plads i vor Ballets Historie fik E. W. som Arrangør og Bearbejder. Hun indførte med Held Petipas »Harlekins Millioner« (1906) og gav den nye Danse; Fokins »Kleopatra« og »Markisen drømmer« blev til »En Nat i Ægypten« og »Rokoko«. Men sit heldigste Greb gjorde hun, da hun af Fokins »Carnaval« skabte »Drømmebilleder« (1915) med Anvendelse af Lumbyes populære Kompositioner; denne Ballet gjorde stor Lykke og vil bevare sin Plads paa Repertoiret. Ogsaa i »Askepot«, »Paris' Dom«, »Sylvia«, »Svundne Tider«, »Scaramouche« m. fl. skyldtes Dansene hende. Bournonville var hendes Ideal, men hun forstod, at Repertoiret maatte fornyes ligesom Udtryksformerne. Fra 1915 var hun Balletinstruktice og som saadan en dygtig Vejleder for de unge, ogsaa i sin private Skole, hvor hun uddannede Talenter, der ikke tilhørte Teatret. Hun døde af et Hjerteslag i en Sporvogn. — Maleri af Erik Stæhr Nielsen 1919 (Familieej).

Robert Neiiendam.

Walbum, Ludvig Emil, f. 1879, Serolog. F. 24. Aug. 1879 i Naskov. Forældre: Malermester Edvard Adolph W. (1851—1918) og Anna Cathrine Jensen (1854—1912). Gift 14. Juli 1907 i Herlufsholm med Louise Nielsen, f. 11. Sept. 1883 paa Herlufsholm, D. af Indsieder, senere Agent Ole N. (1849—1914) og Christiane Caroline Louise Christiansen (1853—1931).

W. blev Discipel paa Fakse Apotek 1895, cand. pharm. 1901. 1903 blev han Assistent ved Statens Seruminstitut, hvor han er den ældste af det ikke ringe Antal Farmaceuter, der er ansat der. Han har været med i Arbejdet paa denne Institution, der har udviklet sig stærkt, omtrent fra første Begyndelse. I mange Aar maatte han vel betegnes som Direktøren Dr. Thorvald Madsens nærmeste Medarbejder, i hvert Fald paa det kemiske og farmaceutiske Omraade. 1910 blev han Afdelingsforstander ved Serum-instituttet, og denne Stilling har han indehaft siden. 1922 blev han Dr. phil. paa en Afhandling om de bakterielle Toksiners Dannelse, og han har skrevet et meget stort Antal Afhandlinger i danske og udenlandske Tidsskrifter og Haandbøger om forskellige bakterio-

logiske og serologiske Emner. W. har beskæftiget sig meget med Desinfektionsundersøgelser, og han har været med til at konstruere en særlig Autoklave til medicinsk Brug. Endvidere har han fortsat sine Undersøgelser over Toksinernes, specielt Difteritoksinernes, Kemi og Dannelse. I de sidste Aartier har han beskæftiget sig meget med Spørgsmaalet om Metalsaltenes Indflydelse paa Bakterier. Han mente at kunne vise, at nogle Metalsalte, særlig Manganforbindelser, i ganske smaa Doser var i Stand til at dræbe Bakterier saavel *in vivo* som *in vitro*. Til Belysning af dette Spørgsmaal har han udført et meget stort eksperimentelt Arbejde, og det var hans Overbevisning, at Metalsaltene ogsaa med Held kunde bruges ved Behandling af forskellige Infektionssygdomme hos Mennesker. Forventningen herom er imidlertid ikke gaaet i Opfyldelse; skønt Metalsaltene er blevet prøvet klinisk i meget stort Omfang, maa man dog i Hovedsagen sige, at Forventningerne om deres praktiske Anvendelighed ved Bekæmpelse af Infektioner er blevet skuffede, bl. a. maaske fordi der senere er kommet endnu bedre Midler frem inden for Kemoterapien. — W. har været Censor ved farmaceutisk Medhjælpereksamen og er Medstifter af Danmarks farmaceutiske Selskab. — R. 1927. DM. 1943.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1922, S. 140—43. Berl. Tid. 29. Maj 1943.

Tage Kemp.

Valdemar (I.) den Store, 1131—82, Konge. F. 14. Jan. 1131, d. 12. Maj 1182 i Vordingborg, begr. i Ringsted K. Forældre: Knud Lavard (s. d.) og Ingeborg (s. d.). Gift 1157 med Sophie af Novgorod (s. d.).

V., der fødtes otte Dage efter Faderens Død, blev opkaldt efter sin Moders Farfader Storfyrst Vladimir. Som Dreng blev han opdraget hos Faderens Barndomsven, Skjalm Hvides Søn Asser Rig i Fjenneslev ved Sorø og sluttede nært Venskab med dennes to Sønner Absalon og Esbern, der Livet igennem trofast stod ved hans Side. Da Riget ved Erik (III.) Lams Kronnedlæggelse 1146 blev delt imellem V.s Fætter Svend og Knud, der var en Søn af Knud Lavards Drabsmand Magnus, gik V. i Svends Tjeneste og blev ca. 1148 Svends Hertug i Slesvig. Her maatte han kæmpe med Knuds Hertugemne, Knud Henriksen, en Søn af Henrik Skadelaar, men ligesom Svend i det hele var overlegen i Kampen med Knud, saaledes vandt V. ogsaa Magten i Slesvig over Knuds Hertug. Imidlertid kom det af uvisse Aarsager til et Forlig mellem V. og Knud, V. blev trolovet med Knuds Halvsøster Sophie og gled mere og mere aabenlyst over paa hans Side. Nu var det Svends

Tur til at være den underlegne; ligesom tidligere Knud maatte han nu (1154) for en Tid forlade Landet, mens baade Knud paa ny og V. blev hyldet som Konger paa Viborg Ting. 1157 kom det til et Forlig mellem de tre Konger, hvorved V. fik Jylland, Knud Sjælland og Svend Skaane. Imidlertid fik Svend under et Gilde i Roskilde 9. Aug. 1157 Lejlighed til at lade Knud dræbe, mens V. saaret kun med Besvær slap fra Gildet med Livet i Behold og først efter mange Farer naaede over til Jylland. Svend fulgte efter i Haab om at slaa V., inden hans Forberedelser var til Ende, men i Slaget paa Grade Hede 23. Okt. 1157 sejrede V., og Svend blev dræbt paa Flugten.

V. var nu Enekinge og regerede uden alvorlig Modstand til sin Død. De S sammensværgelser mod hans Liv og Trone, som Henrik Skadelaars Søn Buris, Erik Lams Søn Magnus og Ærkebisp Eskils Dattersønner Karl og Knud gjorde sig skyldige i, beroede, saa vidt vi kan se, ikke paa nogen udbredt Misfornøjelse med V.s Styre. Alvorligere var Skaaningernes Oprør 1180—81, men det var væsentligt rettet imod Ærkebisp Absalon og hans Kirkepolitik. V. skildres da ogsaa i Samtiden som en klog og handlekraftig Mand, der var almindelig afholdt; og under alle Omstændigheder tyder det paa store Herskervner, at den kraftige Opposition mod en stærk Kongemagt omsider ebbede ud under hans lange Regering; med V. er det almindeligt anerkendt af alle Stænder, at Kongen har den fulde udøvende Regeringsmagt.

Det har utvivlsomt gavnet Anerkendelsen af Kongemagten, at V. viste sig i Stand til at skaffe Landet Fred indadtil. Slaget paa Grade Hede var sidste Akt i de 26 Aars Borgerkrige, der kun med korte Afbrydelser havde hærget Landet siden Knud Lavards Mord. Men samtidig havde Borgerkrigene ogsaa givet de vendiske Sø-røvere temmelig frit Spil til at plyndre Danmarks Kyster. Ogsaa fra denne Side maatte den nye Kongemagt skaffe Fred.

V.s Foranstaltninger var dels defensive, dels offensive. Til de defensive Foranstaltninger hører Bygningen af en Række Borge til Beskyttelse af Sjællands og Fyns udsatte Kyster som Søborg, Kbh., Vordingborg og Kalundborg paa Sjælland, Nyborg paa Fyn og Borgen paa Sprogø. Det var dels V. selv, dels hans nærmeste Raad-givere som hans Barndomsvenner Absalon og Esbern, der lod disse Borge opføre. Ogsaa Landets mest saarbare Punkt, Landegrænsen mod Syd, lod V. forstærke, idet han udvidede Danevirke med en muret Vold, et Arbejde, som dog endnu ikke var fuldendt ved hans Død. — Desuden gik V. allerede 1159 til Offensiven mod Venderne, og Aar efter Aar foretog den danske Ledingsflaade

Plyndringstogter mod Rügen og Egnen om Peeneflodens Munding. 1160 sluttede V. Forbund med Sachsens mægtige Hertug, Henrik Løve, der i de samme Aar angreb Venderne vestfra. Krigens største Resultat opnaaedes under Felttoget 1169: Borgen Arkona paa Rügen blev taget med Storm, Borgen Garz kapitulerede, og Rügens Fyrste Jarimar aflagde Lensed til V. og antog Kristendommen. Erobringen af Rügen fik en Slags officiel Stadfæstelse ved, at Pave Alexander III. lagde Øen ind under Roskilde Stift, men Henrik Løve ansaa Rügens Anneksion for et Brud paa Forbundet af 1160 og opmuntrede sine vendiske Lensmænd til Plyndringstog mod Danmarks Kyster. Over for disse store organiserede Plyndringer slog det danske Kystforsvar ikke til, og V. ansaa det for hensigtsmæssigt at slutte Forlig igen med Hertugen 1171 mod at overlade ham Halvdelen af Krigsbyttet og af Afgifterne fra Rügen.

De dansk-sachsiske Erobringer synes at have gjort en Ende paa Vendernes Sørøveri, og selv om V. i første Omgang kun fik den mindste Del af Byttet, lagde han dog Grunden til den Magtudvidelse, der tilfaldt Danmark efter hans Død, da Henrik Løve maatte gaa i Landflygtighed og hans stærke Hertugdømme splittedes. Over for de mægtige Naboer mod Syd, Hertugen af Sachsen og den tyske Kejser Frederik Barbarossa, førte V. en klog Politik. Lige saa lidt som sine Forgængere og som andre af det tyske Riges Naboer vægrede V. sig ved at anerkende Kejserens Overhøjhed, der i øvrigt ikke synes at have paalagt Landet nogen Forpligtelse. Han holdt fast ved Venskabet med Kejseren og Hertugen, saa længe de to var enige, og tog Kejserens Parti, da denne kom i Strid med sin mægtige Lensmand.

1162 var V. da som kejserlig Lensfyrste til Stede ved Rigmødet ved Besançon, hvor Kejseren fik trumfet en Anerkendelse af Pave Victor IV. igennem imod den af den øvrige katolske Verden anerkendte Alexander III., der stod som Repræsentant for det Parti inden for Kirken, der hævdede den verdslige Regeringsmagts Underordning under Kirken. I Danmark var Ærkebisp Eskil Tilhænger af dette hierarkiske Parti og havde tidligere under Erik Lam og under Striden mellem Svend og Knud med Held hævdet sit Standpunkt. Efter at V. var blevet Enekonge, var den faktiske Magt dog gledet over i Kongens Haand, og det var derfor for saa vidt konsekvent, at V. ikke støttede det hierarkiske Parti i Europa, hvis Sejr kunde styrke Ærkebispens Stilling over for ham selv. Følgen blev imidlertid et Brud mellem V. og Eskil, men da den danske Kirke i øvrigt holdt sig til Kongen, blev Resultatet

blot, at Eskil for en Aarrække maatte forlade Landet. Det laa dog heller ikke i den voksende Kongemagts Interesse at knytte sig for nær til Frederik Barbarossas Kirkekamp, og da Pave Victor døde 1164, opgav V. at støtte hans Efterfølger og forsonede sig i Stedet med Alexander III., hvorefter Vejen for Eskils Tilbagekomst stod aaben.

Indadtil havde hele Affæren haft den Virkning at demonstrere den danske Gejstligheds Forstaaelse af Nødvendigheden af en stærk Kongemagt. Eskils Politik havde lidt Skibbrud, først og fremmest fordi han ikke havde haft sin Kirke bag sig. Det var i denne Sammenhæng af afgørende Betydning, at det vigtigste Bispedømme i Landet efter Ærkebispesædet i Lund, Bispestolen i Roskilde, siden 1158 var besat med V.s trofaste Ven Absalon, der fuldt og helt gik ind for det snævre Samarbejde mellem Konge og Kirke med Opgivelse af det hierarkiske Partis Krav om Kronens Underordning under Kirken. Efter Eskils Bortrejse stod Absalon da som den danske Gejstligheds Leder, og ogsaa efter at Eskil 1168 var vendt tilbage, var Absalons Politik den sejrende, og Eskil maatte være tilfreds med at medvirke til dens Gennemførelse. Den nye Kongemagt fik en kirkelig Autorisation, da V.s Fader, Knud Lavard, blev helgenkaaret af Pave Alexander (Bullen af 9. Nov. 1169), og 25. Juni 1170 blev Knuds Ben skrinlagt i Ringsted Kirke i Nærværelse af Bisper og Stormænd fra hele Riget. Samtidig sikredes Dynastiets Fremtid ved at V. fik den samme Stormandsforsamling til at anerkende hans syvaarige Søn Knud som Danmarks fremtidige Konge, og Eskil maatte selv salve og krone den udvalgte Konge. Under disse Forhold var det naturligt, at den nye Kirkepolitikens Leder ogsaa blev den danske Kirkes Overhoved, og da Eskil, gammel og trættet ved at se sin Politiks Skibbrud, 1177 nedlagde sit Ærkebispedømme, blev Absalon hans Efterfølger, og hermed indledtes et nært Samarbejde mellem Konge og Kirke, der skulde vare lige til Jakob Erlandsens Kirkekamp.

Støttede Kirken Kongemagten, var det en Forudsætning, at Kongen ogsaa støttede Kirken. Her kunde V. og Eskil arbejde Haand i Haand uden Modsætning, og V. støttede da ogsaa kraftigt Eskils Bestræbelser for at fremme Munkevæsenet i Danmark, især ved sin Grundlæggelse af Cistercienserklostret Vitskøl ved Løgstør 1158 og Johanniterklostret Antvorskov ved Slagelse 1170.

Hele V.s Politik forudsætter en stærk Stigen i Kronens Indtægter, og en saadan Stigen har utvivlsomt ogsaa fundet Sted, især paa Grund af en almindelig Velstandsfremgang, som vi kan iagttage paa mangfoldige Omraader: Østersøhandelens Opblomstring efter

Sørøveriets Ophør og Lübecks Grundlæggelse og den deraf følgende Fremgang for de smaa danske Købstæder og for det danske Landbrug. Købstæderne vokser baade i Antal og Størrelse, og Grundlæggelsen af talrige nye Landsbyer ligesom Bygningen af Stenkirker i Landsbyerne taler sit tydelige Sprog om Landbrugets Fremgang.

V.s Politik og Interesse var væsentligt vendt mod Syd, mod det romersk-katolske Europa, hvor Højmiddelalderens Kultur netop nærmede sig sin Kulmination. Det lykkedes ham at hævde Danmarks Plads inden for europæisk Politik, og Landet, der hidtil havde staaet som en halvciviliseret Forpost, tilegnede sig under V. med Stormskridt den europæiske Middelalderkultur. Under disse Omstændigheder kom Forholdet til vore nordiske Nabolande kun til at spille en underordnet Rolle for V. Et Krav paa Vigen gav Anledning til et Par Felttog mod den norske Kong Magnus Erlings-søn (1165 og 1168), men V. satte ikke noget virkeligt ind paa at gennemføre sit Krav og var tilfreds med at vinde en formel Overhøjhed over Vigen ved Freden 1170.

V. havde med Sophie Sønnerne Knud (s. d.) og Valdemar (s. d.), der begge blev Konger, og seks Døtre, Sophie (s. d.) gift med Grev Sigfred af Orlamünde, Richiza (s. d.) gift med Kong Erik Knutsson af Sverige, Ingeborg (s. d.) gift med Kong Philip August af Frankrig, Helene (s. d.) gift med Hertug Vilhelm af Lüneburg, og to, der døde i Kloster. Uden for Ægteskab havde V. med Tove (s. d.) Sønnen Christoffer (s. d.).

Joh. Steenstrup i Danmarks Riges Historie, I, 1897—1904, S. 570—670 og i Det danske Folks Historie, II, 1927, S. 58—111. E. Arup: Danmarks Historie, I, 1925, S. 234—57. Hal Koch i Schultz Danmarks-historie, I, 1941, S. 618—45.

Adam Afzelius.

Kalkmaleri fra 14. Aarh. i St. Bents K. i Ringsted; Akvarel derefter af J. Kornerup 1879 (Nationalmuseet). Kalkmaleri fra ca. 1200 i Slaglille K.; Akvarel derefter af Magnus Petersen 1894 (Nationalmuseet). Muligvis portrætteret paa Relief paa Domkirken i Slesvig. — Gipsstatue af Th. Stein (Rigsdagen). Statue af Johs. Bjerg 1937 (Torvet i Ringsted). Portrætteret paa L. Tuxens Maleri 1894: Arkonas Indtagelse (Fr.borg). Maleri af E. Hofman-Bang 1918: V. hentes til Kongevalg. Ligesom de sidstnævnte er Stikkene i »Series regum« fra 17. Aarh. rene Fantasibilleder.

O. Andrup.

Valdemar (II.) Sejr, 1170—1241, Konge. F. omkring St. Hans 1170, d. 28. Marts 1241 i Vordingborg, begr. i Ringsted K. Forældre: Valdemar (I.) den Store (s. d.) og Sophie (s. d.). Gift

1° 1205 med Dagmar af Bøhmen (s. d.). 2° Maj 1214 med Berengaria af Portugal (s. d.).

Kun atten Aar gammel blev V. af sin Broder Kong Knud (VI.) indsat til Hertug i Sønderjylland. Hans Fætter Biskop Valdemar af Slesvig, en Søn af Kong Knud Magnussen, havde hidtil udøvet Hertugens Beføjelser, og det synes, som han tog sin Tilsidesættelse ilde op og indlod sig paa Konspirationer med Rigets Fjender. Under alle Omstændigheder lod V. hans Borge og Godser beslaglægge og fik heri Medhold af den pavelige Legat Cencio, der skulde mægle i Striden. Følgen blev, at Biskop Valdemar 1191 flygtede til Sverige; da han n. A. forsøgte at vende tilbage i Spidsen for en Flaade, faldt han i Fangenskab hos Kong Knud, og hermed var V.s Hertugstilling sikret.

Som Hertug tilfaldt der V. en vigtig Andel i Danmarks Udenrigspolitik. Da Kong Knud nægtede at forny den danske Konges Lensed til Kejseren og tværtimod modtog Lensed af de pommerske og mecklenburgske Fyrster, var Danmark kommet i en farlig Situation, og det var Hertugens Opgave at føre en forsigtig defensiv Politik mod de nordtyske Kejsertilhængere for ikke yderligere at udfordre Skæbnen. V. løste denne Opgave paa smukkeste Maade og afviste let alle de Forsøg, som de kejserligsindede i Nordtyskland foretog under Ledelse af den ærgerrige og dumdristige Grev Adolf III. af Holsten. Tværtimod at svække Danmarks Position skabte Grevens ubesindige og voldsomme Fremfærd efterhaanden et dansksindet Parti i Holsten, Lübeck og Hamburg, fra hvilke Lande talrige Emigranter tog Ophold hos Hertug V. Og imidlertid skiftede hele Situationen, da det efter Kejser Henrik VI.s Død 1197 kom til Borgerkrig i Tyskland mellem Henriks Broder Philip og Henrik Løves Søn Otto. Uden at binde sig afgørende til nogen af Parterne i den tyske Partistrid saa Danmark sin Fordel i at benytte Opløsningen til at sikre Landene Nord for Elben. 1201 slog V. løs med lige saa stor Beslutsomhed, som han hidtil havde vist Forsigtighed, Grevskaberne Holsten og Ratzeburg blev erobret paa faa Borge nær, og Hamburg og Lübeck overgav sig. Grev Adolf forsøgte at vinde det hele igen ved et desperat Vinterfelttog, efter at V. atter var vendt tilbage til Danmark, men mod sin Forventning blev han overrumplet af V. og ført som Fange til Danmark. Inden Erobringerne var helt tilendebragt, døde imidlertid Kong Knud, og V. blev kronet til Danmarks Konge 25. Dec. 1202 i sin barnløse Broders Sted.

Som Konge afsluttede V. hurtigt Erobringerne, der blev forenet til Hertugdømmet Nordalbingien og overdraget V.s Søstersøn Grev

Albert af Orlamünde, ligesom alle Borge og Embeder blev overladt dansksindede indfødte, mens alene Lübeck kom direkte under den danske Krone med fuld Bevarelse af sit Selvstyre. Hermed afslørede V., at Formaalet med Erobringerne ingenlunde var en dansk Ekspansion, som baade var upaakrævet, da den voksende danske Befolkning foreløbig fandt Plads nok inden for Kongerigets Grænser, og farlig, da en dansk Kolonisation alt for let havde fremkaldt en national tysk Reaktion. Hvor stor Rolle et vist Ridder- og Krigerideal har spillet ved Erobringerne, faar staa hen. For Danmark var Skabelsen af en Række venligt sindede, afhængige Lensfyrster — Nordalbingien, Mecklenburg, Rügen, Pommern — mod Syd af Betydning, fordi den tyske Ekspansion derved blev rykket bort fra Danmarks Grænser. Og V. viste i de følgende Aar, at hermed havde han opnaaet, hvad han vilde, i Nordtyskland; for Fremtiden var han kun optaget af at sikre det vundne.

Det blev heller ikke helt let. V. fastholdt en forsigtig tilbageholdende Politik i den tyske Tronstrid, men maatte dog for Ligevægtens Skyld støtte først Otto og siden Frederik II. Følgen var, at Riget flere Gange truedes af Modstanderne, 1208 af Philip og 1215 af Otto, men det lykkedes V. at ride Stormen af, uden at det kom til alvorlige Krigsbegivenheder. En stor Støtte fik V. ogsaa ved sin konsekvente Fastholdelse af Venskabet med Pavestolen, thi baade Innocens III. (1198—1216) og Honorius III. (1216—27) ydede Gang paa Gang V. værdifuld Støtte. 1214 anerkendte Frederik II. formelt V.s Erobringer, og da denne Kejser kun interesserede sig lidet for Nordtyskland, var Faren fra Kejseren forbi, da Otto døde 1218.

Det er ikke let at sige, om det blot var almindelig Trosiver og Hensyn til Paven, eller om ogsaa Handelsinteresser var medvirkende til V.s Korstogs politik. Allerede 1210 foretog V. et Korstog til Preussen, hvor Hertugen af Pomerellen maatte anerkende hans Overhøjhed, uden at denne Anerkendelse dog ses at have haft videre Følger. 1219 foretog V. det berømte Korstog til Estland, der førte til, at Danskerne fik fast Fod paa Nordkysten, og paa et nyt Tog 1220 fæstnedes og udvidedes Herredømmet. Efter Overenskomst med Sværdridderne, der samtidig trængte frem sydfra, fik Danmark de nordligste Landskaber Reval, Harrien og Wirland samt Dele af Wiek og Jerwen, mens Resten tilfaldt Sværdridderne. Estland kristnedes hurtigt, og den danske Konge tog Titel af Hertug af Estland. Fra Reval styrede en dansk Høvedsmand Landet, og Bispen i Reval var som oftest en dansk gejstlig, men kun faa Danske tog Bopæl i det nyvundne Land, og det blev atter

væsentligt tyske Riddere, der fik Magten i Kongens nye Besiddelse. Et Korstog 1222 til Øsel førte ikke til nye Erobringere.

Det var imidlertid kun en tilsyneladende Fordel, at Frederik II. ikke interesserede sig for Nordtyskland. Hermed mistede nemlig ogsaa de dansksindede Nordalbingiere deres Interesse i Tilknytningen til Danmark, og et Tilfælde skulde fremskynde Udviklingen. Den danske Lensmand Grev Henrik af Schwerin tog ved en Overrumpling paa Lyø Kong V. og hans Søn den udvalgte Konge Valdemar til Fange. De mecklenburgske og pommerske Vasaller benyttede Lejligheden til at løsrive sig, og et nordtysk Fyrsteforbund generobrede 1225 Nordalbingien, som Albert af Orlamünde trofast søgte at forsvare. Dermed var hele Grundlaget for V.s nordtyske Herredømme gaaet tabt, og der var Basis for et Forlig, hvorved V. blev løsladt af Fangenskabet mod at betale en betydelig Løsesum og anerkende Løsrivelserne. Ganske vist løste Pave Honorius III. Kongen fra hans Forpligtelser, men Erobringerne var gaaet tabt, og et Forsøg paa at genvinde dem strandede i Slaget ved Bornhoved 1227. V. var klog nok til at indse, at Danmarks Kræfter ikke slog til til en Generobring, nu da der ikke længere fandtes et dansk Parti i Nordtyskland. Tilfreds med at beholde Lenshøjheden over Rügen opgav han de øvrige Besiddelser i Nordtyskland og holdt sig fremtidig helt uden for de indre Stridigheder i Tyskland, til stor Sorg for Paven, der forgæves søgte at faa Kongens Søn Erik til at optræde som tysk Modkonge mod Frederik II. 1240. Men V. holdt ubøjeligt fast ved ikke mere at blande Danmark ind i tysk Politik.

Vi lærer bedst V. at kende gennem hans Udenrigspolitik, der røber hans Evner som Feltherre, Diplomat og Hersker. Det er ham alene, der forstaar at vinde Slagene; han forstaar at holde igen og vælge det rette Tidspunkt til at slaa til; og ligesom han ikke lader sit Held drive sig ud i Eventyr, har han Sans for, hvornaar han maa standse eller endog opgive sine Forehavender. Og selv om hans Storpolitik endte med Nederlag, synes det, som det hele efter V.s Forudsætninger maa kaldes et berettiget Forsøg, navnlig da alt var lagt op til en saadan Politik under hans Forgænger. Hans Evne til at vinde Tilhængere i de erobrede Lande viser endelig hans Herskergaver.

Indenrigspolitikken giver et mindre klart Billede af V.s Person og Indsats. Hvor meget af den Udformning af Centralstyrelsen, som foregaar under V. og hans Broder, der skyldes Kongerne, og hvor meget der skyldes deres store Kanslere Andreas Sunesen og Peder Sunesen samt Biskop Gunner af Viborg, er uvist. Allige-

vel kan man ikke undlade at nævne denne nye Centraladministration to Stovværker *Kong V.s Jordebog* og *Jyske Lov* som særligt prægnante Udtryk for V.s Regering.

V. fortsatte Faderens Tronfølgepolitik, da han lod sin seks Aar gamle Søn Valdemar (s. d.) hylde som Konge af et Stormandsmøde paa Samsø og af Viborg Landsting 1215. Efter Valdemars Død 1231 lod han sin næstældste Søn Erik (s. d.) hylde paa Landstingene og krone i Lunds Domkirke. Man har bebrejdet V., at han indførte noget helt nyt og, som det viste sig, uheldigt ved at gøre sine andre Sønner til Hertuger og Grever i de udsatte Grænse-lande, men V. fulgte her i Virkeligheden kun gammel Skik, og man tør dog næppe regne det for manglende Forudseenhed hos ham, at den almindelige europæiske Opfattelse af saadanne Lens Arvelighed og af Fyrstelensmændenes ringe Forpligtelser mod deres Herre netop trængte igennem i Danmark i den følgende Generation.

Med Dagmar havde V. Sønnen Valdemar den Unge (s. d.), den udvalgte Konge, med Berengaria Sønnerne Erik (s. d.), Abel (s. d.) og Christoffer (s. d.), der alle blev Konger. I V.s Regeringstid var først Erik og dernæst Abel Hertuger af Sønderjylland, Christoffer Herre til Lolland, det af Sørøverne mest truede Grænseland. To uægte Sønner Niels (s. d.) og Knud (s. d.) blev henholdsvis Greve af Halland og Hertug af Blekinge. Endelig havde V. med Berengaria en Datter Sophie (s. d.).

Joh. Steenstrup i Danmarks Riges Historie, I, 1897—1904, S. 721—849 og Det danske Folks Historie, II, 1927, S. 114—220. E. Arup: Danmarks Historie, I, 1925, S. 263—94. Hal Koch i Schultz Danmarkshistorie, I, 1941, S. 672—97. N. G. Heine: Valdemar II.s Udenrigspolitik. Kampen om Østersøvældet, i: Østersøproblemer omkring 1200 (Humanistiske Studier, II), 1941, S. 9—80.

Adam Afzelius.

Kalkmalerier fra 14. Aarh. og fra ca. 1550 i St. Bents K. i Ringsted; Akvareller af J. Kornerup 1879 (Nationalmuseet). Kniepers Gobelin fra Kongeserien ca. 1575 (Nationalmuseet). Stikkene fra 17. Aarh. er ligesom J. Haas' Stik fra 1771 og Billedet i Saxo-Udgaven 1654 Fantasibilleder. V. har, især efter Ingemanns Roman, ofte været portrætteret paa Historiemalerier o. l. Allerede Christian IV. lod udføre et Maleri af Sejren over Esterne (Drottningholm). C. A. Lorentzen malede Volmerslaget, stukket af J. J. G. Haas. Th. Wegener malede Dronning Dagmars Død. G. v. Rosen behandlede 1879 samme Emne. H. Olrik arbejdede med Volmerslaget (ca. 1890; Udkastene paa Fr.-borg). Th. Stein udførte en Statue (Fr.borg; deponeret i Rigsdagen). C. E. Andersen malede Jagten paa Refsnæs, litograferet

af Kittendorff, og L. Lehmann udførte et Litografi fra Fangenskabets. L. Frølich malede ca. 1856 Jyske Lovs Vedtagelse (Got-
torp) og raderede 1863 Dronning Dagmars Ankomst. Endelig
har Agnes Slott-Møller i en Række Malerier (1922—34) skildret
Begivenheder i V.s Liv (delvis Nyborg Slot). *O. Andrup.*

Valdemar den Unge, 1209—31, Konge. F. 1209, d. 28. Nov.
1231 paa Refsnæs, begr. i Ringsted. Forældre: Kong Valdemar (II.)
Sejkr (s. d.) og Dagmar (s. d.). Gift 24. Juni 1229 i Ribe med
Eleonore af Portugal (s. d.).

V. blev seks Aar gammel hyldet som Konge paa et Stormands-
møde paa Samsø og derefter paa Viborg Landsting 1215 og kronet
i Slesvig 24. Juni 1218. Sammen med Faderen faldt han i Fangens-
skab under Jagten paa Lyø 1223 og sad fanget i Schwerin indtil
Forliget i Dannenberg 1226. Det er ejendommeligt at se, at den
i disse Aar affattede Klagesang viser den største Sorg over og
knytter de største Forventninger til den unge Konges Skæbne.
Ud over et almindeligt Indtryk af V.s Popularitet er det os imid-
lertid ikke muligt at danne os et Billede af hans Personlighed.
V. omkom under en Jagt paa Refsnæs. *Adam Afzelius.*

Kalkmaleri fra 14. Aarh. i St. Bents K. i Ringsted; Akvarel
af J. Kornerup 1879 (Nationalmuseet). Stik antagelig fra 17.
Aarh. gengiver et Segl med et Fyrstepar, som skal være V. og
Eleonora. Agnes Slott-Møller har malet Jagtgildet paa Lyø og
Jagten paa Refsnæs. *O. Andrup.*

Valdemar (IV.) Atterdag, ca. 1320—75, Konge. F. ca. 1320,
d. 24. Okt. 1375 paa Gurre Slot, begr. i Vordingborg Slotskapel,
1377 overført til Sorø K. Forældre: Kong Christoffer II. (s. d.)
og Euphemia af Pommern (s. d.). Gift kort før 4. Juni 1340
paa Sønderborg Slot med Helvig (s. d.).

Som Barn fulgte V. 1326 sin Fader i Landflygtighed; senest et
Par Aar efter blev han sat i Pleje hos den tyske Kejser Ludvig
af Bayern, hvis Søn, Markgrev Ludvig af Brandenburg, var gift
med hans Søster Margrete (s. d.). Ved det uroligt omflakkende
Kejserhof forblev V. en halv Snes Aar; her opøvedes han i Da-
tidens Krigskunst og erhvervede i en modtagelig Alder et første-
haands Kendskab til Europas Storpolitik og Kulturstrømninger.
Hans personlige Fremtidsudsigter syntes længe saare mørke. Paa
Frastand oplevede han saavel Faderens anden Kongetid og Død
som Broderen Ottos mislykkede Forsøg paa med Vaabenmagt at

vinde Kronen. Hans egne Tronkrav fandt i Begyndelsen næppe Støtte hos andre end Svogeren, der kun ad den Vej kunde gøre sig Haab om engang at se sin Hustrus Medgift udbetalt; allerede 1333 havde V. tiltraadt Breve, hvorved Otto lovede Markgreven Reval og eventuel Succession i Danmark, og Marts 1340 udvidede han selv dette Tilsagn til at omfatte hele Estland. Voksende Utilfredshed med Grev Gerhards Herredømme forbedrede dog efterhaanden Chancerne for den danske Kongemagts Genoprettelse. I Modsætning til Broderen søgte V. frem ad Forhandlingens Vej. I Foraaret 1338 befandt han sig i Nordtyskland, hvor han under Titel af »Junker og sand Arving til Danmarks Rige samt Hertug af Estland« i Broderens og sit eget Navn bekræftede Greifswalds Handelsrettigheder; Brevet herom er udstedt i Nærværelse af Biskop Svend af Aarhus. S. A. var V. en kort Tid i Fangenskab hos Hertug Barnim af Pommern. Snart efter traadte han i hemmelig Forbindelse baade med Hertug Valdemar og med Drost Laurends Jensen (s. d.). Med god Grund følte Grev Gerhard sig efterhaanden alvorligt truet. Men endnu langt stærkere blev V.s Stilling ved Grevens Død for Niels Ebbesens Haand 1. April 1340. Den dræbtes Sønner søgte straks Forlig med Tronkræveren og fik det gennem de bekendte Møder i Spandau og Lübeck; fra det første var Hertug Valdemar udelukket, i det andet deltog baade han og Grev Johan, og her naaede man til en omfattende Ordning, der bl. a. medførte Bekræftelse af Lübecks og Stralsunds Privilegier i Danmark; Hovedpunkter var V.s Anerkendelse som dansk Konge og Aftalen om hans Giftermaal med Hertugens Søster. Kort efter sit Bryllup hylledes han paa Viborg Landsting.

Langt var V. naaet; men endnu længere havde han igen, før han virkelig var Herre i sit Rige. Nogen egentlig Haandfæstning synes han ganske vist aldrig at have underkastet sig; men til Genæld var hans faktiske Magt fra først af begrænset til Himmerland og Herrederne Nord for Limfjorden, Omraader, der var ham overladt som Medgift. Resten af Nørrejylland var i Svogere ns Hænder, Sønderjylland og Øerne fordelt mellem de holstenske Panthavere, og Øst for Øresund herskede den svenske Kong Magnus. Med priselig Forsigtighed tog V. een Opgave ad Gangen. Tabet af de skaanske Lande anerkendte han foreløbig, bl. a. ved Freden i Varberg 1343; Nørrejyllands Indløsning var reguleret ved Forligene 1340 og forløb planmæssigt, selv om den tog en halv Snes Aar. I sine første Regeringsaar kunde V. derfor samle Kræfterne om Sjællands Frigørelse, og ved en klog Forening af finansielle og militære Midler besejredes efterhaanden Hindringer, der først

maatte synes uoverstigelige. Med Kalundborgs Erhvervelse 1343 kom der Fart i Tingene, og med Vordingborgs Overgivelse 1346 var Arbejdet afsluttet. 1347—48 indløstes de sydlige Øer, og Kongen fik endda fast Fod paa Fyn. Med berettiget Stolthed kunde han paa Ringsted Landsting 1349 redegøre for, hvad det i Løbet af et forholdsvist kort Aaremaal var lykkedes ham at udrette. Af de nødvendige Pengemidler var største Delen tilvejebragt gennem de Skatter, som navnlig den sjællandske Befolkning beredvilligt havde ydet. Et anseligt Bidrag var dog kommet til gennem Salget af Estland til den tyske Orden 1346, hvorved V. ikke blot paa fordelagtige Vilkaar kom af med en fjern og usikker Besiddelse, men ogsaa fik forsørget sin Broder Otto og afgjort det besværlige Spørgsmaal om Medgiften til Markgrev Ludvig, der efter de mange Aars Venten maatte tage til Takke med en beskedne Pengesum.

I 50'erne maatte V. paa ny kæmpe med strid Modvind. Fremgik det ganske vist, blot langsommere end før; vistnok 1353 overtog han den sidste Del af Nørrejylland, Riberhus med tilliggende Len, og paa Fyn vandt han gennem mange Omskiftelser Terræn, selv om holstenske Panthavere her bed sig fast paa enkelte Slotte lige til Midten af følgende Tiaar. Grevernes Modstand var imidlertid tiltaget i Styrke, og de stod ikke længere ene, men fandt Støtte baade hos Hertug Valdemar og i oppositionelle nørrejske Adelskredse. Under disse Forhold blev især 1352 og 1357—58 ulykkelige Ufredsaar, præget ikke mindst af hidsige Smaafejder om Fyns og Østjyllands Borge. Hvad det i Grunden var, der drev Mænd som Claus Limbek og Niels Bugge ud i Oprøret, ved man intet sikkert om. Sandsynligst er det, at Hovedgrunden var deres Modvillie mod V.s maalbevidste Arbejde paa at berede Kongemagten et solidere finansielt Grundlag, baade ved øget Beskatning og ved en hensynsløst gennemført Udvidelse af Krongodset. Dertil brugtes bl. a. det kongelige Retterting, hvis Virksomhed i denne Periode tog fastere Form; heller ikke den dermed følgende almindelige Skærpelse af Retshaandhævelsen kunde være alle Herremænd lige velkommen. At Kongemagtens Genrejsning betød et forøget Tryk, maatte efterhaanden erkendes af alle Stænder overalt i Riget. Mellem Krigstogene forsømte V. ingen Lejlighed til at øge sine Ressourcer, og Undersaatterne maatte baade arbejde og betale; af Kongens rastløse Virksomhed, navnlig i de faa Fredsaar omkring 1355, giver Sjællandske Krønike et usædvanlig anskueligt Billede, f. Eks. naar den skildrer hans Iver for at faa bygget Vandmøller, »thi han vilde ikke taale, at Vandene løb ud i Havet, uden først at have gjort Samfundet Gavn«. — Endda blev der ogsaa

Tid tilovers til en Storpolitik, der spandt sine Traade langt ud over Danmarks Grænser. Allerede 1349 havde V. med Held gennemført et Hærtog dybt ind i Brandenburg; og 1353—55 var han stærkt inde paa Planer om at gribe ind i Hundredearskrigen i Forbund med Johan den Gode af Frankrig, hvis Datter skulde ægte hans Søn. Den nøgternt beregnende Virkelighedssans, hvorom Salget af Estland vidner, synes her vejet for et mærkeligt Fantasteri, der tillod Drømmerier om en Fornyelse af den danske Konges over 300 Aar forinden tabte Herredømme over England.

Faa Aar efter samlede dog V. baade sine egne og sit Lands Kræfter om en mere nærliggende og for øvrigt aldrig helt glemt Opgave. Indre Strid inden for den svenske Kongeslægt forbedrede gradvis Mulighederne for en Generobring af de skaanske Lande. Den Lynkrig, der 1360 førte til Maalet, var paa alle Maader omsorgsfuldt forberedt, ikke mindst ved det umiddelbart foregaaende Danehof i Kalundborg; her bilagdes de indre Stridigheder gennem den Rigslov, som trods sit Navn af Haandfæstning i Virkeligheden har Karakteren af et storpolitisk Forlig, der omfatter saavel Folkets Løfter til Kongen som omvendt og udtrykker begge Parteres Villie til at respektere Rigets nedarvede Forfatning og Retsorden. Skaanes Erobring staar som Vendepunktet i V.s hidtil fredelige Forhold til Hansestæderne; som Herre over Skaanemarkedet tirrede han dem straks ved at kræve sig dyrt betalt for at stadfæste deres Privilegier, og hans navnkundige Tog mod Visby førte til aabent Brud. Prisen for Gotlands Indlemmelse i det danske Rige blev temmelig høj. Stædernes første Modangreb slog ganske vist fejl. 1362 forsøgte de i Forbund med Svenskerne at generobre Skaane, men led ved Helsingborg et afgørende Nederlag, som bragte V. betydelige politiske Fordele, ogsaa over for Sverige. Ved Freden 1365 maatte Hansestæderne gøre store Indrømmelser, og ved samme Tid genvandt Kongen Varberg med Nordhalland. Henimod 1367 var hele det gamle danske Rige med Undtagelse af Sønderjylland faktisk atter samlet under hans Styre. Men hans Politik var i flere Retninger meget udfordrende, og i Vinteren 1367—68 forenede alle hans Fjender sig mod ham. Til Hanseforbundet under Lübecks Ledelse sluttede sig Hertug Albrecht af Mecklenburg, hans Søn Kong Albrecht af Sverige, Greverne af Holsten, Hertug Henrik af Slesvig samt endelig en Række misfornøjede jyske Stormænd. Stillet over for denne uhyre Overmagt tog V., der først skal have affærdiget Stædernes Krigserklæringer med en grov Spøg, den mærkelige Beslutning at forlade sit Rige; i de følgende Aar flakkede han om i Tyskland, hvor han forsøgte

at faa Fyrsterne til at indgribe til sin Fordel. Styrelsen i Danmark havde han overladt Henning Podebusk (s. d.), som efter et Par Aars Krig købte Separatfred (i Stralsund 1370) med Stæderne ved bl. a. at overlade dem Skaane paa femten Aar og love dem Indflydelse paa Kongevalget i Danmark. Først over et Aar senere bekvemmede V. sig til at stadfæste denne Fred og vendte derpaa tilbage til sit Land. Med usvækket Energi og ikke ringe Held optog han Kampen med Holstenerne og de jyske Stormænd; derefter søgte han i sine sidste Leveaar at faa fast Fod i Sønderjylland.

V.s Personlighed kender vi næsten kun gennem hans politiske Gerning. Om to meget afgørende Perioder i hans Liv, Opvækst-aarene ved Kejsershoffet og Landflygtigheden 1368—72, er vi yderst ufuldkomment underrettet. De faa Oplysninger om hans Privatliv tillader ingen sikre Slutninger. Folkesagnets Fremhævelse af hans lidenskabelige Jagtiver har vi ingen Grund til at betvivle, men den Passion havde han tilfælles med de fleste Middelalderfyrster; dets Skildring af hans ægteskabelige Utroskab (se Tove) er bevisligt uhistorisk, selv om unægtelig visse Ting tyder paa, at hans Forhold til Dronning Helvig med Aarene blev ret køligt. Sagnet tillægger ham endvidere en Række mere eller mindre blasfemiske Ytringer om Kirke og Religion. Modsat vidner paalidelig Overlevering om, at han i det mindste udadtil delte den almindelige katolske Tillid til Relikvier og Aartider; derimod forklares hans Pilgrimsrejse til Jerusalem 1346 rimeligst som et Udslag af hans notoriske Rejselyst, og hans gennem hele hans Kongetid gode Forhold til Bisper og Pave maa anses for overvejende bestemt af politisk Beregning og fælles Interesser.

Som Statsmand tæller V. blandt de største i den danske Kongerække. At hans Livsgerning forblev ufuldendt, kan i Betragtning af Vanskelighederne ikke gøre synderligt Skaar i hans Ære, og selv for hans skæbnesvangre Undervurdering af Hansestæderne ca. 1365 lader vægtige undskyldende Momenter sig anføre. Som Helhed præges hans Kongegerning af Dristighed og Fantasi i Planlæggelsen, nøgtern Taalmodighed og Smidighed i Udførelsen — først og sidst dog af en rastløs og mangesidig Energi. Af og til synes han vel næsten som i Lede at have kastet Regeringsbyrden fra sig, og han søgte da Adspredelse paa sine lange Udenlandsrejser (1347, 1349—50, 1363—64, 1368—72), der dog i Almindelighed havde politiske Biformal. Moralske Hemninger har efter alt at dømme været ham aldeles fremmede. Mod sine talrige Fjender brugte han uden Skrupler Magt eller List, som det i Øjeblikket passede bedst, og særlig hans Forhold til Folkungerne viser, hvor vidt han

kunde gaa i Forstillelse; det grelleste Eksempel er Aalholmtraktaten 1366 med Hertug Albrecht af Mecklenburg, hvorved han indgik Forbund med dennes Søn mod sin egen Svigersøn; til Gengæld fik han foruden andre Fordele Tilsagn om en lang Række svenske Landskaber. Om man med A. D. Jørgensen vil beklage hans Upaalidelighed eller som Vilh. la Cour forsvare den som nødvendig for det store Formaals Skyld, er en subjektiv Sag; bortforklare den kan man derimod ikke. Dansk Nationalfølelse i moderne Forstand kan næppe tillægges V., og tyskfjendtligt indstillet var han trods sin livslange Kamp med Holstenerne i hvert Fald ikke; tyske Fyrster som Kejser Karl IV. og især Hertug Erik af Sachsen-Lauenburg hørte til hans nærmeste Venner, tyske Adelsmænd som Henning Podebusk til hans bedste Hjælpere. Givet er det, at han ogsaa for sit eget Folk var en haard og hensynsløs Herre; megen Sandhed rummes trods den indlysende Overdrivelse i Sjællandske Krønikes Ord om, at i hans Tid »Herremændenes, Bymændenes og Bøndernes Fred agtedes saa ringe, at der i hele Riget hverken var Tid til at spise, hvile eller sove«. For saa vidt er det ikke svært at forstaa, at hans Eftermæle i Folketraditionen blev saa daarligt, eller at der kunde tillægges ham Øgenavnet »den Onde«. Men en Eftertid, der fik hans Værk paa bedre Afstand, har med god Grund foretrukket hans andet Tilnavn.

D. Schäfer: Die Hansestädte und König W. von Dänemark, 1879. C. E. F. Reinhardt: V. A. og hans Kongegjerning, 1880. Kr. Erslevs Anm. af samme Værk i Hist. Tidsskr., 5. Rk., III, 1881—82, S. 285—307. A. D. Jørgensen: Hist. afhandlinger, II, 1899, S. 212—40. Kr. Erslev i Danmarks Riges Hist., II, 1898—1905, S. 279—357. Ellen Jørgensen: V. A., Udvalg af Kilder, 1911. Erik Arup: Danmarks Hist., II, 1932. Vilh. la Cour: Danmarks Hist., I, 1939, S. 207—29.

Henry Bruun.

Kalkmaleri i St. Peders K. i Næstved, kopieret til Fr.borg af J. Kornerup og 1940 af Agnete Varming. Akvarel af J. Kornerup 1883 (Nationalmuseet). Statue af Th. Stein (Fr.borg). Stik fra 17. Aarh. er Fantasibillede. Portrætteret paa C. G. Hellquist: V. A. brandskatter Visby (1882), reproduceret i Træsnit, og paa H. N. Hansen: Erling Kalv tages til Naade 1916. — Af Sarkofagen i Sorø K. findes et gammelt Stik.

O. Andrup.

Valdemar, 1858—1939, Prins. F. 27. Okt. 1858 paa Bernstorff (Slotsk.), d. 14. Jan. 1939 i Kbh., begr. i Roskilde Domkirke. Forældre: Senere Kong Christian IX. (s. d.) og Louise af Hessen-Kassel (s. d.). Gift 20. Okt. 1885 i Paris med Marie af Orléans (s. d.).

V. fik sin Uddannelse i Marinen, var allerede 1873 paa Togt med Fregatten »Sjælland«, ledsagede 1874 sin Fader til Island paa Fregatten »Jylland«, blev 1875 Elev paa Søofficersskolen og 1877 Kadet, 1879 Sekondløjtnant, 1880 Premierløjtnant, 1889 Kaptajn, 1898 Kommandør, 1905 Kontreadmiral, udtraadte 1911 af aktiv Tjeneste og blev 1918 Admiral. Han havde en Række Udkommandoer og var 1907—11 Chef for den flydende Defension paa Kbh.s Red. Sit betydningsfuldeste Togt foretog han 1899—1900 som Chef paa »Valkyrien« til Østasien, dets Maal var at vise Danmarks Flag og skaffe Landet handelsmæssige Fordele, hvilket ogsaa lykkedes. 1911—12 gjorde V. en Rejse til Østasien med et af Østasiatisk Kompagnis Skibe. Han levede i øvrigt et lykkeligt og stilfærdigt Familieliv i Det gule Palæ og paa Bernstorff; Hjemmet var stærkt præget af hans begavede Hustru (s. d.). Hans Navn kom kun een Gang frem i Verdenspolitikken, i den bulgarske Affære. Allerede 1879, da Alexander af Battenberg blev valgt til Bulgariens Fyrste, havde man i Sofia tænkt paa V. som en Mulighed, og da Alexander havde abdiceret Sept. 1886, valgte Sobranjen 10. Nov. V. til Fyrste. Hverken han eller hans Hustru følte sig fristet af Opgaven, Ruslands Stilling til Kandidaturen var tvivlsom, og de indviklede Balkanforhold vilde før eller senere kunne bringe Bulgarien i Konflikt med V.s Broder Georg I. af Grækenland; det var derfor naturligt, at Christian IX. paa V.s Vegne afslog at modtage Valget.

R.E. 1863. DM. s. A. Storkommandør 1900. — Tegninger af A. Schiøtt 1863 (med Søstrene) (Fr.borg). Maleri af samme 1866. Maleri af O. Bache 1900 (»Hjemkomsten fra Østen«; Store Nordiske Telegrafelskab); Skitsen dertil paa Fr.borg. Maleri af P. Mønsted 1931. Portrætteret paa L. Tuxens Malerier af Kongefamilien paa Fredensborg, Besøget paa Carlsberg 1893, Tsar Nicolai II.s Bryllup 1894 og Dronning Victorias Jubilæum 1897, paa H. Brasens Kongejagt 1890—92 (Fr.borg), Paul Fischers Maleri af den norske Stortingsdeputations Modtagelse (1907) og paa Tegninger af Knud Gamborg og Gerda Ploug Sarp (Fr.borg).

A. M. Hyde: A diplomatic history of Bulgaria 1870—1886, 1928, S. 97, 116. Die grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871—1914, V, 1922, S. 88. Documents diplomatiques français, 1. série, VI, 1934, S. 295, 349. H. R. Madol: Kongernes Onkel, 1938. Nationaltidende 27. Okt. s. A. og 15. Jan. 1939.

Poul Engelstoft.

Valdemar (III.) Abelsen, d. 1257, Hertug af Sønderjylland. Forældre: Kong Abel (s. d.) og Mechtilde (s. d.). Ugift.

V. var vel som ældste Søn født snart efter Forældrenes Ægteskab 1237. Som halvvoksen blev han for sin Uddannelse sendt til Paris; da Faderen 1250 blev Konge af Danmark, begav han sig paa Hjemvejen, men blev taget til Fange af Ærkebisen af Köln og var endnu ikke frigivet ved Abels Død. Denne Omstændighed kostede ham hans Chancer for Danmarks Trone, og hans Farbroder Christoffer blev Konge. Imidlertid tog hans Morbrødre, de holstenske Grever Johan I. og Gerhard I. sig af hans Sag, fik ham løskøbt af Fangenskabet og anerkendt som Hertug af Sønderjylland trods Christoffers Modvillie 1253. V.s kortvarige Regering giver os intet Indtryk af hans Personlighed. Hans Forhold til Farbroderen var i det hele daarligt, og for at bestride Omkostningerne ved sin Løskøbelse af Fangenskabet maatte han pantsætte Landet mellem Slien og Ejderen til sine Morbrødre.

Adam Afzelius.

Valdemar (IV.) Eriksen, d. 1312, Hertug af Sønderjylland. D. 1312, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Hertug Erik (I.) Abelsen (s. d.) og Hustru. Gift 1° 1287 i Mölln med Elisabeth, D. af Hertug Johan I. af Sachsen-Lauenburg (d. 1285). 2° 1306 med Anastasia, D. af Grev Nicolaus af Wittenborg (gift 2° 1313 med Grev Gerhard af Holsten).

V. var endnu umyndig ved Faderens Død 1272 og derfor ikke i Stand til at sikre sig Tronfølgen i Hertugdømmet. Først efter den politiske Strømkæntning i Danmark bøjede Kong Erik (V.) Klipping sig for V.s Krav, og 1283 blev han paa Hoffet i Vordingborg forlenet med Sønderjylland. V. rejste imidlertid yderligere Krav paa Als og paa Krongodset i Sønderjylland, og i et Brev til Ærkebisp Johannes Dros (s. d.) rejste han ogsaa Krav paa Danmarks Trone under Henviisning til, at denne med større Ret tilkom Abels Slægt end dennes yngre Broder Christoffers. Dette sidste Krav var dog dødfødt, og de første Krav blev afvist af et Vortelnævn, hvis Dom blev bekræftet paa Hoffet i Nyborg 1285. V. rejste derefter aabent Oprør, erobrede Als, men blev derefter slaaet og ført som Fange til Søborg. Herfra blev han dog løsladt, efter at han 31. Marts 1286 havde opgivet alle Krav, og efter at Hertugen af Sachsen og de holstenske og mecklenburgske Fyrster 20. April s. A. var gaaet i Borgen for hans Troskab mod Kronen.

Imidlertid benyttede V. sig af den danske Regerings Vanskeligheder efter Kong Erik Klippings Mord til at faa sine Krav anerkendt, imod at han loyalt støttede Formynderregeringen. 1289 følte denne sig stærk nok til at tage et Brud med V., men et planlagt Kup i Skelskør mislykkedes, og det var tværtimod Drost

Peder Nielsen, der faldt i V.s Hænder. V. sluttede sig herefter til Rigets Fjender, men efterhaanden som Kong Erik Mændveds Stilling fæstnedes, trak V. sig ud af Striden, og Forholdet til Danmark blev ganske godt. V. optraadte som dansk Lensmand ofte ved Kongens Hoffer, men helligede sig i øvrigt mest sit Hertugdømmes Styre.

V. efterlod sig Sønnerne Erik, der blev Hertug efter ham, og Abel.

J. Olrik i Sønderyjllands Historie, II, 1937—39, S. 18—24. *Adam Afzelius.*

Valdemar (V.) Eriksen, ca. 1315—64, Hertug af Sønderyjlland og Konge af Danmark (V. III.). Forældre: Hertug Erik II. Valdemarsen (s. d.) og Hustru. Gift med Richardis (Rixa) af Schwerrin (s. d.).

V. blev Hertug af Sønderyjlland ved Faderens Død 1325. Kong Christoffer II. forsøgte at tiltage sig Formynderskabet over den umyndige Hertug og udvide Kronens Rettigheder, men maatte vige for en truende Krig med V.s Morbroder Grev Gerhard, der derefter overtog Formynderskabet. I Forstaaelse med Oprørere i Danmark satte Grev Gerhard 1326 V. paa Danmarks Trone og modtog til Gengæld Sønderyjlland som Arvelen (15. Aug. 1326). Under V.s fortsatte Mindreaarighed styrede Grev Gerhard derefter Danmark som Rigsforstander. Da Christoffer II. var vendt tilbage, opgav Gerhard paa V.s Vegne Tronen og gav ham Sønderyjlland igen (1330), mens han selv modtog Panter i Kongeriget for sine Krav.

Først 1336 afstod Grev Gerhard fra sit Formynderskab over V. Som Hertug viste V. sig svag og uselvstændig og vaklede bestandigt mellem den danske Konge Valdemar (IV.) Atterdag og de holstenske Grever, men blev den tabende Part ved hvert eneste Forlig. Da Valdemar blev Konge af Danmark 1340, overtog V. de holstenske Grevers Panter i Nørrejylland og pantsatte til Gengæld Sønderyjlland til Greverne. Hans Søster Helvig ægtede samtidig den danske Konge og fik Vendsyssel, Thy og Himmerland i Medgift. Resten af Jylland blev indløst i 1340'erne, men V., der ogsaa var en daarlig Økonom, naaede kun at indløse den nordlige Halvdel af Sønderyjlland og maatte endda pantsætte en Del deraf til holstenske Adelsmænd. Mens V. i 1340'erne havde holdt sig til Kongen, tog han i 1350'erne Parti for de holstenske Grever og Oppositionen i Danmark, men uden at opnaa synderligt.

V. blev efterfulgt af sin Søn Henrik (s. d.).

J. Olrik i Sønderyjllands Historie, II, 1937—39, S. 27—44. *Adam Afzelius.*

Valdemar (Knudsen), 1158—1236, Biskop af Slesvig. F. 1158, d. 18. Juli 1236 i Citeaux, begr. i Klosterkirken sst. Forældre: Kong Knud (III.) Magnussen (s. d.) og ukendt Kvinde, vistnok en andens Hustru.

V. blev født efter Faderens Død i Begyndelsen af 1158 og blev opkaldt efter Valdemar I., som ogsaa lod ham opdrage ved sit Hof. For at hindre ham i senere at gøre Krav paa Tronen bestemte man ham til den gejstlige Løbebane og lod ham studere i Paris. Abbed Stephan i St. Geneviève Kloster har skildret det Indtryk, han havde faaet af den danske Kongesøn: trods sin Ungdom var han moden og værdig som en Biskop, trods sin høje Byrd var han ydmyg, og trods sin danske Nationalitet var han sleben som en Franskmand. Da Biskop Frederik af Slesvig var død (1179), fik Valdemar I. sin Frænde udpeget til hans Efterfølger, skønt han paa Grund af Ungdom endnu maatte vente nogle Aar paa Bispevielse. Med Iver tog han sig af de kirkelige Forhold i sit Stift: Løgum Kloster overlod han nogle Bispetiender, og selv lagde han Grund til et nyt Cistercienserkloster, Guldholm, hvis Kirkegaard og Klostergang han fik indviet 1191. Absalon hjalp ham at gennemføre Bispetienden (1188), der ellers næppe var trængt igennem i to af de danske Stifter, og Kong Knud Valdemarsen gav Slesvig Bispestol de mest udstrakte Privilegier (1187). Saa stor var den danske Styrelses Tillid til V., at den tilmed overlod ham Forvaltningen af det sønderjyske Hertugdømme, medens den udvalgte Hertug Valdemar (Sejr) endnu var Barn. I Julen 1187 blev den unge Hertug vaabenfør og overtog selv sit Hertugdømme. Begge havde de Sæde i Slesvig, og i Begyndelsen arbejdede de sammen i god Forstaaelse. Da Ditmarskerne løsrev sig fra Ærkebiskop Hartvig II. af Bremen og gav sig under Danmark, sikrede de saaledes denne Erhvervelse ved et Tog ind i Holsten (1189).

Senest 1191 udbrød der imidlertid en voldsom Strid mellem de to Navnefrænder. Aarsagen kendes ikke. Formodentlig har Biskoppen ligesom tidligere villet være raadende i Statssager og tilmed villet hævde Ditmarsken som et uafhængigt Fyrstendømme for sig selv; Ditmarskerne havde nemlig besmykket deres Frafald til Danmark med den Paastand, at de lige saa vel kunde tjene St. Peders Kirke i Slesvig som St. Peders Kirke i Bremen. Sligt har den højtstræbende og villiestærke Hertug Valdemar rimeligvis ikke villet taale. Endvidere beslaglagde Hertugen noget af Bispestolens Ejendom og V.s Fædrengods. Forgæves søgte den pavelige Legat, Kardinal Cinthius, at mægle. V. nærrede fra denne Tid et uudslukkelig Had til Hertugen. At faa Hævn over ham

blev fra nu af den ledende Tanke i alle hans Handlinger. Han traadte hemmeligt i Forbindelse med den mægtige tyske Kejser, Stauferen Henrik VI., der var harmfuld over, at Danmark havde afvist hans Faders Højhedskrav og nærmet sig til hans Fjender, Welferne. Støttet af Henrik lod V. sig ukanonisk vælge til Ærkebiskop af Bremen, hvorfra Hartvig II. var fordrevet, men kom dog ikke i Besiddelse af Ærkesædet. Desuden sammensvor han sig med Grev Adolf III. af Holsten og andre staufervenlige Fyrster i Nordtyskland, maaske ogsaa med nogle Venderfyrster, som synes at have ægtet hans Søstre, og dertil med de danskfjendtlige Konger i Sverige og Norge, Knud Eriksen og Sverre. Da V. mente, at hans Planer var modne til Gennemførelse, forlod han Danmark og samlede en Hær i Norge og Sverige, med hvilken han angreb Danmark, idet han lod sig udraabe til Konge; efter Aftale gjorde Grev Adolf af Holsten samtidig Indfald over Ejderen. Hurtigt slog Hertug Valdemar dog den fremmede Hjelpehær, og V. maatte søge Underhandlinger. Men den unge Hertug lod ham tage til Fange, støttet af Bisperne Peder Sunesen, Omer af Ribe og Asser af Viborg (8. Juli 1192), og lænket om Haand og Fod sad Biskop V. nu fjorten Aar i den mørke Taarnkælder paa Søborg, medens alt hans Gods inddroges.

V.s Politik var strandet. Men en bispeviet Mand var uden Lov og Dom blevet behandlet som den farligste Forbryder, og Kirkeretten var krænket paa det føleligste. Pavestolen kunde ikke lade denne Sag uanset, og Cølestin III. sendte da ogsaa en Række Buller til Danmark for at faa V. løsladt; han truede, og han bad, men lige meget hjalp det. De danske Bisper med Absalon i Spidsen stod uden Vaklen paa Kronens Side, og snart gik man angrebsvis frem, skildrede Paven V.s store Brøde og krævede ham afsat. Saa vidt gik Cølestin dog ikke, men han lod Sagen dø hen, og selv hans kraftige Efterfølger Innocens III. (1198—1216) tøvede flere Aar, før han gjorde noget Skridt for den fangne Biskop. Og da han endelig (Dec. 1203) opfordrede Kong Valdemar II. til at løslade sin Fange, gjorde han det ikke af Velvillie mod Bispen — hvem han endog kalder et Uhyre med mange Hoveder, der helst maatte være faldet for det verdslige Sværd, han havde vovet at drage —, men kun af Hensyn til Kirkeloven, og han lovede paa Forhaand, at Bispen ikke skulde vende tilbage til Danmark. Valdemar II. vidste dog at trække Sagen ud nogle Aar, og først 1206 aabnedes Fængselsdøren for Bispen; Ærkebisp Anders Sunesen, muligvis ogsaa Dronning Dagmar, var gaaet i Forbøn for ham. V. svor ved Evangeliet paa ikke at ville skade den danske Konge og drog

til Innocens III., for hvis Domstol der nu begyndte en vidtløftig Retssag. Danske Afsendinge rejste svære Klagemaal mod V. Man fremhævede hans vanærende Fødsel, som man rigtignok havde dækket over, dengang man vilde have ham gjort til Biskop, endvidere hans frække »Apostasi«, hans Majestætsforbrydelse og Edsbrud, hans Forøden af Kirkegodset, hans Usædelighed som Biskop osv. Men den snu Bisp manglede ikke Svar, og det lykkedes ham at stemme Paven noget gunstigere. Da røvede V.s Magtbrynde og Had ham al Besindelse og styrtede ham i nye Eventyr og ny Ulykke.

Hemmeligt havde V. allerede sat sig i Forbindelse med Stauferkongen Philip af Schwaben; det var netop, hvad man i Danmark havde frygtet. Og da Ærkebiskop Hartvig II. døde, fik Philip Bremerne til atter at vælge V. (1207). Paven stillede sig ikke afvisende; men da V. tillige krævede at genindsættes i Slesvig, var han klog nok til at opsætte Stadfæstelsen af Valget. Snart kom der ogsaa Indsigelse fra Kapitlet i Hamburg, som stod under den danske Konges Indflydelse, og Innocens raadede da Bremerne til at foretage et andet Valg. V. vovede nu at trodse selve den myndige Pave, flygtede fra Rom og holdt sit Indtog i Bremen. Pavens Svar var højtidelig Bandlysning, og Hamburgerne valgte en Modærkebisp. V. begyndte Krig mod Hamburg og Danmark, tilrev sig Stade, men mistede atter Borgen og foranledigede blot, at Valdemar II. befæstede sit Herredømme ved Elben. Philip af Schwaben blev myrdet (1208), men V. gik straks over til hans Medbejler, Welferen Otto IV., da denne fra at være Danmarks Forbundsfælle blev dets Fjende. Bremens Kanniker faldt dog fra ham og enedes med Hamburgs Kapitel om et nyt Ærkebispervalg, som fik Pavens Stadfæstelse. V. opgav da alt og drog til Rom, hvor han kastede sig for Pavens Fødder og blev løst af Bandet, ja fik endog Tilladelse til at forrette præstelige Handlinger, kun ikke i Hamburg-Bremens Ærkestift (1210). Ret længe kunde V. dog ikke finde sig i at være sat ud af Spillet, og han slog ind paa den fortvivlede Politik at knytte sin Sag uadskillelig til Otto IV., der nu var bandlyst af Paven. Støttet af sin Svoger, Hertug Bernhard af Sachsen, bemægtigede V. sig atter Bremen (1211) og begyndte en hidsig og langvarig Kamp mod den retmæssige Ærkebisp (Gerhard fra Osna-brück). Gang paa Gang slyngede Innocens III. Band imod ham, men gik i Graven uden at have ydmyget ham. Otto IV.s Magt visnede imidlertid hen, og han rev V. med sig i sit Fald. Kampen blev mere og mere haabløs. Danskerne rykkede frem imod ham. Borgerne i Bremen, hvem han havde tildelt store Handelsprivilegier, og hvis Hengivenhed og Troskab havde gjort det muligt

for ham at gennemføre sin Kamp mod Paven og Danmark, mistede Modet. Syg og nedbrudt flygtede V. til det sachsiske Cistercienser-kloster Lökkum. Abbeden troede ham dødssyg, løste ham af Bandedet og tog imod ham som Klosterbroder (ca. 1219). V. kom sig dog, og nu maatte han gaa Bodsgang til Rom, hvor Pave Honorius III. genoptog ham i Kirkens Skød, men forbød ham præstelig Virksomhed og sendte ham til Citeaux, for at Cisterciensernes Fader-Abbed i Forening med Abbeden i Morimond kunde afgøre, i hvilket Kloster han skulde optages (1220). Efter sit Ønske kom V. da atter til Lökkum, hvor han levede i Stilhed, indtil Budskabet om Valdemar II.s Tilfangetagelse fik ham til at gøre et sidste Forsøg i Storpolitikken. Han undveg fra Klosteret og samlede en Hob om sig, hvormed han faldt hærgende ind i den danske Konges Lande (1224). Hurtigt drev Albert af Orlamünde ham dog tilbage, og dermed var hans politiske Rolle udspillet. Han kom ikke til at deltage i Nordtyskernes Sejr over Danmark; kun Efterretningen om hans Frændes Modgang kan have svalet hans Hævntørst en Smule. Sine fire sidste Aar tilbragte han i Citeaux. Der døde han, en af de mest særprægede Skikkelser i Danmarks Middelalder, og som Kongesøn og bispeviet Mand fik han sin Grav bag Klosterkirkens Højalter.

A. Crone: Valdemar Knudsen, 1848. Rudolf Usinger: Deutsch-dänische Geschichte 1189—1227, 1863, S. 63—67, 133—42, 151—55, 167—74. Georg Dehio i Hist. Zeitschr., XXX, 1873, S. 222—38. Samme: Gesch. d. Erzbistums Hamb.-Bremen, II, 1877, S. 109—40. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schl.-Holst.-Lauenb. Gesch., XXI, 1891, S. 139—86. Aarb. f. nord. Oldk., 1892, S. 342—84. Kirkehist. Saml., 4. Rk., III, 1893—95, S. 13—19, 305—24. H. Olrik: Konge og Præstestand, II, 1895, S. 107—12, 124 ff. Samme: Absalon, II, 1909, S. 82—91.

Hans Olrik (C. A. Christensen).*

Valdemar Christian, Greve til Slesvig og Holsten, 1622—56. F. 26. Juni 1622 paa Fr.borg, d. 26. Febr. 1656 i Lublin. Forældre: Kong Christian IV. (s. d.) og Kirsten Munk (s. d.). Ugift.

V. C. var som ganske lille med sine Søkende hos Mormoderen Fru Ellen Marsvin (s. d.) paa Dalum Kloster. 1627—29 blev han opdraget hos Kongens Søsterdatter Prinsesse Sophie Hedevig af Braunschweig, der var gift med Statholderen i Friesland Ernst Casimir af Nassau. 1629 vendte han tilbage til Danmark og førte Titlen Greve af Slesvig og Holsten, og 1630 optog Kejseren ham i den tyske Rigsrevestand. 1631—36 opholdt han sig paa Sorø Akademi og sendtes 1637 med sin senere Svoger Hannibal Sehested (s. d.) som Hofmester paa en Uddannelsesrejse over Holland og de spanske Nederlande til Frankrig og Italien og kom i Efteraaret

1639 over Frankrig og England tilbage til Danmark. For at forsørge ham købte Kongen 1632 Ristrup og Lyngballegaard (Sabro Hrd.) til ham, men disse Gaarde mageskiftede V. C. igen til Kronen 1646 for Saltø (Øster Flakkebjerg Hrd.), som han dog s. A. solgte til Svogeren Corfitz Ulfeldt. Desuden fik han 1633 et Kanonikat i Roskilde og var 1639—42 forlenet med Dalum Kloster. 1639 begyndte Kongen Opførelsen af Valdemars Slot paa Taasinge (Sunds Hrd.) til ham, idet hans Moder der paa Øen havde Gods, som V. C. fik forøget fra Kronen, der 1641 gav ham Birkeret over alt hans Gods paa Taasinge.

Tidligt i 1640 var han paa en Rejse til Sverige, men tog allerede samme Sommer til de kejserlige Hære i Tyskland. I Jan. 1641 var han hjemme igen og paadrog sig for sin grove Opførsel over for Vibeke Kruse og hendes Børn en alvorlig Irettesættelse af Kongen. Han var forfængelig og stolt af sin kongelige Byrd, og hans Optræden over for Faderens Elskerinde og deres Børn var ganske i Overensstemmelse med hans Moders og Søstres Indstilling over for dem. Imidlertid havde den russiske Tsar Michael Feodorowitsch indledet Forhandlinger med Christian IV. om et Ægteskab mellem sin Datter Irena og V. C., og om Sommeren 1641 drog V. C. ledsaget af Gregers Krabbe (s. d.) til Rusland, men Planerne om Ægteskabet strandede foreløbig paa det russiske Krav om, at V. C. skulde gaa over til den ortodokse Kirke. Han vendte derfor tilbage til Danmark, men rejste hurtigt til Holland og 1643 til Paris, og V. C., der altid var en yderst slet Økonom, brugte mange Penge bl. a. paa Spil. Christian IV., der gennem det paatænkte Ægteskab haabede at vinde en Forbundsfælle mod Sverige, ja maaske endda tænkte sig Muligheden af, at V. C. kunde blive Tsar, havde imidlertid fortsat Forhandlingerne med Rusland, og 1643 drog V. C. med et dansk Gesandtskab og et stort Følge, der medbragte prægtige Gaver til Tsaren og hans Datter, af Sted til Rusland og naaede i Jan. 1644 til Moskva, hvor han fik en højtidelig Modtagelse. Stemningen mod ham slog dog hurtigt om, vistnok af politiske Grunde, idet Danmark var kommet i Krig med Sverige, men officielt skødes Religionsskiftet i Forgrunden. V. C. vilde eller turde ikke skifte Tro og var desuden krænket over, at han efter russisk Skik ikke kunde faa Prinsesse Irena at se, og krævede at maatte rejse hjem, men det afsloges, og V. C. og hans Følge var i Virkeligheden Fanger i over et Aar. Værre blev det, da han i Maj 1644 forsøgte at flygte, og det gjorde ikke Sagen bedre, at V. C. og hans Følge svirede og optraadte udfordrende og kom i flere blodige Slagsmaal. Særlig grelt traadte V. C.s slette

Karakter frem, da han fremkaldte en Duel med dødelig Udgang mellem to Adelsmænd af Følget, hvad han først betragtede som en god Spøg, mens han senere søgte at løbe fra sit Ansvar ved en Løgne-historie. I Juli 1645 døde Tsar Michael, og hans Søn Alexis tillod derpaa i Aug. V. C. at rejse hjem. Paa Hjemvejen opholdt V. C. sig i længere Tid i Polen og Preussen og kom først i Maj 1646 til Kbh.

Der blev nu Tale om at anbringe V. C. i fremmed Krigstjeneste, idet Corfitz Ulfeldt, der i øvrigt var ganske klar over Svogerens svage og forfængelige Karakter, vilde have ham sendt til Frankrig, mens Kongen ønskede og fik V. C. sat i kejserlig Tjeneste, hvor han med Titel af Generalmajor fra Efteraaret 1646 gjorde Tjeneste ved Grev Holtzapfels Hær i Westfalen.

Under den standende Strid mellem hans Forældre havde han til Kongens Vrede stadig staaet paa Moderens Parti, men desuagtet maatte Christian IV. hjælpe V. C. i hans evige Pengeforlegenheder, og i Aug. 1647 lovede han ham en Aarspension paa 10 000 Rdl. Da Kongen døde 28. Febr. 1648, vendte V. C., der allerede i Forvejen havde planlagt sin Hjemrejse, tilbage til Kbh. 5. Marts for at fiske i rørt Vande. Han optraadte meget udfordrende mod Halvbroderen Frederik III., maaske fordi der virkelig inden for hans mægtige Svogres Kreds var Planer fremme om at faa V. C. paa Tronen. Foreløbig koncentrerede Kredsen sig nu om at faa Hævn over de tre Teologer, der 1646 havde støttet Christian IV. i hans Krav, at hans og Fru Kirstens Døtre ikke maatte besøge deres Moder, og om at faa en Godkendelse af hendes Ægteskab med Kongen. V. C. og hans Svogre fik imidlertid lidet ud af dette, mens V. C. for sig selv opnaaede en Ordre fra Ulfeldt til Handels-huset Berns i Hamburg om at udbetale ham den lovede Aarspension paa 10 000 Rdl. Glæden var kun kort, thi da Frederik III. i Maj var blevet Konge, gav han Kontraordre og forbød V. C. at kalde sig Greve af Slesvig og Holsten. Hermed ramtes ikke blot V. C.s Pengepung, men ogsaa hans store Forfængelighed, og hans Bestræbelser gik i de følgende Aar kun ud paa med alle Midler at skaffe sig Pengene og Titlen igen. Han tog tilbage til Tyskland og slog sig ned i Köln, hvorfra han søgte Støtte hos Kejseren, i hvis Tjeneste han stadig stod med klingende Titler, men uden Penge. Kejseren henvendte sig ganske vist for ham til Frederik III., men hverken dette eller V. C.s egne Anmodninger gav noget Resultat, og V. C. synes at have forsøgt sig som Lejetropfører, i alt Fald gik der 1650 Rygter om, at han hvervede Tropper til Prinsen af Wales. Stillingen i Danmark blev yderligere forværret for V. C. ved hans Svogres Fald 1651. Ulfeldt tog til Holland, hvor han traf

V. C., der laante Penge af ham. Senere synes de to Svogre at have lagt Planer om at rejse en Hær for at rykke ind i Holsten og styrte Frederik III., men Oplysningerne herom er meget usikre. Sikkert er det dog, at V. C. i Sommeren 1651 traadte i Tjeneste hos den dygtige, men temmelig fantastiske Kondottiere Hertug Karl IV. af Lothringen, og der var Tale om, at V. C. skulde giftes med en Mlle. de Beauvais, en Søster til Hertugens morganatiske Hustru Hertuginde af Cantecroix. Ægteskabet blev der intet af, men Hertugen sendte en Gesandt til Kbh. 1652, for at han bl. a. skulde arbejde for V. C. I Danmark var man nervøs over V. C.s Forbindelse med den intrigante Hertug og mente, at denne var med i de Planer om et Angreb paa Landet, som Rygtet tillagde Ulfeldt og hans Kreds. Støttet af Rigsraadet afviste Kongen ganske alle V. C.s Krav. Efter dette Afslag tog V. C. til Sverige og søgte forgæves at komme i Tjeneste hos Dronning Christina. 1654 gjorde han gennem Dronningens Brødre et nyt Forsøg paa en Udsoning med Halvbroderen og slog ganske om i sin Optræden, idet han dels ydmygede sig over for Kongen, dels søgte at kaste al Skylden for sin tidligere Optræden over paa Moderen. I Aarevis havde han da staaet i et slet Forhold til Kirsten Munk, der ikke vilde skifte med ham. Med god Grund udtalte hun sig meget nedsættende om ham, og han forsøgte nu at presse Penge ud af hende og Søsteren Leonora Christina, hvem han i øvrigt tidligere havde krænket ved at true med at overlade Kongen Breve, der var kompromitterende for dem. Kongen var villig til et Forlig, men det strandede paa, at V. C. ikke vilde opgive sin Grevetitel. V. C. maatte da for at faa Penge forlige sig med sin Moder, der 1655 gav ham 3000 Rdl., men desuagtet lod han sig forlyde med, at han mente, at Christian IV. havde Ret i sine Beskyldninger mod Fru Kirsten for Utroskab og Mordforsøg. S. A. traadte han i svensk Tjeneste, hvortil Moderen vistnok havde tilskyndet ham, og 1656 gjorde han Krigstjeneste i Polen, hvor han faldt. V. C. var ikke blot forfængelig og letsindig, men udygtig, grov i Optræden og til Tider ganske samvittighedsløs. — Maleri af J. Sustersmans (Palazzo Pitti, Firenze; Gentagelse paa Fr.borg; Kopi paa Gl. Estrup). Barnebillede af J. v. Doordt (Wedellsborg; Kopi af Erik Henningsen, Fr.borg). Maleri af Karel van Mander (Fr.borg), af Reinhold Timm 1634 (Valdemars Slot), af Karel van Mander sammen med Leonora Christina ca. 1649 (Wedellsborg) og paa Maleri fra sammes Værksted (Rosenborg). Et Maleri af Abr. Wuchters (Kunstmuseet), som tidligere gik under Navnet V. C., forestiller U. C. Gyldenløve. Stik af Alb. Haelwegh og Geerart Bouttats.

Dsk. Saml., 2. Rk., II, 1872—73, S. 301 ff. Hist. Tidsskr., 2. Rk., III, 1850, S. 307—10; 6. Rk., I, 1887—88, S. 682—86; III, 1891—92, S. 237—338, 734—39. S. Birket Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I—II, 1879—81 (se Registeret). Emil Gigas: Grev Bernardino de Rebollo, 1883, S. 22, 59, 123 ff. Nationaltidende 17. April 1930. M. Mackeprang i Soraner-Bladet, XXVI, 1941, S. 24—27, 34 f., 50 f.

Hans H. Fussing (J. A. Fridericia).

Waldkirch, Henrik, d. 1629, Bogtrykker og Boghandler. Gift 1° 22. Nov. 1590 med Kirstine Clausdatter, begr. 9. Nov. 1599 i Helligg. K. i Kbh, D. af Boghandler Claus Føerd (1511—84) og Kirstine (d. 1589). 2° 4. Maj 1600 med Gesa Pedersdatter.

H. W. tilhørte en udbredt tysk Bogtrykkerslægt, der stammede fra Schaffhausen; hans Farbroder var en kendt Bogtrykker i Basel, Conrad W. Han synes at være kommet til Danmark paa Foranledning af Boghandleren Hans Aalborg, sammen med hvem han 1586 indgik til Konsistorium med Tilbud om at oprette et Trykkeri, saafremt dette kunde faa Arbejde for Universitetet. Hans Plan om at blive Bogtrykker strandede i første Omgang, og han ernærede sig i en Aarrække udelukkende som Boghandler. Allerede 1586 fik han og Hans Aalborg Privilegium paa at udgive en ny dansk Bibel, »Frederik II.s Bibel«, som udkom 1589, trykt af den københavnske Bogtrykker Mads Vingaard; senere drev H. W., der ogsaa optraadte i større Stil som Forlægger, selvstændig Forretning med saavel danske som udenlandske Bøger og havde som flere andre Boghandlere fast Udsalg i Frue Kirke i Kbh. 1598 aabnede han sit eget Trykkeri i Hovedstaden og blev n. A. Universitetsbogtrykker, hvilken Stilling han 1623 maatte afstaa til sin stadige Konkurrent, Bogtrykkeren Salomon Sartor. Efter Datidens Forhold udfoldede H. W. en betydelig Virksomhed; han har paa egen Bekostning bl. a. trykt flere af Bindene af den originale Kvart-Udgave af Huitfeldts Danmarkshistorie, desuden Udgaver i Folio af Niels Hemmingsens Postil (1600) og Vedels Saxo-Oversættelse (1610). Til de kendteste af hans Tryk hører Lyschanders »De danske Kongers Slectebog« fra 1622. Hans Materiel var stort og mangeartet. Han er den første Bogtrykker her i Landet, der har anvendt hebraiske Typer; tidligere havde man, naar saadanne skulde bruges, ladet sig nøje med at udskære Satsen i Træ. I kunstnerisk Henseende lider hans Arbejder i udpræget Grad af de Svagheder, som er typiske for Barokkens Bogtryk, navnlig overdreven Anvendelse af forskellige Skriftarter og Overlæsselse med Ornamentik. Efter hans Død førtes Forretningen gennem mange Aar videre af hans Arvinger.

H. F. Rørdam: Kbh.s Universitets Historie 1537—1621, III, 1873—77, S. 666 ff. L. Nielsen: Bøghistoriske Studier, 1923. Samme: Dansk Bibliografi 1551—1600, 1931—33. Personalhist. Tidsskr., 7. Rk., II, 1917, S. 298.

Lauritz Nielsen (H. F. Rørdam).

de Vale (Val, Waal), **Claus Jacobsen**, d. senest 1613, Herold. Var voksen 1594, d. senest 1613, begr. i Nic. K. Gift med N. N., d. tidligst 1613.

C. J. de V. var oprindelig handlende og leverede 1594—96 Hatte- og Silketøj til Hoffet og 1607 syv med Dyr bemalede Faner til Tøjhuset. 1610 var han Herold ved Prins Christians Hylding i Norge, og ved Kalmarkrigens Udbrud sendtes han med Instruction fra Hofmarskallen Ditlev Rantzau til Sverige med Fejdebreve til Karl IX. I et langt og bredt, ganske ukunstnerisk Digt (trykt i Dsk. Mag., I, 1745, S. 273—88, 302—18) har han beskrevet sin besværlige Rejse, hvor han forgæves søgte at overbringe Brevene til Kongen personlig. Han maatte nøjes med 7. Maj at overgive dem til Henrik Horn og blev under mange Paaskud holdt tilbage og sendt fra Sted til Sted, undertiden udsat for daarlig Behandling. Han holdt stærkt paa sin og sit Embedes Værdighed, omtaler livligt de svenske Drabanters Drukkenskab og Præsternes venlige Gæstfrihed. Han mødte ganske vist Kong Karl, men kom ikke til at tale med ham, skønt han derefter blev bedre behandlet. Han er i øvrigt stærkt optaget af sin egen Flothed med Betaling og Drikkepenge og kom endelig 12. Okt. tilbage til den danske Grænse, hvor Svenskerne forsøgte at faa danske Bønder til at skyde ham og hans Trompeter. Digtet, der giver en ganske malende Beskrivelse af alle hans Genvordigheder, er offentliggjort af Langebek, der næppe med Rette tænker sig Muligheden af, at han har faaet Lyschander (s. d.) til at sætte hans Beskrivelse paa Vers. Trods sit fremmedklingende Navn er han sikkert dansk, som saadan føler han sig i al Fald. Han havde et Gravsted i Nicolai K. i Kbh., og en Søn blev kgl. Skipper.

(Norsk) Hist. Tidsskr., II, 1872, S. 111 f. Fra Arkiv og Museum, III, 1905—08, S. 523, 543. Personalhist. Tidsskr., I, 1880, S. 213. Kirkehist. Saml., 3. Rk., I, 1874—77, S. 798 f.

Hans H. Fussing.

Valtiner. Den i Flensborg hjemmehørende Patricierslægt V., der i senere Generationer navnlig har tilhørt Hertugdømmernes Gejstlighed og Kongerigets Landbrug, føres tilbage til Raadmand i Flensborg Hans Holst (nævnt 1514), hvis Sønnesøn Kæmner sst.

Valentin Pawels (Poulsen) (d. 1593) var Fader til Købmand og deputeret Borger Vilhelm V. (Valentinsen) (d. 1607); denne var Fader til Senator Jürgen V. (1599—1673) og til Købmand og deputeret Borger Valentin Valentinsen (d. 1672), hvis Sønesøn Præst i Flensborg Valentin V. (1686—1729) var Fader til Præst i Neuenkirchen Wilhelm Eberhard V. (1713—59) og til Præst i Elmshorn, Provst Christian August V. (1724—1816), af hvis Børn skal nævnes Præst i Pronstorf Valentin Adrian V. (1754—1835) — Farfader til Præst i Haderslev Christian August V. (1815—91) — matematisk Professor i Kiel Friedrich V. (1756—1813) og Præst ved Mariekirken i Flensborg Georg Wilhelm V. (1766—1836), hvis Søn Christian August V. (1798—1864) var Præst ved samme Kirke efter at have været Kateket ved St. Petri K. i Kbh. Ovenn. Senator Jürgen V. (1599—1673) var Fader til Borgmester i Eckernførde Vilhelm V. (1627—1706) og til Borgmester i Flensborg Jürgen V. (1644—1715), hvis Sønesøn Overførster, Kancelliraad Hinrich Christian V. (1722—82) var Fader til Overretsadvokat i Slesvig Matthias V. (1756—1827) — hans Søn var Diakon i Krempe Carl Heinrich Christian V. (1812—44) — og til nedenn. Heinrich Christian V. (1767—1831) til Gjeddesdal; denne var Fader til Forpagter af Gjorslev Ulrich Christian V. (1802—84), til nedenn. Etatsraad Adolph V. (1803—68) til Gjeddesdal, til Sognepræst i Brockdorf Ernst Theodor V. (1809—67) og til Forpagter af Søholm Herman V. (1811—92), hvis Datter Hermina V. (1839—1917) var gift med Maleren og Billedhuggeren Ole Henrik Benedictus Olrik (1830—90, s. d.). Forpagter U. C. V. (1802—84) var Fader til nedenn. Matematiker Herman V. (1850—1913), til Lektor ved Metropolitanskolen Ernst Christian V. (1854—1940), til Distriktslæge i Køge Gustav V. (1837—1923) — hvis Datter Emmy Julie V. (f. 1879) er Enke efter Geodæten Holger Vilhelm Nyholm (1862—1929, s. d.) — og til Forpagter af Gjorslev Carl Friderich V. (1839—1915), hvis Datter Elise Julie Helene V. (f. 1867) er Enke efter Kammerherre Christian Sehested Juul (1867—1941) til Ravnholt m. m. Ovenn. Etatsraad Adolph V. (1803—68) var Fader til nedenn. Etatsraad Heinrich Nicolai V. (1834—1921) til Gjeddesdal og til Bankdirektør Julius Christian Poul V. (1850—1915), af hvis Sønner skal nævnes Godsforvalter, Overretssagfører Peter Adolph V. (f. 1875) og Forfatteren Axel Johannes V. (f. 1879). Etatsraad H. N. V. (1834—1921) var Fader til Ingeborg V. (f. 1862), der er Enke efter Hofjægermester Greve Otto Joachim Adam Moltke (1860—1937) til Nørager m. m., og til Hofjægermester Adolf Herman V. (1860—1942),

af hvis Døtre Agnete V. (f. 1898) er gift med Oberstløjtnant Wilkens Ulrich (f. 1894), Louise (Vigga) V. (f. 1900) med Professor, Dr. med. Erik Johan Warburg (f. 1892, s. d.) og Marie V. (f. 1903) med Overretssagfører Holger Zahle (f. 1884).

Ernst Theodor Valentiner: Anmerkungen zur genealogischen Tabelle über die gesammte Valentiner'sche Familie, 1847. Theodor og Louise Valentiner: Stamtavle over Familien Valentiner, 1888. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1157—65.

Albert Fabritius.

Valentiner, Adolph, 1803—68, Landmand. F. 4. Juli 1803 paa Futterkamp i Holsten, d. 23. Maj 1868 paa Gjeddesdal, begr. i Greve. Forældre: Forpagter, senere Godsejer H. C. V. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 3. Juni 1831 i Kbh. (Helligg.) med Cathrine Elisabeth Jacobsen, f. 21. Juni 1811 i Kbh. (Helligg.), d. 13. Febr. 1894 paa Frbg., D. af Silke- og Klædekræmmer Nicolai J. (1768—1841) og Cathrine Elisabeth Hvidt (1776—1851).

V. voksede op i Holsten og fik Skoleundervisning paa Latin-skolen i Kiel og paa Gymnasiet i Lübeck, til han 1823 kom til Faderens nyerhvervede Ejendom Gjeddesdal ved Taastrup for at lære Landbrug. Faa Aar efter blev de store Studeopkøb til Gaarden betroet ham, og han var derfor meget paa Rejse i Jylland og besøgte ogsaa Holland, Frankrig og Kanaløerne for at virke for Afsætning af Kød. 1831 overtog han Gjeddesdal i Forpagtning, og efter Faderens Død blev Gaarden hans Ejendom. Den var i god Drift, men alligevel var hans økonomiske Vilkaar trykkede paa Grund af Forpligtelser over for Medarvingerne. Han viste sig dog snart som en dygtig Økonom, som uden at ofre meget paa Gaardens Ydre forstod at fremme de Driftsforanstaltninger, der kunde give Udbytte. I Faderens Spor fortsatte han baade den intensive Drift med stor Besætning og den omhyggelige regnskabsmæssige Belysning af Økonomien. Med stor Aabenhed offentliggjorde han sine Regnskabsresultater (Tidsskrift for Landoekonomie, 3. Rk., VI, 1858, S. 135—46) som Bevis paa den større Intensitets Gennemførlighed, men de store Resultater naaede han dog først i 1850'erne, da Priserne forbedredes samtidig med, at han gennemførte en Række tekniske Forbedringer. Efter at han 1848 som den første her i Landet havde udført en Dræning med brændte Lerrør, blev Gaarden fuldstændig drænet 1853. Han var tillige ligesom E. Tesdorpf (s. d.) blandt Foregangsmændene ved Anvendelsen af Kunstgødning og ved den stærke Fodring af Malkekøerne, men sit største Ry naaede Gjeddesdal dog for sit veldrevne Mejeri. Endnu inden Segelckes Gerning var begyndt, fremstillede V. fine Mejeri-

produkter, og et stort Antal dygtige Mejersker blev uddannet hos ham. — I det offentlige Arbejde for Landbrugets Fremme var V. en af de førende Mænd, livlig, intelligent og kundskabsrig. Bl. a. tog han tidligt Del i Landhusholdningsselskabets Virksomhed, blev 1835 Medlem af dets anden Agerdyrkningskommission og 1858 af dets almindelige Kommission. For Kbh.s Amts Landboforening var han Formand fra dens Oprettelse 1841, og nogle Gange var han Medlem af Landmandsforsamlingernes forberedende Udvalg. Ved Landbohøjskolen var han Censor ved Landbrugseksamen. Ikke sjældent holdt han selv Foredrag særlig over landbrugsøkonomiske og mejeritekniske Emner, flere af dem foreligger trykt, og i »Tidsskrift for Landøkonomi« og »Ugeskrift for Landmænd« var han en flittig Skribent. I sine senere Aar udgav han flere selvstændige Smaaskrifter, saaledes en Vejledning »Landbruget med særligt Hensyn til Forpagterne« (1859, 2. Opl. 1864), og i to Skrifter, »Peter kommer paa Landet« (1860) og »Hvorledes Hans fandt Guld herhjemme« (1861), behandler han Ungdommens Forhold til Landbruget i livlig, moraliserende Fortælling. 1857 udgav han »Lommebog for Landmænd« som den første i sin Slags med vejledende Oplysninger. V. var en god Husbond og virksom for Egnens Befolkning, bl. a. som Formand for Sogneforstanderskabet. Skønt tysk opdraget var han med sit levende Temperament stærkt optaget af Danmarks nationale Sag, og det kultiverede Hjem paa Gjeddesdal var Samlingssted for mange fremragende Mænd. — Etatsraad 1860. — R. 1854. — Maleri af H. Olrik (Familieje). Litografi fra Tegner & Kittendorff efter Tegning af samme i Anledning af Sølvbrylluppet 1856. Litografi af I. W. Tegner 1868.

B. S. Jørgensen i Tidsskrift for Landøkonomi, 4. Rk., II, 1868, S. 345—56. Ugeskrift for Landmænd, 3. Rk., VI, s. A., S. 203—08.

Aksel Milthers.

Valentiner, Heinrich Christian, 1767—1831, Landmand. F. 20. Nov. 1767 paa Svensby i Angel, d. 19. Sept. 1831 paa Gjeddesdal, begr. i Greve. Forældre: Overførster, Kancelliraad Hinrich Christian V. (1722—82) og Anna Katarina Henningsen (1738—69). Gift 1° 1792 med Margarethe Catarine Lafrenz, f. 1775, d. 4. Nov. 1797. 2° 30. Aug. 1799 med Adelheid Margrethe Ernestine Gähler, f. 8. Nov. 1776 i Elsfleth, d. 2. Maj 1844 i Lübeck.

V. studerede 1786—90 ved Universitetet i Kiel, men foretrak derefter at blive Landmand, og 1791 overtog han en forsømt Gaard Futterkamp i det østlige Holsten i Forpagtning. Med Dygtighed og Udholdenhed bragte han Landbruget i fortrinlig Drift, og han

var som Landmand med i den holstenske Fremskridtsbevægelse som ogsaa dansk Landbrug hentede Paavirkning fra. V. drev en udstrakt Studehandel og købte især jyske Stude, som han opfedede paa Gaardens forbedrede Græsmarker. Han havde tillige stort Udbytte af Rapsdyrkning, saaledes at han med en ikke ringe Formue kunde fratræde Forpagtningen 1819 og flytte til Lübeck. Snart efter vendte han sin Interesse mod Danmark, hvor Landejendommene var faldet stærkt i Værdi under Landbrugskrisen, købte 1821 Bredeshave ved Præstø og 1822 Hovedgaarden Gjeddeshal ved Taastrup, og hertil flyttede han n. A. med sin Familie. Som sjællandsk Landmand bidrog han til Indførelsen af mere intensive Driftsmetoder i dansk Landbrug, og navnlig blev han Foregangsmand ved Græsmarkernes Forbedring. Han forstod at udnytte Lavkonjunkturerne ved Opkøb af billigt Korn til Fedning af en stor Besætning paa Gjeddeshal paa 400 Stude og opnaede derved at faa de udpinte Jorder i stærk Gødningskraft. I flere Aar slagtedes Studene hjemme, og Kødet blev saltet og eksporteret til Frankrig og Holland. 1828 gik han over til Malkekveghold, og 1831 indrettede han et fuldstændigt Mejeri paa Gaarden, men døde s. A. efter at have overdraget Ejendommen i Forpagtning til Sønnen A. V. (s. d.). V. førte udførligt Regnskab og Optegnelser over sit Landbrug, der snart blev kendt som et Mønsterbrug, og som er beskrevet af G. O. B. Begtrup i »Nye landoekonomiske Tidender« (VII, 1830, S. 8—12) og af A. V. i »Tidsskrift for Landoekonomie« (VI, 1838, S. 288—94). Flere Sønner førte hans dygtige Landmandsgerning videre. I »Nye Landoekonomiske Tidender« (VII, 1830) har han skrevet om Mergel og om Studehandelen og dens Historie. — Maleri (Familieeje).

B. S. Jørgensen i Tidsskrift for Landøkonomi, 4. Rk., II, 1868, S. 345—48.

Aksel Milthers.

Valentiner, Heinrich Nicolai, 1834—1921, Landmand. F. 3. Marts 1834 paa Gjeddeshal, Greve Sogn, d. 16. Febr. 1921 paa Frbg., begr. i Greve. Forældre: Godsejer, senere Etatsraad A. V. (s. d.) og Hustru. Gift 15. Maj 1857 i Kbh. (Fr. Ref.) med Julie Elisabeth Augusta Larpent, f. 19. Juni 1831 i Kbh. (Fr. Ref.), d. 29. Nov. 1899 paa Gjeddeshal, D. af Urmagermester Auguste Henri L. (1801—tidligst 34) og Caroline Mathilde Seeler (ca. 1797—1834).

V. opholdt sig fra Trettenaarsalderen i Professor M. Hammerichs Hjem, blev Student 1851 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og cand. phil. n. A., men valgte derefter at følge Slægtstraditionen

og blive Landmand. 1857 blev han Ejer af Sallerupgaard ved Vordingborg, og 1868 overtog han efter Faderens Død tillige Gjeddesdal, hvis Rang som en af Landets Mønstergaarde han fuldt ud opretholdt. Som sine Forgængere var han en Foregangsmand i det praktiske Landbrug og navnlig paa Mejeriteknikkens Omraade, hvor han som en af de første indførte Vandafkølingssystemet 1869; han øvede tillige en ikke ringe Indflydelse gennem sit Samarbejde med flere af Landbrugs- og Mejerividenskabens Førstemænd, især Segelcke og Fjord. Adskillige Undersøgelser blev udført paa Gjeddesdal, og mange unge fik deres Uddannelse der. — Allerede i den første Tid paa Sallerupgaard blev V., der baade havde et anset Navn og personlig Dygtighed, draget ind i offentlig Virksomhed, baade i Sogne- og Amtsraad og i Præstø Amts Landboforening. Han var Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad 1872—1911 og Formand for Kbh.s Amts Landboforening 1879—92. 1890—1908 varetog han det betydningsfulde Hverv som Formand for De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift og var samtidig Medlem af De samvirkende danske Landboforeningers Forretningsudvalg. Som Foreningsleder var han rolig og fast, og man havde Tillid til hans Klogskab og faglige Indsigt. Hans Optræden var afdæmpet og præget af hans fordomsfri Personlighed og omfattende Dannelse. Sin Alderdom tilbragte han i Hovedstaden, efter at han 1905 havde overdraget Gjeddesdal til sin ældste Søn. V. var bl. a. Forfatter til de aarlige Mejeriberetninger for Sjælland 1875—77 i »Tidsskrift for Landøkonomi« og Medoversætter af en Vejledning i Mejeribrug af A. F. Pouriau (1876). — Etatsraad 1879. — R. 1883. DM. 1892. K.² 1899. K.¹ 1904. — Maleri af Otto Bache 1904 (Familieje). Olieskitse og Tegning dertil (Fr.borg). Træsnit af H. P. Hansen 1892.

Ugeskrift for Landmænd, 7. Rk., V, 1892, I, S. 325 ff.; 1904, S. 123 ff.; 1921, S. 99 f. A. Svendsen i Vort Landbrug, XXIII, 1904, S. 143 ff. Landmands-Blade, XXXVII, s. A., S. 149 f. Agrardagbladet 2. Marts s. A. Jubilæumsbogen, udg. af De samv. Landboforeninger i Sjællands Stift, 1905, S. 14 ff. H. Hertel i Ill. Tid. 13. Marts 1904; samme i Tidsskrift for Landøkonomi, 1921, S. 97—100. Fyns Stifts Landbrugstidende, XV, s. A., S. 77 f.

Aksel Milthers.

Valentiner, Herman, 1850—1913, Matematiker. F. 8. Maj 1850 paa Gjorslev, d. 17. Sept. 1913 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Forpagter Ulrich Christian V. (1802—84, gift 1° 1829 med Elise Fiehn, 1807—41, 3° 1873 med Anette Magdalene Fogh, 1823—1904) og Charlotte Julia Nestore Crone (1821—71). Gift

28. Dec. 1879 i Aalum med Margrethe Henriette Nannestad, f. 17. Aug. 1858 paa Fusingø, d. 16. Juni 1934 i Kbh., D. af Godsforvalter, senere Etatsraad Carl Christian N. (1830—1916) og Anna Marie Augusta Fasting (1832—1912).

V. kom 1860 i Roskilde Katedralskole, hvorfra han blev Student 1867. Han studerede derpaa Matematik og Naturfag ved Universitetet og tog Magisterkonferens 1873. Doktorgraden fik han 1881 for Afhandlingen »Bidrag til Rumcurvernes Theori«. Han virkede en lang Aarrække som Matematiklærer, bl. a. 1887—1900 ved Hærens Officerskole og 1894—1900 ved Polyteknisk Lærestalts Adgangskursus, endvidere som Censor ved Polyteknisk Lærestalts Matematikeksaminer. 1900 blev han matematisk Direktør ved Livsforsikringsselskabet Dan, først med Hovedsæde i Fredericia, efter 1902 i Kbh. Kort før sin Død maatte han søge Afsked med Pension fra denne Virksomhed. V. hørte til den Kreds af H. G. Zeuthens første Elever, til hvilken ogsaa f. Eks. J. P. Gram, C. Juel og Chr. Crone hørte. Blandt disse regnedes han for den mest belæste og grundigste. Hans videnskabelige Produktion staar paa Grund af hans Livs ydre Forhold ikke kvantitativt i Forhold hertil, men den staar kvalitativt højt. Hans egentlige Felt var Geometrien. I sin Doktordisputats, som han senere i udvidet Form offentliggjorde paa Tysk i »Acta mathematica«, giver han betydelige Bidrag til Rumkurvernes Klassifikation. Et Arbejde om de endelige Transformationsgrupper, trykt 1889 i Videnskabernes Selskabs Skrifter, behandler meget vanskelige Spørgsmaal og har haft Betydning for udenlandske Matematikeres videregaaende Arbejder. Hans Alsidighed kom ham til Nytte som Medarbejder ved »Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik« og ved Udgivelsen af Fysikeren L. V. Lorenz' Værker (I—II, 1898—1904). Han blev Medlem af Videnskabernes Selskab 1888. — Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri fra Videnskabernes Selskab 1897 (Videnskabernes Selskab).

Poul Heegaard (H. G. Zeuthen).

Valeur. Præste- og Embedsmandslægten V. udspringer fra Silke- og Lærredskræmmer i Kbh. Herman Walør (Wallør) (1662—1726), der var født i Kristiania, antagelig 1662 som Søn af Anders Erichsen. Han var Fader til Sognepræst i Ibsker og Svaneke Christian V. (1721—79) og til nedenn. Etatsraad Johannes V. (1701—71), af hvis Børn skal nævnes Postmester i Bergen Kancelliraad Herman V. (1731—91) — der efterlod Descendens i Norge — Mariane V. (1739—1820), der var gift med Grosserersocietetets Formand Christian Hansen (1728—1810), og Justitsraad Johannes Meller V.

(1726—1808) til Langholt, der var Fader til Amtsforvalter i Aarhus, Justitsraad Johannes V. (1766—1829), til Sognepræst i Karlby og Voldby Christen V. (1770—1836) og til Sognepræst i Ørum og Ginnerup, Konsistorialraad Ib Christian V. (1777—1863), hvis Datter Hansine Kirstine V. (1820—1904) ægtede Landmanden Fredrik Edvard Fausbøll (1814—77). Pastor Christen V. (1770—1836) var Fader til Sognepræst i Vitten, Haldum og Hadsten Johannes Møller V. (1798—1875) og til Bryggeriejer i Aalborg Christian V. (1801—50), hvis Sønner var Bryggeriejer i Aalborg Henrik Stampe V. (1832—80) til Nørre Vosborg og Birkedommer Carl V. (1846—1929); denne var Fader til Afdelingschef i Udenrigsministeriet Erik V. (f. 1877) og til Kreditforeningsdirektør Povl Høyer Møller V. (f. 1895).

Frederikke Fausbøll: Stamtavle over Slægten Valeur i Danmark, 1911.
Poul Bredo Grandjean: Meddelelser om Lærredskræmmer Herman Walør og Etatsraad Johannes Valeur, 1915.

Albert Fabritius.

Valeur, Johannes, 1701—71, Borgmester. F. 23. Febr. 1701 i Kbh. (Frels.), d. 20. Sept. 1771 paa Nebbegaard, Hørsholm, begr. i Kbh. (Frels. K.). Forældre: Silke- og Lærredskræmmer Herman Walør (Wallør) (1662—1726, gift 1° 1692 med Barbara Haagensdatter, 1659—97, 3° senest 1719 med Margrethe Christiansdatter Ottesen) og Maria Johansdatter Møller (d. 1705). Gift 20. Marts 1726 med Charlotte Sophie Bülcke, f. 2. Sept. 1696, d. 9. Dec. 1758 i Kbh. (gift 1° 1713 med Handelsmand Christian Kellermann, d. 1723).

V. gik i Metropolitanskolen, dimitteredes 1720 og tog teologisk Embedseksamen 1722. Derefter virkede han som Huslærer paa Samsø, men da Morfaderen Magistratspræsident Johs. Møller (s. d.) var død, arvede han saa mange Penge, at han kunde foretage en større Udenlandsrejse, der bl. a. førte ham til Frankrig. Efter sin Hjemkomst udnævntes han 1727 til Assessor i Hofretten, og 1729 blev han Viceraadmand i Kbh., 1739 Raadmand. 1741 fik han Ordre til at møde i Højesteret, men han deltog som Regel kun i Voteringen paa selve Aabningsdagen. V.s Hovedindsats blev ydet inden for Kbh.s Bystyre, hvor store og vigtige Opgaver ventede paa ham. Saaledes øvede han en betydelig Indsats i Genopbygningsarbejdet efter Branden 1728. Viceborgmester i Kbh. blev han 1750, og da Struensee 1771 opløste Byens Magistrat, fik ogsaa V. sin Afsked, hvilket han tog sig meget nær. 1757—62 var V. Medlem af Teaterdirektionen og forestod den kunstneriske Side af Styrelsen,

hvilket bl. a. havde til Følge, at han oversatte forskellige franske Skuespil. V. var en meget velhavende Mand og Hovedparticipant i Det ostindisk-guineiske Kompagni. Om Sommeren boede han paa Nebbegaard i Nordsjælland, og her traf han Præsten Enevold Ewald og hans livlige og letsindige Hustru Marie, født Wulff. Mellem denne og V. opstod et intimt Venskab, og en samtidig vidste at fortælle, at V. var Fader til Digteren Johs. Ewald, hvad der dog er ubevist. — Kancelliraad 1727. Virkelig Justitsraad 1739. Etatsraad 1749. Virkelig Etatsraad 1767. — Maleri paa Kbh.s Raadhus.

P. B. Grandjean: Meddelelser om Lærredskræmmer Herman Walør og Etatsraad Johs. Valeur, 1915. Tilskueren, XVIII, 1901, S. 235—38. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, V, 1902, S. 245 f. Johannes Ewalds Levnet og Meninger, udg. af L. Bobé, 1911, S. 243—46. Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., V, 1933, S. 239.

Harald Jørgensen.

Walgensten, Thomas Rasmussen, ca. 1627—81, Fysiker, Landsdommer. F. ca. 1627 paa Gotland, begr. 11. Okt. 1681 i Kbh. (Holmens K.). Gift 1° med Magdalene Jakobsdatter (gift 1° med Lensmand i Halle Ting Hans Jönson). 2° 4. Okt. 1673 med Birgitte Mandixens, begr. 7. Sept. 1686 i Kbh. (Holmens).

T. R. W. er muligvis identisk med den Thomas Erasmi Gotlandus, der 1644 dimitteredes fra Viborg. Ved Universitetet studerede han Matematik og begyndte 1651 at udgive Almanakker, hvortil han 1652 søgte og fik et kgl. Privilegium. Med et Par Afbrydelser udarbejdede han til sin Død Almanakker, selv om han for 100 Sldl. om Aaret bortforpagtede Retten til Trykning og Salg heraf. Han studerede Fysik og Arkitektur — under M. Goldmann — i Leiden, ved hvis Universitet han var immatrikuleret 1657—58 og igen 1669. 1664 var han i Paris, hvor han sleb Glas og underviste i denne Kunst, og det var formentlig her, han konstruerede det første brugbare Lysbilledapparat »laterna magica«. Andre havde før eksperimenteret hermed, men han er den første, der har sammenstillet Hulspejl, kunstigt Lys, Linser og Objekt saadan, at der fremkom ensartet belyste Billeder, der var klare nok til at bruges til Forevisning, og 1670 viste han Frederik III. sit Apparat, hvoraf et Eksempplar senere fandtes i Kunstkammeret. 1670 blev han Inspektør ved Kongens Modelkammer og samtidig »Fabrikmester« med den Opgave at sørge for at regulere Bebyggelsen i Kbh., saa der ikke blev bygget til Gene for Færdslen eller Vanpryd for Staden. 1670—72 arbejdede han paa Det kgl. Biblioteks Bygning, hvor han tegnede Kapitælerne og indrettede Marmor-

gulvet i den store Sal og tegnede Stukloftet over Galleriet. 1676 sendtes han med Niels Juel til Gotland, hvor han under Besættelsen var Landsdommer og Kommissarius, og hvor han ejede Gaarden Lille Hästnäs. Hans Enke solgte hans Bibliotek og Samlinger til Kongen.

Fysisk Tidsskr., III, 1904—05, S. 56—60. Architekten, X, 1908, S. 272. Personalhist. Tidsskr., II, 1881, S. 201, 207; 3. Rk., IV, 1895, S. 198; V, 1896, S. 48 f.; 6. Rk., V, 1914, S. 126; 7. Rk., I, 1916, S. 66; 8. Rk., II, 1923, S. 214. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld, I, 1893, S. 328 f. E. C. Werlauff: Erindringer om Guldhornstyveriet, 1858, S. 5. H. Jacobæus: Museum regium, 1696, II, S. 67. Chr. Bruun: Det store kgl. Bibliotheks Stiftelse, 1873, S. 32. O. W. Lemke: Visby stifts herdaminne, 1868, S. 351. Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män, XV, 1848, S. 170. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark, II, 1879, S. 209.

Hans H. Fussing.

Valkendorf (Walkendorff). Den adelige Slægt V., hvis Familietradition hævder sydtysk Afstamning, er dog vistnok af mecklenburgsk Oprindelse og stammer antagelig fra Landsbyen Walkendorp nær Tessin; Slægten føres tilbage til den 1374 forekommende Henning V., hvis Søn Ridderen Peder V. (nævnt 1378 og 1405) var Bedstefader til Brødrene Rigsraaden Hans V. (nævnt 1468 og 98) og Axel V. (d. 1483) til Glorup; denne var Fader til nedenn. Ærkebiskop Erik V. (d. 1522) og til Henning V. (d. 1535) til Glorup, hvis Sønner var nedenn. Rigshofmester Christoffer V. (1525—1601) til Glorup, Erik V. (d. 1605) til Glorup og Søbogaard — hvis Søn med en ufri Kvinde Christian Eriksen (d. 1648) 1616 optoges i Adelstanden — og Jørgen V., hvis Sønnesøn nedenn. Ridder Henning V. (1595—1658) til Bramstrup og Glorup m. m. var Fader til Axel V. (1616—75) til Tiselholt, til Vice-landsdommer i Skaane Christoffer V. (1621—90) til Glorup og Ellinge m. m. — hvis Efterslægt blev i Sverige — og Henning V. (1634—65) til Glorup m. m., der var Farfader til Oberstløjtnant Henning Christoffer V. (1693—1740) til Klingstrup og til Major Børge V. (1691—1747) til Billeshave og Fænø, med hvem Slægten uddøde i Danmark.

Danmarks Adels Aarbog, XLV, 1928, II, S. 129—42; XLVI, 1929, II, S. 314; LII, 1935, II, S. 148.

Albert Fabritius.

Valkendorf, Christoffer, 1525—1601, Rigshofmester. F. Aug. 1525 paa Glorup, d. 17. Jan. 1601 i Kbh., begr. sst. (Frue K.). Forældre: Rigsraad Henning V. til Glorup (d. 1535, gift 1° med Anne Johansdatter Oxe, d. senest 1525) og Sidsel (Cecilie) Jørgensdatter Friis (d. 1562). Ugift.

Blandt de mange fremtrædende Adelsmænd, som i anden Halvdel af 16. Aarh. var knyttet til Statstjenesten, indtager C. V. i Kraft af sin stærke Energi, store Arbejdsevne og undertiden noget hensynsløse Kraft en Førsterangs Plads. Efter Faderens Død sad Moderen tilbage med en større Børneflokk; hun synes i Fællesskab med Børnene at have styret Glorup til sin Død 1562. Om C. V. i Barn-dom og Ungdom vides saa godt som intet; sandsynligvis har han henlevet sine første Aar paa Glorup og saaledes været et ungdommeligt Vidne til de voldsomme Begivenheder paa Fyn under Grevefejden; omkring 1579 kunde han fortælle A. S. Vedel, hvorledes nogle Fribyttere fra Travemünde under Fejden ved List faldt i Svendborg Bymænds Hænder. C. V. skal ifølge Traditionen ikke have faaet nogen videregaaende boglig Uddannelse med Studierejser i Udlandet; men selv om han ikke har drevet lærde Studier i sin Ungdom, tyder dog adskilligt paa, at han senere har tilegnet sig det for hans Stand og Embeder fornødne; hans Karriere, de lærde latinske Værker i hans Bogsamling, hans store Interesse for dansk Aandsliv og Udtalelser om ham fra A. S. Vedel og andre er Fingerpeg, der synes at staa i Modsætning til Niels Slanges Ord, at »han aldrig selv havde studeret eller været oplært i boglige Kunster«. Medens man paa den ene Side ser, at C. V. har faaet en latinsk Indskrift oversat til Dansk, har han paa den anden Side selv brugt latinske Ordsprog i sine Optegnelser, og A. S. Vedel har kaldt ham Kansler Johan Friis' »alumnus«, hvor meget man saa kan lægge heri. Formentlig har Slange med sin Bemærkning blot villet antyde, at C. V. ikke, som det i Aarh.s Løb blev Sædvane, har været paa Studierejse.

Som ung Mand kom C. V. ind i Statstjenesten; han nævnes allerede 1553 som en af Kongens Sekretærer, og han fik 1554 som Løn for Kancellitjenesten Provstiet i Bergen i Forlening paa Livstid. Hvad man ved om C. V. i Aarene til 1556, er uhyre lidt; naar hans Navn forekommer, optræder han som Ejer eller Med-ejer af Glorup eller medbesegler Standsfællers Arveafkald og Skøder. I Kancelliet har han vel faaet den sædvanlige Uddannelse og maa have tiltrukket sig Opmærksomheden ved administrative Evner, thi 1556 blev han stillet paa en af de allervanskeligste Lensmandsposter, idet han blev forlenet med Bergenhus og Vardø med dertil liggende andre Len.

Forholdene i Bergen, dengang Nordens største By, var vanskelige; ca. 1200 havde de tyske Købmænd tiltvunget sig Handelen her og et Hundrebaar senere oprettet et hanseatisk Handelsfaktori, »Kontoret«, paa Tyskebryggen, der næppe anerkendte de norske

Myndigheders Overhøjhed. Der var stærk Spænding mellem Borger­skabet og »Garperne« paa Tyske­bryggen, der hævdede et faktisk Handelsmonopol og terroriserede Byen med Slagsmaal, Mord, en vidt udbredt Usædelighed og retslige Overgreb. C. V. greb straks efter sin Ankomst til Bergen 1556 Sagerne an med fast Haand, tog kraftige Forholdsregler mod Skøgeu­væsenet og satte en Stopper for de tyske Skomageres egenmægtige Optræden, saa han allerede havde gode Resultater at fremvise, da han i Vinteren 1557—58 aflagde et hastigt Besøg i Danmark. Aabenbart havde han hos Regeringen fundet Støtte i sin Politik over for Tyskerne, thi straks efter Hjemkomsten til Bergen satte han demonstrativt Slottet i Forsvarsstand og forlangte, at de tyske Haandværkere enten skulde sværge Undersaatsed eller rømme af Lande; da de ikke svarede, lod han deres Boder tilspigre og satte formelig Byen i Belejrings­tilstand. C. V. viste personligt Mod i disse farlige Dage, fik fra­taget Tyskerne St. Halvards Kirke, som de uberettiget havde taget i Besiddelse, og fik tvunget de tyske Præster til at anerkende Kirke­ordinansen og at være Bergens Superintendent lydige. Hos Mogens Gyldenstjerne fandt C. V. Støtte og Forstaaelse i sin paa een Gang beslutsomme, kraftige, udholdende og dog besindige Kamp mod Tyskevældet og for den norske Borgerstands og Fiskerbefolknings Interesser. Han opnaaede en Regeringsordre til Forvisning af de tyske Haandværkere, der ikke vilde sværge Undersaatsed, og inden de drog af Staden og Landet, maatte de endda een for een takke for god Behandling. Udfaldet af denne Sag var et moralsk Nederlag for de tyske Købmænd i Bergen, og C. V.'s faste Optræden havde vakt Røre i Hansestæderne; da han fik Ordre til at møde ved den nye Konge Frederik II.'s Kroning i Kbh. 6. Aug. 1559, blev det paalagt ham at tage alle Papirer vedrørende hans Foranstaltninger mod Tyskerne med, da de vendiske Stæder med Lübeck i Spidsen havde klaget over ham. Før Kroningen var en ny Lensmand ud­set til Posten i Bergen, og efter at C. V. i Efteraaret og Vinteren 1559—60 paa ny havde været i Bergen, maatte han St. Hansdag 1560 møde paa Herredagen i Odense, hvor de vendiske Stæders Privilegier blev behandlet; her synes den nye Konge ikke helt at have dækket sin Embedsmand, muligvis af udenrigspolitiske Grunde.

Som Lensmand over Finmarken havde C. V. i disse Aar haft Opmærksomheden henledt paa den Fare, der truede Danmarks Interesser fra den nye Handelsvej, engelske Købmænd havde aab­net til Rusland Nord om Norge. Han var kommet til Norge som en uprøvet Mand, havde vist sig som en kraftig Haandhæver af

Statens Rettigheder, havde skarpt og klart skaaret gennem alle Omsvøb, havde under farlige Episoder vist Frygtløshed og personligt Mod som den lovlige Ordens Forkæmper, og store Opgaver syntes at ligge for ham. Da stødte han 1560 sammen med den unge Konge, og nær havde han faaet Peder Oxes Skæbne. Anledningen var en Markskelstrid mellem C. V.s Bønder i Lamdrup og Kronens Bønder i Gislev (begge Byer i Gudme H.). C. V. følte Jorden brænde under sig og forlod Landet for at drage til Sachsen. Paa Kurfyrst Augusts Anmodning, som dog vist ogsaa Enkedronning Dorothea stod bag ved, tog Frederik II. ham til Naade igen, og allerede i April 1561 fik han en ny ansvarsfuld Post i dansk Stats-tjeneste, idet han paa Enkedronningens Anbefaling — Kongen havde ikke saa stor Tillid til ham — som Raadgiver skulde følge Hertug Magnus til Øsel.

C. V.s Opgave var nærmest en Formynders; det var en vanskelig og utaknemmelig Opgave at skulle retlede den unge, selvraadige og letsindige Fyrste; det var ikke let, da Hertugen var tilbøjelig til Udsvævelser af forskellig Art og i Regelen fik Medhold hos sin Moder, Enkedronningen, naar han klagede over sin alvorlige Vejleder. Den reelle Magt paa Øsel laa hos den af Kongen udnævnte Statholder Dietrich v. Behr; men C. V. skulde sammen med Skibshøvedsmanden Vincents Juel overvaage Kongens Interesser. De politiske Forhold i Østersølandene frembød overordentlig store Vanskeligheder; Sverige, Polen, Rusland og den opløste tyske Ordens Hærmester søgte hver især at rive til sig saa meget som muligt af Landet mellem Rigabugten og den finske Bugt, og i dette politiske Spil var det, at Hertug Magnus havde indladt sig som Bisp af Øsel; han var kommet i Krig med baade Russere og Polakker, og nu skulde C. V. være med til at redde ham ud af disse Vanskeligheder. Sammen med Dietrich v. Behr var han i Aug.—Sept. 1561 i Moskva for at forhandle med Storfyrsten; i Begyndelsen af 1563 var han med til Forhandlingerne med den svenske Statholder i Reval Svante Sture og senere med Myndighederne i Stiftet og Landskabet Wieck i Livland.

Kort efter udbrød den nordiske Syvaarskrig, netop med de livlandske Forhold som en af Aarsagerne; en ny og farlig Fjende havde føjet sig til de andre, og Krigen blev Skyld i, at C. V. kom til at spille en endnu mere fremtrædende Rolle, fra Okt. 1563 som Kongens Statholder i Livland sammen med Heinrich v. Lüdinghausen, genannt Wulff, den tidligere Ordensfoged paa Sonnenburg. C. V. fik til Opgave at repræsentere Kongen ved Polakkernes Overlevering af Pernaу og at forhandle med Wulff om Overtagelse

af den tyske Ordens sidste Besiddelser paa Øsel, bl. a. Sonnenburg; C. V.s og Wulffs Overenskomst af 8. Jan. 1564 blev dog ikke ratificeret fra dansk Side. Efterhaanden fik C. V. under de vanskelige Krigsaaer fast Haand i Hanke med Sagerne i Hertug Magnus' Stift. Hertugen følte sig tilsidesat og fik Enkedronning Dorothea til at klage til Frederik II. over C. V.s Optræden, som det synes dog uden Virkning, idet C. V. jo blot med fast Haand varetog Kongens Interesser. Militært var det en yderst besværlig Opgave, han havde faaet. I Foraaret 1564 sluttede han en kortvarig Vaabenstilstand med Svenskerne; samme Efteraar vilde han rejse til Danmark for at klargøre for Regeringen, at Hjælp i Form af Penge, Proviant og Mandskab var fornøden, om Stillingen skulde holdes; pludseligt Islæg paa Østersøen hindrede hans Rejse; men i Sommeren 1565 var han hjemme paa et kortere Besøg. 1566 blev Situationen stadig farligere; C. V. sendte det ene Nødraab hjem efter det andet, indtil et Omslag i Regeringens Politik over for Hertug Magnus medførte, at han i Foraaret 1567 blev kaldt hjem.

1568 var C. V. Medlem af en Regeringskommission, der udførte forskellige Statshverv i Norge, udstedte Recesser, holdt Retting m. v. N. A. tilbragte han som Lensmand over Island Sommeren med forskellige Embedsforretninger, der krævede en fast og ordnende Haand. I Efteraaret 1569 var han udset til sammen med Elias Eisenberg at drage til Hertug Magnus og Tsar Ivan IV. Vasilievitsch i forskellige Anliggender, men med den hemmelige Opgave at faa Tsaren til at aabne Fjendtligheder mod Sverige; der blev imidlertid — uvist af hvilken Grund — intet af denne Ambassade. I Maj 1570 blev han fritaget for Hvervet som Islands Lensmand, men i Aug. 1571 blev han sat paa en Post i en anden af Rigets Yderkanter, hvor der trængtes til en myndig og haandfast Statens Repræsentant. Som Lensmand paa Gotland skulde han sammen med Lagmanden og tre andre Dannemænd nøje undersøge Tilstanden paa Øen og siden gøre »en for den fattige Almue lidelig Skik«, dog uden Skade for Kronens Rettigheder. Der var lidet hyggelige Forhold paa Gotland, da C. V. kom derop 2. Sept. 1571. Paa det kirkelige Omraade var Tilstanden nærmest kaotisk, da der hidtil havde manglet et ordentligt Tilsyn med Præsterne; men C. V. fik Mourits Christensen Lætus (Glad) udnævnt til Superintendent paa Øen, en hæderlig og dygtig Mand, som C. V. stillede sig bag ved med hele sin Myndighed over for opsætsige Præster, saa Mourits Lætus senere bad Sjællands Biskop takke C. V. Det var ikke gaaet stille af at ordne disse Forhold; C. V. selv blev paa Visborg Slot ved en bestemt Lejlighed overfaldet af

en af de oprørske Præster. Blandt C. V.s andre Opgaver paa Gotland var ogsaa den at foretage en Omlægning af Skattekredsene, saa Skattebyrden blev mere retfærdigt fordelt.

I Juli 1573 fratraadte C. V. sit gotiandske Len, og efter en kort Tid at have været Lensmand paa Roskildegaaards Len fik han betroet en Stilling i Centraladministrationen, der gav ham øget Indflydelse paa Statens Anliggender, idet han fra Nytaar 1574 blev Rentemester, maaske efter Peder Oxes anbefaling. Ved sine tidligere Opgaver havde han vist sig at være en Mand med Orden og streng Redelighed i sine Sager; overalt havde han sat Forholdene i System, udarbejdet Registre og »Skikke« paa alle Omraader, gjort det af med gammel Slendrian og skabt Fasthed og Konsekvens paa de Omraader af Styrelsen, han administrerede; nu skulde disse Evner anvendes paa større Forhold. I over femten Aar ledede han Rentekammeret, og i den Tid udførte han et kolossalt Arbejde i Statens Tjeneste, ikke blot som Rentemester; efter Peder Oxes Død 1575 varetog han adskillige af Righofmesterens Hverv; naar hertil føjes hans Arbejde som Rigsraad (fra 1576), som Holmens og Flaadens øverste Leder, som Kbh.s Statholder og efter Frederik II.s Død som Regeringsraad, vil man forstaa, at han var i Besiddelse af en vældig Arbejdskraft. Han fik da heller ikke megen Tid til at leve et Privatliv; han forblev ugift til sin Død, havde altsaa ikke noget Familieliv i snævrere Forstand, hvad Grunden end kan have været. Det synes, som om nogle af de Sider af C. V.s Personlighed, der havde været saa værdifulde, saa længe han var blevet benyttet som Skruphøvl i Rigets Udkanter, har voldt ham Vanskeligheder, da han sad i Centralstyrelsen: hans Evne til at skære gennem alle Omsvøb, til straks at udføre en tagen Beslutning og til at handle paa egen Haand. Her i Statsstyrelsens Midtpunkt krævedes ogsaa Forhandlingsevne og Smidighed; men C. V. synes at have udviklet sig til en noget selvraadig og herskesyg Embedsmand, dog sikkert ikke af egoistiske Motiver. Rentemesterposten var, da C. V. 1574 overtog den, i Forhold til de øvrige høje Statsembeder en mere underordnet Stilling; den Kendsgerning, at der efter Peder Oxes Død ikke blev udnævnt nogen ny Righofmester, og at C. V. var den kraftige Personlighed, han var, gav Rentemesterstillingen en mere fremtrædende Plads i Statsmaskineriet til 1589; da C. V. forlod denne Post, blev Rentemesterens Forhold omtrent som før 1574.

Grundene til C. V.s Tilbagetræden fra Rentemesterposten kendes ikke; de mange og anstrengende Forretninger, han efter Frederik II.s Død 1588 havde faaet som Medlem af Formynderstyrelsen,

har vel nok kunnet fremkalde et Ønske hos ham om at blive aflastet; men andre Momenter kan have spillet ind. I Tidens Løb havde han haft forskellige Forleneringer ud over de allerede nævnte; de fleste var at betragte som Lønansvisninger. 1554 forlenedes han med Provstiet i Bergen for Livstid; senere fik han et Kannikedomme ved Roskilde Domkirke, men det mistede han igen 1560 under Sammenstødet med Frederik II. 1573—74 sad han inde med et af Hovedlenene, Roskildegård med Skjoldenæs; 1574 fik han Salling Herred paa Fyn som afgiftsfrit Len, men afgav det atter til Kronen 1580 mod, at han blev fri for en Del Afgift af sit norske Len Ryfylke, Jæderen og Dalerne (Stavanger Len), som han havde faaet 1578 og beholdt til sin Død (helt afgiftsfrit fra 1587), og mod, at han blev forlenet med Kronens Bønder i Ellerup (Gudme H.); denne sidste Forlening ophørte efter V.s eget Ønske 1587. Gods, tilhørende Vor Frue Kloster i Roskilde, fik han som afgiftsfrit Len 1575—83, men fik det erstattet med Jungshoved Len, ligeledes afgiftsfrit, 1583—87.

Som Rentemester var C. V. mere bundet til Hovedstaden end de øvrige høje Rigsbedsmænd, der oftest maatte følge Kongen paa hans Rejser rundt i Landet fra Gaard til Gaard. Han blev derfor, som de mange Breve fra Niels Kaas, Arild Huitfeldt og Absalon Juul viser det, det naturlige Bindeled mellem Hoffet og Regeringskontorerne i Kbh. Han maatte være bosiddende i Kbh., hvor han ejede Ejendomme paa Vestergade, i Rosengaarden, Skindergade, Farvergade, Kattesundet, Amager-torv—Læderstræde, St. Pederstræde («Hvidekloster»), ved Stranden (hvor han selv boede) og uden for Vesterport. Han fik herved en stærk Tilknytning til Kbh. og dens Borgere, saa meget mere som han flere Gange i Kongens Fravær blev udnævnt til Statholder i Hovedstaden (saaledes 1579 og 1582). I denne Egenskab modtog han Borgmestered, afsatte Borgmestre og stiftede Forlig i en større Strid 1580 mellem Magistrat og Borgerskab om Skatternes Fordeling og Magistratens Embedsindtægter m. v.; Forliget udformedes i den saakaldte «Frederik II.s Stadsret» af 6. Jan. 1581, med en Jordebog over Stadens Indtægter og en Fortegnelse over Magistratens Rettigheder. Der synes at have været et godt Forhold mellem C. V. og Borgerne; 1588 blev han optaget i Skydeselskabet, og da han havde stiftet Forliget 1581, lod han Byens Privilegier og Adkomstbreve optegne i et stateligt Værk, prentet paa Pergament, prydet med smukt tegnede Initialer og Ornamentter og indsat i et prægtigt sølvbeslaet Læderbind («V.bogen»); i et andet Pergamenthaandskrift lod han udarbejde en Jordebog over Stadens,

Kirkernes, Frue Skoles, Helligaandshospitalets, Præsternes og de fattiges Ejendomme; begge Haandskrifter huses stadig i Kbh.s Stadsarkiv. I »V.bogen« har en samtidig Haand optegnet C. V.s Fortjenester af Hovedstaden: 1581 var han begyndt paa Stadens Befæstning fra Nørreport til Østerport og havde bygget Vejerhuset ved Gammelstrand; 1582 begyndte han Bygningen af »det skønne, murede Hus« paa Amagertorvs Østside, af Nicolaj Kirketaarn og af Helligejst Kirketaarn; s. A. gav han Byen »V.bogen« og Jordebogen, begrænsede Luksusudfoldelsen ved Bryllupper og Barsel og i Kompagni- og Lavhuse; 1583 begyndte han at opsætte Stenkajer i Havnen, lod opføre en muret Hvælving i Vesterport til Vand afløbet til Voldgraven, ombyggede Bispegaarden, fik Skik paa Kirkernes Stolestader og fik opført et Slagtehus uden for Vesterport; 1584 fik han bygget Hvælvingen i Volden ved Mønten til Afløb for Vandet, fik opført seksten Sjøleboder ved Mønten og fik kobbertækket Frue Kirke. Altid var han villig til at være Foregangsmand ved almennyttige Foretagender, ogsaa naar det gjaldt om at lukke egen Pung op til fælles Bedste.

I nær Tilknytning til Rentemesterembedet var den civile Overledelse af Holmen, Flaaden og Arkeliet, han fik overdraget sammen med det københavnske Statholderskab; men hans Varetagelse af disse Hverv bragte ham i Modsætning til Rigens Admiral Peder Munk, og 1590 rettede denne en Anklage mod C. V. for Forsømmelighed i Anledning af Kongens Søster, Dronning Annas Genvordigheder paa Rejsen til Skotland; Dommen frikendte imidlertid C. V., medens tretten Mennesker kom til at lide Døden paa Baalet for ved deres Heksekunster at have forvoldt Ulykkerne paa Rejsen. Paa Herredagen i Kolding Aug. 1590, hvor denne Sag blev behandlet, blev der imidlertid rejst en anden Sag mod C. V., og den fik afgørende Betydning for hans Stilling. 16. Jan. 1589 havde han faaet den bekendte Færing, Fribytteren i hollandsk Tjeneste Mogens Heinesen (s. d.) dømt fra Livet ved Raadstueretten i Kbh.; C. V. havde forlangt Dødsdommen eksekveret snarest, og uden at have faaet Lejlighed til at indanke sin Sag for Herredagen blev Mogens Heinesen halshugget ved Kbh.s Slot 18. Jan. s. A. For denne vel hastige Retsforfølgning rettede saavel den henrettedes Kompagnon og Medreder Hans Lindenov til Ørslev Kloster som hans Enke Anklage mod C. V., og Sagen endte med det for denne ydmygende Forlig 6. Aug. 1590, hvorved Dommen over Mogens Heinesen erklæredes død og magtesløs; Enken fik Lov at optage Liget af Nikolaj Kirkegaard og jorde det, hvor hun lystede, og C. V. skulde betale Enken og Børnene 1000 Rdlr. i Erstatning, og

Hans Lindenov skulde have 2000 Rdlr. Disse to Sager var sikkert medvirkende til at fremkalde den Forandring i Regeringsraadet, som blev 1590-Herredagens vigtigste Resultat, idet C. V. udtraadte af Formynderregeringen; en anden medvirkende Aarsag synes C. V.s Stilling til Enkedronning Sophie at have været; allerede i Samtiden hed det, at han var mere imødekommende end de øvrige Regeringsraader over for hendes Ønsker om Deltagelse i Statsstyrelsen. 12. Aug. drog C. V. over til Sjælland for at faa klargjort Regnskaberne fra sin Rentemestertid.

Samtidig med Opgivelsen af Rentemesterposten havde C. V. i Maj 1589 faaet overdraget Administrationen af et af Hovedlenene, Vordingborg Slot og Len, som han beholdt til 1592, da han blev Lensmand paa et andet Hovedlen, Helsingborg Slot og Len, til 1595, for derefter at flytte til et tredie af de store Len, Odensegaards Len (med St. Knuds Kloster 1595—96), som han beholdt til 1597, da han for anden Gang fik Jungshoved Len betroet (til sin Død 1601); samtidig fik han overdraget Kronens Bønder i Gudbjerg og Gislev Sogne (Gudme H.). C. V. oplevede saaledes at have haft Forleninger i hele Riget undtagen i Jylland. Selv om han efter 1590 blot var et menigt Medlem af Rigsraadet, kunde hans Dygtighed og Sagkundskab dog ikke undværes i Centraladministrationen; adskillige Gange i de følgende Aar tog man hans Erfaringer i Brug; saaledes vikarierede han 1592 i Rigskanslerembedet for Arild Huitfeldt, og 1594 deltog han i en Undersøgelseskommision, der var paa Gotland og Bornholm; 1595 vikarierede han for en af Regeringsraaderne. Fuld Oprejsning fik C. V. af den unge Christian IV., der 1596 udnævnte ham til Rigshofmester, Rigets øverste Embedsmand, en Stilling, der havde staaet ubesat siden 1575; ved Kroningen bar C. V. Kronen frem paa en rød, broderet Fløjls-pude, og det var ham, der oplæste Haandfæstningen, der skulde beediges af Kongen. Som Rigshofmester førte han sammen med Kongens Kansler Christian Friis Regeringen under Kongens Tysklandrejse 1597; men i øvrigt varetog han en Del af de Opgaver, han tidligere havde haft som Rentemester, og man maa beundre hans Arbejdsevne, der endnu var stor, skønt han var over 70 Aar. I dette Embede fungerede han til sin Død.

C. V. var ikke blot en af Statens højeste Embedsmænd; han var ogsaa adelig Godsejer, og som sine Standsfæller søgte han ved Køb og Mageskifte, bl. a. ogsaa med Kronen, at arrondere sin Besiddelse til et anseeligt Storgods; ogsaa Processer og Ejendoms-trætter kendetegner ham som en af det 16. Aarh.s ægte Adelsmænd. Rimeligvis var hans Søskende Medejere af Glorup i de første Aar

efter Moderens Død 1562; men derefter synes han at have været Eneer af det fynske Gods, der efterhaanden omfattede bl. a. hele Svindinge Sogn. 1571—77 lod han opføre en ny Kirke i Svindinge, og i Slutningen af Aarhundredet byggede han det nye Glorup, en sammenbygget, firefløjet Bygning med lige høje Længer og fire Taarne; kun Kælderstokværket af dette Anlæg er nu tilbage og bærer en Bygning fra det 18. Aarh. I Svindinge K. lod C. V. opsætte en Tavle med følgende Indskrift: »1599. Jesus. Jeg haver opbyggt Glorup og Kirken af ny. Jeg haver bekommet al Svindinge Sogn under Glorups Herskab. Jeg haver ladet opsætte alle Stengærder om Glorups Fang. Af alt dette roser jeg mig intet, men takker Gud. Men jeg glæder mig i Gud, at jeg haver regeret mine Tjenere i Fred med Sagtmodighed og Kærlighed. Gud ske Lov! Date Cæsari, qvæ sunt Cæsaris. Christoffer Walkendorf. D. R. H.«

C. V. viste stor Interesse for Skole og Videnskab; han skænkede Vor Frue Skole i Kbh. to Gaarde i Skindergade 1582; han beskæftigede sig med Odense Latinskoles Forhold og skænkede Gods til Latinskolen i Nyborg 1596. Han støttede fattige Studenter ved Universitetet, saaledes den senere Professor Hans Olufsen Slangerup. Han blev sammen med Niels Kaas sat til at styre Sorø Skole, da den blev oprettet 1586, men det mest storslaaede Bevis for sin Interesse og Omsorg for fattige og flittige Studenter gav han, da han 1588 oprettede Valkendorfs Kollegium i sin Ejendom »Hvide Kloster«, det tidligere Karmeliterkollegium i St. Pedersstræde; den endelige Ordning af denne Institution skete ved Fundatsen af 16. Juli 1596, senere suppleret med nogle Statutter (1596, 1599, 1600). Samtidens lærde og andre Forfattere berømmer i deres Værkers Dedikationer og Fortaler oftere C. V. som Videnskabens Velynder og Mæcen, saaledes Jon Jakobsen Venusinus, Hans Olufsen Slangerup, Rasmus Hansen Reravius, Hans Christensen Sthen, Johannes Seccerwitz fra Greifswald, Albert Timann, Anders Lemvig, Niels Hemmingsen og A. S. Vedel. Det bekendte Sagn om et personligt Sammenstød mellem C. V. og Tyge Brahe synes ikke at være historisk afhjæmlet; intet i de paalidelige historiske Kilder taler for dets Sandsynlighed. C. V. levede i en Tid og i en Kreds, hvor man lagde megen Vægt paa Kundskab og Dannelsen; til Kredsen hørte Niels Kaas og Arild Huitfeldt. Samtidig viste C. V. ved talrige Lejligheder sin stærke Interesse for kirkelige Forhold.

Til det sidste var C. V. den travlt optagne Embedsmand med Hverv til op over begge Øren, til Døden overraskede ham og gjorde Ende paa et Liv fuldt af Begivenheder, Opgaver og Resul-

tater. I Begyndelsen af 1601 blev C. V. syg; han var nu over 75 Aar og stod ikke Sygdommen igennem; 17. Jan. s. A. døde han, og 1. Febr. blev han ført til sit sidste Hvilested i Frue Kirke i Kbh., fulgt af Kongen og hans Brødre. Han havde i Forvejen bestemt Opsættelsen af et Epitafium af blaa Alabast med en latinsk Inskription i støbt Messing; dette Gravmæle ødelagdes ved Branden 1728. Ved Udgravninger ved Frue Kirke for faa Aar siden fandt man en Kisteplade fra hans Kiste; den bærer en Indskrift paa Dansk. Hovedstaden har 1881 opkaldt en Gade efter C. V. og derved sat ham et Minde. C. V. vedblev som nævnt at være ugift, og han havde ingen Efterkommere; hans Gods gik i Arv til Slægten, i første Række Brodersønnen Henning V.; men Valkendorf'erne fik senere ublide Kaar i Danmark. C. V. »var Kongen og Riget en saare nyttig Mand, og ligesom han havde levet vel og berømmelig, saaledes svarede hans Endeligt til hans Liv«, skrev Sivert Grubbe i sin Dagbog ved hans Død.

Maleri i Svindinge K.; Kopi paa Fr.borg og i Fyns Stifts Museum. Det oprindelige Maleri paa V.s Kollegium er forsvundet, men dets Træk er bevaret i C. Fritzschs Stik 1754. Kollegiet ejer nu en moderne Kopi efter Billedet i Svindinge. Magnus Petersen har 1869 raderet et Blad efter Svindinge-Typen med Angivelsen Glorup. Et Maleri fra 1600 kaldes C. V., men ogsaa, formentlig med mere Ret, Mogens Thomsen Kaas. Fremstillingen paa Stik af Frederik II.s Ligfærd er ikke Portræt. — Epitafium i Bergens Domkirke og i Svindinge K.

Danmarks Adels Aarbog, XLV, 1928, II, S. 135. C. P. Rothe: Cristoffer Walckendorff til Glorup, 1754. C. E. Secher: Christoffer Valkendorf, i Folkekalender for Danmark, 1869. Arthur G. Hassø: Kristoffer Valkendorf til Glorup, 1933. Poul Colding: Studier i Danmarks politiske Historie, 1939, S. 120 f. Hist. Tidsskr., 10. Rk., III, 1934—36, S. 295 ff. Johan Schreiner: Hanseatene og Norge i det 16. århundrede, 1941 (se Registeret).

Arthur G. Hassø.

Valkendorf, Erik, d. 1522, Ærkebiskop. D. 28. Nov. 1522 i Rom. Forældre: Axel V. til Glorup (d. 1483, gift 2° med Anne Passow, d. tidligst 1528, gift 2° med Rigskansler Jørgen Marsvin, s. d.) og Margrethe Ulfeldt.

Den unge Adelsmand blev 13. Juni 1491 immatrikuleret ved Universitetet i Greifswald, hvor han antagelig har erhvervet sin Magistertitel. 1496 fik han Sognekirkerne i Næsby og Tyvelse og nævnes samtidig som Notar og Kannik i Roskilde. Kun to Aar senere fik han Provsteembedet i Børglum, som han dog 1500 afstod til sin Broder Anders V. 1503 blev han Provst i Lund og Odense

og 1505 i Roskilde. Det var en hurtig Løbebane, der gav Løfter om en stor Fremtid inden for Kirken. Men foreløbig havde E. V. andre Opgaver, der lagde Beslag paa hans Arbejdsevne og hans Interesse. Han var blevet nær knyttet til den unge Kongesøn, den senere Christian II. Han var med ham, da han 1499 hyldedes som svensk Tronfølger, og 1501 nævnes han som Prinsens Kansler. Maaske er det denne Stilling, som har faaet ham til 1505 at lade sig immatrikulere som juridisk studerende ved Universitetet i Köln, hvor saa mange vordende danske Embedsmænd fik deres akademiske Uddannelse. Men Studieopholdet blev ikke af lang Varighed. Forholdene i Norge var til Stadighed meget urolige, 1506 blev den udvalgte Konge sendt derop, og E. V. fulgte med. Prins Christian løste de store og vanskelige Opgaver heroppe dygtigt, men hensynsløst. E. V. var hans højre Haand, og en stor Del af Æren for det gode Resultat synes at være hans. Det var derfor ganske naturligt, at da den norske Ærkebispstol blev ledig 1510, ønskede Christian at se sin Kansler som den gamle Ærkebiskop Gaute Iversens Efterfølger. Kapitlet valgte en anden, og E. V. var, efter hvad han senere paastod, ikke begejstret for Tanken om at blive den norske Kirkes første Mand. Men imod Haandfæstningen henvendte Kong Hans sig til Pavestolen, og 16. Aug. 1510 blev E. V. udnævnt. Indvielsen fandt Sted i Rom, og først 1511 kom han til Norge.

E. V. var nu en af Rigernes førende Personligheder, og store politiske og administrative Opgaver lagde Beslag paa hans Tid. Med et Følge paa 140 Mand mødte han i Kbh. 1513 for at deltage i de Forhandlinger, som gik forud for Haandfæstningens Vedtagelse. Det var ham, der 1514 kronede den unge Konge i Oslo, og som 1515 havde det ærefulde Hverv at lede det Gesandtskab, som hentede den unge Dronning Elisabeth fra Nederlandene.

Men for disse Opgaver forsømte E. V. dog ikke sit kirkelige Embede. Med stor Iver gik han op i sit nye Arbejde, saa han hurtigt vandt sit Kapitels Tillid. Han lod bygge paa den forfaldne Domkirke, han havde Planer om at udnytte de Metaller, der fandtes i Norges Jord, og tænkte paa at genoptage den gamle Fart paa Grønland, hvorfor han samlede Oplysninger om det halvt forglemte Land. 1519 fik han henholdsvis i Paris og Kbh. trykt et norsk Breviarium og Missale, og nogle Aar før havde han støttet Christiern Pedersens Udgave af Saxo. Han forfattede selv en latinsk Beskrivelse af Finmarken, som han 1520 sendte til Pave Leo X.

Indtil 1515 havde E. V.s Forhold til Kongen været udmærket. Men paa Gesandtskabsrejsen havde han lovet Dronning Elisabeths

Familie at gøre alt muligt for at faa Dyveke fjernet og havde skrevet derom til Kongen. Dette havde vakt Sigbrits Had. Hun beskyldte ham for at være Skyld i Dyvekes Død og forfulgte ham paa enhver Maade, og hendes Kreatur, Magister Hans Mule, som havde faaet Befalingen paa Akershus, fortrædige ham, hvor han kunde. Han generede Ærkebispens Folk og mishandlede Pilgrimme, der søgte til St. Olafs Helligdom. Da Klager til Kongen intet hjalp, besluttede E. V. sig til at rejse til Danmark for at søge Bistand hos Rigsraadet. Men Storm og Uvejr forslog Skibet, saa han i Stedet landede i Holland. Saaledes paastod E. V. selv, og der er næppe Grund til at tvivle om hans Udsagns Rigtighed. I Holland mødtes han og Christian II. — til lige stor Forbavselse for begge Parter. Kongen blev stærkt ophidset og vilde have Ærkebiskoppen arresteret, men Øvrigheden vilde ikke gaa med dertil. Christian II. anklagede ham for at have tilvendt sig Domkirkens Skatte, men E. V. kunde grundigt tilbagevise Beskyldningerne. Som Forholdene laa, bestemte han sig til at rejse til Rom; i Utrecht skrev han til det danske Rigsraad og gav en Skildring af sin Sag. Han gjorde her en Slags Testamente og fortsatte til Rom, hvortil han naaede 2. Febr. 1522. Leo X. var netop død, og den nye Pave Hadrian VI., der var hans personlige Bekendt, kom først til den evige Stad sidst paa Efteraaret. Men kort efter døde Ærkebiskoppen.

E. V. var utvivlsomt en administrativ Begavelse, en Mand med stærke aandelige Interesser, klog, vidtskuende og virkelysten. I en Tid, hvor mange moralsk mindreværdige Mænd naaede de højeste Stillinger inden for Kirken, staar han som et Eksempel paa Hæderlighed.

Danmarks Adels Aarbog, XLV, 1928, II, S. 132 f. Festskrift udgivet i Anledning af Trondhjems 900 Aars Jubilæum, 1897, S. 176—187. C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie, I, 1864, S. 447 f., 473 ff.; II, 1865, S. 25, 159, 211—17, 282—87, 301; III, 2, 1867, S. 92—95, 117—26. Diplomatarium Norvegicum, I ff., 1847 ff. Acta Pontificum Danica, V, 1913 (se Registeret). Dsk. Mag., II, 1746, S. 25—32. Grønlands historiske Mindesmærker, III, 1845, S. 192 f., 482—504. Det norske geografiske selskabs aarbog, XII, 1902, S. 1—23. Aarsberetninger og Meddelelser fra det store kgl. Bibliothek, I, 1870, S. 263—75. H. Behrmann: Kong Christian II.s Historie, II, 1815, S. 151—59. Lauritz Nielsen: Dansk Bibliografi 1482—1550, 1919, S. 16 f., 85.

Johan Hvidtfeldt.

Valkendorf, Henning, 1595—1658, Lensmand. F. 24. Febr. 1595 paa Glorup, d. 7. Jan. 1658 sst., begr. i St. Knuds K. i Odense. Forældre: Henning V. til Glorup (ca. 1560—1626) og Anne Brockenhuus

(1575—1658). Gift 1° 23. Aug. 1618 i Odense med Karen Brahe, f. 23. April 1598 paa Helsingborg, d. 16. Aug. 1631 i Odense, D. af Axel B. (s. d.) og 2. Hustru. 2° 30. Sept. 1633 paa Vidskøfle med Anne Barnekow, f. 9. Sept. 1606 paa Vidskøfle, d. 15. Marts 1648, D. af Christian B. (s. d.) og Hustru. 3° ca. 1648 med Margrete Blome, f. 6. Febr. 1616 paa Mönchneverstorf, d. 19. Aug. 1679 paa Bjørnemose, D. af Didrik B. (1584—1617(?)) og Anna Ahlefeldt (1592—1645, gift 2° 1622 med Landraad og Amtmand i Reinbek Cai Sehested, 1601—44).

H. V. uddannedes i Udlandet og studerede bl. a. 1613 i Leiden. Han traadte ikke i Kancellitjenesten, men slog sig straks efter sit Bryllup i 1618 ned som Godsejer paa Bramstrup (Aasum Hrd.), som han dog solgte. Senere arvede han Glorup (Gudme Hrd.) og købte 1637 Klingstrup (Sunds Hrd.), 1638 Bjørnemose (Sunds Hrd.) og uvist naar Hesleholm i Skaane. Desuden ejede han en stor Gaard i Odense. Han kom hurtigt ind i den lokale Stats-tjeneste. 1624 blev han Fændrik, 1627 Løjtnant og 1633 Rit-mester ved den fynske Rostjeneste, og under Kejserkrigen var han en af de tre Generalkrigskommissærer paa Fyn. Samtidig med at han 1628—55 var Lensmand paa Odensegaard, var han en Aar-række Kommissær ved Fyns Skatteopkrævning, 1629 Proviantkom-missær for Øen. 1638 var han en af Adelens deputerede ved For-handlingerne om Landeværnet og n. A. Krigskommissær i Hertug-dømmerne, og 1643 blev han igen en af Kommissærerne ved Fyns Forsvar. Han var velset ved Hoffet, blev Ridder ved Kroningen 1648 og var 1649 Marskal for de braunschweig-lüneburgske Gesandter. 1655 blev han Lensmand paa Bratsberg og Gimsø Kloster og 1657 tillige paa Lundenæs. Han var sine fynske Standsfællers Tillidsmand over for Kronen og maatte paatage sig et betydeligt Antal Værgemaal. Han var en redelig, dygtig og betroet Mand og viste sit gode Sindelag ved at oprette et Hospital i Skaarup ved Klingstrup. Ved St. Knuds Kirke i Odense opførte han 1632 et Kapel, hvor han og hans Hustru blev begravet. — Maleri fra 1615 (forhen Hvedholm, nu Fr.borg), som kaldtes Tyge Brahe den Yngre, forestiller H. V.

Danmarks Adels Aarvog, XLV, 1928, II, S. 136. Saml. til Fyens Historie og Topographie, IX, 1884, S. 30—56. G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, I, 1916, S. 4—12; IV, 1924, S. 181, 335, 354, 361. J. Lauritsen: St. Knuds Kirke, 1875, S. 16.

Hans H. Fussing (Thiset).

Walleen, Sophie (Soffy) Christine Elisabeth, f. Rosenberg, 1861—1940, Skuespillerinde. F. 15. Maj 1861 i Spjellerup, d. 23. Jan.

1940 i Kbh., Urne paa Garn. Kgd. Forældre: Litteraturhistorikeren Dr. Carl R. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 1° 7. Juni 1884 i Kbh. (Holmens) med Skuespiller, senere Direktør ved Det kgl. Teater Dr. Karl Mantzius (s. d.). Ægteskabet opløst. 2° 1902 med Sekondløjtnant, Forfatter, Translatør, finsk Friherre Carl Alphonse W.-Bornemann, f. 6. April 1863 i Gränna, d. 28. Nov. 1941 i Kbh., Søn af Ritmester, Friherre Theodor Walleen (1827—1902) og Anna Ulrika Louise Bornemann (1834—1916). Navneforandring fra Walleen 1930.

S. W.s Oldeforældre var Skuespillerparret Stephan og Eline Heger, og det urolige Heger'ske Blod prægede hende alle Dage. Hun havde ikke faaet dramatisk Undervisning, men spillede en Del Dilettantkomedie, inden hun 9. Nov. 1882 debuterede paa Det kgl. Teater som Antoinette i »Gnisten«. Hun lignede ikke de sædvanlige Ingenuer af den blonde Type, men var sydlandsk-mørk med gnistrende Øjne, Liv og Lune i Replikken og Situationsfølelse i sit sceniske Væsen. 1885—94 tilhørte hun Privatscenerne, især Dagmarteatret, hvis patetiske Repertoire betød mindre for hendes Udvikling end Skuespillet fra Samtiden. Især viste Gennembrudsrollen, Sypigen Jomfru Ludvigsen i Emma Gads »Et Sølvbryllup« (26. Dec. 1890), hendes fine Karakteriseringsevne og blev Indledningen til en Række smaa Mesterværker, som fortsattes, da hun 1894 var vendt tilbage til Nationalscenen, hvor de blev Forbilledet for senere Fremstillinger. Elskelig og ejendommelig var hendes Tante Hertha i »Skærmydsler«; den forkuede Præstekone Fru Jensen i »Den gamle Præst« gav hende Lejlighed til et stumt Spil af uforglemmelig tragisk Virkning og hører ligesom hendes udslidte Madam Jensen i »Kvinder« til det snævraste Udvalg af vor Skueplads' naturtro Skikkelser, skabt med en indadvendt Fantasi, som hendes Samtids Skuespillerinder med større Navn i Offentlighedens Bevidsthed ikke raadede over. Grotesk og uhyggelig, baade barnlig og frygtindgydende, virkede hendes Kone for Sot og Syge i »Ole Lukøje« (1905), en Figur, som var kongenial med H. C. Andersens Fantasi. En lignende Uhyggestemning fremkaldte hendes Gunild i »Barselstuen«, Kællingen, der paa komisk Vis afsiger Dommen over Corfitz som Hanrej.

S. W. var en af Nationalscenens store Kunstnerinder i Evnen til uden al Understregning at fortælle et Hverdagsmenneskes Livshistorie. Men ligesom Oldefaderen higede hun mod Opgaver i den store Stil, som hverken hendes tidligt indtrufne Husmoderydre eller Temperamentets Art passede til, og da Teatrets skiftende Ledere, hvoriblandt hendes tidligere Ægtefælle, ikke opfyldte hen-

des Ønsker, tog hun allerede 21. Maj 1911 sin Afsked med et rigt Prøvekort paa sin Evne: Madam Jensen i »Kvinder«, Gedske Klokkers i »Barselstuen« og Tante Hertha i »Skærmydsler«. Sigrid Neiiendam blev hendes Arvtager. Siden fik S. W. paa Aarhus Teater sin kunstneriske Ærgerrighed delvis tilfredsstillet i Opgaver som Fru Sang i »Over Evne« og (paa en Turné) Kammerherreinde Alving i »Gengangere«. Sidste Gang hun optraadte i Kbh., stod hun (1934) paa Det ny Teater som Generalinden i »Den lille Butik«, en Rolle, der viste hendes Begrænsning, da hun ikke evnede at illudere som Damen fra Samfundets øvre Lag. Uden for Scenen var hun stærkt religiøst interesseret i teosofisk Retning.

Tegning af Christian Krohg 1893 (Teatermuseet). Maleri af Georg Achen 1894 (sst.).

Teatret, VII, 1907—08, S. 30 ff. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, IV, 1927. Einar Christiansen: Nogle Træk af mit Liv, 1930, S. 217. P. A. Rosenberg: Erindringer, I, 1934, S. 80, 106 f.

Robert Neiiendam.

Wallensbech, Henrik Madsen, ca. 1630—62, Præst, Forfatter og Filantrop. F. ca. 1630 i Vallensbæk, d. 19. Dec. 1662 i Paris. Forældre: Sognepræst i Vallensbæk Mads Rasmussen (ca. 1600—ca. 1659, gift 1° 1627 med Anna Svendsdatter) og Anna Føert. Gift 23. Maj 1657 med Catharina Spend, D. af Sognepræst i Sæby, siden ved Holmens K. i Kbh. Niels Christensen S. (1594—1664) og Anna Lauridsdatter (d. 1689, gift 1° med Sognepræst i Sæby Jens Axelsen Bjørn (Ursin), d. 1629).

Faderen havde 1623—26 været Skibspræst paa »Perlen«, en af de første danske Ostindiefarere, og har i en efterladt Dagbog anskueligt skildret sine Rejseoplevelser (Dsk. Mag., I, 1745, S. 104—13). Forfatteraaeren gik i Arv til Sønnen, som efter 1650 at være blevet Student fra Roskilde allerede 1652 udgav en Samling latinske Epigrammer. 1654 blev han Kapellan i Ude og Oppe Sundby og lod 1655 nogle Ligprædikener trykke. Nogle teologiske Arbejder af ham, paa hvilke Titlerne kendes, ses ikke at være udgivne. 1657 blev han 2. Kapellan ved Holmens Kirke og Præst ved Baadsmændenes Sygehus ved Gammelmønt, opført under Christian IV. I en efterladt Dagbog har han skildret, hvor forfærdelige han fandt Tilstandene her, baade hvad Lokaler, Tilsyn og Forplejning angik. Gennem Poul v. Klingenberg (s. d.) fik han Admiralitetet interesseret i Sagen, fremsatte Forslag til Forbedringer, bemyndigedes til at sætte en Indsamling i Gang, hvortil flere af Byens Rigmænd, bl. a. Rigshofmester Joachim Gersdorff og Biskop

Hans Svane, ydede betydelige Bidrag, og opnaaede i Jan. 1658, at Kongen skænkede en større grundmuret Bygning paa Nyholm, det saakaldte Sejlhus, til et nyt Hospital eller »Kvæsthus« for Holmen. For dette blev der god Brug under Kbh.s Belejring. H. M. W. var utrættelig for at skaffe Patienterne gode hygiejniske Kaar, og det skyldtes vistnok hans Fremhævelse af den ferske Kosts Betydning, at Frederik III. 1661 skænkede Sygehuset en Grund til Kaalhave. Han fik ogsaa sat igennem, at der udarbejdedes en Fundats for det og beskikkedes en ny Direktion. Da Kvæsthuskapellet indviedes, udsendte han Skriftet »Delineata strenæ regiæ ptocho-trophæi Holmensis Topographia eller den ny kongelige Nyt-Aars-Gaffvis billige Beskrivelse, anvent paa det Holmiske K. M. Siug- oc Quæst-Husis w-forbigengelige Brug oc beleilige Sted« (1660), fuld af Glæde over, hvad der var naaet. Det samme hjertevarme Samfundssind præger hans s. A. udgivne »Diarium polemicum metricum Latino-Danicum obsidionis Hauniensis« eller »Daglig Tegnebog indehollandis Kiøbenhaffns Beleirings Idretter«, hvori han paa latinske og danske Vers med vedføjet Forklaring naivt, men med inderlig Medleven og ofte stor Kvikhed skildrer Belejringens Begivenheder. 1662 fulgte han paa Svigerfaderens Foranledning som Legationspræst Rigsskatmester Hannibal Sehesteds diplomatiske Sendefærd til Holland, London og Paris, i hvilken sidste By han døde kort før Aarets Udgang. Hans i flere Henseender interessante Rejsedagbog er bevaret (Add. 47, 4°, Kgl. Bibl.).

Nye dsk. Mag., II, 1806, S. 339—44. R. Nyerup i Mag. for Reiseiagttagelser, II, 1820, S. 487—92. J. C. W. Wendt: Bidrag til Fattigvæsenets Historie, 1. H., 1829, S. 85—88. Kbh.s Diplomatarium, III, 1877, S. 499. O. Nielsen: Kbh.s Historie og Beskrivelse, III, 1, 1881, S. 355—60. H. D. Lind: Kong Frederik III.s Sømagt, 1896, S. 133, 189 f. A. Th. Jørgensen i Berl. Tid. 31. Dec. 1910. Militærlægen, XXVI, 1918, S. 1—5. L. Bobé: Bremerholms Kirke og Holmens Menighed gennem tre Aarhundreder, 1920, S. 153 f., 229.

C. O. Bøggild Andersen.

Vallentin, Jacob, 1804—72, Provst og Politiker. F. 13. Aug. 1804 i Skelskør, d. 10. Febr. 1872 i Spentrup, begr. sst. Forældre: Købmand Johan Otto V. (1769—1839) og Ane Marie Nielsen (1774—1837). Gift 19. Sept. 1831 i Skelskør med Frederikke Louise Harder, f. 9. Febr. 1805 i Skelskør, d. 13. Marts 1884 i Kbh. (Johs.), D. af Farver Poul H. (1755—1820) og Regina Beyer (1774—1855).

V. blev Student 1821 fra Roskilde og 1826 teologisk Kandidat, 1831 Sognepræst i Tvede og Linde ved Mariager, 1836 Provst i Nørhald Herred (indtil 1867) og 1847 Præst i Spentrup og Gassum

som St. Blichers Efterfølger. Han var en ivrig og dygtig Landmand, var 1846—51 Medlem af Landhusholdningsselskabets Agerbrugskommission og 1858—66 af en anden af Selskabets Kommissioner, førte 1847 Forsædet ved Landmandsforsamlingen i Aarhus og valgtes 1852 af den tilsvarende Forsamling i Kbh. til et Udvalg for at overveje Landmænds Uddannelse; dettes Betænkning 1854 gav Stødet til Landbohøjskolens Oprettelse. Han var fremdeles 1842—56 Medlem af Randers Amtsraad, 1850—62 Formand for Afløsning af Husmandshoveriet i samme Amt og 1852—62 Formand for Afløsning af Gaardmandshoveriet i 9. Landstingskreds. — Skønt han før 1848 ikke havde taget Del i det politiske Liv, valgtes han dog til Suppleant til den paatænkte Forsamling af »erfarne Mænd« og deltog i det store politiske Møde i Viborg 22. Marts. Han søgte forgæves Valg til den grundlovgivende Rigsforsamling (imod J. F. Schouw) og ligeledes til Folketinget 1849 (imod K. Rovsing), men valgtes derimod 1852 i Randerskredsen og genvalgtes, indtil han Sept. 1857 nedlagde sit Mandat. Som Politiker var han udpræget nationalliberal, stemte 1852 baade imod Toldloven og imod Arvefølge-loven og vilde stille Forespørgsel om Afskedigelsen af de to Ingeniørofficerer W. Bauditz og Schovelin. Han udtalte sig baade for Fæsteafløsning og for Erklærings Meddelelse, men var ellers ret konservativ, holdt fast ved Sognebaandet og var imod tidlig Udskrivning af Skolen. Han ansaa det for bedst — særlig for Husmændenes Skyld — at Godsejer og Præst forblev i Sogneraadet, og talte meget nedsættende om »Seminaristdannelsen«. 1856 var han Ordfører for Udvalget om Landbohøjskolen. Ogsaa efter at have forladt Rigsdagen tog han med stor medfødt Veltalenhed livligt Del i politiske Møder og Valg. — R. 1858. DM. 1868.

Randers Dagblad 12. og 19. Febr. 1872.

Emil Elberling (Poul Engelstoft).*

Wallich, Nathanael (Nathaniel) Wulff, 1785—1854, Botaniker. F. 28. Jan. 1785 i Kbh., d. 25. April 1854 i London, begr. sst. Forældre: Købmand Wulff Lazarus W. (1756—1843) og Hanne Jacobson (1757—1839). Gift 1° 30. Maj 1812 i Frederiksnagor med Juliane Marie Hals, f. 5. Febr. el. 19. Sept. 1797, d. 1 Aug. 1812 i Frederiksnagor, D. af Skipper, Planter i Bengalen Christopher H. (ca. 1772—1800) og Caroline Franciska Bie (1774—1844, gift 2° 1800 med Raadsmedlem i Frederiksnagor Otto Lauritz Bie, 1764—1823). 2° 1823 med Sophie Colling, D. af engelsk Oberst C.

W. begyndte meget tidligt at gaa paa Veterinærskolen, hvor Abildgaard blev opmærksom paa hans gode Evner og medvirkede

til, at han efter privat Undervisning blev Student 1801. Han studerede Medicin og Kirurgi og tog 20 Aar gammel kirurgisk Eksamen 1806, men Botanik interesserede ham mere, og han havde fulgt M. Vahls og J. W. Hornemanns Forelæsninger. Det var denne Interesse, der fik ham til at søge Pladsen som Kirurg ved den danske Koloni i Frederiksnagor ved Kalkutta, hvortil han blev udnævnt 1806. Efter Ansøgning blev der tilstaaet ham 500 Rdl. til Indkøb af botanisk Litteratur mod Forpligtelse til at sende Planter og Frø til den botaniske Have i Kbh. og Dyreskeletter til Veterinærskolen. I alt Fald den første Del af denne Forpligtelse opfyldte han i fuldeste Maal ved i flere Aar at sende en forbavsende Mængde levende og tørrede Planter til Hornemann, med hvem han stadig stod i livlig Brevveksling. Hans botaniske Virksomhed bragte ham i Forbindelse med Bestyreren af East India Company's botaniske Have i Kalkutta W. Roxburgh, og han blev 1817 hans Efterfølger som Havens Bestyrer og traadte derved ud af dansk Tjeneste. I de følgende 30 Aar til 1846, da han tog sin Afsked og bosatte sig i London, arbejdede han energisk paa Udforskningen af Floraen i Indien og dets Nabolande, Nepal, Assam, Burma, Penang og Singapore, hvortil han gjorde flere Rejser. Særlig fra det ukendte Bjergland Nepal var hans Udbytte stort; i et Brev derfra til Hornemann, trykt i »Tidsskr. for Naturvidenskaberne«, I (1822), fortæller han om sin Rejse dertil 1821. Hans talrige deskriptive Arbejder om indiske Planter er trykt i engelske og indiske Tidsskrifter og kan ikke medregnes til den danske Litteratur, men nævnes maa dog hans store Pragtværk »Plantæ Asiaticæ rariores« med 300 kolorerede Tavler (1830—32). Af Helbredshensyn opholdt han sig 1812 paa Mauritius, 1828—32 i London med en kort Afstikker til Kbh. og 1842—44 i Kap. Hans Forbindelse med sit Fædreland blev aldrig afbrudt. Under Galathea-Ekspeditionens Ophold i Kalkutta 1845 var han den til stor Hjælp og skænkede den et nyt stort Herbarium, og Universitetsbiblioteket i Kbh. forærede han en Mængde engelsk-indiske Bøger og indiske Oldskrifter. Under sit Otium i London oversatte han flere danske botaniske Afhandlinger til Engelsk. Som Belønning for sine mange Gaver blev han allerede 1821 udnævnt til Æresdoktor ved Kbh.s Universitet og 1826 til Medlem af Videnskabernes Selskab, og han var Medlem af en Række udenlandske Akademier. Sine umaadelige Plantesamlinger, hvoraf der nu findes Dubletter i de fleste større Museer, og sin Korrespondance testamenterede han til engelske Museer. Tre Planteslægter er efter W. kaldt *Wallichia*. — Breve til danske Botanikere i Botanisk Centralbibliotek. — R. 1818. DM. 1829. K. 1852. — Maleri af

E. Jerichau Baumann (Fr.borg). Maleri i Raffles Museet, Singapore, og i Linnean Society, London. Sortkunstblad 1833 efter Maleri af John Lucas. Litografi af J. H. Maguire 1849.

Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie, 1924—26, I, S. 251 ff.; II, S. 157—60 (med Henvisninger til ældre Litteratur). Gartner-Tidende, LII, 1936, S. 419 ff. Personalthist. Tidsskr., 10. Rk., IV, 1937, S. 126; 11. Rk., II, 1941, S. 241 ff.

Carl Christensen.

Wallick, Aron (kaldet **Arnold**) Wulff, 1779—1845, Teatermaler. F. 11. Marts 1779 i Kbh., d. 3. Nov. 1845 sst. (Mos.), begr. sst. (Mos. Kgd. Møllegade). Broder til N. Wallich (s. d.). Gift 2. Dec. 1817 i Kbh. (Mos.) med Frederikke Wallich, f. 23. Dec. 1794 i Kbh., d. 11. Nov. 1872 sst. (Mos.), D. af Købmand Moses Lazarus W. (1764—1838) og Juliane Kalisch (1773—1852).

W. blev 1798 Elev af Akademiet og vandt 1803 den store Sølvmedaille. For yderligere at uddanne sig rejste han til Rom, hvorfra han hjemsendte adskillige farvelagte Dekorationstegninger, der vidner om betydelige Evner for Teatermaleriet, det Felt, der havde hans særlige Interesse. 1809 drog han hjem over Paris og vakte for øvrigt snart Opsigt med en Teaterdekoration, »Et Fængsel«, der skaffede ham Understøttelse til en ny Udenlandsrejse. Han valgte Paris og studerede her Teatermaleriet 1811—13. Paa dette Tidspunkt trængte Det kgl. Teater i højeste Grad til en dygtig Dekorationskunstner, og her blev W. ansat i Foraaret 1814. Han havde ganske særlig grundigt studeret de forskellige Bygningsperioders Stil. Samtiden roser ham navnlig for den varme og lette Tone i hans Dekorationsmalerier. Det hedder om ham, at han »behandlede Luftperspectiven fortræffeligt og lagde, naar han ikke blev altfor meget hemmet af vanskelige sceniske Betingelser, en brilliant Virkning i Fremstilling af prægtige Gader og pitoreske Bygninger«. En Ting ankede man imidlertid over, og det var den Langsomhed, med hvilken han arbejdede. Lette Kaar havde W. nu heller ikke altid. Dette ses bl. a. i hans Forhold til den almægtige Dr. Ryge, hvis Krav ofte kunde være højst besynderlige. Da han engang skulde udføre en Kirkedekoration, fastholdt Ryge trods alle saglige og kunstneriske Indvendinger, at den skulde males saaledes, at den kunde bruges baade til Trondhjems Domkirke, en neapolitansk Pragtkirke, en siciliansk Kirke og et provençalsk Klosterkapel. I W. havde Teatret faaet en virkelig indsigtfuld og smagssikker kunstnerisk Medarbejder, der videreførte de gode Traditioner fra Peter Cramer og Thomas Bruun, og i hvis Lod det faldt at skabe den dekorative Ramme om en Række af Romantikens betydnings-

fuldeste Værker. Da Jonas Collin 1842 for anden Gang valgtes til Direktør for Det kgl. Teater, blev det mærkelig nok sat igennem, at W. skulde afskediges, dog med Forpligtelse til fremdeles at gøre Tjeneste, naar det forlangtes, samtidig med, at man ansatte to andre Teatermalere, C. F. Christensen og Troels Lund. W., der i øvrigt ogsaa beskæftigede sig med andre Grene af Malerkunsten, var som Anerkendelse af sine kunstneriske Fortjenester allerede 1815 blevet Medlem af Akademiet.

Th. Overskou: Den danske Skueplads, IV—V, 1862—64. *Torben Krogh.*

Valløe, Knud Engelbrecht, 1833—77, Forfatter. F. 5. Febr. 1833 i Roskilde, d. 17. Maj 1877 i Mentone, begr. sst. Forældre: Prokurator Jens Jørgensen Walløe (1791—1871) og Birgitte Marie Selmer (1803—45). Gift 20. Maj 1864 i Kbh. (Holmens) med Johanne Marie Charlotte v. Arenstorff, f. 19. Jan. 1837 paa Villestrup ved Hobro, d. 14. Juni 1915 i Rønne, D. af Proprietær Frederik Christian v. A. (1803—48) og Komtesse Edel Louise Augusta Ahlefeldt-Laurvig(en) (1808—69).

V. blev Student 1849 fra Roskilde, begyndte at studere Jura, men ombyttede under Indtryk af Koleræpidemien 1853 dette Studium med Medicinen, hvor især Anatomien fængslede ham. Embedseksamen tog han ikke, men blev 1860 ansat som Prosektor i Anatomi ved Universitetet efter 1858—59 at have været Assistent ved Landbohøjskolen i Botanik. Bortset fra et enkelt Kongresforedrag har han intet offentliggjort i sit Fag, men han var en anset Praktiker og en meget søgt Manuduktør. For at supplere sine beskedne Indtægter underviste han i Skoler i Naturfagene; især Botanikken havde hans Interesse, og han deltog med Pjecen »Logik, Botanik, Pædagogik og nogle andre »Smaating« contra Hr. Prof. Ed. Erslev« (1874) i Striden om dennes »Planterigets Naturhistorie«. Overanstrengelse i Forbindelse med Sorgen over en Søns Død svækkede hans tilsyneladende stærke Konstitution; han søgte forgæves Helbredelse for en tærende Svindsot ved en Rejse til Mentone 1877, men døde efter tre Maaneders Ophold her.

V. spillede en betydelig Rolle i Studenterforeningen i 50'erne baade som Visedigter (under Mærket a—ø), Komedieforfatter (trykt er Karnevalsspøgen »I Karriere«, 1863), humoristisk Taler for »Grisen« og Menagerifremviser paa Studenterkarnevalerne. Navnlig af de helt unge Mennesker var han afholdt for sit straalende Lune og uopslidelige Humør. Hans særlige studentikose Speciale var Parodien paa Grundtvigianernes Særheder og Unoder. Forskellige Prøver herpaa blev trykt i »Dagbladet« under Pseudo-

nymet Jens Birke-Riis; mest Lykke gjorde Novellen »Emte-Jægerne« (»Dagbladet« 1861, Nr. 111—13; Bogudgave s. A.), hvis Vid dog nu forekommer temmelig afbleget, og »Syv Udvalgte Digte af Kapellanen« (1861), hans morsomste Arbejde. Satiren gaar ikke dybt, og Synspunktet er den gængse nationalliberale Overlegenhed over for den folkelige Kulturbevægelse. Men V. har et sikkert Blik for Svaghederne hos Grundtvigs Eftersnakkere: det kuriøse, stereotype Ordvalg, det snart barokt-bombastiske, snart kælnede oldnordiske Billedsprog; Digtenes stolprende Rytme og forkerte Skansion; typografiske Besynderligheder som Misbrug af Spatiering og af Bindestreger.

V., som hørte til Nationalliberalismens lette Kavaleri, gjorde Bevægelsen med over til Højre og var i sine sidste Leveaar Medarbejder ved Vittighedsbladet »Punch«, ligesom han 1876 i en satirisk Artikelserie i »Fædrelandet« under Mærket Fg. angreb Det forenede Venstre. Hans alvorlige Digte, mest Lejlighedssange, er glemte, men af hans Viser hører Drikkevisen »Kom, Brødre, lad os tømme —« endnu til Studentersangforeningens Repertoire. Efter hans Død udgav hans Enke hans »Efterladte Digte, Fortællinger, Parodier og Skizzer« (1879) med en biografisk Indledning af C. St. A. Bille. — Træsnit af H. P. Hansen 1879.

Ovenn. Biografi af C. St. A. Bille (ogsaa i Nyudgaven af Emte-Jægerne, 1886). Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie, I, 2, 1924, S. 574 f.; II, 1926, S. 429 f. H. C. A. Lund: Studenterforeningens Historie 1820—70, II, 1898 (se Registeret). Carl Dumreicher: Studenterforeningens Historie 1870—1920, I—II, 1934—36 (se Registeret). Axel Sørensen: Studenterkomedien, 1903, S. 18, 20, 22. Arthur Abrahams: Minder fra min Studentertid, 1896, S. 49—52, 91—96. Otto Zinck: Fra mit Studenter- og Teater-Liv, 1906, S. 83.

H. Topsøe-Jensen.

Walløe, Peder Olsen, 1716—93, Opdagelsesrejsende. F. 1716, antagelig i Kbh., d. 27. April 1793 sst., begr. sst. Fader: Antagelig Skipper og Husejer i Adelgade Ole Johnsen W. Gift 9. Febr. 1759 i Rønne med Elisabeth Bohn, f. 1723 i Rønne, begr. 21. Okt. 1786 sst. (gift 1° 1750 med Skipper Valerius Hansen, 1701—58), D. af Købmand og Kæmner Herman Klausen B. (1682—1755) og Elsebet Rasch (1677—1756).

Efter endt Skolegang sattes W. i Bødkerlære og fik 1737 Ansættelse hos Grønlandsmonopolets Indehaver Jacob Sewerin (s. d.), hvorefter han de følgende Aar fulgte med dennes Skibe til Grønland. Her overværede han 1739 »Søslaget ved Maklykout« (Jakobshavn), hvor tre danske Skibe erobrede fire hollandske. N. A. fik han Ansættelse som Bødker ved Kolonien Christianshaab, hvorfra

han efter to Aars Forløb vendte tilbage. 1743 fik han Bestalling som Assistent ved Christianshaab, i hvilken Stilling han virkede i fem Aar. Da der derefter ingen Udsigt var til at opnaa en Købmandspost, fik han 1748 efter Ansøgning Tilladelse til at nedsætte sig i Landet som »Frihandler«, hvorefter han slog sig ned som saadan i Sydgrønland med Bolig ved Godthaab. Senere opfordredes han saavel af Handelsdirektionen som af Missionskollegiet til at foretage en Undersøgelsesrejse til den sydligste Del af Vestgrønland og videre om paa Landets Østkyst, hvor man dengang mente, at den gamle Østerbygd havde været beliggende. 6. Aug. 1751 tiltraadte W. da Rejsen med Konebaad, ledsaget af fire danske Matroser og to Grønlænderinder. S. A. undersøgte han Egnen omkring det nuværende Julianehaab, hvor han fandt talrige Nordbo-ruingrupper. Efter derpaa at have overvintret paa det Sted, hvor senere Kolonien Julianehaab blev anlagt, fortsatte han den følgende Sommer Rejsen videre sydpaa, rundt om Landets Sydspids, hvorefter han som den første Dansker slog Telt paa Øen Ulíneq. Efter at han af Grønlændere, han traf, havde indhentet Oplysninger om Østlændingene, deres Bopladser og Levevis m. m., fortsatte han efter et Par Ugers Forløb op langs Østkysten. Her lagde Storisen ham dog stadig Hindringer i Vejen, og da han efter at have passeret Lindensfjorden havde slaaet Telt paa Naníseq paa Øen Sagdlia, viste det sig, at Isen laa fast helt over til Fastlandet ved Næsset Kangeq, som senere har faaet Navnet Kap Walløe. Da hans Ledsagere nægtede at ville gaa videre og de indfødte tillige forestillede ham Umuligheden deraf, maatte han herfra tiltræde Tilbagefejren 8. Aug. Hjemvejen gik gennem Prins Christians Sund (Ikerasagsuaq), og efter at have overvintret ved Qagdlumiut i Agdlitsoq-fjorden naaede han 25. Juni 1753 op til Frederikshaab, hvorfra han rejste til Danmark med Koloniskibet. Da han ikke fik sit Ønske opfyldt om atter at komme til Grønland, flyttede han til Rønne, hvor han blev Skibsfører og senere Købmand. 1765 ansøgte han forgæves om Embedet som By- og Herredsskriver i Rønne. — Efter Hustruens Død flyttede han til Kbh., hvor han en Tid var Pakhusopsynsmand. Derefter ansøgte han om en lille Pension, som han aldrig opnaaede; derimod tilstod Landhusholdningsselskabet ham nogle Præmier, og Biskop Poul Egede skaffede ham 1787 en Plads i Vartov. — Resultaterne af Undersøgelsesfejren nedlagde W. i sine Dagbøger, af hvilke O. Fabricius offentliggjorde et Uddrag i Tidsskriftet »Samleren«, I, 1787. I Anledning af Løvenørns mislykkede Ekspedition til Østgrønland 1786—87 udarbejdede W. 1788 Skriftet »Efterretninger om det gamle Grønland og den

bedst mulige og mindst bekostelige Maade, at indsejle det«, i hvilket han bl. a. gav Anvisning paa den Metode, som senere førte til Gennemførelse af den Graah'ske og den Holm og Garde'ske Konebaadsekspedition.

Samleren, I, 1787, S. 97 ff. Grønlands historiske Mindesmærker, III, 1845. L. Bobé: Peder Olsen Walløes Dagbøger, Det grønlandske Selskabs Skrifter, V, 1927.

H. Ostermann (P. Lauridsen).

Walter, Caroline Frederikke, f. Halle, 1755 el. 56—1826, Skuespillerinde og Operasangerinde. F. 5. Febr. 1755 el. 56 i Kbh., d. 17. Nov. 1826 paa Djurgården ved Stockholm, begr. i Hedvig Eleonora Kyrkan. Forældre: Antagelig Konstabel i Marinen Thomas Jespersen Halle (d. ca. 1773) og Johanne Kirstine Hansdatter Groot, kaldet Lindgreen (d. tidligst 1791). Gift 1° Okt.—Nov. 1774 med Kommercesekretær, Musikinstruktør ved Det kgl. Teater, Komponist Thomas Christian W. (s. d.). Ægteskabet opløst. 2° 28. Maj 1780 i Göteborg med Violinist, senere Koncertmester ved den kgl. Opera i Stockholm Christian Friedrich Müller, f. 28. Dec. 1752 i Brandenburg, d. 21. Dec. 1827 i Stockholm.

Det skal have været Iver Als, som fik den lille opvakte Caroline Halle ind paa Teatrets Danseskole, først under Italieneren Como, senere under Laurent d. Ældre, og allerede 17. Febr. 1762 udførte hun, kun syv Aar gammel, sin første Rolle i »Æsopus ved Hoffet«. Barnets sceniske Begavelse aabenbarede sig straks, og samtidig med, at hun avancerede fra Elev til Balletdanserinde (Figurantinde), udførte hun vigtige Roller i Skuespillet, f. Eks. den impertinente Eugenia i »Don Ranudo« og den fiffigt-naive Louison i »Den indbildt Syge«. De to Veninder, Skuespillerinden E. C. Rose f. Bøttger og Forfatterinden C. D. Biehl, gav hende nogen Dannelse, men C. W. blev aldrig synderlig intellektuelt udviklet; hun var en Naturbegavelse, et scenisk Geni, hvis Personlighed som ingen anden inspirerede Samtidens Digtere, men som ikke var anlagt for den centrale Stilling i Aandslivet, Fru Heiberg naaede ca. 60 Aar senere. Ligesom hun var C. W. en farvemættet Blomst, vokset af Sumpen, men Bohême-Naturen i hende, det flagrende og lette, lod sig ikke udrydde. Pernille i »Den Stundesløse«, som siden Holbergs Tid var blevet slet spillet, blev hendes egentlige Debut (1. Dec. 1769). Den og hendes andre Pernille'r hørte mere hjemme hos Molière end hos Holberg; de var gratiøse og kokette, livfulde og charmerende, men manglede det københavnske Tonefald, som Madame Gielstrup siden forlenede dem med. Overalt virkede C. W. mere

fransk end dansk, og da hun havde sunget Roxelane i »Solimanden Anden« og Euphemia i »Thronfølgeren i Sidon«, var hun selvskreven til Hovedrollerne i Tidens yndede franske Syngespil af Grétry, Monsigny og Philidor. Til at levendegøre dette yndefulde dramatiske Stof besad hun alle Betingelser, og ved det blev hun en Mester. Hun kunde drille Bejleren paa henrivende Vis, gøre ham skinsyg for til sidst at hengive sig til ham i Ømhed. Hendes mørke Sopran var ikke stor, men meget indsmigrende, da den var blevet uddannet paa Teatrets Syngeskole, som med hendes Begavelse for Øje oprettedes 1773; Foredraget rummede alle Stemninger, og Lunet spillede underfundigt i de store talende, næsten viltre Øjne og i hendes vittige eller følelsesfulde Replik. Eftertiden vil mene, at hun besad Anna Larssens kokette Sødme parret med Anna Pettersons spirituelle Hengivelse i det musikalske Foredrag. Men forud for dem havde hun Rokokoens Charme over sin gratiøse Skikkelse. Ingen anden paa dansk (og siden svensk) Scene passede som hun til Bellman-Tiden: omgivet af mytologiske Guddomme, kaade Silener og kokette Amoriner flagrede hun ind i de nordiske Hovedstæders Teaterliv med legende Gratie. Hun lignede i sin Rokokodragt en af Watteaus Hyrdinder, der staar i Begreb med at indskibe sig til Kærlighedens Ø.

Men det var ikke alene som Soubrette, at hun var et nyt Lyspunkt. Hendes ikke altid behagelige Kritiker, P. Rosenstand-Goiske, beundrede hende mest i Komediens, hvad enten hun skulde smile eller græde, være naiv eller overgiven. Øjnene i det vittige Ansigt kunde udtrykke alt, og hun var gennem sin klare Diktion en Mester i den fængende Betoning. Hun slog sig dog ikke til Ro i Syngespillet og Komediens lette Kunststart, men forsøgte sig i Dramaet og Tragedien, hvor hendes kunstneriske Resultater i Roller som Grevinde Orsina i »Emilia Galotti« og Titelfiguren i »Zaire« blev ringere, men dog ved hendes Naturlighed hævdede sig over Tidens traditionelle Tragediespil, der var en Efterligning af fransk Form. Alligevel vidnede Rahbek, at »Melpomenes Cypresser var hende for mørke«. De harmonerede ikke med den friske Munterhed i hendes Sind, trods dets følelsesfulde og stemningsrige Momenter. Det var disse og hendes erotiske Charme, som fængede hos Tidens Digttere, og blandt dem uddødeliggjorde Johs. Ewald hende ved i et Vers under Corn. Høyers Tegning at knytte Begrebet »Thalias Caroline« til hendes Navn. Paa den Maade sagde han Tak for hendes aandfulde Fremstilling af Titelfiguren i Komediens »Aglæ eller Støtten«, som W. A. Müller har foreviget, og fra sit Sygeleje forlangte han, at hun skulde kreere Birthe i »Fiskerne«.

Rahbek fortæller, at hun, Fiskeren Knuds raske Pige, blev det centrale i det berømte Syngestykke. Desværre er de Rollebilleder, Tiden har levnet os, mest knyttet til hendes patetiske Repertoire; en Undtagelse danner dog Cramers Tegning af hendes henrivende Columbine i »Det talende Skilderi«.

C. W. tog »hos os Palmen fra alle andre«, skrev Suhm, der kun sjældent beskæftigede sig med Teatret. Men den Hyldest, hun var Genstand for, »mødte alle de Forfølgelser og Undertrykkelser, som det fremspirende Geni paa Scenen kan vente sig«. Med disse Ord sigtede Rahbek til en af de mest lavsindede og effektive Intriger i Det kgl. Teaters paa Intriger saa righoldige Historie. Efter at have oplevet et pinagtigt Forhold til en Skuespiller, der kaldte sig Holberg, blev hun gift med Komponisten con amore T. C. W., en musikalsk dannet, men svag Personlighed af god Familie, men Ægteskabet var ikke lykkeligt, og da det blev opløst, sluttede hun sig til den norske Digter Johan Vibe og hans Kreds i Det norske Selskab, hvis Medlemmer blev hendes Beskyttere i den Kamp, der nu forestod. Teatrets Øverste, General v. Eickstedt, søgte paa enhver Maade at skade hende (bl. a. ved at udelade hendes Navn fra Plakaterne) til Fordel for sin Elskerinde, »den lille Møller« (senere Madame Frydendahl), et ringe Talent med megen Energi og en stor Stemme. Da Generalen som et Led i Intrigenettet lod den tyske Koncertgiver, Violinisten C. F. Müller udvise, ramte han sin Elskerindes overlegne Rivalinde. Med ham søgte C. W. nu Lykken, og ham vilde hun ikke miste. Efter sidste Gang at have udført en af sine Glansroller, Louise i Syngestykket »Desertøren«, flygtede hun Natten mellem 28. og 29. April 1780 — Luxdorph fortæller i Mandsklæder — til Stockholm og lod sig undervejs vie i Göteborg til Müller. Dermed var hun, 25 Aar gammel, tabt for den danske Scene, hvor Madame Preisler med mindre Gratie søgte at udfylde hendes Plads.

Hverken Opgaverne eller Anerkendelsen i Fremtiden gav C. W. Anledning til at fortryde sin Handlemaade. Vel bad hun to Aar senere om Christian VII.s Tilgivelse, men han, som ofte i Teatret havde klappet demonstrativt for at drille v. Eickstedt, fulgte Regeringens Indstilling, der kun gav hende Lov til at tage Ophold i Holsten eller Norge. Paa det Tidspunkt var hun efter en glimrende Debut paa Stockholms Opera som Glucks Alceste (26. Febr. 1781), der efterfulgtes af en udmærket Ansættelse, kommet i Konflikt med den svenske Teaterledelse. Selvfølelse og stolende paa sin Stemme vovede hun det dristige Skridt ogsaa at rømme fra sine Forpligtelser i Stockholm, og i den følgende Tid koncerterede hun med sin Ge-

mal i Kristiania (bl. a. opførte de en Sørgekantate i Anledning af Vibes Død) og England, hvor ingen dansk Scenekunstner tidligere havde optraadt. Hun fik her den Ros, »at den Lethed, hvormed hun synger svære Passager i Bravour-Arier, er lige saa stor som den Smag og Indsigt, hvormed hun foredrager Arier, der kræve Udtryk«. Gustaf III. havde imidlertid større Forstaaelse af hendes kunstneriske Værdi end Regeringen i Danmark; det lykkedes den svenske Gesandt i London at udjævne Konflikten og opnaa Kongens Tilgivelse. Paa Tilbagerejsen (1783) passerede hun sin Fødeby, men maatte kun opholde sig nogle Timer uden for Voldene. Det norske Selskab og nogle andre Beundrere benyttede Lejligheden til at hylde hende paa Skydebanen. Sidste Gang, hun besøgte Kbh., i Juni 1791, var General v. Eickstedts Magt brudt, og hun kunde derfor færdes uhindret overalt. Da hun viste sig i en Loge i Det kgl. Teater, hilste Publikum hende med et stormende »Velkommen, Caroline!«, og paa Skydebanen afholdt et alsidigt repræsentativt Selskab en stemningsfuld Fest for hende, af hvilken der længe gik Ry. Da hun takkede for Hyldesten med en fransk Sang, svigtede hendes Stemme i Graad. P. A. Heiberg udbragte Skaalen »for hende, som, hvad enten hun har Svensk, Fransk eller Dansk paa sine Læber, altid taler fra Hjertet til Hjertet, for vor tabte, men evigt uforglemmelige uforlignelige«. Ved den Lejlighed saa Fru Gyllembourg hende; siden kaldte hun hende (med en Hentydning til »Wilhelm Meister«) »en Philine, men mere forfinet i den store Verden«.

For den svenske Opera, ved hvilken C. F. Müller blev Koncertmester under Du Puy, fik C. W. stor Betydning. »Musernes og Gratiernes Yndlingsbarn« pristest af de svenske Digtere Kellgren og Leopold som tidligere af de danske og norske. Hun blev »Premieraktrix«, udnævntes til »Hofsångerska« og optoges i det kgl. svenske Musikakademi. Den Stilling, hun naaede, var saa meget mere beundringsværdig i en Tid, hvor Hadet mellem de to Nationer stadig ulmede. Ved Drottningholm, paa hvis Teater (nu Museum) hun samarbejdede med Gustaf III., forærede han hende et Landsted. Hans Død forandrede ikke hendes Stilling; først ved Operaens Nedlæggelse 1806 blev hun afskediget, men da den kommende Regent, Kronprins Karl Johan, skulde have et Indtryk af svensk Teaterkunst ved Festforestillingen til hans Ære 9. Nov. 1810, optraadte hun endnu en Gang i en af sine Glansroller, Christina Gyllenstjerna i Gustaf III.s Tragedie »Gustaf Wasa«. Hun virkede ogsaa som Elevinstruktrice, og blandt hendes Lærlinge var Sveriges store Skuespiller Lars Hjortsberg, der som ung boede i hendes Hus.

Forbindelsen med Kbh. bevarede hun gennem sin Broder, den store Holberg-Skuespiller Ferdinand Lindgreen, og til Rahbek skrev hun paa en pudsig Blanding af Dansk og Svensk: »Hælse alle mine lansomænd, saam ær saa god og paaminder sig Carolina; bed dem tro, at uagtet jeg ær i Sværre, ær og bliver min hele sjæl daag dansk«. 1813 mistede hun sit eneste Barn, en Datter, der var født 1791 i Kbh. og bar hendes Navn; hun var gift med Musikdirektør i den kgl. svenske Garde C. Preymayr.

Maleri af Jens Juel 1791 (Nationalgalleriet, Stockholm). Maleri af samme (Det norske Selskab, Oslo). Maleri, formentlig af samme (Privateje); Kopi heraf i Det kgl. Teater og (af Vantore) i Teatermuseet. Miniature af C. Høyer; Profiltegning af W. A. Müller som Aglaë; Rolletegninger af Cramer; formentlig Portræt, farvelagt Tegning af Heuer, alt i Teatermuseet. Stik af Kleve efter Profiltegning af C. Høyer 1777. Glasmaleri derefter (Det kgl. Teater). Tegning af Hartman Beeken 1779 (Kunstmuseet). Lignende Portrætter, farvelagte, paa Fr.borg og i Det kgl. Teater. Portrætteret som Dronning Christina paa Scenebillede af Per Hilleström (Kunl. Teatern, Stockholm).

Rahbeks Forsøg til C. F. Halles dramatiske Biografi i Lommebog for Skuepilyndere 1788, S. 252—70. Rosenstand-Goiske: Krit. Efterretn., udg. af C. Molbech, 1839. S. 74—80, 95 ff. (med Kildehenvisninger). H. Weitemeyer: Kulturskildringer fra Kbh., 1916, S. 101—24. A. H. Winsnes: Det norske Selskab, 1924 (se Registeret). Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespilere, I, 1911 (med Litteraturhenvisninger). Samme i Danmark i Fest og Glæde, III, 1935. S. 311—14. Nils Personne: Svenska teatern, I—III, 1913—15 (se Registeret). Luxdorfs Dagbøger, udg. af E. Nyström, II, 1925—30, S. 198. Torben Krogh: Danske Teaterbilleder, 1932. Fra J. L. Heibergs Ungdom (J. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, XXXVII), 1922.

Robert Neiiendam.

Walter, Caroline Louise Sophie Amalie, se Nielsen, Caroline.

Walter, Hans, 1618—77, Officer. F. 16. Juli 1618 i Slesvig, d. 14. Juli 1677 ved Landskrona, begr. i Wismar. Forældre: Hjulmand Hans W. (ca. 1575—1633) og Barbara Bolte. Gift 23. Nov. 1647 i Slesvig med Dorothea Hecklauer, f. 10. Marts el. Juni i Slesvig, d. 11. Febr. el. Marts 1669 i Tønning, D. af hertugelig Inspektør over Gottorp Amt Johan H. (1596—1652) og Sophie Lælia (1600—54).

H. W. gik tidlig i svensk Tjeneste i Trediveaarskrigen, blev 1639 Ritmester og efter tappert Forsvar af Fæstningen Oppeln 1644 Oberstløjtnant, deltog 1645 i Helmuth Wrangels Indfald i Jylland,

traadte n. A. som Oberst i gottorpsk Tjeneste, blev Kommandant i Fæstningen Tønning og var det endnu, da den danske Hær 1675 rykkede ind i de gottorpske Landskaber. Ifølge Rendsborg-Forliget skulde Tønning overgives til Christian V., men H. W. nægtede at efterkomme dette, og først da en af Hertugens Raader overbragte skriftlig Ordre fra Hertugen personlig samt skriftlig Afsked af 4. Juli fra Hertugens Tjeneste, gav han efter. Nogle Dage senere traadte han i dansk Tjeneste som Generalmajor til Hest og med Kongens Løfte om et fuldt færdigt Rytterregiment. Efter Wismars Erobring s. A. blev H. W. Kommandant her, fuldstændiggjorde hurtigt Stadens Fæstningsværker efter den haarde Belejring og overtog n. A. ved General Carl v. Arenstorffs (s. d.) Bortrejse Kommandoen over de danske Tropper i Mecklenburg og Hertugdømmerne og fik overdraget det nyopstillede 4. jyske nationale Infanteriregiment, senere tillige 4. jyske nationale Rytterregiment. Efter Slaget ved Lund 4. Dec. 1676 blev han kaldt til Kbh., men kom atter tilbage til Holsten, hvor han n. A. om Foraaret besørgede de Münster'ske Hjælpetropper overført til Skaane. Maj s. A. førte han Hærens Fortrav fra Kristianstad tilbage mod Malmø, deltog i Juni i Angrebet paa denne By og førte 14. Juli venstre Fløjs Ryttereri i Slaget ved Landskrona, hvor han fik flere dødelige Saar og s. D. udaandede.

Danmarks Adels Aarbog, XLV, 1928, II, S. 150. Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1929, S. 24. N. P. Jensen: Den skaanske Krig 1675—79, 1900. Dsk. Mag., 5. Rk., V, 1904. Archiv für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer, III, 1837, S. 102 ff. M. Ludwig: Leichenpredigt über H. W., 1677.

Rockstroh (H. W. Harbou).

Walter, Jørgen, ca. 1610—70, Officer. F. ca. 1610 i Holsten, d. April (Bevilling til Begravelse 29. April) 1670 i Blaataarn i Kbh., bisat i Petri K.s Kapel. Broder til Hans W. (s. d.). Vistnok ugift.

J. W. var 1638 Kaptajn ved Markvard Rantzaus Regiment og 1643 ved Fr. Buchwalds. 1644 deltog han i Overfaldet paa Itzehoe og blev s. A. Major. 1645 forsvarede han i 22 Uger med stor Dygtighed Rendsborg mod Svenskerne trods gentagne Stormforsøg, saa Fæstningen var paa danske Hænder ved Fredslutningen. Han belønnedes derfor 1645 med Godset Rohlsdorff i Holsten og fik 1646 Brev paa en Aarspension paa 1000 Rdl. S. A. blev han adlet — 1649 naturaliseret som dansk Adelsmand — og blev 1649 Oberstløjtnant. I Begyndelsen af 1650 stod han med sin Afdeling i Glückstadt, men kom senere paa Aaret til Kbh., hvor han vistnok gennem Grev Christian Rantzau (s. d.) kom til Hoffet, hvor han

trods sit raa Væsen var yndet, især af Dronning Sophie Amalie, hvem han til almindelig Forbavselse kørte rundt i Kbh., og hvem han forærede en Slæde. Fra Holsten medførte han sin Elskerinde Dina Vinhofvers (s. d.), og i Dec. 1650 meddelte han Hoffet hendes Løgnehistorie om, at Corfitz Ulfeldt (s. d.) og Leonora Christina (s. d.) havde Planer om et Giftmord paa Kongeparret. Kongen troede paa ham og gjorde ham 22. Febr. til kgl. Raad og Oberst for et Infanteriregiment, men da Ulfeldt ved en Proces mod Dina havde rensat sig for Beskyldningerne, vendte han sig ogsaa mod J. W. Dina havde under Sagen paastaet, at hele hendes Fortælling var et Paafund af J. W., men Ulfeldt frafaldt Tiltale mod ham og overlod det til Kongen og Rigsraadet at forfølge Sagen. Kongen havde allerede inden Retssagen mistet Tilliden til J. W., der i April fik Ordre til at blive i Kbh., men ikke vise sig ved Hoffet. Han maatte nu møde for Herredagen, der dog ikke fandt det bevist, at han var Ophavsmand til Dinas Beskyldninger, idet den kun fandt det forkasteligt, at J. W. havde fremstillet Dina som en ærbar Kvinde over for Kongen, og opfordrede denne til at landsforvise J. W. I Juli 1651 blev han landsforvist og rejste til Lübeck, og om hans Liv i de følgende Aar vides intet ud over, at han 1657 forgæves søgte Tilladelse til at vende tilbage. Efter at Ulfeldt var blevet dømt 1663, fik J. W. Lov til at vende tilbage til Danmark, men han maatte ikke vise sig ved Hoffet, og først 1668 kom han til Kbh., hvor han vistnok stod i Forbindelse med Christoffer Gabel (s. d.), men han fik da Ordre til at forlade Byen. Han tog til Skaane, men vendte forklædt tilbage til Kbh., hvor han, sikkert med Urette, mistænktes for at have deltaget i et Forsøg paa at myrde Kongefamilien ved Gift paa Dronninggaard. Han blev sat i Blaataarn, hvor han fik en daarlig Behandling og blev sindssyg, men hvor hans gamle Fjende Leonora Christina gav ham af sin Mad. Her døde han.

Danmarks Adels Aarbog, XLV, 1928, II, S. 149. Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1929, S. 23. S. Birket Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I, 1879, S. 200—25; II, 1881, S. 245 ff. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894, S. 142—50. Dsk. Saml., 2. Rk., I, 1871—72, S. 163, 191. Dsk. Mag., 4. Rk., VI, 1886, S. 79 f.

Hans H. Fussing.

Walter, Thomas Christian, 1749—88, Musikamatør. Døbt 12. Febr. 1749 i Kbh. (Trin.), d. 18. Nov. 1788 i Trankebar, begr. sst. Forældre: Klædekræmmer Thomas Saur og Edele Margrethe Walter. Gift Okt.—Nov. 1774 med Caroline Halle (se Walter, Caroline). Ægteskabet opløst.

W. blev opdraget hos sin Morfader, Etatsraad, Kommitteret i Kommercekollegiet Christian W., efter hvem han antog sit Efternavn. Han havde fortræffelige Lærere, bl. a. Jac. Edv. Colbiørnsen, og med hans mange gode Forbindelser var det ganske naturligt, at han valgte Embedsvejen. 1765 blev han kar. Kommercesekretær og 1771 Sekretær i Danske Kammers 3. Bureau. Hans største Interesse laa dog inden for Musikken, som han dyrkede med Iver. I det Nye musikalske Selskab var han musicerende Medlem, og 1772 skrev han en italiensk Arie med Orkester, den tidligste Komposition, man kender fra hans Haand. Paa Grund af hans »fine Tone, videnskabelige Dannelse og grundige musikalske Kundskaber« fik Det kgl. Teaters Direktion Øje paa ham. Man søgte en Instruktør, der navnlig for Syngestykkernes Vedkommende kunde lede Prøverne paa en kunstnerisk fuldt ud forsvarlig Maade. Hertil kom, at W. havde forlovet sig med Skuespillerinden Jfr. Halle, hvis ualmindelige kunstneriske Fremskridt man tilskrev hans Indflydelse. 1773 blev han ansat ved Skuepladsen med Titel af Directeur de théâtre og 600 Rdl. i Gage. Han skulde, hedder det, »føre den hele artistiske Forretningssang« og ganske særlig »veilede de vordende Sangere til det rette musikalsk-dramatiske Udtryk i Fremstillingen«. Han blev imidlertid hurtigt ked af den krævende Stilling, thi han afgik allerede 1774, dog med Forsikring om, at »han skulde blive tænkt paa ved første beqvemme Leilighed«. Hans Efterfølger i Embedet var den fortræffelige Skuespiller C. P. Rose, der raadede over langt større Myndighed og scenisk Erfaring. Som dramatisk Komponist debuterede W. 1773 med Syngespillet »Silphen«, hvis Tekst Jfr. Biehl havde bearbejdet efter en fransk Original af Saint Foix; 1774 fulgte »Den prøvede Troskab«, komponeret til en Originaltekst af Jfr. Biehl. Intet af disse Værker gjorde Lykke; W. havde søgt at efterligne den Stil, som Sarti havde anslaaet i sine danske Syngespil, men Publikum fandt hans med Forsiringer overbroderede Musik nærmest kedsommelig, helt uden den sødmefyldte Melodi, der var saa karakteristisk for den berømte Italienerkomponist. At man virkelig ventede sig noget af W. som Komponist kan ses deraf, at han 1775 fik en betydelig Rejseunderstøttelse i tre Aar for at gøre Studier i Udlandet. Han var endogsaa ligefrem »udseet til Musikforfatter; thi ogsaa i denne Videnskab var det Hs. Majsts. Hensigt at have en dansk Mand«. I Hamburg komponerede han 1775 til sin egen Oversættelse Favarts »Soliman den Anden«, opført i Kbh. 1776. I Stockholm skrev han Operaballetten »Adonis«, der opførtes i Febr. 1776, og i Bologna oversatte og komponerede han 1776 Favarts »Arsene«, som ved Opførel-

sen i Kbh. 1777 ingen Lykke gjorde. Teaterdirektionen betroede ogsaa W. at skrive Musik til Ewalds »Balders Død«, men skønt han fra Paris indberettede, at Musikken var færdig, indleverede han dog aldrig Partituret, hvorefter Opgaven blev overdraget til Koncertmester J. E. Hartmann. Efter det Nederlag, han havde lidt med »Arsene«, tabte han Lysten til at fortsætte som dramatisk Komponist og tog nu til Trankebar som Guvernementssekretær, 1780 blev han Kancelliraad, 1782 Justitsraad, og ved sin Død var han Finansraad og 2. Medlem af Guvernementet. — Tegning af Hartman Beeken.

Bidrag til det Kongelige danske Theaters og Kapels Historie i J. Collin: For Historie og Statistik, II, 1825. Th. Overskou: Den danske Skueplads, III, 1860. Samme: Den dramatiske Musik i Danmark, Tidsskrift for Musik, II, 1858. Musikforeningens Festskrift, I, 1886. T. Krogh: Zur Geschichte des dänischen Singspiels im 18. Jahrhundert, 1924.

Torben Krogh.

Walterstorff. Den 1840 som dansk Adel anerkendte Militærslægt W. føres tilbage til Byskriver i Eckernförde Martinus W., hvis Søn Major Caspar W. (1657—1722) var Fader til Major Ernst Frederik W. (1689—1759) og til Oberstløjtnant Lorentz W. (1684—1759), hvis Sønner var Major Caspar Lorentz W. (1712—82) og den fra Struensees Fald kendte Major, Generaladjutant Carl Ludvig W. (1719—1804). Major Ernst Frederik W. (1689—1759) var Fader til Kontreadmiral Gerhard Christopher W. (1722—95), til Major Christian W. (1725—1801) og til Generalmajor Michael W. (1730—1807), hvis Søn var Oberstløjtnant Ernst Frederik Poul W. (1766—1819). Major Christian W. (1725—1801) var Fader til nedenn. Generalguvernør Grev Ernst Frederik W. (1755—1820) — der 1819 optoges i Grevestanden, og hvis Linie uddøde med hans Søn Kaptajn Grev Christian Cortwright W. (1790—1823) — og til Kommandør i Søetaten Christian W. (1758—1813), af hvis Børn skal nævnes Kammerfrøken hos Dronning Caroline Amalie, Marie Ernestine Wilhelmine W. (1792—1853), Kæmmerer ved Øresunds Toldkammer, Kammerherre Ernst Christian Frederik W. (1794—1852) og Overførster, Hofjægermester Carl Adolph W. (1800—68). — Et af Slægtstraditionen paastaet Tilhørsforhold til en i Slutningen af 13. Aarhundrede forekommende og endnu omkring 1800 i Preussen levende adelig Slægt W. fra Nederlausitz kan ikke dokumenteres, og Angivelsen usandsynliggøres af Slægternes afvigende Vaabenføring.

Danmarks Adels Aarbog, XXVII, 1910, S. 529—36; XXXII, 1915, S. 614; XL, 1923, S. 555.

Albert Fabritius.

Walterstorff, Ernst Frederik, Greve, 1755—1820, Generalguvernør og Diplomat. F. 1. April 1755 i Tønder, d. 13. Okt. 1820 i Paris, begr. sst. Forældre: Ritmester, senere Major Christian W. (1725—1801) og Barbara Maria Munthe (1727—1802). Gift 31. Maj 1787 paa St. Croix med Sara Heyliger Cortwright, d. 1839, D. af Planter C. paa St. Croix.

I sin pureste Ungdom var W. Page ved Hoffet, men 1777 lod han sig indskrive som Student ved Kbh.s Universitet, og s. A. tog han juridisk Eksamen. En kort Tid virkede han derefter som Auskultant i Generaltoldkammeret, og 1778 tog han til Vestindien for at overtage en Plads som Medlem af Regeringsraadet. 1780—86 fungerede han tillige som Landsdommer paa St. Croix. 1785 avancerede W. til Viceguvernør, og 1787 blev han Generalguvernør over de samlede dansk-vestindiske Øer. 1796 vendte han tilbage til Danmark efter at have foretaget en Rejse i Nordamerika, og han blev nu Direktør ved Generalpostamtet og 1797 tillige Medlem af Postpensionskassens Direktion. Som Postembedsmand har W. Fortjeneste af at have indført Diligencebefordringen i Danmark efter nordamerikansk Forbillede. Ved Siden af sin Gerning i Postvæsenet virkede han som Direktør for Det kgl. Teater sammen med Digteren J. Baggesen, og i de faa Aar, han beklædte Stillingen, opnaede han at komme i det bedste Forhold til Personalet.

W. blev kar. Generalmajor 1790, var 1801—09 Chef for nordre sjællandske Landeværnsregiment, afgik fra Hæren 1809 og blev Generallojtnant à la suite 1811. 1798—1801 var han Teaterdirektør og Præsident i Landhusholdningsselskabet.

Ved flere Lejligheder blev W. anvendt i særlig diplomatisk Sendelse, og de urolige Forhold efter Aarhundredskiftet bevirkede, at man gjorde endnu mere Brug af ham paa det diplomatiske Omraade. Saaledes udvalgte man ham til at føre Underhandlingerne med Admiral Nelson om Vaabenstilstand, ligesom man i Efteraaret 1801 udsendte ham til Dansk Vestindien, for at han som øverstbefalende kunde modtage Øerne, der var blevet erobret af Englænderne. 1803 vendte han paa ny hjem og overtog sine Embeder inden for Postadministrationen. 1807 deltog han, der ikke havde nogen videregaaende militær Uddannelse, i Forsvaret af Kbh. som Chef for det nordre sjællandske Landeværnsregiment, og han blev udpeget til at føre Kapitulationsforhandlingerne. For sin Optræden under Krisen 1807 stilledes han n. A. for en Overkrigskommission, der i sin Dom af Nov. 1808 udtalte, at W. under det Udfald, der var foretaget under hans Ledelse, ikke havde vist tilstrækkelig Konduite, medens man intet havde at indvende

mod hans Forhandlinger med Englænderne. 1809 afskedigedes han fra sine Embeder, men n. A. betroede man ham den vigtige Post som befuldmægtiget Minister i Paris.

W. sad som dansk Gesandt i Paris 1810—20, og han stilledes atter og atter over for de vanskeligste Opgaver. I Begyndelsen gjaldt det om at vinde Napoleon for Danmarks Sag, navnlig da Faren blev truende fra Marskal Bernadottes Side. Siden maatte alle Bestræbelser rettes imod at lette Danmarks Overgang til de Allieredes Sag. Efter Napoleons Fald var det den danske Stats økonomiske Krav til Frankrig, som skulde befordres. Til Trods for, at W. modtog sagkyndig Assistance til Løsning af disse vanskelige Problemer, blev Resultaterne kun ringe. W. var en kundskabsrig og berejst Mand, der formaaede at skaffe sig en fremtrædende Stilling blandt Gesandterne ved Parishoffet. Samtidig var han en meget hjælpsom Mand, til hvem Landsmænd ikke gik forgæves. — Optaget i dansk Grevestand 1819. — Kammerjunker 1777. Kammerherre 1782. Prædikant af Generalløjtnant 1811. — Hv. R. 1801. DM. 1812. — Maleri i Stockholm og i Familieje i London. Buste af Alb. Jacobson. Portrætteret paa C. A. Lorentzens Maleri af Frederik VI., som modtager den engelske Parlamentær (Fr.borg). Akvarel af B. G. Schlick af Monument over ham. Stik af Chrétien. Litografi af W. Heuer.

Danmarks Adels Aarvog, XXVII, 1910, S. 529 f., 532. Danske i Paris gennem Tiderne, red. af F. v. Jessen, I, 1936, S. 299—314. Th. Overskou: Den danske Skueplads, IV, 1862, S. 16, 22. Museum, 1894, II, S. 276; 1895, II, S. 333 f. Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., V, 1902, S. 82. H. J. Blom: Krigstildragelserne i Sjælland 1807, 1845, S. 207 f. Medd. fra Krigsarkiverne, udg. af Generalstaben, I, 1883; III, 1888; V—VII, 1892—96; IX, 1902. Fr. Olsen: Postvæsenet i Danmark 1711—1808, 1903 (se Registeret).

Harald Jørgensen.

Walther, Anton, se Heimreich.

Walther, Jens Peter Trap, 1864—1929, Skuespiller, Teaterdirektør. F. 23. Maj 1864 i Skagen, d. 6. Aug. 1929 paa Frbg., begr. sst. Forældre: Tidligere Overkontrollør ved Det kgl. Teater og Folketingsmand, Toldforvalter i Skagen, senere Toldinspektør i Ringkøbing Frederik (Frits) W. (1810—79) og Julie Christine Pontoppidan (1820—91). Gift 11. Juli 1896 i Skanderborg med Skuespillerinde Astrid Bjørnbak, f. 17. Juli 1876 i Gerlev ved Randers, D. af Højskoleforstander, senere Redaktør, Folketingsmand Viggo B. (1853—92, gift 2° 1885 med Ane Marie Jensen, 1865—95) og Elisabeth Winther (1852—78).

Fra Viborg Katedralskole kom W. ind i Toldvæsenet, men Lysten til at blive Skuespiller drev ham allerede 1883 frem til en Debut i Silkeborg som Ambrosius ved August Rasmussens Selskab. Nogle Aar rejste han i Danmark og Norge, men fra 1888 søgte han grundigere Uddannelse paa Elevskolen ved Det kgl. Teater, hvor han ogsaa spillede nogle mindre Roller, f. Eks. Endrid hin Unge i »Axel og Valborg« (1. Sept. 1889). Efter et Engagement ved Dagmar-teatret drog han atter ud i Provinsen, og her fik han ved Th. Cortes' Selskab en betydelig Virksomhed, ogsaa som Instruktør; 1899 blev han ved Køb Selskabets Direktør. I de følgende Aar gjorde W. en Indsats til Gavn for Teaterlivet i Provinsen, navnlig i Odense, der var hans Hovedby. Repertoiret bestod ikke alene af saadanne Skuespil, der havde staaet deres Prøve paa Scenerne i Hovedstaden, hvis fremragende Kunstnere var hans Selskabs Gæster, men han dyrkede ogsaa Klassik, f. Eks. Schillers »Maria Stuart«, »Axel og Valborg«, »Dronning Margaretha«, »Yrsa«, »Jødinden fra Toledo« og af nyere Skuespil »Gengangere«, »Et Dukkehjem« og »Asgaardсреien«, som hans Fætter, Henrik Pontoppidan, havde skrevet. W. bragte Forestillingernes Antal i Vejret og dermed Indtægterne, han indførte faste Eftermiddagsforestillinger og udvidede sit Selskab til at omfatte to af hinanden uafhængige Personaler. Da han 1908 havde forladt Odense Teater, drog han ved sit 25 Aars Jubilæum ud paa en Landsturné med »Paul Lange og Tora Parsberg«, hvor han selv spillede den mandlige Hovedrolle. 1909 vendte han tilbage til Odense, og blandt de unge, han nu førte frem, var Ella Ungermann. 1912 sluttede han sin Virksomhed i Odense, væsentligst fordi Tilstrømningen til Biograferne skadede Besøget og bød ham at forringe Repertoiret. Senere ledede han Turneer, bl. a. med »Svend Dyrings Hus«, satte i Scene og levede som Privatmand i Kbh. Han var en dygtig og driftig Direktør med en god Uddannelse og større litterær Smag end Skuespillerevne. — Buste af Eyvind Kornbeck 1912. Farvelagt Tegning af W. Dubas, Berlin, 1920.

Karl Schmidt: Odense Teater 1896—1914, 1914 (se Registeret). Teatret, VI, 1906—07, S. 41—48. Robert Schyberg: Billeder paa Væggen, 1941, S. 64—86.

Robert Neiiendam.

Walther, Vilhelm Theodor, 1819—92, Arkitekt. F. 13. Nov. 1819 i Lyngby, d. 28. Aug. 1892 i Aarhus, begr. sst. Forældre: Tømrermester og Politiassistent Christian Vilhelm W. (1788—1869) og Anna Kirstine Mønnich (1795—1879). Gift 31. Aug. 1847 i Lyngby med Vilhelmine Christine Dorothea Tydsch, f. 31. Aug.

1826 i Odense, d. 27. Marts 1915 i Aarhus, D. af Kobbetsmed Laurits Svendsen Palmo T. (ca. 1769—1838) og Conradine Meyer (1788—1846).

W. gennemgik med talrige Afbrydelser af praktisk Arbejde Kunstakademiets Bygningsskole, hvor navnlig G. F. Hetsch øvede Indflydelse paa Undervisningen. Han vandt alle Skolens Medailler, den store Guldmedaille 1857, desuden to Gange den Neuhausens'ske Præmie. Allerede i disse Aar havde han en ret betydelig Praksis. 1859—61 rejste han med Akademiets store Stipendium til Tyskland, Frankrig og Italien. 1862 blev han ansat som kgl. Bygningsinspektør for Jylland med Bopæl i Aarhus og forblev i denne Stilling, til han 1892 tog sin Afsked. W. var ikke nogen særlig original, men en smagfuld og samvittighedsfuld Arkitekt, der arbejdede i Tidens almindelige, undertiden noget udvendige Manér. Karakteristiske Eksempler paa noget af det bedste i hans omfattende Virksomhed er Arbejder som Haandværkerforeningen i Aarhus, i Paradisgade (1868), første Del af Museet sst. (1877) og Katedralskolen i Aalborg, i Saxogade (1888). Som Restaurator var han ofte haardhændet, noget ikke usædvanligt i den Periode. 1863 blev han Medlem af Kunstakademiet. — Tit. Professor 1868. Etatsraad 1892. — R. 1878. DM. 1885. — Træsnit 1875 efter Dreslers Fotografi.

Ill. Tid. 12. Sept. 1880 og 8. Jan. 1899. Indbydelsesskrift til Afgang- og Aarsprøverne i Aalborg Katedralskole i Juni og Juli 1889, 1889, S. III—IX.

Erik Schiødt (Knud Millech).*

Wamberg, Frederik Christian, f. 1885, Ingeniør, Radiotekniker. F. 18. Dec. 1885 i Vridsløselille. Forældre: Overbetjent Frederik Christian W. (1839—1926) og Dorothea Sofie Frederikke Barg (1840—1920). Gift 27. Maj 1914 i Vridsløselille med Ellen Møller, f. 31. Marts 1886 paa Baslandgaard, Ørum Sogn ved Grenaa, D. af senere Kontorassistent ved Vridsløselille Hans Christian Sofus Marius M. (1852—1934) og Petra Amalie Herreborg (1858—1940).

W. blev Student 1905, privat dimitteret, cand. phil. n. A. og 1912 cand. polyt. som Elektroingeniør. Efter Sommeren 1912 at have aftjent Værnepligt som Radiotelegrafist paa Kongeskibet »Dannebrog« blev han Ingeniør ved det paa Valdemar Poulsens Patenter dannede Selskab The Universal Radio Syndicate Ltd. 1915 blev han Telefoningeniør ved Firmaet Siemens Brothers & Co., Ltd.s Fabrik i Woolwich i London S. E. 1921 ansattes han i Telegrafvæsenet, hvor han fra 1923 blev Leder af Radiokontoret efter 1921—22 at have gennemgaaet et Kursus ved l'École supérieure d'électricité i

Paris. 1926 blev han Ingeniør af 1. Grad og Næstformand i Radoraadet. 1927 var han Delegeret ved den internationale Radiokonference i Washington, 1931 Delegeret og Vicepræsident ved den af Comité consultatif international technique des Communications radioélectriques afholdte Konference i Kbh., og 1934 var han Chef for den danske Delegation til Konferencen i Lissabon. 1925—28 var W. Medlem af Bestyrelsen for Dansk Ingeniørforenings elektrotekniske Sektion. 1928 blev han Medlem af Den militære Telegraf- og Telefonkommission. 1931 blev han Radoraadets Repræsentant i Udvalget for Radiofoniforstyrrelser. W., der er Membre de la Société des Amis de la Télégraphie sans fil i Paris, har udfoldet en ikke ubetydelig litterær teknisk Virksomhed i Dag- og Ugeblade. — R. 1936. *Poul Vinding.*

Wamberg, Helge, f. 1888, Presseattaché. F. 14. Juli 1888 i Sorø. Forældre: Sognepræst, sidst i Brønshøj, Magnus Nicolaj Harald W. (1843—1904) og Anna Sophie Juel Fossum (1850—1940). Gift 15. Dec. 1916 i Vanløse med Sascha Kraitschik, f. 28. Aug. 1893 i Drissa, Rusland, D. af Fabrikejer Itschef Zelikowitz K. (d. 1913) og Ida Galoscker (f. 1868).

W. blev Student 1907 fra Borgerdydkolen i Helgolandsgade og tog Filosofikum, men opgav Studierne for at blive Journalist. Henrik Cavling knyttede ham 1909 til »Politiken«, i hvis Spalter han under Mærket »Den Yngste« vandt Læsere ved sine kvikke, undertiden kaade Causerier over Døgnets flygtige Emner. Efter elleve Aars Journalistik af denne Art følte han Trang til større Opgaver, og da under Forberedelserne til Nordslesvigs Genforening Sønderjydske Fond oprettedes 1918, blev han Medlem af dens Centralkomité, senere tillige af dens Forretningsudvalg, hvor hans Initiativ og Arbejdsglæde kom til at gøre sig gældende paa nyttig Vis. Imidlertid havde Udenrigsministeriets under Verdenskrigen stærkt udviklede Pressebureau efter Fredslutningen Brug for egnede Kræfter til den netop da nyoprettede Presseattaché-Tjeneste i de europæiske og amerikanske Magtcenter, og W. kaldtes til den paagældende Stilling i Paris. Her skulde Virksomheden — med knappe Midler — opbygges fra Grunden i et Milieu, som dels er tilbøjeligt til at stille store Krav som Gengæld for Bistandsydelser, dels ugerne beskæftiger sig med fremmede og især et lille, fjernt Lands Forhold. Disse Vanskeligheder lykkedes det efterhaanden W.s Flid, Omsigt og Haandelag at overvinde, saa han Gang paa Gang, i Tilfælde af vekslende Betydning, har været i Stand til i fransk Presse at gennemføre en virkningsfuld Propaganda for dansk

Kultur. Det skyldes i væsentlig Grad hans Indsats, at Danmarks Deltagelse i en Række af de internationale Stævner, som mellem de to Verdenskrige er blevet afholdt i det kontinentale Vesteuropa, saaledes bl. a. Verdensudstillingerne i Paris 1937, Barcelona 1929 og Bruxelles 1935 samt Koloniudstillingerne i Paris 1931 og Rom s. A., har vundet Opmærksomhed og fundet Værdsættelse ikke blot blandt sagkyndige, men i vide Publikums kredse. Ligeledes har W. udrettet et paaskønnelsesværdigt Arbejde ved Tilrettelæggelsen af Udstillingen af dansk Kunst og H. C. Andersen-Udstillingen, begge i Paris, henholdsvis 1928 og 1930, som hver især vakte Interesse i fransk Presse.

Jævnside med denne omfattende Virksomhed har W. med utrættelig Tjenstvillighed ydet Landsmænd, især Aandsarbejdere, som gæstede Paris, Bistand til Fremme af deres Interesser og stillet sine talrige Forbindelser til deres Raadighed. I Overensstemmelse hermed har han ydet en fremragende Indsats ved Oprettelsen og Driften af det danske Studenterhus i Paris' Cité universitaire.

R. 1925. DM. 1932. — Buste af Holger Wederkinch 1911. Tegninger af Olaf Gulbrandsen 1921, Carl Jensen, Sven Brasch, Gerda Wegener o. fl.

Franz v. Jessen: Danske i Paris gennem Tiderne, II, 2, 1938, S. 659 f., 718 f. Journalisten 1. Juli 1938. Politiken 6. Juli s. A.

Franz v. Jessen.

Wandal, Wandall (Vandal). Præsteslægten W. føres tilbage til Raadmand i Ribe Iver Vandel, der næppe, som man har antaget, var Søn af nedenn. Biskop Johan Wandal (Wenth) (d. 1541). Raadmanden var Fader til nedenn. Biskop i Viborg, Dr. theol. Hans W. (1579—1641) og til Sognepræst i Magstrup og Jægerup, Mag. Jens Iversen W. (1570—1628), hvis Sønner var de nedenn. Astronomen Bagge W. (1622—83) og Sognepræst i Magstrup og Jægerup Peder W. (1602—59). Biskop Hans Iversen W. (1579—1641) var Fader til Susanne W. (d. 1682), gift med Rektor i Viborg, Mag. Niels Jensen (Aars) (1603—72, s. d.), til Maren W., der ægtede Sognepræst ved Kbh.s Vor Frue K. Jacob Danielsen Faber (1622—74), til Sognepræst i Korsør og Taarnborg, Provst Predbjørn W. (1635—99), til Karen W. og til nedenn. Biskop Hans W. (1624—75), der var Fader til Sognepræst i Nyborg, Provst Johan Ernst W. (1666—1714) og til nedenn. Professor, Dr. theol. Hans W. (1656—1710), hvis Sønner var Professor Johan Frederik W. (1686—1717) og Sognepræst i Taarnby, Konsistorialraad Hans W. (1693(4)—1757). Ovenn. Karen Hansdatter W. var i Ægteskab med Købmand og

Raadmand i Nyborg Niels Jensen Moder til Sognepræst i Vindinge Johan Nielsen W. (d. 1722); dennes Søn Sognepræst Peder Friis W. (1695—1744) var Fader til nedenn. Kapellan ved St. Budolfi K. Johan Wandall (1731—97).

En anden Slægt W. føres tilbage til Brødrene Stadsmusikant i Nyborg Anders Jacobsen W. (d. 1697) og Stadsinstrumentist sst. Lars Jacobsen W. (d. 1731), hvis Søn Stadsmusikant sst. Jacob W. (1692—1757) var Fader til Stadsmusikant sst. Laurids (Lars) W. (1734—84) og til nedenn. Forfatter og Bogsamler Peder Topp W. (1737—94). — Navnet er endvidere optaget af andre Slægter, saaledes af en fra Gaardejer i Sletterød, Fjeldsted Sogn, Ole Nielsen nedstammende Slægt; hans Søn Sognepræst i Vorbasse Hans Wandall (1774—1846) var Fader til nedenn. Præst Erik Adolf Wandall (1807—69).

Detlev Gotthard Zwergius: Det Siellandske Clerisie, 1753, ad S. 304. — C. Giessing: Nye Saml. af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, II, 1, 1781, S. 328. Personalhist. Tidsskr., 2. Rk., II, 1887, S. 59 f. *Albert Fabricius.*

Wandal (Wandel), **Bagge** (Baggo), 1622—83, nautisk Astronom. F. 22. Jan. 1622 i Magstrup ved Haderslev, d. 1683 i Kbh. Forældre: Sognepræst, Mag. Jens Iversen W. (1570—1628) og Marine Pedersdatter (1587—1659). Gift 1° 25. Juli 1649 i Kbh. (Frue) med Else Gregersdatter. 2° ca. 1662 i Brevik med Maren Falck, d. ca. 1667, D. af Købmand i Risør Isak Lauritzen F. (1601—69) og Dorthe Ingvordsdatter (1635—86).

Faderen var astronomisk interesseret og havde et mindre Observatorium, hvor B. W. allerede som Barn fik Interesse for Astronomi og Navigation. Han rejste tidligt udenlands for at studere Nautik og sejlede nogle Aar som Styrmand for at faa praktisk Uddannelse. Da Christian IV. ønskede at forbedre Navigationsuddannelsen, ansatte han 1648 B. W. som Lærer ved Navigationsskolen paa Bremerholm. Ved Siden heraf var han ofte paa Fart til Søs, fra 1653 som Skibsløjtnant, fra 1655, for øvrigt ogsaa en enkelt Gang tidligere, for at udarbejde Søkort over de danske og norske Farvande, som dog aldrig blev offentliggjort. 1657 ophørte Navigationsskolen paa Grund af Krigen med Sverige. En Tid var B. W. Skibsløjtnant paa en Galiot med Mandskab, han havde hyret for egen Regning. Senere opholdt han sig nogle Aar i Norge, først 1659—60 som Bestyrer af Toldomraadet i Nordmøre, 1661 var han i Søndmøre, senere i Bergen og Kristiania og holdt Bryllup i Brevik. Efter Hustruens Død rejste han 1667 tilbage til Kbh. som Direktør for den genoprettede Navigationsskole og fortsatte sin

Virksomhed der til sin Død. B. W. forfattede forskellige nautiske og astronomiske Afhandlinger og Lærebøger, Søalmanakker og Tabeller samt oversatte en Afhandling af Neper om Logaritmer. Af hans Arbejder kan nævnes »Memoriale nauticum eller kort Udkastning om Seylatz Underviisning« (1675, 1682 og 1683), Afhandlinger om Maaneformørkelsen 3. Marts 1653 og om Kometen 1661. Han naaede ikke at udgive noget Søkort; to af ham tegnede Kort findes i Søkortarkivet i Kbh. Ved sin Iver for Højnelsen af Navigationsundervisningen banede han Vej for den senere Oprettelse af Søkadetakademiet 1701.

Personalhist Tidsskr., 3. Rk., IV, 1895, S. 194—202; V, 1896, S. 45—52; 4. Rk., IV, 1901, S. 162. Carsten Petersen: Peder J. Wandal, 1924.

Poul Heegaard (C. F. Pechüle).

Wandal, Hans, 1579—1641, Biskop. F. 20. Aug. 1579 i Ribe, d. 16. Dec. 1641 i Viborg, begr. sst. (Domk.). Forældre: Raadmand Iver Vandel og Susanne Jensdatter. Gift 25. Aug. 1616 i Odense med Margrethe Burchardsen, f. ca. 1600, d. 27. Jan. 1647, D. af Raadmand i Odense Johannes B. og Cathrine Nielsdatter Bagger.

Efter at have gaaet i Ribe Skole kom H. W. til Herlufsholm, hvorfra han blev Student ca. 1596. Han studerede derpaa nogle Aar i Kbh., hvorpaa han drog til Tyskland og her især opholdt sig i det strengt ortodokse Wittenberg. 1602 kom han i Huset hos Holger Rosenkrantz den Lærde og blev efter et Par Aars Forløb paa dennes Anbefaling Hovmester for tre Sønner af Predbjørn Gyldenstjerne til Vosborg. Sammen med disse foretog han fra 1607 en syvaarig Udenlandsrejse til de fleste europæiske Lande. Særlig længe opholdt de sig i Strassburg (1608 ff.), hvor H. W. tog Magistergraden, i Padova og i Tübingen. Efter sin Hjemkomst blev H. W. 1614 Sognepræst ved St. Knuds Kirke i Odense og maatte som saadan 1615—16 afgive betydningsfulde Vidnesbyrd mod sin kryptokalviniske Biskop Hans Knudsen Vejle. 1617 udnævntes han selv til Biskop i Viborg og blev 1620 af H. P. Resen kreeret til Dr. theol. Som Biskop deltog han 1629 i Kbh. i Mødet til Forberedelse af Forordningen af 27. Marts s. A. om Kirketugt og 1638 i Rigsdagen i Odense om Gejstlighedens Skattepaalæg; desuden var han 1635 Medlem af den Kommission, der afholdt Forhør over Kirsten Munk. I Krigsaarene 1627—28 maatte han tage Ophold uden for sit Stift, men synes i øvrigt at have været en nidkær Bispeskikkelse i ortodoks Aand. Særlig Interesse viste han Katekismeundervisningen i sit Stift. Skønt H. W. uden Tvivl var

en kundskabsrig Mand, veluddannet ved lange Studieophold i Udlandet, har han ikke udgivet lærde Skrifter. Fra hans Haand foreligger blot seks Ligprædikener over adelige — ved deres ortodokse Indhold, deres Ophobning af Skriftsteder og tyngende Lærdomsapparat mønstergyldige Udtryk for Tidens Smag paa dette Omraade. Af Jesper Brochmand blev han berømmet som en Mand, der besad et indtrængende Kendskab til Kirkefædrene.

Erich Pontoppidan: *Annales ecclesiae Danicae*, III, 1747, S. 178 f. Kirkehist. Saml., I, 1849—52, S. 489, 495; 2. Rk., IV, 1867—68, S. 454; 3. Rk., IV, 1882—84, S. 550 f., 557 f.; V, 1884—86, S. 93—110; VI, 1887—89, S. 28, 542; 5. Rk., II, 1903—05, S. 403; V, 1909—11, S. 249. Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1929, S. 39.

Bjørn Kornerup.

Wandal, Hans, 1624—75, Biskop. F. 26. Jan. 1624 i Viborg, d. 1. Maj 1675 i Kbh., begr. sst. (Frue K.). Forældre: Biskop Hans W. (s. d.) og Hustru. Gift 27. Aug. (el. April) 1653 i Malmø med Anna Catharina Winstrup, f. 25. Sept. 1636 i Hillerød, d. 25. Aug. 1678 i Kbh., D. af Biskop Peder Pedersen W. (s. d.) og 1. Hustru.

H. W. blev opdraget hos sin Mormoder, en Raadmadsenke i Odense. Da hun under Kejserkrigen 1627 flygtede til Holland, fulgte Drengen med og kom først 1631 tilbage til Danmark. Han tog nu Ophold hos sin Fader i Viborg, hvor han blev undervist dels af denne, dels af sin Morbroder, den senere Provst i Lund, Mag. Ole Bagger. Han viste sig tidligt som et ypperligt Lærehoved, og kun fjorten Aar gammel var han i Stand til ikke blot at læse, men ogsaa at skrive og digte paa Hebraisk, Aramaisk, Syrisk og Arabisk. Efter et Aars afsluttende Skolegang i Viborg blev H. W. Student 1642. I Kbh. kom han i Huset hos Professorerne Thomas Bang og Hans Svane, tog 1644 teologisk Attestats og studerede derpaa en kortere Tid 1645 ved Sorø Akademi. 1647 disputerede han for det kgl. Rejsestipendium, hvorefter han n. A. drog til Holland (Leiden) og senere til Strassburg, hvor han især var knyttet til den bekendte Teolog J. G. Dorschæus. Senere besøgte han Basel og de berømteste Universiteter i Tyskland. Fortrinsvis synes han at være traadt i Forbindelse med Tidens strengt ortodokse Teologer, men gjorde dog ogsaa Bekendtskab med Georg Calixt (s. d.). Siden bekæmpede han skarpt dennes Retning, Synkretismen, men havde dog stadig ikke ringe Veneration tilovers for Calixt selv. 1651 vendte H. W. hjem, men agtede straks igen at drage ud paa en længere Studierejse. Imidlertid holdt hans Velyndere Joachim Gersdorff og Chr. Thomesen Sehested ham fast i Hjemmet, idet det blev ham overdraget at holde Forelæsninger for yngre Teologer,

og snart gled han ind i en regelmæssig akademisk Løbebane. 1652 blev han Professor i Hebraisk, 1653 tog han Magistergraden, s. A. rykkede han op i det teologiske Fakultet, og 1657 blev han Dr. theol. 1659—61 var han under Svenskekrigen Rector magnificus i ikke mindre end tyve Maaneder, og 1660 repræsenterede han med Professor Thomas Bang Universitetet paa Stænderrigsdagen. 1668 blev han Hans Svanes Efterfølger som Biskop over Sjællands Stift, dog uden Titel af Ærkebiskop. Til sin Død vedblev han at være Dekan i det teologiske Fakultet. Som Professor fik han 1666 tillagt Indtægten af Karlslunde-Kagstrup Sognekald, som Biskop fik han yderligere 1668 tillagt Hammer-Lundby Sognekald.

H. W. hører til Danmarks lærdeste og betydeligste Teologer i det 17. Aarhundrede. Uden at besidde større Originalitet holder han i Lærdom, Skarpsindighed, dialektisk Færdighed og Evne til klar Fremstilling fuldt ud Maal med Samtidens førende Teologer i Tyskland. Baade som Forfatter og som praktisk Kirkemand staar han som en karakteristisk Repræsentant for Tidsalderens strenge Ortodoksi, for dens Utaalsomhed over for andre teologiske Retninger og stive Statskirkelighed. I nogle af sine Ungdomsskrifter bekender H. W. sig som en begejstret Tilhænger af den aristoteliske Metafysik, i andre Arbejder om den antediluvianske Kronologi og Historie viser han sig trods de abstruse Emner, han behandler, som en ægte Forskerskikkelse, der ud fra de givne Forudsætninger med stor metodisk Dygtighed formaar at opbygge sine Resultater. En Række andre Skrifter er af polemisk Karakter. Saaledes bekæmpede han 1651 den senere matematiske Professor Villum Langes Hypotese om, at ikke en Fredag, men en Torsdag var Kristi Korsfæstelsesdag, og 1665 udgav han pseudonymt Bogen »Nubes sine aqua«, rettet mod en italiensk Teolog Valerio Maccioni, der havde søgt at vinde Frederik III. for Romerkirken. Mod Slutningen af sit Liv vendte han sig i en Disputats til Brug ved den store teologiske Doktorpromotion 1675 dels mod sin medicinske Kollega Thomas Bartholin, der havde hævdet, at det var kristne forment at spise Blod og kvalte Dyr, dels mod Jesuiten Heinrich Kircher, som i sin »Nord-Stern, Führer zur Seeligkeit« havde bestridt det lutherske Præsteembedes Gyldighed. H. W. nægtede, at der var nogen principiel Forskel mellem Præste- og Bispervielse, bestred, at Tanken om successio apostolica var historisk begrundet, men fastholdt Haandspaalæggelsens Betydning ved Ordinationen som en apostolsk Skik, derfor ogsaa bevaret i den danske Kirke.

Det Arbejde, der repræsenterer H. W.s største Indsats, er det uhyre omfattende »Jus regium« (I—VI, 1663—72, 1143 Sider i 4°),

ikke blot i Omfang, men ogsaa ved indre Betydning et virkelig monumentalt Værk. Det indeholder det teologiske Forsvar for Enevoldsmagtens guddommelige Karakter. Bestemt hævdes det heri, at Kongedømmet ikke beror paa Folkets Valg, men er en Guds Naadegave. Af kirkehistorisk Vigtighed er især Værkets 4. Bog, hvori H. W. behandler Kongens Forhold til Kirken. Kongens Myndighed med Hensyn til denne bestemmes som en »jus circa sacra«, en Ret (og Pligt) til at opretholde og værne den evangelisk-lutherske Kirke, men uden Adkomst til at gribe ind i Kirkens indre Anliggender, idet det er Præstestanden, hvem den aandelige Myndighed i Kirken tilkommer. Kaldsretten til Præsteembeder henhører under Kongens Majestætsrettigheder, men dog tilkommer der Menigheden en Stemme, hævdes det, dog uden nærmere Udvikling af, paa hvilken Maade. Som Organer for Styrelsen af Kirkens Sager anbefaler H. W. Synoder, indkaldt af Kongen. Et lignende Standpunkt indtog han 1670 i en Kommission, der var nedsat for at indgive Forslag om Oprettelsen af en almindelig Kirkedomstol for alle lutherske Kirker og Udarbejdelsen af en fælles luthersk Kirkeret. Hans absolutte Uforsonlighed over for Katolikker, Calvinister, Synkretister, Socinianere og andre kom tydeligt til Udtryk i hans latinske Mindetale over Frederik III. (1670) og i en Betænkning, »Remonstratio«, han indgav 1672 i Anledning af et Forslag fra Kommercekollegiet om at give alle Konfessioner fri Religionsøvelse i Danmark. Med stor Skarphed og ikke ringe personligt Mod hævder han her det eksklusivt ortodoks-lutherske Statskirkesynspunkt. — Maleri i Roskilde Domkirke. Portrætteret paa Heinr. Hansens Maleri 1879—80 af Arvehyldingen 1660 (Fr.borg). Stik.

Kbh.s Universitets Programma funebre af 26. Maj 1675 over Hans Wandal; af 18. Sept. 1678 over Anna Winstrup. Erasmus Vinding: Regia Academia Hauniensis, 1665, S. 397—403. D. G. Zwergius: Det Siellandske Clerisie, 1753, S. 290—308. Kirkehist. Saml., 2. Rk., IV, 1867—68, S. 770—73; 3. Rk., III, 1881—82, S. 129; V, 1884—86, S. 245. Dsk. Mag., 5. Rk., II, 1889—92, S. 63. Personalhist. Tidsskr., II, 1881, S. 194; 2. Rk., I, 1886, S. 37; 5. Rk., VI, 1909, S. 147; 6. Rk., VI, 1915, S. 150; 8. Rk., VI, 1927, S. 70, 241; 9. Rk., I, 1929, S. 122. L. Helveg: Den Danske Kirkes Historie efter Reformationen, 2. Udg., I, 1857, S. 419 f., 458 f., 462 f., 474, 477 ff., 483 f. Knud Fabricius: Kongeloven, 1920, S. 16, 278—86, 314 f., 318, 355, 358.

Bjørn Kornerup.

Wandal, Hans, 1656—1710, Teolog. F. 14. Jan. 1656 i Kbh., d. 10. Marts 1710 sst., begr. sst. (Frue K.). Forældre: Professor, senere Biskop Hans W. (d. 1675, s. d.) og Hustru. Gift 7. Nov. 1685 med Anna Marie Poggenberg, f. ca. 1665, begr. 16. Nov.

1736, D. af Tolder i Kbh. Frederik P. (d. 1679) og Kammerjomfru hos Dronning Sophie Amalie Marie Roland (d. 1668).

Efter Skolegang i Vor Frue Skole i Kbh. blev H. W. Student 1671. Ved Universitetet valgte han det teologiske Studium, men kastede sig tillige med stor Iver over orientalske Sprog, især Arabisk. 1674 tog han teologisk Attestats og rejste derpaa udenlands, først til England, hvor han studerede baade i Oxford og Cambridge, siden til Holland, hvor han navnlig opholdt sig i Leiden. Derefter drog han til Tyskland. Et halvt Aars Tid blev han i Leipzig, men slog sig senere (1678) ned i Wittenberg. Her blev han optaget i Huset hos den berømte ortodokse Stridsteolog Abraham Calovius, og baade til denne og andre af Universitetets Lærere, saaledes Quenstedt, sluttede han sig nøje. Under Opholdet her udgav han 1678 en Disputats for at værge sin Faders Minde mod Angreb fra kalvinsk Side. Just da H. W. s. A. vilde rejse til Italien, fik han Budskabet om sin Moders Død og drog da i Stedet for tilbage til Danmark. Her blev han 1680 Rektor i Sorø, og 1682 tog han Magistergraden. H. W. var ved sin Slægt og øvrige Forbindelser nært knyttet til de ledende akademiske Kredse — især synes han at have haft en beundrende Beskytter i Biskop Hans Bagger —, og det var derfor at vente, at man snart vilde drage den begavede og veluddannede unge Mand til Universitetet. Dette skete ogsaa, da han 1682 (fra 1683 at regne) blev kaldet til Professor i orientalske Sprog og extraordinarius i Teologi, og allerede n. A. rykkede han op som Professor ordinarius i Teologi og Assessor consistorii. 1687 blev han tillige Dr. theol., 1688, 1697 og 1706—07 var han Rector magnificus, og 1694 blev han Meddirektør for Børnehuset paa Christianshavn. I Løbet af en kortere Aarrække havde H. W. erhvervet sig en førende Stilling paa det teologiske Omraade. Det var derfor ikke ubegrundet, at han efter H. Bagers Død 1693 følte sig selvskrevet til at blive dennes Eftermand som Sjællands Biskop. Til sin store Skuffelse maatte han dog opleve at blive forbigaaet til Fordel for Henrik Bornemann, der stod langt under ham i Lærdom og teologisk Skarpsindighed. Som en Slags Erstatning fik H. W. 1694 kgl. Tilladelse til med sit Professorat at forene et indbringende Præstekald (Vig-Asmindrup), men han kunde ikke glemme den Krænkelse, der var overgaaet ham, og tog deraf Anledning til at kaste sig over Bornemann med alvorlige Anklager for Vranglære. Dette affødte en langvarig, lidet opbyggelig Fejde, som Regeringen havde Møje med at faa dæmpet, og under hvilken begge Parter trakterede hinanden med ikke ringe Bidskhed. — H. W. var efter Tidens Lejlighed en meget dygtig Teolog, i Besid-

delse af omfattende Lærdom og udrustet med stor Evne til logisk Distingvering og klar Fremstilling. Med Rette vandt han sig derfor et anset Navn, ogsaa i Tyskland. Han har efterladt sig en lang Række Skrifter, der taler højt om hans Begavelse og Kundskaber, men ogsaa viser ham som en ægte Discipel af Calovius ved hans Forkærlighed for streng luthersk Ortodoksi og for den polemiske Teologi. Typiske er saaledes hans »Concordiæ prophetico-evangelicæ prodromus« (1683), »De fundamento fidei et salutis dissertationes theologicæ« (I—IV, 1687—91), »Synopsis controversiarum Anti-Syncretisticarum« (1688) og »Chiliasmi veteris et novi orthodoxa consideratio« (1692), der bl. a. vender sig mod Tanken om en kirkelig Fred paa Bekostning af Læreenheden. H. W.s Hovedværk er »Hypotyposis sanorum verborum« (1703, 8. Udg. 1735), en Lærebog i Dogmatik, der ikke udmærker sig ved Originalitet, men som paa Grund af sit overkommelige Omfang, sin overskuelige Disposition og gennemsigtige Stofbehandling længe stod i høj Kurs som et værdifuldt Hjælpemiddel ved det teologiske Studium. For at modvirke den Sympati for Calvinismen, der var ved at komme frem her hjemme i Slutningen af det 17. Aarhundrede, udgav H. W. »Sandfærdig og kort Underretning om den Calvinske Lærdoms U-rigtighed« (1690) til Brug for Lægfolk. Han afviser heri bestemt Tidens Tendens til at betone, at Kristendommen mere bestod i et rent Levned end i ren Lære. Skriftet er i øvrigt gennemtrængt af den lutherske Ortodoksis Bitterhed mod Calvinismen. Posthumt kom 1739 en omfangsrig Kommentar til Romerbrevet. — Billeder af H. W. viser usædvanligt karakterfulde og stortskaarne Ansigtstræk. Personlig skal han dog gennemgaaende have været af et føjeligt Sindelag og især gerne have bøjet sig for sin Kollega H. G. Masius' Indflydelse. — Stik bl. a. fra 1715. Portrætteret paa Stik af Dronning Louises Kroning.

Selvbiografi i Kirkehist. Saml., 4. Rk., II, 1891—93, S. 548—54. Christen Worm: Guds rætsindige Tieneres Hellighed i Livet (Ligprædiken over Hans Wandal), 1715. Kirkehist. Saml., 2. Rk., VI, 1872—73, S. 1—35; 5. Rk., V, 1909—11, S. 315; 6. Rk., II, 1936—38, S. 131. Personalhist. Tidsskr., V, 1884, S. 42 ff., 46; 9. Rk., I, 1929, S. 137, 139, 250; 10. Rk., II, 1935, S. 154. J. Oskar Andersen: Fra Trankebarmissionens Begyndelsestid, 1906, S. 7—11. Rasmus Æreboes Autobiografi, udg. af G. L. Grove, 1889, S. 48, 66, 72 f. Dsk. Mag., 5. Rk., III, 1893—97, S. 224 f., 230, 234. H. G. Olrik: Oversigt over Forstandere og Lærere ved den kgl. Skole i Sorø 1586—1737, 1927—30, S. 62 f.

Bjørn Kornerup.

Wandal, Johan, se Wenth.

Wandal, Peder, 1602—59, Præst. F. 9. Nov. 1602 i Magstrup, d. 9. Okt. 1659 i Haderslev, begr. i Magstrup. Broder til Bagge W. (s. d.). Gift 1. Okt. 1630 med Sara Nielsdatter, d. 1. Sept. 1659 i Haderslev, D. af Niels Truelen til Hjerndrupgaard.

P. W. gik i Skole i Haderslev og kom 1620 i Huset hos Holger Rosenkrantz den Lærde, hvem han s. A. fulgte til Bremen. Derfra drog han til Helmstedt, hvorpaa han som »Famulus« for Gunde Rosenkrantz og Laurids Ulfeldt rejste med dem til Nederlandene, hvor de især studerede i Leiden, og til Frankrig. 1623 blev han immatrikuleret ved Universitetet i Kbh., opholdt sig derpaa hos sin Farbroder, Biskop Hans W. (s. d.) i Viborg og studerede siden (1626—27) i Wittenberg med talrige Udflugter til andre tyske Byer. Paa Grund af Sygdom maatte han dog vende tilbage til Danmark, virkede nu en kort Tid som Skolemester i Sorø og holdt senere Forelæsninger over orientalske Sprog i Kbh., indtil han 1628 blev sin Faders Efterfølger som Sognepræst i Magstrup og Jægerup. P. W. maatte saaledes opgive den akademiske Løbebane, som han aabenbart havde forberedt sig til. I Stedet for kom han i en lang Aarrække til i sit Præstekald at føre et højst ejendommeligt Studieliv. Han sad i gode Kaar, nød betydelig Anseelse, stod i stadig Brevveksling med inden- og udenlandske lærde og underviste unge Mennesker i orientalske Sprog. Eftertiden har dog især hæftet sig ved hans mærkværdige Levevis: paa en Holm i Præstegaardshaven lod han opføre et Taarn, hvori han stadig opholdt sig, idet han i det underste Stokværk havde indrettet sit Sovekammer, i det andet sit Bibliotek, rigt forsynet med sjældne Bøger og østerlandske Haandskrifter, i det tredie sit Naturaliekabinet og i det øverste et astronomisk Observatorium. I mangt og meget var P. W. en Særling, men hans lærde Flid blev ikke gold. 1634—58 udgav han paa Dansk paa egen Bekostning en Række Forklaringer i vidtløftig Parafraform til de fleste af de nytestamentlige Skrifter, og samtidig udsendte han ikke faa Prædikener. Disse Arbejder, der er affattet paa et godt Dansk, kendetegner P. W. som udpræget praktisk Bibelteolog og Tilhænger af Bodsretningen inden for den lutherske Ortodoksi. Ikke uden Grund har man betegnet P. W.s Forfatterskab som det fyldigste Tilskud fra Nordslesvig til den danske Litteratur i det 17. Aarhundrede. Blandt hans øvrige Arbejder kan desuden nævnes »Catalogus C C C vocabulorum Danicorum« (1651), som viser, at han delte Tidens Tilbøjelighed til at ville aflede det danske Sprog fra det hebraiske, og især hans »Oeconomia Dei, Det er: Guds Aandelig Hussholdning« (1631). Det sidstnævnte indeholder uden at nævne Holger Rosenkrantz' Navn

en Fremstilling af dennes teologiske System, men fyldt af Misforstaaelser og i en saa stærkt omarbejdet Form, at Rosenkrantz ikke vilde kendes ved det og blev højlig fortørnet over Bogens Udgivelse. Det kom da frem, at P. W. havde udarbejdet sit Skrift paa Grundlag af mangelfulde Optegnelser af et Par af Rosenkrantz' Disciple, Bogen blev konfiskeret, og hele Sagen gav Anledning til det endelige Brud mellem Rosenkrantz og det teologiske Fakultet. Da Svenskekrigen var brudt ud 1657, blev P. W.s Præstegaard udplyndret og ødelagt, og han og hans Hustru maatte flygte til Haderslev, hvor de begge kort efter døde. Sit Bibliotek testamenterede han til Magstrup Præstekald, men ethvert Spor af disse Bøger er nu forsvundet.

J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den Lærde, 1896, S. 119, 272, 299—303. Carsten Petersen: Peder J. Wandal. Et Præsteliv i det syttende Aarhundrede, 1924 (heri Selvbiografi af P. W., S. 116—21).

Bjørn Kornerup.

Wandall, Erik Adolf, 1807—69, Præst. F. 13. Dec. 1807 i Vorbasse, d. 19. Aug. 1869 i Strø, begr. sst. Forældre: Sognepræst Hans W. (1774—1846, gift 2° 1812 med Anna Magdalene Lauenberg, 1791—1870) og Marie Christine Wiberg (1773—1812). Gift 14. Juni 1859 i Strø med Emma Sophie Ibsen, f. 5. Jan. 1838 i Slingerup, d. 22. Sept. 1884 paa Frbg., D. af Lærer Søren I. (1798—1845, gift 2° 1843 med Frederikke Marie Lund, f. 1802) og Frederikke Sophie Cathrine Taur (1803—39).

Efter at være blevet Student 1824 fra Odense studerede W. Teologi. 1830 blev han antaget som Alumnus paa det grønlandske Seminarium, og efter 1833 at have taget Embedseksamen udsendtes han n. A. som Missionær til Egedesminde i Nordgrønland. Da han formodentlig har ment ikke at kunne taale Klimaet her, ansøgte han straks efter sin Ankomst om ved første Vakance at maatte blive forflyttet ned til Holsteinsborg, hvilket allerede skete 1835. Han naaede dog i sin korte Virketid i Egedesminde at faa hele det vidtstrakte Missionsdistrikt berejst og nogle nye Lærere ansat, ligesom han fik flere Kateketers Lønninger forhøjet. I sin femaarige Embedstid ved Holsteinsborg udfoldede han ligeledes en energisk Virksomhed især med Skolevæsenet og blev afholdt af Befolkningen. Men da hans Helbred ikke ret godt taalte det grønlandske Klima, maatte han 1840 rejse hjem. To Aar senere blev han Sognepræst i Tolstrup og Stenum i Vendsyssel og forflyttedes 1849 herfra til Strø i Nordsjælland. S. A. udnævntes han til Lektor i Grønlandsk, i hvilken Stilling han virkede til sin Død og trods sit kortvarige Grønlandsophold satte adskillige vordende Missionærer godt ind i

Sproget. — Allerede før sin Udnævnelse til Lektor havde han paa Bekostning af Missionskollegiet udgivet to Bøger paa Grønlandsk, nemlig »Begyndelsesgrundene i Regning til Brug for Grønlænderne« (1845) og »Kortfattet Jordbeskrivelse efter Stoud-Platou« (1848). — Tit. Professor 1869. *H. Ostermann (H. F. Jørgensen).*

Wandall, Johan Pedersen, 1731—97, Præst. F. 11. Aug. 1731 i Vindinge, d. 13. Sept. 1797 i Aalborg, begr. sst. Forældre: Sognepræst Peder Friis Wandal (1695—1744) og Benthe (Benedicta) Maria Mørch (ca. 1698—1747). Gift 24. Okt. 1759 i Aalborg med Christiane Marie Heug, f. 12. Sept. 1739 i Aalborg, d. 14. Marts 1813 sst., D. af Købmand Christen H. (ca. 1686—1749) og Elisabeth Marie Holst (1707—49).

W. blev Student 1751 fra Odense, Kandidat 1755, ansattes 1758 som personel Kapellan ved Frue Kirke i Aalborg og var fra 1772 residerende Kapellan ved Budolfi Kirke sst. Han udgav enkelte Prædikener og opbyggelige Smaaskrifter og oversatte flere lignende Arbejder fra Tysk. Større Betydning fik han imidlertid som Ejer af Aalborg Stiftsbogtrykkeri, som han sammen med tre andre Aalborg-Præster købte 1765 og 1774 blev Eneejer af. Fra 1767 udgav og redigerede han »Nyttige og fornøylelige Jydske Efterretninger«, der begyndte som et Ugeskrift i Oktav og nærmest med Tidsskriftkarakter, men fra 1775 udsendtes i større Format med Datidens sædvanlige Avisindhold, mens Tidsskriftstoffet samledes i et maanedligt Tillæg, der udkom indtil 1790. Bladet blev senere til »Aalborg Stiftstidende«. For at skaffe Trykkeriet Arbejde var W. virksom baade som Forlægger i beskedent Format og især som Udgiver af forskellige Tidsskriftforsøg, hvoraf »Patriotiske Samlinger« (1785—88) var det anseligste, men han opgav til sidst i Bitterhed, da han var »bleven overbeviist om, at Skrive- og Læse-Lysten aftager«. Lige saa lidt Held havde han med en »Aalborg Geistligheds Historie«, som han 1787 indbød til Subskription paa. Han ønskede at udarbejde den paa Grundlag af Alb. Thuras Manuskripter og Samlinger, som var i hans Besiddelse, men Værket udkom aldrig. En gejstlig Reskriptsamling (I—II, 1782—84) kolliderede med Føgtmans mere fuldstændige og bedre ordnede Værk, der udkom samtidig og gjorde W.s Arbejde overflødigt. Saavel Trykkeri som Avis havde dog jævn god Fremgang og overtoges 1795 af W.s Søn Peder Friis W.

Dansk Maanedsskrift, 1865, I, S. 440 f. Kirkehist. Saml., 4. Rk., II, 1891—93, S. 587 f. Saml. til jydsk Hist. og Topografi, 2. Rk., IV, 1893—95, S. 217 f. Fra Himmerland og Kjær Herred, XII, 1923, S. 509.

Emanuel Sejr.

Wandall, Peder Topp, 1737—94, Forfatter, Bogsamler. F. 25. Dec. 1737 i Nyborg, d. 5. Okt. 1794 i Kbh. (Nic.), begr. sst. (Nic. Kgd.). Forældre: Stadsmusikant i Nyborg, tidligere kgl. Lakaj Jacob W. (1692—1757, gift 2° med Elisabeth Sophie Biner, d. 1763) og Anna Charlotte Pedersdatter Topp (1710—49). Ugift.

W. blev Student 1756 fra Nyborg, fik Kommunitetet og Regensen, tog 1765 Baccalaureus-Graden og blev 1771 Amanuensis (Underbibliotekar) ved Kongens Haandbibliotek. Navnlig i sine yngre Dage udfoldede han en omfattende Virksomhed som Oversætter bl. a. af franske Syngestykker, af tyske Forfattere som Gellert, Lessing, Wieland o. fl., ligesom han selv forsøgte sig som Digter. Hans Femakts-Stykke »Stedmoderen« (1767) er et borgerligt, rørende Drama om Dyd og Ædelhed (Leanders Svigerfader hedder ligefrem »Hr. Ædelmod«); det er ubetydeligt, men opførtes dog tolv Gange 1767—78. Desuden skrev W., der ogsaa var en meget benyttet Kantatedigter, navnlig til kongelige Fødselsdage, en dramatisk Bagatel »Den fjerde September et Hyrdestykke« til Juliane Maries Fødselsdag 1778. W. var Medlem af det Selskab, der udgav »Det Almindelige Danske Bibliothek«, hvori han fik trykt enkelte af sine Smaadigte, ligesom han i »Minerva« 1790 offentliggjorde tre Folkevise-Pasticher om Fr. Numsens (s. d.) Bedrifter i Finland. Som Forfatter til »De tre Skrædere eller Forsøg til en nedrig komisk Fortælling i Riim. Første Bog« (1792) er han blevet kaldt en anden Wessel; men trods sit ringe Omfang virker Fortællingen langtrukken med sine idelige, umotiverede Digressioner. W., der 1777 var Medstifter af Det genealogiske og heraldiske Selskab, har gjort sit Navn kendt som historisk Skribent gennem de velskrevne Biografier i Pragtværket »De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelser« (I—II, 1, 1783—94), der desværre blev en Torso; Kobberpladerne til Bind II tilintetgjordes ved Christiansborgs Brand 1794, kun nogle faa Sæt Prøvetryk reddedes, og W. naaede inden sin Død s. A. kun at udgive et Hæfte af dette Bind uden Tavler. Værket var, ligesom selve Mindesmærkerne, bekostet af Arveprins Frederik, og Guldberg, der vistnok var den egentlig drivende Kraft i Foretagendet, havde for første Binds Vedkommende gennemgaaet Teksten og modereret den Panegyrik, som Emnet uvilkaarlig maatte indbyde til. Som Indledning havde W. forsynet Bogen med en historisk-topografisk Beskrivelse af Jægerspris og en Beretning om Oldtidshøjenes Udgravning.

Et andet fortjenstfuldt Arbejde fra W.s Haand er de to litteratur-

historiske Afhandlinger »Efterretning om danske Skuespil«, der indleder de to første Bind af Gyldendals Samling »Nye originale Skuespil« (1776—78); det er det ældste Forsøg paa en Dramaets Historie i Danmark. Afhandlingerne omfatter det 16. og 17. Aarhundrede og indeholder udførlige Handlingsreferater og Tekstprøver af de Skuespil, W. har kendt. Særlig værdifulde er de 12 Sider, han aftrykker af Terents' »Eunuchus« i dansk Oversættelse fra ca. 1600, eftersom Haandskriftet, han havde købt efter Klevenfeldt, brændte 1794 sammen med W.s ypperlige danske Bibliotek. Dette, som han havde solgt til Jacob Scavenius (XX, S. 620), men betinget sig at beholde til sin Død, stod i de Værelser, han beboede paa Christiansborg, og »beskjænket som han næsten dagligen var«, fik han intet reddet af de over 13 000 Bind, det bestod af. Pram siger, at han var »saa snydefuld, at han neppe kunde lade sig selv redde for Ilden«. Kort efter døde han og fik det Eftermæle, at han var munter og flittig, »en god, from, tienstagtig Mand, som aldrig taledede ilde om eller fornærmede nogen«. — Titulær Professor 1784.

(R. Nyerup:) Mindesmærke af Scavenius's Bogsamling, 1794. P. F. Suhm: Samlede Skrifter, XIV, 1798, S. 257, 311. K. L. Rahbek & R. Nyerup: Dansk Digtekunst under Christian VII., I, 1828, S. 14—17. Th. Overskou: Den danske Skueplads, II, 1856 (se Registeret). Hist. Tidsskr., 5. Rk., IV, 1883—84, S. 146. F. Rønning: Rationalismens tidsalder, III, 1, 1896, S. 304. Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, IX, 1922, S. 171 ff. Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det 18. Aarh., 1934 (se Registeret).

R. Paulli.

Wandel. Slægten W. føres tilbage til Købmand i Kbh. Christian Uldrich W., hvis Søn Regimentskirurg Andreas Carl W. (1764—1820) var Fader til Erlandsine Frederikke W. (1796—1855), gift med Grosserer Niels Kirketerp (1785—1855), til Rasmine W. (1813—65), der ægtede Politikeren, Gehejmekonferensraad Christian Albrecht Bluhme (1794—1866, s. d.), til Eline Margrethe W. (1817—1904), der var gift med Hofjægermester Marcus Pauli Hvass (1801—64), og til Grosserer Carl Frederik Theodor W. (1800—76), der var Fader til de nedenn. Admiral Carl Frederik W. (1843—1930) og Grosserer Oscar Andreas W. (1845—1925), hvis Søn nedenn. Maler, Professor Sigurd W. (f. 1875) er gift med nedenn. Malerinde Marie W., f. Olesen (f. 1899).

F. Hvass: Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas, I, 1861, S. 135 f.

Albert Fabritius.

Wandel, Carl Frederik, 1843—1930, Søofficer. F. 15. Aug. 1843 i Kbh. (Fødsst.), d. 21. April 1930 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Handelsagent, senere Grosserer Carl Frederik Theodor W. (1800—76) og Ane Frederikke Thorsen (1819—1906). Gift 5. Okt. 1901 i Kbh. (Holmens) med Inger Marie Jensen, f. 10. Okt. 1867 paa Damgaard ved Herning, D. af Gaardejer Poul Christian J. (1837—95) og Kirstine Thomsen (1839—1918).

W. blev Kadet 1857, Løjtnant med Kongens Æressabel 1863, Premierløjtnant 1868, Kaptajn 1880, Kommandør 1892, Kontreadmiral 1899 og Viceadmiral 1905. 1864 gjorde han Tjeneste i Panserskonnerten »Absalon« i Østersøeskadren, og 1865—67 var han atter i aktiv Krigstjeneste, idet han var i fransk Orlogstjeneste og deltog i Ekspeditionen til Mexico i Linieskibet »La Magellan«. 1869—70 var han med Fregatten »Sjælland« paa Togt i Middelhavet, hvor dette Skib repræsenterede Danmark ved Suez-Kanalens Aabningsfest i Port Said 17. Nov. 1869. 1870 og 1873 gjorde han Islandsrejser med Skonnerten »Fylla«. W.s Opmaalingsarbejder, der senere skaffede ham et verdenskendt Navn som Hydrograf, paabegyndte han 1871 i danske Farvande med Dampskibet »Ægir«, og han fortsatte dem 1874 i Kanonbaaden »Marstrand«, begge Aar som næstkommanderende. 1871—72 var han Adjudant hos Marineministeren. 1875 var han i Eskadre med Panserbatteriet »Lindormen«. I Trearene 1876—78 var han Chef for Skrueskonnerten »Diana«, der 1869—80 var udlaaet til Postvæsenet for at besørge Postfarten mellem Moderlandet og Færøerne og Island. Som næstkommanderende i Skonnerten »Ingolf« gæstede han atter Island 1879, en Rejse, der gav ham Anledning til at fremsætte Forslag om Udforskning af Grønlands ukendte Østkyst samt give en Fremstilling af vort Kendskab til Danmarksstrædet og de til dette grænsende Kyststrækninger. Han deltog 1880 i en amerikansk Dybhavsekspedition i Atlanten om Bord i Opmaalingsdamperen »Blake«. 1881—86 gjorde W. Tjeneste i Marineministeriet som Chef for Sekretariat- og Kommandokontoret, men, som Skik og Brug er, blev saadan Tjeneste isprængt Udkommandoer. 1884 var han næstkommanderende i Panserskibet »Helgoland« og 1885 i Korvetten »Fyen«. Opmaalingsarbejderne i de danske Farvande genoptog han 1886—88 som Chef for Kanonbaaden »Grønsund«. 1888 var han Danmarks delegerede paa Kabelkongressen i Paris. 1889 udnævntes W. til Direktør for Søkortarkivet, hvilket betydningsfulde Embede han beklædte i ti Aar. 1889 ledede han som Chef Skonnerten »Fylla«s videnskabelige Togt til Island og Vestgrønland med Havundersøgelser i Danmarksstrædet, og de to følgende

Aar foretog han, ligeledes som Chef, Inspektion og Opmaaling i islandske Farvande med Skonnerten »Ingolf«. 1894 var han Chef for Panserskibet »Helgoland« i Eskadre. W. var Chef paa Skonnerten »Ingolf« paa »Den danske Ingolf-Ekspedition« 1895—96. 1898—99 var han Chef for Fregatten »Fyen« paa Vintertogtet til Middelhavet; hans Udnævnelse til Kontreadmiral faldt under denne Udkommando, og ved Hjemkomsten fratraadte han som Direktør for Søkortarkivet og tiltraadte som Chef for Den flydende Defension paa Kbh.s Red. 1901 og 1903 var han Eskadrechef, 1901—08 tilforordnet Forsvarskommissionen, fra 1905 Chef for Søofficerskorpset og som saadan Chef for den Flaadestyrke, der i Efteraaret 1905 førte Kong Haakon og Dronning Maud til Norge. 1908—11 sad han som Formand for Overkrisretten. 1909 blev han kommanderende Admiral og Generalinspektør for Søværnet. 1911 afgik han fra sin mangeaarige Orlogstjeneste.

1890—1902 var W. Formand for Kommissionen til videnskabelig Undersøgelse af de danske Farvande. Fra 1890 var han Medlem af og fra 1895 Formand for Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland, 1914—27 Præsident for Det kongelige danske geografiske Selskab og 1917—19 Næstformand i Foreningen De danske Atlanterhavsøer.

I Tiden omkring Islands- og Grønlandsrejserne udgav W. flere hydrografiske Skrifter, og efter at have erholdt Afsked fra Tjenesten helligede han sig litterære og historiske Interesser; han udgav 1915 »Søkrigen i de dansk-norske Farvande 1807—14«, 1919 »Danmark og Barbareskerne 1746—1845«, 1923 »Nogle Livserindringer« og 1927 »Danske Handelsforsøg paa Levanten i det attende Aarhundrede«.

Som det fremgaar af ovenstaaende, blev W.s Liv rigt paa Oplevelser og Erfaringer; tidligt erhvervede han sig gode Sprogkundskaber, repræsentativ Form og Forhandlingsevner. Han var alsidigt begavet, han forenede i sjælden Grad videnskabelig Indsigt og Forskertrang med sømandsmæssig Dygtighed. Han var derfor fortrinligt udrustet til at løse de videnskabelige Opgaver i arktiske Farvande, som han forestod, og vandt sig derved et verdenskendt Navn.

Som tilforordnet Forsvarskommissionen (1901—08) præsterede han et ypperligt sømilitært, sagkyndigt Arbejde, som kom til at præge Marinens Effektivitet og Organisation i de vanskelige Aar indtil Verdenskrigen 1914—18.

W. var sjældent retlinet og finttænkende og satte ogsaa derved sit Præg paa det Søofficerskorps, han i en Række Aar var Chef for. Hans historiske Værker er velskrevne og af blivende Værdi.

R. 1878. DM. 1892. F.M.G. 1896. K.² 1897. K.¹ 1900. S.K. 1909. — Malerier af Sigurd Wandel og af N. V. Dorph 1927 (Familieejde).

Amerikansk Rapport i Marinens Bibliotek vedrørende Togtet med »Blake«, Manuskript. C. F. Wandel: Nogle Livserindringer, 1923. Tidsskrift for Søværnen, CI, 1930.

Paul Ipsen.

Wandel, Marie, f. 1899, Malerinde. F. 15. Febr. 1899 i Horsens. Forældre: Residerende Kapellan i Horsens, senere Biskop i Ribe Oluf Olesen (s. d.) og Hustru. Gift 6. Maj 1927 i Sønder Omme med Maleren Sigurd W. (s. d.).

M. W. tog Studentereksamen 1917 i Ribe, n. A. Filosofikum og kom saa ind paa Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder. Da hun besluttede at lægge op til Akademiet, supplerede hun sin forberedende Uddannelse nogle Maaneder paa Teknisk Skole 1921. Sept. s. A. optoges hun paa Akademiet og søgte dette to Vintre 1921—23 under Sigurd W. Hun har gjort Studierejser til Tyskland flere Gange, til Frankrig et halvt Aar 1923 (Bretagne, tre Maaneder i Paris, hvor hun en kort Tid gik paa André Lhotes Skole) og til Italien 1927 (Rom, Firenze, Pisa). Bortset fra en Privatudstilling hos Winkel & Magnussen Dec. 1929 sammen med Alma Dysted og Dagmar Starcke samt Deltagelse i Forum-Udstillingen s. A. har hendes Udstillingsvirksomhed været knyttet til Charlottenborg, hvor hun ret regelmæssig har deltaget i Foraarsudstillingen siden 1924 og desuden i Efteraarsudstillingerne 1932 og 1939. Akademiet tildelte hende Carlsons Præmie 1926 for »Frk. Jensen« og 1943 for »Portræt« og den mindre Guldmedaille 1929 for »Josef af Arimatea og Kristus«. — M. W.s Produktion omfatter ligelig Figurbilleder og Landskaber. Et karakteristisk Motiv er en Have med Træer i Sne og Fugle, set gennem et Vindue, med Eftertryk paa Vinterstemningen og paa Medfølelsen med de flagrende Væsener derude. Et andet er et Halvfigurbillede af en Dreng, hvor en vibrerende Følsomhed i den plastiske Form og intuitiv psykologisk Forstaaelse af Modellen er fremtrædende Træk. Inderst i hendes Billeder ligger en skælvende Stemning, der svinger mellem Graad og Smil. Hendes Kunst er en Sindsudløsning af ekspressionistisk Art. Det ytrer sig baade gennem Farven og Motivets Opfattelse og Komposition. Ofte virker Stemningen som Befrielse fra en Depression, til andre Tider kan den gennemlyses af en spillende Humor, vel især i hendes Interiørstillinger. — Et Billede i Vejen Museum. — Forskellige malede Selvportrætter.

Sigurd Schultz.

Wandel, Oscar Andreas, 1845—1925, Grosserer. F. 19. April 1845 i Kbh. (Trin.), d. 4. Jan. 1925 sst., begr. i Hellerup. Broder til C. F. W. (s. d.). Gift 14. Jan. 1871 i Kbh. (Frue) med Elisabeth Christiane Alvina Møller, f. 14. Jan. 1850 i Kbh. (Frue), d. 28. Dec. 1926 sst., D. af Vinhandler Andreas Christian M. (1809—95, gift 1° 1837 med Frederikke Christiane Plenge, 1815—44) og Thora Ottilia Adelaide v. Beck (1825—84).

W. fik sin første Uddannelse som Handelsmand i Firmaet G. Hal-kier & Co. og derefter i Faderens Firma, som var oprettet 1845, og som var det første Firma i Kbh., der beskæftigede sig med Agenturvirksomhed i Vin og Spirituoser. 1870 optoges W. i Fir-maet, som samtidig ændrede Navn til Carl W. & Søn. Hans Ind-sats her var stor, idet han ved Energi og Dygtighed førte Forret-ningen frem i betydeligt Omfang — en Tid lang som Eneindehaver og fra 1895 med sin yngre Broder Konsul *Einar Theodor W.* (1857—1934) som Medindehaver — og som enkelte af hans kendte Agentur-er kan nævnes *Veuve Clicquot Ponsardin*, *Droz's Cacao Likør* og *Chartreuse Likøren*. Hans Interesse for sin Stands Tarv førte ham 1906 op paa Formandsposten i Foreningen af Repræsentanter for udenlandske Firmaer, og han begyndte sin Formandsgerning med at gennemføre Oprettelsen af Sektioner inden for Foreningens Ramme, hvilket utvivlsomt har været af stor Betydning for dens Trivsel og Vækst. 1912 trak han sig tilbage fra Formandsposten, men længe forinden var han blevet Medlem af Grosserer-Societetets Komite (1907) og vedblev at være dette til 1920. Ogsaa som handelskyndig Dommer i Sø- og Handelsretten sad han en længere Aarrække (1894—1916), ligesom Komiteen udpegede ham til Med-lem af den skandinaviske Civillovskommission (1910—19). Hans varme Interesse for Kunst bragte ham i Aarenes Løb i venskabelig Forbindelse med mange Kunstnere. — R. 1894. DM. 1912. K.² 1915. — Portrætteret paa Viggo Johansens Gruppebillede: Aftenselskab i mit Hjem, 1899 (Kunstmuseet) og paa S. Wan-dels: Civillovskommissionen 1912—13 (Fr.borg).

Berl. Tid. 5. Jan. 1925.

Jens Vestberg.

Wandel, Sigurd, f. 1875, Maler. F. 22. Febr. 1875 paa Frbg. Forældre: Grosserer Oscar W. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 14. Maj 1902 i Kbh. (Andr.) med Gudrun Bergh, f. 26. Maj 1882 i Kbh. (Stefans), D. af Handelsfuldmægtig, senere Grosserer Carl B. (1846—1918) og Helene Marie Restorff (1852—1904). Ægteskabet opløst. 2° 6. Maj 1927 i Sønder Omme med Malerinden Marie Olesen (se Wandel, Marie).

W. dimitteredes fra Teknisk Skole til Kunstakademiet, hvor han gik i Forskolen Okt. 1892—Jan. 1895. Derefter var han Zahrtmanns Elev Nov. 1895—April 1896, Okt.—Dec. 1897 og søgte atter Skolen kort Tid i Aarene 1899 og 1904. Han deltog som Tegner i Ingolf-Ekspeditionen til Grønland 1895, var med Zahrtmann i Italien Foraaret n. A. og opholdt sig 1896—97 i Dresden, hvor han gjorde Studier ved Akademiet og kopierede Rembrandt i Galleriet. W. hører til en Gruppe Zahrtmann-Elever, der tilregnede sig Lærerens Betoning af Form og Rumvirkning, men samtidig influeredes stærkt af Galleristudier. De nærmede sig Clair-obscurer i deres Behandling af Lyset og stemte Farven derefter, et Standpunkt, hvorfra W. dog senere arbejdede sig op til et højere Lys og en klarere, køligere Farveholdning. I Aarhundredets første Aarti kæmpede W. sig frem med en Række store »Figurgrupper«, 3: Interiører, mest fra hans Hjem, med Portrætgrupper af hans nærmeste eller hans Kunstvenner, hvoraf det bedste vel er det, der hænger i den Hirschsprungske Samling (1907—08), og som indbragte ham Akademiets Aarsmedaille. Nævnes kan her ogsaa Billedet af Udstillingskomiteens Møde (1912—13; Charlottenborg-Udstillingens Komité) og det anselige »Fiskere ved Vestkysten« (1936) med en Række Helfigurer i Legemsstørrelse. Men for øvrigt har hans Virkefelt været ret omspændende og omfattet Landskaber — i Begyndelsen stemt efter en samlende Sølvtone, senere ofte karakteriserede ved en mere dekorativ Holdning —, Opstillinger og Portrætter. Blandt de sidste er Anker Kysters maaske det, der smukkest viser W.s Bestræbelse for at forene Viden om Mennesker og Karakterskildring med akademisk-monumental Portrætholdning. Studium og gammel Kultur har stedse spillet en afgørende Rolle for ham. Dette har ogsaa givet sig Udslag i hans stærke Samlerinteresser, der baade omfattede Kunstgenstande, især græske Antikviteter og Bøger. Han har lejlighedsvis skrevet om bibliofile Emner (»Skønvirke«, VI, 1920, Kunstmuseets Aarskrift 1921—23), og hans Samling af kunstfærdige gamle Bogbind, der solgtes ved Auktion 1923, var »vistnok den betydeligste Privatsamling her i Landet« af denne Art. Disse Interesser førte til, at han 1924 overtog Skandinavisk Antikvariat i Bredgade (senere flyttet til Sølvgade).

Ved Siden af sin Malervirksomhed har W. haft en lang akademisk Karriere og med Iver deltaget i Ledelsen af Kunstlivets Anliggender. Han var Assistent ved Akademiets kvindelige Malerskole 1908—19 og udnævntes Okt. 1920 til Professor i Malerkunst under ret dramatiske Omstændigheder, idet Akademi-Eleverne rejste Demonstrationsstrejke mod Akademiet. Han har haft Sæde

i Akademiraadet siden 1912, i Charlottenborg-Udstillingens faste Komité 1908—17 og 1935—38 og beklædte Posten som Akademiets Direktør 1940—43. Endvidere var han Medlem af Bestyrelserne for Den danske Radérforening 1909—31, Foreningen til gamle Bygningers Bevaring 1914—23 og Forening for Boghaandværk 1922—25. — Akademiet tildelte W. Aarsmedaillen (Eckersbergs Medaille) 1. Gang 1908 for »Figurgruppe«, 2. Gang 1910 for »Morgenmaaltid« og Serdin Hansens Præmie for Genremaleri 1911 for »Interiør«. Hans Udstillingsdeltagelse har været knyttet til Charlottenborg-Udstillingen, hvortil han indsendte aarligt 1897—1925 og derefter med lange Mellemløb, bl. a. Efteraar 1929 og Efteraar 1939, og han havde Udstilling i Kunstforeningen 1910. Arbejder af ham findes i Kunstmuseet, den Hirschsprungske Samling, paa Fr.borg, i Museerne i Maribo, Odense, Ribe, Sønderborg, Aarhus, Aalborg, paa Skagen og i Rønne. — Malet Selvportræt 1905 (forhen hos Generalkonsul Johan Hansen); Selvportrætter paa »Figurgruppe« 1907—08 (den Hirschsprungske Samling) og ovenn. Billede af Charlottenborg-Udstillingens Komité. Maleri af H. Vedel. Portrætteret paa Poul Christiansens Maleri: Zahrtmanns Skole (Aarhus Museum).

Kristian Zahrtmann. Mindebog udg. af F. Hendriksen, 1919. Jens Thiis: Samlede avhandlinger om nordisk kunst, 1920, S. 150.

Sigurd Schultz.

Vandman, Rasmus Jensen, f. 1853, Husmandsfører. F. 28. Aug. 1853 i Aalstrup, Landet Sogn, Lolland. Forældre: Arbejdsmand Jens Jakobsen V. (1819—94) og Elisabeth Mikkelsdatter (1827—1903). Gift 28. Dec. 1881 i Skørringe med Karen Sofie Pedersen, f. 15. Sept. 1858 i Skørringe, d. 22. Marts 1940 i Rørbæk, D. af Skovarbejder Peder Jørgensen (1825—1900) og Ane Margrete Hansen (1822—1900).

Da V. var seks Aar, flyttede Forældrene til Christianssæde, hvor de boede i et Familiehus. Ni—ti Aar gammel begyndte Drengen at arbejde paa Herregaarden for en Dagløn af 33 Øre, og efter Konfirmationen tjente han i seks Aar hos Bønder. For at naa sit Maal: en selvstændig Jordlod, tog han i Tyveaarsalderen Arbejde ved Lollandsbanen og derefter ved Dige-, Bane- og Havneanlæg rundt om i Landet. En stærk Trang til Oplysning drev ham paa Højskole i to Vintre, 1878—79 paa Emdrupborg og 1879—80 paa Hindholm. 1884 købte han et Hus i Skørringe med $2\frac{3}{4}$ Td. Land (senere udvidet med to Td. Land). Mens Hustruen passede Hus og Jord, arbejdede han en Tid som Formand ved Gedserbanen og om Foraaret syv Aar igennem som Dræningsforvalter paa Krenke-

rup. Efter sit Højskoleophold følte han det som sin Pligt at gøre noget for Underklassen paa Landet. 1892 fik han oprettet en Brugsforening i Skørtinge og var i flere Aar dens Formand. Paa Husmandsrejser i 90'erne blev han klar over, at der kunde udrettes noget ved Sammenslutning; 1901 stiftede han Skørtinge Husmandsforening og blev Drivkraften i Bevægelsen paa Lolland-Falster, især efter at Køgeresolutionen af 1902 havde givet ham en æggende Spore til Arbejdet. Han blev Medlem af Sogneraad og Amtsraad, indvalgte 1900 i Kommissionen for Oprettelse af Husmandsbrug og var dens Formand 1910—32. Endvidere fik han Sæde i Styrelsen for Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger og for Husmændenes Ulykkesforsikring. 1910 udnævntes han til landbrugskyndig Direktør i Husmandshypotekforeningen. 1906—33 var han den selvskrevne Formand for Husmandsforeningerne paa Lolland-Falster, 1914—31 for De samvirkende danske Husmandsforeninger. V.s jævne Fremtræden er forenet med en Klogskab, Hjælpsomhed og stiltfærdig Myndighed, som har skabt ham en enestaaende Tillid. Hans sunde Dømmekraft, ualmindelige Flid og sindige Fasthed har gjort det muligt for ham at røgte sine mange Hverv med Dygtighed og Omhu, samtidig med at han drev sit lille Landbrug. 1927 overdrog han Ejendommen til en Svigersøn og boede en Del Aar i Rørbæk ved Saksøbing, hvor han fremdeles tog levende Del i det Arbejde, han har viet sine Kræfter. 1943 flyttede han tilbage til Skørtinge, hvor han s. A. blev Æresborger. — Maleri af Johs. Nielsen 1931 (De samvirkende danske Husmandsforeninger).

P. Jeppesen: Husmandsbevægelsens Historie, 1927, S. 53 f., 226 f., 237 f.
N. P. Nielsen: Rasmus Jensen Vandman, i Det radikale Venstres Almanak, 1942.

Olaf Andersen.

Vanggaard, Jens Sørensen, f. 1875, Politiker. F. 25. Dec. 1875 i St. Hans Sogn ved Hjørring. Forældre: Skolelærer, sidst i Sindal, Søren Jensen Sørensen (1844—1922) og Maren Sørensen (Holtet) (1854—1912). Navneforandring 9. Okt. 1915. Gift 9. Aug. 1901 i Sindal med Mathilde Mariane Nielsen, f. 27. Maj 1880 i Sindal, D. af Gaardejer Jens Peter N. (1846—94, gift 1° 1874 med Else Kirstine Mikkelsen, 1854—75) og Margrethe Pedersen (1847—1915).

V. fik som Barn Kendskab til Landbrug ved Arbejde paa sin Faders Skolelod, lærte senere Landvæsen paa sin Morfaders Gaard og gjorde derefter Tjeneste hos fremmede, bl. a. en Tid som Forkarl i Sønderjylland, hvor han fik Næring for de nationale og

historiske Interesser, der kom til at præge hans senere Liv. 1894—95 var han i ni Maaneder Elev paa Tune Landboskole, og efter Studier paa Landbohøjskolen blev han Landbrugskandidat 1899. Han var i halvandet Aar Lærer paa Dalum Landbrugsskole og købte 1901 den store Bondegaard Vanggaard ved Hjørring, efter hvilken han tog Navn, og som han ejede indtil 1918.

V. stillede sig første Gang til Folketinget i Hjørring 1909 som Tilhænger af Neergaards Forsvarsplan og imod den radikale Jungersen. Han valgtes fra 1910 i samme Kreds til 1943, da han ikke lod sig genopstille, har naturligt tilhørt Venstre, men været mindre præget af sit Partistandpunkt end af et ved historiske Betragtninger og Studier underbygget nationalt Standpunkt. Han har villet arbejde for et Danmark, der vedkender sig ogsaa de fjernere Forfædres Bedrifter og ikke viger tilbage for kraftigst mulig Selvhævdelse udadtil. Han har stedse været ivrigt forsvarsvenlig og var 1915—25 Formand for Hjørring Amts Skytte- og Gymnastikforening. Han stemte 1916 mod Salget af de vestindiske Øer, 1924 mod Grønlandstraktaten, hørte 1918—20 til de faa, der under Grænsestriden tog Standpunkt for Afstemning til Ejderen. Han var blandt de ledende i Sønderjysk Fond og det sidste Aar før Fondens Ophævelse 1937 Bestyrelsens Formand. Der blev paa Rigsdagen efterhaanden rigelig Brug for V.s Kundskaber, formelle Evner og repræsentative Egenskaber. 1917 var han Venstres Ordfører ved Behandlingen af Loven om de vestjyske Fiskerihavne, der har været en af hans politiske Hovedinteresser. Han var Formand for den Delegation, der 1923 besøgte Færøerne og Grønland, og skrev om Rejsen Bogen »Med Gertrud Rask til Grønland«. Han blev Medlem af Rigsdagens permanente Grønlandsudvalg, var Formand for Udvalget til Bedømmelse af Byggeplaner for Nationalmuseet og er Tilsynsmand ved Landbohøjskolen. Han har været Medlem af Rigsdagens udenrigspolitiske Nævn og var dets Formand 1926—29 og 1932—35. 1932 blev han 1. Næstformand i Folketinget, 1934 Statsrevisor. I en Aarrække har V. været Suppleant til det nordiske interparlamentariske Raad og blev efter Dr. Krag's Død 1942 Medlem. Som indkaldt Stedfortræder i dette Raad holdt han i Stockholm 1938 paa de danske Delegeredes Vegne en Tale for nordisk Samarbejde, en Tale, der var godkendt af Stauning, skønt stærkt afvigende fra Tendensen i dennes Lund-Tale. Ogsaa ved andre Lejligheder har V. kunnet optræde som Taler paa nordiske interparlamentariske Møder, og hans ivrigt dyrkede nordiske Interesse har ladet ham knytte personlige Forbindelser i de andre nordiske Lande. Sammen med

norske Venner har han, til sidst med Held, arbejdet for Ruten Hirtshals—Kristianssand. — V.s Alsidighed fremgaar i øvrigt af en hel Række Tillidshverv inden for det politiske Liv. Han er eller har været ved forskellige Hverv knyttet til bl. a. Forsikrings-selskaber, Privatbaner, Naturfredningen, Hedeselskabet, Dansk Folkemindesamling, Dansk Forening for nordisk Sprogøgt, Vendsyssels historiske Museum. V. har haft let ved at samarbejde med alle Kredse, og blottet for Standssnæverhed har han ved sin hele offentlige Virksomhed villet tjene Nationen, Riget og den nordiske Kultur. — R. 1922. DM. 1929. K.² 1936. — Tegninger af Lars Nielsen i Hirtshals Auktionshal og Hirtshals Kro. Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923; Rigsdagen).

G. Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 67—71. Vendsyssel Tidende 15. og 21. Maj, 24. Dec. 1935, 18. Maj 1939. Berl. Tid. 19. Dec. 1935. Kolding Folkeblad 24. Dec. s. A. Nordjyllands Social-Demokrat 29. Marts 1943.

Hans Jensen.

Wanscher. Slægten W. udspringer fra Hestgarder Christoph W. (gift 1718), hvis Søn Christoph W. (f. 1719) formentlig er identisk med den 1783 afdøde Skomagermester i Kbh. Christoph W., af hvis ti Børn Sønnen The- og Porcelænshandler i Kbh. Christopher W. (1750—1823) var Fader til Papirhandler Carl Conrad W. (1788—1845), til Lotterikollektør Christopher W. (1791—1844) og til Papirhandler Wilhelm W. (1802—82), af hvis Børn skal nævnes Nanna W. (1838—1915), gift med Stiftsfysicus Carl Alexis Henrik Bernhard Videbech (1836—89), Vilhelmine W. (1840—92), der ægtede Stabslæge Hans Vilhelm Berg (1840—1937), Distriktslæge Vilhelm W. (1842—1901) — hvis Søn er Overlæge Emil W. (f. 1875) — nedenn. Kirurg Oscar W. (1846—1906) og Maskinfabrikant i Aarhus, Civilingeniør Axel W. (1848—77); dennes Søn nedenn. Kunsthistoriker Vilhelm W. (f. 1875) er Fader til nedenn. Arkitekt Ole W. (f. 1903) og til Arkitekt Axel W. (f. 1902).

Henrik Steffens Helms: Livserindringer, 1912, S. 63 ff. Ill. Tid. 23. Juni 1912.

Albert Fabritius.

Wanscher, Ole, f. 1903, Arkitekt. F. 16. Sept. 1903 paa Frbg. Forældre: Kunsthistorikeren Professor Vilh. W. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 22. Sept. 1932 i Zürich (b. v.) med Hilda Dorothea Pestalozzi, f. 2. Marts 1906 i Zürich, D. af Konsul Wilhelm P. (f. 1861) og Ellen Noline Karberg (f. 1871).

W. gennemgik Teknisk Selskabs Skole. Endvidere studerede han

ved Kunstakademiet og paa talrige Rejser i Europa. Han har navnlig beskæftiget sig med Møbelkunst, baade praktisk og som Skribent. Som et Flertal af de yngre Arkitekter, der tegner Møbler, er han præget af Kaare Klints forfinede, enkle, bl. a. engelsk og orientalsk paavirkede Retning, om end med en selvstændig Gennemarbejdelse af Problemerne. Han tegnede ogsaa en Tid hos Klint. Det redelige og stilfærdigt saglige, afklaret indtil det videnskabelige og med en naturlig Forbindelse med Traditionen, har hans Forkærlighed. Heller ikke det samfundsmæssige Synspunkt har været ham fremmed. Betegnende for hele hans Opfattelse er en Bemærkning som denne, at netop de almindeligt forekommende Opgaver (det typeprægede, der er Fælleseje, modsat det individuelle) for Tiden »jo er de fineste objekter for en kunstnerisk løsning«. Derimod har W. ikke dyrket den friere primitive, ofte tilsyneladende naive Retning inden for dansk Møbelkunst, der populært er døbt »Micky Mouse Stil« (se Arkitekten, XXXVII, 1935, Ugehæfte, S. 178, 2. Afsnit). Inden for Litteraturen om Møbelkunst indtager han en førende Stilling baade som Kritiker ved sin produktive, skarpsindige, frisindede Betragtningmaade og som Kulturhistoriker. Han har skrevet talrige Artikler i »Nyt Tidsskrift for Kunstindustri« og i »Arkitekten« (fra og med 1926), en Afhandling i »Artes«, VIII, 1940, om »Nordische Klappstühle aus der Bronzezeit« samt Bøgerne »Møbeltyper« (1932) og »Møbelkunstens Historie i Oversigt« (1941). Ogsaa Kunstindustri i Almindelighed og Bygningskunst har W. givet sig praktisk af med og skrevet om ud fra en lignende Indstilling. Som Eksempler kan anføres hans egen Villa, Gotfred Rodesvej 5 (1934) og Bogen sammen med Erik Lassen »A. Michelsen og dansk Sølvmedekunst« (1941). Han har været Lærer i Møbeltegning ved Kunsthaandværkerskolen 1931—36, Hovedredaktør sammen med Gregor Paulsson af »Møbelsnedkeri« (1937) og af »Murværk og Jernbeton« (1938) samt tillige Medarbejder ved det første Værk. Han beklæder forskellige Tillidshverv. Det danske Kunstindustrimuseum og det svenske Nationalmuseum ejer nogle Møbler tegnet af W.

Architekten, Medd. fra Akad. Arkitektforen., XXX, 1928, Maanedshæfte, S. 265—304 (udg. selvstændigt som Særtryk); XXXV, 1933, Ugehæfte, S. 147 f., 175; XXXVI, 1934, Ugehæfte, S. 182 f.; XXXVII, 1935, Maanedshæfte, S. 32 f. Nyt Tidsskr. f. Kunstindustri, IV, 1931, S. 144, 153, 166 f., 169; V, 1932, S. 174; VI, 1933, S. 18, 30, 147, 168; VII, 1934, S. 48, 157 ff., 179; VIII, 1935, S. 40, 184 f.; IX, 1936, S. 120 f., 146, 153, 162, 185; XI, 1938, S. 169; XII, 1939, S. 63, 66; XIII, 1940, S. 137, 167—71; XIV, 1941, S. 166; XV, 1942, S. 80.

Knud Millech.

Wanscher, Oscar, 1846—1906, Kirurg. F. 19. Marts 1846 i Kbh. (Trin.), d. 7. Marts 1906 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Papirhandler Wilhelm W. (1802—82) og Karen Johanne Juliane Wegener (1814—79). Gift 19. Jan. 1881 i Kbh. (Garn.) med Johanne Margrete Hage, f. 23. Juli 1850 i Nakskov, d. 18. Dec. 1929 i Kbh., D. af Købmand, Vicekonsul Christopher Theodor Friedenreich H. (1819—72) og Nannie (Nancy) Amelie Margrethe Hammerich (1827—1902).

W. blev Student 1864 fra det v. Westen'ske Institut, tog 1871 Lægeeksamen og studerede i to Aar Øjensygdomme paa Edm. Gruts Øjenklinik; Kandidat ved Kommunehospitalet var han 1872—74, bl. a. ved Afdeling 1 hos Holmer, paa hvis Opfordring han begyndte at udarbejde sin Disputats paa Basis af Afdelingens store Materiale af opererede Crouptilfælde. I det følgende Aar studerede W. Kirurgi i England, Frankrig, Holland og Tyskland, hvorpaa han 1875—78 var Reservekirurg hos Holmer og fuldendte Disputatsen »Om Diphtheritis og Croup, særligt med Hensyn til Tracheotomien ved samme«, som 1877 forsvarede for Doktorgraden. 1879 blev W. Korpsslæge i Hæren og fungerende Overlæge ved Garnisons Sygehus, hvor han, paa engelsk Initiativ, begyndte Kampen for, at Æter burde fortrænge det langt farligere Kloroform som Narkosemiddel, samt konstruerede sin praktiske og endnu anvendte Maske til Æternarkose. Sine Synspunkter fremlagde han 1882 i Skriftet »Om Brugen af Æther som Indaandingsmiddel ved kirurgisk Anæsthesi«, der gav Anledning til megen Diskussion, men først Rovsings agitatoriske Kraft førte i W.s senere Aar til Erkendelsen af Rigtigheden i hans Synspunkter. 1885 konkurrerede W. forgæves om Docenturet i klinisk Kirurgi ved Universitetet efter Mathias Saxtorph med E. A. Tscherning og O. Bloch (Afhandlingen »Behandlingen af de congenite og infantile Foddeformiteter«). Den haarde Konkurrence sled stærkt paa W., i hvis originale og impulsive Personlighed der var manio-depressive Anlæg, som nu tog Fart, saa han bl. a. fik stedse vanskeligere ved at indordne sig i Hæren, hvorfor han 1890 gik uden for Nummer. Da Plum 1892 trak sig tilbage som Overkirurg ved Frederiks Hospitals Afdeling D, udnævntes W. til hans Efterfølger og Docent i klinisk Kirurgi, men desværre var W.s Virkekraft allerede nu i Hovedsagen brudt, saa han ikke naede at indfri sin Ungdoms store Løfter. Imellem Depressionerne vendte dog i Perioder hans Arbejdsevne tilbage, og han skrev i en saadan sit af stor medicinsk historisk Viden prægede første »Afsnit af operativ Kirurgi« (1898), omhandlende Blødning, Blodstandsning og Transfusion, en Indledning til en Lærebog, der desværre ikke

fortsattes. W. havde desuden tidligere skrevet en Del kirurgisk-historiske Tidsskriftafhandlinger af Værdi. 1900 udnævntes W. til Professor extraord. i kirurgisk Patologi. I sine senere Aar var han meget interesseret i Hjernekirurgi. Da Depressionerne tog Overhaand, tænkte W. paa at trække sig tilbage, men døde forinden pludselig efter at være undergaaet en Operation. — R. 1898. — Tegning fra Barndommen af Edv. Lehmann 1851 og Maleri fra samme Tid af Th. Wegener (Familieeje). Buste af Augusta Finne Berg ca. 1905. Maleri af C. Mathorne 1906 (Familieeje). Posthumt Maleri af L. Tuxen s. A. (ligesaa). Posthum Tegning af Vilh. Wanscher s. A. (ligesaa).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1877, S. 70. Bibliotek for Læger, 6. Rk., VIII, 1878, S. 363—66. Ugeskrift for Læger, 1906, S. 246—50. Militærlægen, XIII, s. A., S. 149 f. Hospitalstidende, 4. Rk., XIV, 1906, S. 346 f. Th. Rovsing: Underlivskirurgi, I, 1910, S. 87. Gordon Norrie: Hjemme og Ude, 1931. A. Aggebo: Danske Lægememoirer, 3. Saml., 1940 (se Registeret).

Otto C. Aagaard.

Wanscher, Vilhelm, f. 1875, Kunsthistoriker. F. 26. Juli 1875 i Horsens. Forældre: Maskinfabrikant Axel W. (1848—77) og Arngoth Dorothea Petronelle (Petra) Christine Laub (1848—1935). Gift 1° 17. Nov. 1900 i Hør, Skaane, med Malerinde Laura Kirstine Baagø Zeuthen, f. 3. Sept. 1877 i Langebæk, D. af Proprietær Henrik Steffens Z. til Limme i Småland, senere Hør i Skaane (1841—1929) og Emilie Margrethe Nobel (1845—1925). Ægteskabet opløst. 2° 14. Maj 1914 i Kbh. (Frels.) med Dorothea Elisabeth (Dodo) Baumann, f. 11. Nov. 1885 i Kbh. (Trin.) (gift 2° 1917 med Arkitekt og Maler Aage Lønborg-Jensen, s. d.), D. af Translator Heinrich Johann Raimund B. (1839—1912) og Julie Augusta Riise (1850—1935). Ægteskabet opløst 1916. 3° 17. Okt. 1917 med Billedhuggerinde Evelyn Maud Hilda van Lennep, f. 11. Juni 1887 i Grækenland.

Gennem sit Slægtsmilieu har W. modtaget en betydelig Kulturarv. Gottlieb Bindsbøll var en Broder til hans Oldemoder, Martin Nyrop, der var gift med en Kusine til hans Moder, tog sig venligt af ham som Onkel, og Thomas Laub var hans Moders Fætter. Farfaderen, Papirhandler Wilhelm W., besad en betydelig Malerisamling; i hans Hus kom Constantin Hansen, Jørgen Roed og Marstrand som Venner. Efter Studentereksamen 1892 fra Mariboers Skole kastede W. sig over filologiske og historiske Studier under J. L. Heiberg, A. B. Drachmann og Kr. Erslev; særlig den første viste i en Aarrække varm Interesse for sin begavede Elev. Allerede

tidligt lagde W. udpræget kunstneriske Evner for Dagen; han tegnede hos M. Nyrop paa Raadhusets Tegnestue, søgte Uddannelse som Maler hos Harald Foss og som Billedhugger hos A. Bundgaard. W. samlede sig da naturligt nok om et kunsthistorisk Fagstudium og tog Magisterkonferens 1898. Hans litterære Produktion begyndte tidligt; 1896 udsendte han (i »Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning«) et lille Skrift »Provençalerne og Antikken« og 1899 »Kildeundersøgelser til Bestemmelse af Gravkirkens ældste Skikkelse« (i »Theologisk Tidsskrift«), en Studie over den hellige Gravs Kirke i Jerusalem, hvis Resultater han videre udførte i »Architekturens Historie«, I (1927). W. indledede saaledes — som Heibergs og Jul. Langes Elev — sin Forskergerning i Verdenskunstens Historie og har fortsat viet denne sine bedste Kræfter. Han har fortrinsvis valgt at behandle de største Kunstnere og givet sig i Kast med de vanskeligste Problemer. Men som Kunstbetragter skiltes hans Veje tidligt fra Jul. Langes. W. har liden Smag for kunstnerisk Fortolkning gennem psykologisk Indføling og ringe Respekt for kulturhistorisk Kommentar; den strengt metodiske Gennemførelse af en historisk Detailundersøgelse har ogsaa kun i betinget Grad været hans Sag. Men som ren Æstetiker er han vel den rigeste Begavelse, vor Kunstvidenskab har ejet. I stærk Reaktion mod Langes Skole har han fremhævet Analysen af Kunstværkets formale Værdier som sit Fags absolut centrale Opgave. Uden Tvivl har Heinrich Wölfflins tidligere Arbejder (»Renaissance und Barock«, 1888, »Die klassische Kunst«, 1899) for saa vidt øvet Paavirkning paa ham, som de har vist ham Vej mod centrale Problemer og bidraget til at frigøre hans Personlighed som Forsker og Kritiker. »Den æstetiske Opfattelse af Kunst« (1906) var et Programskrift, hvis Betydning har været vidtrækkende; en lille Forstudie hertil (»Om at se paa Kunst«) fremkom i »Tilskueren« 1903. Sidstnævnte Aar udsendte han en kort Monografi af G. Bingesbøll (suppleret af en Afhandling i »Artes«, I, 1932).

W., der bl. a. besøgte Italien paa Rejser 1900, 1907, 1908, 1914 og 1915 og flere Gange siden, har fra sine tidligste Aar og til nu dyrket den italienske Kunsts Historie med Lidenskab. I Malerkunsten har Renæssancens store Mestre med Raffael og Michelangelo i Spidsen særlig beskæftiget ham, i Arkitekturen Barokken; som Fortolker af dennes æstetiske Værdier gør kun faa europæiske Kunsthistorikere ham Rangen stridig. I »Rafael og Michelangelo« (1908) har W. meddelt en Række fine Iagttagelser over Forholdet mellem disse to Kunstneres Værk, støttet til ofte mesterlige Kom-

positionsanalyser, og har endelig fremsat nye, ikke af alle tiltraadte Anskuelser om Andrea del Castagnos Kunst; bl. a. tillægges flere »Mantegna-Kobberstik« ham. W. har i det væsentlige fastholdt disse Synspunkter og uddybet dem i »Artes«, VI (1938). Sine kunstteoretiske Studier har han videreført i den betydelige Bog »Grækernes Syn paa Kunst« (1914).

I sine Ungdomsaar indtil ca. 1915 udfoldede W. en rig kritisk Virksomhed som Medarbejder ved en Række Tidsskrifter, bl. a. »Tilskueren«, »Ord och Bild« og »Architekten«; senere knyttedes han som Kronikør og Anmelder til »Politiken«, hvilket Medarbejderskab fortsattes til 1940. 1909—10 udgav han »Kunstbladet« sammen med Carl V. Petersen. Størst Indflydelse vandt han som Arkitekturkritiker. Med sine levende, højst særprægede og ofte paradoksale Artikler i »Architekten« bekæmpede han Historismens seneste Fase, den nationale Murstensromantik omkring Nyrops Raadhus, og henviste Arkitekterne til en større og mere hel Formbehandling, et mere konsekvent Arbejde med de rumlige og plastiske Problemer og en følsom Hensyntagen til Situationens Krav. Hans Aktion, der ikke var uden Forbindelse med tilsvarende tyske Bestræbelser (Schultze-Naumburg; Messel) og ligesom disse tog Eksempel af Barokkens og Klassicismens Byggeri, ikke mindst det jævne, fandt begejstret Støtte hos en Gruppe unge Arkitekter (Povl Baumann, Ivar Bentsen, Aage Rafn o. fl.), der — ligeledes paavirkede af P. V. Jensen-Klint — 1909 dannede Den frie Arkitektforening. Bevægelsen løb senere ud i det nyklassicistiske Genembrud omkring 1920.

1915 blev W. efter forudgaaende Konkurrence udnævnt til Docent ved Kunstakademiet i Arkitekturens Historie; efter P. Johansens Afgang fra Docenturet ved samme i Billedkunstens Historie blev begge Embeder 1928 forenet til et Professorat, som W. overtog. 1919 udsendte han en stor Monografi »Raffaello Santi da Urbino« (eng. Udg. 1926), bygget paa en kritisk, noget snæver Vurdering af hans Oeuvre, og 1921 »Italien og den store Stil«, en Samling Afhandlinger og Essais ikke blot om Kunst, men ogsaa om Musik og Litteratur. Om Kai Nielsen, som stod W. nær og blev paavirket af ham, har han skrevet en levende bevæget Bog (1926). Endelig skred W. ved denne Tid til Udarbejdelsen af en samlet Fremstilling af Bygningskunstens Historie, Resultatet af aarelange Studier. »Arkitekturens Historie« (I—III) udkom 1927—31. Værket indtager en enestaaende Plads i den europæiske Faglitteratur; det enorme Stof er tilegnet med en forbavsende Intensitet, for mange væsentlige Værkers Vedkommende er W. gaaet direkte til Monumentet og

har søgt at gøre det aktuelt. I vidt Omfang er litterære Kilder blevet inddraget i Undersøgelsen, og overalt har W. gjort sine Iagttagelser med den originale Maalestok i Haanden. Endelig er det mægtige Værk blevet illustreret udelukkende med Forfatterens egne karakterfulde Tegninger. Bogen skal betragtes som en lærd Kunstners Værk. En egentlig haandbogsmæssig Fremstilling giver det ikke, den nyeste Litteratur er næppe tilstrækkelig udnyttet, og baade i Stofvalg og Behandling mærkes her, som hyppig andetsteds hos W., en vis Vilkaarlighed, ligesom den videnskabelige Kontrol stundom svigter. Men Bogen er rimeligvis den mest originale og mest inspirerende Arkitekturhistorie, der eksisterer.

Efter Afslutningen af dette sit Hovedværk paabegyndte W. 1932 Udgivelsen af den kunsthistoriske Aarvog »Artes« (I—VIII, afsluttet 1940), i hvilken Publikation langt de fleste Arbejder skyldtes ham selv, blandt dem »Great Art and Religion« (III, 1935), »Giotto et Maso« (V, 1937), »The Erechteum Temple and Treasury« (VI, 1938) og »Geometric Art Analysis« (VII, 1939), Emner, der viser Rækkevidden af W.s Studier; hertil kommer flere Afhandlinger om dansk Kunst, fra vore romanske Domkirker over Renæssancen og Barokken til Bindsbøll og Joakim Skovgaard; om J. F. Willumsen, som W. beundrer og har staaet personlig nær, skrev han 1937 en lille Bog.

Siden 1930 har W. udgivet flere store Arbejder om Renæssancens danske Arkitektur. I »Rosenborgs Historie 1606—1634« (1930) gav han en smukt dokumenteret Redegørelse for Slottets oprindelige Udseende. Hele Periodens Monumentalarkitektur behandlede han i Form af korte Enkeltstudier i »Christian IV.s Bygninger« (1937); den her fremførte Hævdelse af Christian IV.s stærke personlige Andel i sine Bygningsværkers Udformning har dog ikke vundet ubetinget Tilslutning. Og skønt hans monumentale Værk om Kronborg (1939) rummer mange nye Iagttagelser af Værdi, vil det næppe som Helhed betragtet have overflødiggjort en monografisk Behandling ogsaa fra bygningsarkæologisk Side. W. forbereder nu Udgivelsen af en »Danmarks Arkitektur«.

Om to af de Emner, der har staaet ham nærmest og beskæftiget ham siden Ungdommen, nemlig Antikken og Michelangelo, har W. i den senere Tid udgivet Skrifter. I »Antiken« (1935) behandler han ogsaa Problemer i den ægyptiske Kunst, som i en Aarrække har lagt Beslag paa hans Forskertrang; det er W.s Anskuelse, at den ægyptiske Kultur i vid Udstrækning har været Basis for den oldnordiske, en Opfattelse, der dog fra den specielle Sagkundskabs

Side er blevet mødt med Skepsis. En Frugt af disse Studier er ogsaa »Kivik, Guldhorn og Edda« (1935). »Vie de Michel-Ange« (1940) er, som Titlen antyder, først og fremmest en knap Levnedstegning efter de autentiske Kilder og en kort Redegørelse for Mesterens Værk. En afsluttende kunsthistorisk Værdsættelse af Michelangelo er planlagt til Udgivelse 1943.

W., der er en Sprogkunstner af høj Rang, har i Tidsskrifter (især i Tilskueren) offentliggjort adskillige litterærkritiske Essais (bl. a. om Ariosto, Goethe, Oehlenschläger, H. C. Andersen) og nogle filologiske Studier (bl. a. over Edda og Homer), delvis med meget dristige Tydninger. Ogsaa om musikalske Emner har W., selv en fin Musiker, gentagne Gange skrevet; han var i en Aarrække Operakritiker ved »Tilskueren« og har udgivet »Om Mozarts Don Giovanni« (1926), en Oversættelse af Da Pontes Libretto, indledet af et Par aandfulde smaa Studier over Operaens musikalske og dramatiske Karakter. Som udøvende Billedkunstner har W. været virksom paa mange Felter; foruden frie Kopier efter Arbejder af Kunstnere som Raffael, Tizian, Zurbarán har han malet Figurkompositioner og Landskaber og udstillet gentagne Gange, bl. a. paa Charlottenborg 1914 og 1922, Særudstillinger 1910, 1916, 1922, 1925 (i Kunstforeningen), sidst 1941 (af Tegninger). 1913 deltog han i Konkurrencen om et Grundtvig-Mindesmærke med den i Træ udskaarne Gruppe »De hellige tre Konger«, 1917 udgav han under Titlen »Holland« en Samling prægtige Rørpenstegninger. Han har ogsaa raderet enkelte Blade og tegnet Møbler, Bogbind og Udkast til Scenedekorationer (bl. a. til »Barbereren i Sevilla«, Det kgl. Teater, 1935). Som Bogkunstner er han betydelig; sine egne Skrifers typografiske Opsætning har han ledet i Detailler og givet Bøgerne kraftig Holdning og klassisk Tone.

R. 1926. DM. 1933. — Maleri af H. Vedel 1913 (Aarhus Museum), af Niels Hansen s. A. og af J. F. Willumsen 1923. Portrætteret paa Jul. Paulsens Maleri »Aftenselskab« 1917. Buste af Augusta Finne Berg 1905. Tegninger af Juel Madsen 1919, K. J. Almqvist, H. Jensenius og H. Bendix. Litografi af J. F. Willumsen 1919. Træsnit af K. J. Almqvist 1933.

Povl Baumann i Architekten, X, 1907—08, S. 88 ff. Martin Borch sst., S. 78 f. Georg Nygaard i Skønvirke, VIII, 1922. S. A. Pallis i Tilskueren, XXXIX, s. A., II, S. 43—56. Samme, Johannes Brøndsted og M. Clemmensen i Architekten, XXIX, 1927, S. 223—46. Else Kai Sass i Bogvennen, 1938—40, S. 223—59.

Christian Elling.

Varberg, Claus Jensen, 1609—71, Præst. F. 1. Sept. 1609 i Hal-land, d. 27. Febr. 1671 i Radsted. Gift 1° med Gunild Jacobsdatter, f. ca. 1603, d. 25. Maj 1664 (gift 1° med Sognepræst i Radsted Anders Gunderup, ca. 1603—30, 2° med Sognepræst sst. Poul Tistad, d. 1636). 2° med Christine Jørgensdatter.

C. J. V. blev Student 1627 fra Vor Frue Skole i Kbh. og studerede siden i Rostock og i Wittenberg, hvor han bl. a. disputerede under den berømte Jacob Martinis Præsidium. 1633 blev han Mag. i Kbh. og 1635 Rektor i Vordingborg. Her kom han i nærmere Forbindelse med Lensmanden Palle Rosenkrantz til Krenkerup (Hardenberg), og denne kaldte ham 1636 til Præst i Sognekaldet ved sit Herresæde Radsted. 1666 blev han tillige Provst i Musse Herred. C. J. V. var aabenbart en velbegavet og kundskabsrig Mand, der har efterladt sig flere Skrifter, som vidner fordelagtigt om hans Plads i Datidens Aandsliv. Allerede tidligt viste han sig som en Skribent, hvem Pennen faldt let i Haanden, og hans senere Arbejder »Compendium theologicum« (1644) og det tilsvarende »Den guddommelige Lærdoms korte Begrib« (1645), der giver en kortfattet Oversigt over Grundbegreberne i Tidens Teologi, godtgør hans Evne til at udtrykke sig klart og koncist. Som C. J. V. personligt var nær knyttet til Mænd som Biskopperne H. P. Resen, H. H. Resen og Jesper Brochmand, saaledes viser hans Skrifter, at han var en typisk Repræsentant for den ortodokse Lutherdom. Han har ogsaa forsøgt sig som dansk Digter i »Kierligheds Kierlighed« (1654), der giver en Udvikling af Kærlighedens Natur og Former. Langt mere vellykkede er dog hans latinske »Epigrammata« (I—IV, 1642), der indeholder adskillige elegant turnerede Disticha. Ved sit Indhold har Bogen desuden en vis historisk Betydning, da den dels rummer en Række Hyldestidte til fremtrædende Personligheder i Datiden, dels Digte, der beskriver Lokalteter ved Krenkerup Slot og Have.

P. Rhode: Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters Historie, 2. Udg. ved J. J. F. Friis, I, 1859, S. 441. Personalhist. Tidsskr., III, 1882, S. 268; 8. Rk., VI, 1927, S. 226. Kirkehist. Saml., 3. Rk., V, 1884—86, S. 128. H. F. Rørdam: Hist. Saml. og Studier, I, 1891, S. 548.

Bjørn Kornerup.

Varberg, Claus Pedersen, se Pedersen, Claus.

Varberg, Rudolph Peter Christian, 1828—69, Journalist og Politiker. F. 28. Febr. 1828 i Aarhus, d. 8. Maj 1869 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Boghandler Sebastian V. (ca. 1797—1875) og Louise Frederikke Heldt (f. 1802). Gift 1° 15.

Nov. 1861 i Kbh. (Trin.) med Karen Emarentze Nicoline Wilhelmine Sonnesen, f. 3. Sept. 1839 paa Taarnholm, d. 9. Juli 1865 i Kbh. (Trin.), D. af Godsforvalter paa Taarnholm, senere Gaardejer i Hjortespring Ole Christian S. (1802—86) og Lucie Ementza Krej (1810—86). 2° 17. Maj 1866 i Herlev med Conradine Susette Elisabeth Sonnesen, f. 23. Jan. 1849 i Hjortespring, d. tidligst 1902, Søster til 1. Hustru.

V. blev Student 1845 fra Aarhus, gav sig til at studere Jura og boede 1847—53 paa Valkendorfs Kollegium, hvor han bl. a. sluttede Venskab med Fr. Dreier (s. d.), hvis Synspunkter over for Politik og Religion han i meget delte. Allerede i Aarene 1845—47 drev han Journalistik som Medarbejder ved »Corsaren«. 1848 lod han sig optage paa Skolen for Uddannelse af Underbefalingsmænd, deltog i Kampen ved Hoptrup s. A. og blev Sergent, men genoptog derefter sine Studier, der dog stadig afbrødes af journalistisk Arbejde. 1848—51 skrev han i »Kjøbenhavnsposten« og fra 1852 i »Dagbladet«. Efter 1854 at være blevet cand. jur. indtraadte han 1860 ved det af hans Ven Erik Bøgh redigerede »Folkets Avis«, hvor han forblev til sin Død og i mange Aar skrev de fleste politiske Artikler. Han havde forinden udgivet nogle politiske Pjecer og 1851 under Mærket H-t det lille Skrift »Striden mellem Ørsted og Mynster eller Videnskaben og den officielle Theologi«, hvis Forkyndelse af den Feuerbach'ske Ateisme foranledigede Fr. Paludan-Müller til at skrive Digtet »Luftskipperen og Atheisten« (1853), hvor V. øjensynlig er Model for den sidstnævnte. V. repræsenterede fra Juni 1864 til Okt. 1866 Frederiksværkkredsen i Rigsdagens Folketing og stillede sig Marts 1864 og Maj 1865 forgæves sst. til Rigsraadets Folketing; han tilhørte det nationalliberale Venstre og stod i Begyndelsen forsonligt over for Bondevennerne, men fjernede sig siden fra dem. Hans Indlæg i Debatten var klare og ikke uden Vægt, bl. a. i Forhandlingerne om Straffeloven af 1866. 1855 blev han Revisionsassistent ved Landstinget, 1859 Landstingssekretær og 1862 Justitssekretær ved Sø- og Handelsretten. V. var en ærlig og retlinet Natur og en solid Journalist uden større Originalitet. Han holdt fast ved sin Ungdoms Ateisme til det sidste.

Folkets Avis 12. og 14. Maj 1866, 10. Maj 1869. Dagbladet s. D. Theori og Praxis, [I], s. A., S. 164—70. Erik Bøgh: Min første Forfattertid, 1897, S. 110, 120 f. Paludan-Müllers poetiske Skrifter i Udvalg ved Carl S. Petersen, III, 1909, S. 327—42.

Poul Engelstoft.

Warburg, jødiske Slægter. Den ene af disse nedstammer fra Lion W. (ca. 1712—84), der var født i Byen Warburg i Westfalen

og indvandret til Kbh. 1746. Han begyndte at handle med Uldvarer og Strømper, hvortil han fik Borgerskab 1751. Senere forenede han sig med Svogeren Joseph Moses Wessely (ca. 1714—88) og anlagde med kgl. Privilegium af 1755 en Silke- og Bomuldsstrømpfabrik. Den ældste af hans Sønner, Moses Lion W. (1749—1824), som havde indrettet en Klædefabrik, var Fader til Fabrikant i Helsingør, senere i Kbh., Ellas W. (1793—1857), hvis Sønnesøns Søn er nedenn. Professor ved Universitetet Erik Johan W. (f. 1892), og til Købmand i Kbh. Magnus W. (1800—67), hvis Sønnesøn var Provst for Sønder og Nørre Herreders Provsti paa Lolland, Sognepræst til Arninge Jakob Peter Vilhelm Marius W. (1870—1932). En anden af Sønnerne var Aron Lion W. (1753—1810). Han fik 1779 Faderens Privilegier overdraget og fortsatte Forretningen og Fabriksvirksomheden sammen med Fættereren Moses Joseph Wessely (1752—1829). I en Alder af 55 Aar gik han sammen med sine fire Børn over til Kristendommen og antog Navnet Arenhold Leonhard W. Hans Søn Ludvig Christian W. (1785—1836), der fortsatte Faderens Virksomhed, blev Fader til nedenn. Christian Arenhold W. (1813—95), til Sognepræst ved Nicolai Kirke i Svendborg Emil Frederik Vilhelm W. (1817—86) og til Ludvig Albert W. (1821—86), der blev Holmens Provst. — En anden Slægt W. indvandrede med Isaac Moses W. (1777—1868). Han var født i Lobsens i Hertugdømmet Posen, kom i en ung Alder i Handelslære hos Slægtninge i Rendsborg, hvorfra han ca. 1800 tog til Assens, hvor han 1803 fik Borgerskab som Købmand. I sit Ægteskab med Julie Jacobsen (1785—1866) fra Rendsborg fik han elleve Børn. Et af disse var Bankdirektør i Kolding, Justitsraad Jacob Isaac W. (1822—92), hvis Datter Thora Frederikke (1860—1942) blev gift med Skoledirektør i Odense Peter Theodor Emil Siersted (1852—1915, s. d.). — Den danske Konsul i Göteborg, Grosserer Michael Simon W. (1802—68), hvis Søn var Litteraturhistorikeren Professor Karl Johan W. (1852—1918), hører til en tredie Slægt, som har sin Oprindelse i Hamburg og i Altona, hvor flere af Slægten drev Bankvirksomhed, og hvis Firmaer endnu har bestaaet i den allersidste Tid.

M. Johansen: Den Warburgske Forretning gennem 175 Aar, 1921.

Josef Fischer.

Warburg, Christian Arenhold, 1813—95, Fabrikant og Forfatter. F. 12. April 1813 i Kbh. (Garn.), d. 22. Juli 1895 i Ny Taarbæk, begr. i Kbh. (Holmens). Forældre: Strømpfabrikant Ludvig Christian W. (1785—1836) og Maren Schou (1791—1838). Ugift.

W. gik i Efterslægtens Skole, anbragtes efter sin Konfirmation i Faderens velansete Trikotageforretning paa Hjørnet af St. Kirkestræde og Højbroplads, som han overtog efter Moderens Død og bestyrede, fra 1857 i Fællesskab med Broderen *Harald Hans Valdemar W.* (1825—97), indtil 1885. Baade Fabriksvirksomheden og Butikshandelen øgedes betydeligt i hans Tid. W., der personligt var meget stilfærdig og tilbageholdende, næsten sky over for Offentligheden, var en dygtig Forretningsmand, der selv ledede Butikken. Fra sin Ungdom havde han benyttet sine Fritimer til et grundigt Studium af dansk Skønlitteratur og Historie; han optraadte selv som Forfatter, men vaagede saa strengt over sin Anonymitet, at Hemmeligheden end ikke røbedes for hans nærmeste paarørende. Anonymt opførtes 1843 det rimede 1 Akts Lystspil »Romeo e Giulietta« paa Det kgl. Teater, hvor det under stort Bifald spillede i alt 24 Gange (indtil 1847). Den lille Komædie, der satiriserer over Italienermanien i Christian VIII.s Kbh., er af Hertz' Skole, men uden hans Finhed. Den er lovlig farceagtig i Struktur og Karaktertegnning, men indeholdt en taknemlig Bravourrolle for Fru Heiberg, som optraadte i Mandstragt. Succes'en aabnede Heibergs »Intelligensblade« for »Forfatteren til Lystspillet »Romeo e Giulietta«; i 1. Aarg. Nr. 33—34 (1843) fik han trykt en vidtløftig Romancecyklus, »Jomfru Kirstin«, Efterklang efter Oehlenschläger og Chr. Winther. Ud fra velment Patriotisme — men ikke synderlig dybtgaaende Indsigt i det forviklede storpolitiske Spil — offentliggjorde W. efter Krigen 1864 to Pjecer under Mærket Q. (1865), der vakte en Del Opsigt: »Grublerier over danske Forhold og Tilstande« og »Yderligere Grublerier«. Forfatteren er national og liberal, Modstander baade af Helstatsmændene og af Skandinavismen og ret kritisk indstillet over for Christian IX. og det nye Kongehus. — R. 1893.

M. Johansen: Den Warburgske Forretning gennem 175 Aar, 1921, S. 24—32.
Th. Overskou: Den danske Skueplads, V, 1864, S. 614 ff. Johanne Luise Heiberg: Et Liv gjenoplevet i Erindringen, I, 1891, S. 507 f.

H. Topsøe-Jensen.

Warburg, Erik Johan, f. 1892, Læge. F. 3. Febr. 1892 i Kbh. Forældre: Grosserer Alexander Ellas W. (1861—1933) og Agnes Levy (f. 1867). Gift 28. April 1925 i Greve med Louise (Vigga) Valentiner, f. 18. Jan. 1900 paa Sallerupgaard, D. af Forpagter paa Sallerupgaard, senere Ejer af Gjeddesdal, Hofjægermester Adolf Herman V. (1860—1942, gift 2° 1923 med Augusta Marie Hammerich, f. 1891) og Thyra Wolff-Sneedorff (1875—1919).

W. blev Student 1909 fra Gammelholms Latin- og Realskole, og efter lægevidenskabelig Embedseksamen 1916 blev han Assistent paa Finseninstitutets Laboratorium (1916—18) under K. A. Has-selbalch (s. d.), som var kendt gennem sine Undersøgelser over Blodets fysiske Kemi. W. arbejdede her til 1921 og fuldførte bl. a. det Arbejde, for hvilket han erhvervede Doktorgraden 1922 («Carbonic acid compounds and hydrogen ion activities in blood and salt solutions»). Arbejdet er stærkt præget af W.s Interesse for matematisk Bearbejdelse af sine Forsøgsresultater. W. studerede Hjertesygdomme i Paris 1923 og Fysiologi i Heidelberg 1930. 1919—31 gennemgik han en meget alsidig Hospitalsuddannelse i intern Medicin og Medicinens Specialer, først som Kandidat paa københavnske Hospitaler, senere som Reservelæge bl. a. paa Kbh.s Kommunehospital under Professor H. Bing. 1930—31 var W. Chef for dette Hospitals medicinske Poliklinik, og 1931 sejrede han i en Konkurrence (med H. C. Gram, Hans Heckscher, Hess Thaysen, Cai Holten, Eggert Møller og Axel Norgaard) om Universitetets Professorat i intern Medicin og udnævntes s. A. til Professor og Chef for Rigshospitalets medicinske Poliklinik, n. A. til Overlæge ved Rigshospitalets medicinske Afdeling B. efter Professor Knud Faber. W.s Hovedspeciale er Hjertesygdomme (Specialist-
 anerkendelse 1924 i Hjerte-, Nyre-, Stofskifte- og Fordøjelses-
 sygdomme), og en Del af hans videnskabelige Arbejder handler herom, bl. a. den 1938 udgivne Bog om Hjertelæsioner efter Beskadigelser og flere Arbejder om medikamental Behandling af Hjertesygdomme. W.s Arbejder viser hans stærke litterære og historiske Interesse og er prægede af hans Sans for de eksakte Videnskabers Betydning i medicinsk Forskning; derved er han i de sidste Aar ført ind paa elektro-fysiologiske Undersøgelser. — W. er søgt som Vejleder af yngre videnskabeligt arbejdende Læger og kendt for sin Hjælpsomhed. Han er en særpræget og levende Personlighed, der ynder at deltage i Diskussioner, baade offentlige og private, og er en slagfærdig, undertiden skarp Debattør. Inden for sit Speciale er han meget belæst og kyndig og som Læge human. Baade inden for Lægernes kollegiale og videnskabelige Foreningsliv har W. haft Tillidsposter og sidder i Redaktionskomiteerne for flere nordiske medicinske Tidsskrifter; tillige er han Medlem af Retslægeraadet (1939). — Buste af Harald Isenstein 1935.

Univ. Progr. Nov. 1922, S. 146.

L. S. Fridericia.

Vargas-Bedemar, Edouard Romeo, Greve, 1768—1847, Mineralog, Museumschef. Ved Daaben antagelig Grosse (Gross), Carl

Friedrich August. F. antagelig 5. Juni 1768 i Magdeburg, d. 15. Marts 1847 i Kbh. (Kat.), begr. sst. (Kat. Ass.). Forældre: antagelig Læge, senere Hofraad Christoph Ernst Grosse (Gross) (1734—90) og Dorothea Elisabeth Amalia Schröder. Ugift.

V.-B. er en typisk Eventyrerskikkelse. Han angav selv at være født i Kiel 15. Jan. 1770, men de nyeste Undersøgelser tyder paa, at han var identisk med Forfatteren Carl Grosse (Gross). Fra 1786 studerede han i Göttingen, Halle og Berlin og udgav i de følgende Aar en Del Skrifter af forskelligt Indhold. Fra 1790 optraadte han som Marki Grosse (Gross) eller Grev V.-B. og foregav at tilhøre en Gren af en spansk Grandeslægt samt at være Malteserridder. 1792—1807 levede han i Italien, hvor han skal have været i napolitansk Militærtjeneste, og hvor han 1798 grundlagde Accademia Italiana i Siena. Under de urolige Forhold i Italien blev han en Tid lang holdt i fransk Fangenskab, og det skyldtes alene Indgriben fra hans danske Ven Baron Herman Schubart, der 1806 havde faaet ham gjort til Medlem af Videnskabernes Selskab, at han slap fri og kom til Danmark i Juli 1809. Ved Hoffet i Kbh. blev han modtaget med stor Venlighed, og med kongelig Understøttelse foretog han 1810—12 en stor mineralogisk-økonomisk Rejse til Norge, der førte ham helt op til Nordkap. Hjemrejsen gik gennem Lapmarken og Østsverige. 1813 foretog han som Medlem af Kommissionen angaaende Kongsberg, Aardal og Røros Værkerne en ny Rejse til Norge, og han udarbejdede en ny Plan til Driften af Kongsberg. Under dette Besøg sluttede han sig nært til Prins Christian Frederik, til hvem han endog aflagde Troskabsed, hvilket for en Tid vanskeliggjorde hans Forhold til Frederik VI. I de følgende Aar arbejdede han paa en Redegørelse for sin Rejse i Norge, og efter forskellige Genvordigheder udkom den 1819 i Frankfurt a. M. Samtidig plejede V.-B. med største Iver sine mineralogiske Interesser, og han virkede i disse Aar som Inspektør ved Prins Christian Frederiks Naturaliekabinet. Med Understøttelse af dennes private Kasse foretog V.-B. 1819—20 en geognostisk Rejse til Færøerne, og i de følgende Aar laa han ofte paa Rejse til forskellige europæiske Lande for at indsamle Mineralier. Paa denne Maade besøgte Sverige, Skotland, Rusland og Mellemeuropa, og saavel Prinsens Samling af Mineralier som den kongelige Samling modtog betydelige Udvidelser. 1835 drog V.-B. ud paa sin sidste større Rejse, der førte ham til Madeira, Azorerne og de Kanariske Øer, og som afsluttedes med et aarelangt Ophold i Portugal. 1839 vendte han hjem, og 1842 efterfulgte han J. S. v. Møsting som Chef for det naturhistoriske Museum, i hvis Direktion han havde

haft Sæde siden Oprettelsen 1829. Mellem Rejserne gjorde V.-B. Hoftjeneste, og den livlige og vidtberejste Mand var beundret og afholdt af alle. Med Frederikke Dannemand (s. d.) havde han nedenn. Søn Edmond Alfons V. de B. — Kammerherre 1813. — R. 1840. K. 1841. — Silhouet fra 1790—92 i Chr. Hornemans Stambog (Kobberstiksamlingen). Tegning af samme 1835 (Privat-eje). Maleri ca. 1815 i Zoologisk Museum.

L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, I, 1895; V, 1902; VIII—IX, 1917—22 (se Registeret i X, 1931). Dansk Adel og Borgerstand, I, 1916, S. 80 f. Bering Liisberg: Kvinder i dansk Historie, s. A., S. 111 f. Otto Deneke: Der Malteser-Ritter von Göttingen, 1937. Det kongelige danske Videnskabernes Selskab 1742—1942, I, 1942, S. 310 ff. Personalhist. Tidsskr., 11. Rk., IV, 1943. *Harald Jørgensen (J. Bloch).*

— Fra sine talrige Rejser hjembragte V.-B., der var en udmærket Samler, rige Mineralskatte, hvoraf særlig Udbyttet af hans Rejse til Færøerne 1819—20 maa nævnes. Fra hans Haand foreligger flere, dog kortfattede Mineralbeskrivelser samt Skildringer af enkelte Landsdele i *mineralogisk-geologisk* Henseende; bedst kendt er hans »Reise nach dem hohen Norden etc.« (I—II, 1819), der dog mest er almen geografisk; fra hans Ophold i Italien, hvor han en kort Tid var Forpagter af Sardinens Miner, stammer »Sulle miniere della Sardegna« (1806); om sin Rejse 1835—36 til Madeira, Porto Santo, Azorerne og Kanarerne, hvor han særlig søgte Beviser for sin Yndlingstanke, Eksistensen af »Atlantis«, har han givet en lille Oversigt, »Resumo de observações geológicas etc.« (1837). Af Danmark har han geologisk beskrevet dels Bornholm, dels Stevns og Møens Klinter; intet af hans Arbejder kan dog siges at have haft blivende Betydning, men hans egen Tid ydede ham megen Anerkendelse. Foruden (fra 1806) at være Medlem af Videnskabernes Selskab og (fra 1810) af Oldsagskommissionen var han saaledes Vicepræsident for det mineralogiske Selskab i Jena og Medlem af flere andre videnskabelige Selskaber i Udlandet.

V. Hintze: Møens Klints Geologi, 1937. *V. Hintze (S. A. Andersen*).*

Vargas de Bedemar, Edmond Alfons, Greve, 1816—1902, Forstmand. F. 29. Okt. 1816 i Roskilde, d. 20. Juli 1902 i Pavlovsk, St. Petersborg Gouvernement, begr. sst., 1928 overført til Kbh. (Ass.). Forældre: Greve Edouard V.-B. (s. d.) og Frederikke Danne-mand (s. d.). Gift 22. Aug. 1882 med Ida Augusta Leidenfrost, f. 14. April 1851 i Helsingfors, d. 12. Marts 1931 sst., D. af Farmaceut Frans Moritz L. og Sophie Augusta Robst.

Da det 1818 lykkedes Moderen igen at komme i Gunst hos Frederik VI., sendte hun Barnet til Faderen, som adopterede det, gav det en god Opdragelse og en solid Uddannelse, først i en Opdragelsesanstalt i Pløn og senere i Kbh., hvor V. de B. studerede Forstvæsen. 1840 blev han Forstkandidat efter at have aflagt Prøve ved Forsteksaminationskommissionen ved Kbh.s Universitet. Kort derefter rejste han til Rusland og blev 1841 optaget som Kadet ved det daværende Institut for Skovbrug og Geodæsi i St. Petersborg. Da dette Institut sorterede under Krigsministeriet, var Rangklasserne i Forstvæsenet de samme som i Hæren. 1844 afsluttede V. de B. sine Studier i Instituttet med Rang af Løjtnant og Reserveskovrider.

Allerede forinden var V. de B. under de praktiske Øvelser, i hvilke han som Elev deltog, blevet opmærksom paa, at der ved Planlægning af Skovdriften arbejdedes efter tyske og ikke efter russiske Væksttabeller. Han fandt dette i højeste Grad absurd og begyndte straks at samle Materiale til at afhjælpe Fejlen. Hvor Tjenesten end førte ham hen i Løbet af de paafølgende Aar, fortsatte han sine Undersøgelser, som paa den Maade kom til at omfatte St. Petersborg, Tula og Simbirsk Guvernementer. Allerede 1846 indrykkede han Resultaterne af sine første Undersøgelser i den officielle Skovtidende og gjorde dermed sit Navn landskendt, men Undersøgelserne fortsattes endnu en Aarrække med en overordentlig Omhyggelighed og førte 1849 til Udgivelsen af »Eine im Jahre 1848 vom kaiserl. russ. Domainen Ministerium gekrönte Preisschrift« og n. A. af en (paa Russisk skreven) Undersøgelse af det staaende Forraad og Tilvæksten i Skove i St. Petersborg Guvernement 1843—48, begge Arbejder af gennemgribende Betydning. Endnu kender hver russisk Forstmand V. de B.s Tabeller, og i en Biografi af V. de B. i den store russiske Encyklopædi kalder en kendt russisk Professor i Skovbrug de af ham udarbejdede Tabeller for den russiske forstlige Litteraturs ypperste Pryd. Som et andet Udtryk for den Glorie, der omgav V. de B.s Navn i russiske Forstmænds Omdømme, kan nævnes, at da en besøgende blev vist omkring i den herlige Park, som hører til det moskovske Landbrugsakademi, og sagde nogle rosende Ord om Anlægget, svarede den, der ledsagede ham: »Det tror jeg! Det er planlagt af ingen ringere end Grev V. de B.« Endvidere fortaltes det om en af Professorerne i Skovbrug, at han havde gjort det til sit Livs Formaal at finde de Steder i Skovene, hvor V. de B. havde udtaget de Prøveflader, hvorpaa hans Beregninger var grundlagt. Dette var selvfølgelig en Overdrivelse, men

den Omstændighed, at noget saadant kunde siges, viser, hvor stor Betydning man i russiske forstlige Kredse tillagde V. de B.s Arbejde næsten 100 Aar efter, at det var blevet udført.

1847 traadte V. de B. i Tjeneste ved Bestyrelsen af den kejserlige Families Ejendomme, hvor han arbejdede sig støt frem og 1875 naaede saa langt, som almindelige dødelige kunde komme ad den Vej, idet han blev Medlem af det øverste Raad. Specielt havde han Skovene under sig og var i denne Egenskab den øverste Leder af Eksploitationen af 6½ Mill. ha Skov. Denne Post beklædte han til 1882, da Raadet blev ophævet, og han saaledes kunde gaa med Ære, som hans russiske Biograf skriver, idet han tilføjer, at V. de B. uden al Tvivl følte sin Afsked som en Lettelse. Misundelige Kolleger søgte paa enhver Maade at modarbejde ham. Vel kunde de ikke rokke Tilliden fra oven til hans Ærlighed og til hans saglige Omdømme, men de forvoldte, at han altid maatte være paa sin Post for ikke at blive løbet over Ende, og han passede paa.

Ogsaa paa andre Omraader end Skovbruget lagde den russiske Regering Beslag paa V. de B.s klare Overblik og praktiske Sans. Saaledes maatte han 1866 foretage en Rejse gennem det af Tscherkesserne 1864 forladede Kystland langs Sortehavets Nordøstbred. Rejsens Formaal var Undersøgelse af Landet med russisk Kolonisation for Øje. Iagttagelser og Overvejelser fra denne Rejse blev 1867 udgivet som særlig Brochure.

V. de B.s Kærlighed til sit Fødeland var rørende. Efter at han havde forladt Tjenesten, besøgte han hvert Aar Danmark sammen med sin Hustru, opsøgte gamle Venner, saa længe som der var nogen af dem i Live, og før sin Død tog han det Løfte af sin Hustru, at hun skulde give Halvdelen af hans rørlige Formue til det danske Røde Kors, hvad hun ogsaa pietetsfuldt gjorde. Det blev til lidt over 350 000 Kr.

K.² 1874. — Ungdomsmaleri af ukendt og Miniature paa Elfenben (Privateje).

C. A. Koefoed.

Warming, Varming. Af de forskellige Slægter, som har taget Navn efter Varming ved Ribe, skal her nævnes en Præsteslægt, som føres tilbage til Bonden Laurids Hansen (1678—1748) i Roager, hvis Søn Laurids Lauridsen (f. 1724) i Varming, Sem Sogn, var Fader til Sognepræst i Knebel Christen Larsen W. (1754—1819), til Bennet Lauridsen (1758—1822), fra hvem en tysk Gren af Slægten stammer, og til Jens Lauridsen W. (f. 1768) i Raahede, Hviding Sogn, hvis Søn Sognepræst paa Manø Jens W. (1797—

1844) var Fader til nedenn. Botaniker Johannes Eugenius Bülow W. (1841—1924), hvis Søn var den ligeledes nedenn. Nationaløkonom Jens Christian Jespersen W. (1873—1939). Ovenn. Pastor Christen Larsen W. (1754—1819) var Fader til residerende Kapellan i Tirsted, Skjerring og Vejleby Hans Rudolph Christian Emil W. (1808—44) og til Sognepræst i Sal og Ejsing, nedenn. Sprogforsker David Ludvig Carl August V. (1816—84), hvis Datter Vilhelmine Ernesta V. (f. 1863) var gift med Præsten Ludvig Glahn (s. d.) og hvis Sønner var nedenn. Arkitekt Kristoffer Nyrop V. (1865—1936) og Provst Carl Christian V. (f. 1861), der er Fader til Malerinden Agnete V. (f. 1897). — En anden Slægt W. udspringer fra Christen Jensen (1688—1748), der var Fader til Maren Christensdatter (1733—92), gift med ovenn. Laurids Lauridsen (f. 1724) i Varming, og til Værtshusholder i Ribe Jens Christensen W. (f. 1717), hvis Søn Sognepræst i Egtved og Ødsted, Provst Christian W. (1757—99) var Fader til Justitsraad Hans Junghans W. (1787—1869), hvis Sønneson var nedenn. Tandlæge, Professor Ernst W. (1852—1930); denne var Fader til Generalmajor, Generalkonsul Palle Lihme Ernst W. (f. 1878) og til Væversken Karen Marie Ernst W. (f. 1880). — Købmand i Kolding, Agent Mathias Christian Christensen W. var Fader til Læge Lave Marius W. (1845—80) og til Læge Peter Henrik W. (1836—92), hvis Søn er nedenn. Civilingeniør Kai W. (f. 1875).

Ahnenliste Geschwister Warming,* 1906—1913, 1939 (duplikeret).

Albert Fabritius.

Warming, Ernst, 1852—1930, Tandlæge. F. 20. Sept. 1852 i Kbh. (Frue), d. 2. Jan. 1930 sst., begr. sst. (Garn.). Forældre: Buntmager Joachim Ernst W. (1822—1913) og Thomine Ørbech (1834—75). Gift 1° 23. Jan. 1877 i Silkeborg med Juliane Maria Heegaard Grabow, f. 22. Juli 1856 i Silkeborg, d. 19. Maj 1885 i Kbh., D. af Hotelejer Jens H. G. (1811—76) og Cathrine Elisabeth Voetmann (1818—76). 2° 6. Sept. 1887 i Silkeborg med Eva Johanne Hilda Larsen, f. 4. Okt. 1856 i Silkeborg, d. 31. Aug. 1935 i Kbh., D. af Urmager, senere Fotograf Hans Christian L. (1828—90) og Christiane Sophie Jerichau (1830—1916).

W. tog Præliminæreksamen 1869 fra Aarhus Katedralskole og Tandlægeeksamen 1872. Efter et Par Aars Assistenttjeneste begyndte han selvstændig Praksis i Silkeborg, hvor han blev til 1907. Fra 1907 til 1930 praktiserede han i Aarhus. 1901—02 og 1904 opholdt han sig med ministeriel Understøttelse i Studiejemed i Paris og Berlin. W. interesserede sig specielt for Ganespaltelidelser og

blev 1905 Forstander for den statsunderstøttede Ganespalteklunik i Aarhus. Ved at forbedre Obturatoren og ved systematisk Taleundervisning efter moderne Metoder ydede han en stor Indsats paa dette Omraade. Han var Medlem af Kultusministeriets Kommission angaaende Statens Forhold til talelidende. For det kollegiale Arbejde interesserede han sig ogsaa og stiftede 1892 Jyskfynsk Tandlægeforening, hvis Formand han var 1892—99. Han udgav en Del Skrifter og skrev videnskabelige Artikler om Ganespalte- og Talelidelser. — Tit. Professor 1907. — R. 1915. DM. 1925.

Tidsskr. for Tandlæger, I, 1918, S. 7; VII, 1924—25, S. 22, 113 f. Politiken 8. og 10. Jan. 1911, 19. Sept. 1922. Berl. Tid. 3. Jan. 1930.

Hedvig Strömgen.

Warming, Johannes Eugenius Bülow, 1841—1924, Botaniker. F. 3. Nov. 1841 paa Manø, d. 2. April 1924 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Sognepræst Jens W. (1797—1844) og Anna Maria Bülow (1801—63). Gift 10. Nov. 1871 i Kbh. (Johs.) med Johanne Margrethe Jespersen, f. 25. April 1850 i Aarhus, d. 31. Okt. 1922 i Kbh., D. af Stiftsfysicus, senere Justitsraad Jacob Vilhelm J. (1805—59) og Anna Marie Kirstine Bloch (1811—74).

W. stammede paa fædrene Side fra en Bondeslægt i det nordvestligste Sønderjylland. Da Faderen, den eneste studerede i Slægten, døde, flyttede Moderen med sin lille Dreng til sin Broder, cand. pharm. Jens Bülow, i Nørup Vest for Vejle, hvor W. fik sin første Undervisning i Byens Almueskole. 1854 tog Moderen fast Ophold hos sin velhavende Moder i Kolding, og W. kom i Byens Latinskole, men da denne blev nedlagt, overflyttedes han med andre Elever til Ribe Katedralskole, hvorfra han blev Student 1859. Hans Lærer i Naturhistorie, Emil d'Origny, havde stimuleret hans tidligt vakte Lyst til Botanik og hans levende Sans for Naturen, saavel for dens storladne Træk som for dens Enkeltheder, og den vestjyske Natur øvede en stærk Tiltrækning paa W. til hans høje Alderdom. Han begyndte straks at studere Naturhistorie ved Universitetet, af hvis Lærere særlig Jap. Steenstrup og G. Forchhammer fik Betydning for ham. Deres Fag, Zoologi og Mineralogi, interesserede ham ganske vist mindre end Botanik, men Docenten i dette Fag, A. S. Ørsted, gjorde med sine kedelige Forelæsninger ikke det Indtryk paa ham som Chr. Vaupell, der 1860—62 holdt Privatforelæsninger over de danske Skove. Han var derfor væsentlig henvist til Selvstudium; det var navnlig den da moderne morfologiske Retning inden for Botanikken, han kastede sig over, og allerede som ung Student viste han en usædvanlig Evne til at

arbejde med derhen hørende Opgaver. 1862 blev han valgt til Formand i Botanisk Forening og gjorde sit bedste for at bringe Liv i den hendøende Forening, men samme Efteraar modtog han et Tilbud om i tre Aar at opholde sig i Brasilien hos Zoologen P. W. Lund som dennes Sekretær. Fra Juli 1863 til April 1866 boede han hos Lund i Lagoa Santa i Staten Minas Geraes. Camposfloraen her fik han med sin overordentlige Flid grundigere undersøgt, end nogen tropisk Egn før var blevet det, og han kom hjem Okt. 1866 med meget store Samlinger. I den i denne Tid førte skarpe, personlige Bladpolemik mod og for den botaniske Professor A. S. Ørsted tog W. ikke Del. Medens næsten alle yngre Botanikere og Zoologer sluttede sig til Ørsteds Angribere og var Tilhængere af J. C. Schiødte i dennes Kamp mod Jap. Steenstrup, blev det inden længe klart, at W. var paa Steenstrups Parti. Han kom derved til at staa ret isoleret mellem sine Fagfæller, hvad der fik vidtrækkende Følger for hans Karriere.

1868 tog W. Magisterkonferens, deltog i Naturforsker mødet i Kristiania og tilbragte et Par Efteraarsmaaneder i München for at studere brasilianske Planter. Efter sin Hjemkomst udfoldede han en forbavsende Aktivitet. Et Aars Tid var han Medredaktør af »Tidsskrift for Havevæsen« og 1869—83 af »Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben«, hvortil han i Aarens Løb skrev en Række Artikler, han gav 1871—79 aarlige Oversigter over dansk botanisk Litteratur og refererede i nogle Aar dens vigtigste Værker i det tyske Tidsskrift »Flora«; særdeles nyttigt og meget brugt var hans kompilatoriske Arbejde »Den danske botaniske Literatur fra de ældste Tider til 1880« (Bot. Tidsskr., XII, 1880—81). I Diskussionen om Indretningen af den nye botaniske Have tog han Del med et Par kraftige Indlæg. Hans rent videnskabelige Arbejder var ikke mindre omfattende. Han begyndte paa Bearbejdelsen af sine brasilianske Planter, hvad der førte ham ind paa flere Detailstudier, fik Videnskabernes Guldmedaille for sin Besvarelse af den 1870 udsatte Prisopgave om Vækstspidsens Kløvning og blev 1871 Dr. phil. paa Afhandlingen »Er Koppen hos Vortemælken (*Euphorbia* L.) en Blomst eller en Blomsterstand?« I Foraarssemestret 1871 opholdt han sig i Bonn for hos Professor Hanstein at indøve sig i moderne mikroskopisk Teknik, Celle- og Vævlære.

I Sept. 1872 døde Ørsted, og blandt Ansøgerne til det ledige Embede var W. utvivlsomt den bedst kvalificerede, men desuagtet overdrog Kultusminister Hall F. Didrichsen (s. d.) som konstitueret Docent at overtage de af Ørsted før besørgede Forretninger.

Han fulgte derved et Forslag, der var indsendt og konciperet af Samsøe Lund (s. d.) og underskrevet af de fleste Fagbotanikere, og dets Hensigt var aabenbart at hindre W.s Udnævnelse. 9. Jan. 1873 blev det dog midlertidigt overdraget ham at lede de mikroskopiske Øvelser, 1874 overtog han Forelæsningerne for Polyteknikerne, blev 1875 Docent for Farmaceuterne og endelig i Dec. s. A. fast ekstraordinær Docent i Botanik ved Universitetet. I disse tre Stillinger virkede han til 1882. De var daarligt lønnede, og da der ingen Udsigt var til en væsentlig Forbedring, modtog han et Tilbud om at overtage det botaniske Professorat ved den nyoprettede Stockholms Högskola, hvor Lønnen var 7000 Kr. Han opholdt sig i Stockholm til Febr. 1886 og foretog i disse Aar to udbytterige Rejser, til Grønland med »Fylla« 1884 og til den norske Finmark 1885. Da Didrichsen, der 1875 var blevet Professor ordinarus og Direktør for den botaniske Have, tog sin Afsked 1885, blev W. fra 1. Nov. udnævnt til hans Efterfølger i begge Embeder, som han dog først overtog nogle Maaneder senere. I de 25 Aar, han beklædte dem, til 31. Dec. 1911, da han tog sin Afsked, foretog han mange Rejser, saaledes 1891—92 til Vestindien og Venezuela, 1897 til Færøerne, 1909 til Sydfrankrig og Tunis, og han deltog i talrige Naturforskermøder og Botanikerkongresser; hver Sommer berejste han vort eget Land.

Som Lærer for Studenter var W. en af de mest fremragende, der har været knyttet til vort Universitet. Hans overlegne Beherskelse af sit Stof og hans Kendskab til den botaniske Litteratur imponerede dem, hans Begejstring for sit Fag, der mærkedes under hans Forelæsninger og Ekskursionerne, virkede smittende, og den Omhu, hvormed han søgte at stimulere dem, hos hvem han sporede Anlæg for videnskabelig Forskning, fik den største Betydning for dem. Intet Under, at Tilstømningen til det botaniske Studium, især i 1890'erne, var større end nogen Sinde før. W. var en af de ikke mange Universitetslærere, der danner »Skole«, og mange er de af hans Elever, som senere har arbejdet videre i hans Spor. Som boglig Hjælp ved sin Undervisning havde han allerede 1879—80 udgivet to Lærebøger: »Haandbog i den systematiske Botanik« og »Den almindelige Botanik«, der begge senere udkom i stærkt forøgede Udgaver, for Fysiologiens Vedkommende i Samarbejde med W. Johannsen. Disse Bøger indtager en meget fremtrædende Plads i den botaniske Lærebogslitteratur og blev anvendt ved alle nordiske og, i Oversættelser, ved mange tyske, russiske og engelske Universiteter. Gennem sine Elever, der gik Skolevejen, fik W. en meget stor Betydning for Botanikundervisningen i Skolen, og i sin

Lærebog for Skoler og Seminarier, »Plantelivet« (1900) angav han selv Retningslinierne for de Krav, han stillede til den, at Hovedvægten i de øvre Klasser maa lægges paa Fysiologi og Biologi.

W.s videnskabelige Produktion omfatter ca. 200 Publikationer, mange af betydeligt Omfang; kun de vigtigste kan omtales her. Som omtalt begyndte han snart efter sin Hjemkomst fra Brasilien en Bearbejdelse af de der samlede Planter. I Aarenes Løb fik han selv bestemt en Del Familier, men i øvrigt overlod han Arbejdet til Specialister. Det samlede Resultat foreligger i »Symbolæ ad floram Brasiliæ centralis cognoscendam«, trykt i 40 Particulæ i »Vid. Medd. fra Naturh. Foren.« 1867—93. Ved Afslutningen og paa Basis heraf samt efter Optegnelser paa Stedet og senere Erfaringer skrev han den store Monografi »Lagoa Santa« (Vid. Selsk. Skr., 6. Rk., naturvid.-math. Afd., VI, 1892), indtil da den bedste og mest indgaaende Skildring af en tropisk Lokalities Vegetation. I øvrigt beskæftigede han sig kun lejlighedsvis med deskriptiv, systematisk Botanik; han har bearbejdet nogle Familier for Martius' »Flora brasiliensis« og for Engler und Prantl: »Die natürlichen Pflanzenfamilien«, bl. a. Podostemaceæ, der optog ham i lang Tid, og hvorom han har skrevet seks store Afhandlinger i »Vid. Selsk. Skr.« 1886—1903. Hans Opfattelse af det naturlige System faldt i Hovedsagen sammen med Eichlers; med adskillige Forbedringer anvendte han dette i sin »Haandbog i den systematiske Botanik«, og det er siden ofte kaldt det Eichler-W.ske. De fleste ældste af hans Afhandlinger er efter Tidens Moderetning morfologisk-organogenetiske, saaledes hans Prisaafhandling, i udvidet Form trykt 1872 (»Forgreningsforhold hos Fanerogamerne«), hans Doktorafhandling og mange flere. De bragte meget nyt frem om enkelte Organers Udvikling fra den første Celledeling, men virker nu tørre og formalistiske.

Omkring Midten af 1870'erne skete der imidlertid en Ændring i W.s morfologiske Opfattelse, idet Nedstammingslæren nu blev en Ledetraad for ham. Var hans tidligere Arbejder ontogenetiske, blev de nu komparativ-fylogenetiske, saaledes især hans store i Frankrig trykte Skrift »De l'ovule« (1878), der bragte vigtigt nyt om Planteæggets Morfologi og Udvikling hos mange forskellige Planter, hans to Afhandlinger om Cycadeerne (Overs. Vid. Selsk. Fhdl. 1877 og 1879) og hans Podostemacéstudier. I sin Opfattelse af Evolutionen sluttede W. sig aldrig helt til Darwinismen, men hans Begejstring for den aabenbare hensigtsmæssige Bygning hos mange Dyr og Planter gjorde ham til en stedse varmere Tilhænger af Lamarckismen. Sin Stilling til disse Teorier begrundede han 30

Aar senere i Afhandlingen »Om Planteriget's Livsformer« (Univ. Progr. Juni 1908) og i flere Pjecer og Artikler. En samlet Fremstilling gav han i den populære Bog »Nedstammingslæren« (1915), hvori han, der var en religiøs Natur, søgte at vise, at Udviklingslæren ikke kolliderer med Kristendommen. Mod W.s lamarckistiske Opfattelse tog W. Johannsen skarpt til Orde i Skriftet »Falske Analogier« (1914), hvorover W. blev meget ilde berørt.

Allerede tidligt var W. begyndt paa at studere danske Blomsterplanter's Morfologi, og disse Studier blev efterhaanden mere og mere biologiske. I sine »Smaa biologiske og morfologiske Bidrag« (Bot. Tidsskr., IX—X, 1876—78) gav han de første, mønstergyldige Prøver paa, hvorledes en Plantes Biologi bør skildres fra Spiring til Frøspredning, og han illustrerede dem med sine egne særdeles instruktive Tegninger. De store Forskelligheder, han mødte i Planteriget, søgte han at overskue ved at udarbejde en Slags morfologisk-biologisk Systematik. Dette skete i et af hans bedste og idérigeste Skrifter »Om Skudbygning, Overvintring og Foryngelse« (Naturh. For.s Festskr. 1884), der virkede stærkt inciterende paa mange yngre Botanikere. Han behandlede deri særlig nordiske Arter, men navnlig i sine sidste Aar søgte han at udvide sit System til at omfatte Livsformerne hos alle Planter og gav i »Økologiens Grundformer« (Vid. Selsk. Skr., 8. Rk., naturvid.-math. Afd., IV, 1923) et Udkast dertil; han havde samlet et vældigt Materiale, men naaede ikke at faa det bearbejdet. En Del deraf har han forud behandlet i flere Afhandlinger som »Halofyt-Studier« (sst., 6. Rk., VIII, 1898), »Om Jordudløbere« (sst., 8. Rk., II, 1918) og i Serien »The structure and biology of arctic flowering plants« (I—II), hvorved flere yngre Botanikere har været Medarbejdere (Medd. om Grønland, XXXVI—XXXVII, 1912—21), og i næsten alle hans større Arbejder findes Undersøgelser af denne Kategori.

At slige morfologisk-biologiske Undersøgelser er af stor Værdi for Plantegeografien, var vist af tyske Botanikere, og ganske naturligt fulgte W. deres Metode i sit første plantegeografiske Arbejde, det grundlæggende Skrift »Om Grønlands Vegetation« (Medd. om Grønland, XII, 1888), hvori de forskellige Formationer begrænses og beskrives paa en særdeles anskuelig Maade, og hvori han hævder, at den af Blytt og Nathorst forfægtede Teori om en postglacial Forbindelse mellem Grønland og Europa var unødvendig til Forklaring af Vegetationens Oprindelse. Denne Paastand førte til en lærerig Polemik mellem ham og Nathorst. Ikke længe efter sin Genansættelse i Danmark fattede W. den Plan at give en lignende

Skildring af vort Lands Planteformationer, og hans første Forsøg derpaa findes i »Botaniske Ekspeditioner«, I—II (Vid. Medd. 1890 og 1891), hvori Marsk- og Klitformationerne i det sydvestlige Jylland beskrives. Disse og nogle senere lignende Afhandlinger (om Skaridsø, Fanø og Blaavand, Skagen) virkede stærkt inciterende paa de unge Botanikere og blev Mønstre for mange af deres Publikationer. Det før nævnte Skrift »Lagoa Santa« er et Værk af samme Karakter, og alle disse Studier af Vegetationen paa vidt forskellige Steder paa Jorden viste W., at der var større Problemer at løse i Plantegeografien, og hans Forsøg paa at løse dem blev hans berømteste Arbejde »Plantefund. Grundtræk af den økologiske Plantegeografi« (1895). Han grundede med denne Bog en helt ny botanisk Disciplin, Økologien eller Læren om Planternes Husholdning, som denne er betinget af deres fysiologiske Funktioner, morfologisk-biologiske Forhold og de ydre Kaar (de økologiske Faktorer). Arter af de forskelligste »Livsformer« kan trives under de samme Kaar og vokse sammen i fysiognomisk karakteristiske »Samfund« (Eng, Skov, Tundra, o.s.v.), som W. delte i fire Klasser efter deres Forhold til Vandet. Bogen, der n. A. udkom paa Tysk og senere paa flere Sprog, vakte stor Opsigt Verden over og fremkaldte en Litteratur paa Afhandlinger i Tusindvis. Med Benyttelse af disse kunde W. med Assistance af M. Vahl 1909 udgive en meget forøget Udgave paa Engelsk »Oecology of Plants« og 1914—18 med P. Graebner en rigt illustreret 3. Udgave paa Tysk.

W.s senere plantegeografiske Arbejder handler næsten alle om de danske Plantefund. Forarbejder til en udførlig Skildring af disse er flere mindre og et Par større Afhandlinger: »Bidrag til Vadernes, Sandenes og Marskens Naturhistorie« (Vid. Selsk. Skr., 7. Rk., II, 1906) og »Den danske Planteverdens Historie efter Istiden« (Univ. Progr. Nov. 1904), og inden sin Død naaede han at faa fuldført tre Bind af sit største Værk »Dansk Plantevækst«. I et let læseligt Sprog og baseret paa en overvældende Mængde af mest egne Iagttagelser har han heri meget indgaaende skildret 1) Strandvegetationen (1906), 2) Klitterne (1907—09) og 3) Skovene (1916—19).

Allerede i 1890'erne fattede W. Planen om en grundig Undersøgelse af vore nordlige Bilandes Flora og Vegetation, og han fik sendt flere yngre Botanikere derop. Det første Resultat heraf blev et Værk paa tre Bind »Botany of the Færøes« (1901—08) udgivet af ham selv, men mest skrevet af andre ligesom de hidtil udkomne Hæfter, der under Fællestitlen »The Botany of Iceland« blev udgivet af W. og L. Kolderup Rosenvinge. Derimod gav han selv en ny Skildring af »The vegetation of Greenland« i Værket »Green-

land« (I), først trykt 1928. Af den heri givne systematiske Oversigt over W.s større Værker ses det, at han med Undtagelse af Fysiologien og delvis Kryptogamologien arbejdede i alle Botanikkens Discipliner, og skal man nævne nogen som Danmarks hidtil største, mest vidtspændende Botaniker, maa det blive W. Hans Arbejdsenergi var forbausende, og han havde en lykkelig Evne til at faa sine oftest paa en Mængde Detailundersøgelser baserede Arbejder fra Haanden. Han var rig paa frugtbare nye Ideer, der i en Aarrække satte deres stærke Præg paa den botaniske Forskning, og han blev anset som en af Europas førende Botanikere, hvad der gav sig Udtryk i, at han blev valgt til Præsident for Association internationale des Botanistes for 1913 og i Aarenes Løb til Medlem eller Æresmedlem af en lang Række udenlandske Selskaber samt fik tildelt det svenske Videnskabs Akademis store Linnémedaille i Guld 1922. Her hjemme blev han 1877 Medlem af Videnskaberne Selskab og 1903 Æresmedlem af Botanisk Forening.

Trods sit intense videnskabelige Arbejde og mange Embedsforretninger kunde W. dog afse Tid til at virke som et aktivt Medlem af flere Kommissioner og Komiteer, for Danmarks geologiske Undersøgelse (1896—1917), for mange arktiske Ekspeditioner m. m. Størst Betydning for Naturvidenskabernes Fremskridt i Danmark har han dog haft som Medlem af Carlsbergfondets Direktion 1889—1922. 1907—08 var han Universitetets Rektor.

W. var en myndig Mand, der havde nøje Indseende med Virksomheden i de Institutioner, der stod under hans Ledelse. Han var en Mand med stærke Sympatier og Antipatier og kunde være haard i sin Dom over dem, han ikke kunde lide, og skarp i sine Indlæg i de ikke faa Polemikker, han tog Del i. Paa den anden Side var han en indflydelsesrig Støtte for dem, hos hvem han sporede Evner og Fremdrift. Han tog ikke offentligt Del i Politik, men lagde ikke Skjul paa, at han med sin kristne og konservative Indstilling fandt en Aandsretning som Brandesianismen og radikal Politik lige utiltalende. Han var en varm Patriot, og Genforeningen 1920 var en af de festligste Begivenheder i hans Liv. Medens han i mange Aar havde sine nærmeste Forbindelser i Tyskland, sluttede han sig i sine sidste Aar mere til engelske og franske Fagfæller. Sit brasilianske Herbarium solgte han til Botanisk Museum. Tre Slægter af Blomsterplanter er kaldt *Warmingia*.

Efterladte Papirer i Botanisk Centralbibliotek og Det kgl. Bibliotek. — R. 1888. DM. 1890. K.² 1907. K.¹ 1911. F.M.G. 1918. — Maleri af N. V. Dorph 1891 og af Knud Larsen 1915 (Carlsberg Laboratoriet). Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri af

Videnskabernes Selskab 1897 (Videnskabernes Selskab). Træsnit 1899. — Mindesmærke rejst af den brasilianske Stat 1932 i Lagoa Santa. Buste af J. J. Bregmø 1927 uden for Botanisk Laboratorium.

Botanisk Tidsskrift, XXXIX, 1927. Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie, 1924—26, I, S. 617—65, 776—804; II, S. 367—99 (med Henvi-
sninger til ældre biografisk Litteratur). Samme i V. Meisen: Prominent Danish
Scientists, 1932, S. 156—60. Bavnen, XXX, 1933. Svend Dahl: Den danske
Plante- og Dyreverdens Udforskning, 1941 (se Registeret).

Carl Christensen.

Warming, Jens Christian Jespersen, 1873—1939, Statistiker, Nationaløkonom. F. 9. Dec. 1873 i Kbh. (Johs.), d. 8. Sept. 1939 i Gentofte, Urne paa Ass. Kgd. Forældre: Botanikeren, senere Professor Eug. W. (s. d.) og Hustru. Gift 13. Juli 1904 i Lillehammer, Norge, med Marie Knudsen, f. 18. Maj 1876 i Sødinge, Fyn, D. af Friskolelærer Knud Rasmussen (1837—1920) og Kirstine Rasmussen (1846—1922).

W. blev Student 1891 fra Metropolitanskolen, var Elev paa Askov Højskole 1893—94 og blev juridisk Kandidat 1897. S. A. rejste han til U.S.A., hvor han i henved tre Aar var Lærer ved den danske Højskole i Nysted i Nebraska. Efter Hjemkomsten supplerede han sin Uddannelse ved 1901 ogsaa at tage statsvidenskabelig Eksamen. 1901—04 var han Assistent ved Universitetets statistiske Laboratorium, og 1904 blev han Kontorchef i Statens statistiske Bureau uden at have passeret de lavere Tjenestegrader. 1902—05 var han tillige Docent i Samfundøkonomi ved Landbohøjskolen. Hans Maal var dog Universitetet, og efter at han 1903 forgæves havde deltaget i Konkurrencen om en statsvidenskabelig Docentpost, overdroges det ham 1906, da denne Post atter var blevet ledig, at virke som Docent i Danmarks Statistik. 1911 konkurrerede han paa ny uden at sejre, denne Gang om den ved Wm. Scharlings Død ledigblevne Professorpost, og først 1919 naaede han Professorstillingen, idet der oprettedes et særligt Professorat for ham i Statistik. Samtidig opgav han Kontorchefstillingen i Statistisk Departement. Jævnside med sin Universitetsgerning gik W. stærkt op i sine vidtspændende Samfundsinteresser, og paa adskillige Omraader blev hans Indsigt og store Arbejds-
kraft taget i Brug. Han var saaledes Formand for Boligkommissionerne af 1916 og 1918, var Medlem af Kbh.s Borgerrepræsentation 1917—21, valgt paa en kristelig-social Liste, og havde Sæde i en Række offentlige Udvalg, saasom Udvalget til Tilvejebringelse

af dansk Arbejdskraft til Landbruget 1915—19, Husholdningsudvalget 1917—19 og Socialministeriets Arbejdsudvalg 1932. Hans store Interesse for Boligspørgsmaalet medførte, at han 1918—34 var Bestyrelsesmedlem i Landmandsbankens Byggeselskab, fra 1918 Formand for Ejendomsaktieselskabet Hjem og fra 1927 Bestyrelsesmedlem i Kbh.s socialfilantropiske Boligselskab. Som ivrig Afholdsmænd var han 1903 Medstifter af Studenternes Afholdsforening, og hans stærke kristelige Interesse gav sig bl. a. Udslag i, at han 1904—06 var Formand for Studenterhjemmet, fra 1912 Formand for Nathanaelskirkens Menighedsraad og fra 1921 for Kristeligt Studenter-Settlement. W.s litterære Hovedværk er hans »Haandbog i Danmarks Statistik«, som udkom 1909—13, beregnet for de statsvidenskabelige Studenter, og i stærkt forkortet Form (»Lærebog i Danmarks Statistik«) paa ny 1920 som Undervisningsgrundlag for de juridiske studerende. I helt omarbejdet og betydeligt udvidet Skikkelse udgav W. atter Bogen 1929—30 under Titlen »Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv«, efterfulgt 1934 af en mindre Lærebog for Juristerne »Danske Samfundsproblemer i statistisk Belysning«. Foruden disse Værker foreligger der adskillige andre Arbejder fra W.s Haand, dels hans Konkurrenceafhandlinger »Gode og daarlige Tider« (1903) og »Arbejdsløn og Rente« (1911), dels hans Forelæsninger over »Landbrugspolitik« (1932) og »Landbrugets Grænse-Kalkulationer« (1933). Som Bidrag til Løsningen af Tidens økonomiske og sociale Spørgsmaal udsendte han en Række Lejlighedsskrifter, saaledes 1924 »Valutaspørgsmaalet« og 1935 »Provinsen og Hovedstaden med særligt Hensyn til Industrien« samt Afhandlingen »Industri eller Landbrug?«, indeholdende en hel Femaarsplan for Beskæftigelse og Valuta i Danmark. I »Danmarks Sociallovgivning« (I, 1918) skrev han Afnittet om Boliglovgivning. Desuden er han Forfatter til talrige Artikler i faglige Tidsskrifter og Dagspressen. 1934 kom hans meget omstridte Skrift: »Sociale Breve til Menigheden«.

W.s økonomiske Afhandlinger er alle rige paa Enkeltheder, men den metodiske Bearbejdelse af disse træder til Tider noget i Baggrunden. W.s Livsførelse og ydre Fremtræden var præget af Askese. Redelighed og Sanddruhed kendetegnede Livet igennem hans Færd, der var uden Svig, og i det stille øvede han meget godt mod trængende, han mødte paa sin Vej.

Adolph Jensen i Nationaløkonomisk Tidsskr., LXXVII, 1939, S. 205—10. Tidsskr. for Landøkonomi, s. A., S. 690 ff. Ugeskrift for Landmænd, LXXXIV, s. A., S. 584. Højskolebladet, LXIV, s. A., S. 600 f. H. Cl. Nybølle i Univ. Progr. Nov. 1939, S. 147—52.

P. Grønvold.

Warming, Kai, f. 1875, Ingeniør, Kemiker. F. 6. Juli 1875 i Kbh. (Frbg.). Forældre: Læge, Dr. med. Peter Henrik W. (1836—92) og Gerda Regisse Paulsen (1845—1929). Gift 27. Marts 1903 i Kbh. (Helligg.) med Agnete Christine Tvermoes, f. 20. April 1878 i Kbh. (Helligg.), D. af Overretsprokurator, senere Etatsraad Ferdinand Emil Torné T. (1828—1912, gift 1° 1860 med Elisa Nicoline Claudine Charlotte Klauman, 1840—64) og Ida Wilhelmine Buchwald (1844—1932).

W. blev Student 1893 fra Birkerød, cand. phil. n. A. og 1899 cand. polyt. som Fabrikingeniør. Efter Eksamen fik han Ansættelse paa Patentkommissionens Kontor. Fra Begyndelsen af 1900 til Udgangen af 1905 var han Laboratoriefchef i det franske kemiske Firma Les établissements Poulenc Frères, og fra Nytaar 1906 kom han til Norge som Driftsbestyrer paa en Fabrik ved Sarpsborg til Fremstilling af Kalciumkarbid og Ferrosilicium tilhørende Usines electrochimiques de Hafslund. Sommeren 1907 ansattes han som Overingeniør ved Akts. Dansk Svovlsyre og Superphosphat Fabrik og Akts. Blaakilde Møllens Fabrikker, en Stilling, han beklædte til 1940; 1913 blev han tillige Overingeniør ved Akts. Svovlsyre og Superfosfatfabrikken Limfjorden og fra 1914 endvidere ved Akts. Fredericia Svovlsyre- og Superfosfatfabrik. W., der 1920 blev Medlem af Danske kemiske Foreningers Fællesraad, var 1920—24 Delegeret ved Union internationale de la chimie pure et appliquée's Konferencer. 1922 blev han Medlem af Arbejdsgiverforeningens og Industrifagenes Hovedbestyrelse. 1926—32 var han Formand for Dansk Ingeniørforenings kemisk tekniske Sektion. 1927 blev han Medlem af Indenrigsministeriets Arbejdsudvalg i Henhold til Loven af 4. Marts 1924, 1937 Medlem af Akademiet for de tekniske Videnskaber.

Poul Vinding.

Varming, Kristoffer Nyrop, 1865—1936, Arkitekt. F. 14. Febr. 1865 i Øster Alling, d. 21. Juli 1936 i Kbh., begr. i Hellerup. Forældre: Sognepræst L. V. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 28. Juli 1896 i Maribo med Elisabeth Ruge, f. 7. Juli 1872 i Maribo, D. af Apoteker Theodor Andreas Vilhelm R. (1840—92) og Birgitte Caroline Dahl (1849—97).

V. gennemgik Kunstakademiets Arkitekturskole 1885—92 og vandt 1895 den lille Guldmedaille. Han var en typisk, men næppe betydelig Repræsentant for den Retning, der var udgaaet fra Herholdt og videreført bl. a. af Hans J. Holm, Martin Nyrop og Martin Borch (de to sidste var V.s Onkler). Denne Retning var kendetegnet ved en hjemlig, malerisk Benyttelse af de historiske

Motiver, men ikke sjældent, navnlig i Aarene omkring Aarhundredskiftet, uden dyberegaende Forstaaelse for disses rumlige Funktioner. V. deltog paa forskellig Maade i sin Retnings Udvikling og gav ogsaa selv Bidrag til denne (Indflydelse fra den barokke Strømning; Beundring for Ulrik Plesner; Anvendelse af Beton og Jernbeton; Forstærkning af det plastiske Element i Udformningen, tydeligt f. Eks. i hans Kingos Kirke i Bragesgade, 1910; nogen Tilbagestrængning af italienske Motiver for danske, navnlig fra Herregaardene). Til Slut optog han som hele Samtiden Klassicismen. Over V.s Hovedværk, Sindssygeanstalten i Nykøbing S. (1910—16, Eckersbergmedaillen 1914), den første her hjemme efter Pavillonsystemet, er der trods Bygningernes indbyrdes Uensartethed et hyggeligt og tiltalende Præg baade med Hensyn til det store Anlægs Indpasning i Terrænet, Enkelpartiets Udformning og den stofflige Behandling navnlig af det ydre. Nævnes kan tillige: Realskolen i Næstved (1900); Garnisonssygehuset sst. (1903); Landbohøjskolens Serumlaboratorium, Bülowvej 27 (1908); Menigheds- huset, Pileallé 3 (1912, præmieret); Domhuset i Horsens (1918); Landsretsbygningen i Viborg (1917—20); det nye Universitetsbibliotek ved Fred. Bajers Plads (1935—38, fuldent af Einar Andersen). En Villa som den pragtfulde »Piniehøj«, Rungsted Strandvej 37 (1899), er et oplysende Eksempel paa den urolige, udvendige Romantik, som Schultze-Naumburg i Begyndelsen af det nye Aarhundrede kaldte til Kamp imod. I V.s Artikler og Afhandlinger kunde hans Trofasthed over for de Mennesker og de Værdier, han holdt af, navnlig Fædrelandskærlighed og historisk Sans, give sig smukke Udtryk. Hans Forhold til de yngre Arkitekter var overvejende reaktionært. V. var tilsynsførende Arkitekt ved de under Justitsministeriet hørende Bygninger 1913—29 og ved Statens Sindssygehospitaler 1913—32 samt kgl. Bygningsinspektør fra 1923 til sin Død, endvidere Redaktør af »Architekten« 1905—11, Formand for Akademisk Arkitektforening 1913—17, fra 1925 Medlem af Akademiet og 1925—31 tillige af Akademiraadet. — R. 1917. DM. 1928. — Portrætteret paa to Gruppebilleder af Erik Henningsen, paa Fr.borg (farvelagt Kultegning 1905) og i Privateje (Pastel). Maleri 1916 af Knud Larsen.

Architekten, Medd. fra Akad. Arkitektforen., V, 1902—03, S. 81 ff.; VI, 1903—04, S. 221—24; XI, 1908—09, S. 385—90; XV, 1912—13, S. 505—08; XIX, 1916—17, S. 1—7, 9—14, 17—21, 25—29; XXXIV, 1932, Maanedshæfte, S. 21; XXXVIII, 1936, Ugehæfte, S. 141. Dansk Arkitektur gennem 20 Aar, 1892—1912, 1912, S. 129—34. Svend Dahl: Universitetsbibliotekets nye Bygning, 1938.

Knud Millech.

Varming, David Ludvig Carl August, 1816—84, Præst og Sprogforsker. F. 4. Okt. 1816 i Knebel paa Mols, d. 2. Aug. 1884 i Kbh. (Frbg.), begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Sognepræst Christen Larsen Warming (1754—1819) og Elisabeth Margrethe Byberg (1781—1845). Gift 1° 13. April 1849 i Kbh. (Holmens) med Julie Svane Jermiin Seerup, f. 20. Dec. 1826 i Gerding, d. 21. Dec. 1856 i Ærøskøbing, D. af Sognepræst, sidst i Borre, Henrik Christensen S. (1788—1843, gift 1° 1820 med Cathrine Elisabeth Rottenburg Andrup, 1788—1821, gift 1° 1815 med Købmand Hans Hansen Sauerbier, ca. 1784—1818) og Villadine Kirstine Colding (1798—1854). 2° 19. Maj 1858 i Marstal med Doris Magdalene Nyrop, f. 23. Okt. 1833 i Køge, d. 5. Okt. 1894 i Ribe, D. af Skolebestyrer i Køge, senere Sognepræst i Udby, Tudse Hrd., Christopher N. (1805—79) og Helene Ahlmann (1807—74).

V. blev Student 1834 fra Aarhus, cand. theol. 1842, Lærer ved den Bay-Kirketerp'ske Skole i Randers 1847, Kateket og Førstelærer ved Borgerskolen i Ærøskøbing 1848, Sognepræst i Øster og Vester Alling ved Randers 1858, i Sal og Ejsing ved Skive 1866; 1882 tog han sin Afsked og flyttede til Kbh.

V. har ydet Bidrag til den Dialektlitteratur, der i 1850'erne og 60'erne hidførte en gennemgribende Ændring i Opfattelsen af de jyske Dialekters Stilling inden for vor Sprogklasse. Hans Forfatterkab fremkaldtes af Videnskabernes Selskabs Prisopgave fra 1854, hvori der ønskedes ikke blot »en Fremstilling af den jyske Sprogarts grammatiske og dialektologiske Beskaffenhed over hele Halvøen«, men ogsaa Løsningen af et Problem, der hænger sammen med de i Datiden fremherskende Hypoteser om Dialektforskellenes store Alder og Sammenhæng med forhistoriske Stammeforskelle: hvorvidt det jyske Almuesprog, »hvis kjendelige og betydelige Slægtskab med engelsk Talesprog og engelske Dialekter er en af dens karakteristiske og stærkest udprægede Egenskaber«, er opstaaet ved en Sammensmeltning af »to i Fortiden afvigende Sprogarter, den ene skandinavisk-nordisk, den anden germanisk-angelsaxisk, som maaske kunne antages at have nordfra og syd fra med Folkestammerne banet sig Indgang paa den jyske Halvø«. V.s Betingelser for at løse Opgaven var ikke daarlige; hans Belæsthed var omfattende, og han øvede nu og da skønsom Kritik over for sit til Dels middelmaadige Materiale; men hans Anvendelse af Rasmus Rasks Synspunkter røber — i Sammenligning med K. J. Lyngbys — metodisk Usikkerhed og Uklarhed. Af Breve til Historikeren F. Schiern fremgaar, at han følte sig bundet af Opgavens Ordlyd, men alligevel vendte sig mod Hypotesen om et nært Slægtskab

mellem Jysk og Angelsachsisk; dog turde han ikke, saaledes som K. J. Lyngby gjorde det et Par Aar senere, anse Jysk for en rent nordisk Sprogart, men tænker sig et jysk Oldsprog som et selvstændigt Mellemed mellem Angelsachsisk og Oldnordisk. I selve Besvarelsen (fra 1856), for hvilken V. fik tilkendt en Belønning, men ikke den udsatte Medaille, synes hans Standpunkt at have været uklart og vakkende. Men i den omarbejdede trykte Udgave »Det jyske Folkesprog« (1862), der ganske vist heller ikke er fri for Modsigelser, formulerer han sit endelige Standpunkt — der maaske er paavirket af K. J. Lyngby, hvis sønderjyske Sproglære dog ikke nævnes — saaledes: »alle, baade nörre- og sønderjyske Sprogarter tilsammen vise, at de i deres Grundvæsen ere skandinaviske, og at Olddansk er den fælles Kilde, hvorfra de ere udsprungne«. Bogen bygger paa et omfattende Materiale, rummer en Del gode Iagttagelser og bringer vidtløftige, men ofte uklare, Sammenligninger med Gammeldansk, Oldnordisk, Norsk, Angelsachsisk, Oldfrisisk, Nordfrisisk, Oldsachsisk og Nedertysk. I mere populær Form fremsatte V. sine Anskuelser i »Udsigt over de jyske Dialektforhold« i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, I (1866—67); ogsaa denne Afhandling bringer gode Iagttagelser, men lider af de samme metodiske Fejl som Bogen om det jyske Folkesprog. Mindre fremtrædende er disse Fejl i nogle af hans øvrige Smaaafhandlinger om sproglige Emner, f. Eks. »Om enslydende Ord i Dansk« (Skoleprogr. fra Aarhus 1870) og »Om overgang af mærket j i nord. gerningsord« (Aarb. f. nord. Oldk. 1871). I »Samlinger til jydsk Historie og Topografi«, V (1874—75) har V. beskrevet den mærkelige gamle Altertavle i Sal Kirke.

C. Nyrop: Slægten Nyrop, 2. Udg., 1908, S. 96 ff. Oversigt over Vidensk. Selskabs Forhandl., 1853, S. 270; 1856, S. 279. Tidskr. f. Phil. og Pæd., X, 1872—73, S. 23 f., 34 f. Fra Rask til Wimmer, 1937, S. 104 f. K. J. Lyngby's jyske Grammatik, udg. af A. Bjerrum, 1942, S. 32 ff., 118 ff. Erik Varming: Erindringer om Sognepræst L. Varming og Sal Præstegaard, 1942.

Anders Bjerrum.

Warncke, Theodor Sophus, 1820—90, Læge. F. 21. April 1820 i Kbh. (Frue), d. 11. Dec. 1890 sst. (Johs.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Overlærer ved den mosaiske Drengeskole, Professor Ludvig Holberg W. (1787—1848) og Marie Rée (1789—1864, gift 1° 1806 med Grosserer Falck Ahronsson, 1777—1816). Halvbroder til Professor Arnold Ahrensen (s. d.). Gift 4. Aug. 1865 i Gerlev ved Slagelse med Laura Nicoline Jacobsen, f. 2. Nov. 1846 paa Førslevgaard, d. 7. Aug. 1895 i Stockholm, D. af senere Godsejer,

Etatsraad Jacob J. til Falkensten (1816—93) og Julie Marie Brandt (1817—77).

W. tog farmaceutisk Eksamen 1840. Trods smaa Kaar og vanskelige Forhold fortsatte han Læsningen og tog Studentereksamen 1845, privat dimitteret, og medicinsk Embedseksamen 1851. Paa en Studierejse, bl. a. til Scherer i Würzburg, uddannede han sig 1854—56 i medicinsk Kemi, der dengang var begyndt at faa Betydning, og var efter sin Hjemkomst 1856—58 ansat ved et kemisk Laboratorium, der af Overmedicus S. M. Trier var oprettet ved Frederiks Hospital. Her foretog han kemiske Undersøgelser for Hospitalet og praktiserende Læger og skrev samtidig flere Afhandlinger om kemiske Emner, bl. a. sin Disputats »Om Benzoesyrens Indvirkning paa enkelte Sider af det dyriske Stofskifte og om Allantoinets og Oxalsyrens Forekomst i Urinen« (1858). Desuden udgav han flere farmakologiske Arbejder og var 1858—59 Privatdocent ved Universitetet i Farmakologi, i hvilket Fag han 1863 ansattes som Docent med Titel af Professor. 1869 blev han Lektor og 1872 Professor ordinarius. Som Videnskabsmand var W. meget lidt produktiv, men hans Forelæsninger skal have været mere anlagt for praktisk Lægegerning end hans Forgængers og derfor et Fremskridt. Ved Udarbejdelsen af nye Farmakopeer og som Medlem (1865) af en Kommission til Udarbejdelse af en fælles skandinavisk Farmakopé udførte han et betydeligt og dygtigt Arbejde. 1866—90 var han Medlem af Sundhedskollegiet. — R. 1864. DM. 1884. K.² 1888.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1858, S. 53 f. Ugeskrift for Læger, 4. Rk., XXII, 1890, S. 601—04. Bibliotek for Læger, 7. Rk., II, 1891, S. 96 f., 109 f. Blad for pharmaceutisk Medhjælperforening, I, 1890—91, S. 26 f.

Julius Petersen (L. S. Fridericia)*.

v. Warnstedt. Den adelige Slægt v. W., som vel har taget Navn efter W. i Kreis Quedlinburg, forekommer tidligst 1205 i Harzen med Heinrich W. og Heinrich W. jun., 1226 i Mecklenburg med Arnold W. og 1295 med Godefridus W. i Priegnitz. Hovedgrenen til Königsberg i Priegnitz delte sig i første Halvdel af det 15. Aarhundrede i to Linier, af hvilke den ældste endnu lever i Sverige, hvor den blev introduceret 1625; til den yngre Linie hørte brandenburgsk Gehejmeraad, Statholder i Uckermark Engelhardt v. W. (ca. 1475—1542) til Königsberg m. m., hvis Sønneson kejserlig Statholder i Halberstadt Georg v. W. (ca. 1580—1639) var Fader til dansk Oberst Friedrich Wilhelm v. W. (ca. 1620—77) til Schwasdorf, hvis Søn Amtmand

over Antvorskov og Korsør Amter Etatsraad Christian Hans v. W. (1675—1742) var Fader til Sophie Hedevig v. W. (1707—68), der ægtede Overlanddrost, Gehejmerraad Christoph Ernst v. Beulwitz (1695—1757, s. d.), og til Kaptajn Johan Ludvig v. W. (1706—55), der var Fader til Sophie Hedevig v. W. (1753—1807), gift med Kammerherre, Lensgreve Frederik Ludvig Schulin (1747—81) til Frederiksdal, og til de nedenn. Teaterchefen Hans Wilhelm v. W. (1743—1817) og Gehejmekonferensraad Friederich (Fritz) Carl v. W. (1750—1811). Denne var Fader til Louise Theodata v. W. (1777—1835), der først var gift med Major, Kammerherre, Greve Hannibal Wedell (1780—1828), dernæst med Generalløjtnant, Kammerherre Frederik Juel (1761—1827, s. d.), til Charlotte Marie Louise v. W. (1787—1868), der ægtede Amtmand, Kammerherre Baron Christian Lente Adeler (1784—1844, s. d.), til Overlandevejinspektør, Kammerherre Georg Emil Friedrich v. W. (1785—1836), til Agnes Cecilie Wilhelmine v. W. (1788—1829), gift med Overvejinspektør, Kammerherre Godske Hans Ernst v. Krogh (1778—1852, s. d.), til Overlandforstmester Hans Adolph v. W. (1791—1853) — hvis Datter var Agnes Charlotte Juliane Ottilie v. W. (1824—1910) — og til Kaptajn, Kammerherre Franz Ludvig Ferdinand v. W. (1785—1840) til Løjtmark og Espenæs; af dennes Sønner skal nævnes Amtmand, Kammerherre Carl Ludvig v. W. (1808—68), der var gift med sin ovenn. Kusine Agnes Charlotte Juliane Ottilie v. W. (1824—1910), og Forfatteren, Amtmand, Kammerjunker Adolph Eduard Friedrich Johannes v. W. (1813—94), med hvis Søn mecklenburgsk Oberstløjtnant Conrad Egmont Gustav v. W. (1864—1918) denne Linie uddøde. — Ovenn. Gehejmerraad Engelhardt v. W. (d. 1542) var Oldefader til mecklenburgsk Gehejmerraad, Hofstaldmester og Amtmand Wilhelm v. W. (1606—70), hvis Sønner var dansk Oberstløjtnant Hans Joachim v. W. (ca. 1645—ca. 1700) til Vielist og svensk Kaptajn Adolph Friedrich v. W. (1639—91) til Sildemow m. m., hvis Sønnesønner var nedenn. Kammerherre Daniel Nicolaus v. W. (1729—1802), Overpostinspektør, Gehejmekonferensraad Adolph Friederich v. W. (1723—83) og Oberst Georg Heinrich v. W. (1725—75); denne var Fader til Overførster, Gehejmekonferensraad Wilhelm Christian Carl August v. W. (1769—1834).

Goth. Adeliges Taschenbuch, A, 1939, S. 597—601. Louis Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, IV, 1900, Tillæg; V, 1902, S. 273—78. Meddelelser fra Fændrik Christopher von Warnstedt, Stockholm.

Albert Fabritius.

v. Warnstedt, Friederich (Fritz) Carl, 1750—1811, Embedsmand. F. 13. Febr. 1750 paa Ejdet, Nordfjord, Norge, d. 5. Sept. 1811 paa Løjtmark, begr. i Karby. Forældre: Kaptajn ved berghusiske Infanteriregiment Johan Ludvig v. W. (1706—55) og Ingeborg Marie Ebio (1715—64). Gift 25. Okt. 1776 paa Runtoft med Johanna Wilhelmina Friderica Rumohr, f. 11. Nov. 1757 paa Runtoft, d. 22. Juni 1827 paa Espenæs, D. af Landraad Christian August R. til Runtoft, Drült og Gross Steinrade (1721—75) og Komtesse Charlotte Amalie Ahlefeldt (1729—1803).

v. W. blev 1758 Page og 1766 første Page hos Christian VII., hvis Gunst han vandt. Han var i mange Aar hans erklærede Yndling, fulgte ham 1768 paa hans Udenlandsrejse og blev 1770 Rejsestaldmester og Kammerherre. Febr. 1771 blev han pludselig styrtet som et Offer for Kongens Lunefuldhed og de mange Hofintriger og blev udnævnt til Sekondløjtnant i Livregiment Ky-radsérer. Efter Struensees Fald forlod han midlertidig Landet og studerede 1773—76 Forstvidenskab i Tyskland, Schweiz og Italien. 1776 udnævntes han til Jægermester i Rendsborg og Steinfurt Amter og Søndre Ditmarsken og forflyttedes 1780 i samme Egenskab til 2. slesvigske Distrikt. Han tog her ledende Del i Forst- og Jagtordningen. C. D. F. Reventlow betegnede ham 1796 som den kundskabsrigeste Forstmand blandt de kgl. Jægermestre. Han var en Mand med mange aandelige Interesser. Fra 1796 ejede han Løjtmark og Espenæs. — Kammerjunker 1769. Gehejmerraad 1808. Gehejmekonferensraad s. A. — Hv. R. 1782.

L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, IV, 1900, S. 288; V, 1902, S. 275 ff. Aage Friis: Bernstorffske Papirer, I—III, 1904—13. Kabinetstyrelsen i Danmark 1768—72, udg. af Holger Hansen, I—III, 1916—23. Inkvisitionskommissionen af 20. Januar 1772, udg. af Holger Hansen, I—V, 1927—41.

Poul Engelstoft.

v. Warnstedt, Hans (ved Daaben Johan) Wilhelm, 1743—1817, Officer, Teaterdirektør, Diplomat og Hofmand. F. 13. Sept. 1743 i Fredericia, d. 20. Okt. 1817 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Broder til Fritz v. W. (s. d.). Gift 1° 6. Okt. 1780 i Kbh. (Slotsk.) med Dorothea Louise v. Berger, f. 31. Okt. 1755 i Kbh. (Slotsk.), d. 19. Dec. 1788 sst. (Petri), D. af Hofmedicus, senere Livlæge J. C. J. v. B. (s. d.) og Hustru. 2° 23. Sept. 1795 i Kiel med Johanne v. Schilden, f. 1741 i Hamburg, d. 28. Aug. 1805 i Kiel, D. af Godsejer Johann Erich v. S. til Haseldorf, Altenkoog og Giesten-sand (1701—75) og Anna Margaretha Sass.

Faderen, der en Tid var degraderet paa Grund af sit ulovligt indgaaede Ægteskab, fik en Kommando i Norge, hvorfra Sønnen 1755, samtidig med Faderens Død, kom til Kbh. og n. A. optoges paa Landkadetakademiet. Familien var fattig, men fandt formaaende Beskyttere i H. H. v. Eickstedt og Etatsraad Werwer. 1762 blev v. W. Sekondløjtnant ved Kronprinsens Regiment og 1766 Premierløjtnant; 1769 avancerede han til Kaptajn, og kort efter blev han Major og Generaladjutant hos Christian VII. Struensee sendte ham til St. Petersborg for at meddele Kejserinde Katharina Bernstorffs Afsked, men v. W. blev paa Grund af sin beskedne Charge kun modtaget af Udenrigsministeren. Han misforstod i nogen Grad Sendelsen og fik ved Hjemkomsten Stuearrest. Det var ikke som Officer, i hvilken Egenskab han gjorde Tjeneste i Helsingør, endnu mindre som Diplomat, at v. W. indlagde sig Fortjeneste; hans Betydning tilhører Det kgl. Teater, hvor han 1778 blev administrerende Direktør. Der havde man paa det Tidspunkt Brug for en Mand, som forenede Punktighed, Ordenssans og Disciplin med boglig Dannelse. Som sine Yndlingsforfattere nævner han Wessel, Lady Montague, Rabelais, Ronsard, Peder Syv og Sterne. Efter hans Opgivelse var det Diplomaten C. V. Dreyer og Hofmarskal E. Schack, der stemte Statsminister Høegh-Guldberg gunstig for hans Udnævnelse, som inden for Teatrets Mure blev støttet af Fr. Schwarz, hvis intime Venskab med v. W. er skildret af C. D. Biehl i Novellen »Don Varino eller den falske Ven«, en Persiflage, hvori hun tog Hævn, fordi v. W. ogsaa personligt havde skuffet hende. v. W.s Personlighed var meget facetteret; han var baade myndig og svag, tysk af Opdragelse, men dansk af Følemaade, hjælpsom i Pengesager — »hvor kunde jeg, som kendte Nød af egen og Forældres sørgelige Erfaring, nægte Hjælp og Trøst«, skrev han —, men alligevel var han Slave af det usle Mammon, saaledes at hans økonomiske Afhængighed af Direktionens Præses, General v. Eickstedt, gjorde det umuligt for ham at hindre Intrigerne mod Caroline Walter, hvorved Teatret mistede sin bedste Skuespillerinde. Ordensmenneske helt ud i Smaating var v. W., men dog Ordensbryder, opfarende i personligt Samvær, men roligt dømmende med Pennen i Haand, villig til at bringe personlige Ofre, skønt han snart lærte, at Utak vilde blive hans Løn. Det bizarre i hans Sind drev ham til at søge Lidelsen. I alt, hvad han foretog sig, var der ligesom dobbelt Bund; Samtiden taler ofte om hans »Underfundighed«. Han var baade gift og homoseksuel. Uden for Ægteskab blev han Fader til Skuespilleren J. P. Frydendahl, der gennem v. W.s Omgangskreds

fik Lejlighed til at iagttage Standspersoners Væsen, hvad der blev af stor Betydning for hans elegante Kunst.

Paa sin udsatte Post var v. W. sine Kolleger overlegen. Han havde ikke alene Interesse for, men Forstand paa dramatisk Litteratur og Skuespilkunst, og Teatrets Opgave var for ham først og fremmest national. Han indførte Disciplin, bl. a. en Journal, hvori alle Uregelmæssigheder paa Scenen skulde indføres, og v. W.s Bemærkninger deri er meget oplysende om hans Myndighed og Kendskab til Teatrets indre Side. Han søgte at hæve Kunstnerstaben socialt, bl. a. ved gennem Skoler at varetage de unge Talenters Uddannelse; tre Skuespillere, Preisler, Rosing og Saabye, sendte han med kgl. Understøttelse ud paa en lang Studierejse, og han indførte, karakteristisk nok, en Arrest paa Teatret for de strafværdige i Stedet for Opholdet i Blaataarn. Indtægten bragte han betydeligt i Vejret, og Holbergs Komedier, som før hans Tid blev forsømt under fremmed Indflydelse, gav han atter den rigelige Plads paa Repertoiret, som tilkommer dem. Samtidens Skribenter, f. Eks. Tode og Pram, opmuntrede han til at skrive for Scenen; af Johs. Ewald, som kaldte ham sin »kæreste Velynder«, fremførte han »Fiskerne« (1780), af P. A. Heiberg bl. a. »De Vonner og de Vanner« og »Kinafarerne« og af Thaarup »Høst-Gildet« med Musik af den tyske Komponist J. A. P. Schulz, som 1787 blev indkaldt til at lede Kapellet, og til hvem v. W. knyttedes i et intimt Venskab. Hans stemningsrige Musik, der passede til dansk Mentalitet, forstod v. W. at værdsætte, men derimod satte han ikke Pris paa den store fremmede Udstyrsopera, som, støttet af Direktionens Præsæs, Hofmarskal Numsen, indførtes første Gang paa vor Scene med Naumanns »Orpheus og Eurydice«. Det var for v. W. afgørende, at saadanne Værker tærede stærkt paa Kassen, og at de laa uden for Teatrets nationale Opgave. Han stod her paa Smagslinie med sin skarpe Angriber K. L. Rahbek, hvis Uvillie kun blev overgaaet af Jomfru Biehls; hendes Skuespil vilde v. W. ikke fremføre, fordi Personerne ikke talte Livets Sprog: »Tiraderne er for lange, og Nuancerne i Karaktererne for faa«, skrev han. Af hans Repertoire opføres endnu »Bagtalelsens Skole« og »Amors og Balletmesterens Luner«. Store sceniske Begavelser som H. C. Knudsen, F. Lindgreen og J. P. Frydendahl hjalp han frem, og Fr. Schwarz' Evner kom under ham til fuld Udvikling. Hans unormale Følemaade, f. Eks. over for Danseren Vilhelm Jansen, kunde medføre en overdreven Beundring, men trods denne Svaghed maa v. W. betegnes som en af Teatrets kyndigste Ledere, hvis Virksomhed satte varige Spor.

Men hans Iver og Virkelyst mødte ofte Vanskeligheder og Modstand, først i Chefernes, General v. Eickstedts og Overhofmarskal Numsens faglige Ukyndighed, ogsaa i Censor P. Rosenstand-Goiskes Misundelse, men mest i Økonomidirektør Niels Lassens Uredelighed. Hans Bedrageri mod Teaterkassen ramte v. W. haardt, baade personligt, da de var Venner, og embedsmæssigt, da v. W. og hans Kolleger i Direktionen med Udgangen af Maj 1792 maatte fratræde deres Stillinger. Et Forsøg, v. W. gjorde paa at redde Lassen fra Straf, mislykkedes. N. A. udnævntes han til Gesandt i Portugal, men paa Grund af sine miserable økonomiske Forhold tiltraadte han først Posten to Aar senere. Paa Rejsen til Lissabon drev en Orkan Skibet mod Norges Kyst, hvad der gav ham Anledning til at overvintre i Arendal sammen med sin Ven Komponisten Schulz, med hvem v. W. havde »ens Luner, ens Pedanterier, ens Smag, ens Ønsker«. Forinden Afrejsen fik han sine Pengeforhold forbedrede gennem et tragikomisk Ægteskab med en aldrende adelig Dame, der beundrede ham, men hvem han skildrede som »ganske utaalelig«. Han slap for at tage hende med til Lissabon, hvor han »uslede« Tiden hen i ti Aar, forpint af nye Pengesorger, daarligt Helbred og Længsel efter Danmark. Diplomathvervet interesserede ham ikke, og han vandt da heller ingen Paaskønnelse fra A. P. Bernstorffs Side. Efter Hjemkomsten 1805 vegeterede v. W. dels i Kiel, dels hos Broderen paa Løjtmark eller Søsteren, Grevinde Sophie Schulin paa Frederiksdal, stadig plaget af økonomiske Bekymringer, indtil han 1812 udnævntes til Overceremonimester, hvad han betragtede som en »endelig Op-rejsning for mange ufortjente Lidelser«. Teatret besøgte han ret ofte og havde den Glæde at se Sønnen og Svigerdatteren indtage fremragende Stillinger. Tilfældet vilde, at det skulde blive en af hans Efterfølgere i Direktionen, Notarius publicus G. H. Olsen, der paa Dødslejet oprettede v. W.s Testamente, som sikrede hans Kammertjener betydelige Ejendele paa Bekostning af Familiens Interesser. Dispositionen karakteriserede v. W.s uforandrede Følemaade. Tjeneren frafaldt dog en Del af Arven, som stammede fra v. W.s sidste Hustru, der døde samtidig med hans Hjemkomst fra Portugal. — Kammerherre 1778. Rang med Marskaller 1784. — K. 1813. S.K. 1815. — Malerier af Jens Juel, bl. a. paa Frederiksdal.

Th. Overskou: Den danske Skueplads, III, 1860. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede, IV—V, 1900—02 (se Registeret i X, 1931). Aage Friis: Bernstorffske Papirer, I—III, 1904—13. Inkvisitions-kommissionen af 20. Januar 1772, udg. af Holger Hansen, I—V, 1927—41.

Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere og Skuespillerinder, 1911 (se Registeret). Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., III, 1912, S. 158—89; 10. Rk., III, 1936, S. 93—96; IV, 1937, S. 159 ff. Det kgl. Teaters ældste Regiejournal ved Torben Krogh, 1927. W. Ørbæk: Hans Wilh. Warnstedt, 1936.

Robert Neiiendam.

v. Warnstedt, Daniel Nicolaus (Nicolai, Nicolas), 1729—1802, Forstmand. F. 4. Sept. 1729 paa Sildemow i Mecklenburg, d. 20. Sept. 1802 i Pløn, begr. sst. Forældre: Svensk Kaptajn ved Livgarden til Fods, mecklenburgsk Amtmand Nicolaus v. W. til Sildemow, Ziersdorf m. m. (1687—1765) og Friherreinde Georgia Henriette Elisabeth v. Lehsten (1696—ca. 1750). Gift 12. Okt. 1761 i Pløn med Christiane Magdalene Elisabeth Haack, d. 5. Dec. 1792 i Pløn.

Efter at have været Kammerjunker og Overskænk i hertugelig plønsk Tjeneste blev v. W. 1762 udnævnt til kgl. Landstaldmester i Hertugdømmerne, 1767 til Overførster og Jægermester i Pløn, 1774 tillige til Jægermester for en Del af Holsten og 1776 for hele Holsten. Om hans forstlige Uddannelse vides intet. Da man 1778 udskilte Jagten fra Skovbruget og lod C. C. Gram forblive alene som Overjægermester, blev v. W. udnævnt til Overforstmester for Danmark og Hertugdømmerne og er saaledes den første Mand, hvem Skovenes Ledelse alene var betroet. At v. W. overtog Embedet med nogen Betænkelighed, fremgaar af, at han betingede sig Ret til eventuelt at træde tilbage i sin Stilling som Overførster og Jægermester i Pløn, og han benyttede sig allerede heraf 1784, da han byttede Virksomhed med C. H. v. Linstow; han var dog endnu i adskillige Aar Lærer ved Forstlæreanstalten i Kiel. I Slutningen af 1779 indgav v. W. til Rentekammeret en Plan for Udskiftningen af de kgl. Skove i Nordsjælland, og om end den paa flere Punkter vakte Modstand, fik den dog betydelig Indflydelse paa Udskiftningens Tilrettelæggelse og Indfredningen. Ligeledes havde v. W. afgørende Indflydelse paa Forordningen af 18. April 1781, der omorganiserede Kongerigets Statsskovbrug og i visse Henseender var betydeligt afvigende fra de i den Gram-Langen'ske Periode herskende Anskuelser. Han ejede Ziersdorf i Mecklenburg til 1785. — Hofjægermester 1767. Kammerherre 1774. — Hv. R. 1783.

L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede, V, 1902, S. 277. A. Oppermann: Bidrag til det danske Skovbrugs Historie 1786—1886, 1889. Aage Friis: Bernstorffske Papirer, III, 1913.

C. Syrach Larsen.

Wartberg, Jens Severin, 1697—1749, Generalprokurør, Direktør for Det kgl. Teater. Døbt 10. Nov. 1697 i Kbh. (Holmens), d. 11. Sept. 1749 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens K.). Forældre: Vejermester og Maaler ved Holmen Peter W. (d. 1732) og Maria Bentsen (ca. 1673—1721). Ugift.

W.s Fader var en velstaaende og samfundsinteresseret Mand. Han var som Kirkevæрге ved Holmens Kirke under Pesten 1711 uden Hensyn til Faren virksom for at hindre Smitte ved at sørge for, at Ligene blev ordentlig begravede. Han gjorde et stort Arbejde for Kirkens Ombygning og Forskønnelse. Begge hans Sønner blev Jurister. W. blev Student 1713, privat dimitteret, cand. theol. 1717, Sekretær i Danske Kancelli 1723, Assessor i Højesteret 1734, Arkivsekretær i Danske Kancelli 1736 og Generalprokurør 1739 efter den berømte Jurist Andreas Hojer. I sin Egenskab af Generalprokurør kom han gentagne Gange til at tage Stilling i de Drøftelser om Bondens Stilling, der førtes i de for Landbruget vanskelige Aar i 1730'erne og 40'erne. Den almindelige Mening var, at der af Hensyn til Samfundet som Helhed maatte lægges stærkere Baand paa Bønderne; W. var her en af de meget faa Embedsmænd, der gik ind for en lempeligere og retfærdigere Behandling af dem.

Ved Siden af sit Fag nærede W. ogsaa Interesse for Litteratur og Musik. Han var en stor Beundrer af Holberg; hans udsøgte Bibliotek rummede vist alle Holbergs Værker; efter hans unge Ven P. F. Suhm hørte han »ligesom Luxdorph og Anchersen til de brave Mænd, der kunde »Peder Paars« udenad«. Han, der selv spillede flûte travers, hørte til Holbergs Musikvenner og kunde ved sit joviale og elskværdige Væsen tillade sig et ellers ikke almindeligt Frisprog over for den vanskelige Mand. Det var sikkert ogsaa Holberg, der stod bag ved, at W. blev udnævnt til den første af de fire Direktører ved det nye Komediehus paa Kongens Nytorv, der opførtes efter kgl. Privilegium af 29. Dec. 1747; de skulde have den kunstneriske og især den økonomiske Ledelse af Teatret. Holberg, hvis Indflydelse ved Teatrets Indretning var stor, ønskede ikke selv at tage fast Del i dets Ledelse, men vilde nok gøre sin Indflydelse gældende bl. a. ved Valg af Repertoiret. I det kom Holbergs Stykker ogsaa til at indtage en stor Plads. Vel for at stemme Kongen gunstigt for Teatret lod W. paa Teaterdirektionens Vegne hos M. G. Arbien bestille en Mindemedaille i Anledning af den oldenborgske Stammes 300 Aars Jubelfest med et Billede af Teatret paa Bagsiden; paa Grund af W.s Død blev den aldrig præget, men kun offentliggjort i Stik.

Privat var W. en Grandseigneur i det galante 18. Aarh.s Stil. I hans Bo fandtes en ualmindelig Mængde elegante Klæder, Møbler, Porcellæn o.s.v. Han var yndet ved Hoffet og fandt Døden i sin Karet, da han kørte hjem fra Kongens Taffel. Hans Død gav Anledning til en versificeret — i Afskrifter cirkulerende — Polemik mellem Venner af W. og en pietistisk »Ven af Sandheden«, der — med al Agtelse for W.s Menneskelighed — anfører hans Død som et advarende Eksempel, idet han jo sikkert var kaldt for Guds Domstol uden at have faaet Tid til Anger. — Justitsraad 1740. Etatsraad 1747. — Maleri af C. G. Pilo 1746(?) (Ledreborg).

Rasmus Æreboes Autobiografi ved G. L. Grove, 1889, S. 227, 247. L. Bobé: Bremerholms Kirke og Holmens Menighed, 1920 (se Registeret). A. D. Jørgensen: De danske Rigsarkivers Historie, 1884, S. 105, 166. E. Holm: Danmark-Norges Hist. 1720—1814, II, 1894, S. 385, 390. P. F. Suhm: Saml. Skr., VI, 1790, S. 89. Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kgl. Samling, 1791, Fr. V., Tabel 27. K. L. Rahbek: Tritogenia, II, 1828, S. 103—11 (Polemikken i Anledn. af W.s Død, tilstillet Rahbek af »en udmærket Litterator«).

Th. A. Müller.

Wartberg, Peter, 1713—54, Højesteretsadvokat. F. 10. Okt. 1713 i Kbh. (Holmens), d. antagelig 1754. Broder til Jens Severin W. (s. d.). Ugift(?).

W. blev Student 1731, privat dimitteret, tog 1732 Baccalaur-graden, var 1732—34 Alumnus paa Elers' Kollegium, 1734—39 paa Borchs Kollegium og blev 1738 juridisk Kandidat. 1740 konkurrerede han med Hæder sammen med Peder Kofod Ancher, Henrik Stampe, I. A. Cold, Niels Horrebow og Bernhard Møllmann om det ved Andreas Hojers Død ledigblevne juridiske Professorat, der tildeltes førstnævnte. Professor, Dr. jur. H. P. Anchersen fremhævede i sit Votum W. og Kofod Ancher som »de tvende bedste og største Jurister iblandt alle«. 1740 blev W. Dr. jur. paa en Afhandling om Veksler (»Annotationes ad legis Christianææ libr. V. cap. XIV. art. VIII. usque ad 28. inclusive, quibus præmissum est breve juris cambialis in genere compendium«) og 1744 efter Prøve udnævnt til Højesteretsadvokat. Om W.s Advokatgerning, hvortil han efter Samtidens Dom besad »en naturlig Genie og Disposition«, vides kun lidt. Han døde i trange Kaar. W. har ud over Doktordisputatsen skrevet en Række mindre juridiske Arbejder i Tidens sædvanlige Manér.

H. Hjorth-Nielsen i Festskrift i Anledning af Tohundrede Aars Dagen for Indførelsen af juridisk Eksamen ved Københavns Universitet, 1936, S. 336 f. Samme: Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660—1869, 1935, S. 342 f. F. E. Hundrup: Biographiske Efterretninger om dem, der ved Kjøben-

havns Universitet have erholdt de høieste akademiske Værdigheder, 2. Hæfte, 1855, S. 114. Dsk. Saml., V, 1869—70, S. 239—73. Universitetsprogram 27. Nov. 1740. Festskrift i Anledning af Borchs Kollegiums 200-Aars Jubilæum, 1889, S. 168. Palle Rosenkrantz: Prokuratorerne i det 17. og 18. Aarhundrede, 1927, S. 139.

Erik Reitzel-Nielsen.

Wasserschlebe, Joachim, 1709—87, Deputeret. F. 1. Maj 1709 i Saltzwedel ved Gartow, d. 13. Marts 1787 paa Klusgaard ved Flensborg, begr. i Bov. Forældre: Borgmester Nicolaus Johannes W. (1680—1750) og Anna Sybilla Rademacher. Ugift.

W. studerede oprindeligt i Leipzig og Halle og kom omkring 1731 til Paris, hvor han blev Privatsekretær hos den danske Gesandt Grev Werner v. der Schulenburg. Senere knyttede han sin Skæbne til J. H. E. Bernstorff, da denne 1744—50 virkede som dansk Gesandt i Paris, og han blev efterhaanden ganske uundværlig for Bernstorff. Ikke alene var han hans Mellemand under Forhandlinger med forskellige franske Kunstnere, men han var ligeledes hans trofaste Medhjælper under Arbejdet. Saaledes udarbejdede han 1748 et Udkast til et Konsularreglement efter fransk Mønster, der blev gennemført 1749, og som gjorde det til en Pligt for Skipperen at anmelde sig hos Konsulen. W. havde med Aarene erhvervet et intimt Kendskab til franske Forhold, og da han baade havde politisk Begreb og var vel underrettet, kunde han paa det diplomatiske Omraade være Bernstorff til stor Nytte. Ganske naturligt ønskede Bernstorff efter sin Udnævnelse til Udenrigsminister at hjemkalde W., og denne havde intet imod at forlade sit kære Paris, naar en Fremtid i Bernstorffs Nærhed vinkede. 1752 udnævntes W. til Sekretær i Tyske Kancelli, og i henved tyve Aar var han Bernstorffs højre Haand i alle Sager, der vedrørte Handel og Søfart. Derimod fik han ingen større Indflydelse paa de egentlige diplomatiske Sager, som Bernstorff helst afgjorde paa egen Haand. 1753 modtog W. Stillingen som Direktør for det almindelige Varemagasin, og 1760 knyttedes han som Kommitteret til det vestindisk-guineiske Rente- samt Generaltoldkammer. Endelig blev han 1768 2. Deputeret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet. Gennem disse forskellige Embeder blev W. Sjælen i Regeringens Industripolitik, og med Aarene lyttede Bernstorff mere og mere til hans Raad, ligesom han blev det naturlige Mlemmed mellem de forskellige Projektmagere, der søgte Regeringen om Understøttelse, og Ministrene A. G. Moltke og Bernstorff.

Ved Siden af sin Embedsgerning indtog W. en fremtrædende Plads inden for Familien Bernstorff. Han var Husvennen, hvis gode Raad man lyttede til i afgørende Øjeblikke, og han var

Bernstorffs Raadgiver, naar det drejede sig om Indkøb af Kunstværker og Bøger. Hans intime Kendskab til fransk Kunsthaandværk og til franske Kunstnere bevirkede, at Bernstorffs Hjem i Kbh. og paa Bernstorff Slot blev smykket med Arbejder af fransk Oprindelse. Endvidere var han en lidenskabelig Havedyrker, der ofrede betydelige Beløb paa Indkøb af sjældne Planter og Frø. Da Bernstorff 1770 fjernedes fra sine Embeder, ophørte ligeledes W.s Embedsgerning i Kbh. Han købte Ejendommen Klusgaard ved Flensborg, der senere fik Navn efter ham, og han sørgede for, at der blev anlagt en smuk Have omkring Huset. Hans værdifulde Samlinger, egne Optegnelser samt hans store Samling af Kobberstik tillige med hans Bogsamling findes nu i Det kgl. Bibliotek. — Kancelliraad 1747. Justitsraad 1751. Etatsraad 1769. Konferensraad 1768. — Maleri af L. Tocqué 1745 (Charlottenborg). Buste af Jacques Saly (forsvundet); Stik derefter af J. M. Preisler 1776.

Geneal. og biographisk Archiv, 1840—49, S. 444—51. Neues staatsbürgerliches Magazin, hrsg. v. N. Falck, IX, 1840, S. 304 f. Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark, I—II, 1903—19. Samme: Bernstorffske Papirer, I—III, 1904—13. L. Bobé: Efterladte Breve fra den Reventlowske Familiekrede, II, 1896, S. 231 f.; VI, 1903, S. 571. F. J. Meier: Efterretninger om J. Wiedewelt, 1877, S. 20 ff.

Harald Jørgensen.

Vater, Jens Aage Oluf, f. 1872, Arbejdsdirektør. F. 9. Juni 1872 i Kbh. (Garn.). Forældre: Musiker, senere Musikdirigent ved Livgarden, Krigsraad Jens Ferdinand V. (1838—1916) og Oline Sophie Dragsted (1841—1922). Gift 1. Dec. 1899 i Kbh. (Matth.) med Mary Fanny Inger Halvorsen, f. 11. Sept. 1875 i Kbh. (Trin.), D. af Kreaturhandler, senere Grosserer Jens Peter Halvor H. (1849—1910) og Anna Charlotte Amalie Jensen (1854—1927).

V. blev Student 1890 fra Lyceum, 1896 cand. jur. og s. A. Sagførerfuldmægtig i Slagelse, 1897 i Kbh. og 1899 i Nykøbing F., hvor han kort efter blev Sagfører og 1902 Overretssagfører. I denne By oparbejdede han en anselig Forretning, men søgte dog 1920 til Kbh., hvor han konstitueredes som Politiassessor for n. A. at modtage kgl. Udnævnelse. Da Tilsynet med Arbejdsløshedskasserne og Arbejdsanvisningen ved Loven af 22. Dec. 1921 forenedes i eet Embede, opfordrede den daværende Indenrigsminister, Dr. phil. O. Krag, der fra sin Adjunktid i Nykøbing F. kendte V.s Arbejdsevne og Dygtighed, V. til at lade sig udnævne til Arbejdsdirektør (1922). Betegnelsen ændredes 1927 til Direktør for Arbejdsanvisningen og Arbejdsløshedsforsikringen for atter 1933 ved den

da stedfindende omfattende Kodifikation af den sociale Lovgivning at ændres til Arbejdsdirektør. 1942 tog han sin Afsked. — Fra sin Sagførertid var V., over hvis kraftige Skikkelse der er et vist militært Strøg, kendt som en Mand, der med Myndighed og Slagfærdighed forstod at gøre sin Opfattelse gældende, men det vakte dog stor Overraskelse, at Valget til den meget krævende Stilling som Arbejdsdirektør faldt paa ham, der ikke tidligere havde beskæftiget sig med offentlig Virksomhed eller deltaget i det offentlige Liv. Hans Udnævnelse blev Genstand for megen partipolitisk Polemik, og i Arbejderkredse blev han mødt med Mistænkksomhed og betegnet som arbejderfjendtlig. Tiden gav imidlertid V. fuldstændig Oprejsning, og ved sin Afgang stod han som en Leder, hvis Sagkundskab, Forhandlingsevne og Retsindighed anerkendtes fra alle Sider. Ved hans Embedstiltrædelse var Arbejdsløsheds-kasserne i dyb Gæld, men ved et solidt og maalbevidst Arbejde fik V. Kasserne Økonomi forbedret saaledes, at de ved hans Afgang besad en meget anseelig Formue, i Stand til at honorere de Krav, som omfattende Arbejdsløshed maatte stille til dem. Arbejdsløshedsforsikringen har i V. haft en varm Forkæmper, men herudover har han bestandig arbejdet ivrigt for at modvirke de moralske Følger af Lediggang ved bl. a. at tilskynde de arbejdsløse til gennem faglig eller elementær Undervisning at dygtiggøre sig paa de dertil oprettede Skoler og Kursus. — Paa adskillige Omraader vedrørende Arbejdsforhold o. l. har V.s Sagkundskab været taget i Brug; 1922—42 var han saaledes Formand for Arbejdsnævnet og 1927—42 Formand i Bestyrelsen for samt Forretningsfører for Arbejdsløshedsfonden; endvidere var han 1922—29 Medlem af Socialraadet, 1924—27 af Arbejds-kommissionen og 1938—42 af Beskæftigelsesudvalget. Siden 1923 har han været Medlem af Bestyrelsen for Kbh.s Frihavns-Akts., fra 1938 tillige af Bestyrelsen for Revisions- og Forvaltnings-Institutet. V. har udgivet »Haandbog i Arbejdsløshedslovgivningen« (1925), »Arbejdsløshedslovgivningen i Danmark gennem 25 Aar, 1907—32« (1932), »Den offentlige Arbejdsanvisning i Danmark gennem Aarene 1913—38« (1938) samt »Vejledning vedrørende Arbejdsløshedsloven« (1939) og har endvidere forfattet talrige Artikler om Arbejdsløshedsforsikring m. m. — R. 1923. DM. 1928. K.² 1934. K.¹ 1942. — Buste af V. Gustafson 1932 (Privateje) og af Peer Linnemann Schmidt 1943. Tegning af Otto Christensen (Fr.borg).

Aage Vater: Et Tilbageblik (1922—42), 1942.

A. Falk-Jensen.

Waterval, Johannes Gotfred Rasmus Frederik (**Fritz**), f. 1879, Gartner, Træ-Hygiejniker. F. 14. Marts 1879 i Kbh. (Johs.). Forældre: Konditor Christian Friderich (**Fritz**) Hubert Carl W. (1847—1908) og Malvine Marie Rasmussen (f. 1853). Gift 7. April 1912 i Kbh. (Ansgar) med Ernestine Rosa Pfasstetter, f. 17. Jan. 1877 i Wien, D. af hertugelig Kammertjener Karl P. og Magdalena Loide.

W. rejste atten Aar gammel til England for at uddanne sig som Gartner, fik her Arbejde hos et dansk Gartnerfirma uden for London og forblev der halvandet Aar. Derfra drog han til U.S.A. og fortsatte sin Uddannelse hos Ingeniørfirmaer, der navnlig arbejdede med Forstvæsen. Han kom her i Forbindelse med Dr. John Davey (Ohio) og forfærdigede sammen med denne et Instrument, der kunde maale Saftstrømninger etc. i Træerne; af pekuniære Aarsager blev han forhindret i at fortsætte Eksperimenterne med dette Apparat, men det er siden udviklet af andre og er taget i Brug af Specialister i Træ-Hygiejnen. I Efteraaret 1907 vendte W. tilbage til Danmark, hvor Landskabsgartner Edv. Glæsel fattede Interesse for Træ-Hygiejnen og formaaede W. til at tage varigt Ophold her. Han har siden skabt sig en smuk Position som Træ-Hygiejniker (»Trædoktor«) og arbejder efter Metoder, der ikke er ulige Kirurgens og Tandlægens, idet han bortfjerner de døde og syge Dele af Træerne og erstatter dem dels med Fyld, dels med præparerende og bevarende Materialer (Cement m. v.). W. behandlede allerede 1909 enkelte Træer paa Bækkeskov, Ordruphøj, i Rosenborg Have samt et Par Hundrede Stykker i Nørre Allé i Kbh.; senere har han bl. a. behandlet Store Pil ved Herlufsholm, Alleen foran Sorgenfri Slot, Dronning Dorotheas Træer ved Koldinghus Slotsruin, Rungstedlunds Træer m. fl. samt en Del Træer i Sverige, i alt op imod 10 000 Træer. Selv om ogsaa visse andre Gartnere (navnlig Anlæggsgartnere) lejlighedsvis har udført lignende Arbejder, har W. været Pioneren og er stadig praktisk talt ene om Arbejdet som Træ-Hygiejniker — et Arbejde, som har været uhyre værdifuldt og uden hvilket mangfoldige af vore historiske Træer ikke vilde kunne være bevaret for saa lang Tid, som det nu har været muligt.

B.T. 13. Marts 1929. Danske Gartnervirksomheder, I, 1934, S. 754.

Johannes Tholle.

Watt, Robert, 1837—94, Forfatter, Teaterdirektør. F. 28. Okt. 1837 paa Holmstrupgaard ved Aarhus, d. 11. Juni 1894 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Proprietær William W. (1805—43) og Caroline Müller (1803—49). Gift 8. Juni 1881 i Kbh.

(Matth.) med Skuespillerinde Augusta Dorothea Ingeborg Olsen, f. 1. Aug. 1856 i Kbh. (Trin.), d. 29. Jan. 1927 paa Frbg., D. af Arbejdsmand Anders O. (ca. 1821—84) og Johanne Severine Heines (ca. 1822—90).

W., hvis Farfader var Skotte, frekventerede Realskolen i Aarhus, hvor han startede sit bevægede Liv som Handelslærling, men tyve Aar gammel rejste han til Australien og tilbragte der tre udviklingsrige Aar i allehaande Stillinger, fra Taskenspiller til Diligencekusk. Da han kom tilbage, vilde han være Skuespiller, hvortil han havde Ydret, men Oplevelserne ude i det fjerne Nybyggerland førte ham gennem livlige og letlæste Skildringer (i »Illustreret Tidende«) ind paa Forfatterbanen, og 1862 forelaa hans første Bog »Fra Australien«, der n. A. fulgtes af »I Verandaen«, begge under Pseudonymet Bob. Han blev nu Oversætter (bl. a. af Thackerays »Snobberne« (1864) og Poes »Phantastiske Fortællinger« (1868), senere af Bret Harte og Mark Twain) og »flyvende Korrespondent« for »Dagbladet«, en da ny Form for Journalistik i dansk Presse; han drog ud i Europa med Paris som Hovedsæde og hjemsendte sine Indtryk i Breve og i Feuilletoner til Bladet. Siden samlede han Artiklerne til Bøger, der blev meget læst, især »Pariser-Fotografier« (1865; ny Række 1874) og »Igennem Europa« (1866); senere fulgte i Anledning af Prinsesse Dagmars Bryllup »Breve fra Rusland« (1867) og »Fra Ægypternes Land« (1870), hvortil Peter Hansen og Henrik Ibsen var hans Medrejsende, og hvori Suezkanalens Aabning var Hovedtemaet. Blandede Skildringer er »Kjøbenhavn—Melbourne—Paris« (1867), medens »Mit Album« (1869) indeholder Novelletter. Hjemme startede han 1866 Ugebladet »Figaro«, der to Aar senere skiftede Ham og blev til »Dagens Nyheder«, hvis Redaktør W. var til Aug. 1871. Saa drog han atter, urolig i Sindet, som han var, ud i Verden, denne Gang til Datidens Guldland, Nordamerika, hvor han overværede Chicagos Brand. »Hinsides Atlanterhavet« (I—III, 1872—74) blev Frugten af denne Rejse. W. gik ikke i Dybden i sine Skildringer, men svømmede stilistisk ovenpaa med sin friske Pen, sit hurtige Hoved og gode Humør. Nu efter Kipling og Johs. V. Jensen forekommer hans Stil overfladisk, ikke alene skabt af Øjeblikket, men ogsaa for Øjeblikket; han skal have virket betydeligere som mundtlig Fortæller. H. C. Andersen, der 1867 tog ham til Led-sager paa sin anden Rejse til Verdensudstillingen i Paris, priste i et Digt hans Trækfugletrang.

1876 forlod W. Journalistikken og blev Direktør for Folke-teatret, som han ud fra sit Venskab med dets afdøde Grundlægger

H. W. Lange og sit Kendskab til tilsvarende Scener i Udlandet havde gode Betingelser for at kunne lede. Aaret forud havde han udgivet sine Bearbejdelser af dramatiske Smaating under Titlen »Fra Scenen«. Folkeskuespillet »Gamle Ungkarle«, Farcerne »Pari-serliv« og »Niche« og Operetten »Flagermusen« karakteriserede hans heldige otteaarige Styre, under hvilket han fik Professor F. L. Høedt til at bistaa ved Instruksjonen og ikke veg tilbage for at opføre Bjørnsons »Leonarda«, men da en Konkurrence var skabt ved Dagmar-teatrets Aabning, og »Stuk-Perioden« stod for Døren, trak W. sig (1884) klogelig bort fra Ledelsen mod en Afstaaelses-sum paa 80 000 Kr. 1886 blev han Direktør for Tivoli, hvor hans Fantasi og Kendskab til Forlystelseslivet i Storbyerne frit kunde udfolde sig, og som han styrede til sin Død. Mindre Held havde han med sin Ledelse af Casino i Sæsonen 1890—91.

W. var en livfuld, charmerende Selskabsmand med en international Air parret med dansk Lune over sin Person og megen Evne til at omgaas Mennesker. Hans Indsats repræsenterede et Udviklingstrin i dansk Journalistik. I sine forskellige Stillinger var han Byens maître de plaisir, ikke Georg Carstensen ulig, men mere forsigtig i sine Dispositioner. Der lød mange gode Ord til hans Ære ved hans tidlige Bortgang.

R. 1882. — Litografi fra Tegner & Kittendorff 1872. Radering af J. Rosenbaum 1885. Træsnit 1869, 1876, 1878, 1882 efter Fotografi, af B. Olsen og 1888 af C. Poulsen. Portrætteret paa Træsnittet: Slaget i Tivoli 4. Aug. 1871. Litografiske Tegninger af K. Gamborg 1887 og 1888.

Erik Bøgh i Ill. Tid. 26. Sept. 1886. Otto Borchsenius i Dannebrog 12. Juni 1894. Robert Neiiendam: Folketeatrets Historie 1857—1908, 1919. C. A. Clemmensen: Tivoli gennem 75 Aar, 1918. Viggo Lindstrøm: Fra den gamle Vin-kælder til det kgl. Teater, 1924, S. 66—70. Carl Muusmann i Berl. Tid. 14. Aug. 1933. Aug. F. Schmidt: Brabrand og Aarslev Sognes Historie, III, 1939, S. 61—64; IV, 1941, S. 20 f.

Robert Neiiendam.

Vaupell, Christian Theodor, 1821—62, Botaniker. F. 14. Okt. 1821 i Kolding, d. 15. Sept. 1862 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Oberstløjtnant Johann Wilhelm Ludwig V. (1783—1856) og Margrethe Dorothea Karberg (1788—1860). Ugift.

V. blev Student 1841 fra sin Fødebys Latinskole. Allerede som Skoleelev var han en ivrig Florist og gjorde flere interessante Fund, hvad der bragte ham i Forbindelse med Botanikere, bl. a. Nolte i Kiel. Da Botanikken imidlertid var et ret brødløst Studium, valgte han Teologien, og især Martensens Forelæsninger bevægede

ham saa stærkt, at han »næsten glemte Botanikken«. Han blev cand. theol. 1847, og nu ofrede han sig helt for sit Yndlingsfag, som han dog ikke ganske havde negligeret, idet han 1845 havde skrevet en kort Afhandling »Bemærkninger over nogle danske Træarters Forekomst« (Dansk Ugeskrift, 2. Rk., VIII). Efter Eksamen studerede han Geologi og Kemi, og det var Forchhammers Forelæsninger over historisk Geologi, der først aabnede hans Øjne for den Betydning, den historiske Udvikling har for Forstaaelsen af den nuværende Natur, en Erkendelse, der i høj Grad kom til at præge hans Forskning. Ved Krigens Udbrud meldte han sig som frivillig, men fire Dage efter sin Ankomst til Hæren blev han saaret i Slaget ved Slesvig 23. April 1848, og hans venstre Arm blev amputeret paa Lazarettet. Sine Oplevelser paa dette har han skildret i »Erindringer fra mit Lazarettiv«, meddelt af O. Vaupell i »Vort Forsvar« 1894. V. havde hidtil ernæret sig som Timelærer ved v. Westens Institut, og dermed fortsatte han efter Krigen, da han til 1853 blev Alumnus paa Borchs Kollegium. Om Sommeren foretog han lange Ekskursioner, især til Vestjylland, og i disse Aar udførte han med beundringsværdig Energi et omfattende videnskabeligt Arbejde, hvorom nedenfor. En fremadskridende Brystsyge gjorde det imidlertid nødvendigt, at han søgte til varmere Egne, og med Understøttelse fra flere Sider rejste han 1855 til Nizza med Studieophold i Nordvesttyskland, hvor han studerede Moser og Marsk. Han forlod Nizza i Foraaret 1856 og kom over Bordeaux til Paris, hvor han kom i nær Forbindelse med mange franske Botanikere. Han deltog i det franske botaniske Selskabs Ekskursion til Auvergne, valgtes til dets Vicepræsident og fremsatte paa Mont d'Or under stor Opmærksomhed for dets Medlemmer sin Teori om Bøgens Indvandring i Danmark. Kort efter sin Hjemkomst i Okt. fik han det Smith'ske Kandidatstipendium og blev derved friere stillet, men han var dybt skuffet over, at ingen af de mange Embeder, der havde været beklædt af den s. A. døde Professor Liebmann, blev betroet ham, og navnlig over, at Docenturet i Forstbotanik ved Landbohøjskolen blev givet til Ørsted, skønt V. utvivlsomt var den bedst kvalificerede. Imidlertid mødte han stor Imødekommenhed fra Landhusholdningsselskabet, som 1858 engagerede ham til at holde Forelæsninger over Plantelæren med specielt Hensyn til Kulturplanternes Dyrkning, og i de følgende tre Aar understøttede det ham til Rejser i Indlandet. Under disse samlede hans Interesser sig især om de danske Skove, og 1860—62 holdt han, der 1859 var blevet Dr. phil. paa en algologisk Afhandling, som Privatdocent en Række Forelæsninger

derom, som bl. a. fulgtes af den unge Student Eug. Warming. I Sommeren 1862 tog hans Brystsyege en afgørende Vending til det værre, og han døde kun 41 Aar gammel.

V. var som Botaniker Autodidakt, og vel netop derfor blev han en Foregangsmand i Danmark for Planteanatomien og Biologien, Discipliner, de botaniske Professorer ganske havde forsømt. Hans rent anatomiske Afhandlinger fra 1849—54 er Specialstudier over Karbundter, dygtige Arbejder, som vandt Anerkendelse i Udlandet og som bl. a. viser, at den enarmede Mand havde trænet sig op til at kunne fremstille gode mikroskopiske Præparater. Den sidste af disse Afhandlinger indsendte han 1854 som Disputats, men den blev forkastet af Fakultetet, rimeligvis, som V. selv antyder, fordi Liebmann ikke følte sig kapabel til at optræde som Opponent ved en anatomisk Disputats. Hans senere mikroskopiske Studier indskrænker sig til et Par Afhandlinger om Algeslægten *Oedogoniums* Befrugtning (Disputatsen 1859) og Morfologi (Overs. Vid. Selsk. Forhandl. 1861). Af mere almen Interesse er hans Skrift »De nordsjællandske Skovmoser« fra 1851. Dets Indhold er delvis anatomisk, idet han deri som den første giver en botanisk Analyse af Tørvens Indhold af Mosser og Vedrester. Sine Resultater med Hensyn til disses Lejringsforhold sammenfatter han i nogle Betragtninger om de danske Skoves Historie, hvori han paa væsentlige Punkter bestred Jap. Steenstrups Teori om flere efter hinanden følgende Skovvegetationer, idet disse efter hans Mening var samtidige. Han ser Træarternes indbyrdes Konkurrence som tilstrækkelig til Forklaring af de forskellige Skovformer, og Teorien om et tidligere koldere Klima er derfor unødvendig. Steenstrup, hvem Eftertiden har givet Ret, tog V.s Kritik ilde op og fik sat igennem, at hans Ansøgning til Videnskabernes Selskab om en Understøttelse til fortsatte Moseundersøgelser blev afslaaet. Dette og Forkastelsen kort efter af Disputatsen fik V. til at tro, at han ikke var velset i de højeste videnskabelige Kredse, men kun for Amatør at regne, og trods Bistand fra J. C. Schiødte og H. N. Krøyer følte han sig ikke stærk nok til at tage Kampen op, og han opgav at fortsætte med sine Moseundersøgelser. En anden Følge deraf blev, at han tilbagetog en anatomisk Afhandling om det fossile Ved i Rav-Pindelagene, som han 1854 havde indsendt til Videnskabernes Selskab; den blev først udgivet 1906 af N. Hartz. — V.s Indsats i Biologien er mindre betydende, men dog skylder vi ham den interessante Afhandling »Nizzas Vinterflora« (Vid. Medd. Naturh. Foren. 1858).

Som allerede antydet var V. tidligt kommet til Forstaaelsen af,

at den historiske Udvikling har spillet en stor Rolle for Sammensætningen og Fordelingen af Nutidens Plantevækst, hvad J. F. Schouw ikke havde taget Hensyn til i sin Plantegeografi. Et andet vigtigt Moment saa han i Træarternes Konkurrence, der især skyldes deres forskellige Evne til at give og taale Skygge; som Egen tidligere fortrængte Fyrren, fortrænger nu Bøgen Egen. Han oversaa dog ikke, at Forandringer i Jordbundens Fugtighedsforhold og Menneskets Indgriben er væsentlige Faktorer i Udviklingen. For disse Tanker gjorde han Rede i Skriftet »Bøgens Indvandring i de danske Skove« (1857), der samtidig udkom paa Fransk. Som det første økologiske Arbejde og ved sit Indhold er dette lille Skrift banebrydende i dansk botanisk Litteratur, og dets Resultater er kendt af hver Skoleelev. I Slutningsafsnittet fremsætter V. den Hypotese, at Bøgen er indvandret i nyere Tid, men hans Argumentation derfor er svag og blev ogsaa modsagt. For at underbygge sine Teorier foretog han i sine sidste Aar talrige Rejser til danske Skove, og hans Iagttagelser derfra og Meddelelser fra mange Forstmænd danner Grundlaget for hans Hovedværk »De danske Skove«, der blev udgivet efter hans Død af G. Ploug (1863). I denne Bog, der vel er mere kendt uden for Botanikernes og Forstmændenes Kredse end noget andet dansk botanisk Værk, behandler V. i første Afsnit Skovenes og Træarternes Historie, økologisk-biologiske Forhold og Udbredelse og i det andet Bøgens Forhold til Egen med de kendte Beskrivelser af danske Kæmpeege, Hedekrattene m. m. V.s berømte Værk blev lidet kendt i Udlandet, men des mere følgerigt blev det i Danmark ved sine mange nye Ideer og gode Iagttagelser og blev det Grundlag, Forskere som P. E. Müller og Eug. Warming senere arbejdede videre paa.

Af V.s øvrige litterære Produktion maa nævnes hans Skolebog »Planterigets Naturhistorie« (1854), der ved sit gode Billedstof og større Hensyntagen til Fysiologi og Biologi var en tiltrængt Fornyelse af vor Lærebogslitteratur; den blev i flere Oplag ved Chr. Grønlund benyttet langt frem i Tiden. V. var ogsaa en udmærket populær-videnskabelig Forfatter og var 1854 Medstifter af »Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben« og dets botaniske Redaktør til sin Død. Han har deri skrevet flere Afhandlinger om Kulturplanter, og nogle af Kapitlerne i »De danske Skove« er først trykt deri. Endvidere har V. beskæftiget sig med økonomisk Botanik og i »Tidsskrift for Landoekonomie« skrevet om Kultivering af Marsk og Mose og om Frugtavl.

Det er blevet sagt, at V. døde som en skuffet og bitter Mand, der var blevet holdt nede af den officielle Videnskab. Dette er

overdrevent, da han jo fra flere Sider modtog Stipendier og Understøttelser til sine Rejser, men det kan næppe bestrides, at den Behandling, de naturhistoriske Professorer med Jap. Steenstrup i Spidsen gav ham, var uretfærdig. For Nutiden staar han som en af Forgrundsfignere i vor Botaniks Historie. — En Planteslægt er af Grisebach kaldt *Vaupellia*.

Portrætteret paa Tegning af A. Thiess af frivillige fra 1848. Litografi 1864 fra Tegner & Kittendorff efter Daguerreotypi.

Selvbiografi i De danske Skove, 1863. Naturens Verden, VII, 1923, S. 164—76. Carl Christensen: Den danske Botaniks Historie, 1924—26, I, S. 472—92; II, S. 288—92. Kolding Folkeblad 13. Febr. 1937. Svend Dahl: Den danske Plante- og Dyreverdens Udforskning, 1941 (se Registeret).

Carl Christensen.

Vaupell, Otto Frederik, 1823—99, Officer, historisk Forfatter. F. 12. Dec. 1823 i Kolding, d. 10. April 1899 i Kbh., Urne paa Garn. Kgd. Broder til Chr. V. (s. d.). Gift 26. Aug. 1851 i Slesvig med Ida Marie Dorthea Magdalene Jungclaussen, f. 18. Nov. 1829 i Glückstadt, d. 15. Sept. 1908 i Kbh., D. af Rektor ved den lærde Skole i Glückstadt, senere ved Domkirken i Slesvig, Professor, Etatsraad Jacob Philipp Albrecht J. (1788—1860, gift 2° 1844 med Maria Antoinette Gerdes, 1798—1885) og Dorothea Elisabeth Bay (1793—1839).

Otte Aar — det dobbelte af den sædvanlige Tid — fra 1837 var V. Kadet og Repetent, tog Officerseksamen 1843, blev 1844 Sekondløjtnant i Infanteriet, 1845 Sekondløjtnant paa ældst Gage. Grunden til det lange Skoleophold, skønt V. var et kvikt Hoved, synes at have været, at han var en uforbederlig Spilopmager — hvad han ogsaa længe vedblev at være —, som man ikke har turdet slippe ud til Troppetjeneste. 1848 udmærkede han sig særdeles ved Mod og Konduite, vakte F. Bülow's Opmærksomhed og fik allerede i Maj et stort Springavancement til Premierløjtnant og blev ansat ved Overkommandoen som Forpostadjutant. Den alvorlige, strenge Læssøe fattede stor Godhed for den unge, raske og muntre Officer, og V. blev Læssøes stadige Ledsager paa Rekognosceringer og Rideture. 1849 deltog han med Udmærkelse i Slaget ved Kolding; ved Fredericia 6. Juli fik han Hesten skudt under sig og deltog til Fods i Stormen paa Treldeskansen. Schleppegrell, der selv var en munter Mand, valgte ham til Adjutant og kunde ikke nøksom rose ham for Tapperhed, »der grænser til Forvovenhed«, for hans aabne Karakter, gode Hoved og hele originale Præg. I Schleppegrell's Stab ved Isted viste han eventyrligt Mod sammen

med Omtanke og Konduite; deltog i et Rytterindhug, hvor Hesten styrtede under ham, blev saaret og fanget, men befriet; opsøgte Divisionsreserven og førte den frem til Angreb, hvorpaa han sluttede sig til de Meza og deltog i Slagets Afgørelse. De Meza fremhævede ham ganske særlig og udtalte mange Aar efter, at V. hele denne Dag havde »viist en sand Soldats rolige Aandsnærværelse og udmærket aktiv Konduite indtil Slagets Ende«, og skønt V. ikke var Højskoleofficer, indstillede de Meza ham til Indtræden i Generalstabten. V. stod nu paa Lykkens Tinde, fik 27 Aar gammel, ved et nyt, vældigt Springavancement, Kaptajns Karakter og blev af Krigsminister Hansen fremhævet i Rigsdagen. Endelig kronedes hans Lykke ved, at han, »Hærens tapreste Officer«, blev forlovet med den smukkeste unge Dame i Slesvig, den elskværdige og livlige Frk. Jungclaussen, med hvem han levede et harmonisk, lykkeligt Liv. — I Konduitelisterne mellem de to Krige omtales han med Velvillie, men ikke som særlig fremragende, og med Springavancementerne var det forbi: 1852 blev han Kaptajn II, 1859 Kaptajn I. 1857 var han medtalt i den vidtløftige helsingørske Krigsretssag (N. M. L. Roving) og blev tillige med et Antal Løjtnanter straffet og forsat til en anden Garnison. 1864 var han flink som Kompagni- og Bataillonskommandør ved et nordslesvigsk Regiment, men uden Lejlighed til at vise særlige Førerevner, og Mandskabet blev mod Krigens Slutning upaalideligt. Da de Meza i Febr. blev kaldt til Kbh., rejste V. med og søgte gennem sine Forbindelser med Dagspressen at virke til Gunst for Overkommandoen. Ved Hærloven af 1867 blev han Oberst og Bataillonschef, stilledes til Raadighed 1880 og afskedigedes 1886. — V. havde et til hans aandelige Habitus svarende imponerende, smukt og vindende Ydre; han udtrykte sig mundtligt og skriftligt malende, flydende og rammende og havde en fortræffelig Hukommelse. Men, som en god Kammerat har udtrykt det: »Der var uberegnelige Modsætninger i hans Væsen, alt som han blev ældre«. Hans første Avancementer havde skabt ham mange Uvenner; hans ofte uberetigede Kritiklyst, hans jævnlige Udfald mod Generalstabsofficererne og de »lærde Vaaben«, hans ikke altid tilstrækkelig overvejede Bedømmelse af endnu levende Personer skadede ham. Alt betragtet er det forstaaeligt, at han ikke naede ud over Stillingen som Bataillonschef, hvad han dog havde ventet. — V. begyndte tidligt at skrive i Dagspressen og at udsende velskrevne Smaaskrifter om Trearskrigen, og han blev en overmaade produktiv historisk Forfatter. Ved sin Tjeneste under stærkt vekslende Forhold kom han i en for en ung Officer sjælden Udstrækning Mænd i alle Grader

paa nærmeste Hold og samlede et uudtømmeligt Fond af Kendskab til Personer og Begivenheder, som han supplerede fra forskellige Sider. Betydelige Personligheder uden for Hæren fattede Interesse for hans publicistiske Virksomhed, bragte ham i Forbindelse med andre historisk interesserede Mænd og skaffede ham Historisk Forenings Støtte. Opfordret af denne Forening begyndte han i 50'erne en samlet Fremstilling af Treaarskrigen, og 1863 var han saa vidt med 1848, at A. F. Krieger og T. A. J. Regenburg »nogenlunde« kunde rense den for historiske og politiske Fejl, og 1863—67 udkom »Kampen for Sønderjylland 1848—50«, I—III, der i en sjælden Grad blev en Folkebog og udkom i nye Oplag. Begivenhederne er skildret i et flydende Sprog, med Liv og Kraft, og Personlighederne med plastisk Sans. Men et Kildeskrift er det ikke; V. var for subjektiv i Opfattelse til at blive virkelig Historiker. 1888—89 udkom »Kampen for Sønderjylland. Krigene 1848—50 og 64«. 1872—76 udsendte han »Den dansk-norske Hærs Historie«, I—II, der vel bestandig har været kritiseret, men virkelig har afhjulpet et Savn og stadig er uundværlig. De første og de sidste Afsnit er de bedste, det 18. Aarhundrede svagest. V.s Skildringer af Bülow, Læssøe, Schleppegrell, Rye og Helgesen er smaa Mesterværker og vil altid blive læst med Fornøjelse. Af hans øvrige Arbejder skal nævnes »Rigskansler Grev Griffenfeld« (I—II, 1880—82), »Den nordiske Syvaarskrig 1563—70« (1891) og »Dronning Margrete« (1897), af hvilke intet har større videnskabeligt Værd. — V. var altid en glødende Fædrelandsven, en Fanatiker for Danskhedens Sag, og i 80'ernes Forsvarsbevægelse blev hans utrættelige, uegenlyttige Virksomhed i Skrift og Tale af stor Betydning. Der fandtes næppe nogen, der som han ved Møder omkring i Landet kunde anslaa den rette Tone for denne Sag. I »Vort Forsvar« og »Danebrog« har han skrevet over 150 Artikler, og han var Formand i Komiteen til at skaffe militære Foredragsholdere. Ogsaa i Skyttesagen udfoldede han en stor Virksomhed. Han stillede sig gentagne Gange som Kandidat til Folketinget uden at blive valgt. — R. 1850. DM. 1864. K.² 1881. K.¹ 1886. — Mindesten med Portrætmedaillon af Rasmus Andersen, rejst i Kolding 22. Juli 1900. Mindetavle paa Fødehuset. Der eksisterer en Gengivelse af et Træsnit af en Rytter ca. 1890, hvor V.s Hoved synes indsat efter Fotografi.

Den dansk—tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, I—III, 1867—87. Den dansk—tydske Krig 1864, udg. af Generalstaben, I—III, 1890—92. R. Kopp: Oberst O. F. Vaupell, 1912. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, II—VI, 1921—25. Hist. Tidsskr., 5. Rk., IV, 1883—84, S. 439—79; 7. Rk.,

II, 1899—1900. Vort Forsvar Nr. 453—54, 479, 515. Danebrog, II, 1881—82, S. 705—10 (af J. J. Bahnson). Hans Lund: Sofus Høgsbro. Brevveksling og Dagbøger, II, 1925. L. F. C. Krogh: Skyttesagen i Danmark 1861—1911, 1911, S. 156 og passim. Milit. Tidende 1893, Sp. 302; 1899, Sp. 222. 15. Bataillons Historie, 1928, S. 157—60. F. R. C. Bülow: Erindringer fra Livet i Dybbøl 1858—64, u. A. M. Gjørup: Dybbølstillingens Forsvar 1864, 1889. Fr. Hammerich: Et Levnetsløb, I—II, 1882. General de Mezas Krigs-Dagbøger 1849—51, 1928. W. G. O. Bauditz: Livserindringer, 1903. O. B. Wroblewski: Erindringer om Felttøget 1850, 1900. Berl. Tid. 11. April 1899. Danebrog 12. April s. A. Politiken s. D. Ill. Tid. 23. April s. A. Vort Forsvar 30. April s. A.

Rockstroh.

Weber, Jens Jacob, 1742—1805, Arkivmand. F. 22. Juli 1742 i Soderup, d. 16. Juni 1805 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Sognepræst Johan Henrik W. (1707—48, gift 1° med Karen Holm, ca. 1698—1739) og Christiane Charlotte Aagaard (d. 1750, gift 2° 1749 med Sognepræst i Soderup Peder Wøldike, 1721—69, gift 2° 1764 med Marie Kirstine Danholm, ca. 1724—74). Gift 1° 2. Nov. 1778 i Kbh. (Helligg.) med Ane Engel Rye, f. ca. 1746, d. 13. Marts 1779 i Kbh. (Trin.). 2° (Kop. Nic. 5. Nov. 1781) med Anna Gierling, døbt 17. Dec. 1749 i Kbh. (Frels.), d. 22. Juli 1834 paa Frbg., D. af Smed Niels Johansen G. og Anna Kirstine Madsdatter.

Efter at W. som Student fra Herlufsholm 1758 var kommet til Kbh., fik han Adgang til at arbejde i Langebeks, Hielmstiernes og Suhms Biblioteker. Hans Hovedstudium var vel Teologi, men hans virkelige Interesse aabenbart Personal- og Litterærhistorie. 1764—69 havde han Plads paa Borchs Kollegium og udgav her fire Disputatser af teologisk Indhold, alle prægede af en mærkelig Klarhed i Fremstillingsformen og Soberhed i Argumenteringen. Den betydeligste er Afhandlingen om Forfatteren til Hebræerbrevet, hvem han Traditionen tro anser Paulus for at være (»De authore epistolæ ad Hebræos«, I—II, 1766—67). Mest ejendommelig er dog hans Disputats »De utilitate historiæ litterariæ« (1768), det første Skrift i Danmark, der bringer en principiel Undersøgelse af Lærdomshistoriens Begreb. Ved sin Velynder Professor J. C. Kalls Indflydelse blev W. 1765 Amanuensis (famulus) ved Universitetsbiblioteket, og da han yderligere havde kvalificeret sig ved sin Virksomhed som Sekretær i Skiftekommissionen efter Jacob Langebek, blev han 1776 Registrator i Gehejmarkivet. Da han mod Forhaabning ikke blev Gehejmarkivar 1792, tog han sin Afsked med Ventepenge og blev 1800 Revisor i Danske Kancelli. — W., der omtales gunstigt for sin Nøjagtighed og sine gode Kundskaber, var en lidet fremtrædende Personlighed, men har i al Stilhed ydet

en Indsats til Fremme af forskellige videnskabelige Foretagender. Han udarbejdede saaledes Kataloger over Langebeks Bogsamling, P. P. Nygaards, Hielmstiernes og Suhms Mønt- og Medaillesamlinger, men især er hans Navn knyttet til den monumentale beskrivende Katalog over Hielmstiernes Bibliotek (I—II, 1782—85). Selv udgav han »Samlinger til den danske Historie« (I, 1775), forsynet med en anbefalende Fortale af Langebek. W. var stiftende Medlem af Det genealogiske og heraldiske Selskab 1777 og deltog i Udgivelsen af dette Selskabs Skrifter. Siden blev han ogsaa Medlem af Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie. 1786 blev han Sekretær i dette og arbejdede med paa den Reorganisation af Selskabet, som var paabegyndt 1781, og som bl. a. fandt sit Udtryk i en ny Række af »Danske Magazin«. Ligeledes har han for dette Selskab besørget Udgivelsen af »Magazin til den danske Adels Historie« (1.—2. Hæfte, 1783—85).

E. C. Werlauff: Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog i dets første Aarhundrede, 1847, passim. A. D. Jørgensen: Udsigt over de danske Rigsarkivers Historie, 1884, S. 163. Fonden ad usus publicos, I, 1897, S. 144 f., 258. Museum, 1893, I, S. 182. P. F. Suhm: Samlede Skrifter, XV, 1798, S. 99. Luxdorps Dagbøger, udg. af Eiler Nystrøm, II, 1925—30, S. 89, 91, 93, 295, 334, 336, 353, 354.

Bjørn Kornerup.

Weber, Sophus Theodor Holst, f. 1886, Fysiker. F. 12. Okt. 1886 i Allindelille, Haraldsted Sogn. Forældre: Førstelærer Peter Wilhelm W. (1854—1940) og Sophie Theodora Lorentine Petersen (1859—86). Gift 1° 1916 i Oegstgest, Holland, med Aegidine Mirjam van Braam, f. 9. Jan. 1895 i Blitar, Java, D. af Ingeniør Willem van B. (d. ca. 1898), adopteret af Administrator P. J. Stoffers og Hustru f. Eekhont; Ægteskabet opløst 1921. 2° 28. Maj 1937 i Haag med Erna Elise Charlotte Grønbech, f. 27. Juni 1897 i Randers, D. af Premierløjtnant, senere Ritmester, Udskrivningschef Jens Bolivar G. (f. 1864) og Ida Emilie Anna Hertha von Freiesleben (f. 1872).

W. blev Student 1904 fra Sorø og cand. mag. med Fysik som Hovedfag 1910. S. A. blev han Assistent hos Professor Martin Knudsen, n. A. Assistent ved Polyteknisk Lærestalts fysiske Laboratorium og 1913 Assistent ved Universitetets medico-fysiske Øvelser, efter at han 1912 havde været Assistent ved Naturkundig Laboratorium, Leiden. 1914 tog han Ansættelse som Fysiker ved Philips Glødelampefabrikker i Eindhoven. 1913 fik han Kbh.s Universitets Guldmedaille (Undersøgelser over Molerets fysiske Egenskaber), og 1916 blev han Dr. phil. i Kbh. paa Afhandlingen

»Undersøgelser over Luftarternes Varmeledningsevne«. Fra 1917 har W. indtaget ledende Stillinger inden for Industrien og Handelen i Holland (1917 Direktør i N. V. v/h R. M. Beuth & Zonen, Leiden, 1928 Direktør for N. V. Algemeene Handel en Crediet Maatschappij, Leiden, Bestyrelsesmedlem i mange Selskaber), hvilket bl. a. har medført en længere Rejse til Hollandsk Indien, Kina, Japan og U.S.A. 1928, men han har herunder stadig tillige virket som Fysiker og har som Medarbejder ved Universitetets fysiske Laboratorium i Leiden udsendt en lang Række særdeles betydningsfulde Arbejder, offentliggjort dels i Det kgl. Danske Vid. Selsk. Meddelelser, dels i »Comm. from the Physical Laboratory of the University of Leiden« og i »Physica«. Ud over Disputatsen og Arbejder i Tilknytning dertil skal særlig fremhæves »Undersøgelser over Isens Damptryk« (1915), »Psychrometers Teori« (1921) og en Række eksperimentelle og teoretiske Undersøgelser over Radiometerkræfter og det absolutte Manometer (1932—37). I disse Arbejder har W. paa udmærket Maade fortsat og udviklet den ved Professor Martin Knudsens grundlæggende gaskinetiske Arbejder skabte Tradition. 1933 blev W. dansk Konsul i Leiden, og han er efter Gesandtskabets Hjemkaldelse 1940 Leder af Danmarks konsulære Repræsentation i Nederlandene.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1916, S. 103.

H. M. Hansen.

Weber, Theobald Christian Fridrich, 1823—86, Købmand og Industridrivende. F. 13. Sept. 1823 i Kbh. (Petri), d. 3. Sept. 1886 paa Søro ved Svendborg, begr. i Svendborg. Forældre: Tømrermester Carl Fridrich W. (1792—1844) og Marie Antoinette Lehmann (1797—1850). Gift 4. April 1854 i Kbh. (Helligg.) med Sophie Emilie Meldola, f. 21. Nov. 1832 i Kbh. (Frue), d. 25. Juli 1878 i Svendborg, D. af exam. jur., Fuldmægtig, senere Prokurator Raphael Camillo M. (1803—67) og Rebecca Christine Sørensen (1798—1867).

W. fik sin Uddannelse som Købmand hos Zinn & Søn i Kbh. og stiftede 1850 sammen med sin Tvillingbroder Sigvart Julius August W. Handelshuset Thbd. W. & Co. Dette købte Christiansdal ved Haderslev og indrettede der i Forbindelse med Morbroderen, Hofspejlhandler Fr. Lehmann en Spejl-, Glas- og Træslibefabrik. Da der til Spejlfabrikationen krævedes Soda, kom det W.ske Hus hurtigt til at spille en Rolle i Bestræbelserne for at udnytte Julius Thomsens Metode for en fabrikmæssig Anvendelse af den grønlandske Kryolit, og efter at denne Metode i større Stil var prøvet paa Christiansdal og havde vist sig brugelig, købte

Thbd. W. & Co. 1858 en Grund ved Gl. Kalkbrænderivej, Nord for det daværende Kbh., opførte her en Fabrikbygning og opstillede det nødvendige Maskineri. 16. Febr. 1859 — Julius Thomsens Fødselsdag — sattes Fabrikationen i Gang under Navnet Fabrikken Øresund. Selv om Fabrikken maatte siges at være godt startet og Fabrikationen, efterhaanden som Erfaringerne blev indhøstet, blev stadig forbedret, blev Foretagendet trods alt en Virksomhed, der hurtigt kom til at give Underskud, navnlig som Følge af Sodaprisens Fald paa Verdensmarkedet. Før Bygningen af Fabrikken havde man saaledes kalkuleret med en Sodapris af 22 Mark pr. Ctr.; da Fabrikken sattes i Gang, var Prisen allerede sunket til 16 Mark, og 1862 var den endog helt nede i 12 Mark pr. Ctr. I de følgende Aar steg Prisen langsomt for 1867 at naa op i 18 Mark, men derefter var Prisen atter vigende, og for Handels- huset W., der kun raadede over en begrænset Kapital, blev denne Udvikling skæbnesvanger. 1866 nægtede Kreditorerne og navnlig J. P. Suhr & Søn, der finansierede Kryolith-, Mine- og Handels- selskabet, Fabrikken Øresund mere Kredit, og Virksomheden blev sat under Administration af C. F. Tietgen og Grosserer Boyesen. Under Administrationen, der varede i omtrent fire Aar, fortsattes Fabrikationen med stadigt Tab, indtil det 1869 blev bestemt, at Fabrikken skulde sælges ved Auktion, hvilket skete 25. Nov. s. A., ved hvilken Lejlighed G. A. Hagemann og Vilhelm Jørgensen som højstbydende overtog Fabrikken for 80 200 Rdl. Det nye Firma antog Navnet Øresunds chemiske Fabriker. Allerede inden dette Tidspunkt havde W. forladt Kbh. og købt Ejendommen Gammel Hestehauge ved Svendborg, hvor han derefter virkede som Foregangsmand for kunstig Fiskeavl, Hønseri, Frugtplantager og Frugt- vinsfabrikation. — Mindesmærke med Buste paa Gammel Hestehauge.

H. Rink: Bemærkninger ang. den grønlandske Comissions Betækn., 1865, S. 14. Nord og Syd, 1857, II, S. 249—61. Ill. Tid. 19. Jan. 1862. C. Nyrop: Det Suhrske Hus, 1899. C. F. Tietgen: Erindringer og Optegnelser, 1904. C. F. Jarl: Fabrikken Øresund 1859—1909, 1909. Axelline Lund: Spredte Erindringer, 1917, S. 146 f.

Jens Vestberg.

Weckmann, Matthias, ca. 1619—74, Orgelspiller, Komponist. F. ca. 1619 i Niederdorla, Sachsen, d. 24. Febr. 1674 i Hamburg. Forældre: Præsten Jacob W. (d. 1631) og Maria. Gift 1° ca. 1647 med N. N., d. 1665. 2° med Katharina Rolandes.

M. W. kom første Gang til Danmark 1637 sammen med Heinrich Schütz (s. d.) paa dennes anden Kunstrejse til Christian IV.s Hof.

Sammen kom de atter hertil 1642 til det kongelige Dobbeltbryllup, og medens Schütz 1644 vendte tilbage til Dresden, lod M. W. sig knytte til den udvalgte Prins Christians Hof i Nykøbing F., hvor han forestod den ikke meget omfangsrige Hofmusik til Foraaret 1647, kort før Prinsens Død. Om den ganske unge Musikers Virke foreligger kun sparsomme Efterretninger, men det ses, at han baade som udøvende Musiker og Lærer for de yngre Kræfter har fyldt sin Plads ved de musikelskende danske Hoffer. Om M. W. som skabende Kunstner under Danmarkopholdet ved man derimod intet; hans tidligste kendte Kompositioner er først fra en senere Tid. Fra Danmark drog han atter til Dresden og derfra 1655 til Hamburg, hvor han som Organist ved St. Jacobi Kirke blev en af Spidserne i det blomstrende nordtyske Musikliv i Midten af det 17. Aarhundrede, som atter virkede ind paa danske musikalske Forhold.

A. Hammerich: *Musiken ved Christian den Fjerdes Hof*, 1892, S. 180 f., 185. Gerhard Ilgner: *Matthias Weckmann (Kieler Beiträge zur Musikwissenschaft, Heft 6)*, 1939, især S. 12—15, 25—29.

Nils Schiørring.

Wedderkop (Wedderkopp), **Gottfried**, 1693—1741, Diplomat. F. 1693, d. 25. Jan. 1741. Forældre: Gottorpsk Gehejmerraad Magnus W. (s. d.) og Hustru. Gift 1713 med Fredrika Amalia Pincier, Baronesse v. Königstein, f. 1697, begr. 20. Jan. 1757 i Stockholm (gift 2° med Overkammerherre, Konferensraad Johan Adolf v. Roepsdorff, 1674—1735), D. af gottorpsk Gehejmerraad, senere kgl. dansk Amtmand Johann Ludwig P., Friherre v. Königstein (s. d.) og Hustru. Ægteskabet opløst.

G. W. blev 1710 Kammerjunker hos Kong Frederik IV., 1713 Amtmand i Tremsbüttel, 1716 Landraad i Slesvig og Holsten. Skønt han var Søn af den Mand, som engang havde været Hovedforkæmper for Gottorps Uafhængighed af den danske Konge, nærede Frederik IV. efterhaanden saa stor Tillid til hans Sindelag, at han 1724 sendte ham som Envoyé til Paris for at paavirke den franske Regering til Gunst for Danmark i Spørgsmaalet om det af Hertug Carl Frederik krævede Vederlag for den hertugelige Del af Slesvig og i det hele over for Gottorperne og deres Beskytter Rusland. Da de politiske Forhold fremkaldte Ønsker hos den franske Regering om en Tilnærmelse til Danmark, fandt man dog i Kbh. ikke G. W. egnet til at føre Forhandlingerne. Han fik Sept. 1726 Tilladelse til at rejse hjem og Maj 1727 Afsked. Det var i Kbh., de Underhandlinger førtes, som afsluttedes med Undertegnelsen af det dansk-fransk-engelske Forbund af April 1727. G. W.

gik herefter i braunschweig-wolfenbüttelsk Tjeneste som Gehejme- raad og Overhofmester.

Fra Faderen arvede han Moisling, men tillige havde Magnus W. 1717 overdraget ham Steinhorst Gods. 1719 testamenterede han og hans Broder dette til Frederik IV., naar deres Mandlinie uddøde. Som Motiv angaves Taknemlighed over for Kongen for dennes Velgerninger mod Faderen, men det synes tillige at have spillet ind, at Kurfyrsten af Hannover ønskede at erhverve Godset, som tidligere havde hørt til det under hans Herredømme staaende Lauenburg. G. W. blev efterhaanden stærkt forgældet og laante betydelige Summer baade af Kong Christian VI. og Hannovers Kurfyrste, Kong Georg II. af England, som ad denne Vej stræbte at bringe Godset paa sine Hænder. Rygter om hemmelige Aftaler mellem G. W. og Hannover naaede til Kbh., og det hed sig desuden, at Georg havde Planer om at købe flere Amter i det gottorpske Holsten. Under den herved opstaaede stærke Spænding mellem de to Hoffer lod den danske Resident i den nedersachsiske Kreds v. Johnn Nov. 1738 en Afdeling Dragoner besætte Steinhorst. Dec. s. A. lod Georg II. sine Tropper drive dem ud. Frankrig og Sverige tilbød Danmark Hjælp, men baade Walpoles Ministerium og den hannoveranske Ministerpræsident Münchhausen var imod et Fredsbrud, og efter Grev C. E. Stolbergs Mellekomst bilagdes Striden Marts 1739 ved et af J. H. E. Bernstorff afsluttet Forlig i Hannover, hvorved Georg II. beholdt Godset mod at betale Christian VI. 70 000 Rdl. i Vederlag.

P. v. Kobbé: *Gesch. und Landesbeschreibung des Herzogthums Lauenburg*, III, 1837, S. 148—51. H. L. Møller: *Kong Kristian VI. og Grev Kr. Ernst af Stolberg-Wernigerode*, 1889, S. 161—77. E. Holm: *Danmark-Norges Historie 1720—1814*, I—II, 1891—94. Aage Friis: *Bernstorfferne og Danmark*, I, 1903, S. 93—106. Gustaf Elgenstierna: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, VIII, 1934, S. 702.

C. O. Bøggild Andersen.

Wedderkop (Wedderkopp, skrev selv: Wedderkopff), **Magnus**, 1637—1721, gottorpsk Statsmand. F. 26. Okt. 1637 i Husum, d. 16. Jan. 1721 i Hamburg, begr. i Lübeck (Domk.). Forældre: Løjtnant i Wallensteins Hær, senere Købmand i Husum Henning W. og Anna Tomasdatter. Gift 16. April 1683 med Margaretha Elisabeth Pincier, f. 1661, d. 19. Juli 1731, begr. i Lübeck (Domk.), D. af gottorpsk Hof- og Kancelliraad og Domherre i Lübeck, Dr. jur. Ludwig P. (1624—1702) og Christine Langia Hudemann (d. 1702).

Faderen, som skal have været af gammel Adel, knyttet til Bra-

bant og Geldern, men efter at være udtraadt af Krigstjenesten nedsatte sig i Husum som Købmand, sendte Sønnen i Byens Skole og derpaa til Gymnasiet i Lübeck, hvor Drengen tjente til Livets Ophold ved at undervise i Musik. Efter Universitetsstudier i Helmstädt og Jena blev M. W. 1661 Hofmester for to Brødre v. Brömbesen, Sønner af en lybsk Borger, der havde vist ham Velvillie, fulgte dem s. A. til Universitetet i Heidelberg og fortsatte her sine Studier og blev Dr. juris. Ved Kurfyrst Karl Ludwigs Gunst ansattes han 1665 som Docent i Stats- og Lensret sst., sendtes 1668 i Kurfyrstens Ærinde til Hoffet i Gottorp, hvor J. A. Kielman v. Kielmansegg (s. d.) fik Interesse for ham og 1669 fik ham kaldet til Professor i Retsvidenskab ved det unge Kieluniversitet. Han udgav her flere juridiske Skrifter, men arbejdede sig samtidig ind i Statstjenesten, blev Syndicus ved Domkapitlet i Slesvig og Hofraad hos Biskop August Frederik af Lübeck for sluttelig 1676 at overgaa i dennes Broder Hertug Christian Albrechts Tjeneste som Hofraad. Han hørte i de følgende Aar til Hertugens mest anvendte Diplomater, var gottorpsk Udsending paa Kongressen i Nijmegen 1677—79 og bidrog sit til, at Christian Albrecht ved Fontainebleaufreden 1679 gendindsattes i sine Rettigheder. Til Løn modtog han en større Dotation af Hertugen. N. A. virkede han i Kbh. sammen med Joachim Ahlefeldt til Bukhagen (s. d.) for at faa en Ordning i Stand med Hensyn til de kongelige Troppers Rømning af de hertugelige Amter og de til Kongen betalte Kontributioner af disse og medunderskrev i Nov. en Traktat herom. Inddragelsen af den gottorpske Del af Slesvig 1684 medførte, at hans Ejendomme her, det adelige Gods Søgaard paa Pelworm, som han havde købt 1679, og inddigede Landstrækninger i Tønder Amt, beslaglagdes. Han virkede i de følgende vanskelige Aar energisk i sin Herres Interesse og deltog fra 1688 med J. Ahlefeldt i de Forhandlinger i Altona, som afsluttedes med Forliget af 20. Juni 1689, der gav Hertugen hans Lande tilbage. S. A. udnævntes han til Drost i Tremsbüttel og Steinhorst og forhandlede sammen med J. Ahlefeldt med den svenske Generalguvernør i Pommern, Grev Niels Bielke, om at faa nogle svenske Tropper overladt til Hertugdømmets Forsvar. 1692 udnævntes han til Gehejme- og Kammerraad, 1693 til svensk Statsraad samtidig med, at han, der 1682 af Kejseren var forlenet med Arveadel, naturaliseredes som svensk Adelsmand.

Ved hertugelige Gaver, men sikkert ogsaa ved at udnytte sin høje Embedsstilling pekuniært, bl. a. ved Salg af Embeder, samlede han sig efterhaanden en betydelig Formue. Af Godser ejede han foruden Søgaard Moisling (Stift Lübeck) og Tangstedt, et af Trems-

büttel Gods udskilt Kancelligods, som han 1692 købte af Hertugen for 30 000 Rdl. 1691 fik han Steinhorst Amt i Pant og opnaaede 1697 ved at betale 30 000 Rdl., at Hertug Frederik IV. opgav sin Ret til at indløse Pantet, til M. W.s Sønnesøn var død; ved en ny Overenskomst forbeholdt Hertugen sig kun Forkøbsretten. Den unge Hertug optog ham efter Faderens Død (1694) sammen med Svogeren v. Königstein (s. d.) i det snævrere Gehejmerraad. 1695 udnævntes han desuden til Overpostmester i de gottorpske Amter med Fuldmagt til at indrette et Postvæsen der. Som Gottorps ledende Minister var han i de følgende Aar Sjælen i den mod den danske Konge udfordrende, paa Sverige støttede hertugelige Politik, var gottorpsk Hovedforhandler paa Kongressen i Pinneberg 1696—99, skal efter det danske Angreb i Foraaret 1700 ved Pengeforskuud have fremskyndet Hjælpen fra Sverige og Lüneburg og undertegnede 18. Aug. s. A. sammen med v. Königstein den for Gottorp fordelagtige Fred i Traventhal. N. A. fik Svogrene Koadjutorvalget i Lübeck, ved hvis Domkapitel M. W. var Canonicus, afgjort til Fordel for Hertugens Broder Christian August. Da Frederik IV. fulgte sin Svoger Karl XII. til Polen og her Juni 1702 udnævnte Oberstløjtnant Tilemann Andreas v. Bergholz til Generalforpagter og Guvernør over det gottorpske Landomraade, indtraadte en for den aldrende M. W. vanskelig Tid. Bergholzregimet indskrænkede stærkt hans og v. Königsteins Indflydelse. Efter Hertugens Død ved Klissow Juli 1702 indsatte hans Enke Hedevig Sophie, som blev i Sverige med sin lille Søn Carl Frederik, en gottorpsk Formynderregering under Ledelse af Hertug Christian August som Administrator. M. W. blev Præsident i Gehejmerraadet, men traadte inden for dette snart i skarp Modsætning til den nye Kammerpræsident og Overhofmarskal Georg Otto Heinrich v. Görtz (s. d.), som blev Administratorens erklærede Favorit. Da v. Görtz arbejdede for Ophævelse af Fællesregeringen mellem Gottorperne og de danske Konger, støttede M. W. Ridderskabets Protest herimod. Juni 1708 fremsatte han ved en Sammenkomst i Stockholm mellem Hertuginde, Administratoren og de fornemste Embedsmænd en stærk Kritik af v. Görtz' Finansstyre. v. Görtz undgik imidlertid, takket være Christian Augusts Gunst, en mere indgaaende Undersøgelse. Da M. W.s Hovedstøtte, Hertuginde, Dec. 1708 døde, kunde v. Görtz spille Mester, og M. W. foretrak at tage Ophold i Hamburg, hvor han ejede et Palæ, og hvor han fra 1707 havde deltaget i Forhandlinger med den danske Konges Kommissærer om de Tvister, hvortil Fællesregeringen gav Anled-

ning. I sin Fritid dyrkede han sin gamle Kærlighed Musikken sammen med sine Venner J. S. Bach og Händel.

Efter Poltavasløbet, Forliget med Danmark 1709 og Udbrudet af den dansk—svenske Krig følte v. Görtz sig stærk nok til at uskadeliggøre sin Fjende. M. W. blev lokket til et Statsraadmøde paa Gottorp 19. Dec. s. A., modtoges med stor Naade af Christian August, men fængsledes, da han efter Taffet begav sig til sine Værelser, og førtes til Fæstningen Tønning. Hans Svoger Königstein unddrog sig Arrestation ved Flugt til Flensborg. Straks efter sekvestredes M. W.s rørlige og urørlige Formue, og hans Papirer beslaglagdes. Da disse ikke frembød et tilstrækkeligt Grundlag for Anklage, opfordredes Maj 1710 Hertugdømmets Undersaatter fra Prædikestolen til under Lovens strengeste Straf at fremføre de Klager, de havde over M. W. Ad denne Vej indkom en Del Beskyldninger mod ham for at have taget mod Skænk og Gaver. Ogsaa hans Forhold ved Erhvervelsen af Steinhorst gjordes til Genstand for Paatale. Halvdelen af den nedsatte Kommissionsdomstols Medlemmer var imidlertid mod at dømme ham uden sædvanlig Rettergang, den danske Konge krævede ham stillet for Landretten, og Kejseren forlangte ham frigivet. v. Görtz trak nu Sagen i Langdrag og opnaaede 1711, at Danmark opgav sin Protest. Saa kom Krigen i Nordtyskland, Stenbocks Kapitulation Maj 1713 og den fortsatte danske Belejring af Tønning. Juni s. A. sendte v. Görtz en Ordre med Christian Augusts Underskrift til Kommandanten i Tønning Zacharias Wolf om i Tilfælde af Fæstningens Overgivelse at lade M. W. halshugge eller hænge; ved Ordre af Nov. og Dec. s. A. ændredes dog dette til, at han i saa Fald skulde overføres til Helgoland, sandsynligvis foranlediget ved at Kong Frederik IV. i Juli og Aug. ved en udsendt Parlamentær lod Wolf vide, at han gjorde ham ansvarlig for M. W.s Liv; ogsaa den engelske Resident i Hamburg Wick, hvis Søn var gift med M. W.s Datter, virkede til Fordel for ham. 7. Febr. 1714 overgav Tønning sig, og M. W. blev fri efter over fire Aars Indespærring, under hvilken han havde været uden Kontakt med Omverdenen. Trods alt kunde han ikke skjule sin Skuffelse over Gottorps Nederlag, men rejste dog til Kbh. for at takke Kongen for sin Befrielse. Oprejsning af sin Herre opnaaede han først, da v. Görtz efter Karl XII.s Død var endt paa Skafottet. 1719 udstedte Hertug Carl Frederik en Erklæring, hvori han fritog M. W. for alt Ansvar, forsikrede ham om sin Naade, genindsatte ham i hans gamle Embeder og tilbagegav ham hans Gods og Formue. Sine sidste Aar henlevede Oldingen i Hamburg, især optaget af at bringe sine

under Fangenskabet stærkt derangerede Formuesforhold i Orden. I Forholdet til Danmark virkede han nu for en Overenskomst, hvorved Hertugen afstod sin Del af Slesvig mod Erstatning i Holsten, men uden at hans Raad fulgtes. — Stik af Fritsch 1743 efter Maleri af v. der Hude.

M. v. W.s Leben (Ms. i Arkivet paa Breitenburg). Z. Wolf: Tagebuch vom 1. Januarii 1713 bis 30. Januarii 1714, 1714 (Hjelmstj. 2993, Kgl. Bibl.). Supplementum verschiedener Pieces zu den historischen Nachrichten vom nordischen Kriege, 1726. [P. F. Arpe:] Gesch. des Herzoglich Schleswig-Holstein-Gottorfischen Hofes, 1774. G. Parke: Letters and Correspondence of Lord Bolingbroke, IV, 1798, S. 101. Falcks Samml., I, 1819, S. 89—97. Wolffs Journal 1824, I, S. 193—207. G. P. Schmidt i Schlesw.-Holst.-Lauenb. Provinzialberichte, XIV, 1825, S. 1—14. A. Hojer: König Friederich des Vierten glorwürdigstes Leben, I, 1829. Archiv f. Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer, V, 1843, S. 539 ff. P. v. Kobbe: Schleswig-Holsteinische Geschichte vom Tode des Herzogs Christian Albrecht bis zum Tode Königs Christian VII. (1694 bis 1808), 1834. K. v. Warnstedt i Jahrb. f. d. Landeskunde der Herzogthümer, VII, 1864, S. 304—26. Dsk. Saml., 2. Rk., I, 1871—72, S. 236 f. C. Paludan-Müller i Hist. Tidsskr., 4. Rk., VI, 1877—78. G. Hille i Zeitschr. d. Ges. f. Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesch., V, 1875, S. 301—07; XII, 1882, S. 47 ff. Hist. Tidsskr., 5. Rk., IV, 1883—84. Bidrag til den store nordiske Krigs Hist., udg. af Generalstaben, I—VI, 1889—1920. M. v. Wedderkop i Allg. deutsche Biographie, XLI, 1896, S. 387—90. L. Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie, III, 1903, S. 139—44. H. Almqvist: Holstein-Gottorp, Sverige och den nordiska ligan i den politiska krisen 1713—14 (Skr. utg. af Kungl. human. vetenskaps-samf. i Uppsala, XXI, 1, 1918). L. Laurssen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, VII—VIII, 1926—30. H. Saring i Zeitschr. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch., LXVII, 1939, S. 191—242. F. v. Jessen: En slesvigsk Statsmand, I—III, 1930—41. Gustaf Elgenstierna: Den introducerade svenska adelns ättartavlor, VIII, 1934, S. 701 f.

C. O. Bøggild Andersen.

Vedel, Wedel, Wedell. Præsteslægten V. føres tilbage til Raadmand i Vejle Søren Sørensen (d. 1571), hvis Søn nedenn. Historiker Anders Sørensen V. (1542—1616), der tog Navn efter Fødebyen, var Fader til Anna Andersdatter V. (1585—1655), gift med Raadmand Bertel Struck (d. 1621) i Ribe, til Else (Sidse, Citzele) Andersdatter V. (1586—tidligst 1621), der ægtede Biskop Poul Mortensen Aastrup (1576—1619, s. d.), til Sognepræst ved St. Catharine K. i Ribe Lauge Andersen V. (1592—1648), til Sognepræst i Burlev, Provst, Mag. Hans Andersen V. (1595—1661) og til Sognepræst ved Domkirken i Ribe Søren Andersen V. (1587—1653), af hvis Børn skal nævnes Mette Sørensdatter V. (1633—98), gift med Rektor Christen Lauridsen Aagaard (1616—64, s. d.), og Provst, Sognepræst i Rejsby Peder Sørensen V. (1630—90); denne var Fader til Sognepræst i Rejsby

Søren Pedersen V. (1662—1749) og til Sognepræst i Døstrup, Provst Nissenius V. (1660—1737), der var Fader til Sognepræst i Døstrup, Provst Søren V. (1694—1754) — som i Ægteskab med Maria Elisabeth V. (d. 1767) havde Sønnen Sognepræst paa Før Nissenius Lauge V. (1730—67), hvis Søn var nedenn. Musikamatør, Regimentskvartermester Søren W. (1765—1826) — og til Sognepræst i Hillerød Peder Nissen V. (1698—1738), af hvis Sønner skal nævnes Sognepræst i Gyrstinge Jens Daniel V. (1731—92), Sognepræst i Jelling Poul V. (1724—82) — hvis Datter Marie Kirstine V. (1755—1804) ægtede Landmaaler Peder Storm (gift 1778) — og Degn i Asminderød Nissenius V. (1727—79), hvis Søn var Sognepræst i Helsing, Provst Johan Peter V. (1768—1840); denne var Fader til Sognepræst i Bringstrup Johan Frederik V. (1813—87) og til Sognepræst i Himmelev Nissenius Claus V. (1809—87), af hvis Sønner skal nævnes Overførster paa Vallø Johan Frederik V. (1842—1919), Sognepræst i Korup Christian V. (1844—1905) — hvis Søn var nedenn. Højskolemand Anders Aabye V. (1878—1939) — og Notar, kgl. Translatør Johan Peter Bernt Wedel (1847—1924), hvis Søn er nedenn. Maler Herman Albert Gude V. (f. 1875). — Ovenn. Sognepræst Søren Pedersen V. (1662—1749) var Fader til Provst, Sognepræst i Værum Peder Nicolai V. (1691—1779) og til Herredsfoged i Lø Herred Peter V. (1689—1751), hvis Søn Bogholder ved Kbh.s Brandforsikring Søren Henrik V. (1735—1805) var Fader til nedenn. Seminarieførstander, Sognepræst i Tved, Amtsprovst Peter August W. (1768—1842), der var Fader til Generaldecisor i Skattevæsenet, Konferensraad Severin Henrik August V. (1793—1881) og til Ejer af Hessel Georg Didrik Sofus V. (1796—1868), hvis Datter Petra Jeanette V. (1848—1927) i Ægteskab med Sagfører, Hospitalsforstander Rasmus Petersen (1853—1931) var Moder til nedenn. Nationaløkonom, Kontorchef, Lektor Knud Otto V.-Petersen (f. 1892). Konferensraad Severin Henrik August V. (1793—1881) var Fader til de nedenn. Overretsassessor Sophus V. (1842—1920) og Direktør i Udenrigsministeriet Peter August Frederik Stoud V. (1823—1911), af hvis Børn skal nævnes Ingeniør Andreas Peter V. (1862—1922, s. d.), Fabrikinspektør Fanny Annette V. (1863—1943), Litteraturhistorikeren Valdemar V. (1865—1942, s. d.) og Raadsformand Severin Henrik August V. (1867—1932, s. d.). — Ovenn. Sognepræst i Ribe Lauge Andersen V. (1592—1648) var Fader til Sognepræst i Anst, Provst Hans Laugesen V. (1624—ca. 74), til Sognepræst i Vilslev, Provst Anders Laugesen V. (1619—60) og til Sognepræst i Nustrup Hans V. (1631—92), hvis Sønner var nedenn. Sognepræst i Nustrup

Lauge V. (1665—1733) og Sognepræst i Munkebo, Provst, Konsistorialassessor Claus V. (1669—1748) til Elvedgaard, hvis 2. Hustru Anna Elisabeth Amalie V., f. Berg (1708—80) senere ægtede Landsdommer Bondo Simonsen (1700—65) til Elvedgaard; deres Søn Kancelliraad Claus V. Simonsen (1750—1832) var Fader til nedenn. Historiker Lauritz Schebye V. Simonsen (1780—1858). Claus V. (1669—1748) var Fader til Krigsraad Jacob V. (1731—1807) til Kærsgaard, af hvis Børn skal nævnes Andreas Claus W.-Heinen (1791—1857) til Kærsgaard og Holsegaard — Fader til Hofchef, Gehejmekonferensraad Julius Christian Frederik W.-Heinen (1814—87) til Elvedgaard — og Louise Dorothea Frederikke W.-Heinen (1796—1864), gift med Kammerherre Niels Basse Fønss (1793—1858), der begge 1812 blev adlet med Navnet W.-Heinen, samt Jens Kraft Dinesen V. (1793—1827) til Holsegaard, Stenalt og Søbysøgaard, der ligeledes 1812 blev optaget i Adelstanden med Navnet V.; hans Søn nedenn. Amtmand, Kammerherre Emil V. (1824—1909) var Fader til Underdirektør ved Orlogsværftet Helge V. (1863—1931), hvis Søn er nedenn. Viceadmiral Aage Helgesen V. (f. 1894). — Ovenn. Pastor Lauge V. (1665—1733) var Fader til Maria Elisabeth V. (d. 1767), gift med ovenn. Provst Søren V. (1694—1754), og til Johan Frederik Wedel (1722—1800) til Gudum Kloster, hvis Sønner var Sognepræst i Marstal Bernhard Mathias Wedel (1759—1819) og nedenn. Sognepræst i Everdrup Lago Mathias Wedel (1752—1827).

Den udbredte adelige Slægt W. er oprindelig hjemmehørende i Holsten og har sikkert Navn efter Wedel i Pinneberg; som Slægtens ældste Mand regnes den 1149 som Foged i Ottenbüttel nævnte Heinrich, men den ubrudte Stamrække begynder dog først med den 1212 og 29 forekommende Heinrich v. W., hvis Efterkommere slog sig ned i Pommern. 1455 levede Friherre Jürgen v. W. til Reetz, Noerenberg og Spiegel m. m., hvis Søn Friherre Joachim v. W. (d. 1530), der føjede Gross Spiegel til de fædrene Godser, var Fader til Friherre Ewald v. W. (d. 1567) til Gross Spiegel — fra hvem den endnu i Tyskland levende Linie af Nantikow stammer — og til Friherre Lorenz v. W. (d. 1541) til Reetz og Noerenberg m. m.; hans Sønesøns Søn Friherre Georg Ernst v. W. (ca. 1597—1661) til Reetz, Noerenberg og Spiegel m. m., der var dansk Ritmester under Kejserkrigen og døde som svensk Generalmajor, var Fader til nedenn. Kammerherre Greve Wilhelm Frederik W. (1640—1706) til Grevskabet Wedellsborg, der 1672 optoges i Grevestanden, og til kommanderende General i Norge Greve Gustav Wilhelm W. Jarlsberg (1641—1717), der 1684 fik Greve-

patent; hans Sønner var Viceguvernør i Oldenburg og Delmenhorst Greve Georg Ernst W. Jarlsberg (1666—1717) — der var Fader til nedenn. Generalmajor Greve Frederik Anton W. Jarlsberg (1694—1738) — og nedenn. Generalløjtnant, Gehejmerraad, Baron Erhard Frederik W. Jarlsberg (1668—1740) til Majoratet Evenburg og Nesse i Ostfriesland, hvis endnu levende Descendens 1776 optoges i preussisk Grevestand; hans Søn var nedenn. Overkammerherre Greve Erhard W.-Friis (1710—86), der 1743 blev dansk Greve. Generalmajor Greve Frederik Anton W. Jarlsberg (1694—1738) var Fader til nedenn. Overlanddrost, Gehejmekonferensraad Baron Frederik Wilhelm W. Jarlsberg (1724—90) til Neuenfelde og Ravnstrup og til General, Kammerherre Greve Frederik Christian Otto W. Jarlsberg (1718—76) til Grevskabet Jarlsberg samt til Basnæs og Glorup m. m., hvis Sønnesøn Statholder i Norge Greve Johan Caspar Herman W. Jarlsberg (1779—1840) til Grevskabet Jarlsberg var Farfader til Lensgreve Johan Caspar Herman W. Jarlsberg (1841—1922) til Stamhuset Jarlsberg, hvis Sønner er Lensgreve Karl Peder Boguslaw Herman W. Jarlsberg (f. 1870) til Stamhuset Jarlsberg og Hofmarskal Baron Peder Anker W. Jarlsberg (f. 1875). Ovenn. Overlanddrost Baron Frederik Wilhelm W. Jarlsberg (1724—90) var Fader til nedenn. Forfatter Kammerherre Baron Frederik (Fritz) Christian W. Jarlsberg (1757—1831) til Ravnstrup, hvis Sønnesøn Øverste Kammerjunker Baron Frederik (Fritz) Joachim W. Jarlsberg (1819—80) var Fader til Gesandten Baron Frederik (Fritz) Hartvig Herman W. Jarlsberg (1855—1942). — Ovenn. Greve Wilhelm Frederik W. (1640—1706) til Grevskabet Wedellsborg var Fader til Amtmand, Kammerherre Greve Hannibal W. (1660—1708) til Grevskabet Wedellsborg, af hvis Børn skal nævnes Komtesse Dorothea W. (1706—63), der ægtede Generaladmiralløjtnant, Statsminister, Greve Frederik Danneskiold-Samsøe (1703—70, s. d.), og Amtmand, Gehejmerraad Greve Christian Gustav W. (1701—59) til Grevskabet Wedellsborg; hans Sønnesøn Amtmand, Kammerherre Greve Ludvig Frederik W. (1753—1817) var Fader til Amtmand over Lister og Mandal Amter Baron Adam Ditlev W.-Wedellsborg (1782—1827) til Søbysøgaard, til nedenn. Generalløjtnant, Kammerherre, Baron Joachim Godske W.-Wedellsborg (1785—1860) og til Major, Kammerherre Greve Hannibal Wilhelm W. (1780—1828) til Grevskabet Wedellsborg, hvis Sønner var nedenn. Gehejmekonferensraad Greve Carl Wilhelm Adam Sigismund W. (1806—82) til Grevskabet Wedellsborg og Kammerherre Greve Julius Wilhelm Georg Ferdinand W. (1808—83) til Grevskabet Wedellsborg, hvis Søn nedenn.

Kammerherre, Lensgreve Vilhelm Carl Casper Joachim Ove Bendt W. (1840—1922) til Grevskabet Wedellsborg var Fader til Kammerherre, Lensgreve Julius Carl Hannibal W. (f. 1881) til Grevskabet Wedellsborg. Ovenn. Generalløjtnant Baron Joachim Godske W.-Wedellsborg var Fader til Amtmand, Kammerherre Baron Vilhelm Ferdinand W.-Wedellsborg (1827—1914) og til nedenn. Kammerherre Baron Gustav Joachim W.-Wedellsborg (1829—1903), hvis Sønner var nedenn. Baron Joachim W.-Neergaard (1862—1926) til Familiegodset Svenstrup og kgl. Jægermester, Kammerherre Baron Carl Hannibal Ludvig W.-Wedellsborg (f. 1863). Kammerherre Baron Vilhelm Ferdinand W.-Wedellsborg (1827—1914) var Fader til Amtmand, Kammerherre Baron Joachim Godske W.-Wedellsborg (1860—1937), til Oberst, Kammerherre Baron Vilhelm W.-Wedellsborg (f. 1873) og til Oberstløjtnant, Kammerherre Baron Karl W.-Wedellsborg (f. 1877).

J. Vahl: Slægtebog over Afkommet af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde, 13., 14. og 16. Hæfte, 1896. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1165—87. — Danmarks Adels Aarvog, XXV, 1908, S. 485—527; XXVIII, 1911, S. 585; XL, 1923, S. 554; LI, 1934, S. 279; LIII, 1936, II, S. 124; LIV, 1937, II, S. 175 f.

Albert Fabritius.

Vedel, Aage Helgesen, f. 1894, Søofficer. F. 1. Sept. 1894 i Kbh. Forældre: Underdirektør ved Orlogsværftet Helge V. (1863—1931) og Charlotte Serene Braem (1866—1943). Gift 18. Dec. 1921 i Korsør med Kirsten Lützen, f. 10. Aug. 1899 i Thorshavn, D. af Konsul, Købmand Jacob L. (1845—1920) og Henriette Caroline Resstorff (1854—1922).

V. blev Kadet 1912, Sekondløjtnant 1916, Premierløjtnant 1917, Kaptajnløjtnant 1923, Orlogskaptajn 1932, Kommandørkaptajn 1939, Kontreadmiral 1941 og Viceadmiral s. A. 1919—26 var han Lærer i Navigation ved Kadetskolen og 1919—23 Lærer for Kronprinsen og Prins Knud. 1923 var han med Krydseren »Valkyrien«, Kadetskib, 1923—24 med Orlogsskibet »Niels Juel« til Sydamerika, 1924—25 og 1928—29 Torpedobaadschef, 1924—33 til Tjeneste i Marinestaben, 1926 og 1927—28 Eskadreadjudant, 1932 Chef for Torpedobaadsgruppen i Kadetdeling, 1933 Chef for Motorskonerten »Nordstiernen«, Inspektionsskib i østgrønlandske Farvande, 1934—37 Fyrinspektør og Fører af Fyrinspektionsskibet »Argus«, 1935 Chef for Skruebarken »Godthaab«, Stationsskib i østgrønlandske Farvande, 1937 Chef for Torpedobaaden »Høgen«, s. A. i Marinestaben og 1939—41 Souschef i samme. 1926—28 var han Formand for Sø-Lieutenant-Selskabet, er fra 1929 Medlem af

Bestyrelsen for Georg Stages Minde og var 1929—35 Medlem af Bestyrelsen i Krigsvidenskabeligt Selskab. — V. udgik fra Kadetskolen med Gerners Medaille og viste saaledes tidligt sin Dygtighed og Begavelse. Efter i nogen Tid særligt at have dyrket Navigationsstudier, der resulterede i, at han sammen med Kaptajn P. Jensen 1928 udarbejdede en »Lærebog i Navigation«, uddannede V. sig i Stabtjeneste, Marineorganisation og Strategi og fungerede som Lærer i Søkrigskunst ved Søværnets og Hærens Officersskoler. Paa Togter af vidt forskellig Art, bl. a. som Fyrinspektør og ved de ovenn. Grønlandstogter erhvervede han sig praktisk Erfaring. Paa Grund af sine personlige Karakteregenskaber, sit nøje Kendskab til Marinens Overledelse og Administration og som Følge af de særlige Forhold avancerede han i Løbet af 1941 fra Kommandørkaptajn til Viceadmiral og Direktør for Marineministeriet, en enestaaende Karriere. — R. 1923. DM. 1941. K.² 1942. F.M.S. 1937.

Paul Ipsen.

Vedel, Anders Aabye, 1878—1939, Højskoleforstander. F. 2. Aug. 1878 i Vejle, d. 19. Jan. 1939 i Skive, begr. sst. Forældre: Ordineret Medhjælper, senere Sognepræst, sidst i Korup og Ubberud, Christian V. (1844—1905) og Christiane Dorthea Aabye (1843—88). Gift 22. Maj 1920 i Nordborg med Helene Solmer, f. 20. Okt. 1895 i Felsted, Aabenraa Amt, D. af Gaardejer Rasmus Jacobsen S. (1862—1931) og Ellen Frederiksen (f. 1863).

V. levede sin Barndom i Torstrup ved Varde, hvor hans Fader var Sognepræst 1880—95, og blev Student 1896 fra Ribe, cand. theol. 1903. Til hans Venner i Studenteraarene hørte Chr. Ludwigs, Johannes Monrad og Even Marstrand. Et Aars Tid efter Embedseksamen virkede V. som Lærer og Manuduktør i Kbh. 1904 traadte han i Højskolens Tjeneste og blev holdt fast af sin Gerning her, skønt han nu og da droges mod Præstegerningen; i sine senere Aar virkede han lejlighedsvis som Præst ved Siden af sit Højskolearbejde. Han var Lærer ved forskellige Højskoler, ved Salling Højskole 1904—06, Høng 1906—07, Roskilde 1909—17 og Fyns Stifts Husmandsskole 1917—22. Han ledede efter Thomas Bredsdorffs Død Roskilde Højskole 1922—25 og var Forstander for Krabbesholm Højskole fra 1925 til sin Død. — V., der 1908 studerede i England, mest paa Arbejderskolen Ruskin College i Oxford, var stærkt optaget af Dagens og Tidens Spørgsmaal og havde indgaaende Kendskab til verdenspolitiske Emner og Samfundsspørgsmaal, var 1917—22 Medredaktør af »Højskolebladet« og skrev her kyndigt om Krigstidens og Efterkrigstidens mange

Problemer. Hans Syn paa økonomiske Spørgsmaal var præget af Henry Georges Tanker, og blandt danske Georgeister indtog han en ledende Stilling. I sin Højskolegerning var han en levende Forkynder af sit folkelige og kristelige Livssyn, men han ønskede ikke at tvangspræge sine Elever med sine Anskuelser, hans Tale var tilskyndende og igangsættende til Selvtænkning. Inden for Højskolebevægelsen virkede han tit som en levende Uro, altid oplagt til Debat, ofte stridslysten, altid ung i Sind og Tanke. Han bevarede ogsaa i en ældre Alder en vis studenterkaad Ungdommelighed, som undertiden kunde gaa satte Sjæle paa Nerverne. V. var dybt fortrolig med det grundtvigske Livssyn, og ikke mindst Grundtvigs Tanker om aandelig Frihed havde i ham en troende Stridsmand. Han oversatte (1910) A. H. Hollmann: »Die dänische Volkshochschule« til Dansk, og han virkede for Forstaaelse af Højskoletanken uden for Danmarks Grænser, talte ved nordiske Højskolemøder, og det var ingenlunde tilfældigt, at det blev V., der i Aug. og Sept. 1937 repræsenterede dansk Skolesyn ved store Verdens-Skolekongresser i Australien. Hans Sprogkundskaber, hans levende pædagogiske Interesse og hans Tro paa den frie Skoles Værdi gjorde ham i høj Grad egnet til at være Gesandt for danske Skoletanker. Under Opholdet i Australien hædrede Vestaustraliens Universitet i Perth ham med Dokortitlen.

Aarsskrift for Krabbesholm Højskole 1939, S. 5—50, 90—96. Ernst J. Borup: Den danske Folkehøjskole gennem hundrede Aar, I, 1939, S. 13 f. Fred. Nørgaard: Danmarks Folkehøjskoler, 1940 (Den danske Folkehøjskole gennem hundrede Aar, II), S. 318 ff. Højskolebladet, XXXXVII, 1922, Sp. 983 f.; L, 1925, Sp. 429—32; LXIII, 1938, S. 499 f.; LXIV, 1939, S. 54 f., 70—73, 73 ff., 78 f. Andelsbladet, XL, s. A., S. 120 f. Grundskyld, XVI, s. A., S. 16 ff. Dansk Ungdom, XXXVII, s. A., S. 37 f. Sorø Amtstidende 29. Juni 1924. Skive Folkeblad 9. Maj 1925 og 26. Jan. 1939.

Fred. Nørgaard.

Vedel, Anders Sørensen, 1542—1616, Historiker. F. 9. Nov. 1542 i Vejle, d. 13. Febr. 1616 i Ribe, begr. i Domk. Forældre: Handelsmand, Raadmand Søren Sørensen (d. 1571) og Sidsel Andersdatter. Gift 1° 30. Juni 1577 i Ribe med Marine Hansdatter Svaning, f. 21. Febr. 1562 i Ribe, d. 29. Juli 1578 sst., D. af Historikeren Hans S. (s. d.) og Hustru. 2° 20. Aug. 1581 med Mette Hansdatter, f. 6. Febr. 1561 i Ribe, d. 27. Dec. 1633 sst., D. af Biskop Hans Laugesen (1530—94) og Dorothea Hansdatter (ca. 1537—1601).

A. S. V. gik i Vejle Skole, der lededes af Niels Bredal, og overflyttedes i sit 15. Aar til Ribe Latinskole, hvis Rektor var Hans Thomesen (s. d.). Han boede i Ribe hos en Slægting af Moderen

Kannik og Sognepræst Jens Pedersen Grundet, der om Aftenen laante ham græske og latinske Historikere, bl. a. Herodot, Thukydidd, Plutarch og Livius. Gennem Ærkedegn Jens Viborg fik han fat i Krantz' og Saxos latinske Krøniker og fik derigennem brændende Lyst til at kende Danmarks Historie, ja udarbejdede for sig selv Tabeller og Oversigter. Da Hans Thomesen 1561 drog til Kbh. for at blive Sognepræst ved Vor Frue Kirke, tog han to af sine dygtigste Disciple, baade A. S. V. og Peder Hegelund (s. d.), med sig til Universitetet. Kort efter, kun 20 Aar gammel, var A. S. V. saa heldig at faa Stilling som Hovmester for Tyge Brahe under hans fleraarige Studierejser ved tyske Universiteter. Mellem de to jævnaldrende opstod et Venskab, der varede Livet ud.

Medens A. S. V. paa fjerde Aar studerede i Leipzig, fik han af den kurfyrstelige Matematiker Dr. Valentin Thau et Tilbud om et »stateligt Stipendium«, der gav ham Udsigter til gode Fremtidsvilkaar, men hans Hu stod til at arbejde for Fædrelandet. Han var hjemme i Danmark paa kort Besøg 1565 og studerede derefter paa andet Aar i Wittenberg, hvor han bl. a. gennem Melanchtons Ven Caspar Peucer fik Indtryk af historisk Diskussion og af sproglig-etnografisk Forskning. Han tog i Wittenberg Magistergraden 1566 og udgav n. A. (med Tilegnelse til Kansler Johan Friis) sin 1565 afdøde faderlige Ven Jens Grundets efterladte Arbejde »Similitudines« (=: Lignelser) med en for os nu kulturhistorisk interessant Levnedsskildring (paa Latin) af den da bekendte Pædagog (oversat af Fr. Moth i »Vejle Amts Aarbøger«, 1926, S. 133—87).

Efter sin Hjemkomst 1567 gennemvandrede A. S. V. forgæves alle Landets Bispedømmer for at forhøre, om han kunde blive Rektor ved nogen Skole. I Stedet opnaaede han »ved gode Venners Forhandling« en Ansættelse som Prædikant paa Kbh.s Slot, hvor der dog i Forvejen var ansat to Prædikanter. Fra A. S. V.s Præstetid er endnu bevaret (i Stavanger Kommunebibliotek, se »Danske Studier«, XXVIII, 1931, S. 113) hans Eksemplar af Kirkeordinansen med haandskrevne Tilføjelser bl. a. om Tiltalen til de kongelige ved Altergang. Den gamle Kansler Johan Friis syntes godt om den unge Præst, især da han ved daglig Samtale mærkede, hvor belæst A. S. V. var i gammel og ny Historie, og hvor god Besked han vidste om danske Kongers Bedrifter. Om saadanne historiske Emner konfererede A. S. V. og Kansleren over Borde og andetsteds, og i disse Samtaler deltog Danmarks Riges Hofmester Peder Oxe og Sekretær (den senere Kansler) Niels Kaas. Disse tre højtstaaende Statsmænd fik afgørende Betydning for den begavede, men noget forsigtige og sindige Borgersøns Skæbne i de næste

25 Aar. Det var disse Adelsmænd, der efter Tur med venlig Opmuntring og Tillidsfuldhed overdrog ham den ene litterære Opgave efter den anden, ja til sidst endog en Opgave, der laa mindre godt for hans særlige Evner; til Gengæld ydede de ham en usvigelig og glimrende Protektion. Dog da den sidste af dem (Niels Kaas) var død, og A. S. V. stod isoleret, var hans materielle og aandelige Sammenbrud totalt og uopretteligt.

Til at begynde med satte Johan Friis og den franske Gesandt Charles Dançay A. S. V. i Gang med at gøre Optegnelser om Syvaarskrigen. Det var maaske ogsaa gennem Protektion, at Minoritermunken Peder Olsen i Roskilde paa sit Dødsleje ca. 1570 bevægedes til at overdrage A. S. V. sine Samlinger vedrørende Danmarks Historie. Et vanskeligt Arbejde, som Johan Friis ønskede udført, var en versificeret dansk Oversættelse og Omarbejdelse af Platinas Pavekrønike, hvilket Arbejde A. S. V. fuldførte 1571 under Titlen »Antichristus Romanus«. Maaske som Tak herfor fik A. S. V. i Marts 1570 Løfte om et Kanonikat i Ribe, som da ogsaa tilfaldt ham 1573 efter Hans Thomesens Død. 1570 døde Johan Friis, og A. S. V., der havde staaet ved hans Dødsleje, hædredes nu med det Hverv at holde Ligtalen. Ikke mange Dage efter denne Jordefærd optog Peder Oxe en allerede af Johan Friis undfanget Idé, at A. S. V. skulde oversætte Saxos store Danmarkskrønike paa Dansk, thi i en allerede foreliggende haandskreven Oversættelse ved Christiern Pedersen fandtes Saxos Mening »ikke ret dræbt«. Arbejdet tog flere Aar for A. S. V., men er ogsaa blevet et sprogligt Mesterværk, dog mere i Stil som en Folkebog end som en virkelig Gengivelse af Saxos kunstfærdige Udtryksmaade. Da det var vanskeligt at skaffe Papir til Trykningen, skrev Tyge Brahe et latinsk Digt, hvor han opmuntrede Danmarks Kvinder til at ofre deres Linned, for at Papirmøllen i Skaane kunde faa fornødent Materiale. Oversættelsen udkom 1575 og optryktes 1610 (Nyudgave ved Samf. til den danske Litteraturs Fremme 1845—51).

Af de historiske Noter til Saxooversættelsen mærker man, at A. S. V. allerede dengang, tilskyndet af Peder Oxe (d. 1575), tænkte paa nærmere kritiske Undersøgelser af Dele af Danmarks Historie. Da A. S. V. 1577 ægtede den purunge Datter af Historikeren Hans Svaning (Frederik II.s tidligere Lærer), der havde fuldenendt en latinsk Danmarkskrønike og nød et Prælatur som Beneficium for hele sin politisk-historiske Virksomhed, ligger der sikkert den Tanke bagved, at A. S. V. kunde faa Adgang til Svigerfaderens Materiale og engang med Tiden lempeligt blive hans Afløser. Og da Niels Kaas efter Kongens Befaling alvorligt

trængte paa, at A. S. V. skulde skrive en fuldstændig Danmarks-historie, vovede A. S. V. ikke at gøre Indvendinger, men paatog sig nødtvungent den store Opgave, og 10. Juni 1578 fik han ved kgl. Brev Løfte om Svanings Prælatur, naar det blev ledigt, mod »straks at begynde at skrive om danske Historier og deres Bedrifter«; dog fulgte den Forpligtelse med Beneficiet, at A. S. V., naar det tilfaldt ham, skulde tage fast Ophold i Ribe. En Maa-ned efter døde A. S. V.s Hustru. Men han fremlagde kort efter en lille latinsk (senere til Dansk oversat) Redegørelse »Om den Danske Krønike at beskrive« (forf. 1581, udg. 1787), hvor han fremhæver, hvor vigtigt det var for Danmark at faa en fuldstændig Rigs-krønike. Først tog A. S. V. fat paa Udgivelse af et hidtil utrykt Skrift af største Betydning for Danmarks ældste Historie, Adam af Bremens Værk om Bisperne af Hamburg og Bremen; det blev offentliggjort 1579 efter et Manuskript fra Sorø Kloster. Maj 1580 søgte A. S. V., der for længst var ked af Prædikantstillingen i Kbh., det ledige Lektorat ved Domkirken i Ribe, men Peder Hegelund gik af med Sejren. Alligevel forlod A. S. V. Tjenesten i Kbh. 1581 og flyttede til Ribe, hvor han holdt Bryllup med Ribebispen Hans Laugesens eneste Datter. Om Svaning ved vi, at han 1581—83 sendte sin latinske Danmarkskrønike ind til Professorerne i Kbh., for at de skulde anbefale Trykningen, men Arbejdet henlagdes. A. S. V. udarbejdede for at kvalificere sig en lille latinsk Afhandling om Oprindelsen til det danske Riges Navn, trykt i Foraaret 1584 (optrykt 1705). I Efteraaret s. A. døde Svaning, og først efter Naadsensaarets Udløb 1585 sad A. S. V. endelig i den saa eftertragtede vellønnede Stipendiatstilling, der var næsthøjest i Rang ved Domkapitlet. I Skolegade indrettede han sig en statelig Bolig, som han kaldte Liljebjerget. Bygningen blev forsynet med en Kuppel, saa den var let kendelig i Byens Silhouet, Bygningen benævntes derfor ogsaa »Lille Uranienborg« (»Uraniscus Velleianus«). Læsestuen kaldtes »Himmerig«. Biblioteket, der var enestaaende i sin Art, holdtes ogsaa tilgængeligt for fremmede, men efter et strengt Reglement. A. S. V. indrettede sig sit eget Trykkeri til Trykning af egne Værker, men det holdtes kun i Gang i et Par Aar (1591—92).

A. S. V. planlagde sin Danmarkskrønike saaledes, at den skulde være i 22 Afsnit, der skulde behandle Rigets Beskrivelse (Topografi), det danske Folks Ophav, Folkevandringer, gamle og nye Sæder, Klædedragt, Kongernes Historie, Kronologier og Slægts-tavler; desuden Norges og Holstens Historie, Kirkehistorie, Lov-historie, Landkort o.s.v. Arbejdet skulde først trykkes paa Dansk,

senere med eventuelle Forbedringer oversættes til Latin. Der var altsaa nok af Emner for A. S. V. at arbejde med paa een Gang. Hertil kom, at et stort nyt Arbejdsstof skulde skaffes til Veje, Landet maatte gennemrejses for at samle Dokumenter, og historiske Manuskripter; de udenlandske Krøniker (ikke mindst de norsk-islandske) skulde granskes. A. S. V. gruede for Udarbejdelsen, thi det er »lettere at følge en andens Fodspor, som har traadt Vejen og brudt Isen, end at køre for andre med brudet Redskab ad ukendte Veje«. »At følge Sandheden var Historiens rette Lys«, men hvor vanskeligt var det ikke i Praksis at vide, hvad man skulde følge eller fly. Hver havde sine Kundskaber, Tingene forvanskedes, og Navnene forandredes. I de gamle Folkeviser og i Saxos Fabler var Sandhedens Mening formørket. A. S. V. regnede selv med en Menneskealder til at fuldføre sit Værk; han foragtede »den usle Skrivesyge, denne historieskrivende Pøbel«. Han synes at have taget fat paa de nødvendige Forarbejder med godt Mod. Først udarbejdede han synkronistiske Tabeller og Stamtavler. 1586 og 1588—90 berejste han hele Landet, udarbejdede Kortskitser over Købstæder og foretog Observationer og Udmaalinger (undertiden hjulpet af Tyge Brahes Elev Morsing). Han indsamlede et stort historisk Manuskriptstof, desuden optegnede han en Del historisk Stof efter mundtlig Overlevering (Sagn, Rim, Viser m. m.). Hele dette Materiale krævede naturligvis ved Hjemkomsten nærmere Undersøgelse og foreløbig Bearbejdelse. Da Frederik II. døde 1588, holdt A. S. V. samme Dag, som Kongen blev bisat i Roskilde, sin berømte frimodige Ligprædiken i Ribe Domkirke; og da denne Prædiken blev trykt, gav A. S. V. sidst i Bogen nogle Prøver af sine færdige Undersøgelser vedrørende Kronologi og Genealogi.

Et andet Forarbejde til Krøniken skulde imidlertid ogsaa gøres færdigt, nemlig Udgaven af »It Hundrede vduaalde Danske Viser«, der udkom 1591 (optrykt 1609, 1619, 1632, 1643, 1655, 1664, 1671; Originaludg. genudgivet (I—II) 1926—27 af Paul V. Rubow). Den ydre Foranledning til Udgaven var et Løfte, som A. S. V. 1586 under et Besøg hos Tyge Brahe havde givet Dronning Sophie om at sende hende Afskrifter af egne Opskrifter af de danske middelalderlige Folkeviser. Takket være Dronningen synes det endog at have været paa Mode i den Tid, at Adelsdamer dannede sig haandskrevne Bøger indeholdende disse gamle Viser. A. S. V. har ikke kendt alle de Visesamlinger, der dengang eksisterede, men han fik dog samlet sig et respektabelt stort Stof; tre af hans Visahaandskrifter er endnu bevaret. A. S. V. har gjort sig megen Umage med sin

Udgave. Alle Viserne er søgt restituerede ved dristig, ofte meget skarpsindig Omdigtning, desuden tilføjer han som Pegepind moraliserende og gudelige Vers, der, selv om de ikke helt tilhører Vise-stilen, dog virker særdeles vellykkede. 55 af Viserne handler om danske Kongers og Dronningers Levned; A. S. V. gør desuden opmærksom paa, at man i det hele af Viserne kan »formærke gammel Skik og Sæd«. A. S. V.s Syn paa Visernes historiske Sandhed er fuld af sund Skepticisme. Med Rette hævder han, at »Viser er kun Viser og bliver ved med at være Viser [o: Poesi], hvad man saa gør ved dem, de er hverken skrevne Love eller beseglede Domme, men for største Delen Tidkortedigt«. Dog A. S. V. glemmer ikke at berømme Viserne for »det skønne Sprog og runde Tale, for den artige Komposit og Digt i sig selv«. Hertil kommer »den subtile og søde Melodi, som fryder et Menneskehjerte, naar de kvædes med ren Kvindestemme eller stærk Karlrøst«. Da det gamle danske Folkevisestof aldrig før havde været trykt, betegner A. S. V.s Arbejde afgjort en litterær Landvinding og en national Gestus over for Udlandet, hvis folkelige Poesi var af noget anden Karakter.

Udgivelsen af Visebogen har dog næppe styrket A. S. V.s Anseelse inden for Formynderregeringen. Dels var der nok af Folkeviser i Omløb dengang, blot man gad tegne dem op, dels var Tilegnelsen til Enkedronning Sophie næppe vel betænkt, eftersom Enkedronningen netop dengang stod i fjendtligt Forhold til Regeringen. I de tre følgende Aar har vel A. S. V. endelig med fuld Kraft skrevet paa selve Krøniken. Han fuldførte Landets Historie fra Knud VI. til Dronning Margrete, og desuden skrev han spredte Udarbejdelser, f. Eks. om Svend (I.) Tveskæg, Erik (I.) Ejegod og Erik (II.) Emune (jfr. Ellen Jørgensen: Historieforskning og Historieskrivning, 1931, S 99). Ja maaske udarbejdede han ikke saa lidt mere. I hvert Fald er bevaret et Udkast til et Forord, hvor A. S. V. efter at have undskyldt, at han undertiden har »givet sig til Hvile« i anden boglig Idræt, ligefrem meddeler, at han nu ved Guds Bistand og af Nidkærhed for Landets og egen Ære har fuldfærdiget Arbejdet »udi denne min bedste og bekvemmeligste Alder«. Men det hele fik en brat Ende 1594, da Professor Niels Krag, en lærd Videnskabsmand og Diplomat af international Støbning, støttet af den fornemme skotske Diplomat Peter Young, over for Formynderregeringen paatog sig at skrive paa Latin »en ordentlig Historie eller Krønike, saadan som andre Nationer havde det«. Samme Dag Kansler Niels Kaas døde, 29. Juni 1594, udgik der kgl. Ordre til, at Krag overalt i Riget skulde have Adgang til

historisk Materiale; og da A. S. V. i Juli 1594 var ilet til Kbh. for at faa Forklaring, kunde Huitfeldt og Albert Friis, der begge var ham venligsindede, kun lade ham vide, at hele hans historiske Materiale og selve Prælaturet vilde blive ham frataget om et Aar, saa han maatte se inden den Tid at faa afsluttet sin Krønike. Da Ribe Bispestol netop blev ledig i Aug. 1594, greb A. S. V. efter denne Lejlighed til en ærefuld Retræte og søgte at faa sin afdøde Svigerfaders Embede. Men Forsøget glippede; Peder Hegelund blev det af Regeringen foretrukne Bispeemne. A. S. V. haabede til det sidste at faa Lejlighed til at vise, hvad han havde »bevist af Flid og Troskab« i de mange Studieaar. Men der var intet mere at udrette, thi A. S. V. blev 1595 tvunget til at aflevere til Niels Krag ikke alene hele sit historiske Manuskriptmateriale (Dokumenter m. m.), men endog sine egne personlige Udarbejdelser af Krøniken samt Kronologien, saa han selv kun beholdt Bogsamlingen, Kladder og enkelte Manuskripter mest vedrørende Norges Historie. Da A. S. V. døde 21 Aar senere, maatte Dødsboet endda aflevere endnu 80 Numre V.'ske Manuskripter til Universitetsbiblioteket, »efterdi V. haver været Historicus«. Desværre er alt det officielt afleverede V.'ske Materiale brændt 1728 ved Universitetsbibliotekets Brand. Derimod er en stor Del af de Papirer, der blev hos Familien, endnu bevaret i de københavnske Biblioteker; en samlet Oversigt over disse Manuskripters Indhold og Værdi foreligger endnu ikke. En Del Smaastrykker vedrørende Danmarkskrøniken er dog udgivet: Svend Tveskæg, udg. 1705 af hans Datterdattersøn Johs. Laverentzen; Om den danske Krønike at beskrive (1581), udg. 1787 af R. Nyerup; Optegnelser vedr. Syvaarskrigen 1563—70, udg. i H. F. Rørdam: Monumenta historiæ Danicæ, II, 1875, S. 163—90; nogle Aarbogsoptegnelser, udg. i Kirkehist. Saml., 5. Rk., I, 1901—03, S. 547—53; Astronomiske Optegnelser udg. i F. R. Friis: E. O. Morsing, 1889, S. 8 ff.; Kortskitser i L. Weibull: Kartor över staden Lund och dess jordar, 1919, S. 5 f. (efter Ny kgl. Saml. 2336, indeholdende A. S. V.s skaanske topografiske Stof).

A. S. V. var, da han ramtes af Regeringens Unaade, kun 53 Aar. Resten af sin Levetid tilbragte han paa Liljebjerget i Familiens Skød. Han og Hustruen havde nogen Formue, og han beholdt det Kanonikat, som Joh. Friis skaffede ham 1570, hvilken Stilling gav ham baade nogen Indtægt og noget administrativt Arbejde. Han skildres fra denne Periode som from, klog og raadsnild, som en, der gerne aabner sin Haand for syge og fattige, men ogsaa haandhæver Sandheden, »tør vel staa paa Retten og sige Nej for Uret«. Fra

hans allersidste Aar 1614—15 stammer nogle Ordsprogsoptegnelser paa i alt ca. 850 Numre. Muligvis stammer fra Tiden 1595—1615 en Visesamling med Elskovsviser, hvoraf en Del i omarbejdet Form under Titlen »1. Part. Tragica« blev trykt 1657 ved Mette Gjøe. Men A. S. V. synes dog at have været noget tungsindig og bitter, han udgav i hvert Fald intet som helst mere, hverken historisk eller religiøst. Det har maaske været en Trøst for ham, da Arvtageren af hans Beneficium Niels Krag døde 1602 uden at have faaet noget publiceret; men paa den anden Side var det længe inden A. S. V.s Død lykkedes den praktiske Rigskansler Arild Huitfeldt at faa fremlagt paa Dansk i ni Bind (1595—1603) den af alle saa haardt savnede Oversigt over Landets Historie lige fra Oldtid til Nutid.

En Del Lejlighedsarbejder af A. S. V. bør endnu nævnes. Der er latinske Hyldestdigte til Daniel Rantzau (1569), Admiral Peder Munk (1569), Kong Jakob af Skotland (1590), Tyge Brahe (*De nova stella*) (1573) samt *Oratio panegyrica* til Frederik II. (1580), *Cum voto augurium in electionem Christiani IV.* [1580]. Desuden Ligprædikenerne over Predbjørn Podebusk (1591) (meddelt i Uddrag i C. F. Bricka: *Den danske Adel* i 16. og 17. Aarh., II, 1913, S. 149—73), Claus Glambek (1591) (optrykt i C. F. Bricka og S. M. Gjellerup: *Den danske Adel* i 16. og 17. Aarh., I, 1874—75, S. 277—93), Ingeborg [Gyldenstjerne], Albert Friises (1592), samt Fortalen til Ligprædikenen over Holger Rosenkrantz (1576). Af religiøse Skrifter har han udgivet Michaels danske Digte »*Vita hominis*« (1571 og 1576) samt J. A. Sinnings »*Oratio*« (1591). A. S. V. har oversat til Latin Niels Hemmingsen: »*Lifsens Vej*« 1574 (genoptrykt 1580 og 1586) og har fordansket »*Septem sapientes Græciæ*« 1572 (oftere genoptrykt), samt Francesco Petrarca's syv gudelige Poenitentsesalmer 1577 (optrykt 1593). Originale Arbejder er »*Historien om Jesu Christi Pine oc Død*« (1592), den 127. Ps. (1569), Den 90. Ps., 9 Prædikener (1593) samt *Salmen: Guds Naade og Barmhertighed*, trykt 1561 i Hans Thomesens Salmebog.

A. S. V. begravedes i Ribe Domkirke. Baade Ligsten og Epitafium er nu forsvundet, men en ny Mindesten er opsat 1891. Paa Epitafiet, opsat 1623, karakteriserede A. S. V.s ældste Søn Søren Andersen V. (der blev Sognepræst ved Domkirken) sin Fader (paa Latin) saaledes: »en udmærket Teolog, en mageløs Historiker, en skarp-sindig Oldforsker, en begavet Digter, en højfortjent Reformator og Dyrker af Modersmaalet. Gudfrygtig, alvorlig og redelig«. Hertil kan som yderligere Karakterisering tilføjes, at A. S. V. var mere

Æstetiker end Historiker, mere historisk Detailforsker end pragmatisk Historieskriver, og hans Interesse hang mere ved Midtalden og Oldtid end ved den nyere Tid. A. S. V. var maaske nok langsom i sit Arbejde, men han var meget langt fra at være en sygelig Fantast af dem, der blot lægger Planer, men intet udrætter. Han staar trods alt for Nutiden som en af de mest tiltalende Repræsentanter for det 16. Aarhundredes danske Humanisme. Man kan ikke tage nogen Bog af hans danske Skrifter (Ligprædikenerne og Petrarcaoversættelserne ikke at forglemme) uden at frydes over hans jævne, borgerlige og dog vægtige Udtryksmaade. Hans Saxooversættelse har i 19. Aarh. sproglig set været en Guldgrube for Digtere som Oehlenschläger, J. L. Heiberg, Chr. Winther og J. P. Jacobsen. Og hans Viseudgave («Hundredevisebogen»), der 1695 af Peder Syv blev fornyet og forøget med endnu 100 Viser, har i denne Skikkelse været benyttet af dansk, norsk og færøsk Almue lige op til vor Tid. Ikke alene Ingemanns historiske Romaner, men ogsaa dansk videnskabelig Historieskrivning lige til 1850—60'erne (da Svend Grundtvigs store, nu elleve Binds Folkeviser begyndte at udkomme) hentede deres Kendskab til Folkevisen væsentlig blot fra A. S. V.s trykte Visebearbejdelser. — Efterladte historiske Samlinger i Det kgl. Bibliotek.

Maleri 1578 af Tob. Gemperle (Fr.borg); flere yngre Kopier. Litografi derefter 1867 fra Em. Bærentzen & Co. Formodet Portræt paa Gaunø. Maleri af Jørgen Roed 1860. Portrætteret paa Heinr. Hansens Maleri (Fr.borg) af Uranienborg 1882. Profilstik af Melchior Lorck (Albertina i Wien); Maleri herefter (Gaunø). Statuette af Johan Hermannsen (Kunstmuseet). Basrelief af Andreas Paulsen (Ribe Domkirke; i Gips i Aalborg Museum). — Mindetavle paa den gamle Latinskole i Ribe 1903. Mindesmærke i Anlægget sst. 1902.

Selvbiografiske Optegnelser i Gl. kgl. Saml., 824 Fol. (Fortalen til Krøniken), udg. af B. C. Sandvig i Suhms Saml. til den danske Historie, I, 2, 1780, S. 144—62. Ægidius Lavrantsens biogr. Optegnelser om Vedel, 1616, trykt i Kirkehist. Saml., 3. Rk., IV, 1882—84, S. 40—50. C. F. Wegener: Om A. S. V., 1846. Omarbejdet Udg. 1847 trykt sammen med Udg. af A. S. V.s Oversættelse af Saxo 1845—51. Ellen Jørgensen: Historieskrivning og Historieforskning, 1931. Samme i Nord. tidskr. f. bok- och biblioteksvæsen, VI, 1919, S. 76. J. Kinch: Ribe Bys Historie, II, 1884, S. 274. Jørgen Bukdahl: Aaret i Ribe, 1928, S. 51—62. Samme: Dansk national Kunst, 1929, S. 18—43. S. Birket Smith: Om Kjøbenhavns Universitetsbibliotek før 1728, 1882, S. 106—11, 122—26 (om Afleveringen af Vedels Mskr. 1595 til Niels Krag og 1618 til Universitetsbiblioteket). Sofus Larsen: Folkevisestudier, I, i Tilskueren, XXXIV, 1917, II, S. 137—64 (om V.s Visehaandskrift). Agnes Agerschou:

Vedels Hundredevisebog i Acta philologica, XV, 1941—42, S. 253—325. H. Grüner-Nielsen: Et Alderdomsarbejde af A. S. V., i Danske Studier, XXVIII, 1931, S. 97—117. Lauritz Nielsen: Dansk Bibliografi 1551—1600, 1931—33, S. XL. Samme: Boghistoriske Studier, 1923, S. 96 ff. O. Walde: Storhetstidens litterära krigsbyten, II, 1920, S. 327—57 (om Levninger af A. S. V.s Bogsamling i Sverige).

H. Grüner-Nielsen.

Vedel, Emil, 1824—1909, Amtmand, Arkæolog. F. 30. Aug. 1824 paa Søbysøgaard, d. 27. Maj 1909 i Sorø, begr. sst. Forældre: Proprietær Jens Kraft Dinesen V. (1793—1827) og Marie Elisabeth Hillerup (1795—1861, gift 2° 1828 med Kammerjunker, senere Kammerherre, Hofjægermester Johan Philip Rogert Fønss, 1796—1882). Gift 30. Aug. 1854 i Hørsholm med Emilie Christiane Nyegaard, f. 2. Dec. 1833 paa Stenalt, d. 9. Nov. 1924 i Sorø, D. af Proprietær, Justitsraad, senere Etatsraad Malthe Bruun N. (s. d.) og Hustru.

V. blev Student 1840 fra Borgerdydskolen i Kbh. og 1846 juridisk Kandidat. 1847 vandt han (samtidig med P. Vedel) Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Pressefrihedens Historie. Han traadte Aaret efter sin Embedseksamen som Volontær ind i Danske Kancelli; 1848 kom han til Justitsministeriet, og 1849 udnævntes han til Kancellist i Indenrigsministeriet, hvor han 1852 forfremmedes til Fuldmægtig. Forinden havde han med offentlig Understøttelse foretaget en toaarig Studierejse til Udlandet. Efter at have underkastet sig den slesvigsk-juridiske Eksamen ansattes han som Fuldmægtig i Ministeriet for Slesvig; 1853 udnævntes han til Bureauchef, 1854 blev han Medlem af Appellationsretten i Flensborg. 1856 konstitueredes han som Departementschef for Ministeriet for Slesvig; 1858 fik han fast Ansættelse, afgik 1864 ved Slesvigs Afstaaelse fra sit Embede, men blev efter Fredslutningen Medlem af den i Henhold hertil nedsatte Inkorporationskommission. 1853—54 holdt han paa Universitetet Forelæsninger over den slesvigske Privatrets alm. Del (udg. 1857). 1866 udnævntes V. til Amtmand over Bornholm, hvorfra han 1871 forflyttedes til Amtmandsembedet i Sorø, som han beklædte, indtil han 1902 søgte sin Afsked. Hans humane og dygtige Virksomhed som Amtets Administrator paaskønnedes i lige Grad af hans overordnede og af Befolkningen inden for hans Embedskreds.

Det er dog ikke som juridisk Embedsmand, V. stadig vil blive mindet, men som arkæologisk Videnskabsmand; han har inden for den forhistoriske Forskning udført et Arbejde, der ikke alene havde Betydning for den Tid, paa hvilken det udførtes, men som paa-

skønnes den Dag i Dag af enhver Arkæolog, der beskæftiger sig med Bornholms Oldtid. Allerede i Kandidataarene havde V. været i Berøring med Worsaae; men det var først efter at han var blevet forflyttet til Bornholm, at han tog fat paa arkæologiske Undersøgelser. V. var begejstret Naturelsker og meget interesseret i Geologi og strejfede meget om paa Øen. Her fangedes hans Øje af ofte forekommende mørke Pletter i Grusgravenes Brinker; Undersøgelse af dem fastslog, at de indeholdt Trækul, brændte Ben og Oldsager af Jern fra et Afsnit af Jernalderen, som man hidtil ikke havde kendt, og som V. benævnte den førromerske Jernalder; Undersøgelserne publiceredes under Titlen »Om de bornholmske Brandpletter« i »Aarbøger for nord. Oldkyndighed« 1870. Sammen med Lærer J. A. Jørgensen i Ibsker, senere Bestyrer af Bornholms Museum, fortsatte V. — ogsaa efter sin Forflyttelse til Sorø — Forskningsarbejdet paa Bornholm lige til 1896 og offentliggjorde Resultaterne af sine omhyggelige Studier, dels i en Række Afhandlinger i »Aarbøger for nord. Oldkyndighed« (1872, 1878, 1885 og 1890), dels i den statelige Kwartpublikation »Bornholms Oldtidsminder og Oldsager« (1886), hvortil som en Fortsættelse slutter sig »Efterskrift til Bornholms Oldtidsminder og Oldsager« (1897). Materialet fra Bornholms Oldtid indtager i visse Henseender en Særstilling, nær knyttet som det er til Gotlands og Sydsveriges Kultur. Ved det Forskningsarbejde, V. udførte, lagde han ikke alene en solid Basis for Studiet af Øens Fortid, men hans Undersøgelser peger langt ud over Bornholm og bidrager til Løsning af Problemer inden for dansk, ja nordisk Arkæologi i det hele taget. Det var derfor naturligt, at han 1885 efter Worsaaes Død valgtes til Vicepræsident for Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab, en Stilling, han beklædte, indtil han 1902 af Helbredshensyn trak sig tilbage og som Erkendtlighed for sit arkæologiske Forskningsarbejde udnævntes til Selskabets Æresmedlem. 1905 udgav V. »Oversigt over den danske Litteratur om Nordens forhistoriske Arkæologi«. Det store Materiale, V.s Udgravninger bragte for Dagen, indgik i offentlige Samlinger, hovedsagelig i Nationalmuseet. Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — Sekretær 1852. Kancelliraad 1853. Kammerjunker s. A. Kammerherre 1871. — R. 1859. DM. 1877. K.² 1885. K.¹ 1888. S.K. 1900. — Maleri af Otto Bache. Kopi af Hansen-Svaneke i Rønne Museum.

Erindringer i E. Vedel: Af mit Livs Historie, 1906. Sophus Müller: Vor Oldtid, 1897, S. 443 f. Ill. Tid. 28. Aug. 1904 og 6. Juni 1909. Bornholmske Samlinger, XIV, 1922, S. 140—50.

H. C. Broholm.

Vedel, Severin Henrik August, 1867—1932, Departementschef, Raadsformand. F. 20. Maj 1867 i Kbh. (Frue), d. 26. Aug. 1932 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Departementschef i Udenrigsministeriet, Gehejmelegationsraad, senere Direktør for Udenrigsministeriet P. V. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 22. Aug. 1910 paa Frbg. (Marcus) med Ellen Busck-Nielsen, f. 9. Aug. 1875 i Vedbæk (Vartov) (gift 1° 1900 med Ingeniør Frederik Wexelsen Jahn, f. 1876, Ægteskabet opløst 1906), D. af Ingeniørkaptajn, senere Oberstløjtnant, Departementschef i Krigsministeriet Christian Axel Nielsen (1831—86) og Julie Gunny Marie Busck (1847—1921). Navneforandring fra Nielsen 5. Okt. 1889.

V. voksede op i et højt kultiveret Embedsmandshjem, der var gammeldags i sit Dagligliv, men udpræget frisindet i intellektuel Dannelse. 1884 blev han Student fra Metropolitanskolen, 1889 cand. jur. og virkede derefter som Sagførerfuldmægtig og Assistent i Kbh.s Magistrat. 1893 blev han Volontør i Indenrigsministeriet og 1894 Assistent sst.; 1901—06 var han tillige Sekretær ved Arbejdsraadet; 1903 udnævntes han til Fuldmægtig i Landbrugsministeriet, men forblev til Tjeneste i Indenrigsministeriet, hvor han 1905 tillige blev Ekspeditionssekretær og 1906 Chef for Kommunekontoret. Da Ministeriet for Handel og Søfart oprettedes 1909, blev V. dets første Departementschef, men efterfulgte allerede n. A. A. Krieger (s. d.) som Chef for Indenrigsministeriets 1. Departement. 1919 blev han Chef for Indenrigsministeriets 2. Departement (Socialdepartementet), var April—Maj 1920 Indenrigsminister i Forretningsministeriet M. P. Friis, konstitueredes 1921 som Arbejdsanvisningsdirektør og 1922 en kort Tid som Arbejdsdirektør. 1924 blev V. — som en naturlig Konsekvens af hans store sociale Interesse og Indsats — ved Socialministeriets Oprettelse dets Departementschef, men allerede n. A. lod han sig udnævne til Formand for Arbejderforsikrings-Raadet, en ærefuld, men mindre krævende Stilling, som han beklædte til sin Død. — Allerede som ung Assistent henledte V. Opmærksomheden paa sig ved sin sikre og hurtige Opfattelsesevne; den danske Sociallovgivning var paa det Tidspunkt i sin Vorden, og V. fik særlig med de herhenhørende Sager at gøre; han forstod at sætte sit Præg paa deres Realitet, hvad enten det drejede sig om nye Lovgivningsarbejder eller om Gennemførelsen af alt bestaaende Love; skønt udsprungen af en gammel Embedsmandsslægt repræsenterede han ikke den traditionelle Embedsmandstype, lagde ikke Vægt paa Formerne; Fraser og store Ord var ham imod. Han var en klar og nøgtern Personlighed, en skeptisk og ironisk Iagttaget af Men-

nesker og deres Færd. — En lang Række offentlige og private Hverv varetog V. i øvrigt i Aarenes Løb; han var saaledes fra 1921 til sin Død Direktør for Indenrigsministeriets (Socialministeriets) Afdeling for internationalt socialpolitisk Samarbejde og var 1914 Præsident i Kommissariatet for den baltiske Udstilling; 1919—24 var han Formand for Ministerialforeningen og for Danske Statsembedsmænds Samraad; med sikker Overlegenhed ledede han her de ofte meget vanskelige Forhandlinger, og med sin elskværdige, kollegiale, næsten kammeratlige Fremtræden skabte han Tillid om sin Person og sit Virke. 1920—29 var han Formand for den danske Styrelse af Det nordiske administrative Forbund, en Stilling, der særlig passede ham med hans udprægede skandinaviske Sympatier; ved sin Fratræden blev han Æresmedlem af Bestyrelsen. Fra 1919 var han Formand for Socialraadet, 1922—25 Formand for Indenrigsministeriets (Socialministeriets) Arbejdsudvalg; 1924—26 varetog han Forretningerne som Direktør for De kgl. Døvstummeanstalter; fra 1910 var han Medlem af Bestyrelsen for Fagskolen for Haandværkere og mindre Industridrivende (Teknologisk Institut), fra 1925 tillige af Bestyrelsen for Samfundet og Hjemmet for Vanføre og fra 1914 Formand i Bestyrelsen for Dronning Louises Børnehospital; endvidere beklædte han fra 1927 Stillingen som Formand for Direktionen for Finsens medicinske Lysinstitut. — Den levende Interesse for Undervisning, der allerede i V.s Studenteraar gjorde ham til Lærer ved Det forenede Velgørenheds-Selskabs (Fr. Barfods) Skole (1887—89), bevarede han gennem Livet, idet han paa ny fra 1916 til sin Død virkede som Lærer ved Skolen; fra 1918 var han Medlem af Selskabets Bestyrelse, 1931—32 dennes Formand. I Litteraturen er han optraadt med flere værdifulde Afhandlinger, saaledes bl. a. »Nogle Bidrag til Forstaaelse af den nye Firmalov af 1. Marts 1889« (Ugeskrift for Retsvæsen 1890) og »Hvorvidt vil der kunne ydes Haandværkere og Arbejdere større Sikkerhed for Udbetaling af deres Tilgodehavende ved Byggeforetagender?« (sst., 1897). — R. 1908. DM. 1911. K.² 1914. K.¹ 1921. F.M.G. 1925. — Maleri af Povl Schrøder 1930 i Familieeje.

Ministeriernes Maanedssblad 8. Aarg. 1924. J. Bülow i Nordisk administrativ Tidsskrift, XIII, 1932, S. 117—20. Ivar Berendsen i Politiken 27. Aug. 1932.

A. Falk-Jensen.

Vedel (ved Daaben Wedel), **Herman** Albert Gude, f. 1875, Maler. F. 1. Marts 1875 i Kbh. (Frue). Forældre: Undernotar, senere Notarius publicus, kgl. Translatør Johan Peter Bernt Wedel (1847—1924) og Anna Elisabeth Gude (1849—1919). Gift 21.

Dec. 1906 i Kbh. (b. v.) med Pianistinden Karen Wellmann, f. 24. Sept. 1875 i Køng, Præstø Amt (gift 1° 1899 med Kunsthistorikeren Peter Hertz, s. D.), D. af Læge Carl Vilhelm W. (1842—85) og Mathilde Sophie Krebs (1845—1916, gift 2° 1889 med Teologen P. O. Ryberg Hansen, s. d.).

V. blev Student 1893 fra Metropolitanskolen og cand. phil. n. A. Efter forberedende Uddannelse paa Teknisk Skole kom han i Maj 1894 paa Kunstakademiet, som han besøgte til Maj 1897; af grundlæggende Betydning for hans kunstneriske Udvikling blev imidlertid Læretiden 1896—99 hos Zahrtmann. 1899 debuterede V. paa Charlottenborgs Foraarsudstilling med et Portræt, men fik n. A. sit egentlige Gennembrud med »Billede af Kunstnerens Søster«, der vakte betydelig Opmærksomhed og blev købt til Galleriet. Baade 1908 og 1909 fik han Akademiets Aarsmedaille, første Gang for »Portræt«, anden Gang for Portrættet af Professor T. N. Thiele (Livsforsikringsaktieselskabet Hafnia); samtidig blev han Medlem af Akademiets Plenarforsamling. 1918 hædredes han med Thorvaldsen-Medaillen for det store Gruppebillede »Fra Forhandlingerne om Grundloven af 5. Juni 1915« (Rigsdagen). — V. udstillede paa Kunstnernes Efteraarsudstilling 1909 (Portrætskitser og Interiører), paa Udstillingen i Rom 1911, i Malmø 1914 og hos Liljevalch i Stockholm 1919. En Særudstilling havde han 1913 i Kunstforeningen. Siden sin Debut har V. i øvrigt deltaget regelmæssigt i Charlottenborgs Foraarsudstilling, 1928, 1936 og 1940 tillige i sammes Efteraarsudstilling. — V., der som ganske ung var i St. Petersborg og Sydfrankrig, har desuden foretaget Studierejser i Holland, Belgien, Tyskland, England og Italien. — V. hører sammen med Tycho Jessen, Sigurd Wandel og Vilh. Tetens til en Generation af Malere, der ved Aarhundredskiftet stræbte efter at omsætte 90'ernes lyriske Stemning i en monumental Figurstil ved at fordybe sig i Fortidens Kunst; ikke mindst hos V. mærkes Galleristudierne, der ligger bag, f. Eks. »Kvinder paa en Balkon« (1905) med Erindringer om veneziansk Renæssance, medens andre Billeder blot er præget af den nedstemte »Galleritone« (Kunstmuseets Dameportrætter). Med »En Mand, der river Farver« (1906) søgte han derefter at overvinde det historiske Præg og naa frem til en lys Kolorit. Siden er V., uafhængig af Tidens mangedannede maleriske Bestræbelser, gaaet sine egne Veje og har i langt overvejende Grad virket som Portrætmaler. Han har i denne Egenskab malet en Række repræsentative Portrætter af fremtrædende danske Personligheder, bestemt til offentlige Institutioner. Saaledes kan anføres Billeder af Georg Brandes som ældre (Fr.-

borg, Studentergaarden), Harald Høffding (Universitetet) og Knud Rasmussen (Fr.borg). Den største Opgave af denne Art har V. løst i Rigsdagens Grundlovsbillede, hvor en Kritiker (Svend Leopold) bl. a. fandt vor Tids demokratiske Holdning udtrykt. I sin Portrætkunst har V. haft som Maal at forene det artistisk-maleriske med en indtrængende psykologisk Karakteristik og har med Aarene udviklet en overlegen, ofte effektiv Teknik. Gennem V.s Værk er der sikret Eftertiden vederhæftige Portrætter af adskillige betydende danske Mænd fra Begyndelsen af det 20. Aarh.; hvor V. er bedst, danner han for saa vidt en interessant nutidig Parallel til C. A. Jensen. — Af Arbejder af V. i offentligt Eje skal foruden de ovenanførte her nævnes »Dameportræt« (1900, Randers Museum) samt Portrætter af Arkitekt Mogens Clemmensen (1911, Tønder Museum), Vilh. Wanscher (1914, Aarhus Museum) og Amtsforvalter Holck (1927, Lolland-Falsters Stiftsmuseum). 1929 malede han Helfigursbilledet af Kong Christian X. til Fr.borgs Ridder-sal. — Flere malede Selvportrætter, bl. a. 1912 (forhen hos Johan Hansen), 1936 og 1942 (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg). Portrætteret paa Gruppebillede af Sig. Wandel 1904. Tegning af Rasmus Christiansen 1908.

Sophus Michaëlis i Kunst, II—III, 1900—01; VI—VII, 1904—05. Jens Thiis i Politiken 5. Maj 1908. Kunstbladet, red. af V. Wanscher og Carl V. Petersen, 1909—10, S. 69 f. Sidstnævnte i Tilskueren, XXX, 1913, S. 502 ff. V. Wanscher i Hovedstaden 12. Febr. 1913. Johs. E. Hohlenberg i Ill. Tid. 2. Marts 1913. C. A. S. Dalberg og P. M. Plum: Metropolitanskolen, 1916, Tillæg, S. 362. P. Hennings: Studenterne fra 1893, 1918, S. 123 f. S. Leopold i Nationaltidende 7. Maj 1918. Berl. Tid. 1. Marts 1925. Danmarks Malerkunst, red. af Erik Zahle, 1937, S. 216.

M. Stein.

Vedel, Johannes, 1841—1923, Smed, Forfatter. F. 18. Aug. 1841 i Hyllested, Vester Flakkebjerg Herred, d. 19. Maj 1923 i Høve, begr. sst. (Frimenighedens Kgd.). Forældre: Smed Hans Berthelsen V. (1809—78) og Marie Pedersdatter (1819—1909). Gift 2. April 1869 i Hyllested med Marie Christine Andersen, f. 6. Okt. 1843 i Hyllested, d. 16. Juli 1925 i Høve, D. af Gaardejer, senere Sognefoged Christen A. (1818—83) og Caroline Louise Vilhelmine Larsen (1821—99).

V. kom efter sin Konfirmation i Lære i sin Faders Smedie. Han havde vist særlig godt Nemme i Skolen, havde tidligt vist stor Lyst til Læsning, allerede i Ni—Tiaarsalderen læste han Saxo, Snorre og Ingemann, som trettenaarig Oehlschläger, efter at han under et Besøg i Kbh. sammen med sin Lærer havde set »Aksel og Valborg« paa Det kgl. Teater. Baade Byens Præst og Lærer, af

hvilke han især stod i Gæld til den sidste, tilraadede da ogsaa, at han blev sat til Bogen. Men V. maatte bøje sig for sin Faders Villie, han blev Smed og tilmed en Mester i sit Fag. — Tidligt i sin Ungdom blev V. grebet af den grundtvigske Bevægelse. Som Marinesoldat i Kbh. 1863—64 søgte han paa sine Frisøndage til Vartov for at høre Grundtvig, en kort Tid opholdt han sig paa Kolds Højskole i Dalum, jævnlig var han Gæst hos Trier i Vallekilde og hos Schrøder i Askov, og Holger Begtrup paa Fr.borg Højskole hørte senere til hans nære Venner. En Tid i sin gærende Ungdom tænkte V. paa at blive Missionær, men maatte opgive Tanken herom. Han overtog 1869 en Smedie i Høve (ved Dal-mose) og kunde s. A. gifte sig efter en meget lang Forlovelsestid — Hustruens Fader havde i mange Aar modsat sig enhver Forbindelse mellem de to unge. I nogle Aar havde V., »Smeden fra Høve«, som tidligt blev hans Kendingsnavn, en lille Haandværker-skole, i hvilken de unge Elever dels sysselsattes med legemligt, dels med aandeligt Arbejde. V. ønskede herved at virkeliggøre en Side af Grundtvigs Skoletanker. Skolen fik dog ikke stor Tilslutning. 1894 søgte V. efter Opfordring fra forskellig Side Stillingen som Forstander for Flakkebjerg Opdragelsesanstalt, men blev forbi-gaaet. — V. levede stærkt med i Tidens Spørgsmaal, deltog ivrigt i 80'ernes politiske Bevægelse, var Formand for Grundlovsværne-foreningen i Skelskørkredsen og Medindbyder og Taler ved det store Protestmøde i Lejre 1883. — V. var medvirkende ved Dan-nelsen af Høve Valgmenighed, senere Frimenighed, følte sig hjerte-lig hjemme i Menighedslivet, men var altid i denne frie Kreds noget af en ikke altid frugtbar Uro. I mange Aar syslede V., der ejede et rigt poetisk Sind, indgaaende med Grundtvigs Salmedigt-ning. Resultatet af sine Studier samlede han i: »Efterhøst af Grundtvigs Salmesang« (1915). V. deltog med Mund og Pen i Drøftelsen af kirkelige og folkelige Spørgsmaal, og alt, hvad han talte og skrev, kom som lige fra Essen. Pennen faldt ham lige saa let og naturligt i Haanden som Hammeren, hvilket hans friske og livligt fortalte Erindringer: »Fra mine Minders Verden«, I—II (1910—11) og hans flittige Medarbejderskab ved »Højskolebladet« og »Sorø Amtstidende« i høj Grad vidner om.

Ovenn. Erindringer. Søndagsbladet 9. Nov. 1897. Højskolebladet, XXXVI, 1911, Sp. 1105—08 (af Holger Begtrup); XXXXVIII, 1923, Sp. 695—98. Sorø Amtstidendes Søndagslæsning 20. Maj 1911. J. V. Christensen: En Bonde, 1917, S. 85 ff. Sorø Amtstidende 19. og 25. Maj 1923. Holger Begtrup: Dansk Menighedsliv i grundtvigske Kredse, II, 1932, S. 43 ff. Vald. Stenkilde: Danske Haandværkere, 1942.

Fred. Nørgaard.

Wedel, Lago Mathias, 1752—1827, Præst. F. 7. Dec. 1752 paa Gudum Kloster, d. 13. Juli 1827 i Everdrup, begr. sst. Forældre: Ejer af Gudum Kloster Johan Frederik W. (1722—1800) og Maren Stabye (ca. 1722—1800). Gift 9. Marts 1787 i Mern med Kirstine Kathrine Smith, f. 31. Juli 1752 i Holbæk, d. 14. Okt. 1830 paa Sparresholm, D. af residerende Kapellan, senere Sognepræst i Mern, Mag. Peder S. (1707—95) og Edel Dorthea Barfoed (ca. 1714—83).

W. blev Student 1774 fra Odense og tog teologisk Attestats 1782. 1785 blev han personel Kapellan i Mern og 1786 Sognepræst i Everdrup i Sydsjælland, hvilket Embede han beklædte til sin Død. Som Præst har han ikke altid faaet det bedste Skudsmaal, men efter Biskop Balles Dom fortjente han Ros for sin grundige og ordentlige Prædikemaade. W. synes i udpræget Grad at have repræsenteret Tidens liberale, gavnelystne Præstetype, for hvem Arbejdet for deres Menigheds jordiske Vel var mindst lige saa vigtig en Opgave som den mere aandelige Side af Præstegerningen. Især var W. fra sin Ungdom levende interesseret i Landvæsenet og indlagde sig baade i Teori og Praksis adskillige Fortjenester af dette, hvorfor han da ogsaa belønnedes med Landhusholdnings-selskabets Sølvmedaille. Sin egen Præstegaard drev han op til et indbringende Mønsterbrug, og ved sine talrige Skrifter søgte han at oplyse Bondebefolkningen om alle Slags agrariske Fremskridt. Nævnes kan saaledes »Oeconomisk-patriotiske Afhandlinger og Forslag« (1796) og »Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen« (I—V, 1792—96). Ogsaa en Del skønlitterære Arbejder fra hans Haand skulde tjene lignende Formaal. Skrifter som »Selvejer-Bonden« (1806), »Smaa Familiescener« (1817) og »Jens Johnsens Historie« (1818) er vel uden større æstetisk Værd, men i al deres Fordringsløshed i høj Grad karakteristiske for Tiden og dens Fremskridtstro. Større Betydning har W. vundet som landskabsbeskrivende, topografisk Forfatter. Hans »Indenlandske Rejse igjennem de betydeligste og skønneste Egne af de danske Provindser« (I—II, 1803—06), »Badereise til Pyrmont« (1817) og »Topografie over Wordingborg Amt« (I, 1818) udmærker sig vel ikke ved fast Komposition, streng Nøjagtighed eller skøn Form, men giver et anskueligt Billede af Danmark (og Hertugdømmerne) paa et meget vigtigt Overgangsstadium i dets Historie og rummer en Fylde af folkloristiske og kulturhistoriske Iagttagelser, som man forgæves vil søge andetsteds. Alt i alt følger W. sig smukt ind i Kredsen af Datidens ofte miskendte Præster, der ved ufortrødent Arbejde for materielle Formaal bidrog til at give det gamle danske Landskab en ny og frugtbar Karakter

og ved Kamp mod Overtro og Fordomme banede Vejen for Fremtidens selvstændigt tænkende og handlende Bondestand.

Fr. Barfod: Danmarks Gejstlighed, I, 1848, Sp. 151. L. Koch: Oplysnings-tiden i den danske Kirke 1770—1800, 1914, S. 305 f. Personalhist. Tidsskr., 2. Rk., I, 1886, S. 195. Kirkehist. Saml., 3. Rk., IV, 1882—84, S. 9. Harald Langberg og Hans Erling Langkilde: Dansk Byggesat omkring 1792 og 1942, 1942 (se Registeret).

Bjørn Kornerup.

Vedel, Lauge, 1665—1733, Præst. F. 1665 i Nustrup, d. 1. (6.) Juni 1733 sst., begr. sst. (Kirken). Forældre: Sognepræst Hans V. (1631—92) og Dorothea Øllegaard Ahlefeldt (ca. 1636—1726, gift 1° med Sognepræst i Nustrup Peter Jordt, ca. 1629—59). Gift 1° med Anna Elisabeth Friis, d. 1719, D. af Sognepræst i Gram Frederik Hansen F. (1628—1704, gift 1° med Anna Hansdatter Lend, ca. 1637—65, 3° 1672 med Dorothea Baggessdatter, 1649—95) og Maren Larsdatter (ca. 1642—70). 2° med Birgitte Sophie Allerup, d. 1719, D. af Sognepræst i Lem, Provst Christen A. (d. 1747, gift 1° med Christiane Christensdatter, d. 1697) og Birgitte Cathrine Kaas (d. 1715). 3° 1728 med Marie Susanne Clements, d. 1736 (gift 2° med Sognepræst i Nustrup Thomas Wang, 1705—86), D. af Oberstløjtnant.

L. V. blev Student 1684 fra Haderslev, studerede derpaa i Wittenberg, fra 1686 i Kbh. og fra 1691 i Kiel. Han gjorde flere Udenlandsrejser og plejede Omgang med Tidens berømteste Kunstnere. 1692 efterfulgte han sin gennem mange Aar syge Fader og forblev i Embedet i Nustrup til sin Død. En Tid lang var han Herredsprovst. En betydelig Formue satte ham i Stand til at lede større praktiske Foretagender. Han nævnes saaledes som Stifter af de omkring Flensborg beliggende Teglværker. Desuden var han et mekanisk Geni og forfærdigede kunstige Glassager og Metalarbejder. Kemi og Botanik var hans Yndlingsfag, og hans store Medaillesamling var vidt bekendt. I det hele var han en fremragende, anset Mand i sin Tid.

P. Rhode: Samlinger til Haderslev-Amts Beskrivelse, 1775, S. 404 f. Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, VIII, 1921, S. 39.

A. Jantzen (Bjørn Kornerup).*

Vedel (ved Daaben Wedel), Peter August Frederik (ved Daaben Frederich) Stoud, 1823—1911, Direktør i Udenrigsministeriet. F. 10. Dec. 1823 i Kbh. (Helligg.), d. 4. Febr. 1911 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Kontorchef for Øresunds- og Strømtold-sagerne, senere Generaldecisor, Konferensraad Severin Henrik

August V. (1793—1881) og Nicoline Johanne Hansen (1801—71). Gift 1° 11. Juli 1854 i Kbh. (Holmens) med Annette Christiane Eleonora Mourier Petersen, f. 18. Aug. 1830 paa Engelsholm, d. 11. Okt. 1857 i Kbh. (Helligg.), D. af Godsejer, cand. jur., Generalkrigskommissær Christian P. (1783—1841, gift 1° 1808 med Christence Hansen, 1768—1810 (gift 1° 1787 med Niels Jermiin til Engelsholm, 1750—1807)) og Anne Marie Mourier (1787—1879, gift 1° 1809 med Overretsassessor Peter Østergaard, 1782—1815). 2° 2. Nov. 1861 i Flensborg med Fanny Vendela Armida Hebbe, f. 11. April 1833 paa Näsbyholm, Jönköping Län, d. 17. Okt. 1912 i Kbh. (gift 1° 1854 med Forfatteren Hans Egede Schack, s. d.), D. af Dr. phil., Godsejer Gustaf Clemens H. (1804—93) og Forfatterinden Vendela Åstrand (1808—99).

V. var af gammel dansk Embedsslægt og stammede i lige Mandslinie fra Anders Sørensen V. (s. d.). Den begavede, stedse levende bevægede og flittigt arbejdende Dreng fik sit første Præg i et konservativt, højtuddannet Embedsmandshjem med de bedste Traditioner. 1840 blev han Student fra Borgerdydskolen i Kbh., 1846 juridisk Kandidat og modtog 1847 Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af Opgaven »En saadan Fremstilling og Kritik af den engelske og den franske Trykkefrihedslovgivnings Historie, som i Forbindelse med sammenlignende Bemærkninger om den danske Presselovgivning oplyser Sammenhængen mellem Statsforfatningen og Trykkefriheden«. Emnet faldt ind i de mest aktuelle Interesser, og Bedømmelsen fremhævede Forfatterens »sjældne Nøiagtighed og Samvittighedsfuldhed« ved Forstudierne, »Tankens Sundhed og Besindighed«, Egenskaber, V. stedse bevarede. Han stiledede mod Videnskaben, og med de fleste jævnaldrende Jurister saasom Slægtningen, den senere Amtmand Emil V. (s. d.), den juridiske Professor F. T. J. Gram og Højesteretsadvokat Gustav Brock optoges han af politiske og nationale Problemer. Han fik Forbindelse med Krieger, Hall, Monrad og Andræ og ved Studier og Oplevelser paa Rejser i Udlandet fortrinlig Forberedelse til sin senere Livsgering. Hans seks Aar ældre Universitetslærer Krieger gav ham mange Tilskyndelser, saaledes da han 1847 rejste til Berlin for at studere tysk Ret med det Formaal senere at tage den Eksamen i Kiel, der krævedes for at kunne indtræde i det slesvig-holstenlauenburgske Kancelli og der som Dansk øve Indflydelse paa den statspolitiske Udvikling, hvis Betydning stod den nationalliberale Akademikerungdom klart. Medens han studerede i Berlin, kom Martsbevægelsen 1848. Under sin politiske Mission i Berlin som Medlem af Martsministeriet fik Orla Lehmann V. til som Kurér

at bringe Beretninger til Danmark; han maatte sejle i Baad fra Rostock til Falster og orienterede mundtlig Udenrigsministeren Grev F. M. Knuth. Siden fik Krieger ham til at gennemgaa tyske Blade for at konstatere Karakteren af den slesvigholstenske Agitation, der havde forberedt Rejsningen. Disse Oplevelser vendte V.s Interesse mod diplomatisk Virksomhed, helst som Gesandt i Udlandet, men foreløbig havde han Universitetslærergerning som Maal, skønt han var betænkelig paa Grund af en voksende Trang til praktisk Virksomhed, hvorved han ligesom andre af hans akademiske Venner direkte kunde gribe ind i den politiske Udvikling. I Foraaret 1849 rejste han atter ud, besøgte Frankrig, England, Belgien og Italien, fuldkommengjorde sig i Sprog, studerede Statsøkonomi og fremmed Ret, men søgte, særlig i Paris og London, ved Samvær med betydelige Politikere Orientering om europæisk Storpolitik. Adskillige unge Nationalliberale blandt hans Rejsefæller, saaledes Emil Vedel og Filosoffen Hans Brøchner, ansaa ham ligesom Krieger, Andræ og Monrad allerede nu for egnet til Diplomat. Men med en Beskedenhed og Betænksomhed, der var et Særkende for V., holdt han sig tilbage, ogsaa da han i London fik Tilbud af Gesandten, Grev F. Reventlow, om i Tilknytning til et Hjælpearbejde i Gesandtskabet at blive i London og derved bane Vejen for sin Indtræden i Karriøren.

Efter sin Hjemkomst ved Nytaarstid 1851 gik V., atter tilskyndet af Krieger, til Universitetet; 13. April 1851 blev han Lektor i det nyindførte Fag, Statsforvaltningsret, under det juridiske Fakultet. 13. Sept. 1852 blev han Professor juris ordinarius, 1852—53 og 1856—57 Dekan og 1856 Medlem af Konsistorium og Referendar. Han stod sig godt baade med Kolleger og Studenter, men Professorstillingen tyngede ham, saaledes at Ønsket om at gaa over i diplomatisk Tjeneste blev mere og mere levende, skønt han, som ofte ved noget nyt, hemmedes af Frygt for ikke at være tilstrækkelig forberedt. Medens C. A. Bluhme var Udenrigsminister (1853—54), rejste V.s Fader uden Held Spørgsmaalet, men i Foraaret 1857 henvendte den midlertidige Udenrigsminister W. Michelsen sig til V. Endnu betænkte han sig dog, hvor stærkt Krieger og hans nære Ven H. E. Schack (s. d.) end tilraadede. Paa den Tid levede V. i lykkeligt Ægteskab med sin første Hustru; hun ønskede hans Overgang til den nye Stilling, men da hun var død Okt. 1857, følte V., der var dybt nedbøjet, at »det bedste for ham vilde være at begynde et helt nyt Liv, hvis der endnu var tilstrækkelig Livskraft i ham«. Han gav da Tilsagn, men forlangte foreløbig et Halvaars Permission fra Universitetet for i Udlandet »at friske sig op og orientere

sig«. I første Halvaar af 1858 opsøgte han nogle af de danske Gesandter, som han vilde komme til at arbejde sammen med. Den eneste betydelige og den eneste, af hvem han havde noget Udbytte, var Bernhard v. Bülow i Frankfurt a. M.; ubetydelige fandt han Gesandterne i Paris og i London. V. brugte Øjne og Øren og viser i Dagbogsoptegnelser og Breve den Evne til kritisk Iagttagelse af Personer og Forhold, der siden i høj Grad kom ham til Nytte under den fyrretyveaarige Virksomhed, til hvilken han ved sin Hjemkomst gik ind. I Maj 1857 var Halls første Ministerium kommet til med de V. meget nært staaende Andræ, Krieger og Monrad som Medlemmer. Der var ingen Aftale truffet om, hvilken Stilling V. skulde beklæde. Han selv havde nærmest tænkt sig at blive Kontorchef eller Ministersekretær, men ganske uventet fik han da Meddelelse om, at Hall, der 10. Juli 1858 havde overtaget Udenrigsministerstillingen, under 26. Juli fra 1. Okt. s. A. at regne havde udnævnt ham til Gehejmelegationsraad og Chef for Udenrigsministeriets 1. (politiske) Departement. Hall følte sig ganske fremmed baade over for de diplomatiske Forretninger og over for det mod den nationalliberale Politik uvillig stemte konservativt-helstatligt, mest antikonstitutionelle Personale; han vilde straks have V. ind som sin Hovedstøtte. Dette vakte stor Misfornøjelse hos Mændene af Karrieren, der nu aabenlyst eller skjult bekæmpede denne Professor som et ukvalificeret Redskab for de Nationalliberale, paatvunget Udenrigstjenesten. Den eneste blandt Ministeriets Embedsmænd, der kunde have haft Betingelser for og ogsaa stærkt attraaede at gøre den nye Mand Rangen stridig, var den velbegavede, men ærgerrige og urolige Islænding Dr. Grímur Thomsen, hvis Modvirken dog ikke førte til noget Resultat. Under det kortvarige Ministerium Rotwitt Dec. 1859—Febr. 1860 ønskede Baron Blixen Finecke, der havde Grímur Thomsen til Raadgiver og betragtede V. som de Nationalliberales haandgangne Mand, at skille sig af med ham ved at faa ham anbragt enten som Højesteretsdommer eller ved Gesandtskabsposten i Lissabon. Det kom til Sammenstød, og eneste Gang i hele sin Embedstid udtalte V. Formodning om, at en personlig Modsætning til Udenrigsministeren kunde nøde ham til Afgang. Ministeriets hurtige Opløsning efter Rotwitts Død endte Krisen. Fra nu af sad V. urokket, og indtil Aarhundredets Udgang var der i Udenrigsministeriet ingen, der i Dygtighed eller Indflydelse kom ved Siden af ham. Hans Autoritet var stadig voksende, og han kom hurtigt til at beherske alle Sider af Ministeriets Virkeomraader, de handels- og andre erhvervspolitiske som de politisk-diplomatiske Sager.

Ved kgl. Resolution 24. Febr. 1862 blev V. Chef for Departementet for Ministeriets politiske Sager, og 10. April 1864, da G. J. Quaade som Udenrigsminister i Ministeriet Monrad var rejst til Konferencen i London, blev V. »Direktør for det samlede Udenrigsministerium«. Hermed havde han 41 Aar gammel naaet en Stilling, i hvilken hans Intelligens, juridiske, politiske og historiske Viden, ypperlige Sprogkundskaber og stilistiske Evner og ikke mindst, som det skulde vise sig, hans Greb paa at omgaas de mest forskelligartede Mennesker gav ham Betingelser for paa fremragende Maade at gøre Fyldest.

V.s Livsgerning er sammenvævet med Danmarks udenrigspolitiske Historie til Aarhundredets Slutning. I enhver Sag af Betydning havde hans Ord Vægt. I fortrinligt Samarbejde med alle de skiftende Ministre og efterhaanden, da de første Aars Vanskeligheder var overvundne, med ubetydelige Undtagelser ogsaa i harmonisk Forhold til Ministeriets Embedsmænd hjemme og ude ledede han Ministeriet. Ingen af Udenrigsministrene, bortset fra den kun kort fungerende Quaade, havde udenrigspolitisk Skoling. Alle stode de trygt paa V.s Raad, der byggede paa et uaffadeligt, intensivt dagligt Arbejde. Naar han var paa Ferie eller holdtes borte ved Sygdom, savnedes han haardt. Udenrigsministrenes Tillid befæstede V.s Stilling, men det var alene hans personlige Egenskaber og saglige Dygtighed, der gjorde ham til den mest betydende af alle de høje Embedsmænd i den danske Centraladministration, der i hin Periode iværksatte de konstitutionelt ansvarlige Ministres Politik.

Fra 1858 til Sommeren 1864 blev det V.s Opgave at tilrettelægge sine nationalliberale Venners, Halls og siden Monrads, Udenrigspolitik, som denne især fremtraadte i Korrespondancen med udenlandske Magter. Nu er alle hine Skriftstykker kendte, og med Rette er det sagt (af N. Neergaard), at »hvilken Mening man end kan have om den Politik, der laa bagved hine Aktstykker, saa maa man i hvert Fald anerkjende deres fine og vindende Form og den skarpe logiske Sans og det dybtgaaende Kendskab til alle den store og indviklede Sags Enkeltheder, om hvilke de bar Vidne«. Allerede nu forstod V. hurtigt at trænge ind til Kærnen i enhver Sag og i forbilledligt Sprog paa Dansk eller lydefrit Fransk at give Essensen af alle Informationer og Overvejelser, hvad enten det gjaldt at udrede et indviklet Spørgsmaal og en uklar Situation eller affatte en Betænkning om, hvilket Standpunkt der burde vælges, naar flere Muligheder forelaa, eller det drejede sig om officielle Instrukser eller fortrolig Vejledning i private Breve. V. kunde, som en af

hans Medarbejdere har sagt det, hvor hvert Ord var betydningsfuldt, »formulere en Udtalelse saa glat, at den ikke gav Modparten nogen Knag at hænge sin Hat paa«. Efter Bernstorfferne blev V. Danmarks eneste Mester i denne Side af Diplomatiets Kunst.

Efter sit Milieu, sin Udvikling og sine personlige Forbindelser tilhørte V. den nationalliberale Kreds. Han vurderede Kredsens Intelligens og havde svært ved at se bort fra al ydre Form; han lagde stor Vægt paa den fine kultiverede Optræden, som stedse prægede den ranke, smukke Mands egen Væremaade. Han havde derfor en vis Modvillie mod »Transtøvlerne« og i det hele mod »demokratiske Unoder« og deslige, men varmt følede, i Bund og Grund retsindig og ansvarsbevidst, som han var, lærte han at se bort fra det ydre, naar han med sit skarpe Blik fik Øje paa menneskelige Værdier og ærlig Overbevisning. For adskillige snærende Baand frigjordes han gennem Aarene ved Paavirkning af den højtbegavede Livsfælle, han fandt i sin anden Hustru, Fanny Hebbe. Hans kritiske Natur og stærke Selvhævdelse hindrede ham i at blive en ortodoks Tilhænger saavel af de Nationalliberales almindelige Livssyn som af deres politiske Dogmer. Han kom aldrig til at tilhøre de »Doktrinære«s Professorlav.

Med Hall havde V. meget godt Samarbejde, og han satte stor Pris paa ham, selv om han var klar over hans Mangler og ingenlunde helt paalidelige Karakter. Monrads »daimoniske« Personlighed var mere end nogen anden Genstand for hans Sympati og Beundring; han stod med alle Mangler for ham som den betydeligste Mand i Samtiden. Med den alvidende, alt iagttagende Krieger fastholdt han stedse nær Forbindelse. Han beklagede Andræs manglende Handlekraft, men beundrede hans skarpe Logik og drog Nytte af hans uforbeholdne Kritik. Iblandt de højtbegavede Nationalliberale var V. en udpræget Ener og den eneste af dem, der i Kraft af Natur og Intelligens havde Mulighed for frugtbar Virken langt ud over Epokens Afslutning.

Det er vanskeligt præcist at besvare Spørgsmaalet om, hvor langt V.s Tilslutning til den Hall-Monrad'ske Udenrigspolitik gik. Formelt havde han intet Ansvar, men hans Indflydelse var stor. Hall behagede sig i ordrige Drøftelser om alt, hvad der laa for, men det var ikke altid let for V. at faa en klar Konklusion paa den megen Talen frem og tilbage. Hall »skrev ikke en Linie af de mange vigtige Aktstykker, der veksledes med Tyskland eller de andre Magter«, konstaterer V.; han var utrolig magelig og har kun efterladt sig enkelte Breve af politisk Indhold. Af Hall, som af alle senere Udenrigsministre, fik V. næppe nogen Sinde skriftlige Vej-

ledninger eller Udkast; fra første Færd konciperede V. alle betydende Akter og Breve, ikke blot de politiske, men paa en Række af andre vigtige Omraader, med hvilke han fik at gøre.

V. var ingenlunde i alle Enkeltheder enig med den national-liberale Regering. Tydeligere end Vennerne saa han Faren ved den ejderdanske Udenrigspolitik. Hans Iagttagelser i Udlandet, Drøftelser med de fremmede Gesandter, hans samlede Vurdering af den europæiske Politik gjorde ham skeptisk med Hensyn til den aktive Støtte, der turde paaregnes fra »venligt sindede Stormagter«; endnu stærkere var hans Tvivl over for Lehmanns, Monrads og Halls Tro til den politiske Skandinavismes Muligheder. Han mente vel, at Udskillelsen af de væsentlig tyske Elementer inden for Helstaten maatte blive et uundgaaeligt Resultat af den hele nationale Udvikling i Danmark som i Tyskland, men han vilde »hellere bevare og forbinde end udskille« og gaa meget forsigtigt frem. Han var bestemt imod, at Hall i Sept. 1861 optog Orla Lehmann i sit Ministerium og derved skærpede dettes ejderdanske Kurs. Men selv om man i samtidige skriftlige Udtalelser af V. kan finde Kritik, giver den ikke Udtryk for væsentlig Uoverensstemmelse med Hall og Monrad. Efter Nederlaget kom han naturligvis til at se mere kritisk paa, hvad der var sket, men da han i sin Alderdoms Otium med Støtte af alle Ministeriets Akter og under Hensyn til, hvad der da offentlig eller privat var kommet til hans Kundskab, skriftlig gjorde rede for Danmarks Udenrigspolitik fra 1858—64, fastholdt han, om end i en efter hans Natur og Sædvane meget afdæmpet Form, at saavel den indre politiske Udvikling i Danmark som den helt uforudsete Ændring af Magtforholdene i Europa gav en saa rimelig Begrundelse af den Hall-Monrad'ske Politik i alle dennes Faser, at den som Helhed ikke alvorligt kunde lastes. Naar han drøftede Spørgsmaal vedrørende hin Tids Begivenheder og Fordelingen af Ansvar for disse, henstillede han »med sit fine og dybt skeptiske Smil« i Reglen under en eller anden Form, om nogen da kunde paavise, at der virkelig havde været farbare Veje til en væsentlig anden Løsning. Lige saa bestemt han i en konkret Sag kunde tage sit Standpunkt og give Udtryk for sit Syn paa en ham sympatisk eller usympatisk Personlighed, lige saa varsom var han med at udtale almindelige Domme. Han beklagede vistnok stedse den vigtige Beslutning, der 21. Juni 1864 blev taget i Statsraadet, og som førte til Afbrydelsen af London-Konferencen, men han har næppe nogen Sinde ment, at en anden Afgørelse, som Forholdene dengang laa, vilde have ført til et for Danmark gunstigere Enderesultat.

V.s daglige store Indsats 1858—64 blev frugtesløs, og Nederlaget ramte ham haardt. Men de tunge Erfaringer havde modnet ham, hans Syn var skærpet over for Landets Vanskeligheder, og hans fortsatte Virken blev præget af Ligevægt mellem hans Ungdoms nationalpolitiske Idealisme og den nøgterne Realitetssans, der var en Hovedbestanddel af hans Væsen. Den Resignation, som Danske og Udlændinge i den følgende Menneskealder mærkede under udbytterige Samtaler med ham om det svage Danmarks udsatte Stilling, svækkede aldrig hans utrættelige Stræben for at gøre det yderste for at sikre Landets Fred og hele det danske Folks Samling inden for et frit Danmarks Grænser. Efter Nederlaget blev det en uvurderlig Fordel, at netop V. forblev det faste Midtpunkt i Udenrigsministeriet, paa een Gang handlekraftig og myndig, vidtskuende og forsigtig, med Aarene præget af større afklaret Visdom end nogen anden politisk Personlighed af nationalliberal Udspring.

V.s Indsats i den følgende Periode er, som enhver Statstjeners bag en ansvarlig Minister, vanskelig i Enkeltheder at udrede, men ved nogle Lejligheder gjorde hans Indflydelse sig paaviselig paa afgørende Vis gældende. Hvor nær han end havde været knyttet til Hall og Monrad, samarbejdede han dog bedst med nøgternt dømmende, praktisk handlende Mænd som C. A. Bluhme og C. E. Frijs, der fra Juli 1864 til Maj 1870 efter hinanden lagde hans kyndige Udredninger og Raad til Grund for de Beslutninger, de traf, og aldrig veg tilbage for noget Ansvar. Nærmest af alle sine Ministre kom han til at staa Grev Frijs. Ved hans Afgang skrev V., at han var meget bedrøvet over at skilles fra ham, thi Frijs »vilde vistnok i hans Liv staa som den bedste og hæderligste Chef«, han kunde faa, »en Mand af det ægte Metal«, kaldte V. ham engang. De to knyttedes sammen ved en dyb gensidig Respekt for Karakter og Mandsvillie, der fik et smukt Udtryk i deres til Grev Frijs' Død fortsatte fortrolige Brevveksling. Da Regeringen 1866 uden Nytte forsøgte paa ved Underhaandstilbud til Preussen om begrænset Alliance før Krigen med Østrig at erhverve det danske Nordslesvig, og da den i Aarene efter Pragfreden 1866 førte de lige saa frugtesløse Forhandlinger med Bismarck om at faa Art. 5 udført, tilrettelagde V. alt. Da O. D. Rosenørn-Lehn i Maj 1870 havde afløst Grev Frijs, og den længe ventede europæiske Krise i Juli kom til Udbrud, var V. fra første Færd klar over Faren ved dansk Indblanding i den fransk—tyske Krig. Han arbejdede maaltbevidst for en henholdende Neutralitet, fik Støtte af Christian IX. og Konseilspræsidenten, Holstein-Holsteinborg, virkede til hurtig Afgivelse af en Neutralitetserklæring saavel som til at holde Mod-

sætningerne inden for det stærkt splittede Ministerium nede, indtil Preussens Sejr definitivt klarede Stillingen. Rosenørn-Lehn fulgte i et og alt V.s Raad, ogsaa ved at Grev Frijs fik overdraget Forhandlingerne med den franske Udsending, Hertugen af Cadore. Mellem Frijs og V. var der siden Strid om, hvem der havde øvet den største Indflydelse; V. vilde skyde Æren for det lykkelige Resultat over til Frijs, men denne fastholdt kategorisk, at »vor Frelse i 1870 væsentligst maatte tilskrives V.s store og gode Handlinger«. Da Rosenørn 1882 indstillede V. til Storkors af Dannebrog, fremhævede han som en særlig Fortjeneste »Tidspunktet, da den fransk—tyske Krig udbrød, hvor V.s øvede og sunde Blik og hans specielle Erfaring og rige Kundskab væsentligt bidrog til paa en heldig Maade at føre os igjennem en Crise, der let vilde kunne være bleven skæbnesvanger for Landet.«

Udenrigsministeriets Akter bekræfter Samtidens Omdømme og talrige Udtalelser af danske og fremmede Diplomater om, at V. i alt væsentligt bestemte Ministeriets daglige Virksomhed og Afgørelsen af de vigtigste Sager i de 30 Aar fra Maj 1870, da Rosenørn-Lehn blev Minister, og videre under hans Efterfølgere Tage Reedtz-Thott (1892—97) og N. F. Ravn (1897—1900). Ved V.s altomfattende personlige Indsats blev Forholdet som i Johan Hartvig Ernsts og Andreas Peter Bernstorffs Dage, med den Forskel, at medens det i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede var hine to Statsministre, der baade bestemte alt og konciperede alt af væsentlig Betydning, blev det nu Direktøren, der gjorde Arbejdet for de ansvarlige konstitutionelle Ministre. Ingen af disse gjorde en saglig Indsats; kun i enkelte, mest underordnede og i Reglen personelle Spørgsmaal, især hvor Hoffets Interesser spillede ind, gik Udenrigsministrene eller Ministeriet Estrup imod Direktøren, og da vist i Reglen ikke til Gavn for en saglig rigtig Afgørelse. V. var næsten eneraadende. Der skumledes stundom over den Sædvane, der tidligt havde udviklet sig, at V. førte en regelmæssig privat og fortrolig Brevveksling med alle betydelige danske Diplomater. Dette underbyggede hans Skøn, og nu, da Størstedelen af denne Brevveksling kendes, ved vi, at den var præget af den største Loyalitet over for de skiftende Ministre og kun gavnede Sagerne. Den Kendsgerning, at V. var den virkelige Leder af Udenrigsministeriet, blev snart gennemskuet, og det kunde lejlighedsvis volde Vanskelighed, at f. Eks. de fremmede Gesandter vidste, at Forhandling med Ministeren fandt Sted under den stiltiende Forudsætning, at enhver betydende Information og afgørende Besked var at hente hos Direktøren, hvor stærkt denne end altid henviste til, at Ministeren

jo havde Afgørelsen. V.s særegne Stilling førte dog ingen Sinde til Brydning med Ministrene; disse var alle sagligt indstillede og retsindige Mænd, men trods al Fasthed og Myndighed optraadte V. ogsaa stedse hensynsfuldt og taktfuldt. Det var ikke alene af Klogskab, men fremherskende Karakteregenskaber gjorde ham egnet for den ejendommelige Stilling, han kom til at indtage. Tilbageholdenhed passede bedst til V.s Væsen og var den Form for Virken, han med fuld Bevidsthed stedse valgte. Han vidste overmaade godt, hvor meget han betød. Han vilde samle alle Traade i sin Haand og gerne udøve Magt, men personlig Forfængelighed var ham fremmed. Han tog mod de ydre Tegn paa Anerkendelse, der tilfaldt en Mand i hans Stilling, og var vel nok mere ømfindelig over for Tilsidesættelser, end han gav Udtryk for, men Glæden over, at et vigtigt Arbejde lykkedes, betød mere for ham end at høste ydre Ære. I enhver Sag hævdede V. urokkeligt, hvad han efter moden Overvejelse ansaa for det rigtige, og han kunde gøre det saaledes, at den Lidenskab, der ogsaa fandtes under det meget conciliante, rolige, men livfulde Væsen, blev mærkbar. Men havde han fremlagt alle Argumenter, »vaskede han sine Hænder« og overlod de andre Ansvaret. Hans Gerning var, som det rigtigt er sagt, »Raad men ikke Daad«. Han attraaede lige saa lidt det ydre Ansvar som den ydre Ære, undgik helst offentlig Fremtræden, mængede sig nødig med Hoben og indlod sig ikke i Disput med »hvemsomhelst«. Han havde det Mod til at holde sig tilbage, der ikke findes hos alle dygtige Mænd. Han vilde være den ideelle Departementschef, intet andet. Ved flere Ministerskifter, første Gang saa tidligt som 1865, var han paa Tale som Emne; efter Reedtz-Thotts Afgang 1897 tilbød man ham Portefeullen, men han sagde Nej.

V. ønskede alene at bygge sin Indflydelse paa Arbejdet i Ministeriet. Han vilde, medens han var i Embede, ikke have lønnet Bierhverv, som ogsaa dengang let tilfaldt en højstillet Embedsmand. Han vilde staa frit og søgte ejheller Hofgunst. Han havde ikke megen Forbindelse med Kong Christian IX. og Dronning Louise og var ikke særlig yndet af dem, fordi han ofte bragte sine Ministre til, hvor det drejede sig om personelle Spørgsmaal, at gøre Modstand mod Ønsker fra allerhøjeste Sted. Derimod kom han saa tidligt som 1860 i Forbindelse med Kronprins Frederik (VIII.); først læste han Folke- og Statsret med ham, og siden blev det Sædvane, at han, naar Hoffet var i Kbh., et Par Gange om Ugen i Samtaler orienterede Kronprinsen om mange Spørgsmaal. Paa Kronprinsesse Louise satte han megen Pris som et

kundskabsrigt, selvstændigt tænkende og varmt følende Menneske. I indre dansk Politik var V. nærmest konservativ, hverken Venstremand eller paa anden Maade »radikal«, men han havde ingen Sympati for Estrups Personlighed, ej heller for hans Politik, hvor meget han end havde at kritisere hos Venstres Førere. Han var en bestemt Modstander af Provisoriepolitikken, ønskede nok en Udvikling af Danmarks Forsvar, men var uvillig mod den Bahnsøn'ske Fæstningsbygning og meget betænkelig ved den dertil hos mange knyttede Forhaabning om en Støtte for Danmark gennem Kongehusets udenlandske Familieforbindelser. Hans stærke Retsfølelse bragte ham ved Afslutningen af hans Embedsbane til gennem sine gode Forbindelser, bl. a. Prins Hans og Kejsersinde Dagmar, at støtte Finnerne mod den russiske Voldførelse. Med Aarene blev V. under Indtryk af sine Erfaringer og under Paavirkning af Hustru og Børn udpræget frisindet og tolerant. Hans som hans Hustrus Livssyn var etisk grundfæstet, men de var begge helt uden Forhold til Dogmer eller kirkelige Former. De var forstaaende over for alle de Strømninger, der brød ind i det efternationalliberale Danmark.

Efter sin lange Arbejdsdag styrkede V. sig i sit Hjem i den store Villa i det gamle, idylliske »Rosenvænge«, hvor flere andre kendte samtidige saasom Krieger og Fru Heiberg havde opslaaet deres Pauluner. Det blev et af de mest særprægede, aandsdannede Hjem i Datidens Kbh. V.s fængslende, alsidige Personlighed hidkaldte mange, men Midtpunktet i Hjemlivet og den, der spredte den noget tunge Alvor i V.s Sind, var hans skønne, livfulde, fordomsfrit og selvstændigt tænkende anden Hustru *Fanny V.*, f. *Hebbe*. Svensk født af en højtbegavet litterær og kunstnerisk produktiv Slægt, selv villende og udviklingsdygtig, var hun som ganske ung blevet moden i et kortvarigt, lykkeligt, men vanskeligt Ægteskab med V.s Ven Hans Egede Schack (s. d.), en af de mest frigjorte i den nationalliberale Kreds. Baade hun og V. gik ind i deres lykkelige Ægteskab med alvorlige Oplevelser bag sig; brat havde de begge mistet Ægtefælle og Barn. Samlivet blev rigt givende ogsaa for fire begavede Børn og for en stadig forøget Omgangskreds, i hvilken Ungdomsvennerne trofast bevarede. Udadtill var Fru V. meget tilbageholdende, men i Hjemmet kraftig instigerende, fuld af Fantasi og Poesi. Sønnen Valdemar V. skrev engang om hende, at »hvorlænge hun end havde levet i københavnske Embedskredse, og hvor samvittighedsfuldt hun end stræbte at akklimatisere sig, var og blev hun en fremmed Fugl, med egen »Vildtsmag« ved sig, egne Flyvedrifter i sig, der ikke hørte hjemme i Andegaarden og

dem hun uvilkaarligt indpodede sine Børn«. Fanny V. kom til at øve en stærk Indflydelse paa sin Mand, som denne stedse var klar over og skattede højt. Begge tilførte de Hjemmet meget værdifuldt, hun bl. a. ved sine svenske Forbindelser, kunstneriske og litterære Interesser, han ved det meget politiske og internationale, han levede med. I det V.ske Hjem førtes under enkle Former en frugtbar Selskabelighed med uforbeholden, ivrig Drøftelse af alle Tidens Problemer. Til de gamle Venner som Hall, Andræ, Krieger og Hans Brøchner kom de betydeligste af de fremmede Diplomater og efterhaanden Repræsentanter for nye Slægtled med andet Livssyn; Georg Brandes, Julius Lange, A. D. Jørgensen og Marcus Rubin blev velsete Gæster ligesom mange af Børnenes jævnaldrende blandt 80'ernes og 90'ernes fremadstræbende danske Intelligente og en Strøm af gennemrejsende Udlændinge. Dette Hjem var »med dets uforglemmelige Blanding af Konservatisme i Udstyr, Maadehold i Form, Aabenhed og Usnobbethed i Anskuelser ikke fremmed for noget menneskeligt«.

Alle søgte gerne V., og Samtaler med ham var meget eftertragtede, hvad enten de førtes i Ministeriet eller hans Hjem. Enhver Forhandling med ham var lærerig saavel for de fremmede Diplomater som for andre. Hans vidtstrakte Forbindelser og stadige Korrespondancer med Udlandet gjorde ham til den maaske bedst underrettede Mand i Kbh. Hans vidtspændende Viden, rige Erfaring gjorde Samvær med ham til en Oplevelse. Han havde en sjælden Evne til at føre en Samtale og gøre ethvert Emne fængslende, forstod uden at give sig selv hen, og uden at man mærkede hans Hensigt, at faa enhver til at udtale, hvad han just ønskede at vide. Man forlod ham beriget og med Indtryk af en Personlighed præget af sjælden Klogskab og fin Kultur.

V. opgav ikke sin oprindelige videnskabelige Interesse. Stor folkeretlig Viden prægede hans Indlæg og kunde virke saa overbevisende, at han i »den Butterfieldske Sag«, der siden 50'erne havde foranlediget Vanskeligheder med Amerika, ved sit Forsvar over for en Voldgiftsdomstol opnaaede, at Dommen paa alle Punkter gav Danmark Ret. Naar V. ofte udarbejdede Redegørelser for aktuelle Spørgsmaals Tilblivelse, syntes de skrevet af en skolet kritisk Historiker, og tidligt følte han Trang til historisk at behandle ældre Emner og Personligheder, der havde Berøring med hans daglige Arbejde. I »Danske Samlinger«, IV (1868—69) gav han anonymt af Udenrigsministeriets uordnede ældre Arkiv Meddelelser om Schack Carl Rantzau-Aschebergs Ophold i St. Petersborg 1762 og om Folkeretsskribenten Martin Hübner.

Anonymt skrev han ogsaa i »Historisk Tidsskrift« (4. Rk., I, 1869—70) en større Afhandling »Grev Ostens Gesandtskaber« og sst., nu under Navn, (4. Rk., IV, 1873—74) om Grev Rochus Friedrich Lynar. Herved kom han ind paa den langvarige vigtige Forhandling om det gottorpske Spørgsmaal, det 18. Aarhundredes Parallel til Striden om Hertugdømmerne, og viste sig som en fremragende Kender af dansk diplomatisk Historie ved Værker om den ældre Bernstorffs Udenrigspolitik, der blev Grundlag for Edvard Holms og alle andres senere Behandling. 1871 udgav han »En Brevvexling mellem J. H. E. Bernstorff og Hertugen af Choiseul«, 1882 »Correspondance ministérielle du Comte J. H. E. Bernstorff«, et Tobindsudvalg af vigtige Depecher, og hertil føjedes, betegnet som Indledning til Depechesamlingen, »Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium« med Hovedvægten paa Bernstorffs Udenrigspolitik, et trods sin Begrænsning til dansk Arkivmateriale fortrinligt Værk.

I Brickas »Dansk biografisk Lexikon« skrev V. en Række fortrinlige, kyndige og velafvejede Artikler om danske Diplomater og en om D. G. Monrad. Jævnside med disse Publikationer skrev V. nu og da Dagbogsoptegnelser eller private Oversigter over politiske Begivenheders Tilblivelse og Forløb; han nedskrev ogsaa Brudstykker af en Selvbiografi med uforbeholdne Redegørelser for, hvad der var hændet ham, og Karakteristikker af Personligheder, med hvem han var kommet i Berøring. Alt dette Fritidsarbejde skete uden Tanke paa Offentliggørelse; det er for en væsentlig Del ligesom hans omfattende indholdsrige Korrespondance endnu kun for en ringe Del udgivet eller udnyttet, men indeholder vigtige Oplysninger til hans Samtids Historie. Da han havde taget sin Afsked, skrev han, som ovenfor nævnt, Udkast til en bredt anlagt Fremstilling af Danmarks Udenrigspolitik efter 1858. Den standser destoværrer i Vinteren 1863—64, men indeholder foruden Gennemgang af det danske Aktmateriale en Række Oplysninger og Betragtninger, som kun V. havde Mulighed for at fremføre. Endelig tryktes i »Tilskueren« 1904—05 under Mærket P. V. »Bidrag til D. G. Monrads Biografi«, støttet paa de dengang utilgængelige Monrad'ske Familiepapirer og Meddelelser fra Monrads Familie og præget af V.s personlige Kendskab til og dybe Sympati for Monrad. Naar V. her forbigik den afgørende Periode i Monrads offentlige Liv fra Udtrædelsen af Martsministeriet 1848 indtil Dec. 1865, da Monrad drog til New Zealand, skyldtes det utvivlsonst, at han stadig krympede sig ved offentlig at bedømme den nationalpolitiske Krise, til hvilken en væsentlig Del af hans Livsgerning havde været knyttet. I Samtaler med yngre Historikere saasom C. Th. Sørensen, Alexander

Thorsøe, Marcus Rubin, N. Neergaard og Aage Friis overlevede han derimod gerne noget af den særegne Viden og indtrængende Forstaaelse, han alene af de efterlevende sad inde med. Alle de nævnte Bidrag til hans Samtids Historie har stor Værdi, men rummer ingen samlet Bedømmelse end ikke af de mest afgørende Begivenheder og Personer. Ved denne Begrænsning fremtræder den Selvkritik og forsigtige Tilbageholdenhed hos V., der bundede baade i en vis Skyhed og i en ømfindtlig Ansvarsfølelse.

Under V.s Embedsgering var der tilfaldet ham mange Hædersbevisninger saavel fra hans egen Regering som fra Udlandet. 1861 var han blevet udnævnt til ekstraordinær Assessor i Højesteret og havde 1879 modtaget den juridiske Æresdoktorgrad ved Universitetets 400 Aars Fest. 1899, paa et Tidspunkt, da alle — skønt han var højt oppe i Aarene — syntes, at han endnu var i fuld Kraft, ønskede han at tage sin Afsked. Det skete fra 1. Sept. 1899, idet han modtog Udtryk for Regeringens og mange andres Anerkendelse af hans udmærkede Tjeneste. Der tildeltes ham Rang som Excellence, dog efter hans eget Ønske med Bibeholdelse af Titlen Gehejmelegationsraad, som han under hele sin Virken i Udenrigsministeriet havde baaret. Regeringen ønskede at udnævne ham til Delegeret ved den nye Voldgiftsret i Haag. Dette Hverv modtog han ikke, men derimod lod han sig indvælge i Bestyrelsen for Det store nordiske Telegrafelskab, det eneste lønnede Hverv ud over hans Embede, som han nogen Sinde varetog. Sit Otium udfyldte han med Udarbejdelsen af de ovenfor nævnte selvbiografiske og andre historiske Arbejder, men opgav aldrig at følge med i Udenrigspolitikken. Han hilste Systemskiftet 1901 med Glæde og gav Udenrigsministrene Deuntzer, Raben-Levetzau og William Ahlefeldt Raad under den Udvikling af den danske Udenrigspolitik, som nu blev mulig. Til det sidste bevarede han sin Aandskraft og friske Modtagelighed.

Optegnelser, Breve og Manuskripter i Rigsarkivet. — Gehejmelegationsraad 1858. Titel af Excellence 1899. — R. 1858. DM. 1862. K.¹ 1867. S.K. 1882. — Maleri af Bertha Wegmann 1873 (Fr.borg). Udkastet dertil (Tegning) i Familieeje. Tegning tilskrevet Carlo Dalgas (Familieeje).

Selvbiografi i Levnedbeskrivelser af de ved Københavns Universitets 400 Aars Fest promoverede Doktorer, 1879, S. 62 f. Univ. Progr. Sept. 1847, S. 36 f. V. Vedel i Mit Hjem, II, 1912, S. 46—49. Aage Friis: Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark, I—II, 1921—39 (særlig I, S. 26 ff.). Samme: Danmark ved Krigsudbrudet 1870, 1923. Samme i Hist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1918—20, S. 106, 109 ff. Samme: Det nordslesvigske Spørgsmaal, I—IV, 1921—38. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880,

I—VII, 1920—25. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I—II, 1892—1916 (se Registeret). Marcus Rubin i Tilskueren, XXVIII, 1911, I, S. 230—38. E. Arup i Ill. Tid. 12. Febr. s. A. Erik Henriksen i Gads dsk. Mag., V, 1910—11, S. 361—67. Niels Møller i Ugens Tilskuer 24. Febr. 1911. Aage Friis i Politiken 26. Nov., 3. og 10. Dec. 1942 og i Nord. tidskrift 1943.

Aage Friis.

Wedel, Peter August, 1768—1842, Præst, Seminarieforstander. F. 26. Jan. 1768 i Kbh. (Frue), d. 23. Maj 1842 i Skaarup, begr. sst. Forældre: Bogholder ved Kbh.s Brandforsikring Søren Henrik Vedel (1735—1805) og Maria Berthelsen. Gift 19. Marts 1792 i Kbh. (Frue) med Marie Sophie Vett, døbt 16. April 1769 i Kbh. (Fred. Hosp.), d. 13. Febr. 1844 i Taarnemark, D. af Grosserer, senere Etatsraad, Direktør ved det østersøisk-guineiske Handelsselskab og Generaldecisor ved Tallotteriet Jørgen Diderich V. (1732—85, gift 1° 1762 med Maria Sophia Rohde, ca. 1713—73) og antagelig Dorte Magrete Sachmann (1744—1809).

W. blev undervist af private Lærere, deriblandt især Universitetsbibliotekaren N. Elert, der 1783 dimitterede ham til Universitetet. Oprindelig studerede han udelukkende klassisk Filologi og tog filologisk Eksamen 1786, men derpaa gik han over til Teologien og tog Attestats 1789, hvorefter han var Dekan ved Kommunitetet og Alumnus paa Collegium Mediceum. 1790 blev han Dr. phil. paa en Afhandling om Danskes Indsats ved at udgive og fortolke latinske Forfattere («Merita Danorum in Latinis scriptoribus edendis atque illustrandis»), et nyttigt bibliografisk Hjælpemiddel, men uden selvstændig Behandling af Emnet, hvorfor der ogsaa var dem i Samtiden, der undrede sig over, at man kunde opnaa Doktorgraden for et Arbejde af denne Karakter. 1792 blev W. Vicepastor i Allesø og Næsbyhoved-Broby paa Fyn og 1794 forflyttet til Skaarup sst. 1807—37 var han desuden Amtsprovst for Svendborg Amt, fra 1812 tillige Sognepræst i Tved. Særlig Fortjeneste har W. indlagt sig ved 1803 at stifte et Skolelærerseminarium i sin Præstegaard, for hvilket han var Forstander indtil 1835. I Besiddelse af en ualmindelig Arbejdskraft besørgede W. i flere Aar alene hele Undervisningen, og siden vedblev han at tage en ikke ubetydelig Del i denne. Forbilledet for sit Seminarium søgte W. i Biskop Boisens tilsvarende Lærestanstalt i Vesterborg, og Skaarup Seminarium vandt snart et godt Navn og blev stærkt søgt, især af Bønder sønner. W. var en dygtig Pædagog og en ypperlig Økonom, der forstod at holde Driftsomkostningerne nede paa et Minimum. I teologisk Henseende var han udpræget Rationalist og havde adskillige Skærmydsler med Tilhængerne af den gudelige Forsamlings-

bevægelse i sit Sogn. I sin hele Færd var han en meget myndig Mand, der næppe uden Grund bar Kendingsnavnet »Paven i Skaarup«. Flere Gange havde han skarpe Sammenstød med forskellige Autoriteter, saaledes 1812 med Biskop Fr. Plum (s. d.) og 1826 med H. J. Wille og Kaptajn J. N. B. Abrahamson i Anledning af, at W. var en afgjort Modstander af »den indbyrdes Undervisning«. Han maatte da lide den Tort, at Amtsprovst P. H. Mønster (s. d.) blev sendt til Skaarup for at inspicere Seminariets Tilstand paa dette Omraade. — Rang med Biskopper 1835. — R. 1809. DM. 1836. — Mindesmærke paa Skaarup Kgd. — Litografi af Kaufmann efter Maleri af A. A. Petersen.

Selvbiografi i Kbh.s Universitets Program i Anledning af Formælingen 1790, S. 20 f. Dagen 21. Sept. 1842. Fr. Barfod: Danmarks Gejstlighed, I, 1848, Sp. 148 f. J. Schurmann: Historiske Efterretninger om det kongelige Skolelærer-Seminarium i Fyen, 1853, S. 3—31. John Klingemann og H. Tofte: Skaarup Seminarium 1803—1903, 1903, S. 1—28. Kirkehist. Saml., 4. Rk., IV, 1895—97, S. 359; VI, 1899—1901, S. 51 f. Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., VI, 1939, S. 193 f. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familie-kreds, IX, 1922, S. 221, 360. Portrætmalerens Dagbog 1793—1797 (Jul. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, VI), 1907, S. 229. Træk af Johan Nielsens Liv, 1867, S. 8 ff., 14 ff. Dansk Seminarieblad Juni 1928, S. 1—8. Carl Christian Vett: Familien Vett og von Vett, [1915,] S. 35, 37.

Bjørn Kornerup.

Vedel, Andreas Peter, 1862—1922, Havneingeniør. F. 16. Aug. 1862 i Kbh. (Frue), d. 2. Marts 1922 i Aarhus, begr. i Kbh. (Vestre). Broder til H. V. (1867—1932; s. d.). Gift 2. April 1895 i Madison, Wis., U.S.A. med Carletta Cathrine Anderson, f. 4. Dec. 1870 i Madison, D. af Professor Rasmus Bjørn A. (1846—1936) og Bertha Karina Olson (1848—1922).

V. blev Student 1879 fra Metropolitanskolen, n. A. cand. phil. og 1885 cand. polyt. i Ingeniørfaget. Efter Eksamen opholdt han sig til 1886 i London, hvor han uddannede sig paa forskellig Maade, bl. a. i Store Nordiske Telegrafsekskabs Tjeneste, og stiftede Bekendtskab med de første Elektricitetsværker. 1886 blev han assisterende Ingeniør ved Kbh.s Havnevæsen. 1889 fik han sammen med H. C. V. Møller og Arkitekt V. Dahlerup en af de fem udsatte næsthøjeste Præmier i Skitsekonkurrencen til et Frihavnsanlæg i Kbh. 1889 rejste han til Sydamerika, hvor han arbejdede for Hollænderen Waldorp ved Anlægget af en Havn ved la Plata og Forarbejder til et Havneanlæg ved Bahia Blanca. 1891 kom han tilbage til Havnevæsenet. 1892 rejste han til U.S.A., hvor han først fik Ansættelse paa Missouri-River Kommissionens Kontor i

St. Louis. Senere var han beskæftiget med Projektering af en By og Havn ved Michigan Søen, hos American Hydraulic Dredging Co. ved Kloakeringsarbejder i Chicago og hos private Entreprenører i Chicago. 1897 blev han Havneingeniør i Aarhus efter Th. S. Hornemann. I denne Stilling kom han til at udarbejde Planerne for Havnens Udvidelse til omtrent dobbelt Størrelse. 1899—1901 byggede han en ny Bro over Aarhus Aa. V. var en udpræget videnskabelig Begavelse. Det praktiske Arbejde laa hans ejendommelige Natur noget fjernere, og navnlig kunde Samarbejde med Parlamentarikere falde ham vanskeligt. V. har skrevet en Række værdifulde Afhandlinger. I »Ingeniøren« 1905 offentliggjorde han saaledes en indgaaende Bearbejdelse af de under Stormfloden 31. Dec. 1904 foretagne hydrometriske og meteorologiske Observationer fra Danmark, Sverige og Tyskland. Endvidere har han skrevet om Bølgedannelse og Luftdannelse og om »De mindste Virksomheders Princip«. Et interessant Arbejde er »Ø-Havnens Princippets Teori«, hvori han fremsætter nye Synspunkter med Hensyn til den af Bølgeslaget fremkaldte Materialevandring langs Kysterne. V. har endvidere skrevet om Aarhus Havn og om administrative Spørgsmaal, særlig om Havneadministration, idet han ikke fandt, at de lokale Havneudvalg var den rette Løsning. Ved C. Ph. Tellers (s. d.) Død 1909 blev Professoratet i Vandbygning tilbudt V., der dog foretrak at blive i Aarhus. V. var fra 1907 Formand for Jysk Forening for Naturvidenskab og fra 1917 for Dansk Ingeniørforenings Afdeling for Aarhus og Omegn. Fra 1921 blev han Formand for Aarhusbugtens Dampskibsselskab, i hvis Bestyrelse han havde haft Sæde fra 1902. V. døde ret uventet som Følge af en Lungebetændelse, han paadrog sig ved sine Undersøgelser af Isforholdene paa Aarhus Bugt i Febr. 1922 med Henblik paa Forsøg paa ved Sprængninger at skaffe frit Farvand. — Akvarel af Isa Boeg 1927 efter Fotografi (Familieej).

Oscar Jørgensen og J. Munch-Petersen i Ingeniøren, XXXI, 1922, S. 121 ff.
J. Munch-Petersen i Politiken 15. Marts s. A.

Poul Vinding.

Vedel, Sophus, 1842—1920, Overretsassessor. F. 1. Sept. 1842 i Kbh. (Frue), d. 20. Aug. 1920 paa Løvdal ved Helsingør, begr. i Søllerød. Broder til P. V. (s. d.). Gift 3. Juni 1881 i Kbh. (Frue) med Helene Birgitte Buntzen, f. 5. Dec. 1850 i Kbh. (Frue), d. 9. Nov. 1928 sst., D. af Højesteretsadvokat, senere Kammeradvokat, Etatsraad Edouard B. (s. d.) og Hustru.

V. blev Student 1861 fra Metropolitanskolen og 1868 juridisk Kandidat. 1869 blev han Fuldmægtig ved Sjællands Stiftamt og

n. A. tillige Assistent i Finansministeriets Sekretariat. Han avancerede 1875 til Fuldmægtig i Pensionskontoret, men forlod 1881 Administrationen for Stillingen som Protokolsekretær i Højesteret. Allerede 1869 havde V., der havde stærke historiske Interesser, erhvervet Universitetets Guldmedaille for Besvarelse af Opgaven: »En Fremstilling af de Forandringer, der foregik med Statsbestyrelsen i Danmark fra 1660—99 med forudskikket Udsigt over den tidligere Tids Bestyrelsesformer«. Disse Studier i Forbindelse med Indtryk og Erfaringer som Protokolsekretær gav V. de bedste Forudsætninger for at besvare den af Bestyrelsen for Det Anders Sandøe Ørstedeske Prisedaillelegat under Medvirken bl. a. af Justitsminister Nellemann og Professor E. Holm i Dec. 1883 udsatte Opgave: »En Fremstilling efter trykte og utrykte Kilder af Højesterets Indretning, dens Forhold til Kongen og Regeringskollegierne og de for dens Virksomhed gældende processuelle Regler i Tiden fra dens Oprettelse til henimod Slutningen af forrige Aarhundrede«. Besvarelsen belønnedes med Prisen og udkom 1888 med nogle Tilføjelser som »Den dansk-norske Højesterets Historie under Enevælden fra 1661 indtil 1790«. Inden for denne Begrænsning, der samler Hovedinteressen om at klargøre Udviklingsgangen i Rettens Emancipation fra Kongen, men kun medtager Omtale af Domsvirksomheden, for saa vidt det kræves af Bogens Plan, betegner dette paa grundige Studier hvilende Værk en værdifuld Forøgelse af den retshistoriske Litteratur. 1888 udnævntes V. til Assessor i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, hvor han virkede til 1918. Han syslede senere med en Fortsættelse af Højesteretshistorien, og hans skrevne Fremstilling af Perioden 1790—1814 blev omkring 1936 afgivet til Rettens Bogsamling. — R. 1892. DM. 1905.

Juristen, XXIII, 1941, S. 127.

Troels G. Jørgensen.

Wedel, Søren, 1765—1826, Musikamatør. F. 19. Okt. 1765 paa Før, d. 14. Juni 1826 paa Augustenborg, formentlig begr. i Ketting. Forældre: Residerende Kapellan ved St. Laurentius Kirke Nissenius Lauge Vedel (1730—67) og Else Marie Zoega (f. 1738). Ugift.

Efter at have taget sin juridiske Eksamen blev W. 1788 Regimentskvartermester og Auditør ved de norske Grenaderbatailloner og n. A. forsat til 1. (sjællandske) Bataillon let Infanteri. W.s største Livsinteresse var dog Musikken, som han dyrkede meget ivrigt; ikke alene skal han have været en særdeles dygtig Klaverspiller, men han deltog ogsaa i udstrakt Grad i Tidens musikalske

Klubliv og blev en i Samtiden meget skattet Komponist. Der var to tidstypiske Genrer, han ganske særlig dyrkede, Kantaten og Syngespillet. 1792 fik han saaledes opført en Passionskantate til Tekst af Frankenau, ligesom det musikalske Akademi i Slutningen af samme Sæson bragte en »Foraarskantate« til Tekst af F. Høegh-Guldberg. Hans Kantatemusik maa aabenbart have behaget, da man i Kronprinsens Klub, ligeledes 1792, gav den nævnte Passionskantate hele to Gange. 1795 fulgte en Kantate i Anledning af Prinsesse Sophie Frederikkes Død, i Klubben »Coalitionen« opførtes 1802 en Kantate i Anledning af Kongens og Kronprinsens Fødselsdage, og endvidere blev Fredslutningen efter Englands-krigen Anledningen til en ny Kantate, kaldet »La Paix«, der fremførtes i »Harmonien«. 1793 fik W. sit første Syngespil »Lise og Peter« op paa Det kgl. Teater; angaaende dette Arbejde opstod der en Uoverensstemmelse mellem Teaterchef Grev Ahlefeldt og den unge Tekstforfatter Høegh-Guldberg, der med sit Stykke vilde lovprise Negerhandelens Afskaffelse, hvilket ikke faldt i Direktionens Smag. Trods en deraf følgende uheldig Omarbejdelse vandt Forestillingen ikke desto mindre Publikums Behag. Dette maa nu først og fremmest tilskrives W.s iørefaldende Melodier. 1794 højtideligholdtes Kongens Fødselsdag med Opførelsen af Syngespillet »Husarerne« til Todes Tekst; til stor Ærgrelse for den over for W. saa velvilligt indstillede Ahlefeldt blev dette Arbejde modtaget med saa stor Kølighed, at det efter ganske faa Opførelser maatte henlægges. Endelig maa nævnes Syngespillet »Serenaden eller de sorte Næser«, der til Tekst af Pram blev givet 1795. Ogsaa dette Arbejde havde skæbnesvangre tekstlige Brist, men gjorde dog nogen Lykke takket være »adskillige vakre Melodier«. Som Syngespilkomponist er W. en typisk Repræsentant for den behagelige og melodisk letflydende, men meget sprøde og tynde Stil, der er saa typisk for en vis Side af det udebbende 18. Aarhundredes musikdramatiske Kunst. Det er en stærkt udtyndet Efterklang af det franske Syngespil omkring Monsigny og Grétry, ligesom man i W.s Stil ogsaa sporer Tilknytning til Dittersdorfs mere robuste Komik og Visetonen i J. A. P. Schulz' nationale Syngespil. Med sin elskværdige og ofte yndefulde Syngespiltone staar W. som en ganske tiltalende Bifigur mellem Hovedskikkelserne Schulz, Kunzen og Schall. 1810 tog W., der 1816 havde faaet Titel af Overkrigskommissær, sin Afsked og rejste til Paris, hvor han opholdt sig nogen Tid.

Th. Overskou: Den danske Skueplads, III, 1860, S. 542, 593, 626. Musikforeningens Festskrift, I, 1886.

Torben Krogh.

Vedel, Valdemar, 1865—1942, Litteraturforsker. F. 9. Nov. 1865 i Kbh. (Frue), d. 16. Febr. 1942 i Birkerød, begr. sst. Broder til H. og Peter V. (s. d.). Gift 1° 15. Okt. 1892 i Kbh. med Simona Friboline Neukirch, f. 5. Jan. 1862 i Horsens, d. 29. Jan. 1940 i Birkerød, D. af Distriktslæge Simon Peder N. (ved Fødselen Sally Simon N.; døbt 1861) (1811—91) og Anine Friboline Drewsen (1833—1921). 2° 17. April 1941 i Birkerød (b. v.) med Fuldmægtig under Kbh.s Magistrat Ellen Alfhild Lykke, f. 9. Aug. 1883 i Kbh. (Trin.), D. af Kommunalæge, Dr. med., senere Overlæge Jacob Gabriel L. (1846—1918) og Mary Johanne Henriette Hertz (1854—1933).

V. voksede op paa Østerbro i Rosenvænget i et Embedsmandshjem. Faderen var stærkt aandeligt interesseret, om end praktisk-rationelt begrænset, uden Sans for Religion og Filosofi; den svenskfødte Moder var af Kunstnerslægt, men selv borgerlig. Som Dreng læste V. Scotts historiske Romaner, ikke Ingemanns; »Revue des deux Mondes« og »Journal des Débats« blev tidligt hans daglige Kost. Til Hjemmets stadige Gæster hørte bl. a. Hans Brøchner, A. F. Krieger, Georg Brandes, Martin Levy; ogsaa fremmede Diplomater. Sommerferierne tilbragtes hos Familien i Sverige. »At der var Folk ogsaa paa den anden Side Bjergene og paa den anden Side Grænsen, baade i ligefrem og i overført Betydning, var da os Børn ogsaa fra Fædrenehjemmet altid nærværende og Lysten til at lære fremmede Folk og Lande at kende og til at prøve andre Meninger end de »paa Bjerget« gældende, sidder sagtens endnu nogle af os i Blodet«. V. var saaledes prædestineret for europæisk Tankegang; det nationale blev aldrig af afgørende Betydning for ham. Tidligt saa han det som sin Opgave at udvide Folks Interesse ud over det, der ligger lige for Haanden. Han blev Student 1882 fra Metropolitanskolen og fik 1887 juridisk Embeds-eksamen. Han var Deltager i Høffdings første Hold og kom siden altid til at staa denne Filosof personligt nær. V. fulgte i sin Studentertid ogsaa G. Brandes' og Jul. Langes Forelæsninger og modtog stærke Indtryk af dem begge; senere holdt han nok af at hævde, at han havde lært lige saa meget af F. Brunetière og J. Lemaitre som af Brandes; derimod er det af de talrige, ypperlige Billedbeskrivelser i hans Værker tydeligt, at han som Kunstforsker vedblev at være Langes Elev. Til hans Ungdoms Vennekreds hørte Mænd som Niels Møller, I. Berendsen, Alexander Kraft, Kn. Ipsen, G. Saxild og E. Henrichsen. V. fulgte en Tid med i det ny-stiftede Studentersamfunds Interesser, var ogsaa Lærer ved Aftenundervisningen for Arbejdere og virksom ved Folkebibliotekerne;

1898—1912 var han Chef for Kbh.s Kommunes Biblioteker. Men han opdagede omsider, at det ikke var hans Sag »at slaa Bro mellem Samfundsklasserne«, og kom tidligt til at staa uden for Partierne. Indtil efter Aarhundredskiftet vedblev han lejlighedsvis at holde Foredrag snart i Studentersamfundet og snart i Studenterforeningen og at opponere mod det begge Steder fremherskende Aandsliv.

V.s første større Arbejde var en med Guldmedaille belønnet Besvarelse af Universitetets filosofiske Prisopgave for 1886—87: »At udvikle Forholdet mellem Ret og Moral«; den havde til Motto: »Der Mensch ist nicht geboren frei zu sein« og rostes af Dommerne som grundig baade i historisk, etisk og retsfilosofisk Henseende, for godt Litteraturkendskab, psykologisk Sans og selvstændig Tænkeevne. Den viste ham for første Gang fast forankret i den fransk-engelske positivistiske Filosofi, som han aldrig sagde sig løs fra. Samtidig skrev han den gammelkloge Roman »Stavnsbaand« (udk. 1888), der skildrer Modsætningen mellem den teoretiske Studerekammer-Aand og frisk, uboglig Livsfølelse. I »Nordisk tidskrift« (Letterstedt), »Tilskueren«, »Ny Jord«, »Fra Litteratur og Kritik« kom hans tidligste litterære Essays, om Sterne, Vigny, Oehlenschläger, H. E. Schack, Zola, Snoilsky og Ibsen. Han aftjente sin Værnepligt 1888 og fik endda Tid til ret talrige Udenrigsophold: Paris, Tyskland og Østrig, Sverige. I Foraaret 1890 indleverede han sin Disputats, »Studier over Guldalderen i dansk Digtning«, som han forsvarede 8. Maj s. A. Den er det første forbavsende Udslag af V.s storslaaede Evne til at udvide og fuldstændiggøre sig selv. Hans Billeder af denne midtpunktsøgende og højtstræbende Generation er blevet staaende i dansk Litteraturforskning og har præget de senere Studier over Romantikens Forfattere; mesterlig er især Redegørelsen for Oehlenschläger. Bogen, der er skrevet for de dannede, ikke for Fagfolk, giver mindre anskuelige Portrætter end Analyser af Digternes Sjæleliv. Herefter foretog V. en længere Udenlandsrejse, som satte Frugt i Bøgerne »Fra Italien« (1892) og »Dante« (s. A.). Den første, som paa Grund af for megen lærd Forberedelse blev noget ufrisk, er senere benyttet til hans Værker om Renæssancen. Den anden er for enkelte Kapitlers Vedkommende noget afhængig af tysk halvspekulativ Aandsfilosofi, men som Helhed dog af hans bedste Skrifter. Imod Tidsalderens billige Fritænkning og *fin de siècle*-Amoralitet hævder V., at alt paa Aandslivets Omraade kommer an paa den personlige Kraft, og tegner med klare Træk Florentinerens stærke Skikkelse. Et fjerde Værk, »Svensk Romantik« (1894) turde være det smukkeste, V. har frem-

bragt, et ypperligt Vidnesbyrd om hans Evne til at tage hver Tidsalder for hvad den er. Baggrunden er bredt udmalet; de enkelte Karakteristikker er afrundede som Medailloner; i Thorild har V. tegnet sin egen Modsætning; glimrende er især Billedet af Tegnér. Til denne Periode i V.s Forfatterskab hører endnu Kærnen af de Artikler og Afhandlinger, der er samlede under Titlerne »Menneskelighed« (1920) og »Firnernes Førere« (1923). V. optraadte i sin litterære Kritik baade som Talsmand for en ny Retning og som Bekæmper af Dekadencen. Han formanede de unge Digtere til »kækt og frit at give sig deres Stemninger i Vold, modigt tegne en Verden, som deres Drømme bygger sig den op, og som deres vekslende Stemninger farver den«. Han hævder, at Digtning er Digt, Symboler, ikke Virkelighed. Det kommer ikke an paa Ideer, men paa Sjælelivets Rigdom og Styrke; de formelle sjælelige Værdier er i Virkeligheden de bærende. Den ægte Digtning maa altid være væsensforskellig fra den Verden, som falder ind under de fem Sanser. Den æstetiske Virkning beror ikke paa visse Anskuelser, men paa, at Gemyttet bevæges dybt, at Tanken befrugtes og et nyt Liv vækkes i Sjælen. Den gode Kritik maa se Tingene fra flere Sider og tænke i Mellembestemmelser. Saaledes kom V. til lempelig at bekæmpe den gamle Naturalisme; over for den Nansen'ske og Esmann'ske Proklameren af Lasten tog han haardere fat; men ogsaa mod Karl Larsens artistiske Retning gjorde han Front. Til Gengæld tog han den nye Lyrik under sin Beskyttelse, navnlig Johs. Jørgensen, paa hvis »Livsløgn og Livssandhed« han dog svarede fast-sagtmodig i »Tilskueren« 1896. I sine kulturfilosofiske Artikler fra 1890'erne og senere tager han til Orde for de blivende Kulturværdier og advarer mod en forhastet Tro paa Fremskridtet. Hvad gavner de tekniske Erobring, hvis Sansen for Skønhed og Ret, Hjertets Dannelses og Tankens Finhed maa gaa til Grunde for Raahed og Grimhed? Alle Vegne bekæmper han Tidens ensidigt analytiske og livsopgivende Tendenser (navnlig: »Om Nydannelsen i Tidens Aandsliv«, Tilskueren, 1892). Det gælder om at give Menneskeaanden Æresoprejsning, tilbagegive Livet den Skønhed og Idealitet, Naturalismen har villet berøve det. I Afhandlingerne »Menneskelighed« (sst., 1905) og »Spillets Formler« (sst., 1894) fremstiller han, hvorledes Menings-Agitationen i det moderne Samfund fører til alskens Forvirring i Hverdagslivet og driver Folk til Yderligheder, hvor det er dem umuligt at blive staaende; han advarer mod Specialismen i Aandslivet: det er Kunstens og Digtningens Opgave at kalde den splittede Udvenlighed ind til det væsentlige og oprindelige i Livet. Bag Frygten

for, at Tiden skal kæntré i sine Bestræbelser, mærkes dog i en Tro paa noget umisteligt i Menneskeaanden; især Afhandlingen »Nikodemus' Skriftemaal« (sst., 1901), der er skrevet med digterisk Skønhed, hævder et frireligiøst Standpunkt, Retten til det meditative og kontemplative Liv, Evighedsfølelsen. V. fortsatte sit populære og journalistiske Forfatterskab ind i det 20. Aarhundrede; de filosofiske og moralske Betragtninger blev i Tidens Løb noget trivielle. Som Teaterkritiker virkede han 1913—31 ved »Nationaltidende«, som lejlighedsvis Anmelder af Bøger ligeledes ved den Ferslew'ske Presse til kort før sin Død.

V. var Assistent i Kultusministeriet 1891—96; 1895 blev han Docent i alm. Litteraturhistorie ved Kbh.s Universitet, 1911 blev han ekstraord. og 1918 ord. Professor i samme Fag; 1893—1903 holdt han kulturhistoriske Forelæsninger ved Kunstakademiet; 1901—07 var han »Tilskueren«s Redaktør. I den sidste Halvdel af hans Liv blev hans akademiske Gerning i høj Grad bestemmende for hans Produktion. V. var en fortrinlig Universitetslærer. Skønt hans Forelæsninger savnede al retorisk Tiltrækning, forstod han at skabe ypperlig Kontakt med Tilhørerkredsen, som næsten kun omfattede fagstuderende. Hans Indledninger til en Periode eller et Forfatterskab var altid klare og instruktive, og hans Gennemgang af Elevopgaver fremragende lærerig. I hans Undervisning fejrede hans dialektiske Evne store Triumfer, og en gemytlig Side af hans Natur (ukendt i hans Bøger) kom for Dagen. Han var et lyst Hoved og en Drillepind, der selv taalte Spøg. Milepælene i hans Forelæsninger var de Semestre, hvori han forelagde sine store Undersøgelser. De udgør i alt ti Bind nyere europæisk Litteraturforskning paa kulturhistorisk Baggrund samt en Række mindre Arbejder, hvoraf de vigtigste turde være Afsnittet »Frankrig« i J. Clausens »Verdens-Litteraturhistorie« (II, 1898), »Humanisme og Renaissance« i »Verdenskulturen« (IV, 1907—08), »Holger Drachmann« (1909), »Den digteriske Barokstil omkring Aar 1600« (i »Edda«, II, 1914), den epokegørende metriske Afhandling »Meningsrytme« (sst., XII, 1919—20), »Molière et Holberg« (i »Mélanges Baldensperger« 1930).

De første fire Bind af V.s aandshistoriske Værk fik Titlen »Middelalderlige Kulturidealer« og er det bedste Vidnesbyrd om hans eminente Evne til at beherske et meget stort Stof. Opgaven var at give en Kulturpsykologi væsentlig paa Basis af skønlitterære Dokumenter, nærmest i Taines Aand. V. undgik dog ikke at udarbejde de enkelte Bind efter ret forskellige Planer. 1. Bog »By og Borger« (1901) er nærmest i Overensstemmelse med Grund-

tanken. V. vilde betragte Bylivet naturhistorisk, studere den evige Gentagelse under de samme Betingelser ved Siden af Udviklingen fra Slægt til Slægt. Han fik her rig Anvendelse for sine juridiske og psykologiske Kundskaber, studerede Lovgivningen i de forskellige Stænder, viste, hvordan den borgerlige Tænkemaade i Middelalderens Byer egentlig er den samme som i Nutidens. Kampen mellem Haandværkere og Købmænd, mellem sociale og individualistiske Tendenser i Erhvervsliv og Tænkning belyses; det bevises, hvordan Bylivet udvikler Individualiteten og til sidst frigør for Standspræg. Bedst er det historiske Billede af den konkrete senmiddelalderlige Borgerkultur. »Helteliv« (1903) er snarere et psykologisk Bidrag til Poetikken. Den beskriver Krigens Aand, som den spejler sig i alle Folkeslags gamle episke Poesi, bestemmer baade forbigangne Trin og staaende Typer i Kulturudviklingen. »Ridderromantiken i fransk og tysk Middelalder« (1906) er en rent litteraturhistorisk Undersøgelse; den udmærker sig ved en paafaldende Uafhængighed af de Fordomme om Ridderdigtningens Tilblivelse, hvori de fleste Filologer dengang endnu var hildede. »Bag Klostermure« (1911), en nydeligt skreven Bog, er fra Tankens Side den svageste i Serien. V.s ringe Sympati med gejstlig Tænkemaade og den naturhistoriske Metode, der anvendes, fik ham til at forene alt for mange grundforskellige Fænomener under samme Bestemmelse; det var en Illusion, at der skulde gives een Klostermenneskets Psykologi, til hvilken Eksempler fra Benedicts og Frans af Assisis Tid kan bruges i Flæng. — En ny Serie begyndte V. med »Barok i italiensk og spansk Aandsliv« (1918), en Bog, der var forud for sin Tid, en overlegen kunstvidenskabelig Analyse af den stærkt perifrastiske og hyperbolske Stil i de romanske Lande omkring Aar 1600. Den var tænkt som en Indledning til et Værk om det litterært-kunstneriske Aandsliv i Frankrig og England med Slutpunkter i Racine og Milton, men den engelske Række blev aldrig skrevet. Bogen er hans vanskeligste, den dynger med Voldsomhed Træk paa Træk. Betydningsfuld er navnlig Analysen af de middelalderlige og antikke Traditioner, der er sammenslyngede i Tidens Kultur. Det er i Grunden et rent smagshistorisk Værk, tungt af Lærdom. Inden V. gav sig i Lag med Fortsættelsen, udgav han »Renæssancens Frembrud« (1922) og »Højrenæssancen syd og nord for Alperne« (1923). Det er en videre Bearbejdelse af det friske Udkast fra 1908, med nogle Islæt fra de to italienske Ungdomsbøger; V. har i dette Værk helt brudt med de siden Jacob Burckhardt herskende Fordomme om en særlig Renæssance-Bacille, han sløjfer aldeles de tænkte Skranker mellem Middelalder og Nutiden.

Den sidste Serie, »Fransk Klassik«, har omtrent forladt den gamle Plan. Den bestaar af de tre Monografier »Corneille og hans Samtid« (1927), »Molière« (1929) og »Racine« (1932). Medens de tidligere Værker var anlagt paa Bredden, slutter disse snævert om den enkelte historiske Skikkelse. Hvert Værk gennemgaas omhyggeligt paa personal-, teater- og kulturhistorisk Baggrund. Næsten uden Anekdoter og med et Minimum af biografiske Detailler sætter han det klassiske Teaters Mesterværker ind i deres Sammenhæng.

V. døde uden at have afsluttet et Værk, der i de senere Aar opslugte alle hans Interesser, en almindelig Æstetik. Hans Forfatterskab er noget utilgængeligt dels paa Grund af det uhyre Lærdomsstof og dels paa Grund af den flimrende, med Aarene næsten forvirrende Sprogform, der skyldtes hans Ønske om at samle saa mange Detailler som muligt paa den mindste Plads. Men i de tunge Værker rører sig en altid vaagen og skarpsindig Aand, sleben ved Filosofi og Jura, dannet og udviklet ved rastløs Iagttagelse og Grublen. De systematiske Tendenser har i nogen Grad sløret Indtrykket af hans overlegne Refleksion. V. var som Sjølekender forud for sine samtidige. Et gennemgaende Træk i mange af hans Afhandlinger er Afsløringen af den Forklædning, sociale Hensyn har paalagt Personligheden. Over for Sammenspillet mellem det oprindelige og det erhvervede i Kulturen og hos Individerne havde han et klart Blik. Ogsaa som Litteraturforsker var han en Foregangsmand. Hans Behandling af de oprindelige Træk i dansk og svensk Poesi og af den digteriske Kunststil er Eksempler herpaa.

Malerier af Margrethe Hammerich 1928 og af Axel Bredsdorff ca. 1937. Tegning af Gerda Ploug Sarp.

Bibliografi og flere biografiske Artikler i Festskrift til Valdemar Vedel, 1935. Selvbiografisk i Studenterbogen 1896, Mit Hjem, II, 1912, S. 46—49, Gads dsk. Mag., XIX, 1925, S. 554—59 og Univ. Progr. Nov. 1890, S. 55 f. — København 9. Maj 1890. A. Ipsen: Litterære Portrætter, 1906, S. 156—67. Breve fra Julius Lange, 1902. Johs. V. Jensen i Politiken 4. Jan. 1907. Axel Garde: Dansk Aand, 1908. Vilh. Andersen: Goethe, II, 1916. Samme: Folk og Mennesker, 1919. Samme i Oversigt over Vidensk. Selsk. Virksomhed, 1942. G. Christensen i Edda, I, 1914; XX, 1923. Samme i Tilskueren, XXXII, 1915, II. Sv. Leopold: Tres Talenter, 1918. Johs. Jørgensen: Guds Kværn, 1919. Povl Levin i Tilskueren, XL, 1923. Carl Behrens: Erindringer, 1937. Fr. Schyberg i Politiken 9. Nov. 1935. Fr. Vetterlund: Ur portføljen, 1927, S. 265—81. K. F. Plesner i Tilskueren, LII, 1935, II, S. 366—70. Paul V. Rubow i København 8. Okt. 1925. Samme i Ord och Bild, LI, 1942, S. 355—61. Samme i Univ. Progr. Nov. s. A. Politiken 26. Nov. 1939.

Paul V. Rubow.

Wedel-Friis, Erhard, Lensgreve, 1710—86, Officer, Diplomat. F. 22. Juli 1710, d. 10. Nov. 1786 paa Frijsenborg, begr. i Hammel. Forældre: Generalmajor, senere Generalløjtnant, Baron Erhard Frederik Wedel Jarlsberg (s. d.) og Hustru. Gift 4. Okt. 1743 i Hammel med Komtesse Christine Sophie Friis, f. 22. Jan. 1713 i Kbh. (Slotsk.), d. 5. Okt. 1787 paa Frijsenborg, D. af Oberst, senere Generalløjtnant, Gehejmekonferensraad Grev Christian F. (s. d.) og Hustru.

W.-F. blev 1727 Sekondløjtnant i jyske gevorbne Infanteriregiment, 1733 kar. Ritmester og ansat i Drabantgarden, 1734 Stabsritmester i Grev Christian Friis' gevorbne Rytterregiment og endnu s. A. virkelig Ritmester. Ved sit Ægteskab med en Datter af den sidste Mand af Friis'ernes Æt ophøjedes han i Grevestanden med Navnet W.-F. 1744 blev han kar. Major og 1747 Oberst for det ovenn. Rytterregiment, der fra 1748 kaldtes det oldenburgske. Regimentet laa i Garnison i Itzehoe 1751—62, men W.-F. opholdt sig slet ikke ved det. 1753 var han nemlig blevet udnævnt til Envoyé extraordinaire i Sverige, og n. A. forflyttedes han i samme Egenkab til Frankrig. Herfra vendte han hjem 1763, da han ved sin Svigerfaders Død tiltraadte Besiddelsen af Grevskabet Frijsenborg. 1762—67 var han Overstaldmester og 1768—72 Overkammerherre hos Dronningen. 1755 var han blevet Generalmajor og 1760 Generalløjtnant. Da hans Ægteskab var barnløst, udsluktes Navnet W.-F. med dets første Bærer. — Kammerherre 1744. Gehejmekonferensraad 1766. — Hv. R. 1752. L'union parfaite 1753. Bl. R. 1774. — Malerier af P. Als (Fr.borg) og L. Pasch (Frijsenborg). Malerier paa Frijsenborg, Nørre Vosborg og Ledreborg.

Danmarks Adels Aarog, XXV, 1908, S. 527.

L. Laursen (Povl Engelstoft).*

Wedel Jarlsberg, Erhard Frederik, Baron, 1668—1740, kommanderende General i Norge. F. 26. Nov. 1668, d. 24. Juli 1740 paa Evenburg, bisat i St. Lamberti K. i Oldenburg. Forældre: Oberst i münstersk Tjeneste, senere dansk Feltmarskal, kommanderende General i Norge m. m. Grev Gustav Wilhelm Wedel til Grevskabet Jarlsberg (1641—1717) og Rigsfriherreinde Marie v. Ehrentreiter (1633—1702). Gift 21. Okt. 1703 med Rigsgravinde Maria Juliane Freytag til Gödens, f. 6. Febr. 1684 i Wels i Østrig, d. 2. Okt. 1727 paa Evenburg, D. af østrigsk Righofraad Grev Franz Heinrich F. (d. 1674) og Komtesse Sophie Elisabeth Aldenburg (1661—1730).

Efter at have været i fransk Krigstjeneste blev E. W. J. 1692

Oberstløjtnant i dansk Tjeneste, n. A. Oberst og Regimentschef, 1700 højstkommanderende i »Grevskaberne«, 1703 Brigadér, 1708 Generalmajor og næstkommanderende ved det danske Korps i kejserlig Tjeneste, derefter atter højstkommanderende i Grevskaberne. 1710 blev han Generalløjtnant, deltog 1711—15 i Krigen i Nordtyskland og kommanderede Hærens 2. Træfning i Slaget ved Gadebusch. Allerede ved Forberedelserne til Feltoget 1716 ønskede Kongen, at E. W. J. skulde tage Overkommandoen i Norge, hvad denne meget nødig vilde: han krævede i hvert Fald den øverste militære og civile Myndighed. Kongen vilde ikke ret gaa ind herpaa, men pressede yderligere paa, skønt E. W. J. henskød sig under, at han ikke kunde taale det norske Klima. Endelig Jan. 1717 rejste E. W. J. til Norge med hele sin Husstand som »General i Norge«. Som sin Faders Søn var han meget godt kendt med norske Forhold, havde megen Sympati for Folket og udtrykte sig godt paa Dansk (Norsk). Han kom hurtigt i godt Forhold til de underordnede Generaler og de civile Myndigheder, traf Anstalter til at styrke Forsvaret, forbedre Sundhedsvæsenet, Forplejning og Beklædning. Hans Bestræbelser for et godt Samarbejde med Søforsvaret forblev derimod resultatløse, saa længe Tordenskiold var Chef for dette. Hans Forhold til den militære Ledelse i Kbh. formede sig ikke godt, navnlig fordi hans Forsvarsanstalter krævede Troppeforstærkninger fra Danmark og større Pengesummer, end man i Kbh. fandt nødvendigt. — Vigtige Krigsbegivenheder forefaldt ikke, medens E. W. J. havde Overkommandoen, men man fulgte spændt Kong Karls store Forberedelser til det andet Anfald paa Norge. E. W. J.s Planer og Forestillinger mødte vedblivende Vrantenhed, Kritik og mest Afslag i Kbh., hvorfor han efter en lang Inspektionsrejse Vinteren 1717—18 og et General-Krigsraad »faldt Kongen for Fode« og bad om naadig Afsked, der omgaaende paafulgte, og han forlod Norge. Paa Hjemvejen havde han i Holsten en kort Audiens hos Kongen, der med usædvanlig Haardhed bebrejdede ham, at han havde anvendt for store Pengemidler paa Norges Forsvar og svækket Land og Folk ved at holde for store Styrker paa Benene. Han kom ikke mere til Tjeneste. Da Overkrigssekretær, Admiral Gabel, der stadig havde modarbejdet E. W. J., s. A. arbejdede paa en Operationsplan for 1719, bad han E. W. J. udtale sig om denne. E. W. J.s Svar kendes ikke. Det hedder sig, at han ved sin Afrejse tog det meste af sit Kommandoarkiv med sig. — E. W. J. var en samvittighedsfuld Administrator af Statens Midler, en fornemt tænkende, ridderlig, uselvsk Karakter; men han var ikke altid klar og fast

i Tankegang og Planer, og han manglede den paa en vanskelig Post nødvendige Haardhed, parret med en Smidighed, der i Kbh. kunde have skaffet ham, Land og Folk den nødvendige Støtte hos de herskende Personligheder. — Gehejmeraad 1716. — Hv. R. 1712. — Maleri paa Jarlsberg og i Kristiania militære Samfund samt i Kopi af Calmeyer i Familieje.

Danmarks Adels Aarvog, XXV, 1908, S. 518. Bidrag til den store nord. Krigs Hist., udg. af Generalstabten, I—X, 1899—1934 (se Registeret i X). C. J. Anker: Norske generalspersoner, 1885. K. C. Rockstroh: Et dansk Korps' Hist., 1895, S. 173, 176 ff., 196 f. og passim. F. C. Rode: Kriegsgesch. der Festung Glückstadt, II, 1940.

Rockstroh.

Wedel Jarlsberg, Frederik Anton (I.), Baron, Greve af Jarlsberg, 1694—1738, Officer, Godsejer. F. 9. Marts 1694 paa Jarlsberg, d. 22. Sept. 1738 sst., begr. sst. Forældre: Kammerherre, Viceguvernør i »Grevskaberne« Grev Georg Ernst W. J. (1666—1717) og Wilhelmine Juliane Aldenburg, Friherreinde af Varel og Knyphausen (1665—1746, gift 2° 1717 med hannoveransk Gehejm-eraad, Kammerherre, Gesandt i London, Rigsfriherre Georg Sünold v. Schütz, d. 1740). Gift 2. Juni 1717 med Louise Raben, f. 9. Aug. 1696 i Kbh. (Slotsk.), d. 1736 i Flensborg, D. af Oberstløjtnant, Gehejm-eraad, Hofmarskal, senere Amtmand Johan Otto R. (s. d.) og 2. Hustru. Ægteskabet opløst 1727.

Efter Studier i Udlandet udnævntes F. A. W. J. 1715 til Kaptajn i Infanteriet og allerede 1719 til Oberst og Regimentschef. Paa Grund af Misligheder med Regimentets Pengesager afskedigede Frederik IV. ham 1729, men fritog ham af sær Naade for videre Straf. Ved Tronskiftet udnævnte Christian VI. ham n. A. til Chef for det fornemme Grenaderkorps og 1731 til Brigader. 1732 rejste han som ekstraordinær Envoyé til Spanien, hvorfra han med Tapperhed deltog i et Felttog i Nordafrika og fik et Saar, der lammede hans venstre Haand. Under sin Fraværelse blev han udnævnt til Generalmajor. Siden 1717 var han Besidder af Grevskabet Jarlsberg, fra 1731 Medejer af det nyanlagte Bly- og Sølvværk ved Jarlsberg, fra 1736 Eneejer deraf. Han var en intelligent Mand, men en lidet tiltalende Repræsentant for de højadelige Officers- og Godsejerslægter. — Kammerherre 1721. — Hv. R. 1727. — Maleri paa Jarlsberg og i Familieje.

Danmarks Adels Aarvog, XXV, 1908, S. 504. E. Holm: Danmark-Norges Hist. 1720—1814, I, 1891. Dsk. Saml., 2. Rk., II, 1872—73. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., III, 1894. C. J. Anker: Norske generalspersoner, 1885.

Rockstroh.

Wedel Jarlsberg, Frederik Wilhelm, Baron, 1724—90, Deputeret, Forfatter. F. 7. Marts 1724, d. 22. Febr. 1790 i Kbh., begr. i Herlufmagle K. Forældre: Grev F. A. (I.) W. J. (s. d.) og Hustru. Gift 19. April 1748 i Kbh. (Slotsk.) med Charlotte Amalie Bülow, f. 14. Marts 1719 paa Ravnstrup, d. 6. Sept. 1780 sst., D. af Major Friedrich B. (ca. 1676—1720) og Anna Salome Westring.

W. J. gik i Skole i Halle og studerede senere i Göttingen. 1741 blev han udnævnt til Fændrik i Grenaderkorpset, 1742 Sekondløjtnant og 1746 Premierløjtnant. 1747—53 var han Kaptajn og Kompagnichef i lollandske hvervede Infanteriregiment, men forlod derefter Militærtjenesten for at gaa over i anden Virksomhed. 1755—59 virkede han som Deputeret for Finanserne, og han havde 1753—55 og paa ny 1759—68 Sæde i Højesteret. 1758 udnævntes han til Medkurator ved Vemmetofte Kloster, og med stor Iver kastede han sig over denne nye Virksomhed. Da Loven af 29. Dec. 1758 om Fællesskabets Ophævelse var udkommet, tog han sammen med Grev A. G. Moltke Initiativet til Ophævelsen af Fællesskabet mellem Klostret og Bregentved, og trods visse Vanskeligheder førtes Forhandlingerne til en lykkelig Afslutning. Endvidere interesserede det ham at opnaa en bedre Udnyttelse af Jorden. Han var ivrig efter at faa Bønderne til at dyrke Kløver, og han talte varmt for en fuldstændig Omlægning af Driftsformen, saaledes at der blev bedre Tid til en omhyggelig Jordbehandling. Ved disse og andre Reformforslag opstod der en stærk Modstand mod ham hos Medkuratoren Linstov, og 1763 søgte og fik han sin Afsked. 1768 beskikkedes han til Amtmand over Aabenraa og Løgumkloster Amter, og 1772 blev han udnævnt til Overlanddrost i Grevskaberne Oldenburg og Delmenhorst, hvilke Stillinger han beklædte indtil Mageskiftetraktaten af 1773. Han trak sig derpaa tilbage fra Statstjenesten.

1779 erhvervede W. J. for 30 000 Rdl. Hovedgaarden Ravnstrup i Tybjerg Herred, og han tog fra da af Ophold her. Med stor Iver tog han sig af sine undergivnes Forhold, og han roses som en human Godsejer. Den Tid, som Deltagelse i Godsbestyrelsen levnede ham, anvendtes til forskellig litterær Virksomhed. Han deltog saaledes i den store offentlige Debat om Landboforholdene og tilhørte den Fløj, der forsvarede det bestaaende. Hovedskriftet er »Vejledning til rigtige Begreb om de danske Jordegodsers Indretning i Hovedgaarde og underliggende Hovningsbønder« (1782), og da han blev angrebet for de deri udtalte Meninger, forsvarede han sig med stor Stædighed. Han interesserede sig endvidere for Historie, udgav en kronologisk-historisk Tabel til den ældre og

yngre skandinaviske Historie og udsendte 1781 en Afhandling: »Über die ältere scandinavische Geschichte, von den Cimbern und den Gothen«. 1786 udkom et lille Skrift af religionshistorisk Indhold: »Versuch der genauesten Uebereinstimmung der biblischen Zeitrechnung mit der Profangeschichte«. »Hans svage Side er Lysten til at glimre som Forfatter«, udtalte Georg Zoega 1778, »thi dette er tilvisse ikke hans Bestemmelse«.

Æresmedlem af Videnskabernes Selskab 1778. — Kammerherre 1748. Gehejmeraad 1767. Gehejmekonferensraad 1774. — Hv. R. 1763. Bl. R. 1783. L'union parfaite 1763. — Barneportræt 1727 (Familieje). Maleri af A. Graff (Fr.borg, Jarlsberg) og af J. Juel; talrige Kopier. Maleri i Norsk Folkemuseum og i Familieeje.

Danmarks Adels Aarvog, XXV, 1908, S. 514. Chr. H. Brasch: Vemmetoftes Historie, III, 1863, S. 114, 176 ff. E. Holm: Kampen om Landboreformerne, 1888, S. 52 ff., 89 f. Hans Jensen: Dansk Jordpolitik 1757—1919, I, 1936, S. 113. A. D. Jørgensen: Georg Zoega, 1881, S. 23. Luxdorfs Dagbøger, udg. af E. Nystrom, I—II, 1915—30.

Harald Jørgensen.

Wedel Jarlsberg, Frederik (Fritz) Christian, Baron, 1757—1831, Godsejer, Teaterdirektør, Forfatter. F. 7. Febr. 1757 i Kbh. (Garn.), d. 31. Aug. 1831 paa Luderupgaard, begr. i Rislev. Forældre: Gehejmekonferensraad, Baron Frederik Wilh. W. J. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 29. Juni 1784 med Komtesse Ulrica Eleonora Brockdorff, f. 15. Aug. 1764 i Lübeck, d. 11. Sept. 1790 paa Ravnstrup, D. af Gehejmeraad, Grev Christian Ulrich B. (s. d.) og 1. Hustru. 2° 16. April 1823 med Friherreinde Anna Gustava Constantia Koskull, f. 1788, d. 28. Marts 1840 i Kbh. (Holmens) (gift 1° 1805 med Grosserer i Göteborg John Hall, 1771—1830), D. af Overtoldinspektør i Göteborg, Friherre Gustaf Fredrik K. (1751—1813) og Anna Charlotta Gjelstrup (1758—1815). Ægteskabet opløst 1824.

W. J. studerede Lovkyndighed og Kameralvidenskab i Göttingen og Leipzig og blev 1777 Auskultant i Rentekammeret. To Aar senere var han tjenstgørende Kammerjunker ved Arveprins Frederiks Hof, hvor han 1781 avancerede til Kammerherre, men efter en Duel med en anden Hofmand tog han s. A. sin Afsked. Han blev nu Landmand, købte en Gaard ved Næstved og arvede efter Faderen Ravnstrup, som han solgte 1804. 1782 udgav han Skuespillet »Bondedyd«, der 1794 efterfulgtes af »Den sjældne unge Herremand« og »Det var omsonst«, hvori han viste sig som en af Bondestandens Forkæmper; det er Liberalismen, men ikke den kunstneriske Udarbejdelse, som giver disse Skuespil nogen Interesse.

For at faa dem frem paa Scenen startede han et kgl. privilegeret Teaterselskab, hvormed han navnlig spillede i Næstved og Helsingør og i Odense, hvis Skuespilhus han i nogle Aar ejede. 1807 gav Selskabet Forestillinger i Kbh., hvor han 1812 uden Resultat forsøgte at faa et Teater rejst paa Hjørnet af Amaliegade og St. Annæ Plads. Under Krigsurolighederne 1801 og 1807 gik W. J. ind i Landeværnet og avancerede til Major og Kompagnichef. Ogsaa uden for det dramatiske Omraade var han virksom. I Hæfteskriftet »Den gejstlige Stand bør afskaffes« (1795—97) hævdede han, at Christian Bastholms Forslag til en Reform af Gejstligheden og Kirken ikke var tilstrækkeligt, men at Maalet maatte være helt at afskaffe Præsterne. I »Dyveke«-Fejden stod han paa P. A. Heibergs Side og vandt hans Venkab, og da Heiberg 1799 blev sat under Tiltale, erklærede W. J., at hvis han blev dømt, »havde vi aldrig de jure haft nogen Trykkefrihed i Danmark«. Efter Landsforvisningsdommen ledsagede han Heiberg til Roskilde. W. J. hørte, trods sin konservative Opdragelse, til Fremskridtsmændene, men han var en springende Natur, en deistisk Fornuftsværmer, og hans Skuespil, hvoraf han efterlod adskillige utrykte, hævdede sig ikke over den begejstrede Dilettantisme og opførtes under det for hans Scene karakteristiske Motto: »Miskend ej Hensigten«. — Kammerherre 1781. — Maleri af A. Graff 1801 (Familieeje) og 1776 (Jarlsberg). Malerier af J. Juel; flere Kopier i Familieeje. Portrætteret paa det satiriske Stik »Lynet« 1796. Et Sortkunstblad af H. A. Grosch 1798 efter Tegning af C. D. Fritsch (Fr.borg) angives at forestille W. J.

Danmarks Adels Aarbog, XXV, 1908, S. 514 f. F. C. Wedel-Jarlsberg: Fragment af min Biographie, 1798. Samme: Til Berigtigelse, 1830. For Skuespilyndere, 1807, Nr. 11. Karl Schmidt: Skuespil og Theaterforhold i Odense, I, 1896, S. 41—51. Michael Neiiendam: Chr. Bastholm, 1922, S. 359 f.

Robert Neiiendam.

Vedel-Petersen, Knud Otto, f. 1892, Socialøkonom og Statistiker. F. 24. Marts 1892 i Horsens. Forældre: Sagfører, Hospitalsforstander Rasmus Petersen (1853—1931) og Petra Jeanette Vedel (1848—1927). Navneforandring 1. Febr. 1908. Gift 15. Juni 1917 paa Frbg. (b. v.) med Ellen Margrethe Schack-Schou, f. 20. Marts 1887 i Slagelse, D. af Grosserer Niels Jensen S. S. (1856—1937, gift 2° 1914 med Marie Frederikke Dreyer, 1890—1937) og Johanna Catharina Due (f. 1859). Separeret 1939.

V.-P. blev Student 1910 fra Horsens og statsvidenskabelig Kandidat 1916; han ansattes s. A. som Assistent (Sekretær) i Hoved-

revisoratet for Statsbanerne, hvor han 1919 blev Fuldmægtig. Han knyttedes dog 1917 til Det statistiske Departements Fordelingskontor og ansattes ved Kontorets Ophævelse 1920 som Sekretær i Departementet. Ved Nyordningen af den københavnske Arbejdsanvisning 1922 udnævntes han til Leder af Centralarbejdsanvisningskontoret. Blandt de nye Ideer, han under sin Virksomhed for at udbygge og rationalisere Arbejdsanvisningen har sat i Gang, maa fremhæves Oprettelsen af den særlige Afdeling for Erhvervsvejledning og Psykotechnik (1924). Uden for hans Embedsgerning og forskellig litterær Virksomhed i Forbindelse hermed har hans levende socialpolitiske Interesse samlet sig omkring Befolknings-spørgsmaalet og Arbejdsløshedsproblemet. Om det første har han bl. a. skrevet »Losses of Life in the World War« (1923) og »Befolknings-spørgsmaalet« (1926); om Arbejdsløsheden — særlig Ungdommens — har han i Aarene 1934—39 skrevet en Række Tidsskriftartikler, blandt hvilke skal nævnes »Hvorledes bør Ungdommen beskæftiges« (Samfundets Krav, 1937), hvis Tanker fik Betydning for den senere gennemførte Lovgivning om Ungdomsskolen. V.-P. har været Medlem af forskellige offentlige Kommissioner vedrørende de her nævnte Spørgsmaal og udnævntes 1941 til Suppleant i Arbejds- og Forligsnævnet.

V.-P.s litterære Virksomhed omfatter ogsaa forskellige Artikler om Danmarks Økonomi og Erhvervsliv under Verdenskrigen, bl. a. i Salmonsens Konversationsleksikon. Særlig maa i denne Forbindelse nævnes hans Bog »Københavns Kommune i Aarene 1914—21« (1931), hvori han har givet en udtømmende og instruktiv Redegørelse for Kommunens sociale og økonomiske Politik under Krigen og i de første Efterkrigsaar.

V.-P. udnævntes 1940 til Lektor i Danmarks Statistik ved Kbh.s Universitet, en Gerning, hvortil hans vaagne Sind, klare Fremstillingsform og hidtidige forskelligartede Virksomhed forlenede ham med udmærkede Forudsætninger. Disse Egenskaber i Forbindelse med stor Arbejdsevne muliggjorde det for ham allerede 1942 at udsende »Lærebog i Danmarks Statistik«, der kom som en længe tiltrængt Afløsning af Professor Jens Warmings Lærebøger paa dette Omraade, og som i sig selv udgør en værdifuld Berigelse af vor statistiske Litteratur. Lignende Spørgsmaal har V.-P. — sammen med en Del andre Forfattere — behandlet i en Lærebog i Samfundsøkonomi, »Almindelig Erhvervslære« (1. Udg. 1928), hvis Tilblivelse skyldes ham, og som er kommet i en Række Udgaver.

Jens Toftegaard.

Vedel Simonsen, Lauritz Schebye, 1780—1858, Historiker. F. 20. Dec. 1780 paa Elvedgaard, Veflinge Sogn, d. 12. Juli 1858 sst., begr. i Veflinge. Forældre: Kancelliraad Claus V. S. (1750—1832) og Ane Marie Schebye (1757—1827). Gift 10. Juli 1807 i Kbh. (Frue) med Sophia Francisca Kragh, f. 30. Marts 1788 i Kbh. (Trin.), d. 22. Sept. 1861 sst. (Frue), D. af Parykmager, senere Pennfabrikant Herman K. (ca. 1761—1833) og Susanne Dorothea Nagel (ca. 1766—1846). Separeret 1814; Ægteskabet opløst 1836.

I sit velhavende Hjem med en meget læsende Fader og en streng Moder havde V. S. en ensom Barndom, og allerede fra sit 10. Aar opdroges han i Præstegaarde i Fyn og Jylland. 1798 blev han Student, privat dimitteret, og tog 1799 juridisk Forberedelseksamen, men vendte sig derpaa mod Medicinen og fik Embedseksamen 1803; dog interesserede han sig snart mest for denne Videnskabs Historie. N. A. vandt han Universitetets Guldmedaille for en medicinal-historisk Afhandling og den medicinske Doktorgrad, hvorpaa han 1805—06 studerede ved Universiteterne i Göttingen og Halle. I sidstnævnte By fik Omgangen med Henrich Steffens ogsaa for ham stor Betydning. Han blev en begejstret Tilhænger af Schellings Naturfilosofi, og den tyske Romantik mødte hos ham et opladt Sind, da han i Barneaarene hjemme af Tjenestefolkene var blevet fyldt med Egnens Sagn og Overtro, og han delte sine tyske Studenter-kammeraters Sværmeri for Middelalderen. Han droges nu mere og mere mod historiske Undersøgelser, og da der 1806 var udsat to Prisopgaver, den ene af De skønne Videnskabers Selskab lydende paa en Lovtale over Griffenfeld, og den anden af Det danske Videnskabernes Selskab om Østgoterne i Italien, tog han fat paa begge disse vidt forskellige Opgaver. Til Lovtalen samlede han Stof 1806—09, og det for Formaalet alt for vidtløftige Materiale købtes 1810 af Kongen for det kgl. Ordensarkiv, men Prisen vandt han ikke; derimod fik han 1808 Guldmedaillen for Afhandlingen om Østgoterne og desuden samme Selskabs Sølvmedaille for en indledende Afhandling om Nordens tidligste Bebyggelse og ældste Indvaanere. 1807 var han blevet Volontør ved Universitetsbiblioteket, hvor han nød godt af Omgangen med Rasmus Nyerup, men skønt han 1808 blev Amanuensis, opgav han n. A. denne Stilling, da han hverken havde opnaaet fast Ansættelse eller tilstrækkelig Løn. Han drog tilbage til Fyn, hvor han beskæftigede sig med Indsamling af baade Oldsager og Dialektord. Uden Held søgte han nu Ansættelse i Gehejmearkivet, men blev derimod 1810 Medlem af Videnskabernes Selskab og af Kommissionen til Oldsagers

Opbevaring, og af Kongen fik han en toaarig Understøttelse paa 600 Rdl. til Studium af selvvalgte Dele af Fædrelandets Historie. I Jan. 1811 overdroges det ham at berejse de fynske Købstæder for at indsamle og registrere Dokumenter og Manuskripter i Arkiver og hos private, idet han samtidigt udnævntes til Professor for at have en til Opgaven passende Titel. Han berejste sin Fødeø fra Juni 1811 til Febr. 1812, men hans Helbred led derunder, hvorfor han bad sig fritaget. S. A. var han paa et tre Maaneders Studieophold i Tyskland og fik efter eget Udsagn her en friere Anskuelse af Historien i Almindelighed, men i Aarene 1813 og 1814 maatte han nøjes med antikvariske Rejser til Jylland.

Hidtil havde V. S. ikke publiceret noget historisk Arbejde, men 1813 udkom »Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder« I—II, »Borgruinerne« 1.—2. Hæfte og »Fyens Vilkaar i Grevens Feide«. Førstnævnte Arbejde indledes med en Oversigt over Kilderne, der navnlig indeholder en Fylde af Oplysninger om forsvundne og ødelagte Arkiver og Bogsamlinger. Efter denne Redegørelse for de skrevne Kilders Skæbne behandler han den første Beboelse og de ældste Indvaanere og peger her paa nye Metoder. Han vil ikke som Forgængerne holde sig til Mytologi, Arkæologi og Historie, men ogsaa inddrage Geognosi, Etnografi og Etymologi. Af Etnografien kan vindes Kundskab om Folk paa samme Kulturtrin som Forfædrene. Der kan man se, at Knive af Sten ikke blot er til Offerbrug, men virkelige Vaaben og Redskaber, og han hævder, at Oldskandinavernes Kulturhistorie kan inddeles i en Sten-, en Kobber- og en Jernalder, som dog naturnødvendigt maa gribe ind over hinanden. Her blev Tredelingstanken først fremsat, men det maa indrømmes, at den i meget ringe Grad kom til at betyde noget for hans arkæologiske Virksomhed og for selve Værket, der vel vidner om megen Lærdom og selvstændig Tænkning, men ogsaa om megen romantisk Fantasi. Dette gælder ogsaa den følgende historiske Periode om Vikingesædet Jomsborg, mens den sidste om nordiske Valfarter og Korstog indeholder fremskredne Betragtninger over deres kulturelle Betydning. Tredie Bind i Samlingen udkom først 1816 med eet Hæfte og omhandlede den danske Adels og Ridderstands Historie. Han fremsatte samtidig Planer om Oprettelsen af et Adels- og Ridderstandsarkiv og opnaaede at blive ansat som Medhjælper hos Ordenshistoriografen. Denne Stilling kunde dog ikke tilfredsstille ham, han følte sig miskendt, og personlige Sorger var kommet til, 1814 Separationen fra Konen, der havde været ham utro, og 1824 det haardeste Slag, da hans eneste Barn, en syttenaarig Søn, skød sig.

En Tid sysselsatte han sig med Studiet af Frimureri, Magi og Mystik til Dels som Grundlag for Tolkning af »Guldamuletter«, der 1817 var indgaaet til Museet. Et Skrift 1829 om Nyttens og Nødvendigheden af historiske Topografier fik med Rette ingen blid Modtagelse, mens en Afhandling s. A. i Molbechs »Nordisk Tidsskrift« om Kæmpevisernes Skildring af Middelalderens Riddervæsen var god Kulturhistorie. Romantikeren i ham kom dog i disse Aar stærkt for Dagen, idet han udsendte smaa Hæfter Digte, oftest dediceret til Medlemmer af Kongehuset, nemlig 1831 »Livets Speil i Naturen«, »Livets Cirkel, skildret ved Inscriptionerne i Elvedgaards Have« og det selvbiografiske »Ung Harald«, 1832 »Clios Harpe« og 1837 »Verdens Siælen skildret efter de gamle Philosophers Forestilling«, alt præget af Romantikens filosofiske Ideer og Sværmeri for Borge, Ruiner, Maaneskin, rædsom Vildhed og vandrende Harpespillere, og Vidnesbyrd om et følsomt Sind, men det var kun undtagelsesvis lødig Poesi.

I alle disse Aar havde Elvedgaard været hans faste Tilholdsted, men først ved Faderens Død 1832 blev Godset hans Ejendom, og han viste sig her straks fra sin bedste Side ved at skænke Penge til en ny Skole og et Sognebibliotek i Veflinge, ved Oprettelsen af et Hospital og ved human Godgørenhed ogsaa paa andre Omraader. Gaarden tog han sig ikke af, men des mere af Haven, der udvidedes og udstyredes med Lysthuse i forskellige Stilarter, Støtter og Inskriptioner i Tidens og hans Aand. Hans litterære Produktion var for en Tid helt standset, selv om han ivrigt samlede Stof, især til Hjemstavns Historie, med Kall Rasmussen (s. d.) som Medarbejder i Kbh., og stadigt stod han i livlig Brevveksling med lærde som Werlauff og Molbech, mens hans svage Helbred havde betaget ham Lysten til Rejser. Resultaterne af hans Samlerflid kom først for Dagen i Aarene fra 1840, da han udgav »Biedrag til Danske Slottes og Herreborges Bygnings- og Befæstnings-Historie i den catholske Tid«, »Bidrag til Odense Byes ældre Historie« (fem Hæfter, 1841—44), »Samlinger til Hagenskov Slots Historie« (to Hæfter, 1842—46), »Bidrag til Eske Brocks Levnetsbeskrivelse« (to Hæfter, 1842—43), »Bidrag til Rugaards Historie« (fem Hæfter, 1843—44), »Bidrag til Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse« (1845), »Familiefterretninger om de danske Ruders Adelslægt« (to Hæfter, 1845) og »Samlinger til Elvedgaards Historie« (fire Hæfter, 1845—46). De topografiske Værker er omfattende Materialesamlinger, desværre hovedsagelig annalistisk ordnede, men fulde af nyt Stof fra hidtil unyttede lokalhistoriske Kilder som Kirkebøger og Hartkornsmatrikler og derfor stadig af Værdi, og hertil kommer en mere personlig Indsats,

præget af hans Fortrolighed med Egnens Natur og folkelige Traditioner.

Denne sidste frodige Udgiverperiode standsede brat med 1846. V. S. var paa alle Punkter dybt misfornøjet med Tidens Rørelser. 1848 siger han sit gamle Danmark Farvel og mente sig nu fritaget for »det Penge-, Tids-, og Aandsfortærende Arbejde« at udgive sine historiske Samlinger, hvad han 1840 havde lovet Christian VIII. Han følte sig stadig miskendt og levede sine sidste Aar som en lærd, men ensom og sygelig Herremand, hvis Opmuntring var Studier, Oldsager, Haven og Brevveksling med Venner.

Med Rette siger Werlauff om ham, at han i sit Arbejde med Skarpsindighed og Kombinationsevne forbandt Tilbøjelighed til alt for dristige Hypoteser og ikke tilstrækkeligt skelnede mellem sine Kilders og Hjælpemidlers forskellige Værd og Betydning, men det maa hertil føjes, at han trods sine Mangler og sin splittede Virke-trang baade paa Arkæologiens og Kultur- og Lokalhistoriens Omraade anviste nye Midler og Maal. — Efterladte Papirer i Nationalmuseet og Landsarkivet i Odense. — Dr. phil. h. c. 1836. — Etatsraad 1840. Konferensraad 1851. — R. 1826. DM. 1836. K. 1856. — Mindesmærke ved Elvedgaard 1918. — Maleri af S. L. Lange 1812 (Elvedgaard). Tegning af Boesen. Træsnit 1887.

Anton Andersen: Historikeren Vedel-Simonsen, 1887. Dissertatio inauguralis Physico-Medica sistens momenta analyseos chemicæ aeris circumterreni, 1804, S. 96—99. Kofod: Conversations-Lexicon, XXVIII, 1828, S. 578—91. E. C. Werlauff: Om Danebrog og Danebrogsordenen, 1872, S. 50—53. Samme: Erindringer af mit Liv (J. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, XIII), 1910, S. 50 ff., 66, 87 f., 96, 111, 125 f., 187, 195. Johs. Steenstrup: Historie-skrivningen i Danmark i 19. Aarh., 1889, S. 82—93, 235—39. Kort Udsigt over det philolog.-hist. Samf.s Virksomhed, II, 1880—94, S. 19 f. Kgl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Akademiens Månedsblad, 1886, S. 132 f. Saml. t. Fyens Hist. og Topographi, X, 1890, S. 57—110. Danske Herregaarde ved 1920, II, 1923, S. 30 ff. Aar bog for Odense og Assens Amter, II, 1920, S. 401 ff. Fynske Aarbøger, I, 1939, S. 11. Tilskueren, XL, 1923, II, S. 42—47, 127—31, 201—05, 275—82. Hist. tidskr. f. Skåneland, V, 1923, S. 250 ff. Carl S. Petersen: Stenalder, Broncealder, Jernalder, 1938, S. 15—19, 22—25, 28. Knud Fabricius i Vor Fortid, III, 1919, S. 1—11. Hist. Tidsskr., 9. Rk., V, 1926—27 (se Registeret). — Breve i B. Grøndal: Breve fra og til C. C. Rafn, 1869, S. 98 f. og i G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, I—III, 1916—21.

Hans Knudsen (C. F. Bricka).

Wedell, Vilhelm Carl Casper Joachim Ove **Bendt**, Lensgreve, 1840—1922, Landmand. F. 6. Okt. 1840 paa Billeskov, d. 7. Okt. 1922 paa Wedellsborg, begr. i Husby. Forældre: Baron, Kammerjunker, senere Lensgreve, Kammerherre Julius Wilhelm Georg Ferdinand W. (1808—83) og Christiane Buchwaldt (1814—99).

Gift 14. Sept. 1869 i Hunseby med Komtesse Maria Elisabeth Knuth, f. 7. Marts 1849 i Kbh. (Hunseby), d. 18. Aug. 1894 paa Wedellsborg, D. af Lensgreve F. M. K. (s. d.) og Hustru.

W. blev Student 1862 fra Haderslev og lærte derefter Landbrug paa Hillerødsholm. 1867—96 var han Ejer af Borupgaard ved Horsens og 1883—1920 Besidder af Grevskabet Wedellsborg. Allerede paa Borupgaard viste han sig som en dygtig praktisk Landmand, og i Samarbejde med sin Forvalter S. P. Petersen, der senere blev Forpagter og derefter Ejer af Gaarden, oparbejdede han her fra ca. 1870 en god Stambesætning af jysk Malkekvæg, som opnaede høje Præmier ved Dyrskuerne. Sin praktiske Landmandsgerning fortsatte han paa Wedellsborg, hvis Drift han personligt ledede, og hvor han med Dygtighed varetog Administrationen af Grevskabets store Besiddelser omfattende bl. a. seks Hovedgaarde og syv Avlsgaarde. Som Godsejer var W. human og forstaaende, hjælpsom over for Arbejderne og villig til at give Forpagtere og Fæstere Støtte til Forbedringer af Ejendommene og Driften. Med en stærk Følelse af Forpligtelse til samfundsgavnlig Indsats stillede han i betydeligt Omfang sine Gaarde til Raadighed for landøkonomiske Forsøg. Han var Formand for Husby Sogneraad og Medlem af Skanderborg Amtsråd 1874—84 og af Assens Amtsråd 1886—1916, men hans offentlige Virksomhed faldt ellers hovedsagelig paa Landbrugets Omraade, hvor han mest følte sig hjemme. Som Medlem af Landhusholdningsselskabets Præsidium 1894—1911 udrettede han med sit praktiske Greb paa Tingene et solidt sagligt Arbejde, og han virkede, især ved Siden af Knud Sehesteds kraftige Personlighed, som den besindige og venligt udjævnende. W. var tillige Medlem af Bestyrelsen for Dansk Skovforening og af Landmandsbankens Bankraad. Gentagne Gange repræsenterede han dansk Landbrug ved Landbrugsmøder i Udlandet, og han var Formand for den danske Landbrugsafdeling ved Verdensudstillingen i Paris 1900.

Hofjægermester 1884. Kammerherre 1888. — R. 1886. DM. 1898. K.² 1900. K.¹ 1905. S.K. 1908. — Maleri af H. Siegumfeldt 1869 (Wedellsborg). Portrætteret paa Otto Baches Maleri: Slutning af Parforcejagten (Frijsenborg). Tegning af H. Olrik 1885.

Danmarks Adels Aarbog, XXV, 1908, S. 494. H. Hertel: Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie, II, 1919, S. 24 ff. Samme i Tidsskrift for Landøkonomi, 1922, S. 493—96. Ugeskrift for Landmænd, LXVII, s. A., S. 495. Fyns Stifts Landbrugstidende, XVI, s. A., S. 437. Fyns Stiftstidende 7. Okt. s. A. William Norvin i Danske Herregaarde ved 1920, II, 1923, S. 73—76.

Aksel Milthers (H. Hertel).

Wedell, Carl Wilhelm Adam Sigismund, Greve, 1806—82, Lensbesidder. F. 14. Marts 1806 paa Nygaard, Aastrup Sogn, Haderslev Hrd., d. 15. Marts 1882 paa Wedellsborg, begr. i Husby K. Forældre: Lensgreve Hannibal Wilhelm W. (1780—1828, gift 2° 1817 med Marie Ernestine Amalie v. Rosen, 1790—1871) og Louise v. Warnstedt (1777—1835). Gift 29. April 1834 paa Nygaard med Rosa v. Krogh, f. 1. Okt. 1805 paa Løjtmark i Svans Sogn, d. 27. Nov. 1870 paa Wedellsborg, D. af Overforstmester, Gehejmekonferensraad Frederik Ferdinand v. K. (1780—1844) og Johanne Sophie v. Warnstedt (1781—1867).

W. tiltraadte 22 Aar gammel ved Faderens Død Besiddelsen af Grevskabet Wedellsborg, som da var i en daarlig Forfatning og behæftet med Gæld. Ved dygtig Administration og god Økonomi, støttet af bedre Tider, bragte han det efterhaanden paa Fode. Bygningerne paa Hovedgaardene istandsattes, de forfaldne Kirker restaureredes, Bøndergaarde nybyggedes og udflyttedes, Gaardmandshoveriet afløstes 1838—43, og Husmandshoveriet faldt bort. Der indførtes ogsaa bedre Drift af Hovedgaardene, men i W.s Tid fik intet Bøndergods Lov at overgaa til Selveje. Grevskabets Skovareal forøgedes med 1200 Tdr. Land, hvoraf 1000 Tdr. var indlemmet daarlig Bondejord. Ved Inddæmning blev 200 Tdr. Land vundet, og 1835 købtes Orelund, som indlemmedes i Grevskabet. 1854 købte W. yderligere Frederiksgave Hovedgaard med Møller og Skove, der ved hans Død ifølge hans Testamente blev Grundlaget for Lensgreve Karl Wedells Stiftelse til Understøttelse for Familien. Desuden oprettede han et Legat paa 200 000 Kr. til trængende uden for Fattigvæsenet paa Grevskabet. Hans sidste Erhvervelse blev Billeshave 1865. — Kammerherre 1840. Gehejmekonferensraad 1872. — R. 1854. DM. 1860. K.² 1869. K.¹ 1878. S.K. 1881. — Maleri af Em. Bærentzen (Wedellsborg). Maleri som yngre (sst.). Maleri (forhen paa Hindsgavl). Litografi 1880 af I. W. Tegner efter Fotografi.

Danmarks Adels Aarbog, XXV, 1908, S. 493 f. F. Krogh: Dansk Adelskalender, 1878, S. 457 f. Danske Herregaarde ved 1920, II, 1923, S. 73.

C. E. A. Schøller (Hans Knudsen).*

Wedell, Wilhelm Frederik, Greve, 1640—1706, Lensbesidder. F. 24. Nov. 1640, d. 7. Febr. 1706 paa Rugaard, begr. i Husby K. Forældre: Generalmajor, Friherre Georg Ernst v. Wedel (ca. 1597—1661) til Reetz og Noeremberg og Anne Ahlefeldt (ca. 1615—60). Gift 1° med Komtesse Christiane Sophie Sehested, f. 3. Juni 1644, d. 1693, begr. 31. Jan. 1694 i Husby K., D. af Hannibal

S. (s. d.) og Christiane (s. d.). 2° 4. Dec. 1702 i Veflinge med Hedevig Magdalene v. Danckwerth, f. 4. Maj 1672, d. 17. Juli 1735, begr. i Husby K., D. af Oberstløjtnant i fynske Rytterregiment Joachim v. D. (d. 1690, gift 1° med Hedevig Margrethe Fintzen) og Anne v. der Wisch (d. tidligst 1714).

Rigsfriherre W. F. Wedel kom fra Tyskland, hvor han havde været Officer, til Danmark, men fik her ingen militær Post, derimod blev han allerede 1663 (fra 1666 at regne) Kammerherre hos Frederik III., og kort før Hannibal Sehesteds Død ægtede han hans Datter og eneste Arving, saaledes at han derved blev Herre til hendes Godser Iversnæs og Tybrind, som efter hans Optagelse i Grevestanden 12. Dec. 1672 fik Navnet Grevskabet Wedellsborg, medens Iversnæs fik tilsvarende Navneforandring. For at komplettere Grevskabets Hartkorn købte han foruden en Del Bøndergods og Tiender Hovedgaardene Søndergaarde (1681) og Rugaard (ca. 1688). Den første Greve af Wedellsborg havde store Tanker om sin Værdighed. Efter Sagnet holdt han tolv Trompetere til at blæse til Bords, og den gamle Borg blev i hans sidste Aar, saa vidt det kunde lade sig gøre, ombygget til et Barokpalæ. Med brutal Energi virkede han som Godssamler og -herre. Under den skaanske Krig forsøgte han at etablere et Stavnsbaand for Grevskabets Bønder, og mod Præster og Degne, som ikke behagede ham eller efter Evne kæmpede for at bevare deres Embeders Rettigheder, for han haardt frem, skønt de i Kingo havde en Biskop, der ellers værgede sine. I en anden Sag tillod han sig 1695 at nedsætte en Gaardsret af sine Folk, som dømte et Ægtepar til at miste deres Boslod og Konen desuden til Kagstrygning, hvilken Straf han lod eksekvere ved sin egen Skarpretter. Af Kongen blev denne Dom erklæret for udømt at være, og han fik en Tilrettevisning, men slap dermed af Hensyn til hans Broders Fortjenester. To Højesteretsdomme 1700 og 1702 i Sager mellem Greven og hans Sogne- og Slotspræst blev ham derimod dyre. I Forholdet til sine Børn havde han ej heller Lykke. En Datter løb bort med en Informator, og han havde mange Stridigheder med sin ældste Søn Hannibal, der endog paa en meget drastisk Maade søgte at forhindre hans andet Ægteskab. — Hv. R. 1674. — Maleri af Abr. Wuchters paa Wedellsborg; Kopi derefter af A. Dorph 1902 (Fr.borg). Maleri af A. Quant (Wedellsborg). Maleri i Ordensdragt (sst.).

Danmarks Adels Aarbog, XXV, 1908, S. 489 f. Vedel Simonsen: Rugaard, III, 1844, S. 152—55, 170 ff. Danske Herregaarde ved 1920, II, 1923, S. 68 f. Dsk. Saml., 2. Rk., V, 1876—77, S. 343. Dsk. Mag., 4. Rk., VI, 1886, S. 92.

Aar bog for Odense og Assens Amter, II, 1918, S. 9 ff; III, 1923, S. 301—08; V, 1931, S. 71, 142—46, 264 f., 267 f. Personalthist. Tidsskr., 9. Rk., IV, 1931, S. 157.

Hans Knudsen (G. L. Wad).

Wedell-Neergaard, Joachim, Baron, 1862—1926, Godsejer. F. 11. Jan. 1862 i Næstved, d. 4. Jan. 1926 paa Svenstrup, begr. i Borup. Forældre: Kammerherre, Ritmester, Baron Gustav Wedell-Wedellsborg (s. d.) og 1. Hustru. Navneforandring 19. Juni 1893. Gift 21. Juli 1896 paa Lystrup med Komtesse Henny Caroline Julie Moltke, f. 29. Marts 1873 paa Lystrup, D. af Kammerherre, Greve Christian M. (s. d.) og Hustru.

Allerede 1864 mistede W.-N. sin Moder og blev Stamherre til Godset Svenstrup. Han blev Student 1881, privat dimitteret, tog statsvidenskabelig Eksamen 1886 og gjorde derefter Tjeneste i Udenrigsministeriet og forskellige Legationer. 1893 overtog han Godset og gik straks i Gang med betydelige Byggeforetagender og andre Foranstaltninger til Landbrugets og Skovenes Forbedring. W.-N. følte sig stærkt knyttet til Hjemmet paa Svenstrup og viste stor Interesse for Skovbruget, der tidligt førte ham ind i Dansk Skovforenings Arbejde. I ti Aar (1906—16) var han Foreningens Formand og udførte her et betydeligt Arbejde, der fortsattes, efter at han var fratraadt som Formand; bl. a. har han betydelig Andel i Grundlæggelsen af »Dansk Skovforenings Tidsskrift« 1916. I og uden for Skovbruget beklædte han talrige Tillidshverv (Formand for Borup-Kimmerslev Sogneraad 1898—1908, Medlem af Roskilde Amtsraad 1901—16, Direktør for Carlsen-Langes Legatstiftelse fra 1913 m. m.). Som et varigt Minde om W.-N.s Kærlighed til sin Ejendom staar hans 1921 udkomne Værk »Svenstrup, et sjællandsk Gods' Historie«, der er et smukt udstyret og ypperligt Arbejde inden for dansk Lokalhistorie, ligesom det var paa W.-N.s Initiativ, at adskillige smukke Træer og Trægrupper blev fredet ved Godsets Overgang til fri Ejendom. — Hofjægermester 1897. Kammerherre 1914. — R. 1896. DM. 1918. K.² 1924. — Maleri af P. S. Krøyer 1905 (Familieeje). Maleri af H. Dohm (Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring).

Danmarks Adels Aar bog, XXV, 1908, S. 499. Dansk Skovforening 1888—1913, 1913. Danske Herregaarde ved 1920, I, 1922, S. 465 f. Berl. Tid. 5. og 7. Jan. 1926. Dansk Skovforenings Tidsskr., XI, 1926, S. 1—6.

C. Syrach Larsen.

Wedell-Wedellsborg, Gustav Joachim, Baron, 1829—1903, Landmand. F. 6. Sept. 1829 i Odense, d. 6. Juli 1903 i Toget mellem Holte og Kbh., begr. i Borup, Sjælland. Forældre: Premiermajor, senere Generalløjtnant Baron J. G. W.-W. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 12. Maj 1859 paa Svenstrup med Louise Elise Henriette Bruun (de) Neergaard, f. 14. Juni 1837 paa Svenstrup, d. 16. Febr. 1864 i Næstved, D. af Godsejer Joachim B. (de) N. (s. d.) og 1. Hustru. 2° 4. Juni 1868 i Kbh. (Garn.) med Thalia Scheel, f. 24. Nov. 1840 i Göteborg, d. 11. Juni 1896 paa Frbg., D. af Generalkonsul, senere Legationsraad Henrik S. (1797—1865) og Thalia Sophie Zeuthen (1812—53).

W.-W. slog ind paa den militære Løbebane og avancerede 1862 til Premierløjtnant ved Dragonerne, men traadte 1864 à la suite og tog sin Afsked 1865, blev 1887 kar. Ritmester. 1863 overtog han Forpagtningen af Overdrevsgaarden under Svenstrup, der ejedes af hans Svigerfader. Efter at have deltaget i Krigen 1864 ofrede han sig med levende Interesse og stor Dygtighed for Landbruget. Hurtigt blev han draget ind i offentlig Virksomhed som Formand for Sogneraad og Amtsraadsmedlem. 1871 blev han Medlem af Bestyrelsen for Sorø Amts landøkonomiske Selskab, senere Næstformand, og 1883—87 var han Selskabets Formand. 1880—1901 var han Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad, og da De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift dannedes 1880, valgtes W.-W. til Formand, og han virkede som saadan til 1889. Hans Formandsperiode faldt i en, indadtil og udadtil, saare vanskelig Tid, men han var med sine gode Evner, sin fordomsfri Indstilling og sit djærve, vindende Væsen Stillingen voksen, og Fællesforeningen indlagde sig under hans Ledelse Fortjeneste ikke blot af det sjællandske, men af det danske Landbrug bl. a. i Spørgsmaalene om Margarinelovgivning og om Transporten af danske Landbrugsprodukter over Esbjerg. Selve hans Ledelse af Foreningens daglige Arbejde og dens aarlige Delegeretmøder var i de politiske Brydningers Dage fortrinlig, og han vandt en Popularitet som ingen anden sjællandsk Landmand. — Kammerherre 1882. — R. 1880. DM. 1888. — Maleri af Otto Bache (Familieeje).

Ugeskrift for Landmænd, 1903, S. 299. Vort Landbrug, XXII, s. A., S. 460. Harald Goldschmidt i Ill. Tid. 19. Juli s. A. Sorø Amtstidende 6. Juli s. A. Aarsberetning om Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Virksomhed i 1903—04, 1904, S. 235 f. H. Valentiner i Jubilæumsbogen, udg. af De samvirkende Landboforeninger i Sjællands Stift, 1905, S. 14. H. Kristensen: Sorø Amts landøkonomiske Selskab 1833—1933, 1933, S. 74 f.

Aksel Milthers (H. Hertel).

Wedell-Wedellsborg, Joachim Godske (Georg), Baron, 1785—1860, Officer. F. 24. Jan. 1785 paa Wedellsborg, d. 17. Juli 1860 sst., begr. i Husby. Forældre: Amtmand Greve Ludvig Frederik Wedell til Grevskabet Wedellsborg (1753—1817) og Frederikke Juliane Louise Klingenberg (1755—1833). Gift 28. Juli 1812 paa Hverringe, Viby Sogn, med Gregersine Olave Juell, f. 19. Dec. 1794 paa Hverringe, d. 30. Nov. 1867 i Kbh., D. af Kammerherre, Amtmand, Oberst Hans Rudolph J. til Hverringe (1773—1857) og Maren Berg (1769—1850).

W.-W. fik Kornetspatent 1790, blev 1797 kar., 1803 »virkelig« Sekondløjtnant i Rytteriet og fik 1804 reserveret Premierløjtnants Karakter, men først 1806 kom han til virkelig Tjeneste. 1809 fik han reserveret Ritmesters Anciennitet, blev 1812 virkelig Premierløjtnant, n. A. Sekondritmester og Kommandør for Fynske ridende Jægerkorps, var 1814—25 ikke til Tjeneste, men drev en Gaard, Sønderskov i Jylland. 1825 blev han Eskadronchef, n. A. kar. Major, 1827 Premiermajor, 1832 kar., 1837 virkelig Oberstløjtnant, fik 1841 Oberst Karakter, blev 1842 Regimentchef, Marts 1848 Generalmajor og Brigadekommandør. Han var en samvittighedsfuld Officer, der navnlig interesserede sig for god Orden og Økonomi i sin Afdeling. Da Tscherning 1848 traf Anstalter til Folkevæbning, var W.-W. og Brigadeadjudanten (Stabschefen) S. C. Barth (s. d.) meget virksomme herfor, indtil Bevægelsen pludselig standsedes. W.-W. var den nærmeste til at føre Rytteriet i Nørrejske Armékorps ved Felittogets Begyndelse 1848 og underrettede Tscherning om, at han, General W.-W., var villig til at tjene under Oberst Hedemann, hvad der blev modtaget med almindelig Paaskønnelse, og han indledte Felittoget ved med Rytteriet at rykke frem til Aabenraa. Det viste sig dog hurtigt, at W.-W. var for aflægs til Felittoget; ved Bov forholdt han sig ganske passiv, og hans Regimenter foretog sig egentlig intet. Da Tscherning nogle Dage efter kom til Armékorpsset, fik W.-W. vel Kommandørkorset sammen med Hedemann, men Tscherning (Læssøe) har skønnet, at W.-W. var uegnet til Stillingen; i Maj blev han afløst af en Oberst, fik den nyoprettede Generalkommando over Fyn og blev ikke mere anvendt i Felten. Efter Krigen overtog han atter sin Brigade. 1853 blev han Formand i en Kommission om nyt Eksercerreglement for Rytteriet; 1856 afskedigedes han efter Ansøgning og fik Generalløjtnants Karakter. — Kammerherre 1843. — R. 1828. DM. 1840. K. 1848. S.K. 1854. — Portrætteret paa Storchs Maleri 1855: Jagtbillede (Ravnholt). Litografi af Tegner & Kittendorff efter Maleri af N. P. Holbech 1850.

Danmarks Adels Aarvog, XXV, 1908, S. 496. Den dansk—tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstabten, I—II, 1867—78. Hist. Tidsskr., 9. Rk., IV, 1925—26. Tidsskr. for Krigsvæsen, 1860, S. 398 ff. S. C. Barth: Livserindringer, 1900, I, S. 303; II, S. 10, 33. Samme: Soldaterliv i gamle Dage, 1903, S. 102, 105—15. J. H. Kloppenborg: En gammel Soldats Erindringer, 1861, S. 147. N. P. Jensen: Oberst Frederik Læssøe, 1912. G. Brammer: Den danske Hærs Intendanturtjeneste 1848—1918, 1919.

Rockstroh.

Wederkinch, Holger Peder, f. 1886, Billedhugger. F. 3. Marts 1886 i Sønderby paa Femø. Forældre: Kgl. Translatør, Folketingsmand Julius Wederkinch Madsen (1847—1920) og Caroline Margrethe Pedersen (f. 1861). Navneforandring fra Wederkinch Madsen 10. Dec. 1912. Gift 1° 5. Juli 1918 i Ordrup med Elsie Peschcke Køedt, f. 22. Nov. 1882 paa Frbg., d. 17. April 1924 i Charlottenlund, D. af Grosserer Andreas Peschcke K. (s. d.) og Hustru. 2° 19. Nov. 1927 i Kbh. (Holmens) med Margit Emmy Rigmor Frank Olsen, f. 5. Febr. 1907 i Malmø, D. af Direktør William Frank O. (1883—1918) og Edith Margrethe Dan (1881—1936).

W. begyndte allerede som seks Aars Dreng at forme Dyr i Ler, som han tog i en Vejgrøft, og debuterede nitten Aar gammel paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1905 med en Gruppe af to Hunde i Kamp om en Rotte. Samme Efteraar kom han ind paa Akademiets Skole, hvor han blev til Foraaret 1908. Et Ophold i Paris 1910—11 afsluttede hans Uddannelse. Her hjemme har W. stadig udstillet paa Charlottenborg, om end med lange Mellemrum, og han deltog i Kunstnernes Efteraarsudstilling 1909—15 og den danske Udstilling i Brighton 1912, ligesom han havde egne Udstillinger hos Winkel & Magnussen Febr. 1917 og i Den frie Udstilling Jan. 1923. Men i højere Grad har han vendt sig mod Udlandet, især Paris og London, hvor han sikkert har vundet større Paaskønnelse end hjemme. I Paris blev han Associé ved Société Nationale des Beaux-Arts 1924, fik Guldmedaille for en kæmpestor Isbjørnegruppe 1929 og blev Sociétaire sst.; i London har han udstillet paa Royal Academy's Udstillinger, og 1930 blev han Medlem af Royal Society of Arts. — W. er først og fremmest Dyreskulptør. Han giver sig helst af med vilde Dyr i Kamp eller Leg, navnlig har han ofte modelleret Lossen. Karakteristisk for ham er Grupper af flere Dyr, sammenslyngede i dramatiske Situationer. Saadanne udfører han gerne direkte i Materiale, ofte saaledes, at Motivet er fremkaldt af den forhaandenværende Blok, og han bevæger sig over mange forskellige Materialer. Han ud søger sig Stenarter efter disses Farve og Skønhed og komponerer sine Motiver efter dem, men benytter ogsaa Træ og Bronze.

Muskelspillet i Dyrene interesserer ham, han lægger Vægt paa Gruppens Silhouet-Virkning og tredimensionale Komposition, saaledes at den skal ses fra alle Sider for fuldt at opfattes, og han søger en udpræget dekorativ Holdning baade i Enkeltheder og i Kompositionen som sluttet Helhed. Betegnende Eksempler er »Ørn, Los, Hare« i Granit 1917, »Sult. Skandinavisk Los og Hornugler« i Mose-Eg 1920, »Vildsvanerne« i Marmor 1921, »Elskovsgruppen« (to Losser) i Euvillekalksten s. A. og »Brunstkampen« (tre Losser) i Musselkalksten 1922. Det er en Kunst, hvis mest fremtrædende Karakter er virkningsfuld Elegance og blændende teknisk Dygtighed i Komposition og Udførelse. — W. er i Besiddelse af stor Produktivitet. Foruden de mange Dyreskulpturer foreligger der fra hans Haand en Række Buster (Konferensraad H. N. Hansen 1910, Helge Wamberg 1911, Gehejmeetatsraad Emil Vett 1914, Professor Axel Lendorf 1916), Rytterstatuetter med Portrætfigur (Kronprins Olav af Norge, Kong Georg af Grækenland 1914, begge i sin Tid tilhørende Dronning Alexandra af England), en Granitstatue af Ella Ungermann (1917; en Replik med enkelte Ændringer opstillet 1935 i Det kgl. Teater) og en Rytterstatue i overnaturlig Størrelse af Jeanne d'Arc (udst. 1930). — W. var Medlem af Akademiraadet 1934—40. Nationalmuseum i Stockholm ejer hans Buste af Maleren Gustaf Cederström.

Th. Hauch-Fausbøll og S. Nygård: Patriciske Slægter, V, 1930, S. 147 f. Nicolaus Lützhøft i Skønvirke, VIII, 1922, S. 169 ff. Vore Damer 18. Juli 1928. Berl. Tid. 4. Juni 1929.

Sigurd Schultz.

Vedsø, Frederik Emil, f. 1883, Maskinmester, Populærforfatter, Kommunalpolitiker. F. 4. Okt. 1883 i Driftebrohus, Ølsemagle Sogn. Forældre: Gaardejer, Bistadefabrikant Jacob V. (Navneforandring fra Olsen 1903) (1856—1941) og Anna Sophie Schnack (f. 1863). Navneforandring fra Olsen 10. Aug. 1903. Gift 18. Marts 1910 i Kbh. (b. v.) med Eleonora Marie Jensen, f. 29. Okt. 1880 i Sundby, Amager, D. af Støberiarbejder Jöns Jönsson (kaldet Jensen) (1837—1917, gift 1° med N. N.) og Frederikke Jacobsen (1847—1921).

V. voksede op paa en sjællandsk Gaard. Morfaderen, der havde været paa Rødding Højskole, var en stor Fortæller, og Faderen, der havde været paa Hindholm, var en anset Landmand og et mekanisk Talent, som 1906 opgav Landbruget for at blive Bihuse- og Vokstavlefabrikant i større Stil. Fra Landsbyskolen kom V. til Køge og tog Præliminæreksamen, hvorefter han kom i Lære som Maskinarbejder i Kbh. og blev udlært 1904. Maskinisteksamen tog

han 1905. Indtil 1910, da han blev ansat ved Kbh.s Kommune, sejlede han som Maskinmester eller arbejdede i Land. I Læretiden kom han med i den socialdemokratiske Ungdomsbevægelse, deltog i Livet i Diskussionsklubberne og var 1916—26 Formand for Klubben Karl Marx. Han bidrog væsentlig til, at dennes Tidsskrift »Socialisten« blev nærmere knyttet til Partiet, og var dets Forretningsfører 1919—29. Ogsaa den kooperative Bevægelse optog ham. Han kom ind i Ledelsen for Hovedstadens Brugsforening 1928, for Arbejdernes Fællesbageri 1935 og blev 1938 Medlem af »Social-Demokraten« Kontrolkomité. Ved Folketingsvalgene 1926 og 29 var han Socialdemokratiets Kandidat i Otterupkredsen. I Kbh.s Borgerrepræsentation, hvor han indvalgtes 1929, har han gjort sig gældende som et af Forsamlingens flittigste Medlemmer, der har været og er med i talrige Udvalg. Skolespørgsmaal og Byplansager har hans Hovedinteresse. Som Medlem af Skoleudvalget fra 1930 og dets Formand 1933—38 har han bidraget til Fremme af de senere Aars Skolebyggeri og herunder lagt Vægt paa, at de nye Skoler indrettedes, saa de kunde tjene som Kulturcentre for Befolkningen i det paagældende Distrikt. Efter et Forbillede i Lübeck fik han indrettet Planetariet paa Bellahøjskolen. 1938 indtraadte han i den omdannede Skoledirektion. Han var Ordfører under Borgerrepræsentationens Behandling af den nye Byggelov for Kbh. og blev derefter Formand for et nu permanent Byplanudvalg, inden for hvilket han sammen med Kommunens Teknikere har gjort et stort Arbejde for Planlægningen af de ydre Bydistrikters fremtidige Udvikling. Han blev 1932 Vurderingsformand. Uden at interessere sig stærkt for politisk Taktik øver han en betydelig Indflydelse i sin Gruppe, og som Kommunalmand har han været særlig agtpaagivende ved Hævdelsen af den valgte Repræsentations Indflydelse over for Embedsmændene. V. er et meget særpræget Menneske, i Besiddelse af en velfunderet Viden paa en Række Omraader. Særlig har han interesseret sig for engelske Forhold. Han skrev 1931 en lille Bog »Da England blev Verdens Værksted«, har været Leder af Arbejderrejser til England, var 1932—33 som De samvirkende Fagforbunds Repræsentant Medlem af Delegationen, som førte Handelsforhandlinger med England, og han sidder i Bestyrelsen for Dansk-Engelsk Selskab. Han var Lærer ved Den socialdemokratiske Arbejderskole 1919—33 og har skrevet talrige Artikler om økonomiske og erhvervsmæssige Emner i den socialdemokratiske Presse, i »Brugsforeningsbladet« og i Fagbladene. Hans Evner for den letfattelige, bredt folkelige Fremstilling er taget i Brug af bl. a. Arbejdernes Oplysningsforbund, for

hvilket han har skrevet Grundbøgerne »Jordspørgsmaalet« (1925) og (sammen med E. Dige) »Samfundskundskab« (1930). Til Skrift-rækken »Nyt socialt Bibliotek« har han skrevet »Danmarks Indu-stri« (1928) og »Fra Smedie til Storbedrift« (1940). For Ungdom-men skrev han »Danmark — det folkestyrede Land« (1934). Disse Bøger har faaet en udstrakt Anvendelse i det folkeoplysende Arbejde.

Oluf Bertolt.

Weeke, Frederik Herman Christian, 1832—1905, Biblioteksmand. F. 11. Dec. 1832 i Odense, d. 19. April 1905 i Kbh., begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Købmand, Skibsreder Johan Henrik Christoph W. (1793—1883) og Maren Hansen (1812—66). Gift 4. Juni 1870 i Odense med Emma Christine Røhr, f. 30. Jan. 1850 i Silke-borg, d. 5. Jan. 1912 paa Frbg., D. af Papirmager Boetius R. (1810—85) og Kirstine Olesen (d. tidligst 1880).

W. blev Student 1852 fra Odense, cand. phil. 1853, studerede Jura, men tog ingen Embedseksamen; 1862 fik han midlertidig Ansættelse ved Det kgl. Bibliotek, blev 1863 Assistent og 1885 Underbibliotekar. Udadtij traadte han, der var en sagtmodig og personlig beskeden Mand, ikke i Forgrunden; des mere kom han til at betyde indadtij som en elskværdig, samvittighedsfuld og ualmindelig kundskabsrig Medarbejder, der altid hjælpsom med største Uegennytte stillede sin Viden til andres Raadighed. Sin egentlige Virksomhed havde han paa Udenlandske Afdeling, hvor han forestod Katalogiseringen, paa mange Maader Bærer af Biblio-tekstraditionerne; ogsaa Manuskriptsamlingen fordybede han sig i og ikke uden Held: 1866 fandt han i et stort Haandskrift med Aktstykker til Kirkens og Skolens Historie den Afskrift af Peder Palladius' Visitatsbog, som er Værkets eneste Tekstkilde. Paa egen Haand satte han sig ind i middelalderlig Skrift og opnaaede paa dette hos os da ganske udyrkede Felt en saadan Sikkerhed, ikke blot praktisk, men ogsaa metodisk, at en Efterfølger og Medforsker (L. Weibull) har betegnet ham som »grundlæggaren av paleogra-fiens studium i Norden«; for Chr. Bruun bestemte han Alderen af Bibliotekets illuminerede Haandskrifter ad palæografisk Vej og havde angaaende de berømte Angersfragmenter af Saxo den Op-fattelse af deres Tilblivelse, som vel en Tid underkendtes fra tysk Side, men nu er knæsat som den rette. 1877 var han Medstifter af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Som Tilsyn tog han virksom Del i Udgaverne af Christian IV.s Breve og Esrombogen, og selv udgav han for Selskabet 1884—89 Lunds Domkapitels Gavebøger, hvor den palæografiske Tidsbestemmelse

af de gennem Aarhundreder gjorde Indførsler foretages med en Margin paa en Trediedels Aarhundrede; et omhyggeligt Noteapparat vidner om hans store Kendskab til dansk Middelalders Personal- og Kirkehistorie. Ogsaa af Peder Laales Ordsprog var han en udmærket Kender, men ud over et mindre Bidrag til deres Overleveringshistorie fik han, der i det hele var lidet produktiv, intet offentliggjort. Da Universitets-Jubilæets danske Samfund 1879 stiftedes, blev han dets Sekretær, 1896 Medlem af dets Bestyrelse. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1893.

H. O. Lange i Berl. Tid. 22. April 1905. Chr. Bruun i Nationaltid. 25. April s. A. J. A. Fridericia i Hist. Tidsskr., 7. Rk., VI, 1905—06, S. 131 f.

Carl S. Petersen.

Weel, Liva (Olivia), f. Olsen, f. 1897, Skuespillerinde. F. 31. Dec. 1897 i Kbh. Forældre: Opdagelsesbetjent, senere Kriminalassistent Carlo Martin Ingomar O. (1867—1931, gift 2° med Haralda Oline Helvine Magdalene Christensen, f. 1873), og Marie Christine Dorthea Olivia Josephine Petersen (1873—1920). Gift 1° 10. Dec. 1921 i Kbh. (Holmens) med Skuespiller, senere Teaterdirektør Arne W., f. 15. Jan. 1891 i Aarhus (gift 1° 1913 med Else Louise Mantzius, f. 1886 (gift 1° 1908 med Sekondløjtnant Knut Wladimir Walleen, f. 1868 (gift 1° 1899 med Carna Elisabeth Walther; Ægteskabet opløst), 3° 1920 med Overretssagsfører Henrik Emil Sachs, f. 1884, gift 1° med Anna Margrethe Bothmann, 3° med Karen Schiøtz Kierulff, f. 1892), 3° 1925 med Lise Dorph, f. 1902), Søn af Fuldmægtig ved Statsbanerne Halvor W. (1856—1914) og Nathalia Willemann (1855—1933). Ægteskabet opløst. 2° 28. Juli 1933 paa Frbg. (b. v.) med Snedkermester Fritz Hueg, f. 31. Jan. 1905 paa Frbg. (gift 2° 1937 med Lif van Hauen, f. 1916), Søn af Snedkermester Alfonso Jerome Arthur H. (1879—1937, gift med Emmy Viktoria Petersen, 1891—1942) og Gerda Vilhelmine Hansen. Ægteskabet opløst 1933.

Det var i mindre Grad L. W.s Lyst end Sanglærerinden Fru Hedevig Quidings sikre Tro paa hendes Fremtid, der bragte den unge Pige til Teatret. Forinden hun 31. Maj 1917 debuterede i en Sommerrevy paa Odder Teater, havde hun taget Præliminæksamen og haft Ansættelse paa et Kontor. En Vinter turnerede hun i Provinserne, bl. a. som Den glade Enke, og 1918 kom hun til Scala, hvor hun virkede i ti Sæsoner og vandt stor Popularitet, dels ved sit friske sydlandske Ydre — hun lignede Ungdomsbilleder af Johanne Luise Heiberg — og sin udmærkede Sangstemme, men

mest ved sit københavnsk betonedede Humør, der tindrede i mange Farver, naar hun i talrige Forklædninger optraadte i Revyernes Sketches og sang sine Viser. Skønt hun siden paa andre Scener med Det kgl. Teater i Spidsen spillede Pernille i »Den Stundesløse« (1930, instrueret af Sigrud Neiiendam), Madame Sans-Gêne og Blomsterpigen i »Pygmalion« (Folketeatret) og gav den hidtil sandsynligste Fremstilling af Grevinde Danner (Nørrebro Teater), er det ikke som egentlig Skuespillerinde, hun virker betydeligst, men som Fortolker af den moderne Folkesang, hvis Refræner fra hendes Læber er gaaet over i Sproget, f. Eks. »Han har min Sympati« (1924) eller »Jeg gi'r mit Humør en Gang Lak« (»Dyveke«, 1940). Hendes Register er paa dette Omraade meget omfattende. Hun kan synge følsomt, saa Hjerterne bevæges under aandeløs Stilhed, men ogsaa underfundigt-satirisk eller med en næsten animalsk Slagkraft, der ikke slipper Forbindelsen med det menneskelige. Smuttet i Øjnene og Tonen er hjemlig, men Formatet internationalt. Hendes musikalske Pointeringsævne minder ikke om Oda Nielsens eller Charlotte Wiehes franskpaaavirkede Visekunst, men er mere naturbestemt og primitiv, hørende hjemme i Sportens Tidsalder, præget af distinkt Udtale, Gaa-paa-Humør og glimrende Fysik. Overalt spiller hendes Nerver, Lune og Temperament bag Ordene. I nogle Erindringer har hun givet et ypperligt Billede af sin Oprindelse, Milieuet i Istedgade paa Vesterbro, hvorfra Folkets Datter steg op og blev Folkets Sangerinde. Hendes Popularitet, som mange Filmsroller yderligere har underbygget, har i dansk Teaterhistorie kun Fortilfælde i William Gerners og Frederik Jensens Folkeyndest. I Tiden omkring sit 25 Aars Jubilæum stiftede hun under Skuespillerforeningens Bestyrelse et Legat, hvis Renter skal komme gamle trængende Kolleger til gode. — Tagea Brandts Legat 1941. — Pastel af E. Saltoft. Litografi af Hans Bendix 1927.

Erindringer i Politiken 26. Dec. 1938 og i Berl. Tid.s Søndags-Nummer 8., 15., 22., 29. Sept., 6., 13., 20. Okt. 1940. Axel Kjerulf: Liva Weel, 1942.

Robert Neiiendam.

Wegener. Militærslægten W. føres tilbage til Pagehofmester, senere Justitsraad i Eutin Johann Theodor W. (1690—ca. 1744), hvis Fader skal have været Raadmand i Nienburg a. d. Weser. Hans Søn nedenn. Generalmajor Wilhelm Theodor(us) W. (1724—92) var Fader til nedenn. Generalmajor Johann Theodor W. (1752—1819), til Juliane Dorothea Johanne W. (1756—88), gift med Hofagent, Grosserer Carl Heinrich Thalbitzer (1738—86), til Hedevig Conradine Ernestine Christine W. (1763—1846), der ægtede Statsraad

Carsten Tank Anker (1747—1824), og til Oberst, Kammerherre Carl Ludvig W. (1770—1829), af hvis Børn skal nævnes Amtmand, Kammerherre Julius Heinrich W. (1806—65), Anna Margrethe W. (1808—75), der ægtede Generalmajor, Kammerherre Henrik Gisbert Castenschiold (1783—1856, s. d.), Oberst, Kammerherre Johan Theodor W. (1810—99) — hvis Søn var Billedhuggeren, Oberstløjtnant Carl Theodor W. (1862—1935) — og Oberst Christian Carl W. (1817—1900). — En anden særlig til den gejstlige Stand knyttet Slægt W. udspringer fra Købmand i Nørre Lyndelse Christian W. (1695—1735), hvis Søn Malermester og eligeret Borger i Odense, Borgerkaptajn Caspar Frederik W. (1732—1804) var Fader til Sognepræst i Gudbjerg Hans Christian W. (1770—1831) og til nedenn. Seminarieførstander Jens Ernst W. (1781—1846), hvis Søn var nedenn. Historiemaler Gustav Theodor W. (1817—77). Pastor Hans Christian W. var Fader til de nedenn. Gehejmearkivar Caspar Frederik W. (1802—93) og Højskoleforstander, Pastor Johan Jørgen Stiller W. (1811—83) — hvis Søn var nedenn. Biskop Caspar Frederik Johansen W. (1851—1930) — samt til Stænderdeputeret, Kammerraad Peter Engelbert Kellinghusen W. (1804—56) til Svanholmssminde.

Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., II, 1893, Tavle ad S. 1. Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1187—90.

Albert Fabritius.

Wegener, Caspar Frederik, 1802—93, Gehejmearkivar, Historiker. F. 13. Dec. 1802 i Gudbjerg, d. 9. Maj 1893 i Kbh., begr. i Gudbjerg. Forældre: Sognepræst Hans Christian W. (1770—1831) og Matthie Kirstine Kellinghusen (1783—1846). Ugift.

W. gik i Skole i Nyborg og i Roskilde, hvorfra han 1821 blev Student. Efter sin Faders Ønske gav han sig til at studere Teologi, men da han maatte tjene til Livets Underhold ved Privatundervisning og stadig distraheredes ved andre og kærere Studier, kunde han først 1828 tage Attestats. Imidlertid havde han i Professor Laurits Engelstoft vundet en forstaaende Velynder, og paa dennes anbefaling var han allerede 1826 blevet ansat som Adjunkt ved Sorø Akademis Skole med Kalligrafi som Hovedfag. I Sorø kom W. til at tilbringe 22 Aar, idet han 1830 blev Overlærer, 1831 fik overdraget hele Tilsynet med Disciplenes Forhold uden for Skoletiden, 1837 udnævntes til Lektor ved Akademiet i Historie, Geografi og Statistik og 1840 til Bibliotekar (Amanuensis) ved Akademi-biblioteket og Inspector i Akademistboligen (»Regensen«). Som Lærer holdt W. med Strenghed paa nøjagtig Kundskabstilegnelse, men hans Undervisning havde jævnlig et nationalt vækkende Præg,

der blev af Betydning for ikke faa af hans Disciple. Desuden lagde han i disse Aar Grundvolden til den omfattende Lærdom, der i saa høj Grad udmærkede ham, og lidt efter lidt vandt han sig et Navn i den videnskabelige Verden ved sit begyndende historiske Forfatterskab. 1836 disputerede han efter særlig Tilladelse for den filosofiske Doktorgrad med Afhandlingen »De aula Attalica, literarum artiumque faultrice«, hvori han som Resultat af et lærd og kritisk Studium af de antikke Kilder gav en smukt formet Fremstilling af den Aandslivets Blomstring, som skyldtes Hoffet i Pergamon. Snart forlod W. dog den klassiske Oldtid for udelukkende at samle sig om nordisk, speciel dansk, Historie. 1839 kom saaledes i et Akademiprogram »Om Carl Danske, Greve af Flandern«, 1841 en lang kritisk Anmeldelse (i Tidsskrift for Litteratur og Kritik, VI, 1841, S. 1—71, 135—212) — af Omfang som en Afhandling — af Dahlmanss Danmarkshistorie og 1846 det Skrift, som sikkert længst vil bevare W.s Navn, »Om Anders Sørensen Vedel« (2. Udg. 1847), et sjældent afrundet og modent Arbejde, der paa Grundlag af et indtrængende Studium af alle bevarede litterære og arkivalske Kilder tegner et livfuldt Billede baade af Vedel og hans Samtid i en klar — ofte skøn — Fremstilling. I videre Kredse blev W. bekendt ved sin »Liden Krønike om Kong Frederik og den danske Bonde«, der 1843 blev udgivet af Landhusholdningsselskabet »til Menigmands Nytte og Fornøielse«. Denne Bog blev stærkt udbredt og fik stor Betydning for Udviklingen af Bondebevægelsen i det følgende Tiaar, selv om det ikke kunde nægtes, at Forfatteren ensidigt dvæler ved Lyssiderne i Frederik VI.s Regering, og at Fremstillingsformens arkaiserende Tone af mange Læsere følte ikke helt naturlig. Mere objektivt er W.s Mindeskrift om Frederik VI. (1840), medens han i sit »Mindeblad om Kong Christian den Ottende« (1848) viste sin sjældne Evne til bag en fint nuanceret Formulering at sige adskillige Ting om delikate Emner.

I mange Henseender var Opholdet i Sorø den lykkeligste Periode i W.s Liv. Han vandt ikke ringe Paaskønnelse for sin Embedsgering og sit Forfatterskab, og i den stille By kunde han uhindret føre det tilbagetrukne Studieliv, som huede ham bedst, men Sorø havde ogsaa sine Skyggesider. Særlig kom dette frem efter 1843, da hele Akademiets Fremtid var blevet i højeste Grad uvis som Følge af Bestemmelserne i en kgl. Resolution om dets Omorganisation. W. besluttede da i Tide at søge bort fra Sorø, og hans fleraarige, med Bitterhed førte Kamp for dette belyses paa mærkelig Maade gennem hans Brevveksling med to tidligere Disciple, M. H. Rosenørn og T. A. J. Regenburg, som han benyttede som Talerør

over for Christian VIII. og over for sin trofaste Velynder, P. C. Stemmann. 1847 lykkedes det W. at blive udnævnt til kgl. Historiograf, men heri fandt han en yderligere Støtte for at blive overflyttet til Kbh. som Hjemstedet for de historiske Kilder, han nu skulde benytte i sin nye Virksomhed. For at naa dette Maal maatte han imidlertid søge Tilknytning til den nye Amtmand i Sorø, F. M. Knuth, og i nært Samarbejde med denne udarbejdede han de detaillerede Planer for Sorø Akademis Omdannelse til det »Realakademi«, som han dog for øvrigt selv næppe omfattede med større Interesse og kun ugerne vilde være Lærer ved. Kongens Død hindrede disse Planers Gennemførelse, og det var da en Lykke for W., at han — stærkt støttet af Stemmann — 1848 blev udnævnt til Gehejmarkivar (og 1851 til kgl. Ordenshistoriograf).

I 34 Aar sad W. nu som Gehejmarkivets Chef. Som Arkivmand er han gennemgaaende blevet strengt bedømt (A. D. Jørgensen, A. Thiset). Dette skyldes for en stor Del, at man har været tilbøjelig til at se W.s Virksomhed ud fra den moderne Tids Arkivopfattelse, og at man ofte ensidigt har fæstnet sig ved Billedet af den aldrende W. De første Aar efter W.s Embedstiltrædelse betød i høj Grad en Reformperiode for Arkivet. Besad W. end ikke noget stærkt personligt Initiativ, saa skete der dog ved Samarbejde med Ministre som D. G. Monrad og J. N. Madvig mange Forbedringer: Arkivlokalerne udvidedes, Personalet forøgedes og fik bedre Lønningsvilkaar, Adgangen til Arkivalierne blev gjort lettere, og især paabegyndte man en planmæssig litterær Udnyttelse af Arkivets Skatte gennem Udgivelse af de mønstergyldige »Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv« (I—VII, 1852—83), der bragte mange værdifulde historiske Kilder frem for Dagens Lys. I sin egen Embedsførelse var W. overordentlig pligtro og punktlig, og med Redebonhed bistod han (og hans Personale) baade Myndigheder og private i deres Undersøgelser. W.s og Gehejmarkivets Arbejde i denne Periode kendetegnes i fremtrædende Grad af stor historisk Kyndighed og samvittighedsfuld Nøjagtighed. Det er derfor ubilligt at se bort fra de positive Sider ved W.s Arkivvirksomhed, om end der er Grund til at anke over, at han i sit Forhold til Personalet var lidet forstaaende for dets berettigede Krav og Udviklingsmuligheder, og navnlig over, at han i alt for høj Grad følte sig som Vogter af et »Gehejmarkiv«, hvis Indhold ikke burde gøres offentligt tilgængeligt. Vist er det ogsaa, at hans Arkivstyre i hans senere Embedsaar prægedes af Stagnation, ligesom han selv mere og mere blev en forbenet Særling, overlevende Tiden og sig selv. Hans Afgang 1882 — efter det fyldte 80.

Aar — følte derfor som et naturligt og nødvendigt Led i Udviklingen.

Ved sin Stilling som kgl. Historiograf og Gehejmearkivar kom W. — særlig i den første Periode efter sin Overflyttelse til Kbh. — ved flere Lejligheder til at deltage i det politiske Liv. Han blev 1848 Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, men stemte ikke for Grundlovens Indførelse, da han var Modstander af den almindelige Valgret, mod hvilken han i Forbindelse med flere andre offentlig protesterede. Mere betydningsfuldt var det, at han i udstrakt Grad blev benyttet baade af Regeringen og af private som historisk Raadgiver i Dagens brændende Spørgsmaal. I adskillige Aar havde W. interesseret sig levende for Danskhedens Sag i Slesvig, og som den fædrelandssindede Mand han var, maatte han betragte Rejsningen 1848 med den største Harmen. Det var kun naturligt, at han blev draget ind i Arbejdet for ad historisk Vej at forsvare Danmarks Ret, saaledes som det især kom til Udtryk gennem de af københavnske Professorer udgivne »Antislesvig-holstenske Fragmenter«, hvortil han leverede en Række Bidrag. 1848 udgav han heri »Om den evige Forbindelse mellem Slesvig og Danmark« (Hæfte 10), 1849 »Om Hertugen af Augustenborgs Forhold til det holstenske Oprør« (Hæfte 11), s. A. »Om Landshøiheden over det Gamle Rendsborg paa Eiderøen« (Hæfte 12) og 1851 »Actmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det 19. Aarhundrede« (Hæfte 15 og 16). Som alle W.s Arbejder er ogsaa disse prægede af Grundighed og betydelig historisk Viden, af Skarp-sindighed og Formens Klarhed, men de maa mere opfattes som Indlæg i en standende Strid end som objektive Fremstillinger, og Tonen er ofte præget af stærk Lidenskabelighed. Der er da ikke blot fra tysk Side ofte blevet protesteret mod Objektiviteten i W.s Behandling, men han maatte ogsaa opleve, at A. S. Ørsted i sine Memoirer vendte sig skarpt imod dem. I Øjeblikket vakte hans nationalpolitiske Skrifter stor Opmærksomhed, de kom i flere Oplag og blev oversat paa fremmede Sprog.

Novemberministeriet bistod W. bl. a. med at tilrettelægge de historiske Aktstykker, som skulde benyttes ved Forhandlingerne om den nye Arvefølge, og i Forbindelse med Juristen, Professor J. E. Larsen gjorde han sig over for Regeringen til Talsmand for Nødvendigheden af at holde fast ved Kongelovens Arvefølge, da han ansaa denne for at være det stærkeste Baand mellem Kongeriget og Slesvig. Da imidlertid Ministeriet Bluhme ved det »kongelige Budskab« af 4. Okt. 1852 bekendtgjorde, at man vilde opgive denne, følte W. det som sin Pligt at nedlægge en alvorlig Indsigelse

gennem en Henvendelse til Rigsdagen i et lille Skrift »Forsvar for Danmarks Kongers og Kongehuses . . . fulde Arveret efter Lex Regia« (1852). Kun drevet af den højeste Nød havde den ellers saa tilbageholdende W. indladt sig paa et saa dristigt Skridt, men han havde Grund til at tro, at baade Frederik VII. og Stemann, hvem Skriftet var tilegnet, var hans Meningsfæller. Flertallet af Rigsdagens Medlemmer holdt ogsaa med W., men Regeringen lod ham straks tiltale ved Generalfiskalen. Han blev dog frifundet baade ved Kriminalretten og Højesteret (1854), om end han af den sidstnævnte blev dømt til at udrede Sagens Omkostninger. Ministeriet Ørsted forlangte ikke desto mindre, at W. skulde afskediges, men opnaaede kun, at Frederik VII. blev tvunget til at tildele W. en offentlig Mishagstilkendegivelse. Dette var dog ikke Udtryk for Kongens personlige Stemning, og han viste W. paa mere end een Maade, at han ikke var faldet i Unaade. W.s Popularitet naaede sit Højdepunkt ved denne Sag. Studenterne vilde bringe ham en Hyldest, hvad dog Politiet forbød, og den bekendte Vise »Konferensraad W. den brave« var paa alles Læber. Sagen havde i øvrigt givet Anledning til en vidtløftig litterær Forhandling.

De følgende 40 Aar i W.s Tilværelse var præget af Fjernhed fra al Deltagelse i det offentlige Liv. Han fandt tilstrækkelig Tilfredsstillelse i Bestridelsen af sine Embeder, i sit fortsatte stille Studieliv og i sit Arbejde med at samle Bøger efter en storartet Maalestok. Allerede da han 1848 kom til Kbh., ejede han en Bogsamling paa ca. 6000 Bind, og i Aarenes Løb voksede denne til et af de anseeligste Privatbiblioteker, der har været i Danmark. Ved Ejerens Død talte det ca. 40 000 Bind og fyldte en egen Biblioteksbygning (i Vesterbrogade Nr. 60), som W. havde ladet opføre for sit Honorar som en af Eksekutorerne i Frederik VII.s Bo. Ogsaa som Bog-samler tilhørte W. en ældre Tid. Det var et Universalbibliotek, der var hans Samlerideal, og næsten alle Videnskaber og Fag var repræsenterede her, om end det selvfølgelig var Historien, der satte Hovedpræget paa hele Samlingen, over hvilken der efter W.s Død udkom et monumentalt Katalog i fire svære Bind, »Bibliotheca Wegeneriana« (1897). Samlingen købtes af Staten for 35 000 Kr. og kom med flere andre til at danne Grundstammen i Statsbiblioteket i Aarhus.

W.s Forfattervirksomhed efter 1854 udfoldede sig ikke med stor Frodighed. Af Naturen besad han næppe stærkere Produktions-trang, og hans senere Arbejder er næsten alle Lejlighedsskrifter især af biografisk Art, paa hvilket Omraade han naar højest. Blandt

saadanne kan nævnes den smukke Levnedstegning af hans Ungdoms Velgører Laurits Engelstoft (1852) og af Werlauff i Indledningen til dennes posthume »Om Danebrog og Danebrogsordenen« (1872) samt Mindeskriftet om Frederik VII. (1866); desuden de topografisk-arkæologiske Skrifter »Om Udgravningen af Asserbos og Søborgs Ruiner« (1852) og »Historiske Efterretninger om Abrahamstrup Gaard i den ældre og nyere Tid« (I—II, 1855—56). Hertil kan føjes flere Arbejder, der ikke udkom i Trykken, saaledes de omfattende Biografier af Poul Chr. Stemann og hans Fader (I—II, nu i Rigsarkivet) og de private Optegnelser i Dagbogsform om Samtidens Historie, han nedskrev i mange Aar som kgl. Historiograf (ikke bevarede). Ogsaa i denne Stilling følte W. sig først og fremmest som Kongehusets Tjener. Han havde været i Gunst hos Christian VIII. og vedblev at besidde Kongehusets Bevaagenhed under Frederik VII. og Christian IX. Især havde han dog en høj Stjerne hos Frederik VII. og Grevinde Danner. Jævnlig maatte han ledsage Kongen paa hans arkæologiske Rejser, hvortil han vel ogsaa havde en Adkomst i sin Stilling som Vicepræsident i Oldskriftselskabet (1849—64).

W. maa henregnes blandt Danmarks betydelige Historikere i det 19. Aarhundrede. En rig Kundskabsfylde ogsaa paa specielle Punkter, en ualmindelig Evne til af Tusinder af spredte Enkeltheder at opbygge et Helhedsbillede, nøjeregnende Kritik og ikke ringe Skarpsindighed hører til W.s mest fremtrædende Ejendommeligheder som Historieforsker, medens hans klare og elegante, om end jævnlig lidt søgte, Fremstillingsform vidner om hans Begavelse som Historieskriver. W. nærrede en særlig Interesse for Historieskrivningens Kunst, og hans egne Arbejder vidner ved deres sjældne Forening af grundmuret Lærdom og smagfuld Behandling om hans Discipelforhold baade til Werlauffs og L. Engelstofts Skole. Som Menneske var W. en Personlighed af fast Støbning med en klar, realistisk Intelligens og en ubøjelig Villie, en klog Iagttager af Forhold og Mennesker, en ypperlig Taktiker, der ikke tabte sine Maal af Sigte, men som yndede i Stilhed at holde Spillet skjulte Traade i sin Haand. Fra Karakterens Side var W. aabenbart en noget sammensat Natur. Hans Egoisme, Forfængelighed og Hang til Affektation ligger klart for Dagen, men op over alt andet hæver sig hans glødende Kærlighed til Studierne og til Fædrelandet.

Medlem af Danske Selskab 1839 (Forstander i samme 1851—66), af Videnskabernes Selskab 1843. — Tit. Professor 1848. Etatsraad 1849. Konferensraad 1852. Gehejmekonferensraad 1882. — R. 1843. K. 1850. DM. 1851. S.K. 1862. — Maleri af Const. Han-

sen 1851 (Fr.borg), af samme (Privateje) og af Johs. Jensen 1862 (Jægerspris). Portrætteret paa Const. Hansens Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Blyants-tegning af J. Kayser 1852 (sst.) og af C. Bayer (sst.). Litografi af I. W. Tegner efter Maleri af F. Vermehren 1850. Træsnit af W. Obermann 1862 og af H. P. Hansen 1866.

Selvbiografi i Kbh.s Universitets Acta solennia ved Reformationsfesten 1836, S. 81 ff. Fr. Hammerich i Ill. Tid. 17. Aug. 1862. Fr. Krarup i Nutiden, VII, 1882, Nr. 326—27. H. G. Olrik: Oversigt over Lærerstanden ved Sorø Akademi og dets Skoler 1822—1922, 1921, S. 16 ff. Johs. Steenstrup: Historie-skrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede, 1889, S. 319—27. A. D. Jørgensen: Udsigt over de danske rigsarkivers historie, 1884, S. 123—47. A. Thiset: »For 40 Aar siden«, 1917. Breve til og fra Bernh. Sev. Ingemann, udg. af V. Heise, 1879, S. 235—38. A. S. Ørsted: Af mit Livs og min Tids Historie, II—III, 1852—55. Udvalg af Breve fra Mænd og Qvinder til P. Hjort, II, 1869. Breve fra riksarkivar Birkeland, utg. av Fr. Ordning, 1920, især S. 208 f. A. D. Jørgensens Breve, udg. ved Harald Jørgensen, 1939, passim. G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, II, 1916. Nanna Videbech: Minder fra min Barndom og Ungdom, 1912, S. 27 f. Zakarias Nielsen: Minder, I, 1905, S. 125 ff. Statsbiblioteket i Aarhus 1902—1927, 1927, S. 18, 22 f. Niels Neergaard: Under Junigrundloven, I, 1892, S. 770—77, 868 f., 871 f. Joh. H. Gebauer: Christian August Herzog von Schleswig-Holstein, 1910, S. 275—78. Olaf Carlsen: Soranske Studier, I, 1928. Sorø, Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne, II, 1931, S. 417, 425—36. Soraner-Bladet, XX, 1935, S. 62 f. Breve fra W. (ved Bjørn Kornerup) i Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., V, 1933, S. 108—21 og i Dsk. Mag., 7. Rk., I, 1936, S. 226—319.

Bjørn Kornerup.

Wegener, Caspar Frederik Johansen, 1851—1930, Biskop. F. 16. Dec. 1851 i Halsted, d. 24. Juni 1930 i Nykøbing F., begr. sst. Forældre: Sognepræst Johan W. (s. d.) og Hustru. Gift 1. Juni 1888 i Humble med Komtesse Nathalie Nielsine Catharine Ahlefeldt-Laurvigen, f. 5. Juni 1861 paa Vestergaard, Langeland, d. 23. Dec. 1913 i Nykøbing F., D. af Forpagter, Grev Carl Christian A.-L. (1820—88) og Laura Christiane Adolphine Marie Louise Madsen (1825—99).

W. blev Student 1869 fra Haderslev Læreres Skole og tog teologisk Embedseksamen 1876. Efter nogle Aars Virksomhed som Lærer og Manuduktør var han Juli 1879—Dec. 1880 paa Studierejse i Tyskland (særlig Erlangen), Frankrig, Schweiz (Neuchâtel) og Italien (Rom). Sin præstelige Virksomhed begyndte han som Kapellan pro loco i Humble 1884, blev 1887 Sognepræst i Viby (Fyn), hvorfra han 1898 forflyttedes til Skamstrup-Frydendal Sognekald, var fra 1899 tillige Provst for Merløse-Tudse Herreder, i hvilken Stilling han arbejdede stærkt for den nye Skolelov. 1903—10

var W. præstevalgt Medlem af det kirkelige Udvalg; som Formand og Ordfører for Underudvalget angaaende Kbh.s Kirkefond bidrog han til en forsvarlig Afgørelse af Fondets Stilling til Folkekirken. 1903 blev han Medlem af Nadverkommissionen. 1907 udnævntes han til Biskop for Lolland-Falsters Stift, fra hvilken Stilling han tog sin Afsked 1923. Fra 1919 til sin Død var han Formand for Dansk Kirke i Udlandet. Som Biskop vandt W. almindelig Tillid og Agtelse blandt Præster og Lærere; Stiftets Lidenhed og hans personlige Interesse frembragte et nøje Kendskab til Forhold og Mennesker. W. var en meget flittig Visitator, og ved Siden af de officielle Visitatser kom han efter D. G. Monrads Mønster ofte uanmeldt ud til Gudstjenesterne, hvorved han vandt et uretoucheret Billede af de kirkelige Forhold Stiftet over. W. var meget søgt som Taler ved særlige Gudstjenester i sit Stift, og han kom altid med Glæde. Ved hans 70 Aars Fødselsdag hædrede Stiftets Præster ham med et Guld-Bispe Kors. — I sin Ungdom var W. stærkt knyttet til Skat Rørdam, men kunde ikke gaa med til det specielt grundtvigske; han erklærede sig for at høre til »3. Retning med en Streg til Indre Mission«, og i det kirkelige Udvalg fastholdt han klart det folkekirkelige Synspunkt med Afvisning af alle frikirkelige Tendenser. Som første Formand for Dansk Kirke i Udlandet viste han en enestaaende Kærlighed til og Interesse for vore Landsmænd i Udlandet. — W.s litterære Indsats indskrænker sig til nogle Artikler, Prædikener og Anmeldelser i Aviser og kirkelige Blade samt »Folkekirken og den Arboe-Rasmussenske Sag« (1911). Denne Sag bragte W. frem i første Række. W. kunde ikke anerkende Arboe Rasmussens Ret til at være Præst i Folkekirken, og da denne efter Anmodning af et Flertal i Vaalse Menighedsraad blev godkendt som Ansøger til Vaalse Sognekald (1913), erklærede W., at han ikke kunde give ham Kollats. Et Bispemøde i Viborg vedtog saa at lade Sagen prøve ved Højesteret; Dommen faldt 1916 og frikendte Arboe Rasmussen for Brud paa Præsteløftet, men kom ikke ind paa Sagens Kærne; W. fastholdt sin Kollatsnægtelse og frasagde sig det kirkelige Tilsyn med Vaalse Sogn efter Arboe Rasmussens Ansættelse. Ministeriets Svar var den saakaldte »Vaalselov«, hvorved Sognet blev stillet under Ministeriets direkte Tilsyn. Da Arboe Rasmussen 1920 nedlagde sit Embede, ophørte Vaalses Særstilling automatisk; men W. havde med personlig Risiko for Embedsfortabelse hævdet Kirkens Bekendelsesgrundlag og Biskoppernes Kollatsret — som »Ledvogter for den danske Kirke«, som han selv sagde. — R. 1905. K.² 1911. DM. 1915. K.¹ 1923. — Portrætteret paa Luplau Janssens Bispevielsesbillede 1923. Skitse

dertil i Helligaandskirken i Flensborg. Posthumt Maleri af Stefan Viggo Pedersen (Familieejere).

Berl. Tid. 25.—26. Juni 1930. Præsteforeningens Blad, XX, s. A., S. 358 ff.

Niels Munk Plum.

Wegener, Gerda Maria Frederikke, 1885—1940, Malerinde, Tegner. F. 15. Marts 1885 i Hammelev ved Grenaa, d. 20. Juli 1940 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Sognepræst, sidst i Hobro, Ove Emil Gottlieb (1854—1909) og Justine (Justa) Østerberg (1850—1934). Gift 1° 8. Juni 1904 i Kbh. med Maleren Einar Mogens (ved Daaben Magnus) Andreas W., f. 28. Dec. 1882 i Vejle, d. 12. Sept. 1931 i Dresden, S. af Købmand Mogens Wilhelm W. (1849—1927) og Ane Marie Thomsen (1849—1922); kaldte sig en Tid Lili Elbe; Navneforandring til Lili Ilse Elvenes 9. Dec. 1930; Ægteskabet ophævet. 2° 1931 med italiensk Major af Flyvevaabenet, Konsulatssekretær Fernando Porta, f. ca. 1896. Ægteskabet opløst 1936.

G. W. fik Undervisning af Maleren Viggo Simesen i Strømmen (Randers) og dimitteredes af Frkn. Sode og Meldahl til Kunstakademiet, som hun søgte fra Efteraaret 1902 til Foraaret 1905. Kun nitten Aar gammel giftede hun sig med den to Aar ældre Maler Einar W. og begyndte at udstille Portrætmalerier — paa Kunstnernes Efteraarsudstilling 1904—05, 1907—08, Charlottenborg Foraarsudstilling 1904, 1906, 1909 og den af Journalistforbundet arrangerede Udstilling af Arbejder afviste fra Charlottenborg 1905. To Konkurrencer, »Københavnnerinden« og »Gadens Figurer«, som »Politiken« foranstaltede 1908 og 1909, og hvor hun begge Gange vandt Førstepremien, i den sidste med en Tegning af Forfatteren Stellan Rye og Skuespillerinden Anna Larssen, gjorde hende kendt. Hun havde straks sin egen Manér og Opfattelse, en dekadent Elegance, som ramte præcist i hine Aars Dyrkelse af Bohème og Hovedstadsflaneri og Lyst til Raffinement. Henrik Cavling knyttede hende Foraaret 1909 til »Politiken« som Tegner. Hendes Billeder vakte almindelig Opmærksomhed i Hovedstadens litterære og kunstneriske Døgnliv, og hun havde med det samme den humoristiske Presses Søgning og den ironisk farvede Popularitet, der grundlægger en Stjerne-Berømmelse. Men hendes Ærgerlighed stræbte videre. For Præmierne fra »Politiken«s Konkurrencer (Rejser til Paris og Rom) og for en Tillægspræmie i Neuhausens Konkurs, som E. W. vandt 1907, havde de begge foretaget deres første Udenlandsrejser, og 1912 bosatte de sig i Paris. Her fandt G. W. sit rette Milieu. Hun følte sig snart som Pariser og op-

naaede næsten lige saa hurtigt en endnu større Succes. I Ly af den franske Modeindustri blev hun en feteret Tegner og en søgt mondæn Portrætmaler. Hun leverede Tegninger til Reklamebrug og Illustrationer i Mængde til »La vie parisienne«, »Vogue«, »L'Illustration« og mange andre Tidsskrifter. Selv om det alt sammen var Døgnliv og ikke naaede frem i Række med Datidens toneangivende Pariserkunst, fik det dog en officiel Anerkendelse derved, at den franske Stat dekorerede hende og erhvervede to af hendes Malerier til Luxembourg-Museet fra de Udstillinger, hvori hun deltog (bl. a. Salon d'automne), og gennem de Guldmedailler, man tildelte hende som fransk Deltager i Verdensudstillingen 1925. Hun vandt en Position i Paris som næppe nogen anden Dansk og fastholdt den til langt ind i 30'erne, men derved slap hun dog ikke Forbindelsen med Kbh. Fra 1921 aflagde hun og Manden med regelmæssige Mellemrum Besøg hjemme for at holde egen Udstilling hos Haslund og Heyman (senere Ole Haslunds Hus).

G. W. kom ikke let til sine Arbejder. Hendes Karriere hvilede paa Energi og haardt Slid, tillige paa et intimt Samarbejde lige siden de unge Aar mellem hende og Manden. Han traadte med sit eget Maleri uegennyttigt i Baggrunden til Fordel for hendes Fremgang. Ikke blot tog han sig af de forretningsmæssige Anliggender, men han malede ofte Baggrund og Omgivelser paa hendes Billeder, og han stod Model til de slanke Kvindeskikkelser, hun malede og tegnede. De kunstneriske Egenskaber, hvorpaa G. W. straks havde sejret, fæstnede sig hurtigt til en lineær Stil, som hun arbejdede sig dybere og dybere ned i, og hvis Streg med Aarene blev mere og mere haardkogt. Lige til det sidste tegnede hun farvelagte Helsider til »Magasinet« fra Tid til anden, men ud over den første Succes vandt hendes Kunst med dens pudrede og malede Mode-Skønheder, overdrevne Rokoko-Gratie og perverterede Elegance aldrig Fodfæste hjemme, havde i alt Fald kun en lille Kreds af Beundrere her. Man har paastaet, at G. W. ikke havde egentlig Talent og ment, at hendes Kunst i væsentlig Grad var et Produkt af Flid og Teknik. Det maa dog siges, at den var underlagt psykologiske Perspektiver af større Rækkevidde gennem sin Tilknytning til hendes Mands Skæbne (Ægteskabet ophævedes, fordi han viste sig at være Kvinde) og den Næring, den sugede af Samlivet med ham. Det er nok rigtigt, at den stort set udgør en Fantasierden, som G. W. digtede, og hvis Skønheds-Idealer hun formede dels over Manden, dels med sig selv som Model. Hun yndede at gengive sig selv, snart i Billeder, der mere eller mindre tilsigtede at være Portrætter, snart og oftere i digtede Ideal-Billeder over sit eget Ud-

seende (f. Eks. »La dame à l'anémone« i Luxembourg-Museet), saaledes som dette var, og saaledes som hun søgte at forme ogsaa dette efter sin Fantasi. I denne psykologisk komplicerede Dobbelt-hed har Mandens ulykkelige Karakter af Dobbelt-Væsen utvivl-somt spillet en Rolle. Fra denne Side set hæver hendes Produktion sig op over den blotte Karakter af tidsbunden Døgnkunst. Kunst-historisk er den en Udløber af den fin de siècle-Kunst i 90'erne, der efter Aarhundredskiftet skabte den illustrerede Presse i Udlandet og Dagblads-Illustrationen her hjemme. Den er baade i Slægt med de noget ældre Tegnere Johannes Holbek og Jens Lund og med de dekorative Tendenser hos Valdemar Andersen og Axel Nygaard, men den er mere internationalt præget og har en jævnaldrende Parallel i Sven Brasch.

Efter sit andet Ægteskab boede G. W. en Tid i Marokko, hvor hendes Mand var ansat som Konsulatssekretær. Da dette Ægte-skab opløstes, vendte hun tilbage til Danmark og tilbragte sine sidste to Aar her. Men hendes Tid som Kunstner var da forbi. 1924 udkom i Paris »Le livre des vikings«, en Genfortælling paa Fransk af islandske Sagaer ved Einar W. med tegnet Udstyr af G. W. — Mange malede og tegnede Selvportrætter og Pseudo-Selvportrætter, bl. a. Maleri 1905 (forhen hos Johan Hansen). Tegninger af Utzon-Franck 1908 og Vald. Andersen 1909.

Politiken 7. Dec. 1908, 12. April 1909, 6. April 1927 og 22. Juli 1940. Anker Kirkeby: Politikens Billedbog, 1920, S. 61 f. Loulou Lassen i Politiken 29. Nov. 1921, 28. Febr. 1931 og 23. Juli 1940. Edith Rode i Berl. Tid. 7. Marts 1924. Thorkil Barfod i København 8. Marts s. A. Chr. Houmark i B.T. 10. Marts s. A. Fra Mand til Kvinde. Lili Elbes Bekendelser. (Udg. af Niels Hoyer), 1931. Danske i Paris gennem Tiderne, udg. af Franz von Jessen, II, 1938. Kai Flor i Berl. Tid. 22. Juli 1940. Henry Hellssen sst. s. D. Haagen Falken-fleth i Nationaltidende s. D.

Sigurd Schultz.

Wegener, Jens Ernst, 1781—1846, Seminarieførstander og Forfatter. F. 5. Okt. 1781 i Odense, d. 15. Okt. 1846 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Malermester, Borgerkaptajn Caspar Frederik W. (1732—1804, gift 1° 1759 med Bolette Sophia Asmand, d. 1765) og Maren Jensdatter Staal (ca. 1739—1809). Gift 4. Okt. 1811 i Ledøje med Birgitte Marie Bindesbøll, f. 3. Juni 1793 i Bringstrup, d. 25. Nov. 1856 i Kbh. (Frue), D. af Sognepræst, sidst i Ledøje og Smørum, Jens B. (s. d.) og 1. Hustru.

W. blev Student 1800 fra Odense, teol. Kandidat 1804 og var derefter nogle Aar Huslærer. 1809 blev han Kapellan hos Domprovst J. M. Hertz i Roskilde og 1813 tillige Lærer ved Byens Katedralskole. 1819 udnævntes han til Jacob Saxtorphs Efterfølger

som Forstander og Førstelærer paa Jonstrup Seminarium, hvorfra han med Udgangen af Aaret 1838 entledigedes efter i længere Tid at have lidt af et voksende Tungesind, der, i de første Aar efter at han var flyttet til Kbh., gjorde ham ganske uarbejdsdygtig. 1843 hævedes Sygdommen, og han fik sin Arbejdslyst tilbage. Som Forstander maatte W. kæmpe mod Kancelliets Sparebestræbelser og hele den Sænkning af Seminarieundervisningens Niveau, som fandt Sted i 20'erne. Hans egen Flid og Alvor fremhæves af hans Elever og en Strengthed, der ikke udelukkede en jovial Sympati for de unge. Hans Fag var Religion og Metodik, og herunder var det navnlig Kateketik, der interesserede ham, og hvori han selv skal have været fremragende. Han udgav (efter Tysk) 1818 »Veiledning ved bibelsk-kristelig Religionsundervisning for Mellemlklasserne i de lærde Skoler«, 1821 »Veiledning til at katekisere. Især for Danmarks Almueskolelærere« og 1827—33 »Kateketisk Magazin« (I—III) med en Række Mønsterkatekisationer, der ligesom »Veiledning« udmærker sig ved Klarhed og gode Eksempler, der røber den erfarne Lærer og en varmhjertet Pædagog. — 1818—27 udgav W. Tidsskriftet »Huusvennen«, hvis Hensigt var »at yde Bidrag til passende Læsning i Familierekredse«. Foruden Oversættelser fra Tysk og Engelsk indeholder navnlig de første Aargange Bidrag paa Vers og Prosa af ham selv i førromantisk Stil. Han har ogsaa oversat, bl. a. Goethes »Iphigenia paa Tauris« (1820). — Konsistorialraad 1828. — R. 1836. — Maleri af Const. Hansen 1834 (Kunstmuseet) og af Th. Wegener ca. 1845.

Maanedsskrift og Repertorium for Almue-Skolelærere, VIII, 1846—47, S. 17—20. Jonstrupbogen, III, 1925, S. 47—56.

Georg Christensen.

Wegener, Johan Jørgen Stiller, 1811—83, Højskoleforstander, Præst. F. 3. Aug. 1811 i Gudbjerg, d. 20. Aug. 1883 i Halsted, begr. sst. Broder til Gehejmearkivar Caspar Frederik W. (s. d.). Gift 7. Okt. 1845 i Humble med Frederikke Malvine Theone Plesner, f. 18. Dec. 1818 i Langelse, d. 28. April 1885 i Kbh. (Jac.), D. af Sognepræst, sidst i Humble, Provst Ulrich Adolph P. (1782—1861) og Anna Christine Brandt (1790—1859).

W. gik med Afbrydelser paa Grund af Sygdom i Nyborg lærde Skole og blev Student 1831, privat dimitteret, cand. theol. 1838. 1838—39 var han Lærer ved Jonstrup Seminarium, hvor hans Farbroder J. E. W. var Forstander. 1840 blev W. Huslærer hos Provst Plesner i Humble paa Langeland. Han fulgte den vaagnende danske Bevægelse i Nordslesvig med levende Interesse, var grebet af Nordens Sag, deltog i Skamlingsbankemødet 1843 og i Studenter-

toget til Uppsala s. A. Han sagde da, om end efter megen Overvejelse, Ja til at overtage Stillingen som Forstander for Rødding Højskole, og allerede i Sommeren 1844 opholdt han sig i længere Tid i Nordslesvig. Formodentlig er han Forfatter til den voldsomme Indsigelse mod Patentet af 29. Marts 1844, som den slesvigske Forening vedtog 12. Juni s. A., og som efter Laurids Skaus Sigende »spillede paa Grænsen af det revolutionære«. I sin Tale ved Rødding Højskoles Indvielse 7. Nov. 1844 fremsagde W. Indledningsversene i Ingemanns »Valdemar den Store«: »Stig op af Graven du Slægt, som døde« og anslog hermed en historisk-poetisk Tone, som siden har lydt i den danske Højskole. W. kunde tale gribende, ildfuldt og vækkende, men Dagens barske Virkelighed svarede ikke altid til hans høje Begejstring. Smaa som store Genvordigheder tyngede ham unødigt stærkt, og hans Helbred var vaklende. Han var misfornøjet med Skolens Styrelse, fortvivlet over dens Økonomi, og en heftig Strid, han havde med »Dannevirke«s Redaktør P. C. Koch, blev ganske vist bilagt Jan. 1845, men tog dog stærkt paa hans følsomme Sind. Han modtog da ved Nytaarstide 1845 Kaldelse til et lollandsk Præsteembede, Halsted-Aunede, og forlod Rødding i Maj s. A. Som Vinteren gik, var Arbejdet med de 20 Elever blevet ham mere og mere kært, og han og de skiltes med Vemod. Næste Vinter havde Højskolen 42 Elever, »den mest haandgribelige Frugt af W.s Virksomhed«. Ved sin Bortrejse »føjte han sig som en uheldig Elsker, der havde efterladt sin Sjæl i Sønderjylland«; han fulgte stadig siden Sønderjydernes Kamp og Kaar med hjertelig Deltagelse, og der er mange Vidnesbyrd om, at den første Højskoles første Forstander heller ikke blev glemt af Sønderjyderne. I Halsted virkede han til sin Død og var æret og elsket af sin Menighed. Ogsaa uden for Kirken deltog han virksomt i Sognets Liv, var bl. a. i en Række Aar Sogneraadformand. Politisk sluttede han sig til de Nationalliberale. 1849 valgtes han til Folketingsmand for Nakskovkredsen, genvalgtes 1852, men faldt ved Valget n. A. for Sognepræst, Dr. phil. J. C. Lindberg. — Maleri af J. Roed 1877 (Halsted K.).

L. Skau: P. Hiort Lorenzen, 1865, S. 273. H. Rosendal: Rødding Højskole, 1894, S. 29 f., 34 ff. Aar bog for dansk Kulturhistorie, 1898, S. 142—46, 148—58. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede, VII, 1922, S. 19—28. Breve fra og til N. F. S. Grundtvig, II, 1926, S. 425—30. Sønderjyllands Historie, IV, 1937, S. 304. Højskolebladet, XV, 1890, Sp. 609—15. Dansk Folketidende 1883, S. 138 f. Lolland-Falsters Stiftstid. 21. og 28. Aug. 1883.

Fred. Nørgaard.

Wegener, Johann Theodor, 1752—1819, Officer. F. 6. Marts 1752 i Tritttau, d. 8. Marts 1819 i Fredericia, begr. sst. Forældre: Sekretær, senere Generalmajor W. T. W. (s. d.) og Hustru. Gift 1788 efter 1. April med Amalia Dorothea Charlotta Bluhme, f. 4. Maj 1765 i Helsingør, d. 27. Nov. 1827 i Kbh. (Helligg.) (gift 1° 1780 med Skibskirurg, senere Dr. med. i Helsingør Eiler Salholt, 1750—84), D. af Kæmmerer ved Øresunds Told, Justitsraad Christian Albrecht B. (d. 1771) og Maria Elisabeth Bruggmann (f. 1736).

W. blev 1763 virkelig Kadet, 1771 Sekondløjtnant i Infanteriet, n. A. personlig Generaladjutantløjtnant hos Prins Carl af Hessen og fulgte denne til Norge 1772. Her arbejdede han under General v. Huth ved Landets Opmaaling, til han 1777 blev Premierløjtnant i Rendsborg, hvor han deltog i Anlægget af den slesvig-holstenske Kanal, blev 1783 kar. Kaptajn, 1785 Stabskaptajn i Jægerne, 1788 virkelig Kaptajn, 1798 Major. 1794—1802 ledede han Kanaliseringen af Odense Aa, fik 1804 overdraget at undersøge Muligheden for Kanal fra Elben til Ejderen, blev s. A. Bataillonskommandør, n. A. Oberstløjtnant. General Johann V. Ewald roste W. meget for Dygtighed og Initiativ ved Udførelsen af flere militær-diplomatiske Hverv. 1808 blev han Oberst i Infanteriet, Generalkvartermester samt Chef for Generalkvartermesterstaben og Guidekorpset og deltog i Forarbejderne til »Marchen til Sverige«, 3: Overgangen til Skaane 1809. 1809 blev han Generalmajor og Kommandant i Fredericia, fik 1812 Brigade i »Den bevægelige Armédivision« paa Sydgrænsen, og da General Ewald Foraaret 1813 blev dødelig syg, fik W. Overkommandoen. Marts 1813 trak Franskmændene sig ud af Hamburg, og da Russerne besatte Staden, gik W. med Kongens Bemyndigelse ind i et intimt Samvirke med disse; men da Kongen i Maj skiftede Politik og vilde være ganske neutral, var W. under stærk Paavirkning af Diplomaten J. G. Rist og handlede i skarp Modstrid med Kongens Ordre ved at optræde fjendtligt mod de Franske. Han mistede Kommandoen, og blev af Kongen arbitrært idømt streng Fæstningsarrest; Kongen lod ham dog vide, at han herefter atter kunde stole paa hans Velvillie, og Arresten blev kun meget kortvarig, hvorpaa W. overtog Kommandoen i Jylland. Det synes, at han har fraaadet Kongen den hastige Tilbagegang til Fyn ved Nytaar 1814, og han var meget virksom for Oprettelsen af irregulære Korps i Jylland mod Kosakkerne. Til sin Død vedblev han at være Kommandant i Fredericia. — K. 1811. DM. 1815. S.K. 1817.

Meddelelser fra Krigsarkiverne, udg. af Generalstaben, I—IX, 1883—1902. E. Holm: Danmark-Norges udenrigske Historie 1800—1814, II, 1912. Dsk. Mag., 5. Rk., IV, 1898—1901. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlow-ske Familiekreds, I—X, 1895—1932 (se Registeret i X). Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., II, 1893. A. Thorsøe: Hertug Vilhelm af Glücksborg, 1907. N. Tide-mands Optegnelser, 1881. C. J. Anker: Norske generalspersoner, 1885. F. C. Rode: Kriegsgeschichte der Festung Glückstadt, II, 1940.

Rockstroh (A. Tuxen).

Wegener, Gustav Theodor, 1817—77, Historiemaler. F. 3. Febr. 1817 i Roskilde, d. 17. Aug. 1877 paa Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Kapellan og Lærer, senere Seminarieførstander Jens Ernst W. (s. d.) og Hustru. Ugift.

Samtidig med, at W. lærte Malerhaandværket, gik han paa Kunstakademiet; 1839 drog han til Tyskland for at uddanne sig som Dekorationsmaler og virke som saadan, men efter faa Aars Forløb vendte han hjem for fremtidig at arbejde væsentlig som Figurmaler; en Tid var han dog sysselsat paa Det kgl. Teaters Malersal. Allerede 1838 havde han paa Charlottenborg udstillet »En Gadescene«; 1844 mødte han med Billedet »Prins Buris, Liden Kirsten, Huldfrid og Ingefrid fangne af Ulf Svartskjæg«, der blev købt af Staten. 1845 fik han den mindre Guldmedaille for »Tobias drager paa Rejse med Engelen«. Senere udstillede han en Række bibelske og historiske Billeder som »Herrens Engel aabenbarer sig for Josef«, Altertavle til Birkerød Kirke, »Marsk Stigs Døtre« og »Dronning Dagmars Ankomst til Ribe« samt Genrestykker og Landskaber, delvis efter Studier, optagne paa en Rejse, han 1855—56 med Akademiets Understøttelse foretog til Italien. Fra 1871 til sin Død var han Lærer ved Akademiets Tegneskole. Han virkede desuden som Teatermaler og var Marstrands Medhjælper ved Ud-førelsen af det store Billede i Universitetets Festsal. Hans italienske Genrebilleder viser Paavirkning fra Marstrand; de religiøse og historiske Billeder er i en mild, idealiserende Stil. — Selv-portæt (forhen hos Johan Hansen).

Sigurd Müller (Henrik Bramsen).*

Wegener, Wilhelm Theodor(us), 1724—92, Matematiker, Hof-embedsmand, Officer. F. 8. Marts 1724 i Eutin, d. 11. Maj 1792 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Ass.). Forældre: Pagehofmester hos Fyrst-biskoppen af Lübeck, senere Justitsraad Johann Theodor W. (1690—ca. 1744) og Johanne Juliane Braun. Gift 13. Jan. 1751 med Christiana Henrietta Dorothea Walter, d. Maj 1771 i Slesvig, D. af Husfoged i Eutin August Georg W.

Efter at have studeret Jura og Matematik ved Universitetet i Helmstedt blev W. Sekretær hos den storfyrstelig holstenske Amtmand i Trittau og holdt samtidig Forelæsninger for Officererne i Rendsborg, hvad der førte til, at han med Karakter som Overkonduktør i Fortifikationsetaten 1756 blev Lærer i Matematik, Artilleri og Fortifikation ved Landkadetakademiet i Kbh. samt Lærer for Prins Carl af Hessen, der senere blev gift med Christian VII.s Søster. En Aarrække ledede han geometriske Opmaalinger i Kbh.s Omegn, og 1761 observerede han fra sin Bolig i Akademiet Venuspassagen. 1766 fik han Bestalling som Ingeniørmajor og blev som Intendant stillet i Spidsen for Prins Carls Hofholdning paa Louisenlund. Kongen (o: Struensee) blev imidlertid bekendt med den fortræffelige Orden og Økonomi, W. havde indført hos Prinsen, og beordrede ham Dec. 1770 til at indfinde sig paa Frbg. Slot, og skønt baade han selv og Prinsen strittede imod, blev W. kort og godt udnævnt til Hofintendant for Hofholdningen og det kgl. Kapel, hvilke Embeder han ledede saa fortrinligt, at der baade sparedes betydelige Pengesummer og at Hoffet blev bedre betjent end hidtil. 1771 blev han Medlem af Over-Bygningsdirektionen, n. A. af Teaterdirektionen, 1773 af Kommission til Omordning af den almindelige og den militære Enkekasse. 1776 fik han Indfødsret. Hofrevolutionen 1772 havde vel ikke straks medført Forandring i hans Stilling til det nye Regime, men hans i urokkelig Sindslikevægt hvilende myndige Fastholden ved sine Principper samt formentlige Ærgerrighed og formodede Deltagelse i Intriger mod »det herskende Parti« skaffede ham stærke Modstandere, der 1773 gennemførte hans hæderlige Bortfjernelse til Hertugdømmerne som Generaldirektør for Opmaalingen med Generalmajors Titel og Rang. Her sluttede han sig atter nær til Carl af Hessen, og 1774 fremsatte de to Mænd i Forening Projekt om en Kanal fra Frederiksstad eller Husum til Eckernförde for Skibe med betydeligt Dybtgaaende. Det blev vel afvist paa Grund af dets Kostbarhed, men s. A. blev der nedsat en Kommission, hvori Prins Carl og W. blev Medlemmer, til at drøfte Projekt om en Kanal fra Glückstadt til Kiel; W. blev den drivende Kraft i Kommissionen, hvis Arbejde resulterede i Anlægget af Kanalen fra Kiel til Ejderen. 1785 udnævntes W. til Chef for Landkadetakademiet med Generalmajors Anciennitet, og denne Stilling havde han til sin Død. 1787 blev han Medlem af Kommissionen til Omdannelse af Sorø Akademi, 1789 Deputeret i Admiralitets- og Kommissariatskollegiet og fik fra 1791 Overopsyn med Hofholdningen, med det kgl. Kapel samt

Mønt- og Medaillesamlingen. W. besad en overordentlig Arbejds-
evne, en sjælden Begavelse for Behandling af Tal samt praktiske
og teoretiske Anlæg for Konstruktion af matematiske Instrumenter.
Han har skrevet en Afhandling om en Afstandsmaaler for Artil-
leriet. Baade Kronprinsen og Prins Carl besøgte W. paa hans
Dødsleje. — Rang med Gehejmeraader 1787. — Hv. R. 1790. —
»Medaillon«, antagelig et Relief.

E. Holm: Danmark-Norges Hist. 1720—1814, IV—VI, 1, 1902—07. Aage
Friis: Bernstorffske Papirer, I—III, 1904—13. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk.,
II, 1893. V. E. Tychsen: Fortifikations-Etaterne og Ingenieurkorpset 1684—
1893, 1893. Inkvisitionskommissionen af 20. Januar 1772, udg. af Holger Han-
sen, I—III, 1927—32. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Fami-
liekreds, I—X, 1895—1931 (se Registeret i X). W. H. F. Abrahamson: Gesch.
der königl. Artillerieschule in Kopenhagen, 1780, S. 21 f. Officerskoler i Tids-
rummet 1691—1918, 1918, S. 26. Udvalgte Breve . . . af J. O. Schack-Rathlous
Arkiv ved Th. Thaulow og J. O. Bro Jørgensen, 1936. Luxdorps Dagbøger
ved E. Nystrøm, I—II, 1915—30. Kabinetstyrelsen 1768—72, udg. af Hol-
ger Hansen, I—III, 1916—23.

Rockstroh.

Wegge, Paul Wilhelm, 1864—1927, Forstmand. F. 26. Aug. 1864
paa Frugård i Näs Sogn, Väster Götland, d. 31. Juli 1927 paa
Frbg., begr. i Vemmetofte. Forældre: Skovrider, senere paa Peder-
strup og Christianssæde, Forstraad Christian Ditlev Frederik Vil-
helm W. (1830—1912) og Helene Christine Boas (1826—1902).
Gift 22. Juni 1889 i Ringsted med Ottomine Johansine Lida Peetz,
f. 2. Aug. 1865 i Ringsted, D. af Købmand Johannes P. (1819—
1910) og Ottomine Johanne Caroline Louise Petersen (1834—66).

W. var af gammel Forstmandsslægt, idet baade hans Fader, Bedste-
fader, Oldefader og Tipoldefader var Forstmænd. Han blev Forst-
kandidat 1885 og blev 1888 ansat som Skovrider paa 1. Frijsenborg
Skovdistrikt; herfra forflyttedes han 1892 til Boller Distrikt og fik
1898 ogsaa Bestyrelsen af Stensballegaards Skove. 1913 forlod han
de Frijsenborg'ske Godser og var derefter Skovrider ved Vemme-
tofte Kloster, indtil han 1926 maatte trække sig tilbage paa Grund
af tiltagende Svagelighed. Ved Siden af sin egentlige Gerning
overtog han gennem Aarene en lang Række forstlige Tillidshverv,
særlig inden for Dansk Skovforening. Han var 1903—27 Censor
ved Skovbrugsundervisningen og 1905—21 Medlem af Kommissi-
onen for Skovfogedelevers Uddannelse. — W.s Betydning for
Skovbruget ud over hans egne Distrikter laa først og fremmest i
hans overordentlige faglige Dygtighed og sikre Dømmekraft, men
fandt ogsaa Vej gennem en Kreds af dygtige og hengivne Elever.
Særlig Betydning fik hans Arbejde inden for Kommissionen for

Skovfogedelevers Uddannelse, hvor han i sin »Arbejds lære« (1909) skabte et for dansk Skovbrug enestaaende Værk, der rækker langt ud over hans egen Tid. Ligeledes har hans »Vejledning i Behandling af smaa Skovejendomme« (1920) haft en betydelig Værdi sammen med andet Arbejde for Smaaskovene. Et Forsøg paa 1917 at knytte W. til Skovbrugsundervisningen som Lærer mislykkedes, da han ikke ønskede at forlade Praksis. — R. 1921.

Paul Wegge: Stamtavle over Familien Wegge, 1890, Tavle XIV. Dansk Skovforenings Tidsskr., XII, 1927, S. 273—81. Skovbrugstidende, XIII, s. A.

C. Syrach Larsen.

Weggersløff, Friderich, 1702—63, Søofficer. F. 1702 i London, d. 14. Marts 1763 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens K.). Forældre: Dansk Konsul i London, Købmand Thøger Lorentzen W. (d. 1716) og Kirsten Olufsdatter Bang. Gift 27. Okt. 1738 i Kbh. (Holmens) med Helene Cathrine Lous, døbt 28. Maj 1715 i Kbh. (Holmens), d. 28. Marts 1771 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens), D. af Navigationsdirektør Lorentz L. (1678—1721) og Ambrosia Brinck (1695—1773).

W. blev voluntær Kadet 1716, Kadet 1720, Sekondløjtnant 1723, Premierløjtnant 1732, Kaptajn 1738 og Kommandørkaptajn 1752. — 1719 var han tilkommanderet Stykskibet »Friderichshald« og deltog i Tordenskiolds Angreb paa Marstrand. Uddannelsen af Søofficerer og Kadetter foregik i de Tider ofte i Handelsselskabernes Skibe, og W. gjorde saaledes sin sidste Kadetrejse som Styrmand 1722 i et Kompagniskib til Guinea og Vestindien. 1725 udkommanderedes han med Orlogsskibet »Nordstjernen« paa Togt til Reval under Schoutbynacht Mikkel Bille. Paa denne Rejse arresteredes han, fordi han, i misforstaaet Tjenesteiver og Nidkærlighed, havde paataalt visse Forhold ved Proviantens Udvejning til Mandskabet, men blev løsladt efter kort Tids Forløb, ikke fordi man fandt ham brødefri, men fordi han ikke kunde undværes til Vagttjenesten i Skibet. W. sad inde med betydelige matematiske Kundskaber, og for at gøre disse frugtbringende blev det ham 1729 tilladt at foretage en Studierejse til Udlandet. Da Det ostindiske Kompagni 1729 ophørte at udruste Skibe og endog var kommet saaledes paa Retur, at det frasagde sig Handel og videre Udvidelse, skønt der var flere Aar tilbage af Oktrojen, traadte nogle driftige Købmænd sammen for at føre Handelen paa Ostindien og Kina fremad igen, og de erhvervede det tidligere Orlogsskib »Warberg«, der som Ostindiefarer fik Navnet »Cronprintz Christian«, hvilket de sendte paa en Negotierejse 1730—32 under Kaptajn Michael

Tønder til Ostindien og Kina, det første Skib under dansk Flag, der i mange Aar havde besøgt sidstnævnte Land; her valgtes W. til Overstyrmand og næstkommanderende. Ved Hjemkomsten tiltraadte han straks endnu en Udenlandsrejse for at studere Skibsbygning og Vandbygningsvæsen; han besøgte først Rusland, hvor hans Studieobjekter i Kronstadt og St. Petersborg især var Vandbygningsarbejder, derefter tog han til England og studerede Dokkerne i Chatham og Sherness; her opholdt han sig endnu 1737. Fra 1738 holdt han Forelæsninger i den nye Pavillon i Hovedmagasinet paa Gammelholm, den senere Studenterforeningsbygning, for Søofficerer om Konstruktion, Mekanik og Hydrostatik. S. A. blev han Medlem af Artillerikommissionen, 1739 af Konstruktionskommissionen, og 1741 overtog han sin afdøde Svigerfaders Embede som Navigationsdirektør. Havnen med tilhørende Sluser i Glückstadt byggede W. 1742. Han blev Medlem af hele Landets almindelige Havnekommission 1746 og 1752 tillige af Kbh.s. S. A. gav man ham den Opgave at udfinde den bedst egnede Plads til Anlæg af en Galejhavn i Sundet, og han opmaalte i den Anledning mellem Kbh. og Helsingør. Nivaa blev valgt, og W. var Overdirektør ved Anlægget, der fuldførtes 1757. 1756 beordredes han til at afgive Overslag over et Fort paa Yderenden af Refshalegrunden, og i Forbindelse hermed blev han 1757 Medlem af Kommissionen til Undersøgelse af Kbh.s Havns Sikring og Befæstning. Da Fæstningsværkerne paa Christiansø skulde forbedres 1759, maatte han indgive Overslag herover. Han opfandt en Maskine til at prøvetrække Skibsankre i, og til at forfærdige en saadan til Kbh.s Magistrat fik han 1763 Assistance fra Holmen.

Tidsskrift for Søvæsen, Ny Rk., XXXV, 1900, S. 181—211 (af G. L. Grove).

Paul Ipsen.

Weghorst, Heinrich, 1653—1722, Retslærd. F. 23. Sept. 1653 i Kiel, d. 2. Febr. 1722 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Frue K.). Forældre: Rektor Heinrich W. (d. 1688) og Agnete Bureneus. Gift?

H. W. blev fra Tolvaarsalderen opdraget i Kbh. hos sin Mosters Mand, Livlæge Poul Moth, og blev her Student 1670. Han studerede derefter i Kiel, hvor han efter et fleraarigt Studieophold i Udlandet blev Dr. jur. 1681, og var senere (fra 1687) igen paa en længere Udenlandsrejse. 1692 kaldtes han til Kbh. som Professor juris ved det ridderlige Akademi og knyttedes n. A. tillige til Universitetet, dels som ekstraordinær Professor (Professor regius) i Retsvidenskab uden Løn, dels som designeret ordinær Professor i Filosofi. Han var senere først Professor i Logik og derefter

i Moralfilosofi. Begge sine Universitetsstillinger bevarede han til sin Død. Han blev 1713 Kancelliraad og Assessor i Hofretten. — H. W.s Undervisning spændte foruden over filosofiske Fag over de fleste af Datidens juridiske Discipliner, romersk og kanonisk Ret med Ægteskabsret, Lensret, det tyske Riges Statsret (jus-publicum) m. m. samt, især i hans senere Aar, det nye Fag Natur- og Folkeret. Den synes med Hensyn til Form og Metode at have været fuldt paa Højde med Tiden, men betegnede ikke i disse Retninger nogen Fornyelse. Hans Studier har ikke sat store Spor i Litteraturen, men der haves dog et ikke helt ringe Antal mindre juridiske og filosofiske Arbejder af ham, alle paa Latin, mest Afhandlinger, bestemte til at danne Grundlag for Disputatser. At H. W. imidlertid ikke har manglet Drift og Evne til en større litterær Virksomhed, fremgaar tydeligt af hans efterladte haandskrevne Forelæsninger, der fylder adskillige Tusinde Sider og tæller flere store Arbejder, der synes at have været gjort helt færdige til Trykning, hvad han ogsaa vides at have haft Planer om. Han har uden Tvivl været en af de virksomste juridiske Professorer i Universitetets ældre Periode og omtales ogsaa som en meget kyndig Mand. Dansk Ret spiller, som venteligt i Datiden, kun en ringe Rolle i hans Arbejder, men ligesom den vaagnende Interesse for den nationale Ret dog i nogen Grad fik Udtryk i flere af hans trykte Skrifter, saaledes var han i hvert Fald ved sine Oversættelser af Christian V.s Danske Lov til Latin (1698) og til Tysk (1699) virksom for at gøre dette danske Lovarbejde kendt i Udlandet. Hans Oversættelser var dog paa Grund af hans utilstrækkelige Kendskab til det danske Sprog ikke fejlfrie. — Efterladte Arbejder i Det kgl. Bibliotek.

Johs. Møller: *Cimbria literata*, I, 1744, S. 714. A. Thura: *Idea hist. litter. Dan.*, 1723, S. 161 ff. G. L. Baden: *Den danske og norske Lovkyndigheds Historie*, 1809, S. 65 ff. *Hist. Medd. om Kbh.*, 2. Rk., V, 1931—33, S. 206, 213. *Festskrift i Anledn. af Tohundrede Aars Dagen for Indførelsen af Juridisk Eksamen*, 1936, S. 59 ff., 69 ff.

Poul Johs. Jørgensen.

Wegmann, Bertha, 1847—1926, Malerinde. F. 16. Dec. 1847 i Soglio, Kanton Graubünden, Schweiz, d. 22. Febr. 1926 i Kbh., begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Overforstinspektør, senere Fabrikant Eberhard Ludwig W. (1810—69) og Cathrine Mini (1821—57). Ugift.

B. W. kom som fem Aars Barn til Kbh., hvor Faderen nedsatte sig som Fabrikant. Efter at have lært at tegne hos F. F. Helsted og male hos F. C. Lund samt H. Buntzen rejste hun 1867 til

München, hvor hun var bosat til 1881. Hun var her Elev af Lindenschmit og Kurzbauer, men foretog tillige flere Studierejser til Paris og opholdt sig desuden et Aars Tid i Firenze. 1883 fik hun dansk Indfødsret. Hun havde 1873 debuteret paa Charlottenborgs Foraarsudstilling med »Et sygt Barn«; sit egentlige Gennembrud fik hun imidlertid 1877 med »En Enke med sit Barn«. Paa Salonen i Paris, hvor hun 1880 opnaaede mention honorable, fik hun 1882 Guldmedaille for et Portræt af sin Søster (Kunstmuseet), der n. A. paa Charlottenborg blev hædret med Thorvaldsen-Medailen; samtidig blev hun som eneste Kvinde Medlem af Akademiets Plenarforsamling. Hun deltog i Den nordiske Udstilling i Kbh. 1888 samt i Verdensudstillingerne i Chicago 1893, Paris 1889 og 1900. Arbejder af hende saas endvidere paa Kvindelige Kunstners retrospektive Udstilling 1920. Okt. 1926 afholdtes en Mindeudstilling for hende paa Charlottenborg. B. W. malede saavel Landskaber som Genrebilleder, i Begyndelsen under kendelig Paavirkning fra den samtidige Münchenskole, saaledes foruden de ovennævnte »En ung Moder med sit Barn i en Have« (udst. 1883; tilh. Nationalmuseum i Stockholm), der vakte megen Opmærksomhed og fik stor Udbredelse i Reproduktioner. Men især vandt hun Navn som Portrætmalerinde; i denne Egenskab nød hun en overordentlig Popularitet hos Samtiden, der i hendes Kunst fandt en fuldendt Teknik forenet med en levende menneskelig Forstaaelse. Hertil kom en undertiden fint udviklet malerisk Kultur, f. Eks. i Portrætterne af Fru Petrea Hirschsprung (1888) og den svenske Malerinde Jeanna Bauck (1887), begge i Den Hirschsprungske Samling. I offentligt Eje findes ligeledes Portrætter af Olfert Ricard (K.F.U.M.), Gehejmelegationsraad P. Vedel, Etatsraad M. G. Melchior og Kammerherre F. Meldahl (Fr.borg) og Frøken Sophie Alberti (Kvindelig Læseforening). 1922 malede hun Dronning Alexandrines Portræt (Amalienborg). Hun er desuden repræsenteret i Museerne i Aalborg, Aarhus og Maribo. — F.M.G. 1892. — Flere malede Selvportrætter. Maleri af Ivar Rosenberg 1916 og 1922 (forhen hos Johan Hansen), af Bertha Dorph 1921 (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg) og af Paul Fischer 1893. Buste af Max Andersen 1915 og af A. Saabye 1903. Silhouet (Fr.borg). Træsnit 1884 af H. P. Hansen og 1890 efter Fotografi.

Sig. Müller: Nyere dansk Malerkunst, 1884, S. 369 f. Regitze Barner: Minder, 1911, II, S. 170 ff. Ill. Tid. 16. Dec. 1917. Berl. Tid. 9. Dec. s. A. N. V. Dorph og Emma Gad i Politiken 16. Dec. s. A. Nationaltidende 24. Sept. 1919. B.T. 19. Febr. og 27. Nov. 1923. Magasinet 11. Nov. 1923. National-

tidende 23. og 28. (af Th. Faaborg) Febr. 1926. København 23. Febr. s. A. (af Rikard Magnussen). Berl. Tid. 23. Febr. s. A. Politiken 24. Febr. s. A. Neue Züricher Zeitung 23. Marts s. A. Else Kai Sass i Kvinden i Danmark, 1942, S. 713 f.

M. Stein.

Wegner (egtl. Weigner), **Henrich**, ca. 1701—43, Skuespiller, Kancellist. F. ca. 1701, d. 1. Marts 1743 i Kbh., begr. sst. (Holmens). Forældre el. Adoptivforældre: Postmester i Aarhus Henrich Weigner (d. 1731) og Maria (d. 1744). Ugift.

1720 blev H. W. privat dimitteret af Thomas Bartholin til Universitetet og begyndte at studere Teologi, men to Aar senere, da Holbergs første Scene i Lille Grønnegade (Ny Adelgade) blev en Realitet, opgav han Studiet og meldte sig straks ved Skuepladsen. Her kreerede han Tjenerrollerne, de største og vanskeligste, hos Molière og Holberg: Henrik i »Den politiske Kandestøber«, »Den Vægelsindede«, »Det arabiske Pulver« og »Maskeraden«, endvidere Pierre i »Jean de France«, Troels i »Barselstuen« og Skolemesteren i »Julestuen«. Da han stadig spillede Tjenerrollen i dens forskellige Forklædninger, genfortalte Th. Overskou den Tradition, at Holberg opkaldte Henrik efter H. W., men denne Opfattelse har ikke kunnet staa for en kritisk Undersøgelse. Vi savner Viden om, hvorledes han spillede, men hans Aktion maa have bidraget til Komediernes Sceneheld. Muntert Studenterlune, friskfyragtig Elskværdighed og Mod forfejler ikke sin Virkning, og de morsomme Roller gav H. W. Ry. Han var ogsaa Forfatter til nogle Fødselsdagsdigte til Majestæterne, deriblandt »En liden Samtale imellem v. Henric og Scapin«, tilegnet Dronning Anna Sophie 1723, et Indlæg for de danske Komediens Ligeberettigelse med de oversatte. Hvornaar han forlod Skuepladsen, kan ikke siges med Bestemthed, men efter dens Ophør søgte han (Febr. 1730) om Faderens Postmesterembede i Aarhus; efter at have været »Hans Kongl. Mayestæt til Divertissement paa Theatro« havde han tænkt »at applicere sig til Geistlige Forretninger«, men han havde maattet »forandre sit Propos« og lægge sig efter »verdslige Sager«. Det var utvivlsomt Teologernes Uvillie mod Teatret, der forandrede hans Beslutning. Ved Faderens Død n. A. fik han Embedet, men skønt han ogsaa blev Aarhus' Viceborgmester, drog han allerede 1733 tilbage til Hovedstaden, hvor han, støttet af Montaigus Velynder, Statsmanden Poul Løvenørn, udnævntes til Arkivar i Krigskancelliet og 1741 avancerede til Kancellist, hvilket med en moderne Betegnelse vil sige Fuldmægtig. To Aar senere døde han, 42 Aar gammel. Vi kender Fortegnelsen over hans beskedne Indbo,

blandt hvilket der fandtes et Portræt af hans Velgører Poul Løvenørn, men Bøger synes han ikke at have ejet, og heller ikke efterlod han sig noget skriftligt om den Gerning, der bevarede hans Navn.

F. J. Meier i Museum, 1891, II, S. 44—58. Ill. Tid. 17. Maj 1891. Edv. Brandes: Holberg og hans Scene, 1898, S. 203—13. E. Nystrøm: Den danske Komedies Oprindelse, 1918 (se Registeret). A. P. Tuxen: Poul Vendelbo Løvenørn, 1924 (se Registeret).

Robert Neiiendam.

Veibel, Stig Erik, f. 1898, Kemiker. F. 19. April 1898 i Korsør. Forældre: Overassistent i Korsør, senere Stationsforstander i Gedser Bertel Christian V. (1862—1929) og Vilhelmine Mathilde Pedersen (1860—1928). Gift 1° 13. Maj 1921 i Vanløse med Pianistinde Anna Johanne Marie Andreasen, f. 13. Maj 1894 i Kbh. (gift 2° 1938 med Snedker Jacob Dauer, f. 1883), D. af Malermester Axel A. (1863—1934) og Mette Mogensen (1864—1940). Ægteskabet opløst. 2° 28. April 1934 i Kbh. (b. v.) med Translatrice i Russisk Anja Christine Schrøder, f. 20. April 1898 i Kaline, Rusland, D. af Skovrider Sophus S. (1861—1930) og Emma Elvine Kirstine Sørensen (f. 1875). Ægteskabet opløst. 3° 20. Aug. 1940 i Gentofte (b. v.) med Ellen Margrethe Kirk, f. 20. Sept. 1902 i Hadsund (gift 1° 1925 med Civilingeniør Otto Lund, 2° 1938 med Ingeniør Erling Lykke), D. af Læge Christen Pedersen K. (1868—1938, Navneforandring fra Pedersen 23. Jan. 1897) og Anna Johanne Andersen (f. 1871).

V. blev Student 1915 fra Nykøbing F., cand. phil. 1916 og tog 1920 polyteknisk Eksamen (Civilingeniøreksamen) som Fabrikingeniør. S. A. ansattes han som Assistent ved Universitetets kemiske Laboratorium og udnævntes 1931 til Amanuensis sst. 1930—31 studerede han hos Professor Neuberg paa Kaiser Wilhelm Institut für Biochemie, Berlin, som Rockefeller-Stipendiat. Siden 1932 har han foruden sin Stilling ved Universitetets kemiske Laboratorium bestredet et Lektorat ved Undervisningen i organisk Kemi paa Polyteknisk Lærestanstalt. 1922 fik V. Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af Prisspørgsmaalet i Kemi for 1921, og 1929 blev han Dr. phil. paa Afhandlingen »Studier over Nitreringsprocessen«. 1943 blev han Medlem af Akademiet for de tekniske Videnskaber.

Ved Siden af et meget paaskønnet Undervisningsarbejde har V. øvet en omfattende videnskabelig Virksomhed inden for flere Grene af Kemien. Paa det analytisk-kemiske Omraade foreligger fra hans Haand Metoder til Identifikation af en Række organiske Stoffer; Undervisningen ved Universitetets kemiske Laboratorium paa dette

meget vigtige Omraade er organiseret af ham. Ogsaa V.s Doktor-disputats var et betydningsfuldt analytisk Arbejde. — En anden Gruppe af V.s Arbejder vedrører Enzymer, og særlig vedrørende de specielle Enzymer, man betegner β -Glukosidaser, har han udført talrige Undersøgelser. — Endelig bør det nævnes, at V. har foretaget indgaaende Undersøgelser over Kemiens Historie. Det var for Besvarelsen af en historisk kemisk Opgave, at han fik Universitetets Guldmedaille, og disse historisk-kemiske Arbejder er senere fortsat med Værket »Kemien i Danmark«, hvis første Del, der udkom 1939, indeholdt en stor samlet Skildring af Kemiens Historie i Danmark. Andet Bind, der udkom 1943, indeholder en dansk kemisk Bibliografi for Tiden 1800—1935.

V.s omfattende Kundskaber inden for den organiske Kemi, Enzymkemi og Teknik har paa mange Maader været taget i Brug uden for det egentlige Undervisningsarbejde. Der kan nævnes, at han er Medarbejder ved det store af Bamann og Myrbäck udgivne Værk »Die Methoden der Fermentforschung« og har været Censor ved flere tekniske Doktordisputatser.

Ogsaa uden for Kemien har V. mange Interesser; 1927 udarbejdede han sammen med Poul Uttenreitter en Sophus Clausen-Bibliografi, 1932—33 var han Formand for Studentersamfundet, og han er siden 1938 Formand for Sammenslutningen Frisindede Teknikere.

Univ. Progr. Nov. 1922, S. 164; Nov. 1929, S. 116 f. *Holger Jørgensen.*

Weiberg, se Weyberg.

Weidenhaupt, Andreas, 1738—1805, Billedhugger. F. 13. Aug. 1738 i Kbh. (Petri), d. 26. April 1805 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). Forældre: Sværdfeger Johan Christian W. (1694—1742, gift 1° med Cathrine Maria Westphal) og Cathrine Hansen (ca. 1707—67, gift 2° 1745 med Sværdfeger Johan Christian Herrig, d. tidligst 1770). Ugift.

W. uddannedes paa Kunstakademiet under Petzold og Saly og tog i Slutningen af 1750'erne de forskellige Medailler, indtil han 1760 vandt den store Guldmedaille (for Relieffet »Moses som findes af Pharaos Daatter«). To Aar efter fik han Rejsestipendium og drog i Overensstemmelse med Salys Ønsker først til Paris, hvor han studerede henimod tre Aar, bl. a. som Elev af Parisakademiet og Pajou; desuden kopierede han Bouchardon, der kom til at spille en stor Rolle for ham. Fra Paris hjemsendte han i Sept. 1765 en siddende Vulcan, der dog ikke kendes længer. I Foraaret 1766

ankom W. til Rom og kopierede der ivrigt Antikken i smaa Brændtlersfigurer, hvoraf flere senere udstilledes paa Salonen 1778. Fra hans Romophold skriver sig ogsaa et Hoved i Brændtler af en gammel Mand, et meget dygtigt Arbejde; det tilhører Statens Museum for Kunst. 1768 rejste W. hjemad og blev under Ophold i Firenze og Bologna Medlem af de derværende Akademier. Ved vort eget agreeredes han 8. Juli 1769 og blev Medlem 23. April 1770 paa en Figur »Siddende Minos«. Professor i Anatomi blev W. 1771 og to Aar efter tillige Professor ved Modelskolen. Gennem Aarene deltog han ivrigt i Akademiets Administration som Kasserer og et enkelt Aar (1791—92) ogsaa som Direktør. Af W.s Arbejder er mange gaaet til Grunde. Blandt de endnu bevarede er Udsmykningen af det v. Eickstedt'ske Kapel ved Ringe Kirke et af de ældste, udført efter 1770 og før 1778. Fra sidste Halvdel af 1770'erne (o: mellem 1774 og 81) er W.s bedste Arbejde: Sarkofagen for Lensgrevinde Sophie Hedevig Moltke f. Raben i Moltke'ernes Gravkapel i Karise. Til selve Sarkofagen har Harsdorff givet Tegningen, men de to allegoriske Kvindefigurer har en bred Tyngde, der giver dem en virkelig monumental Holdning.

Fra Begyndelsen af 1780'erne er et Par kendte Gravmæler, nemlig Tømrermester Johan Boye Junges i Petri Kirke (1781) og Historikeren P. F. Suhms i Christianskirken; det sidste er formentlig paabegyndt efter den unge Ulrik Suhms Død 1778. Fra Begyndelsen af 1790'erne er W.s mest kendte Figur »Agerdyrkingen« paa Frihedsstøtten, udført efter Direktiver af Nic. Abildgaard ligesom Relieffet »Trældoms Afskaffelse« paa Støttens Fodstykke. W. har aabenbart været en tungt arbejdende Kunstner; i sine senere Aar havde han meget lidt at gøre, kun nu og da et beskedent Gravmæle eller en Gravsten som f. Eks. over hans Kunstnervenner Wiedewelt og Jens Juel paa Assistens Kirkegaard. — Rang med Justitsraader 1784. — Tegning af Cornelius Høyer (Kobberstiksamlingen) og af T. Sergel (Nationalmuseum i Stockholm; Gentagelse i Kobberstiksamlingen i Kbh.). Maleri af C. A. Lorentzen ca. 1784 (Charlottenborg). — Gravmæle af Dajon.

[Aug. Hennings:] *Essai hist. sur les arts en Dannemarc*, 1778, S. 112 ff. *Kunstmuseets Aarsskrift*, II, 1915, S. 132 f.; 1919, S. 104 ff. (af V. P. Christensen). *Abildgaard, Architektur og Dekoration*, 1926, med Tekst af Leo Swane, S. 54 f. *Rom og Danmark gennem Tiderne* under Redaktion af Louis Bobé, I, 1935, S. 170 (af V. Thorlacius-Ussing). *Danske i Paris gennem Tiderne*, udg. af Franz v. Jessen, I, 1936, S. 361 ff. (af Sigurd Schultz).

Weidensee, se **Widensee**.

V. Thorlacius-Ussing.

Weie, Viggo Thorvald Edvard, 1879—1943, Maler. F. 18. Nov. 1879 i Kbh. (Frels.), d. 9. April 1943 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Skibsbygger Martin W. (1853—1935) og Victoria Emilie Petersen (1854—1931). Gift 19. Nov. 1930 i Kbh. (b. v.) med Malerinden Agnes Louise Agnete Jensen, f. 7. April 1878 i Kbh. (Holmens), D. af Partikulier Alfred Marius J. (1852—80) og Louisa Emilie Antonette Forsberg (1851—1916, gift 2° 1885 med Landbrugskandidat, Proprietær, senere Overassistent ved Almindelig Hospital Andreas Anton Hermann Forsberg, 1846—1920).

W. vilde lige fra de tidligste Aar være Maler. De ældste Billeder, der fandtes paa hans Udstilling i Kunstforeningen 1915, daterer sig fra 1899, men han havde mange Vanskeligheder med sin Uddannelse og kom sent frem. Han gik otte Aar paa Teknisk Skole, naaede ikke Optagelse paa Akademiet og kom først i sit seksogtyvende Aar ind paa Zahrtmanns Skole, som han søgte 1905—07. Forinden var det lykkedes ham at faa antaget et Interiør paa Charlottenborg Foraarsudstilling 1904. April 1907 tog Zahrtmann ham med paa en Rejse til Italien (Amalfi, Rom, Civita d'Antino), hvorfra W. vendte hjem i Aug. Senere gjorde han tre andre Studierejser til Frankrig og Italien. Den første af dem, til Paris 1912, blev ham en Skuffelse. Den tredie, Vinteren 1923—24, gik over Italien med to Maaneders Ophold i Firenze, Assisi og Rom til Paris, hvor han opholdt sig i tre Maaneder og malede Studier efter Delacroix' »Dante og Virgil« i Louvre.

I sine tidlige Arbejder er W. Zahrtmanns Elev baade i sin Opfattelse af Form og Rum og i den Maade, hvorpaa han udnytter disse Faktoreres Evne til at skabe Milieu om Motivet. Han er det i en stor Stil, saaledes som man ser det baade i det smukke Portræt af Moderen, siddende med et københavnsk Kanalparti under Aftenstemning som Baggrund (1908; Kunstmuseet, nu deponeret i Vejen Museum), og i Udsigten over Wilders Plads paa Christianshavn (1906), der ligeledes har en dybt følt, poetisk Aftenstemning med rig Lysvirkning som Motiv. I denne Periode staar han ganske paa Linie med en anden Zahrtmann-Elev, den jævnaldrende Oluf Hartmann, og ligesom denne viser han stor Samvittighedsfuldhed over for Formens, Detaillernes og Omridsenes plastiske Gennemarbejdelse og over for det stofflige Arbejde med Farvematerialet paa Lærredet. Men der var ogsaa en Maler i ham, som søgte en friere Behandling af Lys og Flader i koloristisk Øjemed, og som længtes mod en Frigørelse af Farven. Det kan ses saa tidligt som i det staaende Helfigur-Portræt af Søsteren fra 1907.

Ganske vist skal den første Paris-Rejse have været ham en Skuffelse, men et Billede som det fra Quai de la Tournelle (1912) kunde tyde paa, at den alligevel har betydet noget for ham koloristisk set. Sikkert er det imidlertid, at de Sommerophold paa Christiansø ved Bornholm, som indledes 1912, og Karl Isaksons Eksempel fik afgørende Betydning for hans Udvikling. I Billederne herfra, Kyststudier, Brændinger og Havbilleder, i Kompositioner som »To Genier« (1916) og »Poseidon farer over Havet omgivet af Nereider og Tritoner« (1917, Kunstmuseet) viser der sig et helt andet Arbejde med Farvefladers og Liniers Rytmik, der vel betyder en Opløsning af Formen, men tillige er en bevidst Stræben hen imod Maleriets abstrakte, saa at sige musikalske Værdier. Denne Udvikling faar et kraftigt Stød fremad i Begyndelsen af 1920'erne, til Dels under Indtryk fra Isaksons Udstilling i Kunstmuseet 1922, synligt i Museets staaende Model fra 1923 og de to Opstillinger sst. fra s. A., og W. fraveg ikke senere den Vej, han saaledes var slaaet ind paa. Man har ikke uden Ret hævdet, at den er Udtryk for Splittelse, men det maa ikke overses, at den ogsaa er Resultat af en kunstnerisk Idealisme af højeste Art, og at W., netop gennem de Egenskaber, han herved udfoldede, staar som en af sit Slægtleds fineste Kolorister og artistisk følsomste Malerbegavelser.

Fra Tid til anden skrev W. Artikler, hvori han skarpt kritiserede Samtiden og angreb den for manglende Idealitet (saaledes i »Samleren«, I, 1924, S. 141; II, 1925, S. 5 f. og 22 ff.; »Ekstrabladet« 25. Jan. 1929 og 10. April s. A.). Akademiet tildelte ham Eckersbergs Medaille 1925 for »Modelfigur«. Han udstillede paa Charlottenborgs Foraarsudstilling 1904, 1908—09 og Kunstnernes Efteraarsudstilling 1904—05, 1907—09, deltog i »De Tretten«s første Udstilling Nov. 1909 og blev 1912 Medlem af Den frie Udstilling. Meget tilbageholdende med sine Billeder, som han var, viste han sig her kun 1912 (baade Foraar og Efteraar), 1915, 1917—18 og 1925. Fremdeles deltog W. i Kunstforeningens Civita d'Antino-Udstilling 1908, Ung dansk Kunst Dec. 1910, Arbejder af seks yngre Malere i Kunstforeningen 1913, den skandinaviske Udstilling i U. S. A. 1912—13 og Moderne dansk Malerkunst 1925, og han havde egne Udstillinger i Kunstforeningen Marts 1915 og Okt. 1923. Derudover har Kunsthandler Chr. Larsen holdt en Række Udstillinger af W.s Arbejder i hans Besiddelse, især Marts 1921, Nov. 1930 og Nov. 1934. Arbejder af ham findes i Kunstmuseet, Aarhus, Randers og Vejen Museer. — Flere Selvportrætter, bl. a. 1916 (Brystbillede med en Kridtpibe) og 1922 (hel Figur). Malerier af Kristian Kongsbøll (1908, Kunstmuseet) og Karl Isak-

son. Maleri af Johan Rohde. Portrætteret paa Gruppebillede af samme (Poul S. Christiansen spiller Violin for W. og Niels Larsen (Stevns)) og paa sammes Litografi derefter 1923.

Biografi i Katalog til Exhibition of Contemporary Scandinavian Art, New York 1912. Carl V. Petersen i Tilskueren, XXXII, 1915, I, S. 391—94. S. Daneskiold-Samsøe i Klingen Nov. 1917. Kristian Zahrtmann. Mindebog udg. af F. Hendriksen, 1919. Th. Oppermann i Berl. Tid. 24. Okt. 1923. Leo Swane i Politiken 15. Okt. 1923. Samme: Edvard Weie, 1932 (Vor Tids Kunst, 11). Danske i Paris, udg. af Franz von Jessen, II, 1938. Ekstrabladet 12. April 1943. Berl. Tid. s. D. Kai Flor sst. 13. April s. A. Knud Pontoppidan i Politiken s. D. Jan Zibrantzen i Nationaltidende s. D.

Sigurd Schultz.

Veigere (Vejgere), **Herman**, d. ca. 1556, Oversætter. F. uvist naar i Malmø, d. sandsynligvis 1556 el. 1557 i Kbh. Broder til Henrik Smith (d. 1563, s. d.). Gift 1° med Anne Diriksdatter, f. i Landskrona, d. 1539 i Kbh., D. af Raadmand Dirik Sverkmænd. 2° vistnok med Anne Willemsdatter, der overlevede ham.

H. V. blev i Sept. 1518 immatrikuleret ved Universitetet i Rostock; om hans Studier i øvrigt vides intet, ej heller, hvorvidt han erhvervede nogen akademisk Grad. Da han 1527 atter træffes, er han Borger og Handelsmand i sin Fødeby; 1530 omtales han som Raadmand. Ligesom Broderen hørte han til Christian II.s Parti og blev af Borgmester Jørgen Kock, hvem han stod nær, under Grevefejden skikket i diplomatisk Ærinde til det burgundiske Hof og Greven af Pfalz; i Jan. 1536 var han med paa Fredsmødet i Hamburg og sendte i April fra Wismar Bud til Kbh. om snarlig Undsætning. Efter Folkepartiets Nederlag s. A. forlod han Malmø og bosatte sig i Kbh., hvor han 1541 nævnes som Indehaver af Gæstgivergaarden Det lybske Herberg paa Amagertorv; 1556 husede han Hertug Hans' Følge, da denne kom til Staden i Anledning af Hertug Ulrik af Mecklenburgs Giftermaal med Christian III.s Søster Elisabeth, men 1558 opføres Kongen som Herbergets Ejer. 1552 havde han i Wittenberg i Oversættelse fra Tysk udgivet en af vore tidligste praktiske Regnebøger, tilegnet Kansler Johan Friis, og 1555 udkom, trykt i Lübeck, »En Ræffue Bog, som kaldes paa Tyske Reinicke Foss«, en Fordanskning af det berømte Dyreepos paa Grundlag af den plattyske Tekst i Rostockudgaven 1539 med dens moraliserende Glosser i Prosa og Rim af ældre tyske Digtere. H. V.s Oversættelse, der efter Tidens Skik er let lokaliseret, er udført med Frihed, ikke uden Friskhed og Lune; den er et Hovedværk inden for Danmarks poetiske Litteratur i det 16. Aarhundrede og lader sig endnu læse med Fornøjelse. En Oversættelse af Melanchtons »Loci communes«, som han 1555 havde

færdig og efter kongelig Befaling sendte Peder Palladius til Gennemsyn, saa derimod ikke Lysset. Ifølge Lyschander skal han ligesom Broderen have efterladt sig en Danmarks Krønike i Manuskript, men den Fremstilling af Tiden fra Valdemar Atterdag til Christian III.s Død, som Rørdam herved tænker paa, synes af kronologiske Grunde ikke at kunne tilskrives ham. Naar man i nyere Tid i ham har set den danske Bearbejder af Nicolaus Manuels Satire om den syge Messe, der udkom 1533 i Malmø, og tillagt ham Forfatterskabet til Ørnevisen om Christian II., er begge Dele løse Gisninger uden Hjemmel i Overleveringen.

Udgave af Rævebogen med Kommentar og litterærhistorisk Oversigt ved Niels Møller og Ordbog af Kr. Sandfeld, I—II, 1915—23.

C. Paludan-Müller: Grevens Feide, II, 1854, S. 129, 220, 319. H. F. Rørdam: Historieskrivningen i Danmark siden Reformationen, I, 1867, S. 33—36. Samme: Kjøbenhavns Universitets Historie, 1537—1621, I, 1868—69, S. 291 f. O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse, IV, 1885, S. 333. A. Hofmeister: Die Matrikel der Universität Rostock, II, 1891, S. 72. S. Birket Smith: Studier paa den ældre danske Literaturs, særlig Skuespillets, Omraade, II, 1896, S. 123—27. L. Weibull i Skånska samlingar, IV, 2, 1897, S. 13 ff. Anker Jensen i Program for Aalborg Katedralskole 1915, S. 1—20. Ellen Jørgensen i Nord. tidskr. f. bok- och biblioteksväsen, VII, 1920, S. 36 f. Kjeld Galster i Edda, XXXVI, 1936, S. 45°—71.

Carl S. Petersen.

Weihe (Weyhe), **Alexander**, 1825—70, færøsk Sprogmand. F. 7. Febr. 1825 i Solmundefjord paa Østerø, d. 26. Jan. 1870 paa Ladegaarden i Kbh. Forældre: Styrmand og Kongsbonde, senere Landstingsmand Johan Henrik W. (f. 1786) og Sara Malena Antoniusdatter (1800—80). Gift 18. April 1855 paa Frbg. med Marie Elisabeth Hansen, f. 12. April 1819 i Kbh. (Trin.), d. 6. Juli 1876 sst. (Garn.), D. af Skomagermester Hans Peder H. og Maren Jensen.

W. kom efter sin Konfirmation i Skomagerlære. Men da han viste Evner, især til at lære Sprog, og havde en usædvanlig Hukommelse og dertil Lærelyst, blev han med Støtte dels fra Christian VIII., dels fra forskellige Privatmænd, der i ham mente at se en vordende »anden Rask«, sendt til Kbh. for at forberedes til Studentereksamen. Han skuffede dog sine Velgørere. Han blev ikke engang Student, men levede Resten af sit Liv som en af Kbh.s Originaler, kaldte sig »Professor udi mange Sprog« og forsøgte sig som Sproglærer og Oversætter. Hans bedste Tid var den Periode, omkr. 1850, da han var Mormon, gav Undervisning i Engelsk til Trosfæller, der agtede at udvandre til Salt-søen, og oversatte en Del mormonske Smaaskrifter. Ellers levede han i den største Fattigdom, og i sit sidste Leveaar

kom han to Gange paa Ladegaarden, hvor han ogsaa døde. Hans litterære Produktion falder i 40'erne og Begyndelsen af 50'erne. Mest kendt er hans snurrige »Dansk-latinsk Parlør, Orator Danico-Latinus« (1849), der, for saa vidt den ikke er Plagiat, er fuld af Fejl. Kuriøs er ogsaa hans lille færøske Parlør »Danske og færøske Samtaler« (1846), det hidtil eneste Forsøg i sin Slags. Som et Kuriosum maa desuden nævnes hans Digt »Förjaríman« (1847; 2. Opl. 1850), det første moderne Digt i færøsk Sprog, kunde man sige, hvori bl. a. Monopolhandelssystemet angribes. Digter i egentlig Forstand var W. dog ikke, hverken her eller i sin Digtsamling »Parnas« (1851). 1850—51 optraadte han som Redaktør, Udgiver og Forlægger henholdsvis af Bladene »Rivejernet«, »Männeskävennen« og »Folkets Röst«, hvori han bl. a. rettede Angreb paa personlige Uvenner. I disse Blade anvendte han en ejendommelig selvlavet Retskrivning. Heri, ligesom i hans — desværre kun overfladiske — Syslen med de hundrede Sprog, var Rask Forbilledet. Som Færing viser han sig, sin Skrøbelighed til Trods, i Interesser og Tendens som en samtidig af V. U. Hammershaimb og Niels Winther. — Akvarel af P. Klæstrup 1870 (Fr.borg), raderet af samme s. A. Tegninger af Victor Hansen (sst.). Træsnit 1870 og 1877.

Dagens Nyheder 6. Febr. 1870. Ill. Folkeblad 13. Febr. s. A. A. Abrahams: Minder fra min Barndom og tidlige Ungdom, 1895, S. 88 ff. Chr. Matras: Føroysk bókmentasøga, 1935, S. 58. Personalhist. Tidsskr., 6. Rk., VI, 1915, S. 267.

Chr. Matras.

Weiher, se Weyher.

Weilbach. Slægten W. føres tilbage til Dugmager ved Børnehuset Johan Philip W. (d. 1788), der var født i Schwaben og som omkring 1740 kom til Kbh.; han var Fader til Overfabrikør paa Usserød Klædefabrik Johan Frederik W. (1760—1818) og til Sejl-, Flag- og Kompasmager, Oberstløjtnant Johan Philip W. (1770—1836), af hvis Sønner skal nævnes nedenn. botanisk Gartner August W. (1813—68) og Sejl-, Flag- og Kompasmagerne Johan Philip W. (1803—42) og Iver Jensen W. (1805—95); sidstnævnte var Fader til Sejl-, Flag- og Kompasmagerne Christian Iver W. (1847—1921) og Johannes Sophus Vilhelm W. (1854—1925), der var Fader til Inspektør og Sekretær ved Charlottenborg Udstillingerne Else W. (f. 1890) og til Grosserer Johannes W. (f. 1892), der viderefører Sejl-, Flag- og Kompasvirksomheden. — Ovenn. Overfabrikør Johan Frederik W. (1760—1818) var Fader til Fabrikør ved Usserød Klædefabrik, Justitsraad Johan Philip W.

(1786—1856), hvis Sønner var Amtsforvalter, Etatsraad Johannes W. (1816—85) og nedenn. Kunsthistoriker, Akademisekretær Philip W. (1834—1900); denne var Fader til nedenn. Kunsthistoriker Frederik Immanuel W. (1863—1937).

A. Hellemann: Genealogiske og personalhistoriske Meddelelser, 2. Udg., 1925, S. 72—80. Slægtstavlesamlingen, 1932, S. 109. Th. Hauch-Fausbøll i Berl. Tid. 19. Aug. 1931.

Albert Fabritius.

Weilbach, August, 1813—68, botanisk Gartner. F. 23. Nov. 1813 i Kbh. (Frels.), d. 11. Maj 1868 sst. (Garn.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Sejlmagermester, Kaptajn, senere Oberstløjtnant i det borgerlige Artilleri Johan Philip W. (1770—1836) og Marie Christine Borger (1779—1855). Gift 3. Nov. 1850 i Jyderup med Marie Caroline Mathilde Harder, f. 8. Maj 1819 i Slagelse, d. 1. Aug. 1903 i Kbh. (Jac.), D. af Bagermester Niels H. (1793—1838) og Ane Kirstine Lorentzen (1791—1864).

W. kom først i Urmagerlære, men maatte paa Grund af en Øjenskade opgive dette Arbejde, tjente derefter som Gartnerdreng hos Ohlsen paa Østerbro og blev Elev i Botanisk Have 1830. 1832 begyndte han Studiet paa den nyoprettede Gartner-Lærestalt og tog 1835 Eksamen som Kunstgartner, var derefter Medhjælper først i Fredensborg Slotshave og senere i Botanisk Have, blev Førstemedhjælper sidstnævnte Sted og foretog en Stipendierejse 1839—42 til England, hvor han de to første Aar arbejdede i Horticultural Society's Garden. Her udvidede han sine Kundskaber om Driften af botaniske Haver og hjemsendte fra England flere værdifulde Samlinger af Frø og Planter til den botaniske Have i Kbh. Han hjemkaldtes fra England for 1842 at blive Undergartner og konst. botanisk Gartner under Gartner O. J. N. Mørchs Sygdom og udnævntes efter hans Død s. A. til Leder af Kbh.s botaniske Have. W. var i denne Stilling en nidkær Embedsmand med stor Indsigt, og han arbejdede med Trofasthed og Interesse for Botanisk Haves Sag. I de 25 Aar, han ledede denne Have, bragte han den frem til at indtage en smuk Stilling i de europæiske botaniske Havers Række. I botaniske og gartneriske Spørgsmaal blev han ogsaa hørt mange andre Steder; han udnævntes 1842 til Medlem af Bestyrelsen for Forstbotanisk Have, var 1843—66 Medlem af Gartnereksamenskommissionen, Eksaminator i Blumisteri fra 1849 og Censor i forskellige Fag ved Gartnereksamenen. Han virkede ivrigt for Flytning af Botanisk Have og var Medlem af den i dette Øjemed nedsatte Komité, men opnaede ikke at se denne Flytning virkeliggjort. En Mængde af Forstbotanisk Haves sjældnere Trær og Buske skyldes W.s Initiativ. Han interesserede sig bl. a.

for og forsøgte sig en Del med Anvendelse af tykt Glas til Drivhuse m. m., ligesom han ogsaa (sammen med Tyge Rothe) arbejdede for Frbg. Frugtræplanteskoles Omdannelse til et pomologisk Institut og virkede i øvrigt flittigt for i det hele taget at bevare denne Frugtræplanteskole. Han arbejdede allerede 1842 paa Oprettelsen af en gartnerisk Hjælpeforening, hvilket først lykkedes 1859. Han blev denne Forenings første Formand. Han oprettede selv et Legat for trængende Gartnere. 1848 blev han Æresmedlem af Gartnerforeningen. — R. 1867. — Litografi fra Tegner & Kittendorff efter Fotografi 1867.

Danske Gartnerivirksomheder, I, 1934, S. 870. Tidsskr. f. Havevæsen, III, 1869, S. 76, 81—85, 203 f. Dansk Havetidende, 1868, S. 160.

Johannes Tholle.

Weilbach, Frederik Immanuel, 1863—1937, Kunsthistoriker. F. 28. Aug. 1863 i Kbh. (Frue), d. 4. Dec. 1937 i Snekkersten, Urne paa Bispebjerg. Forældre: Cand. phil., senere Akademisekretær Philip W. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 24. Maj 1901 i Skrøbelev med Frederikke Elise Rasmussen, f. 19. Dec. 1871 paa Skrøbelevgaard, d. 11. Sept. 1937 i Snekkersten, D. af Prokurator Niels R. til Skrøbelevgaard (1819—90) og Anna Cathrine Jacobine Frederiksen (1833—1906).

W. blev Student 1880 fra Borgerdydskolen i Kbh., cand. mag. 1887 med de klassiske Sprog som Speciale. Siden 1889 var han Lærer ved Latinskolen i Vejle, fra 1897 Timelærer og 1899 Adjunkt ved Statskolen i Horsens. 1913 tog han sin Afsked paa Grund af Svagelighed. Sit lange Otium udfyldte han med et overmaade flittigt Arbejde som arkitekturhistorisk Forsker. Han var udgaaet af et Slægtmilieu, der farvedes af fin humanistisk Kultur, og var vokset op i Bissens Kbh. blandt Kunstnere og Skribenter, for hvem Thorvaldsens Rom endnu var et levende Minde. Selv klassisk Filolog af Fag havde W. nok altid betragtet Antikken som det store og uopnaelige Forbillede for senere Tiders Kunst og maalte denne derefter. Hans Ærbødighed for de gamle og hans klassiske Skoling mærkes overalt i hans Forfatterskab, der for største Parten gælder det 18. Aarhundredes Arkitektur i Danmark — den mærkes paa godt og ondt, baade i hans Værdidomme og i hans Sprog. Han debuterede med en Afhandling om »Diocletians Palads i Spalato« (1917) og uddybede dette Emne i »Recherches à Salone« (I—II, 1928—33, s. m. E. Dyggve og J. Brøndsted). Med særlig Forkærlighed har han behandlet den klassicerende Barok i Aarhundredets Begyndelse, Frederik IV.s Tid, og den rene Klassicisme i dets Slutning,

fra C. F. Harsdorff til C. F. Hansen. Hvad der laa derimellem, Højbarokkens og Rokokoens Kunst, var egentlig altid, æstetisk betragtet, et lukket Land for ham, han savnede som de fleste andre Forskere af sit Slægtled den levende Kontakt med hin Kunstperiodes Aand. Og hans Kendskab til den europæiske Udviklingshistorie maatte ifølge Sagens Natur være begrænset. W. var først og fremmest Arkivforsker. Den rent bygningshistoriske Undersøgelse af et Arkitekturværks Tilblivelse og den biografiske Redegørelse for en Bygmesters Virksomhed var hans Hovedopgave. Paa disse Omraader har han gjort et særdeles værdifuldt, ja i mange Henseender grundlæggende Arbejde. Hans Undersøgelser udmærker sig gerne ved stor Nøjagtighed i det faktiske og ved et ædrueligt Judgement. Af hans Produktion, der er meget stor, skal følgende Arbejder fremhæves: »Architekten Lauritz Thura« (1924), »Architekten C. F. Harsdorff« (1928), »Fredensborg Slot« (1928), »Garnisons Kirke« (1929), »Charlottenborg« (1932), »Frederiksberg Slot og Frederiksberg Have« (s. m. Christian Elling og Niels Maare, 1936), endvidere »Frederik IV.s Italiensrejser« (1933). Hans lille Bog om Fr.borg Slot (1923) er en populær Fremstilling, helt baseret paa Francis Becketts Værk, og hans »Dansk Bygningskunst i det 18. Aarhundrede« (1930) er mere en Sammenfatning af hans egne Studier inden for Periodens offentlige Byggeri, der er hans egentlige Omraade, end en samlet, syntetisk Behandling af Emnet. Blandt hans mange Afhandlinger (de fleste i »Architekten« og i »Hist. Meddelelser om Kbh.«) findes Forstudier til hans Bøger og vigtige Undersøgelser især over Arkitekter som Joh. Cornelius Krieger, Philip de Lange, Hans Næss og C. F. Hansen. Ved sin Død forberedte han en Bog om denne sidste.

Christian Elling i Hist. Medd. om Staden København og dens Borgere, 3. Rk., II, 1938, S. 457—60. Samme i Architekten, Ugehæfte, XXXIII, 1931, S. 26 ff. Samme i Tilskueren, XXXXVIII, 1931, I, S. 72—80. Samme i Berl. Tid. 5. Dec. s. A.

Christian Elling.

Weilbach, Philip, 1834—1900, Kunsthistoriker. F. 5. Aug. 1834 i Usserød, d. 22. Nov. 1900 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Forældre: Fabrikør ved Usserød Klædefabrik, Justitsraad Johan Philip W. (1786—1856) og Martha Christence Muus (1794—1866). Gift 1° 11. Dec. 1860 i Rom med Cecilie Adolfine Ammitzbøll, f. 30. Maj 1826 i Randers, d. 18. Okt. 1883 i Kbh. (Jac.), D. af Prokurator Hans Henrik A. (1786—1831) og Marie Sophie Ammitzbøll (1793—1853). 2° 19. Marts 1886 paa Frbg. med Emma Emilie Frederikke Dreyer, f. 14. Jan. 1851 i Helsingør, d. 24. Marts 1900 i Kbh., D. af Købmand, Konsul Carl Frederik

August D. (1820—1904) og Juliane Louise Wilhelmine Becker (1825—1900).

W. blev Student 1852 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn, cand. phil. n. A. og studerede Æstetik og Kunsthistorie uden at tage nogen afsluttende Eksamen; fra disse Ungdomsaar stammer en Samling Oversættelser af antikke Anakreontikere («Anakreontea», 1855). 1860—62 var han i Rom som Sekretær for den danske Konsul Bravo og i den skandinaviske Forening. Efter sin Hjemkomst udgav han »De berømte Broncedøre for Hovedindgangen til Baptisteriet i Florens, udførte af Lorenzo Ghiberti« (1862) og udfoldede en livlig publicistisk Virksomhed i Tilknytning til Kritikerens Clemens Petersen og hans Kreds; ogsaa Bjørnstjerne Bjørnson stod han en Overgang nær. En Del af disse Artikler samlede han i Bogen »Konst og Æsthetik« (1870). Endvidere skrev han »Maleren Eckersbergs Levned og Værker« (1872) og en Monografi af H. V. Bissen (1898). 1883 havde han efterfulgt Jul. Lange som Kunstakademiets Sekretær og Bibliotekar, hvilke Stillinger han sad inde med til sin Død.

Som Kritiker og æstetisk Forfatter har W. ikke ydet det betydelige, han stod helt i Skygge for Jul. Lange. Et Par arkitekturhistoriske Enkeltstudier («Hvem har bygget Frederiks Hospital», i »Architekten«, I, 1898—99, og »En Bygning af Harsdorff i Trondhjem«, sst., III, 1900—01) har dog en vis Værdi ud over Øjeblikket. Et virkelig fortjenstfuldt Arbejde, der sikrer hans Navn mod Forglemmelse, er derimod hans »Dansk Kunstnerlexikon« (1877—78), der udkom i en stærkt øget 2. Udgave 1896—97 under Titlen »Nyt dansk Kunstnerlexikon«, I—II. Dette i saglig Henseende overordentlig solide Værk er opbygget paa et fyldigt Materiale af Ekscerpter, ogsaa af arkivalske Kilder, og paa talrige personlige Meddelelser fra dalevende Kunstnere. Som Enkeltmands Arbejde er det en Bedrift af Rang. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1892. — Maleri af Const. Hansen 1856 (Studie til Loke) (Fr.borg). Portrætteret paa sammes Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (sst.). Maleri i Familieceje. Blyantstegninger.

W. Schorn: Fra gamle Skuffer, 1906, S. 138. A. F. Kriegers Dagbøger, IV, 1921, S. 310; VI, 1925, S. 78. Th. Hauch-Fausbøll: Personalthist. Saml., I, 1906, S. 415.

Christian Elling.

Weile, Christen Ostensen, —1650—, juridisk Forfatter.

Om C. O. W.s Liv vides meget lidt. Han omtaler selv, at han har tjent Brødrene Jørgen, Christoffer, Sivert og Frederik Urne — formodentlig som Skriver. Jørgen Urne ejede Hovedgaarden

Alslevgaard i Alslev Sogn, Fakse Herred, og det var sandsynligvis ved hans Protektion, at C. O. W. blev udnævnt til Herredsfoged i Fakse Herred, en Stilling, han beklædte i seks Aar. 1633 nævnes han som Bidragyder til Oprettelsen af en Skole i Fakse. Senere blev han Raadmand i Roskilde, og 1641 ansøgte han om og fik Privilegium paa Trykningen og Forhandlingen af et »Glossarium Juridico-Danicum«, der udkom s. A. Oprindeligt var det blevet til paa Grundlag af Blasius Ekenbergers Repertorium med Forfatterens personlige Behov for Øje; men paa Opfordring af forskellige interesserede lod han det trykke, og det fik en saadan Udbredelse, at han allerede 1650 kunde søge om Privilegium til at udsende en ny forøget Udgave (»Glossarium Juridicum Danico-Norvegicum«, 1652; 3. Udgave udkom 1665). Med dette Værk, der indeholder Forklaringer af de i den dagældende Ret forekommende juridiske Termini, har C. O. W. sikret sig en respektabel Plads inden for den ældre danske juridiske Litteratur, og mange af de Misforstaaelser, han gør sig skyldig i, delte han med sin Samtid. Ved Udarbejdelsen af Bogen bistodes han desuden af Professor Claus Plum (s. d.), der ifølge Fortalen skal have haft »stor Besværing den at rette og korrigere«. Ophævelsen af den ældre Lovgivning ved Udstedelsen af Danske Lov gjorde ikke Glossaret overflødigt, idet Danske Lov i vidt Omfang havde bevaret gamle vanskelig forstaaelige Retsudtryk, og endnu efter Midten af det 18. Aarhundrede haves Vidnesbyrd om dets Anvendelse i Praksis, ja, endog en Forfatter som Kofod Ancher erkender med Taknemmelighed sin Gæld til C. O. W.s Værk. — Stik 1652 (Titelbladet til »Glossarium Juridicum«).

Peder Kofod Ancher: En Dansk Lov-Historie, I, 1769, S. 220—28. Kirkeh. Saml., 4. Rk., I, 1889—91, S. 709, 716, 720.

Stig Juul.

Weimann, Wilhelm Hartvig Otto, 1868—1942, Forretningsmand, Minister. F. 28. Nov. 1868 i Odense, d. 1. Juli 1942 paa Davrup Hovedgaard ved Jyderup, Urne paa Odense Kgd. Forældre: Købmand Frederik Christian Johann W. (1827—99) og Sophie Margaretha Johanne Seedorff (1838—1908). Ugift.

W. blev Student 1885 fra Odense og tog juridisk Embedseksamen 1892. Som Student havde han en Tid været i Handelslære i Kiel, og efter sin Embedseksamen knyttedes han til Ledelsen af Faderens store Eksportforretning i Skind, men han brød dog ret hurtigt med den rent praktiske Side af Købmandsgerningen. 1897 blev han Overretssagfører, og s. A. indtraadte han i Konsulatsvæsenet, idet han blev udsendt dansk Vicekonsul i Chicago. Siden var han

fungerende Konsul i New York, og 1901 blev han Generalkonsul i Hamburg. I disse forskellige Stillinger gjorde han sig fordelagtigt gældende og vandt et saa godt Navn inden for danske Handelskredse, at han var paa Tale som Ministeremne — eller Departementschefemne — allerede ved Handelsministeriets Oprettelse 1908. Det blev dog ikke til noget i denne Omgang, men da det første Ministerium Zahle dannedes Okt. 1909, indtraadte W. i dette som Handelsminister og overtog nogle Maaneder efter yderligere Trafikministerportefeullen. Som Minister var W. en dygtig Administrator, men nogen væsentlig Indsats øvede han ikke i dette Ministeriums korte Levetid, selv om han gjorde et stort Arbejde for at faa gennemført Forslaget om Storstrømsbroen. 1910 forsøgte han uden Held Valg til Folketinget i Kbh.s 1. Kreds som radikal Kandidat og afgik Juli s. A. med det øvrige Ministerium. — Efter sin Gæsteoptræden paa den politiske Arena søgte W. atter udenlands. Han blev 1911 Bestyrer af Ø. K.s Virksomheder i Siam og 1913 Direktør i Selskabet stadig med Bopæl i Bangkok. 1914 vendte han paa Grund af Klimafeber hjem til Danmark, hvor han indtraadte i Bestyrelsen for Det Store Nordiske Telegraf-Selskab, og da han her blev opfordret til at overtage Formandsposten efter Kammerherre Edouard Suenson, udtraadte han af Ø. K. Paa denne betydelige Post virkede W. 22 Aar, idet han traadte tilbage i Juni 1938, kort før han fyldte 70 Aar. Han viste saavel meget repræsentative Evner som Smidighed og Forhandlingsdygtighed under de mange vigtige Konferencer med udenlandske Myndigheder og Regeringer, hvorimod han ved de Lejligheder, hvor han tog Del i den offentlige Polemik inden for Landets Grænser, kunde optræde noget uovervejjet. Han sad i Bestyrelsen for De forenede Papirfabrikker fra 1915 og var Formand 1923—37. Under den forrige Verdenskrig var han Formand for Jernbaneraadet og for Dansk Kulbureau. Efter sin Fratræden som Formand i Store Nordiske — hvor han i øvrigt fortsatte i Bestyrelsen — købte W. Davrup Hovedgaard, hvor han henlevede sine sidste Aar ivrigt optaget af Godsets Drift.

Politiken 18. Okt. 1909, 20. Maj 1910, 2. Juli 1942. Børsen 28. Nov. 1918, 20. Marts og 4. April 1937, 2. Juli 1942.

P. Koch Jensen.

Weinschenck, Frederik Vilhelm (Friderich Wilhelm), 1802—68, Landmand. F. 8. Okt. 1802 i Kbh. (Frue), d. 8. Febr. 1868 paa Gunderupgaard, begr. i Strandby. Forældre: Adjunkt ved Metropolitanskolen, senere Sognepræst, sidst i Skelby og Gunderslev Georg Frederik W. (1772—1830, gift 2° 1807 med Anna

Margrethe Linnet, 1781—1857) og Karen Bierum (ca. 1776—1807). Gift 1° 17. April 1827 i Strandby med Cecilie Gleerup Kierulf, f. 25. Nov. 1809 paa Gunderupgaard, d. 25. Febr. 1845 sst., D. af Proprietær Iver K. (1760—1826, gift 2° 1811 med Anna Margrete Rommedahl, 1783—1855) og Cecilie Sørensdatter Gleerup (1770—1809). 2° 16. Maj 1846 i Strandby med Inger Cecilie Kirstine Kierulf, f. 26. Marts 1808 paa Gunderupgaard, d. 3. Sept. 1874 sst., Søster til 1. Hustru.

W.s Fader blev 1812 Sognepræst i Krummerup ved Næstved, han var interesseret i Landbrug og Forfatter af landøkonomiske Afhandlinger. W. voksede saaledes fra Tiaarsalderen op paa Landet. Han uddannedes ved Landbruget og blev Forvalter hos Gods-ejer Carl Neergaard, der hjalp ham frem. 1827 forpagtede han af sin Svigerfader Gunderupgaard i Vesthimmerland, og 1832 købte han Gaarden, hvis tilhørende Bøndergods han frasolgte 1842. Han opdyrkede og merglede udstrakte Arealer af raa Jord, kultiverede Enge og Moser, anlagde 1852 et stort Dampbrænderi, hvorefter han kunde udvide Besætningen og yderligere forøge Gaardens Produktion, og hans veldrevne Landbrug gjorde ham kendt som Foregangsmand. I sine yngre Aar drev han en meget omfattende Hestehandel, og med den usædvanlige Dygtighed, han erhvervede som Hestekender, i Forbindelse med hans levende Interesse for Sagen fik han en betydelig Indflydelse paa Hesteavlens særlig i Jylland i 1840'erne og 50'erne, da man forsøgte at forbedre Landracen ved Krydsning med Halvblod. W. var ivrig Krydsningstilhænger, og det skyldtes navnlig ham, at Regeringen 1843 valgte at indkøbe Yorkshirehingste til Oprettelse af et nyt Landstutteri. W. blev raadgivende for Landstutteriets Direktion og beskikkedes 1844 og 1845 til at medvirke ved Indkøb af Hingste i England. Takket være hans Sagkundskab lykkedes de første Indkøb godt, men man fulgte ikke hans Plan om tillige at indføre Hopper, saaledes at man i Fremtiden inden for Landets Grænser og under egen Ledelse kunde fremskaffe det ønskede Avlsmateriale, og han deltog ikke i den følgende Tids mindre vellykkede Indkøb i England. I et Skrift »Bemærkninger ved Hr. Kammerherre, Landstuttmester v. Bardenfleth's Erklæring . . .« (1848) har han udførligt redegjort for sit Syn paa Landets Heste- og Kvægavl. 1852 blev han Medlem af den ved Husdyrloven s. A. oprettede Stutterikommission og støttede ogsaa her saavel som ved Landmandsforsamlingerne og i Landbrugspressen den fortsatte Krydsningsavl. Endnu 1859 førte han i »Ugeskrift for Landmænd« (VIII, S. 169—74) et Forsvar for Forædlingen ved Hjælp af Yorkshire-

hingste, men Kritikken havde da under Ledelse af Professor F. V. A. Prosch faktisk faaet Overtaget i Kampen om Hesteavlens Ledelse, og ved Husdyrloven 1862 ophævedes Landstutterriet og Stutterikommissionen, efter at selv W. havde været med til at anbefale, at Landhesteracen for Fremtiden skulde bevares og udvikles ved sig selv. Eftertiden har været haard i sin Dom over Krydsningsperioden, og W. har faaet sin Part af Kritikken (se J. Jensens nedennævnte Bog), men det anerkendes, at han ved sin Sagkundskab og praktiske Dygtighed ragede op blandt Samtidens Hippologer. — 1846 deltog han som Suppleant i Stænderforsamlingen i Viborg, og han var Medlem af Aalborg Amtsraad.

Ugeskrift for Landmænd, 3. Rk., V, 1868, S. 189 ff. J. Jensen: Hesten, i Det danske Landbrugs Historie, III, 1924—32, særlig S. 78—105.

Aksel Milthers.

Weinwich, Niels Henrich, 1755—1829, Litterat. F. 3. Maj 1755 paa Holmegaard i Mandal, d. 2. Maj 1829 i Kbh. (Petri), begr. sst. (Petri Kgd.). Som hans Forældre anføres: Lagmand i Kristianssand, Justitsraad Jacob W. (d. 1763) og Catharina Maria Paludan (d. 1757). Gift 22. Aug. 1788 paa Gjorslev med Anna Maria Møller, f. 14. Febr. 1759, d. 12. Jan. 1835, D. af Sognepræst i Store Hedinge Thomas Møller (1721—89, gift 2° 1772 med Ellen Rasmussen) og Else Marie Hansdatter (1719—71).

Om W.s Afstamning har der været rejst Tvivl. Efter en udo-kumenteret Familietradition var han Søn af Naturhistorikeren O. F. Müller og en fornem Dame, og han arvede efter Testamentet hans Hus i Kbh. og hele hans Indbo, ligesom Müller paa forskellig Vis støttede ham; han opdroges i Norge og blev 1773 Student fra Seminarium Fridericianum i Bergen. I Kbh. arbejdede han med historiske Studier, og under Paavirkning af Langebek udgav han allerede 1776 »Historiske Efterretninger om Stevns Herred« (ny Udg. 1798). N. A. knyttedes han som Medarbejder til Redaktionen af Videnskabernes Selskabs Danske Ordbog, hvilken Post han indehavde til 1788, dog uden netop at indlægge sig Berømmelse paa dette Felt. Molbech kalder ham doven og hans Arbejde skødesløst, smagløst og ukritisk. Samtidig virkede han som Oversætter af Dramaer og Syngespil og udgav 1787 paa Dansk Formeys »Begyndelsesgrunde til de skønne Videnskaber«. 1777—78 var han med Sandvig og Birch Udgiver af »Nye kritiske Tilskuere«. I det hele virkede han gennem hele sit Liv som Bidragyder til forskellige Tidsskrifter med mindre Afhandlinger af historisk og æstetisk Art og skrev en Del Smaadigte, og han var Forfatter til en Del af

»Danske Atlas«, Bd. VII om Sønderjylland (1781). 1786 fik han en Embedsstilling, idet han blev Kopist ved og kort efter Medlem af Det kgl. genealogiske og heraldiske Selskab og virkede som dets ivrige Sekretær fra 1800 til 1810, da det sloges sammen med Danske Selskab til den nordiske Histories og Sprogs Forbedring. 1805 kom han i Hoffets Tjeneste som litterær Medarbejder og Bibliotekar ved Kronprinsens civile Departements-Contoir, hvad der 1808 medførte hans Ansættelse som Kongens Haandbibliotekar. Da den portræthistoriske Samling paa Fr.borg 1812 skulde oprettes, satte Frederik VI. W. ind i Kommissionen for denne Sags Ordning, tilsyneladende mod Overhofmarskal Hauchs Indstilling, men med den Motivering, at han i særlig Grad havde givet sig af med ældre dansk Kunst. Arbejdet synes ikke at have været gnidningsløst; i hvert Fald spillede W. en ret passiv Rolle, selv efter at J. C. Spengler var fratraadt og hans anden Kollega Abraham Kall var død; der kom først fornyet Liv i Sagen, efter at Vedel Simonsen 1822 var traadt til. Men W.s Arbejde med ældre Malerkunst, som vel var affødt af hans Tilknytning til Sandvig, resulterede ikke blot i nogle Afhandlinger om Kunst, bl. a. om Maleren Toussaint Gelton, men ogsaa i ræsonnerende Kataloger over den Moltke'ske Malerisamling, som han synes at have ledet (1818), og over de F. C. Bugge'ske (1824) og Bodendick'ske (1825) Samlinger. Mest er hans Navn bevaret ved to Kunstnerleksikoner, som han skrev. 1811 udgav han med kgl. Understøttelse »Maler-, Billedhugger-, Kobberstik-, Bygnings- og Stempelskiærer-Kunstens Historie under Kongerne af det oldenborgske Huus« og 1829 »Dansk, Norsk og Svensk Kunstner-Lexicon«. W.s Arbejder er ret ukritiske og overfladiske. Alleerede Samtiden kritiserer hans Mangel paa Overblik og fast Orden i sine Arbejder. Han var aabenbart en Dilettant, der var bundet til det indsamlede Arkivstof, som han noget kritikløst gengav. Han skildres som forfængelig og meget selvbevidst, og ved Arven efter O. F. Müller synes han at have faaet Midler, som sikrede ham en Livsførelse efter sit Ønske. Hans efterladte Manuskripter og Samlinger blev ligesom Müllers Papirer averterede til Auktion efter hans Død. — Virkelig Kammerassessor 1805. Virkelig Justitsraad 1811. Etatsraad 1826. — Maleri af Niels Hagelberg 1813 (Fr.borg). Blyantstegning (sst.).

O. Andrup: Den kongelige Samling paa Rosenborg, I, 1933, S. 32 f. C. Molbech: Videnskabernes Selskabs Historie, 1843, især S. 102. E. C. Werlauff: Det kgl. Danske Selskab, 1847. K. L. Rahbeks Erindringer, V, 1829, S. 326. Messenger franç. du Nord, 1825, S. 332 f., 570 f. Personalthist. Tidsskr., 11. Rk., II, 1941, S. 219, 227.

O. Andrup.

Weis. Af Slægterne W. skal her nævnes en Læge- og Embedsmandsslægt, der føres tilbage til Gæstgiver i Itzehoe Hans Heinrich W., hvis Søn Købmand sst. Hans Heinrich W. (1697—ca. 1760) var Fader til Gæstgiver Jürgen W. (f. 1734), af hvis Sønner skal nævnes Postmester i Hobro Lambert Friedrich W. (1770—1815) — Bedstefader til Kontorchef ved D. S. B. Frederik Theodor Vilhelm W. (1850—1920) — og Distriktskirurg i Aarhus Ernst Peter W. (1776—1845), der var Fader til nedenn. Departementschef, Etatsraad Carl Mettus W. (1809—72), til Overretsassessor, Etatsraad Ernst Marcus W. (1807—73), til Stiftsfysicus i Aarhus, Etatsraad Hans Christian W. (1811—82) — af hvis Børn skal nævnes Clara Maria W. (1845—1934), der ægtede Overlæge, Professor, Dr. med. Carl Georg Gædeken (1832—1900, s. d.), og Overlæge Christian W.-Hoff-Rosencrone (1850—1916) til Stamhuset Rosendal ved Bergen — og til cand. polyt. Andreas Severin W. (1815—89) til Aarslevgaard, hvis Søn Entomologen, Proprietær Holger W. (1854—1933) var Fader til Eva Judithe W. (f. 1890), gift med Højesteretsdommer Asbjørn Drachmann Bentzon (f. 1887). Ovenn. Departementschef Carl Mettus W. (1809—72) var Fader til nedenn. Departementschef Andreas Peter W. (1851—1935), hvis Datter Michala Johanne W. (f. 1899) var gift med Komponisten Jørgen Bentzon (f. 1897), og til Lektor ved Metropolitanskolen August W. (1853—1921), hvis Søn er Komponisten, Organist Flemming W. (f. 1898).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1190—93. [Y. Ammitzbøll:] Meddelelser om familien Ammitzbøll og descendenter, 1902, S. 34 ff.

Albert Fabritius.

Weis, Andreas Peter, 1851—1935, Embedsmand. F. 30. Okt. 1851 i Kbh. (Frbg.), d. 8. Sept. 1935 i Gentoftte, begr. sst. Forældre: Departementschef, Justitsraad, senere Etatsraad C. W. (s. d.) og Hustru. Gift 1. Juni 1897 i Gentoftte med Helga Marie Klein, f. 25. Marts 1877 i Kbh. (Matth.), D. af Overretssagfører Harald Ditlev K. (1843—1908) og Julie Lovisa Dahl (1851—1921).

W. blev Student 1871 fra Schneekloths Skole og juridisk Kandidat 1877. Han var selv i udpræget Grad kunstnerisk begavet, og i hans Fædrenehjem var der de bedste Muligheder for at pleje og udvikle kunstneriske Interesser, baade inden for Musikkens og inden for den bildende Kunsts Verden. 1879 blev han ansat som Assistent i Kultusministeriet, og i dette Ministerium, hvor han i Tidens Løb gennemgik alle Tjenestemandsgaderne, indtil han

sluttede af som Departementschef, fik han gennem Aarene rig Lejlighed til at arbejde for Kunsten. Hans afgørende Indsats faldt da ogsaa paa dette Omraade. Ganske vist overflyttedes han, der 1888 var avanceret til Fuldmægtig, ved sin Kontorchefudnævnelse 1892 til Skolekontoret, men hans Forbindelse med Kunsten blev stadig opretholdt. 1909 overtog W. Stillingen som kst. Chef for Det kgl. Teater og Kapel, en Stilling, som han beklædte til Sommeren 1913, og fra 31. Juli 1911 fratraadte han i Ministeriet, men kom allerede fra 1. Okt. 1912 igen i Stilling der, idet det overdroges ham at varetage Departementschefsforretningerne for 3. Kontors Forretningsomraade (de højere Skoler, de højere Lærestalter, Videnskab og Kunst), og efter at Kultusministeriets Deling i et Kirkeministerium og et Undervisningsministerium var blevet gennemført, blev 1917 den midlertidige Departementschefsordning gjort endelig ved Oprettelsen af et nyt Departement, hvis Chef W. var til sin Afgang fra Ministeriet 1921. Afgangen fra Ministeriet betød dog ikke, at han forlod Administrationen af de kunstneriske Omraader. En af Ministeriet nedsat Kommission, for hvilken han var Formand, havde stillet Forslag om en Nyordning af Kunstakademiets Forhold, derunder Oprettelse af en Administratorstilling ved Akademiet. Denne Stilling overtog W., og den beklædte han lige til 1933.

Ved sin Overgang til Skolekontoret 1892 kom W. med i hele Forarbejdet til den store, nye Lovgivning for Folkeskolen (Skolelovene af 24. Marts 1894), og hans Arbejde paa dette Omraade, ikke mindst med Moderniseringen af det gamle og indviklede Lønningssystem for Lærere, nævnes med megen Respekt. Hans Virksomhed for Bibliotekssagens Udvikling (Folkebibliotekerne) bør ogsaa nævnes ligesom hans Arbejde for det videnskabelige Omraade, Lærestalernes og de studerendes Kaar. Men først og fremmest gjorde dog hans Interesse for og Indsigt i Kunstens forskellige Grene sig gældende. W. var levende interesseret i Musik; han var en Tid Musikanmelder og blev 1910 Kultusministeriets Repræsentant i Det kgl. danske Musikkonservatoriums Bestyrelse, og baade i og uden for Hjemmet bevarede han hele sit Liv igennem Forbindelse med Musikken. Tiden som Teaterchef stod utvivlsomt for ham selv som en af de særlig interessante Perioder i hans Liv. Han arbejdede her sammen med Dr. Karl Mantzius som kunstnerisk Direktør, og navnlig den første af Sæsonerne fik et straalende Forløb. I denne Forbindelse er det naturligt at anføre W.s Arbejde for Dobbeltscenedriftens Indførelse ved Etablering af en Talescene. Men i ganske særlig Grad har han været med i

Arbejdet for den bildende Kunst. Han var 1880—88 Assistent i Kobberstiksamlingen ved Statens Museum for Kunst. Han havde personlig nær Tilknytning til en Række af de Personer, der som Kunstnere eller Kunstelskere prægede denne og den efterfølgende Tid; blandt disse maa nævnes Jul. Lange og især Carl Jacobsen, som han arbejdede nær sammen med og raadede og bistod ved forskellige af hans Dispositioner. W. var saaledes Medlem af Komiteen til Ordningen af Ny Carlsberg Glyptoteks Bygnings- og Bestyrelsesforhold, Medlem af (nogle Aar Formand for) Bestyrelsen for Glyptoteket, Medlem af Ny Carlsbergfondets Direktion. Han var Medlem af en Kommission om Kunstmuseets Bygningsforhold, han var Formand for den Hirschsprungske Samlings Bestyrelse og virksom for denne Samlings endelige Ordning som et Led i Statens Samlinger, og ogsaa i andre Kunstbestyrelser havde han Sæde. Virksomheden for Det kgl. Akademi for de skønne Kunster er nævnt foran.

W.s Liv viser en lykkelig Forening af Evner og Interesser med de Omraader, han kom til at arbejde paa. Baade i sin Virksomhed her hjemme og paa adskillige Rejser fik han Lejlighed til at dyrke og uddybe disse Interesser. Rejserne foretoges ofte under meget beskedne ydre Former, men paa en Maade, der gav Lejlighed til at se baade Natur og Kunst. Han var de »skønne Kunster«s Mand. Selv i høj Grad sagkyndig, men med en indgaaende Orientering i alle Kunstens Tidsaldre, der i Forbindelse med en vis Kølighed i Indstillingen over for Problemerne samt den administrative Træning værnede ham mod Ensidighed, var han i en Aarrække den selvskrevne Førstemand i Statsadministrationen i de Kunsten omfattende Afdelinger. I sin Administration var han i øvrigt personlig nærmest tilbageholdende, men med betydelig Forstaaelse for Særforhold, der ikke lader sig indordne under en principfast Gennemførelse af en Normalregel. Hans Tid var først og fremmest Tiden omkring Aarhundredskiftet og Aarene derefter. De nye Problemer, som Udviklingen omkring og efter Slutningen af Verdenskrigen førte frem, overlod han gerne sine Medarbejdere at løse; de laa ogsaa delvis uden for hans særlige Interesseomraade. Kunsten var og blev det, denne særprægede Mand inden for dansk Administration var nært forbundet med.

R. 1894. DM. 1901. K.² 1912. K.¹ 1919. F.M.G. 1927. — Selvportræt (Familieeje). Malerier af Const. Hansen ca. 1872, af P. S. Krøyer 1888 (Privateje; forhen hos Johan Hansen) og af E. Zeuthen 1927 (Ny Carlsbergfondet). Tegning af Eilif Petersen (Fr.borg). Portrætteret paa P. S. Krøyer: Selskab paa Ny Carls-

berg 1888 (Glyptoteket; Skitse hos Ny Carlsbergfondet) og paa Jul. Paulsen: Komiteen for Opførelsen af en Bygning for Ny Carlsberg Glyptotek 1905 (Glyptoteket). Herme af Utzon-Frank 1923 (ligesaa). Buster af L. Brandstrup 1930 (ligesaa), af Knud Nellemose 1929 (Privateje) og af C. Martin Hansen 1926.

Ill. Tid. 7. Febr. 1909. P. Købke: Breve fra Julius Lange, 1902, passim. Carl Jacobsen: Ny Carlsberg Glyptoteks Tilblivelse, 1906, passim. Joh. Steenstrup: Carl Jacobsens Liv og Gerning, 1922, passim. Ny Carlsbergfondet og dets Virksomhed 1902—27, 1927, passim. Berl. Tid. 9. Sept. 1935. Politiken 25. Aug. 1943.

Andreas Møller.

Weis, Carl Mettus, 1809—72, Departementschef. F. 9. April 1809 i Aarhus, d. 18. Jan. 1872 i Valby (Frbg.), begr. paa Frbg. (Solbjerg). Forældre: Distriktskirurg Ernst Peter W. (1776—1845) og Marie Christine Bolette Marcussen (1786—1821). Gift 28. Nov. 1849 i Kbh. (Frue) med Angelica Marie Schönheyder, f. 20. Aug. 1829 paa Asmild Kloster, d. 3. Sept. 1875 i Valby (Frbg.), D. af surnummerær Assessor i Landsoverretten i Viborg, senere By- og Raadstueskriver i Odense, Etatsraad Frederik August S. (1801—72) og Maren Bruun (1797—1886).

W. blev Student 1826 fra Aarhus og spillede i de følgende Aar en ikke ringe Rolle i Studenterforeningens Liv. 1831 blev han cand. jur. og kom 1834 ind i Danske Kancelli som Volontør; 1839 blev han Auditor i Armeen, s. A. Kancellist og foretog derefter (til 1842) med offentlig Understøttelse en Udenlandsrejse, hvor han studerede baade Jura og Musik. 1843 blev han Fuldmægtig i Kancelliet, fik s. A. Tilladelse til at holde retsfilosofiske Forelæsninger ved Universitetet og udnævntes 1847 til Departementssekretær og Kontorchef i Kancelliets 1. Departement. Da Ministerierne afløste Kollegierne, blev han Departementschef i Kultusministeriets 1. Departement og var 1853—59 tillige fungerende Departementschef for Kunstanstaltens Anliggender. 1853 blev han Medlem af og 1854 Sekretær i Kommissionen til Kirkeforfatningens Omordning. — W. var efter Orla Lehmanns Udsagn den originaleste af fire originale og musikalske Brødre, et fint Hoved og selvstændig Tænkter; han hørte til den Del af Datidens begavede Ungdom, der havde faaet sin æstetiske og filosofiske Opdragelse hos J. L. Heiberg, Hegel'sk Aand og Hegel'ske Synsmaader prægede ogsaa W.s retsfilosofiske Forfatterskab (Afhandlingerne »Nogle Bemærkninger om Retsphilosophien og det positiv Rette i deres Forhold til hinanden« (Juridisk Tidsskrift, XXVII, 1836), »Om Statens historiske Udvikling« (J. L. Heibergs »Perseus« Nr. 2, 1838), og

»Staten og dens Individuer, Indledning i Retsvidenskaben« (1845)); en Virksomhed i Universitetets Tjeneste har vistnok oprindelig ogsaa været hans Maal. Om hans administrative Virken udtaler Orla Lehmann, at han styrede de ham underlagte Sager med en »uden Tvivl noget overdreven Sindighed«. — Virkelig Justitsraad 1849. Virkelig Etatsraad 1852. — R. 1851. DM. 1860. — Maleri af J. V. Gertner ca. 1850 (Familieej), af J. Roed 1857 og af W. Marstrand 1844 (Aarhus Museum). Buste af H. V. Bissen 1861 (Kunstmuseet). Stylografi af W. Marstrand 1845.

Fædrelandet 20. og 31. Jan. 1872. Berl. Tid. 29. Jan. s. A. Dagbladet 6. Marts s. A. H. C. A. Lund: Studenterforeningens Historie 1820—1870, I, 1896, passim. Orla Lehmann: Efterladte Skrifter, I, 1872, S. 74.

A. Falk-Jensen.

— Sin store Kærlighed til *Musik* arvede W. uden Tvivl fra Faderen. Denne ytrede ved sit Ægteskab som sit højeste Ønske at faa fire Sønner, der kunde danne en Strygekvarter. Ønsket gik i Opfyldelse, og W. blev Primarius i Kvarterten, der skal have udmærket sig ved et fortrinligt Sammenspil, ligesom han og Broderen, Overretsassessor *Ernst W.* (1807—73), en udmærket Amatørcellist, var blandt Stifterne (1836) og de ledende Aander i Musikforeningens første Periode. Sin Fritid anvendte W. ligesom Broderen, Møllejejer *Andreas W.* (1815—89) til baade praktisk og teoretisk at studere Strygeinstrumenternes Natur og Væsen. Frugten heraf blev en lang Række noget groft, men af udsøgt Materiale udformede Violiner, Bratscher og Violonceller af ikke ringe Klangkvalitet (Instrumenter ogsaa af *Andreas W.* i Musikhistorisk Museum i Kbh.) og det lille Skrift »Om Violiner og deres Bygning« (1861), tilegnet hans afdøde Ven Koncertmester Wexschall (s. d.) og den i Altona fødte, musiklærde Bibliotekar S. W. Dehn i Berlin.

Breve fra og til Chr. Winther, udg. af F. L. Liebenberg, 1880. Musikforeningens Festskrift, I—II, 1886. Angul Hammerich: Musikhistorisk Museum, beskrivende ill. Katalog, 1909, tysk Udg. 1911.

S. A. E. Hagen (*Nils Schiørring**).

Weis, Frederik Anton, 1871—1933, Plantefysiolog. F. 28. Nov. 1871 i Beder, d. 12. Juli 1933 paa Frbg., Urne paa Frbg. Kgd. Forældre: Slagter, Kreaturhandler Jørgen Peter W. (1833—90) og Jensine Severine Jensen (1840—1906). Gift 1° 25. Aug. 1899 i Kbh. med Forfatterinden Palline Kirstine Margrete Bagger, f. 9. Marts 1868 paa Aalstrup, Landet Sogn (gift 2° ca. 1914 med ungarsk Journalist og Forfatter Eugen Zecaresch; Ægteskabet

opløst), D. af Forpagter David Birch B. (1838—1920, gift 2° 1881 med Anna Louise Iversen, 1846—1929) og Ovidia Lützen (1841—75). Ægteskabet opløst. 2° 31. Dec. 1912 i Kbh. (Christians) med Karen Klubien, f. 16. Marts 1880 i Kbh. (Holmens) (gift 1° 1902 med Fuldmægtig, senere Direktør i De private Assurandører Jens Christian Juulsgaard Hvidt, f. 1876, gift 2° 1913 med Olga Pauline Meyer, f. 1880), D. af Højesteretsadvokat A. K. (s. d.) og Hustru.

W. blev Student 1890 fra Aarhus og begyndte straks at studere Naturhistorie med Plantefysiologi som Speciale med Professor Rasmus Pedersen som Lærer. 1897 tog han som den første Magisterkonferens i denne Disciplin, og n. A. blev han ansat som Assistent ved Carlsberg Laboratoriets kemiske Afdeling, hvor han var til 1905, og hvor han udarbejdede sin Doktordisputats »Studier over proteolytiske Enzymer i spirende Byg« (Malt) (Medd. Carlsberg Lab., V, 1903). 1903 studerede han ved Institut Pasteur i Paris og ved Sorbonnens botaniske Laboratorium i Fontainebleau samt hos Professor Beyerinck i Delft, og 1904 hos Professor Freudenreich i Liebfeld ved Bern. 1904 blev han Docent i Bakteriologi, 1905 efter Wilh. Johannsen Professor i Plantefysiologi ved Landbohøjskolen. — W.s ældste videnskabelige Arbejder er kemisk-biologiske som hans Disputats og handler om Bakterier. Sammen med Johs. Schmidt udgav han 1899—1901 den meget benyttede Bog »Bakterierne« (I—III), og tidligt fik han Interesse for Jordbunds bakterierne, hvorom han i Afhandlingen »Bakterielivet i Jordbunden og dets Betydning for Landbruget« (Tidsskr. f. Landbr. Planteavl, XII, 1905) gav en større Offentlighed den første indgaaende Underretning. Hans følgende videnskabelige Arbejder er overvejende biokemiske Undersøgelser af Skov- og Hedejord, og de bragte vidtrækkende Resultater. Omkring 1905 begyndte han et Samarbejde med Kammerherre P. E. Müller, der varede til dennes Død 1926. Deres Resultater er meddelt i tre Afhandlinger med Fællestitlen »Studier over Skov- og Havejord« (Det forstl. Forsøgsvæsen, I—III, 1905—13), hvori W. bl. a. paaviste, at der i Skovjord foregaar en Dannelse af Salpetersyre. I en anden sst., IV, 1915 trykt Afhandling har han sammen med C. H. Bornebusch undersøgt Bakterieflooraen i danske Skove. 1920 fremsatte W. et Forslag til Gødskning i Skoven, og det blev taget op af Dansk Skovforening, som 1921 nedsatte et Udvalg med W. som Forsøgsleder, der skulde planlægge en tiaarig Forsøgsrække, fra 1924 i Samarbejde med Hedeselskabet. Om Forsøgenes Resultater har W. givet Meddelelser i otte Afhandlinger i »Dansk Skovforenings Tidsskrift« 1921—29.

Den nøjere Forbindelse med Hedeselskabet førte ham ind paa en Fortsættelse af P. E. Müllers Studier over Hedejorder ved Anvendelse af nye Undersøgelingsmetoder, især kolloidkemiske. Han paaviste derved, at Alen indeholder betydelige Mængder af Kvælstof, og han fremsatte den Hypotese, at dette maatte kunne komme Kulturplanter til Nytte ved efter Dybdepløjning at blande Alen med de overliggende Lag af Blegsand og Lyngskjold og derefter tilsætte Kalk; ved denne Metode maatte ellers hidtil uopdyrkede Hedearealer med Fordel kunne omdannes til Agerland. Hans vigtigste Publikationer om dette Emne, »Fysiske og kemiske Undersøgelser over danske Hedejorder«, er trykt i Vid. Selsk. Biol. Medd., VII, Nr. 9, 1929, og X, Nr. 3, 1932. Hans Ideer blev prøvet i større Stil af Godsejer, Dr. K. A. Hasselbalch, som viste, at de kan praktiseres med økonomisk Fordel (se Naturens Verden, XVII, 1933, S. 193 f.), og er siden taget op af mange Hededyrkere.

W. havde let ved at skrive, ogsaa for det store Publikum, og talrige er de populære Afhandlinger om forskellige Emner, han fik trykt. Hans største Arbejde af denne Art er det store Værk »Livet og dets Love« (1911, ny stærkt forøget og moderniseret Udg. 1923), hvori han har givet den første originale, danske Fremstilling af den almindelige Biologi, hvis vældige Stof er ordnet paa en for Almenheden særdeles fortræffelig Maade og vidner om W.s omfattende Videnskabshorisont. W. var en Kampnatur, der med betydelig Kraft forfægtede sine Anskuelse over for den Modstand, han oftere mødte, ikke blot paa det videnskabelige, men ogsaa paa andre Omraader. Fra sin tidlige Ungdom var han yderliggaaende radikal og tog ivrigt Del i Studentersamfundets Diskussioner. Han var Medstifter og i nogle Aar Formand for Diskussionsklubben Frisindet Ungdom, og i en halv Snes Aar var han en meget virksom Formand for Landsforeningen Den personlige Friheds Værn, hvor han i Skrift og Tale kraftigt modarbejdede Afholdsforeningernes Agitation for absolut Alkoholforbud. Hans Idealisme førte ham 1916 til at indtræde som aktiv Deltager i Fords mislykkede Fredsekspedition. Under den politiske Krise 1920 brød han med det radikale Parti efter nogle heftige Sammenstød med Ove Rode, men hans Forsøg paa under Aprilvalget at spille en politisk Rolle faldt uheldigt ud, og siden tog han ikke mere Del i Politik.

R. 1920. DM. 1930. — Maleri af Michael Ancher ca. 1911 (Familieej). Buste af V. Gustafson 1920. — Mindesten med Relief af Toto Hasselbalch, f. Hagemann, paa Tirsbjerg Banke 1934.

Carl Christensen: Den danske botaniske Litteratur 1880—1911, 1913, S. 175—78. Samme for 1912—39, 1940, S. 48—52, med Litteraturhenvisninger.

Carl Christensen.

Weise, Samuel Simon, d. 1757(?), Musiker. D. 1757(?). Forældre: Kantor ved Citadelskirken Christian W.(?) (d. 1715) og N. N. Gift (før 1728) med Anne Kirstine.

Om W.s Liv vides kun meget lidt. 1728 benævnes han »Instrumentist og Laquerer«, og 1743 efterfulgte han den brat afsatte C. A. Thielo (s. d.) som Organist ved Kastelskirken, en Stilling, han beklædte til 1756. Han har tillige været Lærer i Klaver- og Harpespil og har mulig ogsaa været søgt som Tegnelerer. Hans Navn er dog først og fremmest bevaret ved en lille Samling Viser »Det danske syngende Nympe-Chor«, der kom 1753. Den bærer Betegnelsen »1. Samling«, men nogen Fortsættelse ses ikke at være kommet til Trods for, at W. i Hæftets Forord og i Dagspressen søgte Prænumaranter til en Fortsættelse. W.s Værk, der er udstyret med et nydeligt Titeltobber og som i øvrigt udmærker sig ved net typografisk Opsætning, fik altsaa ikke samme Udbredelse som Thielos Oder fra Skuepladsen, der var Forbilledet, selv om W.s Bestræbelser gik i Retning af at bringe noget mere ærbart ud blandt Publikum end de grove Teatersange. »Nymfekoret« omfatter et Dusin Viser med Melodier af W. selv til anonyme Tekster. I Stil ligger Viserne tæt op ad den herskende Moderetning, som den var anslaaet af Leipzigeren J. S. Scholze (Speronte) i »Singende Muse an der Pleisse«. Melodien er stærkt instrumentalt præget og derfor som Regel ikke meget sangbar, men alligevel røber W. musikalsk Kunnen og kompositorisk Smag i adskillige af Sangene, blandt hvilke som de mest vellykkede maa nævnes en Hyldestsang til Kongehuset »To Rigers Velfærds Fødselsdag«, Oden »Ustadig er min Amors Vandrestav« og en Frimurer-Arie »Himmelskønne Nymfeskare«.

Büschings Nachrichten, I, 1754, S. 684. V. C. Ravn: Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid, 1886, S. 95. Medlemsblad for Dansk Organistforening, II, 1905. Fra Arkiv og Museum, IV, 1909—11, S. 96. Jul. Foss: Organist- og Kantor-Embederne, 3. Udg., 1927, S. 30. A. Arnholtz, N. Schjørring, F. Viderø: Gamle danske Viser, V, 1942. S. A. E. Hagens Samlinger til dansk Musiks Historie i Det kgl. Bibliotek.

Nils Schjørring.

Weisser, Caspar, ca. 1627—86, Professor, Lektor. F. ca. 1627 i Kbh., begr. 25. Marts 1686 i Kristiania. Gift med Elisabeth Rhuman, f. ca. 1637 i Kbh.(?), begr. 15. Juni 1707 sst., D. af Professor Wolfgang R. (s. d.) og 3. Hustru.

C. W. blev Student 1645 fra Frue Skole i Kbh., tog n. A. Baccalaureusgraden, 1653 Magistergraden og blev 1655 Rektor ved Skolen i Kristiansstad; den Omstændighed, at hans Broder, Bona-

ventura W., var Præst i Ystad, har formodentlig draget ham til Skaane. 1660 forflyttedes han til Rektoratet i Lund og fik et Kanonikat sst., hvormed var forbundet Præbendepastoratet Fjælie (Fjælie), som han tillige betjente. Forholdene var vanskelige for en dansk Mand under det svenske Herredømme. Rektoren skulde sende sine Dimittender til Uppsala; men de allerfleste af dem gik til Kbh. eller, naar dette ikke lod sig gøre, til Greifswald, der da var under svensk Herredømme, for saa alligevel efter et kortere Ophold der at ty til Universitetet i Kbh. C. W. klarede dog Skærene saa godt, han kunde, og da Universitetet i Lund var blevet oprettet, blev han 1669 Professor ved samme uden derfor at opgive sit Rektorembede eller sit Præstekald. Han var først Lærer i Fysik, men 1671 blev han Professor poëseos. Hans Poesi blev ham imidlertid til Fald; thi da de danske Tropper under den skaanske Krig havde besat Lund, udgav han et Digt med latinsk og dansk Tekst, hvori han hilste Christian V. som Landets rette Ejerman, der nu var kommet til sit igen. Efter Slaget ved Lund var det danske Herredømme imidlertid forbi, og nu blev C. W. anklaget for Landsforræderi og dømt til Døden (1677). Kun ved hans trofaste Hustrus indtrængende Forbønner frelstes han fra Døden, idet Karl XI. ombyttede Dødsstraffen med livsvarig Landflygtighed. Det ulykkesvangre Digt blev brændt af Bøddelen; C. W. maatte underskrive en ydmygende Erklæring og derpaa skyndsomt forlade Landet. Han tog sin Tilflugt til Kbh., hvor han levede halvandet Aar under meget trange Kaar, indtil han 1679 kaldtes til Lektor i Teologi ved Gymnasiet i Kristiania.

H. F. Rørdam: Historiske Samlinger og Studier, I, 1891, S. 160—70 (med Litteraturhenvisninger).

H. F. Rørdam (R. Paulli).*

Weitemeyer, Carl Rudolph Albert, 1850—1924, Haandværker. F. 21. Aug. 1850 i Kbh. (Petri), d. 3. Nov. 1924 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Kunstdrejermester, senere Mekanikus og Smedemester Ludvig Leonhard W. (1811—86) og Anna Katharina Zimmer (el. Schimmel) (1817—1903). Gift 23. Maj 1876 i Kbh. (Helligg.) med Anna Augusta Jensen, f. 31. Jan. 1851 i Kbh. (Helligg.), d. 27. Dec. 1934 sst., D. af Grosserer Peter J. (1807—91) og Ane Kirstine Hansen (1810—80).

W. skulde efter Faderens Ønske ligesom sine Brødre, cand. polyt. Valdemar W. og Professor Harald W. (s. d.) have studeret; men dette modsatte han sig stærkt og kom da i Smedelære hos Faderen. Han rejste paa Professionen til Tyskland 1870—72, fik 1875 Borgerkab som Klejnsmedemester og traadte s. A. ind i Faderens For-

retning, som han overtog efter dennes Død 1886. Da W. i Udlandet bl. a. havde beskæftiget sig med Fremstillingen af Pengeskabe, optog han saavel denne Fabrikation som Fabrikationen af Bankboksere i Forretningen; men ved Siden deraf bibeholdt han Klejnsmedevirksomheden og betragtede sig Livet igennem som Haandværker og var fra alle Sider anerkendt som en solid og udmærket Mester. Han spillede en betydelig Rolle inden for sit Fag og var fra 1914 Oldermænd for Kbh.s Smedelav; men det var ikke alene inden for sit eget Fag, han fik Betydning, ogsaa inden for Arbejdsgiverorganisationen kom han til at spille en stor Rolle. Ved Bagermester Gætjes Død i Maj 1905 blev Stillingen som Direktør i Arbejdsgiverforeningen ledig, men blev ikke straks besat. Først da der hen paa Efteraaret udfoldedes visse Bestræbelser for paa ny at faa valgt en Direktør, udpegede Arbejdsgiverforeningens myndige Formand, Etatsraad Niels Andersen, W. til Stillingen og satte hans Valg igennem i Hovedbestyrelsen i Nov. 1905. Niels Andersen havde stor Tillid til W., som han havde lært at kende under den store Lockout og i Aarene derefter, da W. var »fast« Suppleant til Forretningsudvalget, af hvilket han blev ordinært Medlem 1902. Da Direktør Hauberg overtog Formandspladsen efter Snedkermester Rostrups Død Jan. 1911, blev W. valgt til Næstformand, og dermed ophævedes indtil videre Stillingen som Direktør. Ikke alene under den store Lockout, men ogsaa under sin senere Virksomhed som Direktør og Næstformand udfoldede W. et stort Arbejde. Han var en dygtig og sparsommelig Leder af Arbejdsgiverforeningens Økonomi, ledede med stor Myndighed Fællesmøder med Arbejderorganisationerne og deltog ogsaa med stor Interesse i de nordiske Arbejdsgivermøder. Saavel herigennem som igennem sin Virksomhed som økonomisk Leder fik han et omfattende Kendskab til Arbejdsgiverforeningens Medlemmer og Underorganisationer og til de faglige Arbejdsforhold. 1916 lod en Kreds af Hovedbestyrelsens Medlemmer W. male, og ved den Lejlighed udtalte Ingeniør Alex. Foss varme Ord om W.s Arbejde inden for Arbejdsgiverforeningen og understregede den Betydning, han havde haft for inden for Rammerne at bevare Foreningens indre Liv i den bedst mulige Orden. 1918 trak W. sig af Helbredshensyn tilbage fra Stillingen som Næstformand. — R. 1907. — Maleri af Knud Larsen 1916 i Arbejdsgiverforeningen.

Arbejdsgiveren, XII, 1911, S. 554 f.; XVII, 1916, S. 554; XIX, 1918, S. 438; XXV, 1924, S. 347. H. Weitemeyer: Stamtavle over Familien Weitemeyer, 1916, S. 23. Sophus Agerholm og Anders Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar, 1896—1921, 1921.

Sophus Agerholm.

Weitemeyer, Harald Sophus Leonhard, 1846—1921, topografisk Forfatter. F. 12. (Kbg. 13.) Febr. 1846 i Kbh. (Petri), d. 30. Aug. 1921 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Broder til Carl W. (s. d.). Gift 18. Febr. 1882 paa Frbg. med Caroline Amalie Weitemeyer, f. 4. April 1856 i Kbh. (Garn.), d. 22. Sept. 1913 paa Frbg., D. af Smedemester Julius Eberhard W. (1817—84) og Ane Magdalene Halling (1817—1913).

W. blev Student 1865 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og tog 1872 Magisterkonferens i Historie. Han underviste derefter ved forskellige Skoler, særlig i Geografi og Historie, og omkring 1878 blev han knyttet til A. F. Høst & Søns Forlag som litterær Konsulent og Korrektør. Han drev geografiske og historiske Studier og skrev bl. a. Anmeldelser af udenlandsk historisk Litteratur i Dagspressen, han udgav »Geografisk Haandbog« (1886, 2. Udg., I—II, 1913—14), »Le Danemark, publié avec le concours de savants danois« (1889, tysk Udg. 1889, eng. Udg. 1891), endvidere »Haandbog i Verdenshistorien«, en Bearbejdelse af G. Webers Værk (I—II, 1890—92) og »Æmner og Kuriositeter fra Columbestiden og Columbuslitteraturen« (1892). Ogsaa dansk Topografi havde han beskæftiget sig med, havde saaledes skrevet de danske geografiske Artikler til Salmonsens Konversationsleksikon og for Turistforeningen udarbejdet »Danmark. Haandbog for Rejsende«, 1.—3. Udg. (1892, 1899, 1906), men sin betydeligste Indsats gjorde han som Udgiver af Traps »Danmark«. 1895 fik han det Hverv at udgive dette nationale Værk i 3. Udg., og da denne forelaa 1906, var Værket undergaaet en gennemgribende Omarbejdelse, og Stoffet var blevet meget forøget. Der kom udførlige statistiske Oplysninger for hvert Sogn, og Beskrivelserne blev mere præcise og detaillerede; dette gælder ikke mindst Kirkerne og Herregaardene. Hvad der særlig kendetegner Udgaven, er den stærke Vægt, der lægges paa det historiske. Materialet blev tilvejebragt gennem stedlige Indberetninger, navnlig fra Præsterne, og gennem forskellige Institutioner og faglige Medarbejdere, men selve Udarbejdelsen foretog W. i det væsentlige alene. Hans Kendskab til Landet skyldtes mere Studier end Selvsyn; den foreliggende Litteratur udnyttede han langt grundigere, end det hidtil var sket. I det hele tør det siges, at 3. Udg. betyder et meget stort Fremskridt; Værket antager nu mere den videnskabelige Haandbogs Karakter. Efter Udgavens Afslutning fortsatte W. sine Indsamlinger (hans Haandeksemplar findes nu, sammen med Indberetningerne, i Stednavneudvalget), og 1919 gik han i Gang med 4. Udg., dog med Bistand af et større Antal faglige Medarbejdere, end Tilfældet havde været ved 3. Udg.

Da W. døde 1921, forelaa kun 2. og det meste af 3. Bind; det øvrige blev udgivet af Gunnar Knudsen. — I Tidsrummet mellem de to Trap-Udgaver syslede W. med topografiske og personalhistoriske Studier, hvoraf fremgik nogle Tidsskriftartikler og Bogen »Kulturskildringer fra København i det 18. Aarh.« (1916). — Tit. Professor 1909. — Maleri af R. Lohse (Familieeje).

H. Weitemeyer: Stamtavle over Familien W., 1916, S. 22. Trap: Danmark, 4. Udg., IV, 1923, Forordet. Gunnar Knudsen: Trap og dens Forgængere, i Den nye Litteratur, II, 1924—25, S. 196 ff.

Gunnar Knudsen.

Vejle, Hans Knudsen, 1567—1629, Biskop. F. 1567 i Vejle, d. 25. Okt. 1629 i Franeker, begr. sst. Forældre: Knud Hansen og N. N. Gift med Dorthe Andersdatter, D. af Professor, Dr. theol. Anders Lauridsen (d. 1589) og Anne Pedersdatter (d. 1586).

H. K. V. nævnes første Gang 1587, da han præsiderede ved en Disputats ved Kbh.s Universitet. 1590 fik han det kgl. Rejsestipendium og lod sig s. A. immatrikulere i Wittenberg, hvor han 1591 tog Magistergraden. Senere studerede han ved reformerte Universiteter, saaledes i Leiden og Franeker. Efter sin Hjemkomst fik han 1596, kun 29 Aar gammel, det anselige Embede som Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Kbh., og allerede 1606 blev han Biskop over Fyns Stift. Hans hele Løbebane vidner om, at man har stillet store Forventninger til ham, og skønt han ikke har efterladt sig Skrifter, maa han have været i Besiddelse af betydelig teologisk Lærdom, hvis man tør dømme efter den smigrende Indbydelse, han 1607 modtog til at disputere for den teologiske Doktorgrad, en Indbydelse, som han dog mærkeligt nok ikke efterkom. Som Biskop viste H. K. V. ikke ringe Arbejdsiver og vaagede især over, at de kirkelige Interesser skete Fyldest ikke mindst ved Præstvalg. Han er den første Biskop, der vides at have paabudt Føring af Kirkebøger, og han tog sig med Interesse af Præsteskabets videregaaende teologiske Uddannelse. Dette skete for en stor Del ved de Sammenkomster, der fandt Sted ved hans Visitatser. Uheldigvis for ham selv fremkom han ved saadanne Lejligheder med adskillige Udtalelser, der viste en kalviniserende Tendens i Nadveropfattelsen, Kristologien og Prædestinationslæren, ligesom han anbefalede Præsterne Skrifter af en Række kalvinske Teologer, medens han samtidig tog Afstand fra den ortodoks-lutherske Wittenberg-Skole. Da H. K. V. desuden efter Hjemkomsten fra sin Deltagelse i Paakendelsen af de Kock-Resen'ske Stridigheder 1614 var saa uforsigtig at udtale, at der nu var Grund til at frygte en kommende »spansk Inkvisition«, gav dette Anledning til, at der rejstes Sag

mod ham selv. Efter at der var indhentet udførlige Oplysninger om hans kalviniserende Standpunkt gennem Forhør af en Del Præster og Skolemænd i Fyn og Lolland-Falster, stillede han ved Herredagen i Kbh. i Juni 1616 for en Kommissionsdomstol under Kongens Forsæde, bestaaende af nogle Rigsraader og af Landets Biskopper. Denne dømte ham til Afsættelse fra hans Embede. Resten af sit Liv tilbragte H. K. V. i Odense, Kbh., Malmø og især i sin Fødeby. Sin teologiske Opfattelse har han næppe ændret i væsentlig Grad. Der foreligger dog forskellige Vidnesbyrd, bl. a. et interessant Brev fra 1623 fra Holger Rosenkrantz, der tyder paa, at H. K. V. ikke har været nogen ubetydelig Mand, men Uoverensstemmelse med Tidens herskende Retning tillod ikke en Personlighed af hans Støbning at udfolde sig efter sin Ejendommelighed. Da H. K. V. 1627 af Helbredsgrunde havde foretaget en Baderejse til Aachen, drog han siden til Franeker, hvor hans Sønner studerede, og her indhentede Døden ham.

Thott, Fol., 1146. J. C. Bloch: Den Fyenske Geistligheds Historie, I, 1787, S. 74—88. Saml. til Fyens Historie og Topographie, VII, 1878, S. 334—78. Kirkehist. Saml., I, 1849—52, S. 481—509; II, 1853—56, S. 186 ff.; 4. Rk., III, 1893—95, S. 594 f.

Bjørn Kornerup.

Vejle, Jacob Madsen, 1538—1606, Biskop. F. 24. Juli(?) 1538 i Vejle, d. 24. Sept. 1606 i Odense, begr. sst. (St. Knuds K.). Forældre: Borgmester Mads Nielsen (d. 1539) og Ellen Christensdatter (d. 1556, gift 2° med Borgmester i Vejle Clemens Sørensen, 1513—84, gift 2° med Maren Hansdatter, d. tidligst 1577). Gift 13. Okt. 1566 med Karen Baggisdatter, f. ca. 1549, d. 14. Maj 1615, D. af Raadmand i Ribe Bagge Jensen (ca. 1511—78) og Sidsel Pedersdatter (ca. 1528—79).

J. M. V. gik først i Skole i Vejle, siden i Ribe under den bekendte Rektor J. P. Grundet, derpaa i Odense og Viborg, hvorfra han blev dimitteret til Universitetet 1555. Som Student boede han i tre Aar i Huset hos Niels Hemmingsen, et Ophold, der utvivlsomt blev af livsvarig Betydning for ham, senere hos den kgl. Sekretær Jesper Brochmand. 1561 drog han udenlands, studerede først Medicin i Louvain og Paris og kom derpaa til Wittenberg, hvor han blev Magister 1563. Efter sin Tilbagevenden til Danmark opholdt han sig en Tid lang i Kbh. hos Salmedigteren Hans Thomesen, Sognepræst ved Vor Frue Kirke, og fik i denne Periode tilbudt en Række forskellige Embeder. Af disse foretrak han 1565 Rektoratet i Ribe, som han beklædte, indtil han 1567 blev Sognepræst ved Domkirken sst. 1568 fik han tillige et Kanonikat i Ribe. I tyve Aar

virkede J. M. V. som Præst i denne By og vandt sig en smuk Position. Han var ved Slægtskab knyttet til Byens Patricierfamilier, han stod i venskabelig Forbindelse med den Række lærde Mænd, som samledes her, og ved sin store Nidkærhed som Præst, ikke mindst medens Pesten rasede, gjorde han sig elsket af sin Menighed. Det var derfor kun højst ugerne, at denne vilde give Slip paa ham, da han 1587 blev valgt til Biskop over Fyns Stift, men baade han og den maatte bøje sig for Kongens bestemte Ønske. Som Biskop gjorde J. M. V. sig fortjent ved usædvanlig Kraft og Embedsiver. Han synes at have været en udpræget Repræsentant for Filippismen; han anbefalede saaledes Præsterne grundigt at studere Hemmingsens Skrifter, hvorimod han afskyede Konkordieformlen, som han kun havde Haansord tilovers for. I hele sit Kirkestyre viste J. M. V. sig som en Mand, der konservativt og loyalt holdt fast ved Linien fra Kirkeordinansen. Et levende Indtryk af den Nidkærhed, hvormed han antog sig sit Bispeembede, faar man af den Visitatsdagbog, som han har efterladt sig (udg. af A. Crone 1853; ny (populariseret) Udgave ved A. R. Idum 1929). Den giver et detailleret og anskueligt Billede af Forholdene i Kirker, Skoler og Præstegaarde i Fyns Stift i det 16. Aarhundrede, og den viser, hvorledes Biskoppen energisk søgte at fjerne de sidste Levn fra Katolicismens Tid og arbejdede for at højne Tilstanden baade hos Præster og Menigheder. Visitatsdagbogen rummer en Fylde af karakteristiske Bemærkninger om Præster og Skolemænd, men der tilkommer den en ikke mindre Betydning ved de Oplysninger, den giver om Kirkebygninger, Kirkeinventar og Gudstjenesteskikke. — Et Skrift af J. M. V. »Catechismus eller vor Christelig Børne-Lærdom udi Spørgsmaal forfattet« (1603) synes nu tabt.

Erasmus Vinding: Regia Academia Hauniensis, 1665, S. 123 ff. J. C. Bloch: Den Fyenske Geistligheds Historie, I, 1787, S. 50—73. P. N. Thorup: Historiske Efterretninger om Ribe Cathedralskole, I, 1846, S. 77 f. J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse 1536—1660, 1888, S. 159 f. A. Crone i Program for Odense Kathedralskole 1851, S. 3—20. Kirkehist. Saml., 2. Rk., I, 1857—59, S. 475; VI, 1872—73, S. 82, 104 f., 344 f.; 3. Rk., I, 1874—77, S. 135; V, 1884—86, S. 481—98, 584—88; 4. Rk., VI, 1899—1901, S. 528—43. Saml. til Fyens Historie og Topographie, I—X, 1861—90, passim. M. Mackeprang i Smaaskrifter tilegnede Professor, Dr. phil. Aage Friis, 1940, S. 83—95.

Bjørn Kornerup.

Vejrup, Peter Frøsig, f. 1888, Forfatter. F. 16. Okt. 1888 i Hillerup, Farup Sogn ved Ribe. Forældre: Gaardmand Niels Nielsen V. (1858—1932) og Ingeborg Frøsig (1865—1930). Gift 24. Sept. 1920 i Farup med Karoline Maria Frandsen, f. 31. Aug. 1900

i Hillerup, D. af Gaardmand Søren Hansen F. (1861—1930) og Mathilde Sørensen (f. 1868).

I den lille Marskby, hvor V. er født og opvokset, modtog han af Mennesker og især af Natur Indtryk, der blev bestemmende for hans Udvikling og Digtning. Marsken og Havet, der dengang, da det store Havdige endnu ikke var bygget, ved Stormflod kunde naa helt ind til hans Hjem, den vestligste Gaard i Byen, gav ham uforglemmelige Indtryk af Stilhed, Storhed og Vælde. Efter Seminarieophold et Aar i Ribe og to Aar i Gedved tog han Lærereksamen i Gedved 1909. Efter seks Aars Lærervirksomhed ved Kommuneskolen i Brørup samlede han sig et Par Aar udelukkende om litterært Arbejde, dels i Kbh., dels i sin Fødeby. Vinteren 1918—19 var han Lærer ved Try Højskole, hvorefter han med Stipendium foretog en Rejse til Norge. Siden 1920 har han været Førstelærer i Vittarp ved Varde. Efter at have faaet adskillige Digte, ogsaa Prosadigte og Noveller, trykt i »Illustreret Tidende«, »Tilskueren«, »Gads danske Magasin« og en Række andre Tidskrifter og Blade udgav han »Af Kærlighed, Digte i Prosa« (1917) og »Nye Prosadigte« (1919), der aabenbarede en sjælden Evne til i inderligt følte, oftest noget dystre Udtryk at skabe smukke Stemningsbilleder. Romanen »Kærlighedens Magt« (1919) er delvis bygget over Oplevelser og Indtryk fra Hjemegnen. I »Plovmandsange« (1922) kom mandigere og frejdigere Toner frem. 1930 udkom Melodier af Ejnar Jacobsen til otte af Plovmandssangene. Sønderjyllands Genforening med Moderlandet affødte det dramatiske Digt »Den store Hjemkomst« (1923). I de kommende Aar hemmedes V.s litterære Virksomhed stærkt af Sygdom. 1927 udgav han dog Børnebogen »Jens Peter for Dyrenes Domstol«. Digtsamlingerne »Jeg løfter mine Hænder —« (1938) og »Fader vor« (1939) bærer Vidne om den, ogsaa gennem Lidelser, modnede Mands kristne Livssyn. Gennem alle Aarene, navnlig i Ungdomsaarene, har V. skrevet en Række delvis ikke udgivne Digte med Motiver fra sin Hjemstavn, der viser den særlige Evne, han ejer som Marskens Digter.

Bibliografi i Femte November, 1927, S. 76.

H. C. Frydendahl.

Welding, Christian Frederik Adolph, 1858—1939, Præst. F. 19. Juni 1858 i Viborg, d. 11. April 1939 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Stiftsprovst i Viborg, senere Sognepræst i Brøndbyvester og -øster Frederik W. (s. d.) og Hustru. Gift 18. Sept. 1885 i Kbh. (Helligg.) med Gerda Rørdam, f. 26. Nov. 1862 paa Frbg., d. 28.

Dec. 1940 i Kbh., D. af Dr. theol., senere Biskop Th. Skat R. (s. d.) og Hustru.

Efter sin Moder havde W. arvet et noget grublende, tungt Sind. Han har sagt om sig selv, at han maatte forme sit Sind af lige saa forskellige Stoffer som Jern og Bolledejg. Da Faderen flyttede til Brøndbyvester, blev Sønnen et Aar i Viborg, men blev senere matematisk Student 1876 fra Roskilde. Han vilde være Polytekniker, men maatte paa Grund af svagt Syn skifte Studium og valgte da Teologien. Han fik Optagelse paa Elers' Kollegium, hvor han endte som Inspektør. Samlivet og Diskussionerne med Kammeraterne gik han op i med Liv og Lyst. Hans Udvikling, der hidtil var paavirket i forskellige kirkelige Retninger og af Frimodts og Fogs Forkyndelse, blev, efter at han var blevet teologisk Kandidat (1883) og Kateket under Skat Rørdam ved Helligaandskirken, præget i grundtvigsk Retning, ikke mindst, da han knyttedes nær til Rørdams Hjem som dets Svigersøn. 1886 flyttede han til Søllested paa Lolland, derfra til Vejlbj ved Aarhus (1892), saa tilbage til Kbh. (1895), først som residerende Kapellan ved Holmens Kirke, derefter som Sognepræst ved Vor Frelsers Kirke (1904—11) som sin gode Ven P. M. Larsens Eftermand. Til sidst var han (1911—33) Sognepræst ved Helligaandskirken. W. var en ejendommelig Prædikant, naturlig og levende, og samlede en stor Kreds. Han tog livligt Del i grundtvigske Præsters Konventer (J. H. Monrad, Hoff, P. M. Larsen) og i nogle Aar i Kirkeligt Samfunds Arbejde navnlig ved dets Ændring omkring 1920. Han fik mange Hverv overdraget (Menighedspleje, Skolekommissioner og Asyler). 1923 var han stærkt paa Tale som Biskop paa Lolland-Falster. — Han udgav »Vor Præsteuddannelse« (1906) og »Personlig Kristendom« (I—II, 1925—40). — R. 1914. DM. 1923. — Malerier af Johanne Krebs og Ludvig Find 1925 (Helligaandskirken).

Gerda Welding: Præsten Chr. Welding og hans Livs Vej, 1939.

A. J. Rud.

Welding, Frederik Peter, 1811—94, Præst. F. 24. Okt. 1811 i Kbh. (Frels.), d. 27. Maj 1894 paa Frbg., begr. i Brøndbyvester. Forældre: Bagermester Jens Christensen W. (1780—1857) og Anna Cathrine Poulsdatter Hemme (1788—1857). Gift 18. Maj 1849 i Bjerring med Anna Henriette Birgitte Kruse, f. 27. Jan. 1818 i Kolding, d. 7. Nov. 1888 i Brøndbyvester, D. af Prokurator Christopher Winding K. (1785—1854) og Hansine Petrine Nisson (1790—1856).

Som den bedst begavede af en talrig Søskendeskare blev W. bestemt for Studeringer. 1830 blev han Student fra Borgerdydskolen i Kbh. og 1836 cand. theol. I de følgende elleve Aar virkede han som Huslærer og uordineret Medhjælper hos Provst Neergaard i Fakse, og først 1848 gik han over i gejstlig Virksomhed som Sognepræst i Bjerring og Mammen. 1851 blev han tillige Provst for Middelsom, Sønderlyng, Nørlyng og Rinds Herreders Provsti og gjorde sig i denne Stilling meget fortjent af Skolevæsenet. 1855 forflyttedes han til Viborg som Stiftsprovst og Sognepræst ved Domkirken. W., der i teologisk Henseende afgjort tilhørte Mynsters Retning, var et klart Hoved og en udpræget administrativ Begavelse, dertil meget bevandret i den kirkelige Lovgivning. Han fik derfor ikke ringe Betydning ved sin Deltagelse i Stiftsadministrationen, men da han følte, at denne i Tidens Løb tog vel megen Kraft fra Præstegerningen, lod han sig 1871 forflytte til Brøndbyvester og -øster, fra hvilke Embeder han tog sin Afsked 1892. W.s Navn er særlig knyttet til Genrejsningen af Viborg Domkirke, der paa Grund af Brøstfældighed var blevet lukket for Gudstjeneste 1862. Efter Biskop Swanes Vidnesbyrd skyldtes det frem for noget W.s Klogskab, store Forhandlingsevne og sejge Villieskraft, at det lykkedes at vække den fornødne Interesse hos Autoriteterne, saaledes at Kirken kunde blive genopført. Det var derfor vel begrundet, at Regeringen ved dens Genindvielse 1876 hædrede W. med Sølvkorset. — R. 1861. DM. 1876. — Buste af R. Bøgebjerg.

Viborg Stiftstidende 9. Sept. 1876 og 30. Maj 1894. Gerda Welding: Præsten Chr. Welding og hans Livs Vej, 1939, S. 5—10, 12, 15, 21, 49 f.

Bjørn Kornerup.

Wellejus, Harald, f. 1878, Præst. F. 13. Marts 1878 i Horsens. Forældre: Toldassistent i Horsens, senere Toldkontrollør i Randers Eduard W. (1845—1909) og Elisa Matthea Sørensen (1851—1935). Gift 20. Aug. 1909 i Nyborg med Petra Andersen, f. 2. Okt. 1880 paa Solbjerggaard ved Slagelse, D. af Godsejer Peter Christian A. (1851—81) og Petra Kruuse (1853—1928).

W.s Barndom og Skolegang faldt i Randers. Hjemmet var præget af gammel Slægtskultur, men Gagen var lille, og der var ni Børn i Hjemmet, saa W., da han 1896 var blevet Student fra Randers og med videnskabelig Interesse kastede sig over Teologien, ved Siden af Studierne maatte tjene til Hjælp for Underholdet. 1903 blev han cand. theol. og to Aar efter Sekretær i K.F.U.M. i Odense, i hvilken Stilling han var meget paaskønnet. Han fort-

satte Studierne og vandt 1907 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Jesu Lignelser. Dermed fulgte Stipendier, saa han kunde foretage en Rejse til Tyskland og Italien. 1909 blev han Kapellan ved St. Knuds Kirke og 1916 Sognepræst i Korup og Ubberud i Odense Herred, hvis Provst han blev 1938. W. har været en flittig Forfatter. I Bibelselskabets Tjeneste skrev han Fortolkninger til Johannes Aabenbaring (1934), Ordsprogene, Jobs Bog (1922), Prædikerens Bog (1924). Endvidere har han udgivet »Værn din Tro« (1913), »Vort daglige Arbejde« (s. A.) og to mindre Skrifter om Muhammedanermission (1909) og »Luthers Kristusopfattelse« (1917). Efter at han sammen med Dr. phil. N. Møller (1925) havde startet Tidsskriftet »Kirke og Folk« (fra 1935: »Kirken og Tiden«), skrev han mange Artikler bl. a. om russiske Forhold. — R. 1941.

Slægtstavlesamlingen, 1932, S. 109 f.

A. J. Rud.

Wellejus, Theodor, f. 1889, Redaktør. F. 11. Jan. 1889 i Randers. Broder til Harald W. (s. d.). Gift 6. Juni 1914 i Nyborg med Ingeborg Rademacher, f. 9. Juni 1885 i Nyborg, D. af Barber Anders Christian R. (1849—1903) og Ane Kirstine Oline Hansen (f. 1858).

W. har aldrig været andet end Bladmand. Som ganske ung kom han ind som Elev paa »Nyborg Avis« (1906—08), derefter til H. R. Egebjerg ved »Svendborg Amtstidende« (1908—11), til Nakskov som Redaktionssekretær hos C. C. Haugner ved »Tidende« (1911—18), blev Medredaktør ved J. A. Hansens »Roskilde Dagblad« 1920 og var Bladets ansvarlige Redaktør 1922—27, hvorefter han overtog Redaktionen af »Viborg Stifts Folkeblad« efter den da afdøde R. K. Bertelsen. — W. er en udpræget Ener blandt danske Provinsredaktører. Bladet er for ham det første og sidste. Men længe før han naaede frem i Bladledernes Række, var han en kendt Skikkelse i Kredse, hvor Kærligheden til Musik trivedes. Fra sin tidligste Ungdom har han selv dyrket Musikken, og han har været Agitator for den gode folkelige Musik i Danmark, ikke mindst ved sin personlige Udøvelse af Musikken paa Hundreder af Tribuner i Danmarks Byer, i Forsamlingshuse og Skoler rundt om i Landet. Hans Kamp i Presse og paa Talerstole for Genindførelse af Militærmusikken i Danmark var utvivlsomt medvirkende til, at Kravet 1940 blev imødekommet. Et Led i Bestræbelserne for Udbredelse af den folkelige Musik i Danmark var ogsaa Bogen »End er der Sang i Skoven — Vore danske Tonekunstnere« (1941). Et andet Speciale dyrkede W.

som Samler af Trykfejl. Det er dog som Redaktør, Politiker og Kommunalmand, han har gjort sig kendt og anerkendt. Han har en udpræget Evne til at skrive frit og selvstændigt om Politik og Døgnets Spørgsmaal i det hele. Hans Artikler om politiske og kommunale Spørgsmaal hører til de mest citerede i Landet, og han er specielt sagkyndig inden for moderne Socialpolitik. Han blev Venstre-Byraadsmedlem 1937, Venstre-Folketingskandidat i sin Bykreds 1943; 1943 blev han genvalgt til Viborg Byraad for en ny Periode, og det nye Byraad valgte ham til Viceborgmester. Ved Siden deraf beklæder han flere Tillidsposter i politiske og faglige Organisationer.

N. E. Therkilsen.

Wellendorf, Hans Eggert Christian, 1791—1859, Førstmand. F. 1. Dec. 1791 i Kiel, d. 2. Juni 1859 paa Mantzhøj ved Nykøbing S., begr. i Egebjerg. Forældre: Gæstgiver Detlev Christian W. og Maria Amalia Beitzen. Gift 7. Dec. 1821 i Sorø med Cathrine Elisabeth Salome Ulrich, f. 17. Aug. 1793 paa Pederstrup, d. 19. Juni 1853 paa Mantzhøj (gift 1° 1813 med exam. jur., Skriver, senere Forpagter og Korporal Hans Friis Ivarsen, 1789—tidligst 1821; Ægteskabet opløst), D. af Forstskriver, senere Forstinspektør Georg U. (s. d.) og Hustru.

W. tog Forsteksamen i Kiel 1812 og blev straks derefter ansat som Kandidat ved Sorø Akademis Skove under sin senere Svigerfader Georg Ulrich. Selv blev han Svigerfader til Christian Ulrich (s. d.), og denne Slægtforbinding fik ikke ringe Betydning for Fastholden af en vis forstlig Linie. 1821 blev W. Skovfoged paa Petersgaard Distrikt, som dengang ejedes af Kronen, for 1827 at blive Skovrider paa Odsherred Distrikt, som han bestyrede til sin Død. Han var Sandflugtskommisær, Medlem af Forsteksaminationskommissionen, Skovreguleringskommissionen og en forstlig Undersøgelseskommission, ligesom han blev Lærer for talrige unge Forstmænd. Gennem dette Arbejde og sin dygtige og mangeaarige Ledelse af det ham betroede Distrikt fik han en betydelig Indflydelse paa sin Samtid. Med ham vandt nye Anskuelser saavel paa det økonomiske som særlig paa Bestandplejens Omraade fast Fodfæste i Skovbruget. — Virkelig Forstraad 1844. Virkelig Justitsraad 1851. — R. 1856. — Litografi fra C. M. Tegner efter Daguerreotypi.

A. Oppermann: Bidrag til det danske Skovbrugs Historie 1786—1886, 1889. G. Sparre-Ulrich: Stamtavle over Efterkommerne efter Georg Christian Ulrich, 1925, Tavle 23.

C. Syrach Larsen.

Velschow, Hans Mathias, 1796—1862, Historiker. F. 22. Nov. 1796 i Kbh. (Helligg.), d. 8. Juli 1862 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Brygger og Snedkermester Christian V. (1772—1825) og Cathrina Marie Krollerup (1768—1845). Gift 14. Jan. 1852 i Kbh. (Holmens) med Margrethe Elisabeth Knudsen, f. 3. Marts 1825 i Kbh. (Trin.), d. 4. Okt. 1896 sst., D. af Lysestøber Hans K. og Marie Kirstine Søderup.

V. blev Student 1815 fra Metropolitanskolen; han vandt Universitetets Guldmedaille 1818 og tog teologisk Embedseksamen 1822. Han fik 1824 Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for en Prisaftandling »Om Myntens udvortes Tilstand i Danmark fra Knud den Stores Tider til den oldenborgske Stammes Regering«, skrev 1825 den kritiske Studie »De Regnero episcopo, qui per annos 1252—1267 dioecesi Othinienſi præfuit« (i udvidet Skikkelse paa Dansk 1849 i »Genealogisk og biographisk Archiv«) og 1827 »De villicis« (»Om Bryderne, en egen Classe af den danske Bondestand i Middelalderen« 1840 i 1. Bd. af Historisk Tidsskrift). Efter at have vundet Magistergraden paa den meget betydelige Afhandling »De Danorum institutis militaribus regnante Valdemare II.« (1831) studerede V. i to Aar i Udlandet, og ved Hjemkomsten udnævntes han 1833 til Professor extraordinarius i Historie og nordiske Antikviteter (fra 1835 med Titel Rostgardianus). Ifølge Lektionskatalogen tilbød han 1837—38 Vejledning ved historisk-kritiske Øvelser, et Tilbud, der ikke senere blev gentaget; derimod indførte han i 40'erne Eksaminatorier i Tilslutning til sine Forelæsninger. Hans Forelæsning 1839 over Hertugdømmet Slesvigs Historie især med Hensyn til statsretlige og nationale Forhold var den første Forelæsning, som blev holdt over Sønderjyllands Historie paa Kbh.s Universitet. Megen Anseelse nød hans Kursus for statsvidenskabelige studerende over Europas nyere politiske Historie.

Som Forsker tog V. Arven op efter Gram og Langebek. Allerede i Ungdomsarbejderne sporer man Overblik over Traditionen og kritisk Indtrængen. Danmarks Middelalder blev hans særlige Omraade. I Tilslutning til Magisterafhandlingen udarbejdede han »Om Folkemængden i Danmark i Midten af det 13. Aarhundrede« (Univ. Progr. Sept. 1841 og i 4. Bd. af Historisk Tidsskrift, 1843) og efter Peter Erasmus Müllers Død 1834 paatog han sig at afslutte den store Saxo-Udgave. 1839 udkom 1. Del, men 2. Del, der indeholdt Fortalen og de fyldigere Noter, kom først 1858. V. var en selvstændig Gransker, der paa flere Punkter aabnede en Diskussion, som vedvarer den Dag i Dag. Det gælder den militære Organisation og Samfundsforholdene i Danmark ved det 13. Aarhundredes Midte

og ikke mindst de mange Saxo-Problemer, der rejste sig under Udgiverarbejdet. Han havde konstruktiv saavel som kritisk Evne og mente, at den velgrundede Hypotese var det dybe Kildestudiums fineste Frugt, men de sindrige Kombinationer og lange Slutningsrækker førte ham til Tider paa Afveje. Afhandlingen om Danmarks Folkemængde er i saa Henseende typisk.

V.s andet Interesseomraade var Slesvigs Historie. I »Maanedsskrift for Litteratur« (II) skrev han 1829 en Anmeldelse af A. L. J. Michelsens Bog om Nordfrisland i Middelalderen og (XV—XVI) 1836 en større Redegørelse »Danmarks, Slesvigs og Holsteens statsretlige og nationale Forhold«. Han holdt i Videnskabernes Selskab 1846 et Foredrag om det slesvigske Ridder-skabs Oprindelse (Historisk Tidsskrift, 2. Rk., II, 1848) og bidrog til »Antislesvigholstenske Fragmenter« (IX, s. A.) med »Udsigt over de Begivenheder, Forhandlinger og Overenskomster, der have bestemt Hertugdømmet Slesvigs statsretlige Forhold til Danmark og Holsteen siden 1459«. Hans omfattende Kundskaber blev taget i Brug, da han udnævntes til Medlem af den Kommission, der ifølge Fredstraktaten af 1850 skulde bestemme Grænsen mellem Slesvig og Holsten. De danske Kommissærers Indlæg maa i det væsentlige betragtes som hans Værk. — V. kom i en meget kort Periode ind i det politiske Liv. Febr. 1853 blev han valgt til Medlem af Folketinget og støttede Ministeriet Bluhme i Tronfølgesagen ved Afstemningen 18. April, der førte til Rigsdagens Opløsning næste Dag. Han hørte i øvrigt ikke til i de Konservatives Række. V. blev 1836 Medlem af Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, 1841 af Videnskabernes Selskab; 1841—50 var han Formand for Den danske historiske Forening. — Breve fra V. i Rigsarkivet og Det kgl. Bibliotek. Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1847. — Silhouetbillede fra Barndommen af Weilandt 1805 (Fr.borg).

E. C. Werlauff: Erindringer af mit Liv (J. Clausen og P. F. Rist: Memoirer og Breve, XIII), 1910. G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, I—II, 1916. A. Thorsøe: Erindringer, 1929, S. 96. Ny kgl. Saml. 1690 fol. III, S. 69—72 (C. Paludan-Müllers Karakteristik af V.). Ellen Jørgensen: Historiens Studium i Danmark i det 19. Aarhundrede, 1943.

Ellen Jørgensen.

Wenck, Heinrich (Henry) Emil Charles, 1851—1936, Arkitekt. F. 10. Marts 1851 i Aarhus, d. 3. Febr. 1936 i Charlottenlund, begr. i Gentofte. Forældre: Kaptajn, senere General à la suite Heinrich Theodor W. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 10. Marts 1895 i Kbh. (Frederiks) med Helga Thyra Fanny Gram, f. 29. Juni

1869 i Kbh. (Frue), d. 31. Jan. 1923 paa Frbg., D. af Kollektør Jens Jensen (Navneforandring til Jensen-Gram 1899, til Gram 1905) (1836—1925) og Petrea Anne Marie Olsen (1834—1921). Navneforandring 12. Maj 1905.

W. gennemgik Kunstakademiets Arkitekturskole 1869—76. 1878 vandt han den lille Guldmedaille. 1891 blev han Arkitekt ved Statsbaneanlæggene efter forud at have beskæftiget sig en Del med lignende Opgaver, muligvis ført ind derpaa ved Faderens Stilling; 1894—1921 var han Overarkitekt. Den væsentlige Tilskyndelse til sin kunstneriske Indstilling modtog W. vistnok fra England paa sin Studierejse 1883—85. Dette gælder sikkert hans Syn paa den frie Anvendelse af historiske Motiver, den fortrinsvise Benyttelse af ægte, danske Materialer, Bygningens Afstemning efter Landskab og Omgivelser, Sammenhængen mellem Bestemmelse, Konstruktion, Udformning og dermed mellem det indre og det ydre, maaske ogsaa Forkærligheden for en stor, festlig Forhal i hans Stationsbygninger, f. Eks. Skodsborg og Helsingør (jfr. W.s Nekrolog over den svenske Arkitekt I. G. Clason, *Architekten*, XXXII, 1930, Maanedshæfte, S. 273—76). Denne Indstilling afveg i øvrigt ikke paa noget Punkt fra den almindelige her hjemme, særlig den Herholdt'ske Retnings. Af danske Arkitekter havde navnlig H. B. Storck og F. Meldahl Betydning for W. som ung. Ogsaa senere Strømninger som Palæstil, Barok og til Slut Klassicisme havde Indflydelse paa hans Produktion. Stærkere end den egentlig kunstneriske Form, hvis Motivbehandling ofte har forekommet Eftertiden noget udvendig og fjern fra Opgaven, virker i Almindelighed hos W. hans Kærlighed til hjemligt, haandværksmæssigt Byggesæt. Ved deres venlige Hygge, navnlig i det indre, betegner hans Stationsbygninger som Helhed et Fremskridt. W.s største Arbejde: Kbh.s nye Hovedbanegaard (1904—11) viser tydelig Indflydelse fra Nyrops Raadhus, f. Eks. i Behandlingen af Murstenspartier i det indre. Paa Grund af de økonomiske Forhold blev Hovedbanegaarden i sin endelige Skikkelse dog kun en forkrøblet Udgave af hans første Udkast. W.s Virksomhed i Statsbanernes Tjeneste var umaadelig omfattende. Ogsaa for Post- og Telegrafvæsenet udførte han nogle Arbejder, bl. a. Centralpostbygningen i Tietgensgade bag Hovedbanegaarden (1909—12) og Telegrafstationen i Nykøbing F. (1921). Af hans private Praksis kan nævnes Villa Søbæk, Espergærde Strandvej 394 (1902). W. var en dygtig Akvarellist og udstillede ofte. 1898 modtog han Eckersbergmedaillen første Gang for Stationerne paa den Nord for Klampenborg liggende Del af Kystbanen, 1901 anden Gang for Kbh.s

Godsbanegaard. W. var Medlem af Akademiet fra 1905, sad i Akademiraadet 1905—14. 1915 blev han tillige Medlem af det svenske Akademi. — Tit. Professor 1903. — R. 1897. DM. 1907. K.² 1911. F.M.G. 1914. — Malerier af Michael Ancher 1925 (Brøndums Hotel, Skagen), E. Björck og Vilh. Rosenstand. Portrætteret paa Viggo Johansens Maleri: Et Akademiraadmøde 1904 (Kunstmuseet). Træsnit af H. C. Olsen 1909 efter Fotografi.

H. E. C. Wenck: Familien Wencks Slægtebog, 1928, S. 53. Architekten. Medd. fra Akad. Arkitektforen., IV, 1901—02, Afd. A., S. 88—96; VI, 1903—04, S. 309—13; XIV, 1911—12, S. 369—74, 385—89; XXIII, 1921, S. 265—75; XXXVIII, 1936, Ugehæfter, S. 33.

Knud Millech.

Wenck, Henri Lucien Erik, 1872—1933, Søofficer. F. 7. Juni 1872 i Paris, d. 10. Aug. 1933 paa Frbg., begr. i Kbh. (Garn.). Forældre: Grosserer Johannes Theodor W. (1844—85) og Ingeborg Marie Kjær (1849—1909). Brodersøn af H. W. (1851—1936, s. d.). Gift 7. Aug. 1926 paa Frbg. (Markus) med Frida Karen Cecilie Møller, f. 17. Aug. 1892 i Kbh., D. af Bogbinder, Fabrik-ejer Edvard Heinrich M. (1841—1907) og Betty Oline Kathrine Ohlsson (1861—1941).

W. blev Kadet 1888, Sekondløjtnant 1892, Premierløjtnant 1897, Kaptajn 1909, Kommandør 1918, Kontreadmiral 1929 og Vice-admiral 1931. 1893—96 gennemgik han Hærens Officerskoles ældste Klasse, Artilleriafdeling, var 1898 med Krydseren »Heimdal« paa Island, 1899 med Panserskibet »Iver Hvitfeldt« i Eskadre, 1900—01 med Skonnerten »Ingolf« til Vestindien, 1901 Eskadre-Adjutant og Chef for Kanonbaaden »Grønsund«, 1905, 1907, 1908 og 1909 Torpedobaadschef og 1906 næstkommanderende i Vagerinspektionsskibet »Løvenørn«, 1911 Chef for Torpedobaadsflotille i Eskadre, 1911—14 Afdelingschef i Flaadens Stab, 1914—19 Stabschef ved Flaadens Overkommando under Sikringsstyrken, 1919 Chef for Flaadens Stab, 1920—21 Chef for Panserskibet »Peder Skram« under Vinterudrustning, Okt. 1921 Søværnets Delegerede paa Konferencen i Genève i Folkenes Forbunds Raad om Ålandsøernes Neutralisering, s. A. Udenrigsministeriets Delegerede til Konferencen i Paris med Grænsekommisionens Formand angaaende den dansk-tyske Søgrænse, 1923 Chef for Øvelsesdelingen, hvor han paa fortrinlig Maade sørgede for og ledede de mange saarede Officerers Ilandbringning og Behandling ved »Geiser« Ulykken, 1924 Søværnets Delegerede ved Konferencen i Rom om Begrænsning af sømilitære Rustninger, 1926—28 Chef for Skibsdivisionen, 1928—32 Chef for Marinestaben, 1929 og 1930 Eskadre-

chef. Da Søværnsloven af 1932 traadte i Kraft, blev han afskediget med Ventepenge efter at have afslaaet at medvirke ved Lovens Udarbejdelse paa det givne Grundlag.

W. var utvivlsomt sin Tids betydeligste Søofficer. Fra sine første Officersaar havde han med megen Energi og Flid tilegnet sig en dybtgaaende Indsigt og Viden i søkrigsvidenskabelig Henseende. Samtidig var han meget interesseret i tekniske Spørgsmaal. Som farende Søofficer var han dristig og vovelysten. Han var en meget grundig og flittig Militær-Skribent; 1911 modtog han Søe-Lieutenant-Selskabets Guldmedaille for en Afhandling om Torpedobaades Anvendelse; særlig bemærkelsesværdig er endvidere en Artikel i »Tidsskrift for Søvæsen«, LXXXV, 1914, »Krigsledelsen i 1864«. Som folkeretlig Ekspert var W. højt anset; hans gode Sprogkunderskaber kom ham her til megen Nytte. Som Menneske havde han fremragende Karakteregenskaber, han var myndig, ansvarsbevidst, human, retlinet og uegennyttig og var i Besiddelse af sjælden Takt og Form; han prægede mange af sin Tids Søofficerer.

Æresmedlem af Søe-Lieutenant-Selskabet 1932. — R. 1909. DM. 1919. K.² 1922. K.¹ 1930. S.K. 1932. — Maleri af Knud Sinding (Søe-Lieutenant-Selskabet).

H. E. C. Wenck: Familien Wencks Slægtetog, 1928, S. 46—49. Tidsskr. for Søvæsen, CIV, 1933, S. 381—84. Berl. Tid. 12. Aug. s. A. *Paul Ipsen.*

Wenck, Heinrich Theodor, 1810—85, Officer, Vej- og Jernbaniingeniør. F. 24. Okt. 1810 i Burg paa Femern, d. 21. Nov. 1885 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Premierløjtnant, senere Kaptajn og Regimentskvartermester, Foged i Jevnstedt og Raumort i Holsten Heinrich Christian W. (1773—1859) og Anna Magdalene Itzig (1775—1860). Gift 1° 1. Aug. 1837 med Ursula Maria Holbech, f. 20. Jan. 1813 i Kbh. (Trin.), d. 23. Dec. 1838 i Rendsborg, D. af Skibsfører Peter Nielsen H. (1772—1847) og Marie Thayssen (1772—1850). 2° 3. Febr. 1842 i Mölln med Waller (Woller) Jenny Johanne Louise Pacht, f. 24. Marts 1816 i Mölln, d. 25. April 1904 i Kbh., D. af Amtsfoged i Mölln Johann Christoph Ludwig P. (1769—1860) og Anna Johanne Elisabeth v. Decken (1783—1860).

W. blev Kadet 1826, efter Eksamen med 1. Præmie 1830 Kadet-korporal (Sekondløjtnant) og opvartende Page, 1831 (1829) Sekondløjtnant i Infanteriet og gennemgik Højskolen 1832—36, hvorefter han blev Premierløjtnant i Ingeniørkorpset. Efter et Par Aars Virksomhed ved Fæstnings- og Bygningstjenesten anvendtes han ved Vejtjenesten, skiftevis i Hertugdømmerne og Konge-

riget, var 1858—63 Over-Landvejsinspektør i Holsten, 1864—68(67) dirigerende Stabsofficer for Vejvæsenet i Kongeriget, derefter indtil sin Død Over-Vejinspektør. 1842 var han blevet Kaptajn II, n. A. Kaptajn I, fik 1852 Majors Karakter, blev n. A. virkelig Major, fik 1859 Oberstløjtnants Karakter, blev 1861 Oberstløjtnant og fik 1864 Obersts Karakter, men pensioneredes s. A. fra Hæren og sattes à la suite i Ingeniørkorpset. 1848 og 1849 var han ansat ved Felt-Ingeniørdetachementet. Mellem de to Krige blev det udtalt om ham, at han ikke var videre kendt med Troppetjenesten, hvad der synes mærkeligt, da han to Krigsaar havde været ved Tropperne; derimod var han meget godt kendt med den øvrige Ingeniørtjeneste og ansaas egnet til højere Stillinger. 1855—63 var han kgl. Kommissær ved Jernbanen Altona—Kiel med Sidebaner, fra 1864 Indenrigsministeriets tekniske Konsulent i Jernbanesager og til sin Død Medlem af Direktionen for de sjællandske Jernbaner og Formand i Bestyrelsen for Gribskovbanen. Han var Formand i Kommissionen af 1872 om en fast Bro over Limfjorden ved Aalborg og Medlem af Kommissionen af 1878 om Kbh.s Banegaards Udvidelse. 1879 udnævntes han til General à la suite. — R. 1849. DM. 1856. K.² 1867. K.¹ 1873. — To Malerier af N. P. Holbech, som Premierløjtnant og som Major (Familieje).

H. E. C. Wenck: Familien Wencks Slægtbog, 1928, S. 18—40. V. E. Tychsen: Fortifikations-Etaterne og Ingeniørkorpset 1684—1893, 1893.

Rockstroh (V. E. Tychsen).

Vendelbo. Den ansete norrøjske Adelslægt V. er en af de mange middelalderlige Ætter, hvis Genealogi nu ikke med Sikkerhed lader sig udrede. Af de to Linier, hvori Slægten i hvert Fald lader sig dele, synes den ældste at have haft Tilknytning til Fur, hvilket Stednavn er knyttet til et Par af dens Medlemmer; den fremtræder første Gang 1290 med de endnu 1305 nævnte Brødre Ridderen Aage Saxesen og Peder Saxesen, hvis Søn var Saxe Pedersen (nævnt 1320 og 39) til Hammelse. Aage Saxesen var Fader til Ridderen Mikkell Aagesen (nævnt 1319 og 28), hvis Søn var Ridderen Johannes Mikkelsen (nævnt 1365). — Den yngre Linie udspringer fra nedenn. Ridder Peder V. (d. senest 1347), hvis Sønner var Ridderne Peder Pedersen (nævnt 1346 og 55) til Skerngaard og Christian V. (nævnt 1363 og 1400) til Trudsholm, der var Fader til Jens Christensen (nævnt 1394 og 97?).

Danmarks Adels Aarbog, LII, 1935, II, S. 109—14.

Albert Fabritius.

Vendelbo, Peder, d. senest 1347, Ridder.

P. V. blev Marsk under Christoffer II., og i den Egenskab erobrede han Hammershus tilbage fra sin Forgænger Ludvig Albertsen (s. d.). Da Christoffer 1326 blev fordrevet, blev Ludvig Albertsen imidlertid atter Marsk, mens P. V. efter Christoffers Hjemkomst 1329 blev Drost. Samme Stilling indtog han en kort Tid under Valdemar (IV.) Atterdags første Aar. *Adam Afzelius.*

Vendelbo Knudsen, Knud Christian, f. 1877, Ingeniør. F. 3. April 1877 paa Knivholt ved Frederikshavn. Forældre: Forpagter Jørgen Nicolai Ernst K. (1850—1937) og Elise Schwensen (1848—1932). Ugift.

V. K. gik i Teknisk Skole og var i tre Aar i Lære som Maskin- og Beslagsmed hos Smedemester Rode i Nykøbing S. 1898 tog han Eksamen som Maskiningeniør i Mittweida og arbejdede derefter i nogle Aar som Ingeniør i forskellige Lande i Europa, navnlig Tyskland, indtil han 1907 rejste til Argentina. Efter først at have haft Beskæftigelse ved Central Cordoba Banen kom han ind i Statstjenesten og fik snart overordnede Stillinger som Overingeniør i Minedirektionen, Souschef for Landbrugsministeriets mekaniske Laboratorium, teknisk Delegeret i Europa for den argentinske Regering, indtil han under Krigen fik overdraget det ærefulde, men besværlige Hverv som Maskindirektør ved de argentinske Statsbaner. Denne Stilling krævede baade teknisk og administrativ Dygtighed og Evne til at klare de mange Vanskeligheder, som fremkaldtes af de halvt revolutionære Strejker, som da var almindelige i Argentina. 1919 opgav V. K. denne Stilling og gik ind i Forretningslivet, idet han oprettede Firmaet Ramallo, Knudsen & Cia., som havde Repræsentation for en Række store, navnlig nordamerikanske Firmaer. Paa Regeringens Opfordring overtog V. K. 1925 Stillingen som Chef for de argentinske Statsbaners Indkøbsafdeling, men fratraadte 1932 af Helbredshensyn. — Under sin Virksomhed ved Statsbanerne har V. K. opfundet og konstrueret Lokomotiver (Sistema Argentina), der under Kørselen omsætter Maskinernes Spildedamp til Vand, hvilket betyder en stor Besparelse for Jernbanedriften i de mange Egne af Argentina, hvor det saltholdige Vand daarligt kan udnyttes i Kedlerne, saaledes at Banerne med store Udgifter maatte have Depoter med fersk Vand rundt om paa Linierne og have flere hundrede Vogne og Lokomotiver i Gang udelukkende med den Opgave at transportere fersk Vand til Depoterne. *A. Kamp.*

Wendelboe-Madsen, Julius Frederik (ved Daaben Madsen, Julius Wendelboe Frederik), 1866—1917, Arkitekt. F. 6. Jan. 1866 i Kolding, d. 23. Marts 1917 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Vagtmester Niels Madsen og Ane Christine Jacobsen. Gift 9. Juli 1889 i Helsingborg med Ida Bernhardina Sjögren, f. 22. April 1866 i Helsingborg, d. 26. Marts 1933 i Newport-Mon, Wales, D. af Bygmester Andreas S. og Christina Lilja.

W.-M., der altid havde haft Lyst til at tegne, rejste som atten-aarig til London, derfra til Paris og besøgte det franske Kunstakademi et Aar. Efter en Tid at have været ansat hos Arkitekt Poulsen i Randers (som byggede et Slagteri i Helsingborg, for hvilket W.-M.s senere Svigerfader var Bygmester) begyndte han 1889 selvstændig Virksomhed i Horsens. Derfra flyttede han til Kbh. Senere, vist omkring 1908, aabnede han ogsaa et Kontor i London. Ved sit 25 Aars Forretningsjubilæum kunde han se tilbage paa Opførelsen af 120 nye Slagterier og Ombygningen af over 80 til fuldt moderne Anstalter her hjemme og i Udlandet. Som Eksempler paa W.-M.s Slagterier kan nævnes Koopmanns Svineslagteri i Horsens, Andelssvineslagterierne i Kolding og Sæby, Ombygningen af Bryggeriet Rabeshave, Langebrogade 6, til Wiedemanns Pøsefabrik, et Svineslagteri i Elmswell i England, ligeledes det første Andelsslagteri i Rusland (russisk Polen). Ved hans Slagterier kunde Arbejdskraften reduceres indtil en Fjerdedel af, hvad der ellers brugtes. W.-M. var Medlem af Dansk Arkitektforenings Bestyrelse.

Dansk Arkitektforenings Tidsskrift (Bygmesteren), X, 1917, S. 74 f. Arkitekten, Medd. fra Akad. Arkitektforen., XIX, 1916—17, S. 236.

Knud Millech.

Vendsyssel, Kristian Mikkelsen (ved Daaben Mikkelsen, Christian), 1855—1932, Fiskeeksportør. F. 29. Maj 1855 i Lønstrup, d. 24. Jan. 1932 i Bruxelles, Urne paa Vestre Kgd. i Kbh. Forældre: Husmand og Fisker, senere i Løkken, Mikkil Christensen (1820—1902) og Else Kirstine Jensen (1824—87). Gift 3. Nov. 1885 i Aalborg med Sophie Franziska Hansemann, f. 29. Marts 1859 i Aalborg, d. 8. Marts 1922 i Kbh., D. af Guldsmed Adolph Frederik H. (1824—71) og Elisabeth Wilhelmine Schramm (1827—1909).

V. stod i Købmandslære i Løkken og startede 1883 sin egen Forretning i Hjørring. 1886 flyttede han til Frederikshavn og begyndte at eksportere Hummere til Tyskland. Allerede paa dette

Tidspunkt voksede Forretningen stærkt, men Udviklingen tog dog først rigtig Fart, efter at V. 1895 var flyttet til Kbh. Herfra foretog han en Rejse over Atlanten og studerede de store Laksefiskerier paa Amerikas Vestkyst med det Resultat, at han oprettede Stationer i Amerika og Lakserøgerier i Tyskland, hvis Speciale blev Indkøb, Saltning og Frysning af fersk Laks. Den fattige Fiskersøn blev Fiskehandler af internationalt Format. Hovedforretningen i Kbh., Vendsyssel Centralkompagni og Vendsyssel Packing Company fik Filialer i Amerika og Bruxelles, og 1923 tog V. fast Ophold i sidstnævnte By, hvor han 1928 blev dansk Konsul. Til sin Død stod han i Spidsen for den verdensomspændende Fiskehandel, som han ledede fra Bruxelles, idet han dog mindst een Gang om Maaneden aflagde Besøg i Kbh. — I Aarenes Løb beklædte V. en Række Tillidshverv. Medens han boede i Frederikshavn, var han Medlem af Byraadet. Han var Vicepræsident for den første nordiske Fiskehandler- og Havfiskerikongres i Kbh. 1912 og Præsident for den anden i Malmø 1914. Fra 1907 til sin Død var han — med et Par Aars Afbrydelse — Formand for Danmarks Fiskehandels- og Havfiskeriforening, ved hvis 40- og 50-Aars Jubilæer 1921 og 1931 han udgav Skrifter med interessante Træk fra dansk Fiskehandel i Aarenes Løb. Han sad i Handelsministeriets Udvalg af 1925 til Undersøgelse af Spørgsmaalet om en Udvikling af Fiskeriet og dertil knyttede Handels- og Industriforetagender, og fra 1930 var han Medlem af Fiskeriraadet. Foruden gennem sin Forretning var V. aktivt interesseret i Havfiskeriet. En Række Aar sad han i Dansk Fiskeriforenings Bestyrelse, og han holdt selv Kuttere paa Fiskeri i Nordsøen samt under Færøerne og Island. — R. 1912. DM. 1921. M.f.D.R. 1905. — Maleri af H. Slott-Møller ca. 1910 (Familieej). — V.s Søn *Adolph Kristian Mikkelsen V.* (f. 31. Aug. 1886 i Hjørring), tog Magisterkonferens i Matematik 1908, er fra 1923 administrerende Direktør for Vendsyssel Packing Company, ligesom han ogsaa tager Del i Ledelsen af Filialerne i Bruxelles og Paris. Fra 1933 er han Formand for Danmarks Fiskehandels- og Havfiskeriforening.

K. M. Vendsyssel: Danmarks Fiskehandels- og Havfiskeriforening 1881—1931, 1931. Børsen 26. Jan. 1932.

P. Koch Jensen.

Wendt. Af Slægter med det i Nordtyskland og Sverige hyppigere forekommende Navn W. skal nævnes en formentlig oprindelig i Holsten hjemmehørende Slægt, hvis ældst kendte Mand Købmand og Brønderiejer i Eckernförde Jürgen Friedrich W. var Fader til nedenn. Overmedicus, Etatsraad Johann Christian Wilhelm W.

(1778—1838), der var Fader til Lægen, Dr. med. Heinrich W. (1804—71) og til nedenn. Kunst- og Handelsgartner Frantz Wilhelm W. (1815—95); dennes Søn Godsinspektør Hans Johan Peter Carl W. (f. 1862) er Fader til Historikeren, Direktør i Foreningen Norden Frantz Wilhelm Kierulff W. (f. 1905). — Nedenn. Gehejmekonferensraad Carl W. (1731—1815), der var født i Nieder Lausitz, var Søn af den i Itzehoe fødte Superintendent Christian W. (1684—1774).

Albert Fabritius.

Wendt, Carl, 1731—1815, Gehejmekonferensraad. F. 12. Okt. 1731 i Sarau, Nieder Lausitz, d. 6. Aug. 1815 i Kiel, begr. sst. Forældre: Superintendent Christian W. (1684—1774) og Marie Margrethe Lichtenberg. Ugift.

W. gik i Skole i sin Fødeby og studerede derefter Medicin ved Universitetet i Halle. 1753 kom han ganske ung og ukendt til Kbh., indkaldt af C. A. v. Plessen, og begyndte at praktisere. 1755 overtog han Hvervet som Hofmester for Chr. Ludvig v. Plessens Sønner og rejste med dem først til Sorø og derefter til Genève, Göttingen, Leiden og Utrecht. Efter sin Hjemkomst til Kbh. 1764 gik han i Tjeneste hos Familien Reventlow og ledsagede de to Brødre C. D. F. og J. L. Reventlow til Sorø og senere til Universitetet i Leipzig. Her opholdt han sig 1766—69 og drog derefter med sine to Rejseledsagere til Schweiz og senere til Paris og England. W. var i Besiddelse af udmærkede pædagogiske Evner, og han fik en afgørende Indflydelse paa de to unge Menneskers Karakter, ligesom han forstod at vække deres Interesse for Samfundslivet, som det rørte sig omkring dem. Efterladte Breve viser, i hvor høj Grad han vandt deres Fortrolighed, og hvor let og naturligt han kunde tale til dem, naar han fandt et eller andet at udsætte paa deres Optræden eller Arbejdsmaade. Paa de lange Rejser var han utrættelig i at gøre dem opmærksomme paa forskellige almenyttige Foretagender, og han sørgede for, at de fik et Indblik i fremmede Landes Erhvervsforhold. Det var navnlig Landbrug, Handel og Industri, man interesserede sig for, og 1770 foretog han sammen med de to Brødre en supplerende Rejse til Norge, for at de kunde sætte sig ind i den norske Bjergværksdrift.

Ved de mange Aars Virksomhed som Mentor for de reventlowske Sønner havde W. sluttet sig meget nær til denne Familie, og det blev en Forbindelse, der varede Resten af hans Liv. Han blev Familiens fortrolige, til hvem man gik med de intimeste Spørgsmaal, og han var endvidere den, man appellerede til i Livets utallige praktiske Spørgsmaal. Navnlig blev W. Enkegrevinde

Charlotte Amalie Reventlows højre Haand. Gennem mange Aar levede han under Tag med hende, efter 1781 paa Gaarden Hummeltofte ved Frederiksdal, hvor hun ogsaa døde. Mange i Samtiden mente, at de var hemmelig gift, men at Standsforskellen hindrede dem i at deklarerer Forbindelsen. Sikkert er blot, at de stod hinanden meget nær.

Paa Grund af W.s nære Forbindelse med Familien Reventlow, hvis Pengesager han administrerede, var intet naturligere, end at man var interesseret i at knytte ham til Centraladministrationen, især da han desuden i sin hidtidige Virksomhed havde vist udmærkede finansielle Evner. 1775—81 virkede han som Medlem af Direktionen for den almindelige Plejeanstalt, og 1781 fik H. C. Schimmelmann ham udnævnt til Kommissær ved den oktrojerede Bank og 1782 til Sekretær i Bankens Overdirektion. Det var dog først efter Regeringsskiftet 1784, at W. fik Lejlighed til at vise sine betydelige administrative Evner som Deputeret i Finanskollegiet, Medlem af Direktionen for Bankkontoret og af den overordentlige Finanskommission. I disse Stillinger var han C. D. F. Reventlows og Ernst Schimmelmanns højre Haand, og i Folkemunde hed det, at det var W., der regerede Landet, da han regerede Reventlow og denne atter Kronprinsen gennem A. P. Bernstorff. Sikkert er det, at han øvede en afgørende Indflydelse ved Finansadministrationens Omdannelse og Finanskollegiets Oprettelse, ligesom han var virksom ved Indretningen af Speciesbankerne i Altona og Kbh. Ganske naturligt blev han ligeledes taget med paa Raad under Forberedelserne af Loven af 5. Jan. 1813, og ved sin personlige Optræden øvede han en dæmpende Indflydelse paa de ophidsede Gemytter i Hertugdømmerne. Ogsaa i den almindelige Reformlovgivning tog han ivrig Del, saaledes var han et virksomt Medlem af den store Fattigkommission af 1787. 1813 ombyttede han sin Gerning i Finanskollegiet med Stillingen som Overpræsident i Kiel, men han kom kun til at virke et Par Aar paa denne Post. W.s Navn er uløseligt knyttet til de to berømte Brødre Reventlow, og gennem deres Breve møder man atter og atter de stærkeste Udtryk for Hengivenhed. Men han var mere end Husven i den Reventlow'ske Familiekrede. Blandt de mange Tyskere, der i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede fandt Beskæftigelse inden for det danske Monarkis Grænser, hævder han Pladsen ikke alene som en duelig og nidkær Embedsmand, men som en af de smukkeste Repræsentanter for det 18. Aarhundredes Tro paa alle gode Tankers endelige Sejr.

Justitsraad 1777. Etatsraad 1781. Konferensraad 1789. Ge-

hejmekonferensraad 1812. — Hv. R. 1804. — Maleri af A. Graff (Holsteinborg; Museet i Kassel) og af F. C. Gröger 1810 (Holsteinborg). Kultegning, formentlig af H. H. Plötz (Pederstrup). Radering af F. V. Heuer.

L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede, I—X, 1895—1931 (se Registeret i X).

Harald Jørgensen.

Wendt, Frantz Wilhelm, 1815—95, Kunstgartner. F. 2. Juli 1815 i Kbh. (Alm. Hosp.), d. 2. Aug. 1895 i Roskilde, begr. sst. (St. Ibs Kgd.). Forældre: Overmedicus, senere Professor, Etatsraad J. C. W. W. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 2. Juli 1851 i Kidserup med Thrine Jensen, f. 2. Dec. 1825 paa Overberg, d. 5. Nov. 1864 paa St. Jørgensbjerg, D. af Forpagter paa Overberg, senere paa Skullerupholm Hans J. (1788—1868) og Karen Larsdatter (1796—1867).

W. gik i Borgerdydskolen i Kbh., men maatte af Helbreds-hensyn opgive Bogen og fik derefter Lov at følge sine botaniske og gartneriske Interesser, skønt det dengang var særdeles usædvanligt, at en Professorsøn gik i Gartnerlære. Efter Læretid paa Gisselfeld kom han til Frbg. Slotshave, hvorfra han 1836 tog Kunstgartnereksamen. 1839—43 var han Stiftsgartner paa Vallø og foretog derefter med offentlig Understøttelse en Udenlandsrejse. 1844—51 var han Slotsgartner paa Ledreborg og foretog i denne Periode store Forbedringer ved den forsømte Have og Park. Han nedsatte sig derefter som Kunst- og Handelsgartner paa St. Jørgensbjerg ved Roskilde og opnaaede her at skabe sig et særdeles anset Navn, deltog i en Mængde Udstillinger og hjemførte fra disse 60 Guld-, Sølv- og Bronzemedailleer. Foruden Gartneriet drev han ogsaa Frøhandel og Planteskoledrift samt et ikke ubetydeligt Landbrug og anstillede Forsøg med Græsarter, Rodfrugter og Kornsorter; det oprindelig erhvervede Areal udvidedes til ni Tdr. Land. 1889 solgte W. Ejendommen. W. anlagde bl. a. Haverne ved St. Hans Hospital (1870—71), var Eksaminator i Blumisteri ved Landbohøjskolen og Censor ved Havebrugshøjskolen Vilvorde. Han var Formand i Danmarks Biavlerforening og skrev flittigt i Datidens Blade saavel om Nytte- som om Prydvækster. Han var Medlem af Bestyrelsen for Det kgl. danske Landhusholdningsselskab og Æresmedlem af Almindelig dansk Gartnerforening. Foruden de trykte Artikler m. m. har han efterladt sig mangfoldige skrevne Arbejder (Dagbøger m. m.). — R. 1895.

Gartner-Tidende, XI, 1895, S. 109 f. Danske Gartnerivirksomheder, I, 1934, S. 293 f.

Johannes Tholle.

Wendt, Johann Christian Wilhelm, 1778—1838, Læge. F. 16. Sept. 1778 i Eckernførde, d. 4. Marts 1838 i Kbh. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Købmand og Brænderiejer Jürgen Friedrich W. og Margrethe Øllegaard Fiebig. Gift 1° 6. April 1803 i Kbh. (Helligg.) med Mette Mariane Knudsen, døbt 28. Maj 1784 i Kbh. (Nic.), d. 20. Okt. 1809 sst. (Trin.), D. af Styrmand, senere Skibsfører Hendrik K. (ca. 1753—1823) og Anna Petersen (ca. 1745—tidligst 1801). 2° 14. Jan. 1810 i Kbh. (Helligg.) med Ane Margrethe Rasmussen, døbt 10. Juli 1791 i Søllerød, d. 31. Dec. 1844 i Kbh. (Garn.), D. af Smed i Vedbæk Hans Jacob R. og Ane Margrethe Andersdatter.

W. gik i sin Fødebys Latinskole, blev femten Aar gammel Lærling hos Regimentskirurgen ved Invalidesygehuset det kgl. Christians Plejehus sst. og udnævntes 1796 til Eskadronskirurg i Slesvig; desuden gik han paa Apotekerne for at faa praktisk Øvelse i Farmaci og Kemi. 1798 tog han til Kbh. for at studere videre, var først Volontør og fra 1800 Kandidat ved Almindelig Hospital i Amaliegade hos Onkelen W. N. Jacobsen (s. d.), der var Overlæge for baade de medicinske og kirurgiske syge. S. A. blev W. Underkirurg ved Holmens Haandværksstok. 1801 blev han Student, og 1802 tog han Eksamen ved Kirurgisk Akademi; s. A. blev han assisterende Læge ved Almindelig Hospital og i det tilhørende Fattigdistrikt. 1802—06 var W., der ogsaa var naturvidenskabeligt interesseret, Hjælpe­lærer i Naturkyndighed ved Veterinærskolen; 1803 blev han Bataillonskirurg, 1804 Læge ved Vartov og Distriktslæge under Fattigvæsenet, s. A. tog han medicinsk Eksamen ved Universitetet. 1812—32 var han lægekyndig Revisor ved Overdirektionen for Armeen og Marinen, hvis Medicinalvæsen og Hygiejne han reformerede og forbedrede; desuden havde han betydelig Andel i Ud­givelsen 1813 af den første Militærfarmakopé og var et meget virksomt Medlem af den 1815 nedsatte Kommission for Oprettelsen af det haardt tiltrængte Garnisons Sygehus i Kbh.; dette aabnedes 1818. 1813 udnævntes W. til Overmedicus ved Almindelig Hospital, der efter Jacobsens Død 1808 var blevet delt i en medicinsk og kirurgisk Afdeling, og her virkede han til sin pludselige, paa Grund af Brystkrampe indtrædende Død som en human og fremskridtsvenlig Læge, var ogsaa en af Studenterne søgt Lærer. 1828 blev den stærkt filantropisk interesserede W. et fortjenstfuldt Medlem af Kommissionen for Omordningen af Kbh.s Fattigvæsen, der altid havde haft hans varme Interesse. 1832 blev han Stabskirurg ved Landmilitæretaten samt Medlem af Direktionen for Garnisons Syge-

hus og af Sundhedskollegiet, 1833 blev han Medlem af det slesvigholstenske Sundhedskollegium. Desuden var han i nogle Aar Regenslæge. W. var alsidig interesseret, belæst og kundskabsrig samt en meget flittig Forfatter til en Mængde, overvejende mindre Afhandlinger om meget forskellige Emner, der udkom dels i Smaaskrifter, dels i Datidens Tidsskrifter, bl. a. i »Penia« og i »Bibliothek for Læger«, som han 1816—23 og fra 1835 var Medudgiver af; nævnes skal af hans militærlægelige Afhandlinger den historisk anlagte om Transport af haardt saarede med hans egne Forslag til Forbedringer (1808, paa Tysk 1816), desuden forskellige farmakologiske Afhandlinger samt som virksomt Medlem af den 1808 stiftede Forening for indenlandsk Husflid nogle Afhandlinger om Fremstilling af Surrogater, bl. a. for Te, som Datidens Krigsforhold skabte Trang til. Endvidere de medicinsk-historiske om »... den veneriske Sygdoms Begyndelse og Fremgang i Danmark...« (1820), »Almindeligt Hospital i Kjøbenhavn, dets Indretning og Forfatning, Pengevæsen, Legater, Historie« (1833), »Bidrag til Børnekoppernes og Vaccinationens Historie i Danmark...« (1836).

Tit. Professor 1817. Dr. med. h. c. ved Kiels Universitet 1823. Etatsraad 1836. — R. 1815. DM. 1821. — Malerier af Chr. Horneman 1824 og Fiebig 1853. Tuschtegning af N. J. Bredahl 1825 (Fr.borg). Litografier af L. Fehr og fra 1838 af F. Helsted.

Berl. Tid. 20. Marts 1838. Bibliothek for Læger, XXVIII, 1838, S. 255—68. Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, S. 48. K. Fabricius: Regensen gennem Hundrede Aar, 1923—25, S. 63. J. K. Høst: Erindringer, 1835. J. C. Johansen: Dr. J. J. Dampe og Attentater paa Enevælden i 1820 i Hist. Tidsskr., 6. Rk., V, 1894—95, S. 555—680. G. Norrie: Kbh.s Garnisons Sygehus 1818—1918, 1918. Samme: Kirurgisk Akademis Historie 1803—41, 1923 (se Registeret). R. P. Rasmussen: Almindelig Hospitals Historie, 1940, S. 308—13 (se ogsaa Registeret).

Otto C. Aagaard.

Wengel, Christian Molt, 1821—59, Forfatter. F. 24. April 1821 i Ringsted, d. 24. Sept. 1859 i Kbh., begr. i Ringsted. Forældre: Cand. pharm., Forpagter af Filialapoteket i Ringsted, senere Apoteker, Kancelliraad Hans Jørgen W. (1784—1874) og Anne Sophie Frederikke Aabye (1785—1877). Ugift.

W. gik paa Herlufsholm 1831—36, kom derfra i Roskilde Kate-dralskole, hvorfra han dimitteredes 1840. 1848 blev han cand. jur., derpaa Assistent i Justitsministeriets Revisionskontor, Revisor sst. 1855, Fuldmægtig 1859. Han passede sit Embede samvittighedsfuldt, men det interesserede ham egentlig ikke; sin virkelige

Tilværelse levede han i Studenterforeningen, der blev hans andet Hjem. W. var meget lidt fremtrædende af Væsen, optraadte aldrig som Taler, men i det stille var han en betydningsfuld Faktor i Foreningens Liv. Han viste Talenter som Festarrangør, havde store Gaver som Imitator og spillede fortræffeligt Komædie, var saaledes den første Lars i »Gjenboerne«. Studenterforeningen er ogsaa Udgangspunktet for hans i Omfang yderst beskedne Forfatterskab. Her debuterede han med den ypperlige Vise om Sjoveren, der aad Toldbodrotten (1847), en af de sikreste af Tidens mange Parodier paa Gadevisen, og her fik han i 50'erne sine første Komædier opført, der endnu i vore Dage stadig dyrkes af Dilettanter. Ved en Studenterforestilling 1852 havde Vaudevillen »Cousine Lotte« Premièrè; den indlemmedes n. A. i Casinos Repertoire (udkom anonymt 1854 3: 53). Betydeligere end denne fikse Bagatel er En Akts Vaudevillen »Kjærlighed paa Taget« (Studenterforeningen 1853, Casino 1854); W., der ikke var meget produktiv, naaede endnu at faa to større Arbejder, Lystspil med Sange, fra Haanden: »Plader«, der ved Studenterforestillingen hed »Middagsmad i Larsbjørnstræde« (Studenterforeningen 1853, Casino 1855, Folketeatret 1857) og »En Tale« (Folketeatret 1858). »Plader«, der paa de to Teatre i alt opnaaede 132 Opførelser, udkom anonymt 1858; »Kjærlighed paa Taget« og »En Tale« tryktes 1860 sammen med »Fra Ni til Fire«, en Fortælling med Tableauer (Studenterforeningen 1853), i hans »Efterladte Skrifter« (I—III); Indtægten af disse havde han testamenteret Foreningens Byggefond. Egentlige Studenterkomædier er W.s Stykker ikke. De mangler baade den aktuelle Satire, som udmærker Plougs Atellaner, og den Forherligelse af den akademiske Stand, som er karakteristisk for Hostrups første store Lystspil. W. lagde Hovedvægten paa Skildringen af typiske Figurer fra det københavnske Smaaborgerskab (»Kjærlighed paa Taget«, »Plader«) eller fra den lille sjællandske Provinsby (»En Tale« foregaar i Skelskør, men dens Persongalleri er sikkert studeret i Ringsted). Han arbejdede gerne med levende Model, brugte baade sine Øjne og sine Ører godt og var en elskværdig, men meget omhyggelig og sikker Iagttaget (den fulde Mand i »Kjærlighed paa Taget«; Plattenslageren, Urtekræmmersvenden og Sypigen i »Plader«; Provinsbyens Honoratiores i »En Tale«). Handlingen er ganske fordringsløs; Komædierne har deres Styrke i Situationskomikken og den mundrette Replikunst. W. er sjældent vittig, aldrig skarp, men altid stilfærdigt morsom. Medens »Cousine Lotte« kun er en kvik Spøg og »Kjærlighed paa Taget« en Række løst forbundne Scener med snurrige Originaler — her forekommer Madam Lassen, hvis Vise:

»Tænk Dem, Lassen sad og spiste Boghvedegrød« endnu huskes —, nærmer W. sig i »Plader« og »En Tale« det egentlige Lystspil. Hans tidlige Død afbrød en Forfatterbane, der havde givet Løfter, som det kun delvis lykkedes ham at indfri. — Af Ydre var W. fantastisk styg, men der var over hans rolige, lidt tørre Lune noget overordentlig hyggeligt og indtagende. Hans Elskværdighed, Ærlighed og Trofasthed berømmes af Studentervenner som Chr. Richardt, Arthur Abrahams, Vilhelm Rode og Otto Zinck. — Komedier og Viser, udg. af Alex. Schumacher 1917. — Litografi fra Tegner & Kittendorff 1860 efter Daguerreotypi. Portrætteret paa Mindetavle paa Traktørstedet Studenterkilden, Dyrehaven.

Nordisk Universitets-Tidsskrift, VI, 1860, 1, S. 109—12. Alex. Schumacher i Chr. Molt Wengel: Komedier og Viser, 1917. H. C. A. Lund: Studenteforeningens Historie, II, 1898 (se Registeret). Axel Sørensen: Studenterkomedien, 1903, S. 17—21. Carl Møller: Fra Studenterdagene, 1895, S. 12. Arthur Abrahams: Minder fra min Studentertid, 1896, S. 42—46. Otto Zinck: Fra mit Student- og Teaterliv, 1906, S. 73—78. Vilh. Andersen: Landsmandskab, 1938, S. 126 f. J. V. Christensen: Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie, II, 1910, S. 211—16. Samme: Ringsted fra Saga- til Samtid, 1935, S. 170—78.

H. Topsøe-Jensen.

Wennerwald, Emil August Theodor, 1859—1934, Landskabsmaler. F. 4. Aug. 1859 i Kbh. (Trin.), d. 21. Maj 1934 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Fabrikant Friedenreich (Fritz) W. (1832—97) og Emilie Frederikke Lüchow (1826—83). Gift 1° 4. Maj 1884 paa Frbg. med Calla Christine Ludovica Rongsted, f. 21. Jan. 1866 i Kbh. (Garn.), d. 5. Aug. 1885 sst. (Matth.), D. af Premierløjtnant, Hofpianist Carl Julius R. (1823—66) og senere Jordemoder Sophie Frederikke Hansen (1842—1918). 2° 23. Okt. 1888 i Svendborg med Ingeborg Johanne Emilie Hansen, f. 25. Dec. 1866 i Svendborg, D. af Gæstgiver Anders H. (1828—89) og Ane Margrethe Hansen (1834—1919).

Maleren Carl Vilh. Hansen tog sig af W.s Uddannelse til hans 18. Aar. Derefter dimitteredes han af Chr. V. Nielsen til Akademiet og gik paa dettes Skoler i fire Aar, Jan. 1878 til 1881 ud. Han udstillede første Gang paa Charlottenborg Decemberudstilling 1880, fik 1882 antaget »Efteraar. Parti fra Søndermarken« paa Foraarsudstillingen og deltog siden med nogle Afbrydelser i denne til 1921. Vanskelige økonomiske Kaar gjorde, at han i Begyndelsen maatte søge Erhverv som Skuespiller. Han optraadte ved Folketeatret og i Provinsen 1882—86. Af samme Grund bosatte han sig i Svendborg 1888—91 og malede Billeder fra Byens Gader og Omegn, om hvilke Sigurd Müller siger, at de »ligesom hans øvrige Arbejder

vidner om selvstændigt Syn og ikke ringe Formevne«. Efterhaanden sank hans Produktion imidlertid ned i et ret populært Niveau. Han malede gerne Landskaber med Bondegaarde og Træer baade i Nordsjælland og det østlige Jylland, holdt af de skovrige Egne ved Vejle og Himmelbjerget, men hentede for øvrigt sine Motiver mange Steder, ogsaa i Norge, Tyrol og Italien. — Flere Selvportrætter, bl. a. 1921 (forhen hos Johan Hansen). Ungdomsbillede af Carl Vilh. Hansen. Maleri af P. Mønsted.

Politiken og Berl. Tid. 23. Maj 1934. Dagens Nyheder 24. Maj s. A.

Sigurd Schultz.

Wennevold, Ole Christian, 1868—1918, Mejerikonsulent. F. 5. Juli 1868 i Baarstad i Norge, d. 26. Nov. 1918 i Odense, begr. sst. Forældre: Gaardbruger Christian Olsen W. og Maren Christoffersen. Gift 31. Dec. 1899 i Hamar med Lina Norseng, f. 23. Nov. 1864 i Hamar, D. af Vognfabrikant Gudbrand N. og Oline Mikkelsdatter.

W. blev 1890 Elev paa Akershus Amts Landbrugsskole, gennemgik derefter Statens praktisk-teoretiske Mælkeriskole og senere et Kursus i Mejerilære og Bakteriologi paa Landbohøjskolen i Kbh., hvor han afsluttede Uddannelsen 1896. I tre Aar var han derefter Assistent ved Dr. Soppes gæringsfysiologiske Laboratorium i Kap ved Oslo, hvor han begyndte en Række Forsøg med Fremstilling af Ost af pasteuriseret Mælk, og han fortsatte Forsøgsvirksomheden de følgende tre Aar som Bestyrer af en Ostefabrik ved Hamar. 1902 kom han til Danmark og var indtil 1904 Konsulent for Chr. Hansens teknisk-kemiske Laboratorium, og her i Landet fik han nu efterhaanden en omfattende Virksomhed, der gav ham Lejlighed til at omsætte sine Forsøgsresultater og sin teoretiske Viden i det praktiske Arbejde. Ostningsforsøgene bragte ham i Forbindelse med Dansk Mejeristforening, der 1905 ansatte ham som Konsulent i Oste- og Kaseintilvirkning med Bopæl i Odense, hvor han tillige oprettede et Laboratorium for Fremstilling af Yoghurt. Kort efter Oprettelsen af De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation blev W.s Virksomhed udvidet og sikret ved, at han fra 1913 tillige blev Fællesorganisationens Ostekonsulent. Som Forsøgsmand havde han vist, at der kunde naas gode Resultater med Fremstilling af Ost af pasteuriseret Mælk, men hans Metoder paa dette Omraade fik dog ikke den forventede Udbredelse. Størst Betydning fik han som Konsulent, især ved at lære Mejeristerne Værdien af den rette Syrning ved Ostelavning. Med sin betydelige tekniske og bakteriologiske Indsigt, sin store praktiske Erfaring og sin fortrinlige Evne til at

lære fra sig blev han Mejeribestyrerne en udmærket Hjælper. Han vandt deres Tillid og var vellidt for sit jævne og ligefremme Væsen. Indtil Sygdom ramte ham 1917, virkede W. gennem Rejser og Besøg paa Mejerierne, som Dommer ved Osteudstillinger og ved talrige Foredrag og Artikler, navnlig i »Mælkeritidende«, hvor ogsaa hans Beretninger er offentliggjort. Ikke mindst de mange omhyggeligt ordnede praktiske Kursus, han holdt paa Mejerierne, bragte ham i nær Forbindelse med de fleste af Fagets Folk, og trods hans tidlige Død blev hans Arbejde af meget stor Betydning for Fremskridtene i den danske Ostefremstilling.

Fyens Stiftstidende 31. Okt. 1914, 27. Nov. 1918. G. Ellbrecht i Vort Landbrug, XXXVII, s. A., S. 547 f. Fyns Stifts Landbrugstidende, XII, s. A., S. 464. Andelsbladet, XIX, s. A., S. 869. Mælkeritidende, XXXI, s. A., S. 807 ff. A. Axelsen Drejer: De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation 1912—1937, 1937, S. 68, 98.

Aksel Milthers.

Wenth (Vandalus, Slavus), **Johann**, ca. 1490-95—1541, Biskop. F. mellem 1490 og 1495 i Gandersheim eller i Goslar, d. 11. Aug. 1541, begr. i Ribe Domkirke. Gift (vel efter 1527) med Anna Gieren (Gyren).

J. W. var rimeligvis af vendisk Slægt, da han selv latiniserede sit Navn Slavus. Bl. a. efter Ribe-Ligstenen skal han være født i Goslar; men da han immatrikuleredes i Wittenberg til Vintersemestret 1515—16, kaldes han »Johannes Wenth de Gardensheim, dioec. Hildesheim.« Han blev Baccalaur i Jan. 1517, oplevede Reformationens Begyndelse og blev ivrig Tilhænger af den lutherske Bevægelse. Under fortsatte Studier erhvervede han sig gode Kundskaber i Græsk og Hebraisk og blev ved sin Forening af humanistiske og teologiske Interesser særlig Melanchtons Elev. Muligvis har han en Tid virket som Lærer i Goslar. I Jan. 1526 tog han Magistergraden i Wittenberg. Hertug Christian (den senere Christian III.) kaldte ham s. A. til Haderslev for at overtage det ledige teologiske Lektorat ved Kollegiatkapitlet der. Hvis han virkelig allerede Febr. 1526 var i Haderslev, er det nok hans Indflydelse, som spores i den mærkelige teologiske Brevveksling, den unge Hertug i Marts begyndte med Biskop Iver Munk i Ribe; fra tysk Side er dette hævdet, samt at den bærer J. W.s Præg. Den fastslaar Skriften som Eneautoritet i religiøse Spørgsmaal og henviser til »det almindelige Præstedømmes« Ret; specielt forkastes katolsk Opfattelse af Faste, gode Gerninger og Præstecølibat. Bispnen, der opfordredes til at sørge for, at Præsterne prædikede Evangeliet, hævdede imidlertid over for Hertugen, at dette i hans

Bispetid stadig var prædiket i Stiftet »efter de hellige Doktorers Udlægning«. 23. Marts sendte Hertugen Biskoppen et Udkast til en evangelisk Kirkeordning, som Gejstligheden i hans to Len (Haderslev og Tørning, hvoraf det sidste tilhørte Ribe Stift) skulde antage, hvad Iver Munk skarpt afviste som ham uvedkommende. Forholdene (vel ogsaa Frederik I.s Forbud) nødte dog Hertugen til foreløbig at opgive denne »nye« Skikkelse. Efter Præsten Thomas Knudsens Beretning om Indførelsen af Reformationen i Nordslesvig synes det imidlertid, at J. W. først indkaldtes samtidig med Dr. Widensee, og efter en anden gammel Beretning maaske endda senere. De hensynsløse Udtalelser mod Bispen og Tanken om Tvangsindførelse af »den ny Skikkelse« synes ogsaa mærkelig for en Melanchtonianer, og det teologiske Indhold i Hertugens Breve er ikke mere særpræget, end at andre Lutheranere kan staa bag (f. Eks. Prædikanten Jørgen Winter, som vel allerede 1525 virkede i Haderslev). Sikkert er, at den tidligere Reformator i Halberstadt og Magdeburg, Dr. jur. Eberhard Widensee (Weidensee) først i Slutningen af 1526 indkaldtes til Haderslev, og saavel han som J. W. fremstillede sig ved Juletid paa Gottorp Slot for Hertugen og hans Fader, Frederik I. Widensee overtog da Embedet som Provst i Barwith Syssel (herfra havde Hertugen 1525 afsat Joh. Wulf, hvorfor alt, da Kirkerne nu manglede »Forsvar«, »gik uordentlig til«, saa meget mere, som Hertugen tillod Bønderne at nægte Biskoppen hans Part af Tienden). Ogsaa Kirkerne i Tørning Len blev underlagt den nye Provst. Ved Samvirke mellem ham og J. W., som varetog Lektoratet, sejrede allerede 1527 Reformationen i Haderslev, hvor Widensee blev Sognepræst. Katolsk Gudstjeneste ophørte, Klostrene lukkedes, Latinskolen, der var kommet i Forfald, fornyedes, og en evangelisk Præsteskole oprettedes. Den fik hurtigt Disciple ogsaa fra Kongeriget, saaledes allerede i Sommeren 1527 Claus Tøndebinder og Hans Spandemager fra Malmø, der her ogsaa lærte Brugen af Salmer paa Modersmaalet. 1528 indkaldte saa Hertugen Præsterne fra de to Len til et Møde i Haderslev, vel ved Paasketid, og forelagde dem en Række Artikler om, hvorledes de fremtidig skulde forrette deres Embede. »Haderslev-Artiklerne«, der er bevaret i plattysk Sprog (men selvfølgelig paabød Brug af dansk Sprog), fremsattes af Widensee, men skyldes vel nok begge Reformatorers Samarbejde. Det paalagdes ogsaa Præsterne at møde til Undervisning i Haderslev, og senere skulde deres evangeliske Forstaaelse prøves. Undervisningen varetog begge Reformatorerne, dog særlig J. W.; men Prøven, der ogsaa omfattede Forrettelse af Gudstjeneste efter den nye Skik i Haderslev, skete

antagelig ved Widensees Visitatser i de enkelte Sogne. Da han ikke forstod Dansk, valgtes i Overensstemmelse med »Artiklerne« seks Herredsprovster saavel til Tilsyn med Præsterne som med Kirkerne. Alle Præster maatte tage Kollats af Hertugen og forpligtedes ved Ed til ham til Lydighed. Kun nogle faa modsatte sig og blev afskediget. Saaledes var der paa Grundlag af den lutherske Opfattelse af Fyrstemagten skabt en selvstændig Kirke-enklave, uafhængig af Slesvig og Ribe Stift, hvorfra Omraadet var taget.

1529 var J. W. (Joh. Slavus) en af Protokolførerne ved det teologiske Kollokvium i Flensborg, hvor Sværmeren Melchior Hoffmanns Lære, som Widensee havde angrebet i et særligt Skrift, drøftedes under Bugenhagens Ledelse; Hoffmann udvistes derefter. Da Widensee i Foraaret 1533 modtog en Kaldelse til Goslar, blev J. W. hans Efterfølger som Sognepræst og Superintendent. Hvorledes det forholder sig med hans Ordination, er ukendt. Han overtog saaledes, foruden Visitatsen og to aarlige Konferenser med Præsterne, ogsaa Overhøring og Ordination af nye Præster; sit Embede som Lektor beholdt han. April 1533 holdt han latinsk Ligtale over Frederik I. i Slesvig Domkirke. Da Christian III. 1537 forlagde den Kommission, som skulde udarbejde en »Kirkeordinans« for Danmark og Norge, fra Odense til Haderslev, fordi han ogsaa ønskede den indført i Hertugdømmerne, blev selvfølgelig J. W., til hvem han havde særlig Tillid, et af de nye slesvigske Medlemmer. At »Haderslev-Artiklerne« har øvet Indflydelse paa det latinske Forslag, der udarbejdedes, er kendeligt (saaledes Ordningen med Herredsprovster), og utvivlsomt staar det ogsaa i Gæld til J. W.s Erfaring og teologiske Indsigt; men naar man fra tysk Side anser ham for Hovedforfatteren, viser det manglende Kendskab til de Ordninger, som allerede var skabt i Kongeriget, og til de bestemte Krav, de danske Prædikanter allerede 1536 havde fremsat til en Nyordning af Kirken. — Christian III.s Tillid til J. W.s Personlighed og Evner gav sig atter Udtryk ved hans Udnævnelse 1537 til Ribe Stifts første evangeliske Biskop. 2. Sept. blev han med de andre danske Superintendenter indviet i Frue Kirke i Kbh. af Bugenhagen. Inden Bugenhagen opnaaede sin Kurfyrstes Tilladelse til forlænget Ophold i Danmark, tænkte Christian III. ogsaa paa at overdrage J. W. dennes Arbejde med at tilse Kirkeordinansens Gennemførelse i hele Danmark.

Som Biskop mødte der J. W. de samme Vanskeligheder som hans Kolleger med Hensyn til at faa Kirkeordinansen gennemført. Men da han ikke var det danske Sprog mægtig, havde han ved

Visitationerne særlige Vanskeligheder; Støtte fra Herredsprovsterne blev da af særlig Vigtighed for ham; men ogsaa her mødte han Uvillie. Med Provsten i Varde, Mag. Niels Svansø, kom han paa Kant, og denne nedlagde sit Embede. I øvrigt forfattede J. W. en »Ratio visitationis præpositorum« til Vejledning for Provsterne; den vidner bl. a. ved sin Sakramentopfattelse om J. W.s melanchtonske Paavirkning. Ogsaa med Kapitlet havde han Vanskeligheder. Af Hensyn til kommende Præsters Uddannelse tog han sig særlig med Iver af Skolevæsenets Fornyelse, og i Ribe varetog han personlig det teologiske Lektorats Opgaver. 1540 deltog han i Bispemødet i Kbh., hvor nye Bestemmelser om Guds-tjenesten og om Gennemførelsen af Kirkeordinansen vedtoges. Ved denne Lejlighed bad han Palladius udarbejde en Forklaring til Luthers lille Katekismus til Brug for Landsbypræsterne. Palladius' »Expositio catechismi« udkom dog først efter J. W.s Død; han mindes her med Højagtelse sin Embedsbroder »Mag. Joannis Slavus«. For J. W.s Enke, der betegnende kaldes »Anne Læse-mesters«, og hendes fire Børns Opdragelse sørgede Kongen. — Ligsten i Ribe Domkirke.

Ernst Michelsen i Real-Encyclopädie für protestantische Theologie und Kirche, XXIV, 1913, S. 639—45. Sønderjydske Aarbøger 1889, S. 218—45. H. F. Rørdam i Kirke-Kalender for Slesvig Stift, I, 1862; II, 1864. Samme i Kirkehist. Saml., 2. Rk., IV, 1867—68; VI, 1872—73. A. D. Jørgensen sst., 4. Rk., I, 1889—91. Ernst Michelsen: Die Schlesw.-Holst. Kirchenordnung, I, 1909. J. Kinch: Ribe Bys Historie, II, 1884, S. 11, 23.

J. Oskar Andersen.

Wentorf (Wendtorf), **Carl Christian Ferdinand**, 1863—1914, Maler. F. 25. April 1863 i Kbh. (Petri), d. 24. Nov. 1914 sst., Urne paa Vestre Kgd. Forældre: Snedker Heinrich Carl Friedrich W. (1832—1910) og Cæcilia Juditha Juliane Wandschneider (1831—94). Gift 1° 18. April 1890 i Kbh. (Johs.) med Alma Margrethe Nathalie Quist, f. 28. Sept. 1861 i Kbh. (Helligg.), d. 24. Sept. 1913 sst., D. af Snedkermester Hans Jacob Q. (1823—91) og Frederikke Wilhelmine Augusta Würck (1827—72). Ægte-skabet opløst. 2° 30. April 1910 i Kbh. (Helligg.) med Emma Mathea Nielsen, f. 21. Sept. 1865 i Ejstrup, Harte Sogn, d. 9. Maj 1935 i Kbh. (gift 1° 1885 med Grosserer Claus Christian Lundbeck, 1859—1901), D. af Hjulmand, senere Karetmager Christian N. (1830—1904) og Rasmine Karoline Amalia Rasmussen (1835—91).

Efter en femaarig Uddannelse ved Tegner & Kittendorfs lito-grafiske Institut og efter at have besøgt Teknisk Institut gennemgik

W. Kunstakademiets Skoler fra Juni 1881, til han fik Afgang Jan. 1887; paa Charlottenborgs Foraarsudstilling debuterede han 1886 med Portræt af Landskabsmaleren C. F. Aagaard. 1890 og 1892 var han med Akademiets Understøttelse udenlands, 1896 rejste han med det Ancker'ske Legat og 1900, atter med Stipendium fra Akademiet, til Holland og Paris. Som Udstiller gav han til Stadighed Møde paa Charlottenborg, dels med Genrestykker, dels og fornemlig som Portrætmaler. W. deltog endvidere i Den nordiske Udstilling i Kbh. 1888, i Verdensudstillingerne i Paris 1889 og Chicago 1893; han var repræsenteret paa Raadhusudstillingen 1901, paa den Baltiske Udstilling i Malmø 1914 og udstillede desuden paa Kunstnernes Efteraarsudstilling 1907—09. I Foreningen for national Kunst, af hvis Bestyrelse han var Medlem, havde han 1912 en retrospektiv Udstilling (paa Charlottenborg). — Blandt W.s Arbejder kan fremhæves: »Fra Trøstens Bolig i Radsted, Lolland« (1890, Den Hirschsprungeske Samling), »Den gamle Bonde paa Toften« (1899, Maribo Museum; Guldmedaille paa den internationale Kunstudstilling i München 1901). Kunstmuseet ejer »Under Gudstjenesten i en Kirke paa Amager« (1893, deponeret i Rigsdagen). Til Fr.borg kom hans Portrætter af Niels Finsen (1904—06), Sophus Bauditz (1910), Politikeren P. G. C. Jensen (1912, posthumt) og Provst Fr. Zeuthen (1912). 1901 tildelede Akademiet ham Aarsmedaillen for Portrættet af Tømrermester Harald Olsen (Tømrerlavet), og 1907 modtog han Serdin Hansens Præmie for Genremaleri for »Landposten hos gamle Marianne«. — Selvportræt 1896. Portrætteret paa V. Pachts Gruppebillede 1904: Kunstakademiets Fortsættelsesskole. Buste af Carl Mortensen.

Dansk Kunst (Medlemsblad for Foren. for national Kunst), Nr. 5, 1915. Berl. Tid. 25. Nov. 1914 (af G. Vermehren). *M. Stein (Sigurd Müller).*

Venusinus, Jon Jakobsen, d. 1608, Professor og Polyhistor. F. paa Hven, d. 30. Jan. 1608 i Sorø. Forældre: Sognepræst, senere i Landskrona, Provst Jakob Jonsen (d. 1600, gift 2° med Margrethe N. N.) og Inger Pedersdatter (ca. 1535—ca. 70). Gift 1° 1585 med Agathe Sascerides, d. 25. Juli 1589, D. af Professor Johannes S. (s. d.) og Hustru. 2° ca. 1590 med Karine Dankertsdatter, d. 1610 i Kbh. (gift 1° 1574 med Forstander for Duebrødre-stiftelse i Roskilde Hans Leiel, d. 1587).

J. J. V. kaldte sig oprindeligt »Coronensis« efter Landskrona, senere antog han det af Hven dannede Binavn V., som ogsaa kunde minde om Horats' Tilnavn. Efter at have besøgt den kgl.

Skole paa Fr.borg studerede han i Kbh. og i Rostock, hvor han i den berømte David Chytræus vandt en Velynder. Senere drog han med kgl. Understøttelse ud paa en omfattende Studierejse til andre Egne af Tyskland, til Østrig, Italien og Schweiz. Længst opholdt han sig i Wittenberg, hvor han blev Magister 1580. Her sluttede han ogsaa Venskab med Sivert Grubbe til Hofdal (s. d.), der i sin Dagbog omtaler J. J. V. som den lærdeste af alle de daværende Wittenbergstuderende. 1584 vendte J. J. V. tilbage og blev Sognepræst i Herfølge og Sædder, snart ogsaa Provst for Bjeverskov Herred. Stærkt videnskabeligt interesseret som han var, kunde han næppe i Længden have fundet sig tilfreds i en Landsbypræsts afsondrede Stilling, og det var derfor et betydningsfuldt Fremskridt paa hans Livsbane, da han 1587 blev forflyttet til Kbh. som Sognepræst ved Helligaandskirken. Det synes, som om J. J. V. har været paavirket fra kryptokalvinsk Side, og dette gav sig bl. a. Udslag i, at han paa egen Haand tillod sig at udelade Eksorcismen ved Daaben. I den Anledning blev han 1588 suspenderet fra sit Embede, men det lykkedes ham dog at faa Sagen bilagt i Mindelighed, saa at han kunde fortsætte sin Præstegerning, men rigtig nok mod at afgive Løfte om for Fremtiden korrekt at iagttage de fastsatte Kirkeceremonier. J. J. V. gør Indtryk af at have haft gode Forbindelser blandt Rigets første Mænd, bl. a. havde han en Ven i Arild Huitfeldt, og han stod højt anskrevet hos Christian IV. Det skyldtes da ogsaa en direkte kgl. Befaling, at han 1600 blev beskikket til Professor i Fysik ved Universitetet med Forpligtelse til at forestaa Anlæggelsen af en botanisk Have. Efter Niels Krag's Død 1602 blev han desuden kgl. Historiograf og fik tillagt Dekanetet i Ribe Kapitel, idet han samtidig (1603) rykkede op i Professoratet i Retorik. 1606 ledsagede han som »Orator et Historicus Regius« Christian IV. paa en Rejse til England og imponerede her Jacob I. ved sin Lærdom i den Grad, at han skal have villet optage ham i den engelske Adelstand. Efter sin Tilbagekomst blev J. J. V. 1607 Forstander for Sorø Kloster for i Ro at kunne fortsætte sit Arbejde som kgl. Historiograf, men hans Død et halvt Aars Tid senere afbrød alle Planer.

J. J. V. er i flere Henseender en af de ejendommeligste Skikkelser i vort videnskabelige Liv paa Overgangen til det 17. Aarhundrede. Hans Forfatterskab er vel beskedent af Omfang, men som Type indtager han en mærkelig Stilling. Han kan med Rette betegnes som den sidste store af vore hjemlige Renæssancehumanister, idet han dog ved sin encyklopædiske Interessesfære og sin Lærdom danner Overgangen til den nye Tids Polyhistorer. En samtidig

har karakteriseret ham som en Akademiker af liberalt Tilsnit («liberior Academicus»), og dette er en træffende Betegnelse for hans lidet autoritetsbundne Holdning paa forskellige Omraader. Teologisk set viste han Sympati for Kryptokalvinismen ikke blot 1588, men ogsaa 1606, da han i en vittig, ja næsten kaad Betænkning tilraadede Christian IV. at afskaffe Eksorcismen. Ogsaa over for visse Former af katolsk Fromhedsliv stod han med Forstaaelse, som det viste sig, da han 1599 udgav en smuk Oversættelse af Thomas a Kempis' »De imitando Christo« (7. Udg. 1715) med et Slags Forsvar for Jesuiterne, som han havde lært at kende paa sine Studierejser. Paa filosofisk Omraade optraadte han især som en afgjort Tilhænger af den kopernikanske Verdensopfattelse og som en begejstret Fortolker af Platon (jfr. hans »Theses« (1602—03) og »De beatitate hominis« (1602)). Hans antiaristoteliske, formentlig ramistisk paavirkede Retning vandt ikke Bifald i ledende Kredse ved Universitetet, og 1595 maatte han opleve, at Censuren standsede et stort anlagt filosofisk-teologisk Arbejde af ham. Hans Ramisme viser sig ogsaa i hans Tilbøjelighed til at ville radikaliseres og simplificeres Retskrivningen. Som Historiker omgikkes han med vidtløftige Planer om at skrive et stort Værk om den danske Historie fra de ældste Tider, men han kom ikke ud over Tilløbene. I to Disputatser vedrørende Historiens Indledningsvidenskab («De historia» (1604) og »De Fabula qvæ pro historia qvam sæpissime venditatur« (1605)) godtgjorde han, at han var i Besiddelse af en udpræget kritisk Sans. Sin Kritik rettede han ikke mindst mod Saxo, men selv var han dog frugtbar paa de dristigste Hypoteser, især af etymologisk Art. Endelig maa nævnes, at han besad ikke ringe Evner som latinsk Lejlighedsdigter. Over hans elegante Smaadigte som over hans mange Breve hviler der en egen yndefuld Stemning som en Afglans af hans fint dannede og elskværdige Personlighed, der ogsaa i personlig Omgang Livet igennem formaaede at fortrylle og fængsle højst forskellige Naturer.

H. F. Rørdam i Kirkehist. Saml., 3. Rk., I, 1874—77, S. 241—310. Vilhelm Andersen: Tider og Typer af dansk Aands Historie. Erasmus, I, 1907, S. 170—84. Bjørn Kornerup: Biskop Hans Poulsen Resen, I, 1928, S. 195, 209, 237, 275, 293.

Bjørn Kornerup.

Werlauff, Erich Christian, 1781—1871, Historiker og Biblioteksmand. F. 2. Juli 1781 i Kbh. (Helligg.), d. 5. Juni 1871 sst. (Slotsk.). begr. sst. (Ass.). Forældre: Koffardikaptajn Jens W. (1746—86) og Wilhelmine Frederikke Wirth (1747—1804). Gift 18. Nov. 1815 i Vartov K., Kbh. (Slotsk.) med Wilhelmine Heger, f. 1. Dec.

1797 i Kbh. (Frue), d. 3. Marts 1873 sst. (Slotsk.), D. af kgl. Skuespiller Stephan H. (s. d.) og Hustru.

Med usikkert Helbred og uden synderlig Omgang med andre Børn' end en lidt yngre Søster levede W. sin Barndom og første Ungdom i den ved Faderens tidlige Død indskrænkede Huskreds; Moderens sparsomme Indtægter tillod hende hverken at gøre Selskaber eller at skaffe sine Børn mange Adspredelser. Den bedste Tidsfordriv fandt Drengen i Læsning, særlig Bøger af historisk Indhold, som først Tilfældet, derefter voksende Tilbøjelighed skaffede ham i Hænde; ogsaa søgte han gerne at nærme sig ældre Folk, naar de talte om Mennesker, de havde kendt, eller mærkelige Begivenheder, de havde oplevet. Det var rolige, fredelige Aar, og ikke for intet tog W. som Storkorsridder af Dannebrog til Valgsprog de Ord af Ovid, at den har levet vel, som lever i stille Ubemærkethed. Bortset fra sin Embedsgerning traadte han aldrig frem i det offentlige Liv, saa lidt som han nogen Sinde lod sig inddrage i litterær Polemik; i Selskabslivet ud over enkelte gode Venners Kreds deltog han sjældent og gjorde kun faa Besøg — et »Werlauffsk Besøg« var i Bakkehussproget det samme som intet. Han rejste meget lidt, har aldrig været uden for de danske Øer og synes ikke at have følt Savnet deraf; dog fortrød han som gammel Mand, at han ikke, mens Tid var, havde gæstet Norge, Faderens Fødeland, men, som han skrev til en yngre norsk Ven, »jeg har aldrig været meget for Forandring i nogen Henseende, heller ikke af Opholdssted«. Med alt dette var der intet af Særlingen ved ham og intet i hans Maade at være paa, hvorover man trak paa Skuldren; han var den eneste af Kamma Rahbeks Venner, der gik fri for alle Angreb og end ikke fik noget Tilnavn. Ej heller var han menneskesky; han var en opmærksom Iagttaget af Livet om sig, hørte ligesom i Drengesaarene gerne efter, naar der fortaltes ham om Tildragelser ude i den store Verden, om offentlige Begivenheder her hjemme eller om private Forhold, og havde i Kraft af Embedsstillinger og Giftermaal, som Medlem af lærde Selskaber og højtstaaende Frimurer rig Lejlighed dertil. Hvad han saa og hørte, bevarede han i sin ualmindelig sikre Hukommelse, saa at han paa sine gamle Dage kunde meddele det frisk og klart i sine Erindringer.

Privat dimitteret blev W. 1796 Student og fik 1798, sytten Aar gammel, ved Nyerups Forsorg Plads som Kustos (Inspektør) paa Det kgl. Biblioteks Læsesal, til at begynde med uden Løn; 1800 vandt han Universitetets Guldmedaille for Besvarelsen af et historisk Prisspørgsmaal og blev s. A. — som et »exemplum sine exemplo« — skønt Ikke-Islænder arnamagnæansk Stipendiar, en

Stilling, han 1810 fratraadte. 1802 tog han for at glæde sin Moder juridisk Embedseksamen og udnævntes 1805 til 2. Sekretær ved Biblioteket; 1814 avancerede han til 1. Sekretær og blev ved Moldenhawers Død 1823 som Bibliotekar, fra 1829 med Titel af Overbibliotekar, stillet i Spidsen for Institutionen. 1861, da en ny Lønningslov stod for Døren, tog han sin Afsked; det skete ikke helt frivilligt, og for at bøde paa den ringe Pension fik han Lov at fortsætte som en Slags ekstraordinær Assistent, lønnet til sin Død med et Gratiale paa 150 Rdl. aarligt af Medhjælpsummen. Som Biblioteksleder træder W. i Skygge for sin Forgænger; han var ikke i Besiddelse af dennes Dristighed i Dispositioner, havde Vanskelighed ved at fatte Beslutninger af vidererækkende Karakter og var til sin Medarbejder Molbechs Ærgrelse saa ængstelig for at komme til at overskride det bevilgede Annuum, at der ikke sjældent ved Finansaarets Slutning gik Penge ubrugte tilbage til Statskassen; de til Dels som Følge heraf fremkomne Lakuner i løbende udenlandsk videnskabelig Litteratur er endnu mærkbare. Alligevel var hans Styre ingenlunde ensbetydende med Stilstand. Det systematiske Katalog over Udenlandske Afdeling, som Moldenhawer havde planlagt og paabegyndt, førtes sikkert og lykkeligt til Ende; Bibliotekslokalerne erholdt en betydelig, længe haardt tiltrængt Udvidelse; den nyere Manuskriptsamling blev — lidt upraktisk ganske vist — ordnet og katalogiseret; en ny Pligtafleveringslov lagde Afleveringspligten fra Forlæggerne over paa Bogtrykkerne, hvorved Tilvæksten af Nationallitteraturen blev mere stabil end tidligere, og Haandskriftsamlingen modtog værdifulde Forøgelser, ikke blot ved Gaver, men ogsaa gennem Auktionskøb.

Biblioteksgerningen var ikke W.s eneste Embedsvirksomhed. 1808 var han blevet Dr. phil. paa en Afhandling om Are Frode («De Ario multiscio antiquissimo Islandorum historico») og ansattes 1810 som Adjunkt ved Universitetet med det Hverv at læse over nordisk Historie og Oldsager; 1812 blev han Professor extraordinarius med samme Hverv, 1828 ordinarius og s. A. Medlem af Konsistorium. Stillingen som Professor beholdt han til Udgangen af 1867, fra 1852 som Senior fritaget for Forelæsninger. 1836—37 var han efter Tur Universitetets Rektor; han vilde nødtigt, men bøjede sig, da Frederik VI. gav til Kende, at han ikke satte Pris paa, at nogen unddrog sig sin Pligt. Som Rektor faldt det i hans Lod at indvie den nye Universitetsbygning, ved hvilken Lejlighed han holdt Talen paa Dansk, den første danske Tale ved nogen akademisk Akt. Sine Forelæsninger, i Reglen to à tre Timer om Ugen, holdt han hjemme i sin Stue; han læste ikke efter et forud udarbejdet Manu-

skript, men dikterede efter Ekscerptsedler, som han, staaende ved sin Pult, ordnede paa Stedet; han vendte Ryggen til Tilhørerne, der sad ved et lille Bord og skrev ned. Forsmaaende enhver formel Indledning eller Tiltale, uden Professor-Fornemhed af nogen som helst Art, holdt han sig, siger en Tilhører (Wegener), »strængt til Forelæsningsens Genstand, fremsatte de Opgaver, der var at løse, nævnede de Kilder og Hjælpemidler, som derved maatte bruges, og anviste til en besindig Prøvelse og praktisk Benyttelse af samme«. Det var for begyndende Historikere meget lærerige Forelæsninger, og de nød, om end de efter Datidens Vilkaar aldrig havde mange Tilhørere, stor Anseelse; Kollegiehæfter, bevarede ned til vor Tid, vidner derom.

Som Historiker holdt W. sig helst til Kendsgerningerne og havde Sky for at drage almene Slutninger; et Helhedssyn paa Danmarks Historie eller større Afsnit deraf vilde fra hans Side være utænkeligt. Det vilde det ogsaa af en anden Grund. De bevægede Øjeblikke i Historien, de skelsættende Begivenheder, Revolutioner og Reforme følte han sig aldrig tiltrukket af, og til Belysning af dem vilde han næppe kunne have givet Bidrag. De nationale Spørgsmaal, som efter Julirevolutionen i stigende Grad sattes paa Dagsordenen ogsaa hos Historikerne, stod han saa temmelig udenfor; naar han 1833 skrev til sin norske Ven, den stærkt danskfjendtlige Justitiarius J. C. Berg i Kristiania: »Erz-Patriot haver jeg aldrig været«, var det helt i Overensstemmelse med Sandheden. Det kendte Skrift fra 1819: »Forsøg til det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig« er ikke noget Vidnesbyrd om, at W.s Hjerte engang har banket varmt for Sønderjydernes Sag, men senere er blevet koldt; fremkaldt ved et udsat Prisspørgsmaal er det en lidenskabsløs, vel funderet Redegørelse for de faktiske Forhold siden Oldtidens Dage til Aaret 1814, da Frederik VI. udstedte sin Skoleforordning for Hertugdømmerne. Som her er det overalt de til enhver Tid bestaaende Tilstande, som fortrinsvis er Genstand for W.s Forskning; til Skildringen af dem medbragte han et enestaaende Kendskab saavel til utrykte som trykte Kilder og forbandt med sin overordentlige Viden den største Redelighed og Ædruelighed i Meddelelsen. Et ikke ringe Tal af hans Skrifter er vel blevet til paa ydre Foranledning, efter Henvendelse fra Kongernes, Universitetets eller Selskabers Side; af den Grund er de dog ikke deres Forfatters Psyke uvedkommende, men giver sammen med de øvrige, som han selv har taget Initiativet til, et tydeligt Indblik i, hvilke Emner W. efter sin særlige Indstilling beskæftigede sig med som Historiker.

Alt fra Ungdommens Dage havde han Interesse for antikvariske Studier og var med god Føje fra 1810 Medlem af Kommissionen for Oldsagers Opbevaring til dens Opløsning 1849. Han saa den arkæologiske Forskning under Thomsens og Worsaaes Ledelse vokse frem til en egen Videnskab, holdt oftere Forelæsninger derover paa Universitetet og stillede sig paa ingen Maade vrangvilligt, men lærte aldrig rigtigt at forstaa, at der ad den Vej alene skulde kunne gives et Billede af Oldtidslivet; han var og forblev Antikvar af den gamle Skole, for hvem den litterære Overlevering trods alt betød mest. Som ung gav han sig en Del af med Runologi, samtidigt og senere med middelalderlige eller eftermiddelalderlige Monumenter: »Beskrivelse over Kong Erik Menveds og Dronning Ingeborgs Gravminde i Ringsted Kirke« (1815), »Monument over Kong Hans og Dronning Christina i St. Knuds Kirke i Odense« (1827), »De hellige tre Kongers Kapel, stiftet af Kong Christian I. og Dronning Dorothea i Roskilde-Domkirke« (1849), eller han behandlede historisk-etnografiske Spørgsmaal: »Bidrag til den nordiske Ravhandels Historie« (1835), »Forsøg til at oplyse og forklare Procop's Efterretninger om de Nordiske Lande« (1841). Gerne fulgte han de antikvariske Studiers historiske Udvikling: »Udkast til den nordiske Archæologies Historie i vort Fædreland indtil Ole Worms Tid« (1807), »Ole Worms Fortjeneste af det nordiske Oldstudium« (1833), »Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen, ved Jon Olafsen fra Grunnavik, med Indledning, Anmærkninger og Tillæg« (1836), »Hans Grams Afhandling om det i Aaret 1734 ved Møgel-tønder fundne Guldhorn« (1853) og »Propædeutisk Veiledning til Studium af de Nordiske Oldsager, ved Jon Olafsen fra Grunnavik, oversat med Fortale og Anmærkninger« (s. A.) samt »Erindringer om Guldhornstyveriet den 4. Mai 1802« (1858) med Bidrag ogsaa til Det kgl. Biblioteks Historie. Som W. var Arkæologiens blev han de lærde Institutioners og Selskabers Historieskriver: »Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn« (1825; 2. forøgede og fortsatte Udg. 1844), »Udsigt over Kjøbenhavns Universitets-Bygnings Historie« (1836, sammen med L. Engelstoft), »Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog« (1847), »Kjøbenhavns Universitet fra dets Stiftelse indtil Reformationen« (1850). Bibliotekshistorien er et af W.s Hovedværker, i sig selv et Arbejde, hvis Lige ikke let skal findes.

Gammel var ogsaa Interessen for Holberg. Komedierne og »Peder Paars« havde været Barndomsdagens kære og næsten eneste Morskabslæsning; efterhaanden blev de øvrige Skrifter gennem-

arbejdede, og navnlig Epistlerne kendte W. til Bunds. Som et andet Hovedværk udkom 1838 1. Bind af »Historiske Antegnelser til L. Holbergs Lystspil«, 1858 i 2., forøgede og til Dels fortsatte Udgave som »Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil«, der — med Vilh. Andersens Ord — »paa en Grundmur af Kildedsteder giver et Billede ikke saa meget af den Kulturtilstand, hvorefter disse Komedier er fremgaaet, som af de Sæder, hvortil de hentyder, og med samme Ro fortæller Barselstuens og Heksens Historie«. Andre Bidrag til Holbergstudiet er »L. Holbergs Feide med A. Højer« (1835), »Historiske og literariske Oplysninger til Niels Klim« (1841), »Holbergiana« (1856) og »Oplysninger til Holbergs Peder Paars« (1862) samt »P. J. Phønixberg, københavnsk Bogtrykker og Leilighedspoet i Begyndelsen af det attende Aarhundrede« (1860). Med megen Varme omfattede W. Norge, Holbergs og Faderens Fødeland. Sammen med Børge Thorlacius afsluttede han 1813—26 Folioudgaven af Noregs Konunga Sögur og affattede Person- og Stedregister til hele Værket; 1815 udgav han den Kong Sverre tillagte Tale mod Bisperne (»Anecdoton historiam Sverreri regis Norvegiæ illustrans«) og behandlede i grundige Afhandlinger forskellige Sider af Norges Historie, bl. a. det trondhjemske Erkebiskopvalg og Opstanden i Bergen under Christian I. (1819), Foreningen mellem Sverige og Norge under Magnus Smek (1829), de norske Kongers Salving og Kroning i Middelalderen (1832) og Grænsebestemmelse mellem Norge og Sverige i anden Halvdel af det 13. Aarh. (1845). Hele denne Virksomhed fandt i høj Grad Paaskønnelse i Norge, hvor W. vandt sig mange ældre og yngre Venner. Den norske historiske Skoles Syn paa Foreningstiden med Danmark billigede han ikke ganske, ikke saa meget, fordi det var antidansk, som fordi det syntes ham stridende mod Sandhed. Herom sagde han i Breve J. C. Berg og P. A. Munch sin Mening. Men det gensidige hjertelige Forhold forstyrredes ikke, og mens danske Historikere ellers ikke gik Ram forbi, var W. skudfri i Norge, som han var det i Danmark.

Endnu et Emne havde W. Forkærlighed for. Det var Ordenshistorien, som han altid gerne bragte paa Bane i Samtaler, men hvorom han kun fik lidet udgivet. 1859 kom »Om Stiftelsen af en Ridder-Orden for Norge 1747 samt Oplysninger til Elephantordenens Historie« og 1872, efter hans Død, »Om Danebrog og Danebrogordenen. En historisk Undersøgelse«. Sine egne Ordener omfattede han med en Veneration, der ved en enkelt Lejlighed har givet sig rørende Udtryk. Da Guldbryllupsdagen 1865, i hans Alders 85. Aar, nærmede sig, søgte han først at afværge enhver

Fest, men indvilgede til sidst i at være Gæst hos sin ældste Søn — paa Betingelse af, at han skulde bære alle sine Ordener, som han nu ellers ingen Anledning havde til at bruge. Her mødte han da med Storkorsene af Dannebrog og den kære St. Olaf, med Kommandørkorsene af Nordstjernen og den hollandske Egekroneorden, med Ridderkorset af Æreslegionen og mange flere Ordener paa Brystet, med Elefant-Dekorationen (som Ordenssekretær) om Halsen, og blev hilst af Hustru, Børn og Børnebørn. Fremmede havde man ikke maattet indbyde.

Sine Erindringer har W. gentagne Gange ført i Pennen. Ældst er »Dagbog over hvad mærkeligt litterarisk (senere tilføjet: og politisk) jeg haver hørt og set«; den er begyndt 1808, fortsat til 1865 og foreligger kun i Manuskript (Ny kgl. Saml. 673, 8°). Udgivne (i Memoirer og Breve, XIII, 1910) er de annalistisk affattede personlige Erindringer, nedskrevne 1850—63 og stærkt prægede af det melankolske Livssyn, der, alt som Aarene gik, mere og mere beherskede ham; Eftertiden vil smile over den gamle Mands jævnlige Tale om Varsler, han til sit eget Uheld ikke i Tide paaagtede, men den vil takke ham for mangt et fortrinligt Bidrag til samtidiges Karakteristik. Udgivne (i Hist. Tidsskr., 4. Rk., IV, 1873—74) er ogsaa de Skildringer af danske, særlig københavnske Tilstande og Stemninger paa begge Sider af Aarhundredskiftet, som han i sin høje Alder, da han var næsten helt blind, dikterede til en af sine Sønner; de giver med mange Enkeltheder et yderst levende kulturhistorisk Billede og er i høj Grad læseværdige.

Brevveksling med J. C. Berg og P. Botten-Hansen i (Norsk) Hist. Tidsskr., I, 1871, S. 406—56; med Vedel Simonsen i G. L. Wad: Fra Fyens Fortid, I, 1916, S. 137—391, II, s. A., S. 1—391; med P. A. Munch i Lærde brev fraa og til P. A. Munch, I, 1924; med J. H. Schrøder i Nord. tidskr. f. bok- och bibl.väsen, XV, 1928, S. 73—102. — Efterladte Papirer og Breve til W. i Det kgl. Bibliotek. — Medlem af Det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog 1806, af Videnskabernes Selskab 1820. Ordenssekretær 1860. — Justitsraad 1818. Rang med virkelige Etatsraader 1829. Konferensraad 1836. — R. 1829. DM. 1834. K. 1841. S.K. 1855. — Tegninger af J. V. Gertner 1848 og J. Kayser 1852 (Fr.borg). Klippet Silhouet (sst.). Gipsmedaillon i Det kgl. Bibliotek. Portrætteret paa J. V. Gertners Tegning fra Christian VIII.s Kroning (Rosenborg). Litografi af Em. Bærentzen 1842. Træsnit af H. Olrik 1861.

Ovenn. Erindringer. E. C. Werlauff: Efterretninger om det store kgl. Bibliothek, 2. Udg., 1844, S. 338—410. C. F. Wegener i Werlauffs Skrift om Dannebrog-

ordenen, 1872, S. V—XVIII. F. Schiern: Nyere historiske Studier, I, 1875, S. 74—92. P. H. Boye: Om Karen Margrethe Rahbeks Brevvexling og hendes Correspondenter, 1881, S. 57—67. Johs. Steenstrup: Historieskrivningen i Danmark i det 19. Aarh., 1889, S. 122—28. Chr. Bruun: Erindringer fra det gamle kgl. Bibliothek, 1906, S. 19—22. Vilh. Andersen: Den danske Litteratur i det 19. Aarh.s første Halvdel, 1924, S. 327 f. Carl S. Petersen: Stenalder, Bronzealder, Jernalder, 1938 (se Registeret). Samme: Det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling, 1943 (se Registeret).

Carl S. Petersen.

Werliin, Christian, 1804—66, Præst. F. 8. Nov. 1804 i Kbh. (Frue), d. 12. April 1866 i Ferslev, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Malermester Andreas Friderich Werlin (1778—1863) og Inger Thrane (ca. 1779—1847). Gift 9. Maj 1834 i Kbh. (Petri) med Julia Constantia Lütthans, f. 7. Dec. 1813 i Kbh. (Petri), d. 11. Juni 1881 sst. (Holmens) (gift 2° 1848 med Digteren Christian Winther, s. d.), D. af Murermester, Oberstløjtnant i Borgervæbningen Johann Heinrich L. (1781—1852) og Louise Dorothea Borger (1783—1840). Ægteskabet opløst 28. Dec 1847.

W. blev Student 1824 fra Metropolitanskolen. 1827 konstitueredes han som Adjunkt ved Latinskolen i Helsingør, for hvilken hans tidligere Lærer Simon Meisling var Rektor. Imellem Eleverne var H. C. Andersen, hvis Tillid W. vandt ved sin fornuftige og venlige Behandling af ham, saa at Andersen nu opnaaede flere Gange at faa Udmærket godt i Hebraisk, der før havde været et af hans frygtede Fag. W. kom hver Søndag i Meislings Hus, og i Forstaaelse af Andersens mislige Stilling fik han hos Collin udvirket, at Andersen kom bort fra Helsingør og i Fortsættelsen forberedtes privat af en af W.s Studiefæller, den dygtige Ludv. Chr. Müller. H. C. Andersen har i sin Selvbiografi viet W. nogle taknemmelige Linier. Kort efter forlod W. selv Skolen, da han ikke kunde finde sig til Rette med Rektor og Forholdene og han uhindret af andet Arbejde vilde fortsætte sine Universitetsstudier. 1829 tog han teologisk Eksamen, studerede derefter østerlandske Sprog under Rask og foretog med offentlig Understøttelse en Studierejse, der bl. a. førte ham til Bonn, Heidelberg og Paris. Som Manuduktør i Hebraisk for de teologiske Studenter vandt han Anseelse, giftede sig, disputerede 1838 for den teologiske Licentiatgrad og ansattes 1841 som Sognepræst i Hasle, Skejby og Lisbjerg ved Aarhus. Medens den forfaldne Præstegaard istandsattes for hans velhavende Svigerfaders Regning, bosatte han sig med sin Familie i Aarhus. Her kom det i hans Ægteskab til et skæbnesvangert Opgør og Brud, da hans Hustru havde fattet Kærlighed til Christian Winther, med hvem hun stod i en først aabenlys, senere hemmelig Korrespondance.

Alene maatte W. flytte ind i Præstegaarden i Hasle, og Ægteskabet førtes mod sin Opløsning, efter at Hustruen var vendt tilbage til sit Forældrehjem. Den ensidige Skildring, som Christian Winters Biograf Nicolai Bøgh har givet af Ægteskabshistorien og W.s Karakter, har han, efter at have modtaget Oplysninger ogsaa fra W. venligsindede Slægtninge, i nogen Grad senere maattet korrigere. 1850 forflyttedes W. til Ferslev og Vellerup i Horns Herred paa Sjælland.

H. C. Andersen: Mit Livs Eventyr. Samlede Skrifter, I, 1876, S. 75. Nicolai Bøgh: Chr. Winther, III, 1901 (se Registeret). Samme i Berl. Tid. 6. Dec. 1901. Ole Lund: Nogle Skoleminder om nyansatte Lærere ved Helsingørs lærde Skole i Tiden 1826—31, i Fra Fr.borg Amt, 1929, S. 59—70. Kjeld Galster: H. C. Andersen og hans Rektor, 1933, S. 74 f. Anderseniana, IV, 1936 (se Registeret).

Oluf Friis.

Vermehren. Slægten V. skal være kommet fra Brabant til Stade med Købmand sst. Paul V., hvis Søn Silkekræmmer i Lübeck Paul V. (1600—64) var Bedstefader til Amtsskriver i Ratzeburg Johann V. (d. 1726); dennes Sønneson Kastellan hos Storhertugen af Oldenburg i Eutin Johann Nikolaus V. (d. 1826) var Fader til Glarmester i Schwartau Johann Ludwig Theodor V. og til Hjulmager i Eutin Peter Friedrich V. (d. 1866), der begge har Efterkommere i Danmark, samt til Glarmester i Ringsted Peter Friedrich Nicolaus V. (1793—1869), af hvis Børn skal nævnes nedenn. Genre- og Portrætmaler Johan Frederik (Frits) Nicolai V. (1823—1910), Glarmester i Ringsted Carl Vilhelm Theodor V. (1826—92), Kontorchef i Postvæsenet Christian Colbiørnsen Degen V. (1832—1907) — hvis Søn er Lægen Paul V. (f. 1877) — og Isenkræmmer, Grosserer i Kbh. Edvard Theodor August V. (1835—91), der var Fader til Johanne V. (1871—1941), gift med Kontreadmiral Theodor Andreas Topsøe-Jensen (1867—1941, s. d.), til Sognepræst til Førsløv Axel V. (f. 1874), til Rigmor V. (f. 1879), der ægtede Toldinspektør i Kbh. Carl Salicath (1871—1918), og til Anna V. (f. 1883), som er gift med Sognepræst ved Zionskirken Rasmus Møller Huusom (f. 1876). Maleren J. F. N. V. (1823—1910) var Fader til Fuldmægtig i Sparekassen for Kbh. og Omegn Johannes V. (1858—1938), til Thora V. (1859—1943), der var gift med Maleren Frants Peter Diderik Henningsen (1850—1908, s. d.), og til de nedenn. Overlæge, Dr. med. Frederik V. (1865—1921), Genremaleren Gustav V. (1863—1931) og Genre- og Portrætmaleren Sophus V. (f. 1866).

Th. Faaborg: Johan Frederik Nicolai Vermehren, I, 1923, S. 21; II, 1924, S. 76.

Albert Fabritius.

Vermehren, Johan Frederik (Frits) Nicolai, 1823—1910, Maler. F. 12. Maj 1823 i Ringsted, d. 10. Jan. 1910 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Glarmester Peter Friedrich Nicolaus V. (1793—1869) og Sophie Amalie Franck (1801—46). Gift 7. Juli 1857 i Kbh. (Garn.) med Thomasine Ludvigne Grüner, f. 21. Dec. 1833 i Kbh. (Holmens), d. 26. Febr. 1877 sst. (Frels.), D. af Universitets- og Kommunitetsforvalter, Prokurator, Justitsraad Thomas Ludvig G. (1782—1844, gift 1° 1807 med Anna Kirstine Wittusen, 1789—1871, gift 2° med Branddirektør paa Femern, Landmaaler, Kaptajn Jørgen Seiersted Heboe, 1789—1839) og Petrine Elisabeth Beyer (1808—63).

V. fødtes i et stabilt og beskedent Haandværkerhjem af den Art, som har opdraget mangan Kunstner eller Videnskabsmand til at blive snild og alsidig, uafsladelig virksom og overmaade omhyggelig. Lysten til at tegne vaagnede tidligt, og han var allerede som Dreng blevet hjulpet til Rette dermed af Naboens Søn, den femten Aar ældre Jørgen Roed. V. kom i Sorø Akademis Skole, hvor Harder var Lærer i Tegning, men Ægteparret Ingemann fik mere Betydning for ham, idet de — da han 1843 var blevet Student — støttede ham over for Faderen i Ønsket om at blive uddannet som Maler. Nu kom V. til Kbh., og samtidig med at gaa paa Akademiet fik han privat Undervisning hos Roed, for hvem han 1846 og 47 undermaalede forskellige Billeder.

Den Hirschsprungske Samlings »Parti af Baggaarden til Thott's Palæ« er det første Maleri, som V. har udført direkte efter Virkeligheden. Her viser den 22-aarige Kunstner sig som en føjelig Elev baade af Akademiet, hvor den tidligt ældede Eckersberg stadig fungerede, og ganske særlig af Jørgen Roed, der allerede havde malet saadanne rolige og velovervejede Arkitekturbilleder med klar Markering af Lys og Skygge. Men Maleriet viser ogsaa V.s følsomme Opfattelse og usvigeligt sikre Gengivelse. Den primitives vaagne Sind over for Naturen afspejles ligeledes i Kunstmuseets Vinterlandskab fra Ringstedegnen; man ser vidt ud over et sneklædt, bølgende Land, mens en frostklar Dag gaar paa Hæld og Aftenhimlen tindrer; Motivet er typisk for dansk Kunst, og her er det fuldkommen mestret, saa Værket hører til det ypperste i denne Kunstners Produktion.

V. gik med i Krigen 1848, men fik kun Lejlighed til at deltage i nogle faa Træfninger. Snart var han paa ny ved sit Staffeli. Tidens patriotiske Stemning fører ham til at male »Reservesoldatens Afsked fra sin Familie« (1849), og dermed opnaede han en fremskudt Plads blandt de nationale Genremalere. I Fortællingen

er Menneskene Hovedsagen, og de holder Opmærksomheden fangen ved en ægte dæmpet Adfærd. I dette Værk er der paa den nobleste Maade vundet nyt Land for den eckersbergske Lokalkolorit. Hver eneste lille Ting i den landlige Stue er gransket og gengivet med Præcision, uden at Helhedens dagklare Harmoni brydes paa noget Punkt. I øvrigt maa dette og de snart følgende Hovedværker »En jydsk Faarehyrde paa Heden« (1855) og »En Sædemand« (1858—59) ses i nøje Forbindelse med Høyens Agitation for en folkelig nordisk Kunst. I sit Foredrag Marts 1844 (et halvt Aars Tid før V. kom til Kbh.) »om Betingelserne for en skandinavisk Nationalkonsts Udvikling« udtalte han det Haab, at Kunstnernes »Sind og Øjne skulle oplades for det betydningsfulde Naturliv selv der, hvor det aabenbarer sig saa alvorligt, ja barskt, som paa den aabne Hede eller imellem nøgne Klipper; vi haabe, at de skulle være mægtige til ud af Folkelivet at gribe de oprindelige Stamme-træk . . .«. Man ved fra Kunstneren, at han tilfældigt mødte den gamle Hyrde og straks fik Lyst til at male Billedet; det er slet ikke malet for at takkes Høyen, til hvis Kreds V. tidligt hørte.

De tre tidlige folkelige Malerier, der nu alle — som typiske Repræsentanter for denne væsentlige Side af V.s Kunst — findes paa Kunstmuseet, blev til efter indgaaende Forstudier, der ogsaa førte til sympatisk Fortrolighed med Modellerne. Der kendes Skitser til Hovedfigurerne paa »Reservesoldaten« og en meget frisk Studie af Landskabet til Faarehyrden foruden forskellige Tegninger. Om det tredie fortæller Kunstneren i et Brev: »Jeg har trasket i Pløjjordens Siden af Sædemanden og har studeret Bevægelsen grundigt. Jeg tror nok, at jeg nu kan tegne ham ned, men førend jeg kan gøre det udenad, duer det ikke«. Som Figurkunst er sidstnævnte Værk af en storstilet Karakter, men som Maleri er det allerede blevet svækket paa Grund af V.s mangelfulde Teknik, der dog har været ganske anderledes fatal for mange af hans senere Arbejder. Størsteparten af V.s Billeder fra Bondelivet er malet i Midtsjælland, et Par paa Silkeborgegnen og enkelte i Nordsjælland; de har alle faaet en yderligere Værdi som paalidelige Minder om den gamle landlige Kultur.

I Foraaret 1855 rejste V. ud med Kunstakademiets Understøttelse. Over Köln, Antwerpen og Bruxelles kom han til Paris, hvor han saa Verdensudstillingen. Derfra rejste han over Schweiz til Italien. Den varme Sommertid udnyttedes til at gøre Studier i Cervara i Sabinerbjergene. I Okt. flyttede han ind til Rom. Næste Sommer tilbragtes i Gerano. Fra de to Bjergbyer malede

han med særlig Fornøjelse nogle karakterfulde Portrætstudier og desuden Arkitekturbilleder med farverig Staffage; statelig og ædel er Nivaagaardsamlingens »En italiensk Hyrdedreng«, malet i Rom 1856 efter Forarbejder fra Gerano. I Rom studerede han ivrigt i Gallerierne og var særlig begejstret for Velasquez og Tizian, hvad man kan betragte som et tidligt Eksempel paa hans kunstneriske Tolerance. Han beundrede i det hele de italienske Mestre, selv om han maatte erkende, at han ikke kunde lære af dem: »de ere for langt fra mig og min sjællandske Retning«. Han tilstod, at han i Rom trods alt længtes efter de nederlandske Malere! Undervejs hjem opholdt V. sig i Firenze og Venezia.

Efter mere end otte Aars Forlovelse giftede V. sig, saa snart han var kommet hjem; de nygifte tilbragte paa Roeds Tilskyndelse Sommeren i Hellebæk, hvor denne allerede et Par Aar tidligere havde malet. Derefter tog han fat paa det foran omtalte Maleri af Sædemanden og dyrkede andre Motiver af midtsjællandsk Bondeliv; han følte sig saa inderlig knyttet til Egnen Syd for Sorø, at han siden tilbragte sin 70 Aars Fødselsdag paa en enlig Vandring til Eskildstrup, Tystrup og Vinstrup, hvor han kun fandt enkelte gamle Bekendte i Live. Størstedelen af Genrebillederne efter Rejsen er malet inde og har en fin clair-obscur-Virkning. Her bryder Interessen for de sirlige hollandske Interiørmalere tydeligt frem.

1862 fik V. det Ancker'ske Legat og rejste over Holland til Paris, derfra videre til Rom; han malede et Par Landskaber i Genazzano. 1864 blev han Medlem af Akademiet, ansattes 1865 som Lærer ved Modelskolens Forberedelsesklasse og blev ved Marstrands Død 1873 foretrukket til dennes Professorat fremfor Constantin Hansen og Carl Bloch. V. fungerede til 1901.

Fra omkring 1870 skrumper V.s landlige Virksomhed ind, og han bliver hovedsagelig Portrætmaler. Ind mellem adskillige rutinemæssige Arbejder har han malet fremragende Portrætter. Han havde fra ganske ung forberedt sig til dette Arbejde ved de mange Figurstudier til Genrebillederne, ved de mange nænsomt gennemarbejdede Portrættegninger (af hvilke en Del blev litograferet) og ved jævnlige at gennemføre et Portræt i Olie.

Portrætterne fortsætter de landlige Interiørers diskrete clair-obscur, men hertil føjer sig nu en fin Karakteristik, som ikke tidligere kunde gøre sig gældende, selv om det menneskelige Moment ogsaa havde været en væsentlig Drivfjeder for Genremalerierne. Som et Vendepunkt kan man opfatte det statelige og koloristisk aldeles mesterlige Portræt af Fru Wanscher (1869; Privateje). Paa Linie

med det staar to Værker i Udstillingskomiteens Samling: det farverige Portræt af Billedhugger Saabye (1887) og Selvportrættet (1886), som er af en enestaaende Blidhed. Vore offentlige Samlingers Repræsentation af V. som Portrætmaler er ellers ikke fyldstgørende.

1878 tog V. til Paris for at se Verdensudstillingen og i det hele lære Samtidens franske Kunst nærmere at kende. Særlig interesserede han sig for Bonnat, der som Lærer havde begyndt at drage de unge til sig ogsaa fra Danmark. Gennem sin Virksomhed som Professor blev V. nærmere knyttet til Ungdomsvennen Meldahl, der nu var Akademiets Direktør. Efter at Akademiet 1882 havde faaet en ny Fundats, rejste de sammen 1883 til Berlin, Dresden og München, og V. delte sin Tid mellem Gallerierne og Undervisningen paa Akademierne. Denne Rejse blev hans sidste.

En Række af betydende Kunstnere var V.s Elever. Han ofrede megen Tid paa de unge, men stivnede snart som Lærer. Da saaledes Niels Bjerre i Begyndelsen af 80'erne gik paa Akademiet, fandt han V.s Farvelære aldeles stereotyp. Naar man skulde male en Model, sattes paa Paletten een Lokalfarve, tonet efter som der skulde males Halvskygge, Kærneskygge, Slagskygge eller Refleks — og til den anden Side Lys eller højeste Lys. Andre og ældre værdsatte V.s Undervisning og bevarede i Taknemmelighed Forbindelsen med ham. En interessant Korrespondance mellem Krøyer og V. findes publiceret; heraf — som af andre Ytringer — fremgaar, at V. paa ingen Maade var ensidigt national; han var glad, naar hans unge Elever (ligesom i sin Tid Eckersberg) fortsatte Uddannelsen i Paris, og han erkendte den franske Kunsts Overlegenhed. Over for den internationalt anlagte Krøyer finder V. det dog som dygtig Pædagog paakrævet at hævde de nationale Værdier, men naar han skriver til Pietro Krohn, finder han det rigtigst at stimulere ham til at lære af de samtidige i Paris.

V. anvendte megen Tid paa sine Billeder, ikke blot fordi han forberedte sig grundigt, udførte dem præcist ind i de mindste Enkeltheder og fulgte Farvens fineste Nuancer med megen Energi, men ogsaa fordi han stærkt selvkritisk kunde fortvivle over sine svigtende Evner, saa han Gang paa Gang tørrede Dele af Billedet ud for at begynde forfra eller foretog Rettelser ved Overmaling. Det er nok i nogen Grad denne Fremgangsmaade, der forklarer, at adskillige af V.s Malerier nu er stærkt krakelerede. Idet han med Aarene fjernede sig fra Eckersbergs klare Farvesyn og lod clair-obscur'et dominere, øgedes ogsaa Muligheden for en til Tider katastrofal Eftermørkning.

Naar V. har et saa ringe Ry blandt mange interesserede, beror det vel især paa den kunstpolitiske Holdning, han indtog i den senere Del af sit Liv som trofast Tilhænger af Meldahls Kreds, men det er urimeligt at lade Professorens efterhaanden temmelig reaktionære Indstilling overskygge Malerens noble Gerning. Med V.s Afgang ophørte den eckersbergske Tradition ved Kunstakademiet, og da han døde 1910 — kort før Exner — standsede den direkte, trofaste Overlevering fra Guldalderens Tid. Den kunstneriske Barnetro blev bevaret gennem Manddommen lige til Oldingeaarene. Hos en Kunstner af fint tilsleben Form overser man lettere det bærende Temperament; derfor er det ikke blevet tilstrækkeligt opfattet, at V.s i alle Enkeltheder velplejede Malerier ret ofte har en Finhed i det koloristiske, der genspejler Kunstnerens noble Lidenskab.

R. 1869. DM. 1888. K.² 1892. K.¹ 1901. — Selvportræt 1886 (hos Udstillingskomiteen paa Charlottenborg), i Tegning 1875 (Hirschsprung). Maleri af Const. Hansen 1851 (Fr.borg) og ca. 1861 (sst.). Pennetegning af Frants Henningsen 1880. Buster af H. V. Bissen og af Nielsine Petersen 1901 (Fr.borg). Træsnit 1873, af H. P. Hansen 1882, af A. Heimbürger efter Fotografi fra 1891 og af A. Brok 1897 efter Fotografi af V. Tillge.

C. A. Jensen: Om motiverne til J. Vermehrens billeder i Fra Arkiv og Museum, IV, 1909—11, S. 461—64. Th. Faaborg: J. F. N. Vermehren, I—II, 1923—24. Breve til P. S. Krøyer i Tilskueren, XLII, 1925, I, S. 348—62. Helga Stemann: F. Meldahl og hans Venner, I—VI, 1926—32 (se Registerne). F. Hendriksen: En dansk Kunstnerkreds, 1928 (se Registeret).

Erik Zahle.

Vermehren, Frederik, 1865—1921, Læge. F. 6. Febr. 1865 i Kbh. (Frels.), d. 22. Juni 1921 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Maleren, senere Professor Fr. V. (s. d.) og Hustru. Gift 14. Juli 1910 paa Frbg. med Camilla Augusta Emilie Rathje, f. 26. Jan. 1881 i Varde, D. af Guldsmed Johan Frederik R. (1842—1903) og Marie Elisabeth Bruusgaard (1845—1903).

V. blev Student 1883 fra Borgerdydskolen paa Christianshavn og 1890 medicinsk Kandidat, hvorefter han fik Ansættelse paa Frbg. Hospital. Under sit Ophold her kom han som Assistent hos Professor Frantz Howitz til at beskæftige sig med Behandlingen af Myxoedemet, et hidtil her hjemme kun lidet kendt Spørgsmaal, som just da var taget op af Howitz. Hans Interesse for dette Emne førte ham ind paa en Række Undersøgelser, som i Forening med en Del Sygehistorier, væsentlig hidrørende fra Howitz' Klinik, er samlede i Afhandlingen »Studier over Myxoe-

demet«, som han 1895 forsvarede for den medicinske Doktorgrad. Efter Kandidattjeneste paa Frederiks Hospital konstitueredes han 1895 som Reservemedicus ved dette Hospital, hvor han efter en Studierejse var fast ansat som Reservemedicus 1896—99. Fra 1899 praktiserede V. i Kbh. som Specialist i intern Medicin, var 1899—1900 Reservelæge i Hæren og 1900—03 Leder af Frederiks Hospitals medicinske Poliklinik. 1903 ansattes han som Overlæge ved Frbg. Hospital. Han var Medredaktør af »Hospitalstidende« 1899—1907, blev Medlem af Cankerkomiteen 1907, af Forretningsudvalget for Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse 1909, korresponderende Medlem af Association internationale contre la tuberculose 1909 og var Formand i Medicinsk Selskab 1912—14. Endvidere var han Medlem af Bestyrelsen for Frederik VII.s Stiftelse paa Jægerspris fra 1911 og af Bestyrelsen for Frederik VII.s Stiftelse i Kbh. fra 1915. — V. var en fremragende Kliniker, i udpræget Grad i Besiddelse af den kliniske Sans, der rent instinktivt lod ham faa Øje paa det centrale i et Sygdomsbillede. Videnskabeligt ydede han det bedste, naar han arbejdede med nye Sygdomsbilleder som Myxoedemet og senere med Pseudoanæmierne. Han interesserede sig særligt for Terapien, vilde gerne gribe aktivt ind i Behandlingen af Sygdomme for hurtigt at se et Resultat, hvorfor han ogsaa dreves stærkt mod Kirurgien og kirurgiske Indgreb. Han konstruerede et Underlivsbælte, »V.s Bælte«, til Behandling af Enteroptose. Han var en udmærket Lærer og havde store administrative Evner, hvorfor det hurtigt lykkedes ham at skabe en mønsterværdig medicinsk Afdeling paa Frbg. Hospital. — R. 1921.

Univ. Progr. Nov. 1895, S. 77. Hospitalstidende, LXIV, 1921, S. 414 ff.

Axel Borgbjerg.

Vermehren, Gustav, 1863—1931, Maler. F. 28. Dec. 1863 i Kbh. (Frels.), d. 2. Sept. 1931 sst., begr. i Hvalsø. Broder til Lægen Fr. V. (s. d.). Gift 1° 20. Okt. 1888 i Kbh. (Holmens) med Louise Borchsenius, f. 2. Marts 1862 i Næstved, D. af Agent Carl Vilhelm Ferdinand Valdemar B. (1829—97) og Henriette Marie Fuglede (1836—1908). Ægteskabet opløst. 2° 8. Maj 1906 i Nordrup ved Ringsted med Frede Christine Rasmussen, f. 5. Marts 1882 i Lundeborg, d. 22. Maj 1933 i Roskilde, D. af Godsforvalter paa Broholm, senere paa Giesegaard, Rudolph Laurids R. (1848—1937) og Emanuella (Ella) Marie Thomsen (1847—1925).

V. stod i Malerlære, tegnede under Faderens Vejledning og kom fra Teknisk Skole til Kunstakademiet, som han søgte Okt. 1881—Maj 1891 uden at tage Afgang. Han har udstillet paa Charlotten-

borg Foraarsudstilling næsten hvert Aar 1888—1932 og havde en større Samling Billeder paa Charlottenborg Efteraarsudstilling 1932. Akademiet tildelte ham Neuhausens Konkurspræmie 1889 for et københavnsk Gadeparti »Landemærket« og Serdin Hansens Præmie for Genremaleri 1908 for »Bedstemoder begynder at komme sig«. I sin Kunst har han fulgt Faderens Fodspor, malet gamle Huse paa Landet, Bondestuer og Køkkeninteriører, ofte med blankpudset Kobbertøj, som han udførte med en minutiøs Finhed og Delikatesse, der vakte Publikums Beundring og vandt ham en trofast Kundekreds. Motiverne hertil hentede han en Tid paa Hedeboegnen, senere i Horns Herred, paa Amager og i Egnen om Hvalsø. Der er gerne een eller et Par Figurer i hans Billeder; undertiden er Figuren vel endog Hovedsagen, men egentlig Genremaler kan han vistnok kun kaldes i ganske enkelte Billeder som »En kræsen Rad« (1893; købt af Kunstmuseet, nu deponeret i Horsens Museum), et af hans Hovedværker, hvor der er en anekdotisk Fortælling i Carl Blochs Aand. Foreningen for national Kunst holdt en retrospektiv Udstilling af hans Arbejder paa Charlottenborg Jan. 1932. — Ved Siden af sit Maleri har V. været meget aktiv paa forskellige Omraader. Han stiftede 1900 Foreningen for national Kunst, var indtil sin Død dens energiske Sekretær og Sjælen i denne Forening, den, der angav dens Kurs, havde Ideerne og gennemførte dem, bl. a. Arrangør af Foreningens Udstillinger. Sammen med Broderen Sophus V. (s. d.) oprettede han 1892 en Forberedelsesskole til Akademiet, der fik stor Søgning, og ledede den en Aarrække. I lang Tid skrev han Kunstanmeldelser til »Vort Land«, og 1893—1912 var han Inspektør for Kongens private Malerisamling. — R. 1925. — Selvportræt i Familieeje.

Th. Faaborg i Dagens Nyheder 4. Sept. 1931. Politiken og Berl. Tid. s. D. Rikard Magnussen og Ove Haase i Dansk Kunst, udg. af Foreningen for national Kunst, Nr. 35, Nov. 1931.

Sigurd Schultz.

Vermehren, Sophus, f. 1866, Maler. F. 28. Aug. 1866 i Kbh. (Frels.). Broder til Fr. og Gustav V. (s. d.). Gift 29. Nov. 1901 paa Frbg. med Blomstermalerinden Yelva Petrea Sophie Bock, f. 13. Febr. 1878 i Helsingborg, D. af Grosserer Johan Carl Emil B. (ca. 1826—88) og Nanna Olive Christiana Augustinus (1832—1914). Separeret.

V. fik den samme Uddannelse som Broderen Gustav (s. d.). Han stod tre Aar i Malerlære, tegnede hos Faderen og dimitteredes fra Teknisk Skole til Akademiet, som han søgte Okt. 1883 til Maj 1892, da han opnaaede Afgang. Ligeledes har han i sin Kunst

fulgt de samme Linier som Broderen, maaske dog i højere Grad givet sig af med Figurmaleri og Portrætter (Faderens Portræt, udst. 1903). Man ansaa ham i sin Tid for i malerisk Henseende mere begavet, men han har været langt mindre produktiv. Han indsendte noget uregelmæssigt til Charlottenborg Foraarsudstilling 1891—1915, sjældent mere end eet Billede. Akademiet gav ham en Ekstrapræmie i den Neuhausenske Konkurs 1893 for et Portræt af Litograf A. Kittendorff, et Knæstykke i naturlig Størrelse, og 1900 baade Aarsmedaillen (Eckersbergs Medaille) og Serdin Hansens Præmie for Genremaleri for »Naar den Syge har faaet Ro«. Kunstmuseet købte 1894 et »Interiør« (nu i Maribo Museum), og i Aalborg Museum findes »Datteren er bedt ud til Aften« (udst. 1902). Han har undervist i Tegning paa den af ham og Broderen oprettede Forberedelsesskole til Akademiet og ved Teknisk Skoles Aftenkursus.

Sigurd Schultz.

Werner. Slægten W. fra Demmin i preussisk Pommern kom til Kbh. i Midten af 1770'erne med Brødrene Joachim Detloff W. (1756—1811) og Johan Jacob W. (1758—1825), der begge var Skræddermestre; sidstnævnte, hvis Mandslinie uddøde 1907, var Fader til Birthe Henriette W. (1796—1846) og til Postmester i Vestindien Johan Zacharias W. (1791—1827). J. D. W. var Fader til Prokurator i Ringsted Elias Johannes W. (1790—1855), der i Ægteskab med sin ovenn. Kusine Birthe Henriette W. var Fader til Godsforvalter Jacob Wilhelm Hendrich W. (1833—72), til Købmand og Bankdirektør i Slagelse Sigvard Christian W. (1835—1905) og til Isenkræmmer i Kbh. Theodor Marius W. (1831—1902), af hvis Sønner skal nævnes nedenn. Forfatter, Overretssagfører Johannes W. (1866—1934) — der var Fader til nedenn. Afdelingschef i Statsradiofonien Hans W. (f. 1894) —, Filosofen Aage Lorentz W. (1868—1909), nedenn. Grosserer Sigvart Wilhelm Theodor W. (f. 1872) — Fader til nedenn. Professor Sven Theodor W. (f. 1898) — og Grosserer Viggo Elias W. (f. 1874).

Hans Werner: Slægten Werner fra Demmin, Stamtavle, 1919.

Albert Fabritius.

Werner, Adam Friedrich, ca. 1600—72, Notarius publicus, Hofpoet. F. ca. 1600 i Saalfeld, Østpreussen, begr. 22. April 1672 i Kbh. (Petri K.). Gift 1659 (Bevilling 1. Juni) med Kammerfrue hos Dronning Sophie Amalie Catharina Glaesser (Gläser) fra Meissen (gift 1° 1650 med kgl. Livbarber Marquard (Marcus) Schmied, 1617—55 el. 57), begr. 13. Aug. 1679 i Kbh. (Petri K.).

A. F. W. var Student fra Königsberg, søgte under Trediveaarskrigen først til det neutrale Danzig, kom derfra 1642 til Kbh. og immatrikuleredes ved Universitetet her 1645. I Mellemtiden havde han bl. a. været Huslærer hos Notarius publicus i Kbh. Valentin Suhm, ved hvis Død 1654 han overtog dennes Embede. Et »Lobgedicht« til Christian IV. efter Søslagene 1644 i Listerdyb og paa Kolbergerheide havde (senest 1646) skaffet ham Ansættelse som Hofdigter; Bestallingen fornyedes baade af Frederik III. og Christian V., og især paa A. F. W.s gamle Dage, da han ikke kunde leve af Notarialindtægterne, holdt de 300 Rdl., som han havde aarlig fra Kongen, ham oppe økonomisk. Til Brug for Hoffet har han skrevet flere Tekster (i alt Fald 1650, 1655 og 1663) til Udstyrsstykker i den yndede Festspil-Genre, der staar paa Overgangen mellem Opera, Ballet og Tableau (»Ballet de cour«). I en af de senere Udgaver af »Regum Daniae Icones« (udkommet henimod 1657) er han Mester for de tyske Vers, der staar jævnsides med Venusins latinske og Søren Terkelsens danske. A. F. W. har udgivet tre Bind med tyske og latinske Digte, nemlig »Deutsche Poemata« (1647), »Carminum Libellus I« (1657) og »Libellus II Carminum« (1670), den første overvejende paa Tysk, de to sidste overvejende paa Latin, men med flere Gengangere fra den første. »Deutsche Poemata« bestaar af »Poetische Wälder« (af blandet Indhold, dog mest Lejlighedsdigte) og to særlige Afdelinger med »Hochzeitgedichte« og »Traurgedichte«. Foruden til fyrstelige og adelige Personer er hans Lejlighedsposi henvendt til Folk af hans egen Kreds, hvortil hører Mænd som Bartholin'erne, Simon Paulli, Otto Sperling, P. H. Resen, Vitus Bering og Karel van Mander, fra hvis Haand der i »Deutsche Poemata« findes et gemytligt hollandsk Vers, der priser Vennens poetiske Evner. Foruden Lejlighedsdigtene har A. F. W. skrevet Bindebreve og Løsebreve samt Hyrdeposi, altsammen paa Tysk; hans erotiske Digte er skrevet i samme enkle Stil, som karakteriserer Königsberg-Digterkredsens Førstemand Simon Dach; i øvrigt er han paavirket af Opitz-Eleven, Rostock-Professoren Andreas Tscherning. A. F. W.s Talent var kun beskedent; i den tyske Litteraturhistorie har han først fundet Plads i nyere Tid, efter at man fra dansk Side har gjort opmærksom paa ham (J. Paludan, L. Bobé). Om nogen Indflydelse fra ham paa dansk Litteratur kan der næppe tales; det var ikke Hoffets Huspoet, men dets Talerør over for Offentligheden, Anders Bording, der kom til at sætte Skel i vor Digtekunsts Historie.

J. Paludan: Fremmed Indflydelse paa den danske Nationallitteratur, I, 1887 (se Registeret). L. Bobé i Euphorion, III, 1896, S. 469—75. J. Bolte i Allge-

meine Deutsche Biographie, XLII, 1897, S. 41 f. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde, 1925 (se Registeret). Torben Krogh: Hofballetten, 1939, S. 55, 58 f., 62—66 og passim.

R. Paulli.

Werner, Hans, f. 1894, Forfatter, Afdelingschef ved Statsradiofonien. F. 15. Febr. 1894 i Kbh. (Garn.). Forældre: Overretssagfører Johannes W. (s. d.) og Hustru. Gift 8. Juli 1919 i Kbh. (Garn.) med Inger Vilhelmine Anna Westphal, f. 28. April 1895 i Hornsyld, D. af Apoteker Hartman W. (1846—98) og Anna Erica Maria Brummerstedt (f. 1858).

W. blev Student 1913 fra Østersøgades Gymnasium og var i det følgende Tiaar Lærer ved forskellige københavnske Skoler, 1923 erhvervede han Magisterkonferensen i almindelig og sammenlignende Litteraturhistorie, 1924—26 var han Inspektør ved Dansk Skole- og Folkescene og i samme Tidsrum Direktør for Casinos Børneteater, hvortil han skrev en Række Børnekomedier, der ogsaa er blevet opført i Oslo, Stockholm og Helsingfors. 1926—27 virkede han som Forretningsfører for Arbejdernes Teater, 1923—24 redigerede han »Teatersamfundet«, 1927—31 »Teatret« og 1929—32 »Samlerens Kunstnerleksikon« (I—II), 1928—32 skrev han kulturhistoriske Afhandlinger i »Samleren«, og 1939 var han endelig Medstifter af Dramatisk Bibliotek, i hvis Bestyrelse han stadig sidder. W. havde baade kunstnerisk og administrativt gennemgaaet en god Forskole til den Stilling, som han — efter i en Aarrække at have fungeret som litterær Konsulent og Programsekretær — 1937 tiltraadte som Chef for Statsradiofoniens dramatisk-litterære Afdeling. Han har her gjort en værdifuld Indsats navnlig gennem den Hjælpsomhed, hvormed han har vejledet adskillige danske Forfattere, ældre saavel som yngre, der har forsøgt sig med den af Radioen skabte nye Kunstform, Hørespillet. I et lille Skrift »Hørespillet« (1940) har W. givet en principiel Redegørelse for denne særlige Genre og understreget, at et Spil, der ikke skrives for at blive set, men for at blive hørt, med Held kan optage de episke Elementer, som kun virker forstyrrende og ukunstnerisk i det egentlige Skuespil, og i en halv Snes Hørespil, hvoraf tre 1941 udsendtes i Bogform, har han selv leveret Prøver paa den Digtform, til hvis Poetik han saaledes har givet de første Udkast. Beslægtet med denne Del af Forfatterskabet er de montageagtige »Litteraturbilleder« (1932), der bl. a. behandler saa forskellige Emner som Havet i Oldtidens og Middelalderens Digtning og Englænderen i den ældre tyske Litteratur. Side om Side hermed har W. gjort en bemærkelsesværdig Indsats som Lyriker. Efter et Par svagere Arbejder »Else« (1916)

og »Sangerens Bog« (1920) udsendte han i hurtig Rækkefølge tre Digtsamlinger, »Godtfolk i Lilleby« (1934), »Fabler og Profiler« (1935) og »Fogelberg og andre Atomer« (1936), hvori han med behændigt Haandelag og et lunt Glimt i Øjenkrogen aflører de smaa Pudsigheder hos sine Medmennesker. Lidt for sig selv staar den indtagende lille Fortælling »Ægteskab, en Kvindes Breve« (1935), hvori han med smidig Forstaaelse af den kvindelige Psyke og Udtryksmaade lader en midaldrende Skuespillerinde forfægte Kærlighedens Ret over for den af Samfundet godkendte, gammeltestamentlige Ægteskabsmoral. Det fremherskende Drag i W.s Forfatterskab er Satiren, der, takket være et mildt og overbærende Syn paa Menneskenes Daarskaber, aldrig udarter til gold Spot, men stadig bevarer Karakteren af en ejendommelig menneskekærlig Humor. — Maleri (Barnebillede) af Jul. Paulsen. Tegninger af Magnus Bengtsson og Mogens Zieler.

Knud Bokkenheuser: Og Aarene svandt —, 1933, S. 208 f. Jørgen Bukdahl: Mellemløbet 1920—1925, 1941, S. 114 f.

Peder Hesselaar.

Werner, Johannes, 1866—1934, Overretssagfører, Forfatter. F. 15. Okt. 1866 paa Frbg., d. 23. Marts 1934 i Kbh., begr. i Taarbæk. Forældre: Isenkræmmer Theodor Marius W. (1831—1902) og Vilhelmine Theodora Marie Aagaard (1834—83). Gift 5. Maj 1893 i Kbh. (Garn.) med Ellen Jantzen, f. 5. Jan. 1870 i Kbh. (Garn.), d. 27. Aug. 1943 sst., D. af Kaptajn, Intendant, senere Stabsintendant Frederik Feddersen J. (1832—1912) og Ebba Vilhelmine Adelgunde Withusen (1843—1934).

W. blev Student 1885 fra Fredericia og juridisk Kandidat 1891 og var derefter i et Par Aar By- og Herredsfuldmægtig i Elbo, Brusk og Holmans Herreder. Han søgte derpaa Sagføreruddannelse i Kbh., først hos Overretsprokurator Salomonsen og siden hos Højesteretsagfører Ch. Shaw. 1896 fik han Bestalling som Overretssagfører og optoges samtidig som Medlem af det store Shaw'ske Sagførerfirma. I Kraft af sin Livfuldhed, sin Elskværdighed og sine mangfoldige Interesser knyttede han i en ung Alder mange værdifulde Forbindelser og fik bl. a. nær Tilknytning til Grosserer Holger Petersen og Etatsraad Jacob Hegel. Gennem det Shaw'ske Firma kom han i nær Forbindelse med Grosserer-Societetets Komite, hvis juridiske Konsulent Shaw havde været siden 1887, og gradvis optog dette Arbejde ham saa stærkt, at han 1918 — efter Shaws Død — blev dennes Efterfølger som juridisk Konsulent, et Hverv, han bestred lige til sin Død. Den Kontakt, han herved fik med Engroshandelens mangeartede Problemer, op-

tog ham gennem mange Aar paa det stærkeste samtidig med, at selve Institutionens Liv og Tradition paa en ganske særegen Maade bragte ham i dyb Samhørighed med den. Som Udslag af denne Samhørighed med den københavnske Engroshandel maa saaledes navnlig ses den smukke Bog om Børsen, som han udsendte 1915, og de interessante Bøger, han 1927 udsendte om Storkøbmanden Christian Wilhelm Duntzfelt og 1934 om Finansmanden Gedalia. Samtidig virkede han stærkt for Børsens indre Udsmykning og tog bl. a. Initiativet til en Indsamling af Billeder, der havde Tilknytning til Børsen ned gennem Tiderne. Han havde ogsaa et aabent Blik for, at Komiteen konsoliderede sin økonomiske Stilling, og virkede i den Forbindelse stærkt for Dannelsen af Komiteens Dispositionsfond. Hans Interesse strakte sig imidlertid langt ud over Børsen og dens Interessessfære. Fra sin tidligste Ungdom havde han haft levende kunstneriske, personalhistoriske og topografiske Interesser, som gjorde ham til et aktivt og paaskønnet Medlem af baade Den danske Radeerforening og Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie. Af Radeerforeningens Bestyrelse var han saaledes Medlem 1893—1934 og Formand 1920—24. Blandt de Publikationer, Foreningen i Aarenes Løb har udsendt, kan Professor Aksel Jørgensens ill. Udg. af Oehlschlägers »Nordens Guder« (1928) og Hans Nicolaj Hansens Biografi med Billeder (1931) væsentlig føres tilbage til W.s Initiativ. I Radeerforeningen kom W. ogsaa i nær Tilknytning til Joakim Skovgaard og ydede bl. a. en stor Indsats ved Rejsningen af dennes Dragespringvand foran Raadhuset. Nævnes kan ogsaa hans Arbejde som Sekretær for Komiteen for Anne Marie Carl Niensens Rytterstatue af Christian IX., ligesom han som Sagfører for Etatsraad Hegel virkede stærkt for Dannelsen af Øregaard-Samlingen i Hellerup. I ganske særlig Grad havde Gravminder hans Interesse, hvilket bl. a. gav sig Udslag i det smukke Billedværk, som 1912 udsendtes under Titlen »Gravminder fra Københavns og Frederiksbergs Kirkegaarde«. — Indtil 1916 havde W. sin Vinterbolig i Kbh., men boede en Aarrække om Sommeren i Taarbæk. Her blev han Formand for Grundejerforeningen og Kasserer for Taarbæk Kirke samt Medlem af Bestyrelsen for Taarbæk Havn, ligesom han 1909—13 var Medlem af Sogneraadet for Lyngby-Taarbæk Kommune, i hvilket Tidsrum han med Tilslutning fra mange Taarbækere forsøgte at faa Taarbæk løsrevet fra Lyngby Kommune, uden at dette dog lykkedes. 1916—30 ejede W. den smukke Patricierejendom Rygaard i Hellerup og gav 1925 en indgaaende Skildring af denne Ejendom i Bogen om »Rygaard«. — Som Forretningsmand havde W. en særlig

Tilknytning til Akts. Dansk Svovlsyre og Superphosfatfabrik, først som Sagfører for Selskabet fra omkring 1896 og siden som Medlem af Bestyrelsen 1909—34. Straks efter sit Indvalg i Bestyrelsen valgtes han til Formand og virkede som saadan til sin Død. W. fulgte med stor Interesse Selskabets Virksomhed, og navnlig gjorde han et meget betydeligt Arbejde ved Gennemførelsen af dets Rekonstruktion 1921—22, ligesom han i Aarene derefter tog virksomt Del i dets Fremgang. 1920 blev han ved Jacob Hegels Død Medlem af Bestyrelsen for Gyldendalske Boghandel og senere Formand i samme, men blev 1928 — trods et fra mange Sider anerkendt Saneringsarbejde — af den Hegel'ske Families Aktiemajoritet, under dramatiske Omstændigheder, stemt ud af Bestyrelsen. I øvrigt var W. til sin Død Medlem af Bestyrelsen hos Akts. C. Olesen og af Pensionsforsikringsanstalten samt Medlem af Kontrolraadet for Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring. — W. var i Medfør af sit kvikke Hoved og sine mangfoldige Interesser en meget vidende Mand, men han kunde samtidig lejlighedsvis være saa impulsiv og stejl i sin Færd, at han derved forhindredes i at gøre, hvad der var klogt. Derfor oplevede denne elskværdige og med Hjertervarme udrustede Natur gennem Aarene adskillige Skuffelser, som trods alt bundede i en vis Tilbøjelighed til at inddrage sig i en Kamp for, hvad han ansaa for det rigtige, naar han øjnede, at en saadan lod sig sætte i Gang. Denne nærmest studentikose Islæt gav paa den anden Side hans Aandspræg en Umiddelbarhed, som virkede forfriskende. — R. 1917. DM. 1926. — Tegning af Henrik Lund 1907. Portrætteret paa L. Tuxens Maleri af Middags-selskab hos Moresco 1906 (Skitse hertil i Familieje) samt paa Tegninger af Gerda Ploug Sarp af Bestyrelsen for Akts. Dansk Svovlsyre og Superphosfatfabrik og for Arbejdsgiverforeningen (Familieje). To Raderinger af Axel Hou.

Berl. Tid. 28. Dec. 1915, 5. Juni 1923 og 15. Okt. 1926. Strandvejskommunerne 18. Aug. 1921. Politiken 30. Maj 1922 og 8. Maj 1935. Ekstra-bladet 15. Nov. 1927. Nationaltidende 26. Juli 1928. Børsen 24. Marts 1934. Personalhist. Tidsskr., 10. Rk., I, 1934, S. 150 f.

Jens Vestberg.

Werner, Karl Adolf (ved Daaben Werner, Carl Adolph), 1846—96, Sprogforsker. F. 7. Marts 1846 i Aalborg, d. 5. Nov. 1896 paa Frbg., Urne paa Bispebjerg. Forældre: Strømpevæver Frederich Wilhelm Werner (1820—76) og Catharina Dorthea Hansen (1817—73). Ugift.

V. blev Student 1864 fra Katedralskolen i sin Fødeby. Allerede fra Skoletiden nærde han den mest levende Interesse for sammen-

lignende Sprogvidenskab, og uden at samle sig om noget Eksamenstudium drev han nu med stor Flid omfattende Sprogstudier; først da hans Familie bestemte ønskede, at han skulde afslutte sine Universitetsstudier med en Eksamen, besluttede han sig til at vælge en Magisterkonferens i slaviske Sprog. Forinden ansaa han det dog for nødvendigt at leve nogen Tid i Rusland og opholdt sig da i St. Petersborg fra Dec. 1871 til Okt. 1872 med en kortere mellemliggende Udflugt til Moskva. 1873 underkastede han sig Magisterkonferensen og tog derefter hjem til sin Familie i Aarhus, hvor han forblev indtil Foraaret 1875 uden noget bestemt Arbejde, men studerende saa meget, som Forholdene der tillod, og syslende med mange nye Ideer, som i denne Tid mere og mere klarede sig for ham.

Et Emne, om hvilket hans Forskninger allerede tidligt havde samlet sig, og som han selv i en lang Aarrække betragtede som sin Hovedopgave, var Betoningsforholdene i de indoeuropæiske Sprog overhovedet og særlig i de slaviske Sprog. Hertil knytter sig ogsaa væsentlig hans faa trykte Arbejder, der dog er tilstrækkelige til at sikre hans Navn en fremragende Plads i Sprogvidenskabens Historie. Foreløbig foretog han med offentlig Understøttelse fra Juli 1875 til Begyndelsen af Sommeren 1876 en Rejse til Egnen om Danzig for at studere de derboende Kašubers Sprog, der, hvad Betoning angaar, skulde staa paa et oprindeligere Trin end de øvrige vestslaviske Sprog.

Imidlertid havde han i Aarhus og under et kortere Ophold i Kbh. inden Afrejsen til Kašuberne udarbejdet en Afhandling, som under Titlen: »Eine ausnahme der ersten lautverschiebung« offentliggjordes i Kuhns »Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung«, XXIII, 1876, sammen med en anden mindre Afhandling »Zur ablautsfrage«. Navnlig den første af disse og de der fremsatte Resultater (den saakaldte »Vernerske Lov«) har faaet en dybt indgribende Betydning i Sprogvidenskabens Udvikling og gjorde med eet Slag V. til en berømt Mand. Akademiet i Berlin tilkendte ham den Bopp'ske Prisbelønning, Universitetet i Heidelberg gjorde ham 1887 til Dr. phil. h. c., og han fik straks efter Afhandlingens Fremkomst Tilbud om en tysk Professorplads i sammenlignende Sprogvidenskab, hvilket han dog afslog. Derimod mente han at burde tage imod en ham tilbudt Ansættelse ved Universitetsbiblioteket i Halle, da han ingen Udsigter i Øjeblikket havde her hjemme, og Biblioteksvirksomhed altid havde været hans Ønskers Maal. Denne Stilling tiltraadte han 1. Okt. 1876.

Efter C. W. Smiths Død 1881 lod han sig trods store Betænkelig-

heder bevæge til at søge Pladsen som Docent i slavisk Sprog og Litteratur ved vort Universitet. 9. Aug. 1882 udnævntes han dertil fra 1. Jan. 1883 at regne. Fra April 1888 forandredes hans Titel til ekstraordinær Professor. Sin Universitetsgerning omfattede han med stor Interesse og Samvittighedsfuldhed, men hans Helbred begyndte tidligt at svækkes. Han blev Medlem af Videnskaberne Selskab 1888.

V. besad en sjælden Skarphed og Klarhed i Tanken, men tillige en overordentlig stærk Selvkritik, Mangel paa Tillid til egen Dygtighed og Ulyst til enhver offentlig Fremtræden, hvorimod han gerne udtalte sig i Breve. Dette i Forbindelse med en meget vidtdreven Pligtfølelse, der gjorde ham mere afhængig af Omverdenen end nødvendigt, og som ogsaa medførte en spartansk Levevis, der antagelig bidrog til at undergrave hans Helbred, forklarer hans ringe Produktivitet. Han har overhovedet intet offentliggjort uden som Følge af et Tryk ude fra. Efter Fremkomsten af de ovennævnte to Afhandlinger har han fra Tiden i Halle kun leveret nogle ham aftvungne Smaating, mest Anmeldelser, hvori han dog har nedlagt vigtige Resultater af sine Granskninger, efter Tilbagekomsten til Kbh. næsten intet. I en Række Aar var han optaget af eksperimentelle Undersøgelser over Sproglyds Svingningskurver, men var ikke til at bevæge til at offentliggøre noget herom. Dog har han selv udtalt sig udførlig derom i nogle Breve fra 1890, trykte i »Neuphilologische Mitteilungen« 15. Sept.—15. Okt. 1903, S. 90 ff. Hans øvrige »Afhandlinger og Breve« er samlet udgivne 1903 af Selskab for germansk Filologi, med udførlig Biografi af M. Vibæk. — R. 1892. — Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri 1897 af Videnskaberne Selskab (Videnskaberne Selskab).

Ill. Tid. 15. Nov. 1896. Nord. Tidsskr. for Filologi, 3. Rk., V, 1896—97, S. 187—201. Arkiv för nord. filologi, XIII, 1897, S. 270—81. Tilskueren, 1897, S. 3—17; 1899, S. 233—40. Centralblatt für Bibliothekswesen, XIV, 1897, S. 249—56. Indogerman. Forschungen. Anzeiger, VII—VIII, s. A., S. 107—14. Karl Verner: Afhandlinger og Breve, 1903. Arosia, XIV, 1935, S. 12 ff.

Vilh. Thomsen (Louis Hjelmlev).*

Werner, Matthias, 1712—79, Forfatter. F. 15. April 1712 i Varberg, d. 26. Febr. 1779 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Trin. Kgd.). Fader: Visitør Peter. Gift 1752 med Catharine Elisabeth Reichardt. Ægteskabet opløst 1766.

W. kom 1729 fra Varberg til et Gymnasium i Göteborg, hvorfra han 1732 overgik til Universitetet i Lund; senere studerede han i

Uppsala og Greifswald. 1740 blev han vikarierende Rektor i Varberg og fik 1743 Stillingen som Hofmester for to Baroner Ribbing, som studerede i Lund. Efter 1747 at være flyttet til Stockholm udnævntes han 1749 til Hofsekretær og blev 1752 Ombudsmand eller Inspektør ved Søtolden i Stockholm. Paa Grund af Gæld, han havde paadraget sig ved Uheld med Forretninger og mislykkede Spekulationer, maatte han 1758 flygte til Norge, men bosatte sig 1759 i Kbh.; hans Hustru blev imidlertid i Stockholm. Han levede i Kbh. under elendige Forhold, som foranledigede ham til at indlade sig paa allehaande tvivlsomme Foretagender. Men det lykkedes ham dog at faa udarbejdet en stor latinsk Ordbog, »Clavis linguæ Latinæ« i fem Bind, som udkom 1766—78. Foruden latinske Forklaringer paa Ordene gives her Oversættelser baade paa Dansk og paa Svensk og Eksempler paa Anvendelsen. Endvidere udgav han 1766 en lille Bog om »Lig- og Uligheden mellem det danske og svenske Sprog«, som han dedicerede Prinsesse Sophie Magdalene i Anledning af hendes Formæling med den svenske Kronprins (Gustaf III.).

Selvbiografi i Biographie eller kort och sanfärdig Berättelse om min förda Wandel, 1766. C. W. Skarstedt: Göteborgs stifts herdaminne, 1885, S. 957 f. Breve fra J. Langebek ved H. F. Rørdam, 1895, S. 333 f., 336, 343.

A. Jantzen (Hans Ræder).*

Werner, Sigvart Wilhelm Theodor, f. 1872, Grosserer. F. 13. Juni 1872 paa Frbg. (Taarbæk). Broder til Johannes W. (s. d.). Gift 18. Maj 1897 i Kbh. (Garn.) med Inger Marie Jantzen, f. 30. Sept. 1876 i Kbh. (Garn.), D. af Kaptajn, Overintendant, senere Stabsintendant Frederik Feddersen J. (1832—1912) og Ebba Wilhelmine Adelgunde Withusen (1843—1934).

W. voksede op i Slægtens Hjem paa Kultorvet i en stærkt aandelig interesseret Kreds, der særlig var præget af Faderens og dennes Broder Filosofen Aage W.s ejendommelige Personligheder. Han tog Handelseksamen fra den Brock'ske Handelshøjskole 1893 og løste Grossererborgerskab 1898. Sammen med sin yngre Broder *Viggo W.* var han Medindehaver af Firmaet T. M. W., hvorfra han udtraadte 1927. Ved Færden i Skovene i Byens Omegn udviklede hans Natursans sig til en varm Interesse særlig for Skovnatur, og 1919 udgav han Bogen »Dyrehaven og Jægersborg Hegn« med udmærkede fotografiske Optagelser. Han kom nu i Forbindelse med Danmarks Naturfredningsforening, og dette førte til et Samarbejde, der fik stor Betydning for dansk Naturfredning, idet de

Billedværker, W. i Aarenes Løb har udsendt, i vide Kredse har vakt Kærlighed til dansk Natur og Forstaaelse af de Kulturværdier, den rummer. Han har udgivet »Dyrehaven« (1927), »Rebild og Rold« (1928), »Bornholm« (1929), »Nordsjælland« (1930), »Nordjylland« (1931), »Sønderjylland« (1933), »De fynske Øer« (1932), »Sydsjælland« (1934), »Djursland og Samsø« (1935), »Lolland-Falster og Møn« (1936), »København« (1937), »Vestsjælland« (1938), »Vestjylland« (1939) og »Østjylland« (1940), alle med Tekst af danske Forfattere. Kultiveret Opfattelse af Naturen og en fotografisk Teknik, som han ved maalbevidst Arbejde udviklede til større og større Fuldkommenhed, er i Forening Grunden til W.s fotografiske Kunsts Resultater. Han har ogsaa med fin Forstaaelse formaaet at skildre den intime Samhørighed mellem dansk Natur og gammel Bygningskunst. Foruden til disse Billedværker har han til Danmarks Naturfredningsforenings Aarsskrifter samt til talrige Bøger, Tidsskrifter, Dagblade etc. leveret mangfoldige Illustrationer. Han er fra 1919 Medlem af Hovedbestyrelsen af Danmarks Naturfredningsforening og dennes Forretningsudvalg, fra 1936 Æresmedlem.

Hakon Jørgensen.

Werner, Sven Theodor, f. 1898, Fysiker. F. 5. Sept. 1898 i Kbh. (Trin.). Forældre: Grosserer Sigvart W. (s. d.) og Hustru. Gift 7. Maj 1927 i Hørsholm med Inger Dorthe Utke, f. 19. April 1905 i Hover ved Vejle, D. af Grosserer Knud Larsen U. (f. 1871) og Jutta Holm (f. 1876).

W. blev Student 1916 fra Metropolitanskolen og cand. polyt. (Fabrikingeniør) 1921. Straks efter Eksamen meldte han sig som frivillig Medarbejder ved Professor Niels Bohrs Institut, der lige var oprettet, og her blev han Assistent 1924. 1927 blev han Docent i Fysik ved Polyteknisk Lærestalt, efter at han s. A. var blevet Dr. phil. paa Afhandlingen »Studier over spektroskopiske Lyskilder«, hvori han definitivt opklarede Lithiums Gnistpektrum. Docenturet omdannedes 1936 til et Professorat, men 1938 overtog W. efter Professor Buch Andersens Død Professoratet i Fysik ved Aarhus Universitet og Ledelsen af dettes fysiske Institut. 1925 studerede W. hos Professor Fowler i London og 1933—34 hos Professor G. Hertz i Berlin. 1927—38 var han tillige Lærer ved Søofficersskolen og 1929—38 ved Polyteknisk Lærestalts Forberedelseskursus. W.s første videnskabelige Arbejder beskæftigede sig med spektroskopiske Emner; derefter fremkom Undersøgelser over Spredning af Elektroner i Luftarter, og som Frugt af Berlinopholdet foreligger betydningsfulde og anerkendte Bidrag til Op-

klaring af den i vore Dage saa stærkt benyttede Rørtællers Teori. De sidste Aar har været optaget af Arbejdet med at skaffe Midler til og indrette et moderne Højspændingslaboratorium ved Aarhus Instituttet. Fra W.s Haand foreligger en Lærebog i Elektricitetslære til Brug ved Søofficersskolen (1935), den populære Bog »Om Lys og Atomer« (1939) og en lang Række Artikler i Tidsskrifter, Dagblade, Leksika m. v.; 1942 udsendte han en Oversættelse af G. Gamow: »Mr. Tompkins i Drømmeland«. — R. 1941.

H. M. Hansen.

Werner, Julius William, 1854—1918, Ingeniør, Entreprenør. F. 18. Marts 1854 i Kbh. (Helligg.), d. 10. Aug. 1918 i Espergærde, begr. i Kbh. (Vestre). Adoptivforældre: Købmand i Thisted, kgl. Agent Ignatius Wilhelm W. (1802—82) og Dorothea Nielsen (1792—1868). Gift 3. Dec. 1898 i Vejle med Anna Kirstine Thorkilsen, f. 23. Aug. 1869 i Vejle, D. af Købmand, Justitsraad Hans Christian T. (1835—1903) og Frederikke Cathrine Schøtt (1833—1913).

W. tog polyteknisk Adgangseksamen 1872 og blev 1879 polyteknisk Kandidat som Maskiningeniør. Efter Eksamen aftjente han sin Værnepligt ved Ingeniørregimentet. 1880 nedsatte han sig som Entreprenør og byggede Banestrækningen Hassing—Thisted. Andre Jernbanearbejder, f. Eks. Troldhede—Kolding—Vejen, Grenaa—Gerrild og Ryomgaard—Gerrild, fulgte efter, og senere udførte W. en Række større Arbejder, f. Eks. Dobbeltsporet paa Fyn, Hornbæk—Gilleleje Banen og en Del af Boulevardbanen i Kbh., en Del i Kompagni med daværende Ingeniør, senere Telefondirektør Fr. Johannsen (s. d.) og Entreprenør P. Madsen, men de fleste i Kompagni med Ingeniørerne Jacob Gluud og S. Winkel (s. d.). W.s solide og omhyggelige Arbejde, hans hele retlinede, sindige og klarhjernede Façon, hans Forhandlingsduelighed og hans Arbejdsevne gav ham i Fagkredse en meget betydelig Position. 1896 blev han Medlem af Bestyrelsen for Akts. Hedehus Teglværket og 1897 af Bestyrelsen for Vejle—Give Jernbaneselskab. 1898 blev han Formand for Entreprenørforeningen, en Stilling, hvori han øvede en meget betydelig Indflydelse. 1899 blev han Formand i Voldgiftsretten mellem Entreprenørforeningen og Jord- og Betonarbejdernes Kbh.-Afdeling og Arbejdsmændenes Forbund. 1901 blev han Formand for Bestyrelsen for Akts. Allerups nye Maskinfabrik og Formand for Pensionskassen for Medlemmer af Dansk Formandsforening, 1907 Medlem af Hovedbestyrelse og Forretningsudvalg for Dansk Arbejds-

giverforening. Fra 1911 var han, med en kort Afbrydelse, Medlem af Dansk Ingeniørforenings Bestyrelse. 1917 blev han Medlem af Bestyrelsen for Akts. Russisk Handelskompagni og for Akts. Cementfabrikken Dania. I Ingeniørkredse vil W. særlig blive erindret som den, der 1893, da han havde Vejle—Give Banen i Entreprise, tog Initiativet til Oprettelsen af Ingeniørforeningens Voldgiftskommissioner, der næsten straks blev en meget betydningsfuld Institution til Bedømmelse af tekniske Sager, som meget vanskelig vilde kunne paadømmes af almindelige Domstole. Initiativet til Udarbejdelsen af almindelige Betingelser for Arbejder og Leverancer skyldes ligeledes i første Række W., og ved Arbejdets praktiske Udførelse var hans store Erfaring og sunde praktiske Sans højt værdsat. — R. 1905. DM. 1917. — Posthumt Maleri af Johs. Glob 1942 (Entreprenørforeningen).

Nationaltidende 12. Aug. 1918. K. Schøller og Ax. G. V. Petersen i Ingeniøren, XXVII, 1918, S. 453; sst., S. 461. S. Agerholm og A. Vigen: Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar, 1921.

Pool Vinding.

Wernicke (Wernigke, Werneck, Warneck), **Christian**, 1661—1725, Diplomat og Forfatter. F. 1. Jan. 1661 i Elbing, d. 5. Sept. 1725 i Kbh., begr. sst. (Petri K.). Forældre: Stadssekretær Johannes W. og Cordula Smyth of Cuedley. Ugift.

C. W. blev Student 1678 fra Thorn og studerede derefter i Kiel. Han gjorde her Bekendtskab med Statholder Rigs greve Ditlev Rantzau (s. d.) og boede nogle Aar i hans Hus som Privatsekretær eller Lærer. Derefter gik han paa Rejser, opholdt sig tre Aar i Paris, hvor han paavirkedes af Boileau, og siden flere Aar i London. 1696 kom han til Danmark og søgte forgæves dansk Tjeneste, boede derefter flere Aar i Hamburg, beskæftiget med litterære Sysler. Han havde fra tidlig Ungdom været Digter; nu udgav han 1697 sit Hovedværk »Ueberschrieffte oder Epigrammata in kurtzen Satyren kurtzen Lob Reden und kurtzen Sitten Lehren bestehend«, der 1704 kom i en ny forøget og omarbejdet Skikkelse og ved sit Angreb paa den anden schlesiske Skoles Svulst gav Anledning til en heftig litterær Fejde. Efter adskillige forgæves Forsøg lykkedes det 1708 C. W. at komme i dansk Tjeneste, idet han udnævntes til Resident i Paris. Han beholdt Posten til 1723, men savnede fornøden diplomatisk Begavelse til at bestride den fyldestgørende under de vanskelige internationale Forhold. Hans Indberetninger viser ham mere som Skønaand end som Statsmand. Da han ydermere blev stærkt forgældet, blev hans Stilling mere og mere prekær, og 1723 blev han hjemkaldt. Haabet om at blive

betænkt med Gesandtskabet i Spanien bristede, og 1725 rejste han til Danmark, hvor han kort efter døde. Han har ved sine Epigrammer faaet et vist Navn i Tysklands Litteraturhistorie; personlig var han mest af alt en Eventyrer og en Lykkeridder. — Kancelliraad 1708. Justitsraad 1713. Etatsraad 1718.

L. Bobé i *Personalhist. Tidsskr.*, 4. Rk., V, 1902, S. 169—88. L. Neubaur: *Jugendgedichte von C. Wernicke*, 1888. Jul. Elias: *C. Wernicke*, s. A. E. Schmidt i *Allg. deutsche Biographie*, XLII, 1897, S. 90 ff. Palaestra, LXXI, 1909 (C. W.s Epigramme herausg. u. eingeleit. von Rudolf Pechel). D. Neufeld: *Wernicke und die literarische Verssatire in der ersten Hälfte des 18. Jahrh.*, 1922. *Epochen der deutschen Literatur*, III, 1924. P. Merker og W. Stammler: *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, IV, 1931 (Register), S. 200. Jul. Paludan: *Fremmed Indflydelse paa den danske National-litteratur i det 17. og 18. Aarh.*, II, 1913 (se Registeret). Fr. Eichler: *Das Nachleben des Hans Sachs vom 16. bis ins 19. Jahrhundert*, 1904.

Poul Engelstoft.

Wernicke, Israel Gottlieb, 1755—1836, Musiker. F. 2. Febr. 1755 i Bergen, d. 3. Marts 1836 i Jordrup, begr. sst. Forældre: Organist ved Domkirken Johann Gottlieb W. (ca. 1718—75, gift 2° 1766 med Giertrud Margarethe Jespersdatter Omsen, 1721—91) og Justina Rhode (d. 1766). Gift senest 1790 med Charlotte Louise Breetz, f. 3. Jan. 1763 i Berlin (Garn.), d. 10. Juni 1853 i Kolding, D. af Soldat i det Bevernske Regiment Johann Friedrich B. og Anna Louisa Simon.

W. blev Student 1771 fra Bergen og kom til Kbh., han vakte Opsigt som en meget ferm Klaverspiller, der bl. a. ogsaa optraadte ved Hoffet. Det er typisk for W.s hele Indstilling, at han ganske særlig gjorde sig bemærket ved at spille »de sværeste Sager af Sebastian Bach«. Al hans Higen gik i det hele taget ud paa at blive betragtet som en grundlærd Musiker. Ved Hoffet og paa Teatret var man netop i Færd med at se sig om efter en passende Erstatning for den alderstegne Kapelmester Scalabrini, og man har aabenbart haft Opmærksomheden henvendt paa den unge W., der sandsynligvis med Held havde akkompagneret i Kapellet. 1780 fik han saaledes kgl. Understøttelse til en Udenlandsrejse, til hvilken ogsaa Teatret bidrog økonomisk. Turen kom dog ikke til at gaa længere end til Berlin, hvor han kastede sig over kontrapunktiske Studier hos den berømte Teoretiker og Pædagog J. Ph. Kirnberger, medens den dramatiske Musik egentlig ikke synes at have øvet nogen større Tiltrækning paa ham. Fordybet i disse Studier modtog W. 1781 Kaldelsen til Kapelmesterembedet ved Teatret. Gagen var ikke flatterende, da han skulde nøjes med den tilbageblevne

Halvdel af Scalabrinis Løn, en Indtægt, der dog forøgedes ved, at han ogsaa overtog en Akkompagnatorplads, der lige var blevet ledig i Kapellet. Hans Ansættelse blev imidlertid en stor Skuffelse. Den nye Kapelmester var paa ingen Maade Pladsen voksen og stod ydermere ganske uforstaaende over for de rige Fremskridt, som netop paa denne Tid viste sig inden for den dramatiske Musik. Det var saaledes typisk for ham, at han senere antog en ganske afvisende og ikke saa lidt arrogant Holdning over for J. A. P. Schulz' Syngespil, ligesom han kaldte Haydn for en Nar og Charlatan og Mozart »en blot Naturalist, en planløs og uren Smører«. Naar Hoffet og Teaterledelsen fandt det belejligt at ansætte W., skyldtes det sikkert i nogen Grad Paavirkningen fra Darbes, der var blevet udnævnt til »Professor og Inspektør i Musikken«, og som sikkert ikke ønskede en anset Kapelmester, der sad inde med for stor en Autoritet og derigennem kunde sætte ham i Skygge. Ved Hofkoncerterne, der i saa høj Grad florerede under Christian VII., gjorde W. sig bemærket som Komponist til operalignende Kantater som »Ramdeo Rhator«, et indisk Sujet, og »Furius Camillus«, ligesom han ogsaa arrangerede forskellige Kantater til italiensk Musik; endvidere gav han Bidrag til Schiørrings Samling af Selskabssange. Forholdene i Kapellet vakte med Rette mere og mere Utilfredshed, og man begyndte at lægge forskellige vidtgaende Reformplaner, i hvilke den tyske Komponist og Gæstekapelmester J. G. Naumann var den drivende Kraft. Det skulde netop blive disse Reformplaner, der ved Kapelordningen 1786 førte til W.s Afskedigelse efter seks Aars Tjenestetid. Selve hans personlige Egenskaber har sikkert ogsaa bidraget deres til denne Udgang; den afgaaede Kapelmester karakteriseres bl. a. paa følgende Maade: »Han var capricieus og havde derfor faaet sin Afsked fra Kapellet«. Ved sin Afgang blev han dog behandlet særdeles godt, idet han beholdt sin Gage og desuden fik Løfte om Pensionen efter Scalabrini, der dog først døde 1803 som en 90-aarig Olding. W., der stadig blev anset for at være en overmaade lærd Musiker, og som nogle endda vilde gøre til Professor i Musik ved Universitetet, drog kort efter Afskedigelsen til Kolding. Han havde god Forstand paa Landejendomme og købte og drev først Lærkegaard paa Hjortespring Hovedgaards Mark og senere en Anneksgaard i Jordrup paa Koldingegnen. Trods alt havde han dog ikke opgivet at hævde sig som Musiker. Da der 1818 blev udskrevet en Konkurrence om en Melodi til Juliane Marie Jessens priskronede Nationalsang, deltog W., selv om Arbejdet forekom ham »herkulisk«. Han skrev i denne Anledning flere Breve, hvor han bl. a. kommer med stærke

og haanende Udfald mod de formodede Konkurrenter som Schall og Wedel.

J. H. Bärens: Noticer for Musiklibhavere, 1811. V. C. Ravn: Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid, 1886. C. Thrane: Fra Hofviolonernes Tid, 1908.

Torben Krogh.

Wernøe, Thorvald Benedict, 1884—1936, Læge. F. 15. Marts 1884 i Vejerslev, Viborg Amt, d. 20. Dec. 1936 i Kbh., begr. i Hellerup. Forældre: Lærer Christoffer Christensen (1845—1908) og Ahrngott Petersen (1844—1903). Navneforandring 13. Juni 1910. Gift 9. Sept. 1909 i Kbh. (Kristk.) med Sigrid Dietz, f. 30. Nov. 1885 paa Høstemark, D. af Forpagter Fritz Wegge D. (1850—1911) og Maren Christine Olsen (1848—1917).

W.s Livsbane formede sig ejendommeligt og var Udtryk for hans higende Natur. Han blev Student 1904 fra Randers og medicinsk Kandidat 1910. Efter Turnusuddannelsen begyndte han at praktisere i Øster Marie paa Bornholm og var Sygehuslæge i Neksø 1914—21. Han kastede sig derpaa over Studiet af Nervesygdommene, var 1921—23 Reservelæge paa Frbg. Hospitals Nerveafdeling og fuldendte Uddannelsen paa Rigshospitalet som Viggo Christiansens nære Elev, først som 1. Assistent paa den neurologiske Poliklinik 1925—29 og derpaa 1930—33 som 1. Reservelæge paa den nyoprettede neurologiske Afdeling. Siden praktiserede han som Nerve-læge i Kbh. 1920 havde han desuden taget Embedslægeeksamen. — Det var teoretiske Overvejelser i Forbindelse med Iagttagelser under en Børnelammelsesepidemi paa Bornholm, der ansporede W. til at slaa ind paa Studier over Nervesystemet. Med Ildhu fortsatte han, samtidig med sin Uddannelse, disse Studier som frivillig Assistent paa Universitetets zoofysiologiske Laboratorium, hvor han, som A. Kroghs Elev, fuldendte sit Doktorarbejde »Viscerocutane Reflexe« (1925). W.s videnskabelige Arbejde var stedse helliget de Problemer, der var anslaaet i Disputatsen: det vegetative Nervesystems Refleksforhold, navnlig de Fænomener, der kan iagttages paa Legemets Overflade som Følge af Ændringer i de vegetative Centrers Funktion. Resultaterne, der altid var originale og inciterende, om end diskutabile, nedlagdes foruden i mindre Afhandlinger i »Et diagnostisk System til Erkendelse af Lidelser i det vegetative Nervesystem« (1931) og »Smertens Diagnostik« (1935). 1931—33 var W. Formand for Neurologisk Selskab, 1933—34 for Selskabet for eksperimentel og anvendt Terapi. — Tegning af Otto Christensen 1934.

Univ. Progr. Nov. 1926, S. 150 f. Berl. Tid. 22. Dec. 1936. *Ib Ostenfeld.*

Wesenberg, Albert Sadolin, 1804—76, Filolog og Skolemand. F. 19. Marts 1804 i Mariager, d. 10. Maj 1876 i Kbh. (Johs.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Landmaaler og Købmand, senere Amtsforvalter, Justitsraad Ernst Bogislaw W. (1769—1838) og Albertine Marie Kirstine Sadolin (1773—1833). Gift 25. Sept. 1828 i Aalborg med Susanne Achton, døbt 4. Jan. 1801 i Frær, d. 5. Marts 1873 i Viborg, D. af Arveforpagter paa Tustrup Marcus A. (ca. 1760—1804) og Erike Marie Jørgensen (ca. 1763—1811).

W. blev dimitteret 1822 fra Viborg Katedralskole og studerede derefter Filologi ved Kbh.s Universitet, hvor han 1823 tog den filosofiske Eksamen. Embedseksamen opnaede han ikke, da han allerede 1827 blev konstitueret som Lærer ved Viborg Skole. 1829 blev han udnævnt til Adjunkt og 1841 konstitueret som Overlærer, hvortil han 1842 trods manglende Embedseksamen modtog Udnævnelse. Han tog sin Afsked 1874 og flyttede til Kbh. Imidlertid havde han 1840 erhvervet Magistergraden ved en værdifuld Afhandling »Emendationes M. Tullii Ciceronis epistolarum«, efter at han tidligere i Skoleprogrammer fra Viborg (1830—43) havde behandlet tekstkritiske Spørgsmaal vedrørende Skrifter af Cicero. W. var overhovedet en særdeles dygtig Latinist og vandt stor Anseelse som Tekstkritiker. Det Teubner'ske Forlag i Leipzig overdrog ham at besørge en Udgave af Ciceros Breve, som udkom 1872—73 (I—II); hertil sluttede sig »Emendationes alteræ« (1873). Ved Siden deraf beskæftigede han sig med Livius, særlig foranlediget ved Madvigs »Emendationes Livianæ« og hans og Ussings Udgave af Livius; i Tilslutning hertil offentliggjorde W. »Emendatiunculæ Livianæ« i »Tidskrift for Philologi og Pædagogik«, IX—X (1870—73). Efter hans Død er enkelte af hans tekstkritiske Bemærkninger til romerske Forfattere meddelt af O. Siesbye i »Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed 1874—76« (1877) og i »Nordisk Tidskrift for Filologi«, Ny Rk., VIII, 1887—88. Som praktisk Skolemand i Viborg var W. ogsaa meget anset; 1848 var han stærkt optaget af Tidens politiske Ideer uden dog at føle sig kaldet til offentlig Optræden. — Tit. Professor 1860. — R. 1874.

Viborg Skoleprogr., 1875, S. 52 f. D. Bruun: Slægts- og Barndomsminder fra Viborg-Egnen, 1925, S. 129, 153 f. Samlinger til jydsk Historie og Topografi, 3. Rk., V, 1906—08, S. 409.

M. Cl. Gertz (Hans Ræder).*

Wesenberg-Lund, Carl Jørgen, f. 1867, Zoolog. F. 22. Dec. 1867 i Kbh. (Frue). Forældre: Skibskaptajn Carl Valdemar Thorvald Lund (ca. 1833—70) og Caroline Vilhelmine Germanica (Manna)

Wesenberg (1836—1929). Gift 7. Juli 1895 i Hillerød med Jenny Mengela Susanne Knudsen, f. 11. Okt. 1867 i Hillerød, D. af Købmand Axel Konrad K. (1829—85) og Laura Adelaide Mengel (1833—1913).

Sine allerførste Barndomsaar tilbragte W.-L. paa Langfart med Faderens Skib; nogle Aar efter Faderens Død flyttede Moderen til Hillerød, hvor hun overtog en Pigeskole, den nuværende M. Mørks Skole, og her modtog W.-L. i sin Barndom og første Ungdom stærke Indtryk af den nordsjællandske Natur. Efter at være blevet Student 1887 fra Fr.borg paabegyndte han det zoologiske Studium, som afsluttedes 1893 med Magisterkonferens. N. A. ansattes han som Assistent ved Landbohøjskolens zoologiske og fysiologiske Laboratorier, hvilken Stilling han indehavde til 1899. 1896 deltog han som Zoolog i Ingolf-Ekspeditionen, og efter dennes Hjemkomst fik han opstillet »Ingolf«s Dækshus ved Frederiksdal, hvor det indrettedes som et ferskvandsbiologisk Laboratorium med W.-L. som Leder. 1911 flyttedes Laboratoriet, der oprettedes dels af Carlsbergfondet, dels af Universitetet, til Hillerød. 1916 oprettedes en Afdeling ved Tjustrup Sø ved Sorø. 1922 udnævntes W.-L. til ekstraordinær Professor i Ferskvandsbiologi og virkede som saadan til 1939. W.-L. blev i sin Studietid stærkt paavirket af Botanikeren Eug. Warming, der vakte hans Interesse for biologiske Undersøgelser, og som igennem Aarene paa mangfoldige Maader støttede W.-L.s Virksomhed. Bortset fra nogle smaa insekt-biologiske Arbejder har hans videnskabelige Virksomhed saa godt som udelukkende omfattet den hvirvelløse Ferskvandsfauna. Allerede 1895 fik han Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om Ferskvandsbryzoer, og 1899 disputerede han for Doktorgraden paa en Afhandling om Danmarks Rotifera. I de første Aar, da han virkede som Leder af det ferskvandsbiologiske Laboratorium, gennemførte han en større Undersøgelse over de danske Søers Plankton; Resultatet er offentliggjort i Aarene 1904—08 i Værket »Plankton investigations of Danish lakes« I Forbindelse hermed kan nævnes en Række andre Planktonundersøgelser, navnlig om Planktonorganismernes Svæveapparater og Temporalvariationen. I de følgende Aar foretog han endvidere en lang Række Undersøgelser over forskellige danske Ferskvandsinsekters og i ferskt Vand forekommende Insektlarvers Biologi; han sammenfattede disse Undersøgelser og sin betydelige Viden om Ferskvandsinsekterne i Oversigtsværket »Insektlivet i ferske Vande« (1915). Hans næste større Arbejde var en med Bistand af flere andre gennemført Undersøgelse af Furesøens

Fauna, hvis Resultat foreligger i Værket »Furesøstudier, en bathymetrisk, botanisk, zoologisk Undersøgelse af Mølleaaens Søer« (Vidsk. Selsk. Skr. Nat. Mat. Afd., 8. Rk., III, 1, 1917).

W.-L. var i disse Aar yderligere kommet ind paa Undersøgelser over vore Stikmyg, og efter nogle mindre Arbejder (»Bidrag til nogle Myggeslægters Biologi« i »Mindeskrift for Steenstrup« 1914; »Anatomical description of the larva of *Mansonia Richardii* found in Danish freshwaters« i Vid. Medd. Nat. For., LXIX) fremkom 1920—21 »Contributions to the biology of the danish Culicidae« (Vid. Selsk. Skr., Nat.-mat. Afd., 8. Rk., VII), hvori han gennemgaar en Række af vore almindelige Stikmygarters Biologi og navnlig diskuterer Aarsagerne til Malariaens Forsvinden fra Danmark. Af senere større monografiske Behandlinger af Ferskvandsdyr kan navnlig fremhæves »Contributions to the biology and morphology of the genus *Daphnia* with some remarks on heredity« (sst., 8. Rk., XI, 2, 1926), »Contributions to the biology of the Rotifera«, I—II (sst., 8. Rk., IV, 3, og 9. Rk., II, 1, 1923 og 1930) samt »Contributions to the development of Trematoda Digenea«, I—II (sst., 9. Rk., IV, 3—V, 3, 1931—34).

Foruden de her nævnte større Arbejder har W.-L. offentliggjort en lang Række Afhandlinger, behandlende næsten alle Sider af Ferskvandsbiologien, lige fra kemisk-fysiske Forhold (til Dels i Samarbejde med J. N. Brønsted), Bundaflejninger og kvartær-biologiske Emner til Paddernes Biologi. En stor Del af disse Undersøgelseres Resultater og sit gennem en Menneskealder erhvervede Kendskab til de ferske Vandets Dyreliv nedlagde han i det store to-Binds Værk »Ferskvandsfaunaen biologisk belyst«, som han offentliggjorde 1937 (tysk Udgave 1939).

Uden for Ferskvandsbiologien har W.-L. samarbejdet med Warming ved Undersøgelserne over Vadernes og Marskens Naturhistorie, ligesom han har været en virksom populærvidenskabelig Forfatter; her kan i første Række nævnes hans Fremstilling af Danmarks Insektverden i Værket »Danmarks Natur« (1899), hans gennemgribende Nybearbejdelse af V. Bergsøes »Fra Mark og Skov« (I—II, 1915—16) og hans Behandling af Insekter og Edderkopper i den nye Udgave af Brehm: »Dyrenes Liv« (I, 2, 1928). Fremhæves maa ogsaa hans talrige Artikler og Aviskronikker om biologiske Emner, af hvilke en Del er udkommet i Bogform (f. Eks. »Fra Sø og Aa«, 1922). Som ældre blev W.-L. meget stærkt optaget af Naturfredningsspørgsmaal, paa hvilket Omraade han har udført et virksomt Arbejde, navnlig for Fuglefredning, og han har en ikke uvæsentlig Andel i de Forbedringer, som de senere Jagt-

love har indeholdt paa dette Omraade; ogsaa mod den om sig gribende Forurening af ferske Vande har han arbejdet med Iver.

Stor Betydning fik W.-L. for Universitetets Undervisning som Leder af Ekskursioner for de studerende, senere, efter at han som ekstraordinær Professor var knyttet nærmere til Universitetet, ledede han hver Sommer et Kursus for zoologi- og botanikstuderende og har derigennem ud over sin videnskabelige Virksomhed øvet en ikke ringe Indflydelse paa den Generation af Zoologer, der er vokset op i Aarene mellem 1910 og 1935.

W.-L. er ved Siden af C. G. Joh. Petersen (s. d.) Foregangsmand for de nyere økologisk-biologiske Retninger inden for dansk Zoologi; han er her navnlig paavirket af Warming, men har fra sin Lærer i Zoologi, Lütken, faaet en udpræget Sans for Samspillet mellem det morfologiske og det funktionelle, og Studiet af dette Samspil ved gennemførte Iagttagelser i Naturen har været Hovedlinien i W.-L.s Forskning. Hans fylogenetiske Synspunkter er i det væsentlige lamarckistisk prægede. W.-L. staar ved Siden af Forel og Zschokke som en af den moderne Limnologis Grundlæggere, og hans Betydning rækker paa dette Omraade langt ud over vort Lands Grænser.

Medlem af Videnskabernes Selskab 1918. — R. 1924. DM. 1934. K.² 1939. — Malerier af V. Haagen-Müller 1933 og af Johs. Glob 1937.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1899, S. 91—95. K. L. Henriksen: Den danske Entomologis Historie, 1921—37, S. 283—88. K. Berg: Prof. Dr. phil. C. Wesenberg-Lund zu seinem 70. Geburtstage i Arch. für Hydrobiol., XXXII, 1938. C. Wesenberg-Lund: Det Ferskvandsbiologiske Laboratorium gennem 40 Aar, 1940 (med Bibliografi). Svend Dahl: Den danske Plante- og Dyreverdens Udforskning, 1941, S. 271—83. Politiken 21. Dec. s. A. Berl. Tid. 22. Dec. s. A.

R. Spärck.

Wesenberg-Lund, Manna Elise, f. 1896, Zoolog. F. 25. April 1896 paa Frbg. Forældre: Assistent ved Landbohøjskolen, mag. scient., senere Professor, Dr. phil. C. W.-L. (s. d.) og Hustru. Gift 9. Okt. 1925 i Asminderød med mag. scient., senere Dr. phil. Ingvald Lieberkind (s. d.). Ægteskabet opløst.

E. W.-L. fik under et Kursus paa Statens Lærerhøjskole gennem William Sørensens Lærervirksomhed stærk Interesse for Zoologi, tog derefter 1917 Studentereksamen og paabegyndte det zoologiske Studium, som afsluttedes med Magisterkonferens 1924. E. W.-L., hvis Interesser oprindeligt laa inden for de lavere Hvirveldyrs sammenlignende Morfologi, knyttedes allerede som Student til Zoologisk Museums 2. Afd., hvor hendes Arbejdsfelt blev forskellige

Ormegruppers Morfologi og Systematik. Hun har navnlig beskæftiget sig med Gephyreer, hvilken Gruppe hun har behandlet i Værket »Danmarks Fauna« (1939), ligesom hun har bearbejdet Gephyrématerialet fra en Række nordatlantiske Ekspeditioner (f. Eks. i »The Danish Ingolf-Expedition«, IV, 7, 1930 ff.) samt fra adskillige europæiske Museer. Hun har endvidere arbejdet med Polychæter, navnlig de pelagiske Former, inden for hvilket Omraade hun har bearbejdet Thor- og Dana-Ekspeditionernes Materiale. I de senere Aar har hun endvidere beskæftiget sig med nordiske Brachiopoder, som hun har bearbejdet for Værker som »The Danish Ingolf-Expedition«, »The Zoology of Iceland« etc. 1933 ansattes hun som fast videnskabelig Assistent ved Zoologisk Museum og udnævntes 1942 til Amanuensis. Hun har i en Aarrække ved Siden af sin ovennævnte Virksomhed virket som Lærer i Gymnasiet og er Forfatter til en Lærebog i Biologi (1931). — Maleri af Gudrun Grove ca. 1928.

R. Spärck.

Wessel. Den kendte norske Slægt W., der formentlig er indvandret fra Holland, føres tilbage til den omkring 1620 i Trondhjem forekommende Jan W., hvis Søn Købmand og eligeret Borger i Bergen Henrik Jansen W. (d. ca. 1682) var Fader til Købmand og Raadmand i Trondhjem Jan W. (1646—1716); af dennes Børn skal nævnes Karen W. (1685—ca. 1756), som i Ægteskab med Raadmand i Trondhjem Knud Brun blev Stammoder til Familien W.-Brown, Sognepræst i Vestby Ole W. (1687—1748) — hvis Søn var Major Joachim W. (1739—91) — Søhelten Peter W. (1690—1720, s. d.), der 1716 blev adlet med Navnet Tordenskiold, nedenn. Viceadmiral Caspar v. W. (1693—1768) til Ravnstrup og Stamhuset Broholm, der 1720 optoges i Adelstanden, Lodskaptajn Jan W. (1684—1729) og Sognepræst til Bjørnør Christopher W. (1674—1754), hvis Sønner var Sognepræst til Akerø Andreas Bredal W. (1714—98) og Major, Krigskommissær Johan Christopher W. Tordenskiold (1727—93), der adledes 1761 med Farbroderens Navn og Vaaben; han var Fader til Ritmester Peter Schnitler Tordenskiold (1767—1827) og til Sekondløjtnant i Flaaden Johan Christian Tordenskiold (1778—1828), med hvem den adlede Slægt uddøde. Ovenn. Lodskaptajn Jan W. (1684—1729) var Fader til Sognepræst i Vestby, Provst Jonas W. (1707—85), af hvis Sønner skal nævnes Deputeret i det norske Generalitets- og Kommissariatskollegium Ole Christopher W. (1744—94) og de nedenn. Digteren Johan Herman W. (1742—85) og Matematikeren Caspar W. (1745—1818). — En oprindelig i Bremen hjemmehørende

Slægt W. føres tilbage til Christoph W. (f. 1672?), hvis Sønnesøn Bogbinder i Bremen Christoph W. (f. 1774) var Fader til Toldassistent i Odense Herman Hinrich W. (1802—78), hvis Sønner var de nedenn. Handelsmand Theodor Wilhelm W. (1842—1905) og Generalkonsul Peter (Pedro) Mathias Oehlenschläger W. (1851—1921) samt Købmand i Aalborg Konsul Herman Ferdinand W. (1847—1926), hvis Datter er Billedhuggerinden Edith Wilhelmine Willumsen (s. d.). Af Peter (Pedro) Mathias Oehlenschläger W.s Børn er Enrique (Harry) Luis W. (f. 1880) Minister for Chile i Kbh. — En tredie Slægt W. føres tilbage til Garnisonsbager Johan W., hvis Søn Apoteker i Helsingør Johan Gotfrid W. (Wissel) (1694—1736) skal være Farfader til Kæmmerer ved Øresunds Toldkammer, Etatsraad Christian Gerhard W. (1787—1868); dennes Søn Kasserer Herman Gerhardt W. (1823—90) var Fader til Kirurgen Anton Christian Carl Emil W. (f. 1867).

G. Wessel: Stamtavle over de ældre norske Familier Wessel, 1898.

Albert Fabritius.

v. Wessel, Caspar, 1693—1768, Søofficer. F. 1. Nov. 1693 i Trondhjem, d. 9. Sept. 1768 i Nyborg, begr. i Gudme K. Broder til Peter Tordenskiold (s. d.). Adlet 1. Febr. 1720 under Navnet v. W. Gift 1° 1721 med Edele Cathrine Kaas, f. 1679, begr. 22. Maj 1742 i Kbh. (Petri) (gift 1° 1708 med Gehejmerraad Valentin v. Eickstedt, s. d.), D. af Overkommisarius, senere Stiftamtmand i Trondhjem Hans K. til Hastrup (ca. 1640—1700) og Sophie Amalie Bielke (1650—1703). 2° 4. Aug. 1747 med Elisabeth Skeel til Broholm, døbt 18. April 1696 i Kbh. (Frue), d. 1760 (gift 1° med Oberstløjtnant Niels Sehested, d. 1745), D. af Anders S. (1665—1702) og Sophie Amalie Holgersdatter Vind (1668—1743).

v. W. gik til Søs 1704; han var da kun elleve Aar. Han fortsatte sin Koffardifart, blev Skipper, men strandede 1712 med sit Skib paa Jyskekysten. Derefter blev han Fører af Fregatskibet »Cronprinzens Galey«, men dette solgtes til Kongen, og v. W. blev da Skipper hos Grev Laurvig paa et Skib, opkaldt efter Ejeren. Imidlertid strandede han med dette paa Læsø 1715, og han søgte nu ind i Orlogstjenesten, hvor han straks ansattes som Kaptajn i Maanedstjenesten, altsaa som Reserveofficer. Han deltog som saadan i Søslaget ved Rügen 8. Aug. 1715. N. A. var han i Norge og sendtes herfra til Kbh. med Budskab om de Svenskes Indfald i Landet — han benyttede denne Lejlighed til at ansøge om at blive fast Officer i Aarstjenesten. S. A. var han med Orlogsskibet »Elephanten« i Østersøen, men tilkommanderedes senere Torden-

skiolds Eskadre, var med ved Dynekilen, søgte Forfremmelse, hvilket anbefaledes af Broderen, og blev hørt omgaaende, idet han elleve Dage derefter ansattes som Kaptajn i Aarstjenesten. Han sattes til Galejflaaden ved Norge, frøs inde med nogle Galejer 1717 i svensk Kystfarvand, reddede sig ud af Isen trods fjendtligt Angreb, kom atter i Tordenskiolds Eskadre, i Orlogsskibet »Laaland«, deltog i det mislykkede Angreb paa Ny Elfsborg, var en kort Tid Chef for Orlogsskibet »Fyhn«, hvor Chefen, Kaptajn Gerhard Sivers, var falden, kom atter om Bord i »Laaland«, var med dette Skib med ved Strömstad og beordredes nu af Tordenskiold til at være Chef for Fregatten »Søridderen«, som han førte til 1719. Da Trondhjem 1718 var Genstand for svensk Angreb fra Landsiden, sendtes han med »Søridderen« til denne Krigsskueplads. 1720 afskedigedes han efter Ansøgning med Schoutbynachts Karakter og overtog nu Herregaarden Ravnstrup paa Sjælland, som hans Hustru havde købt. Som han i Ungdommen var uheldig paa Søen, var han som ældre ingen dygtig Landmand, hans Tilværelse syntes kummerlig, og 1730 skrev han til Kongen i en Ansøgning om en ledig Plads i Søetatens Generalkommissariat: ». . . jeg trænger nu til Brød, og veed ei andet Middel . . .«. 1731 søgte han, uden Held, Viceadmirals Karakter, og 1733 søgte han »et for mig konvenabelt Employ«. 1738 blev han Medlem af den civil-militære Kommission i Benstrup-Sagen. 1740 var v. W.s Gæld saa stor, at han maatte afhænde Ravnstrup; han tog derefter Bolig i Næstved. Hans Ven, Gehejmerraad v. Plessen, ansatte ham nu som Fuldmægtig hos Kuratoren for Vemmetofte Kloster, men han fandt sig heller ikke lykkelig her. v. W. søgte forgæves Adgang til forskellige Embeder, men han fandt enhver Vej spærret, og han vidste til sidst intet andet Raad for at slippe ud af sine triste Kaar end nu, da han var blevet Enkemand, at forsøge at gøre et rigt Parti. Svogeren, General Henrik Bielke Kaas, bragte ham i Forbindelse med hans senere anden Hustru, men hun stillede som Betingelse for Ægteskab, at v. W. besad Viceadmirals Karakter; denne fik han 1747. Ved Brylluppet bestemtes, at Broholm efter v. W.s Død skulde oprettes til Stamhus for Familien Sehested. Da v. W. anden Gang blev Enkemand, flyttede han til Nyborg. Han skildres som en punktlig, betænksom og redelig Mand, men det kan fastslaaes, at han ikke var nogen fremragende Økonom. Han var smuk som Broderen, men uden dennes Verve og Myndighed. — Malerier paa Broholm og forhen paa Kaas.

Olav Bergersen: Viceadmiral Tordenskiold, I, 1925.

Paul Ipsen.

Wessel, Caspar, 1745—1818, geografisk Landmaaler, Matematiker. F. 7. el. 8. Juni 1745 i Jonsrud ved Vestby, Norge, d. 25. Marts 1818 i Kbh. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Kapellan, senere Sognepræst og Provst Jonas W. (1707—85) og Helene Marie Schumacher (1715—89). Gift 1780 med Cathrine Elisabeth Müller, f. ca. 1747, begr. 30. Dec. 1791 i Kbh. (Trin.) (gift 1° 1768 med Student Marturin Brinch, ca. 1740—73), D. af Silkefarver Johan Jørgen M. (ca. 1721—73) og Anna Elisabeth N. N. (ca. 1726—tidligst 89, gift 2° 1775 med Silkefarver Carl Christian Erdmann Voigt, ca. 1740—89). Separeret 1785.

W. kom 1757 i Latinskolen i Kristiania, blev Student 1763 og studerede derpaa Jura i Kbh., hvor han 1778 tog juridisk Embeds-eksamen. Allerede 1764 var han imidlertid blevet Landmaaler og traadte i Det danske Videnskabernes Selskabs Tjeneste som Assistent hos Broderen Ole Christopher W. 1766 blev han Interimslandmaaler, 1769 virkelig Landmaaler og fik 1798 efter Videnskabernes Selskabs Anmodning kgl. Bestalling med Titel Landmaalingsinspektør. 1805 fik han efter Ansøgning Afsked med Pension fra Videnskabernes Selskab paa Grund af Svagelighed. Han har i denne Virksomhed nedlagt et stort og værdifuldt Arbejde for den af Videnskabernes Selskab ledede Udarbejdelse af Specialkort over enkelte Dele af Kongeriget og Hertugdømmerne, baade ved Opmaalingen i Marken, som han selv deltog i, og ved Kortenes Fremstilling. Ogsaa den kontrollerende Triangulation kom under hans Ledelse. Paa Grundlag af den har han tegnet et trigonometrisk bestemt Generalkort over hele Omraadet. 1781 blev han udset til at udføre en geografisk Opmaaling af Storhertugdømmet Oldenburg, hvilket Arbejde han med Videnskabernes Selskabs Samtykke udførte i fire Aar, og for hvilket han høstede megen Anerkendelse. Endnu efter sin Afsked udførte han enkelte Kortarbejder, f. Eks. 1808 en Kopi af det trigonometriske Kort over Slesvig og Holsten, som efter Kongens Befaling skulde afgives til det franske militære Kortarkiv. 1820 fik hans Arbejder den Anerkendelse, at hans trigonometriske Bestemmelser skulde lægges til Grund for en ny Kortlægning af Hertugdømmerne. Hans Broder Johan Herman W. karakteriserede hans Flid og Arbejdstroskab i Verslinierne: »Han tegner Landkort og læser Loven, Han er saa flittig, som jeg er doven«.

Det varigste Minde har W. dog ikke sat sig ved sine kartografiske Arbejder, men ved en matematisk Afhandling, som han skrev 52 Aar gammel. Dens Titel er »Om Directionens analytiske Betegning, et Forsøg, anvendt fornemmelig til plane og sphæriske Polygons

Opløsning«. Den blev forelagt Videnskabernes Selskab i Kbh. 10. Marts 1797 og trykt i Skrifterne (Nye Saml., V, 1799). Man havde længe kendt til at regne Liniestykkerne paa en ret Linie med Fortegn. Nu udvidede W. dette til Regning med orienterede begrænsede Liniestykker («Vektorer») i Rummet. Han gav herved Regningen med imaginære Størrelser et logisk, fast Grundlag og var den første, der gjorde dette — før Gauss 1799 og Argand i hans længe upaaagtede Afhandling fra 1806. W. blev dog ikke som disse staaende ved Vektorer i Planet, men udvidede sin Fremstilling til Regning med Vektorer i Rummet og blev derved en Forløber for W. R. Hamilton med hans Kvaternionteori fra Midten af det næste Aarhundrede. Som Afhandlingens Titel angiver, benyttede han sin Teori til Løsning af plane og sfæriske Polygoner. Det blev Gauss, som fik Æren for at have givet det Grundlag for Regning med imaginære Tal, som har haft saa stor Betydning for den moderne Funktionsteori, thi W.s Afhandling var skrevet paa et Sprog, som var næsten ukendt for Udlandets Matematikere, og i Danmark var det matematiske Niveau dengang for lavt til, at man kunde forstaa Rækkevidden af den. Derfor glemtes hans Afhandling blandt Matematikerne, indtil Opmærksomheden blev henledet paa den ved den Doktordisputats, S. A. Christensen (s. d.) 1895 skrev om Matematikken i Danmark og Norge i det 18. Aarh. Sophus Lie fik Afhandlingen genoptrykt i »Arkiv for Matematik og Naturvidenskab«, C. Juel udgav et Udtog i »Tidsskrift for Matematik«, og paa Hundredeaarsdagen for Afhandlingens første Fremlæggelse i Videnskabernes Selskab udgav dette en fransk Oversættelse med Fortaler af H. Valentiner og T. N. Thiele. — R. 1815.

C. Molbech: Videnskabernes Selskabs Historie, 1843. Vidsk. Selsk. Overs. 1895 og 1897. Ovenn. Fortaler af H. Valentiner og T. N. Thiele. S. A. Christensen: Matematikens Udvikling i Danmark og Norge i det 18. Aarhundrede, 1895. Samme i Odense Skoles Program 1897. Politiken 2. Jan. 1943.

Poul Heegaard (H. G. Zeuthen).

Wessel, Johan Herman, 1742—85, Digter. F. 6. Okt. 1742 i Jonsrud ved Vestby, Norge, d. 29. Dec. 1785 i Kbh. (Trin.), begr. sst. (Trin. Kgd.). Broder til Caspar W. (s. d.). Gift 10. Maj 1780 i Kbh. (Helligg.) med Anna Catharina Bukier, f. 23. Febr. 1748 i Kristiania, d. Marts 1812 sst., D. af Krigsbogholder, Justitsraad Thomas B. (1702—65) og Karen Sophie Riis (d. 1765).

W. tilbragte de første fjorten Aar af sit Liv i den lille Flække Vestby et Par Mil fra Kristiania. Sin tidligste Undervisning har han faaet af Huslærere, senere gik han tre Aar i Kristiania Latin-

skole, hvor han som den fjerde af tretten Søkende maatte hjælpes igennem med Legater. 1761 fik han Adgangseksamen til Kbh.s Universitet, n. A. tog han anden Eksamen. Han dyrkede intet Brødstudium, men lagde sig efter Engelsk og de romanske Sprog. Hele hans Dannelse er antik eller fransk-klassisk; hans litterære Horisont strækker sig fra Horats til Pope og Voltaire.

Det var i en litterært stærkt bevæget Tid, W. kom til Kbh., og de herboende Nordmænd gik i Spidsen for Smagens Romanisering. Niels Krog Bredal, Johan Nordahl Brun og Cl. Fasting holdt Skuepladsen til de klassiske Idealer, andre norske Digtere dominerede i de Skrifter, som udgaves af Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse. Over for det norsk-romanske Element i Hovedstadens Aandsliv dukkede Klopstock og Ewald op med deres nye Program. I dette myldrende aandelige Liv finder vi W. placeret som et af de vittigste Hoveder i den Gruppe af unge Skønaander, der holdt til paa Kaffehuse i den indre By, hos Mad. Neergaard i Badstuestræde og hos Vintapper Juel i Sværtegade. Da W. med eet Slag blev berømt, konsoliderede Banden sig som det navnkundige Norske Selskab. Et Syngestykke af Bredal, »Thronfølgen i Sidon« (1771), havde vakt stærk Modstand blandt Studenterne; man kæmpede for og imod den gode Smag. Bredal, der var fast besluttet paa at skaffe Scenen et nyt indenlandsk Repertoire, udlovede en Belønning til den, der kunde skrive en god Tragedie paa Dansk. Man havde hidtil maattet nøjes med Voltaires »Zaire« i Loddes Oversættelse som Repræsentant for den tragiske Genre. Bredals Løfte gav Anledning til Nordahl Bruns »Zarine« (1772) og Fastings »Hermione« (s. A.), to Digterværker, som ikke formaaede at genoplive den hensygnende franske Tragedie. Med Voltaires »Zaire« i frisk Erindring nedskrev W. paa seks Uger sin Parodikomedie »Kierlighed uden Strømper« (1772), der straks blev trykt og (betegnende nok for hans gode Forhold til de norske Kammerater) forhandlet fra Nordahl Bruns Bopæl. Det var ikke hans Hensigt med dette Stykke at tage Parti i Striden mellem Danske og Norske, heller ikke at angribe Tragedien som Digart. Det var overhovedet ikke hans Hensigt at offentliggøre Stykket, Vennerne overtalte ham.

Stykket blev opført med Scalabrinis Musik 26. Marts 1773 og gik straks fem Aftener i Træk; i den følgende Sæson opførtes det afvekslende med »Zarine« og »Thronfølgen i Sidon«; man klappede den ene Dag ad Tragedien og den næste Dag ad Komedien. Det var heller ikke ment som andet end en harmløs Spøg. Eftertiden har med Urette opfattet det som et Angreb paa den franske Trage-

dies eller italienske Operas Teknik og Stil; det er kun en Satire over deres Misbrug. W. var i litterære Sager strengt ortodoks, og den Forfattergruppe, han tilhørte, delte hans Meninger om de overleverede Smagsreglers absolutte Gyldighed. Det er paa vor egen Regning, vi nu om Stunder finder en principiel Kritik af Stedets Enhed i det Træk, at de to Rivaler og Heltinden synes at have samme Værelse. Med den berømte Begyndelse: »Du bliver aldrig gift, hvis det i Dag ej sker« parodieres kun de uheldige Forfatteres Vanskeligheder ved at imødekomme Fordringen om Tidens Enhed. Stykket glimrer især ved den sikre Stil, de udmærkede Aleksandrinere og den overlegne Streg, hvormed Personerne er tegnet. Rahbek betegnede træffende Stykket som en »Hilarotragedia«, der lader alle Forbillede »lige godt holde for, nok at der i dem findes Noget, som enten ved en liden Forandring eller ved den Person, det lægges i Munden paa, eller ved de Ideer, det forbindes med, kan blive latterligt«. — En Epilog (trykt 1774) er ikke Stykket helt værdig.

De Forventninger, man herefter stillede til W. som dramatisk Forfatter, blev ikke opfyldte. Hans velkomponerede Lystspil »Lykken bedre end Forstanden« (1776) bestaar nærmest af Reminiscenser efter Holberg og de franske Mestre. Komediens »Anno 7603« (1785) har ligeledes holbergske Træk; man tænker snarest paa »Niels Klim« ved dens Satire over Kønnenes Forbytning. Begge Stykker er i Prosa og med en ret mat Dialog.

W. ernærede sig, vistnok ret kummerligt, ved at give Timer i Fransk og Engelsk; først ved en kgl. Resolution af 27. Dec. 1779 gaves der ham Forsikring om »at faa aarlig to Syngestykker til at oversætte paa de dertil forfattede Musiker, og at nyde for hvert Stykke uden Forskel 100 Rdlr., samt ansættes i Teaterlønning-Reglementet for 100 Rdlr., som et Honorarium pro persona fra dette Teateraars Begyndelse, for at rette og forbedre de Oversættelser ved Teatret, som kunne behøve det«. Som en Følge heraf oversatte han syv franske Syngestykker, gennemgaaende heldigt; især var Arierne gode.

Paa en anden Maade gjorde han sit poetiske Pund indbringende ved at udgive et Ugeblad paa Vers, »Votre Serviteur, Otiosis« (Marts 1784—Juli 1785). Det gjorde i Begyndelsen stor Lykke, men tabte efterhaanden sine Læsere, Indholdet blev ogsaa slettere og slettere. Det rummer de fleste af hans komiske Fortællinger. Rigtig nok er de bedste af ældre Datum. W. tog sine Emner fra mange Hold; navnlig brugte han Anekdotksamlinger som Morten Hallagers »Vademecum« (1781—83); i nogle Tilfælde har han

brugt Stof, som ofte var behandlet af andre Digttere («Gaffelen», «Smeden og Bageren»). Det er en sidste Udløber af Middelalderens Fabliau; dog favoriserer han ikke i samme Grad som denne Digtart den ulovlige Kærlighed som Motiv; han ynder især, som Folkeeventyret, den rene Dumhed, Molbohistorien. Til Forbillede tog han den franske Digter La Fontaine, i hvis uartige «Contes» han fandt en tilsyneladende skødesløs, men i Virkeligheden meget lov-bunden Fortællemaade, der stemmede med hans eget slentrende Naturel og hans strenge Forestillinger om Sprog og Stil. Fra La Fontaine har han navnlig sine Digressioner («Svinkeærinder»), der dog efterhaanden blev et Skjul for Inspirationens Fattigdom. De bedste af hans Fortællinger udmærker sig ved den sikre Anvendelse af smaa Kendsgerninger, en ypperlig Sans for Billedvirkning og en gennemført Udnyttelse af den komiske Pointe. De er ofte meget grovkornede, men de vinder selv de ærbareste Læsere ved deres præcise og indsmigrende Diktion. Moralske er de just ikke; W. var en haardnakket Tilhænger af Læren om Kunsten for Kunstens Skyld; de »Moraler«, han sætter efter hver Fabel, er blot ironiske.

W.s Versbehandling var mesterlig. Hans Normalvers var Aleksandrinerne, saaledes som de især var forbedret hos Tullin. De kan hos W. læses næsten, som de vilde udtales i en Prosatekst, uden Omstilling af Ordene eller falsk Skansion. Snart er der lige saa mange Takter som Fødder, disse Vers gaar langsomt og gravitetisk; snart er Antallet af Takter færre, og saadanne Vers maa fremsiges hastigere. Der findes Vers paa fem og fire Takter, endog Trimetre. I mange af de komiske Fortællinger blandes korte Vers imellem Aleksandrinerne; det hyppige Skifte af Metrum nærmer Foredraget en lille Smule til Prosaens. Her spiller han virtuost med skiftende Versemaal og skiftende Antal Takter, saadan at de to Systemer snart følges ad, snart skilles. Ogsaa Rimstillingen tillader allehaande Luner.

Mindre original er W. i de talrige Epigrammer, han rystede ud af Ærmet; her var i Forvejen gode danske Traditioner. Hans Impromptu'er var berømte — Eftertiden har haft ondt ved at skille de ægte ud fra alle dem, der tillægges ham. Han blev for sine vittige Indfalds Skyld omtrent en Sagnfigur.

I en alvorlig Stil har W. kun digtet Læredigtet »Nøjsomhed« og »Ode til Sønnen« (begge fra 1775). W. skal ogsaa have syslet med en Tragedie, uden Tvivl i fransk-klassisk Stil, thi han kendte kun den.

W. havde et svagt Helbred; 1776 fik han en Fistelskade i Kind-

benet; han laa herefter til Sengs i halvandet Aar og blev siden aldrig helt rask. Han søgte for sine sunkne Finansers Skyld et Tolderembede i Kristiania, men kom aldrig til at forlade Kbh. Hans Ægteskab var vel kun et Forsøg paa at skaffe ham en Plejerske. Traditionen paastaar, at det var ulykkeligt, men hans egne Udtalelser gaar ikke i den Retning. Han var meget glad over en lille Dreng, de fik. W.s Villiekraft var ringe; han slæbte sig igennem Tilværelsen. I Vinstuen paa Hjørnet af Købmager- og Skindergade tilbragte han sine bedste Timer. Noget af det sidste, han skrev, var et Rimbrev til Baggesen («Han stiger i sin Flugt, jeg daler»). Det fattedes ham ikke paa Anerkendelse, men den formaede ikke at bringe ham paa ret Køl. I Efteraaret 1785 blev han angrebet af »Nervefeber«, sidst i Dec. døde han; først den 6. Jan. 1786 blev han begravet paa Trinitatis Kirkegaard under Rundetaarn, ganske nær ved hans kære Vinstue. Hans Indbo var pantsat, og han efterlod sig kun Gæld.

W. skal have været af Middelhøjde, med en høj Pande, store, brune Øjne og mægtige sammengroede Øjenbryn. Han gik ikke med Paryk, holdt Hovedet foroverbøjet, gik slentrende og var oftest skødesløst paaklædt. Han var en eksklusiv og fornem Personlighed trods det udsvævende Liv, han førte. De samtidige roser hans grundige Dannelse. Det er den dansk-norske Litteraturs vittigste Hoved; en sjælden Formkunstner, en konsekvent og klar Aand, ypperlig baade i den dramatiske Kunst og som overgIVEN Fortæller. Maaske rugede der inderst inde et Tungtsind, som brød ud i de mange barokke Indfald.

Samtlige Skrifter, I—II, 1787. Senere Udgaver bl. a. ved K. L. Rahbek 1799—1800 og 1817, A. E. Boye 1832, P. L. Møller 1844—50 (fuldstændigst), I. Levin 1862 (med udførlig Indledning og Kommentar), Francis Bull 1918, Tage Høeg 1925, Paul V. Rubow 1936, Johs. Weltzer 1941.

Tegning af Hartman Beeken udstillet 1778. Tegning af J. Wegede (Det kgl. Bibliotek i J. Herslebs Stambog), gengivet i Træsnit 1856. J. Wiedewelts Tegning »Velbekiendt« (Fr.borg), med M. W. Schmiths Stik derefter i Karikaturserien fra ca. 1770—80, angives stundom at skulle forestille W. Efter en Tegning af Jens Juel 1784 udførte J. F. Clemens 1787 det Stik, som danner Hovedgrundlaget for Billeder af W., saaledes for Hans Hansens Maleri 1824 (Gl. Estrup). Buste af J. O. Middelhun (Fr.borg). Statuette af C. Peters 1878 (sst.). Marmorstatue af samme 1883 (Det kgl. Teater). Medaille af F. Krohn 1835. Portrætteret paa W. Marstrands Maleri 1863: Audiensen hos Guldberg, paa

Vilh. Rosenstands Tegning: W. besøger den syge Ewald og paa V. Neiiendams Malerier: W. i Snak med Torvefolkene 1915, Ved Luciemølle paa Vestervold 1937 og W. læser »Kærlighed uden Strømper« for Gert Londemann 1940. Monument af O. Evens 1879 paa Trin. Kgd. Medaillon af samme i Ribe Stiftsmuseum.

K. L. Rahbek i Den danske Tilskuer, 1791. J. S. Welhaven: Ewald og de norske Digtere, 1863. A. H. Winsnes: Det norske selskab, 1924. Danske Studier, XXXVII, 1940, S. 59—95, 157 ff. Hist. Medd. om Kbh., VIII, 1921—22, S. 46—50; 2. Rk., II, 1925—26, S. 396—408; IV, 1929—30, S. 389—92.

Paul V. Rubow.

Wessel, Peter (Pedro) Mathias Oehlenschläger, 1851—1921, Handels- og Industrimand. F. 27. Sept. 1851 i Svendborg, d. 8. Febr. 1921 i Figino, Schweiz, begr. i Bardengo ved Lugano. Forældre: Toldassistent Herman Hinrich W. (1802—78, gift 1° 1831 med Charlotte Amalie Kachel, 1806—39) og Wilhelmine Rasmussen (1810—65). Gift 6. Sept. 1877 i San Francisco med Frederica Mariana Masten, f. 28. Marts 1859 i San Francisco, d. 3. Juni 1921 i Vonersh ved Guilford, England, D. af Bankdirektør Nathan Keese M. og Emilie v. Falkenberg.

Efter endt Skolegang rejste W. 1865 til Chile sammen med en Halvbroder, som var kommet hjem paa Ferie efter et kortere Ophold derovre. Han fik straks Ansættelse hos den danske Generalkonsul Nicolas C. Schuth, som havde en større Isenkramforretning i Valparaiso, men tog kort efter Ansættelse i Banco de Valparaiso, hvor han hurtigt gjorde sig gældende, og hvor han knyttede værdifulde Forbindelser med Byens ledende Forretningsmænd. Bl. a. stiftede han Bekendtskab med Medindehaveren af et stort boliviensk Minefirma, Dorado Hermanos, der 1872 engagerede ham som Bestyrer for den store Sølvmine Caracoles i Højlandet ud for Antofagasta. Han organiserede Transporterne og hele Arbejdet med stor Dygtighed, men det kom 1876 til Brud med Firmaet, og W. begyndte selvstændig Forretning i Caracoles. Under »Salpeterkrigen« 1879 mellem Chile og Peru-Bolivia fik W. Ansættelse som Leder af Antofagasta-Filialen af Banco Consolidado de Chile, og han ledede dette Foretagende med saa stor Dygtighed, at Banken tildelte ham andre og større Opgaver. Han blev sat ind i Bestyrelsen for et Mineselskab og fik nu efterhaanden Interesser i en Række industrielle Foretagender: en Papirfabrik, flere Bryggerier, som han sluttede sammen, og Salpeter-Selskabet; endvidere byggede han Jernbanen fra Huanchaca i Bolivia til Antofagasta, Chile, samt en Vandledning til Forsyning af Antofagasta fra Andesbjergene. 1888

indtraadte W. som Kompagnon i Firmaet Hemenway & Co., det ældste og største amerikanske Firma i Chile. W. var en overordentlig dygtig og initiativrig Forretningsmand, hvis Indsats fik stor Betydning for en Række chilenske Foretagender. 1892 vendte han tilbage til Danmark, hvor han bosatte sig i Kbh. og overtog Hvervet som Generalkonsul for Chile. Han hjalp finansielt sin Broder Theodor W. og hans Kompagnon E. Vett med at opføre Magasin du Nord's store Bygning. Han var fremdeles interesseret i Firmaet Hemenway & Co., som nu bærer Navnet W., Duval & Co., og som er et af de mest ansete i Chile; det har Hovedkontor i New York og Kontorer i Valparaiso, Santiago, Concepcion og Lima. 1898—1903 boede W. i Kent i England, 1903—20 paa ny i Danmark, hvor han købte Stensbygaard; derefter bosatte han sig i Figino i Schweiz.

1918 oprettede W. et Legat, som afholder Omkostningerne ved Uddannelsen af unge, uformuende Danske, der har vist fremragende Evner og Arbejdslyst, idet Legatet udreder det fulde Underhold, Uddannelse, Beklædning etc. Legatet har i de forløbne Aar støttet en Række dygtige unge danske Videnskabsmænd. I Chile skænkede W. Børnehospitalet i Valparaiso, der lededes af den danske Generalkonsul Dr. Thierry og Frue, en meget anselig Kapital, hvoraf Renterne skulde bidrage til dets Omkostninger, og ved sit Testamente efterlod han Hospitalet en lignende Sum.

W. bevarede altid stor Kærlighed til sin Fødeby Svendborg, og i Samarbejde med Byraadet lod han anlægge Trappen, der fører fra Torvet til Kirken, samt efterlod Midlerne til Opførelsen af Springvandet paa Torvet.

W.s Søn *Enrique (Harry) Luis W.* (f. 13. Maj 1880 i Limache) uddannedes som Ingeniør, men gik Forretningsvejen i New York og Valparaiso, blev 1922 udnævnt til Chiles Chargé d'Affaires i Danmark og 1925 til befuldmægtiget Minister.

Pedro M. Wessel: Recollections, 1925.

A. Kamp.

Wessel, Peter, se Tordenskiold.

Wessel, Theodor Wilhelm, 1842—1905, Handelsmand og Industridrivende. F. 27. Febr. 1842 i Odense, d. 31. Juli 1905 i Ny Taarbæk, begr. i Taarbæk. Broder til Pedro W. (s. d.). Gift 24. Okt. 1868 i Vejle med Elise Margarethe Christiane Sørensen, f. 29. Dec. 1849 i Vejle, d. 8. Maj 1933 i Kbh., D. af Købmand Hans Jordt S. (1815—1909, gift 2° 1858 med Frederikke Mathilde Martini, 1834—1933) og Charlotte Amalie Martini (1824—55).

W. kom fjorten Aar gammel i Lære hos L. J. Baagøe, Svendborg, der drev en betydelig Hvidevare-, Lærreds- og Klædehandel i Forbindelse med Kolonialforretning, og fik 1864 Ansættelse som Rejsende i det store Handelshus M. E. Grøn & Søn. Her erhvervede han sig et betydeligt Kendskab til Udlandets Handelsforhold, og paa en større Rejse 1867 til England og Frankrig (Verdensudstillingen i Paris) modtog han saa stærke Indtryk og Impulser, at han efter sin Hjemkomst fattede Beslutning om at etablere sig selv. 1868 mødte han ved et Tilfælde Emil Vett (s. d.) i Aarhus, og disse to jævnaldrende Købmænd enedes hurtigt om at etablere sig i Fællesskab, idet de 14. April s. A. i Aarhus startede Firmaet Emil Vett & Co., som navnlig handlede med Hvidevarer og dermed beslægtede Artikler. Da Firmaets Omfang ved Starten var meget beskedent, ledede Vett i Begyndelsen Forretningen alene, medens W. tog Plads som Indkøber hos I. H. Ruben, idet han dog samtidig fik Ret til at gøre Indkøb til den Forretning, han selv var Parthaver i, paa sine Udenlandsrejser. 1870 fratraadte han Stillingen hos Ruben, og fra nu af samlede han hele sin store Arbejds-kraft og sit rige Initiativ om Vetts og sit Foretagende. S. A. anlagde Firmaet en Filial i Aalborg, og senere fulgte andre Filialer efter i andre Provinsbyer, samtidig med at Engros-Forretningen domicileredes i Kbh. under et nyt Fællesfirma Th. W. & Co. 1872 flyttedes Forretningen fra Østergade til Kongens Nytorv i Hotel du Nord under Benævnelsen De forenede Hvide Varer Forretninger ved Th. W. & Co., og i de følgende Aar undergik saavel Københavns- som hele Provinsforretningen en mægtig Udvikling. 1876 flyttede Emil Vett til Kbh., hvilket markeredes ved, at Firmanavnet ændredes til Th. W. & Vett, og 4. Jan. 1879 indførtes det senere landskendte Navn Magasin du Nord i Firma-registret. 1889 erhvervede Firmaet Naboejendommen til Hotel du Nord og 1890 tillige dette, hvorefter Firmaet 1892—93 nedrev disse Ejendomme og paa Grunden opførte det nuværende Magasin du Nord i fransk Renæssancestil. Sideordnet med dette paa det daværende Tidspunkt storstillede Byggeforetagende udvidede Th. W. & Vett sin øvrige Virksomhed paa bemærkelsesværdig Maade, saaledes byggede Firmaet sidst i 80'erne egne Farverier i Landskronagade, senere egen Møbelfabrik med Tapetsererværksted. Hertil føjedes adskillige Systuer og Værksteder af forskellig Art, dels under Magasinets Tag dels paa Arbejdspladser ude i Byen, men alle under Firmaets Auspicier og Kontrol. Samtidig voksede Provinsfilialernes Antal betydeligt og udgjorde til Eks. ved Firmaets 25 Aars Jubilæum over 50. 10. Nov. 1899 omdannedes Firmaet til

et Aktieselskab med en Aktiekapital paa 7,9 Mill. Kr., og i Selskabets Bestyrelse indtraadte begge Stiftere, samtidig med at den daglige Ledelse blev lagt i Hænderne paa yngre Kræfter. I hele denne mægtige Udvikling, som gjorde Akts. Th. W. & Vett til ikke blot Danmarks første, men ogsaa største Stormagasin, har utvivlsomt W. først og fremmest gjort sig gældende som den dygtige Indkøber, der forstod at købe baade godt og billigt, men han var tillige en Mand, der besad et usædvanligt Fremsyn og et Overblik, der placerede ham i første Række af sin Samtids Købmandsgeneration. Hans elskværdige og jævne Fremtræden gjorde ham tillige afholdt i alle Kredse, og ikke mindst havde han Forstaaelse af, hvad et godt Forhold til Medarbejderne betød. W. var en særdeles godgørende Mand og var bl. a. Medlem af Bestyrelsen for Kbh.s Understøttelsesforening og af Selskabet Fængselshjælpen. Han var i øvrigt Medlem af Bestyrelsen for Kbh.s Telefonaktieselskab og af Nationalbankens Repræsentantskab 1896—1901 og 1903—05. Lige til sin Død var han en Mand i tilsyneladende fuld Vigeur, men døde pludselig af et Hjerteslag. — R. 1888. DM. 1904. — Maleri af Otto Bache 1890 (Fr.borg) og af Axel Hou 1918. Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri fra Kbh.s Børs 1895 (Børsen); Skitse af W. og E. Vett (Magasin du Nord). Buste af L. Brandstrup (sst.). Gravmæle af S. Lemche.. — Træsnit 1893.

Magasin du Nord 1868—14. April—1918, 1918. Pedro M. Wessel: Recollections, 1925. Saa gik 75 Aar, 1943.

Jens Vestberg.

Wessely, jødisk Slægt. Den stammer fra Sydrusland, hvorfra Joseph Abraham (d. 1702) flygtede, efter at hele hans Familie var blevet udryddet under Kosakkernes Myrderier (1648—49). Paa sin Vandring naaede han til Amsterdam. En af hans Sønner, Moses (ca. 1656—1736), bosatte sig i Wesel ved Rhinen som Købmand, og da han fik kgl. Tilladelse til at nedsætte sig i Glückstadt og at anlægge en Geværfabrik der, tog han Navnet W., en let Omskrivning af Navnet paa den By, hvorfra han kom. Han blev senere udnævnt til kgl. Agent og Kommerce-Direktør, ligesom han blev Deputeret i Byens Raad, og endte sine Dage hos Sønnerne i Kbh. Den ældste af disse, Galanteri- og Kniplingshandler Levin Moses W. (d. 1770), var Fader til Stadsmægler Joel W. (ca. 1726—94), der i sit Ægteskab med Eva Italiaender (1728—89) fik Sønnen Stadsmægler Moses W. (1761—1831), hvis Søn var nedenn. Dispatchør og Politiker Abraham W. (1800—75). — En anden Søn, Grosserer Behrend W. (d. 1767), var Fader bl. a.

til Hartwig W. (1726—1805), der ernærede sig ved Handelen i Kbh., senere i Hamburg og Amsterdam, til sidst i Berlin, hvor han sluttede sig til Filosofen Moses Mendelssohn og hans Kreds og tog Del i dennes Udgivelse af Pentateuchen med tysk Oversættelse og hebraisk Fortolkning, hvortil han skrev en grundig Fortolkning af 3. Del. Desuden udgav han et Værk om hebraisk Sprogvidenskab, et Heltedigt om Moses i seks Dele og foruden forskellige Lejlighedsdigte et Skrift om Ungdommens Opdragelse, hvorefter han i tre særskilte Skrifter maatte forsvare sine moderne Anskuelser. — En tredie Søn, Joseph Moses W. (ca. 1714—88), drev en Silke- og Bomuldsstrømpfabrik i Kbh. sammen med sin Svoger Lion Warburg (ca. 1712—84), der var gift med hans to Søstre, først med Kaja (d. 1752), efter hendes Død med Rebekka (ca. 1722—1810). Han var Fader til Esperance W. (ca. 1746—1825), der blev gift med Handelsmanden Lazarus Wulff Wallich (ca. 1726—1822), med ham fik seks Sønner og fem Døtre og blev Stammoder til en udbredt Slægt. Fra et tidligere Ægteskab med Frade Oppenheim (d. 1763) havde han desuden Sønnen Wulff Lazarus Wallich (1756—1843), hvis Sønner var ovenn. Botaniker Nathaniel Wulff Wallich (s. d.) og Teatermaler Aron Wulff Wallick (s. d.), hvis Søn var Justitiarius i Kriminal- og Politiretten Carl Wulff Josef Nathanael Wallick (1825—88). Joseph Moses W.s Datter Henriette (1748—88) blev gift med sin Fætter Aron, senere Arenhold Leonhard Warburg.

Josef Fischer.

Wessely, Abraham, 1800—75, Politiker. F. 6. Nov. 1800 i Kbh. (Mos.), d. 5. Maj 1875 sst. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Døbt 1831. Forældre: Stadsmægler Moses W. (1761—1831) og Ficke Wallich (1768—1844). Ugift.

W. gik i Metropolitanskolen 1810—17, blev Student 1818, privat dimitteret, og cand. jur. 1824. 1830 tog han Dispachøreksamen og blev n. A. Dispachør i Kbh. Han var højt anset for sin finansielle Indsigt og tog ledende Del i Stiftelsen af forskellige Pengeinstitutter, saaledes Østifternes Kreditforening 1850, Kbh.s private Laanebank 1853 og Bikuben 1857. Han sluttede sig til 30'ernes Frihedsbevægelse og tog ivrigt Del i Trykkefrihedsselskabets Virksomhed, skrev i »Kjøbenhavnsposten« og deltog 1839 i Oprettelsen af »Fædrelandet«, hvis Medudgiver han var til 1841, og hvis finansielle Medarbejder han vedblev at være i mange Aar. Han søgte Valg til Rigsforsamlingen 1848 i Kbh.s 2. Kreds, valgtes 1849 til Landstinget i 3. Kreds, faldt 1853, men valgtes s. A. ved Suppleringsvalg i Kbh. og genvalgtes til 1866. 1864—66 sad han desuden

i Rigsraadets Landsting. Han tilhørte i Tinget det nationalliberale Venstre og tog, navnlig i de første Aar, livligt Del i Forhandlingerne, især om finansielle Spørgsmaal, hvor han ved sin altid vaagne Kritik og sin store Sagkundskab øvede en vis Indflydelse. Han stillede sig altid paa den fast funderede Teoris Standpunkt og hævdede de rene Principper; han var en kraftig Talsmand for Landstingets Ret over for Folketinget og for Enhed og Orden i Statens Finanser. 1856 stemte han imod Finansloven, fordi den gældende Ordning ikke tilfredsstillede ham. Politisk var han blandt de mest radikale, gik imod den dobbelte Valgret til Sogne- og Amtsraad 1852, mod Toldgrænsernes Flytning 1853, mod Grundlovsindskrænkningen og Fællesforfatningen 1855 og mod Kriegers Kommunallov for Kbh. 1857. Adskillige Aar før Andræ foreslog han 1850 Indførelse af Forholdstalsvalg (ved Valg af Udvalg). Han blev, som naturligt var, en af de første af Landstinget valgte Statsrevisorer (1851—56) og var Formand for den samlede Statsrevision. 1854—66 var han Medlem af Rigsretten, 1859 skal han have afslaaet at indtræde som Finansminister under Rotwitt. — R. 1862. — Litografi fra Tegner & Kittendorff 1856.

Fædrelandet og Dagbladet 7. Maj 1875. H. Ploug: Carl Ploug, I, 1905, S. 268. Poul Andræ: Andræ og hans Opfindelse Forholdstalsvalgmaaden, 1905, S. 149 ff. Hans Lund: Sofus Høgsbro. Brevveksling og Dagbøger, I, 1923, S. 30. Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Renaissance, II, 1924, S. 230. Albert Olsen: Studier over den danske Finanslov, 1930 (se Registeret). Flemming Dahl: C. G. Andræs Taler, I—II, 1933—34 (se Registeret). Samme i Hist. Medd. om Kbh., 3. Rk., II, 1938, S. 474 f.

Poul Engelstoft.

West. Af de ikke faa Familier med Navnet W. (Westh, Vest) skal her nævnes en Præsteslægt, der føres tilbage til Peder Christensen i Gestelev, hvis Søn Sognepræst i Mesinge Hans Pedersen W. (1652—1719) var Fader til Sognepræst i Bringstrup og Sigersted Otto Hansen W. (1691—1755) og til Sognepræst i Mesinge Frederik Hansen W. (1688—1750), hvis Sønner var Sognepræsterne Peder Danchel W. (1721—89) i Bringstrup og Sigersted og Hans Zacharias Danchel W. (1719—71) i Mesinge; sidstnævnte var Fader til nedenn. Kunstsamler, Konsul, Etatsraad Hans W. (1758—1811), hvis Søn var Krigsraad Julius Frederik Christian W. (1793—1827) til Sletterødgaard. — En anden ogsaa paa Fyn hjemmehørende Slægt W. begynder med Forpagter af Skjoldemose Mads Vestesen, hvis Søn nedenn. Generalmajor og Amtmand paa Bornholm Niels Madsen W. (1666—1752) var Fader til nedenn. Major Peter W. (1708—67) til Tybjerggaard.

Albert Fabritius.

West, August Theodor Vilhelm, f. 1874, Entomolog. F. 12. Aug. 1874 i Grindsted. Forældre: Købmand Christian Vilhelm W. (1844—1917) og Christine Jacobine Løssl (1846—1915). Gift 18. Maj 1905 i Kbh. (Holmens) med Klara Margrethe Larsen, f. 24. Juli 1876 i Kbh. (Johs.), D. af Kommune lærer Lars L. (1843—1911) og Klarine Dorthea Andersen (1847—86).

Efter afsluttet Skolegang blev W. 1892 ansat paa Orlogsværftets Kontor, fra 1909 som Fuldmægtig, en Stilling, han indehavde til 1932. 1933 blev han Fuldmægtig i Fængselsdirektoratet, tog sin Afsked 1941. Allerede i sin Ungdom begyndte W. at samle Biller, og han blev snart et ivrigt Medlem af Entomologisk Forening, i hvis Bestyrelse han med korte Afbrydelser har siddet siden 1912, 1920—26 og 1928—30 som Formand. Om sine Iagttagelser over Biller, navnlig vedrørende deres Faunistik, har han skrevet en Række mindre Meddelelser i »Flora og Fauna« og »Entomologiske Meddelelser« samt de fire »Tillæg og Rettelser til Fortegnelserne over de danske Coleoptera« i det sidstnævnte Tidsskrift 1930—38. Her publicerede han ogsaa 1940—41 sin store »Fortegnelse over Danmarks Biller« (ogsaa som Bog, 1940), et nyttigt Opslagsværk, ikke blot for danske Entomologer, men for Zoogeografer og Billeforskere i det hele taget. Ogsaa Afsnittet Coleoptera i »The Zoology of the Faroes« (1930) bør nævnes. — W.s store Samling af danske Biller vil efter testamentarisk Bestemmelse komme til Zoologisk Museum i Kbh. — R. 1921.

Kai L. Henriksen i Entomol. Medd., XV, 1921—37, S. 415 f. *S. L. Tuxen.*

West, Axel Jürgensen, 1880—1943, Skolemand og historisk Forfatter. F. 28. April 1880 i Haderslev, d. 23. Sept. 1943 i Sorø, begr. sst. Forældre: Skolebestyrer, senere Overlærer A. P. W. (s. d.) og Hustru. Gift 27. Dec. 1922 i Odense med tidligere Lærerinde ved Tønder Seminarium Ingeborg Cathrine Skov, f. 1. Febr. 1900 i Odense, D. af Stabssergent Chresten Hansen S. (1856—1924) og Anna Cathrine Jensen (1867—1928).

W., der paa mødrene Side var et Barnebarn af den bekendte Kunstner Fritz Jürgensen, voksede op i et aandeligt bevæget Hjem, blev Student 1898 fra Sorø og deltog baade i Studentertiden og efter denne med Iver i det Liv, som udfoldede sig i Studenterforeningen, navnlig i national Retning. Samtidig studerede han med stærk Interesse Historie, besvarede Universitetets Prisopgave 1903 over Nationalitetsskiftet i de skaanske Landskaber efter 1658 (Accessit) og blev cand. mag. 1907. Derefter virkede han som Adjunkt ved forskellige Skoler, navnlig Sorø, indtil Genforeningen

1920 aabnede Mulighed for ham til at lægge sit Hovedarbejde i sine Fædres Land. Som en af de fire nye Rektorer overtog han en af de vanskeligste Stillinger, den i Spidsen for Skolen i Tønder; efter at have bestridt denne i ti Aar til almindelig Anerkendelse lod han sig 1930 af Hensyn til sine Børns Helbred forflytte til Sønderborg, og endelig vendte han 1941 tilbage til Sorø som Rektor for den Skole, hvor han i sin Tid havde været først Elev, siden Lærer. — Ved Siden af en betydningsfuld pædagogisk Virksomhed dyrkede W. i Løbet af disse Aar den litterære og videnskabelige Interesse, som han allerede som Student havde lagt for Dagen. Bortset fra historiske Lærebøger for Gymnasiet og populære historiske Fremstillinger i Oversigtsværker sysselsatte han sig navnlig med Elsass-Lothringens nyere Udvikling, der paa saa mange Maader frembyder Paralleller til den sønderjyske. Foruden at sætte sig ind i den omfangsrige Litteratur om dette Emne søgte han paa en Række Rejser Tilknnytning til de politiske Kredse og havde navnlig Held til at faa vigtige klerikale Forbindelser. Udbyttet heraf forelaa i Bogen »Et omstridt Land« (1938), der ikke blot har blivende Værdi ved de mange betydningsfulde, hidtil ukendte Udtalelser af ledende Personligheder, som den indeholder, men ogsaa er et dybtgaaende og alsidigt Arbejde, helt igennem selvstændigt og dog tillige præget af rolig Objektivitet. Ogsaa til Ruslands Historie og Politik leverede W. værdifulde Bidrag, takket være hans Indlevelse i russiske Forhold. — R. 1932. DM. 1940. — Portrætteret af Erik Henningsen paa Gruppebilledet: Fest paa Salen 1910 (Studerforeningen).

Berl. Tid. 22. April 1938. A. Fraenkel i Tilskueren, LVI, 1939, II, S. 434—41. Soraner-Bladet, XXVI, 1941, S. 45 f. Nationaltidende 25. Sept. 1943.

Knud Fabricius.

West, Adolf Poul, 1841—1921, Skolemand. F. 26. Marts 1841 i Flensborg, d. 23. Juli 1921 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Skomagermester Christian W. (1805—78) og Eline Anne Schramm (1808—69). Gift 26. Marts 1865 i Kbh. (Johs.) med Marie Elisabeth Jürgensen, f. 15. Dec. 1843 i Kbh. (Helligg.), d. 10. Febr. 1915 sst., D. af Tegneren Fritz J. (s. d.) og Hustru.

Efter at have gennemgaaet Realskolen i Flensborg blev W. i en Alder af sytten Aar Lærer ved St. Nicolai Borgerskole sst. I sin Fritid forberedte han sig til Lærereksamen og tog denne 1861. N. A. optoges han paa det Monrad'ske Kursus i Kbh., hvis Leder, Docent N. J. Fjord, fattede Godhed for ham og efter endt Eksamen 1865 skaffede ham et gunstigt Tilbud om en Ansættelse ved Frbg.

Skolevæsen. W.s Hu stod imidlertid til en Gerning i Sønderjylland, og han vendte tilbage til Flensborg, hvor han de følgende Aar virkede som Lærer ved Holdts og Monrads Privatskoler. Deltagelse i politisk Arbejde førte ham i Forbindelse med Folk paa Haderslev-egnen, og 1869 flyttede han hertil og begyndte i Vonsbæk en Højskole, der dog adskilte sig fra de almindelige ved et mere fagligt Præg. Krigen 1870 standsede Skolen, og Myndighederne hindrede en Fortsættelse efter Fredslutningen. W. vendte tilbage til sin Fødeby som Medbestyrer ved Holdts Skole. Planer om Oprettelse af en selvstændig Skole blev standset af Myndighederne. Forbindelsen med Haderslev Østeramt blev dog ikke afbrudt, og 1871—72 var W. denne Egns Repræsentant paa Fællessynoden i Rendsborg, hvor han var medvirkende til at faa de danske Repræsentanters Ret til Brugen af deres Modersmaal ved Forhandlingerne anerkendt. Herfra bragtes ogsaa 1877, da Holdts Skole var blevet lukket, den Ordning i Stand, at W. fulgte Krüger til Berlin som hans Sekretær. I denne Stilling øvede han nogen Indflydelse paa Krügers politiske Kurs og har bl. a. en væsentlig Andel af Ansvaret for Interpellationen om Art. 5 i April 1877. Hans Arbejde vandt saa megen Paaskønnelse, at man fra flere Sider i disse Aar nævnede ham som Krügers eventuelle Afløser, og man ønskede at skaffe ham en Stilling, hvor hans Kræfter kunde udnyttes i det politiske Arbejde. Der var Planer om at støtte ham ved Udgivelsen af et selvstændigt Blad i Aabenraa, men disse krydsedes af andre udgaaet fra den Krüger'ske Kreds, hvor man var utilfreds med »Dannevirke«s Ledelse og Kurs efter Hiort-Lorenzens Bortrejse, og hvor man ønskede, at W. enten skulde overtage »Dannevirke« eller skabe et nyt Blad i Haderslev. Forhandlingerne om Køb af »Dannevirke« strakte sig over et Aar, men endte uden Resultat, og da det gamle Blad i April 1879 var blevet solgt til Dyrnlæge Bjørnshauge, begyndte W. Juli s. A. Udgivelsen af »Haderslev Avis«, støttet af Krüger og med økonomisk Hjælp fra de gamle nationalliberale Kredse i Kbh. Men »Dannevirke«s Stilling var saa grundfæstet, at det nye Blad ikke vandt den fornødne Tilslutning straks, og da W. økonomisk ikke stod stærkt, maatte han allerede standse Udgivelsen til April 1880. Forgæves søgte han i den følgende Tid at finde en eller anden Form for Virksomhed, der kunde muliggøre hans fortsatte Forbliven i Sønderjylland, og 1882 maatte han bevæge sig til at søge Stilling i Kongeriget. Han udnævntes da til Overlærer i Store Hedinge, hvor han virkede i 31 Aar og fik en meget paaskønnet Stilling baade som en fremragende Lærer og som en dygtig Administrator. — R. 1896. —

Ungdomsportræt af Habbe (Familieejere). Blyantstegning af Birgitte West 1920 (ligesaa).

Bladet Dannevirke 1838—1938, 1938, S. 276 ff. Østsjællands Folkeblad 25. Marts 1941.

Hans Lund.

West, Georg Urban Frederik (Fritz) Jürgensen, 1866—1930, Arkivar, Historiker. F. 30. Jan. 1866 i Flensborg, d. 14. Maj 1930 i Gentofte, begr. i Kbh. (Kat. Vestre). Broder til A. J. W. (s. d.). Gift 17. Juli 1897 i Kbh. (Ansgar) med Agnes Francisca Petrina Gertrud Hutters, f. 9. Febr. 1874 i Odense, d. 16. April 1942 i Kbh., D. af Skræddermester, Redaktør Anton H. (1844—1910) og Anna Assam (1843—94).

W. blev Student 1885 fra Herlufsholm, studerede en Tid Medicin, men skiftede Fag og blev cand. polit. 1892. 1893 blev han Assistent i Rigsarkivet, 1911 Arkivsekretær og 1919 Arkivar. Fra 1924 var han Leder af Ekspeditionen til Ministerierne. Han deltog med stor Iver i Organisationsarbejdet blandt sine Kaldsfæller og var 1917—30 Medlem af Bestyrelsen for Arkivarforeningen. Han har skrevet adskillige Avisartikler, desuden Afhandlinger i »Sønderjydske Aarbøger«, i »Fortid og Nutid« og i »Personalhistorisk Tidsskrift«. Han var Medarbejder og Medudgiver ved flere betydelige Værker, saaledes ved »Haandbog i det nordsvigske Spørgsmaals Historie« (1931) (Alm. Statistik), ved den personalhistoriske Del af »Kjøbenhavns Brandforsikring 1731—1911« (1913), ved »Danske Herregaarde ved 1920« (I—III, 1922—23), ved »Berlingske Tidende«, I, 1749—1838 (1924), ved »Danske Len« (1916) og ved »Kronens Skøder«, II, 1648—1688 (1908). Dette sidstnævnte Arbejde er hans Hovedværk, og selv om han beskedent kaldte sig Medudgiver, var det ham, som afsluttede Arbejdet og med Rette maa kaldes dets Udgiver. — W. hørte til den romersk-katolske Kirke, »den gamle Kirke«, som han kaldte den, og nød en betydelig Anseelse inden for Menigheden, der viste ham sin Agtelse og Tillid ved gennem mange Aar (1916—30) at betro ham Stillingen som Formand for Ansgarius-Foreningen. W. var meget rettænkende, stærkt nationalt interesseret og besad en ret alsidig Viden, som han altid uegennyttigt stillede til Raadighed for andre, hvorved han blev en fortrinlig Hjælper og Vejleder for de besøgende i Rigsarkivet. — Efterladte Papirer i Rigsarkivet. — R. 1929. — Sortkridtstegning af Birgitte West 1921 (Familieejere).

Nordisk Ugeblad for katolske Kristne, LXXVIII, 1930, S. 420 ff.

Carl S. Christiansen.

West, Hans, 1758—1811, Konsul, Kunstsamler. F. 6. Juli 1758 i Mesinge, Fyn, d. 6. Juli 1811 i Kassel, begr. sst. Forældre: Sognepræst Hans Zacharias Danchel W. (1719—71) og Maren Hetting (1722—78). Gift 13. Juli 1785 i Kbh. (Helligg.) med Johanne Sophie Bech, døbt 26. Jan. 1764 i Kbh. (Holmens), d. 6. Aug. 1802 i Bagsværd, D. af Raadmand i Kbh., Justitsraad Hans Christian B. (ca. 1721—81) og Anna Elisabeth Klog (ca. 1739—75).

W. blev Student 1776 fra Odense og studerede derefter Sprog. 1788 rejste han til Vestindien, hvor han ansattes som Rektor i Christianssted paa St. Croix. Fra dette Embede afskedigedes han efter Ansøgning 1799 og konstitueredes i Stedet som Notarius publicus paa Øen. 1802—05 fungerede han som udsendt Konsul i Bruxelles. Under dette Ophold i Nederlandene vakte W.s Interesse for Kunst, og det lykkedes ham at erhverve og hjemføre en betydelig Samling af Kunstværker. Efter sin Tilbagekomst til Danmark (1805) anbragte han Malerisamlingen i Ejendommen Frederiksholms Kanal Nr. 22, Hjørnet af Ny Kongensgade, og gjorde den offentlig tilgængelig for dermed at give unge Kunstnere Lejlighed til at kopiere og saaledes bidrage til »Smagens Udbredelse og Kunstflidens Ophielpning«. 1807 udgav han et af ham selv med Kyndighed og Omhu udarbejdet »raisonneret Catalog« over sin Samling, omfattende 166 Malerier, 63 Haandtegninger og otte Skulpturer, foruden hollandsk og flamsk ogsaa italiensk, spansk og fransk Kunst. W. afhændede April 1809 hele Samlingen under eet til Frederik VI. for en meget betydelig Sum, og den indgik i det 1827 aabnede kongelige Billedgalleri paa Christiansborg for senere sammen med dette at overgaa til Statens Museum for Kunst. — Har en Del af W.s Samling vist sig ikke at kunne holde Interessen over for en senere Tids Kritik, er der dog med den tilført Landet en Række værdifulde Kunstværker, foruden Hovedværket, Rubens' mesterlige Portræt af Abbed Matthæus Yrselius, Arbejder af Tizian, Rembrandt, Rubens, Pieter de Hooch o. a. Omtrent en Fjerdedel af Samlingen er optaget i Kunstmuseets sidste Fortegnelse over Billeder af ældre Malere (Marts 1922). — W. opholdt sig i sine sidste Leveaar hovedsagelig i Paris og Rom. Han færdedes flittigt blandt Kunstnere, i Rom saaledes i Kredsen omkring Thorvaldsen. Kunstnerens Selvportrætherme i carrarisk Marmor fra 1810, der nu tilhører Kunstakademiet i Kbh., skylder en Bestilling fra W. sin Tilblivelse. Fra sit Udenlandsophold informerede W. Prins Christian Frederik (den senere Christian VIII.), det hjemlige Kunstakademis Præsæs, om kunstneriske og politiske Forhold. I Italien grundlagde W. paa ny en mindre Malerisam-

ling, der efter hans Død ligeledes erhvervedes af Kongen for at indlemmes i Galleriet ved Frederiksholms Kanal. — Etatsraad 1809. — Maleri af ukendt paa Fr.borg.

Raisonnéret Catalog over Consul West's Samling af Malerier. Udgivet af ham selv, 1807. Catalog over det Kongelige Billedgalleri paa Christiansborg ved Johan Conrad Spengler, 1827. Statens Museum for Kunst, Fortegnelse over Billeder af ældre Malere, Marts 1922. Peter Hertz: Den kongelige Malerisamlings Tilblivelse, i Kunstmuseets Aarsskrift, 1921—23. J. M. Thiele: Thorvaldsen i Rom 1805—1819, I, 1852, S. 154. Henny Glarbo: Breve fra Paris i Napoleonstiden. Fra Kunstsamleren Hans West til Prins Christian Frederik, i Kunstmuseets Aarsskrift, XXVI, 1939.

Egil H. Brünniche.

West, Niels Madsen, 1666—1752, Officer, Amtmand. F. Jan. 1666 paa Skjoldemose, d. 25. Marts 1752 i Rønne, begr. sst. Fader: Forvalter og Forpagter Mads Vestesen. Gift 1° ca. 1707 med Michella Ottilie Klein, døbt 30. Marts 1688, d. 6. Juni 1727, D. af Amtsforvalter i Aalborg Peder K. (d. 1702) og Cathrine Ravn. 2° 16. Febr. 1728 med Mette Margrethe Sonne, f. 25. Okt. 1700, d. 16. Okt. 1774 (gift 1° 1715 med Købmand i Neksø Herman Madsen Bohn, ca. 1690—1724, 2° 1725 med Købmand sst. Mogens Ibsen, 1695—1727), D. af Sognepræst i Neksø Hans Olsen S. (1661—1709) og Ellen Knudsdatter (1672—1718).

Som Grenader ved Garden til Fods deltog W. fra 1689 ved Korpset i engelsk Tjeneste i Irland, blev Adjutant og en Tid Regimentskvartermester, 1698 Sekondløjtnant, 1701 Premierløjtnant, 1703 Kaptajn og ansattes n. A. ved det jysk-fynske Landdragonregiment, der med Udmærkelse deltog i Kampene ved Wismar 1711, ved Gadebusch 1712. 1708 blev han Major, 1711 Oberstløjtnant, 1714 kar. Oberst, 1717 Chef for Regimentet og deltog med det i Norges Forsvar 1717—19. 1721 blev Regimentet opløst, men n. A. blev W., der var en anerkendt dygtig Officer, Kommandant og Amtmand paa Bornholm, 1728 Generalmajor. — 1738 indkom til Regeringen anonym Klage over W.s Embedsførelse, og da man frygtede, at der mulig forelaa Forsømmelse af Øens Forsvar, sendtes fra Kbh. en Kommission over. Efter langvarige, meget indgaaende Undersøgelser viste det sig, at der ikke var begaaet egentlige Forsømmelser eller værre, men kun nogle Uregelmæssigheder, og paa Løvenørns, W.s gamle Ven og Velynders, Forslag resolverede Kongen, at W. kunde vælge mellem formel Dom af Kommissionen paa Stedet eller at underkaste sig Kongens Naade. W. valgte det sidste. I Betragtning af hans høje Alder og tidligere hæderfulde Tjeneste hævdedes Sagen og skulde ikke være til Skade for hans Ære, gode Navn og Rygte; han blev

dog dimitteret fra sine Poster og skulde betale Sagens Omkostninger, 500 Rdl. Senere fik han en god Pension og var i øvrigt en velhavende Mand. Skønt ikke født Bornholmer havde han vundet Øens Befolkning for sig. Han var den sidste, der forenede Stillingen som Kommandant og Amtmand.

Bidrag til den store nord. Krigs Hist., udg. af Generalstaben, III, IV, IX og X, 1906—34. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., I, 1892. Museum, 1892, I. H. F. Rørdam: Hist. Saml. og Studier, II, 1896, S. 400 ff., 409 f. Bornholmske Samlinger, XVIII, 1927, S. 66—70. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark, III, 1926. Jul. Bidstrup: Stamt. over Familien Koefoed, 1886, S. 129.

Rockstroh (H. W. Harbou).

West, Peter, 1708—67, Godsejer. F. 1708, d. 10. Sept. 1767 i Næstved, begr. i St. Peders K. Forældre: Major, senere Generalmajor, Amtmand Niels W. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 1735 med Christiane Brønsdorph, f. 1695, d. 1757 (gift 1° med Kammeraad, Renteskriver Niels Christensen, d. tidligst 1733).

Allerede som en Dreng paa ti Aar udnævntes W. til Fændrik i jyske nationale Regiment, 1724 blev han Løjtnant og 1730 Ritmester; 1732 forsattes han til Hestgarden, men tog 1735 sin Afsked, da han dette Aar havde købt Godset Tybjerggaard; 1743—48 ejede han tillige Nørager i Holbæk Amt. W. viste snart fremragende Evner som Landmand; han drev Tybjerggaard som et Mønsterbrug for sin Tid, afskaffede den forældede Trevangsdrift og inddelte i Stedet Jorderne i seks Marker med et Skifte paa tre Aars Kornsæd og tre Aars Græsning og Høslæt med Indførelse af den nye Foderplante, Kløver. Stor Opsigt vakte den kæmpemæssige Kostald til 200 Køer, han byggede, forsynet med fast Vandledning. Som Foregangsmand paa Landbrugets Omraade vandt han stor Anseelse og raadspurgtes jævnlig i Sager vedrørende Godsadministration; saaledes deltog han nogle Aar i Bestyrelsen af Vemmetofte og Gisselfeld Klostre. Efter 1763 at have solgt Tybjerggaard tog han Bolig i Næstved, hvor han sammen med General H. H. v. Eickstedt anlagde en Korduanfabrik.

Danske Atlas, III, 1767, S. 122. C. H. Brasch: Vemmetoftes Historie, III, 1863, S. 95, 142, 181. O. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld, 1868, S. 261.

C. E. A. Schøller (Albert Thomsen).*

Vestberg, Jens Christian Hans Thorvald, f. 1893, Børssekretær. F. 26. Sept. 1893 i Søllerød. Forældre: Direktør for Kongens Bryghus Carl Christian V. (1852—1920) og Marianne Kirstine Cecilie Petersen (1857—1926). Gift 14. Juli 1926 i Søllerød med Margot Eleonora Minna Fanny v. Kauffmann, f. 12. Dec. 1898 paa Frbg.,

D. af Grosserer Christian Ulrich v. K. (1859—1934) og Fanny Mathilde Kathrine Just-Nielsen (f. 1872).

V. blev Student 1911 fra Østersøgades Skole og statsvidenskabelig Kandidat 1917. Han blev tidligt tiltrukket af litterær Virksomhed og var allerede i sin Studentertid Redaktionssekretær ved det dengang nystartede »Finanstidende« (1915—17). I Aarene 1918—21 var han dels nationaløkonomisk Medarbejder ved »Berlingske Tidende«, dels Redaktør af »Sparekassetidende«. For det sidstnævnte Blad blev V.s Redaktørtid af varig Betydning. Han udvidede det, gjorde Stoffet aktuelt og alsidigt og skrev selv en Række instruktive Artikler om almene økonomiske Spørgsmaal. Bladet har siden beholdt den Form, V. skabte. En kortere Tid var han knyttet til den overordentlige Kommission af 1914 (1920—21), men ansattes 1921 som nationaløkonomisk Sekretær (Konsulent) ved Grosserer-Societetets Komite. I denne Stilling har han repræsenteret det embedsmandsmæssige Element i Komiteens Virksomhed, særlig med Hensyn til Handels- og Toldpolitik og med Hensyn til Havnespørgsmaal — baade indenlands over for Regering og offentlige Myndigheder og udenlands paa Konferencer og Studierejser. Han var saaledes bl. a. Medlem af den af Handelsministeriet 1922 nedsatte Kommission til Undersøgelse af Importreguleringen i Schweiz, Deltager i Industriens og Handelens Ruhrrejser 1923, i Verdenskonferencen i Genève 1927, i forskellige Havnestudierejser i 1920'erne og i forskellige Handelsdelegationsrejser til London i 1930'erne. Desuden har han som Ekspert eller Sekretær repræsenteret Komiteen ved adskillige Vareudvekslingsforhandlinger under den anden Verdenskrig i Schweiz, Berlin og Stockholm. Hans Indsats er mere umiddelbart synlig paa det litterære Omraade. Han genoplivede 1922 Publikationen »Verdensmarkedet og Danmark«, der var grundlagt 1907 af Jul. Schovelin, men som i nogle Aar ikke var udkommet, og fortsatte den i udvidet og aktualiseret Skikkelse til og med 1938, hvorefter den anden Verdenskrig standsede dens Udgivelse. Fra 1927 har han udgivet en engelsk Udgave under Titlen »General review from »the world markets and Denmark«. Sammen med Direktør E. Mægaard har han skrevet Dampskibsrederiforeningens Jubilæumsskrift (1934), hvori han har givet en udmærket Redegørelse for Skibsfartens Betydning for Danmarks Økonomi. Nævnes maa ogsaa hans Redaktionsvirksomhed vedrørende den aarlige Handelsberetning og hans Forfatterskab med Hensyn til Artikler og Afhandlinger i Fagtidsskrifter og Dagspresse, hvor han har været en varm og dygtig Forkæmper for de frie Erhverv. — R. 1931.

Jens Toftegaard.

Westberg, Maria Charlotta, 1853—93, Solodanserinde. F. 3. Febr. 1853 i Stockholm, d. 4. Dec. 1893 sst., begr. sst. Forældre: Litograf Peter Magnus W. og Hedvig Maria Lönnquist. Ugift.

Ved Betty Schnells (Fru Hennings') Overgang til Skuespillet mistede Balletten sit Primaballerina-Emne, og August Bournonville maatte søge uden for Landets Grænser for at finde en Stedfortræder. Under et Ophold i Stockholm bemærkede han den purunge M. W., som blev uddannet ved den kgl. Operas Ballet af hans tidligere Elev, Balletmester Sigurd Lund. Hun var villig til at forlade sin Løbebane i Hjemlandet, og Bournonville forberedte hende privat og forsøgsvis til en Debut, som fandt Sted 6. Sept. 1871 som Sylfiden. Den gamle Mesters Valg viste sig at være rigtigt; baade i det første Parti og i de næste Prøveopgaver, Sigyn i »Thrymskviden« og Zoloé i »Brama og Bajaderen«, gjorde M. W. Lykke og fyldte, skrev Direktionen til Ministeriet, »flere Gange Huset«. Da hendes Forpligtelser over for den kgl. svenske Scene var opløst, ansattes hun fra Juli 1872 og udnævntes 1875 til Solodanserinde. M. W. var høj og slank, udpræget nordisk af Type, med et sympatisk, men stillestaaende Ansigt. Mimisk udmærkede hun sig aldrig, men hendes koreografiske Teknik var sikker, Legemet smidigt, Villien udholdende. De lyse Hovedpartier i Bournonvilles Værker, Astrid i »Valdemar«, Svava i »Valkyrien«, Hilda i »Et Folkesagn«, Kirsti i »Brudefærden i Hardanger«, Celeste i »Toreadoren« og m. fl., dansede hun i Ballettens »døde« Periode, Aarene efter Mesterens Afgang og Død. Kølig Renhed prægede hendes Kunst, men da hun savnede Temperament og et erotisk Element, klædte den sydlandske Teresina i »Napoli« hende ikke, og siden, da hendes Kræfter tog af, undgik Korrektheden ikke et Skær af det kedelige. 3. Juni 1890 tog hun Afsked som Nathalia i »Fra Sibirien til Moskov« og Svava i »Valkyrien« (1.—2. Akt). Den unge Valborg Jørgensen (Borchsenius) blev hendes Efterfølger. Sit Otium tilbragte hun i Stockholm, hvor hun døde kun 40 Aar gammel.

August Bournonville: Mit Theaterliv, III, 1, 1877, S. 50 f. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, I, 1921; V, 1930 (se Registrene).

Robert Neiiendam.

v. Westen. Apotekerslægten v. W. føres tilbage til Eduard v. W. til Westenshoff i Amtet Bayenburg nær Köln, hvis Sønner var Læge i Lübeck Arnold v. W. (d. 1678), Rektor i Arboga Samuel Daniel v. W. (d. 1682) og Arnold v. W. til Westenshoff (d. 1651), der var Fader til Borgmester i Nysted Mathias v. W. (1613—77).

Denne var Fader til Apoteker i Trondhjem Arnold v. W. (1643—98) — hvis Sønner var Finmarkens Missionær, Sognepræst til Vedøen Thomas v. W. (1682—1727) og Apoteker i Flensborg Eduard v. W. (1686—1774) — og til Apoteker i Odense Peter v. W. (1662—1727), hvis Søn Apoteker sst., Agent Johan Christopher v. W. (1701—74) til Stamhuset Westensborg var Fader til nedenn. Apoteker og Toldforvalter, Justitsraad, Dr. med. Peter v. W. (1731—89) — hvis Sønner var Institutbestyrer, Kancelliraad Johan Christopher v. W. (1769—1841) og Toldforvalter i Løgstør, Kancelliraad Jens Baar v. W. (1772—1845) — til Proprietær, Major Bernt Holmsted v. W. (1732—96) og til Sognepræst i Brændekilde, Konsistorialraad Christian Ulrich v. W. (1733—1808) til Brændekildegaard; af dennes Børn skal nævnes Karen Dorothea Henriette v. W. (1778—1850), der i andet Ægteskab var gift med Rektor Hans Outzen Bjørn (1777—1843, s. d.), og Johanne (Hanne) Francisca v. W. (1775—1861), der i Ægteskab med Justitsraad Jens Magnus Berg (1768—1824) var Moder til Christiane Maria Amalie Berg (1810—58), gift med Professor Johannes Peter Kristian Sick (1812—84, s. d.), og til Erica Henriette Elise Berg (1817—1912), der ægtede Politidirektør Vilhelm Christoffer Crone (1813—87, s. d.).

Lengnicks Stamtavler. Familiearkiv i Odense Landsarkiv.

Albert Fabritius.

v. Westen, Peter, 1731—89, Apoteker, Skribent. F. 20. Marts 1731 i Odense, d. 18. Juni 1789 i Fredericia, begr. i Odense (St. Knuds K.). Forældre: Apoteker, Agent Johan Christopher v. W. (1701—74, gift 2° 1752 med Barbara Olivarius, 1716—89, gift 1° med Kancelliraad Thomas Johansen Neergaard til Vibygaard, 1704—42) og Karen Krag Holmsted (d. 1747). Gift 20. Aug. 1766 i Odense med Anna Johanna Baar, f. 10. Jan. 1747 i Odense, d. 26. Juni 1795 i Fredericia, D. af Amtsforvalter i Odense, Kammerraad, senere Etatsraad Jens B. til Lille Hesbjerg (1706—88) og Birgitte Cathrine v. Bergen (1717—88).

v. W. lærte Apotekerprofessionen hos Faderen og kom 1751 som Student til Kbh., hvor han tog farmaceutisk Eksamen. 1753 tiltraadte han en Udenlandsrejse, under hvilken han arbejdede paa forskellige Apoteker og besøgte Universitetsbyer som Leiden og Rostock. Sidstnævnte Sted opholdt han sig et Par Aar, lod trykke en Del Smaaskrifter, især af medicinsk Indhold, og erhvervede den medicinske Doktorgrad 1758. N. A. rejste han hjem til sin Fødeby, hvor han nedsatte sig som praktiserende Læge. 1760 blev han Professor designatus ved Gymnasiet, men blev aldrig virkelig Professor.

1764 opgav han sin Praksis og købte Faderens Apotek samt Gaarden Kragberg ved Odense; 1770 erhvervede han tillige Sellebjerg og ejede en kort Tid Løjtved. Han synes imidlertid at have manglet økonomisk Sans, hans Pragtlyst og store Samlinger af Kunst, Bøger og Rariteter kostede store Summer, og 1773 gik han Fallit. Formodentlig ved Svigerfaderens Hjælp erhvervede han 1779 Odense Adressekontor med Privilegium paa Udgivelse af en Avis. 1783 udnævntes han til Toldforvalter i Fredericia, fik ogsaa her Privilegium paa at oprette et Adressekontor og Bogtrykkeri og udgav fra 1784 Ribe Stifts Adressekontors Efterretninger. v. W. var en dygtig og alsidig Mand, der efterlod sig en lang Række Arbejder, baade trykte og utrykte, naturhistoriske, historiske og veterinære. — Familiearkiv og Manuskripter i Landsarkivet i Odense. — Justitsraad 1783. — Hans ældste Søn, Translatør, Kancelliraad *Johan Christopher v. W.* (1769—1841) grundlagde 1800 det v. W.ske Institut i Kbh.

E. Dam: Odense Løveapoteks Historie 1549—1903, 1903, S. 69—87. Festskrift til Julius Petersen, 1910, S. 101—20. E. Dam og A. Schæffer: De danske Apotekers Historie, I, 1925, S. 44—48. *G. L. Wad (Poul Engelstoft*)*.

Westengaard, Jens Erichsen, 1633—89, Borgmester. F. 3. Jan. 1633 i Tvenstrup, Odder Sogn, d. 20. Dec. 1689, begr. i Odense (St. Knuds K.). Forældre: Erik Christensen til Vestengaard (d. 1652) og Mette Rasmusdatter (d. tidligst 1670). Gift 20. Sept. 1674 i Odense med Maren Bang, d. i Skamby, begr. 23. Juli 1720 i Odense (gift 2° 1691 med Krigs- og Landkommissær Otto Pedersen Himmelstrup, d. 1709), D. af Biskop Niels Hansen B. (s. d.) og Hustru.

J. E., der ikke selv førte Slægtsnavnet Westengaard, som først hans Børn antog, havde en Moder, der selv førte Pennen, og lærte hjemme at skrive, læse og regne. Han kom efter to Aars Skolegang i Aarhus danske Skole 1654 i Tjeneste hos Markor Rodsteen til Lundsgaard først som »Opvarter« og efter en Rejse til Holland som Haandskriver. I samme Egenskab tjente han siden Rigsraad Mogens Høg (s. d.), Lensmand paa Odensegaard fra 1658, med hvem han oplevede Kbh.s Belejring; efter hans Død 1661 blev han Underskriver hos hans Efterfølger Amtmand Lindenov. 1668 udnævntes han til Amtskriver og Ridefoged over St. Hans eller Odensegaards Amt og 1671 tillige for Dalum, St. Knuds Kloster og Rugaard Amter. 1688 afstod han disse Embeder, idet han 1677 var blevet Borgmester og 1682 øverste Borgmester i Odense. Han ejede Hollufgaard, som Biskop Niels Bang 1675 tilskødede ham og

Kone, og 1683 kom han ved Indførsel i Besiddelse af Dallund, hvis Hovedgaardstakst han 1688 fik formeret og tillagt alle de Friheder, Sæde- og Hovedgaarde nyder. Ogsaa i Odense havde han betydelige Ejendomme, og i sin Gaard i Vestergade kunde han modtage fyrstelige Personer. Han blev en agtet og saa velsitueret Mand, at ogsaa hans gamle Herre paa Lundsgaard kunde ty til ham om Laan.

L. Stoud: Jens Erichsen, hans Liig-Begiengelse, 1691, S. 35—65. F. E. Hundrup: Stamtavle over Oluf Bangs Efterkommere, 1875, S. 20. Th. Hauch-Fausbøll i Berl. Tid. 5. Jan. 1932. C. T. Engelstoft: Odense Byes Historie, 2. Udg., 1880, S. 286, 333, 339, 342. G. L. Wads Samlinger i Landsarkivet i Odense.

G. L. Wad (Hans Knudsen).*

Westenholz. Den oprindelig i Hannover hjemmehørende og i de ældre Generationer til Musikken, senere navnlig til Landbruget knyttede Slægt W. føres tilbage til Diakon ved Kreuz Kirke i Hannover Thomas W., hvis Sønesøns Søn Organist i Eimbeck ved Göttingen Johann Henrich W. (1667—1731) var Fader til Kantor sst., senere Kantor og Klokker i Wilster Johann Carl Friedrich W. (1698—1741), hvis Søn var nedenn. Landøkonom, Pastor Johan Diederich Wilhelm W. (1730—94); dennes Søn Herredsfoged og Birkedommer i Løgstør Thomas Frederik W. (1779—1830) var Fader til Rolf Krake W. (1813—82) til Refsnæs, samt til de nedenn. Finansminister, Etatsraad Regnar W. (1815—66) til Matrup og Løvenholt og Generalkonsul, Etatsraad Anders Peter W. (1825—86) til Dronninggaard. Af disse var Finansministeren Fader til de nedenn. Regnar Asker W. (1855—1925) til Matrup — hvis Søn er den nuværende Ejer af Matrup Thomas Eiler W. (f. 1891) — Forfatterinden Mary (Bess) W. (f. 1857) og Direktør, Civilingeniør Aage W. (1859—1935) samt til Ingeborg W. (1856—1939), der var gift med Forfatteren, Kaptajn Adolph Wilhelm Dinesen (1845—95, s. d.).

Th. Hauch-Fausbøll: Slægthaandbogen, 1900, S. 1193—96. Genealogisk Tidsskrift, VIII, 1914, S. 178—85.

Albert Fabritius.

Westenholz, Anders Peter, 1825—86, Handelsmand. F. 16. Okt. 1825 i Frederikshavn, d. 14. Jan. 1886 paa Dronninggaard, begr. i Søllerød. Forældre: Byfoged i Frederikshavn, senere Herredsfoged i Aars og Slet Herreder og Birkedommer i Løgstør Birk, Landeværnsmajor Thomas Frederik W. (1779—1830) og Anne Marie Elisabeth Aabel (1791—1880). Gift 1856 med Helen Scott Young, f. 1. Aug. 1832 i Glasgow, d. 23. Jan. 1901 i Kbh., D. af Læge Andrew Y.

Efter endt Skolegang fik W. sin første Handelsuddannelse i Aalborg, hvorefter han drog til Udlandet og optog selvstændig Købmandsvirksomhed i Leith under Firmanavnet Stegmann, W. & Co. Allerede 1848 var hans ældre Broder Regnar flyttet fra Hamburg til London og havde her paabegyndt en Kornimportforretning, som navnlig efter den engelske Korntolds Bortfald 1849 hurtigt tog et meget betydeligt Opsving. I Begyndelsen af 50'erne flyttede W. selv til Landet og dannede sammen med nævnte Broder Firmaet W.s Brothers, som han faa Aar efter blev Eneindehaver af, efter at Broderen havde købt Matrup ved Horsens og var flyttet til Danmark. Firmaets Hovedforretning var i første Række baseret paa Indkøb af Korn og senere andre Landbrugsvarer fra Danmark, og ved Siden af det 1854 ligeledes i London startede danske Firma Fr. & A. Delcomyn var W.s Brothers det Firma, som tidligst forstod, hvilke Chancer Danmark som landbrugseksporterende Land havde paa det engelske Marked. I Løbet af 50'erne underbyggede W. sit Firmas økonomiske Position i en saadan Grad, at Baron Carl Joachim Hambro 1861 — da W. søgte den ledige Post som honorær dansk Generalkonsul i London — kunde udtale, at af alle danske Firmaer i London havde intet efter hans Skøn en saa god økonomisk Stilling som W.s Brothers. Da W. ved Siden heraf havde lagt megen Interesse for Dagen for de Spørgsmaal, der angik den paa det Tidspunkt hastigt voksende danske Koloni — saaledes først og fremmest Spørgsmaalet om den danske Kirke og Understøttelsesarbejdet inden for den danske Koloni — var det utvivlsomt fuldt berettiget, at han udnævntes til dansk Generalkonsul, dette saa meget mere som han allerede paa det Tidspunkt var Værge for den danske Kirke og var blevet udnævnt til den danske Regerings Kommissær ved den forestaaende Verdensudstilling i London 1862. I de følgende tyve Aar beklædte W. med Interesse denne Post, samtidig med at han fortsat drev sin betydelige Forretning, fra 1874 med Brodersønnen Regnar Asker W. (s. d.) som Kompagnon. I Begyndelsen af 1882 maatte han imidlertid paa Grund af tiltagende Svagelighed trække sig tilbage og flyttede til Danmark til sin Ejendom Dronninggaard ved Holte, som han allerede havde erhvervet i 60'erne, og hvis Drift havde haft hans varme Interesse. Som dansk Generalkonsul i London efterfulgtes han af Adolf Delcomyn. — R. 1859. DM. 1863. K.² 1882.

Nationaltidende og Berl. Tid. 16. Jan. 1886. Harald Faber: Danske og Norske i London, 1915. Aage Heinberg: Danske i England, Skotland og Irland, 1934.

Jens Vestberg.

Westenholz, Aage, 1859—1935, Ingeniør. F. 18. April 1859 paa Matrup, d. 23. Dec. 1935 paa Magleaaas, Høsterkøb, begr. i Hørsholm. Forældre: Etatsraad, Godsejer Regnar W. (s. d.) og 2. Hustru. Gift 22. Sept. 1903 i Hørsholm med Ellen Margrethe Grut, f. 26. April 1875 paa Gammalstorp, Thun Sogn, Väster Götland, D. af Godsejer, Løjtnant William Walter Hansen G. (1840—1902) og Valborg Heilmann (1850—1924).

W. blev 1884 cand. polyt. ved Polyteknisk Lærestalt og var derefter et Aars Tid sysselsat ved mindre Arbejder i Danmark, saasom lollandske Diger og Kanalen fra Furesø til Klampenborg i Forbindelse med Fæstningsanlægget omkring Kbh. 1886 rejste han til Siam (Thailand), hvor han opholdt sig, indtil han 1910 bosatte sig i Danmark. Straks efter sin Ankomst til Bangkok 1886 blev W. Bestyrer af et Teglværk nær Bangkok og n. A. Direktør for Bangkoks Sporveje, hvis første Linie aabnedes i Sept. 1888. Denne Stilling beholdt han til 1895. Disse Sporveje, en enkeltsporet Linie med Vigespor i Hovedgaden, der følger Menamfloden fra Kongens Palads til Havnekvarteret, betjentes af smaa aabne Sporvogne, der blev trukket af siamesiske Ponyer. De viste sig under W.s Ledelse at kunne blive et udmærket Aktiv, og paa hans Initiativ blev det derfor besluttet at søge dem forandret til elektrisk Drift. Dette Initiativ var beundringsværdigt, idet der selvsagt var særlig Risiko ved at indføre dette paa den Tid nye og uprøvede System i en By som Bangkok, langt borte fra de Centrere, hvor Erfaringerne blev gjort, og med et Personale, der var uden tekniske Forudsætninger.

Forsøget lykkedes; allerede 1894 var Elektrificeringen færdig, paa et Tidspunkt, da der endnu var langt igen, før den første elektriske Sporvogn kørte i Kbh., og længe før nogen anden By Øst for Suez var naaet saa vidt.

Jævnside hermed var gaaet Udviklingen af Bangkoks Forsyning med elektrisk Lys, der var blevet paabegyndt allerede 1890. Baade et engelsk og et amerikansk Selskab havde forløftet sig paa Op-gaven, og det var først, da Admiral Richelieu og W. 1898 fik dannet det danske Selskab Siam Electricity Co., Ltd., at denne Virksomhed kom ind i faste Former og efterhaanden blev udbygget til et betydeligt Omfang; W. var administrerende Direktør for dette Selskab 1898—1910 og var 1903—26 desuden Formand for Selskabets Bestyrelse, altsaa ogsaa efter at han 1910 havde trukket sig tilbage fra den daglige Ledelse af Selskabet og bosat sig i Danmark.

I Tidens Løb blev Sporvejsnettet udvidet, og den elektriske Belysning, der har saa mange Fordele i et tropisk Klima, blev

gennemført, saaledes at endog meget beskedne Forretninger og Beboelser udelukkende anvendte denne Belysning.

1908 overtog Siam Electricity Co. Administrationen af et siamesisk Sporvejselskab, som var startet 1905 af Siamesere, der stod Hoffet nær, og fortsatte hermed, til der 1927 blev dannet et nyt siamesisk Selskab, Siam Electric Corporation, Ltd. med en Kapital paa 22 Mill. Baht (Tikaler), der overtog baade Siam Electricity Co.s og Siamese Tramway Co.s Forretninger. I dette Selskab var W. Æresformand for Bestyrelsen fra dets Stiftelse til sin Død.

Det var W.s Princip at vælge sine Medarbejdere, hvor han kunde faa de bedste, men under lige Forhold at foretrække Landsmænd, og adskillige danske Ingeniører, Maskinmestre og Forretningsmænd har derfor i Aarenes Løb fundet godt lønnet og udviklende Beskæftigelse i de W.ske Selskaber.

W.s Initiativ drev ham ogsaa til at deltage i Starten af flere andre danske Virksomheder i Siam, f. Eks. Menam Motor Boat Co., der drev Motorbaadstrafik paa Floderne i Bangkoks Omegn, og Siam Cement Co., Ltd., der blev en meget stor Virksomhed, som producerer Størstedelen af Siams Forbrug af Cement; Fabrikken er udelukkende forsynet med Maskiner af dansk Fabrikat, og adskillige danske Civilingeniører og andre Danske har fundet Beskæftigelse her. — W. gav sig ogsaa af med Plantagedrift. 1906 stiftede han Jendarata Rubber Co., der dyrkede Gummi paa en Plantage i Malaystaterne, og som 1917 blev sammensluttet med nogle Kokosplantageselskaber, der ogsaa var blevet stiftet af W., under Navnet United Plantations, Ltd., i hvilket Selskab W. var Formand for Bestyrelsen til sin Død. United Plantations Ltd. har en Kapital paa £ 750 000 og et Areal paa 12 800 acres, beplantet med Gummi, Kokospalmer og Oliepalmer.

Endelig stiftede W. en Kaffeplantage, Karen Coffee, Ltd. nær Nairobi i Kenya i Britisk Østafrika, der i mange Aar blev bestyret af Baronesse Karen Blixen Finecke, W.s Niece.

1896—97 var W. Entreprenør for forskellige Sluseanlæg i Provinsen Bangkok, Ingeniør ved en Guldmine ved Lopburi i Siam, Bestyrer for forskellige Smaaforetagender: et Agerdyrkningselskab, Bandon coal mine etc.

Som et Eksempel paa W.s Forhold til Siameserne kan nævnes, at da Siam 1893 var i Krig med Frankrig over Grænsen mellem Siam og Indokina, meldte W. sig som frivillig og deltog aktivt i Træfningen ved Paknam ved Menamflodens Munding; han blev bagefter udnævnt til Kaptajn i den siamesiske Sømineafdeling.

1908, da Spørgsmaalet om Danmarks Forsvar blev stærkt diskuteret, skrev W. forskellige Artikler i danske Blade, der slog til Lyd for en frivillig Uddannelse af det værnepligtige Mandskab, der, skønt velegnet til militær Tjeneste, dog ikke blev indkaldt, en Uddannelse, der skulde skabe et letbevægeligt, veldisciplineret og godt bevæbnet Korps, som skulde støtte Hæren i Tilfælde af et pludseligt Angreb, og hvis Hovedopgave skulde være at møde og opholde en indtrængende Fjende, indtil Hæren var mobiliseret. For at give denne Agitation mere Vægt oprettede W. 21. April 1908, saa godt som helt alene, det første frivillige danske Rekylskyttekorps, Korps W., der i den Tid, det eksisterede, fra 1908 til 1919, talte fra 50 til over 100 Mand, bevæbnede med Madsen Rekylgeværer og udrustede med Motorcykler. Korps W. lededes af en Bestyrelse med daværende Ingeniørkaptajn, nu Generalmajor T. Grut som Formand og var Forbilledet for de mange lokale Korps, der blev oprettet rundt om i Landet i de følgende Aar, især efter at W. 1910 havde udgivet sin Pjece om »Forsvar og Folkesjæl«.

W. var en særpræget Personlighed og en dybt fædrelandssindet Mand, hvis Virksomhed i Udlandet skabte Respekt om dansk Initiativ og Dygtighed, og hans Indsats i Retning af at styrke Forsvarsvillien i det danske Folk har givet ham et ærefuldt Minde.

R. 1901.

W. Christmas: Et Aar i Siam, 1894, S. 103, 192—221. Samme i Gads dsk. Mag., II, 1907—08, S. 187—94. Korps Westenholz' Festskrift, 1918. Erik With i Berl. Tid. 29. Dec. 1935.

A. Kamp.

Westenholz, Johan Diederich Wilhelm, 1730—94, Præst og landbopolitisk Skribent. F. 9. April 1730 i Eimbeck, Hannover, d. 18. Dec. 1794 i Sejerslev, begr. sst. Forældre: Kantor og Klokker, senere i Wilster Johann Carl Friedrich W. (1698—1741) og Eleonora Bernstielen. Gift 1772 med Karen Hee, fremstillet i Kirken 1. Sept. 1733 i Borup, Støvring Herred, begr. 30. Juli 1800 i Nykøbing M., D. af Sognepræst Thomas H. (1701—60) og Vibekke Hutfeld (d. 1773, gift 1° 1725 med Sognepræst i Borup og Hald Mag. Hans Clausen, ca. 1676—1729, gift 1° 1708 med Maria Bornich, ca. 1684—1724).

W. kom eet Aar gammel til Wilster i Holsten, hvor hans Fader var blevet Kantor og Klokker. Han studerede ved Universitetet i Göttingen og blev teologisk Kandidat her 1755. 1760 kom den unge Holstener til Nørrejylland som Huslærer paa Overgaard, hvis Ejer senere skaffede ham Embede som Kapellan (»KOMPASTOR«) i Gerlev og Enslev. Han ordineredes 1768, men blev 1772

afskediget i Forbindelse med sit Giftermaal efter Danske Lov 2—11—13. Den Anseelse, han nød, ikke mindst ved sin litterære Virksomhed, og Ove Høegh-Guldbergs venlige Bevaagenhed bevirkede, at han kunde genindtræde i gejstlig Tjeneste og blive Sognepræst 1775 i Solbjerg og Sundby paa Mors, 1776 i Sejerslev-Ejerslev-Jørsby paa samme Ø, hvor han tillige blev Provst. W. var en nidkær Præst af rationalistisk Type, levende optaget af sine Sognebørns og hele Landbefolkningens Velfærd. 1772 havde han offentliggjort to Prisskrifter, der var blevet præmieret af Landvæsenkollegiet, om henholdsvis Vandafledning og om Folkemængden i Bondestanden, desuden et Skrift om Kvægpesten. Det er det befolkningspolitiske Skrift (udgivet paa ny af Alexander Rasmussen 1919), der har bevaret hans Navn til Nutiden. Han hævder her gennem en dygtig og indgaaende social Undersøgelse, at der under de givne Landboforhold simpelt hen ikke er Plads til nogen større Befolkningsforøgelse («Hver en By er besat med et vist Antal Gaardmænd og et vist Antal Husmænd; flere tillades ikke at komme der»). Han foreslaar bl. a. Indførelse af Selvejendom og Jordfællesskabets Ophævelse, er altsaa udpræget Landboreformmand og vil i øvrigt have Landalmuens Kaar højnet gennem gavnlig Paavirkning fra de andre Samfundsklasser. Skriftet giver et livligt, delvis lidt drastisk Kultur- og Samfundsbillede. I Haandskrift har W. efterladt et Par Skrifter, hvoraf et handler om Danmark-Norges Handelsbalance.

H. L. Bisgaard: Den danske nationaløkonomi i 18. årh., 1902, S. 94 f. Ovenn. Udg. af Alexander Rasmussen. Hans Jensen i Hist. Tidsskr., 9. Rk., Litteraturhæfte 1919—20, S. 403 f.

Hans Jensen.

Westenholz, Mary (Bess), f. 1857, Forfatterinde. F. 13. Aug. 1857 paa Matrup. Søster til Aage W. (s. d.). Ugift.

M. B. W. blev allerede som ganske ung under Moderens Paavirkning Tilhænger af Unitarismen, var 1900 Medstifter af Det fri Kirkesamfund og kastede sig med brændende Iver ind i kirkepolitisk Agitation. Hun var overbevist om, at et Folks som det enkelte Menneskes Frelse afhænger af Redelighed i Gudsforholdet, og vilde derfor en Kirkereform, der kunde fremme personlig Sandhed i Folkets religiøse Liv. Ved Højesteretsdom af 25. Aug. 1908 udelukkedes hun af Folkekirken, men fortsatte Kampen for en rummelig Kirke, dels som Redaktør af Det fri Kirkesamfunds Blad »Protestantisk Tidende« (1905—18) og Formand i Kirkesamfundets Bestyrelse, dels ved Artikler i Dagblade og Tidsskrifter. I Politik greb hun kun een Gang ind paa ejendommelig Maade. Harmen

over Albertiaffæren og Politikernes Behandling af den drev hende til 19. Aug. 1909 under Forsvarsdebatten at skaffe sig Adgang til Folketingssalen, bemægtige sig Formandens Klokke og i en kort Tale give Udtryk for danske Kvinders Protest mod Politikernes efter hendes Mening uværdige Kamp om Magten og Mangel paa Ansvarsfølelse. Hun hædredes i denne Anledning med et Kvinde-tog. 1895 udgav hun under Pseudonymet Bertil Wrads Bogen »Fra mit Pulterkammer«. — Tegning af Gerda Ploug Sarp 1937.

Politiken 20.—23. Aug. 1909. København 20.—22. Aug. s. A. Kristeligt Dagblad 23. og 25. Aug. s. A. Sorø Amtstidende 21. Aug. s. A. Berl. Tid. 9. Aug. 1937.

Poul Engelstoft.

Westenholz, Regnar Asker, 1855—1925, Godsejer. F. 5. Febr. 1855 paa Matrup, d. 8. Jan. 1925 sst., begr. i Gravlunden sst. Broder til Aage og Mary (B.) W. (s. d.). Gift 18. Sept. 1888 i Lyngby med Ulla Nathalia Grut, f. 14. Juni 1860 i Kbh. (Holmens), d. 17. April 1940 i Nærum, D. af Dr. med., Reservekirurg; senere Professor Edmund Hansen G. (s. d.; Navneforandring fra Hansen 1882) og Hustru. Navneforandring fra Hansen 12. Juni 1882.

W. fik sin Uddannelse i det fædrene Firma W. Brothers i London og var 1874—90 Associé deri. Efter en Broder overtog han 1883 Matrup og drev den, til han 1920 overdrog den til sin Søn. Han var 1898—1910 Medlem af Klovborg-Tyrstrup-Grædstrup Sogneraad og 1909—10 dets Formand samt 1910—16 Medlem af Skanderborg Amtsraad. Ligesom sin Fader var han stærkt paavirket af engelske Synspunkter og ivrig Frihandelsmand. Under Debatten om Landbrugstold indkaldte han 26. Aug. 1899 til et Folkemøde paa Matrup, hvor der vedtoges en frihandlersk Udtalelse, der under Navn af Matrup-Resolutionen blev en Slags Fanemærke for Sagens Tilhængere. Væsentlig i Kraft af denne sin Stilling i Toldspørgsmaalet valgtes W. 1903 til Præsident for Agrarforeningen efter Andersen-Rosendal, men han, der i fuldt Maal repræsenterede sin Slægts konservative Idealisme, ejede ikke den Blanding af Fasthed og Resignation, der krævedes af en Leder for en økonomisk Sammenslutning, og efter en paa Konflikter rig Funktionstid erstattedes han 1906 af M. E. Kirketerp. Han fortsatte sin Agitation for Frihandel og tog livligt Del i Tidens økonomiske Debatter. — Maleri af Margrethe Svønn-Poulsen 1911. Træsnit.

Agrardagbladet 27. Juli, 30. Aug. 1903, 20. og 23. Juli 1906. Horsens Folkeblad 9. Jan. 1925.

Poul Engelstoft.

Westenholz, Regnar, 1815—66, Godsejer og Politiker. F. 10. Dec. 1815 i Skagen, d. 12. April 1866 paa Matrup, begr. i Gravlunden sst. Broder til A. W. (s. d.). Gift 1° 22. Okt. 1850 i Aalborg med Ingeborg Qwist, f. 17. Okt. 1830 paa Scheelsminde, d. 1. Nov. 1851 i London, D. af Proprietær Carl Magnus Christian Q. (1798—1869) og Onse Marie Pontoppidan (1810—83). 2° 7. Sept. 1853 i Gentofte med Mary Lucinde Hansen, f. 25. Juli 1832 i Kbh. (Garn.), d. 7. Sept. 1915 paa Folehave ved Hørsholm, D. af Grosserer A. N. H. (s. d.) og Hustru.

W. lærte Handelen i Løgstør og Aalborg, var Kommis i Altona sammen med H. Pontoppidan (s. d.) og traadte 1845 i Kompagni med ham i Hamburg efter 1843 at have taget Grossererborgerskab. 1848 blev han konstitueret dansk Generalkonsul, men flyttede s. A. til London, hvor han sammen med Broderen A. W. (s. d.) drev Kornhandel til 1852 og tjente en betydelig Formue. Han var en fremragende dygtig Købmand, der arbejdede ivrigt for dansk-engelsk Handelssamkvem, var den første, der opmuntrede til dansk Korneksport til England, og virkede for direkte Dampskibsruiter. I Forening med C. M. Poulsen (s. d.) arbejdede han for en jysk Længdebane og var Englænderen Petos Mellemand over for den danske Regering i dette Spørgsmaal. Han havde fra Ungdommen af næret stor Interesse for Landbrug, og 1853 købte han Matrup af F. V. Schytte og drev den stærkt i Vejret. Inden for ledende jyske Kredse vandt han stor Anseelse, og han fik adskillige Tillidshverv, var 1862—66 Medlem af Skanderborg Amtsraad, 1862 Medstifter af Frihandelsforeningen og 1866 af Hedeselskabet. I Politik tog han Del med Afbrydelser, var Febr.—Maj 1853 Folketingsmand for Frederikshavn og Dec. 1834—Sept. 1855 for Nibe, sad 1856—57 i Rigsraadet. Han tilhørte nærmest det nationalliberale Venstre med Hældning til Bondevennerne. Som ivrig Skandinav var han velset af »Fædrelandet«, og da han Dec. 1859 bragte det Offer at indtræde som midlertidig Finansminister i Ministeriet Rotwitt, bidrog dette stærkt til at stemme Ploug gunstigt mod Ministeriet. Han foranledigede C. Jessens (s. d.) Forelæggelse af den jyske Jernbanelov, men fik i øvrigt ikke Lejlighed til at udrette noget i sin korte Funktionstid (indtil Febr. 1860). 1865 var han et halvt Aar Medlem af Rigsraadets Folketing for Brædstrupkredsen. Han var en personlig Ven af Frederik VII. og Grevinde Danner og nævntes i 60'erne hyppig som Ministeremne, men alene hans svagelige Helbred hindrede ham i længere Tids offentlig Virksomhed. Han var en fornem og repræsentativ Skikkelse, i sit Ydre præget af engelsk Form, af Følelse varm Patriot. — Etatsraad 1852.

— R. 1850. DM. 1854. — Litografi 1867 fra Tegner & Kittendorff efter Fotografi. Træsnit 1866 efter Fotografi.

Fædrelandet 13. April 1866. Dagbladet 14. April s. A. III. Tid. 6. Maj s. A. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I—II, 1892—1916. A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, II, 1921. Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Renaissance, I, 1924, S. 281; II, s. A., S. 182—85, 331—34, 364 ff.

Poul Engelstoft.

Westergaard. Af Slægter med Navnet W. føres en tilbage til Gaardejer i Elsborg Anders W. (1701—77), hvis Søn Gaardejer sst. Niels Andersen W. (f. ca. 1737) var Fader til Tømrmester i Kbh. Niels Nielsen W. (1772—1835), af hvis Børn skal nævnes Albertine Sophie Frederikke W. (1814—1901), gift med Politikeren Christian Carl Alberti (1814—90, s. d.), Intendant Anders Werner W. (1823—85) og nedenn. Orientalist Niels Ludvig W. (1815—78), der var Fader til de nedenn. Vandbygningsingeniør Niels Viggo W. (1849—1926) og Nationaløkonomen Harald Ludvig W. (1853—1936), der var Fader til nedenn. Civilingeniør, Professor, Dr. techn. Harald Malcolm W. (f. 1888), til Civilingeniør Otto W. (f. 1896) og til Bodil W. (f. 1893), der er gift med Gynækologen Professor Erik Wilhelm Rydberg (f. 1891; s. d.). Ovenn. Intendant Anders Werner W. (1823—85) var Fader til Telegrafbestyrer i Odense, Justitsraad Vilhelm W (1855—1914) — Fader til Forfatteren, Redaktør Poul Rikard W. (f. 1888) — til Kommunaldirektør paa Frbg. Niels W. (f. 1865) og til Ingeborg W. (f. 1870), der er Enke efter Landsarkivar Holger Hansen (1864—1938, s. d.). — Jørgen W. i Aarhus var Fader til Sognepræst til Vigerslev og Veflinge, Provst Christen Schaarup W. (1718—75), hvis Sønner var Sognepræst til Søborg og Gilleleje Jørgen Lykke W. (1745—1818) og Prokurator i Aarhus Christen W. (1750—1807); denne var Fader til Distriktskirurg i Køge Christen Skaarup W. (1787—1848) og til Distriktskirurg i Aalborg Jens Anton W. (1791—1829), af hvis Børn skal nævnes Læge i Frederiksværk Hans Bentzen W. (1822—55) og nedenn. Skolebestyrerinde Charlotte Louise W. (1826—80).

Josef Fischer: Slægten Salomonsen (Nyborg), 1927, S. 121—27.

Albert Fabritius.

Westergaard, Anna, f. 1882, Politiker. F. 8. Juni 1882 i Aarhus. Forældre: Tandlæge, Kaptajn Carl Rudolf W. (1833—1901) og Cecilie Bøttcher Pape (f. 1857). Ugift.

A. W. voksede op i Aarhus. 1899 tog hun Præliminæreksamen,

og s. A. blev hun ansat ved De danske Statsbaner. 1908 blev hun Assistent og efter at have taget Jernbaneeksamen og gennemgaaet praktisk Stationsuddannelse tog hun Trafikksamen og blev derefter (1925) Trafikkontrollør og 1929 Fuldmægtig i Generaldirektoratet. Foruden at være en dygtig Embedsmand har hun ydet en betydelig Indsats som Medlem af Jernbaneforeningens Hovedbestyrelse (1912—28) og Statstjenestemændenes Centralorganisation II (1920—28) og især som Redaktør af Jernbaneforeningens Blad »Vor Stand« (1922—28). — A. W. er stærkt politisk og socialt interesseret, og især har hun virket for Kvindebevægelsen baade nationalt og internationalt. 1918—23 var hun Medlem af Dansk Kvindesamfunds Fællesstyrelse, 1929—35 ledede hun dets Kreds i Gentofte-Charlottenlund. Inden for Danske Kvinders Nationalraad, i hvis Bestyrelse hun sidder, har hun bl. a. virket for Oprettelsen af Danske Kvinders Erhvervsraad, der under hendes Ledelse i en Mængde Tilfælde har ydet Kvinder en hurtig og effektiv Hjælp i Erhvervsvanskeligheder. Hun er desuden Formand for Kvindernes Radio-Landsudvalg. 1935 og 1937, da Folkeforbundet drøftede Kvindernes Stilling, fulgte hun som særlig sagkyndig med den danske Delegation, og hun er siden 1937 Præsident for The Open Door International, en Verdensorganisation for Kvindernes økonomiske Frigørelse, der har sit Hovedsæde i London. I politisk Henseende tilhører hun det radikale Parti. 1924—33 var hun Medlem af Gentofte Kommunalbestyrelse, 1933—35 Formand for Gentoftekredsens radikale Venstreforening, og endelig blev hun 1939 Medlem af Landstinget. Fra 1943 er hun Medlem af Statens Kommission til Revision af Tjenestemandsloven. — A. W. er en rigt udrustet Personlighed, intelligent og hurtig i Opfattelsen og klar i Bedømmelsen af en Sag. Hun er i Besiddelse af en sjælden Arbejdsvillie og Arbejdsevne, er en god Skribent og en fortræffelig Taler og Debattør, til Tider skarp, men med baade Følelse og Humor. Foruden en Mængde Artikler i danske og udenlandske Blade har hun skrevet om »Den danske Kvindebevægelse« i »Den gyldne Bog om danske Kvinder« (1941), om Kvinders Uddannelse i Kirsten Gloerfelt-Tarp m. fl.s »Kvinden i Samfundet« (1937) og flere Afsnit af »Dansk Kvinde i Dag« (red. af Vita Aller, 1942). Nerven i hele A. W.s Arbejde er hendes Kvindesagsinstinkt. Der er næppe nogen dansk Kvinde, som har betydet mere for Kvindebevægelsen end hun. — Maleri af Kirsten Kjær.

Politiken 5. Juni 1942.

Aagot Lading.

Westergaard, Niels Frederik Carl (ved Daaben Karl), f. 1885, Redaktør, Landarbejderorganisator. F. 26. Dec. 1885 i Vindum. Forældre: Husmand og Gartner Peder Jensen W. (1855—1924) og Dorthea Kirstine Jensen Kirkegaard (1857—95). Gift 22. Jan. 1909 i Aarhus (b. v.) med Anna Helene Juliette Thingvad, f. 25. Juli 1885 i Aarhus, D. af Skomagermester Jens T. (1859—1939) og Ane Kirstine Marie Michelsen (1857—1913).

Elleve Aar gammel kom W. ud at tjene hos Bønder og paa Herregaarde og prøvede efterhaanden Livet som Landarbejder, Fodermester og Tørvegraver paa forskellige Egne. 1904—05 var han Elev paa Køng Højskole og 1905—06 paa Askov. Revet med af det Røre omkring »Tyendesagen«, der var fremkaldt af P. Sabroe, J. Jensen o. a. i disse Aar, og styrket af Skjoldborgs og Aakjærs realistiske Skildringer af Herregaardsarbejdernes Liv (»Gyldholm«, 1902; »Vredens Børn«, 1904) satte W. sig 1906 i Forbindelse med gamle Medtjenere rundt i Landet og tilskyndede dem til at oprette Tjenestekarleforeninger. Fastelavn 1907 samledes femten Repræsentanter for saadanne i Odense og stiftede Tyende- og Landarbejderforbundet med W. som Formand, den første landsomfattende Organisation af sin Art. Dens væsentligste Krav gik ud paa Tyendelovens og Skudsmaalsbogens Afskaffelse, Valgret for Tyendet, højere Løn og kortere Arbejdstid og Karlekamrenes Forbedring; ogsaa Oprettelse af en Arbejderhøjskole stod paa Programmet. S. A. flyttede W. til Aarhus og redigerede her Forbundets Ugeblad »Tyendebladet«. Han udgav Pjecerne »Tyendets Stilling i Samfundet« (1907) og »Landarbejderspørgsmaalet« (1914), fik med en Deputation Foretræde for Tyendekommissionen af 1905 og opnaaede Støtte fra forskellige Sider til det nye Forbund. Han holdt samtidig talrige Møder rundt i Landet, og der stod ofte Gny om hans skarpe og ildfulde Agitation. Brydninger mellem upolitiske, georgeistiske og socialistiske Opfattelser i Forbindelse med personlige Modsætninger mellem de ungdommelige Ledere medførte de følgende Aar gentagne Delinger af Bevægelsen. Ved Kongressen 1909 blev W. ikke genvalgt som Formand, men redigerede fortsat »Tyendebladet«, som nu fik Navnet »Arbejderbladet«; afsat som Redaktør udgav han s. A. under Medvirkning af Skjoldborg, Aakjær o. fl. et nyt Blad »Arbejdervennen«, hvorom der 1910 dannedes en ny Sammenslutning Landarbejdernes Fagforbund. Denne Splittelse, som naturligvis var til Afbræk for det positive Arbejde for Forbedring af Standens Kaar, varede til 1915. Da indkaldtes, væsentlig paa Th. Staunings Initiativ, en Kongres i Odense, hvor de skilte Retninger forenedes i Landarbejderfor-

bundet, hvis første Formand blev W.s Broder Sofus W., og som fra 1916 under Oscar Levinsens Ledelse hurtigt vandt Fremgang og Fasthed. W., som siden 1912 har været bosat i Odense, afgav 1915 Redaktørposten ved Landarbejdernes Forbundsblad til Marius Olsen og blev en Slags fynsk Leder af Landarbejderforbundet, efter dets Opgang i Dansk Arbejdsmands Forbund 1934 Kredsformand i dette. Hvis han havde haft lettere ved at finde sig til rette inden for et enkelt Partis Rammer, vilde hans Begavelse som Taler og Skribent sikkert have bragt ham ind i mere fremskudte Stillinger. Han har fra Ungdommen været meget litterært interesseret (han har samlet Landarbejdernes Sangbog), og indgaaende historiske Studier danner Grundlaget for en lang Række personal- og kulturhistoriske Skildringer, han gennem Aarene har offentliggjort i den socialdemokratiske Presse o. a. St. J. Aakjær har væsentlig benyttet W. som Model til Hovedpersonen i Landarbejderromanen »Hvor der er gjærende Kræfter« (1916). — Maleri af Alex Andersen 1940 (Privateje).

J. Aakjær i Social-Demokraten 2. Juli 1907 og i Efterladte Erindringer, 1934, S. 119—20. Arbejdervennen 4. Aug. 1909. Landarbejderbladet 19. Dec. 1924, 16. Maj 1930, 5. Febr. 1932. Social-Demokraten 17. Maj 1930. Fyns Social-Demokrat 15. Maj 1930, 5. Juni 1941. Alfred Hansen i Socialisten Juni—Okt. 1916.

Oluf Bertolt.

Vestergaard, Hans Adolf Brorson, f. 1872, Planteforædler. F. 25. Sept. 1872 i Nørhaa. Forældre: Lærer Lars Christian Berthelsen V. (1829—1906) og Nikoline Nielsen (1829—1925). Gift 8. Sept. 1903 i Brahetrolleborg med Maja Johanne Lorentzen, f. 6. Juli 1876 paa Brahetrolleborg, D. af Godsforvalter, senere Kancelliraad Lorentz Peter L. (1838—1916) og Maja Elisabeth Cramer (1844—1910).

V. blev uddannet ved praktisk Landbrug hjemme indtil Seksten-aarsalderen, var Elev paa Jebjerg Højskole 1889 og tog Præliminær-eksamen 1891 i Kbh. Han kom paa Landbohøjskolen, blev Landbrugskandidat 1893, Lærer ved Brahetrolleborg Højskole Vintrene 1893—94 og 1894—95 og Lærer paa Næsgaard Agerbrugsskole 1897—1903. 1903—43 var han Bestyrer af Abed Planteavlstation ved Søllested paa Lolland. — Allerede paa Næsgaard begyndte V. sit betydningsfulde Arbejde med Forædling af Landbrugets Kulturplanter, særlig Kornsorterne, medens han samtidig arbejdede med en af Videnskabernes Selskab udsat Prisopgave vedrørende Nedarvningsforhold hos Havre. Paa Initiativ af Skolens daværende Overlærer H. J. Rasmussen, der var Formand for Plante-

avlsudvalget under De samvirkende lolland-falsterske Landboforeninger, erhvervede Samvirksomheden 1903 den nedlagte Abed Højskole og oprettede her en Planteavlsstation med V. som Forsøgsleder. Hertil overførtes Forædlingsarbejdet, som blev en Hovedopgave for Planteavlsstationen, og som V. videreudviklede i 40 Aar, hvorefter det fortsættes af hans Søn. V. blev en af de betydeligste Pionerer for den moderne Planteforædling i Danmark, som fik sit Gennembrud, efter at Hjalmar Nilsson i Sverige i 90'erne havde begyndt Udvalg af Enkeltpanter som Grundlag for Familieavl, og efter at Metoden var blevet videnskabeligt underbygget ved W. Johannsens Undersøgelser. V. samlede fortrinsvis sit Arbejde om de selvbefrugtende Kornsorter, Havre, Byg og Hvede, som han søgte at tilpasse til de fremskridt, der paa anden Maade havde ændret Vilkaarene for Plantedyrkningen. Navnlig gjaldt det om at fremskaffe mere stivstraaede Sorter, der uden saa stor Fare for Lejesæd tillod Udnyttelsen af de Produktionsmuligheder, som især Kunstgødningsanvendelsen havde tilvejebragt. Særlig ved Forædlingen af Byg har V. naaet overordentlig fremragende Resultater med nye Sorter, der har afløst hinanden, og som i stigende Grad har forenet Ydeevne med Straastivhed. Efter Abed Prentice-Byg (1908) fulgte navnlig Binder og Opal og senere Kenia og Maja, de to Bygsorter, som nu ganske dominerer Bygdyrkningen i Danmark og betydelige Dele af Nord- og Mellemeuropa, og som regnes at have tilført det aarlige Høstudbytte i Danmark en Forøgelse paa ca. 1 Mill. hkg. I de seneste Aar har V. paa ny ført Forædlingen et Skridt frem med den endnu ikke udbredte Bygsort Rigel. Rækken af V.s Havresorter, der har haft haard Konkurrence fra fortrinlige svenske Sorter, begyndte med Gul Næsgaard-Havre (1905), der nogle Aar var Hovedsorten i Havredyrkningen og efterfulgtes af Sorterne Nova, Sølv og Minor (1941). De vigtigste af V.s Hvedesorter er Dania (1926) og Borg (1939), der var paa Højde med Tidens bedste Hvedesorter. Ogsaa med andre Kulturplanters Forædling har V. naaet værdifulde Resultater, saaledes Marmor-Ært, og paa Planteavlsstationen er der desuden gennemført en almindelig Forsøgsvirksomhed, delvis i Samarbejde med Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur. Opgaven har især været Forsøg med Dyrkning af Sukkerroer og Grøngødningsplanter, og det var V.s Forsøg, som begyndte 1911, der gav Stødet til, at Dyrkningen af Sneglebælg til Grøngødning paa lermuldede Jorder blev taget op og snart vandt stor Udbredelse paa Lolland-Falster. — 1908 udgav han en Vejledning »Planteforædlingsarbejde specielt med Henblik paa Kornsorterne«, og sit Forædlingsarbejde har han

beskrevet i »Abed Planteavlsstation 1903—1928« (1928). 1906 begyndte han Udgivelsen af nogle Beretninger fra Abed Planteavlsstation, og i »Tidsskrift for Planteavl« har han offentliggjort Beretninger om Forsøg med Sukkerroernes Saatid (XXI, 1914) og Planteafstand (XXVIII, 1922) og om Saatid og Saamængde for Hvede (XXII, 1915). Beregnet for Landbrugsskolerne har V. bl. a. udgivet »Gødningslæren« (1916), »De almindeligste Skadedyr og Svampesydomme hos Landbrugets Kulturplanter« (1918, 3. Udg. 1931) og »Kortfattet Plantelære« (1920). Han har været Medarbejder ved flere landøkonomiske Haandbøger og har bl. a. skrevet Afsnittet »Planteforædling« i »Den ny Landmandsbog« (I, 1943). — V. har ikke taget Del i offentlig Virksomhed, men har viet sine særlige faglige Opgaver alt sit Arbejde, som er blevet udført med meget smaa og beskedne Midler. Stilfærdigt og tilbageholdende har han færdedes i Landbrugets Kredse, hvor hans Indsats efterhaanden er blevet højt værdsat. 1936 blev han saaledes Æresmedlem af Sveriges utsädesförening, 1943 Medlem af Kungl. lantbruksakademien, og 1942 fik han Udnævnelse til Dr. agro. h. c., den første Æresdoktorudnævnelse ved Landbohøjskolen. — R. 1922. DM. 1938.

Ugeskrift for Landmænd, LXXVII, 1932, S. 613 ff.; LXXXVII, 1942, S. 161—64, 609 f. Lolland-Falsters Landbrugstidende, XXIII, 1942, S. 109, 359—71 (Særnummer med Bidrag af danske og udenlandske Fagfæller); XXIV, 1943, S. 135 f. Dansk Landbrug, LXI, 1942, S. 153, 541. Fyns Stifts Landbrugstidende, XXXVI, s. A., S. 496 ff. Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Aarsskrift, 1943, S. 149 f. Lolland-Falsters Stifts-Tidende 30. Marts s. A.

Aksel Milthers.

Westergaard, Harald Ludvig, 1853—1936, Statistiker og Nationaløkonom. F. 19. April 1853 i Kbh. (Frue), d. 13. Dec. 1936 sst., begr. sst. (Vestre). Forældre: Orientalisten Professor N. L. W. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 7. Sept. 1881 i Vemmetofte med Thora Alvilda Koch, f. 13. Sept. 1860 i Vemmetofte, d. 12. Febr. 1891 i Kbh. (Jac.), D. af Godsforvalter, senere Etatsraad Peter Ferdinand K. (1815—1900) og Caroline Gustava Qvistgaard (1834—68). 2° 2. Nov. 1892 i Kbh. (Holmens) med Lucie Bolette Blædel, f. 4. Juli 1869 i Humble, Langeland, d. 26. Aug. 1940 i Kbh., D. af Kapellan pro loco Ludvig Otto Grundtvig B. (1841—69) og Thyra Nielsen (1843—94).

W. blev Student 1871 fra Metropolitanskolen. Allerede 1874 blev han cand. mag. i Matematik. Forskelligt tyder paa, at han tidligt havde Sans for sine Medmenneskers Kaar og for Tidens daarlige hygiejniske og sociale Forhold. Sikkert tilskyndet heraf

supplerede han sin Universitetsuddannelse med den statsvidenskabelige Eksamen 1877. Under Studietiden knyttedes han som Statistiker til den store Arbejderkommission af 1875, hvorved han kom i intimt Samarbejde med forskellige Mænd, hvem Forbedringen af de fattiges Kaar laa stærkt paa Sinde, bl. a. Stiftsfysicus F. C. Krebs. Efter afsluttet Eksamen rejste han i Aarene 1877—78 paa Studierejse til England og Kontinentet, hvor han fortrinsvis søgte Forbindelse med Kredse, der var optaget af de sociale Mangler, som fulgte med den liberalistiske Samfundsform. Det gjaldt de kristelig-sociale i England og Katedersocialisterne i Tyskland (bl. a. Lujo Brentano). Det var navnlig Opholdet i England, som fik Betydning for W. Han traf her Personer, som baade hjalp ham til Klaring med Hensyn til den religiøse Uro, der i nogle Aar havde præget ham, og som tillige var Førere i det sociale Arbejde, først og fremmest John Malcolm Ludlow, med hvem han knyttede et Venskab, som varede Livet ud. Ludlow var Chief Registror of Friendly Societies, og det var ikke mindst disse frivillige Selvhjælpsorganisationers Virksomhed, som inspirerede W.

W. vendte hjem fra Udenlandsrejsen, afklaret i sin Kristentro og brændende af Lyst til at arbejde for de sociale Spørgsmaals Løsning i Danmark. Disse to Sider af W.s Væsen er uadskillelige, og han forstaas kun ret, naar man har dem begge i Erindring. Herfra udspringer hans mangesidede Virksomhed, den videnskabelige, den socialpolitiske og den kirkelige.

Ved sin Hjemkomst knyttedes W. til Statsanstalten for Livsforsikring (1880—82). Samtidig hermed genoptog han sin allerede før Udrejsen paabegyndte litterære Virksomhed med en Artikel i »Nationaløkonomisk Tidsskrift« (XVIII) for 1881 om Alderdomsforsørgelse og med en Besvarelse af Universitetets Prisopgave om de forskellige Samfundsklassers Dødelighed, som 1881 belønnedes med Guldmedaillen. Denne sidste var et baade i Anlæg og Metode banebrydende Værk. Det udkom kort Tid efter i noget udvidet Skikkelse under Titlen »Die Lehre von der Mortalität und Morbilität« (1882, 2. Aufl. 1901), der en Generation igennem var Standardværket i den internationale Dødelighedsstatistik. Det nye Indslag i den statistiske Forskning, som hermed var sket, uddybedes ved en Artikel i »Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik« (N. F., X, 1885): »Zur Theorie der Statistik« og fremtræder endelig i afklaret Skikkelse i »Statistikens Theori i Grundrids« (1890, samtidig paa Dansk og Tysk). W. lagde i disse Værker Grundvolden for en videnskabelig Behandling af det fra det praktiske Liv foreliggende mere eller mindre ufuldkomne statistiske Materiale. Det karakteristiske

for hans statistiske Metode er Ideen om, at den binominelle Fejlløvs (eller dens tillempede Form Eksponentialloven) i Almindelighed maatte kunne anvendes som Udtryk for den statistiske Variation (Fordeling), naar det ogsaa for Statistikerens var en Hovedopgave at søge at forstaa, hvilke Omstændigheder der i første Række og i væsentlig Grad øver Indflydelse paa et givet Fænomen. Den Forbindelse mellem den rent formelle Sandsynlighedsregning og den praktiske Statistik, som hidtil havde manglet, var dermed med eet Slag bragt i Stand. W.s Genialitet, naar det gjaldt Løsningen af en statistisk Opgave, viste sig imidlertid ikke blot ved denne nu bagefter saa indlysende Indsats, men udfoldede sig friskt og oprindeligt ved hver ny Opgave, han stilledes overfor. Den gav sig Udslag i mange frugtbare Løsninger, hvoraf nogle var af mere almen Art (f. Eks. de beregnede Tilfældes Metode), medens andre virkede som Eksempler ved at vise, hvad en Statistiker af Guds Naade kan faa ud af et ofte saare mangelfuldt Materiale. Som saadanne Eksempler kan nævnes hans Bidrag til Kunsten at interpolere i iagttagne Tal »Die Anwendung der Interpolation in der Statistik« (Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, 1895), hans Behandling af Indkomststatistikken i »Statistikens Theori«, 2. Udg. (1915) og »On the study of displacements within a population« (Quart. Publ. of the American Statistical Association, 1920). Lige fra Begyndelsen gennemstraales W.s Virksomhed som Statistiker af Respekten for Tallenes egen Tale og dermed ogsaa af Frygten for ved en overdreven mekanisk Anvendelse af simplificerede Formler at fjerne sig fra Virkeligheden, en Frygt, der ogsaa kunde blive til Foragt for den statistiske Forskning (f. Eks. visse amerikanske Statistikere), der netop i saadanne Formler saa noget væsentligt. Sit statistiske Grundsyn begrundede og forsvarede han med Kampiver til det sidste, f. Eks. i Afhandlingerne »Scope and Method of Statistics« (Quart. Publ. of the American Statistical Association, 1916) og »On the Future of Statistics« (Journal of the Royal Statistical Society, 1918) og i sin Afskedsforelæsning paa Universitetet »Statistikens Fremtid« (Nationaløkonomisk Tidsskrift, LXII, 1924). Det præger ligeledes 3. Udgave af »Statistikens Teori« (1927, sammen med H. Cl. Nybølle).

W. blev sin Samtids og Eftertids statistiske Lærer, gav den Midler i Hænde til at afgøre, hvilke Konklusioner et Materiale kan bære, og dermed til at afholde sig fra falske Slutninger. Denne Opdragergerning udøvedes i første Række i de øvrige nordiske Lande og her i Danmark over for en hel Generation af Statistikere, Læger, Socialpolitikere og andre, der har Brug for at drage Slutninger af et fore-

liggende Erfaringsmateriale. Mest umiddelbart udøvedes den gennem 40 Aar over for statsvidenskabelige Studenter. Forelæsninger laa ikke for W., han manglede Sans for de Mellemlid, der er nødvendige, for at Tilhørerne kan følge med. Ogsaa den statistiske Universitetsundervisning reformerede W. imidlertid til Bunds ved Indførelsen af Laboratorieundervisningen (det statistiske Laboratorium oprettedes paa W.s Initiativ 1892), hvor hans indirekte Undervisningsmetode kom til sin Ret, og hvor Studenterne tillige modtog et uforglemmeligt Indtryk af W.s fordringsløse Færd, hans Hjertevarme og Omsorg for sine Studenter, en Omsorg, der tillige over for Offentligheden var en Kamp for deres Ret til at deltage i det Arbejde med Løsningen af samfundsmæssige Opgaver, der indtil da næsten udelukkende havde været betroet Jurister.

W. udnævntes 1883 til Docent i Statsvidenskab ved Universitetet. Det paalagdes ham udtrykkeligt at læse over statsvidenskabelig Encyklopædi og Statistikkens Teori, hvad han ogsaa straks gav sig i Lag med; først nogle Aar senere, omtrent samtidig med sin Udnævnelse til Professor 1886, begyndte han at læse over Nationaløkonomi. Det er den matematiske Træning og — navnlig — Interessen for de sociale Spørgsmaal, som bestemmer W.s Plads i Rækken af Nationaløkonomer i Danmark, hvilket igen vil sige, at han hos os indleder Reaktionen mod den klassiske Nationaløkonomi. Af hans nationaløkonomiske Produktion maa først nævnes hans ypperlige Bog »Indledning til Studiet af Nationaløkonomien« (1891), der i selvstændig Form indfører Grænseværdilærens Tanker i Danmark. I udvidet Skikkelse gaar Bogens Indhold senere over i hans »Nationaløkonomien i Hovedtræk« (1908; 2. Udg., 1912), der i en Aarrække var Udgangspunktet for Studenternes økonomiske Studium, ikke særlig lettilgængelig, men en glimrende Begynderbog for den tænksomme Student. Bogen indeholder en ikke ringe Del historisk Stof. Det samme var i øvrigt ogsaa Tilfældet med »Statistikens Teori«. Blandt W.s mange historiske Arbejder maa nævnes det betydningsfulde litteraturhistoriske Arbejde »Den ældre Nationaløkonomis Opfattelse af det sociale Spørgsmaal« (Universitetets Festskrift Nov. 1896), den i god Forstand populære Skildring af »Europas sociale og økonomiske Udvikling fra ca. 1500 til ca. 1800« (»Verdenskulturen«, 1908—09) og endelig »Contributions to the History of Statistics« (1932).

W.s øvrige nationaløkonomiske Virksomhed — litterært og praktisk — hører Socialpolitikken til og fortsattes med uformindsket Intensitet ogsaa efter hans Afgang fra Universitetet (1924), praktisk taget lige til hans Død. Hele sit Liv var han optaget af de sociale

Spørgsmaal, hvis Løsning skulde bøde paa den ulige Fordeling, Frikonkurrencen gav. Hans første Artikel i »Nationaløkonomisk Tidsskrift« (XVIII, 1881) havde til Formaal at faa indført Alderdomsforsørgelse, en af de sidste (LXX, 1932) handlede om det Arbejdsløshedsspørgsmaal, som han følte som en vældig Anklage mod alle ansvarlige Samfundsmedlemmer. Derimellem laa en lang Række Artikler og Afhandlinger om de forskellige Samfundsspørgsmaal. Han udøvede gennem hele denne Virksomhed og ved sin personlige Færd en stærk Paavirkning paa sine Studenter, gav dem — uden direkte Propaganda og uden at de maaske selv vidste det — social Forstaaelse. Han var ogsaa over for Offentligheden Arbejderklassens varme Talsmand og var det paa et Tidspunkt, da Forstaaelse af disse Spørgsmaal uden for Arbejdernes egen Kreds kun fandtes hos nogle faa. W.s Storhed, hans Realitetssans, viser sig bl. a. deri, at han i sine sidste Aar, da Arbejdsløshedsspørgsmaalet syntes at skulle blive uløseligt, og da Samfundsforholdene var saa forskellige fra Forholdene i hans Ungdom, erklærede sig parat til at antage nye Midler, f. Eks. et planøkonomisk Samfund (i Pjecen »Hvor glider vi hen«, 1933), blot Arbejdsløshedsspørgsmaalet kunde blive løst. Sin Virksomhed paa disse Omraader udøvede han ogsaa som Medlem af en lang Række offentlige Kommissioner, hvis Beregninger og Resultater han i adskillige Tilfælde havde afgørende Indflydelse paa. I denne Forbindelse, skønt liggende i et andet Plan, maa nævnes, at han i Aarene 1899—1900 i Anledning af det Røre, som den store Arbejdskonflikt 1899 vakte, sammen med nogle andre kristelig-sociale (Harald Ostenfeld, Hans Koch og H. O. Lange) udgav et Ugeblad »Vor Tid«, hvis Indhold til Gunst for Arbejderklassen han for en stor Del skrev.

W. fremhæver i sit sidste litterære Arbejde (»Bikubens Bidrag til Løsning af Samfundsopgaverne«, Sommeren 1936), at der i Menneskeslægtens Historie viser sig en stadig Skiften mellem individualistiske Perioder og Perioder, hvor Fællesskabet er fremherskende. En tilsvarende Dobbeltthed findes i W.s socialpolitiske Arbejde. Han vilde, at den sociale Lovgivning skulde suppleres med den enkeltes Selvhjælpsbestræbelser, hvortil Sparesag og Forsikring skulde tjene. For Sparesagen arbejdede W. som Direktør i Bikuben (1886—1936); det var navnlig dens Forsørgelsesafdelinger, som havde hans Interesse. Inden for Forsikringsvæsenet udførte han et mangeartet Arbejde, særlig med Hensyn til Brand- og Livsforsikring. Han fremhævede Forsikringsvæsenets sociale Sider, og han blev en af de væsentlige Drivkræfter i Arbejdet for at give dansk Forsikringsvæsen et rationelt Grundlag at bygge paa.

Som typiske Eksempler paa hans Virke kan nævnes hans Undersøgelse af Brandforsikringens Klasse- og Risikoinddeling (i Landbygningernes alm. Brandforsikring 1882 og noget senere i Kbh.s Brandforsikring), hans Arbejde i 90'erne inden for »Danmark« for »mindre gode Liv«, og hans Indsats som Medstifter og Leder af Begravelseskassernes Genforsikring. Men hans Forsikringsvirksomhed spænder over næsten alle Felter inden for Forsikringsvæsenet ved selvstændige Undersøgelser, Medlemsskab i en Række Kommissioner og Forsikringsselskabers Bestyrelser, som Direktør i Kbh.s Brandforsikring (1885—1935) og endelig som Medlem af Forsikringsraadet fra dets Oprettelse 1904 til 1932. Naar hertil lægges den Indflydelse, han som Lærer i teoretisk Statistik fik paa danske Forsikringsmænd igennem sin lange Universitetsgerning, forstaas det, at han — ogsaa i Udlandets Øjne — stod som dansk Forsikringsvæsens fornemste Navn. Fælles for Spare-sag og Forsikringsvæsen var Problemet om de værdifaste Penge-ansparinger, som han i sine sidste Aar arbejdede med.

Den Indflydelse, som W. fik paa sit Folk, er uadskillelig forbundet med hans Personligheds Styrke og Varme, med den mærkelige Paavirkning, den udøvede paa alle, som kom i Berøring med ham. Den Hyldest, som ved forskellige Lejligheder bragtes ham — hjemme fra og ude fra — var derfor lige saa meget baaret af Taknemmelighed og Ærbødighed over for Mennesket W. som af Beundring for Videnskabsmanden (se f. Eks. Fortalen til det Festskrift, som Elever overrakte ham paa hans 80-Aars Dag).

W. var Universitetets Rektor 1914—15. Han blev Dr. polit. h. c. ved Kbh.s Universitet 1902, Dr. jur. h. c. ved Kristiania Universitet 1911, fik A. S. Ørstedes Guldmedaille 1911, var Æresmedlem af Nationaløkonomisk Forening, den danske og den svenske Forsikringsforening og af talrige udenlandske Selskaber.

R. 1895. DM. 1907. K.² 1915. K.¹ 1928. F.M.G. 1930. S.K. 1935. — Maleri af Jul. Paulsen 1910 (Kbh.s Brandforsikring) og af Johs. Nielsen 1918 (Statistisk Laboratorium). Marmorbuste af Kai Nielsen 1924 (sst.). Maske paa Livsforsikringsselskabet Danmarks Bygning. Tegning af Otto Christensen. — Mindesten paa Graven 1938, rejst af Elever.

Jens Toftegaard.

1885 udgav W. en Pjece med Titlen »Fra Forargelse til Tro«. Titlen angiver den Vej, Forfatteren selv er gaaet. Nu vil han prøve at jævne Banen for andre. Ikke saaledes, at han vil docere. Det Skred, der er sket i hans aandelige Liv, kan og skal ikke forklæres. Det eneste, der kan siges, er egentlig dette, at nu var Timen

kommet, hvor Afgørelsen skulde træffes; han mener ikke at have grebet det, men han jager frem mod Maalet, efterdi han er greben. Fra »Studentertidens Forargelse« er han naaet til »Manddomstidens Tro«, og hvad her var sket, blev bestemmende for hele hans Liv og for al hans Færden. Det kendtes af ham selv som et Brud med Fortiden, og det var det. Men dog ikke saaledes, at der ingen Forbindelse er. Det er en af W.s Fagfæller, der har sagt: »Med de Egenskaber, der i Virkeligheden var givet W. i Vuggegave og blandt hvilke Rækkevidden af hans Realitetssans var saa dominerende, maa denne Udvikling snarere ses som en Vækst ud fra hans Ungdomstids Betingelser end som et Brud«. Han havde bestandig været en søgende, havde aldrig kunnet slaa sig til Ro i sin Viden, men famlede efter den Enhed og Samling, som maatte ligge bag ved alle Ting. I en Artikel i »Nationaløkonomisk Tidsskrift« (1881) gør han opmærksom paa, at Nationaløkonomien ikke er baseret paa faste og formelt logiske Slutninger alene; den berører de menneskelige Interesser dybt, og i enhver Teori kommer der da et Moment af den paagældende Forfatters Livsopfattelse. Og fra hans tidligste Ungdom havde det i hans videnskabelige Stræben ligget ham paa Sinde at »udnytte Iagttagelserne« i Tjeneste for Mennesker.

Det er da ogsaa værd at lægge Mærke til, at hvad man med Rette betegner som hans Omvendelse saa langt fra at svække hans videnskabelige Stræben snarest synes at øge den eller dog at give den et yderligere Tryk i Retning af det, som kan tjene Mennesker, og særlig dem, som har det trangt. Et Blik paa de Opgaver, han satte sig (se ovenfor) vil vise dette. Saavel i denne Henseende som angaaende det indre Menneske blev den Rejse til England, han paa dette Tidspunkt foretog, indflydelsesrig. Han talte altid med megen Glæde om denne Rejse, som bortset fra det rent videnskabelige Udbytte blev ham en stor aandelig Hjælp. Han traf i England ikke faa, der i saa Henseende kunde blive ham Vejledere. Fremfor alt John Malcolm Ludlow; han havde været ikke blot Ophavsmanden til den kristelig-sociale Bevægelse; han blev dens Fører i Kraft af sin sociale Viden og sin Forstaaelse af Underklassens Stilling. Denne særprægede Mand, der var af en næsten franciskansk Blidhed, kunde, naar Lejligheden kom, flamme af Indignation. Han hørte trods sin Tilbageholdenhed til dem, der fik Indflydelse paa Mænd. Han fik det paa W. En anden god Ven fandt denne i den danske Sømandspræst Otto Bertelsen. Han søgte om Søndagen til den lille Sømandskirke ude i Westindia Docks. Det blev en Tid med adskillig Uro og megen Grøde. Han taler i

nogle efterladte Optegnelser om, hvorledes han i Ensomhed for Guds Ansigt kendte hans Kraft, og dermed tabte Tankevanskelighederne deres Betydning. Efter at være vendt hjem fra Ulandet gik W. med frisk Energi ind i det mangfoldige Arbejde, der kaldte ad ham. Desto mærkeligere er det at se, i hvilken Grad han, der aldrig var fortravlet, fandt Tid og Lyst til at tage Del i kristeligt Arbejde af vidt forskellig Art.

Ved hans ovennævnte Skrift blev hans Navn kendt ikke mindst i de kristelige Lægmandskredse, som just da saa med Bekymring paa den kirkelige Udvikling særlig i Kbh. Han fik jævnlig Indbydelse til at tale i de smaa Kredse; han tog villig imod Opfordringen, og man hørte ham gerne. Men snart droges han ind paa en større Platform. Særlig ved Bethesdamøderne drøftedes Spørgsmaal som »Den kirkelige Fattigpleje«, »Hvorledes skal Kirken naa til de vantro Masser?« og endelig om Rejsning af nye Kirker i Kbh. Her blev W. en stadig benyttet Taler. Hans Ord havde ofte en mærkelig fængende Kraft. Han havde sine Meningers Mod. Hans Radikalisme vakte de ældres Forargelse. Men hans glødende Overbevisning lod sig ikke standse. Som Medlem af Bestyrelsen for Kbh.s Indre Mission (1886) var han i stadig Opposition, kaldte paa Nidkærheden, krævede øget Virksomhed. Det endte med, at han traadte ud af Bestyrelsen (1893). Samtidig lagde han et stort Arbejde ind for Søndagssagen, tog Del i Midnatsmissionen, senere ogsaa i Afholdssagen. Men da var han allerede for længst ført ind paa det Omraade, hvor han skulde gøre sin største Indsats. Just til Arbejde for Kbh.s Kirkesag havde han faaet en særlig Forberedelse ved sit Englandsophold. Der havde han lært, hvad det kristelige Lægmandsarbejde kunde betyde. Der havde han hørt om frivillige Indsamlinger for at rejse Kirker i Londons Forstæder, om Ærkebiskop Taits »Kirkefond« og meget andet. Den Stagnation i det kirkelige Liv og Ordning, der her hjemme var saa aabenbar, syntes i de ledende Kredse knap at blive bemærket, endsige afhjulpen. Saa var Tiden der da, hvor Menigheden selv maatte træde til, og naar ikke Præsterne syntes at forstaa det, da maatte Lægfolket gribe ind. I Lægmandsudvalget (1890) var W. fra første Færd den ledende. Han blev ved at være det som Formand for Kirkefondet. Han var altid rede til Fremstød, ogsaa til at gaa nye Veje (f. Eks. da man byggede »Jernkirker«). Størst var han maaske i de Tider, hvor det blæste op til Storm, og det gjorde det jævnlige — naar Kirkestyrelsen ikke vilde skaffe de nye Kirker og dermed give Menighederne Rum, naar Præsterne lagde Hindringer i Vejen, naar Stat og Kommune svigtede — da stod W. altid

urokkelig. Denne fredelige Mand som han i Virkeligheden var, syntes nu at elske Kampen. Og hans Folk samledes trygt om ham. Ved sin uforbeholdne Tale, hvor han kort, men klart sagde alt det, som syntes ham saa selvfølgeligt, viste han sig at være en ypperlig Forhandler. Gang efter Gang trak han Sagen i Land. Hvis ikke, kunde han vente. Han var vis paa, at han i denne Sag stod under Tvang og Ledelse ovenfra, fra Gud. Derfor var der over ham i dette Arbejde — ikke mindst naar det gik haardest paa — en Glæde, som gav Styrke, vakte Tillid og rejste Modet hos mange. Ingen saa vel klarere end W. det skrøbelige ved Kirkesagens Realisation. Men for ham blev det ikke Anledning til Jammerklager og ej heller til at rette Bebrejdelser mod de andre. Viste det sig, at der var bygget med Hø og Straa, saa gjaldt det at begynde paa ny og med bedre Materiale. Men den kristne Kirke skal staa igennem alle Tider, og os bør det at bygge med paa Muren, mens det er Tid.

Naar Statistikerens og Nationaløkonomen W. bevidst krævede af sit Arbejde, at det skulde øve en tjenende og hjælpende Gerning for Mennesker, saa stemte Privatmanden W. ganske overens hermed. Hvor der var Lejlighed til at hjælpe, greb han den med Glæde. Han havde en vidt aaben Haand over for dem i de smaa Kaar, ogsaa over for de kirkelige Virksomheder, som var ham kære. Trængende, lidende, anfægtede — unge Studenter og gamle Koner — søgte hans Stue. Han syntes paa en ubegribelig Maade at faa Tid til dem alle.

Naturligvis var W. paa sine gamle Dage ikke helt, som han havde været i de unge Aar, men væsentlig set var han den samme. Han kæmpede stadig under Korsets Tegn. Og endnu kunde der over hans Væsen og hans Tale være det elektriserende, skønt Ordene altid var meget enkle. En af dem, som var til Stede ved Kirkefondets Møde 1936 paa Nyborg Strand, skrev bagefter: »Jeg tænker ikke mindst paa hans Afsked paa Nyborg Strand. Vi som var med glemmer det aldrig, saa længe vi har vor Hukommelse i Behold. Vi saa ham mærket af Sygdom, med Besvær komme op paa Talerstolen, og da han havde staaet der et Øjeblik, hvad mødte der os saa? En ung Mands Begejstring, en moden Mands Kraft, en gammel Mands Erfaring, alt taget i et langt Livs Tjeneste, smeltet sammen til et stort Halleluja til Gud. Det var Skatten i Lerkarret. Skal jeg tænke paa, hvad jeg har set af Illustration til Ordene hos Paulus om Guds Kraft fuldkommet i Magtesløshed, saa er det W. den Dag — og højere naar et Menneske ikke her i Livet«.

Bibliografi i Nationaløk. Tidsskr., LXXV, 1936—07, S. 246—61. — Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1902, S. 96 f. Minder og Indtryk fra min Studentertid i Studenterhjemmets Julebog, IX, 1909. Minder fra Studenterdagene, 1924, S. 119—39. Harald Westergaard: Erindringer og Betragtninger 1885—1935. Tilegnet Kjøbenhavns Brandforsikring, 1935. — Det gjensidige Forsikringsselskab »Danmark« Livsforsikrings-Afdeling, 1897. M. Rubin: Nogle Erindringer, 1914, S. 150 ff. N. Nielsen: Matematiken i Danmark 1801—1908, 1910. Københavns Kirkesag 1890—1915, 1915. Julius Steen og Henrik Hoffmeyer: Kirkelig Forening for Indre Mission i København 1865—1915, 1915. Den alm. Brandforsikring for Landbygninger 1792—1917, 1917. P. Grønvold i Festskrift til Socialøkonomisk Samfund, 1925, S. 49 f. J. Toftegaard og F. Zeuthen i Nationaløkonomisk Tidsskrift, LXI, 1923, S. 90—113. A. Horwitz i Ill. Tid. 22. April s. A. Chr. Thorsen i Assurandøren, XXXVIII, 1933. Carl Iversen i Børsen 19. April s. A. Jørgen Pedersen i Berl. Tid. 18. April s. A. Adolph Jensen sst. 14. Dec. 1936. H. Cl. Nybølle, Axel Nielsen og J. Toftegaard i Nationaløkonomisk Tidsskrift, LXXIV, s. A., S. 385—98. H. Cl. Nybølle i Nordisk tidsskrift, Ny ser., XIII, 1937, S. 169—84, og i Univ. Progr. Nov. s. A., S. 137—43. Even Marstrand i Højskolebladet, LXII, s. A., S. 24 ff. P. Helweg-Larsen i Dansk Kirkeliv, s. A., S. 122—32, og i Københavns Kirkesag, 1937, S. 203. Leo Harmaja i Kanssaltaloudellinen Aikakauskirja, 1937. Journal of the Royal Statistical Society, 1937.

Hans Koch.

Westergaard, Harald Malcolm, f. 1888, Ingeniør. F. 9. Okt. 1888 i Kbh. (Jac). Forældre: Professor Harald W. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 15. Sept. 1925 i Urbana, Illinois med Rachel Harriet Talbot, f. 6. April 1896 i Champaign, Illinois, D. af Professor ved University of Illinois Arthur Newell T. (f. 1857) og Virginia Mann Hammet (d. 1919).

W. blev Student 1906 fra Østersøgades Skole, cand. phil. n. A. og 1911 cand. polyt. som Bygningsingeniør. Efter en kortere Tid at have arbejdet ved Hærens Bygningstjeneste kom han 1912 til Christiani & Nielsen, hvor han arbejdede dels ved Kbh.-, dels ved Hamburg-Afdelingen. 1912 var han tillige paa et Studieophold i Göttingen for at studere Matematik. 1913 rejste han til London, hvor han efter en kort Ansættelse ved Firmaet Coignet Ltd. blev Ingeniør ved British Reinforced Concrete Co., London. 1914—15 blev han Fellow of The American Scandinavian Foundation med Studieophold ved University of Illinois. W., der i sin Studietid havde følt sig stærkt tiltrukket af A. S. Ostfeld (s. d.) og havde dennes Fag, Bygningsstatik, som Speciale, fandt her en rig Arbejdsmark. 1916 blev han Doctor of Philosophy in Engineering ved Universitetet i Illinois. 1916 var han Instructor of Theoretical and Applied Mechanics her, 1919 blev han Associate, 1921 Assistant Professor og 1924 Associate Professor. 1921 blev han Dr. ing. ved den tekniske Højskole i München paa en 1914 ind-

leveret Afhandling, »Anwendung der Statik auf die Ausgleichsrechnung«, der udkom 1925. Jævnstid med sin Undervisning har W. udført forskellige Arbejder i Praksis. 1925 blev han knyttet til U. S. Bureau of Public Roads, og 1927 blev han Professor of Theoretical and Applied Mechanics ved Universitetet i Illinois. 1929 blev han Dr. techn. h. c. ved Polyteknisk Lærestanstalt, særlig for sine elasticitets-teoretiske Arbejder; s. A. blev han Senior Mathematician ved U. S. Bureau of Reclamation, Denver, Colorado. 1929—30 opholdt han sig med Orlov her for at gøre Forstudier til Bygningen af den 225 m høje Boulder Dæmning over Colorado-floden og var senere Consulting Engineer for Bureau of Reclamation. 1935 blev han Consulting Structural Engineer for U. S. Navy Department og blev n. A. ansat i Civil Engineer Corps, U. S. Naval Reserve, hvor han 1940 blev Commander. 1936 blev W. Professor of Civil Engineering og 1937 Dean of the Graduate School of Engineering ved Harvard University, Cambridge, Massachusetts. — W., der har udfoldet en meget værdifuld litterær Virksomhed i faglige Tidsskrifter, fik 1922 Wason Medaillen fra American Concrete Institute, Croes Medaillen 1935 fra American Society of Civil Engineers og blev 1937 Fellow of the American Academy of Arts and Science.

P. M. Frandsen: Bygningsstatiken i Danmark, i Polyteknisk Tidsskrift, X, 1929, S. 227—31. Beretning om Polyteknisk Lærestalts 100 Aars Fest, i Ingeniørvidenskabelige Skrifter, B. Nr. 2, 1930, S. 133.

Pool Vinding.

Westergaard, Charlotte Louise, 1826—80, Skolebestyrerinde. F. 27. Febr. 1826 i Aalborg, d. 6. April 1880 i Kbh. (Frue), begr. paa Frbg. Forældre: Distriktskirurg Jens Anton W. (1791—1829) og Johanne Vilhelmine Bentzen (1799—1856). Ugift.

Efter Faderens Død kom W. til Kbh., gik i et godt Institut og var 1842—49 Lærerinde. 1850 tog hun Institutbestyrerindeeksamen, underviste derpaa i Privatskoler i Kbh. og overtog 1858 efter Fru M. Gøtzsche en højere Pigeskole, som hun bestyrede til sin Død og skaffede et meget anset Navn. Hun forstod at lade Undervisningen følge med Tiden og optog saaledes 1862 Gymnastik som Fag. Med denne Skole forenede hun 1860 en Uddannelsesanstalt for unge Damer, der ønskede videregaaende Almenuddannelse eller Forberedelse til at blive Privatlærerinder. Hendes Hovedfag var Engelsk, i hvilket hun udgav en Række Lærebøger, men hun besad flersidig Dannelse og en ualmindelig Fremstillingsevne, hvorfor hun opnaaede Accessit for Besvarelsen af Universitetets æstetiske Prøvgave 1852 (»Den franske Tragedies national-poetiske Character,

og Grunden til den ringeagtende Bedømmelse, som den til en Tid har været underkastet», udgivet 1853). For Oprettelsen af Kvindelig Læseforening var hun meget virksom; hun var Medlem af dens første Bestyrelse 1872—73 og dens Formand 1879—80.

Joakim Larsen (Aagot Lading).*

Westergaard, Mette (Meta) Johanne, f. 1866, Væverske. F. 25. Maj 1866 i Fredericia. Forældre: Grosserer Carl Vilhelm W. (1841—86) og Marie Kristiane Frederikke Friis (1845—69). Ugift.

M. W. modtog sin første Undervisning i Vævning hos Frøknerne Borg, men gik hurtigt over til selvstændigt Arbejde og opnaaede Resultater, der vakte Interesse hos Maleren Møhl-Hansen, hvorefter der kom et varigt Samarbejde i Stand, idet Kunstneren gennem en Aarrække tegnede Mønster til hendes Vævninger. M. W. var stærkt museumsinteresseret, og allerede fra de første Aar gik hun jævnligt i Dansk Folkemuseum for at se paa de gamle Stoffer. Paa Dansk Husflidsselskabs Kursus i Askov tog hun Undervisning specielt for at blive kendt med Vævning af Hør, og hos Dagmar Olrik lærte hun Teknikken til fransk Gobelin. 1904 begyndte hun en Væveskole paa Svanemosegaardsvej, 1906 flyttet til Store Kongensgade, og her modtog hun gennem Aarene en Mængde danske Elever; ogsaa mange Udlændinge søgte hertil. Hun var stadig selv lærelysten og initiativrig og søgte Fornyelse og Dygtiggørelse ved Rejser og Studier i det fremmede. Hendes første Rejse gik til Norge, hvor hun saa paa Billedvævning; senere var hun i Wien, og saavel Staten som forskellige Fonds tildelte hende Rejselegater. Efter Hjemkomsten begyndte hun at udstille sammen med Møhl-Hansen, saaledes hos Winkel & Magnussen, i Kunstindustrimuseet, Skønvirke o. fl. St. I Billedvævningen indførte M. W. en teknisk Finesse, der bestod i Anvendelsen af en speciel Bundtraad, som overflødiggjorde S sammenslyngningen af Mønstertraadene i Farvegrænserne. Imidlertid kom Perlegarnet i Yndest, og en Tid lang blev dette Materiale stærkt efterspurgt saavel af private som af Møbelsnedkere og Arkitekter. Det var dog et ædlere Stof, nemlig Silken, som blev M. W.s store Kærlighed, men der var her forskellige Vanskeligheder at overvinde, før hun naaede frem. Fra Schlesien fik hun gennem Bekendtskab en Sending Garn til de første Forsøg, men de blev ikke fyldestgørende, og fast besluttet paa at aftvinge Sagen det helt rigtige Resultat drog M. W. til Schweiz for at studere Faget grundigt der. Til sin store Forbavselse fandt hun, at de berømte Silkevævninger i stor Ud-

strækning blev fremstillet i Omegnen af Zürich i fattige Hjem, hvor Husmandskonerne ofte passede baade Børn og Væv i samme Stue. Imidlertid var Udbyttet fortrinligt, og efter Hjemkomsten florerede de skønneste Stoffer paa Vævene i Store Kongensgade, og det var tydeligt, at M. W. nu havde fundet sit virkelige Felt. Farvespillet og den Lethed og Elegance, som kendetegner Silken, var i Kontakt med det livfulde og glitrende i hendes Temperament. Ideerne groede rigt, og hun søgte ogsaa Inspiration i Folkedragtens brogede Tørklæder og sribede Stoffer, som gengivet i det gode Materiale var som skabt for Tidens Smag. Hun havde Medgang, Bestillingerne indløb i stigende Tempo, og Arbejdet i Skole og Vævestue vekslede med Studierejser og Udstillinger baade hjemme og i Udlandet. M. W. var paa ny i Norge for at lære den specielt norske Billedvævning, og paa en Rejse til Jugoslavien 1927 studerede hun knyttede Tæpper og fik tillige Lejlighed til at gøre sig bekendt med den frodige og livskraftige Folkekunst, som trivedes der. I tyske Museer kom hun jævnlige. En Udstilling paa Kunstgewerbemuseet i Berlin efterfulgtes af en hel Udstillingsrække gennem mindre tyske Byer. 1914 fremhævedes hendes Arbejder paa Den Baltiske Udstilling som særlig fremragende. Diplôme d'honneur vandt hun baade i San Francisco 1915 og i Paris 1929; i Barcelona fik hun Grand Prix 1925. Her hjemme gav hendes Initiativ sig Udslag gennem Oprettelsen af Foreningen Dansk Kunst og Husflid, og af større Opgaver fra de senere Aar kan nævnes Montering af fire Skibe for Ø. K. 1932. Mange store Museer, f. Eks. i Berlin, Oslo og Kbh., har købt Arbejder af M. W. til deres Samlinger.

Margrethe Hald.

Westergaard, Niels Ludvig, 1815—78, Orientalist. F. 27. Okt. 1815 i Kbh. (Trin.), d. 9. Sept. 1878 sst. (Frue), begr. sst. (Ass.). Forældre: Tømmermester Niels Nielsen W. (1772—1835) og Sophie Magdalene Nyeberg (1785—1850). Gift 23. Maj 1845 i Ølstykke med Christiane Frederikke Orpheline Octava Ryge, f. 24. Dec. 1819 i Kbh. (Slotsk.), d. 1. April 1856 sst. (Frue), D. af Dr. med., Skuespiller J. C. R. (s. d.) og 1. Hustru.

W. blev dimitteret til Universitetet 1833 fra Borgerdydskolen i Kbh. Han tog straks fat paa sproglige Studier, hvortil han medbragte rige Forudsætninger, deriblandt en allerede i Skoletiden vakt Beundring og Pietet over for Rask og hans Granskning, der fulgte ham hele Livet igennem og i særlig Grad har sat sit Mærke i hans Virksomhed. Han delte sig først mellem nordiske og indiske Studier, men begrænsede sig efterhaanden til disse sidste. Efter at

være naaet saa vidt i Studiet af Sanskrit, som han kunde her hjemme under Vejledning af daværende Professor i de orientalske Sprog C. Th. Johannsen, begav han sig i April 1838 til Bonn for der at studere videre navnlig under den norskfødte Professor Chr. Lassen. Her opholdt han sig otte Maaneder under ivrige Studier, ikke blot af Sanskrit, men ogsaa af Avestisk og Nypersisk, og i vækkende Samliv med jævnaldrende Studiefæller, blandt hvilke han navnlig vedblev at staa i Venskabsforhold til Otto Böhtlingk. I de sidste Dage af 1838 begav han sig fra Bonn til Paris og derfra i Febr. 1839 til England, hvor han i London og Oxford ivrigt sysselsatte sig med at gennemse og afskrive indiske Haandskrifter. I Sept. 1839 vendte han over Bonn tilbage til Kbh.

Den første Frugt af disse W.s Ungdomsstudier var det vigtige Hovedværk »Radices linguæ Sanscritæ« (1841), en kritisk Bearbejdelse af de gamle indiske Grammatikers Fortegnelser over Verbalrødderne i Sanskrit, med Oversættelser paa Latin og udførlige Litteraturcitater efter trykte og utrykte Kilder. Dette Værk var i lang Tid, i Virkeligheden indtil Böhtlingk-Roths store Ordbog forelaa afsluttet 1875, et uundværligt Hjælpemiddel for Studiet af Sanskrit. Fra samme Tid maa nævnes en lille sprogsammenlignende Afhandling »On the Connexion between Sanscrit and Icelandic« (i Oldskriftselskabets »Mémoires«, 1840—44, S. 41—74), der fremtræder som et Supplement til Rasks Prisskrift »Om det gamle nordiske Sprogs Oprindelse« (1818).

Imidlertid stod W.s Hu til selv at kunne besøge Iran og Indien, særlig for derigennem at blive bedre i Stand til at udnytte de Haandskriftskatte, navnlig paa Avestisk og Pāli, som Rask havde skænket sit Fædreland. Det lykkedes ham til en saadan Rejse at opnaa offentlig Understøttelse, der fornyedes i de følgende Aar, saa længe Rejsen varede. 20. Maj 1841 forlod han Kbh., og efter undervejs at have opholdt sig noget i Bonn og i London afsejlede han 23. Juli fra Portsmouth Syd om det gode Haabs Forbjerg til Bombay, hvor han ankom 15. Nov. Fra Dec. 1841 til Juli 1842 berejste han det meste af Præsidentskabet Bombay for at undersøge de derværende Oldtidslevninger, navnlig en Række store og vigtige Indskrifter, som findes der. Til Tydningen af de berømte Açoka-Indskrifter har W. ydet Bidrag gennem Tilvejebringelse af bedre Afskrifter. For øvrigt opholdt han sig i selve Bombay, sysselsat med Studiet af Parserreligionens traditionelle Sprog, Avestisk og Pehlevi, hvortil denne By, der efter Islams Indførelse i Persien er Hovedtilholdssted for Parserne (Tilhængerne af Zarathustras Religion), maatte frembyde den gunstigste Lejlighed. En paa-

tænkt Fortsættelse af Rejsen til Ceylon og Bagindien for nærmere at studere Buddhismen saa han sig nødt til at opgive paa Grund af de overordentlig store Bekostninger, der vilde være forbundet dermed, hvorimod han bestemte sig til at rejse gennem Iran for der at fortsætte sine Studier vedrørende den persiske Oldtids Historie og Religion.

6. Jan. 1843 afsejlede han i en lille Skude fra Bombay og kom 20. Febr., efter halvsyvende Uges Sejlads, til Abushehr (Bushir) i Iran. Herfra begav han sig til Shiraz, og med denne By som foreløbigt Centrum foretog han forskellige Rejser omkring i Iran, til Dels til Steder, hvor faa eller ingen Europæere havde været før ham. Han besøgte tre Gange Ruinerne af Persepolis og Egnen deromkring og undersøgte de derværende Fortidslevninger, navnlig de achæmenidiske Kongers Indskrifter med Kileskrift. Foruden at han tog paalideligere Afskrifter af de allerede tidligere kendte, lykkedes det ham ogsaa at opdage og afskrive flere nye, deriblandt navnlig de vigtige Indskrifter ved Darius' Grav, Naksh-i-Rustam, som Stedet nu kaldes. Disse er anbragt højt oppe paa en lodret Klippe, saaledes at W. kun kunde aflæse dem ved Hjælp af en Kikkert og i en bestemt stærk Solbelysning. Ved Ophold i Byerne Yezd og Kerman, der er Tilholdssteder for Tilhængere af Zarathustras Religion (»Gebrer«) skaffede han sig interessante Indblik i disse Folks nu for øvrigt ret hensygnende religiøse Liv (et Brev herom fra W. er trykt i *Journal of the R. Asiatic Society* VIII, 1846, S. 349 ff.).

Disse Rejser og navnlig hans sidste Ophold ved Naksh-i-Rustam i voldsom Hede i Begyndelsen af Juli Maaned paadrog ham imidlertid gentagne Feberanfald, som han vel fik saa vidt Bugt med, at han kunde fortsætte Rejsen til Isfahan, men her vendte Feberen tilbage, og der udviklede sig en Underlivsbetændelse og en Sygdom i Leveren, som bragte ham Døden nær. Han kom sig dog, takket være den omhyggelige Pleje, han nød, først i den katolske Biskop, Italieneren Padre Giovannis Hus, senere hos den armeniske Ærkebiskop. I Sept. kunde han rejse videre til Teheran og derfra over Moskva og St. Petersborg, hvor han atter blev farlig syg, Berlin og Bonn, til Kbh., medbringende Pehlevi-Haandskrifter, hvoraf flere er sjældne og overordentlig værdifulde (K 35 og K 43, faksimilerede i »*Codices Avestici et Pahlavici Bibliothecae Universitatis Hafniensis*«, vol. III—VI, 1934—36). De findes nu, ligesom de tidligere af Rask hjembragte Avesta- og Pehlevi-haandskrifter, i Kbh.s Universitetsbibliotek I, hvor ogsaa W.s Rejsedagbog opbevares.

Efter sin Hjemkomst i Maj 1844 blev W. s. A. udnævnt til Lektor ved Universitetet og 1845 til ekstraord. Professor i indisk-orientalsk Filologi. 1850 blev han ord. Professor. Hans Lærer-virkksomhed maatte efter Sagens Natur væsentlig bestaa i Undervisning i Sanskrit, der som Regel gaves i hans Hjem. Med dette Sprog var han i sjælden Grad fortrolig. I Avestisk underviste han af og til, naar Tilhørere meldte sig. Ogsaa alt, hvad der ellers vedrørte Universitetet, tog han sig af med stor Iver og Interesse, navnlig efter at han 1854 var blevet Medlem af Konsistorium. 1867—68 var han Universitetets Rektor.

Af det Udbytte, W. havde hjembragt fra Rejsen, var det ham først om at gøre at bearbejde de tagne Afskrifter af de achæmenidiske Indskrifter. De allerfleste af disse Indskrifter og alle de, der kendtes paa W.s Tid, er affattet i tre forskellige Slags Kileskrift, hvoraf man naturligt — og rigtigt — sluttede, at det drejede sig om tre forskellige Sprog. Tydningen af den Skriftart, som altid staaer først, den oldpersiske, var paa den Tid saa langt fremskreden, at man kunde benytte de her opnaaede Resultater til Forsøg paa at dechiffere de to andre, idet man med Rette formodede, at man havde at gøre med Oversættelser af den oldpersiske Tekst. Udgangspunktet var de mange deri forekommende Person- og Folkenavne. Vi ved nu, at den anden Skriftart er elamitisk og den tredie babylonisk. Studiet af begge disse Skriftarter og de i dem udtrykte Sprog, af hvilke det elamitiske ikke med Sikkerhed lader sig henhøre til nogen anden kendt Sprogklasse, var imidlertid dengang i sin allerførste Begyndelse. W. overlod straks paa Hjemrejsen sine Afskrifter vedrørende den første Art til sin gamle Lærer Chr. Lassen i Bonn, der allerede tidligere havde givet vigtige Bidrag til Tydningen deraf. Paa Grundlag af disse Afskrifter offentliggjorde Lassen 1845 den i Dechiffringens Historie vigtige Afhandling »Die Altpersischen Keilinschriften nach Hrn. N. L. Westergaards Mittheilungen« (Zeitschr. für die Kunde des Morgenlandes, VI).

Derimod tog W. selv fat paa Tydningen af den anden Skriftart, som han først betegnede som »medisk«. Da man imidlertid vidste, at Oldtidens Persisk og Medisk var to nært beslægtede iranske (altsaa indoeuropæiske) Sprog, og den anden Skriftart allerede for W. afslørede et Sprog, der ikke var indoeuropæisk og heller ikke semitisk, henhørte han dette til, hvad man dengang betegnede som den »turanske« Sprogæt, og kaldte det »sakisk« eller »skythisk«. Nu kender vi for øvrigt gennem Tekstfund fra vort Aarhundrede det virkelige sakiske Sprog, som har vist sig at være iransk. W. offentliggjorde sine Resultater dels paa Tysk: »Zur Entzifferung der

Achämenidischen Keilschrift zweiter Gattung« (trykt samme Sted som Lassens ovennævnte Afhandling), dels paa Engelsk: »On the Deciphering of the Second Achæmenian or Median Species of Arrowheaded Writing« (i Oldskriftselskabets »Mémoires« 1840—44, S. 271—439), og lagde hermed det første Grundlag for Tydningen af denne Kileskriftart. Efter at W.s Ven Englænderen E. Norris i et 1853 udkommet Arbejde paa Grundlag af et mange Gange større Materiale havde ført Undersøgelsen et stort Skridt videre, vendte W. endnu en Gang tilbage til dette Emne, idet han 1854 i Vidensk. Selskabs Skrifter offentliggjorde sin Afhandling »Om den anden eller den sakiske Art af Akhæmenidernes Kileskrift«. Navnlig denne sidste Afhandling, som, da den blot foreligger paa Dansk, desværre er forblevet upaaagtet af senere Forskere i Udlandet, vidner om W.s store Skarpsindighed og stringente Metode. Til Undersøgelsen af den »sakiske« Kileskrift skulde slutte sig en Afhandling om selve Sproget, som W. bebudede i en Efterskrift, men som aldrig fremkom. Blandt andre Arbejder fra hans Haand vedrørende Kileindskrifterne kan endvidere nævnes nogle til sidstnævnte Afhandling benyttede Bemærkninger om det historiske Indhold af de her behandlede Indskrifter samt om dettes Forhold til Herodots Beretning (refereret i Videnskabernes Selskabs Oversigt 1854).

Bearbejdelsen af de øvrige Sider af Rejseudbyttet maatte foreløbig træde noget i Baggrunden for andre Opgaver. Efter at W. var blevet ansat ved Universitetet, var det ham af Vigtighed at tilvejebringe Hjælpemidler for Studiet af Sanskrit. Han udarbejdede da en »Sanskrit Læsebog« med udførlig Ordfortegnelse, bemærkelsesværdig bl. a. derved, at den indeholder et berømt lille Kunstdigt »Ghaṭakarpara«, ledsaget af en »indfødt« Kommentar. W. bemærker selv i Fortalen derom, at han har valgt dette Stykke »netop for den medfølgende Kommentars Skyld«, et lille Træk, der i høj Grad vidner om W.s Blik for det pædagogisk rigtige. Dertil slutter sig en »Kortfattet Sanskrit Formlære«, der, skønt han betegner den som kortfattet, i Virkeligheden er overordentlig righoldig og nøje følger den gamle indiske Grammatiker Pāṇinis indgaaende Regler. Begge udkom 1846. S. A. udkom »Codices Indici bibliothecæ regiæ Havniensis enumerati et descripti, cum indice codicum Indicorum et Iranicorum Bibliothecæ Universitatis Havn.«, et meget vigtigt Arbejde, hvis endelige Redaktion skyldes W., medens de vidtløftige Forarbejder dertil var udført dels af ham, dels af den tyske lærde Fr. Spiegel.

Han kunde nu paa ny vende sig til Udforskningen af de gammel-

iranske Sprog. 1851 udsendte han en litograferet Faksimile-Udgave af det for Zarathustrismens Verdensbillede vigtige Pehleviskrift Bundehesh (Bundahishn) efter det i Universitetsbiblioteket opbevarede meget gamle Haandskrift K 20, som siden er blevet faksimileret i sin Helhed i »Codices Avestici et Pahlavici Bibliothecae Universitatis Hafniensis«, Vol. I, 1931. I Slutningen af W.s Udgave findes Reproduktion af Sasanidekongen Shapur I.s Klippeindskrift i Hadjiabad, en af de bedst bevarede Pehlevi-Indskrifter, efter hans egen Afskrift.

W.s Hovedopgave var imidlertid at levere en fuldstændig Udgave af Avesta med alle de til Forstaaelse af Parseernes hellige Skrift nødvendige Hjælpemidler. Efter at have gennemarbejdet det paa vort Universitetsbibliotek værende fortrinlige Haandskriftmateriale og paa en Rejse til London, Oxford og Paris 1850 at have konfereret de der opbevarede Avesta-Haandskrifter leverede han 1852—54 sin kritiske Udgave af Avestas Tekst: »Zendavesta or the Religious Books of the Zoroastrians, edited and translated, with a Dictionary, Grammar &c. Vol. I. The Zend Texts«. Værket er trykt her i det Berlingske Bogtrykkeri, og Typerne dertil er skaaet under W.s Ledelse efter de i de ældste Haandskrifter brugte Bogstavformer. Behandlingen af Teksten med den ledsagende fyldige Samling af Varianter er mønsterværdig og vidner om W.s filologiske Nøjagtighed og indtrængende Forstaaelse af den vanskelige og i Tidens Løb paa mange Maader forvanskede Sprogform. Det er et ikke blot for sin Tid fremragende Værk, W. her har skabt. Det er end ikke blevet overflødiggjort ved K. F. Geldners senere paa Grundlag af et større Haandskriftmateriale besørgede Avesta-Udgave (I—III, 1886—95); for enkelte mindre Tekststykkers Vedkommende, som Geldner ikke har medtaget, er vi endnu henvist til W.s Udgave. Denne Editio princeps prises af Geldner i hans Prolegomena som et beundringsværdigt Arbejde, W.s Tekst som mønstergyldig. Til denne Udgave slutter sig et Par Afhandlinger, begge offentliggjorte i Vidensk. Selskabs Oversigt 1852: »Bemærkninger om Zendavestas Alder og Hjemstavn« og »Bidrag til den oldiranske Mythologie«.

Af Udgaven af Avesta kom der desværre aldrig mere end det ovenfor nævnte 1. Bind; ingen af de andre i Hovedtitelen bebudede Partier saa nogen Sinde Lyset, skønt W. gennem en Aarrækkes Arbejde havde samlet et omfattende Materiale dertil, navnlig vistnok til Avesta-Ordbogen. Men Fortalen til Tekst-udgaven indeholder en god Del Iagttagelser, som endnu har bevaret deres Værdi. Bl. a. har W. i en beskeden Fodnote som den første gjort opmærksom paa, at de semitiske Ord i Pehlevi-Sproget

var Ideogrammer, i Stedet for hvilke man paa den Tid, da Sproget var levende, læste de tilsvarende iranske Ord, en Opfattelse, som kun langsomt trængte igennem og et halvt Aarhundrede senere fik sin afgørende Bekræftelse ved Fundet af manikæiske Pehlevi-Tekster uden Ideogrammer. Om W. efterhaanden har mærket, at Planen var uoverkommelig stort anlagt, om han har set, at det ikke var muligt i grammatisk og leksikalsk Henseende at naa den Grad af Sikkerhed, som han selv vilde kræve, om samtidige Arbejder i samme Retning af tyske lærde har berøvet ham Lysten til at fortsætte sit, eller hvad overhovedet Grunden har været, kan nu ikke oplyses. Noget medvirkende har sikkert ogsaa private Forhold været, deriblandt ikke mindst den store Sorg, der ramte ham, da hans elskelige og højt begavede Hustru døde. Dette var et haardt Slag for ham, og med rørende Æmhed ofrede han sig for sit Hjem og sine fire Børn.

Hans senere, ikke meget omfattende, men altid lødige Produktion gik væsentlig i anden Retning end tidligere og drejede sig navnlig om Indiens ældre Historie. Saaledes hans to Universitetsprogrammer: »Om de ældste Tidsrum i den indiske Historie med Hensyn til Literaturen« (Nov. 1860) og »Bidrag til de indiske Lande Málavas og Kanyakubjas Historie« (April 1868); endvidere »Om Budhas Dødsaar og nogle andre Tidspunkter i Indiens ældre Historie« (i Vidensk. Selskabs Oversigt 1860). Af disse Arbejder foreligger det første og det sidste i tysk Oversættelse ved Stenzler (1862) og har altsaa været kendt — og paaskønnet — uden for Danmarks Grænser. Derimod har den store og værdifulde og om et imponerende Overblik paa indisk epigrafisk-numismatisk Omraade vidnende Afhandling »Om de indiske Kejsershuse fra det fjerde til det tiende Aarhundrede og nogle ældre Fyrsteslægter efter samtidige Aktstykker« (i Vid. Selsk. Skrifter, 5. Rk., Hist. og philos. Afd., III, 1869), som kun foreligger paa Dansk, ikke faaet den Indflydelse, den fortjente. Særlig for dette sidstnævnte Emnes Vedkommende ligger der utvivlsomt en Tilknytning til hans Ungdoms Studier i Indien i den Omstændighed, at Kilderne væsentlig er at søge i gamle Indskrifter. Karakteristisk for W.s senere Produktion er det, at han efterhaanden intet selv vilde offentliggøre uden paa Dansk. Dette var et Udslag af hans brændende Fædrelandskærlighed, der ogsaa ytrede sig i, at han delvis allerede efter Trearskrigen og endnu mere efter Begivenhederne 1864, der gik ham meget nær til Hjerte, mere og mere trak sig tilbage fra tidligere Venner og Kolleger i Udlandet, navnlig i Tyskland.

Ogsaa uden for sit egentlige Fag virkede W. paa mange Maader. Han deltog saaledes i Stiftelsen af det nordiske Litteratursamfund,

hvis Formand han derefter bestandig var, og til det første Skrift, som dette udgav 1847, Hrafnkel Freysgodes Saga, besørget af K. Gíslason, leverede W. en dansk Oversættelse. Fra 1856 var han en af Eforene for den Arnamagnæanske Stiftelse. 1853 blev han valgt ind i Bestyrelsen for den danske historiske Forening og redigerede derefter som dennes Sekretær »Historisk Tidsskrift« indtil 1865. Af Videnskabernes Selskab blev han Medlem 1847 og var derefter fra 1850 et virksomt Medlem af dets Ordbogskommission, ligesom han i en Række af Aar var Formand for dets Kassekommission. Ogsaa i det politiske Liv deltog han en kort Tid, idet han 1848 blev Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling (som Repræsentant for Holbæk Amts 1. Valgkreds) og valgtes til en af dens Sekretærer. Denne Virksomhed, som kun lidet stemmede med hans Natur, opgav han dog straks derefter.

W. døde efter længere Tids Sygelighed, der vistnok har staaet i Forbindelse med den svære Sygdom, han i sin Ungdom havde gennemgaaet i Persien. — Etatsraad 1869. — Dr. phil. h. c. i Lund 1868. — R. 1852. DM. 1874. — Maleri af F. Vermehren 1895 (Fr.borg). Portrætteret paa Const. Hansens Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (Fr.borg). Studie der til 1860—61 (Rigsdagen). Posthum Buste, udført af Jenø Meister, opstillet i Universitetsbibliotekets 1. Afd. 1930. Træsnit 1878 af G. Pauli og 1886 af H. P. Hansen. Mindesmærke paa Dantes Plads 1939.

Ill. Tid. 22. Sept. 1878. Oversigt over Vidensk. Selsk. Forhandl., 1878, S. 87—114. E. Windisch: Geschichte der Sanskrit-Philologie und indischen Altertumskunde, II, 1920 (= Grundriss der indo-arischen Philologie und Altertumskunde, begr. v. G. Bühler, 1. Bd., 1. Heft B), S. 234 ff. J. Eysler i Ex Bibliotheca Univ. Hafn., 1920, S. 165—81. G. Morgenstjerne i Le Nord, IV, 1941, S. 137 ff.

Arthur Christensen og V. Seemann (Vilh. Thomsen).

Vestergaard, Niels Christian Dyrhund, f. 1873, Forstmand. F. 2. Sept. 1873 i Kbh. (Frels.). Forældre: Cand. jur., Assistent i Justitsministeriet, senere Borgmester og Auktionsdirektør i Aarhus, Konferensraad Frederik Christian Bernhard Stephan V. (1837—1917) og Elisabeth Christine Louise Emilie Dyrhund (f. 1845). Gift 4. April 1916 i Ordrup med Elisabeth Poulina Victoria Krause, f. 12. Nov. 1874 i Tersløse, D. af Dyrhøge Johan Gotfred K. (1835—97) og Jensine (Signe) Dorthea Victoria Jørgensen (1839—94).

V. blev Forstkandidat 1897 efter at have faaet sin praktiske Uddannelse paa 1. Frijsenborg Distrikt og hos Skovrider P. Wegge paa Boller. Fra 1905 var han Forstassistent i Statsskovvæsenet, fra

1917 Skovrider for Lystskovdistriktet og fra 1925 Skovrider for Odsherred Distrikt, Sandflugtskommisær i Holbæk Amt og Overtilsynsførende med Holbæk Amts Plantage. Fra 1935 er han Statens Tilsynsførende med de private Skove i Holbæk Amt. 1917—21 var han Formand for Kommissionen for Skovfogedelevens Uddannelse og er fra 1920 Formand for Dansk Skovforenings tekniske Udvalg og Medlem af Dansk Skovforenings Bestyrelse og Repræsentantskab. Han er endvidere Censor ved Skovbrugsundervisningen og har flere andre forstlige Tillidshverv. Med betydelig Myndighed forener V. stor faglig Dygtighed. Med særlig Interesse omfattede han sit Arbejde paa Lystskovdistriktet og reddede ved sin besluttsomme og forstlig dygtige Indsats store Dele af de gamle Bøge- og Egebevoksninger i Jægersborg Dyrehave og Charlottenlund Skov. Dette skyldtes særlig hans dygtigt gennemførte Udhugninger, hvorved han f. Eks. i Charlottenlund Skov huggede kraftigt ned af de stærkt skyggegivende Bøge til Fordel for de lyselskende Ege, der nu udgør nogle af vort Lands smukkeste og ejendommeligste Bevoksninger. I sit Arbejde kom han paa visse Punkter i Modstrid med indflydelsesrige Personer, særlig i Pressen og i Naturfredningsforeningen, hvilket medførte hans Forflyttelse fra Lystskovdistriktet til Odsherred Distrikt. Foruden andre forstlige Afhandlinger har V. i »Dansk Skovforenings Tidsskrift«, X, 1925 givet en værdifuld Skildring af Lystskovdistriktet og sit Syn paa Bevoksningernes Behandling. — R. 1927. DM. 1943. — Buste af C. Wegener 1901.

C. Syrach Larsen.

Westergaard, Peder Basse Christian, 1868—1936, Museumsmand. F. 14. Juni 1868 i Horsens, d. 19. Maj 1936 paa Fr.borg, begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Sparekassefuldmægtig Frederik Christian W. (1833—1919) og Maria Hansine Hansen (1840—1920). Gift 12. Juli 1913 i Gadstrup med Margrethe Paula Andersen, f. 8. Marts 1890 i Kbh. (Frue), Adoptivd. af Kusk, senere Skotøjsfabrikant Jens Peter A. (1856—1926) og Camilla Sophie Christiansen (f. 1865).

W. blev Student 1886 fra Horsens, studerede Teologi og blev cand. theol. 1893. Efter at have virket som Huslærer i Kbh. havde han en lignende Stilling hos Grev Brockenhuus-Schack paa Giesegaard 1894—96. Hans Slægt havde kunstneriske Interesser — Broderen H. V. Westergaard var en meget duelig Konservator — og efter sin Tilbagekomst til Kbh. søgte og fik han Ansættelse som Privatsekretær hos Museumsinspektør E. F. S. Lund, der havde begyndt Udgivelsen af »Danske malede Portræter«; her har W. især bistaaet med en Del af Kirkebindet (Bd. IX, 1903) og

af Herregaardsbindet (Bd. VIII; de Frijs'ske og Schack'ske Portrætsamlinger). Da Fr.borg erhvervede den store Lyngeske Samling af historiske Blade, overdroges det W. at opklæbe og katalogisere Museets grafiske Samling (1899—1910), og han knyttedes derved til Direktør W. Mollerup, hvem han desuden bistod paa forskellig Vis med Kontorarbejde; 1904—27 arbejdede han paa Nationalmuseets Kontor dels med Administrationssager, dels med Møntsamlingens Affærer og var desuden Sekretær for det særlige Syn og for Kirkesynet samt udførte Redaktionssekretærarbejdet ved Traps Bind om de sønderjyske Landsdele. Hans Arbejde med Billedsamlingen fra Fr.borg medførte, at han samlede Stof til et Supplement til Strunks Katalog, og med Støtte fra Carlsbergfondet udgav han derpaa et stort nyt Katalog over danske grafiske Portrætter («Danske Portrætter», I—II, 1930—33), et betydningsfuldt Værk, fordi det ordner de forskellige Personers Billeder efter de forskellige Typer, og fordi det lægger særlig Vægt paa Trykkenes Datering. 1927 blev han Museumsinspektør paa Fr.borg efter Vilh. Holck og tilbragte Resten af sit Liv der optaget dels af Billedsamlingen, dels af Administrationen. W.s historiske Interesser gav sig ogsaa Udtryk i nogle Bøger og Afhandlinger om enkelte danske Herregaarde (Giesegaard, Barritskov, Krengerup, Rosenvold) og i en smuk ikonografisk Fremstilling af Ole Borch-Portrætterne. I sine yngre Aar var W. meget sportsinteresseret, især en ivrig Tennisspiller, og han beklædte en Aarrække (1904—13) en Bestyrelses- og en Kassererplads i Akademisk Boldklub.

Bogen om Studenterne 1886, 1911, S. 86.

O. Andrup.

Westergaard, Niels Viggo, 1849—1926, Ingeniør, Vandbygningsdirektør. F. 2. Juli 1849 i Kbh. (Frue), d. 2. Nov. 1926 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Broder til Harald W. (s. d.). Gift 18. Dec. 1885 i Kbh. (Cit.) med Ingeborg Elise Karen Lütken Jansen, f. 18. Marts 1858 i Vestermølle ved Skanderborg, d. 27. Juni 1943 i Kbh. (gift 1° 1881 med Kaptajn Alfred Harald Valdemar Thestrup, 1838—82), D. af Landmand, senere Hovedkasserer i De danske Vaabenbrødre Conrad Ludvig Theodor J. (1825—90) og Caroline Elise Margrethe Albinus (1827—1917).

W. blev Student 1868 fra Metropolitanskolen, tog n. A. Filosofikum og polyteknisk Adgangseksamen og blev 1875 cand. polyt. i Ingeniørfaget. Efter Eksamen blev han assisterende Ingeniør ved Digebygningen paa Lolland. 1876 blev han assisterende Ingeniør ved Udvidelsen af Nakskov Havn. Fra 1880 var han beskæftiget ved forskellige kommunale Havnearbejder; 1881 blev han ansat

i Vandbygningsvæsenet og blev beskæftiget som assisterende Ingeniør ved Udvidelsen af Helsingørs Havn. 1882 forflyttedes han til en tilsvarende Stilling ved Esbjerg Havn. 1884 ansattes han som Ingeniør i Vandbygningsvæsenet og Havneingeniør i Esbjerg. Han var konstitueret til 1899. I denne Stilling, der 1905 ændredes til en Ingeniørstilling af 1. Grad, ledede W. Havnens Udvikling og fik herigennem ikke ringe Betydning for Byens Udvikling, ogsaa af den Grund, at han 1898—1905 var Medlem af Byraadet og fra 1899 Formand for Havneraadet for Esbjerg Havn. Da C. Otterstrøm (s. d.) 1906, under den bitre Kamp om Ringkøbing Fjords Udløb, af politiske Grunde afgik som Vandbygningsdirektør, blev W. hans Efterfølger. I politisk Henseende var det ikke nogen let Stilling, W. gik ind til, men han havde en vis Evne til at klare en vanskelig Situation ved sin morsomme Façon og ikke mindst ved en udstrakt og kyndig Brug af Holberg-Citater, og hans Tid som Vandbygningsdirektør blev da ogsaa præget af en Række ikke ubetydelige Arbejder. Han vedblev at have Overtilsynet med Esbjerg Havn, hvor der udførtes vigtige Arbejder, og med Frederikshavns og Helsingørs Havne, og han administrerede Statshavne som Skagen, Anholt og Hammerhavnen paa Bornholm. Paa Vestkysten udførtes en Række Kystsikringsarbejder og ved Thyborøn Havn, Hvide Sande, Vorupør og Hanstholm større Arbejder. Jævnside med sin Embedsgerning har W. udført et ikke ubetydeligt Arbejde i Kommissioner o. l. 1907 blev han Opmand i Taksationskommissionerne vedrørende Afstaaelse af Grunde til Vandanlæg efter Loven af 23. April 1897 og til Vandaflednings- og Kloakanlæg efter Loven af 30. Nov. 1857. 1910—15 var han Medlem af Bestyrelsen for Dansk Ingeniørforening, 1914 blev han Formand for den af Ministeriet for offentlige Arbejder nedsatte Fiskerihavnskommission. Han var endvidere Medlem af samtlige de Kommissioner vedrørende Vandkraftanlæg, der nedsattes, da Spørgsmaalet om Bevilling til Bygningen af Anlæggene ved Gudena, Bygholm, Harte m. fl. i Henhold til Lovene af 20. Marts og 25. Maj 1918 blev aktuelle. — R. 1893. DM. 1912. K.² 1920.

Nationaltidende 1. Juli 1919. Berl. Tid. 14. Febr. 1920. C. Bech i Ingeniøren, XXIX, 1920, S. 229; XXXV, 1926, S. 561.

Pool Vinding.

Westerholt (Westerhult), **Reinhold**, 1493—1554, reformatorisk Prædikant, senere Provst og Superintendent. F. 1. Febr. 1493 i Westfalen, d. 12. Juni 1554 i Slesvig. Gift med Anna.

R. W. skal have været Augustinermunk; naar og hvor han blev evangelisksindet, er ukendt. 1529 ansattes han som Prædikant ved

Domkirken i Slesvig; som saadan angreb han Kannikerne skarpt og ivrede for at »fejje Munkene ud« af Slesvigs to Klostre. 1531 fik han Kongebrev paa Indtægterne af Helligaandskirke og Frue Kirke paa Holmen, der lukkedes, og hvis Sognefolk henlagdes til Domkirken; tillige lønnedes han som Organist ved Domkirken, fik et Vikariat ved den og senere et Kanonikat. Da Christian III. 1537 forlagde den Kommission, som udarbejdede Kirkeordinansen, fra Odense til Haderslev, fordi han ogsaa ønskede den nye Ordning indført i Hertugdømmerne, blev R. W., som vel i alt Fald da var Slesvig Bys Sognepræst, et af de nye, sønderjyske Medlemmer. 1538 har han visiteret i Herrederne Nord for Slesvig og var vel da beskikket til Provst. 1540 blev han Superintendent i Gottorp Amt, som da strakte sig til Holstens Grænse. Men da Tileman van Hussen 1542 blev Slesvigs Biskop, ophørte R. W.s egentlig gejstlige Tilsynsvirksomhed; dog fungerede han videre som Regnskabsprovst. Ved Siden af Embedet som Sognepræst ved Slesvig Domkirke virkede han ogsaa som Hofprædikant paa Gottorp. Ved Landdelingen 1544 tilfaldt Gottorp Amt Hertug Adolf, og denne ansatte 1548 Dr. Nic. Crage som Hofprædikant og Provst; men ved dennes Bortgang 1552 blev antagelig R. W. paa ny Provst. Efter hans Død har et Medlem af Slesvig Byraad karakteriseret ham som en »ønskelig Mand i Lære og Forkyndelse, from og oprigtig, oplagt til Spøg med glade, men ogsaa skikket til at trøste bedrøvede«.

Ny kirkehist. Saml., IV, 1867—68, S. 675 ff. Noodt: Beiträge zur Erläuterung der Civil-, Kirchen- und Gelehrten-Historie der Herzogthümer, II, 1752. Zeitschrift für Schlesw. Holst. Lauenb. Geschichte, XIX, 1889. Quellen und Forschungen zur Schlesw. Holst. Lauenb. Geschichte, XIV, 1 .

H. F. Rørdam (J. Oskar Andersen)*.

Westermann, Bernt Wilhelm, 1781—1868, Grosserer, Insekt-samler. Døbt 11. Nov. 1781 i Kbh., (Trin.), d. 10. Marts 1868 sst. (Frels.), begr. sst. (Ass). Forældre: Kommitteret i Kommercekollegiet Marcus Nissen W. (ca. 1747—1834) og Wilhelmine Marsilia Christiane Wegener (ca. 1754—1836). Gift med Christiane Elisabeth Frederikke Schmidgall, f. ca. 1795 i Batavia, d. 8. April 1861 i Kbh. (Frue) (gift 1° med van Teylingen i Holland).

W. kom først paa Kontoret hos Handelshuset Hemmert i Kbh., men rejste, i en stærk Trang til at se tropiske Insekter, som Skibsdreng til Indien, hvor han i Calcutta blev Medindehaver af et Handelshus, som siden gik fallit. Han rejste saa til Batavia som Agent og tjente her en stor Formue, med hvilken han 1817 (over Kap det gode Haab) rejste hjem for helt at hellige sig sin Samling

af tropiske Insekter, som han havde erhvervet dels ved egne Indsamlinger, dels ved direkte Køb eller ved at lade andre indsamle til sig. Han vedligeholdte disse Forbindelser og knyttede stadig andre, saa at hans Samling i de følgende Aar stadig øgedes. Lidt samlede han ogsaa selv omkring 1820 i Kbh.s Omegn. I Danmark kom han i Forbindelse med Professor Chr. Wiedemann, Kiel, der gennembestemte store Dele af hans Samling; en lang Række Nybeskrivelser af Wiedemann er grundet paa Eksemplarer i W.s Samling. Selv arbejdede han ikke videnskabeligt, han fremhævede altid, at han kun var Samleren, og det eneste, han har skrevet, er nogle Iagttagelser over ostindiske og kapske Insekter (1821). 1821—38 arbejdede han — ulønnet — paa det kgl. naturhistoriske Museum, idet han ompræparerede den Sehested-Tønder Lund'ske Insektsamling med de Fabriciske Typer og derved reddede den fra Forfald. Til Gengæld fik han Dubletter af Museets Samlinger. Fra omkring 1838 tog imidlertid hans paa ny oparbejdede Forretning hans Tid fra Museumsarbejdet; han var Ejer af Sukkeraffinaderiet Phoenix og drev en betydelig Skibsreder- og Grosserer-virksomhed. Sin Forbindelse med Entomologien holdt han dog stadig vedlige, var saaledes Formand for Skandinavisk Entomologisk Selskab i dettes korte Levetid og var i Forbindelse med overhovedet alle førende Entomologer Verden over — en meget stor Brevsamling opbevares i Zoologisk Museum —; og derigennem og gennem sine fortræffelige Indsamlere, især Stifsønnen H. van Teylingen, der var Læge i Trankebar, bragte han sin Samling op til at være en af de største Privatsamlinger, udmærket ikke blot ved Artsrigdom, men ogsaa ved sin Skønhed, for W. vilde kun besidde fejlfri, vel behandlede Insekter. Hele denne Samling, der 1868 bestod af 45 000 Arter, deraf 31 000 Biller, kom efter hans Død til Zoologisk Museum med den Klausul, at den skulde henstaa adskilt fra de øvrige Samlinger og en særlig Konservator (E. A. Løvendal, s. d.) ansættes til at passe den. Begge Klausuler blev dog ophævet 1900. — R. 1851. — Stik af A. Flint.

Dagbladet og Berl. Tid. 12. Marts 1868. J. Collin i For Ide og Virkelighed, 1869, S. 79—82. C. C. A. Gosch: Udsigt over Danmarks zoologiske Litteratur, II, 2, 1875, S. 434 f.; III, 1878, S. 283. Samme: Jørgen Christian Schiødte, I, 1898, S. 190 f.; II, 1899, S. 314—23. Kai L. Henriksen i Entomol. Medd., XV, 1921—37, S. 161—64.

S. L. Tuxen.

Westermann, Anton Marius Theodor, 1852—1935, Landøkonom. F. 3. Juni 1852 i Bogense, d. 23. Febr. 1935 paa Frbg., begr. i Kbh. (Vestre). Forældre: Farver og Tøjfabrikant, senere Proprie-

tær Carl Heinrich W. (1823—1907) og Severine Marie Steentoft (1825—91). Gift 30. Sept. 1890 i Kbh. (Matth.) med Henriette (Henny) Jacobina Petersen, f. 18. Jan. 1866 i Liverpool, d. 3. Dec. 1920 i Kbh., D. af Koffardikaptajn og Skibsreder Jens Carl Augustinus P. (1824—92) og Maryann Johnston (1818—1904).

Fra Drengaaarene var det W.s Ønske at studere, men Ønsket blev først sent opfyldt. Faderen, der var indvandret fra Holsten, drev Spinderi og Farveri i Bogense og Aalborg, men slog sig paa Landbrug og købte Fjeldgaard ved Sæby, senere Hovedgaarden Boller ved Hjørring. Af ham blev W., da han var fjorten Aar, meget imod sit Ønske sat i Købmandslære, men kom efter et Par Aars Forløb til Fjeldgaard som Landvæsenselev, og efterhaanden vaagnede hans Interesse for det praktiske Landbrug. Han blev tidligt en dygtig og meget betroet Medhjælper ved Ledelsen af store Landbrug hos nogle af Tidens mest fremragende Landmænd. 1873—75 var han Overforvalter hos Inspektør N. P. J. Buus paa Rosvang, 1875—76 Forvalter hos Inspektør P. Feilberg paa den udtørrede Søborg Sø og 1876—81 med en mindre Afbrydelse Bestyrer af Dronninggaard og Frederikslund ved Furesøen; men imidlertid havde Faderen afhændet sit Landbrug, og W. ændrede nu sine Fremtidsplaner. 28 Aar gammel begyndte han Læsningen, tog Præliminæreksamen 1881, Landbrugseksamen 1883 og Landinspektøreksamen 1885 med den Hensigt at specialisere sig i Kulturteknik, men han blev da af den aldrende Professor B. S. Jørgensen, der trak sig tilbage 1886, opfordret til at uddanne sig til en Lærergerning ved Landbohøjskolen. W. tog derfor Studentereksamen 1887, Filosofikum n. A. og begyndte at studere anvendt Plante-fysiologi, men paa Landbohøjskolen blev den planlagte Fagdeling nu gennemført, W. udnævntes 1888 til fast Lærer i Landbrugsfagene og overtog Undervisningen i Landbrugets Jorddyrkning og Plantekultur, medens V. Maar fortsatte med de øvrige af B. S. Jørgensens Fag. 1896 blev W. Professor, og 1923 tog han sin Afsked.

W. blev en stor Lærer og en fremragende Fører for den danske Planteavls Udvikling i dens store Gennembrudstid omkring Aarhundredskiftet. Som Lærer gennemarbejdede han sit meget omspændende Fagomraade med den største Flid og Grundighed i nærmeste Kontakt med Udviklingen i de naturvidenskabelige Hjælpefag og med den landbrugsvidenskabelige Udvikling i Udlandet. I en usædvanlig Grad lykkedes det ham gennem sin lange Lærerperiode at holde Undervisningen videnskabeligt paa Højde med Tiden, og samtidig kunde han bygge paa sin store Erfaring fra Praxis. Hans Forelæsninger var mesterlige, strengt saglige,

rige paa Viden og præget af sikker Sans for det væsentlige. Fremstillingen var velformet, klar og præcis, men uden større ydre Virkemidler. Trods Stiltfærdigheden og den Reservation, der i Almindelighed prægede W. i hans Omgang med Eleverne, virkede hans Personlighed meget stærkt ved den Idealitet, hvormed han uforbeholdent satte sine Kræfter ind paa Opgaven. Mangfoldige blev gennem hans ansporende Undervisning grebet af Interesse for Planteavlens Problemer, og han fik derigennem en enestaaende Betydning for den rige Udvikling af vort Forsøgs- og Konsulentvæsen. Højnelsen af Landbrugstudiet som Helhed laa ham Livet igennem varmt paa Sinde, og han virkede energisk for at vinde Forstaaelse for den videnskabelige Uddannelses Betydning for Landbrugets Fremme. Som Formand for Foreningen af danske Landbrugskandidater 1899—1908, hvis Medstifter han havde været 1896, satte han disse Spørgsmaal under Debat. W. gik i Spidsen for dem, der forlangte bedre Forkundskaber og længere Studietid, men selv om betydelige Forbedringer opnaaedes, navnlig med Ordningen 1920, var W. ikke tilfreds, og endnu ved Konsulentmødet 1925 fremsatte han sine Planer om et mere omfattende Kursus.

Paa Landbohøjskolen udførte W. en Forsøgsvirksomhed og et videnskabeligt Undersøgelsesarbejde, der dog aldrig helt kom til at folde sig ud, fordi hans Tid efterhaanden blev stærkt beslaglagt af offentlige Hverv. Hjælpebidragene var beskedne, og desuden var W.s Krav til Grundighed og Sikkerhed saa store, at adskilligt forblev upubliceret. Blandt hans Arbejder maa især fremhæves »Undersøgelser over Typer af danske Jorder« (1902) og »Undersøgelser over Fordampning fra ubevokset og bevokset Jord, med særligt Henblik paa Landbrugets Plantekultur« (1922), men han har i øvrigt leveret værdifulde Bidrag paa meget forskellige Omraader, bl. a. inden for Kulturteknik, Plantekemi, Gødningslære og Jordbunds bakteriologi. En betydelig Indsats i dansk Landbrugslitteratur ydede W. ved sammen med H. Goldschmidt at udgive den fortrinlige Haandbog »Landmandsbogen« (I—III, 1895), hvori W. skrev vigtige Afsnit. Ogsaa til Driftsøkonomien strakte hans Interesser sig, og et Pionerarbejde udførte han ved en omfattende driftsstatistisk Undersøgelse, hvis Resultater offentliggjordes i »Landmandsbogen« (III). Paa Grundlag af Elevers Referat udkom 1919 W.s »Forelæsninger over Landbrugets Jorddyrkning og Plantekultur«, der en Aarrække blev benyttet som en værdifuld Haandbog. Paa sine ældre Dage arbejdede han med den sædvanlige Grundighed, der gjorde det svært for ham

at slutte af, paa et Værk »Dræning«, der efter hans Død blev udgivet 1936.

Ved Siden af Lærergerningen og Forskningsarbejdet tog W. gennem en vidtspændende offentlig Virksomhed direkte Del i den danske Planteavls Ledelse, og ved sin Kyndighed og sit rige Initiativ blev han efterhaanden paa dette Omraade Landbrugets Førstemand. Han bidrog stærkt til, at Planteavlen i 90'erne rykkede frem til at indtage en vigtig Plads inden for de landøkonomiske Foreningers Arbejde, hvor Husdyrbruget hidtil havde været helt dominerende. I et Foredrag 1890 i Kbh.s Amts Landboforening fremsatte han første Gang Forslag til Iværksættelsen af de lokale Markforsøg, der siden blev grundlæggende for Foreningernes Planteavlsarbejde, og i to Foredrag ved Landboforeningernes Delegeretmøder paa Sjælland 1897 og i Jylland 1898 fremsatte han et helt Program, hvori han med Overblik og Fremsyn trak Grundlinierne op for Arbejdet til Plantedyrkningens Fremme. Hans Anvisninger blev fulgt, bl. a. med Nedsættelse af særlige Planteavlsudvalg, først i De samvirkende sjællandske Landboforeninger, hvor W. var Medlem af Bestyrelsen 1892—1901, og hvor han var en meget virksom Formand for Planteavlsudvalget fra dets Nedsættelse 1898 til 1915. I Nyorganiseringen af Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur efter P. Nielsens Død 1897 tog W. fremtrædende Del, og som Medlem af Statens Planteavlsudvalg 1898—1918, fra 1910 som Formand, fik han afgørende Indflydelse paa Forsøgsvæsenets Udvikling og Arbejde. — 1901 blev han Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad, og 1910—19 var han Præsident i Selskabet, der paa hans Initiativ i denne Tid tog mange nye Opgaver op som Oprettelsen af Landøkonomisk Rejsebureau (1912) og Forsøg med danske Sorter og Stammer i Udlandet som Grundlag for Eksport af dansk Sædefrø (1912). I Fortsættelse af hans egne driftsøkonomiske Undersøgelser fra 90'erne virkede han for Regnskabsagens Fremme, fik under Landhusholdningsselskabet nedsat et Regnskabsudvalg, hvis Arbejde under hans Formandsskab blev grundlæggende for Regnskabsforeningernes senere Udvikling, og væsentligst paa hans Initiativ dannedes 1916 Udvalget vedrørende det landøkonomiske Driftsbureau, for hvilket han var Formand til 1919. W. var endvidere Formand for Frøkontrolkommissionen 1891—1917 og for Statens tekniske Landbrugsudvalg 1915—17. — Med Det danske Hedeselskab stod han i nært Samarbejde. Allerede 1887—88 havde nogle Artikler, han skrev om Mosekultur, givet Anledning til, at Selskabet tog denne Sag op med W. som en god Raadgiver; han var Medlem af dets

Moseudvalg 1894—1904 og var ogsaa paa anden Maade meget virksom for at organisere Mosernes Undersøgelse og Opdyrkning. W.s omfattende Interesser kom tillige til Udtryk gennem hans ihærdige Arbejde for Foreningen De danske Atlanterhavsoer, der oprettedes paa hans Forslag 1902 for at virke til Gavn for Island, Færøerne, Grønland og de vestindiske Kolonier. Han var Foreningens Vicepræsident 1902—13, Præsident 1913—19 og Medredaktør af Foreningsbladet »Atlanten« 1904—06. — W. repræsenterede ofte Danmark ved internationale Landbrugskongresser og var Medlem af Commission permanente internationale d'agriculture 1889—1913, derefter dens Æresmedlem. Hans Anseelse i Ind- og Udland var meget stor, og han blev bl. a. Medlem af Kungl. svenska lantbruksakademien 1902, Æresmedlem af Foreningen af danske Landbrugskandidater 1908, Asociacion de agricultores de España 1911, Alm. dansk Gartnerforening 1918, Landhusholdningsselskabet 1919, De samvirkende sjællandske Landboforeninger 1924 og af Finska hushållningssällskapet 1928.

R. 1900. DM. 1917. K.² 1919. K.¹ 1933. — Buste af Rasmus Andersen 1913, i Marmor 1924 (Landbohøjskolen). Træsnit.

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, særlig S. 328 ff. Ugeskrift for Landmænd, LXVII, 1922, S. 227 ff.; LXVIII, 1923, S. 170 ff., 239, 686; LXIX, 1924, S. 341—44; LXXVII, 1932, S. 357—70 (Særnummer); LXXX, 1935, S. 130 ff. Vort Landbrug, XLI, 1922, S. 293; XLII, 1923, S. 151 f.; LI, 1932, S. 337. Fyns Stifts Landbrugstidende, XVI, 1922, S. 229 f.; XXVI, 1932, S. 345 f.; XXIX, 1935, S. 124 f. Jydsk Landbrug, XIV, 1932, S. 423 ff.; XVII, 1935, S. 198 ff. H. C. Larsen i Tidsskrift for Landøkonomi, 1935, S. 125—43.

Aksel Milthers.

Vestesen, Hilmar, f. 1860, Fabrikant. F. 30. Jan. 1860 i Vinding ved Horsens. Forældre: Sognepræst, sidst i Kongsted, Børge Qvist V. (1817—91) og Anna Frich (1831—1902). Gift 24. Marts 1886 i Roskilde med Anna Louise Jørgensen, f. 16. Febr. 1862 i Roskilde, d. 24. Aug. 1932 paa Frbg., D. af Manufakturhandler Hans Christian J. (1831—92) og Adelaide Wilhelmine Martine Svendsen (1835—1906).

V. blev Student 1878 fra Roskilde og tog 1884 polyteknisk Eksamen. I nogle Maaneder var han derefter Ingeniør ved Fakse Kalkbrud, men Jan. 1885 ansattes han hos sin Morbroder Jernstøber og Fabrikant S. Frich i Aarhus, og allerede 1. Juni s. A. blev han sammen med nedennævnte John Wied Medindehaver af Firmaet S. Frichs Eftf. Da Firmaet 1912 blev omdannet til Aktieselskab, blev han en af dets Direktører og var det til 1916, hvorefter han fortsatte som Medlem af Bestyrelsesraadet til 1934,

medens P. Due-Petersen (f. 1870) blev Aktieselskabets Ene­direktør. Som Medleder af Frichs var V. med til at drive denne Virksomhed frem til en af Landets største og mest ansete jernindustrielle Virksomheder, men samtidig udfoldede han en betydelig lokalpolitisk og organisatorisk Indsats. Han var 1903—09 Medlem af Aarhus Byraad og sad sidstnævnte Aar i Forretningsudvalget for Landsudstillingen i Aarhus. 1924—30 var han Formand i Bestyrelsen for Det konservative Folkepartis Vælgerforening i Aarhus og for Amdsudvalget for Aarhus Amt, og 1893—1931 var han Medlem af Søretten for Aarhus Amt. Af hans mange Tillidshverv skal i øvrigt nævnes, at han var Næstformand i Bestyrelsen for Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien i Provinsen fra 1885 og Formand 1910—27, hvorefter han udnævntes til Æresmedlem. Han var Formand for Sammenslutningen af Arbejdsgivere inden for Jern- og Metalindustrien i Danmark 1912—20, for Elektroinstallatørforeningen for Provinserne 1910—25 (Æresmedlem 1925). Siden 1911 har han siddet i Hovedbestyrelsen for Arbejdsgiverforeningen og var 1912—27 Medlem af Forretningsudvalget. Endvidere har han siden 1912 siddet i Industriforeningens Repræsentantskab og var 1915—25 Medlem af Industriraadet. En Række Udvalg med særlige Formaal har draget Nytte af hans saglige Arbejdskraft. Saaledes var han 1911 Medlem af Udvalget vedrørende en hensigtsmæssig Ordning af Statsbanernes Styreform og 1917 Medlem af Udvalget vedrørende evt. Omordning af Dansk Købestævnes Forhold. Han var 1910 Medstifter af Dansk Forening til Beskyttelse af industriel Ejendomsret og sad i Bestyrelsen til 1930 og var Medlem af International Labor Conference i Washington 1919, Genova 1921. I Aarene forud for den første Verdenskrig sad han i Bestyrelsen for flere jyske Elektricitetsværker (Thisted, Mariager og Varde). For den førstnævnte var han Formand.

Endelig har V. udfoldet en betydelig Produktion som videnskabelig Forfatter. Han har 1911—22 udgivet fem Afhandlinger om Tilstandsændringer (Overgang fra Damp til Vædske, Mættet Damp og Draabe, Den kritiske Tilstand, Produktet af Tryk og Volumen og Umættet Damp og hyperkritisk Tilstand). Om Elektronernes Virksomhed under kemiske Reaktionen foreligger to Afhandlinger: Elektrolyterne fra 1932 og Organiske Forbindelser fra 1938 og om Atomernes Mekanik en Afhandling fra 1935.

R. 1909. DM. 1928. K.² 1936. — Maleri af P. Olsen-Ventegodt 1930 (Foreningen af Fabrikanter af Jernindustrien i Provinsen).

Aarhus Stiftstidende 4. Sept. 1924. Børsen 4. Sept. 1929 og 30. Jan. 1940.

P. Koch Jensen.

Westh, Thorvald Claudi, f. 1868, Kulturingeniør. F. 1. Febr. 1868 paa Store Hallegaard i Olsker. Forældre: Proprietær Thor Jørgen Clausen W. (1831—77) og Andrea Petrea Kirstine Lind (1837—1934). Gift 15. Maj 1897 i Aarhus med Katrine Marie Brasch, f. 20. Okt. 1872 i Aarhus, D. af Godsforvalter, Brandforsikringsdirektør Hans Jørgen Høegh B. (1812—98) og Anna Ostenfeld (1835—1902).

W. voksede op ved Landbruget hjemme og gik i Realskolen i Rønne. Sytten Aar gammel blev han Elev hos den kendte Kvægopdrætter Knud Jensen i Elkenøre, var 1886—88 Elev paa Næsgaard Agerbrugsskole, kom til Landbohøjskolen og blev Landbrugskandidat 1891. S. A. blev han Forvalter hos Ad. Tesdorpf paa Pandebjerg og virkede her, til han 1893 ved Professor Westermanns Mellemkomst traadte i Hedeselskabets Tjeneste. Han blev her snart efter Leder af Selskabets Mose-, Eng- og Mergelvæsen. Det blev W.s første Opgave at arbejde for Mosesagen, som Hedeselskabet kort forinden havde taget op, og Vinteren 1893—94 drog han ud paa Studierejse for baade praktisk og videnskabeligt at forberede Arbejdet, men da han vendte hjem, var Selskabets dygtige Tekniker S. Brønsted død, og E. Dalgas døde kort efter, og W. maatte da straks kaste sig ud i den praktiske og organisatoriske Virksomhed. Med stor Idérigdom og Virkelyst førte han Sagen frem, og gennem et ihærdigt Oplysningsarbejde vakte Landbrugernes Forstaaelse for Betydningen af rationel Afvanding, Gødskning og Kalkning af Moser og Enge. Den stærke Fremgang i Moseopdyrkningen i de følgende Aar skyldtes i første Række W.s Indsats, og med samme Energi fremmede han Mergelsagen, navnlig ved Organisering af Mergelselskaber til Transport af Mergel til de kalkfattige Egne ved flyttelige Mergelbaner og paa Trafikbanerne. W. nærede varm Interesse for udvidede offentlige Foranstaltninger til Fremme ogsaa af Agerjordernes Afvanding, og han gjorde sig til Talsmand for Gennemførelsen af systematiske Undersøgelser af de forskellige Jorders Trang til Afvanding, Mergling m. v. Efter langvarige Forhandlinger oprettedes 1918 Statens Grundforbedringsvæsen til Fremme af disse Opgaver, og W. blev Chef for Institutionen, som hurtigt organiseredes og i de følgende Aar udfoldede en livlig Virksomhed, saaledes at store Arealer i Samarbejde med Landboforeningskonsulenterne blev systematisk undersøgt. I »Jorders Grundforbedring« (1918—22) blev der givet Beretning om Arbejdet. Forholdet til Hedeselskabet med Afgrænsning af Virkeomraaderne havde imidlertid stadig medført nogen Vanskelighed,

og efter at en Nyordning af Hedeselskabets Ledelse var gennemført, blev Statens Grundforbedringsvæsen nedlagt 1922, dets Opgaver overførtes til Hedeselskabet, og W. udnævntes s. A. til Landbrugsministeriets Konsulent i Vandløbssager m. v. Fra denne Stilling tog han sin Afsked 1941. Et stort Arbejde har han udrettet som Medlem af offentlige Kommissioner og Udvalg, saaledes angaaende Afløbsforholdene fra Ringkøbing Fjord og Nissum Fjord siden 1912, Mergelbaner 1916, Tøndermarskens Afvanding 1925, Limfjorden 1932, Vandløbslovgivningens Revision 1933, Kolindsund 1933, Inddæmning af Kalvebodstrand 1935, Rømødæmningen og Vadehavet 1936 og Thyborønkanalen 1937. Han har desuden taget levende Del i det landøkonomiske Foreningsliv, var en Aarrække Medlem af Bestyrelsen for Viborg Amts landøkonomiske Forening og Formand for dens Planteavlsludvalg. Han var Medstifter af og Næstformand for Asmildkloster Landbrugsskole, Formand for Nordiske Jordbrugsforskeres Forenings Sektion for Kulturteknik 1921—38, og Medlem af Foreningen af danske Landbrugskandidaters Bestyrelse 1925—33, Æresmedlem 1943. Artikler navnlig om Kulturteknik har W. offentliggjort bl. a. i »Hedeselskabets Tidsskrift«, »Jorders Grundforbedring« og »Ugeskrift for Landmænd«, og 1914 udgav han en Vejledning og Lærebog: »Grundforbedringsarbejder i Jordbruget samt Mose- og Engkultur«. W.s store praktiske Livsgerning har altid været præget af hans varmtfølende Personlighed. Især var det ham en Hjertesag at virke for bedre Livskaar for Befolkningen i Landets magre Egne. — Med sine vidtspændende Interesser og sit livlige Temperament har han været en ivrig Deltager paa mange Omraader af det offentlige Liv, offervilligt rede til personligt at stille sig i Ildlinien, hvor det gjaldt en Kamp for social, økonomisk og aandelig Udvikling og Ligestilling. Han var Medstifter af Det radikale Venstre 1905, har været Medlem af Partiets Hovedbestyrelse, Formand for de lokale Foreninger i Aarhus, Viborg og Gentofte og Partiets Kandidat ved Valg til Folketinget. Han var Medlem af Viborg Byraad 1913—17, Hellerup Menighedsraad 1922—29, Hovedbestyrelsen for Henry George Foreningen 1925 og Hovedbestyrelsen for Dansk Freds- og Folkeforbundsforening 1926—27. Han var endvidere 1903 Stifter af og flere Aar Formand for Jysk Forening for Naturvidenskab. 1919 blev han Medlem af Dansk Ingeniørforening. — Buste af Bodil Ludvigsen, f. Claudi Westh, 1929. Træsnit.

C. Nyrop: Det danske Hedeselskab 1866—1916, 1916. A. Mentz i Hedeselskabets Tidsskrift, XXXVIII, 1918, S. 9 f. Samme i Ugeskrift for Land-

mænd, LXXIII, 1928, S. 70 f. Vort Landbrug, XXXVII, 1918, S. 175; XLI, 1922, S. 208; LVII, 1938, S. 61. Berl. Tid. 9. April 1922. E. Lindhard i Lantbruget i Norden 1875—1925, 1926, S. 290 f. L. P. Frederiksen i Ugeskrift for Landmænd, LXXXIII, 1938, S. 55 f.

Aksel Milthers.

Westhoff, Willich (Willichius Westhovius de Westhofen), 1577—ca. 1647, Skolemand, Latindigter. F. 1577 i Bosau ved Pløn, d. senest i Begyndelsen af 1647. Forældre: Præst i Bosau, senere tysk Præst i Bergen Peter W. (d. 1609) og Engelke (d. 1602). Gift 1° 1611 med Anne Sparre, d. 16. Juli 1623, D. af Jep Thorbensen S. til Torkildstrup paa Falster og Elsebe Grubbe (d. 1601). 2° 1626 med Mette Bjørnsdatter, d. 1633, D. af Landsdommer i Sønder Halland Bjørn Knudsen (Maaneskjold) til Ettrup i Skaane (d. 1595) og Bodil Akselsdatter Baden. 3° 1637 med Anna Pöpping, D. af Raadssekretær i Lübeck Friedrich P. (d. 1640) og Catharina Hermannsdatter v. Dorne.

W. W. blev Student fra Lübeck, studerede i Rostock, Frankfurt a. d. O., Leipzig o. fl. Steder, færdedes rundt i Europa, bl. a. i Italien, hvor han blev Poeta laureatus. Efter en Rejse til Bergen, hvor hans Fader imidlertid, 1598, var blevet Præst ved en af de tyske Kirker, kom W. til Kbh. ca. 1600, hvad der gav Anledning til, at han blev antaget til Hofmester for to unge adelige, Fætrene Gregers og Ove Juel, hvem han ledsagede til Universiteter i Tyskland, bl. a. Frankfurt a. d. O. (Juel'erne immatrikulerede 1602) og Leipzig (imm. 1603). I Slutningen af Aaret 1603 vendte W. W. tilbage til Kbh., hvor han aabenbart forstod at skaffe sig formaaende Velyndere, muligvis gennem Juel'erne, thi 1604 blev han af Arild Huitfeldt som Skoleherre kaldet til Rektor paa Herlufsholm; dog af ukendte Grunde opgav han allerede 1608 igen Embedet. 1607 havde han udgivet 1. Bind af sine latinske Digte, til-egnet Kongen, og Digtekunsten blev herefter hans Hovedbeskæftigelse. Hans første Hustru havde medbragt nogen Formue, og i de nærmest følgende Aar finder vi W. W. bosat i Næstved (Nessopolis), hvorfra han aflægger flittige Besøg paa sin gamle Skole. I Aaret 1613 er han at træffe ved Rigsdagen i Regensburg, hvor han overrakte Kejser Matthias en trykt latinsk Lykønskning; til Belønning blev han optaget i Adelstanden, slaet til Ridder og hædret med Titelen Comes Palatinus (Hof-Pfalzgreve). Den praktiske Fordel havde han af sine Udmærkelser, at han ogsaa hjemme nød godt af Adelenes Særrettigheder. 1615 satte Kongen, Christian IV., W. W. til Hofmester for sin Søstersøn Hertug Christian af Braunschweig, der opdroges i Danmark indtil Udgangen af 1616, hvorefter

W. W. atter tog Ophold i Næstved, indtil han 1618 fik et Kanonikat og et Vikarie i Lund; senere kom hertil et Vikarie i Roskilde, med Forpligtelse til at flytte til Lund, hvor han, saa vidt hans stridbare Sind tillod ham det, i Resten af sine Levedage kunde føre et behageligt Liv viet litterære Sysler, i Omgang med Herremænd og Præster, blandt disse især den lærde Bertel Knudsen Aquilonius (I, S. 478 f.); desuden stod han i brevlig Forbindelse med flere af Tidens lærde, f. Eks. Ole Worm. Ved sit andet Ægteskab blev han Ejer af Herregaarden Lyngerum (V. Gjønge Herred), men indvikledes for øvrigt ved dette Giftermaal i meget ubehagelige Forhold. Krigsforhold, Svenskernes Indfald i Skaane 1643, og økonomiske Bekymringer gjorde hans sidste Aar trange. Det er som frugtbar Latindigter, W. W. vandt sin lærde Samtids Beundring, Eftertiden har svært ved at dele denne, og senere Forfattere har da ogsaa dadlet hans Sprog. Ogsaa som historisk Forfatter forsøgte W. W. sig uden dog at faa noget af det udgivet.

Joh. Møller: *Cimbria literata*, I, 1744, S. 723 ff. G. L. Wad: Meddelelser om Rektorerne paa Herlufsholm, 1878, S. 17—48. Kancelliets Brevbøger 1616—1620, 1919, S. 512, 818; 1627—29, 1929, S. 320 f., 335; 1630—32, 1932, S. 68 f., 626, 689; 1635—36, 1940, S. 200 f. Laur. Nielsen: Registrant over Breve fra og til Danske i udenlandske Biblioteker, 1934, S. 233 f.

G. L. Wad (Øjvind Andreassen).*

Westphal, Friedrich Bernhard, 1803—44, Maler. F. 5. Okt. 1803 i Slesvig, d. 24. Dec. 1844 i Kbh. (Fred. Ty.), begr. sst. (Fred. Ty.). Forældre: Tegnelærer og Auktionsforvalter Johan Gottlieb Reimer W. (ca. 1774—1833) og Sophie Elisabeth Christiane Wieck (ca. 1769—1846). Ugift.

W. var Elev af Kunstakademiet, udstillede 1824—45 ret regelmæssigt Billeder med historiske Motiver og Genrebilleder. Han var bosat i Slesvig 1827—36 og genoptog sidstnævnte Aar sine Studier paa Akademiet. 1837 fik han den mindre Guldmedaille for et Billede med bibelsk Motiv, 1838 den Neuhausenske Præmie for et Historiebillede. Kort efter blev han »Costumier« ved Det kgl. Teater. W. knytter sig som Kunstner i Kraft af sin Stil og sin Emnebehandling til den mere tyskprægede Del af den danske romantiske Malerkunst, i hvilken han kun indtog en beskedent Plads. Statens Museum for Kunst ejer »Kong Valdemar sætter liden Kirsten paa Prøve«. Billedet er ikke fremhængt i Museet. — Selvportræt (forhen hos Johan Hansen). Tegning af H. V. Bissen 1823 (Kunstmuseet). Blyantstegning (Fr.borg). Stik. Litografi af Eg. Ruschke efter Selvportræt.

H. Bramsen.

v. Westphalen, Ernst Joachim, 1700—59, gottorpsk Hofkansler, Retslærd, Kildeudgiver. F. 21. Marts 1700 i Schwerin, d. 21. Marts 1759 i Kiel, begr. sst. (Nicolai K.). Forældre: Præst ved Domkirken i Schwerin Georg W. (1655—1728) og Anna Sophia Beselin (d. 1739). Gift 1° ca. 1730 med Sophie Gertrud Sass (gift 1° med N. N.; Ægteskabet opløst). Ægteskabet opløst. 2° 22. Marts 1734 i Borshorn med Margaretha Apollonia v. Cronhelm, f. ca. 1702, d. April 1760, begr. i Kiel (gift 1° med gottorpsk Hofkansler Heinrich Christian Stryck), D. af hannoveransk Amtsraad Ernst Andreas v. C.

v. W. studerede 1717—19 i Rostock, 1719—21 i Halle, hvor han paavirkedes af Thomasius, og blev 1721 Dr. juris i Jena. Her virkede han 1721—22 som Privatdocent, rejste derpaa et Par Aar og nedsatte sig 1724 som Hofretsadvokat og Privatdocent i Rostock. Han læste her som den første Universitetslærer over tysk Ret og manede i forskellige 1724—27 udgivne Skrifter til Studium af de tyske Territoriers Ret og Historie. 1728—30 boede han som Advokat i Hamburg, hvor han indgik sit første ulykkelige Ægteskab, som opløstes, fordi Hustruen stræbte ham efter Livet. 1730 udnævntes han af Hertug Carl Frederik af Gottorp (s. d.) til 1. Borgmester i Kiel, men forlod dette Embede, da han Marts 1732 blev hertugelig Legationsraad og Gehejmeseekretær. Dec. s. A. blev han tillige Vicepræsident i Overkonsistoriet, 1734 Kurator for Universitetet i Kiel, April 1736 Hofkansler og Medlem af Gehejmeraadet, forlenedes 1737 med den schauenburgske Møllegaard i Hamburg og opløftedes Aug. 1738 af Kejseren i Rigsridderstand. Sin fortsatte Interesse for tysk Ret viste han bl. a. ved at faa sin Søstersøn Johann Carl Heinrich Dreyer ansat som Professor i dette Fag i Kiel (1744). Samtidig drev han ivrige Studier over Hertugdømmernes Historie og udgav 1739—45 »*Monumenta inedita rerum Germanicarum præcipue Cimbricarum et Megapolensium*«, et anseligt Folioværk i fire Bind, som indeholder en Række hidtil utrykte Kilder til slesvigsk og holstensk Historie og har gjort v. W.s Navn udødeligt, selv om hans Udgiverteknik allerede af samtidige blev gjort til Genstand for berettiget Kritik.

Allerede i Carl Frederiks sidste Aar var v. W., hvis fremragende Forretningsdygtighed fremgaar af en Række Betænkninger og andre bevarede Skrivelser fra hans Haand, det indflydelsesrigeste Medlem af Gehejmeraadet. Efter Hertugens Død var han længe den ledende Kraft i det Gehejmekonseil, som sammen med Administratoren Hertug Adolf Frederik, Biskop af Lübeck, fra 1743 Sveriges Tronfølger, styrede den gottorpske Stat. Da 1745 den unge Hertug

Carl Peter Ulrich (s. d.), fra 1742 Ruslands Tronfølger, var erklæret for myndig, indtraadte der imidlertid Modsætninger baade mellem Storfyrstheraugens Raad i St. Petersburg, i hvilket Johann v. Pechlin havde Hovedindflydelsen, og Konseillet i Kiel og mellem v. W. og hans Venner og en dem fjendtligsindet Gruppe inden for Kielbureaukratiet. Et ikke fuldt klarlagt Intrigespil førte 1750 til, at v. W.s Broder Etatsraad Christian Heinrich W. fængsledes, og at v. W. belagdes med Husarrest. v. W. beskyldtes bl. a. for at have røbet Enkeltheder i Gehejmekonseillets Brevveksling for Broderen, for egenmægtige Dispositioner over hertugelige Indtægter og for at have ført en mod Hertughusets Interesser stridende Korrespondance med Kejsershøffet. Dec. 1752 dømte en Kommissionsdomstol, for hvilken en Fjende af Brødrene Overprokurør G. H. v. Ellendsheim optraadte som Anklager, begge til Embedsfortabelse. v. W. maatte desuden udrede en Erstatning, udlevere sine Papirer og i en Revers love ikke at tage Hævn, forlade Landet eller træde i fremmed Tjeneste. Tro mod dette Løfte afviste han gentagne Tilbud om kgl. dansk Ansættelse og fordybede sig i de følgende Aar i sine Studier. Hans Venner virkede imidlertid for at skaffe ham Oprensning og naaede dette Maal, da Storhertugen i en Restitutionsakt af Juli 1756 kasserede Kommissionsdommen over v. W. og genindsatte ham i hans Embeder, hvad der vakte stor Jubel i Kiels Borgerskab og Universitetsverdenen, hvor han nød en betydelig Popularitet. Tre Aar efter befriede Døden ham for at opleve, at Kejserinde Katharina II. som Gottorps Hertuginde paa ny lod hans Fjende v. Ellendsheim komme til Ære og Værdighed. — Stik af Chr. Fritsch 1737 efter Maleri af B. Denner. Sortkunstblad af J. J. Haid efter Maleri af samme.

Schlesw.-Holst.-Lauenbg. Provinzialberichte, 1816, V, S. 509 ff; 1818, II, S. 135 ff.; 1824, IV, S. 110 ff.; 1828, IV, S. 686 ff. Falcks Samml. der wichtigsten Abhandlungen, II, 1822, S. 220—24. J. G. Meusel: Lexicon der von 1750—1800 verstorbenen deutschen Schriftsteller, XV, 1816, S. 61 ff. P. v. Kobbé: Schlesw.-Holst. Geschichte (1694 bis 1808), 1834, S. 197—202. H. Ratjen: Johann Carl Heinrich Dreyer und E. J. v. W., 1861. Samme: Geschichte der Universität zu Kiel, 1870. Allg. Deutsche Biographie, XLII, 1897, S. 218—21. O. Brandt: Caspar v. Saldern und die nordeuropäische Politik im Zeitalter Katharinas II., 1932.

C. O. Bøggild Andersen.

Westphalen (Westphal), Hans Georg, 1674—1733, Diplomat. F. 1674 i Fredericia, d. 22. Dec. 1733 i St. Petersburg. Fader: Kaptajn (ved General v. Weyhers Regiment) Johan Westphal (d. 1677). Formentlig ugift.

Faderen faldt foran Malmø 1677. Sandsynligvis er H. W. der-

efter med Moderen vendt tilbage til Tyskland, hvorfra Familien stammer. Det er muligt, at han har faaet militær Uddannelse; imidlertid kom han i en ung Alder ind i Diplomatiets. Af en fransk diplomatisk Indberetning fra 1704 vides, at H. W. allerede tidligere havde staaet i Tjeneste hos de franske Ambassadører i Danmark, Bonrepas og d'Avaux, og at han nævnte Aar af den franske Ambassadør i Sverige, Bonnac, der dengang, som overhovedet under Karl XII.s Krig i Polen, residerede i Danzig, blev engageret til en Sendelse til Wien. Denne Virksomhed har dog formodentlig haft en mere eller mindre hemmelig Karakter. Imidlertid bragte den ham i Forbindelse med Polens Konge, Sachsens Kurfyrste, August II., Danmarks Forbundsfølge, og 1707 blev han polsk-sachsisk Resident i Berlin. I denne Stilling fik han Lejlighed til at fremme ogsaa danske Interesser, og en anden dansk Mand i August II.s Tjeneste, General Woldemar Løvendal, foranledigede, at H. W. 1712 som Konge-Kurfyrstens diplomatiske Repræsentant flyttedes til Kbh. Her blev han hurtigt vel anskreven; som baade før og senere betonedede han selv, at han betragtede »gamle Danmark« som sit Fædreland. Forhandlinger mellem ham og Ditlev Wibe førte til, at han traadte i dansk Tjeneste, og i Efteraaret 1714 — efter en ganske kortvarig Sendelse til Berlin — udnævntes han til Envoyé extraordinaire ved Tsar Peter I.s Hof. I det paagældende Patent omtales han som »Krigsraad i polsk Tjeneste«.

Med de Afbrydelser, som var Konsekvensen af den store nordiske Krigs og den nærmest følgende Tids skiftende Indflydelse paa Danmarks Udenrigspolitik og særlig paa dets Forhold til Rusland, blev H. W.s diplomatiske Virksomhed nu i en lang Aarrække knyttet til denne Stormagt. Navnlig da Tsar Peter I. tog det gottorpske Kort paa Haanden i sit Spil, snart mod Sverige, snart mod Danmark, kom W. til at yde en betydelig Indsats. Det var ham, som 1721 paa Frederik IV.s Vegne nedlagde Indsigelse mod Ægteskabet mellem Hertug Carl Frederik og Anna Petrovna og advarede Tsaren mod at inklade sig paa Forpligtelser, der stred mod Danmarks Interesser, da Kongen i modsat Fald maatte gaa egne Veje og »sikre sig paa anden Maade«. Ligeledes var det ham, som paa dansk Side med Carl Frederiks Tillidsmand, Grev Henning Friedrich v. Bassewitz, førte de Forhandlinger om mindeligt Forlig mellem Kronen og Gottorp, under hvilke der første Gang med russisk Samtykke blev talt om at bytte det gottorpske Slesvig med Oldenburg og Delmenhorst. Til Trods for de Vanskeligheder, der var uundgaaelige ved et saa uregelmæssigt Hof som det russiske, lykkedes det H. W. at holde sig fortrinlig underrettet baade om

ledende Personligheders indbyrdes Forhold og om politiske Planer under Overvejelse eller Forberedelse. Tillige viste han sig i Besiddelse af snarraadig Handlekraft, saaledes da han 1727 afværgede, at den russiske Tronfølge tilfaldt Hertug Carl Frederik i dennes ovennævnte Ægteskab med Tsar Peters ældste Datter.

H. W. var akkrediteret de i Perioden 1725—30 hastigt efter hverandre følgende moskovitiske Herskere og Herskerinder, og han synes at have hævdet sin Stilling under alle Omskiftelser. Siden 1722 havde han været lønnet med en aarlig Gage paa 6000 Rdl. (svarende til ca. 90 000 Kr. i 1938) foruden Godtgørelser for Udlæg m. v.; som alle samtidige Diplomater klager han imidlertid ustandselig over Pengevanskeligheder, hvis Aarsag har kunnet være saavel Gageudbetalingens Uregelmæssighed som egen Uorden og ved Sygdom foraarsagede Udgifter. Sikkert er, at da han i April 1733, efter et Slagtilfælde, som lammede begge Benene, havde opnaaet Tilladelse til at prøve en Badekur i Karlsbad, maatte han opgive Rejsen »paa Grund af Gæld«. Da han 22. Dec. s. A. sad ved Middagsbordet, ramtes han af et nyt Slagtilfælde og døde om Aftenen bevidstløs.

Da Frederik IV. i Eftersommeren 1718 udsendte Rundspørge til 34 høje civile og militære Embedsmænd om Mulighederne for Fred og om de yderste Betingelser, paa hvilke en saadan Fred burde sluttes, var H. W. blandt Adressaterne. Hans Svar hører til de klareste og mest interessante. Bl. a. udtalte han som sit Raad, at hele Hertugdømmet Slesvig burde »for evigt« afstaas til Kongen, »for at dette Stykke af Jylland atter kan indlemmes i den Provins, til hvilken det naturligt hører, som dets femte Stift eller Guvernement«, ligesom i alle til Danmarks Krone hørende Lande »fra København og Skagens Rev til Ejderstrømmen alt bør ordnes paa lige Fod og særlig det hele slesvigske Ridderskab sættes paa dansk Fod«.

Etatsraad 1714. Konferensraad 1727.

Hist. Tidsskr., 4. Rk., IV, 1873—74, S. 575; 5. Rk., III, 1881—82 (se Registeret); 6. Rk., III, 1891—92, S. 472 ff.; V, 1894—95 (se Registeret). Bidrag til den store nordiske Krigs Historie, udg. af Generalstaben, X, 1934 (se Registeret). Franz v. Jessen: En slesvigsk Statsmand, II—III, 1941 (se Registerne).

Franz v. Jessen (L. Laursen).

Westring, Gustav Frederik, 1834—1909, Veterinær. F. 9. Jan. 1834 i Kbh. (Helligg.), d. 9. Marts 1909 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Bogbinder Carl Jacob W. (1798—1867) og Magdalene Rasmussen (1812—79). Gift 31. Marts 1863 i Frede-

rikssund med Laurine Jensine Jensen, f. 26. Jan. 1840 i Frederikssund, d. 14. Febr. 1911 paa Frbg., D. af Landmand og Snedker Lauritz J. (1802—72) og Jensine Larsen (1815—88).

Hjemmets smaa Kaar bevirkede, at W. fik en tarvelig Skoleundervisning, og tidligt maatte han sørge for sig selv. I halvfemte Aar var han Smedelærling hos Regimentsdyrlæge Martin Friedrich Petersen ved Husarregimentet, hos hvem han blev som Svend, indtil Mesteren 1853 døde af Kolera. W. rejste saa paa Haandværket et Aar og begyndte derefter med Understøttelse fra en lidt ældre Broder at læse til Præliminæreksamen, som han bestod 1855. Allerede to Aar senere tog han Dyrlægeeksamen. Han blev straks ansat som »Kandidat« ved Veterinærskolen, og ved den nyoprettede Veterinær- og Landbohøjskole fik han 1858 Stillingen som Klinikassistent. Samtidig læste han til Artium og tog første Del 1862. Efter Morten Jensens Død blev W. 1863 ansat som Forstander for Højskolens Smedie og blev Docent i Beslagkunst. Foranlediget af en Henvendelse til Højskolen fra Maribo Amts økonomiske Selskab, der ønskede at faa oprettet et Beslagsmedekursus ved Højskolen, blev et saadant to Maaneders Kursus indrettet hvert Efteraar for seksten (senere 24) Smedesvende, og W. blev Kursusleder. Til Brug for Kursuseleverne udgav han 1869 en fortrinlig Beslaglære, der ogsaa var de veterinærstuderende til megen Nytte. Ved denne Lærebog og ved sin fortræffelige Undervisning var W. en betydelig Arbejdskraft for Højskolen. Hans udmærkede videnskabelige Evner fik under de noget vanskelige Arbejdsvilkaar ikke Lejlighed til helt at udfolde sig; dog har han udgivet et Par fortræffelige Afhandlinger om Hundegalskab (1875) og Oksens ondartede Lungesygge (1880), og i »Tidsskrift for Veterinærer« offentliggjorde han kliniske Meddelelser. 1870 udsendte han P. C. Abildgaards klassiske Skrift »En dansk Heste- og Qvæg-Læge« i ny Bearbejdelse. W. var stærkt interesseret i Hesteavl, han foretog mange og lange Studierejser i Europa, og 1896 udkom hans Bog om rationel Avl af lettere Heste. Landhusholdningsselskabet benyttede ham i 60'erne meget ved Ordningen af Kvægudførsel til England, og han skrev i den Anledning flere Beretninger. 1874 forlod W. Højskolen for at overtage Stillingen som Lærer i Beslag ved Ride- og Beslagsskolen, først med Charge som Korpsdyrlæge, fra 1895 som Overdyrlæge. 1904 tog han sin Afsked. — R. 1890. DM. 1904.

B. Bang i Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, S. 250 ff. Samme i Maanedsskrift for Dyrlæger, XXXV, 1923—24, S. 433. St. Friis sst., XXI, 1909—10, S. 32.

Hj. Friis (B. Bang).

Westrup, Carl Wium, f. 1874, Retslærd. F. 11. Aug. 1874 paa Mariesminde ved Helsingør (døbt i Stenstrup, Svendborg Amt). Forældre: Premierløjtnant, senere Kaptajn af Artilleriet J. S. W. (s. d.) og Hustru. Gift 30. Nov. 1901 i Tostrup med Sophie Elisabeth Hellmers, f. 3. Marts 1877 paa Merløsegaard, D. af Forpagter Johannes H. (1849—1913) og Emma Rasmussen (1856—1930).

W. blev Student 1892 fra Metropolitanskolen og tog 1899 den juridiske Embedseksamen. 1900—04 var han Fuldmægtig ved Sjællands Stiftamt og 1904—12 ved Kbh.s Amts søndre Birk. Efter nogle Aars fri videnskabelig Virksomhed udnævntes han 1920 til Stiftsskriver i Roskilde Stift og var som saadan 1920—38 Domkirkens Værge. I denne Egenskab øvede han en betydelig Indsats, ikke mindst ved Gennemførelsen af pietetsfulde Restaurationer af Domkirken og dens Omgivelser. Paa hans Initiativ oprettedes 1926 Selskabet for kirkelig Kunst, for hvilket han blev Næstformand og 1942 Formand.

W.s første litterære Arbejder, der fremkom i »Militært Tidsskrift«, »Tilskueren« og »Ugeskrift for Retsvæsen«, omhandlede Spørgsmaal, der stod i Forbindelse med den militære Retspleje. Interessen for denne havde han taget i Arv fra Faderen. For W.s Vedkommende førte Beskæftigelsen med disse Problemer ind paa stadig dybere gaaende Studier over den militære Strafferets og Retsplejes Oprindelse og Udvikling, og med Afhandlingen »Studier over romersk Krigsret« (Militært Tidsskrift, XLI, 1912, Tillægshæfte II) foretog han det første Skridt ind i den romerske Rets- og Samfundshistorie, som senere skulde blive Midtpunktet for hans Undersøgelser. I de nærmest følgende Aar behandlede han i større og mindre Afhandlinger vidt forskellige Spørgsmaal; men hvor forskelligartede de Problemer end var, han tog under Behandling, kan man dog i hans Arbejder fra disse Aar klart se to Linier, der begge var antydet i hans tidligste Produktion, og som han har fortsat til de seneste Aar, nemlig dels Interessen for Individets Frihed og Retsordenens Beskyttelse af denne, dels Bestræbelserne for ved Retshistoriens Hjælp at naa til Bunds i Forstaaelsen af Problemet om Rettens Opstaaen. Særlig fremhæves maa en indgaaende Undersøgelse af den ældste bevarede Retskilde, Hammurabis Love i »Stat og Borger i det gamle Babylonien« (1913), der giver en klar og meget paaskønnet Fremstilling af den babyloniske Ret.

Efterhaanden samlede W.s Studier sig imidlertid om den romerske Ret. Medens Romerretsforskningen her i Landet hidtil havde indskrænket sig til en dogmatisk-eksegetisk Behandling af de

justinianske Retskilder, saa han som sin Opgave at søge bag om den justinianske Ret og at udforske den ældste romerske Rets Tilblivelseshistorie med Bistand af den retssammenlignende Metode, og i »Introduktion til Romerretsstudiet« (I, 1920) fremlagde han de foreløbige Resultater af sine Undersøgelser. Dette Arbejde vakte baade i England og i Tyskland Interesse for hans Studier, og efter Opfordring af Karl v. Amira m. fl. erhvervede han 1924 Doktorgraden i romersk og kanonisk Ret ved Universitetet i München. Den af ham i denne Anledning forfattede Afhandling »Über den sogenannten Brautkauf des Altertums« blev trykt 1926 i »Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft« (XLII, 1926—27). I sine senere Arbejder, af hvilke de fleste er forfattet paa Fransk eller Engelsk — saaledes især »Family Property and Patria Potestas« (1936), »Introduction to Early Roman Law. The Patriarchal Joint Family« (II, 1934; III, 1, 1939), »Recherches sur les formes antiques de mariage dans l'ancien droit romain« (Vidsk. Selsk. Hist.-filol. Medd., XXX, 1, 1943) — har han fortsat og uddybet sine Studier over den ældste romerske Familieret. Om end de Resultater, han naar til, jævnlig maa faa Karakteren af Hypoteser og kan omtvistes, nyder hans Arbejder, der er Resultatet af et dybtgaaende Kilstudium og hviler paa et solidt filologisk Grundlag, stor Anseelse inden for den internationale Romerretsforskning og sammenlignende Retshistorie, ikke mindst efter at et 1934 opdaget Fragment af Gai Institutiones paa et enkelt Punkt synes at have godtgjort Rigtigheden af hans Teori om den ældste romerske Families økonomiske Struktur. 1940 blev han udnævnt til Redaktør af de i Bruxelles udkommende »Archives d'Histoire du Droit Oriental. Section: Rome républicaine«, 1943 til Consigliere i det internationale Direktionsraad for Istituto di diritto romano. Desuden er han Medlem af flere lærde Selskaber. Ved kgl. Resolution af Maj 1927 blev der tildelt ham jus docendi ved Kbh.s Universitet i almindelig og sammenlignende Retshistorie og romersk Retshistorie. — En Række af hans danske Afhandlinger er samlet i tre Bind under Titlen »Tænkt og skrevet« (1940—41). — R. 1926. DM. 1938. — Maleri af Carl Peters 1883. Kultegning af Otto Christensen 1940.

Studenterne fra 1892, 1917, S. 132 f. Tilskueren, LIII, 1936, I, S. 274—76 (af Paul Koschaker). Tidsskrift for rettsvidenskab, II, 1936, S. 194—211 (af Leop. Wenger). Juristen, XIX, 1937, S. 297—302 (af Georges Cornil). Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Rom. Abt., 1937, S. 416 f.; 1940, S. 246 f. (af Rud. Düll). Politiken 30. April 1938.

Stig Juul.

Westrup, Julius Sophus (ved Daaben Sophus Julius), 1833—1901, Officer, Militærforfatter. F. 11. Marts 1833 i Kbh. (Hellegg.), d. 14. Aug. 1901 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Silke- og Klædehandler Carl Wium W. (1802—69) og Jensine Steffine Christiane Heegaard (1807—51). Gift 9. Nov. 1870 i Stenstrup, Svendborg Amt, med Elisabeth Christine Rasmussen, f. 12. April 1843 i Stenstrup, d. 29. Okt. 1875 paa Frbg. (Trin.), D. af Sognepræst, senere Provst Ludvig August Frederik R. (1808—89) og Simonine Elisabeth Ploug (1810—71).

W. blev Student 1850 fra v. Westens Institut, cand. phil. n. A. og indtraadte i den militære Højskole 1853, afgik herfra 1857 som Sekondløjtnant af Artilleriet med Anciennitet af 1853. Han blev Premierløjtnant 1860, deltog i Felttoget 1864 ved 1. Feltbatteri og kommanderede under Dybbøls Belejring det Halvbatteri paa Hardeshøj, der var medvirkende til, at Preusserne maatte opgive den paatænkte Overgang til Als ved Ballegaard 2. April. 1868 beordredes han til i et Aar at forrette Tjeneste i den franske Armé i Algier, deltog i Ekspeditionen mod Silala samt i Træfningen ved Deb-deb og belønnedes for sit Forhold med Ridderkorset af Æreslegionen.

W. deltog kun lidet i Tidens politiske Kampe, men hans Meninger stod i skarp Modstrid til den i militære Kredse da herskende Højrepolitik. Da han 1874 traadte uden for Nummer for i Udlandet at dyrke sine militærretlige Interesser, tillodes det ham ikke at genindtræde i Nummer i Hæren saa betids, at han kunde avancere, før Aldersgrænsen naaedes. Han, der var en af Hærens mest begavede og kundskabsrige Officerer, søgte da 1875 sin Afsked paa Grund af Alder. Afskeden bevilgedes med Kaptajns Karakter. Efter sin Afsked optoges han ganske af sin Livssag: Hærvæsenets Forhold til Folk og Stat, særlig alt, der angik det militære Retsvæsen, som han med sin udstrakte Viden og sit klare og fordomsfri Udsyn, der var langt forud for hans Tid, ønskede ændret i en Retning, som først en langt senere Tid har evnet at realisere. Af litterære Arbejder offentliggjorde han ikke meget; det var Studiet i sig selv, der interesserede ham mest. I »Politiken« saas af og til hans Mærke »Frater taciturnus« under tankevækkende, aktuelle Indlæg, og i »Tilskueren« offentliggjorde han sine to vægtigste Afhandlinger: »1864. Preussiske Forhold og preussisk Krigshistorie« (1889) og »Militær Retsreform« (1901).

Politiken 16. og 21. Aug. 1901. Militær Tidende, s. A., S. 350 f.

Carl v. Kohl.

Vetheman, —1155—, Søkriger.

Under de urolige Forhold omkring 1155, da Svend, Knud og Valdemar kæmpede om Magten, og Venderne som Følge af denne Magtkamp havde frit Spil i deres Plyndringer af de danske Kyster, organiserede V. i Roskilde et Kaperlav til Kampen mod Venderne. Borgerne i Roskilde støttede ham i hans Bestræbelser, idet de gik ind paa, at Kaperlavet kunde rekvirere ethvert Skib, som det fandt egnet til dette Formaal imod, at det afgav en Ottendedel af dets Udbytte til Skibets Ejer. Undertiden udrustede Borgerne i Roskilde selv Kaperskibene og fik saa til Gengæld Halvdelen af Byttet. Alle Deltagerne i Kapertogterne betragtedes som ligestillede, og Styrmand og Rorkarle fik samme Andel i Byttet; dersom de fandt kristne Fanger paa de erobrede vendiske Skibe, forsynede de dem med Klæder og sendte dem hjem. Med deres 22 Skibe erobrede Kaprerne 82 vendiske Skibe. Bønderne paa Sjælland fulgte det givne Eksempel, og saaledes var en Begyndelse blevet gjort til en Befrielse fra det vendiske Tryk. Under de senere Kampe mod Venderne paa Valdemar I.s og Absalons Tid fik V. sammen med Esbern Snare hyppigt tildelt den Opgave at udspejle Fjendens Stillinger og føre Ledingsflaadens Forpostskibe.

Saxonis Gesta Danorum.

C. A. Christensen (Johannes Steenstrup).

Vett, Lemming **Emil** Valentinus, 1843—1911, Handelsmand og Industridrivende. F. 7. Nov. 1843 i Rødby, d. 18. Febr. 1911 i Kbh., begr. i Taarbæk. Forældre: Læge, Krigsassessor Julius Theodor Emil V. (1808—69) og Karen Petrine Bjørn (1813—81). Gift 27. April 1870 i Aarhus med Caroline Adolphine Langballe, f. 15. Sept. 1849 i Aarhus, d. 8. Febr. 1935 i Kbh., D. af Købmand Christian Carl L. (1805—85) og Hansine Palline Pallesen (1814—68).

Allerede som fjorten Aars Dreng kom V. i Lære hos C. B. Christensen i Aarhus, der havde en af Datidens største Provinsforretninger i Hvidevarer, Udstyrsartikler og Klædevarer. Her arbejdede han i ni Aar, det sidste Aar som Leder af Forretningen under Principalens Sygdom. Efter C. B. Christensens Død tog han en kort Tid Plads i Emil Sechers Modeforretning, men hans Hu stod til at etablere sig selv, og Mødet med Th. Wessel (s. d.) 1868 gjorde disse Planer til Virkelighed i April s. A. ved Starten af Firmaet Emil V. & Co. i Aarhus. Fra en beskeden Begyndelse blev denne Forretning Grundlaget for det senere landskendte Firma Akts. Th. Wessel & V., og 1876 forlod V. Aarhus for at bosætte sig i Kbh. Sammen med Wessel oparbejdede V. Danmarks første og største Stormagasin, og i dette Samarbejde var V. fortrinsvis Manden

med Initiativet og det aabne Blik for de nye Ideer, medens Wessel ved sit rolige Overblik sikrede en sund Balance i Udviklingen. Tilsammen supplerede disse to Købmænd saaledes hinanden paa en usædvanlig Maade, idet Wessel var den fremragende Indkøber, medens V. i lige saa høj Grad var Sælgeren, der forstod at ordne Varerne og give dem deres rette Placering. Hans elskværdige og joviale Fremtræden i Forbindelse med hans utrættelige Flid skaffede ham Venner og Tillid i vide Kredse, og han forstod den Kunst at overvinde Vanskeligheder og Friktioner af vidt forskellig Art. Da han paa sine ældre Dage i et vist Omfang trak sig tilbage fra den daglige Ledelse, gik han — i Kraft af sin hjælpsomme Indstilling — med den største Iver og Interesse ind i Ledelsen af en lang Række almennyttige Foretagender paa det sundhedsmæssige og sportslige Omraade. I ganske særlig Grad laa Kampen mod Tuberkulosen ham paa Sinde, og hans Indsats inden for Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse har været af virkelig Betydning, idet denne Sag i egentligste Forstand blev en Hjertesag for ham. Ogsaa Julemærket og Høstblomsten nød godt af hans rundhaandede Offervillighed, ligesom han gjorde et stort Arbejde for Oprettelsen af Idrætsparken paa Østerbro. I øvrigt var han i en lang Aarrække Medlem af Sø- og Handelsretten (1885—1911) og gik med stor Grundighed op i de Sager, der kom til Behandling, ligesom han var Medlem af Nationalbankens Repræsentantskab (1905—11). I lige saa høj Grad som Wessel lagde V. stor Vægt paa et godt Forhold til Personalet. I Fællesskab stiftede de 1893 en Pensions- og Understøttelseskasse for Forretningens Personale, som fra en beskeden Begyndelse er naaet til i Dag at raade over en Kapital paa over tolv Mill. Kr. 1915 stiftede desuden Gehejmeetatsraadinde C. V. en Fribolig paa C. F. Richsvej under Navnet Emil V. og Hustrus Hus for pensionerede Funktionærer i Magasin du Nord. — Gehejmeetatsraad 1911. — R. 1896. DM. 1908. F.M.G. 1909. — Maleri af Otto Bache 1890 (Fr.borg); Kopi af D. Hvidt 1943 (Magasin du Nord). Portrætteret paa P. S. Krøyers Maleri fra Kbh.s Børs 1895 (Børsen; Skitsen til V. og Th. Wessel i Magasin du Nord) og paa L. Tuxens Maleri af Middagsselskabet hos Moresco 1906. Buster af L. Brandstrup og H. Wederkinch 1914. Træsnit 1893.

Carl Christian Vett (og John Arthur Lange): Familien Vett og von Vett, 1915, S. 68. Magasin du Nord 1868—14. April—1918, 1918. Ill. Tid. 26. Febr. 1911. Johs. Hoeck: Direktør Emil Vett i Maanedts-Magasinet, 1910, S. 915—18. Saa gik 75 Aar, 1943.

Jens Vestberg.

Wewer (Wever), **Johan(n) Friederich** (Frederik), 1699—1759, Købmand. F. 8. Marts 1699 i Cleve, d. 9. Maj 1759 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens K. Kapel). Gift 19. Jan. 1748 i Kbh. (Frels.) med Anna Maria Köster, f. 17. Nov. 1705 i Frankfurt a. M., d. 18. Marts 1775, begr. i Kbh. (Fred. Ty.) (gift 1° 1726 med Købmand Michael Fabritius, s. d., 3° 1763 med Generalmajor Jean Baptiste Descarières de Longueville, 1699—1766), D. af Handelsmand Dietrich K. i Mühlheim og Anna Johanne de Weiler.

Vistnok paa Foranledning af sin Slægtning Just Fabritius (s. d.) kom W. til Kbh., hvor han sammen med denne grundlagde Handels-
huset W. & Fabritius, der drev en stor Veksel- og Kommissionsforretning. Et Forsøg paa at oparbejde en Levanthandel slog fejl, hvorimod Firmaets oversøiske Handel blomstrede. W. var et ivrigt Medlem af de forskellige store Handelskompagnier, saaledes var han Hovedparticipant i Asiatisk Kompagni (fra 1752 Meddirektør) og fra 1746 ligeledes Meddirektør for det kgl. vestindiskguineiske Kompagni. 1754 overtog han dets Plads og Bygninger. Ogsaa i den grønlandske Handel var han interesseret, ligesom han 1755 lod sig udnævne til Direktør for det kgl. afrikanske Kompagni. Af Tillidshverv beklædte han Stillingen som Overformynder og Meddirektør for Opfostringshuset. Desuden var han Medlem af Kommissionen til Opførelse af Frederiks tyske Kirke paa Christianshavn. — Agent 1743. Etatsraad 1754. — Muligvis portrætteret paa Rüdes Maleri: Frederik V. overtager de vestindiske Øer (Fredensborg).

Carl Bruun: Kjøbenhavn, III, 1901. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede, VI, 1903, S. 530.

Harald Jørgensen.

Wexschall (Wexsal), **Friderich Thorkildsen** (ved Daaben Terkildsen), 1798—1845, Violinist. F. 9. April 1798 i Kbh. (Slotsk.), d. 25. Okt. 1845 sst. (Slotsk.), begr. sst. (Holmens). Forældre: Jæger hos Kronprinsen, senere Palæforvalter Johannes Thorkildsen W. (1761—1844) og Jacobine Holm (1763—1844). Gift 1° 9. Aug. 1823 i Kbh. (Slotsk.) med Skuespillerinden Anna Helene Dorothea Brenøe (se Nielsen, Anna) (gift 2° 1834 med Skuespiller N. P. Nielsen, s. d.). Ægteskabet opløst 1831. 2° 23. Dec. 1837 i Kbh. (Frue) med Koristinde ved Det kgl. Teater Caroline Dam, f. ca. 1816 i Kbh., d. 22. Maj 1848 sst. (Slotsk.).

W., der i Kraft af sin Begavelse, sin sikre Optræden og sit kunstneriske Talent skulde blive en af sin Tids betydeligste Musikerpersonligheder, fik sin første Violinundervisning af Faderen, en

norsk Bondesøn, der med Dygtighed trakterede sin Hardangerfele. 1808 blev han Elev af den berømte, men alderstegne Peder Lem (s. d.), som ledede Det kgl. Kapels Violinskole, og kom allerede som Dreng til at optræde ved Hofkoncerter. 1812 blev han Kapel-elev og udviklede sig under sin nye Lærer, den begavede Violinist og Pædagog, Koncertmester Chr. Tiemroth (s. d.) til en fortrinlig Violinspiller med en bemærkelsesværdig fyldig og smuk Tone. Allerede 1816 drog W. til Udlandet for at perfektionere sig hos den hollandske Violinist Foght, og 1820—22 foretog han med offentlig Understøttelse en Studierejse til Carl Moeser i Berlin, Fr. Pechatschek i Wien og Ludvig Spohr i Kassel. Samtidig gav han Koncerter, hvor han naaede frem, og høstede selv i det musikforvante Paris den mest glimrende Bedømmelse af sin Kunst. W.s Position i dansk Musikliv maatte, som hans Talent viste sig i fuld Udfoldelse, blive meget betydelig. Men den offentlige Anerkendelse, man kunde vente skulde blive ham til Del, kom kun langsomt. Dels sad der dygtige Folk paa de førende Stemmer i Det kgl. Kapel, dels tilsidesatte Claus Schall (s. d.), Musiklivets indflydelsesrigeste Personlighed, W., hvor han kunde komme til det. I en Række Aar maatte han nøjes med at fungere som 2. Balletrepetitør og Anfører for Andenviolinerne. Først 27 Aar efter sin Ansættelse blev han Primoviolinist og efter Schalls Død Leder af Kapellets Violinskole med Prædikat af, men uden at virke som Koncertmester (1835). Til Gengæld var W. ved Koncerter skattet som en ypperlig Solospiller, og i Privatkredse dyrkede han Kammermusikken til ikke mindre Begejstring, ligesom den unge Musikforening fik en værdifuld Kraft i ham. Selv om W. stod i sin bedste Alder, blev han dog stadig udsat for Ydmygelser i sin Embedsgerning, saaledes 1842, da han blev afskediget som Balletrepetitør, en Stilling, i hvilken Bournonville satte stor Pris paa ham. W. reagerede ved indtil sin tidlige Død næsten aldrig at gøre Tjeneste i Kapellet. I disse Aar viede han sig mere og mere den Lærergerning, der allerede havde bragt ham mange Glæder. Han saa Søstersønnen Frits Schram, H. S. Paulli og Niels W. Gade vinde Anseelse som Violinister og talte mange af Tidens mest begejstrede Musikamatører blandt sine Elever.

Maleri paa Det kgl. Teater. Portrætteret paa W. Marstrands Maleri 1834: Det Waagepetersenske Musikselskab (Fr.borg; Radering derefter af C. G. Andersen 1878) og paa en Tegning af et Musikselskab paa Hvidkilde (sst.). Litografi af G. Engelmann efter Tegning af F. V. Heuer og af E. Fortling 1845 efter N. Henriques' Tegning.

Københavns Teaterblad, 1844, Nr. 57; 1845, Nr. 41, S. 164 f. Aug. Bournonville: Mit Teaterliv, III, 1878, S. 245 ff. Musikforeningens Festskrift, I—II, 1886. C. Thrane: Fra Hofviolonernes Tid, 1908. Samme: Weyses Minde, 1916, S. 68. Rudolf Bay: Musikalsk Rejse 1842—43 (Jul. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, XXXIV), 1921, S. 28. P. V. Jacobsen: Breve, 1899, S. 80, 125 f. Af Jonas Collins Papirer, 1871, S. 224—29. Joh. Luise Heiberg: Et Liv genoplevet i Erindringen, 1890—91.

Nils Schiørring (S. A. E. Hagen).

v. Weyberg (Weiberg, Weigber), **Frederik**, d. 1720, Diplomater. D. 21. Juli 1720 i Wien, begr. sst. (Protestantisk Kgd.). Forældre: Overkammertjener, Hofskrædder hos Christian V. Herman Weiberg (ca. 1630—85) og Anna Lorentzen (d. 1698). Ugift.

F. v. W. tilhørte en westfalsk Familie, der over Oldenburg kom til Danmark. Efter hvad man vilde vide, var han illegitim Søn af Adam Levin Knuth (s. d.) og skyldte ham sin Karriere. Imidlertid var Hofskrædderen, der officielt var hans Fader, ogsaa en anset Mand. F. v. W. studerede i Holland og blev Student 1685 i Utrecht. 1693 blev han Hofjunker og s. A. sammen med sin Søster Anna Margrethe W. adlet under Navnet v. W. 1702 blev han Kammerjunker og n. A. dansk Gesandt i Wien, hvilken Stilling han sad inde med til 1710 og 1711—20. 1706 udnævntes han desuden til Generalauditør i Landetaten. S. A. repræsenterede han Frederik IV. ved Beleningen med Holsten. 1718 var han en af de raadspurgte ved den store Votering om Udenrigspolitikken. Han omtales som en fint dannet Mand, i hvis Hjem der samledes en Kreds af Tidens mægtige. 1796 skabte han af sammenlagte Bøndergaarde Lystgaarden Rustenborg i Lyngby, som han ejede til sin Død. — Etatsraad 1703. — Hv. R. 1714.

A. Hojer: König Friederich des IV. glorwürdigstes Leben, I, 1829, S. 123, 199, 239, 266; II, s. A., S. 37. Hist. Tidsskr., 5. Rk., II, 1880—81 (se Registeret). Chr. Bruun: Frederik Rostgaards Liv, I, 1870, S. 14, 100 ff.; II, 1871, S. 29—33. C. P. Leporin: Memoria Wolfiana, 1725, S. 28 ff. Hist. Medd. om Kbh., IV, 1913—15, S. 483. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde, 1925, S. 43, 458. E. Nystrøm: Lyngby Sogn, 1934, S. 73 f., 77—80.

Poul Engelstoft.

v. der Weyde, Hans Elias, 1691—1759, Officer. F. 30. Sept. 1691 i Citadellet i Kbh., d. 22. Aug. 1759 paa Gottorp Slot. Forældre: Kaptajnløjtnant, senere Kaptajn Rudolph v. d. W. (1645—1715) og Alhed Berte Lund (ca. 1633—1722). Gift 1° 12. Febr. 1727 med Birte Marie Schmidt, d. 7. Jan. 1739, D. af Kaptajn Hans Jørgen S. (d. 1728, gift 2° 1712 med Anne Cathrine Kaas, 1677—1744) og Baronesse Maren Eilersdatter Holck (1668—1704).

2° 22. Sept. 1745 i Korsør med Edele Ermegaard Paars (Pors), f. 11. Dec. 1720, begr. 11. Nov. 1746 i Hvidbjerg, D. af Kaptajn, senere kar. Oberst, Guvernør i Grønland Claus Enevold P. (s. d.) og Hustru.

Femten Aar gammel indtraadte v. d. W. som menig i et Infanteriregiment, blev Korporal 1709, n. A. Fændrik, 1711 Sekondløjtnant, 1717 Premierløjtnant, 1729 Kaptajnløjtnant, n. A. Kaptajn, 1739 Major og dimitteredes 1744 med Oberstløjtnants Karakter. 1752 blev han Kommandant paa Gottorp. Han gjorde hele den store nordiske Krig 1709—20 med i Skaane, Nordtyskland og Norge, viste sig overalt som en Hædersmand, en pligttro, tapper Soldat og blev gentagne Gange saaret. Gennem sin første Hustru arvede han den lille af Flyvesandet hærgede Sædegaard Lyngholm i Thy, men solgte den 1754. Medens han efter sin Dimission boede paa Gaarden, nedskrev han til Efterretning for sine Børn ret udførlige Optegnelser om sit Liv. Ved sit gode, naturlige Dansk og den humane, beskedne, fædrelandskærlige og gudfrygtige Tone, der gaar gennem Selvbiografien, har denne ikke ringe almindelig Interesse og er et Øjenvidnes, en Deltagers Beretning om hin Periodes Krigsbegivenheder og Tidens militære Forhold. — Kort efter at være kommet til Gottorp sendte han et versificeret Bønsskrift til Kongen, ledsaget af et Par andre Papirer, for at bede om sin resterende Gage til at møblere sin Lejlighed i Slottet; men Overkrigssekretæren Grev Christian Lerche (s. d.) svarede afvisende, at Majestæten havde alt for alvorlige Sager at beskæftige sig med til at spille Tiden paa v. d. W.s Udgydelser. — Maleri (Fotografi derefter i Officersforeningen).

Selvbiografi i Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., I, 1892, S. 79—131, 201—69. Bidrag til den store nordiske Krigs Historie, udg. af Generalstaben, IV, 1910; VIII—X, 1927—34.

Rockstroh (H. W. Harbou).

Weyhe, se Weihe.

Weyhe, Frederik Joachim Henning, 1826—99, Officer. F. 5. Jan. 1826 i Kbh. (Garn.), d. 30. Dec. 1899 sst., begr. sst. (Holmens). Forældre: Stabskaptajn ved Landkadetkorpsen, senere Major Erich Leganger W. (1785—1850) og Bothilde Christine Thal (1786—1853). Gift 12. Aug. 1870 i Kbh. (Garn.) med Martine Petra Georgia Christensen, f. 8. Sept. 1839 i Aarhus, d. 19. Febr. 1905 i Kbh., D. af Fabrikejer, Kaptajn i Aarhus borgerlige Korps Christian C. (1813—72, gift 2° 1853 med Frandsine Birgitte Hoppe, 1820—1900) og Caroline Agnethe Brorson Schinnerup (1814—52).

W. blev Kadet 1839, Sekondløjtnant 1844 (1843) som Repetent og à la suite i Infanteriet, hvorefter han var ansat ved 1. Jægerkorps. Ved forskellige Jægerkorps deltog han med Dygtighed i alle større Kampe 1848—50, blev Premierløjtnant 1849, Kaptajn II 1860, Kaptajn I 1861 og var anset for en mere end almindeligt dygtig Officer. Som Kompagnichef ved 1. Regiment i Kampen ved Sankelmark 1864 viste han udmærket Konduite og personlig Tapperhed, blev saaret og fanget. 1867—70 var han Stabschef ved en Brigade, blev 1873 Oberst og Bataillonschef, n. A. Regimentschef og afskedigedes 1888 efter Ansøgning paa Grund af Alder. — R. 1848. DM. 1864. K.² 1885. K.¹ 1888. — Portrætteret paa N. Simonsens Maleri 1864 af Træfningen ved Sankelmark og paa O. Baches Maleri 1887 af Max Müller i samme Slag. Træsnit efter Tegning af A. Dorph 1864 og af H. P. Hansen 1889 paa Gruppebilledet: Mændene fra Sankelmark.

Den dansk—tydske Krig 1848—50, udg. af Generalstaben, I, 1867—71. Den dansk—tydske Krig 1864, udg. af Generalstaben, I, 1890. V. Stilling: 1. Bataillon, 1913. Hæren ved Danevirke 1864, udg. af Generalstaben ved J. Johansen, 1938, S. 192. Militær Tidende, III, 1893, Sp. 300; X, 1900, Sp. 37.

Rockstroh (P. N. Nieuwenhuis).

v. Weyher, Adam, 1613—76, svensk General, dansk Feltmarskal-løjtnant. F. 25. Jan. 1613 i Pommern, d. 14. Okt. 1676 paa Boserup ved Engelholm. Forældre: Jacob v. W. til Parlin m. m. og Anna v. Mildenitz. Gift 25. Jan. 1654 paa Julita i Södermanland med Friherreinde Katharina Khevenhüller, D. af Friherre Paul v. K. til Julita (1593—1655) og Regina Catharina v. Windischgrätz (1597—1670).

A. v. W., der tidligt blev forældreløs, traadte som Page i Tjeneste hos Rigskansler Oxenstierna, lærte derefter Krigsvæsen under Prins Henrik af Oranien og Feltmarskal Banér, blev Kaptajn under Torstensson og var ved Trediveaarskrigens Slutning avanceret til Oberstløjtnant, hvorpaa han sattes paa Vartpenge som Oberst. Fra 1654 fulgte han Karl Gustaf i Krigen mod Polen og deltog som Generalmajor i Krigen mod Danmark fra 1657. Som Kommandant i det erobrede Frederiksodde var han efter Evne en virksom Beskytter af Befolkningen, navnlig Bønderne, mod de byttebegærlige Fjender. I Slaget ved Nyborg Nov. 1659 kommanderede han det svenske Centrum og blev fangen. Efter Fredslutningen var han et Par Aar i Tjeneste hos den nedersachsiske Kreds, men opholdt sig i øvrigt paa sine Godser. Siden 1660 havde han staaet i skriftlig Forbindelse med Feltherre Schack, der omkring 1670, med Hen-

blik paa sin stærkt tiltagende Svagelighed, var betænkt paa at sikre Danmark en dygtig og erfaren Fører for det kommende Opgør med Sverige, og 1672 fik Schack Kongens Bemyndigelse til at træde i Underhandling med A. v. W. S. A. antog Kongen denne som General af Infanteriet og lovede, at ingen senere antaget skulde gaa foran ham. Fra 1673 var A. v. W. Guvernør i Glückstadt og Holsten og blev ved Krigens Udbrud 1675 som Feltmarskalløjtnant højstkommanderende over Hæren umiddelbart under Kongen. I skarp Opposition mod Griffenfeld drev han paa kraftig Krigsføring, energisk Belejring af Wismar, der erobrede Dec. s. A. Inden Felttoget i Skaane n. A. maatte han imidlertid — det siges paa Griffenfelds Tilskyndelse, men til største Skade for Krigsføringen — vige Pladsen for den unge Johan Adolf af Pløn. Han deltog imidlertid pligtro og dygtigt i de første Kampe 1676, blev haardt saaret ved Angrebet paa Landskrona, og efter et kort Sygeleje »hensov han ved en ellers rolig og salig Død«; »men«, skriver en af de høje Kommissariatsejbedsmænd, »den ædle Helt Feltmarskal Weyhers Død faldt helt ubekvem«. Kort forud havde Johan Adolf trukket sig tilbage fra Hærens Ledelse. A. v. W. var en meget erfaren Krigsmand og prøvet Fører, en dygtig, samvittighedsfuld Administrator, en i alle Forhold human, retsindig Personlighed. Han ejede betydelige Godser i Pommern og besad udstrakt Kendskab til og stod i stadig Forbindelse med betydelige Mænd i Nabolandene. — Hv. R. 1674.

Allg. deutsche Biographie, XLII, 1897, S. 279 f. N. P. Jensen: Den skaanske Krig 1675—79, 1900. Hist. Tidsskr., 8. Rk., IV, 1912—13. Kriegsberichte des Kgl. dän. General-Feldmarschalls Ernst Albr. v. Eberstein, 2. Ausg., 1891. Sammes »Kriegsthaten« ved Louis Ferdinand Freiherr v. Eberstein, 2. Udg., 1892. S. A. Sørensen: Kjøbenhavns Belejring og Fyens Gjenerobring, 1896. Dsk. Mag., 5. Rk., I, 1887—89; IV, 1898—1901. F. Ahlefeldt Laurvig: Storkansleren, III, 1939, S. 70 f., 74, 76. J. L. Carlbom: Tre dagars slaget vid Warschau, 1906. K. C. Rockstroh: Fortællinger af 2. Bataillons Historie, 1907, S. 23 f., 26 f. G. Brammer: Livgarden 1658—1908, 1908.

Rockstroh.

Weyle, Charlotte Amalie, se Bauer, Johan Daniel.

Weyle (Weile), Hans Jørgen, 1758—1820, Solodanser. Døbt 27. Sept. 1758 i Kbh. (Holmens), d. 22. Maj 1820 sst. (Helligg.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Bødker Peter W. og Ane Cathrine Jacobsdatter. Gift ca. 1797 med Hanna Christine Aagaard, f. 14. April 1774 i Mølmark, Broager Sogn, d. 12. Dec. 1842 i Kbh. (Helligg.), D. af Gartnersvend Niels A. og Cathrine Marie Alexanders.

W. kom 1767 ind paa Teatrets Danseskole og udviklede sig, især efter at Galeotti var blevet Balletmester, til en udmærket Danser, hvis Evne til at springe var saa fænomenal, at Rosenstand-Goiske bad ham ikke fornødre sig ved at sætte »en Ære i at gælde for en Liniedanser«. Ogsaa som Mimiker var han betydelig i et længst forglemt Repertoire; han havde komisk Fantasi og kunde virke grotesk og ejendommelig. Teaterdirektør v. Warnstedt kaldte ham 1786 »vor eneste komiske Danser«. Han har uden Tvivl mimet Jøden i Intermediet til »Maskerade«, siden Komedien blev opført ved en af hans Beneficeforestillinger. 1800 udnævntes han til Solodanser, 1809 fik han Afsked, men da han savnedes i Balletternes smaa oplivende Partier, blev han fra Okt. 1812 engageret til »at gøre Tjeneste ved Theatret«. W. repræsenterer det burleske Element i Ballettens Historie inden for Galeottis Periode. Hans Datter var Solodanserinde Charlotte Amalie Bauer (se II, S. 252 f.).

P. Rosenstand-Goiske: Krit. Efterretninger, 1839, S. 133f. Robert Neiiendam i Den danske Skueplads' Historie (Før og Nu), 1917, S. 192. *Robert Neiiendam.*

Weyse, Christoph Ernst Friedrich, 1774—1842, Komponist. F. 5. Marts 1774 i Altona, d. 8. Okt. 1842 i Kbh. (Frue), begr. i Roskilde. Forældre: Urtekræmmer, Kaptajn i Borgervæbningen Werner Ernst W. (ca. 1726—80, gift 1° med Christina Amalia Frisch, ca. 1720—65) og Margaretha Elisabeth Heuser (1751—89, gift 2° 1781 med Urtekræmmer Anton Weber. Ugift.

W. stammede fra et borgerligt Hjem i Altona. Sin Fader, som han mistede i sit syvende Aar og kun havde oplevet som en syg Mand, erindrede han kun utydeligt. Moderen derimod skildrer han i sin korte Autobiografi som en meget levende Kone, der var en stor Elsker af Musik og spillede temmelig færdig paa Klaver. Hendes musikalske Smag var dikteret af Datidens Mode; naar der var Selskab, spillede hun sædvanligvis et Par Sonater af Schobert, hvortil hendes Fader akkompagnerede hende paa Violin. Sin første Vejledning i Musik fik W. af denne Morfader C. B. Heuser (1717—99), som oprindeligt havde været Kantor i Glückstadt, men som ca. 1763 var blevet forflyttet til Hovedkirken i Altona. Her virkede han tillige som Lærer ved det derværende Gymnasium Christianeum, hvor han underviste nederste Klasse i Religion, Geografi, Latin og Sang. Disciplene var tillige Kordrenge i Kirken, hvor man paa de større Festdage opførte Kantater o. l. hovedsagelig af Telemann, Homilius eller Rolle. Hverken som Skolelærer eller som Musiklærer har Heuser været mere end maadelig. Han spillede kun daarligt Klaver, og hans Musikundervisning har

tilsyneladende mere været en Regulering af de Baner, hvor W.s naturlige Talent førte ham hen, end en egentlig positiv Vejledning. Fra 1782 havde han undervist W. i Violin- og Klaverspil, og navnlig paa Klaveret opnaaede W. en betydelig Færdighed, saaledes at han snart kunde vises frem som musikalsk Vidunderbarn. Særlig havde han udviklet en stor Evne til at spille alt fra Bladet, selv i de hurtigste Tempi. Og endvidere blev han meget beundret for sit store Talent for den frie Fantaseren, en Egenskab, han senere skulde udvikle til den højeste Fuldkommenhed. Inden Mutationen havde han en smuk og omfangsrig Diskantstemme og var derved Morfaderen til stor Støtte ved dennes kirkelige Gerning. Ca. ti Aar gammel begyndte W. at komponere, først en Vise, senere et Par Klavertrioer, som spillede i Hjemmet. Gennem Huslægen, Professor J. A. Unzer, kom W. i Forbindelse med den musikelskende Syndicus, senere Borgmester i Altona C. S. Gähler, der var Elev af C. Ph. Em. Bach. Gähler udvidede i højeste Grad hans musikalske Horisont, der tidligere var begrænset af Moderens Musiksamling, men han tilstaar dog, at endnu paa det Tidspunkt var en Sonate af Boccherini ham kærere end den skønneste Fuga af Bach. I Hjemmet herskede der ordnede og rolige Forhold. Børnene blev holdt til Renlighed og Orden og opdragede i en strengt pietistisk Gudstro. Foruden i Skolefagene og i Musik fik W. privat Undervisning i Skrivning, Regning, Tegning og Fransk. Ud over Musik var hans store Interesse i Barneaarene Romaner og Teater, og til Glæde for sine Halvbrødre indrettede han et Marionetteater, hvortil han selv malede Dekorationer og improviserede Skuespil.

Saa oprandt Paasken 1789, da W. skulde konfirmeres, og med Konfirmationen fulgte Diskussionen om Fremtiden. W. vilde være Musiker, hans forsigtige Stiffader ønskede, at han skulde være Købmand. Hans Moder gik i Forbøn for ham, og der blev gjort et Forsøg paa at faa den gamle C. Ph. Em. Bach, Joh. Seb. Bachs Søn, der levede som en højt anerkendt Komponist i Hamburg, til at interessere sig for ham. Men dette slog fejl, og efter at Moderen i Juli s. A. var afgaaet ved Døden, bøjede han sig for Stiffaderens Ønske. Han blev sat i Lære hos Købmand Otto Matthiessen, men efter otte Dages Forløb erklærede denne, at han ikke kunde bruge ham. Redningen kom dog snart. En Dag traf han hos Gähler Professor C. Fr. Cramer fra Kiel, som blev meget interesseret i ham og lovede at hjælpe ham. Han foreslog, at W. skulde søge Undervisning hos hans Ven, Kapelmester J. A. P. Schulz i Kbh., lovede at bringe Sagen i Orden og indbød ham til Kiel for at

befordre ham videre derfra. I Midten af Okt. forlod W. saa for stedse Altona. I Kiel blev han yderst venligt modtaget af Cramer, og efter at have døjjet alle Søsnygens Kvaler ankom han 30. Okt. 1789 til Kbh.

En af de første, W. opsøgte i Kbh., var den kendte Musikamatør, Justitsraad Peter Grønland, som Cramer ogsaa havde anbefalet ham til. Grønland introducerede ham hos Schulz, der tog langt køligere imod ham, end han havde ventet og efter den Medvind, han havde haft i Altona, havde været vant til. Schulz opdagede snart, hvor spredt og usystematisk W.s tidligere Musikuddannelse havde været, og hvor lidt han kendte til dem af Musikens Discipliner, der kræver et virkeligt Arbejde for Tilegnelsen. Han begyndte derfor straks en grundig Undervisning i elementær Harmonilære, gav ham Koraler at sætte Bas til o.s.v. Og da han ikke kunde finde et passende Logi for W., tog han ham til sig i sit Hjem som en Søn og holdt ham frit med alt undtagen Klæder i over tre Aar, indtil han fra 1793 kunde ernære sig selv.

Undervisningen hos Schulz var meget berigende for W. og blev bestemmende for hans specielle konservative Stil og Udtryksform. Men Schulz havde efterhaanden kun Taalmodighed til at interessere sig for de store Linier i W.s Udvikling, navnlig i de senere Aar, da hans Sygelighed tog til. Afpudsningen i Detailler fik W. paa Schulz' Foranledning hos Grønland, der netop med fin kritisk Sans forstod at fremdrage Lyspunkterne i Arbejdet og opmuntre ham. Om Sommeren boede W. hos Schulz paa dennes dejlige Landsted i Frederiksdalshusene ved Bagsværd Sø. Her introduceredes han i Kredsen om Storkøbmanden Constantin Brun og dennes Hustru, Forfatterinden Friederike Brun. Gennem Schulz havde W. faaet Koncertmester Christian Tiemroth som Lærer i Violin, og hos Syngemesteren ved Det kgl. Teater, Komponisten H. O. C. Zinck, der ogsaa var Organist ved Vor Frelser's Kirke, lærte han fra 1791 at spille Orgel. 1792 hjalp Schulz ham til at blive Vikar hos Organist Joh. Ph. Klieme ved Reformert Kirke, og da Klieme døde 1794, blev W. hans Efterfølger med en Gage af 140 Rbdl. aarlig. Ogsaa paa anden Maade hjalp Schulz ham. Han skaffede ham Elever, saaledes fra 1791 hos Grev Bernstorff, og 1790 fik han udvirket Tilladelse til, at W. kom til at spille ved Hoffet. W. spillede her en Sonate og en Fantasi, han selv havde komponeret, og modtog 100 Rbdl. i Honorar. Schulz indførte ham i Det harmoniske Selskab, og saavel her som i de andre københavnske musikalske Klubber optraadte W. ofte som Pianist. Han spillede helst Mozarts Klaverkoncerter, hvortil han improvi-

serede lange Kadencer. Første Gang W. uden for Klubberne optraadte offentlig som Pianist var 1796 ved en af Kapelmester F. L. Ae. Kunzen foranstaltet Koncert paa Det kgl. Teater. Men Virtuosbanen fristede ham i det lange Løb ikke, og hans sidste offentlige Optræden fandt derfor Sted 1802.

I Sommeren 1793 havde Kbh. Besøg af den berlinske Kapelmester J. Fr. Reichardt, som blev meget fortryllet af W.s Spil og paatog sig at sørge for Udgivelsen af nogle af hans Klaverværker. Resultatet blev, at Rellstab i Berlin 1796 udsendte hans seks første »Allegrī di bravura«, der senere blev genoptrykt som 7. Hæfte af Nägelis Samling »Repertoire des Clavicinistes« (1803). Imellem dem findes den stærkt modulerende Allegro i D-Mol, som Aug. Winding efter W.s Død har udgivet under Betegnelsen »Tokkata«. — I Aarene 1795—97 skrev W. syv Symfonier med Haydn som Forbillede. Egentlig var de skrevet til Det musikudøvende Selskab, der oprindelig var begyndt som en Kvartet paa W.s Værelse, men siden blev fortsat med stort Orkester paa Blaagaards Seminarium, hvor H. O. C. Zinck var ansat og havde sin Bolig. De blev dog ogsaa hyppig spillet i de andre københavnske musikalske Klubber og ved Det kgl. Kapels Enkekassekoncerter. Da Interessen for Symfonier efter Aarhundredskiftet svandt, og da de musikalske Klubber i Deflationsaarene maatte indstille deres Virksomhed, var der ikke mere Forum for Musik af denne Art, hvorefter det for W.s Vedkommende blev ved disse Ungdomsværker. I Begyndelsen af 1830'erne vaagnede Interessen for Symfonier igen i Kbh., i hvilken Anledning W. omarbejdede sin 5. Symfoni i Es-Dur med Opførelse for Øje. Selv om W. i sine Symfonier har skrevet Musik af endog høj Værdi, naaede han dog ikke i denne Form den samme Afklaring som i sine vokale Værker. Visse Sæts virker stadig umaadelig friske, og i mange Tilfælde har W. selv benyttet Dele af disse Symfonier til andre Formaal. 1. og 3. Sæts af 1. Symfoni (G-Mol) er saaledes identiske med Ouverturen og Mellemaektsmusikken til »Balders Død« (1832), Finalen af 2. Symfoni (C-Dur) er i en let ændret Skikkelse brugt som Ouverture til »Sovedrikken« (1809), 4. Symfoni (E-Mol) er i sin Helhed benyttet som Ouverture og Mellemaektsmusik til »Macbeth« (1817). Finalen til denne Symfoni er interessant ved, at den arbejder med tre Temaer, der fugeres paa samme Maade som Temaerne i sidste Sæts af Mozarts »Jupiter«-Symfoni. To af Symfonierne er udgivet i Stemmer, nemlig Nr. 6 (C-Mol), der ca. 1798 er trykt paa Constantin Bruns Bekostning, og Nr. 7 (Es-Dur), som er udkommet i Wien. Nr. 6 er meget kompakt instrumenteret i Modsætning til Nr. 7, der indledes med

en overmaade charmerende Sats, som er bygget over et bredt, sangbart Tema.

1799 udsendte W. en Samling Ungdomsarbejder under Titlen »Blandede Kompositioner«. Den indeholder en Del Sange, der stammer fra Studietiden hos Schulz, to Klaversonater (Nr. 1 E-Dur og Nr. 3 A-Mol) og nogle Klaverstykker, hvoraf han senere sammensatte to til en Sonate (Nr. 2 B-Dur). Fra omtrent samme Tid (1798) foreligger »Douze Angloises et une Valse«, en yndefuld Samling Danse, som er skrevet for den Besætning, der er typisk for Tidens Danseorkestre.

Efter at Schulz 1795 af Helbredshensyn havde trukket sig tilbage, blev han efterfulgt som Kapelmester af F. L. Ae. Kunzen. Bekendtskabet med ham og hans Hustru Sangerinden J. M. A. Zuccarini vakte hos W. Lysten til at studere Sangens Væsen. Efter et Par Aars Forløb begyndte han selv at undervise i Sang og fik senere (1809) Prinsesse Caroline som Elev. Sangundervisningen gav ham Lyst til at forsøge sig i den dramatiske Genre. I Foraaret 1800 begyndte han derfor paa Kompositionen af Syngespillet »Sovedrikken« med Tekst af C. F. Bretzner, og havde faaet det meste af 1. Akt og en Del af 2. Akt færdig, da Skæbnen i Marts 1801 indhentede ham med et Slag, der mærkede ham for Livet.

Gennem sin Mormoder, der ligesom hans Faders første Hustru var født Frisch, var W. i Familie med den herboende Justitsraad, senere Etatsraad og Direktør for Den kgl. grønlandske Handel Hartvig Marcus Frisch. I mange Aar var denne det økonomiske Mellemed mellem W. og hans Familie i Altona, og i hans store og gæstfri Hjem kom W. som en Søn af Huset. Enten direkte eller gennem Frisch kom W. i Forbindelse med Grosserer Peter Tutein, der var gift med en Søster (f. Tutein) til Frisch's Hustru. Peter Tutein stammede selv ned fra en Frisch og var saaledes ogsaa i Familie med W. Saavel Frisch som Tutein hørte til den store Kreds af Handelsfolk, der udgjorde Kærnen i Menigheden ved den reformerte Kirke, et Forhold, der sikkert har været medvirkende ved W.s Ansættelse som Organist ved Kirken. Ogsaa i Peter Tuteins Hus fik W. snart sin Gang. Han underviste Døtrene i Musik, men kom der ikke som en almindelig Informator. Han blev derimod modtaget som Familiemedlem og som en af Husets bedste Venner. Han fik — baade hos Frisch og Tutein — de Privilegier, som Familiemedlemmer har, og han deltog i Familiens rige selskabelige Liv, i deres Fester, Baller og fælles Skovture paa den selvfølkeligste Maade som en af deres egne. Alt gik saa ungdommeligt sorgløst og let, indtil det skete, at W. glødende forelskede sig i Grosserer

Tuteins ene Datter, den skønne, charmerende Julie, og hun i ham. — Julie Tutein var aandrig, vittig og overgiven; hun havde et ikke ringe musikalsk Talent og en dejlig Stemme. Hun var seksten Aar, da hun 1799 blev hans Elev, han var da 25. Og da de mødtes i deres fælles musikalske Interesse, spirede der snart det inderligste Kærlighedsforhold frem mellem dem. Aaret 1800 gik, og de var lykkelige i deres hemmelige Kærlighed, hvori de kun havde indviet deres nærmeste Venner, Julies Kusine Henriette Frisch og W.s Ven Kramer. Det var ikke kommet til nogen egentlig Erklæring mellem dem, men det var ogsaa ganske overflødigt. Først i Marts 1801 trængte han saa stærkt ind paa hende, at hun maatte give ham Svar. Hun kendte sin Stilling over for sit Hjem og svarede, at »hun vilde være hans Veninde i højeste Maal, men aldrig mere«. Han forlod hende og sendte hende et bittert Brev, hvori han bebrejdede hende hendes Opførsel. Dette Brev faldt hendes Fader i Hænde, og Dagen efter fik W. et Brev med følgende Indhold: »Informationen, De gav mine Børn, holder nu op, og jeg haaber ej at se Dem tiere i mit Hus«. — Dette virkede som et Tordenslag for W., og i mange Aar komponerede han omtrent intet. Med sin Melodi til Teklas Romance af »Wallenstein«: »Dybt Skoven bruser« (1801) tog han resigneret Afsked med sin Kærlighedslykke.

W. har siden udtalt, at hvis han dengang havde faaet Tilladelse til at ægte Julie, vilde han have opgivet Musikken for at blive Købmand. Familien Tutein kunde godt lide W., og efter kort Tids Forløb kom han atter sammen med dem, og indtil sin Død var han en stadig og skattet Gæst hos de forskellige Grene af Familien. Men Peter Tutein mente — og ikke ganske uden Grund —, at W. manglede Energi. Julie Tutein bøjede sig for Forholdene og ægtede — utvivlsomt paa Forældrenes Foranledning — i Sept. 1804 den hollandske Købmand Willem Hendrik Nolthenius, som hun havde truffet i Efteraaret 1803 i Frankrig paa en lang Rejse, som hun foretog sammen med sin Familie.

1804 skrev W. paa Nägelis Opfordring fire »Allegri di bravura«, der kom som 16. Hæfte af Samlingen »Repertoire des clavicinistes«. De blev senere udgivet i Kbh. i gennemrettet Stand som Op. 16. I deres sjælelige Renhed, i deres mandige Holdning og med deres stærke, men alligevel beherskede Følelssprog staar de som nogle af de ædlest prægede Klaverværker, der findes i dansk Musik. Tonen fra dem genfinder man i W.s andre Klaverværker, den store »Allegro di bravura« Op. 50 (1831), som er tilegnet Moscheles, »Huit Etudes« Op. 51 (1831) og »Quatre Etudes« Op. 60 (1837).

Nr. 4 i den sidstnævnte Samling er den — ogsaa i sin Fornemhed yderst diskrete — F-Mol Etude, som W. selv regnede for et af sine bedste Klaverværker. I en langt enklere Stil og uden de Virkemidler, der karakteriserer Etuderne og de forskellige Allegri, er Klaversonate Nr. 4 i G-Mol (1818). — 1805 var W. blevet ansat af Universitetet som Organist ved Vor Frue Kirke med en Gage af 350 Rbdl. aarlig. Ud over de nævnte Allegri skrev han intet i disse Aar. Til nyt Liv vaagnede han, da han i Foraaret 1807 overværede en Opførelse af Mozarts »Don Juan«. — »Jeg vidste ikke, hvad der vederfoer mig«, skriver han. »Af Partituret og Claverudtoget kunde jeg næsten hele Operaen udenad; men denne Virkning overgik endnu langt min Forventning. Ved Gjenfærdsscenen blev jeg rystet til min inderste Marv; men Rystningen var veldædig, den vakte min Genius, der mægtigere end nogensinde begyndte at røre sine Vinger«.

Han tog atter »Sovedrikken« frem, gennemarbejdede den paa ny og fik den fuldendt, og 1809 havde Stykket Premiere paa Det kgl. Teater. Teksten var omarbejdet til Dansk af Oehlschläger. — Med »Sovedrikken« fik den danske Musikromantik sit Udspring. Stykket begejstrede straks med sine ungdomsfriske, kærlighedsdrømmende Toner. I Charlottes Romance »De klare Bølger rulled« og Walthers Serenade »Skøn Jomfru! luk Dit Vindue op« har W. netop givet det skønneste Udtryk for Kærligheden, saaledes som den drømmes i de unge Aar. Ligesom disse to er ogsaa andre af Stykkets Sange blevet folkeligt Eje, f. Eks. »Det blanke Sværd paa Væggen hang« og »Knap Klokken slog sit tolvte Slag«. Indtil 1874 opførtes »Sovedrikken« 100 Gange, 1914 blev Stykket genoptaget og gik syv Gange.

Ingen af W.s andre Syngestykker er formet med en saa lykkelig Haand som »Sovedrikken«. »Faruk« (1812) med Tekst af Oehlschläger oplevede i alt ti Opførelser. Af Musikken høres nu kun Sangen »Elskte Faruk! hørte Du min Klage« og den yndefulde Terzet »Risler alle Bølger smaa«. »Ludlams Hule« er skrevet 1814 og opført 1816. Trods den slette Oehlschläger'ske Tekst og trods Baggensens hudflettende Kritik opnaede den indtil 1861 at gaa 24 Gange. Men musikalsk er den ogsaa ualmindelig rig med Romancerne »Der er en Øe i Livet«, »Tommeliden var sig en Mand« og »Her sad de gamle Fædre« og Sangene »Han gik til Ludlams Hule«, »Piben lyder, Trommen skralder«, »Vil Du være stærk og fri« og den heroisk begejstrede »Hr. Oberst! en Skotte maa slaa for sit Land«, der alle er folkeligt Eje. Af særlig betagende Virkning var den ophøjede Musik til de Melodramaer, hvor Moer

Ludlam viser sig for Klara, Stykkets unge Pige. — C. J. Boyes lyrisk-romantiske Drama »Floribella« (1825) bød paa en usandsynlig Tekst, der med sine Alfer, Maurer og spanske Adelsmænd var komplet værdiløs. W.s smukke Musik med Romancen »Fuglen tier, Skoven hviler«, Kavatinen »Korte Drømme hele Livet er« og de lette Alfekor, der i mange Aar var meget yndede i Musikforeningen, formaaede dog ikke at holde Interessen for Stykket vedlige til mere end ni Opførelser. Langt mere Sceneheld havde W. med Synge-spillet »Et Eventyr i Rosenborg Have« (1827), hvor J. L. Heibergs aandrige, morsomme Tekst og W.s nænsomt illustrerende Musik indgik »en tæt Forening af Ord og Toner«, som det hedder i Stykkets Slutningssang. Stykket virker som en idealiseret Vaudeville, med Vaudevillens Duft og charmerende Københavnerstemning. Indtil 1926 har det paa Det kgl. Teater oplevet 177 Opførelser, og paa Dagmartheatret har det 1903—04 været givet 21 Gange. W.s sidste store Arbejde for Scenen var det romantiske Syngestykke »Festen paa Kenilworth«. Emnet var hentet fra Walter Scotts Roman »Kenilworth«, som H. C. Andersen paa W.s Foranledning havde dramatiseret. Musikken er smuk og afvekslende. Ouverturen hører til W.s kendteste og oftest spillede Instrumentalstykker, og de to Sange, Drikkevisen »Brødre, meget langt herfra« og Romancen »Hyrden græsser sine Faar« er typiske for Stykket, saavel for Tekstens som for Musikkens Vedkommende. »Festen paa Kenilworth« havde Premiere i Jan. 1836, men blev s. A. henlagt efter syv Opførelser. — 1817 skrev W. Musik til Shakespeares »Macbeth«, der blev givet i P. Foersoms Oversættelse af Schillers tyske Bearbejdelse. Særlig virkningsfulde var de uhyggelige Heksescener, hvortil Morgensangen »Den mørke Nat« og den muntre Taffelmusik danner en stærk Kontrast. Efter at man i Marts 1831 havde genoptaget »Balders Død« i Anledning af 50 Aars-Dagen for Ewalds Død, bad man W. om at forsyne dette Stykke med ny Musik. Men Stykket kedede W., og han gjorde derfor ogsaa kun det mindst mulige ud af Opgaven. I sin nye musikalske Iklædning blev det saa for første og eneste Gang opført i Nov. 1832.

1816 blev W. titulær Professor, en Titel, han satte uhyre Pris paa. 1819 udnævntes han til Hofkomponist med 1000 Rbd. i aarlig Gage. Udnævnelserne medførte en Forpligtelse til, naar det forlangtes, enten at skrive for Det kgl. Teater eller at sætte Musik til en af de Kantater, der i Tilslutning til Gudstjenesten ved de store Højtider opførtes i Hoffets Kirke. Dette var — indtil Slotskirkens Indvielse 1826 — Trinitatis Kirke. Det blev da ogsaa som Kantatekomponist, at W. kom til at yde sin vægtigste musikalske

Indsats. Tallet paa hans Kantater beløber sig til mere end 30. Det var Kantaterne, der placerede ham som en af Tidens fornemste Komponister, og navnlig i Udlandet var de Skyld i, at man saa op til ham som Kirkekomponist. Allerede inden sin Udnævnelse havde han til Høegh-Guldbergs Tekst skrevet en stor Kantate til Reformationsfesten 1817. Denne slutter med det imponerende seksstemmige Kor »Hellig, hellig, hellig er Gud«, der i sin Stil er ret enestaaende i W.s Produktion. Forbilledet maa søges hos Gregorio Allegri, hvis »Miserere« dengang stod i et vist romantisk Skær. Dette Kor opførtes ofte alene, og Afskriften af det bragte W.s Navn ud over Landets Grænser. N. A. skrev W. selv et »Miserere«, ligeledes i Allegris Stil. Herefter fulgte Kantaterne Slag i Slag. De følgende Aar bragte fem til Tekster af Th. Thaarup: »Julekantate« (1818), »Passionskantate« (1819), »Pintsehymne« (1820), »Paaskekantate« (1821), »Nytaarskantate« (1821, opf. 1822).

Forrest blandt alle W.s kirkelige Kantater staar »Paaskekantaten« 1821 og »Nytaarskantaten« s. A. Her viser W. sig som Suveræn i det Kongerige, der var hans. Hver for sig byder disse Værker paa rigt afvekslende Satser — store Kor og smaa Ensembler — der er samlede til en velafbalanceret Helhed. Deres Aand, deres storladne Kraft og musikalske Renhed placerer dem afgjort som et Par af Hovedværkerne i dansk Musik. Ogsaa »Pintsehymnen« 1820 har altid været vurderet højt med det dramatiske Orkan-Kor, hvor det voldsomme Tonemaleri navnlig er behersket af Piccolofløjten, det smukke femstemmige »Du Skyer sammenkalder« og endelig den meget inspirerede Hallelujafuga, et af W.s friskeste fugerede Arbejder. W.s nærmeste Forbilleder som Kantatekomponist har været J. A. P. Schulz og F. L. Æ. Kunzen, hvis Kantater benyttedes, indtil de erstattedes af W.s. — Adskillige Kantateafsnit er skrevet med stor dramatisk Virkning, saaledes f. Eks. det omtalte Orkan-Kor i »Pintsehymnen«, Langfredsagsafsnittet i »Paaskekantaten« 1821 og Stedet, hvor Vor Frue Kirkes Brand skildres i Kantaten til Kirkens Indvielse 1829. Den dramatiske Kraft, der somme Tider kan mangle i W.s Operaer, kommer her til fri Udfoldelse. — Ikke knyttet til nogen bestemt kirkelig Højtid er »Den ambrosianske Lovsang« 1825, hvor Teksten er en dansk Gendigtning af det oldkirkelige Te Deum. Det blev paa W.s Tid regnet for at være et af hans bedste Værker. Af de tre Julekantater er der navnlig Grund til at fremhæve den fra 1818 med Tekst af Thaarup og den fra 1836 med Tekst af Ingemann. Den første er en af W.s kendteste Kantater og er stadig Genstand for Opførelse. I den anden har W. skabt den smukkeste tænkelige Ramme om Inge-

manns barnlig fromme Tekst. En Del af Kantaterne er Lejlighedsarbejder, f. Eks. Formælingskantater til Kongehuset («Hymne» 1828 og »Forbøn» 1829). De er knap saa inspirerede som hans kirkelige Kantater. Derimod har han med sine Sørgekantater skabt Værker af meget høj Værdi. Til Sørgekantaten over Frederik VI., som er skrevet til Bisættelsen i Roskilde til Tekst af Oehlenschläger, skrev W. en Musik, der var et fuldgyldigt Udtryk for Sorgen over den højtelskede Landsfaders Død. I Indledningskoret »Danmark sørger«, i Terzetten »Blid var hans Død« og i Mandskvartetten »Stille, hvo sig nærmer Kongens Baare« anslaaer han Streng, der er saa dybe og gribende som kun faa andre Steder i hans Produktion. Ogsaa Kantaten over Kuhlau (1832) med Tekst af C. J. Boye kan fremhæves. Det i sin fordringsløse Skønhed indledende Kor, den romanceagtige Terzet og navnlig Kvartetten »Ej Lyren, Kuhlau! mer Du stemmer« er i sin vemodfulde dybe Tone mere end blot et Farvel, det vidner tyst om et Venskab mellem to, som Samtiden satte op som Modsætninger. Ligesom Kantaten over Statsminister Ove Malling (1830) og »Rahbeks Minde« (1830), begge til Tekst af Oehlenschläger, er den for Mandskor med Klaver. Samme Besætning har de tre Kantater, som W. 1839 skrev sammen med J. L. Heiberg til Universitetet Kantaten i Anledning af Kongens Fødselsdag, Reformationskantaten og Kantaten ved Rektorskiftet. Over den første med det storladne Indledningskor »Se Dine Sønner forsamles paany, Pallas Athene!« er der en egen Stolthed og Rejsning. Det er mere end en Hyldest, det er Studenternes Bekendelse til Alma Mater og deres Løfte om at staa Vagt om Kongen. Paa Universitetets Foranledning skrev Heiberg efter Frederik VI.s Død Teksten om, saaledes at den ogsaa passer til Navnet paa hans Efterfølger. Reformationskantaten er velkendt, Generationer har glædet sig over den, naar den har lydt ved Aarsfesterne. I nyere Tid er Klaversatsen blevet instrumenteret af Otto Malling. Kantaten til Rektorskiftet indeholder kun to Numre, »Videnskabens Tempel« og »Hellige Flamme«. Den skulde ogsaa have indeholdt nogle Promotionskor, men Heiberg fik dem aldrig skrevet. — Kantate-Samarbejdet med Heiberg var blevet indledt 1838 med en Kantate i Anledning af Vallø Stifts 100 Aars Jubilæum, som desværre synes at være gaaet tabt. Det afsluttedes med Universitetets Sørgekantate over Frederik VI. I sine større Afsnit virker denne knapt saa inspireret som den i samme Anledning skrevne Kantate til Oehlenschlägers Tekst. Paa Initiativ af Boghandler J. Riise begyndte man 1830 at udgive W.-Kantater i Klaverpartitur, og de fleste af Kantaterne indtil

1830 blev trykt. Men saa gik Udsendelsen i Staa, og derved er det sket, at flere af de bedste Kantater endnu er utrykte, f. Eks. Fødselsdags-Kantaten 1839.

Størst Betydning for Eftertiden har W. faaet med sine Romancer og Sange. I denne lille Form, Romancen, hvor det lyriske og det dramatiske indgaar en inderlig Forening, og den strofiske Sang, enten den saa er skrevet med Ledsagelse af Klaver eller for lige Stemmer, formaar han ogsaa at udtrykke det sublime. Højdepunktet naar han henimod sin Livsaften med sine i deres Enkelt-hed saa rige Morgen- og Aftensange til Ingemann'ske Tekster og sine trestemmige Sange. »Morgensange for Børn« kom 1837 og efterfulgtes næste Aar af »Syv Aftensange«. I det hele taget var W. meget frodig i disse Aar, 1837 udsendte han endvidere »Ni Sange«, hvorimellem bl. a. findes den vemodige »Willemoes«, og fra 1838 foreligger »Acht Gesänge«, herimellem »Der Fischer« og »Ich denke Dein«. Enkelte Sange er Lejlighedsarbejder, saaledes »O Fædreland« og »Farvel«, der er skrevet i Anledning af Frederik VI.s Død (1839) og »Sangerens Pris«, der er skrevet til en Koncert til Fordel for Kuhlau, da dennes Hus var brændt 1830. Adskillige Sange er udsendt enkeltvis, f. Eks. Fædrelandssangen »Duftende Enge« (1820) og »Solen sank bag grønne Lund« (1838). En særlig Gruppe danner de nationalt betonedede Sange, bl. a. »Dannemark, Dannemark, hellige Lyd« (1820), »Der er et Land« (1824) og »Hvor Bølgen larmer« (1837) med deres stærkt markerede Marchrytme, der leder Tanken hen paa hele Frederik VI.s militære Apparat. Naar Antallet af Sange, der ikke er hentet fra større Værker eller er Lejlighedsarbejder, er saa ringe, skyldes det, at Romancen (og den strofiske Sang) for W. kun var en Biting. Det er hændt, at han til et dramatisk Værk har frabedt sig saadanne. Kun naar han har skullet skynde sig, f. Eks. med Universitetets Sørgekantate over Frederik VI., har han udtrykkelig udbedt sig Romancer, »hvilken Form er særdeles yndet, og *forstaas lettest* af de lærde Herrer«. W.s specielle Humor kommer ofte frem i Sangene, saaledes i »Katte-Cavatinen« (1812), i »Signelil« (1817), hvor han baade i Tekst og Musik efteraber den romantiske Balladetone, og i de parodierende Melodier til »Dannemark, Dannemark, hellige Lyd« (1820—22), hvor en af Melodierne er en vittig Travesti paa »Di tanti palpiti« af Rossini. Efter W.s Død udsendte Musikforeningen den kendte og stadig benyttede Udgave af hans Romancer og Sange i to Bind (1853 og 1860). — De første Sange for lige Stemmer findes i de to Samlinger »25 Sange til Skolebrug« og »Trestemmige og fiirstemmige Sange«, der henholds-

vis 1834 og 1838 blev udsendt af Sanglæreren ved Vajsenhuset C. J. Borchorst. Fra 1841 foreligger W.s egen Samling »Trestem-mige Sange til Brug ved Skoleundervisningen«, som er skrevet paa Borchorsts Foranledning imod et Honorar paa fem Rbdl. pr. Sang. Samlingen rummer bl. a. »Natten er saa stille«, »De Bølger rulled«, »Julen har bragt velsignet Bud« — maaske vor mest benyttede Julesang — og »Rullende henad de støvede Veje«, Sange, der senere forsynet med Klaverakkompagnement ogsaa er blevet Almen-eje. I disse Sange fortættes alle de bedste Egenskaber ved W.s Kunst: Renhed og Naturlighed, Ægthed i Udtrykket, Sky for det overdrevne og Storhed i Anvendelsen af de enkle Midler. Ligesom Romancerne er de prægede af hans enestaaende Øre for Sprogtone og Sprogfald.

Det er kun sparsomt, hvad W. har ydet paa Musikkens andre Omraader. Af Kammermusik har han skrevet en Sonate for to Fagotter (1804) og en Rondo for Fløjte med Klaver (1837). Selv om han var berømt for sine enestaaende Orgelfantasier, har han dog for dette Instrument kun efterladt sig en lille Samling paa 32 »Lette Præludier«, som han skrev 1839 og senere for sin Pleje-søn Ferd. Schauenburg Müller, da denne blev Stiftskantor ved Vallø, og som denne udgav 1843. Til hans faa kirkelige Sange hører Koralen »Den signede Dag« (1826) med sin storladne Kraft og Rejsning og den sødladne, mere romanceagtige »Det er saa yndigt at følges ad«, der oprindeligt er skrevet 1833 til Tekst af F. C. Hillerup i Anledning af Sølvbryllupsfesten for Etatsraad Ludvig Manthey. Paa Anmodning af Direktionen for Vajsenhuset udarbejdede W. en Koralebog, der skulde afløse Zincks. Den ud-kom 1839 med Titlen »Choral-Melodier til den evangelisk christe-lige Psalmebog«. Det er et ret uinspireret Rutinearbejde, der langtfra i Værdi kan maale sig med de to Hæfter »Halvtredsindstve gamle Kæmpevise-Melodier«, som han paa Pastor A. F. Windings Foranledning havde harmoniseret og bearbejdet og 1839—41 ud-sendt. Ud over Sangene for lige Stemmer har W. ikke komponeret meget for Kor. For Mandskor har han selv arrangeret »Hvor Bølgen larmer« og »Der er et Land«. Direkte for denne Besætning har han skrevet det ophøjede »Pater noster« (1828), hvor hvert af Bønnens forskellige Led har sin egen Tone, der med stor Finsans er underordnet Helheden, og det smukke »Integer vitae« (1840), hvor han strengt følger det sapphiske Versemaal.

Omtrent fra Aarhundredeskiftet og til sin Død var W. det abso-lutte Midtpunkt i det hjemlige Musikliv. Hans udpræget konser-vative Holdning var et Bolværk mod mange fremmede Strømninger.

Hans musikalske Udgangspunkt maa søges hos Gluck, Haydn, Mozart og Schulz, hvis Stil han førte videre og prægede med sin egen Personlighed. Nogen Skole dannede han ikke; de, der løftede Arven efter ham, gik nye Veje. Det klare, straalende Lys, der er over hans Musik, kontrasterer ogsaa stærkt mod de mørke Toner, der præger hans Efterfølgere, mod Hartmanns nordiske Klange og mod Gades dystre Ossian-Romantik. Det vigtigste, de tog i Arv efter ham, var Sansen for Sprogets musikalske Deklamation og for Storheden i Anvendelsen af de smaa Midler. Hvilke stilistiske Elementer der fra ham kan føres videre i dansk Musik, staar det endnu tilbage at undersøge.

Paa Grund af sit Vid og sine sjældne selskabelige Talenter havde W. siden sin Ungdom været en feteret Gæst i de københavnske Selskabskredse, hvor man forkælede ham og bar over med hans Særheder, der efterhaanden groede helt vildt. I sine yngre Dage kom han meget hos Constantin Brun, hos Waagepetersen, i det Gyllembourg-Heiberg'ske Hjem og hos Stampe paa Nysø. I de senere Aar var hans nærmeste Venner Etatsraad Haagen, Generalkrigskommissær Viborg, Admiral P. F. Wulff, hvis Søn Søofficeren C. N. Wulff han venskabeligst vejledede i Musik, Familierne Tutein og Grosserer Frølich. J. L. Heiberg havde han kendt, fra denne som Barn boede hos Rahbek paa Bakkehuset, hvor W. lavede et Dukke-teater (nu i Teatermuseet) til ham. Hans Embede medførte, at han ogsaa havde nær Tilknytning til Præsteskabet ved Vor Frue Kirke og Professorerne ved Universitetet. Han elskede at være Midtpunkt og omgav sig gerne med en beundrende Skare unge. Af sin rummelige Lejlighed paa anden Sal i Kronprinsessegade Nr. 399 (nu Nr. 36), hvor han fra sine Vinduer saa ned i Rosenborg Have, havde han altid udlejet Værelser til unge Mennesker. Det var navnlig Dimittender fra Roskilde Katedralskole, som han var kommet i Forbindelse med gennem Pastor Hans Hertz. Oftest studerede de Teologi. Ca. 1830 tog han Ferdinand Schauenburg Müller, der stammede fra et fattigt københavnsk Hjem, til sig som sin Plejesøn og bekostede hans Uddannelse til Teolog. Sit Hjem fyldte han med alle Slags Snurrepiberier, et magnetisk Bord, et Teleskop, et Camera obscura, en Laterna magica og hele tolv Kikkerter foruden en Papegøje. Samlingens Klenodie var en Elektricismaskine, der havde kostet 150 Rbdl., og som ofte blev laant ud til den militære Højskole. Han havde ogsaa en stor Samling Kobberstik og en betydelig Bogsamling, der vidnede om hans mange spredte Interesser. Den rummede en rig Repræsentation af Verdenslitteraturens Hovedværker og Datidens Modeforfattere foruden Ord-

bøger, sprogvidenskabelige, astronomiske, geografiske, historiske, matematiske, teologiske og andre Værker. Cooper og Scott læste han paa Tysk, ellers læste han gerne Engelsk, noget Fransk og noget Latin. En større Afdeling, der var viet Kogekunsten, vidnede om, at han var en stor Gourmand. Skildpaddesuppe var hans Livret. Samlingen rummede ogsaa en Afdeling medicinske Værker. Han holdt meget af at doktorere paa sig selv og andre, skrev rask væk Recepter og prøvede det ene Middel efter det andet mod sit »gale Blod« og sin Vattersot. Alene 1842 havde han 108 Rekvisitioner fra Hofapoteket. — Et nyt Hjem fandt han i Roskilde, som han satte over alt paa Jorden, og hvor han efter eget Ønske blev begravet. Her kom han først som Gæst hos Domprovsten, den senere Biskop i Ribe J. M. Hertz og siden hos dennes Søn Pastor Hans Hertz. Trængte han til Hvile eller Adspredelse, tog han derned uanset Aarstiden og Vejret. Han elskede Domkirken og fantaserede ofte paa Orglet. I Byens særprægede Milieu med Købmandsslægterne Borch og Kornerup og Kredsen omkring Professor Bloch, Katedralskolens Rektor, fandt han sig godt til Rette. — Siden 1802 havde han ikke optraadt offentligt som Klaverspiller, men hos sine mange Venner satte han sig ofte til Klaveret og henrykkede sine Tilhørere med sine enestaaende Fantasier. Sin Evne til at improvisere havde han efterhaanden udviklet til den højeste Grad af Fuldkommenhed. Da Liszt 1841 besøgte Kbh., imponerede W. ham med paa Orglet i Vor Frue Kirke at improvisere en femdelt Dobbeltfuga, der varede en halv Time. Den frie Fantaseren laa naturligere for ham end den maalbevidste Komponeren, hvor Konceptionen hemmedes af Nedskrivningen. Han komponerede — navnlig i sine senere Aar — kun i Perioder og helst paa en ydre Foranledning. Men naar han saa tog fat, kunde det ogsaa gaa med en fantastisk Fart. Reformationskantaten 1839 (»Vær hilset, Lys«) er saaledes komponeret og renskrevet paa otte Dage. Ellers gik hans Tid med at kede sig, læse eller skrive Breve. Han frigjorde sig aldrig for sin holstenske Dialekt, men i sine Breve, der levende illustrerer hans Lune og ofte barske Vid, mestrer han det danske Sprog til Fuldkommenhed. En ikke ringe poetisk Aare kom kun ved et Par Lejligheder offentligt frem, nemlig med Parodien »Signelil«, og da Baggesen havde skrevet sin 60 Sider lange Gaade og udsat en kontant Belønning for Opløsningen. W. opløste den i en Ballade paa 46 syv Liniers Strofer, men Belønningen blev ikke udbetalt. Hele sit Liv kæmpede han med daarlige økonomiske Forhold, men i hans sidste Leveaar steg hans Indtægter, og han gik i Graven som en gældfri Mand. Højdepunktet af ydre

Anerkendelse opnaaede han paa sin 50-Aars Jubilæumsdag som Organist i April 1842, hvor Universitetet udnævnte ham til Æresdoktor. Herefter gik det rask ned ad Bakke med hans Helbred. Sin store Musiksamling testamenterede han Det kgl. Bibliotek.

Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek. — Tit. Professor 1816. Dr. phil. h. c. 1842. — R. 1829. DM. 1842.

Pastel af Niels Moe 1831 (Fr.borg) og C. A. Jensen 1832 (bl. a. sst.). Tegning af F. V. Heuer (sst.). Portrætteret paa W. Marstrands Maleri 1834 af Musikselskabet i det Waagepetersenske Hjem (sst.), delvis gengivet i Radering af C. C. Andersen 1878. Blyantstegning af C. A. Jensen (sst.). Gipsherme af Andr. Kolberg 1842 (Aalborg Stiftsmuseum). Bronzebuste af H. V. Bissen (ved Frue Kirke, Kbh.). Buste af Krohn. Litografi fra Em. Barentzen & Co. 1869 efter en Tegning af Kratzenstein Stub fra 1802. Litografier af L. Fehr og W. Heuer, fra Em. Barentzen & Co. ca. 1843 efter C. A. Jensens Maleri, af E. Fortling 1838 efter Tegning af Edv. Lehmann, fra Em. Barentzen & Co. 1843: »Weyses Minde« med Tegning af W. Marstrand og Indfatning af Constantin Hansen, og fra S. Triers Forlag 1874. Træsnit af Silhouetten fra »Corsaren« 1853. Træsnit af Busten 1860. — Portrætteret paa Carl Thomsens Maleri 1892 af W. i det Tutein'ske Hjem. — Mindetavle paa Huset Kronprinsessegade 36.

Selvbiografi i Hesperus, III, 1820, S. 140—78 (jfr. sst. S. 178—84), i Tidsskr. f. Kirke-, Skole- og Folkesang, II, 1881, S. 15 f., 23 f., 31 f., 39 f., 47 f., 56 og i A. P. Berggreen: C. E. F. Weyses Biographie, 1876, S. 6—41. Mag. f. Natur- og Menneskekundskab, 1843, 1. Hæfte, S. 33—36. Aug. Baggesen: Jens Baggesens Biographie, 1856, IV, S. 180—83, 189 f. Cæcilia, XXIII, 1844, S. 121—35. A. Oehlenschläger: Erindringer, I, 1850, S. 181 f., 217 f.; III, s. A., S. 21 f., 44 f., 47, 104; IV, 1851, S. 39. H. C. Andersen: Mit Livs Eventyr, 1855. Th. Overskou: Den danske Skueplads, IV—V, 1862—64. Frederik Schmidts Dagbøger, 1868, S. 43, 92 f., 321. N. Bøgh i Hist. Archiv, 1870, II, S. 379—426. Folkekalender for Danmark, XXII, 1873, S. 19—39. Carl Thrane: Danske Komponister, 1875, S. 6—70. A. P. Berggreen i Berl. Tid. 5. Marts s. A. N. C. L. Abrahams: Medd. af mit Liv, 1876. E. Bøgh. Udvalgte Feuilletoner, 1877, S. 183—91. H. Nutzhorn i Nord. månedsskr. f. folkelig og kristelig oplysning, 1877, II, S. 1—56. R. v. Liliencron i Raumer-Riehls hist. Taschenbuch, 5. Flg., VIII, 1878, S. 167—202. O. M. Møller i Nordsl. Sv. Søndagsblad. Folkelig Del, V, 1883, S. 201—05, 209—12, 217—20. Industriforeningens Tidsskr., IV, 1888, S. 67 ff. Musikforeningens Festskrift, I—II, 1886. Carl Thrane: Fra Hofviolonernes Tid, 1908 (se Registeret). Domprovsten i Roskilde (J. Clausen og P. F. Rist: Memoirer og Breve, X), 1909. L. Bobé: Frederik Brun, 1910. Carl Thrane: Weyses Minde, 1916. J. M. Thiele: Af mit Livs Aarbøger, udg. af Carl Dumreicher, I—II, 1917. Fra J. L. Heibergs Ungdom (J. Clausen og P. F. Rist: Memoirer og Breve, XXXVII), 1922. Th. Laub: Forord til Weyses firstemmige Sange til Skolebrug, s. A. J. Kornerup: Fra det gamle Roskilde, 1925. J. P. Larsen i Tide-

hverv, I, 1926—27, Nr. 2, S. 13 f. Samme i Dansk Musik Tidsskr., IV, 1929, S. 103—10. H. G. Topsøe-Jensen sst., S. 118 f. Gustav Hetsch: H. C. Andersen og Musikken, 1930, S. 20—31. A. Holst Jørgensen i Flensborg Avis 11. og 19. Marts og 22. April 1933. H. Funck i Altonaische Zeitschrift, VI, 1937, S. 66—90 passim. Sven Lunn i Politiken 29. Dec. 1940. Samme i Bogens Verden, XXIII, 1941, S. 353, 356 f. Samme i Levende musik, 1942, I, S. 29—34, 60—65. J. P. Larsen: Weyses Sange, s. A. Sven Lunn i Samleren, XIX, s. A. Berl. Tid. 7., 10., 24. og 29. Okt. s. A. — Breve bl. a. i Breve til og fra Ingemann, 1879, S. 363 ff., 372 ff., Museum, 1890, S. 405—563; 1895, I, S. 375—78 og Personalhist. Tidsskr., 7. Rk., II, 1917, S. 250—61. *Sven Lunn.*

Weze, Johan, 1490—1548, udvalgt Ærkebiskop. F. 1490, efter dansk Tradition i Wesel i Hertugdømmet Kleve, d. 13. Juni 1548, begr. i Klostret Königsfelden i Schweiz.

Da J. W. i mange Aar i Pavebreve aldrig omtales som adelig og alene kaldes »Clericus« (oftere fra Stiftet Utrecht), var han sikkert af borgerlig Herkomst og har faaet sin første Uddannelse og de lavere kirkelige Vielser ved Domkirken i Utrecht, men har ikke senere drevet videregaaende videnskabelige Studier. Danske samtidige Aktstykker omtaler ham ganske vist som »Mester«; om der var Hjemmel derfor, er os dog ukendt. Derimod har han erhvervet sig indgaaende praktisk Kendskab til kirkelige og politiske Forhold under et langvarigt Ophold i Rom, hvor han vel arbejdede sig frem i kirkelige Dignitarers Tjeneste og udnyttede Lejligheden til Embedsjagt ved Kurien. Allerede 1513 fik han Aldersdispensation til at beklæde kirkelige Embeder og 1514 Ret til at indehave flere, normalt uforenelige Embeder. Men først 1517, da han var »Bordfælle« og »familiaris« hos Kardinalen til S. Calixt, gav hans Ansøgninger paaviseligt Udbytte, idet han fik tildelt en Række Præbender i Stifterne Ratzeburg, Bremen, Havelberg, Schwerin og Cammin, som han dog s. A. overlod en anden mod en aarlig »Pension« paa 26 rhinske Gylden samt Forbehold af »Regres«. 1518 udnævnte Paven ham selvanden til Kollektor af Kuriens Tilgodehavender i en Række tyske og burgundiske Stifter. Han skulde tillige indkræve forfaldne »Peterspenge« fra Sverige og Norge. Alligevel synes han først 1521 at være kommet i Forbindelse med Christian II., da han vel som pavelig Protonotar havde truffet Kongens Sendemand i Rom Klavs Pedersen og af denne blev anbefalet til Kongen. — Om Efteraaret traadte han saa i dansk Tjeneste som kgl. Sekretær. Evnerig og hjemme i kirkelig Retspraksis, men vel ogsaa skrupeløs, som han var, forstod han i Løbet af faa Maaneder at sætte sig fast i Kongens Yndest særlig ved sin Tjenstvillighed i Sagen mod Slagheck, paa hvem Christian II. nu, da Kurien var rystet ved Efterretningen om Blodbadet i Stockholm, kastede Ansvaret

for Henrettelserne af Biskopperne af Skara og Strängnäs. Desuden hjalp han til at pacificere den pavelige Nuntius Johs. de Potentia, som netop var sendt hertil for at undersøge Kongens Skyldforhold, dog med udtrykkelig Ordre til at passe paa, at denne ikke ved for streng Fremfærd »i Desperation gik over til Skismatikere til største Skade for det hl. Sæde«. Nuntien godkendte da ogsaa Kongens Skyldfrihed og kunde tillige indberette til Paven, at Danmarks Forbindelse med Lutherdommen nu var bragt til Ophør!

Efter at Slagheck i Jan. 1522 var blevet brændt, tvang Kongen i Febr. Kapitlet i Lund til at afstaa Bornholm og Ærkesædets skaanske Herreder samt Aarhus og til enstemmig at vælge J. W. til Ærkebiskop. Bestræbelserne for at skaffe ham pavelig Bekræftelse mislykkedes imidlertid, skønt J. W.s Afsendinge redebont tilbød at betale Slaghecks Gæld hos Kurien. Maaske som en Erstatning for det Godstab, Ærkesædet havde lidt, maaske ogsaa fordi Kongen ønskede den højeste kirkelige og verdslige Magt i Stifterne samlet paa een paalidelig Haand, tillagde han J. W. det vigtige Helsingborg Len med de ni underlagte Herreder. — J. W.s Syn paa egentlig kirkelig Virksomhed, som han i øvrigt ikke kunde udøve paa Grund af sin manglende Bispevielse, er os ukendt; men da det endog varede mange Aar, inden han lod sig tildele Diakon- og Præstevielse, har hans pastorale Interesser næppe været store. Hans ydre Administration af Stiftet synes ikke at have sat sig fremtrædende Spor i den korte Tid, han forestod det. Det omtales, at han bidrog til at hindre Lübeckernes Angreb paa Helsingborg, da de havde afbrændt Helsingør. I øvrigt mødte han antagelig betydelig Modstand i Kapitlet; Officialen Hans Skovgaard lod han fængsle for mangelfuldt Regnskabsopgør; Striden med ham blev dog bilagt i Kongens Nærværelse. Sikkert har han vist udpræget Villighed til at støtte Kongen, da dennes stigende Magtmisbrug netop nu fremkaldte Forbitrelse i kirkelige og adelige Kredse. I alt Fald viser den Karakteristik, Paulus Helie giver af ham i Skibykrøniken (»en Vindbeutel og Rænkesmed«), at han i konservative kirkelige og politiske Kredse regnedes for et af Sigbrits Kreaturer. Roskildebispens Lave Urne skrev 28. Marts 1523 betegnende nok til Kongen, at han fra Kbh. var advaret om, at J. W. og Sigbrit vilde have ham fængslet og tage hans Liv.

Da Christian II. April 1523 sejlede bort fra Kbh., fulgte J. W. ham i Landflygtigheden; 1533 paastod man i Lund, at han medtog Domkirkens Kostbarheder! Efter en hemmelig Sendelse til den franske Konge og Hertugen af Geldern ilede han til Rom for at virke dels for Kongens, dels for sin egen Sag; men Vinden havde

nu ganske vendt sig her, da de Potentia, Arcimbold og den afsatte Ærkebiskop Jørgen Skodborg bevidnede Kongens Voldshandlinger. Skønt J. W. nu anbefaledes af forskellige Fyrster (Henrik VIII. hævdede endda, at Christian II.s Restitution afhang af, om J. W. fik det danske Ærkesæde), opnaaede han intet. For en Tid lang fik Kardinal de Cecis J. W. kastet i Fængsel, da han paa Grund af sin Ret til »Regres« krævede Indtægterne fra Ærkesædet udbetalt siden Slaghecks Død; men J. W. vilde ikke love ham noget. Fængslingen fremkaldte baade 1523 og 1524 en Række Klageskrivelser til Paven (samt Protester mod Gyldighed af »Regres« i Danmark) fra Kongen, Dronningen og deres fyrstelige Venner, især i Tyskland. J. W. var dog allerede i Juni 1523 løsladt mod en Kaution paa 4000 Dukater. Hans Haab om, at Clemens VII.s Valg til Pave (Nov. 1523) vilde ændre Kuriens Holdning, var dog forgæves, og 12. Jan. 1524 forlod han hemmelig Rom, da han frygtede nyt Fangenskab, og opsøgte Christian II. i Tyskland. I Marts 1524 ledsagede han Dronning Elisabeth til Rigsdagen i Nürnberg, hvorfra bl. a. Dronningen, Ærkehertug Ferdinand og Kardinal Campegius indtrængende bad Paven udnævne J. W. til Lund. Kejsersens Sendemand Hannart krævede det som Oprejsning for, at J. W. som kgl. Gesandt »mod Folkeretten« var kastet i Fængsel. Alt var dog forgæves, og for Kongen kunde J. W. intet udrette; dennes Sag var forværret ved hans nye Forhold til Reformatorerne i Wittenberg og ved Dronningens Nadvernydelse efter luthersk Skik i Nürnberg. — Fra Nürnberg rejste J. W. til det vigtige Møde om Christian II.s eventuelle Restitution i Hamburg, hvor den danske Afsending en Tid protesterede mod hans Deltagelse i Forhandlingerne; hverken her eller paa Fortsættelsesmødet i Lübeck opnaaede han Resultater.

Efter sin Tilbagevenden til Nederlandene i Juli 1524 stod Kongen uden Pengemidler og maatte indskrænke sin Hofstab til det nødvendige. Han løste da J. W. fra hans Tjenesteforhold og lovede at anbefale ham til Kejseren. Men kort efter truede han ham med »Indlager«, hvis han ikke straks tilbagebetalte ham et Laan. Et Forlig kom dog i Stand, og i Juli 1525 sendte Kongen ham til Spanien, hvor han opholdt sig et Aar som Christian II.s Gesandt hos Kejseren. Fra katolsk Side siges senere, dog sikkert overdrevet, at han maatte leve af »Tiggeri«. At Paven i Juni 1525 havde provideret ham med Kantoriet i Slesvig, forbedrede i alt Fald ikke hans økonomiske Forfatning, da Udsigten til at faa denne Præbende var udelukket. Trods sin Sejr over Frans I. vilde Kejseren ikke vove nogen Indsats for sin Svoger, navnlig ikke efter Dronning

Elisabeths Død Jan. 1526. J. W.s Rapporter til Christian II. svingede mellem Haab og Forstaaelse af Udsigtsløsheden for Resultater. Heller ikke opnaaede han Ansættelse hos Kejseren. Efter sin Tilbagekomst til Nederlandene fik han, efter Kejsereisens Anbefaling til Regentinden Margrete, Overtilsynet med, at Christian II.s Børn fik katolsk Opdragelse. 1528 brugte Kongen ham til Forhandlinger i Sydtyskland med Hertug Henrik den Yngre, men mest opholdt han sig ved Regentindens Hof i Mecheln. 1529 udnævnte Christian II. ham til Biskop i Roskilde, hvor Lave Urne var død, og J. W. drev stadig paa, at Kongen skulde træde tilbage til Romerkirken, og 1530 indsaar denne Nødvendigheden heraf. Men da han sammen med J. W. opholdt sig i Augsburg under Rigsdagen for at faa Kejseren dels til at skaffe sig Pavens Absolution paa lempelige Vilkaar, dels Hjælp til Restitution, havde han atter et voldsomt Sammenstød med J. W., som han i Vidners Overvær kaldte en Bedrager, Skurk og Skælm. J. W. selv erhvervede sig imidlertid her varme Anbefalinger til Paven fra flere Fyrster og Kirkemænd, saaledes Kardinal Campegius og Kardinal Albrecht af Mainz, der fremhævede hans faste katolske Stæde; den sidste støttede ham med en aarlig Gave paa 200 Dukater og kaldte ham sin Ven. Fra Augsburg rejste han til Rom, og Dec. 1530 udnævnte Paven ham til Biskop af Roskilde, ja bevilgede ham, naar han havde faaet denne Bispestol og var indviet, at maatte beholde ogsaa Lunds Ærkesæde! Men da Udsigten hertil var haabløs, søgte Paven dog ogsaa at hjælpe ham reelt. Dec. 1530 paa-bød han Ærkebispens af Palermo og to Bisper at sørge for, at J. W. fik Beneficier i Stifterne Mainz, Köln, Trier og Liège med aarlig Indtægt paa indtil 1000 Kammerdukater. Om Paabudet virkelig fulgtes, er tvivlsomt, thi 1533 udgik atter Pavebrev om at skaffe J. W. 1000 rhinske Gylden aarlig af Embeder i Stifterne Mainz, Köln og Trier. 1532 havde han faaet Pension af et Kanonikat i Aschaffenburg, og 1533 besluttede Pavens Kancelli at tilbagebetale J. W. Pengene for hans Bispeudnævnelse. 1533 eller 1537 befalede Paven Hertugerne af Pommern at forbeholde J. W. Roskilde Stifts Indtægter fra Rügen og Pommern; alt dette viser klart hans vedblivende Fattigdom. Med at lade sig indvie havde J. W. i øvrigt ikke Hastværk. Endnu 1530 var han kun »Clericus«, og Aar efter Aar fik han Pavens Tilladelse til at udsætte saavel sin Indvielse til højere Grader som sin Konsekration som Biskop, fra 1533 dog alene det sidste, hvorfor man kan formode, at han da endelig var blevet diakon- og præsteviet.

Da Christian II.s Søn Hans 1532 var død, udnævnte Karl V.

endelig J. W. til sin Raad og anbragte ham som fast Gesandt hos Broderen Ferdinand i Wien. Her brugtes han til Forhandlinger med tyske Fyrster og Ungarn, men særlig til at rapportere om nordiske Forhold. En Betænkning, hvoraf første Del er affattet før, anden Del efter Frederik I.s Død, redegjorde for Kejsers Pligt til at skaffe Christian II.s Datter Dorothea hendes formentlige Ret til den danske Trone. I særlige Rapporter æggede han Karl V. til at benytte det danske Interregnum til magtfuld Indblanding; men først da Dorothea havde ægtet Pfalzgreve Frederik, syntes Kejseren villig til Handling, og 1536 sendte han (for sent) J. W. til Nederlandene for at fremskynde Udrustningen af en Flaade til Kbh.s Undsættelse. Byens Fald og Reformationens Indførelse i Okt. tilintetgjorde reelt J. W.s Haab om at beklæde de ham af Paven givne danske Embeder. 1537 skaffede Pfalzgreven ham Indtægterne af Abbediet Waldsaker, og ca. 1540 reserverede Paven ham atter et Par Pensioner af Kirkeembeder i Spanien og Tyskland. 1542 fik Kejseren ham »postuleret« til Biskop i det stærkt formindskede Stift Konstanz. Det bedste af dets schweiziske Omraade var nu reformert, dets Omraade i Württemberg luthersk, og selve Stiftsstadens siden 1530 zwinglisk. Bispnen boede siden 1526 i Meersburg i Baden ved Bodensøen. 1548, s. A. som Konstanz erobredes af Kejseren og blev rekatoliseret, døde J. W. af Apopleksi. Et Epitafium i Klostret Königfeld, hvor han fandt sin Grav, sætter Dødsdagen til 13. Juni; da det udtrykkelig kun kalder ham »postulatus«, har han næppe faaet pavelig Bekræftelse eller Bispevielse. — I Okt. 1549 stadfæstede Paven en Overenskomst mellem det pavelige Kammer og J. W.s Arvinger, og da Kammermesteren Juli 1550 kvitterer for Modtagelse fra disse af 400 Scudi i Guld, har J. W.s økonomiske Forhold dog sluttelig forbedret sig.

Acta pontificum Danica, VI, 1915; VII, 1943. C. F. Allen: De tre nordiske Rigers Historie 1497—1536, III—IV, 1867—70. Samme: Breve og Aktstykker, I, 1854. P. E. Hansen: Kejser Karl V. og det skandinaviske Norden, 1943. K. Lanz: Correspondenz des Kaisers Karl V., I—III, 1844—46. H. F. Rørdam: Historiske Kildeskrifter, I, 1873, 2. Rk., II, 1887. O. Kolsrud: Blodbadet i Stockholm (i Kyrkohist. årsskrift, XL, 1940). *J. Oskar Andersen.*

Whitte, Hans Kofod (ved Daaben Koefod), 1810—94, Filolog og Skolemand. F. 8. Febr. 1810 i Korsør, d. 26. Febr. 1894 i Kbh., begr. i Randers. Forældre: Toldkasserer Peter Bernholt W. (1765—1833) og Martha Margretha Maria Kofoed (1775—1859). Gift 29. Sept. 1838 i Kbh. (Frue) med Komtesse Eleonore Henriette Catharine Scheel, f. 28. April 1814 i Kbh. (Ty. Ref.), d. 18.

Marts 1878 i Randers, D. af Grev Christen S. til Stamhuset Gl. Estrup (1792—1844, gift 2° 1826 med Christiane Pind, 1796—1855) og Johanne Maria Sophie Lund (1795—1876).

W. blev dimitteret 1828 fra Metropolitanskolen og studerede derefter Filologi ved Kbh.s Universitet; han var Alumnus paa Borchs Kollegium 1831—36. Filologisk Eksamen tog han 1835. Efter at have virket som Lærer ved Borgerdydskolen paa Christianshavn 1832—37 blev han 1837 udnævnt til Adjunkt ved Metropolitanskolen, men allerede 1838 forflyttedes han til Slagelse som Overlærer og kom derfra 1844 til Rønne som Rektor for den lærde Skole, der 1852 blev forandret til en højere Realskole. Endelig blev han 1857 Rektor i Randers, fra hvilken Stilling han afskedigedes 1885. Han var en dygtig og human Skolemand. Som videnskabelig Forfatter optraadte han 1838 med Afhandlingen »De rebus Chiorum publicis ante dominationem Romanorum«, hvormed han disputerede for Magistergraden; hertil sluttede sig Afhandlingen »De scriptoribus antiquis Chiis« (1841). Fortjenstfuld var hans Udgave af Cæsars Gallerkrig (1844 og oftere), mindre vellykket hans Oversættelse af Terentius' Lystspil (i Skoleprogrammer fra Randers 1858—63 og senere særskilt 1862—63). I Lykønskningsskriftet til J. N. Madvig (1876) offentliggjorde han nogle kritiske Bemærkninger til Steder hos romerske Forfattere. Meget benyttet var endelig hans hebræiske Sproglære (1842) og hans Analyse til Genesis (1843). — Tit. Professor 1858. — R. 1869. DM. 1882. — Maleri af Carl Thomsen 1888 (Randers Statsskole).

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1838, S. 40 f. Slagelse Skoleprogr. 1839, S. 55 f. Rønne Skoleprogr. 1844, S. 18—20.

M. Cl. Gertz (Hans Ræder).*

Vibe (Wibe). Slægten V. fremtræder første Gang i sidste Halvdel af det 16. Aarhundrede med tre Brødre Jens Mikkelsen (d. 1594), der var Raadmand i Kbh., Sognepræst i Tyregod og Vester Sogne Niels Mikkelsen (nævnt 1573 og 79) og Christen Mikkelsen (d. 1572), der ejede Lægaard i Maabjerg Sogn; han var Fader til Handelsmand i Kbh. Christen V. (d. 1605) og til nedenn. Borgmester sst. Mikkel V. (1565—1624), der var Fader til Mette V., til nedenn. Rentemester Peder V. (ca. 1596—1658) til Gerdrup og antagelig ogsaa til den 1629 nævnte Johan V., hvis Søn Schoutbynacht Christian V. (ca. 1635—1716) til Lundegaard var Fader til Kommandør Johan V. (1675—1750) til Lundegaard. Ovenn. Rentemester Peder V. (ca. 1596—1658), der 1634 havde faaet fransk, fik s. A. dansk Adelspatent og havde uden for Ægte-

skab Sønnen den 1671 adlede Vicesatholder i Norge Johan V. (ca. 1630—1710); i Ægteskabet var Peder V. Fader til Premierløjtnant Christian V. (ca. 1647—97), hvis Sønnesøn var Major Johan Christian V. (1713—64), der er Stamfader til den endnu i Norge levende Familie V.; af hans Sønner skal nævnes nedenn. Digter Johan V. (1748—82), Generalkrigskommissærerne Detlev V. (1751—1834) og Niels Andreas V. (1759—1814) samt Amtmand paa Island Joachim Christian V. (1749—1802). — En anden Slægt W. føres tilbage til Raadmand i Middelfart Jens Rasmussen, hvis Søn Biskop i Lund Mads Jensen Medelfar (1579—1637, s. d.) var gift med ovenn. Mette V. Deres Søn nedenn. Vicekansler, Gehejmerraad Michael W. (1627—90) til Søgaard og Freienfelde, der 1679 fik Vaabenbrev, var Fader til Cathrine Hedevig W. (1669—1731), gift med Overceremonimester, Gehejmerraad Vincents Lerche (1666—1742, s. d.), til Anna Margrethe W. (1673—1721), der ægtede Jægermester Frederik Svane (1662—1730) til Svenstrup, og til nedenn. Statholder i Norge, Gehejmerraad Ditlev W. (1670—1731) til Freienfelde.

Genealogisk og biographisk Archiv, 1840—49, S. 73—104. — Danmarks Adels Aarbog, XLIV, 1927, II, S. 99 f. Wilh. Lassen: Biskop i Lund Dr. Mats Jenssøn Medelfar's agnatiske Descendenter af Navn Wibe og Lund, 1901.

Albert Fabritius.

Wibe (Vibe), Ditlev, 1670—1731, Statsmand. F. 15. Nov. 1670 paa Breitenburg, d. 5. Okt. 1731 paa Kongsgaarden paa Ladegaardssøen ved Kristiania, begr. i Kbh. (Petri K.). Forældre: Bestyrer af Rigsgrevskabet Rantzau, senere Vicekansler, Gehejmerraad Michael W. (1627—90, s. d.) og Hustru. Ugift.

Da Faderen 1678 fra sin Tjeneste i Kancelliet i Glückstadt blev kaldet til Kbh. for at overtage Stillingen som Kronprins Frederik (IV.)s Opdrager, knyttedes der mellem Prinsen og den næsten jævnaldrende D. W. et Venskab, der varede det meste af begges Liv. D. W. var som Dreng og Yngling ikke blot velbegavet og lærenem, men viste for humanistisk Dannelse en Interesse, som han bevarede gennem Aarene. Ligesom om den Kreds af lærde Raader, Enevælden havde skudt frem til de tidligere af Adelen indtagne Pladser i Statsstyrelsen, og som D. W. ved sin Fødsel tilhørte, kunde om ham siges, at han havde l'esprit orné; ikke blot var han en livlig Aand, men han søgte Kundskab paa de Felter, den omspændte. Medens imidlertid Faderen og hans Kreds havde maattet slide sig frem i hjemlige Latinskoler og ved fremmede Universiteter, kom D. W. og hans samtidige af andet Slægtled nemmere

gennem Kundskabs-Tilegnelsen; han undervistes privat af ypperlige Lærere, og paa en Kavalier-Rejse til de europæiske Hovedstæder var han ledsaget af en Hovmester (den senere Borgmester i Lübeck, Daniel Müller), hvem det var paalagt at overvaage og lede hans Studier i Historie og Statsvidenskab. Straks efter sin Hjemkomst knyttedes han 1695 til Hoffet, først som Kammerjunker hos Kongens yngre Søn, Prins Carl (hvis Skriftefader og Prædikant da var den Teolog, Barth. Deichman, som under den norske Periode af D. W.s Løbebane skulde volde ham saa mange Bryderier), to Aar senere hos Kongen selv. Sammen med Chr. v. Lente og Chr. Sehested ledsagede han 1697 Chr. Siegfr. v. Plessen paa den pompøse, men ufrugtbare Ambassade til Fredskongressen i Rijswijk og knyttede her Forbindelse med flere af de Personligheder, som i de følgende Aar skulde komme til at spille en Rolle i europæisk Politik.

Da Frederik IV. snart efter sin Tronbestigelse 1699 og den korte, ulykkelige Krig 1700 omdannede Regeringen, udnævnte han Ungdomsvennen D. W. til Oversekretær i Danske Kancelli, medens han overdrog Chr. Sehested den tilsvarende Stilling i Tyske Kancelli. Som henholdsvis Inden- og Udenrigsminister blev disse to Mænd Frederik IV.s mest betroede Raadgivere gennem de følgende tyve Aar og kom til at udøve vidtrækkende Indflydelse i dette hændelsesrige Tidsrum. Kongen paaskønnede levende D. W.s Arbejdsomhed, Omsigt og fine Dannelse; saaledes fik den unge Statsmand Sæde i de fleste af de Kommissioner, som i Aarene 1700—05 samledes i Slottets Raadstue til Drøftelse af Statens finansielle, økonomiske og administrative Anliggender. Endelig blev han 1708 Gehejmerraad med Sæde i Konseillet.

Da Frederik IV. i Slutningen af Okt. 1708 tiltraadte den Lystrejse til Italien, som i Danmark-Norges daværende udenrigs- og militær-politiske Stilling var et uforvarligt Foretagende, befandt D. W. sig sammen med Chr. v. Lente, Iver Rosenkrantz og en anden af Kongens Ungdomsvenner, Chr. Ditlev Reventlow i Kongens Følge. Kongens Fraværelse ikke blot sinkede, men hindrede de Forhandlinger med Tsar Peter I. og Kong August II., som allerede var indledede inden Afrejsen, og den hjemmeværende Del af Regeringen, Chr. Sehested og Otte Krabbe, savnede Myndighed til at give bindende Svar paa de Forslag om Samvirke i Krigen mod Karl XII., som de to allierede Potentater og navnlig Tsaren, hvis Vaaben da havde voksende Fremgang, lod stille i Kbh. i stedse mere indtrængende Form. I Jan. 1709 sendte Peter I. Urbich og Febr. August II. Manteuffel til Venezia, hvor Frederik IV. da

opholdt sig; hermed blev Kongen mod sin Villie stillet over for Kravet om at afgøre, hvorvidt Danmark-Norge paa de gunstige Vilkaar, Rusland-Polen-Sachsen da tilbød, vilde tiltræde det nordiske Forbund mod Sverige, eller om Lejligheden skulde forspildes. Man tør mene, at ligesom Chr. Sehested hjemme, saaledes var i Venezia D. W. stemt for at gribe de allierede Magters Tilbud og derved i en for Karl XII. truende Situation vinde stærke Forbundsfæller til Hidførelse af en endelig Løsning af det gottorpske Anliggende. Alt tyder paa, at D. W. har søgt at paavirke Frederik IV. i denne Retning, medens Chr. v. Lente sandsynligvis har styrket Kongen i hans Modvillie mod at træffe en Afgørelse, der vilde have gjort det nødvendigt om ikke straks at bryde op fra Venezia, saa dog at fremskynde Hjemrejsen. Kongens Resolution (af 1. Febr. 1709) kom til at lyde paa Forhandlingernes Fortsættelse i Kbh. og andre Steder — blot ikke i Venezia, hvor Karnevals-Festerne forberedtes. Naar man maa udtale sig med et vist Forbehold om D. W.s Holdning paa dette Tidspunkt, er det, fordi den ikke kan dokumenteres gennem hidtil kendte Akter. Det vides, at D. W. under Italienrejsen — som i øvrigt under hele Perioden indtil 1720 — havde ført en Art Dagbog, men den og andre Papirer fra hans Embedsgerning lod han inden sin Død tilintetgøre, for at hans Vidnesbyrd ikke skulde kunne komme nogen af hans samtidige til Skade. Imidlertid giver hans Deltagelse i de Begivenheder, som udviklede sig under og efter Kongens Hjemrejse fra Italien, paalidelige Hovedpunkter for en Bedømmelse af hans Indstilling: sammen med Sehested ivrede han for aktiv og udholdende Tilslutning til de nordiske Forbundsmagter og stræbte at afværge Virkningerne af den Indflydelse, Chr. v. Lente og J. G. v. Holstein i modsat Retning kunde udøve paa Kongen. Det lykkedes ogsaa. Frederik IV. lod sig mere og mere lede af D. W., der stedse befandt sig i hans Omgivelser, i Raadssalen som i Felten, og i hvis Hænder han betroede de vigtigste og vanskeligste Opgaver, deriblandt Forhandlingerne med Tsaren saavel 1711 som navnlig under de to Suveræners Møde i Hamburg i Maj 1716. At denne Sammenkomst, som det havde kostet stort Besvær at tilvejebringe, og ved hvis Tilrettelæggelse der fra dansk Side blev begaaet unødvendige Fejlgreb, overhovedet førte til nyttige Resultater, maa tilskrives den Takt og Forhandlingsevne, D. W. i en Atmosfære af gensidig Mistænkksomhed udfoldede baade til dansk og russisk Side. Traktaten i Altona af 3. Juni 1716, hvis Hovedpunkt var Beslutningen om en kombineret dansk-russisk Landgang i Skaane, er i Virkeligheden D. W.s Værk, og i dens Undertegnelse kunde han se Kul-

minationen af sin egen og Sehesteds Politik gennem det forløbne Tiaar.

Den nærmest følgende Tid bragte D. W. dybe Skuffelser. Trods hans og Sehesteds Anstrengelser tog under Tsar Peters Besøg i Kbh. Juli—Sept. 1716 den Holstein'ske og anden mecklenburgsk Indflydelse Overhaand hos Kongen, og dybt krænkede vendte den russiske Selvhersker Danmark Ryggen. Med Opgivelsen af Planerne om Skaane-Felttoget var Sverige frelst fra vel den største Fare, som siden 1700 havde truet det; men desuden havde Karl XII. uden Sværds slag vundet, at hans Fjenders nys saa mægtige Gruppe befandt sig i Opløsning. D. W. maatte med stigende Ængstelse iagttagende, at Sveriges Fjender een for een søgte Fred. Efter Aabningen af de russisk-svenske Underhandlinger paa Åland i det tidlige Foraar 1718 løb Danmark-Norge Fare for at staa alene i Felten mod Karl XII., og det var under Trykket af disse »tvivlsomme og epineuse Konjunkturer«, at D. W. tilraadte Frederik IV. det i Enevældens Annaler usædvanlige Skridt at udbede sig 34 høje civile og militære Embedsmænds Betænkning over de to Spørgsmaal: 1, om Kongen burde søge Fred, og hvilke Vilkaar der da burde være de yderste, han skulde indrømme — og 2, hvilke Alliancer Kongen skulde slutte, saafremt Fred ikke kunde opnaas, og hvorledes Pengemidlerne til Krigens Fortsættelse da skulde tilvejebringes? For saa vidt viser Svarene fra D. W. og Sehested en Uoverensstemmelse mellem disse to i øvrigt saa nær forbundne Statsmænd, som Sehested (sammen med fem andre voterende) tilraader paa ny at knytte Forbindelsen med Tsar Peter, medens D. W. (ligesom de øvrige 20) ivrer for Tilslutning til England-Hannover; han regner endog med den Mulighed, at Karl XII. og v. Görtz hellere vilde gøre Landafstaaelser til Tsaren, Preussen, Hannover og hvilke Magter, Sverige i øvrigt havde som Fjender, »end lade Danmark slippe for den Kræftskade, som Gottorp er«. Kongen fulgte den Gruppe Votanter, hvis ypperste Repræsentant D. W. var, og Fredslutningen 3. Juli 1720 fandt Sted under England-Hannovers Mægling, ligesom England og Frankrig henholdsvis 26. Juli og 18. Aug. s. A. garanterede den danske Krone Besiddelsen af de tidligere gottorpske Dele af Hertugdømmet Slesvig.

Efter Sekvestrationen 13. Marts 1713 af det hertugelige Slesvig (og Holsten) var D. W. blevet Amtmand paa Gottorp, og under Planlæggelsen af de Foranstaltninger, Suverænitetens Udstrækning til disse Landsdele nødvendiggjorde, opholdt D. W. (og Sehested) sig periodevis i (Byen) Slesvig. I alt væsentligt skete »Incorporationen« efter det 1684 tilvejebragte Forbillede og i Samarbejde

bl. a. med T. B. v. Jessen, den sidste efterlevende af Christian V.s Raadgivere under denne Konges »Reunion« og nu udnævnt til Præsident for det samlede Hertugdømmes Regering og Overret. Under Hyldingen paa Gottorp Slot 4. Sept. 1721 indtog D. W. sammen med Sehested en Plads i Højtidelighedens første Plan, ligesom det tilfaldt ham som Amtmand i Gottorp at modtage Hyldingen fra Amtets Stæder, Præster og Menigmand. Det har for D. W. været en lykkelig Tid, selv om allerede da hans Forhold til Frederik IV. var undergaaet indgribende Ændringer, foranledigede af hans Modstand mod Kongens Ægteskab (4. April s. A.) med Anna Sophie Reventlow og den dermed i Forbindelse staaende Indflydelse, som den nye Dronnings Svoger, Storkansler U. A. Holstein i stedse voksende Grad udøvede paa Statens Anliggender. Ganske vist kan det næppe hævdes, at D. W. faldt i Unaade, men formodentlig følte Kongen sig nu personligt og politisk utilpas i sin Ungdomsven og mangeaarige Raadgivers Selskab, og derfor blev han rimeligvis lettet, da D. W. — omtrent samtidig med, at ogsaa Sehested fjernedes fra Konseillet — samtykkede i at tage imod Udnævnelse til Statholder i Norge (Dec. 1721).

Om nogen Forvisning var der ikke Tale, og saaledes blev Udnævnelsen ikke heller opfattet af D. W. selv. Han boede smukt og herskabeligt paa Kongsgaarden paa Ladegaardsøen ved Kristiania, der dengang var en By paa ca. 4000 Indbyggere. Her installerede han sin store, smukke Bogsamling og vedblev at dyrke sine humanistiske Interesser, samtidig med at han med Flid og Omsigt røgtede sit Embedes mange uensartede Forretninger i det udstrakte Land. D. W. kendte kun Norge fra Akterne i Danske Kancelli og den Rejse, han 1704 havde foretaget i Kongens Følge. Nu søgte han ved Selvsyn at dømme om Folkets Behov, og i Aarenes Løb gik der næppe en Sommer, uden at han færdedes i Landets forskellige Egne. Det er i nyere norsk Historieskrivning bebrejdet ham, at han i for høj Grad, navnlig paa økonomisk Omraade, betragtede Norge som dansk Provins og gjorde dets Næringslivs Udvikling afhængig af danske Særinteresser. Men samtidig fremhæves hans Redelighed, Mildhed og Omhu for den jævne Befolkning, ikke mindst Bønderne; det er karakteristisk for hans Styre, at da han kort efter sin Embedsovertagelse havde foranlediget Salg i stort Omfang af Krongods til Bønderne, gav han i en Række Tilfælde selv Møde ved Auktionerne. Han støttede udholdende de norske Jernværkers Krav om Forbud mod Indførsel i Kongens Riger og Lande af udenlandsk Jern, ivrede for Hjælp til den haardt prøvede Arbejderstand i Kongsberg Sølvværk, opmuntrede stedlige

Manufakturere, stræbte at puste Liv i Handelen, ordnede Vildtjagten, bekæmpede Udvandring og Vagabondering, værnede Bonde og Borger mod Embedsmænds og Prokuratorers Overgreb — kort sagt udfoldede en omfattende Virksomhed til Gavn for den Befolkning, der var hans Omsorg betroet, og hvis Velfærd laa ham oprigtig paa Sinde. Ganske vist sørgede D. W. ogsaa for sine egne Interesser, hvilket i øvrigt maatte gælde alle andre samtidige dansk-norske Embedsmænd, da Staten i Aarevis lod dem vente paa deres Løn, saafremt den overhovedet blev udbetalt; han købte Kirker med Tilliggende, lod sig fritage for Afgifter af et af ham drevet Savværk og erhvervede 1725 af Kronen for 20 000 Rdl. de Baroniet Rosendal tilhørende store Ejendomme, som fik friherrelige Rettigheder. Men hans Embedsvandel var uangribelig, og han nød Anseelse og Tillid i alle Samfundslag.

De alvorligste Vanskeligheder, D. W. under sit tiaarige Statholderskab havde at kæmpe med, voldtes ham af Kristiania-Bispen Bartholomæus Deichman, der blandede sig i mangfoldige verdslige Anliggender, Matrikelvæsen, Perlefiskeri, Skovbrug, Hesteavl, Driften af Kongsberg Sølvværk m. m., og som paa Grund af den Yndest, han nød hos Dronning Anna Sophie og i den Holstein'ske Kreds, blev D. W. en lige saa besværlig som farlig Modstander. Navnlig i Matrikelsagen stødte de to Mænd haardt sammen. Deichman havde i Kbh. foreslaaet en ny norsk Matrikel, og i den Anledning var der nedsat en Kommission, i hvilken, foruden Deichman, Amtmanden i Romsdalen, Hans Nobel, og Storkansler Grev Holstein havde Sæde, medens D. W. ikke heller efter sin Udnævnelse til Statholder blev Medlem. Bønder og Præster var ivrige Modstandere af den foreslaaede nye Matrikel og det dermed i Forbindelse staaende Kirkesalg, og D. W. hævdede i sine Indberetninger til Kongen, at gennemførtes disse Foranstaltninger, som desuden var slet forberedte, kunde der blive Oprør i Norge. I Febr. 1724 kaldtes baade D. W. og Deichman til Kbh., hvor det kom til heftige Stridigheder mellem de to Grupper; det blev imidlertid D. W., der for saa vidt gik af med Sejren, som Kongen 8. Dec. resolverede, at den nye Matrikel ikke skulde træde i Kraft. Da efter Frederik IV.s Død hans Søn med Strenghed vendte sig mod Dronning Anna Sophie og hendes Klientel, ramte Christian VI.s Vrede ogsaa Biskop Deichman, og D. W. blev i Jan. 1731 opfordret til at tilvejebringe Anklagemateriale mod hans Embedsførelse; Statholderen svarede imidlertid, at der intet var ham bekendt, som kunde medføre, at Deichman fradømtes sit Embede, og han lod Bispens Suspension foretage saa hensynsfuldt, som Forholdene overhovedet

tillod. Denne Handlemaade over for en falden Modstander fæstner Indtrykket af D. W. som en Mand, der med Arbejdsomhed, gode Evner og fin Dannelse forenede en redelig Karakter.

Kammerjunker 1697. Gehejmerraad 1708. Patron for Universitetet 1718. — Hv. R. 1701. Bl. R. 1716. — Malerier paa Fr.-borg og Lerchenborg og i Norsk Folkemuseum. Portrætteret paa A. C. Rüdes Maleri ca. 1780: Frederik IV. ratificerer Fr.borg Freden 1720 (Fredensborg).

Danmarks Adels Aarvog, XLIV, 1927, II, S. 100. E. Holm: Danmark-Norges Historie 1720—1814, I—II, 1891—94 (se Registerne). Samme i Hist. Tidsskr., 5. Rk., III, 1881—82, og 6. Rk., V, 1894—95. Bidrag til den store nordiske Krigs Historie, udg. af Generalstaben, I—X, 1899—1934 (se Registerne). Franz v. Jessen: En slesvigsk Statsmand, III, 1941 (se Registeret). Albert Olsen: Danmark-Norge i det 18. Aarhundrede, 1936. Sverre Steen: Det norske folks liv og historie gennem tidene, VI, 1932 (se Registeret).

Franz v. Jessen.

Wibe (Wibe), **Johan**, 1748—82, Forfatter. F. 10. Sept. 1748 paa Bragernæs (Drammen) i Norge, d. 9. Febr. 1782 i Kbh. (Helligg.), begr. sst. (Helligg. Kgd.). Forældre: Major Johan Christian V. (1713—64) og Anne Cathrine Pihl (d. 1773). Ugift.

Det, der vides om V.s Liv, er ikke meget. 1766 blev han Student i Kbh. og var derefter Huslærer hos Sognepræst, senere Biskop O. Irgens i Faaberg Præstegaard i Gudbrandsdalen. Her kastede han sig ud i et erotisk Eventyr med den unge Præstefrue. Siden finder vi ham i Kbh., hvor han er med til at stifte Norske Selskab (1772), hvis første Sekretær han blev. Sine Studier — han siges at have studeret græsk Filologi — opgav han ret hurtigt og fik i Stedet Ansættelse som Landmaaler paa Fyn. Kort Tid efter dukker han imidlertid atter op i Kbh. og deltager nu igen med Liv og Lyst i Klublivet i Norske Selskab. En Tid var han den feterede Syngespil-Primadonna Caroline Walters Elsker, og det skal ifølge Rahbek have »knækket hans Hierte«, at hun svigtede ham. Sine sidste svære Aar levede han blandt Vennerne i Norske Selskab, moderligt plejet af Madam Juel. Det er tvivlsomt, om han, som det er blevet hævdet, har været Privatsekretær hos Ove Høegh-Guldberg og senere Kammersekretær hos Arveprinsen. V. har kun efterladt sig en liden og ikke særlig betydelig Produktion: en Del Viser (mest kendt er »Den, Skaberen skjænkte en opløst Forstand«), nogle Smaavers og Epigrammer, et Par Salmer, et Skuespil (»De nysgierrige Mandfolk«, opført paa Det kgl. Teater 1778, trykt 1783) og en Oversættelse af »Pythagoræe gyldene Vers« (trykt i »Dagen« 1817, Nr. 138). En Oversættelse af Anakreon,

med hvem han er beslægtet i Livsfølelse, er gaaet tabt. »Anakreon med Ponsebollen« kaldte Wessel ham. Ligesom den græske Lyriker dyrkede V. Venskabet, Kærligheden og Vinen og lovpriste Nydelser, Hengivelsen i Nuet. Der er et let Vemod over hans Viser og Vers; Tanken om Døden og altings Forkrænkelighed er aldrig langt borte. Men der er ogsaa Ungdom og Livsglæde, noget lyst og venligt — som der har været over hans personlige Fremtræden. — Silhouet i Norge.

Geneal. og biogr. Archiv, Nr. 1—8, 1840—49, S. 96 ff. L. Daae: Thronhjem Stifts geistlige Historie, 1863, S. 201. J. N. Skaar: Norsk Salmehistorie, II, 1880, S. 598f. H. J. Huitfeldt: Christiania Theaterhistorie, 1876, S. 111. Th. Overskou: Den danske Skueplads, III, 1860, S. 149. K. L. Rahbek: Erindringer, IV, 1827, passim. A. H. Winsnes: Det norske selskab 1772—1812, 1924, S. 105—23 og passim. Francis Bull og Fredrik Paasche: Norsk litteraturhistorie, II, 1928, S. 469 ff.

Felix Nørgaard.

Wibe (Vibe), Michael, 1627—90, Vicekansler. F. 24. Dec. 1627 i Lund, d. 1. Maj 1690 i Kbh., begr. sst. (Petri K.). Forældre: Biskop Mads Jensen Medelfar (s. d.) og 3. Hustru. Gift 21. Juni 1667 paa Breitenburg med Margaretha Catharina Reimer, f. 30. Marts 1643 i Krempe, d. 9. Jan. 1683 i Kbh., begr. sst. (Petri K.), D. af Krigskommissær, senere Inspektør over Grev Chr. Rantzaus Godser i Jylland Heinrich R. og Anna Hannemann.

M. W., som oprindeligt kaldte sig Madsen, men senere tog sin Morfaders for Morbroderen Peder Vibe (s. d.) adlede Efternavn, dimitteredes 1644 fra Viborg Skole, studerede 1644—46 i Kbh. og derpaa 1646—50 ved udenlandske Universiteter, bl. a. Leiden (immatriculeret Jan. 1647), Paris, Blois og Strassburg, hvor han særlig kastede sig over Rets- og Statsvidenskab og Historie (i Strassburg under den berømte Statsretslærer Boecler) og Fransk. Efter Hjemkomsten blev han Præceptor for den unge Otto Christensen Skeel, hvem han først ledsagede til Sorø Akademi og siden 1651—58 til Tyskland, Frankrig, Nederlandene og Italien. 1658—62 var han i Tübingen som Præceptor for den ganske unge Ditlev Rantzau (s. d.), Søn af Statholder i Hertugdømmerne Grev Chr. Rantzau, og skal her i den Grad have vundet Hertugen af Würtembergs Yndest, at denne ønskede at knytte ham til Universitetet eller Hoftjenesten. Efter et Fjerdingaars Ophold paa Breitenburg drog Elev og Præceptor til Nederlandene og Frankrig, men vendte tilbage til Holsten ved Efterretningen om Chr. Rantzaus Død 1663. Ditlev Rantzau overtog nu Grevskabet og udnævnte April 1664 M. W. til sin Raad, 1669 til Grevskabets Bestyrer.

M. W. stiledede imidlertid mod Statstjenesten og vidste at udnytte

sit gode Forhold til sin Herre, som fra 1669 var Hertugdømmernes Vicestatholder og tillige var Svoger til deres Statholder Fred. Ahlefeldt, og til hans Hustru Grevinde Catharine Hedevig («Amaryllis»), gennem hvem han bragtes i venskabelig Forbindelse med Griffenfeld. Dec. 1672 udnævntes han, med Bibeholdelse af sit Tjenesteforhold til Grev Rantzau, til Kancelliraad ved Regeringen i Glückstadt. I denne Egenskab ledsagede han 1677 den holstenske Vicekansler Conrad v. Wasmer til Kredsagen i Braunschweig. Et Skridt videre naaede han, da han, formentlig ved Storkansler Fred. Ahlefeldts Mellekomst, Dec. 1678 kaldtes til Kbh. som Justitsraad og Inspektør over den syvaarige Kronprins Frederik (IV.)s Opdragelse og Undervisning. Naar den velbegavede Drengs Undervisning blev saa stærkt forsømt, som Tilfældet var, og tillige gaves paa Tysk, er det uvist, hvor stor Skyld henholdsvis M. W. og Kongen har i dette. Sandsynligvis skal Hovedskylden lægges paa Christian V., som hurtigt fattede saa stor Godhed for M. W., at han, til Skade for hans Præceptorpligter, 1679 udnævnte ham til Etats- og Kommerceraad, Dec. s. A. ophøjede ham i Adelstand, fra ca. 1680 gav ham Sæde i en Række Kommissioner paa næsten alle Omraader af Statsstyrelsen, senest 1682 optog ham som Gehejmeraad i Konseillet og endelig Juni 1683 udnævnte ham til Holger Vinds Efterfølger som Vicekansler i Danske Kancelli og tillige til Justitarius i Højesteret.

Da der endnu mangler en mere detailleret videnskabeligt underbygget Skildring af Regeringsforholdene i Christian V.s Tid, lader M. W.s Indsats i dansk Politik sig foreløbig ikke med fuld Sikkerhed bestemme. Han tilhørte den Klike af borgerligfødte Bureaokrater, som foruden ham omfattede C. Biermann (Ehrenschild), T. B. v. Jessen, H. v. Stöcken og P. Brandt, med A. L. Knuth som Beskytter over for Kongen, og som af Modstandere kaldtes »Kabalen«. Fælles for dens Medlemmer var Magt- og Pengebegær, Bestikkelighed over for Ind- og Udland, Favoritisme og en omfattende Anvendelse af Intriger, der ramte ikke blot Konseilmedlemmer som Jens Juul og C. Reventlow, men for hvilke heller ikke Storkansler Ahlefeldt var sikker. Størst Indflydelse paa Kongen havde efter flere Vidnesbyrd M. W., om hvem den svenske Gesandt Coyet 1683 skriver: »Han ved, paa hvad Sæt han skal være Kongen tilpas; er der noget, han vil have ført igennem, ved han stedse at forberede eller præoccupere Kongens Tanker i den Retning, han vil have dem ledet hen i«. Om han tillige, som v. Stöcken, ejede virkelig Dygtighed, lader sig paa Forskningens nuværende Stade næppe afgøre. Han var som Vicekansler den faktisk ledende Per-

sonlighed i Danske Kancelli og Medlem af en Række Kommissioner, bl. a. de to sidste Kommissioner til Revision af Danske Lov (1680—82), Kommissionen af Sept. 1681 til Overvejelse af økonomiske Reforme, Rentekammerkommissionen s. A. til Revision af uafgjorte Rentekammerregnskaber, Kommissionen af Dec. 1682 til Afskaffelse af de smaa Latinskoler og Rentekammerkommissionen af Marts 1683 til Forberedelse af Matrikuleringsarbejdet i Jylland — men hans Andel i de 1679—85 gennemførte Reforme paa en Række Omraader lader sig ikke afgøre, og han evnede ikke at bøde paa den almindelige Svaghed, som præger Forvaltningen i Stagnationsperioden 1685—90. Den voksende Demoralisation ved Embedsbesættelser o. a. maa sandsynligvis ogsaa for en ikke ringe Del lægges ham til Last.

I Ydrepolitikken, hvor hans Indflydelse var betydelig, hørte han til Kabalens mere forsigtige Fløj, som 1684 tilraadede kun at inddrage det gottorpske Slesvig, men han synes i Almindelighed her at have rettet sig efter Kongens Ønsker. Mod Chr. Siegfr. v. Plessens Ønsker om Tilslutning til England sluttede han sig til de andre Kabalemedlemmers franskvenlige Politik. Fremmede Diplomater omtaler ham som bestikkelig, og han drog personlig Fordel af Slesvigs Inddragelse ved, at Kongen 1684 tildelte ham Svavsted Amtmandskab, med Fritagelse for Forretningerne, og skænkede ham M. Wedderkops inddragne Gods Søgaard paa Pelworm med andre Ejendomme i Hertugdømmet. Da disse efter Altonaforliget 1689 maatte tilbagegives, fik han som Erstatning det inddigede Terræn Altenhoven i Oldenburg som frit adeligt Gods under Navnet Freienfelde. Ifølge Molesworth næredes der ikke almindelig Tillid til hans Upartiskhed i Højesteret og i Retsplejen i øvrigt, og det kan ikke absolut afvises, at han, som det sagdes, lod sin Holdning i Sagen med Oluf Rosenkrantz (s. d.) paavirkes af personlige Motiver. Dansk offentlig Moral stod jo overhovedet i denne Tid meget lavt. Hans langvarige Universitetsstudier havde gjort ham til en lærd Mand i flere humanistiske Fag, og han pristest efter sin Død af Árni Magnússon som »Fautor litteratorum«. — Hv. R. 1684. — Stik af Hub. Schaten efter Maleri af Peder Andersen.

Danmarks Adels Aarbog, XLIV, 1927, II, S. 99 f. C. Bornemann: Universitetsprogram over M. W., 1690. R. Molesworth: An Account of Denmark as it was in the Year 1692, 1694, S. 264. J. Møller: Cimbria literata, II, 1744, S. 910. F. Thaarup i Genealogisk og biographisk Archiv, I, Nr. 1—8, 1840—49. Nyt historisk Tidsskr., II, 1848. Dsk. Saml., 2. Rk., IV, 1874—76. Personalhist. Tidsskr., I, 1880. S. Vedel: Den dansk-norske Højesterets Historie, 1888. J. A. Fridericia: Danmarks Riges Historie, IV, 1896—1902, S. 609 ff. W. Lassen: Biskop i Lund Dr. Mats Jensøn Medelfar's agnatisk Descendenter af

Navn Wibe og Lund, 1901. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, VI—IX, 1923—33. C. Christiansen: Dansk Statshusholdning under de to første Enevoldskonger, II, 1922. L. Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925. F. v. Jessen: En slesvigsk Statsmand, I, 1930.

C. O. Bøggild Andersen.

Vibe, Mikkel, 1565—1624, Købmand og Borgmester. F. 1565 paa Lægaard ved Holstebro, d. 30. Marts 1624 i Kbh., begr. sst. (Nic. K.). Forældre: Christen Mikkelsen (d. 1572) og Margrethe Christensdatter. Gift 1° 1595 med Mette Lauridsdatter, d. 23. Marts 1599. 2° 15. Juni 1600 med Anne Surbeck, d. 10. Marts 1632, D. af Borgmester Simon S. (d. 1583) og Karine.

M. V., der var Bondesøn fra Holstebroegnen, blev efter Faderens tidlige Død opdraget hos en Farbroder, der var Præst i Tyregod. Denne sendte ham i Regne- og Skriveskole i Viborg. Han kom derefter tre Aar i Tjeneste hos Livlægen Dr. Peder Sørensen og anbefalede af ham til en Broder, der var Tolder i Norge. I dennes Tjeneste fik han Indsigt i Handelsforhold, og det lykkedes derefter den begavede unge Mand at komme i Lære hos Kbh.s største Købmand, Markus Hess. 1580'erne var vel ikke straalende Handelsaar for denne, men M. V. kom dog i hans Tjeneste paa Handelsrejser baade til Spanien og England og fik fagligt Kendskab til Islandshandelen, hvori Markus Hess var stærkt interesseret. Efter Hess' Død 1590 fuldendte M. V. sin Handelsuddannelse paa nye Rejser til vigtige europæiske Handelsbyer for derefter 1593 at slaa sig ned som selvstændig Købmand i Kbh. Allerede 1596 var han Leverandør til Hoffet. Hans Handel strakte snart sine Grene fra det nordlige Ishav til Spanien. Tyngdepunktet i den synes at have ligget nordpaa. Fra 1596 drev han Handel paa Nordlandene i Norge, og paa et Tidspunkt, da den danske Kornhandel paa Norge kun var svagt udviklet, optraadte han som Korneksportør hertil. Han var saaledes 1602 Leverandør af 4000 Tdr. Sædekorn til Trondhjem Stift. Ogsaa Hvalfangsten i det nordlige Ishav — hvorom ellers Hollænderne og Englænderne laa i skarp Konkurrence — deltog han i (fra 1616). I dette Foretagende havde han selve Statholderen i Kbh. Breide Rantzau til Medreder, og dette forklarer sikkert, at deres Skib tillige udstyredes med Kaperrettigheder til at opbringe Fribyttere.

Tyngdepunktet i M. V.s Handel var dog Islandsfarten. 1598 fik han første Gang Tilladelse til at besejle en islandsk Havn, og fra dette Tidspunkt fortsatte han med skiftende Privilegier uafbrudt denne Handel. Da det islandske Kompagni oprettedes 1619, var

han et selvskrevet Medlem. Han blev dets største Participant med et Indskud paa 12 000 Dl., omtrent en Femtedel af de samlede Indskud. Naar det overhovedet lykkedes at faa Islandshandelen overført fra hamburgske til danske Købmænd, har M. V. saaledes en ikke ringe Del af Æren derfor.

M. V.s stigende Anseelse markeredes af de Tillidshverv, der efterhaanden betroedes ham. Allerede 1602 blev han Raadmand og fra 1609 tillige Borgmester. 1618, da der skulde skaffes Kapital til det nyoprettede Ostindiske Kompagni, fik han i Fællesskab med Dr. Jonas Charisius til Opgave at skaffe Bidrag fra den velhavende københavnske Borgerstand. Han tegnede sig selv for et større Beløb. Da Saltkompagnierne 1621 oprettedes, blev han udnævnt til tilsynsførende herved. 1619 fik han sammen med Tolderen i Kbh. Tilladelse til at oprette en Kro med tilhørende Skydebaner uden for Vesterport.

Efter Tidens Skik satte han en Del af sin Kapital i Jordegods. Han ejede adskillige Gaarde og Grunde i Kbh. og Omegn, uden for Østerport saaledes syv Haver og en Ladegaard (vistnok St. Vibenshus), og han deltog i Bebyggelsen af Christianshavn, Christian IV.s nyanlagte Bydel paa Amager. Han fik bl. a. 1619 Tilladelse til sammen med andre at bygge en Pramkanal ved Strandgade.

Gennem Forretnings- og Familieforhold var han nært knyttet til andre af Samtidens fremtrædende Købmænd som Broderen Christen V. (d. 1605), Simon Surbeck d. Y. og Thomas Lorck.

Mange af Kbh.s fremtrædende Købmænd var paa denne Tid indvandrede Tyskere og Hollændere, M. V. var af ren dansk Herkomst. Derfor er der særlig Grund til at mindes ham. Uden udenlandsk Kapital i Ryggen svang han sig op til deres jævnbyrdige i Handelsforetagender, og i Anseelse synes ingen at have naaet ham. Der vistes ham da ogsaa stor Ære ved hans Død. Han fulgtes til Graven af et stort Antal Rigsraader, Adelsmænd og Medborgere.

Thom. Cortssøn Vegner: Ligrædiken over Mikkel Vibe, 1625. O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse, III, 1881, S. 200—04.

Astrid Friis.

Vibe, Peder, ca. 1596—1658, Diplomat og Rentemester. F. ca. 1596, d. 7. Aug. 1658 i Trondhjem, begr. i Roskilde Domk. Forældre: Borgmester i Kbh. Mikkel V. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 24. Okt. 1641 i Kbh. med Anne Cathrine Budde, f. 8. Jan. 1619 paa Tøllist, Øsel, d. 6. Aug. 1665 i Kbh. (gift 2° 1662 med

Joachim Frederik Vind til Gundestrup, 1634—87, gift 2° 1668 med Else Urup, 1631—70, 3° med Maren Ovesdatter Bielke), D. af Frederik Mathiasen B. til Tøllist og Karen Axelsdatter Urup (d. 1656).

P. V. sendtes 1612 til tyske Universiteter, var 1614 i Leipzig, derpaa i Giessen og kom hjem 1616. Ikke længe efter rejste han dog atter til Udlandet og kom til Frankrig, hvor han fik Ansættelse i Kong Ludvig XIII.s Gendarmkorps og tjente der tre Aar. Han fulgte imidlertid nøje med de politiske Forhold, og allerede 1625 synes den danske Regering at have benyttet hans Bistand ved hemmelige Forhandlinger. 1627 blev han ogsaa ansat som dansk Agent i Paris, dog saaledes at han skulde staa under den derværende danske Resident, Dr. Johan Zobel, og vistnok mest have at gøre med finansielle og merkantile Anliggender. Det varede imidlertid kun kort, inden der opstod Uenighed mellem de to Mænd. Zobel gav sig Blottelser, og P. V. var tilstrækkelig ærgerrig til at søge at udnytte disse for at blive sin Overmand kvit. I Sommeren 1629 fulgte han den franske Afsending des Hayes de Courmesvin til Danmark, og herved indtraadte det fuldstændige Brud mellem de to danske Diplomater. Zobel klagede til Christian IV. og beskyldte P. V. for at være bestukket af Jesuiterne og for Bedrageri i Penge-sager. P. V. intrigerede mod Zobel og gik af med Sejren. Han vendte tilbage til Paris, skulde for Fremtiden staa uafhængig af sin Medbejler og optraadte som Resident. Zobel blev tilbagekaldt og forlod Frankrig 1630. Den franske Konge adlede ogsaa P. V. 1634, hvilket havde til Følge, at Christian IV. Aug. s. A. optog ham i den danske Adelstand. Hans Ønske om at gaa som Resident til Haag blev dog ikke opfyldt; derimod ansattes han, efter i For-aaret 1634 at have taget Afsked med den franske Konge, Nov. s. A. som Resident i Stockholm.

Paa denne ansvarsfulde Post blev han i ti Aar og fik i høj Grad Lejlighed til at lægge sit diplomatiske Talent for Dagen under de vanskelige Forhold. Hans Indberetninger rager op over hans Fællers ved deres kloge og bestemte Affattelse, han vidste at skaffe sig gode Forbindelser, tog ikke mange Hensyn i Valget af sine Midler, var desuden i Besiddelse af et virkeligt Statsmandsblik. Allerede under sit Ophold i Paris havde han haft Øje for det farlige for Danmark i Forbindelsen mellem Frankrig og Sverige og søgt at skille den første Magt fra den anden, altsaa til en vis Grad brudt Banen for den Politik, der senere i Aarhundredet optoges af Hannibal Sehested og Griffenfeld. I Stockholm saa han klart, hvorledes Stillingen mere og mere tilspidsedes til et Fredsbrud og et svensk

Angreb. I flere Henseender optraadte han ogsaa med Forsigtighed; saaledes søgte han at forhindre, at den svenske Enkedronning Maria Eleonoras Beslutning om at forlade Sverige udførtes paa en Maade, der kunde vække for megen Opsigt, om han end stillede sig paa den mest fortrolige Maade i Forholdet til hende. Men sikkert havde han altid været en bitter Fjende af Sverige og blev det ikke mindre ved Opholdet der; muligvis har han derved ikke altid haft den rette Takt til at undgaa skarpe Sammenstød. Ivrigere og ivrigere advarede han dog sin Regering mod Sveriges Planer, saaledes at Christian IV. skrev om ham til Corfitz Ulfeldt: »P. V. reder frammeligen til Barsel med Krig«. Men samme Dag Kongen nedskrev disse naive Ord, 12. Dec. 1643, overskred Torstensson Holstens Grænse, og P. V. havde saaledes kun faaet alt for megen Ret. Marts 1644 forlod han sin Post som naturlig Følge af Krigen. Under Fredsunderhandlingerne i Brømsebro 1645 maa han en Tid have opholdt sig der, thi det var ham, som 12. Aug. ved sin Ankomst til Kbh. bragte Budskabet om, at man endelig var naaet til et Resultat.

P. V., der fra 1640 havde været forlenet med det saakaldte Apostelgods i Norge, kom nu selv til at indtage en Stilling i dette Land, idet Hannibal Sehested i Sept. 1646 gjorde ham til Medlem af sit Generalkommissariat paa Akershus, der som et Slags Rentekammer bestyrede Norges Finanser. Dette Embede beholdt han, indtil han, efter Tronskiftet, Juli 1648 blev Rentemester i Kbh. Hermed begyndte et nyt Afsnit i hans Liv. Stillet i Midtpunktet af den danske Finansforvaltning, til hvis Styrelse han sikkert medbragte gode Forudsætninger, blev han hurtigt en Fjende af Corfitz Ulfeldt, ligesom han ogsaa modarbejdede sin tidligere Chef Hannibal Sehested. En stærk Spænding udviklede sig mellem ham og Rigshofmesteren. Denne saa med en vis Ringeagt ned paa den borgerligfødte, og P. V. opdagede snart Mislighederne ved Ulfeldts Brug af sin Magt og, ærgerrig som han var, sluttede han sig til dem, der vilde styrte ham. Han undgik at blive inddraget i de Under søgelser af det norske Generalkommissariats Embedsførelse, der blev et Led i Hannibal Sehesteds Fald, og fejrede en Triumf ved Corfitz Ulfeldts umiddelbart paafølgende Fald 1651. I Tiden derefter har han ogsaa haft Indflydelse paa Ledelsen af den udenrigske Politik, som tidligere i en mod Sverige fjendtlig Retning; med Residenterne i Stockholm og Haag stod han i hyppig brevlig Forbindelse og vaagede særlig over det Ulfeldt'ske Partis Intriger; han nedlod sig her til at istandbringe en Forfalskning af Ebbe Ulfeldts (s. d.) Signet. Uvist af hvilken Grund kom han, der 1652—56

havde været forlenet med Herrisvad Kloster i Skaane, dog 1655 eller 1656 fra Hoffet og blev det sidstnævnte Aar Lensmand i Trondhjem. Som saadan søgte han under Forhandlingerne med Sverige efter Freden i Roskilde at hindre Romsdalens Afstaaelse.

I Frankrig havde han haft en Forbindelse med en fransk Dame, med hvilken han havde Sønnen Johan V. 1654 havde han købt Hovedgaarden Gerdrup (V. Flakkebjerg H.); han ejede tillige en Gaard i Kbh., hvor nu Vartov ligger, samt Gods i Norge og var Parthaver i Modum Jernværk. I det 1652 oprettede grønlandske Kompagni var han en af Hovedparticipanterne.

Miniaturemaleri (Fr.borg). Radering derefter af C. C. Andersen 1875 og 1879. Tegnet Kopi af C. Bayer. Silhouet i Norge.

F. Thaarup i Genealogisk og biographisk Archiv, 1840—49. P. W. Becker: Saml. t. Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering, I, 1847. Seehusen: Optegnelser om Lyngbygaard og Gjerdrup Hovedgaarde og Godser, 1869, S. 14—19. J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie 1629—1660, I—II, 1876—81. S. Birket-Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I—II, 1879—81. J. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894. C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, I—VI, 1878—91. Dsk. Mag., 5. Rk., II, 1889—92. Ch. Ogier: Det store Bilager i Kbh. 1634 (J. Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve, XX), 1914. L. Laursen: Danmark-Norges Traktater 1523—1750, IV—V, 1917—20.

J. A. Fridericia (C. O. Bøggild Andersen).*

Wiberg. Præsteslægten W. stammer fra Handelsmand i Odense Jacob Pedersen W., der var født i Sverige; hans Søn residerende Kapellan ved Odense St. Knuds K. Andreas Frederik W. (1779—1856) var Fader til nedenn. Præstehistoriker, Pastor Sophus Vilhelm W. (1811—82) — hvis Søn var Sognepræst i Silkeborg og Linaa Frederik (Frits) Vilhelm W. (1837—1914) — og til Sognepræst i Sønder Omme Jacob Frederik Gottschalck W. (1813—73), der var Fader til nedenn. Overlærer Andreas Frederik Vilhelm Christian Magdalus W. (1867—1940). — Kantor ved Vor Frue K. i Kbh. Johannes Andreas W. (1780—1843), der var født i Viborg, var Fader til Syngelærer i Kbh., senere Auktionsholder i Nykøbing F. Carl Emil W. (1807—60), hvis Sønnesøn er nedenn. Medicinalhistoriker, Lægen Julius Josias W. (1860—1941).

Albert Fabritius.

Wiberg, Andreas Frederik Vilhelm Christian Magdalus, 1867—1940, Blindepædagog. F. 17. Okt. 1867 i Branderup, Nørre Rangstrup Herred, d. 28. Maj 1940 i Kbh., begr. sst. (Vestre). For-

ældre: Sognepræst, sidst i Sønder Omme og Hoven, Jacob Frederik Gottschalck W. (1813—73) og Anna Jensine Kirstine Behrens (1843—1917). Gift 17. Juli 1909 i Kbh. (Frihavnsk.) med Engelke Marie Malling-Hansen, f. 29. Jan. 1868 i Kbh. (Johs.), D. af Forstander for Det kgl. Døvstummeinstitut i Kbh. R. M. H. (s. d.) og 1. Hustru. Navneforandring fra Hansen 26. Marts 1898.

W. blev Student 1885 fra Odense og cand. theol. 1891. Efter i nogle Aar at have fortsat sine teologiske Studier (han oversatte saaledes F. Godets Kommentar til Pauli første Brev til Korinthierne) ansattes han 1895 som inspektionshavende Lærer ved Det kgl. Opfostringshus og blev 1897 udnævnt til Lærer ved Det kgl. Blindeinstitut i Kbh., hvor han virkede til 1937, fra 1911 som Inspektør og gentagne Gange konstitueret som Institutets Forstander. Samvittighedsfuld, grundig og videnskabelig indstillet som W. var, satte han sig gennem Læsning, Studierejser og egen Eksperimenteren til Bunds ind i Blindepsykologi og Blindeundervisningens hele Teori og Praksis og fik derigennem fortrinlige Forudsætninger for at undervise blinde og hjælpe dem til rigtige Forestillinger om Omverdenen, ligesom han med Snilde forstod at gøre Undervisningsmidler i Naturlære og Geometri anvendelige for blinde. W. var en Aarrække Medlem af Redaktionen af »Nyt Tidsskrift for Abnormvæsenet«, og paa Blindekongresser meddelte han gennem værdifulde Foredrag (hvoraf de fleste er trykt) sine omfattende Kundskaber og Erfaringer til andre. Af Foredragene kan fremhæves »Hvorledes udvikles og kontrolleres den blindes Rumsopfattelse?« og »Den blindes Følemetoder« (med Filmbilleder). Ogsaa uden for Institutet og Undervisningen har W. gjort et saare værdifuldt Arbejde for Blindesagen. 1909 blev han Sekretær i Foreningen Danmarks Blinde (De Blindes Understøttelses- og Læseforening af 1883) og var fra 1923 og til sin Død Foreningens Formand. Han redigerede det af Foreningen udgivne Blad »De Blindes Budstikke« og havde en levende Samfølelse med blinde, altid dybt interesseret i paa enhver Maade at forbedre deres Kaar. Sammen med sin Hustru testamenterede han Foreningen et betydeligt Legat. Han havde i en sjælden Grad de blindes Tillid. — R. 1922. — Bronzebuste af J. Galster (paa Blindeinstitutet).

Politiken og Nationaltidende 17. Okt. 1927. Nordisk Blindetidsskrift, V, 1938, S. 46 f. Berl. Tid. 30. Maj 1940. Medlemsblad for Dansk Blinde-samfund 11. Juni s. A.

Jørgen Plenge.

Wiberg, Julius Josias, 1860—1941, Læge. F. 2. Maj 1860 i Kbh. (Frue), d. 19. Aug. 1941 i Birkerød, Urne paa Vordingborg Kgd.

Forældre: Cand. theol., Kommunelærer, senere Sognepræst i Bregninge paa Ærø Johannes Emil W. (1832—1914, gift 2° 1889 med Anna Helene Beyer, 1856—1942) og Eveline Petersen (1833—85). Gift 25. Sept. 1889 i Hundslund med Mariane Sophie Frederikke Sørensen, f. 16. Okt. 1863 paa Oudrupgaard i Hundslund, d. 19. Sept. 1938 i Usserød, D. af Proprietær Peter Christian S. (1834—94) og Dorthea Christiane Leth (1835—98).

W.s Hu stod først til Søen, men han slog om og blev 1882 privat dimitteret til Universitetet og tog medicinsk Embedseksamen 1889. Hurtigt fik han Interesse for medico-historiske Problemer og forberedte sig til Løsningen af disse ved Sprogstudier, særlig Græsk og Arabisk, idet han skaffede sig Tid hertil som Skibslæge, baade i Marinen og med Udvandrer-skibe. Desuden gennemgik han Turnustjenesten og forsøgte sig flere Steder paa Landet som praktiserende Læge. Fra 1911 var han Distriktslæge paa Færøerne, men ansattes 1914 i Vordingborg, hvor han forblev som Kreds-læge til 1927, hvorefter han bosatte sig i Birkerød. Hans første Publikationer handlede om Middelalderen og Renæssancen (saaledes Paracelsus), men 1910 disputerede han for den medicinske Doktorgrad ved en grundig Afhandling om Galenos, der var bygget paa Førstehaandsstudier, og senere dyrkede han væsentligst den oldgræske Lægevidenskab og kom til det Resultat, at den arabiske Lægevidenskab langt fra kunde maale sig med denne. Den danske Medicins Historie interesserede ham saa godt som ikke. Den Omstændighed, at han i Reglen boede afsides og ikke stod i videre Kontakt med andre, præger hans Arbejder. Han brød sig heller ikke syndeligt om andres Forskningsresultater, holdt sig helst til, hvad han selv fandt ud af; derved faar hans Arbejder en vis Selvstændighed, og ikke sjældent har han paaapeget Forhold, hvorpaa der har kunnet bygges videre, som f. Eks. af Edv. Gotfredsen. Højt op i sin Alderdom fortsatte han med Udgivelsen af Afhandlinger om den hellenske Medicins høje Stade, særlig af Værdi hvad angaar Anatomi og Fysiologi. Ogsaa om Thomas Sydenham har han 1924 udgivet en Monografi. — R. 1927.

Univ. Progr. Nov. 1911, S. 72 ff.

Axel Hansen.

Wiberg, Sophus Vilhelm, 1811—82, Genealog. F. 22. Aug. 1811 i Odense, d. 27. Maj 1882 i Jordløse ved Faaborg, begr. sst. Forældre: Residerende Kapellan ved St. Knuds Kirke Andreas Frederik W. (1779—1856) og Anna Kirstine Jensen (1777—1834). Gift 9. Maj 1836 i Brændekilde med Vibekke Charlotte Holm, f. 29. Marts 1812 i Brændekilde, d. 9. April 1880 i Jordløse, D. af

Sognepræst Vilhelm H. (1773—1838) og Vilhelmine Gottlobine Storch (1774—1850).

W. blev opkaldt efter Kammerherreinde Reedtz, f. Benzon, til Palsgaard, hos hvem hans Moder havde været Selskabsdame. Fire Aar gammel kom han som hendes Plejesøn til Palsgaard og undervistes af hende, til han i Tiaarsalderen kom i Odense Skole, hvorfra han blev Student 1828. 1832 tog han teologisk Embedseksamen og var derefter Huslærer paa Einsiedelsborg, til han 1834 blev Adjunkt ved Odense Katedralskole. 1837 blev han Sognepræst i Vester Nykirke og Faaborg ved Bramminge, 1851 i Aarslev og Hørning ved Randers og 1858 i Jordløse og Haastrup paa Fyn. Som Præst tilhørte han den gamle Skole og tørnede ved Lejlighed sammen med den fynske Grundtvigianisme. Det er som Præstehistoriker, han har gjort sit Navn kendt. Han begyndte tidligt at udarbejde Præstelister for Tiden efter 1801, og midt i Aarhundredet var han saa nogenlunde færdig med dette Arbejde. Da der paa dette Tidspunkt trængtes til en ny gejstlig Stat, paatog han sig Arbejdet væsentlig for at faa sine Præstelister trykt; Bogen kom 1858—60 som »Ny geistlig Stat« og vakte megen Anerkendelse. Fra flere Sider blev W. opfordret til at udvide Præstelisterne bagud tilbage til Reformationen; Lengnick stillede sine Samlinger til hans Raadighed, og efter at W. forgæves havde søgt at faa Oluf Nielsen og A. H. Nielsen til Medudgivere, tog han fat paa Værket alene. Han udførte i det følgende Tiaar i sin afsides liggende Præstebolig et Arbejde, der baade kvantitets- og kvalitetsmæssigt maa virke forbløffende. Han blev bistaaet af adskillige kyndige Mænd som Erslew, Lengnick, Hundrup, A. H. Nielsen, C. T. Engelstoft o. fl., men han var selv Centrum og Sjæl i det hele. Han bygger paa den ret betydelige presbyterologiske Litteratur fra ældre Tider og kan ikke med Rette gøre Krav paa Navn af dansk Præstehistories Fader, men han er den første Samler og Behersker af hele Danmarks Presbyterologi, og han naaede efter sin Tids Forudsætninger forbavsende dybt i Kilderne. Hans Værk forelaa 1870—71 i tre Bind, »Personalthistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie«, udvidet med et Register 1873 og et Supplement 1879. Bogen er nu for saa vidt forældet, som der vil kunne fremdrages uendelig meget nyt Stof, især fra Arkiverne, der i W.s Tid ikke paa langt nær var saa velordnede og tilgængelige som nu, og den er i sit Valg af de meddelte Anekdoter ofte mere kuriøs end oplysende, men den danner en solid Grundpille i dansk personalhistorisk Litteratur, og den har sammen med Erslews Forfatterleksikon været Udgangspunkt for utallige Arbej-

dere i Genealogien. — Efterladte Papirer i Det kgl. Bibliotek (i S. Elvius' Arkiv). — Træsnit 1878 efter Fotografi og 1882.

Søndags-Posten 21. Juli 1878. Ill. Tid. 30. Aug. 1868 og 11. Juni 1882. Præstehist. Saml., I, 1933, S. 9—13.

Poov Engelstoft.

Viborg, Wiborg. Veterinærslægten V. føres tilbage til Viceraadmand i Kbh. Rasmus W., hvis Søn Sognepræst i Bedsted Carl W. (1706—82) var Fader til Direktør for den kgl. Dug-Manufactur Nicolai Christian W. (1747—1801) — hvis Søn var nedenn. Veterinær Carl V. (1783—1844) — og til nedenn. Veterinær, Etatsraad Erik Nissen V. (1759—1822), der var Fader til Elise Petrine Hedvig Mathilde V. (1817—97), gift med Professor Christen Thomsen Barfoed (1815—89, s. d.), og til Henriette Georgine V. (1814—65), der ægtede Kontreadmiral Carl Ludvig Christian Irminger (1802—88, s. d.). — Arbejdsmand i Kbh. Hans Hansen var Fader til Byfoged i Faaborg, Justitsraad Jacob W. (1771—1846), hvis Søn var nedenn. Sognepræst Karsten Friis V. (W.) (1813—85).

Albert Fabritius.

Viborg, Carl, 1783—1844, Veterinær. F. 25. Juli 1783 i Kbh. (Frels.), d. 7. Okt. 1844 sst. (Frels.), begr. sst. (Frels. Urtegd.). Forældre: Laborant, senere Direktør for den kgl. Dug-Manufactur paa Blaagaard og Inspektør ved Klædemanufacturet og Kommercekonsulent Nicolai Christian W. (1747—1801) og Arine Bringstrup (1753—1816). Gift 26. Aug. 1825 i Gentofte med Anne Charlotte Amalie Nielsen, f. 26. Nov. 1778 i Hillerød, d. 2. Febr. 1852 i Kbh. (Holmens) (gift 1° 1796 med Professor Erik Viborg, s. d.), D. af Stutmester Nicolai N. (1737—98) og Friederike Henriette Wagrien (1747—1811).

Indtil sit 17. Aar blev V. privat undervist dels i Hjemmet, dels hos Kapellan Bergmann i Mariager, der 1802 dimitterede ham til Universitetet. Efter Faderens Død traadte Farbroderen, Professor Erik V. ham i Faders Sted, og under hans Vejledning studerede han Veterinærvidenskab i Forening med Medicin og Kirurgi. Efter i nogle Aar at have været Hjælpelærer ved Veterinærskolen blev han 1809 ansat som Lektor med Forpligtelse til at tage kirurgisk Eksamen, hvilket han gjorde s. A. 1809—10 var han Kandidat paa Almindelig Hospital, 1816 fik han Titel af Professor, og ved Erik V.s Død 1822 blev han Veterinærskolens Forstander og Førstelærer. Som Andenlærer havde han doceret Anatomi, Fysiologi, Kirurgi og Farmakologi, som Førstelærer forelæste han især over Sygdomslære og Hestens Ydrelære. I Veterinair-Selskabets Skrifter

(III, 1818) findes flere Afhandlinger af ham; af disse er navnlig en om den 1815—16 herskende »Hunde-Enzootie og Vandskræk« samt en om Luftrørssnit hos Heste af Betydning. Han udgav tillige en Del Smaaskrifter om Hesteopdræt (1824), Den ondartede Lungesyge hos Hesten (1826), Faarekoppesygen (1831), Mund- og Klovsyge (1841) og om Bradsot (1844), skrev landøkonomiske og medicinske Afhandlinger og udsendte 1836 nye, forøgede Udgaver af Erik V.s »Hestens Ydrelære« og »Veiledning til Svinets Behandling som Huusdyr«. V. var medvirkende ved den 1826 udgivne »Pharmacopoea veterinaria militaris«. 1837 udgav han en Beslaglære. Hans 1827 udgivne Førstehæfte af »Veterinair-Samlinger« blev desværre ikke fortsat. Ved Skriftet »Eric Nissen Viborg. Kort biographisk Skizze« (1823) satte han sin Farbroder et smukt Minde. V.s Arbejder er velskrevne, og Traditionen gaar ud paa, at han var en begavet og livlig Mand, der i Begyndelsen gjorde god Fyldest som Lærer, men efterhaanden synes at være blevet temmelig forsømmelig. Allerede 1830 lyder der stærke Klager over Forholdene ved Skolen, og 1837 gentoges de i forstærket Form i Dagspressen. Skolens Direktion indstillede ham derfor til Afskedigelse. Han beholdt dog sin Stilling, men fik Tilhold om at opfylde sine Forpligtelser. — R. 1824. — Litografi af W. Heuer.

G. W. Schrader und E. Hering: Thierärztliches biographisch-literarisches Lexicon, 1863, S. 448. L. Bahr i Maanedsskrift for Dyrlæger, XIV, 1902—03, S. 83 f. B. Bang i Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, S. 55 f. og i Medlemsblad for den danske Dyrlægeforening, VI, 1923, Nr. 14, S. 59 f.

B. Bang (*Hj. Friis**).

Viborg, Erik Nissen (ved Daaben Ericus Nissenius), 1759—1822, Veterinær. F. 5. April 1759 i Bedsted, Sønderjylland, d. 25. Sept. 1822 i Kbh. (Frels.), begr. i Veterinærhaven, Amager (Monumentet nu paa Holmens Kgd.). Forældre: Sognepræst Carl W. (1706—82) og Marie Sophie Friis (1721—89). Gift 1° 19. Nov. 1790 med Dorothea Henriette Augustine des Campeaux, døbt 26. Okt. 1766 i Kbh. (Garn.), d. 2. Nov. 1795 sst. (Fred. Ty.), D. af Professor, Lærer for Landkadetterne og Pagerne Nicolaus Jacobæus Andreas Yanssens des C. (1732—95) og Anne Susanne Briand de Crèvecoeur (ca. 1735—senest 95). 2° 10. Dec. 1796 i Hillerød med Anne Charlotte Amalie Nielsen, f. 26. Nov. 1778 i Hillerød, d. 2. Febr. 1852 i Kbh. (Holmens) (gift 2° 1825 med Professor, Veterinærskoleforstander Carl Viborg, s. d.), D. af Stutmester Nicolai N. (1737—98) og Friederike Henriette Wagrien (1747—1811).

Faderen underviste V. i Hjemmet og dimitterede ham 1777 til Kbh.s Universitet. I Begyndelsen studerede han Teologi og orientalske Sprog, men »af Frygt for ikke at blive en god Religionstaler« opgav han efter tre Aars Forløb Teologien og kastede sig over Studiet af »fysiske, matematiske og naturhistoriske Videnskaber«. I hele Studietiden maatte han erhverve sit Udkomme ved Undervisning. De naturvidenskabelige Studier bragte ham i Forbindelse med P. C. Abildgaard, der opfordrede den »raske, flittige og fordomsfrie« unge Mand til at lægge sig efter Veterinærvidenskaben. Efter et Aars Studium ved Veterinærskolen blev V. 1783 ansat som Lektor (Hjælpelærer) med en Løn af 200 Rdl. S. A. vandt han Videnskabernes Selskabs Guldmedaille for en Prisopgave om Metoder til Undersøgelse af Luftens Renhed og Sundhed («*Tentamen Eudiometriae perfectioris*«, 1784), og uagtet han endnu ikke havde offentliggjort noget botanisk Arbejde, blev han — ligeledes 1783 — ved M. Vahls Afgang ansat som Lektor ved den botaniske Have. 1787 vandt han Videnskabernes Selskabs Pris for et Par Afhandlinger om Byg og Sandvækster. Paa kgl. Befaling udarbejdede han 1788 sidstnævnte Afhandling til et Skrift til Brug for Klitbeboere. S. A. skrev han ogsaa om Taksens giftige Virkning paa Husdyrene. Carl Viborg siger, at Botanikken stedse hørte til E. V.s kærester Studier, og uagtet han ikke har ydet noget betydeligt paa det egentlig videnskabelige Omraade, nød han Anseelse som Botaniker og blev efter Rottbølls Død 1797 endog med Forbigaaelse af M. Vahl udnævnt til Professor i Botanik ved Universitetet, en Stilling, han beklædte til 1801. 1798 blev han Meddirektør ved den botaniske Have. V. holdt forstbotaniske Forelæsninger, men interesserede sig især for den økonomiske Botanik og offentliggjorde senere Afhandlinger over forskellige Planters Betydning som Fodermidler, Lægemidler eller Gifte. Han arbejdede ivrigt for at fremme Piledyrkning og udgav 1800 en større, af Landhusholdningsselskabet belønnet Afhandling om Aspe- og Pilearter og skrev endnu 1821 om Pilevaands Afbarkning. Særlig Betydning fik hans Arbejder over Flyvesandets Dæmpning ved Hjælp af de forskellige Sandvækster. For denne vigtige Sag virkede han, der 1790 blev ansat som Inspektør over Sandflugten, med Iver og Dygtighed, og L. Esmarch skriver 1817, at V. »ved de mange under hans Bestyrelse og efter hans Anvisning dæmpede Sandflugter har i disse forhen øde Egne rejst sig selv det skønneste Minde«.

Det var dog Veterinærvæsenet, der blev hans vigtigste Virkefelt. I Maj 1787 tiltraadte han med offentlig Understøttelse en Studierejse, der varede tre Aar. Han besøgte Veterinærskolerne i Han-

nover og Dresden, Stutterierne i Hannover og Schæferierne i Sachsen, opholdt sig længe hos Wollstein i Wien og studerede i Ungarn indgaaende Kvægpesten, der just hærgede dette Land; han besøgte Lyon og Alfort og lærte en hel Del hos den berømte Lafosse fils i Paris. Overalt søgte han med Iver at indhøste Kundskab, saaledes ogsaa med Hensyn til Svinets Behandling, men om dette dengang saa foragtede Husdyr kunde han intet faa at vide paa Veterinærskolerne, han maatte søge til »Natmænd, Skarprettere og overtroiske Hyrder for at høre noget om dette Dyrs Svagheder«.

Efter sin Hjemkomst blev han udnævnt til 2. Lærer med Titel af Professor. Han underviste nu i Plantelære, Anatomi, Beslaglære, Husdyrbrug og i kirurgiske Operationer. 1791 sendtes han til Norge for at behandle enzootiske Sygdomme, og 1796 rejste han i Selskab med Stutmester Nic. Nielsen og Grev L. Reventlow i Polen og Moldau for at købe vilde Heste til Stutteriet. Ved Abildgaards Død 1801 blev V. udnævnt til Skolens Forstander og Førstelærer samt til Sekretær ved Direktionen for Stutterivæsenet og Veterinærskolen, og disse Stillinger beklædte han til sin Død. Som Forstander forelæste han afvekslende i alle de forskellige Lærefag undtagen medicina forensis, men stadig varetog han Husdyravl, Ydrelære og Sygdomslære.

V. beskæftigede sig hele sit Liv meget med Husdyrbrug. Om Faareavlen i Sverige, Sachsen, Slesvig og Holsten skrev han flere Afhandlinger, og 1800 udgav han i Forbindelse med Abildgaard en Bog, »Veiledning til en forbedret Faareavl og de spanske Faars Behandling i Danmark og Norge«. Hans Interesse for Svinet førte til, at han 1804 udgav en Bog om »Svinets Behandling som Huusdyr«, der dels omhandler dets Racer, Opdræt og Pleje, dels dets Sygdomme. En fransk Oversættelse af dette dygtige Arbejde vandt 1805 en af Agerbrugsselskabet for Seinedepartementet udsat Pris og blev igen udgivet 1835 (1806 paa Tysk). Hesteavlen interesserede ham stærkt, han har vel ikke skrevet meget derom — vigtigst er hans historiske Udsigt over Danmarks Hesteavl 1800, om hvidfødte Heste 1803, om Frugtbarheden i Stutteriet 1815 og hans Ydrelære 1821 —, men han fik under sin lange Embedsvirksomhed en meget stor Indflydelse derpaa. Desværre var han som Stutterimand næppe heldig, idet hans Anskuelse, at for nær Slægtskabsavl var den væsentligste Aarsag til Ufrugtbarheden i Fr.borg Stutteri og til Hestens Aftagen i Størrelse, førte til vidt dreven Krydsning med fremmede Racer. Man har tillagt V. den væsentligste Skyld for Stutteriets Ødelæggelse, men Nutidens Hippologer ser dog mildere paa hans Virksomhed paa dette Omraade (se den

nedenfor citerede Bog af J. Jensen, S. 85). Paa Kvægavlen synes han ikke at have øvet væsentlig Indflydelse; han arbejdede for Indførsel af Schweizerkvæg.

Størst Betydning fik V. som Dyr læge. Hans overordentlig talrige, smaa og store, Afhandlinger, findes samlede dels i de fem Bind »Abhandlungen für Thierärzte und Oekonomen«, udgivne 1795—1807, dels i de tre Bind af Veterinair-Selskabets Skrifter (1808—18). Ved disse Arbejder vandt han et berømt Navn ikke blot her hjemme, men ogsaa i Udlandet.

Paa Farmakologiens Omraade fortjener særlig at fremhæves hans talrige Undersøgelser over Virkningen af Lægemedler, der indføres i Blodet. Flere nu almindelige kirurgiske Indgreb er knyttede til hans Navn, saaledes V.s Trakeotomi, hvor der excideres et rektangulært Stykke af to Trakealringe med mellemliggende Ligament. Metoden er især anvendelig, hvor Hesten skal beholde sin Kanyle for stedse. Endvidere V.s Luftposesnit, hvor Incisionen sker i den saakaldte V.ske Trekant (begrænset af Underkæben, Senen af M. sternomandibularis og V. maxillaris externa). Dette Indgreb, der var enkelt og mindre farligt end de hidtil benyttede Metoder, er senere blevet modificeret af Dieterichs, G. Sand og A. W. Mørkeberg.

Paa de indre Sygdommes Omraade har navnlig V.s Studier over Snive og Kværke været af stor Betydning. Hans Arbejde herover fremkom først i »Abhandlungen für Thierärzte« 1797 og 1802 og dernæst paa Dansk 1801 (»Anviisning til at kjende og behandle Qværke, Hestekopper og Snive«). Han hævder her Identiteten af Snive og Springorm og Smitsomheden af Snive og Kværke, dog mener han ikke, at disse Sygdomme altid skyldes Smitte. For Snives og Springorms Vedkommende er samme Anskuelse dog allerede fremsat af P. C. Abildgaard i hans »Heste- og Qvæg-Læge« (1770) samt i Forslag til Snivens Bekæmpelse (jfr. H. Bagge: »Snivesygdommens Forekomst i Danmark«, 1863, S. 6). Om det end saaledes maa siges, at V. væsentlig har bygget paa Abildgaards Ideer, var hans grundige eksperimentelle Undersøgelser og Erkendelse af Snivens Smitsomhed af overordentlig Betydning.

Som Leder af Veterinærskolen arbejdede V. ivrigt og med Held for dens Udvidelse. Paa Undervisningens Omraade synes han at have fortsat den gode Tradition fra Abildgaards Dage, der navnlig gik ud paa at uddanne dygtige praktiske Dyr læger. Skolen nød da ogsaa i hans Tid stor Anseelse, og ikke faa Udlændinge studerede ved den. Mindst heldig var han vistnok i Valget af sine Medlærere, idet han foruden sin Brodersøn Carl V. tillige fik ansat

dennes Broder Erik Rasmus V., der synes at have været temmelig ubrugelig. Da Carl V. senere ligeledes omgav sig med to nære Slægtninge, hans Søstersønner With og Tscherning, ligger det nær at tro, at Omsorgen for Familiens Forsørgelse har spillet en vel stor Rolle i den V.ske Slægt. V.s Interesse for det almennyttige bragte ham til energisk at bekæmpe Fordommen mod Spisning af Hestekød, og han lod selv det første Hesteflædteri indrette i Kbh. Han skrev 1810 en længere Afhandling om »spiseligt Kød«, men her forfægtede han Anskuelse, som Eftertiden ikke har kunnet billige, idet han kun forkastede Kød af syge Dyr, naar Kødet var »brandigt«, eller naar Dyret havde lidt af Hundegalskab. Det overdrevne Hundehold søgte han energisk at bekæmpe, og han fremkaldte Afskaffelsen af den gamle Natmandsinstitution (Rakere). Dyrslægerens Stilling søgte han at støtte og forbedre ved i nogle Aar at uddele til dem »Veterinæriagttagelser«, hvori han samlede dels Skolens, dels danske eller fremmede Dyrslægers Erfaringer. 1807 stiftede han et videnskabeligt Veterinærselskab (Societas fautorum rei veterinariæ). Selskabet fik ikke faa udenlandske Medlemmer, og i de tre Bind af dets Skrifter, der udgaves af ham som dets Sekretær, findes værdifulde Afhandlinger.

I Videnskabernes Selskab blev V. indvalgt 1791, og 1796 blev han Medlem af dets Ordbogskommission. Da dennes Virksomhed efterhaanden truede med at gaa i Staa, blev V. 1807 valgt til dens Formand, og det lykkedes »Hestedoctoren« ved sin Energi at sætte Arbejdet i en nogenlunde kraftig Gang. Molbech skriver i »Videnskabernes Selskabs Historie« (1843, S. 374), »at V. i flere Aar var Sielen i dette Foretagende. Det er endog ikke usandsynligt, at det uden ham neppe saa snart igien var blevet kaldt til Live, om det end ikke reent var hensøvet«. V.s store Interesse for det danske Sprog gav sig ogsaa Udslag i to selvstændige Arbejder, »Forsøg til systematiske danske Navne af indenlandske Planter« (1793) og det 1800 sammen med Neergaard udgivne »Danske Benævnelser til Hestens Anatomie, Bygning og Behandling«. Paa sine talrige Rejser rundt om i Landet samlede V. Oplysninger om Almuens Sprog og Historie og Antikviteter.

V. varetog mangfoldige Hverv, saaledes Bekæmpelsen af Kvægepesten, der, efter i lang Tid ikke at have vist sig her i Landet, igen dukkede op i Holsten i Dec. 1813. Den havde allerede grebet temmelig stærkt om sig, da V. i Marts 1814 blev sendt derved. Ved energisk Gennemførelse af de Abildgaard'ske Forskrifter lykkedes det ham snart at bekæmpe den truende Landeplage.

I det videnskabelige Liv her hjemme spillede V. en ret betydelig

Rolle. Mange af hans Arbejder fremkom som Meddelelser i det kgl. medicinske Selskab, der 1819 valgte ham til Æresmedlem. Han var Medstifter af Det Classenske Litteraturselskab for Læger og Medlem af dets Direktion. Videnskabernes Selskab valgte ham 1815 til Arkivar. Hans Anseelse i Udlandet medførte, at han blev Medlem af 20 fremmede videnskabelige Selskaber. 1792 sendte Universitetet i Kiel ham Diplom som Dr. med.

V. besad fra sin Ungdom et godt Helbred, og stor var hans Flid og Arbejdsevne. Som 50-aarig begyndte han at skranke og led siden jævnlig af Stensmerter. Hans Arbejdsiver formindskedes dog ikke, men paa en Rejse i Jylland fik han 1819 et apoplektisk Anfald, der n. A. fulgtes af et nyt, som næsten lammede begge Sider af Legemet. Han beholdt dog Evnen til at skrive, og i de følgende to Aar skrev og udgav han flere Arbejder. Efter et tredje Anfald i Marts 1822 førte han kun en vegeerende Tilværelse, indtil han døde. Han blev efter sit Ønske begravet i Skolens Medicinalhave paa Amager, og paa Graven rejste Elever og Venner et smukt Monument, udført efter Tegning af Hetsch og med Indskrift af Molbech. Det findes nu paa Holmens Kirkegaard.

Over V.s Karakter er der fældet ugunstige Domme. J. V. Neergaard (s. d.) hadede ham, og forskellige Botanikere kunde ikke lide ham. Neergaard kunde ikke bedømme ham upartisk, da V. fordrev ham fra den Skole, som han elskede, men en ung svensk Mediciner, Rohm, der 1801 studerede ved Skolen, udtaler i Breve til Florman i Lund en Dom, der ikke er meget forskellig fra Neergaards. Det tør da nok antages, at V.s Færd i den bekendte Strid med Neergaard ikke har været nobel. Carl V. siger, at Onkelen »ikke var af de Mænd, der havde eller kunde have mange saakaldte Venner. Han gik dertil for meget uden for den banede Vej, var for bestemt i sine Beslutninger og havde for megen Fasthed og Kraft til at udføre disse, for at han ikke derved skulde have saaret manges Egenkærlighed og traadt andres personlige Interesse for nær«. Han paastaar dog, at V. »ikke bar Had og ikke kendte til Forfølgelse, skønt hans Fremgangsmaade i enkelte Tilfælde maaske kan have haft Skinet deraf«.

En haard og hensynsløs Natur har han da uden Tvivl haft, men en utrættelig Iver for at virke og gavne har han ogsaa besiddet. Pengegridsk var han ikke. Trods sin fremragende Stilling efterlod han sig ingen Formue, tilsatte endog sin Hustrus. Han var selv sparsommelig, men hjalp mange fattige Slægtninge. Den mest korrekte Dom om V.s Karakter er sandsynlig fældet af Abildgaard, naar han i et Brev til sin Hustru 1793 skriver: »V. er virkelig ikke

ond, vil intet ondt, men er kun urolig og forfængelig og vil stedse noget nyt, stedse vise sig som en udmærket Mand. Det gjør mig ondt, at man regner ham sine Fejl for højt og tillægger ham flere end han har. Han er fremfarende, uklog og vil dog være meget klog, meget forsigtig. Dette er Fejl, som af og til kan være ubehagelige for dem, der har med ham at gjøre, men det er ikke Ondskab, og han bør derfor ikke hades«.

Justitsraad 1812. Etatsraad 1815. — R. 1809. — Maleri paa Landbohøjskolen. Rødkridtstegning af S. M. Holm (Fr.borg). Litografi 1820, formentlig efter et Maleri af C. Horneman 1817 eller efter Pastel af samme s. A. (Familieeje).

Fonden ad usus publicos, I, 1897 (se Registeret). C. Molbech: Videnskab. Selskabs Historie, 1843, S. 419, 437f. Carl Viborg: Eric Nissen Viborg. Kort biographisk Skizze, 1823. G. W. Schrader u. E. Hering: Thierärztliches biographisch-literarisches Lexicon, 1863, S. 446 ff. L. Bahr i Maanedsskrift for Dyr læger, XIV, 1902—03, S. 65—94, 113—35. J. V. Neergaard: Mit Livs vigtigere Tildragelser, 1844, S. 32—99. Breve til A. H. Florman (Lunds Universitets Bibliotek). B. Bang i Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole 1858—1908, 1908, S. 52—55. Samme i Medlemsblad for den danske Dyr lægeforening, VI, 1923, Nr. 14, S. 41—51. J. Jensen: Det kgl. Frederiksborgske Stutteris Historie, 1910, S. 70, 85.

B. Bang (Hj. Friis).*

Viborg, Hans Jensen, 1618—82, Præst. F. 3. Dec. 1618 i Viborg, begr. 9. Okt. 1682 i Stege. Forældre: Handelsmand Jens Jensen Sjørsløv (d. ca. 1626) og Johanne Jespersdatter (gift 1° med Hans Thorkildsen). Gift 5. Maj 1650 med Cathrine Nielsdatter, begr. 13. April 1681 i Stege (gift 1° med Sognepræst i Lund Niels Benzen, ca. 1608—49), D. af Sognepræst i Bunkeflod og Hyllie Niels Allesen (d. 1626, gift 1° med Ellen Lauridsdatter (Ateretius), d. 1598) og Mette Olufsdatter (gift 2° med Sognepræst i Haaslev, Provst Bastian Odder (1602—83, gift 2° med Anna Christensdatter).

H. J. V. blev Student 1639 fra Viborg, hvor han bl. a. havde nydt godt af den fremragende Skolemand, Rektor Niels Jensen Aars' Undervisning. Da han var kommet til Kbh., blev han optaget i Huset hos Professor Hans Hansen Resen (s. d.), og det er kendeligt nok, at det blev af Betydning for hans hele Liv, at han fra sine unge Dage havde været nært knyttet til den Resen-Brochmand'ske Kreds. 1641 fik han det Winstrup-Resen'ske Rejsestipendium og drog nu til Wittenberg, hvor han bl. a. disputerede under den berømte Jacob Martini. 1644 vendte han tilbage til Kbh., tog s. A. Magistergraden, fik overdraget at holde filosofiske Forelæsninger og var en Tid Provst ved Kommunitetet samt Pro-

fessor extraordinarius poëseos, indtil han 1646 blev Konrektor ved Vor Frue Skole i Kbh. Her fik han bl. a. til Discipel den unge Peder Schumacher, der 1648 disputerede under hans Præsidium med et Skrift om den naturlige Gudserkendelse. Schumacher vedblev Livet igennem at sætte sin tidligere Lærer højt og vise ham megen Ære. 1649 blev H. J. V. Kannik og Sognepræst ved Domkirken i Lund, men snart førtes han ind i en Række forargelige Stridigheder med den derværende myndige Biskop P. P. Winstrup. Først da disse var blevet indbragt for Herredagen 1655, lykkedes det at stifte Forlig mellem de stridende Parter. Kort efter blev H. J. V. Sognepræst i Stege og siden Provst over Møen. — H. J. V. gør Indtryk af at have hørt til sin Tids mest fremmelige og kundskabsrige Akademikere. I Trykken udgav han flere mindre Arbejder, deriblandt en »Summa fidei, ex Græco Novo Testamento« (1649) til Brug for Skoleungdommen i Kbh. samt Lærebøger i Metafysik (1648) og i Fysik (1649). De vidner om, at han i teologisk Henseende byggede paa Jesper Brochmands System og i øvrigt har været en svoren Tilhænger af Tidens aristoteliske Metafysik. I Haandskrift (Gl. kgl. Saml., Fol., 160) har han efterladt en uhyre vidtløftig Fremstilling »de Adamitis« og en Kommentar til Malakias (Thott, Fol., 27), begge Vidnesbyrd om hans solide Lærdom og store Grundighed som om Tidens Forkærlighed for at behandle abstruse Spørgsmaal. Peder Resen meddelte han Bidrag til »Atlas Danicus«, og selv har han forfattet en lille Beskrivelse af Møen, først udgivet 1902 i dansk Oversættelse.

Selvbiografi i Kirkehist. Saml., 4. Rk., III, 1893—95, S. 195—201 (efter Gl. kgl. Saml., 4°, 3022). Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udg. af C. F. Bricka og J. A. Fridericia, VI, 1885—86, S. 258 f. Johan Paludan: Beskrivelse over Møen, I, 1822, S. 13 f., 480 ff. A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeldt, I, 1893, S. 7 f., 11 f., 450. S. Cawallin: Lunds stifts herdaminne, I, 1854, S. 221 ff. H. F. Rørdam: Hist. Saml. og Studier, I, 1891, S. 78 f., 85. Personalhist. Tidsskr., 9. Rk., I, 1928, S. 139.

Bjørn Kornerup.

Viborg (Wiborg), Karsten (ved Daaben Carsten) Friis, 1813—85, Præst. F. 25. April (Kbg. har 2. Maj) 1813 paa Frbg., d. 22. Maj 1885 i Slagelse, begr. sst. Forældre: Senere Byfoged i Rønne og i Faaborg, Justitsraad Jacob Wiborg (1771—1846) og Catharina Guldberg (1781—1864). Gift 31. Okt. 1845 i Faaborg med Laurine Ahlefeldt, f. 28. Juni 1815 i Odense, d. 30. Aug. 1883 i Kbh., D. af Greve Christian Johan Frederik A.-Laurvig(en) til Lundsgaard, senere til Ahlefeldt og Laurvig (1789—1856, gift

1812 med Komtesse Julie Louise Wedell-Wedellsborg, 1791—1877) og Helene Krüger.

V. kom 1825 i Nyborg Skole og blev 1830 dimitteret til Universitetet. Et Par af de nærmest følgende Aar var han Huslærer paa Fyn; 1837 underkastede han sig den teologiske Embedsprøve. Alle rede i Studentertiden havde han syslet med Æstetik og Kunst-historie; 1838 debuterede han i Litteraturen med en »Kritik over de ved det kongl. Akademi for de skjønne Konster offentlig udstillede Malerier«, der senere blev efterfulgt af Kritikker over Kunst-udstillingen 1841 og 1844. I de første fire Maaneder af 1843 redigede han ogsaa »Journal for Literatur og Kunst«. Hans indgaaende Kritikker vakte en Del Opsigt i Kunstnerkredse, og den første Samling, i hvilken han ogsaa havde udviklet de æstetiske Prin-cipper, der kommer til Anvendelse i Malerkunsten, blev drøftet i J. L. Heibergs Afhandling om Malerkunsten i dens Forhold til de andre skønne Kunster (Perseus, Nr. 2, 1838, S. 103—81). 1841 fik V. offentlig Understøttelse til at undersøge de fædrelandske Kunst-minder og Kunstsamlinger som Indledning til Udarbejdelsen af en dansk Kunsthistorie. I Vinteren 1841—42 holdt han Forelæs-ninger over den nordiske Mytologi i dens Forhold til Kunsten, og 1843 vandt han Magistergraden ved en Fremstilling af Nordens Mytologi for dannede Læsere (oversat paa Tysk 1847), der viste hans Aandrighed, men ogsaa den Smagløshed, hvortil han kunde henfalde. 1846 skrev han anonymt Dramaet »Konning Volmer og Havfruen«, der opførtes paa Det kgl. Teater.

1845 blev V. Sognepræst for Rynkeby og Revninge paa Fyn, og der blev han et med Mund og Pen virksomt Medlem af den grundtvigske Præstekreds paa Øen. Den saakaldte »Stigesag«, da han og V. Birkedal holdt Forsamling i et Nabosogn, gav det endelige Stød til Sognebaandets Løsning, og de to Præster forsvarede deres Handlemaade i Skriftet »Skal Præsten være Sognepave eller Menig-hedens Tjener?« (1852). 1857 begyndte han Udgivelsen af sit Livs Hovedværk, en ny Oversættelse og Udlæggelse af de fire Evangelier (fuldført 1863; 2. Udg. 1872—73), der har vundet stor Udbredelse blandt kristelig vakte Lægfolk. 1862 blev V. forflyttet til Sjælland som Sognepræst ved St. Mikkels Kirke i Slagelse, og der fortsatte han ogsaa sin Forfattervirksomhed, dels ved Udgivelsen af Prædi-kener (bl. a. Prædikenen »Folkeforsyndelsen og Folketugtelsen« paa Alm. Bededag 1864), dels ved nye Fortolkningsarbejder. 1872 ud-kom hans Bearbejdelse af Sangenes Sang, »Hyrdebruden eller Salomos Højsang, omplantet paa Dansk«, hvis paa sine Steder djærve Realisme fremkaldte Modsigelse fra dem, der holdt fast

paa den gængse allegoriske Fortolkning af dette bibelske Skrift. I Slagelse begyndte han ogsaa en Fortolkning af Apostlenes Geringer (1877), der dog ikke blev fuldendt. Fra Marts 1864 til 1866 var han Medlem af Rigsraadets Folketing for Slagelsekredsen. Paa Tinge spillede han ikke nogen betydelig Rolle, men som Præst paa Fyn og i Slagelse var han meget paaskønnet. Han var en livlig, i filosofisk og æstetisk Retning højt dannet Mand og vel hjemme i den hellige Skrift; derfor var han, især i Præsteaarene paa Fyn, en meget skattet Taler ved kirkelige Møder. 1883 nødte Svagelighed ham til at opgive Præstestillingen. — Litografi 1864 fra Tegner & Kittendorff efter Fotografi af Just Hansen.

Selvbiografi i Univ. Progr. ved Reformationensfesten 1843, S. 24 ff. V. Birke-dal: Personlige Oplevelser i et langt Liv, II, 1890, S. 152—58. H. P. B. Barfod: Minder fra gamle grundtvigske Hjem, V, 1925, S. 46—58.

Fr. Nielsen (A. J. Rud).*

Viborg, Niels, 1785—1863, Departementsdirektør i Marineministeriet. F. 4. Nov. 1785 i Lyngve ved Sorø, d. 4. Sept. 1863 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Fæster af Sorø Mølle og Krohold Søren Wiborg (1753—1820) og Christence Cathrine Müller. Gift 28. Marts 1814 i Kbh. (Frue) med Hansine Henriette Fogh, f. 5. Sept. 1791 i Kbh. (Helligg.), d. 7. Dec. 1867 sst. (Holmens), D. af Assistenshusforvalter Laurids F. (1752—1802) og Dorthe Cathrine Schrøder (1754—1804).

V.s Forældre sad i smaa Kaar og magtede derfor ikke at lade ham gaa den studerende Vej, men tænkte sig at sætte ham i Malerlære. Imidlertid lykkedes det ham at faa Ansættelse paa et Handelskontor, hvorfra han snart overgik til en Stilling som Skriver ved Admiralitetskontoret. Her havde han Lejlighed til at ofre Tid paa det juridiske Studium, blev ved Flid og Energi exam. jur. April 1810 og fik s. M. Stilling som Fuldmægtig i Generalpostdirektionen. Efter et Par Maaneders Forløb gik han dog atter tilbage til Admiralitetet, hvor han endnu i Juli s. A. blev Kancellist. Hans Løbebane viser fra nu af en jævnt stigende Kurve lige til Toppen, 1813 blev han Kommissariatssekretær og Kontorchef, 1814 Overkrigskommissær, 1815 Justitsraad, 1826 Medlem af Direktionen for Søetatens Hospital, 1828 Admiralitetskommissær, 1830 Medlem af Direktionen for Søkvæsthuset og Assistenshuset, 1833 Assessor i Admiralitetskollegiet, 1834 2. Civildeputerede i Admiralitetskollegiet, 1840 Medlem af Kommissionen angaaende Embedsmænds Pensionering og 1841 Generalkrigskommissær. 1848 oprettedes Marineministeriet,

og V. udnævntes til Chef for dettes 3. Afdeling. Hans Forretningsdygtighed var ualmindelig, hvilket kom baade ham selv og de Hverv til gode, som han i Aarenes Løb bestred, saasom Bestyrelsen af Assistenshuset og Sejldugsfabrikken m. fl. Ved sin Nidkærhed og Klogskab erhvervede han sig stor Indflydelse i Administrationen, hvor hans Afgørelser af civile Sager altid var heldige; de maritime og sømilitære Spørgsmaal viste han derimod ikke saa stort Kendskab til. 1828 foreslog han en anden Ordning af Tømmerleverancerne til Holmen, men kom herved i Konflikt med den myndige Overekvipagemester, Kommandør C. A. Rothe, som i sin allerunderdanigste Forestilling desangaaende brugte en Skrivemaade og Udtryk, som V. fandt krænkende, og som indbragte Rothe en alvorlig Advarsel fra Kongen. Rothes Kritik viste sig for øvrigt senere at være rigtig. V. var 1859—61 Stormester for den godgørende Kædeorden. Om V. siger van Dockum: »Sjælen for Admiralitetet, eller dettes ledende Aand blev Etatsraad Viborg, Typus for det Bureaukrati, der under Enevoldsherredømmet regerede Staten«, og videre: »men med al den Hjælp, som de senere Ministre har fundet i hans Bistand, har en bestandig Opmærksomhed fra deres Side været nødvendig for at holde den bureaukratiske Aand tilbage, der under den tidligere Regeringsform havde slaæet saa dybe Rødder.« — Rang med virkelige Etatsraader 1833, med Konferensraader 1841, med Kontreadmiraler 1853. — R. 1828. DM. 1836. K. 1847. S.K. 1860. — Portrætteret paa J. V. Gertners Tegning af Christian VIII.s Kroning 1840 (Rosenborg).

M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927 (se Registeret). C. van Dockum: Min Samtid (Ms. i Rigsarkivet).

Paul Ipsen.

Viby, Ida Marguerite Steenberg Jensen, kaldet Viby, f. 1909, Skuespillerinde. F. 25. Juni 1909 i Kbh. Forældre: Politibetjent, Løjtnant Niels Oscar Julius Jensen, kaldet V. (1880—1934) og Emmy Johanne Kirstine Steenberg (1882—1927). Gift 1° med Skuespiller Poul Christian Guldager, f. 1. Okt. 1892 i Køge, Søn af Købmand Alfred Guldager Petersen (1863—1937) og Marie Christine Frederikke Bærenholdt (f. 1863). Navneforandring til Guldhager 16. Febr. 1916. Ægteskabet opløst. 2° med Skuespiller, Teaterdirektør Marius Emanuel Gregers, f. 28. Dec. 1881 i Horsens (se XI, S. 216; gift 5° 1941 med Skuespillerinde Ruth Egede Saabye, f. 1915). Ægteskabet opløst. 3° 15. April 1938 i Store Magleby med Fuldmægtig, senere Grosserer Knud Wold, f. 7. Maj 1907 i Kbh. (gift 1° med Aase Lehmann, f. 1904 (gift 2° 1937 med Grosserer Otto Jørgen Schacke, f. 1905)), Søn af

Restauratør Aage Loa Mikkelsen W. (f. 1875) og Anne Hansine Hansen.

M. V. er selfmade i sin kunstneriske Udvikling. Hun lærte at danse hos Emilie Walbom og John Andersen og optraadte første Gang fjorten Aar gammel i Balletten til en Revy paa Tivolis Sommerteater (1923). Paa Provinsscenerne avancerede hun fra Dansepige til Revyskuespillerinde, og sin første Talerolle fik hun i Aarhus (Maj 1928) som Wienerpigen i Operetten »Cirkusprinsessen«. Scala og Casino blev s. A. hendes Forum for videre Fremgang i Hovedstaden (Drengen i »London i Lygteskær«; Barnepigen i »Rose Marie«), og 1932—39 var hun den kvindelige Hovedkraft i et muntret Repertoire paa Apolloteatret (»Stina från Simrishamn«), med Gæsteoptræden i Oslo og Stockholm. Samtidig med en omfattende og overordentlig yndet Filmsvirksomhed (f. Eks. i »Mille, Marie og mig« og »Frk. Kirkemus«), der ogsaa udstrækker sig til svenske Optagelser, har M. V. fra 1940 været Gæst paa Folketeatret i store Lystspilroller, f. Eks. Françoise i »Min Kone fra Paris«. Hendes kunstneriske Styrke er en ualmindelig Vitalitet, der bærer hende frelst igennem, selv hvor hendes Gamintype ikke dækker Rollen (»Dulcy«, Folketeatret 1942). Hun har Lune, Ynde og er spontan i sin overmaade naturlige Replik. Øjnene lyser skælmsk, og der staar et Brus af charmerende Foretagsomhed om hendes vævre, humørfyldte Person. Hun er, skrev Vilh. Andersen, »simpel i Ordets ædleste Forstand uden Stænk af det raa«. Ved sit søde Smil og sin intelligente Friskhed har hun besejret alle Samfundslag i Hovedstaden, og Filmen har bragt hendes for Scenen naturbestemte Egenskaber Popularitet overalt i Landet og uden for dets Grænser.

Margrethe Linder Spies: Marguerite Viby, 1940. Masken Juni 1941.

Robert Neiiendam.

Vibæk, Johan Marius Sørensen, 1873—1938, Handelsskolepædagog, Handelshistoriker. F. 10. Juni 1873 i Bordrup, Oksby Sogn, d. 26. Jan. 1938 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Gaardejer Jens Sørensen (1834—1911) og Maren Poulsen (1837—1926). Navneforandring 13. Dec. 1902. Gift 24. Dec. 1902 i Kbh. (Frue) med Barbara Madsen, f. 20. Juli 1872 i Langemark, Samsø, D. af Gaardejer Ole M. (1839—1915) og Ane Mette Clemmensen (1842—89).

V. blev Student 1892, privat dimitteret, og kom tidligt ind paa videnskabeligt Arbejde; saaledes fik han 1896 Universitetets Guldmedaille for en Afhandling om et Emne fra den germanske Sprog-

historie. Efter Skoleembedseksamen (Tysk, Latin, Fransk, 1899) studerede han Filologi i Leipzig og Berlin (1899—1900) og fortsatte sit videnskabelige Arbejde med at udgive Karl Verners Afhandlinger og Breve (1903). Sammen med Fr. Ingerslev opbyggede han et System af Lærebøger til Undervisning i Tysk, som fik meget stor Udbredelse, og han deltog i Tilrettelægnngen af Tysk-undervisningen efter Skoleloven af 1903. — Hans Ansættelse ved Købmandsskolen (1901) og ved Niels Brocks Handelsskole (1903) fik ham imidlertid til at koncentrere sig om Handelsskoleundervisningen, der blev hans egentlige Livsgerning, og han fik en stadig stigende Indflydelse paa Organisationen af Købmandsskolen og Retningslinierne for dens vidtforgrene Undervisning (Overlærer 1906; Forstander 1920; Direktør for Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelses Skoler 1927). I Tidens Løb satte han paa mange Omraader sit Præg paa den danske Handelsskoles Udvikling; saaledes tog han Initiativet til Oprettelsen af Danmarks Handelsskoleforening (1910), hvis Tidsskrift han redigerede 1910—13, og af de statsunderstøttede Handelsskolers Pensionskasse (1914). Han var i Handelsskolekommissionen med til at forberede Handelsskoleloven af 1920 og havde Sæde i Handelsskoleraadet 1920—35. Sin betydeligste Indsats i dansk Erhvervsliv har V. dog ydet som Skaber af Handelshøjskolen. Han arbejdede tidligt ud fra den Tanke, at det vilde være urimeligt, om Handelen skulde være det eneste Erhverv her i Landet, som ikke havde Brug for en højere Læreanstalt, og Danmark det eneste Land, som ikke behøvede en Handelshøjskole. Efter en Studierejse til Stockholm fik han 1917 indført Aftenforelæsninger for modnere Forretningsfolk paa Købmandsskolen. Denne Undervisning, hvis Grundstamme var Regnskabsundervisningen, udbyggedes efterhaanden til en mere systematisk Uddannelse, som afsluttedes med en Diplomprøve. Det havde kostet V. megen Kamp at naa saa vidt; største Delen af Handelsstanden mødte hans Planer med Skepsis. Men da først Undervisningen havde fundet sin Form, udviklede den sig hurtigt, og 1924 naaede V. endelig det Maal, han med sejt Energi gennem Aarene havde fastholdt, at faa oprettet en toaarig Dagundervisning for Studenter. I Forbindelse med den stadig voksende Aftenundervisning formedes der her en Handelshøjskole, som ved sine Krav om, at Undervisningen paa de højere Trin skal kombineres med Arbejde i praktisk Virksomhed, fik et Særpræg i Forhold til lignende Institutioner i andre Lande. V. var klar over, at hans Opgave var at skabe en tidssvarende teoretisk Uddannelse, men han forstod tillige Værdien af et nøje Samarbejde med de Men-

nesker, som skulde beskæftige de unge. Han søgte derfor at knytte Erhvervslivets Folk til Handelshøjskolen — som tidligere til Købmandsskolen — som Raadgivere og Censorer; paa den Maade lykkedes det ham tillige efterhaanden at sprede større Forstaaelse for en videregaaende Uddannelse blandt det praktiske Livs Mænd. En trofast Støtte i sine Bestræbelser havde han altid hos de unge, som selv havde taget Del i Undervisningen og efterhaanden naaede frem til ledende Stillinger. — Allerede ved sin Overgang fra Filologien til Handelsskolen havde han med den Grundighed, som prægede alt hans Arbejde, taget Studiet af Handelshistorien op. Det var derfor naturligt, at han kom til at virke som Docent i dette Fag ved Handelshøjskolen. I Forbindelse hermed staar hans omfattende Forarbejder til en Fremstilling af Danmarks Handelshistorie, som blev Grundlaget for Pionerarbejdet »Den danske Handels Historie fra de ældste Tider til vore Dage« (1932—38), hvori han giver en Skildring af, under hvilke Former og Vilkaar man til de forskellige Tider har handlet her i Landet, til Dels paa Baggrund af Verdenshandelen. Mere indgaaende behandlede han et Emne af det 19. Aarhundredes Handelshistorie i den uafsluttede »C. F. Tietgen og hans Samtid«, hvoraf udkom »Den unge Tietgen« (1929) og »Krisen i 1857« (1943, udg. af Jens Vibæk). 1930 havde han udgivet »Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse 1880—1930«. — Det, der i særlig Grad kendetegnede V. som Leder, var Fasthed og Myndighed. Han arbejdede altid efter ganske bestemte Hovedlinier, selv om de for andre først efterhaanden traadte klart frem. Dette forhindrede ikke, at han var rede til at ændre Undervisningsformen, saa snart han mente, det var paakrævet, og altid havde et klart Blik for, hvilke nye Undervisningsomraader Erhvervslivets Udvikling krævede. — Dr. rer. pol. h. c. ved Universitetet i Tartu 1932. — R. 1927. DM. 1937. — Maleri af Ludvig Find paa Handelshøjskolen.

M. Vibæk: Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse 1880—1930, 1930, S. 132 ff. Aage Kunst: M. Vibæk in memoriam, Købmandsskolens Meddelelser til Eleverne, Febr. 1938. H. Chr. Riis: M. Vibæk, Handelsvidenskabeligt Tidsskrift, I, 1937—38, S. 157—65. Købmandsskole-Bladet Marts 1938.

Knud Larsen.

Wichfeld (ved Daaben Wichmand), **Jørgen**, 1729—97, Vice-Landsdommer. F. 1. Nov. 1729 paa Engestofte, d. 19. Dec. 1797 sst., begr. sst. Forældre: Købmand Bertel Wichmand (1677—1732) og Bodil Cathrine From (d. 1760, gift 2° 1735 med Højesterets-assessor, Konferensraad Rasmus Rasmussen, d. 1753). Ugift.

W.s Fader, der var en dygtig og velstaaende Købmand i Nykøbing F., erhvervede 1727 Godset Engestofte, som Sønnen efter Moderens Død 1760 overtog. 1770 fik han kgl. Bevilling til paa Engestofte at oprette og drive en Fabrik for Stivelse og Pudder. 1776 købte han Hovedgaarden Ulriksdal. Han styrede sine Ejendomme med stor Dygtighed. Ved kgl. Patent af 23. Juli 1777 blev han og Broderen, senere Oberst Thomas Frederik Wichmand, optaget i den danske Adel med Navnet Wichfeld, og 1779 fik han Titel af Etatsraad. 1769—87 var han Vice-Landsdommer ved Lolland-Falsters Landsting. Ved sin Død 1797 havde han testamenteret sine to Godser til Brodersønnen, Oberstløjtnant Henning W. med Forpligtelse til at oprette Stamhuset Engestofte og Ulriksdal, hvilket skete 8. Nov. 1799. — Maleri af Isack Wacklin 1749 (Engestofte).

F. Richardt og C. E. Secher: Prospector af danske Herregaarde, XIX, 1867. Danske Herregaarde ved 1920, II, 1923, Lolland-Falster, S. 36 ff.

Albert Thomsen (G. L. Wad).

Wichman(d), Berthel Berthelsen, 1617—65, Præst, Digter. F. 4. Febr. 1617 i Odense, d. 10. Jan. 1665 i Sørslev, begr. sst. Forældre: Berthel W. og Karen Let (d. 99 Aar gammel, gift 1° med Niels Let). Gift 1° 23. Maj 1652 med Magdalene. 2° med Anna Hvilkens (gift 2° 1666 med Sognepræst i Sørslev Hans Nielsen Bang, 1645—96), d. 19. Aug. 1726, D. af Raadmand i Odense, Købmand Erik Jørgensen H. (d. 1659) og Anna Berthelsdatter Wichman.

B. W., hvis Morfader var en Brodersøn af Erasmus Lætus (s. d.), blev Student 1638 fra Odense Gymnasium, var 1640 paa Studierejse i Paris, n. A. i Leiden og blev 1645 Magister ved Kbh.s Universitet. 1644—45 opholdt han sig, uvist i hvilken Egenskab, hos Otte Brahe (f. 1578, s. d.) paa Næsbyholm ved Sorø, blev 1650 personel Kapellan i Sørslev ved Bogense, 1652 Sognepræst sst. og 1661 Provst. Hans økonomiske Forhold var daarligere, bl. a. fordi Præstegaarden brændte 1654, og hans Enke maatte fragaa Arv og Gæld. B. W.s poetiske Virksomhed er begrænset til nogle faa Ungdomsaar 1644—46, og de fem smaa Digterværker, han har ladet trykke, er alle frembaaret til Otte Brahe og dennes nærmeste Familie (Hustru, Datter, Svigerinde, Brodersøn). Det er Martin Opitz' tyske Renæssancedigtning, han bruger som Forbillede. Den forherligende Skildring »Nesbyholm, Eller Om Sindsens Rolighed« (1644) er en Lokalisering af Opitz' »Zlatna oder von Ruhe des Gemüts« (en Beskrivelse af en Flække i Siebenbürgen med et

berømt Bjergværk), »Aggerleffnets Loff« (s. A.) er en Oversættelse af sammes »Lob des Feldtlebens« og »Et andet Dict . . . Margrette Brahe . . . Paa hendis Naffns Dag til ære dictet« (s. A.) er en Bearbejdelse af hans »Geburtgetichte«. »Jeremie Begrædelse eller Jammers vijser. Poëtisk vdsatt« (n. A.) er oversat efter Opitz' »Die Klage-Lieder Jeremia, poetisch gesetzt« som særlig aktuelle i Danmark i Brømsebro-Fredens Aar. Af Digte, hvortil der ikke er paa- vist direkte Kilde, haves kun »Epithalamium ad . . . Sthenonem Brahæum . . .« (1646), ledsaget af »Det same paa Danske« og af »Tuende Sonnetter til den Adelige Brudgom«; dette lille Arbejde er dog ogsaa i Opitz' Manér med Mobilisering af hele den romerske Gudeverden i den højtidelige Anledning; det er de ældste Sonetter, der kendes paa Dansk, ligesom B. W. er den første, der i det hele taget bruger danske Aleksandrinere paa Tryk. Han er, efter Tidens Forhold, ingen ringe Versifikator, han honorerer den nye Kunst- digtnings Krav om Stavelsetælling og korrekt Skansion, og sjæld- nere end f. Eks. Arrebo og Søren Terkelsen kniber han uden om Vanskelighederne ved at apostrofere Endestavelser. Sit Syn paa den danske Digtekunst fremsætter han i Dedikationen foran i »Nes- byholm«, der er kopieret efter Opitz' Fortale til »Deutsche Poë- mata«. Heri reducerer B. W. sine Forgængere til »nogle Barbariske Rijmmackere, som neppe haffuer actet Rijmene i sig selff, meget mindre giffuet act paa Staffuelserne oc Ordenis quantitet oc vect«, med hvilke sidste Udtryk han i Virkeligheden mener Betoningen i Versene; hans »Forset den Danske Poesie at forfremme« skyldes Trangen til at faa en Opdyrkning i Gang af »voris Sprog som endnu ligger ligesom i sit eget Skarn« og navnlig rense det for franske og latinske Fremmedord. Han er saaledes Talsmand for en national Modernisme; stilistisk tilhører han Præbarokken. — Ligsten i Sørslev K.

G. Rode: Renaissancens tidligste eftervirkning på dansk poetisk litteratur, 1866 (se Registeret). J. Paludan: Fremmed Indflydelse paa den danske Nationallitteratur, I, 1887 (se Registeret). Ejnar Thomsen: Barokken i dansk Digtning, 1935, S. 6 ff., 50, 217.

R. Paulli.

Wichmann, Nicolai, d. 1729, Portrætmaler. Begr. 24. Okt. 1729 i Kbh. (Petri K. Kapel). Gift ca. 1701 med Sara Jensdatter Foght, f. ca. 1675, begr. 4. Okt. 1757 i Kbh. (Trin.).

N. W., hvis Oprindelse og Uddannelse ikke er kendt, men som kan være fra Kbh., hvor en Familie W. levede, og hvor han allerede 1700 stod Fadder til Snedker Jochum W.s Barn, kom kort efter Frederik IV.s Tronbestigelse i Forbindelse med Hoffet, malede

1701 Kongens Portræt og udnævntes 1703 til Dronningens Hof-Skildrer, en Stilling, der fornyedes ved Anna Sophies Tronbestigelse. Det er dog bemærkelsesværdigt, at han ikke var med blandt Underskriverne 1701 af Ansøgningen om Indrettelse af det gamle Akademi. N. W. har utvivlsomt været en Del anvendt af Hoffet; man kender Regninger fra ham for Portrætter af Kongen (1718, 1725), af Kronprinsen (1717, 1727), af Prins Frederik (1728) og af Prinsesse Sophie Hedevig (1722); desuden overdroges Restaurationsarbejder ham. Efter gammel Tradition maatte han bistaa Krock for Ansigternes Vedkommende (Frederik IV.s Helfigursbillede paa Rosenborg); andre Portrætter af Kongen paa Amalienborg og Orebygaard (1706). N. W. synes at have haft særlig Forbindelse med Gyldenløve'rne; baade Ulrik Christian og hans Svigermoder stod Fadder til den ældste Søn, en anden fik Navnet Ulrik Christian, og der findes Malerier af Admiralen (Fr.borg) og Broderen Christian Gyldenløve (Gisselfeld) fra hans Haand. I det hele har han aabenbart været ret beskæftiget i de højere Kredse; hans bedste Billede er vel Storkansler Conrad Reventlows Portræt (Fr.borg). Sst. hænger hans Billeder af Løvendal og Ulrik Kaas. Det maa være hos ham, og ikke som andetsteds anført, hos Sønnen, at Prins Carl efter Dronning Louises Død bestilte en Serie Portrætter af den afdøde. Hans Malerier af Biskop Henrik Bornemann og Pastor Iver Brinck var Forlæg for Kobberstik. — N. W. hørte ikke til de store Mestre, men der er noget haandværksmæssigt solidt over hans Værker. Hans Portrætter har Præg af at ligne, hans Arbejder er gennemførte, opsatte lidt kluntet efter de Rigaud'ske Mønstre, kendelige ved en meget livlig og gennemarbejdet Luftbaggrund. Paletten er broget og rig, næsten med en Krocks Fylde, men ikke meget varieret, hans Karnation mærkelig læderagtig; for farvemæssige Finesser synes han uinteresseret, ligesom for at give mere end det vellignende, anstandsfulde Portræt.

C. H. Brasch: *Vemmetoftes Historie*, II, 1860, S. 119. Danmarks Malerkunst, red. af E. Zahle, 1937. Chr. Elling: *Rokokoens Portrætmaleri i Danmark*, 1935.

O. Andrup.

Wichmann, Peter, 1706—69, Portrætmaler. Døbt 9. Sept. 1706 i Kbh. (Nic.), d. 18. Maj 1769 sst. (Trin.), begr. sst. (Trin. Kgd.). Forældre: Portrætmaleren Nicolai W. (s. d.) og Hustru. Gift 1734 med Anna Cathrine Salto(u), f. 1709 (1711), D. af Hans Heinrich S. (d. 1726) og Hustru (d. 1714).

Aar 1730 udstedtes der Udenlandspas til P. W. som den, der

fra Barnsben havde viet sig til Malerkunsten og nu ønskede at uddanne sig yderligere i det fremmede; han havde utvivlsonst arbejdet under Faderen, hvis Stil han fører videre i sine første Billeder. 1729 havde Nic. W. præsenteret Kongen fire Kopier efter nogle ny erhvervede Malerier, Stillebensstykker af den berømte østrigske Hofmaler Franz Werner v. Tamm; de var udførte af P. W. og erhvervedes af Kongen. Mens han var i Udlandet, fandt Tronskiftet Sted, og selv om P. W. ikke blev udelukket fra Arbejde for Hoffet, blev han mere og mere fortrængt fra Arbejdet. Han har efter Regnskaber malet Frederik V. 1737 og 1739, Sophie Magdalene 1741 (Kopi efter A. Møller) og specielt Prinsesse Charlotte Amalie ofte i Tiden 1740—54 og havde Bestillinger fra Hofembedsmændenes, Adelens og de større Borgeres Side; men mere og mere gled han over til kun at være Kopist, især havde han en udstrakt Leverance i 50'erne af Kopier, mere og mere tamme, efter Pilos Billeder af Kongen og Dronningerne Louise og Juliane Marie; inden sin Død fik han ogsaa malet Caroline Mathilde. En Pilo-Kopi af Dronning Louise fra 1754 (Fr.borg) er ikke uden Interesse. Et Portræt af Staldmester Hartmann fra 1738 (sst.) viser, hvor nær han staar Faderens Kunst; Carl v. Holstein (sst.) fra 1741 virker endog som udmærket ved sin tunge saglige Ro og Enkelhed. P. W. havde etableret sig helt fornemt, købt Hus ved Nytorv og aabenbart engageret sig paa forskellig Vis; men 1747 gik han fallit; Boets Aktiver var 4000 Rdl. Derefter gik det stærkt tilbage for ham i borgerlig Henseende, han henlevede sine sidste Aar i »Slippen« ved Gothersgade i dyb Armod. Flere Gange, i hvert Fald 1759, synes han at have foretaget Rejser til Vestnorge og været beskæftiget der. Han har dog stadig i 50'erne og 60'erne arbejdet i Kbh. som Kopist og som Portrætmaler, og hans Originalarbejder er ikke foragtelige. Han tegner fast og koncist, med haandværksmæssig Tyngde og kraftig Silhouetvirkning; Arbejdet gennemføres til de mindste Detailler. Der synes at være næsten et Overmaal af ydre Lighed, men Portrætterne virker som tomme Masker, som fjerne Gudebilleder uden indre Liv. Mærkelig er den Ændring i hans Palet, som synes at indtræde omtrent samtidig med hans Fallit; den bliver lysere, klarere, enklere og haardere, faar næsten som en emailleagtig Skarphed. Man maa tænke paa, om han efter sit Sammenbrud har været en Periode i Sverige og arbejdet hos Scheffel. Paa Fr.borg hænger bl. a. Regitze Gülden-crone, paa Gl. Estrup Louise Adeler fra 1758. Efter hans Malerier er der udført fem Kobberstik. Prospektmaleren Johannes Rach havde ca. 1740 været i Lære hos P. W.

Chr. Elling: Rokokoens Portrætmaleri i Danmark, 1935. Samme i Danmarks Malerkunst, red. af E. Zahle, 1937. Carl W. Schnitler: Malerkunsten i Norge i det 18. aarh., 1920. Chr. Elling og Vict. Hermansen: Holbergtidens København, 1932.

O. Andrup.

van Wick, se van Wijck.

Videbæk, Jens Madsen, 1851—1932, Fiskerikyndig. F. 25. Jan. 1851 paa Hjarnø, d. 5. Maj 1932 i Odder, begr. sst. Forældre: Lærer paa Hjarnø, senere i Vinten Jens Videbæk Madsen (1821—1906) og Ane Cecilie Marie Jensen (1821—83). Navneforandring 25. Juni 1878. Gift 15. Aug. 1878 i Østbirk med Helga Eleonore Strunge, f. 31. Juli 1853 i Silkeborg, D. af Bagermester Anders Christensen S. (1822—1900) og Sara Jørgensdatter Egeberg (1820—1902).

Hjemmet var Samlingssted for Egnens Lærere og Landboere, der var grebne af Grundtvigs politiske og kirkelige Livssyn og Skoletanker. Det var derfor naturligt, at Paavirkningen i Hjemmet paa mange Maader og særlig i afgørende Spørgsmaal senere blev bestemmende for V.s Arbejde og Stilling til alle Sager vedrørende Land og Folk. Hedeplantningssagen fangede tidligt hans levende Interesse. Efter to Aars Tjeneste som Korporal 1870—72 tog han Forst- og Jagtlærebrev ved Statens Skove og blev Privatassistent ved Tisvilde-Frederiksværk Skovdistrikt hos Forstraad Fr. Bang. Paa dennes Anbefaling ansattes han af E. M. Dalgas 1877 som Konsulent i Træplantning og Roeavl ved Aalborg Amts Landboforening. Da her imidlertid var V. for lidt at bestille, tog han sin Afsked efter et halvt Aars Tjeneste og fik Stilling hos A. P. Westenholtz, Dronninggaard, Frederikslund og Kaningaarden som Skovrider og Leder af Godsets Roeavl samt Godskasserer. 1878 blev han Skovrider for Stamhuset Birkelse, ansattes samtidig som Skovrider for Hedeselskabet i Thisted og en Del af Hjørring Amt og virkede i begge Stillinger, indtil han 1885 fratraadte paa Grund af politisk Uoverensstemmelse med Kammerherre Sophus Skeel til Birkelse. Det var haardt for V. at maatte forlade de Virksomheder, han i otte Aar havde viet al sin Energi; for Hedeselskabet havde han nyanlagt en Snes Plantager paa ca. 1500 Tdr. Land. I samme Periode havde han virket ivrigt som Foredragsholder for Plantningssagen og var raadgivende ved Anlæg af et Par Hundrede Smaa-plantninger. Paa Dalgas' Anbefaling gik han straks efter sin Fratræden over i Stillingen som Vejopsynsmand i Skanderborg Amts-raadskreds og varetog desuden Arbejder for Hedeselskabet i Amtet.

Han blev her i syv Aar, men var for lidt beskæftiget og derfor »aldrig tilfreds«.

I Fritiden tog han stærkt Del i Venstres politiske Arbejde og var 1892 Partiets Folketingskandidat i Nakskov. S. A. afbrød han endelig sin Bane som Forstmand og overtog som Forpagter og ansvarshavende Redaktør det politiske Dagblad »Odder Folkeblad«, som han administrerede indtil 1902. Ud over politiske Artikler tog han særlig Arbejdet op for Husmændenes Interesser, Fiskerisagen og det sønderjyske Spørgsmaal, men glemte naturligvis ikke sin gamle Kærlighed, Plantningssagen. Paa Rejser i Sønderjylland kom han i Forbindelse med Landsdelens ledende Mænd og fik dannet Hads Herreds sønderjyske Forening. 1898 og 1903 var han Venstres Folketingskandidat i Hillerød.

I en Aarrække havde Mulighederne for Fiskeriets Udvikling haft hans Interesse. Studierejser til Vestkysten, engelske Fiskerihavne og Markeder affødte en Række Fællesartikler til Provinsblade om vort Fiskeri og dets Udviklingsmuligheder, et Par Smaaskrifter om samme Sag og talrige oplysende Foredrag. Sammen med andre interesserede, bl. a. Konsul G. Berthelsen, Ringkøbing, og Lærer Munk Poulsen, Sønder Vorupør, arbejdede V. paa at samle Fiskerne i lokale Foreninger, der efterhaanden alle tilsluttedes Landsforeningen, Dansk Fiskeriforening. Indtil da havde kun en enkelt Fisker haft Sæde i Hovedforeningens Bestyrelse, men 1902 gik Fiskernes egen Kandidatliste igennem med stort Flertal, og bl. a. V. indvalges.

Paa Foreningens Opfordring opgav han s. A. sin Redaktørpost, udtraadte af Bestyrelsen og blev Foreningens Sekretær, snart tillige Medredaktør af Foreningens Ugeblad, »Dansk Fiskeritidende«. Han siger selv, at han overtog disse Poster, fordi han troede paa det danske Fiskeri og dets Udviklingsmuligheder, og han kæmpede i sin lange Funktionstid da ogsaa utrætteligt med Mund og Pen for denne Sag. Det var hans Formaal som Redaktør at gøre Foreningens Organ til et Fagblad uden al Partipolitik, en Støtte i Kampen for faglig Interesse, og han var selv en overordentlig produktiv Artikelforfatter.

V. saa klart de Muligheder, der fandtes for at skabe et større Nordsøfiskeri, og slog tidligt til Lyd for Nødvendigheden af Anlæg af Fiskerihavne paa Vestkysten. Selv om han ingenlunde var ene om dette Arbejde, har han sin store Andel i, at Interessen for denne livsvigtige Sag blev holdt levende. Ogsaa i mange andre af Fiskeriets Sager gjorde han sin energiske Indsats, bl. a. for Forbedring af Faresignalstationerne paa Vestkysten, Samariterkursus, Oplys-

ningsvirksomhed m. m. og ikke mindst ved Forberedelsen af Revisionen af Fiskerilovene 1888 og 1907.

Han oplevede at se vort Fiskeri gennemløbe den stærke Udvikling, som Motoriseringen satte i Gang, og som er fortsat til de seneste Aar.

1912 fungerede V. som Generalsekretær og -kommissær for den nordiske Fiskeriudstilling i Kbh. 1920 valgtes han af Folketinget til Medlem af det i Henhold til Fiskeriloven 1907 nyoprettede Aalegaardsovernævn, den højeste Domstol i Tvistigheder mellem Kystejere og Fiskere ang. Aalefiskeriet, og virkede her til Udgangen af 1931.

Sine politiske Interesser holdt han stadig levende; han indvalgtes 1916 i Bestyrelsen for Venstre-Vælgerforeningen for Kbh. og Frbg. og var Medstifter af Kbh.s Venstreklub. 1921 frattraadte han som Sekretær og flyttede 1922 til Odder. Han oppebar fra 1921 en aarlig Understøttelse af Staten.

R. 1909. DM. 1929. — Portrætteret af Lars Nielsen paa Dekorationsfelt i Fiskeriauktionshallen i Hirtshals 1933.

J. O. Bøving Petersen i Dansk Fiskeritidende, 1921, S. 25. København 24. Jan. 1926, Aarhus Amtstidende og Odder Dagblad 25. Jan. s. A.

A. C. Strubberg.

Widensee, Eberhard, 1486—1547, Reformator, Superintendent. F. 12. Marts 1486 i Hildesheim, d. 9. (eventuelt 13.) April 1547 i Goslar, begr. i St. Cosmas' og Damians Kirke der. Fader: Landsknægtfører Heinrich v. W. Gift 2. Okt. 1524 i Magdeburg med Clara Møller, D. af Byens Kæmner, Bartholomæus M.

Efter Tradition var E. W. af adelig Slægt, stammende fra Thüringen, og han skal have faaet sin første Undervisning i en Skole i Lüneburg(?). Som ung optoges han i det regelbundne Augustiner-Korherrekloster ved Halberstadt, og som »frater E. Widensis, canonicus regularis« immatrikuleredes han i Sommeren 1508 i det juridiske Fakultet i Leipzig, og her tog han 1511 Graden som Baccalaureus decretorum. Hans grundige Uddannelse i »artes«, der ogsaa omfattede Græsk og Hebraisk, tyder dog paa et tidligere akademisk Studium (efter Tradition ogsaa i Leipzig, fra 1504). Siden Aug. 1513 var han sit Klosters Provst; som saadan tog han sig med Iver af den til Stiftet knyttede Skole og holdt selv videnskabelige Forelæsninger, saaledes over den hebraiske Psalter. Ved Siden af Provstiet forvaltede E. W. Pastoratet ved St. Martinskirken i Halberstadt. 1515 promoveredes han i Leipzig til Dr. jur. canonici. — Læsning af Luthers Skrifter, særlig Bogen »De capti-

vitate Babylonica», vandt ham for Reformationsbevægelsen, og da hans Undervisning i Klostret og hans Prædikener prægedes deraf, foranledigede Viebispen for Halberstadt 15. Maj 1523 et skarpt Forhør over E. W. og Brødrene i Klosteret. Da E. W. efter dette direkte vovede at angribe Pavedømmet, Messen, Helgenvæsen og Skærsild m. m., og hans Prædikener havde medført en begyndende evangelisk Menighedsdannelse i Halberstadt, indkaldtes E. W. til Halle for at staa til Regnskab for Stiftets Biskop, Kardinal Albrecht af Brandenburg. Her afsattes han og dømtes til livsvarigt Klosterfængsel. Da han skulde føres tilbage til Halberstadt, lykkedes det ham imidlertid ved Nattetid at slippe bort og søge Tilflugt i Augustinereremitklostret i Magdeburg. Herfra begav han sig en Tid til Wittenberg. Før 1524 var han dog atter i Magdeburg og optraadte her som ivrig Talsmand for Lutherdommen, bl. a. som Prædikant i St. Ulrikskirken. 1524 uddelte han Nadveren sub utraque og døbte efter tysk Ritual, og sammen med den tidligere Franciskanermunk Johs. Fritzhans angreb han med Voldsomhed den katolske Gejstlighed og Tiggermunkene. Navnlig efter Luthers Besøg i Magdeburg i Juni tog Røret stærkt Opsving, og i Juli kaldtes E. W. til Sognepræst ved St. Jakobskirken. I en Traktat fra 1524 bekæmpede han Opfattelsen af Daaben som et opus operatum og hævdede i Overensstemmelse med Luthers Prædestinationslære, at den kun nytter dem, Gud giver Troen, som ikke alle faar. S. A. udgav han en opbyggelig Udlægning af Ps. 11 (efter vor Inddeling Ps. 12), tilegnet hans Tilhængere i Halberstadt som Trøsteskrift; dens djærve og indtrængende Sprog vidner om hans store Evner som Prædikant. 9. Aug. indbød han og to andre Prædikanter ved Opslag af atten Artikler paa Domkirke-døren Katolikerne til offentlig Disputats om deres Læres Skriftmæssighed, og da ingen Modstander meldte sig, udgav han og Fritzhans en nærmere Forklaring af Artiklernes Indhold; kun hvad der havde umiddelbar Skriftgrund, anerkendtes som sand Kristendom. I Okt. 1524 havde E. W. giftet sig, og Angreb paa Cølibatet blev nu ogsaa fremtrædende i hans stadig skarpere Polemik mod Katolicismen. Sammen med Fritzhans brugte han ogsaa den fingerede Diskussionsform som Angrebsmiddel. I to »Dialoger« fra 1526 lod de en »Kordiscipel« besejre tre af Byens fremtrædende katolske gejstlige. Polemikken her er, ligesom i deres Svar paa en Dominikaners Angreb paa luthersk Nadverlære, præget af Tidens Grovhed. Ogsaa en Imødegaaelse af et Forsvarsskrift for Franciskanerne, som kraftig opfordrede til at fordrive disse som unyttige for Samfundet, skyldes vel E. W. Men ogsaa mod en

radikal evangelisk (anabaptistisk) Bevægelse i Byen maatte han polemisere, og den blev en Hovedgrund til, at han allerede 4. April 1526 opgav sit Embede.

Ved Mikkelsdagstid s. A. opfordrede Hertug Christian af Slesvig-Holsten E. W. til at overtage Stillingen som Sognepræst i Haderslev og Provst over Barwith Syssel. Først ved Juletid er hans Komme til Sønderjylland bevidnet. Da fremstillede han sig, sammen med den ligeledes til Haderslev indkaldte Tysker Joh. Wenth, for Frederik I. og hans Søn paa Gottorp Slot. 1527 gennemførte de to Mænd Reformationen i Haderslev By og i Kollegiatkapitlet der og oprettede en evangelisk Præsteskole, som hurtigt fik Tilgang baade fra Hertugdømmerne og Kongeriget. E. W. holdt Forelæsninger der og fungerede som Sognepræst og Hertugens Hofpræst samtidig med, at han førte Tilsyn med Barwith Syssels Kirker. Vel i Begyndelsen af 1528 indkaldtes Landsbypræsterne i Haderslev og Tørring Len til et Møde paa Haderslevhus, hvor det befaledes dem »at søge de to lærde Mænds Lektier« for selv at lære, hvad de skulde lære andre. Som Rettesnor for deres Virken fik de overgivet de 22 »Haderslev-Artikler«, som vel fortrinnsvis er E. W.s Værk, og tillige Paabud om uniformt at bruge den lutherske Gudstjenesteordning, som var indført i Byen. De maatte aflægge en Lydighedssed til Hertugen, som var affattet af E. W.; betegnende for denne omfattede den Forbud mod anabaptistisk Lære og Advarsel mod Drukkenskab. Endelig valgtes seks Herredsprovster, der baade fik Tilsyn med Præsterne Lære og Liv og med Kirkebygningerne og Kirkeregnskaberne. Overtilsynet, som Superintendent, med den selvstændige Kirkeenklaue, som dermed var udskilt af to danske Stifter (Slesvig og Ribe), fik E. W. Han forestod derfor den senere »Examination« af Præsterne, som betingede deres Forbliven i Embederne, afsatte dem, som ikke vilde opgive »den papistiske Lærdom og Afguderie« og ordinerede andre i Haderslev Kirker; alle maatte tage Kollats af Hertugen. — Haderslev-Artiklerne, der blev en af Grundkilderne for den senere danske Kirkeordinans, giver ret indgaaende Anvisninger for Præstegerningen (forpligter ogsaa normalt Præsterne til at gifte sig), men gaar kun forbigaaende ind paa Lærespørgsmaal; de indeholder saaledes ingen Artikel om Skriften eller Frelsespørgsmaalet, men Præsterne forpligtes til at bruge Luthers Postil som Norm for deres Prædiken, og Katekismeundervisning er fast Led i Søndagsgudstjenesten. Barnedaaben opfattes som »Tegn« paa Bod og Sorg over Synden og paa den fulde Naade. Adgangen til Nadver forudsætter personligt Skriftemaal med Syndsbekendelse, men om Uddelingsmaaden siges intet (end ikke

»sub una« forbydes). — Ved sine Visitationer maatte E. W. paa Grund af manglende Kendskab til Dansk bruge Herredsprovsternes Hjælp. En »Brevis recensio actorum visitationis et reformationis ecclesiarum Cimbricarum«, som E. W. skal have forfattet, er nu desværre ukendt. — Da Sværmeren Melchior Hoffmann i et »Sendebrev« angreb luthersk Nadverlære, imødegik E. W. ham i »Eyn underricht uth der hilligsten schryfft« (Febr. 1529), tilegnet Hertug Christian, og paa »Kollokviet« i Flensborg i April, som førte til Hoffmanns Forvisning, var E. W. hans Hovedanklager.

Maaske allerede i Foraaret 1533 modtog E. W. en Kaldelse fra den frie Rigsstad Goslar. Byen var allerede væsentlig luthersk; men det kejserlige Domstift og flere Klostre fastholdt Katolicismen, og Forholdene trængte stærkt til en myndig og ordnende Haand. Antagelig modsatte Hertugen sig hans Forflyttelse, og først 8. Sept. kunde Goslars Magistrat bekræfte ham som Byens Superintendent og Sognepræst ved St. Cosmas' og Damians Kirke. E. W. selv har først 2. Febr. 1534 forpligtet sig til at overtage den tilbudte Stilling, der kom til at berede ham mange Vanskeligheder, da Magistraten, trods Byens Medlemsskab af det schmalkaldiske Forbund, ikke vovede at udæske Kejseren og Goslars katolske Fjender ved indgribende Optræden over for de katolske Stiftelser. Hans Forslag om en Nyordning af Gudstjenesten ved Domstiftet kunde da ikke gennemføres; Forsøg 1537 paa at bruge gejstligt Gods til evangeliske Formaal mislykkedes i alt Fald væsentligt. Først 1544, da Rigsdagen i Speier havde tilladt de evangeliske Stæder at bruge inddraget Kirkegods til andre kirkelige Formaal, syntes det at lysne i alt Fald økonomisk for den haardt betrængte By. Forslag om at bruge Klostrenes Gods bl. a. til Lønning af de evangeliske Præster og Oprettelse af et Hospital turde Magistraten dog ikke gennemføre; men E. W. blev nu udnævnt til Dekan for Münsterstiftet. Hans sidste Aar blev pinlige, dels paa Grund af Sygdom, dels fordi Byens finansielle Forhold var saa elendige, at han ikke fik sin Løn udbetalt og sikkert led Nød. Han døde, kort før Nederlaget ved Mühlberg 24. April 1547 knækkede det schmalkaldiske Forbunds Magt og gav Kejseren Mulighed for at afstraffe Goslar, som allerede 1540 var erklæret i Rigets Akt.

I sin Goslartid havde E. W. 1535 med Dygtighed bragt Orden i de kirkelige Forhold i Göttingen; 1536 fik han Goslar til at afslaa Indbydelsen til det paatænkte pavelige Koncil i Mantova. Han stod bag den »Kristelige Borgerordning«, som udstedtes Dec. 1537 og særlig greb ind mod Drikfældighed og Aager. 1541 dedicerede han Kong Christian III. sit Skrift »Eine alte Prophezeihung von

der Zerstörung des Papsttums durch das erneuerte Evangelium«, og i en særlig »Sermon«, som vidner om hans fremragende Veltalenhed, angreb han voldsomt Tidens Drikfældighed. Et Skrift fra 1545 (Gründlich Bericht aus der Schrifft, ob der mensch . . . alles thu aus seinen freien willen) viser, at han til det sidste delte Luthers religiøse Determinisme.

D. G. Zwergius: Det Siellandske Clerisie, 1753, S. 440—43. P. Tschackert: Dr. Eb. Weidensee. Leben und Schriften, 1911. Samme og E. Michelsen i Realencyklopædie für protest. Theologie und Kirche, XXIV, 1913, S. 632—36. Kirke-Kalender for Slesvig Stift, I, 1862, S. 140 ff. Ny kirkehist. Saml., II, 1860—62, S. 269 f. Kirkehist. Saml., 4. Rk., I, 1889—91, S. 577 ff.; 5. Rk., II, 1903—05, S. 18 ff. Sønderjydske Aarbøger, 1889, S. 218—45.

J. Oskar Andersen.

Wied, Gustav Johannes, 1858—1914, Forfatter. F. 6. Marts 1858 paa Holmegaard, Branderslev Sogn ved Nakskov, d. 24. Okt. 1914 i Roskilde, begr. sst. Forældre: Proprietær Carl August W. (1822—1914) og Catharine (Trine) Karoline Boesen (1831—1910). Gift 28. April 1893 i Sæby med Alice Tutein, f. 7. Juli 1869 paa Høgholt, D. af Godsejer, senere Klasselotterikollektør, Folketingsmand Ferdinand T. (s. d.) og Hustru.

W. havde arvet sin litterære Sans fra sin Moder, der »digtede og fortalte de skønneste Eventyr i Mørkningen«; hun er Meddeler af Materialet til det »Bedstemoders Manuskript, spredte Billeder af Livet i Aarhundredets Midte«, som Sønnen udgav (1897).

W. begyndte allerede som Dreng at digte, han vilde være Tragiker, blev det jo ogsaa paa sin Vis. Først maatte han dog gaa ad Omveje: som Boghandlerlærling i Nakskov, senere i Kbh., dernæst som Skriver paa et Sagførerkontor, endelig et Par Aar som Huslærer paa Overgaard ved Mariager Fjord. 1886 fik han Studentereksamen fra et Kursus og blev n. A. cand. phil. En Tid var han Timelærer paa Sundby Realskole; derefter var det hans Ønske at blive Skuespiller; han optraadte paa Strindbergs Forsøgsteater i Kbh. og Malmø og var nogle Maaneder forlovet med Anna Larssen.

W.s første Skrift var en Pjece »Nogle Aforismer i Anledning af Interpellationen i Storehedinge og dens Følger af Peter Idealist« (1887), en Begivenhed, som endnu mange Aar efter optog hans Fantasi i »Dansemus«. Derefter fulgte nogle Dramaer, som han selv vedblev at forsvare, men som det er vanskeligt for andre at tillægge nogen højere Værdi. De viser hans tidligt udviklede Grundtilbøjelighed for det forargelige og skandaløse. »En Hjem-

komst« (1889) handler om Had mellem Fædre og Sønner (den sindssyge Søn springer til sidst ud ad Vinduet); det blev spillet een Gang i Glostrup Afholdsforening. »En Bryllupsnat« (skrevet 1890, trykt 1892), hvori en Bedstemoder vil kvæle sin Datterdatter, da hendes Svigersøn gifter sig paa ny, blev opført af Studenter-samfundets frie Teater (6. Febr. 1892), men blev hysset ud. »Jægermesterinden« (skrevet 1889, trykt 1894) peger mere hen imod det senere Forfatterskab. Fortællingen »De unge og de gamle«, trykt blandt flere »Akvareller fra Land og By« i Ove Rodes Blad »København« 27. Dec. 1891 (ændret Optryk i »Barnlige Sjæle«, 1893), skaffede ham ved Højesteretsdom af 17. Okt. 1892 Fængsel paa sædvanlig Fangekost i fjorten Dage for Overtrædelse af den litterære Blufærdighed. Hans Ungdom er skildret i Erindringerne »Digt og Virkelighed« (trykt 1914; i Mindeudgaven, I, 1915) og digterisk fortønet i »Ungdomshistorier« (1895). Han levede længe et ret omflakkende Liv, paa Møen, ved Æbeltoft, Sæby, Næstved, i Berlin, indtil han endelig slog sig ned i Roskilde, hvor han adspredte sig med at binde sine Bøger tarveligt ind og een Gang om Ugen at besøge Kbh. Han har foretaget en større Rejse til Middelhavet og flere til Tyskland. Hans Bøgers store Succes i Danmark (og Udlandet) faldt efter Aarhundredskiftet; i sine sidste Aar følte han sig udskrevet, under en Sygdom tog han Livet af sig.

W.s egentlige Forfatterskab begynder med en Række Skitser og Fortællinger, som i Form og Aand er en Blanding af Naturalisme og gammeldags Humoreske à la Dickens (eller Carl Møller). Vit-tigst er »Silhuetter« (1891), som indeholder dels Herregaardsbilleder, dels Billeder fra Almuen; udmærket er her Helten i fire Fortællinger, »Faareper«, Pessimist, Kvindehader og Fader til fire uægte Børn, en Skikkelse, som senere er omdigtet til »Knagsted«. Bogen fortsætter Schandorphs Landsbybilleder og danner en Slags Modstykke til Pontoppidans ved sin frie Humor. »Barnlige Sjæle« (1893) indeholder Billeder fra W.s Vandreaar i jyske Provinsbyer. »Menneskenes Børn« (I—II, 1894) bestaar mest af Anekdoter og Bagateller; i den Fortælling, hvoraf Samlingen har sit Navn, fremstilles to Trin af Kærlighedens Aldre, det sidste er benyttet til Skuespillet »Den gamle Pavillon«. I »Lystige Historier« (1896) afryster Digterens Genius sine Lænker; han tager Afsked med Realismen og den smaalige Humoreske; det bedste af Bogens Stykker, »Da Baby skulde paa Hotel«, er allerede et Satyrspil.

Den forunderlige Genre, W. kaldte Satyrspil (nærmest en folke-etymologisk Anvendelse af Ordet), er hans egen Opfindelse. De store og smaa Mesterværker, han her har frembragt, er ikke skrevne for

Scenen. De er naturligt opstaaede af hans Fortællinger; de trykker den episke Fremstillings beskrivende Elementer ned til en underfundigt redigeret Regie og lægger al Vægten paa det glimrende, tit uhyre udfordrende Replikskifte. De begyndte 1895 i »Tilskueren« med »Herrens Venner ingen Sinde«. I Bogform udkom »Erotik« (1896, tilegnet Schandorph), der gjorde Lykke ved Opførelsen, men endnu virker noget abstrakt. En overdaadig Udfoldelse af W.s Geni bragte »Adel, Gejstlighed, Borger og Bonde« (1897). Regien er fortræffelig. Svagest er Borgerspillet, der foregaar i den danske Normalby Tuttiput; ypperligst Bondebilledet »Døden«. »Det svage Køn« (1900) viser W. som Kvindehader; den er gennemgaaende kunstnerisk svagere og gentager den forrige Serie. Samlingen »To Kroner og halvtreds« (1901) indeholdt Enakteren »Skærmydsler«, der til Dato har holdt sig som et af Det kgl. Teaters Trækplastre. Sit Højdepunkt naaede W.s Digtning i denne Genre med »Dansemus« (1905), der overhovedet er Pragtstykket i den W.ske Litteratur. Det er en uhyre udramatisk Rabelais'iade, egentlig som en Monolog, hvori Forfatteren hørligt sufler de andre Stemmer. Skribenten »Edmund Melling født Jensen« er W.s Inkarnation. Paa Bagsiden af Bogen er afbildet en Prædikestol fra Vejle Kirke, udstyret med Figurer, der minder om de bekendte Uhyrer paa Notre-Dame i Paris. Det er Satyren, der forlanger, at man skal grine ad ham — hvis man kan overvinde sin Skræk. Thi Bogen er skrevet ud fra en dyb Livsangst og Forargelse; den undsiger det virkelige Liv i en ynglingeagtig Idealismes Navn. Et dramatiseret Udtog besørgede W. sammen med Emma Gad (s. d.) under Titlen »Kærlighedens Kispus« (1914).

Med sit geniale Greb paa Replikken og den groteske Situation kunde man tro, W. vilde blive en ypperlig Dramatiker. Men Scenen var ham for snæver. Hans Skuespil er blotte Episoder af Satyrspillene eller Romanerne. »Første Violin« (1898), »Barnlige Sjæle« (1900), »Atalanta« (1901) er udarbejdet sammen med Overretssagfører Jens Petersen. »Den gamle Pavillon« (1902) er laant fra »Menneskenes Børn«, »Ranke Viljer« (1906, opført under Titlen » $2 \times 2 = 5$ «) fra »Ungdomshistorier«, »Thummelumsen« (1901) fra Romanerne »Livsens Ondskab« og »Slægten«, »Hendes gamle Naade« (1904) fra Novellen »Menneskenes Børn« og Romanen »Slægten«. Ogsaa »Et Opgør« (1903) og »Kærlighed, fire Idyller« (1909) var bestemte for Scenen. Den største Vanskelighed ved at overføre W.s Poesi til Teatret ligger i det Element af Pinlighed og uforsonlig Forargelse, den gemmer inderst inde.

W.s Romaner er i Grunden ikke meget forskellige fra hans Digt-

ning i dramatisk Form. Det er Replikkerne og Situationerne, som giver dem Vinger; Personerne er kun tegnet i geniale Glimt. »Slægten« (1898) skildrer Degenerationen i en adelig Familie; Hovedskikkelserne er en Landjunker, der er gift med en adelig Eventyrerske og af hende trækkes ned i Drikfældighed og Afsind, og en erotoman Præst; Bogen har ypperlige Scener og Interiører. Den bitre Moral er, at de gode Menneskers Skæbne er at blive traadt ned. Som en Slags Fortsættelse heraf (»Opus II«) udgav W. 1908 »Fædrene æde Druer« — (efter Jeremias 31,29, underforstaaet: »og Sønnerne faa ømme Tænder«). Den er uhyggeligere end sin Forgænger, skildrer, hvordan en Bondeslægt træder en degenereret Adelslægt under Fødder; den er sundere, ikke bedre. Bogen er rig paa vilde Scener, en Karikatur over Livet og Udviklingen i den store Stil; begribeligt nok er Digterens Talerør, Isidor, Karikaturtegner. Mindre storartede i deres Anlæg er de to sammenhørende Romaner »Livsens Ondskab« (1899) og »Knagsted, Billeder fra Ind- og Udland« (1902); de øser begge rigeligt af den borgerligt-komiske Tradition i det 19. Aarhundrede. Den første af Bøgerne giver Billeder fra »Gammelkøbing«, med ypperlige Interiører og Skikkelser. I den anden Bog rejser to af Personerne til Karlsbad (som W. selv havde besøgt gentagne Gange; jfr. Carl Møllers »Mørupper«). Denne Bog med dens stadige Debat mellem en Reaktionær og en Tilhænger af Udviklingstroen viser, at W. egentlig ikke lod sig indordne under den fremskridtsvenlige Forfattergruppe.

W.s sidste Bøger er Efterklange. »Circus Mundi« (1909) har en Gruppe smukke Skildringer, »Havanna-Udskud«, om de afsporede Eksistenser, der havde fortjent en bedre Skæbne, »Tre Satyrspil« (1911), »Pastor Sørensen & Co.« (1913) og »Imellem Slagene« (heri den interessante »Af den gamle Vinhandlers Optegnelser«, 1914) betegner en synkende Linie.

W. var, i den korte Tid, da han arbejdede for sin fulde Kraft, en af sin Tidsalders største Skribenter. Man kan sammenligne ham med Maupassant eller Frøding, den lurende Livsangsts Digtere. Hans Motiv er at vise Dødens grinende Ansigt bag Livsglæden, Tragedien paa Idyllens Bund. Navnlig giver Køns- og Afstammingsforholdet ham Anledning til Indignation og Karikatur. Der ligger en mægtig Patos gemt under hans ofte ret grumme Spøg. Lystigheden er paatagen, de frodige Indfald er kun en Fortvivlensens Henstand. Forunderlig er den Kærlighed til Livet, som hos W. er parret med denne ædende Pessimisme. Han er en af vore mest nationale Digtere. Hans Billeder fra Fest og Hverdag i Dan-

mark ved Aar 1900 vil kunne studeres af en fremtidig Slægt som et Kulturminde; men man maa rigtig nok tage Temperamentets Egenart med i Betragtning, det oprevne Sind, det saarbare Gemyt, som aldrig forvinder den første græsselige Oplevelse af Livets Raahed. Mod sin Villie er W. Moralist, og den Moral, han sværger til, er snarest en kristelig, gammeldags og borgerlig. Den uovervindelige Melankoli er hans Digtning's Grundtone, den aldrig trøstede Higen imod en bedre Verden end den, der falder ind under de fem Sanser, og som fylder ham med Væmmelse. — Bibliografi i Ebbe Holten-Nielsen: Gustav Wied, 1931. Udvalgte Skrifter, I—IV, 1917. Værker i Udvalg, I—V, 1938. Mindeudgave, I—VIII, 1915—16 (2. Opl. 1920). — Breve i Tilskueren, XXXIII, 1916, I, S. 351—58. — Malerier af Mich. Ancher ca. 1891 og 1912 (Brøndums Hotel, Skagen). Maleri af Franz Henriques. Tegninger af P. S. Krøyer (Hirschsprung), Storm Petersen og Harald Brun 1911. Buste af Elise Brandes 1909. Relief af en østrigsk Dame (Familieeje).

Ovnn. Livserindringer. C. E. Jensen: Vore Dages Digtere, 1898, S. 95—106. Hjalmar Christensen: Danske digtere i nutiden, 1904, S. 112—29. Georg Brandes: Saml. Skrifter, II, 2. Udg., 1919, S. 306—09. Chr. Rimestad: Digtere i Forhør, 1906, S. 16—20. Poul Levin i Tilskueren, XXXI, 1914, II, S. 489—98. S. Michaëlis i Teatret Nov. s. A. Peter Christiansen: Gustav Wied, 1920. Samme i Tilskueren, LV, 1938, II, S. 199—207. Social-Demokraten (Hjemmets Søndag) 17. Aug.—21. Sept. 1941.

Paul V. Rubow.

Wied, John Valdemar, f. 1855, Fabrikant. F. paa Holmegaard, Branderslev Sogn ved Nakskov. Broder til Forfatteren Gustav W. (s. d.). Gift 4. Maj 1888 i Aarhus med Amalie Winge, f. 11. Juni 1864 i Aarhus, D. af Prokurator Jørgen W. (1828—97) og Caroline Frederikke Pauline Lewerkhusen (1836—97).

W. kom efter Konfirmationen ud som Søofficers-Aspirant og var i Marinen til 1872, da han gik i Handelslære, bl. a. i forskellige københavnske Strøgforretninger. 1877 begyndte han at læse til polyteknisk Eksamen. Gustav W. skildrer ham i sine Livserindringer »Digt og Virkelighed« som en livsglad ung Mand, der frejdigt og sikkert arbejdede paa at faa sin polytekniske Eksamen og ingen Ængstelse nærede med Hensyn til Resultatet. Inden han tog den afsluttende Eksamen 1884, havde han været Ingeniør ved Anlægget af Nakskov Sukkerfabrik og havde 1883 assisteret Statsbanerne ved Forundersøgelser for en fast Bro over Lille Bælt. 1884 knyttedes han til Frbg. Vejvæsen og var derefter kortere Tid ved Kbh.s Brolægnings- og Vejvæsen og Kbh.s Brandvæsen, til han 1. Juni 1885 sammen med Hilmar Vestesen (s. d.) overtog Søren

Frichs Maskinfabrik i Aarhus. Ved Firmaets Overgang til Aktieselskab 1912 blev han den ene af dets tre Direktører, og ligesom Vestesen udtraadte han 1916 af Direktionen, men fortsatte i Bestyrelsen, hvis Formand han var til 1934.

Under sit næsten 50-aarige Aarhus-Ophold tog W. paa mange Maader Del i Byens Trivsel. 1903—28 var han Formand i Bestyrelsen for A/S Aarhus elektriske Sporveje og 1928—30 Medlem af Likvidationsudvalget. Siden 1911 var han Næstformand og 1913—33 Formand for Bestyrelsen for Aarhus tekniske Skole, af hvis Bestyrelse han havde været Medlem lige siden 1893, og desuden var han knyttet til forskellige jyske Erhvervsvirksomheder, saaledes Interessentskabet Silkeborg Maskinfabrik, Akts. Grundarealerne ved Aarhus Aa, Thisted Elektricitetsværk, Mariager Elektricitetsværk (Formand), Kragelund Teglværk og Thomas Ths. Sabroe & Co. 1909 var han Formand i Bedømmelseskomiteen ved Landsudstillingen. W. viste sig meget interesseret for Idrættens Udvikling, sad en Række Aar i Bestyrelsen for Dansk Idrætsforbunds Aarhus-Afdeling (Formand 1922—26) og var 1918—23 Formand for Aarhus Gymnastikforening. 1902—09 var han Medlem af det sceniske Udvalg i Bestyrelsen for Aarhus Teater, og han sidder vedblivende i Bestyrelsen for Universitets-Samvirket i Aarhus. — R. 1909. DM. 1928.

Gustav Wied: Digt og Virkelighed, Ungdomshistorie, i Mindeudgave, I, 1915. Børsen 14. Febr. 1930 og 6. Febr. 1940.

P. Koch Jensen.

Wiedemann, Poul Vilhelm, f. 1890, Operasanger. F. 9. April 1890 i Kbh. (Trin.). Forældre: Grosserer Andreas Johannes W. (1853—1926) og Anna Kirstine Jørgensen (1851—1920). Gift 4. Juni 1915 i Kbh. (Helligg.) med Johanne Kristine Christiane (Dit) Kampmann, f. 20. Febr. 1891 i Aarhus, D. af Grosserer Niels Øllgaard K. (1853—1910) og Abelone Lass (1853—1933).

W. blev Student 1908 fra Lyceum og tog n. A. Filosofikum. Sin første Uddannelse afsluttede han 1911 med Afgang fra Konservatoriet; blandt hans Lærere i Sang var V. Lincke og siden Brødrene de Reszke i Paris. Fra 1913 gennemgik han Operaskolen ved Det kgl. Teater, hvor han debuterede 29. April 1915 som Parsifal og siden har virket, kun afbrudt af Gæstespil paa La Monnaie i Bruxelles («Kaddara» paa Fransk) og 1928 ved Festspillene i Bayreuth (Siegmund paa Tysk). W.s Tenorbaryton er fortrinlig uddannet og støttes af hans sceniske Ydre; han har udført et stort Repertoire, der spænder fra Wagner til Mozart, om end hans Evne har udfoldet sig personligst i den danske Musik. Her har han

bl. a. sunget Kong Erik i »Drot og Marsk«, Leander og siden Leonhard i »Maskarade«, Dr. Høyer i »Den kgl. Gæst« og Ujarak i »Kaddara« — to af hans bedste Skikkelser, kreeret af ham — Corfitz Ulfeldt i »Leonora Christina«, Jonathan i »Saul og David« og Arv i »Kilderejsen«. Foruden Parsifal har han hos Wagner med klædelig mandig Styrke udført Siegmund i »Valkyrien«, Titelpartierne i »Tannhäuser«, »Tristan og Isolde« og »Siegfried« samt Styrmanden i »Den flyvende Hollænder«. Mellem hans Mozart'ske Roller er Papageno i »Tryllefløjten« og Don Alfonzo i »Cosi fan tutte«, og han var blandt Herolds Efterfølgere den bedste i dramatisk Henseende som Don José i »Carmen«, Canio i »Bajadser« og Turiddu i »Paa Sicilien«. W. har ogsaa sunget Herodes i »Salome«, Samson i »Samson og Dalila«, Rodolphe og siden Marcel i »Bohême«, Othello, Pelléas i »Pelléas og Melisande«, hvis Tekst han oversatte sammen med Kai Friis Møller. Inden for opéra comique vandt han Sejre i meget forskellige Typer: Eisenstein i »Flagermusen«, Pluto i »Orfeus i Underverdenen«, Tjeneren Johan i »Ungdom og Galskab« og Sporting Life i »Porgy and Bess«. Det er især W.s sangdramatiske Indlevelsessevne, der udmærker hans Kunst. Ligesom hos V. Herold tidligere er det hans særlige Begavelse at kunne give sine Figurer en intelligent Karakteristik og et menneskeligt Indhold, som er sjældent paa vor Operascene. Kunstnerisk spænder han fra Højdramatikken til den lette Karakterkomik. Derfor har hans dramatiske Instinkt ogsaa med Held været benyttet i Skuespillet og Balletten. W. er Lærer ved Konservatoriet og Operaskolen samt Medlem af Radioraadets Programudvalg. — Kgl. Kammersanger 1931. — R. 1928. — Statuette af Axel Locher fra »Kaddara« i Teatermuseet.

Berl. Tid. 13. Febr. 1939.

Robert Neiiendam.

Wiedewelt, Johannes, 1731—1802, Billedhugger. F. 1. Juli 1731 i Kbh. (Petri), d. 17. Dec. 1802 sst. (Petri), begr. sst. (Ass.). Forældre: Billedhuggeren Just W. (s. d.) og Hustru. Ugift.

Fra sit Hjem var W. næsten forudbestemt til at blive Kunstner, og en ældre Tradition, der gaar tilbage til W.s Levetid, beretter, at han først vilde være Maler og endnu inden han 1746 blev konfirmeret havde været Elev af den italienske Maler Miani, der forlod Kbh. 1745. Nogen sikker Bekræftelse herpaa findes dog ikke. Naturligt lærte han Billedhuggerhaandværket hos sin Fader, der gjorde ham til Svend. Han gik desuden paa det ældre Kunstakademi, hvor Petzold var Lærer, og har nok ogsaa arbejdet hos sin Gudfader Diderik Gercken (s. d.), for hvem han efter eget

Sigende i et Brev fra 1768 »i sin Ungdom har gjort baade Tegninger og Modeller«. Sidst i 1740'erne modellerede W. to smaa Buster af Kongeparret; de blev sammen med dertil hørende Postamenter støbt i Tin og i Marts 1750 overrakt Majestæterne, der herfor benaadede Kunstneren med 120 Rdl.

For disse rejste han 1750 udenlands for sin videre Uddannelse. Turen gik først til Paris, hvor Faderen i en lang Aarrække havde arbejdet, og hvortil W. ankom 5. Aug. Han blev der hjulpet af den danske kunstelskende Legationssekretær J. Wasserschlebe, som skaffede ham ind i G. Coustou d. Y.s Værksted og ind paa Kunstakademiet, hvor W. 1753 vandt den første Sølvmedaille. For at eksistere maatte han arbejde som almindelig Marmorbilledhugger hos Coustou. Efter to Aars Forløb skaffede Wasserschlebe ham paa Anbefaling af Kobberstikkeren Cochin først en aarlig Understøttelse fra den danske Konge og senere, da W. ønskede at hellige sig Studierne helt og at forlade Paris for at rejse til Rom, en toaarig Pension paa 400 Rdl. aarlig for Aarene 1754 og 1755. Rejsen til Rom blev af skelsættende Betydning for W., der hjemmefra gennem Faderen og Diderik Gercken var opvokset i Senbarokkens og Rokokoens kunstneriske Atmosfære.

I Foraaret 1754 forlod W. Paris og ankom til Rom d. 7. Juni. Han begav sig omgaaende til Direktøren for det franske Akademi, Maleren Natoire, til hvem han havde en Anbefalingsskrivelse fra Wasserschlebe. Natoire modtog ham med stor Venlighed og tilbød ham en Pensionærs Fordele ved Akademiet. I det første Aar har W. benyttet sig deraf, men i øvrigt styrtede han sig straks ind i Studiet af Antikkerne, og det kan ikke noksom fremhæves, at han var langt inde i dette Studium, der blev det vigtigste Resultat af hans Romophold, før den tyske Arkæolog Winckelmann for første Gang kom til Rom 18. Nov. 1755. Da havde W. i næsten halvandet Aar tegnet og studeret Antikken langt mere, end han var virksom som Kunstner. I det hele taget udførte han kun ganske faa plastiske Arbejder i Rom, nærmest Pligtarbejder at hjemsende til Akademiet, saaledes et Relief, en Kopi i Brændtler af den belvederiske Torso, og endelig en Buste forestillende Abbed Bracci; intet af disse Arbejder kendes længere.

I Begyndelsen af 1756 stiftede W. Bekendtskab med Winckelmann, og der udviklede sig et varmt Venskab mellem dem; en Del af Aaret 1756—57 boede Winckelmann hos W., og de førte Menage sammen. I Foraaret 1758 inden W.s Hjemrejse var de sammen i Napoli, og de vedligeholdte en stadig Korrespondance, lige til Winckelmann 1768 blev myrdet i Trieste. Sin Begejstring

for Antikken fik W. yderligere forøget gennem Venskabet med denne tyske Arkæolog, der netop havde udgivet sit Værk »Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerey und Bildhauerkunst« (1755), en Bog, der næsten blev den germaniske Verdens Bibel med Hensyn til den »gode Smag« i Kunsten.

W.s Indtryk af Livet i Rom for en Kunstelsker antyder han kort efter sin Ankomst i et Brev til Wasserschlebe: »De gamles Mesterværker, som man bestandig har for Øje, Letheden ved at studere dem, dertil en vis Melancholi paa Grund af manglende Forlystelser, den fri Levemaade — alt dette, mener jeg, tilskynder til en Koncentration, som man ikke finder andetsteds, og som er saa nødvendig for den, der vil studere«. De Kunstværker af Antikken, som man dengang mest beundrede, var dog ikke de, der for os nu er Indbegrebet af antik Kunst, men tværtimod Arbejder fra dens sidste »barokke« Periode, fra Hellenismen og fra Romertiden. Man havde egentlig historisk set faaet fat i den »forkerte« Ende, naar man begejstredes for den belvederiske Apollo, den borghesiske Fægter, Laokoonsgruppen, Niobiderne eller den belvederiske Torso — disse Værkers gode kunstneriske Egenskaber i øvrigt uførtalt —, men derimod stilmæssigt og smagsmæssigt i den Del, som laa Senbarokken nærmest. Naar Klassicismen derfor følte sig som den »rene Smags« Repræsentant over for Rokoko og Barok, bedrog man i nogen Grad sig selv.

Af Naturen har W. aabenbart været en flittig og vaagen Mand, saa hans Studieaar i Rom gjorde ham til en kyndig og lærd Kunstner; det var dog ikke sit specielle Omraade alene, han interesserede sig for, men ogsaa paa Arkitekturens Felt var han vel orienteret og havde en sund Indstilling. Han rapporterede de nyeste Fund hjem og var ivrig for, at Danmark skulde være med i Kunstopkøbet; allerede i hans Stipendieaar lægges Grunden til en vigtig Del af W.s kommende Virksomhed som Kunstraadgiver for Staten og private.

W.s Stipendietid nærmede sig nu sin Afslutning, og inden han skulde rejse hjemad, hvor hans Forældre med faa Dages Mellemrum var afgaaede ved Døden i Sept. 1757, foretog han fra 8. April 1758 en Rejse til Napoli, Pompeji og Herculaneum. Den tog en Maanedes Tid, og dens Maal var Studiet af de nyfundne Antikker. 1. Juli 1758 forlod W. Rom og rejste nordpaa sammen med Maleren Mandelberg. Over Caprarola og Siena naaede de 6. Juli Firenze, hvor de blev i seksten Dage; han studerede her Antikkerne i Uffizierne og Michelangelo, om hvis Kunst han kommer med ret kompromitterende Udtalelser, navnlig den ofte citerede om Medi-

ceernes Kapel og dets Gravmæler, der »sind schlechter, als man sich einbilden sollte«. Videre rejste de Norditalien rundt: Pisa, Carrara, Lucca, Bologna, Padova og Venezia; derfra over Trieste, Innsbruck, Augsburg, Kassel, Hannover og Hamburg hjem til Kbh., hvortil de ankom 6. Okt. s. A.

Man havde fra højeste Sted ønsket W. hjem, og Akademiets Præsæs Grev A. G. Moltke interesserede sig meget for den unge danske Billedhugger, der nu hurtigt fuldførte sine akademiske Grader, idet han 30. Marts 1759 blev agreeret paa en Figur af den »hvilende Hercules« og samtidig paa Direktøren Saly's Forslag optaget som akademisk Medlem uden særligt Receptionsstykke. S. D. blev W. udnævnt til kgl. Hofbilledhugger, og 16. April 1761 blev han valgt til Professor ved Modelskolen. Hoffet interesserede sig meget for W., og allerede 1759 fik han anvist Atelier i Materialgaarden ved Frederiksholms Kanal, hvor siden da nogle af Landets betydeligste Billedhuggere har haft til Huse og har det endnu den Dag i Dag.

Hans første større Arbejde hjemme var ogsaa for Hoffet, nemlig en Marmorsarkofag for Kong Christian VI. Allerede i Rom havde han udført en stor Tegning til en saadan Sarkofag; formentlig er det den, som han 9. Juni 1759 foreviste Akademiet, der senere i Nov. s. A. godkendte de endelige Tegninger, som sluttelig approberedes af Kongen. Derefter oprettedes Kontrakt om Arbejdets Udførelse i Løbet af fire Aar, men da Hoffet overvældede Kunstneren med nye Arbejder, blev Sarkofagen først færdig 1768 og ikke opstillet før i Efteraaret 1777; det var den første klassicistiske Sarkofag, der blev skabt her i Landet; den er ganske symmetrisk i sin Opbygning, idet der ikke længere er Tale om en Hovedende og en Fodende saaledes som i Barokkens og Rokokoens Sarkofager. Den prydes paa Langsiderne af Relieffer i romersk Stil med to enkle Rækker af Figurer paa en neutral Baggrund. Ved Kistens ene Ende holder en vinget Kvindeskikkelse Kongens laurbærkronede Portrætmedaillon, mens ved den anden Ende Folkets Sorg er personificeret i en smuk sørgende Kvindeskikkelse; dennes Følelse og Stemning understreges stærkt af det roligt fallende Draperi.

I denne Sarkofag gav W. et haandgribeligt Eksempel paa den nye klassiske Stil, som Winckelmann stadig i sine Breve lagde ham paa Sinde at holde sig til. »Søg«, skriver han saaledes, »den ædle Sæmpelhed i Omridset og i Draperiet — Fly Michel Angelo's lærde Antydning af mange Ting, og søg, som Apostelen siger, ikke at gøre Dem altfor klog. Opelsk under den cimbriske Himmel en

græsk Skønhedsfølelse, som endnu ingen har skuet, og hæv om muligt denne op over alt Føleri, som kan forstyrre Præget af Skønhed» (April 1761). Ikke alene i Praksis, men ogsaa i mere teoretisk Form søgte W. at klarlægge den nye Tids Stræben. 1762 udgav han en lille Traktat med Titlen »Tanker om Smagen udi Konsterne i Almindelighed«. Synspunkterne behandles ret fragmentarisk, og Betragtningerne faar efterhaanden Karakteren af Aforismer. Tidens Slagord »Antikvitet« og »Natur« og deres indbyrdes Forhold drøftes stadig. Om Naturen siger W., at den er »det Chaos, hvoraf en Kunstner skal udsøge det Skiønneste, og samle de fuldkomneste Deele« . . . »At studere efter Naturen alleene bliver altsaa en længere og møysommere Vej til at kiende det fuldkomne, end ved Hielp af at studere det Antique«. W. røber sig her — i alle Tilfælde i Teorien — som en Tilhænger af den germanske Klassicismes alt for teoretiske og alt for dogmatiske Synspunkter i Modsætning til den franske Klassicisme, der paa en forunderlig Maade forstod at forene Hensynet til »de Gamle« med det sunde Naturstudium, der alle Dage har været en betydende Del af fransk Kunsts Væsen.

Samtidig med at Arbejdet med Christian VI.s Sarkofag begyndte, fik W. overdraget to Kæmpeopgaver, nemlig at komme med Forslag og Skitser til den plastiske Udsmykning af Marmorkirken og af Fredensborg Slotspark. Allerede 1746 var Grundstenen til Frederikskirken nedlagt, men først sidst i 1750'erne kom der nogen Gang i Byggearbejdet, efter at Jardin var blevet dens Arkitekt. I Marts 1760 havde W. Udkast færdige dels i Tegning, dels i modellerede Skitser til ikke mindre end i alt 94 forskellige Arbejder, nemlig 48 Figurer og seks Relieffer til den udvendige Udsmykning og seksten Figurer og 24 Relieffer til den indre. Længere end til Udkastene kom disse Arbejder dog ikke, da Opførelsen af Kirken efter nogle Aars Forløb gik i Staa, og Udsmykningen dermed bortfaldt. Skitserne er ikke bevarede.

Helt anderledes gik det med det andet store Arbejde, Skulpturerne til Fredensborg Slotshave; denne Park ønskede man at gøre til et dansk Versailles, og 1761 havde Jardin udført en ny Haveplan; n. A. præsenterede W. Kongen sine Forslag til den plastiske Udsmykning. Parterret — den halvcirkelformede Plads foran Havefaçaden — forandrede Jardin ikke videre. Her opstilledes fire Figurer af Aarstiderne, der navnlig hvad Kvindefigurerne angaar er holdt i en streng klassisk Stil. Hvad der særlig giver Anlægget sin Karakter, var Udformningen af »Store Allé«, saa den blev et Sidestykke til »le tapis vert« i Versailles. Til højre og venstre for Indgangen til Alleen anbragte W. to store Dekorationer,

Danmark og Norge, kraftige og monumentale siddende Kvindeskikkelser paa smukt proportionerede brede Fodstykker, som Jardin sikkert har haft noget at gøre med. Men ogsaa paa anden Maade har disse Dekorationer Forbindelse med fransk Kunst, idet Danmark og Norge utvivlsomt er inspireret af Bouchardons Statue af »la ville de Paris« paa Fontainen i Rue de Grenelle. Efter Jardins Plan var Store Allé ikke een Græsplæne som nu, men bestod af to Plæner, flankeret af Runddele. I Plænernes otte Hjørner anbragte W. fire Figurgrupper (Paris og Helena, Æneas og Anchises, Zefyr og Flora, Perseus og Andromeda) og fire store Trofæer. Grupperne er velopbyggede og effektfulde, Trofæerne af en virkelig pompøs Virkning, men nægtes kan det ikke, at begge er temmelig langt borte fra Winckelmanns »edle Einfalt und stille Grösse«; havde Winckelmann set Store Allé's Udsmykning, vilde han sikkert have følt en dyb Skuffelse. Løsningen af Opgaven tjener dog W. til Ære; han udviste stor Fordomsfrihed ved at forstaa, at naar man vilde gøre Fredensborg til et Versailles, kom man ikke uden om det rigtige og kunde ikke nøjes med en blodløs tysk Klassicisme. Udførelsen af Arbejderne i Fredensborg stod paa 1760'erne igennem, men endnu indtil et godt Stykke ind i 1780'erne føjedes der fra Tid til anden nye Skulpturer til Anlægget.

Disse store Opgaver havde een Gang for alle placeret W. som den førende danske Billedhugger i 18. Aarhundredes anden Halvdel, og det strømmede nu ogsaa ind til ham med Bestillinger fra Adelen og fra private. 1760 var A. G. Moltkes Hustru f. Brüggemann død og et Gravkapel ved Karise Kirke planlagt. Til dette udførte W. 1762—64 Grevindens Sarkofag, der i Kompositionen meget minder om Christian VI.s.

Endnu i Frederik V.s sidste Dage omgikkes man med Planer om en Modernisering ved Jardin af Christiansborg Slots Riddersal. Kongens Død og Christian VII.s forestaaende Formæling (Nov. 1766) fremskyndede Arbejdet, der for Skulpturens Vedkommende blev overdraget W. Det udførtes i Stuk og Gips i Løbet af ni Maaneder, skønt det drejede sig om tolv store Portrætmedailloner af de oldenborgske Konger og ikke mindre end 28 Trofæer samt et Relief over Salens Indgangsdør. Det hele gik til Grunde ved Slotsbranden 1794. Af Frederik V.s Portræt findes dog et andet Eksempel paa Korselitze. Ogsaa paa anden Maade kom Kongens Død til at betyde noget for W., hvem Udførelsen af et stort Gravmæle i Roskilde Domkirke over den folkekære og kunstelskende Konge blev overdraget. Kontrakten sluttedes 1769, den arkitektoniske Del blev sat paa Plads 1775, 1789 var Monumentet helt

færdigt fra Kunstnerens Haand, men først langt ind i 19. Aarh. blev Kapellet fuldført og Kunstværket samlet (1825). Det er W.s Hovedværk og gør en ypperlig Virkning i det smukke hvide Rum. De to sørgende Figurer af Danmark og Norge er vel de bedste klassicistiske Figurer før Thorvaldsen, den ene dog med lette barokke Mindelser. Relieffet er i nyattisk Stil.

1776 begyndte W. et omfattende dekorativt Arbejde, Monumenterne paa Arveprinsens Gods Jægerspris. Prinsen og Guldberg vilde gøre Parken og Hegnet der til en nationalhistorisk Mindelund, og foruden Støtter paa Julianehøj for Sagnkongerne opstilledes i alt 54 Sten. W. viste sig her ved denne beskedne Opgaves Løsning fra sin fordelagtigste Side, den dekorative. Han havde baade Smag, Kultur og Lærdom og lægger i Udformningen af Emblemer og Allegorier et Maadehold for Dagen, som virkelig er klassisk. Hvad W. mellem Aar og Dag udførte af dekorative Arbejder, var ikke lidt: Vaser, Mindesten, Fontæner og Søjler. En af de enkleste og kraftigste er Skibssøjlen i Fredensborg Have (1762—84); af andre kan nævnes Obeliskens for Frederik V. paa Bregentved (1772) og Søjlen for den Moltke'ske Familiesammenkomst paa Glorup (1782).

Et af W.s smukkeste Arbejder er Holbergs Sarkofag i Sorø Kirke, som Akademiet lod udføre 1779—80. Selve den velproportionerede Sarkofag er prydet med to Relieffer forestillende Historiens og Heltedigtets Muser samt en ypperlig Portrætmedaillon af Akademiets Velgører, skarp og bestemt i Udtrykket, klar og koncis i Formen. En Del Aar senere er Gravmælet over en anden stor Legatstifter, Generalmajor Classen (d. 1792) udført. W. havde ofte haft Arbejde for ham, saa det var kun naturligt, at det blev W., der 1793 kom til at udføre den posthume Buste af den markante General og Kanonfabrikant med Høgeprofilen. I Nov. 1795 afleveredes Gravmælet i Vinderød Kirke; det var af temmelig bombastisk Karakter og viser et Tilbagefald til barokke Monumentformer, som W. lige siden sin Romtid havde bekæmpet. Hans sidste betydelige Arbejde er Figuren »Troskab« paa Frihedsstøtten (udført 1797).

Gennem det sidste Tiaar af Aarhundredet gik det jævnt tilbage for W. ogsaa i legemlig Henseende, og den tidligere saa fejrede Kunstner mærkede, at Tiden var en anden. Nu og da oplivedes han, naar Kollegaen fra Sverige — Sergel — kom paa Besøg. W. var en elskelig og vennsæl Mand, og Sergel sender altid varme Hilsener til ham. I Begyndelsen af 1800 blev W. ramt af et apoplektisk Tilfælde. I de kommende to Aar gik det rivende ned ad Bakke

for ham; han kom i aabenlys Trang, og til sidst saa han ingen anden Udvej end selv at søge Døden. 17. Dec. 1802 om Aftenen druknede han sig i Sortedamssøen. Dette Dødsfald — ligesom Jens Juels Død faa Dage efter — vakte stor Bevægelse i Kbh. Grevinde Sophie Reventlow skrev 28. Dec. derom til sin Svigerinde: »W., en Olding paa 70 Aar, har druknet sig paa Grund af Nærings-sorger. Dette er store Tab for Kunsten. Callisen havde set W. i et Selskab, kort før han fattede den frygtelige Beslutning, og tilsyneladende var han da meget munter; men han havde vænnet sig til en Levevis, som han ikke kunde fortsætte, og hans Formuesomstændigheder vare derangerede, han selv for stolt til at lade nogen mærke det«.

Gennem 40 Aar beherskede W.s Klassicisme dansk Billedhuggerkunst, men han var en Ener, og hans specielle Form levede ikke ud over hans Død. Hans Virksomhed var kolossalt omfattende. Foruden de egentlige Billedhuggerarbejder udførte han Modeller for Porcelænsfabrikken, Tegninger til Medailler, til Festdekorationer, til Interiører (Møntkabinettet paa Rosenborg), til Bøger, Møbler og Haveanlæg (Fuglsangs, Bregentveds og Hvidkildes Haver), ligesom han var sagkyndig ved Anskaffelse af Kunstværker o. lign. (navnlig under en Rejse til Paris og London 1768—69 i Følge med Arkitekten Jardin). Endelig var han i en lang Aarrække Kunstakademiets Direktør, i alt otte Gange i Tiden 1772—94. Hans Ulykke var, at han fra sine unge Aar blev overvældet med Opgaver, saa han ikke fik Ro til at modnes og vokse i Stilhed i sin Kunst. Maaske var han ogsaa for lærd, i hvert Fald manglede der Varme og Frodighed i hans Arbejder. Hans Bedrift var at føre Klassicismen helt til Sejr, om end hans Rod tilbage til Barokkens og Rokokoens Dage aldrig helt blev skjult. Han gennemførte dog »den rene og gode Smag« i Publikums Bevidsthed, og man kan uden at overdrive karakterisere ham som en betydelig Dekorationskunstner; vi har vanskeligt ved at forestille os, hvordan det vilde have set ud i vor Billedhuggerkunst fra Frederik V.s festlige Dage til Frederik VI.s Sparetider, om ikke W. havde forsøgt »under den cimbriske Himmel at opelske en græsk Skønhedsfølelse«.

Tegnet formentligt Selvportræt (Kunstmuseet). Maleri af P. Als ca. 1757 (Fr.borg), gengivet i Sortkunstblad af A. Repholtz 1923 og i Litografi fra Tegner og Kittendorff 1877. Maleri af P. Als 1766 (Kunstakademiet); Kopi af H. Hansen (Den gamle By, Aarhus; tilhører Fr.borg); gengivet i Stik af J. M. Preisler 1772. Miniature af W. A. Müller 1773 (Kunstakademiet); Profiltegning af samme (Fr.borg); Gouache af samme 1808 (Fr.borg). Tegning

af J. E. Mandelberg ca. 1756 (Akademiets Bibliotek). Tegninger, delvis karikerende, af T. Sergel 1797 (Nationalmuseet, Stockholm). Tegning af Nic. Abildgaard (Kunstmuseet). Miniature (Fr.borg). Buste af Hartman Beeken (udstillet 1778). Portrætteret paa J. F. Clemens' Stik af Frederik V.s Gravmæle. Stik 1797 af G. L. Lahde efter dennes egen Tegning. Gipsstatuette af F. E. Ring (Fr.borg) og af Th. Stein 1891. Buste af Elo 1926. Portrætmedaillon af Th. Stein 1877 (Museerne i Odense og Aalborg). Maleri »Dec. 1802« af Vald. Neiiendam 1934.

[Aug. Hennings:] Essai sur les arts en Dannemarc, 1778, S. 97—103. Fr. J. Meier: Efterretninger om Billedhuggeren Johannes Wiedewelt og om Kunstakademiet paa hans Tid, 1877. Th. Oppermann: Kunsten i Danmark under Frederik V. og Christian VII., 1906, S. 79—87. P. Johansen: Før Thorvaldsen. Rom—København, 1910, S. 77—101. Tegninger af Maleren C. M. Tuscher og Billedhuggeren J. Wiedewelt, Udst. Kunstforeningen Dec. 1916 (Katalog ved V. P. Christensen). Mario Krohn: Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18. Aarhundrede, II, 1922, S. 223 f. Carl Justi: Winckelmann und seine Zeitgenossen, 3. Aufl., II, 1923, S. 91 ff. V. Thorlacius-Ussing: Mindestøtterne paa Jægerspris, 1924. Louis Réau: Histoire de l'expansion de l'art français. Pays Scandinaves, 1931, S. 48 f. K. W. Tesdorpf: Johannes Wiedewelt. Dänemarks erster klassizistischer Bildhauer, ein Anhänger von Winckelmann, 1933. Rom og Danmark, redig. af Louis Bobé, I, 1935, S. 146—62 og passim. (af V. Thorlacius-Ussing). Kunstmuseets Aarsskrift, XXII, 1935, S. 111—30. (af samme). Danske Herregaardshaver, 1930—39, S. 357 ff. (af Chr. Elling) Kulturminster, I, 1939, S. 115 ff. (af Georg Galster). Kunstmuseets Aarsskrift, XXVIII, 1941, S. 142—47 (af Louis Bobé og Vagn Häger Poulsen). *V. Thorlacius-Ussing.*

Wiedewelt, Just, 1677—1757, Billedhugger. F. 18. Nov. 1677 i Kbh., d. 8. Sept. 1757 sst., begr. sst. (Petri Urtegaard). Forældre: Murermester Hans W. (1646—1730, gift 2° 1681 med Agnete Strobel, ca. 1660—1722) og Marie Marcussen (d. 1680). Gift 1726 med Birgitte Lauridsdatter, f. 2. Nov. 1699 i Vivild, d. 3. Sept. 1757 i Kbh. (Petri), D. af Lauritz Knudsen.

W. var 1692—96 Elev hos Thomas Quellinus i Kbh., hvorfra han 1696 rejste til Antwerpen, formentlig til Artus Quellinus d. Y.s Værksted. Efter to Aars Forløb rejste han til Paris, hvor han »conditionerede« : fik Ansættelse som Marmorarbejder i et Billedhuggerværksted. Maaske har han været hjemme ca. 1707, thi 14. Jan. 1708 udstedes der Pas for ham til Frankrig og Italien. Derefter forblev han endnu syv Aar i Udlandet, den længste Tid — maaske den hele — i Paris, thi først ved Juletid 1715 vendte han tilbage til Kbh.

Efter Hjemkomsten var hans første Arbejde de to Marmorbuster af Kong Frederik IV. og Dronning Louise, der nu findes paa

Rosenborg; det er ret dygtige Arbejder i fransk Barokstil, og de betales af Kongen 1719 med 300 Rdl., da Arbejdet paa dem havde været i elleve Maaneder. Sammen med Diderik Gercken udførte J. W. i Begyndelsen af 1720'erne Alteret i Garnisons Kirke, der var færdigt 1724—25, men blev stærkt kritiseret af Skønsmændene, samt 1726 Alteret til Kbh.s Slots Kirke, hvis allegoriske Figurer »Troen« og »Trofasheden« er typisk senbarokke i deres Stil. Dette sidste Alter blev senere flyttet til Helligaandskirken, hvor det nu findes. For sin Svoger Guldslager Zeise udførte W. 1732 den smukke Portal til hans Hus i Helliggejtstræde. 1734 fik W. Stillingen som Holmens Billedhugger og beholdt den til sin Død; som saadan har han aabenbart været medvirkende ved den skulpturelle Udsmykning af den 1744 opførte Kongeportal paa Nyholm. W. synes ikke at have været meget produktiv eller særlig selvstændig i sin kunstneriske Form. Hans Figurstil er typisk for Quellinus-Eleverne; i sine senere Aar synes han noget paavirket af Diderik Gercken. — Stik af Rösler efter Relief af Johs. Wiedewelt 1768. — Epitafium med Portræt af Johs. W. (Petri K.).

Fr. J. Meier: Efterretninger om Billedhuggeren Johannes Wiedewelt, 1877, S. 15 ff., Anm. 1. Louis Bobé: Die deutsche St. Petri Gemeinde zu Kopenhagen, 1925, S. 460. Samme i Kunstmuseets Aarskrift, XXVIII, 1941, S. 142. V. Thorlacius-Ussing: Billedhuggeren Thomas Quellinus, 1926, S. 127. Samme i Rom og Danmark under Redaktion af Louis Bobé, I, 1935, S. 146. Fr. Weilbach: Garnisons Kirke, 1929, S. 42 ff. Chr. Elling og Viggo Sten Møller: Holmens Bygningshistorie 1680—1930, 1932, S. 83. V. Thorlacius-Ussing.

Wiegell, Saxo Vilhelm August, 1843—1909, Maler, Redaktør. F. 5. Jan. 1843 i Kbh. (Helligg.), d. 26. Sept. 1909 i New York, begr. sst. (Luthersk Kgd., Long Island). Forældre: Hørkræmmer Johannes August W. (1813—46) og Wilhelmine Biering (ca. 1817—90). Gift 4. Dec. 1867 paa Frbg. med Caroline Amalie Hansen, f. 10. Juli 1843 i Kbh. (Garn.), d. før 1909 i New York, D. af Arbejdsmand, senere Vægter Jacob H. (1813—85) og Karen Marie Jørgensen (ca. 1808—88).

Som Malerlærling kom W. 1861 ind paa Kunstakademiet, men afbrød 1864 sin Uddannelse for at gaa med i Krigen som frivillig i Aarøes Strejfkorps. Han var derefter Politibetjent i Kbh. og gik 1867 over i Orlogsværftets Politikorps. Fra 1868 søgte han atter Akademiet og fik Afgangsbetegnelse som Maler 1872. S. A. udstillede han et Barneportræt, 1873 et Genrebillede fra Krigen. 1876 blev han Tegner og Medarbejder ved H. Brix' politisk-satiriske Ugeblad »Ravnen«, og da Brix Sept. s. A. blev fængslet og dømt, bl. a. paa Grund af W.s Tegninger, afløste han denne som Redaktør. Bladet

hed 1877—78 »Den gamle Ravn«. Okt. 1877, under en meget kritisk Periode for »Social-Demokraten«, udskiftedes den moderate Redaktion S. Larsen—A. Mundberg med den formentlig mere aggressive W. og Sproglærer P. Bjørnstrup. W. erklærede ved sin Tiltræden, at »de forskellige Hovedanskuelser i det socialdemokratiske Folkeparti hermed er repræsenteret i Redaktionen«. 1878 indvalgte han i Socialdemokratisk Forbunds første Bestyrelse. Det synes, som om han i nogen Grad stivede Bladet af; han var en baade imponant og spøgefuld Mand med flere Talenter, men tog dog ret skødesløst paa sine Hverv som Redaktør. For i »Ravnen« at have bragt en Tegning af Politiinspektør M. Hertz hængende i en Galge idømtes han 1879 tre Maaneders simpelt Fængsel, og da en Række Artikler i »Social-Demokraten« bl. a. om Forholdene i Hæren yderligere paadrog ham et Antal Processer, unddrog han sig de optrækkende Fængselsstraffe ved Sept. 1879 at rejse til Amerika. En Tid sendte han Korrespondancer til Bladet, men etablerede sig snart som Dekorationsmaler i New York. Ogsaa som Socialist maa han have spillet en vis Rolle derovre, thi New-York-Partifæller rejste en Mindesten paa hans Grav. Af de adskillige Digte og Sange, han skrev dels i »Ravnen«, dels til Arbejderfester, lever et Par endnu i Arbejderkredse: »Vi skuer den yppige, rige Natur« og »Tidens Aand har mægtig rystet Jorden«. — Selvportræt, Tegning i »Ravnen« 11. Maj 1879.

C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets Aarhundrede, II, 1904, S. 325 f. E. Wiinblad og Alsing Andersen: Det danske Socialdemokratis Historie 1871—1921, II, 1921, S. 355 f. Rob. Wiinblad: Redaktør E. Wiinblad, 1929, S. 42, 45 f., 49 ff. Social-Demokraten 20. Sept. 1879, 9. og 10. Jan. 1880, 5. Dec. 1936. Nordlyset 15. Nov. 1934.

Oluf Bertolt.

Wiehe. Skuespillerslægten W. føres tilbage til Grosserer i Kbh. Johan Heinrich W., hvis Søn Justitsraad, Havneskriver sst. Carl Wilhelm W. (1788—1867) var Fader til de nedenn. fire Brødre Filologen Frederik Wilhelm W. (1817—64) og Skuespillerne Michael Rosing W. (1820—64), Johan Henrik W. (1830—77) og Anton Wilhelm W. (1826—84). Af disse var sidstnævnte Fader til de nedenn. Skuespillere Anton Wilhelm W. (1858—1916) — der først var gift med nedenn. Skuespillerinde Marie Charlotte W.-Berény, f. Hansen (f. 1865), dernæst med nedenn. Skuespillerinde Augusta W., f. Blad (f. 1871) — og Jacques Emil W. (1860—1910), der var gift med Skuespillerinden Emma Charlotte W. (f. 1864). Johan Henrik W. (1830—77) var Fader til Fabrikant Michael Rosing W. (1868—1919), til Malerinden Karen Marie W. (f. 1869), der

er Enke efter Religionshistorikeren Johannes Edvard Lehmann (1862—1930, s. d.), og til Skuespilleren Viggo Hjalmar W. (f. 1874).

Stamtavle over Simon Carstensen Schiødt's og Anna Kirstine Harboe's Efterkommere, 1907, S. 23 f.

Albert Fabritius.

Wiehe, Augusta, se Blad.

Wiehe, Frederik Wilhelm, 1817—64, Filolog og Skolemand. F. 8. Dec. 1817 paa Frbg., d. 24. Marts 1864 i Aarhus, begr. paa Frbg. Forældre: Portrætmaler, Havneskriver i Kbh., senere Justitsraad Carl Wilhelm W. (1788—1867) og Antoinette Louise Rosing (1791—1874). Gift 24. Juni 1844 i Søllerød med Johanne Marie Drewsen, f. 4. Juni 1823 i Skodsborg, d. 14. Febr. 1914 i Gentofte, D. af Fabrikejer Christian D. (s. d.) og Hustru.

W. blev dimitteret fra Borgerdydskolen i Kbh. 1835 og studerede derefter Filologi; han var Alumnus paa Regensen 1837—40 og paa Borchs Kollegium 1840—43 og underviste i Studietiden i Borgerdydskolen. Efter at have taget filologisk Embedseksamen 1843 blev han Lærer ved Odense Katedralskole og udnævntes 1844 til Adjunkt. 1846 blev han forflyttet til Slagelse som Overlærer, konstitueredes som Rektor 1851, men blev ved Skolens Nedlæggelse 1852 udnævnt til Overlærer i Aarhus; paa Grund af Sygdom kunde han dog først to Aar efter træde i Virksomhed. 1864 blev han udnævnt til Rektor ved Fr.borg Skole, men døde, inden han kunde tiltræde dette Embede. Af hans videnskabelige Arbejder, der for en stor Del fremkom i Skoleprogrammer fra Odense og Slagelse, kan nævnes »Læren om Accentuationen i det græske Sprog« (1845, 2. Udg. 1854), »Bidrag til græsk Synonymik« (1850), »Kort Tilbageblik paa Slagelse lærde Skoles Historie« (1852). Med Skriftet »De vestigiis et reliquiis synonymicæ artis Græcorum« erhvervede han 1856 den filosofiske Doktorgrad. Hans synonymiske Arbejder medførte en Polemik med I. Levin, som fra W.s Side førtes i »Tidskrift for Philologi og Pædagogik«, I—II (1860—61). Størst Fortjeneste indlagde W. sig ved sine kommenterede Udgaver af Dialoger af Platon, som udkom i tre Hæfter (1848—51), af hvilke navnlig det første, indeholdende Apologien og Kriton, er blevet stærkt benyttet ved Skolerne og oftere oplagt.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1856, S. 72—75.

M. Cl. Gertz (Hans Ræder).*

Wiehe, Jacques Emil, 1860—1910, Skuespiller. F. 23. Juni 1860 i Kbh. (Frbg.), d. 21. Maj 1910 sst., begr. sst. (Ass.). Forældre: Kgl. Skuespiller Wilhelm W. (s. d.) og Hustru. Gift 30. Maj 1891 i Sundby med Skuespillerinde Emma Charlotte Albrecht, f. 30. Juni 1864 i Kbh. (Trin.), D. af Skuespiller Heinrich Gottfred A. (1828—90) og Marie Emilie Jensen (1833—90).

W. lærte Landvæsen, men havde altid villet være Skuespiller. Som Elev ved Det kgl. Teater optraadte han første Gang 11. Maj 1884 i Bernardos lille Rolle i »Hamlet«, men sin egentlige Debut fik han først 30. Aug. 1885 som Svend Poulsen i »Gøngehøvdingen« paa Folketeatret. Vildledt af Navnet, Slægtstraditionen og det djærve i W.s Væsen troede Direktørerne, at han var et Elskeremne, og paa Dagmar-teatret saa man ham som Goethes Clavigo og Grev Almaviva i »Barberen i Sevilla«. Herman Bang skrev, at Gnisten momentvis brød frem hos W., men at han var klodset og gjorde »et lidt trist Indtryk af noget stammende og krampagtigt«. Da han havde fundet sin egen Udtryksform, blev dette »klodsede og stammende« netop en Charme mere i hans straalende morsomme Spil som Farcør. Efter hyppigt at have skiftet Scene fik han paa Dagmar-teatret ti Sæsoner (1895—1905), i hvilke han vandt stor Popularitet ved sin elskværdige Forfjamskelse og sit indtagende, meget lattervækkende Staccato-Lune (Godefroid i »Sovevagonen«, Marcinelle i »Et Piskesmæld«, Ardelot i »En munter Sygdom«). Han var Teatrets fornøjelige Ræsonnør og Levemand, og ingen kunde som han hitte morsommere paa Udflugter. Ogsaa i Samtidens danske Repertoire skabte han lattervækkende og karakteristiske Skikkelser, f. Eks. Agent Jensen i »Familien Jensen«, der var herlig i sin godmodige Lumpenhed. 1905 brød W. med Martinus Niensens Teaterstyre og deltog i »De Otte«s Turné til Norge, men da han n. A. kom tilbage, genvandt han paa Casino ikke helt sin tidligere Stilling, fordi hans Evner og Art mere hørte hjemme i Dagmar-teatrets Repertoire. W. naaede at spille ca. 235 Roller; han optraadte sidste Gang 13. Maj 1910 som Chémineau i »Kampen for Tilværelsen« paa Casino. Hans tidlige Død betød et virkeligt Tab; ved sin smittende Forfjamskelseskomik og friske Elskværdighed gav han det gamle Kunstnernavn fornyet Glans. Han havde som Farcør Snarhed i Vendingen, Knaphed i Udtrykket og naturligt Lune i Oplevelsen. Hans Udtryksform kunde ikke eftergøres. — Tegning af Christian Krohg i Teatermuseet.

Teatret, IV, 1904—05, S. 17—20. Robert Neiiendam: Folketeatrets Historie 1857—1908, 1919.

Robert Neiiendam.

Wiehe, Johan Henrik, 1830—77, Skuespiller, Operasanger. F. 15. Okt. 1830 i Kbh. (Frels.), d. 22. Jan. 1877 paa St. Hans Hospital, begr. sst. Broder til F. W. (s. d.). Gift 18. Maj 1865 i Kbh. (Cit.) med Fanny Petersen, f. 24. Maj 1845 i Kbh. (Helligg.), d. 2. Febr. 1908 paa Frbg., D. af Overlærer ved Metropolitan-skolen, Professor Carl Ludvig P. (1813—70) og Thora Elvine Lütthans (1819—72).

Ingen af Skuespillerbrødrene W. var Akademikere, men den yngste af dem, Johan W., var Løjtnant, da han, 27 Aar gammel, gav efter for den nedarvede Længsel mod Scenen. Forinden havde han som frivillig deltaget i Felttoget 1849—50, hvorunder han avancerede fra Korporal til Officer, og efter Krigens Slutning gjorde han Militærtjeneste. Paa Teatret begyndte han som Sanger, idet han 21. Maj 1858 debuterede som Figaro i Mozarts Opera »Figaros Bryllup«, et uheldigt Valg, da hans høje sværlemmede Skikkelse og stærke, men ikke uddannede Baryton hverken passede til Figaros vævre Væsen eller Tonernes Charme; bedre gik det ham som Tjeneren Johan i »Ungdom og Galskab« (1861), der skal være bondeplump og uden Gratie. Ud over Operaens Bonderoller blev det ikke let for W. at tilkæmpe sig en Stilling, dels fordi han altid havde en rigt begavet Broder foran sig — i Sæsonen 1863—64 endog dem begge — dels fordi Ledelsen ikke forstod at benytte hans sceniske Ejendommelighed, der var lige saa oprindelig som Brødrenes Begavelse, men langt mere begrænset. W. var i Dagliglivet godmodig, men som Kunstner et vildt og voldsomt Temperament, og da dette paa overvældende Vis havde manifesteret sig i hans Fremstilling af Jarl Bothwell i Bjørnsons »Maria Stuart i Skotland« (1867), burde Direktionen til Teatrets Hæder have betroet ham Othello eller Hakon Jarl. Men det skete ikke. Sagt kort var det voldsomme Naturudbrud, som ingen paa Scenen havde behersket siden Dr. Ryges Dage, W.s kunstneriske Omraade, Brynjen hans Dragt, Ryttersablen hans Væрге. Men i Stedet blev han Teatrets forsigtige Skurk (Oberst Stahl i »Tordenskjold«) eller dets ædle Prædiker (Oehlenschlägers Palnatoke), undertiden dets père noble (Kammerherren i »De Unges Forbund«). I saadanne Roller virkede han monotont og deklamerende, men da han skulde være Halvbarbaren Major Stonihurst i »Engelskmændene i Indien« eller Zigeuner-Romantikeren Anders Fesser i »Tordenvejre«, kom der atter individuelt Liv over hans Personlighed. W.s slesvigske Krigstid blev i Kunsten til Landsknægtens vilde Passion. Den Beundring og Hengivenhed, som omgav hans ældre Brødre, søgte han erstattet med en tillidsfuld Selvsikkerhed, der omsider udartede

til Sindssyge. Han optraadte sidste Gang 30. Maj 1875 som Ørnulf i »Hærmændene paa Helgeland«. 1864 var han blevet kgl. ansat, og fra Juli 1876 fik han Afsked paa Grund af sin Sygdom. — Træsnit af O. Andersen. — Hans Søn, *Viggo Hjalmar W.*, f. 23. Dec. 1874, blev uddannet paa Det kgl. Teaters Elevskole og har siden 1898 hovedsagelig virket ved Privatteatrene i Kbh. 1899 brød han igennem paa Folketeatret som den pudsige Ludvig Thostrup i »Østergade og Vestergade«; senest tilhørte han Casino. — Maleri fra Ungdommen af Johs. Ottesen. Rødkridtstegning af O. Neumann ca. 1928.

Edv. Brandes: Dansk Skuespilkunst, 1880, S. 274—86. Teatret, XIV, 1914—15, S. 79 f. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, I, 1921 (se Registeret).

Robert Neiiendam.

Wiehe, Michael Rosing, 1820—64, Skuespiller. F. 23. Jan. 1820 i Kbh. (Holmens), d. 31. Okt. 1864 sst. (Slotsk.), begr. sst. (Ass.). Broder til F. W. og Johan W. (s. d.). Gift 11. Maj 1844 i Kbh. (Holmens) med Ane Marie Eleonora Emilie Thorsen, f. 8. Marts 1821 i Kbh. (Helligg.), d. 30. Dec. 1891 sst. (Helligg.), D. af Klædehandler Ole Peter T. (1789—1863) og Emilie Andrea Øckenholt (1797—1877).

Moderen sagde om sine Sønner: »Michael er en Wiehe, Wilhelm en Rosing«. Hun mente hermed ikke alene den ydre Lighed, men at Michael W. havde arvet sin Faders tunge, tavse og indesluttede Natur. Den drømmende Tilbedelse, Fortabelsen i Følelsen, som Oehenschläger beundrede hos Michael Rosing, var W.s Arv fra sin Morfader. Allerede som Skoledreng bad han Mormoderen i Fredensborg om at maatte komme til Teatret. Han maatte dog først blive voksen. Efter Konfirmationen fik han Plads paa Vartovs Kontor, blev dernæst en Tid Handelslærling i Klædefirmaet Lund og Thorsen, men hans kunstneriske Higen gav ham ingen Ro i Forretningstilværet; Forældrene tog ham med til deres Dilettantspil i Borups Selskab, og her fik han — som Sufflør — sin første Berøring med Teatret. Sytten Aar gammel blev han antaget som Elev ved sine berømte Bedsteførelses Scene, hvor Skuespiller Stage skulde give ham Instruktion. Kort efter begik man den Fejltagelse at lade den kejtede Yngling debutere ved en Sommerforestilling som Kosinsky i Scener af »Røverne« (22. Juni 1837), hvad der ikke blev ham til Gavn, da han var alt for ufærdig. Trange Aar fulgte; kun faa anede, at der boede en stor Kunstner i denne særprægede unge Mand, som ikke lignede Teatrets sædvanlige Aspiranter af Elskertypen, men nærmest en katolsk Asket. Hans Profil var »faaret«, og

hans Øjne sad ujævnt; Fanatikerens Glød luede i dem, men nogle paastod, at han skelede. Umiddelbart indtagende som Broderen var han ikke, men sky og tilbageholdende, uden Overflade-Elskværdighed. Hans Dage gik hen med Statisttjeneste, Smaaroller og flittig Udnyttelse af Tiden; nogle Venner troede paa hans Fremtid, deriblandt N. W. Gade, men først og fremmest F. L. Høedt, som intellektuelt var ham overlegen; Edv. Brandes kaldte ham W.s Henrik Steffens. Da Teatret savnede en Yngling til den unge Markis i »Et Ægteskab i Ludvig XV.s Tid«, tilraadte Fru Heiberg at forsøge den »underlige W.«, og skønt Resultatet blev usikkert og famlende, førte det dog til, at N. P. Nielsen benyttede ham i nogle Sommerforestillinger 1842. Her fik han som Elsker Luft under Vingerne. Den unge melankolske Ridder i »Gabrielle de Belle Isle« har en Replik, hvor han bevæget fortæller, at han har tilbragt Natten i en Kirke. Efter den regnede Bifaldet som Manna over W. Gnisten fra hans ildfulde Sind slog her for første Gang ned og fængede. Hans næste Skridt fremad var Aladdin (30. Okt. 1842). Den kaade Dreng, som Broderen Wilhelm kunde have spillet, klædte ikke W., men derimod vidste han at levendegøre den vaagnende Lidenskab, Scenen ved Morgianes Grav og Vanviddets Poesi. Forskellen mellem de to Begavelse afspejlede sig i den Rolle. Trællen Grib i »Hakon Jarl« var Michael W.s Omraade: Det kuede, indadvendte Sind, der pludselig slaar ud i Begejstringens Lue og aabenbarer en ædel Sjæl. Hans sceniske Aandsmøde med Fru Heiberg kan dateres fra 20. April 1844, da Hertz' romantiske Skuespil »Amanda« opførtes. Stykket faldt, men W. fik sit Gennembrud som lyrisk Elsker. Det blev Indledningen til den skønneste Aabenbaring af mandlig Erotik, dansk Scene har ejet. Fru Heiberg og W. udfyldte hinanden; hun havde det æggende eller spottende Koketteri, han den dybe Inderlighed i Følelsen og Øjnene, der rummede en Verden af Drøm og Poesi. Deres Spil satte Tilskuernes Fantasi i Bevægelse; de fremkaldte den store Spænding, den rige Afveksling. »Hun var i Sandhed Yndens og Viddets Dronning« skrev Georg Brandes om »Ninon«, »han den unge mandige Begejstring — Lyren og Sværdet — som akkompagnerede hendes Væsens Melodi«. Den Elskov, som W. fremstillede, var af en anden Art end den, senere Tider saa; han attraaede ikke sin Elskede, men tilbad hende. Naar han drømmende stod i sin sorte Dragt som Hertz' Tristan eller Tadéo, Shakespeares Romeo eller Schillers Mortimer, blev han det levende Brændpunkt for Tidens erotiske Idealer. Hans Riddere og lærde, Stridsmænd eller Ynglinge i klassiske eller moderne Klæder var

ikke væsensforskellige; de støbtes i samme plastiske Form, som Guderne slog itu, da han døde, og han gav dem alle sin egen dunkel-bløde, men mandige Stemme, sin egen fortærende og dog kyske Glød. Der var en moralsk Højhed over ham, som Finnen Walter Runeberg har forevigtet paa den Buste, han 1861 skabte. »W. syntes os paa engang en drømmende Yngling og en myndig Mand, en stille Tænkter og en Helt, en Elsker og en Asket«, vidnede Edv. Brandes i sin Afhandling om ham, den varmeste, han har skrevet. Det er, som om Flammen fra W.s Sind befrugtede hans Stil. »Naar jeg tilbagekalder i Erindringen W.s Skikkelser«, sagde Henrik Ibsen, »er det, som jeg gik igennem et Billedgalleri, fuldt af antikke Statuer. Lutter Plastik! Lutter Storhed! Jeg har aldrig set noget lignende og faar aldrig noget lignende at se«.

Bag W.s Glød i Samspelet med Fru Heiberg vilde Publikum gerne se en personlig Grund. Men han var en ukunstlet Natur med et lykkeligt Privatliv, alvorlig og sluttet. Hun inspirerede ham paa Scenen, men han syntes, at Anna Nielsen var en større Kunstnerinde. Dog kan Eftertiden i Fru Heibergs Memoirer og Breve mærke en dyb Følelse fra hendes Side over for ham. Desto større var hendes Skuffelse, da W. 1855 sammen med Høedt forlod Det kgl. Teater som Protest mod Heibergs Direktorat. W.s ridderlige Natur bød ham at følge Vennen, hvis Meninger om Skuespil-kunst han delte. Den nægtede ham ogsaa til Skade for Kunsten at spille Hamlet, Høedts Gennembrudsrolle. W. var meget lidt skriven- de, men han efterlod dog, vel i Fornemmelsen af, at Fru Heiberg engang vilde fremsætte den modsatte Mening, et vægtigt Vidnesbyrd om Hofteatersæsonen 1855—56, den eneste Sensation i hans Liv. Han kaldte den Vinter »et sundt Aar«, fordi han fik Lejlighed til at tale let og kvikt i de muntre Lystspil, hvorefter Repertoiret bestod. Det var, som at komme »fra Taage til frisk Luft«, skrev han, og han mente dermed, at hans mange ensartede lyriske Roller ikke gav ham Anledning til at udfolde nogen Karakteristik. Chevalieren fra »Ninon« blev forvandlet til Helmer i »Et enfoldigt Pigebarn«. Da Heiberg, træt af Konkurrencen og Pressens Angreb, havde nedlagt sit Styre, vendte de to Venner tilbage til deres rette Forum. Fru Heiberg nærkede den Opfattelse, at W.s Kunst blev ringere under Høedts Paavirkning, men denne Mening modsiges af Kendsgemningerne. Han var under Udviklingens Lov; Elskeren med det dybe, men af Tanken beherskede Følelsesliv skød Ham og blev tragisk Karakterfremstiller. Herom var Edgar i »Kong Lear«, Caligula i »Fægteren fra Ravenna« og Sortebroder Knud afgørende Vidnesbyrd. Det var ikke alene den overjordiske

Elskov, han kunde udtrykke, men fanatisk Grusomhed og skadefro Glæde. Medens Fru Heibergs Kunst var uforenelig med Begrebet Alderdom, kendte W.s Geni ingen Tidsgrænse. Hvis Døden havde skaanet ham, vilde 40'ernes Romantiker have udmærket sig i 70'ernes og 80'ernes realistiske Skuespil.

W. udførte i alt 252 Roller; tre vigtige holbergske var derimellem: Apicius i »Den Vægelsindede«, Leander i »De Usynlige« og Philemon i »Det lykkelige Skibbrud«. Den første var en af W.s faa komiske Skikkelser, en selvglad Feinschmecker; den anden en Nyskabning, idet han lagde al sin Glød ind i Holbergs stive Sprog, hvorved Ordene fik Vinger, og Leander blev, hvad han her skal være, en romantisk Elsker. Og endelig var Philemon en Repræsentant for Aandsdannelse, skabt i Holbergs Billede, og derfor en værdig og overlegen Forsvarer af Komediernes. 30. Maj 1864 stod W. sidste Gang paa Scenen som den hykleriske Joseph Surface i »Bagtalelsens Skole«. Skønt han var syg, opfyldte han et Løfte til Broderen og gennemførte et Gæstespil i Kristiania, bl. a. som Sortebroder Knud. Bjørnstjerne Bjørnson skrev da i en Karakteristik, at W.s Spil tidligere havde straalet af større fysisk Skønhed og Kraft, men at Aandens Adel, som nu beherskede det, var som den stille Klarhed, man hellere vil have end Sol. »Hans Fremtrædens Elegance, Replikernes naturlige Fald, den ydre Ro i Stilling og den meget sparsomme, men fuldt betegnende Gestikulation« mente Bjørnson stammede fra Théâtre français. »Men Ordets indtrængende Magt, Blikkets dybe Troskab, Væsenets hele Vederhæftighed er hans egen — og er næppe set større paa nogen Scene eller i nogen Kunststart i Norden«. Undergravet af Sukkersyge vendte W. tilbage og tog Ophold i Fredensborg, hvor han i mange Somre havde hentet Sundhed til nyt Arbejde. Han elskede at færdes i Parkens tungsindige Alleer i Selskab med en Bog af sine Yndlingsforfattere Paludan-Müller, Søren Kierkegaard og H. C. Andersen, Klarheden, Dybden og Naiveteten i dansk Litteratur. Men den Sommer vendte Kræfterne ikke tilbage, heller ikke efter en Rejse til Karlsbad, og hjemkommen derfra døde han, kun 44 Aar gammel. H. C. Andersen, Carsten Hauch, Henrik Hertz og Molbech skrev Mindedigte til hans Ære; hans Bortgang blev opfattet som en Draabe mere i den bitre Kalk, alle Danske maatte tømme i hint ulykkelige Krigsjaar.

Et stort Talent forudsætter ikke en ædel Menneskesjæl. Men hos Wiehe var Personligheden og Kunstneren sammensmeltet. Der lyser stadig en Glorie om hans Navn. Mange Aar efter hans Død kaldte Ove Rode ham »Sanct Michael«, og som vor Scenes roman-

tiske Ideal vil han leve i Mindet fra Slægt til Slægt: »At have set ham er som en Formaning til Sandhed; ikke alene for Kunstneren i Kunsten, men for os Alle i Livet«, skrev Bjørnson. — Kgl. Skuespiller 1845. — R. 1858.

Maleri af J. V. Gertner 1866 (Det kgl. Teater) og af F. Helsted 1847 (sst.). Maleri af F. Helsted (Teatermuseet). Maleri af Johs. Jensen. Blyanttegning af F. Vermehren (Fr.borg). Litografi derefter af C. M. Tegner 1844. Tegning af samme 1846. Portræteret af Otto Bache 1872: Scenebillede fra »Ninon«. Miniaturemaleri (efter 1858; Privateje). Buster af Fr. Stramboe 1863, af A. W. Saabye 1899 (Fr.borg) og af W. Runeberg (Teatermuseet). Litografi af E. Fortling 1862. Farvelagt Portræt af Ley og farvelagte Rolletegninger af Edv. Lehmann og Harttung (Teatermuseet). Træsnit af W. Obermann 1864 efter Tegning af H. Olrik.

Bjørnstjerne Bjørnson i Ill. Nyhedsblad 26. Juni 1864. Dags-Telegraf 1. Nov. 1864. Edv. Brandes: Dansk Skuespilkunst, 1880, S. 1—34. Laura Kieler i Morgenbladet 13. Okt. 1885. Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere, 1912, med Emilie Wiehes Erindringer (se Registeret). Samme: Michael Wiehe og Frederik Høedt, 1920 (med Litteraturhenvisninger). Georg Brandes: Saml. Skrifter, I, 2. Udg., 1919, S. 460. Frederik Schyberg: Dansk Teaterkritik, 1937 (se Registeret).

Robert Neiiendam.

Wiehe, Anton Wilhelm, 1826—84, Skuespiller. F. 8. Juli 1826 i Kbh. (Garn.), d. 4. Jan. 1884 sst. (Matth.), begr. sst. (Ass.). Broder til F. W., Johan og Michael W. (s. d.). Gift 24. Aug. 1851 i Kbh. (Holmens) med Skuespillerinde Ida Florentine Adami, f. 21. Okt. 1824 i Kbh. (Trin.), d. 17. Juli 1911 sst., D. af Ligkassebud, senere Skomagermester Johan Andreas A. (ca. 1772—1840) og Ane Kirstine Pallesen (ca. 1785—1860).

Barndomshjemmet var stærkt kunstinteresseret. Foruden at være kgl. Embedsmand dyrkede Faderen Portrætmaleri og spillede Privatkomedie i Borups Selskab sammen med sin Hustru, Skuespillerparret Rosings Datter, der som Barn havde udført Smaaroller paa Det kgl. Teater. Denne Atmosfære og Slægtsarven blev bestemmende Faktorer for Brødrene W., som ikke længe varetog de borgerlige Erhverv, Faderen satte dem til. Wilhelm W. var en munter Friluftsnatur uden Stræben efter boglige Kundskaber. Hans Væsen var umiddelbart indtagende, han var hjertensgod og ukritisk, Naturens muntre Søn med Fantasi og Følelse i eet spillende Liv. Efter sin Konfirmation kom han i Malerlære. Man kaldte ham »Rafaël«, naar han løb med Bøtterne paa et Bræt, der balancerede paa Hovedet, og hans Skønhed taalte Sammenligningen.

Han var rank, middelhøj; det brune Haar krusede sig tæt om hans store Hovede, og hans lyseblaa Øjne havde en varm og mild Glans. Gangen var let og fri, og en særlig Vuggegave var hans mageløse Talestemme; det var for fattigt at sige, at den rummede smukke Toner, snarere rige Farver. Broderens Spil som Aladdin blev den afgørende Impuls for W. til at ombytte Malerlæren med Timer hos den store Oehlenschläger-Skuespiller N. P. Nielsen, og sytten Aar gammel (16. Nov. 1843) viste han første Gang som Jørgen i »Erik og Abel« sin unge Frejdighed, der mindede om Morfaderens sceniske Væsen. Sin egentlige Debut fik W. som Einar Tambe-skjelver i »Hakon Jarl« (19. April 1844). I en Mellelmagt gik Oehlenschläger op til ham og sagde: »Nu er jeg ikke bange for, hvorledes Eftertiden skal forstaa mig. De har min Aand i Dem, og De skal forklare mig for kommende Slægter«. W. følte disse Ord som en Indvielse, og han opfyldte den Forventning, de indeholdt. Ogsaa for den gamle Digter maa det have været en Oplevelse at staa over for Dattersønnen af sin Ungdomslærer, for hvem han havde skrevet Hakon Jarl. Men det gik W. for langsomt fremad. Broderen og Hultmann stod ham i Vejen. Naar han dublerede en Rolle, f. Eks. Don Cæsar de Bazan eller Charles i »Bagtalelsens Skole«, røbede hans Spil baade Personlighed og Varme, men vente kunde han ikke. Saa brød han ud med Orlov og drog til H. W. Langes Provinsselskab og kom med dette til Casino, i hvis Aabningsforestilling (26. Dec. 1848) han medvirkede, men vendte snart skuffet tilbage til sin Elevstilling. 1850 blev han indkaldt, deltog i Felten og fik som Korporal en Kugle i Benet under Istedslaget, og da han atter viste sig paa Scenen, var han Henri d'Albret i »Dronning Marguerites Noveller«, der just kommer hjem fra Krigen, et Sammentræf, som i hine patriotiske Tider ikke gik upaaagtet hen. Men nu vilde han for Alvor frem til Udvikling og Ansvar og lod sig derfor knytte til de unge Talenter Scene i Datiden, Kristiania Teater, hvor han i ni Sæsoner (1851—60) spillede 138 Roller, en broget Blanding fra Oehlenschlägers Axel til Holbergs Troels. Han var den, som blev mindst generet af den norske Selvstændigheds-trang paa det sceniske Omraade; alle, med Johannes Brun i Spidsen, vidnede, at W. var Teatrets første Kunstner, og selv Henrik Ibsen, der sammen med Bjørnstjerne Bjørnson bekæmpede de danske Skuespillere, indrømmede, at W. »øvede en ubestridelig Indflydelse paa den norske Scenes Fremgang«. Gennem sin Virken i Norge afbetalte han den Gæld, som dansk Skuespilkunst stod i til hans norske Morfader. 1855 gav Heiberg ham Tilbud om Broderens Plads under hans og Høedts Oppositions-Udvandring til

Hofteatret, men herpaa vilde W. ikke indlade sig; 1858 kom et nyt Tilbud fra Teaterchefen Carsten Hauch, men da den kgl. Ansættelse ikke fulgte med, afslog han paa ny; endelig 1860 vendte han tilbage og blev i tre Sæsoner Casinos populære Folkekomediehelt; blandt hans mange Roller var Gudmund i »Gildet paa Solhaug«, den første Ibsen-Forestilling i Kbh. (1861), hvor Broderen spaaede ham en stor kunstnerisk Fremtid. Endnu med Ungdommens Friskhed i Behold naaede han, 37 Aar gammel, omsider Maalet, kgl. Skuespiller, og 1. Sept. 1863 genoptraadte han paa Broderens Scene som Axel i »Axel og Valborg«; Michael W. spillede Sortebroder Knud. Samarbejdet varede kun een Sæson, men det blev uforglemmeligt for dem, der oplevede det; længst levede Ryet fra »Erik og Abel«, Mindeforestillingen for Frederik VII., hvor Abel i Michael W.s Fremstilling hævede sig til at blive et Sindbillede paa Danmark i Nød. Meget forskellige var de; virkede Broderen i sin Kunst dunkelblaa og dragende som Sommernatten, var Wilhelm W. aaben og lys som en Foraarsmorgen, frisk og frodig og folkevisbestemt ved sin Danskhed. Efter Michael W.s tidlige Bortgang var W. Teatrets sidste store Romantiker, den eneste, der evnede frit og skønt at bevæge sig paa den jambiske Koturne. Hans brede Skuldre bar Oehlenschläger-Repertoiret: foruden Axel, Olaf Trygvesson i »Hakon Jarl«, Tordenskjold, Svend Tveskæg i »Palnatoke«, Oluf i »Dronning Margarethe«, Michel Angelo i »Correggio« og Harald Haarderaade i »Væringerne«, hvor hans Fremsigelse af »Da Herkules paa Marken stod«, var berømt. 21 af hans 349 Roller skyldtes Oehlenschläger, men blandt dem fandtes urimeligt nok ikke Aladdin. I de aabne, sejrbestemte Karakterer var han, som Bjørnson skrev, »en erobrende Magt«; mindre betydeligt var det Indtryk, han efterlod, naar han spillede en af de haarde, mørke og tvivlende Helte (Hakon Jarl; Ibsens Skule Jarl), hvor han maatte lægge Baand paa sin oprigtige Natur og nøjes med den brede, N. P. Nielsen'ske Stil. Men skønt W. var primitiv Lyriker, besad han ogsaa karakterdannende Fantasi. Den ene Aften erobrede han Tilskuerne ved sin svulmende Ordstrøm, »en Blanding af Epos og Salme« (Edv. Brandes), og den næste var det ikke Ordenes Rytme, men Skildring af et Menneske i daglige Klæder, som betog. Derfor vandt han Beundrere baade blandt Romantikerne og blandt Realisterne i Tiden mellem Oehlenschläger og Ibsen. Blandt hans moderne Skikkelser stod Sagfører Steensgaard i »De Unges Forbund« højest (1870). Fra Norge kendte han den Bjørnson-Type, som Ibsen her vilde ramme, og da han benyttede det norske Sprog, havde han kunstnerisk Ret, selv om den sproglige

Ensartethed gik tabt: »Du har fattet min Mening lige til det allerinderste, og Du gengiver Din Opfattelse med genial Sandhed«, skrev Ibsen til ham. Vidt forskellig fra denne Frasemager var hans Spekulant Tjelde i »En Fallit«, som han i nøje Forstaaelse af Bjørnsons Mening gjorde til en sympatisk skibbruden Mand. Mellem hans øvrige norske Skikkelser var Axel i »De Nygifte«, Sigurd i »Hærmændene paa Helgeland«, Øystein i »Mellem Slagene« og Tønnesen i »Samfundets Støtter«. For de to store norske Dramatikeres Gennembrud i Kbh. havde W. afgørende Betydning.

Aabenhed, Frejdighed, Ømhed var W.s aandelige Evner i Forening med Kraft og Blidhed. Det pludselige var hans Styrke, Refleksionen hans Svaghed, og han havde ikke Udtryk for Vid eller Ironi, men for djærvt Humør, den Form for Saga-Humor, vi kender fra Oehlenschläger. Hans Kunst blev baaret af Inspiration, aldrig af Beregning; for saa vidt var han en Modsætning til Teatrets kommende Førsteskuespiller, Emil Poulsen. W. var Kunstner af Guds Naade; han gav sig Følelsen og Fantasien i Vold, og dette forklarer den Varme og Troværdighed, der var i hans Spil og Deklamation. Ingen naade ham, naar Opgaven gik ud paa at sige Christian Winthers Digt »Murad« eller Welhavens »Asgaardstrejen«, heller ikke efter Digternes Mening. Han fyldte Ordene med Skønhed og gav Billederne Liv. Men hans vældige Kræfter blev tidligt opbrugt. Han havde aldrig økonomiseret med sig selv, men været et Begejstringens Barn, der elskede det festlige Øjeblik og gav efter for dets Indskydelser. Den Stimulans, han søgte, nedbrød ham. Da han endnu ikke var 53 Aar gammel, var hans Syn og Hukommelse saa stærkt svækket, at han maatte opgive Kampen. Ved Afskedsforestillingen 4. Juni 1879 blev han varmt hyldet, særlig da han som Hakon Jarl udslyngede Ordene: »Som Du ser mig her, ser Du det sidste Glimt, den sidste Gnist af gammel nordisk Kraft og Helteliv!« Publikum opfattede med Rette Replikken personligt. Efter Scener af »Hakon Jarl« spillede han Embedsmanden Møller i »Hr. og Fru Møller«, der sammen med Frank i »Grøns Fødselsdag« hørte til hans mest beundrede Lystspilfigurer. Siden, da Pensionen ikke strakte til, laante han Folke-teatret til Aftenunderholdninger, sidste Gang 31. Marts 1883, hvor han reciterede Digte. Det følte smerteligt, men var en Befrielse, da han, kun 58 Aar gammel, døde. Ogsaa fra Norge, som han havde gæstet flere Gange efter sin Afgang fra Kristiania Teater, lød smukke Mindeord til hans Ære. — R. 1874.

Posthum Buste af Rasmus Andersen i Det kgl. Teater og Teatermuseet. Formentligt Selvportræt og Portrættegning af Julius Rosen-

baum 1876 sst. Portrætteret paa Const. Hansens Maleri 1860—64 af den grundlovgivende Rigsforsamling 1848 (Fr.borg) og paa C. Bayers Akvarel 1862: Skuespillere foran det gamle kgl. Teater (sst.). Maleri som Hakon Jarl af Otto Bache 1872. Litografi 1852 fra Tegner & Kittendorff efter Fotografi. Træsnit af H. P. Hansen 1868 (1867). Radering af C. C. Andersen 1879.

Th. Overskou: A. W. Wiehe, udg. af Edg. Collin, 1879. Edv. Brandes: Dansk Skuespilkunst, 1880, S. 201—20. Johs. Brun i Norden, 1887, 3. Hæfte. Nic. Bøgh i Literatur og Kritik, I, 1889, S. 768—845. T. Blanc: Christiania Theater, 1899 (se Registeret). Robert Neiiendam: Breve fra danske Skuespillere, 1912 (se Registeret). Samme: Det kgl. Teaters Historie, I—III, 1921—25 (se Registeret). Viggo Lindstrøm: Fra den gamle Vinkælder til det kgl. Teater, 1924, S. 18—26. Nationaltidende 10. Marts 1928. Egenhændig Repertoirefortegnelse og utrykte Breve i Teatermuseet.

Robert Neiiendam.

Wiehe, Anton Wilhelm, 1858—1916, Skuespiller. F. 10. Dec. 1858 i Kristiania, d. 18. Aug. 1916 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Broder til Jacques W. (s. d.). Gift 1° 5. Juni 1889 paa Frbg. med Balletdanserinde, senere Skuespillerinde Marie Charlotte Hansen (se W.-Berény, Charlotte). Ægteskabet opløst. 2° 1. Dec. 1899 paa Frbg. (Markus) med Skuespillerinde Augusta Blad (s. d.). Ægteskabet opløst 1904.

Ikke helt med Faderens gode Villie forlod W. sin Kræmmerlære for at blive Elev ved Det kgl. Teater, hvor han optraadte første Gang som Brok, et af de unge Mennesker, i »Lygtemænd« (6. Okt. 1875). Han læste med Høedt og fik i nogle Smaaroller, f. Eks. Jørgen i »Erik og Abel«, Lejlighed til at vise sin Fædrearv, et smukt Sceneydre og en mandig Talestemme. Men han trængte til Udvikling, og efter Faderens Afskedsforestilling, hvor han spillede Einar Tambeskælver i »Hakon Jarl«, forlod han Nationalscenen for ved August Rasmussens og Th. Cortes' Selskaber at faa store Opgaver i Provinsen. Ved Dagmarateatrets Aabning 1883 vendte han tilbage med større Rutine, men ogsaa med en baade højstemt og tom Deklamationstone i alt, hvad han spillede. Han tog sig statelig ud som Folkekomediehelt paa de to Scener, han tilhørte Livet igennem, Casino og Dagmarateatret, men var tung og usmidig og røbede først en personlig Tone, da han spillede den kantede, forlegne Sannæs i »En Fallit« (1888). Under Riis-Knudsens Direktion fik W. et stort Repertoire i klassiske Skuespil, deriblandt Titelrollen i »Tordenskjold«, men 1891—94 virkede han atter paa Casino, hvor han var den første Armand i »Kameliamdamen« og havde store Folkekomedieroller som Greven af Monte

Christo og Columbus, men bedre Kunst ydede han i moderne Opgaver, f. Eks. Præsten i »Hjemmet« og — paa Det fri Teater — Antonio i »Balkonen«. Fra 1894 var han atter at finde blandt Dagmartheatrets bærende Kræfter (Eigil Søkonge i »Stærkodder«, Brahmanen Karudatta i »Vasantasena«, Frank i »Grøns Fødselsdag«, Unge Strange og siden Gamle Strange i »Dansen paa Koldinghus«, Gamle Moor i »Røverne«, hvor han før havde spillet Karl Moor, Føreren i »Wuthorn«, Prokonsulen i »Fulvia« o. m. fl.), men større Karakteristik fik han nedlagt i den bidske Storm i »Paul Lange og Tora Parsberg« og som den skibbrudne Komponist i »Kampene i Stefan Borgs Hjem«; de lidende og mislykkede Begavelser kunde han levendegøre. 1904—10 virkede han atter ved Casino, men maatte ligesom Faderen, kun 53 Aar gammel, slutte sin Virksomhed paa Grund af svigtende Hukommelse. Han optraadte sidste Gang som Poul den Gamle i »Sigurd Jorsalfar« 22. Nov. 1911 paa Dagmartheatret.

Det store Kunstnernavn, W. bar, gav ham Relief, men stillede ogsaa Krav, som han ikke evnede at opfylde. Momentvis kunde der være en ejendommelig Højhed over ham, Slægtens Adelsmærke, der gav den yngre Generation et Begreb om Faderens og Farbroderens Personlighed. Men Temperamentet svarede ikke til Helteydret; Replikken savnede aandelig Flugt, og intellektuelt udviklet blev han aldrig. Grundtonen i ham var en godmodig, tung Melankoli, der klædte hans smukke Moll-Stemme. En vemodig Seen tilbage til Idealer, der ikke eksisterede mere, gjorde ham sympatisk, men begrænsede ham. Han beundrede sin Fader, men det var, som om Mindet om hans Kunst knugede hans Sind.

Portrættegning af Christian Krohg (Teatermuseet). Radering af Jul. Rosenbaum 1899. Træsnit 1889 efter Fotografi af P. Frstrup.

Wilh. Wiehe i Dannebrog 30. Sept. 1892. Edv. Brandes i Politiken 1. Sept. 1901. Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, II—III, 1922—25 (se Registeret). Samme i Teatret, XV, 1915—16, S. 146. Charlotte Wiehe-Berény: Fra Gammel Mønt til den store Verden, 1929. *Robert Neiiendam.*

Wiehe-Berény, Marie Charlotte, f. Hansen, f. 1865, Balletdanserinde, Skuespillerinde. F. 28. Aug. 1865 i Kbh. (Garn.). Forældre: Militærmusiker (Hoboist) Jacob Julius Georg H. (1826—68) og Emma Cathinka Flor (1832—98). Gift 1° 5. Juni 1889 paa Frbg. med Skuespiller Wilhelm W. (1858—1916, s. d.). Ægteskabet opløst. 2° 5. Dec. 1899 (Matth.) med Violinisten, Komponist Henri Berény, f. 1. Jan. 1871 i Kassau, Ungarn, d. 22. Marts 1932 i Budapest, Søn af Dampmøller Emil Weiss og Charlotte Weiss.

C. W.-B. blev Elev paa Balletskolen under Georg Brodersen kort før den nuværende Teaterbygningens Aabning og medvirkede i Tableauet »Oehlsenschläger« ved Indvielsen 15. Okt. 1874. Som voksen vakte hun Opmærksomhed ved sit lyse, pikante Ydre og virkede nydelig i de Partier, der blev hende betroet, f. Eks. Therese i »Søvnængersken« (1886), Maria i »Toreadoren«, Marchen i »Kermessen« og Søkadetten Poul i »Fjernt fra Danmark«. 1881 blev hun ansat, men da hun i sin blonde Sarthed savnede det Overskud af Kraft, som en Danserinde i første Række ikke kan undvære, blev hun ikke Frøken Westbergs Efterfølger og forlod derfor 1890 utilfreds sin Stilling for at modtage et Tilbud fra Folke-teatret. Her brød hun straks igennem i sin første Rolle, Denise i »Frk. Nitouche« (Nov. 1890), hvortil hun havde Ydret og en morsom Blanding af københavnsk Humør og Pariser-Chik; Stemmen var ikke stor, men Musikaliteten sikker og Foredraget overordentlig indtagende. Med eet Slag blev hun en af Hovedstadens mest yndede Skuespillerinder, der paa Folketeatret, men mest paa Casino samlede Opmærksomheden om sin gratiøse Person. Hendes Talent gik ikke i Dybden, og Replikken stod alle Dage tilbage for Viseforedraget, men hendes Charme sejrede over alle Mangler, naar hun udførte de kvindelige Hovedroller i »Lykebarnet«, »Miss Helyett«, »Corneilles Klokke«, »Mikadoen«, og i Pantomimen »Den forlorne Søn«, hvor hendes Balletuddannelse og udtryksfulde Mimik satte Blomst, blev den unge Pjerrot et henrivende fransk Billede, baade Watteausk og moderne. Efter Gæstespil og Turneer hjemme og ude fortsatte hun sin lette Genre paa Casino i »En lystig Nat«, »Geisha«, »Dukken« og »Damen fra Natkaféen«, hvor hendes letsindige Pigebarn fik Edv. Brandes til at skrive, at man blev »indtaget i hendes Skøge væsen«. Efter flere Studieophold i Paris besluttede hun at bosætte sig der med det Maal for Øje at blive fransk Skuespillerinde. Med vanlig Energi kastede hun sig over Sproget, medens hendes Mand Henri Berénys Kompositioner »Det første Karneval« og »Haanden« banede hende Vejen til en Debut paa »Théâtre des Auteurs Gais« under Verdensudstillingen i Paris 1900. Hendes Succes var saa sikker, at hun (fra 25. Nov. 1901) i fire Aar var Meddirektør af og Førstekraft ved Boulevardscenen »Théâtre des Capucines«, hvortil hendes Gemal bl. a. komponerede »Manden med Dukkerne«, som sammen med »Haanden« dannede en Del af hendes Repertoire paa Turné i europæiske og amerikanske Storbyer, Madrid, Konstantinopel og Athen indbefattet. Ingen anden dansk Scenekunstner er draget saa viden om Lande paa et fremmed Sprog. Nu og da gæstede hun Kbh. f. Eks. med »Den lille

Dronning« (Folketeatret 1904), »Hans Majestæt« (Det ny Teater 1910) og atter med »Damen fra Natkaféen« (Casino 1913). Hun optraadte ogsaa paa Storbyernes Varieteer. Over tusind Gange spillede hun i »Haanden«; i hendes øvrige fremmede Repertoire var de hyggelige Børnescener i »Miss Cheep«, »Den lille Korsikaner«, en Pantomime bygget over Merimées Novelle »Matheo Falcone«, og Schnitzlers »Afskedssouper«, hvor Wiener-Balletpigen blev transponeret til en pikant parisisk Grisette.

C. W.-B.s bedste kunstneriske Vaaben var hendes paa mange Tungemaal besungne Ynde og Smil. Hun kunde gaa tæt op imod, men overskred dog ikke Skønhedslinien. Verdenskrigen ikke alene afbrød hendes flittige Virken, men ruinerede hende, da hun var gift med en Ikke-Fransk fra en fjendtlig Nation. Hun rettede dog sin Tilværelse op igen og optraadte paa ny i Paris 1925 som Moderen i Berénys Operette »Chou-Chou«. 1929 udgav hun sine Livs-erindringer (»Fra Gammel Mønt til den store Verden«). Under den anden Verdenskrig tog hun atter Ophold i Kbh., hvor hun 1940 medvirkede paa Det ny Teater i »Axel i den syvende Himmel«, og endnu Sommeren 1943, 78 Aar gammel, optraadte hun paa Kabaret. Hendes Sangtekst var meget tydelig; hun gennemlevede sine Visers Indhold med Intelligens og Humør og ledsagede dem med livfulde franske Gestus og udtryksfuld Mimik. De satiriske, let sentimentale eller pikante Sange var hendes Styrke, derimod savnede hun den dybere Følelse, Romancen kræver. For Georg Brandes var hun »en Sommerfugl i Menneskeskikkelse... en Engel af Ynde«. — *Ingenio et arti* 1940.

Maleri af Paul Fischer 1889: Charlotte Wiehe paa Balletskolen (Teatermuseet). Statuette som Pjerrot af Stephan Sinding. Rolletegninger af Jules Chéret (Privateje). Malerier af franske og tyske Kunstnere. Litografi af Jul. Rosenbaum.

Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie, II—V, 1922—30 (se Registeret). Samme: Folketeatrets Historie 1857—1908, 1919. Chr. Krohg i Politiken 25. Dec. 1893. Charlotte Wiehe-Berény: Fra Gammel Mønt til den store Verden, 1929.

Robert Neiiendam.

Wielandt, Joachim, 1690—1730, Avisudgiver, Bogtrykker, Forfatter. F. Marts 1690 i Kbh., d. 18. Dec. 1730 sst., begr. sst. (Holmens K.s Kapel). Forældre: Islandsk Købmand Peter W. (ca. 1653—1702) og Margrethe Thomasdatter Daabelsten (d. 1711). Gift med Inger Windekilde, f. 27. Nov. 1672, begr. 30. Juni 1755 i Kbh. (Helligg.) (gift 1° med islandsk Købmand

Jacob Sørensen Graahe, d. ca. 1706, 2° 1707 med Oplags-skriver, Kommerceraad Thomas Hørning, d. 1711), D. af Sognepræst i Stenløse og Viksø Hans W. (1625—1711, gift 1° 1655 med Inger Gregersdatter, 1630—67) og Gjertrud Jørgensdatter Col-ding (1651—87).

J. W. blev Student 1707 fra Sorø Skole, tog 1708 Baccalaur-graden og var 1709—11 Alumnus paa Borchs Kollegium. Han slog derefter ind paa Embedsvejen, blev 1712 Sekretær i Danske Kan-celli og 1714 tillige Protokolfører i Højesteret, hvor han 1726 blev forfremmet til Justitssekretær. Det var dog væsentlig Honnørstil-linger, som kun gav ringe Indtægt. Han forsøgte derfor at skaffe sig sit Udkomme paa anden Vis, bl. a. ved litterært Arbejde. Han havde paa Borchs Kollegium disputeret over en Afhandling om Guden Thor (Diss. I—II, 1709—10) og dyrkede gennem hele sit Liv historiske, genealogiske og heraldiske Studier, som han gjorde økonomisk frugtbringende ved Udarbejdelsen af Slægtregistre, genealogiske Aarbøger o. l. Han studerede dog ogsaa con amore og har bl. a. i sine »Lærde Tidender« offentliggjort flere videnskabe-lige Afhandlinger. Ogsaa som Digter var han virksom. Han har skrevet talrige Lejlighedsviser, navnlig i Anledning af Begivenheder i Kongehuset, og udgav 1725 en Tragedie, »Achilles og Polixene«, som dog aldrig naaede frem til Opførelse. Som den praktiske og initiativrige Mand han var, søgte J. W. tidligt ved Siden af disse Virksomheder over i et mere lønnende Erhverv, idet han 1719 etablerede sig som Bogtrykker i Kbh. I denne Egenskab kom han straks i Forbindelse med Holberg, for hvem han — vistnok allerede i Slutningen af 1719 — trykte Originaludgaven af »Peder Paars«. En uberettiget Eftertrykning af dette Værk, som han kort efter foretog, kostede ham imidlertid med det samme det gode Forhold til Holberg, der gentagne Gange har railleret over ham og hans Virksomhed i sine Komedier. Som Bogtrykker udfoldede J. W. en betydelig Virksomhed, han udsendte paa eget Forlag store Mængder af saavel gudelige Skrifter som lavtliggende Underhold-ningslitteratur, beregnet paa den daarligste Smag, og tjente mange Penge derved. Ved Kbh.s Brand 1728 mistede han sit Trykkeri, men det lykkedes ham at bringe det nogenlunde paa Fode igen, og ved Johannes Laverentzens Død 1729 opnaaede han Stillingen som kongelig og Universitetsbogtrykker. I Tilknytning til sin Bog-trykker- og Forlæggervirksomhed søgte han at skaffe sig Indtægter ved Oprettelsen af et Lejebibliotek, hvormed han dog ikke havde Held, og ved et mislykket Forsøg paa at oprette et Skrift-støberi.

At J. W. har bevaret sit Navn til Efterverdenen skyldes dog hverken hans Digtrevner eller hans bogtrykkertekniske Færdighed, med hvilken det var smaat bevendt, men hans fremragende Virksomhed som Avis- og Tidsskriftudgiver. Paa dette Omraade har han indlagt sig stor Fortjeneste: Han begyndte allerede i Slutningen af Aaret 1719 med Udgivelsen af en Nyhedsavis paa Fransk, som udkom to Gange om Ugen og under vekslende Titler holdt sig gennem flere Aar. Fra 1720 til 1722 knyttede han hertil en fransk Maanedavis, »Extrait des Nouvelles«, som redigeredes af Historikeren Andreas Hojer og navnlig lagde Vægt paa at bringe internationalt politisk og litterært Stof i underholdende Form. I Nov. 1719 fik han Privilegium paa at udgive ugentlige og maanedlige »Ekstraordinaire Relationer« paa Dansk og Tysk, og allerede i Dec. begyndte Udgivelsen af den danske Maanedavis, som i Jan. n. A. efterfulgtes af den danske og tyske Ugeavis. Medens de sidstnævnte, der udkom to Gange ugentlig, navnlig indeholdt udenlandske politiske Nyheder, var i Maanedsavisen det indenlandske Stof overvejende; den indeholdt saaledes bl. a. alle nye Forordninger, regelmæssige Hofmeddelelser og Efterretninger fra den akademiske Verden. Til disse Aviser kom Maanedsavisen »Kjøbenhavns Post-Rytter«, som J. W. 1730 overtog efter Laverentzen og førte videre væsentlig som en internationalt orienteret politisk Nyhedsavis. Han forsøgte ogsaa Oprettelsen af et Adressekontor og udgav fra 1725 under vekslende Titler en Adresseavis, som er blevet fortsat under forskellige Former helt op mod vore Dage. J. W.s forskellige Aviser, der desværre kun er bevaret i ret fragmentarisk Stand, betød en fuldstændig Fornyelse af den paa det Tidspunkt hensygnende danske Presse. Til hans Fortjenester hører ligeledes Starten af Danmarks første kritiske Tidsskrift, »Nye Tiden-der om lærde Sager«, som begyndte at udkomme 1720 og holdt sig i over hundrede Aar. 1724 lykkedes det ham efter en ihærdig Ansøgningskampagne at erhverve Eneretten til at forsende sine Blade med de kgl. Brevposter, et Privilegium, som viste sig at være af overordentlig Værdi og i høj Grad bidrog til hans Succes. Avisudgivelsen blev efter hans Død fortsat af hans Enke indtil 1748, da hun solgte Privilegierne til Berling; Trykkeriet førte hun videre til sin Død 1755. — Kancelliraad 1722.

R. Nyerup i Læsendes Aarvog, 1800, S. 61 ff. E. C. Werlauff: Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil, 1858, S. 144 ff. C. Nyrop: Bidrag til den danske Boghandels Historie, I, 1870, S. 266 ff. P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark, III, 1881, S. 1—108. C. Kirchhoff-Larsen: Den danske Presses Historie, I, 1942, S. 127—54.

Lauritz Nielsen (P. Stolpe).

Wiel-Lange, Frederik Johannes, 1849—1925, Komponist og Præst. F. 20. Jan. 1849 i Viskinde ved Kalundborg, d. 27. Febr. 1925 i Kbh., begr. sst. (Vestre). Forældre: Personel Kapellan i Viskinde, senere Sognepræst i Hals Karl Vilhelm Lange (1822—88, gift 2° 1866 med Boel Marie Wiel Graff, 1847—76, 3° 1879 med Jensine Pauline Andresen, 1843—1924) og Bodil Marie Wiel (1831—61). Gift 26. Sept. 1877 i Aarhus med Pianistinden Anna Louise Barthomine (Minna) Friis, f. 12. Febr. 1856 i Holme, d. 26. Aug. 1942 i Hørsholm, D. af Proprietær Niels Michael Hasle F. (1813—79) og Laura Tørsleff (1838—1913).

W.-L. blev Student 1868 fra v. Westens Institut og teologisk Kandidat 1874. 1875—76 gennemgik han Det kgl. Musikkonservatorium, hvor han bl. a. havde J. C. Gebauer som Lærer. Samtidig virkede han privat som Lærer i Sang, Musik og Teori og var desuden knyttet til Skolevirksomhed, bl. a. ved Efterslægtsselskabets Skole. 1883 blev han ordineret som Kateket i Maribo, og 1886—1911 virkede han som Sognepræst i Brovst, hvorefter han bosatte sig i Kbh. — Som Komponist har W. L. navnlig hævdet sig i sine unge Aar. En Koncertouverture i G-Dur opførtes 1880 i Tivoli, og et Koncertstykke »El jaleo de Xeres« (Tekst af F. J. Hansen) for Soli, Kor og Orkester opførtes i Koncertforeningen. Dette sidste foreligger trykt og viser W.-L. som en habil Musiker. Interessen for hans Værker maa dog navnlig samle sig om hans talrige Klaverkompositioner og deraf i første Række hans Eventyrbilleder, der i deres elskværdige, fordringsløse Tone hævder sig smukt over for megen af Samtidens anden Klavermusik. I sine Salmemelodier viderefører W.-L. Traditionerne fra det 19. Aarhundredes kirkelige Romance. — W.-L. besørgede 2. Udg. af J. C. Gebauers Eksempelbog til Harmonilæren, som han ledsagede med en »Kort Forklaring til Eksempelbog til Harmonilære«, der vidner om Indsigt i og Kendskab til Harmonilærens Problemer. 1902 havde han det Ancker'ske Legat. — Relief af Einar Jónsson paa Gravstenen.

Torkil Baumgarten: Familien Tørsleff, 1913, S. 22.

Sven Lunn.

Wienberg, Christian Peder, 1819—1901, Murermester. F. 14. Marts 1819 i Helsingør, d. 7. Juni 1901 i Kbh., begr. sst. (Ass.). Forældre: Styrmand Friederich Petersen og Ane Kirstine Madsen (ca. 1797—1867, gift 1821 med Murersvend Svend Mathiesen W., ca. 1793—1848). Gift 9. Juni 1843 i Nakskov med Martine Samueline Sophie Abildgaard, f. 11. Nov. 1821 i Nakskov, d. 5. Febr. 1898 i Kbh., D. af Kornkøbmand Christian Ludvig Leopold A. (ca. 1790—1839) og Constance Margrethe Sophie

Christensen (ca. 1792—1864, gift 2° 1844 med Mægler Jochum Rosendahl Holm, ca. 1780—1846, gift 1° med Anne Constance Szybrowsky, ca. 1782—1842).

Efter endt Skolegang kom W. i Murerlære og fik 1841, kun 22 Aar gammel, Myndighedsbevilling for at kunne nedsætte sig som Murmester i Nakskov, hvor han hurtigt gjorde sig gældende. Han byggede Herregaarde, restaurerede Kirker, opførte Fyrtaarne og forpagtede en Tid Holmegaards Teglværk. 1866 flyttede han til Kbh., hvor han, der paa et tidligere Tidspunkt var traadt i Forbindelse med Kammerherre Meldahl, fik en Række store Byggeforetagender overdraget, bl. a. Fr.borg Slots Genopførelse, Havnevæsenets Bygning ved Toldboden, Kunstudstillingsbygningen paa Charlottenborg, Kunstmuseet og Marmorkirken. Til Opførelsen af Fyrtaarne havde han et særligt Kendskab, og han opførte i alt atten saadanne. Tillige drev han betydelige Stenhuggerier paa Bornholm og Øland. 1875 indvalgtes han i Industriforeningens Repræsentantskab, og 1881—96 var han Medlem af Bestyrelsen, ligesom han en Overgang var Formand for Lærlingeforeningens Repræsentantskab. Ogsaa i det kommunalpolitiske Liv fik W. Lejlighed til at deltage, idet han 1876—83 sad i Borgerrepræsentationen. — Maleri af C. C. Andersen (Familieeje). Litografi af I. W. Tegner 1881.

F. Engsig-Karup: Foreningen til Lærlinges Uddannelse, 1899. Architekten, III, 1900—01, S. 243. Tidsskrift for Industri, 1901, S. 142. Berl. Tid. 7. Juni s. A. Ill. Tid. 16. Juni s. A.

P. Koch Jensen (C. Nyrop).

Wiene, Søren Peter, f. 1882, Boghandler. F. 6. Aug. 1882 i Kbh. (Jak.). Forældre: Boghandler Emil Peter Knud W. (1848—92) og Hedvig Appoline Vilhelmine Møller (1856—1932). Gift 1° 9. Juni 1911 i Stenløse ved Frederikssund med Gerda Petersen, f. 28. Nov. 1878 i Hejlskov Præstegaard ved Skive, d. 13. April 1922 i Gentofte, D. af Provst Teodor P. (1841—1902) og Hermine Faye (1845—83). 2° 22. Nov. 1923 i Kbh. med Mary Christensen, f. 24. April 1892 i Kbh., D. af Maskinkonstruktør Søren Peter C. (1866—1924) og Frederikke Rasmussen (f. 1866).

W.s Fader, hvem Gustav Wied omtaler med megen Varme i sine »Erindringer fra min Boghandlertid«, grundlagde Maj 1876 en Boghandel paa Østerbro, som dengang var en landlig Bydel med store Villa- og Gartnerhaver. Men Bydelen voksede hurtigt — Østerbrogade, som 1875 kun havde 475 Beboere, havde allerede 1890 3145, lange Sidegader groede op paa Villa- og Gartnerhavernes Grunde, og Emil W.s Boghandel voksede med

den. Efter Emil W.s tidlige Død fortsatte hans Enke Forretningen, indtil Sønnen Søren W., efter endt Uddannelse, 1904 kunde overtage Bestyrelsen af den, fra 1910 som dens Indehaver.

Der blev hurtigt baade fra Kollegers og andres Side lagt Mærke til den dygtige og energiske unge Mand, og talrige Hverv blev snart lagt paa hans Skuldre; allerede 1917 valgtes han til Formand for Kbh.s Boghandlerforening, hvis Ledelse han forestod baade med Fasthed og Smidighed indtil 1941; han blev Formand for Boghandlerfagskolen, Medlem af Bestyrelsen for unge Handelsmænds Uddannelse og talrige andre Bestyrelser og Udvalg.

I Bestyrelsen for de københavnske Handelsforeningers Fællesrepræsentation, hvor han var Formand 1930—37 og viste stor Forhandlingsdygtighed, ydede han et betydeligt Arbejde, saaledes ved Behandlingen af Næringsloven, af Loven om uretmæssig Konkurrence og især ved Udarbejdelsen af Loven om Beskyttelse af Butiksljere, ved hvilken den danske Byhandelsstand stilledes bedre end i noget andet Land. Som Medlem af Handelsministeriets Valutaraad arbejdede han med Held for at bevare Boghandelens frie Udveksling af Bøger med Udlandet.

Da de mange Hverv, som han havde paataget sig, tog megen Tid og sled stærkt paa hans Kræfter, har han efterhaanden nedlagt de fleste af dem for udelt at kunne arbejde for sin Forretning.

R. 1930.

A. Dolleris: Danmarks Boghandlere, II, 1893, S. 212; III, 1906, S. 354 f.; IV, 1919, S. 383 f. Dansk Boghandlertidende 6. Maj 1926 og 5. April 1935. Mindeblade fra 50 Aar paa Østerbro, 1926. Festskrift for de danske Handelsforeninger 1890—1940, 1940.

Ove Tryde.

v. Vieregg. Den mecklenburgske uradelige Slægt v. V., af hvilken talrige Medlemmer har været i dansk Militærtjeneste, forekommer tidligst i Aarene 1346 og 49 med Brødrene Diedrich og Grube Vereghe og beklædte gennem lange Tider Embedet som Arvelandmarskal i Bispedømmet Schwerin. Stamrækken begynder med Ridderen Otto v. V. (nævnt 1348) til Wokrent, med hvis Sønnesøns Sønner Otto v. V. (d. 1479) til Wokrent og Weitendorf og Ridderen Johan v. V. (nævnt 1428 og 44) til Wokrent Slægten deles i to Hovedlinier; Otto v. V. var Fader til Friedrich v. V. (nævnt 1475 og 97) og til Diedrich v. V. (nævnt 1466 og 1506), hvis Sønnesøns Sønnesøn Christoph v. V. (nævnt 1616) til Gischow var Fader til Amtmand i Sorø Frederik v. V. (1630—84); til samme Gren hører dansk Ritmester Poul Andreas v. V. (d. 1677), hvis Søn var Oberstløjtnant Diderik v. V. (1673—1737). Ovenn. Friedrich v. V.

(nævnt 1475 og 97) var Oldefader til Brødrene Achim v. V. (d. 1546) og Johan v. V. (d. 1553), hvis Sønner var Otto v. V. (d. 1560) og Johan v. V. (nævnt 1560), af hvilke den førstnævnte var Oldefader til preussisk Gesandt i Kbh., senere Statsminister, Gehejmerraad Adam Otto v. V. (1634—1718) til Weitendorf og Wattmannshagen, af hvis Børn skal nævnes nedenn. Grevinde Elisabeth Helene v. V. (1679—1704), der 1703 optoges i Grevestanden, og Major Frederik Vilhelm v. V. (1682—1735) til Wattmannshagen og Roggow, hvis Sønner var dansk Gesandt i Wien, Kammerherre Cuno Hans v. V. (1728—95) og Christian Friedrich v. V. (d. 1777) til Wattmannshagen og Roggow, hvis Descendens endnu bestaar. Ovenn. Johan v. V. (nævnt 1560) var Tipoldefader til dansk Oberst Gottfried Sigismund v. V. (d. 1716) til Tatschow og Gross Görnow, der havde fire Sønner i dansk Tjeneste, nemlig Amtmand i Haderslev Carl Henrik v. V. (1686—1740), Kommandørkaptajn Caspar Levin v. V. (1687—1748) og Kaptajnerne Gabriel Christian v. V. (1690—1726) og Wilhelm Otto v. V. (1691—1720). Ovenn. Achim v. V. (d. 1546) var Bedstefader til Brødrene Hans Valentin v. V. (d. 1630) — hvis Sønnesøn var dansk Oberstløjtnant Hans Valentin v. V. (d. 1722) til Barentin — og Paul v. V. (d. 1620), hvis Sønnesøn dansk Kaptajnløjtnant, mecklenburgsk Oberst Adam Heinrich v. V. (d. 1706) til Ziersdorf var Fader til Kaptajn Gustav Adolph v. V. (d. 1712) og til Kaptajn Jørgen Frederik v. V. (d. 1726) til Ziersdorf, hvis Datter Catharina Maria v. V. (1717—64) i andet Ægteskab var gift med Overpræsident, Gehejmekonferensraad Volrad August v. d. Lühe (1705—78, s. d.). — Slægtens anden Hovedlinie udspringer fra ovenn. Ridder Johan v. V. (nævnt 1428 og 44) til Wokrent, hvis Sønnesøns Sønnesøn Ewald v. V. (d. 1503) til Rossewitz var Fader til Valentin v. V. (nævnt 1506 og 40) til Rossewitz og til Hardenack v. V. til Weitendorf, hvis Sønnesønner var Wolf Dietrich v. V. — hans Linie optoges 1790 i rigsgrevelig Stand — og Mathias v. V. (nævnt 1610), hvis Sønner var Christoph v. V. (nævnt 1630) og Hardenack v. V., hvis Sønnesøns Søn dansk Major Christoph Friedrich v. V. (1699—1771) til Kobrow var Fader til Amtmand og Landfoged paa Femern, Kammerherre Frederik Ludvig v. V. (1740—1805), der 1776 naturaliseredes som dansk Adelsmand. Ovenn. Christoph v. V. (nævnt 1630) var Farfader til mecklenburgsk Amtshauptmann Ludwig Friedrich v. V. (d. 1720) til Gremmelin, af hvis Sønner skal nævnes dansk Oberstløjtnant Carl Ludvig v. V. (d. 1765) til Gremmelin, dansk Oberst Volrad August v. V. (1693—1771) og Generalmajor, Kommandant i Fredericia Julius

Johan v. V. (1689—1756), hvis Datter Benedicte Maria (Christi(a)na) v. V. (1724—50) var gift med Generalløjtnant Carl Gottlieb v. Reitzenstein (1684—1756, s. d.). Ovenn. Valentin v. V. (nævnt 1506 og 40) til Rossewitz var Oldefader til dansk Generalmajor Joachim Heinrich v. V. (1610—70), hvis Sønner var Vicesatholder i Norge Claus Heinrich v. V. (1655—1713) — Fader til Mette Henriette v. V. (1695—1767), der var gift med Gehejmerraad Engelke v. Bülow (1691—1740) — Oberst Carl Mathias v. V. (1660—1728) til Rossewitz — hvis Søn var Oberst Christian Ulrich v. V. (1702—69) — og Hofmarskal hos Kronprins Christian, Etatsraad Volrad Paris v. V. (1662—1736) til Zapkendorf og Gremmelin.

Danmarks Adels Aarvog, LII, 1935, II, S. 115—32. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., III, 1894, S. 103—18.

Albert Fabritius.

v. Vieregg, Elisabeth Helene, 1679—1704, Frederik IV.s Hustru. F. 4. Maj 1679, d. 27. Juni 1704 i Kbh., begr. sst. (Frels. K.). Forældre: Preussisk Gesandt, senere Statsminister Adam Otto v. V. (1634—1718, gift 1° med Sophia Amalia v. Pentz, 1650—72, 3° med Hedevig Elisabeth v. Klenow) og Anna Helene v. Wulfersdorff (1651—1701). Gift 1703 med Kong Frederik IV. (s. d.) til venstre Haand.

E. H. v. V.s Fader var 1698—1706 preussisk Gesandt i Kbh., og hun blev 1699 Hofdame hos Prinsesse Sophie Hedevig. Kronprins Frederik (IV.) interesserede sig for hende, gav hende s. A. en kostbar Diamantring og traadte, vistnok allerede før han blev Konge, i Kærlighedsforhold til hende. Hendes Fader begunstigede i alt Fald efter hendes Moders Død i Febr. 1701 Forholdet og skrev i Okt. 1703 et Brev, hvis Indhold blev bekendt, til en Ven ved det preussiske Hof, hvori han forsvarede Forholdet og meddelte, at Datteren s. A. var blevet viet til Kongen til venstre Haand. Kongen gav hende 6. Sept. 1703 Grevindetitlen og overdrog hende Antvorskov Gods. Hun fødte 18. Juni 1704 Kongen Sønnen Frederik Gyldenløve (d. 9. Marts 1705), men døde i Barselseng, efter Sigende plaget af Samvittighedsnag, og blev begravet i Frelsers K., til hvilken hun havde skænket en Døbefont. — Miniature (forhen Frijsenborg). Maleri.

P. F. Suhm: Nye Samlinger til den Danske Historie, I, 1792, S. 144; II, 1793, S. 87 ff. J. S. Bloch Suhr: Vor Frelsers Kirkes og dens Geistligheds Historie, 1853, S. 17 f. O. Nielsen: Kbh.s Diplomatarium, VII, 1886, S. 728. Personalhist. Tidsskr., 3. Rk., III, 1894, S. 114. Ny kgl. Saml., 106 a.

Hans H. Fussing.

Viertel, Johan Carl Frederik, 1772—1834, Maler. Døbt 5. Aug. 1772 i Kbh. (Petri), d. 23. Febr. 1834 sst. (Garn.), begr. sst. (Ass.). Forældre: Hattemagermester Johann Christoph V. (ca. 1735—tidligst 1804) og Maria Magdalena Jacobina Douilhac (ca. 1748—tidligst 1801). Gift 1° 30. Sept. 1793 i Kbh. (Nic.) med Charlotte Sophie Frøster. 2° 15. April 1804 i Linköping med Christiana Sophia Munk. Separeret 1815. 3° 17. Marts 1820 i Kbh. (Garn.) med Eleonore Hendriette Kyse (Kyhse), f. 22. Maj 1787 i Kbh. (Nic.), d. 31. Okt. 1873 paa Frbg., D. af Kældermand Morten Christophersen K. og Anne Cathrine Abel.

V. gik paa Kunstakademiet, hvor han 1789 og 1791 vandt et Par Medailler, men 1793 forgæves konkurrerede til den mindre Guldmedaille. Han lagde sig imidlertid efter Portrætmaleriet og udførte allerede omkring 1794 det mægtige Billede af hele den kongelige Familie, som hænger paa Gunderslevholm. Dets Forbillede i Komposition — med den landskabelige Baggrund — i Opfattelse og Behandling er tydeligvis Juel, men det er endnu naivt og ubehjælpsomt; morsom er dets Opdeling af Kongefamilien i to Grupper, samlede henholdsvis om Enkedronningen og Kronprinsen. Paa Jægerspris findes et Interiørbillede, der knytter sig nært til det foregaaende, men alene viser os Enkedronningen med Arveprinsens fire Børn. Blandt Arbejder fra den følgende Tid kan nævnes Teatermuseets signerede Portræt af Skuespiller H. C. Knudsen. Imidlertid synes V. i en Aarrække mest at have viet sig Miniaturemaleriet, navnlig under et langvarigt Ophold i Stockholm, hvorfra han ogsaa drog rundt i Provinserne; hans Bortrejse synes at have fundet Sted omkring 1800, og 1811 nævner Weinwich, at han er kommet til Danmark. K. Asplund taler om hans overordentlige Produktivitet som Miniaturemaler i Sverige; gennemgaaende synes imidlertid ogsaa hans Arbejder af denne Art at være ret haandværksmæssige — nogle Prøver findes i Wicanders Samling i Nationalmuseet i Stockholm. Et Portræt i Olie som det paa Gaunø af Baronesse Sophie Eleonore Selby, der er dateret 1814, er ogsaa saare svagt i Formen. Senere udstillede V. endnu nogle Gange paa Charlottenborg, sidst 1832 nogle Landskaber.

N. H. Weinwich: Dansk Kunsthistorie, 1811. C. M. Carlander: Miniaturmålare i Sverige, 1897. E. Lemberger: Die Bildnisminiatur in Skandinavien, 1912 (se Registeret). K. Asplund: Den svenska porträttminiaturens historia, 1916, S. 95. K. Asplund: Hj. Wicanders miniatur-samling, 1920—29, I, S. 165 f.; II, S. 90.

Leo Swane.

Wieth, Carlo Rossini, 1885—1943, Skuespiller. F. 11. Dec. 1885 i Kbh. (Fødsst.), d. 30. Juni 1943 i Nøddebo Sogn, Urne paa Vestre Kgd. Forældre: Exam. jur., Sagfører, senere Dommerfuldmægtig Marius Hans Lindegaard Andersen (1861—1932, gift 1° 1887 med Alexandra Dagmar Thyra Wieth, 1864—92, 2° 1898 med Hermine (Minna) Meyer, f. 1867) og Jacobine Kirstine Wieth (1856—1923, gift 1877 med Porcelæns- og Blomstermaler Carl Johannes Friederich Ohm, f. 1851). Gift 1° 20. Okt. 1906 i Kbh. (b. v.) med Skuespillerinde Clara Rasmussen (se Pontoppidan, Clara). Ægteskabet opløst. 2° 12. Maj 1916 i Kbh. (Frederiks) med Skuespillerinde Agnes Josephine Caroline (Thorberg) Sommer, f. 31. Maj 1886 i Kbh. (Pauls) (gift 1° 1913 med Skuespiller Jacob Seligmann Texière, s. d.), D. af tidligere Skuespiller, Handelsagent, senere Assistent under Kbh.s Magistrat Fritz Stephanus Emil Sommer (1836—1904) og Skuespillerinde Victoria Nathalia Agnes Olivia Thorberg (1842—1928, gift 1° 1885 med Skuespiller Hans Orlamundt, s. d.).

W. blev fra 1903 uddannet paa Elevskolen ved Det kgl. Teater, hvor han debuterede 15. Jan. 1905 som Thomas i Poul Niensens Lystspil »Landlov«. Han var udrustet med udmærkede sceniske Egenskaber, et kønt og friskt Ydre, en tydelig Talestemme, og han virkede sympatisk ved sin aabne Frejdighed, ikke mindst som Christian i »Ole Lukøje«. Videre Udvikling søgte han paa Dagmar-teatret, men det var først, da han 1911 knyttedes til Folketeatret, hvor han virkede til 1922, at han i et stort Repertoire aabenbarede, at han ogsaa kunde fremstille andet og mere end unge Mænd med friske Ansigter og et vindende Væsen. Den brutale Dragon i Skjoldborgs »Mikkel Larsens Dreng« (1914) var en fortrinlig Type paa en raa, godmodig Fyr uden Skrupler, og denne Skikkelse samt den stupid-komiske Skomagersvend i »Hobsons Pigebørn«, Haandværkeren i »Amerikabaaden« samt Per i »Manden fra Højriis« vejede mere til i hans kunstneriske Udvikling end hans elskværdige Jens Woller i »Moderate Løjer«, Nicolaj i »Nøddebo Præstegaard« og Prinsen i »Hans Højhed«, skønt han i disse Roller vandt megen Popularitet. Efter en Sæson ved Betty Nansen-Teatret, hvor han bl. a. iscenesatte Strindbergs »Paask«, vendte han 1923 tilbage til Det kgl. Teater, og her blev han en af Nationalscenens uundværlige Støtter. Skønt ikke længere helt ung naaede han dog at spille Klint i »Genboerne« og havde den rette Saga-humor som Einar Tambeskælver i »Hakon Jarl«, men hvad der var vigtigere for hans Fremtid var, at han evnede at levendegøre karakterforskellige Roller, ogsaa naar de krævede Lune og Iagt-

tagelse. Severinsen i »Fru Beates Regnskab« var en oplevet Figur og Arveprins Frederik i »Til Skjaldens Ihukommelse« et Portræt, der forudsatte historisk Indlevelsesevne. Hvor langt han som mere akademisk end impulsiv Kunstner spændte, viste hans intelligente Burleigh i »Maria Stuart« og Modsætningen, den sjofle, men gemytlige Nyhavnsvært i »Anna Aurora«; han kunde tale bredt og beroligende som Leonard hos Holberg og virke vemodig-stemningsfuld som Manden med Perspektivkassen i »St. Hansaften-Spil«. Uden for Scenen nedlagde W. 1924—31 i sin Egenskab af Næstformand i Dansk Skuespillerforbund et dygtigt Standsarbejde, ikke mindst af international Art, og 1934 stiftede han Det kgl. Skuespilpersonales private Fond. Kort før sin pludselige Død var W. blevet valgt til Formand for Skuespillerforeningen af 1879. Han optraadte sidste Gang 28. Maj 1943 som Fiskeren Thomas i »Baaden«. — R. 1929. — Tegning af Utzon-Frank (Teatermuseet). Statuette af Burleigh i »Maria Stuart« af Axel Locher (sst.). — W.s anden Hustru, *Agnes f. (Thorberg) Sommer*, blev 1904 lanceret af sin Moster, kgl. Skuespillerinde Josephine Eckardt, til en vellykket Debut i Suzannes Rolle i »Hvor man keder sig« paa Folketeatret, og siden var hun i en Aarrække (til 1925) denne Scene til stor Nytte som en stemningsfuld og sart Ingenue (Vibeke i »Willemoes«; Helga i »Geografi og Kærlighed«; Titelrollen i »Lille Eva«). Hun er et ægte Talent med fine Udtryk for veg Kvindelighed, ogsaa naar Kravet er en dybere Karakteristik, f. Eks. (paa Turné) Bedstemoderen i »Høsten« og Gina i »Vildanden«. — Sønnen *Mogens W.*, f. 16. Sept. 1919, blev Student 1937 og frekventerede Elevskolen ved Det kgl. Teater, hvor han 16. Nov. 1939 debuterede som Don Manuel i »Synder og Helgen«. Efter at have spillet Grundtvig i »Egelykke« er W. en af de unge Skuespillere, til hvem der knyttes gode Forventninger.

Egill Rostrup i Teatret, XXIX, 1930. Fr. Schyberg i Politiken 1. Juli 1943.

Robert Neiiendam.

Wieth, Clara, se Pontoppidan.

Wieth Knudsen, Knud Asbjørn, f. 1878, Nationaløkonom. F. 8. Jan. 1878 i Kbh. (Trin.). Forældre: Cand. phil., senere Redaktionssekretær ved »Aarhus Amtstidende« Niels Knudsen (1846—95) og Marie Rosine Wilhelmine Wieth (1854—1917). Gift 1911 med Selma Wilhelmine Dietrich, f. 1. Febr. 1884 i Hoyerswerda, Schlesien, d. 21. Juni 1935 i Kbh.

W. K. blev Student 1897 fra Metropolitanskolen og 1902 statsvidenskabelig Kandidat. I Studentertiden (1901) erhvervede han

Universitetets Guldmedaille for en Besvarelse af Prisopgaven: »Hovedtrækkene i Kapitalrentens Historie i Danmark siden Midten af forrige Aarhundrede«. Et beslægtet Emne behandlede han i den lille s. A. udkomne Bog: »Hvad man kan se af Vekselkurserne«, et dygtigt og selvstændigt Arbejde. En kort Tid efter sin Eksamen var W. K. Beregner i et Forsikrings-selskab, men tilbragte derefter Aarene 1904—07 paa Studierejser i Tyskland, Frankrig og Schweiz. Efter sin Hjemkomst blev han 1908 Dr. polit. paa et Værk om Befolkningsspørgsmaalene (»Formerelse og Fremskridt«, 1908, fransk Udgave 1938), hvor hans Hovedtænkning er, at Malthus' Befolkningslære i sine Hovedtræk vedvarende staar ved Magt, og at de brede Befolkningslags Fremskridt i Virkeligheden er en Illusion. Bogen viser en karakteristisk Forfatterpersonlighed med en inciterende Fremstillingsform, med Kendskab til mange praktiske Forhold, stor Idérigdom og tillige med omfattende Kendskab til økonomisk og statistisk Tænkning — maaske med Trang til at overvurdere sine Resultaters Betydning og Rækkevidde.

W. K. ansattes 1909 som Sektionschef ved det internationale Landbrugsinstitut i Rom og beklædte denne Stilling indtil 1913. I denne Periode deltog han i Konkurrencen om det ved Will. Scharlings Død ledigblevne Professorat i Nationaløkonomi ved Kbh.s Universitet, hvor Axel Nielsen sejrede, men hvor han erklæredes kompetent. Hans Konkurrenceafhandling var Bogen »Hovedtræk af Landboreformerne i Rusland« (1911), som 1913 udkom i udvidet Skikkelse paa Tysk under Titlen »Bauernfrage und Agrarreform in Russland«. Efter sin Hjemkomst fra Rom benyttede han sin jus docendi, ledede i et Par Semestre et økonomisk Seminar ved Universitetet og skrev i nogle Aar udenrigspolitiske Artikler til Dagblade og Tidsskrifter (navnlig »København«, »Vort Land« og »Det nye Nord«). 1920—22 var han Docent i Samfundsøkonomi ved Landbohøjskolen og udnævntes 1921 til Professor i Socialøkonomi, Finansvidenskab og Retslære ved Norges tekniske Højskole i Trondhjem, hvilken Stilling han beklædte indtil Udgangen af 1941. Han var tillige dansk Konsul i Trondhjem 1923—42. 1927 blev han Medlem af Det kgl. norske Videnskabs Selskab.

W. K.s litterære Produktion siden Konkurrencedeltagelsen 1911 ligger hovedsagelig uden for den egentlige Nationaløkonomi; dens mange spredte Emner tilhører fortrinsvis Politikken og Sociologien. Foruden »Verdenspolitiske Kriser« (1917) og »Mellemeuropas Krigsøkonomi« (1917), som begge hovedsagelig bestaar af Tidsskrift-

artikler, og en Del Afhandlinger i indenlandske og udenlandske Tidsskrifter har han bl. a. udgivet »Økonomisk-tekniske avhandlinger« (1922), »Feminismen« (1924, udkommen paa flere fremmede Sprog), »Dansk Skattepolitik og Finansvæsen fra Enevælde til Folkestyre« (1928), »Sociologiske Grundlove« (1931), »Verdenskrisen og det daglige brød« (1934, s. m. E. Einarsen) og »Hvad vet vi om Sovjetrussland?« (1935). Den Tendens til Sammensmeltning af saglige Standpunkter og kulturpolitiske og rent politiske Anskuelser, som sporedes i Ungdomsarbejderne, mærkes tydeligt i den senere Produktion. De i de sociologiske Arbejder hævdede Standpunkter om Urformernes Betydning, om Kvindens Stilling i Samfundslivet, om Demokratiets Foragt for Kvaliteten hos Mennesket o. s. v. staar de moderne Diktaturstaters Ideologi meget nær. I Bogen »Dansk Skattepolitik« fremhæves de lyse Momenter ved Enevældens Finansstyre, i Sammenligning med Demokratiets dog stærkere end sagligt forsvarligt.

W. K. udsendte 1930 »Mit videnskabelige Livs Drama«, som dels indeholder nogle Erindringer fra Barndom og Ungdom, dels er et Angreb paa en Række Mænd, som havde Indflydelse paa Besættelsen af de statsvidenskabelige Lærerpladser inden for Universitetet i de Aar 1911—24, da W. K. søgte de paagældende Embeder. Professor L. V. Birck, mod hvem Angrebet i første Række var rettet, offentliggjorde et Svar (i »Berlingske Tidende« 30. Okt. 1930). — R. 1928. — Tegninger af H. Jensenius og Carl Jensen 1931.

Ovenn. Erindringer. Univ. Progr. Okt. 1908, S. 52 f. Berl. Tid. og Nationaltidende 8. Jan. 1938.

Jens Toftegaard.

— Allerede som purung drev W. K. alvorlige *musikalske* Studier, og i sin Studentertid tog han, samtidig med at han forberedte sig til sin Embedseksamen, Klaver- og Klarinetundervisning, en Tid lang tillige Kompositionsundervisning hos Otto Malling. Senere studerede han hos Felix Draescke i Dresden og udgav allerede 1905 sine første Kompositioner, fire Sange, hos Kahnt i Leipzig. I Aarenes Løb er videre en Del Sange med Klaver eller Orkester, en Strygekvartet (Op. 10), en Cello-Sonate (Op. 8) og en »Fest-Finale« for Orkester udkommet i Trykken. Af større utrykte Værker maa nævnes endnu en Strygekvartet (F-Mol, Op. 20), en Klavertrio (G-Mol, Op. 18), en Ballade for Cello med Orkester (Op. 16), en Violinkoncert og Operaen »Das irdische Dunkel«. I sin Musik, der for de Værkers Vedkommende, som er udkommet her hjemme (især tre Hæfter Sange til Tekster af Thor Lange), er udgivet under

Pseudonymet Niels Knudsen, følger W. K. Leipzig-Romantikkers Baner. En betydelig teknisk Kunnen og sund, men ikke særpræget, melodisk Aare er hans fornemste musikalske Kendetegn.

Nils Schiørring.

Viffert. Slægten V., der med Føje antages at være stammebeslægtet med Slægterne Drefeld, Sandberg og Skeel, føres tilbage til den 1397 og 1406 nævnte Jon Viffertsen, der antages at have ejet Torstedlund; hans Sønner var Palne Jonsen (nævnt 1425 og 45) og Viffert Jonsen (nævnt 1416 og 30) til Torstedlund, af hvis Sønner skal nævnes Jon Viffertsen (d. 1493) til Torstedlund — Oldefader til Niels Jonsen V. (1532—95) til Torstedlund og Brusgaard — og Las Viffertsen (d. mellem 1495 og 99) til Rebstrup, hvis Oldebarn Anders Maltesen V. (d. 1601) til Albæk vistnok var Slægtens sidste Mand. Ovenn. Palne Jonsen (nævnt 1425 og 45) var Bedstefader til Tønne Tønnesen (d. ca. 1535) til Brolykke, af hvis Sønner skal nævnes Holger Tønnesen V. (d. 1564) til Næs og de nedenn. Rigsraader Axel Tønnesen V. (d. 1580) til Axelvold — Fader til Christence V. (1561—1624) til Alnerup, der ægtede Rigsraaden Eske Brock (1560—1625, s. d.) — og Corfitz Tønnesen V. (d. 1592) til Næs, hvis Datter Christence V. (d. tidligst 1604) til Næs først var gift med Henrik Bille (1559—92) til Mogenstrup, dernæst med Statholderen Breide Rantzau (1556—1618, s. d.).

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 451—58; XXIII, 1906, S. 502; XXVIII, 1911, S. 574; XXXII, 1915, S. 606; XL, 1923, S. 552; XLVIII, 1931, II, S. 159; LI, 1934, S. 277 f.; LVII, 1940, II, S. 170. *Albert Fabritius.*

Viffert, Axel Tønnesen, d. 1580, til Axelvold, Rigsraad. D. 3. Juni 1580 paa Malmøhus, begr. i Lunds Domkirke. Forældre: Tønne Tønnesen (d. ca. 1535) og Christence Jensdatter Ulfstand (d. 1544). Gift 1° 25. Febr. 1560 paa Nyborg Slot med Anne Lindenov, d. 23. Okt. 1564 paa Dalby Kloster, D. af Anders Hansen L. (d. 1562) og Margrete Thomesdatter Lange (d. 1554, gift 1° med Hartvig Andersen Ulfeldt). 2° vistnok 1569, i hvert Fald før 25. Jan. 1573 med Anne Krabbe til Baggessvogn, d. Nov. 1625 paa Vorgaard i Himmerland (gift 2° 1595 med Erik Kaas, d. 1598, gift 1° med Birte Jakobsdatter Seefeld), D. af Iver K. (d. 1561, s. d.) og Hustru.

A. T. V. nævnes tidligst 1551. I Vinteren 1556—57 opholdt han sig i Paris; men næste Foraar maa han være rejst hjem, og 1557—59 tjenstgjorde han som Hofsinde og Kammertjener hos Christian III. Denne sendte ham i Efteraaret 1558 til det spanske Hovedkvarter

i Arras, hvor han skulde benytte Lejligheden, da Freden nærmede sig, til at drage Landsknægtobster fra spansk over i dansk Tjeneste. Han synes at have haft Held med sit Hverv, og det var sikkert en Anerkendelse heraf, naar han umiddelbart efter Hjemkomsten fik Tilladelse til at indløse Pantelenene Ønnestad og Strø i Skaane. Sidst i 1559 fik han yderligere Følg brev paa Hovedlenet Landskrona. Med denne Post fulgte ved Syvaarskrigens Udbrud 1563 naturligt Stillingen som Proviantmester ved Hæren, hvad der i de første Krigsaar paalagde ham en tung Ansvars- og Arbejdsbyrde. I selve Krigsførelsen tog han derimod kun undtagelsesvis Del, nemlig da han i Efteraaret 1565 sammen med Steen Bille fik Kommandoen over nogle Afdelinger nyindkaldte skaanske Bønder, der skulde afværge et forventet svensk Angreb mod Halland; Foretagendet mislykkedes aldeles, da Bønderne egenmægtigt vendte hjem, men deri var Førerne uden Skyld. Omtrent samtidig forflyttedes A. T. V. som Lensmand til den mere fredelige Post paa Riberhus, hvor han forligedes ret daarligt med Domkirkebyens talstærke Kleresi. Fra Ribe sendtes han 1567—68 til Ditmarsken, Holsten og Mecklenburg for at hverve Krigsfolk, 1569 til Norge for at holde Retterting. Ønnestad og Strø var indløst fra ham 1563; men n. A. fik han i Stedet Svaløf Pantelen, som han beholdt Resten af sit Liv. 1571—79 var han Lensmand paa Nyborg Slot, 1579—80 paa Aalborghus, endelig fik han kort før sin Død Malmøhus. I Rigsraadet optoges han senest 1573, men opnaede ingen større Indflydelse; 1578 sendtes han atter til Norge for at holde Retterting, og n. A. deltog han i nogle Forhandlinger i Flensborg, hvorved en Konflikt med Hamburg bragtes til Afslutning.

A. T. V.s vigtigste Godsbesiddelser laa Øst for Sundet. En Arvepart i Ørup synes han tidligt at have afhændet. Allerede ca. 1560 oprettede han i Egnen Nordøst for Landskrona en ny Hovedgaard, Axelvold, som fra da af blev hans Hovedsæde. Ved en Byttehandel 1579 afstod han Skotterup i Halland og fik i Stedet Møllerup i Skaane. For en Halvpart i Nebbegaard (Nord for Fredericia) erhvervede han ved et Mageskifte 1576 en Del Krongods i Vesthimmerland; deraf oprettede han igen en ny Herregaard, Viffertsholm, hvortil han 1578 fik Birkeret. Hans tidlige Død antoges i Samtiden forvoldt ved Trolddom, og der indledtes i den Anledning Retssag mod nogle Kvinder i Aalborg; Døden paa Baalet synes de dog at have undgaet.

Danmarks Adels Aarvog, XVIII, 1901, S. 456 f.; XXVIII, 1911, S. 574. V. A. Secher: Medd. om Slægten Secher, 1885, S. 10 f. Fra Himmerland og Kjør Herred, XVI, 1927, S. 153—55.

Henry Bruun.

Viffert, Corfitz Tønnesen, d. 1592, til Næs, Rigsraad. D. 17. Jan. 1592 paa Kalundborg Slot, begr. i Blenstrup K. Broder til Axel Tønnesen V. (s. d.). Gift 5. Aug. 1571 paa Restrup med Anne Gyldenstjerne, f. 7. April 1544, d. 16. Okt. 1595 paa Mogenstrup i Skaane (først trolovet med C. T. V.s Broder Holger, d. 1564), D. af Knud Henriksen G. (d. 1560, s. d.) og Hustru.

C. T. V. var 1560—62 Hofjunker. N. A. overbragte han et Brev fra Frederik II. til Erik XIV. og foretog senere en Rejse til Frankrig; efter Hjemkomsten blev han Skænk og fulgte i denne Egenskab Kongen til Elfsborg. Han beholdt dette Hofembede lige til 1569, men forbandt dermed i Syvaarskrigens sidste Aar (fra 1567) den langt mere krævende og ansvarsfulde Stilling som øverste Proviantmester ved Hæren. Som Lensmand begyndte han med et lille skaansk Len, Katsløse, som han havde i Pant fra 1565 til 1574; men senere fik han en Række anselige Forleninger, nemlig Hald 1569—73, Helsingborg 1573—76, Odensegaard 1578—80, Malmøhus (efter Broderen Axel) 1580—91 og endelig Kalundborg 1591—92. Sammen med tolv andre Adelsmænd optoges han 1581 i Rigsraadet, hvor han dog næppe kom til at øve større Indflydelse. 1585—89 var han Landsdommer i Skaane, et Embede, der nærmest synes at være blevet ham paatvunget. — Som Godsejer var han knyttet til en helt anden Landsdel, nemlig Himmerland. Her havde han 1564 efter Broderen Holger arvet Herregaarden Næs (nu Lindenborg), hvor han 1583 opførte en ny Hovedbygning i Renæssancestil. Paa Fyn oprettede han Hovedgaarden Tybrind ved Lillebælt. — Gravsten med Portrætfigurer i Blenstrup K. Fremstillingen paa Stik af Frederik II.s Ligfærd er ikke Portræt.

Danmarks Adels Aarbog, XVIII, 1901, S. 457 f.; XXIII, 1906, S. 502.

Henry Bruun.

Vig, Peter Sørensen, 1854—1929, Teolog og Historiker. F. 7. Nov. 1854 i Bøgvad, Egtved Sogn, d. 31. Marts 1929 i Blair, Nebraska, U.S.A., begr. paa den danske Kirkegaard sst. Forældre: Gaardejer, senere Husmand Søren Pedersen V. (1822—1901) og Ellen Marie Christensdatter (1825—78). Gift 1° 12. Juni 1884 med Karen Marie Madsine Christensen, f. 17. Dec. 1861, d. 11. Maj 1900. 2° 8. Marts 1901 med Karen Oline Olsen, f. 8. Marts 1875 i Ullerslev, Fyn, D. af Væver og Gartner Lars O. (1834—1907) og Anne Kirstine Hansen (1850—1908).

I de første tre Aar efter sin Konfirmation var V. Tjenestekarl paa Bøndergaarde paa sin Hjemegn. Imidlertid havde han stærk Trang til at læse og udvide sine Kundskaber og besøgte Askov Højskole

1872—73 og 1874—77. I Aarene 1878—79 studerede han Folklore og Teologi hos Pastor H. F. Feilberg. 1879 udvandrede han til Amerika i den bestemte Hensigt at skaffe Midler til videre Uddannelse som Præst. I to Aar var han Vestepresser i Chicago og fik ved utrolig Sparsommelighed samlet sig Pengemidler til videre Studier i Danmark, hvor Udvalget for dansk-amerikansk Mission støttede ham, og 1884 rejste han atter til Amerika som Udsending fra dette Udvalg. Han ansattes straks som Lærer ved den danske Højskole i Elk Horn, Iowa, og dette blev Udgangspunkt for en overordentlig betydningsfuld Gerning som Præst, Lærer og Historiker blandt de Danske i De Forenede Stater. Han kom i Aarenes Løb til at beklæde følgende Stillinger: Præst i Bowmans Grove 1884—88, Lærer ved Præsteskolen i West Denmark, Wisconsin 1888—92, Præst i Luck, Wisconsin, 1888—94, Præst samt Lærer og Forstander for Præsteskolen i Elk Horn 1894—97, i Blair, Nebraska, 1897—99, atter Præst og Forstander i Elk Horn 1899—1902 og i Blair (Trinitatis Seminarium) 1902—05, Præst i Luck, Milton og Cushing, Wisconsin, 1905—09, atter Forstander og Professor ved Trinitatis Seminarium fra 1909 til sin Død, tillige Præst for Bethlehems Menighed i Basford 1909—20. Han udnævntes af den forenede (dansk-amerikanske) Kirke til Dr. theol. h. c. 1921.

Ved Siden af sin Virksomhed som Præst og Lærer beskæftigede V. sig med dansk-amerikansk Historie og samlede et meget omfattende, værdifuldt Materiale, hvoraf en Del er bearbejdet og udgivet, dels i Amerika, dels i Danmark: »Danske i Amerika« (1900) »Danske i Amerika 1640—1860« (1907—08), »Trinitatis Seminarium 1886—1911« (1911), »Den danske Udvandring til Amerika, dens Aarsager og Veje« (1915), »Dansk-luthersk Mission i Amerika i Tiden før 1884« (1917), »Danske i Kamp i og for Amerika« (1917) og »Halvtredsindstve Aar« (Festskrift 1921). Desuden har han udgivet en Række mindre teologiske Skrifter. — Det af V. samlede Materiale blev efter hans Død overført til Danmark og indlemmet i Udvandrer-Arkivet paa Sohngaardsholm ved Aalborg; det bestaar for en stor Del af Lomme- og Notebøger, opklæbde Avisudklip, Oplysninger og Noter til hans forskellige Skrifter samt nogle Breve og Fotografier.

V. var en karakterfuld Personlighed, som gjorde sig stærkt gældende inden for dansk-amerikansk Kirkeliv. Han satte sit Præg paa et helt Slægtled af dansk-amerikanske Præster, og hans historiske Arbejder er i stor Udstrækning Kildeskrifter for alle, der beskæftiger sig med dansk-amerikansk Historie.

R. 1921.

Slægt i Fra Ribe Amt, IV, 1915—18, S. 137—91. Selvbiografi i Kirkelig Samler, XIII, 1885, S. 475 f. Erindringer i Julegranen, 1919. Salomons Almanak, 1916, S. 206. Misteltenen Nov. 1917. Fra Ribe Amt, X, 1940—43, S. 247—54.

A. Kamp.

Vige, Jens Peder Olsen, 1864—1912, Maler. F. 11. Maj 1864 i Vigevær, Blæsinge ved Slagelse, d. 20. Marts 1912 i Kbh., begr. sst. (Garn.). Navneforandring 23. Jan. 1890. Forældre: Gaardejer Hans Olsen (1825—97) og Sidse Marie Nielsen (1837—1913). Gift 17. Juni 1902 i Nykøbing M. med Marianne Nielsen, f. 8. Marts 1872 i Brønderslev, D. af Højskoleforstander Niels Christian N. (1840—1928) og Margrethe Jensdatter (1847—84).

V. gik paa Højskole i Høng og kom i Foraaret 1883 til Kbh., hvor han blev uddannet ved Teknisk Skole samt hos Blomstermaler O. A. Hermansen. Fra Okt. 1884 til Jan. 1888 besøgte han Kunstakademiet, men var ogsaa et Par Vintre Elev ved De frie Studieskoler under Krøyer. 1892 debuterede V. paa Charlottenborgs Foraarsudstilling med »Nyboder Solskin« foruden to Portrætter og hørte siden til de faste Udstillere. Fra 1904 udstillede han med enkelte Afbrydelser tillige paa Kunsternes Efteraarsudstilling, og s. A. havde han en Særudstilling i Kunstforeningen. Med Understøttelse fra Akademiet foretog han 1906 en Studierejse til Paris, og Foraaret 1910 opholdt han sig i Normandiet. Han var repræsenteret paa den danske Udstilling i Brighton 1912; Arbejder af ham saas endvidere paa Udstillingen i Forum 1929 samt paa det nordjyske Kunststævne i Aalborg 1933. — V. malede saavel Landskaber som Figurbilleder, fortrinsvis Nordjyllands Natur og Menesker. Under Indtryk af J. F. Millet skildrede han det arbejdende Landproletariat, saaledes »Kvinder hakker Lyng« (1906, Kunstmuseet; deponeret i Aalborg Museum), præget af den alvorlige Stemning, der er et gennemgaaende Træk i hans Kunst. I sine Portrætter søgte han bl. a. at fastholde det særprægede ved Typen, f. Eks. »Ung Jøde« (1900). Blandt Landskaberne er navnlig Efteraarsbilleder i dæmpede, diskrete Farver karakteristiske for ham; ved sin Forkærlighed for Motiver som gamle Vindmøller og Huse eller forblæste Træer kan han bringe Albert Gottschalk i Erindring, og V. har i det hele ved den vemodigt-stemningsfulde Grundtone i sin Kunst nær Tilknytning til 90'ernes Generation. — I offentlig Eje findes af V.s Arbejder »Strikkende Kone« (Skagens Museum), »Landskab« (1907, Randers Museum), »Ved Slette Strand« (1909, Vejen Museum), »Portræt af Kunstnerens Fader«

(1891) og »Gamle Huse i Vorsaa« (1893, begge i Aalborg Museum).
— Selvportræt 1905 (Familieejje).

Ill. Tid. 20. Nov. 1904. [Thøger Larsen og J. C. Schlichtkrull:] Maleren Jens Vige 1864—1912. Et Mindeskrift, 1914. Politiken 21. Marts 1912. Natio-
naltidende 20. Marts s. A. V. J. Mørk-Hansen i Berl. Tid. 7. April 1915.
Aksel Jørgensen og Harald Rue: Arbejderkunst, 3, Danske Malere, 1934.

M. Stein.

Wigelsen, Broder (Knud) Brodersen, 1787—1867, Søofficer. F. 29. Juni 1787 i Aalborg, d. 11. Sept. 1867 i Kbh. (Holmens), begr. sst. (Holmens). Forældre: Justitsraad, Stadthauptmand og Købmand Hans W. (1754—1813) og Marie Elisabeth Thygesen (1765—1802). Gift 1809 i Norge med Karen Magdalene Fangen, f. 30. Jan. 1793 i Kristianssand, d. 27. Febr. 1868 i Kbh. (Holmens), D. af Kaptajn i det vesterlandske Infanteriregiment Johan Wilhelm F. (1768—1820) og Catharina Tobine Thonnesen (f. 1775).

W. blev voluntær Kadet 1797, Kadet 1799, Sekondløjtnant 1804, Premierløjtnant 1809, kar. Kaptajnløjtnant 1815 og kar. Kaptajn 1837. — Han var 1805—06 med Letfregatten »Diana« til Vestindien. 1807—10 var han næstkommanderende i Briggen »Lougen«, der var stationeret ved Norge, og han deltog 1808 med denne i en ærefuld Kamp med en engelsk Orlogsbrig samt i Erobringen af den engelske Brig »Seagull«, der kommanderedes af Kaptajn Cathcart. 1810 fik W. Kommandoen over de tre armerede Skonnerter »Nornen«, »Valkyrien« og »Axel Thorsen«, med Station ved Vardøhus, for at beskytte den finmarkske og nordlandske Handel. 1811—14 var han Chef for en Afdeling Kanonbaade i Kattegat og erobrede straks den engelske Brig »Safeguard«, hvis Chef var Løjtnant Thomas England. Den sidste Dag i 1811 beordredes han til at rejse til Rysensten Strand i Ringkøbing Amt i Anledning af den katastrofale Stranding Juleaften af de to engelske Linieskibe »St. George« og »Defence«; han tilsaa Bjærgningen fra Vragene og af det indflydte Gods og indsendte Rapport herom 10. Febr. 1812; s. A. fortsatte han sin Kommando over Kanonbaadene i Kattegat, var her en Tid under Premierløjtnant de Falsens Fraværelse Chef for hele Flotillen. Han deltog under de Falsen i den engelske Brig »Attacke«s Erobring — den blev ladet i Stikken af sin Kammerat, Briggen »Rangler«, der flygtede; en i Nærheden liggende engelsk Fregat »Hamadryade« kunde intet udrette i denne Kanonbaads-kamp, men maatte endda se paa, at en Lugger samme Nat ogsaa blev taget af de Danske. 1814 stilledes W. à la suite, indtil han havde ordnet nogle private Affærer. 1815 tog han sin Afsked.

Derefter deltog han i Bestyrelsen af et Handelsselskab, oprettet af Faderen, men uheldige Konjunkturer tilintetgjorde Selskabets oprindeligt store Formue. 1825 blev han kgl. Skibsmaaler i Kbh., 1832 Told- og Konsumptionsinspektør sst., 1838 Deputeret i Assurancekompagniet, 1844 Generalkrigskommissær, og 1844—51 var han Toldinspektør i Roskilde; sidstnævnte Aar blev Toldstaten omorganiseret og hans Embede nedlagt, hvorefter han flyttede til Kbh. W. var højt agtet for sin Redelighed og Dygtighed. — R. 1811. DM. 1812.

J. P. With: Danske og Norske Sø-Heltes Bedrivter fra Aar 1797 til 1813, 1819.
C. F. Wandel: Søkrigen i de dansk-norske Farvande 1807—14, 1915.

Paul Ipsen.

Vigen, Anders, f. 1879, Journalist. F. 13. Okt. 1879 i Aastrup, Grenaa Gammelsogn. Forældre: Husmand Lars Andersen (1846—83) og Ane Cathrine Sørensen (1847—1934). Navneforandring 11. Okt. 1907. Gift 10. Jan. 1913 i Kbh. (Helligg.) med Margrethe (Grethe) Louise Benedicte Schmidt, f. 5. Jan. 1880 i Kbh. (Trin.), D. af Bogholder Christian August S. (1848—88) og Johanne Christiane Marie Bennedsen (1849—1925).

Efter 1899 at være blevet Student, privat dimitteret, og n. A. at have taget Filosofikum drev V. spredte Studier, oprindeligt med pædagogisk Virksomhed for Øje. Imidlertid traadte han 1905 i Forbindelse med Harald Witzanskys »København«, og snart blev han en af de Medarbejdere, som satte Præg paa Bladet. V.s Navn er knyttet til flere af de Kampagner, der i Tiden inden og under Verdenskrigen 1914—18 her hjemme optog Sindene, saaledes navnlig Oppositionen mod Salget af de dansk-vestindiske Øer og Parvus-Affæren, under hvis Forløb V. i en Artikelrække, som vakte Opsigt uden for Landets Grænser, advarede den danske Arbejderbevægelses Ledere mod Farerne ved Afhængighed af det daværende Samarbejde mellem Bolsjevikker og Tyskere.

Efter at have været knyttet til »København« i hele den Periode, dette Blad vandt Udbredelse og Indflydelse, forlod V. det, da Witzansky havde solgt det til en Gruppe af Industriens Hovedmænd, idet han frygtede, at Bladet derved vilde miste den Uafhængighed, som havde været Forudsætningen for hans publicistiske Virksomhed. Han blev derefter knyttet som politisk Medarbejder til »Berlingske Tidende«, men overtog snart efter Stillingen som Medleder af det af Industriraadet og Arbejdsgiverforeningen oprettede »Erhvervenes Pressesekretariat«. Imidlertid gav den politiske Krise 1920 Anledning til, at »Berlingske Tidende« opfordrede

V. til paa ny at træde ind i Redaktionen som politisk Hovedmedarbejder, og han varetog denne Opgave jævnsides med Virksomheden i »Erhvervenes Pressesekretariat«, indtil han fra Nytaar 1927 opgav denne sidste for at kunne gøre sin Pen gældende udelukkende i Dagspressen. Fra Nytaar 1928 var han »Berlingske Tidende«s politiske Redaktør, og ved Chr. Gulmanns Død 1934 konstitueredes han som Chefredaktør for begge Bladets Udgaver. Ogsaa efter at Udgaverne var blevet redaktionelt adskilte, bevarede V. Stillingen som politisk Redaktør indtil Okt. 1936, da han efter eget Ønske traadte tilbage for at hellige sig anden politisk Virksomhed.

Som politisk Journalist har V. hen over bestaaende Partigrupperinger stræbt at samle alle konservative Elementer om Løsning af Stats- og Folkelivets Opgaver. Under Kampen for denne Idé — udtrykt i Formlen »Konservatisme fra Midten« — følte han sig nærmest knyttet til og fandt bedst Forstaaelse hos Otto Reedtz-Thott. Efter dennes tidlige Død (1927) fulgte han konsekvent samme Linie og satte sin hele Indflydelse ind paa at hidføre Forlig mellem Venstre og Konservative om Forsvarslovgivningen. Disse Bestrebelse strandede imidlertid paa de Begivenheder, som 1929 førte til Ministeriet Madsen-Mygdals Fald, og i den følgende, for Konservatismen vanskelige Periode søgte V. da under nøje Samarbejde med J. Christmas Møller nye Veje, idet han i Pressen og i Taler virkede dels for en rummelig Socialpolitik, dels for konservativ Tilslutning til den Grundlovsrevision, hvis Gennemførelse dog standsedes ved Udfaldet af Folkeafstemningen 1939.

Kendetegnende for V.s Journalistik er dens agitatoriske Styrke, iklædt en Rigdom af Billeder, hentede fra udstrakt Læsning og indtrængende Iagttagelse af Natur og Landliv. Derved bliver han Hørups Arvtager i sit Slægtleds konservative Presse.

Franz v. Jessen.

Viggo Christian Adolph Georg, f. 1893, Prins, Greve af Rosenborg. F. 25. Dec. 1893 i Kbh. Forældre: Prins Valdemar (s. d.) og Marie af Orléans (s. d.). Greve af Rosenborg 1924. Gift 10. Juni 1924 i New York med Eleanor Margaret Green, f. 5. Nov. 1895 i New York, D. af Dr. med. James Olive G. og Anny Beaumont Hewitt.

V. blev Sekondløjtnant ved Gardehusarregimentet 1917, Premierløjtnant 1919, Ritmester 1929 og Oberstløjtnant 1938. Han vandt 1931 Mesterskabet for Danmark i Terrænspringning. — R.E. 1911. DM. 1911.

Povl Engelstoft.

Viggo-Hansen, Hans Christian, 1859—1930, Kunstsmed, Maler. F. 31. Marts 1859 i Kbh. (Trin.), d. 6. Okt. 1930 sst., Urne paa Bispebjerg. Ved Daaben Hansen, Hans Christian Viggo. Forældre: Gørtlermester Peter Christian Hansen (1824—97) og Sara Marie Henriette Andersen (1824—84). Gift 29. Juli 1890 i Taarbæk med Franziska Andrea Hansen, f. 9. Juni 1860 paa Frbg., d. 17. Okt. 1927 i Kbh., D. af Skomagersvend Anders Pedersen og Hanne Thomine Hansen (1839—64).

Efter udstaaet Læretid i Gørtlerfaget dimitteredes V.-H. af C. F. Andersen til Kunstakademiet og søgte dette tre Kvartaler 1882—83 som Maler. 1885—86 udstillede han et Parti fra Christianshavns Kanal og et andet af Havnen, set fra Nybørs, paa Charlottenborg, men som Følge af en Øjensvaghed maatte han opgive Maleriet. Han tog derefter sit Haandværk op igen og gav sig til at udføre Skulpturarbejder i drevet Metal efter egne eller andres Modeller. Paa dette Omraade vandt han megen Anseelse. Hans Hovedværk er Absalons Statue paa Façaden af Kbh.s Raadhus efter Vilh. Bissens Model, for hvilken han fik Guldmedaille paa Verdensudstillingen i Paris 1900. Paa Bestilling af Carl Jacobsen udførte han en Række store Arbejder — Gruppen »Thor med sine Bukke« (efter Carl J. Bonnesens Model) og de to Giganter paa Dobbeltporten (med en lille Skitse af Stephan Sinding som Grundlag), begge til Ny Carlsberg, Englen paa Jesuskirkens Spir i Valby og en Dragefigur til Jacobsens Villa (begge efter egen Model). Ligeledes skyldes Topfiguren paa Det ny Teater (Model ved Samarbejde med J. J. Bregne) og Flyvefiskene paa Gammel Torvs Springvand (egen Model) ham. Desuden leverede han Daabsfade til flere Kirker og hamrede Kander, Fade, Smykker og andre Ting i Kobber, Sølv, Tin og Jern, som han bl. a. udstillede paa Selskabet for dekorativ Kunsts Udstilling Febr.—Marts 1903. Dette førte til, at han knyttedes til H. A. Gruberts Sønners Metalvarefabrik, hvor han i mange Aar virkede som kunstnerisk Leder. Som Kunstsmed foretog han Studierejser til Tyskland, Østrig og Italien med Støtte fra det Larssen'ske Legat og den Reiersen'ske Fond. Paa sine gamle Dage vendte han tilbage til Maleriet og malede Mariner paa Bornholm i Sommermaanederne. — Tuschtegning af A. Repholtz 1884 (Familieeje). Træsnit.

Erik Schiødte i Kunst, II, 1900—01. Merete Christensen i Nyt Tidsskrift for Kunstindustri, II, 1929, S. 48. Berl. Tid. 30. Marts s. A. Politiken og Nationaltidende 8. Okt. 1930.

Sigurd Schultz.

Wiinblad (ved Daaben Windblad), Eduard Emil, 1854—1935, Redaktør. F. 15. Maj 1854 i Kbh. (Frederiks), d. 22. Dec. 1935 sst.; Urne paa Bispebjerg. Forældre: Skræddersvend Bernt Eduard Olof W. (1833—80) og Amalie Kerstine Olsen. Gift 7. Marts 1880 i Kbh. (Johs.) med Olga Ludowica Kamilla Ludwig, f. 5. Nov. 1853 i Kbh. (Petri), d. 23. Juni 1942 sst. (gift 1° 1877 med Malersvend Rasmus Peter Sørensen, ca. 1853—78), D. af Hattemager Carl Georg Heinrich L. (1826—77) og Christine Andersen Lindstrøm (ca. 1822—90).

W. blev født i et fattigt Hjem i det indre Kbh., »paa Kvisten over Kvisten«. Faderen var indvandret fra Sverige, Moderen var Syerske fra Nyboder, men af tysk Familie. Efter Konfirmationen kom W. i Lære i Bianco Lunos Bogtrykkeri og besøgte de Massmannske Søndagsskoler. Som sytten—attenaarig droges han med af det begyndende Arbejderrøre; baade han og Faderen indmeldte sig i Pios »Internationale«, og han skrev til denne en Arbejder-Mar-seillaise: »Op til Kamp! Op I Arbejdersønner«, trykt 1872. 1873 blev han Svend og valgtes kort før »Internationale«s Opløsning til Formand i dennes blandede Sektion. Efter et Par Rejseaar i Provinsen kom han 1875 tilbage til Kbh. og fik kort efter Arbejde paa »Social-Demokraten«s nye Trykkeri i Ravnsborggade. Bladet befandt sig efter Førernes Bortrejse i rivende Tilbagegang, og de skiftende Redaktører Søren Larsen, Wiegell og Bjørnstrup evnede ikke at vende Strømmen. Naar der manglede Stof, satte Typograf W. nu og da en Artikel »direkte op af Sætterkassen«. De rykkede snart op som Spidsartikler eller blev til en Serie sociale Skildringer »Den forkerte Verden«, som vakte Opmærksomhed. »Folkets Nisse« skrev, at »Social-Demokraten« »dækker sin Nøgenhed med et Wiinblad«. Partifællerne ventede sig en hel Del af ham; ved Bestyrelsesvalget til det nystiftede Socialdemokratisk Forbund 1878 fik han flere Stemmer end baade C. C. Andersen, Hørдум og P. Holm. Han veg ikke tilbage for at angribe Bjørnstrup i Bladets egne Spalter, og det kom i disse Nedgangskaar til gentagne Opgør inden for Parti- og Bladledelse. H. Brix' nye Separatist-Blad »Herolden« truede med helt at tage Luven fra »Social-Demokraten«, og Kontrahentforsamlingen tog da 27. April 1881 en rask Beslutning og ansatte W. som Redaktør, hvorefter de daværende Redaktionsmedlemmer Bjørnstrup og Mundberg forlod Bladet. Da den 27-aarige W. traadte til, havde Bladet kun et Par Tusind Holdere, dets Redaktions- og Trykkeriforhold var yderst primitive; men i Aarenes Løb forvandlede han »Social-Demokraten« fra et Medlemsblad for en betydningsløs Sekt til et Dagblad med Indflydelse, et

virkeligt Talerør for Arbejderklassen, og samtidig til en Kraftkilde for selve Partiet. Den stærkt voksende Fagbevægelse og den skærpede politiske Kamp i 80'erne gav ham vel Medbør, men Fremgangen kan dog overvejende tilskrives hans personlige Egenskaber som Bladleder. Han kendte Arbejdernes Tankegang; aarvaagen og skarp og dog med klog Opportunisme skrev han selv om politiske og sociale Forhold, tog forurettede i Forsvar over for Autoriteterne, angreb Provisoriet og dets Mænd, bragte »Afløringer« f. Eks. af Goos' Forhold til Heroldisterne og forstod i det hele at skære Døgnets smaa og store Nyheder til, saa der blev agitatorisk Stof ud deraf. Men ogsaa betydelige og særprægede Journalister knyttede han til Bladet. I 80'erne saaledes den unge Litteraturskribent C. E. Jensen, W. Fleron, J. J. Ipsen, Sejr Kjeldskov, A. C. Meyer, senere F. J. Borgbjerg, Gustav og Nina Bang o. fl. foruden at Partiets og Fagbevægelsens ledende Mænd P. Knudsen og J. Jensen var faste Medarbejdere i lange Perioder. Nominelt var W. i 80'erne kun Redaktionssekretær; ansvarhavende var »Straamænd« som Fr. A. Hertz og Sigvald Olsen, der maatte afsone de ikke faa Pressedomme, som overgik Bladet. Efter Straamandssystemets Ophør maatte W. selv 1891 og 94 tilbringe flere Maaneder i Christianshavns Fængsel for Presseforsøelser. Efter Valget 1884 gik »Social-Demokraten« frem med stærke Skridt. Nye Maskiner blev anskaffet, fra Nørregade 5 flyttede Redaktionen til Brolæggerstræde 11; Bladets Format blev udvidet, særlige Provinsudgaver opstod og blev til selvstændige Blade. 1901 købte Bladet sin egen Ejendom i Farimagsgade, hvor moderne Rotationsmaskiner blev installeret, Sættemaskiner blev indført, og med sine over 50 000 Abonnenter var »Social-Demokraten« omkr. 1910 Landets og Skandinaviens største Dagblad, helt paa Højde med sin Tid. W. var først og fremmest Bladmand og som saadan udpræget politisk anlagt, men han var egentlig ikke Politiker. Han stod, hvor han stod, paa en ret doktrinær Statsocialismes Grund, og ud fra denne Opfattelse kommenterede han Begivenhederne og fortolkede han Programmet. Paa Partiets Vegne redigerede han fra 1888 Pjecerækken »Socialistiske Skrifter«, hvori bl. a. udkom en udførlig Fremstilling af Socialdemokratiets Principper, skrevet efter Partikongressen 1888 af W. og P. Knudsen, og en Artikelserie af ham selv »Aandsfriheden i den socialistiske Stat« 1889. I adskillige Spørgsmaal har han staaet til venstre for P. Knudsen og Hørdum og saa f. Eks. med meget blandede Følelser paa Alliancen med Venstre. Borgbjerg har karakteriseret ham som »et paa Bunden sydende revolutionært Temperament«. 1893 blev W. opstillet til Borgerrepræ-

sentationen, men blev ikke valgt og stillede sig ikke siden. 1895, efter Kredsomlægningen, valgtes han derimod til Folketingsmand for Kbh.s 12. Kreds, det yderste Nørrebro, som han repræsenterede i Tinget til 1928. Han var ikke meget fremtrædende paa Rigsdagen, var Ordfører for Lovforslag om borgerligt Ægteskab, for — eller rettere imod — »Bølleloven«, for Forslaget om Afskaffelse af Titler og Ordener, for Tilskud til Børnebespisning, ligesom han lejlighedsvis talte om Befæstningen, om Grundlovssagen m. m. Under Folketingsdebatten 1909 fremsatte han den Formodning, at Alberti havde drevet Handel med Ordner og Titler, hvilket resulterede i en retslig Undersøgelse. I Marts 1911 offentliggjorde W. i »Social-Demokraten« nogle Udtog af Forhørsakterne herfra, som vakte megen Opsigt (»Ordens-Skandalen«). Dette havde formentlig kun været muligt gennem et Diskretionsbrud, som indbragte W. en Misbilligelse fra Folketingets Formandsplads og gjorde hans egen Gruppe betænkelig ved Affæren. Mens det i 80'erne og 90'erne afgjort var W., som prægede Bladet, blev han efter Aarhundredskiftet i nogen Grad trængt i Baggrunden af de Medarbejdere, der efterhaanden blev landskendte — ansete eller frygtede — Navne, og da især af Borgbjerg. I Modstanderpressen hed det »Borgbjerg skriver«, og W. skrev da ogsaa stadig sjældnere. I en vis Jalousi over for Borgbjergs Popularitet og en forstaaelig Træthed efter 30 Aars Funktionstid maa man søge Motiverne til, at W., endnu ikke 60 Aar gammel, paa Kontrahentmødet i April 1911 frabad sig Genvalg som Redaktør og foreslog Borgbjerg som sin Efterfølger. Endnu en lang Aarrække færdedes han, sirlig og adræt, paa Rigsdagen og i Partiets Forsamlinger, men uden at tage større aktiv Del i Begivenhederne. Han fik dog aabnet Kastelsvolden for Publikum og var under Museumsforhandlingerne i Aarene efter 1920 Talsmand for at omdanne Kastellet til Nationalmuseum og indrette Anlægget til Folkepark. Han skrev af og til en Artikel i Bladet signeret »En Arbejder« eller »Ogserko«. 1921 skrev han sammen med Alsing Andersen »Det danske Socialdemokratis Historie 1871—1921«, I—II. 1928 overgik han som tingvalgt Medlem til Landstinget, men nedlagde sit Mandat Sept. 1934. De sidste Aar havde han Tilsynet med Rigsdagens Bibliotek. Æret og agtet døde han højt bedaget som den længstlevende af Veteranerne fra Arbejderbevægelsens Gennembrudstid.

Portrætteret paa Oscar Matthiesens Maleri af den grundlovgivende Rigsdag 1915 (1923; Rigsdagen), paa Edv. Saltofts Billede 1934 af Socialdemokratiets Mænd (Folkets Hus, Enghavevej) samt paa et Maleri af Asor Hansen 1888 (paa »Social-Demokraten«).

Malerier af Asor Hansen 1887 og H. Dohm 1924 (Familieeje). Buste af A. J. Bundgaard 1926 (paa »Social-Demokraten«), Relief-Medaillon 1935 af C. Mortensen (Rigsdagens Bibliotek). Kul-tegning af Fridolin Johansen 1889 (paa »Social-Demokraten«). Litografi af N. L.(?) 1896.

N. Bransager og P. Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag, 1901—03, S. 451—56. C. E. Jensen og F. J. Borgbjerg: Socialdemokratiets Aarhundrede, II, 1904, S. 326—32, 348—55. A. C. Meyer: En Agitators Erindringer, I, 1929, S. 49 f., 62—70, 117, 131 f., 146; II, 1933, S. 30, 38, 94. J. J. Ipsen: En Utopists Historie, 1926, S. 37 f., 69—78, 88 og passim til 140. Samme: Bogen om Socialdemokratiet, 1929, S. 38 f. Robert Wiinblad: Redaktør E. W., Træk af hans Liv, 1929. Journalisten 1. Marts 1913, 15. Maj 1924, 1. Maj 1934, 1. Jan. 1936, 15. Nov. 1937, 1. Maj og 15. Sept. 1938. Social-Demokraten 6. og 8. Maj 1881, 19. og 26. April 1911, 15. Maj 1914, 15. og 16. Maj 1924, 15. Maj 1929, 2. April 1932, 13. og 15. Maj 1934, 23.—27. Dec. 1935, 13. Dec. 1936 (Hjemmets Søndag), 4. Nov. 1938, 7. Maj 1941. Berl. Tid. 14. Maj 1924, 15. Maj 1934, 23. Dec. 1935. Politiken 15. og 17. Maj 1934, 23. Dec. 1935. Dagens Nyheder 23. Dec. 1935. H. P. Sørensen: F. J. Borgbjerg, 1943 (se Registeret).

Oluf Bertolt.

Viingaard, se Vingaard.

van Wijck, Johan Classzen, d. senest 1613, Maler. D. før 25. Jan. 1613. Gift med Voldborg Hansdatter, der overlevede ham.

J. C. van W.s egenhændige Bemærkninger paa hans Regninger er paa Hollandsk. Han var saaledes antagelig fra dette Land og kan næppe være identisk med den Johan Maler »fra Flensborg«, der 1607 malede Sengekammerloftet paa Fr.borg. 1597 faar han ved Enkedronning Sophies Hof Betaling for Portrætter, saavel af hende selv som af Kongen og flere andre af hendes Børn. Fra Rentekammeret betales han s. A. for et Portræt af Kongen og træder 1. Febr. i dennes Tjeneste som Kontrafejer (60 Dl. aarlig; Kongen betaler Materialerne). Han holdt sig ikke til Portrætter alene, men malede en Række, ofte endog meget store, Billeder, som ved Motiverne maatte interessere den unge Monark; Titlerne paa de leverede »poetiske Historier« viser Genren, »Paris' Dom«, »Paris og Venus« (1598), »Orfeus og Midas«, »Loth og hans Døtre«, »Susanna« (1598), aabenbart Dekorationsarbejder til Kbh.s Slot. J. C. van W. blev ogsaa anvendt til andet Dekorationsarbejde; Orlogsskibene »Argo« og »Hektor« blev i denne Periode stafferede af ham. 4. April 1602 ophørte hans Bestalling, og under friere Forhold fortsatte han Arbejdet for Kongen, især med Udsmykningen af det Indre af Fr.borg. 1605—07 udførte han Dekorering af Loft og Paneler i »Kongens eget Gemak« og paa »Salen«, vel det samme Rum

(»Sommerstuen«), da Riddersalen næppe paa den Tid var saa vidt opført, at den kunde dekoreres. Tidligt havde han som Hjælper Remmert Piettersz (s. d.). Paa en særlig Vis fik han nu Beskæftigelse for Kongen, nemlig med at tegne »Patronerne« til en Mængde Gobeliner, hvormed Christian IV. vilde smykke Riddersalen og Værelserne paa Fr.borg. Fra 1608 modtog han Betaling for Tegninger paa Papir til Tapetmageren i Hellig Geists Tugthus i Kbh., hvor Kongen havde oprettet et Væveri, og i Sept. 1609 sluttede Statholderen Breide Rantzau paa Kongens Vegne Kontrakt med ham, hvorved han overtog Leverancen af en Serie Tapeter i Kvalitet som dem paa Kronborg; Materialerne skulde han selv levere; Prisen fastsattes til otte Dl. pr. sjællandsk Alen. For at male Patronerne fik han 5 Mark pr. Alen; tre af dem sendtes til Holland for at eftervæves der; Resten arbejdede han selv med, muligvis som Leder af Værkstedet i Tugthuset. 1611 faar hans Enke flere Gange Betaling for »en Del af de Tapeter, Kongen havde ladet væve til den store Sal i det nye Hus paa Fr.borg«. Af hans egenhændige sikre Arbejder er intet bevaret. Kendt er det store Prospekt af Kbh., som han 1611 udførte og som blev stukket af Jan Dirksen (van Campen). Et Prospekt af Fr.borg i Christian IV.s første Aar (Gripsholm, Kopi paa Fr.borg) er med nogen Sandsynlighed henført til ham. Portrætter fra hans Haand er ikke paavist. Ligeledes er to store Malerier, som i sin Tid nævntes paa Fr.borg, »Salomons Salving« og »Salomon og Dronningen af Saba«, forsvundne. Sidste Gang, han nævnes i Regnskaberne, synes at være 30. Okt. 1611; i Jan. 1613 tales der om hans Enke.

F. R. Friis: Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie, 1872—78. Samme: Bidrag til Dansk Kunsthistorie, 1890—1901. Francis Beckett: Frederiksborg, II, 1914. Samme: Kristian IV. og Malerkunsten, 1937. O. Andrup i Danmarks Malerkunst, red. af E. Zahle, 1937.

O. Andrup.

Wilcke, Julius Washington, f. 1875, Departementschef, Numismatiker. F. 24. Okt. 1875 paa Frbg. Forældre: Snedkermester Julius Jostoff W. (1833—1924) og Sophie Marie Henriette Holm (f. 1853). Gift 1° 24. Jan. 1911 i Kbh. (Holmens) med Hedvig Callesen, f. 1. Febr. 1882 i Kbh. (Holmens), D. af Grosserer William Conrad C. (1853—1906) og Bianca Marie Holm (1846—1906). Ægteskabet opløst 1921. 2° 12. April 1922 paa Frbg. (b. v.) med Rigsdagsstenograf Ellen Rostrup, f. 2. Dec. 1892 i Kbh., D. af Mag. sc. Ove Georg Frederik R. (1864—1933) og Mag. sc. Sofie Jacobsen (se Rostrup, Sofie). Ægteskabet opløst 1932. 3° 10. Marts 1932 i Kbh. (Garn.) med Emmy Agnete Lar-

sen, f. 23. Jan. 1907 i Korsør, D. af Entreprenør Fritz Harald Valdemar Oscar L. (1865—1942) og Hanne Svensson (f. 1866).

W. blev Student 1893 fra Schneekloths Skole, cand. jur. 1899, var derefter en Række Aar Sagførerfuldmægtig, ogsaa efter at han 1902 var blevet Assistent i Landbrugsministeriet; i et Aars Tid 1904 havde han tillige midlertidig Ansættelse i Justitsministeriets Navnekontor og var i ca. tre Aar (1904—08) konstitueret først som Assessor i Overretten i Viborg, siden i Kriminal- og Politiretten i Kbh. 1906 blev han Fuldmægtig, 1922 Kontorchef og 1934 Departementschef i Landbrugsministeriet. Allerede som Fuldmægtig var han dels Sekretær for, dels Medlem af betydningsfulde Udvalg og Kommissioner vedrørende Landbrug og Fiskeri; ogsaa Ministeriet for offentlige Arbejder har brugt ham som Medlem af Kommissioner med Reformlovgivning for Øje. Han er Formand for Statens Mergeludvalg og Skovvæsen, for Bevillingsudvalget for Gældssaneringslaan, for Dyrehaveudvalget, for Landbrugsministeriets Brændselsudvalg, for Præsidiet og Bestyrelsen for Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm og for Landbrugsmuseet i Lyngby, for Tilplantnings-, Landvindings- og Vandløbsudvalgene; Næstformand for Statens Jordlovsudvalg, Jurisdiktionsformand i Forenede danske Motorejere, Medlem af Hovedbestyrelsen for Danmarks Naturfredningsforening samt af Bestyrelserne for Det danske Hedeselskab, Erhvervenes Laanefond, Kreditfonden af 1940, Grundforbedringsfonden, Beskæftigelsesraadet, Aktieselskabet G. Bestle.

Tidligt førte W.s historiske Interesse ham til at samle danske Mønter, og 1910 valgtes han til Formand for Møntsamlerforeningen i Kbh. 1916—24 var han Formand for Numismatisk Forening (med hvilken førnævnte sammensluttedes). Som saadan begyndte han (1916) Udgivelsen af »Numismatisk Forenings Medlems-Blad«, hvori han skrev en Række Afhandlinger. Derved førtes han ind paa et systematisk og kildemæssigt Studium af dansk Mønthistorie og Møntpolitik. Som første Resultat af sin Forskning behandlede han »Christian IV.s Møntpolitik 1588—1625« (1919), opbygget saavel paa indgaaende Studier af Møntvæsenets Udvikling i de større europæiske Lande som paa et omfattende Kildemateriale fra Rigsarkivet. Bogen indbragte ham 1919 den statsvidenskabelige Doktorgrad. Senere har han i følgende Skrifter behandlet hele den danske Mønthistorie i Nytiden (bortset fra Tiden 1671—1726, der var behandlet af Professor Axel Nielsen) med særligt Hensyn til Udmøntningspolitikken og Landets finansielle Forhold: »Møntvæsenet under Christian IV. og Frederik III. 1625—70« (1924), »Kurantmønten 1726—1788« (1927), »Specie-

Kurant- og Rigsbankdaler, Møntvæsenets Sammenbrud og Gensjnsning 1788—1845« (1929), »Sølv- og Guldmøntfod 1845—1914« (1930) og sluttelig »Daler, Mark og Kroner 1481—1914« (1931). 1937 blev han Æresmedlem af Norsk numismatisk Forening. I Anledning af hans 65-aarige Fødselsdag overrakte Naturfredningsforeningen ham en til hans Ære præget Medaille (af William Larsen). — Maleri af J. Wichmann 1934.

Selvbiografi i Univ. Progr. Nov. 1919, S. 146 ff. Hist. Tidsskr., 9. Rk., II, 1921—23, S. 397—404. Nationaløkonom. Tidsskr., LVII, 1919, S. 534 ff. Naturfredningsforeningens Aarsskrift 1943.

J. Oskar Andersen.

Wilcken, Johannes Adolph, f. 1881, Fysiker, Elektrotekniker. F. 16. Maj 1881 i Aarhus. Forældre: Bankkasserer, senere Bankdirektør, cand. jur. Carl Wilhelm Laurentius Vilcken (1845—1930) og Emma Jensine Lassen (f. 1852). Gift 11. Febr. 1916 i Aarhus med Inger Angelique Matzen, f. 14. Okt. 1892 i Aarhus, D. af Direktør Frederik Danus M. (1848—1916) og Anna Magdalena Brasch (1857—1933).

W. blev Student 1899 fra Aarhus, cand. phil. n. A. og 1906 cand. polyt. som Bygningsingeniør. Efter Eksamen fik han Ansættelse ved Aarhus Belysningsvæsen. 1909 foretog han en flere Maaneders Studierejse til Tyskland, Frankrig, Schweiz, Italien, Grækenland, Tyrkiet, Rumænien og Østrig. Foraaret 1910 rejste han til U.S.A., hvor han blev Tegner hos Firmaet Westinghouse Electr. & Manufacturing Co. i Pittsburg. 1911 rejste han til Argentina og fik Ansættelse som Beregner ved Meteorologisk Institut i Buenos Aires. 1913—15 var han Redaktør af Instituttets videnskabelige Publikationer. I den af Instituttet 1913 offentliggjorte Publikation »Climate of the South-Orkney Islands«, Annales, Vol. XVII, har W. udarbejdet den matematiske Del. 1914—20 var han Professor i Fysik ved Colegio Nacional Belgrano i Buenos Aires. 1917 fik han Doktorgraden i Fysik ved Universidad Nacional de la Plata. 1920 tog han til Cambridge paa Studieophold og var 1921—24 Docent ved Sunderland Technical College. 1924—37 var han Professor i Elektroteknik ved Durham Universitet. 1937 blev han Redaktør af »Science Abstracts«. W., der er meget musikalsk og har uddannet sig som Pianist i Kbh. og London, var 1923—29 Medlem af Bestyrelsen for Sunderland Music Club, 1925—38 Medlem af Bestyrelsen for British Music Society i Newcastle og 1935—37 Medlem af Bestyrelsen for Philharmonic Society sst. 1913—14 var han Medlem af Bestyrelsen for Skandinavisk Roklub i Buenos

Aires og 1924—37 Kasserer for Studenterraadet ved Armstrong College og fra 1926 tillige for Studenterhjælpen sst.

Studenterne fra 1899, 1924, S. 108.

Poul Vinding.

Wilckens van Verelt, Jan, d. 1692, Billedhugger. D. 21. April 1692 i Kolding, begr. sst. Ugift.

Trods den almindeligt brugte Betegnelse »Jan Hollænder« har J. W. v. V. sandsynligvis snarest været fra Antwerpen, i hvilken By en Dirik Willekens van Verelt 1667—68 var Elev hos Artus Quellinus d. Yngre. J. W. v. V. arbejdede i Danmark i anden Halvdel af 17. Aarhundrede og kan 1681—92 følges i Regnskaberne, hvor han snart kaldes Billedhugger, snart Vokspousserer; han arbejdede i Sten, Voks og Elfenben, foruden at han var Stukkator. 1681—82 udførte han Arbejde i Rosenborg Have, 1683 Kongens Portræt og dette og følgende Aar Stukkaturerne i Galleriet, der fører over til Audienshuset paa Fr.borg Slot (Tegning dertil i Kobberstiksamlingen). Paa Rosenborg findes hans pragtfulde Elfenbenskrus, hvis figurlige Fremstilling er taget fra Jordaens' Bacchustog. Omkring Nytaar 1690 skulde J. W. v. V. være rejst til Kolding for at udføre Stukkaturer paa Koldinghus, men forhindredes deri af den haarde Vinter, saa han først i Foraaret 1690 kom i Gang med Arbejdet. Dette varede flere Aar, og 1692 kom Kunstneren i Klammeri med en Medhjælper, Jan Witt, stak ham ned og berøvede faa Dage efter sig selv Livet. Han maa have været meget paaskønnet af Kongen, der 1683 lod hans Portræt male. Det store Portræt paa Fr.borg af J. W. v. V., hvor han fremviser sin berømte Elfenbenspokal, er ifølge gammel Tradition malet efter hans Død og kan næppe heller være identisk med Portrættet fra 1683, der kun kostede ti Rdl. — Maleri af Jan Meerhout (Fr.borg).

Ill. Tid. 26. Febr. 1893 (af H. C. Bering Liisberg). Tidsskrift for Kunstindustri, X, 1894, S. 94 (af samme). Fr. Beckett: Frederiksborg, II. Slottets Historie, 1914, S. 186. E. Marquard: Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III.s og Christian V.s Tid, 1918 (se Registeret). V. Thorlacius-Ussing: Billedhuggeren Thomas Quellinus, 1926, S. 4, 156. *V. Thorlacius-Ussing.*

Wilde, Otto Alexander Klemme, 1815—96, Søofficer. F. 5. Aug. 1815 i Nyborg, d. 11. Jan. 1896 paa Frbg., begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Strøm- og Toldinspektør, Kaptajn, senere Kommandørkaptajn Thevis W. (1773—1858) og Catharina Margretha Christine Mathiessen (1783—1862). Gift 1° 31. Okt. 1850 i Kbh. (Holmens) med Ida Holten Thiele, f. 22. Aug. 1830 i Kbh.

(Slotsk.), d. 26. Febr. 1863 sst. (Helligg.), D. af Professor, senere Etatsraad Just Mathias T. (s. d.) og 1. Hustru. 2° 29. Aug. 1866 i Skibby med Maria Dorothea Storck, f. 23. Juli 1837 i Skibby, d. 17. April 1880 i Bayonne, D. af Sognepræst Peter Frederik S. (1797—1880) og Margrethe Cathrine Holten (1799—1864).

W. blev Kadet 1828, Sekondløjtnant 1837, Premierløjtnant 1847, Kaptajnløjtnant 1855, kar. Kaptajn 1868 og kar. Kommandør 1874. — 1838 var han med Fregatten »Rota« i Middelhavet, hvor Bertel Thorvaldsen afhentedes i Livorno tilligemed 68 Kasser med Kunstnerens vigtigste Værker. Paa Hjemrejsen tegnede Maleren D. C. Blunck en Blyantstegning af Skibets Officerer, deriblandt W. 1839—41 var han med Briggen »Mercurius« i Vestindien, her kolliderede Skibet med det andet Stationsskib, Briggen »St. Thomas«, og ved Hjemkomsten anlagdes der Sag mod W. for hans Andel i dette Uheld — han tabte Sagen. 1842 fik han Permission i to à tre Aar for at rejse til England, der overtage Dampskibet »Hamlet«, sejle det til Kbh. og derefter føre det i Fart mellem Kbh. og Helsingør. 1842 assisterede han Sekondløjtnant Gottlieb ved en af denne oprettet Navigationsskole i Helsingør. 1843 sejlede han med Styrmandselever i den danske Koffardibrig »Canopus«, og fortsatte den følgende Vinter Undervisningen af disse i Land. 1844—45 var han med Dampskibet »Hekla« i Middelhavet i Eskadre med Fregatterne »Gefion« og »Thetis«, samt Briggen »Mercurius«; Eskadrechefen var Kommandørkaptajn H. G. Garde, og Opgaven var at paavirke Marokko, saa Danmark kunde blive fri for at yde den siden 1768 aarligt erlagte Tribut; Opgaven løstes tilfredsstillende. 1847 var W. Chef for Dampskibet »Hebe« til Raadighed for Kongen ved Vesterhavssøerne. Kongen (Christian VIII.) forkælede W., men denne havde mange Fjender og Misundere. Han var rask i Munden; paa en af Rejserne mellem Husum og Føhr med »Hebe« tilbød Kongens Adjudant Zahrtmann at sørge for Lodhivningen i det læge Farvand, men W. svarede kvikt: »Ja, mange Tak, Hr. Kammerherre, men her lodder vi med Kølen« — han mente, at naar først Skibet tog Grunden, vidste man, hvor dybt der var paa dette Sted; for Resten var der ingen Fare ved Sejladsen der. Samme Aar fik han Permission til en Rejse til Italien. 1848 var han med Fregatten »Bellona« paa Blokade ved Elben, 1849 først med Dampskibet »Slesvig«, der skulde transportere en Bataillon Soldater til Helgenæs, derefter med Dampskibet »Hertha« og sidst paa Aaret næstkommanderende i Korvetten »Najaden« som Vagtskib i Sundet, og det tredie Krigsjaar var han ved Søtransportvæsenet og ved Marinekorpset i Slesvig. 1852 havde

han Kommando som næstkommanderende i Skonnerten »Elben« ved Altona. 1853 var han med Linieskibet »Dannebrog« til Karlskrona under van Dockums Kommando og derefter i den dansk-norsk-svenske Eskadre i Nordsøen; Eskadrechef blev Svenskeren Kontreadmiral S. M. von Krusenstjerna, og Eskadren bestod, foruden af »Dannebrog«, af de svenske Skibe Linieskibet »Carl XIII.«, Fregatterne »Josephine« og »Chapman« og Briggen »Nordenskjöld« samt de norske, Korvetten »Nordstjernen« og Skonnerten »Sleipner«; en Koleræpidemi i Land bevirkede en brat Afslutning af Togtet, og Skibene skiltes ud for Nyborg. 1855 var han Adjudant hos Flaadeinspektøren, 1855—56 næstkommanderende i Briggen »Ørnen« til Vestindien og 1857 i samme Stilling i Kadetskibet, Korvetten »Valkyrien«. 1860 valgtes han til Medlem af Folkeetinget for Fr.borg Amts 5. Kreds, men Valget kasseredes. 1861 var han næstkommanderende i Linieskibet »Frederik VI.« og 1863—64 Chef for Panserskonnerten »Absalon«. 1866 blev han Medlem af Kbh.s Havneraad. W. var Forfatter af livlige og velskrevne, men ikke historisk uangribelige Memoirer. Han var en nær Ven af Kong Oskar II. af Sverige, og deres Korrespondance (nu i Stockholm) har en vis historisk Værdi. — R. 1860. — Malerier af D. C. Blunck 1839 (Fr.borg) og af A. Jerndorff 1873 (Familieej). Tegning af A. Jerndorff 1872.

Tidsskrift for Søvæsen, Ny Rk., XXXII, 1897, S. 8 ff., og 1940. M. K. Zahrtmann: Admiral C. C. Zahrtmann, 1927. Ovcenn. Memoirer. H. B. Dahlerup: Mit Livs Begivenheder 1815—48, 1904, S. 165, 174, 180.

Paul Ipsen.

Wilde, Alexander Johan Sophus Just, 1855—1929, Amtsforvalter, Maler. F. 4. Okt. 1855 paa Lindegaarden, Skibby Sogn, d. 27. Maj 1929 i Kbh., Urne paa Ass. Kgd. Forældre: Kaptajnløjtnant, senere Kommandør Alexander W. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 3. Juli 1883 paa Frbg. med Olga Johanne Albertine Købke, f. 18. Juli 1860 i Randers, d. 11. Nov. 1942 paa Frbg., Plejed. af Overauditor, Herredsfoged i Tyrsting og Vrads Herreder, senere Etatsraad August Carl Christian K. (1821—98) og Marie Magdalene Lassen (1829—1924).

Da W. var blevet Student 1873 fra Roskilde, studerede han Jura, fik sin Embedseksamen 1880, blev derefter ansat i Finansministeriet og 1892 konstitueret som Amtsforvalter paa Møen; fra 1897 til 1924 var han Amtsforvalter i Randers. Ved Siden af Juraen dyrkede han Malerkunsten med afgjort Talent; kunstneriske Interesser havde han arvet baade fra Faderen, der var Ven med mange

af sin Tids Malere, og fra Moderen, der var en Datter af J. M. Thiele. Selv gik han ikke paa nogen Skole, men uddannede sig paa egen Haand og udstillede fra 1887 jævnlige, især Landskaber og Interiører; et smukt Vidnesbyrd om hans fine maleriske Sans giver Kunstmuseets lille Billede »Vinter paa Helenevej« fra Slutningen af 80'erne. Betydeligere end hans Oliebilleder er dog gennemgaaende hans Pasteller, i hvilke han skabte en fin og særegen Kunst; han forstaar at anvende Pastelstiften, saa at Materialets ejendommelige Dybde og Sødme gør sig gældende, og den koloristiske Virkning ligesom Behandlingen af Lyset er ofte meget smuk, ikke mindst i Interiørerne. For hans Udvikling havde det nok stor Betydning, at han allerede i Ungdomsaarene i 80'erne blev en god Ven af L. A. Ring. Da han flyttede til Randers, gav hans kunstneriske Interesser sig ogsaa Udslag i et mangeaarigt Arbejde for Museet der, hvorved hans Forbindelse med Karl Madsen kom til Nytte. 1912 afholdt Kunstforeningen en retrospektiv Udstilling af hans Arbejder. — R. 1919. — Tegning af Aug. Jerndorff 1872. Portrætteret paa L. A. Rings »Aften i Dagligstuen« 1888.

Klingen, I, Febr. 1918. Th. Oppermann i Berl. Tid. 24. Jan. s. A. P. Hertz: L. A. Ring, 1934, især S. 178, 219 f.

Leo Swane.

Wildenradt (-rath, -rad), Christian Henrich, 1742—91, Officer, Landkommissarius, Udskrivningsdirektør. F. 3. Maj 1742 i Kbh. (Garn.), d. 7. Dec. 1791. Forældre: Kaptajn, senere kar. Oberst Johan W. (1707—76, gift 2° 1765 med Anne Cathrine Wilhelmine Haffner, 1743—1820) og Cathrine Magdalene Kaas (1720—52). Gift 25. Marts 1769 paa Vellinggaard, Smidstrup Sogn, med Kristine Margrete Bachmann, f. 20. Sept. 1746 paa Vellinggaard, d. 13. Febr. 1838 i Randers, D. af Overførster, Hofjægermester Peter B. (1715—69) og Kristiane Benedikte Kruse (1725—55).

W. blev 1757 overtalig, n. A. virkelig Fændrik og kar. Sekondløjtnant, 1759 virkelig Sekondløjtnant, forsattes 1762 til Rytteriet som kar. Premierløjtnant, men gik ved sit Giftermaal paa Vartpenge, indtil han 1773 gik i Nummer som Sekondritmester. Som Løjtnant havde han vist sig intelligent og dygtig, men noget »ausschweifend«. 1769—78 arbejdede han for Rentekammeret, bl. a. ved Opmaaling og Kortlægning af »Strømmen mellem Jylland og det Slesvigske« (Kongea), og ledede de store Udskiftninger i Kolding Amt, foruden at han var tilsynshavende med det store Tolddistrikt mod Slesvig. 1778 traadte han atter ud af Hæren og

ledede dygtigt og energisk, gennem skaanselløs militær Afspærring, Bekæmpelsen af Kvægsygen i Lolland og Falster, hvorefter han ønskede atter at indtræde i Hæren, men efterkom Opfordring fra Tyske Kancelli om at bekæmpe Kvægsygen i Tønder Amt, paa Als og Ærø, blev udnævnt til Landvæsenskommissarius og gennemførte Udskiftningen af de store Skovdistrikter i Kolding Amt. Da Kvægsygen atter blussede op ved Grænsen, virkede han her; blev 1781 rejsende Medlem af Kvægkommissionen og fik Ekspektance paa en Amtmandspost. Da man af politiske Grunde agtede at dele det store Embede Generalkrigskommissariatet for begge Hertugdømmerne, fik W. 1784 overdraget det slesvigske Distrikt, men forblev tillige til Raadighed for Kvægkommissionen. Ved Forberedelserne til Krigen i Norge 1788 blev han 2. Deputeret i Feltkommissariatet, men samtidig Medlem af og ledende i Kommissionen til Udarbejdelse af det meget omfattende Regulativ for Landmilitisen ved Stavnsbaandets Løsning. N. A. blev han Deputeret i General- og Kommissariats-Kollegiet og Krigs- og Landkommissær (Udskrivningschef) for Sjælland, Lolland og Falster og beordredes til sammen med Colbiørnsen at gennemføre over hele Landet de i Stavnsbaandsløsningsforordningen § 12 anordnede Ekstrasessioner til Indretning af den nye Ordning. Efter at Colbiørnsen havde været med i et af de jyske Distrikter, trak han sig ud af Kommissionen, saa at W. alene blev den ledende i det vældige Arbejde med at omordne Forholdet mellem Godsejerne og Bønderne, der i Titusindvis samledes paa Sessionsstederne. Trods intensivt Arbejde Dag efter Dag tog det tre Aar at gennemføre Ordningen, og W. døde midt under Arbejdet, nærmest af Overanstrengelse, men klar og energisk til det sidste. Heldigvis havde han uddannet en anden tidligere Officer, Generalkrigskommissær Drieberg (s. d.), til eventuelt at træde til. — W. besad en sjælden Arbejdsstrang, Arbejdsglæde og Arbejdskraft; han arbejdede hurtigt og energisk, handlede myndigt, uegennyttigt og uden Persons Anseelse og var altid rede til med sin Autoritet at støtte den økonomisk og socialt svageste Part. De ham overdragne forskelligartede, højt betydningsfulde Hverv havde han løst fortrinligt og med saavel almindelig som allerhøjeste Paaskønnelse. — Virkelig Justitsraad 1778. Etatsraad 1781. 1784 Rang i 2. Klasse for sine »sande Fortjenester i Henseende til Quægsygen«.

E. Holm: Danmark-Norges Hist. 1720—1814, VI, 1, 1907. Samme: Kampen om Landboreformerne i Danmark i Slutningen af det 18. Aarh., 1888. K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark, III, 1926 (se Registeret).

Rockstroh.

Wildenradt, Johan Peter, 1861—1904, Maler. F. 27. Juni 1861 i Helsingør, d. 18. Juli 1904 i Istres, Provence, begr. sst. Forældre: Kaptajn, senere Oberst Frederik Sofus W. (1823—84) og Marie Antonie Elisabeth Bugge (1832—1905). Gift 1° 3. Okt. 1886 i Dollerup med Margrete Krabbe (se (v.) Wildenradt-Krabbe, Margrete). Ægteskabet opløst 1899. 2° 25. Juli 1899 i Kbh. (Petri) med Louise Margarethe Schepeler, f. 1. Dec. 1874 i Kbh. (Petri), d. Febr. 1909 i Sverige, D. af Hotelforpagter, senere -ejer Ludvig Hermann Eduard S. (1844—1901) og Karen Marie Larsen (1848—1927).

Efter at have staaet i Malerlære dimitteredes W. fra Teknisk Skole til Akademiet, hvor han tegnede fra Okt. 1879 til Aaret 1882 ud. Derpaa studerede han en Tid i Kunstnernes Studieskole under L. Tuxen og debuterede paa en Decemberudstilling før 1883 med »Interiør fra en gammel Gaard i Helsingør«, der røbede gode Evner, især i koloristisk Henseende, og blev købt af Kunstforeningen. Paa de følgende Aars Udstillinger vakte han Interesse ved en Række Landskabsbilleder, af hvilke navnlig de, som behandlede Efteraarsmotiver, udmærkede sig ved smuk Stemning. Emil Hannover roste ham for hans Sanddruhed over for Naturen og for hans Farvefinhed. 1884 rejste han til Frankrig, hvor han opholdt sig til 1894, og 1899 drog han atter udenlands, levede et Aars Tid i Schweiz og tog derefter Bolig i Istres i Provence for Resten af sit Liv. I Frankrig vandt han et ikke ringe Publikum for sin fine og ret personlige Kunst, fik 1887 en Bronzemedaille paa en Udstilling i Aix og solgte flere Billeder til Museet i Marseille. For et Stipendium, som Akademiet tildelte ham 1901, gjorde han en Sørejse til og i Middelhavet og var paa Studieophold i Schweiz. — W. udstillede paa Foraarsudstillingen ved Charlottenborg 1883—91, 1894, 1897—1901 og 1905 og deltog i de nordiske Udstillinger i Kbh. 1883 og 1888, Kunstnernes Studieskoles Udstilling 1896 og Raadhusudstillingen 1901. — Maleri af V. Schønheyder Møller, malet paa Skagen 1892. Portrætteret paa Rasmus Christiansens Tegning af Modelskolen paa Halmtorvet 1883 (Fr.-borg).

Emil Hannover i Politiken 10. Okt. 1896. Sst. 28. Juli 1887. Berl. Tid. 22. Juli 1904.

Sigurd Müller (Sigurd Schultz).*

(v.) **Wildenradt-Krabbe, Margrete**, 1864—1929, Redaktør. F. 17. Jan. 1864 i Kbh. (Trin.), d. 17. Juni 1929 i Holland. Forældre: Cand. jur., senere Herredsfoged Christopher K. (s. d.) og Hustru. Gift 1° 3. Okt. 1886 i Dollerup med Maleren J. P. Wil-

denradt (s. d.). Ægteskabet opløst 1899. 2° 18. Okt. 1906 med Advokat, Dr. jur. Albertus Julius Hankes-Drielsma, f. 1880.

M. W.-K. levede i mange Aar uden for Danmark og dyrkede forskellig Journalistik. Uden at den nærmere Sammenhæng lader sig fastslaa, kom hun i Forbindelse med Dyrnlæge Bjørnshauge (s. d.) i Aabenraa, da han ved Aarhundredskiftet lagde Bladet »Dannevirke« Kurs om i en over for det tyske Regime forsonlig Retning. Hun overtog Redaktionen efter M. C. Mathiesens Afskedigelse, og da de nye Signaler havde ført til Brud med de danske Holdere og Bladets Ruin, oprettede hun Okt. 1900, støttet af den tyske Regering, »Det gamle Dannevirke«, hvori hun fortsatte sin Politik, bl. a. med heftige Angreb paa de danske Førere i Nordslesvig. Hendes Optræden vakte udbredt Harme i Kongeriget, og da hendes Fader Christopher Krabbe nægtede at tage Afstand fra den, rejstes der en stærk Bevægelse mod ham, saa at han ved Folketingsvalget 1901 fik et Flertal af Nejstemmer imod sig. M. W.-K. magtede imidlertid ikke at vinde nogen Position i Nordslesvig; Bladet fik ingen paalidelig Læsekreds, og den tyske Regering opgav at støtte det, hvorefter det gik ind Aug. 1903. M. W.-K. levede i den følgende Tid mest i Udlandet.

Berl. Tid. 18. Juni 1929. Bladet Dannevirke 1838—1938, 1938, S. 312—30. Franz v. Jessen: Mit Livs Egne, Hændelser, Mennesker, I, 1943, S. 372—90. J. Jensen-Sønderup: Hørt og oplevet, s. A.

Poul Engelstoft.

Wilder, Carl, ca. 1698—1765, Mægler, Skibsværftsejer og Handelsmand. F. 1698 i Kbh., d. 6. Jan. 1765 sst., begr. sst. (Garn.). Gift 1° med Anna Walter, begr. 28. Nov. 1735 i Kbh. (Garn.), D. af Taksatør ved Toldboden Frantz Adolf W. (d. 1742). 2° med Anna Maria Grøngaard, døbt 7. Okt. 1712 i Asminderød, d. 3. Maj 1786 i Kbh. (Garn.), D. af Provst, Mag. Laurits G. (1668—1721) og Anna Dorthea Meller (1677—1760, gift 2° med Forvalter paa Jægersborg Niels Thøgersen, 3° med Kaptajn Nicolaj Espen Poulsen).

W. begyndte tidligt at drive Skibsbyggeri i Kbh., især efter at han havde faaet en dygtig Fagmand indforskrevet fra Karlskrona. 1762 erhvervede han en betydelig Plads paa Christianshavn, anlagt af Andreas Bjørn, med tilhørende Skibsværft, Bygninger, Bolværker og Privilegier. S. A. erhvervede han Privilegium paa Anlæggelsen af en Nagelsmedie, og Virksomheden blev betydelig udvidet. Paa Gammel Estrup i Jylland havde W. efter kgl. Bevilling af 1. Jan. 1740 anlagt en Spaanfabrik »for den Slags Spaane, som Bogbinde-erne, Skomagerne og andre til deres Brug have fornødent«, men

han opgav allerede 1760 denne Virksomhed. — Efter W.s Død arvede Sønnen *Lars (Lauritz) W.* (1738—16. April 1810) Skibsværftet. Ogsaa i Sønnens Tid gik Værftet udmærket, og ved sin Død efterlod han sig en betydelig Formue. En Del af denne, nemlig 500 000 Rdl., testamenterede han Almindelig Hospital, St. Hans Hospital og Claudi Rossets Stiftelse. Flere Stuer i Almindelig Hospital opkaldtes efter ham og forsynedes med smaa Trætavler, hvorpaa der var anbragt et Spejl og Indskriften: »Lars Wilder skyldte I Taknemlighed«. Paa Christianshavn lever Navnet stadig, idet Pladsen stadig bærer hans Navn, og saavel en Bro som en Gade er senere blevet opkaldt efter ham.

Penia, V, 1810, S. 153—60. Fr. Thaarup: Journal f. Kjøbenhavnere, IV, 1812, S. 109. O. J. Rawert: Danmarks industrielle Forhold, 1850, S. 256 f. National-økonomisk Tidsskrift, XVII, 1881.

G. L. Grove (Harald Jørgensen)*.

Wildt, Johannes, 1782—1836, Forfatter. Døbt 10. Marts 1782 i Lyngved ved Sorø, d. 28. Juli 1836 i Marienlyst ved Odense, begr. i Odense. Forældre: Lærer og Degn Johan Jørgen W. (1747—1811) og Anna Elisabeth Høeberg (1754—1810). Gift ca. 1812 med Jacobine Christiane Hoffmann (gift 2° med Klædevæver Johannes Breuning), døbt 15. Aug. 1793 i Kbh. (Trin.), d. 11. Aug. 1888 sst. (Johs.), D. af Instrumentmager og Optiker Christian Siegfried H. (ca. 1757—1822) og Johanne Elisabeth Berner (d. 1852).

W.s Hu stod til Teatret. Med et rejsende Selskab optraadte han i Næstved 1803—04 og i Sæsonen 1804—05 paa Odense Teater. Efteraaret 1805 kom han paa den dramatiske Skole og blev 1812 Skuespiller ved Hofteatret. Af Talent havde han ikke meget, og en samtidig nævner, han blot blev taalt. 1817 fik han sin Afsked med Ventepenge og havde 1819—23 Bevilling til at opføre Skuespil i Provinsen. Siden bosatte han sig i Kbh., hvor han snart kalder sig Litteratus. W.s første digteriske Forsøg »Mariafesten« (1816), en dramatisk Bagatel, optrykte han sammen med en Række Lejlighedsdigte og Sceneprologer i sine Nytaarsgaver for Skuespilyndere »Danske Markblomster« (1822) og »Spøg og Alvor« (1826), der ogsaa indeholder et Par ligegyldige sceniske Arbejder. Lidt biografisk Interesse alene har Vaudevillen »En Nat i Ebbeltoft eller Eventyret paa Reisen« (1827), som Det kgl. Teater refuserede. Men W.s Teaterliv kom ham paa anden Maade til Nytte, thi de mange Intrigestykker, hans Metier havde lært ham at kende, er sammen med tyske sentimentale Skrækromaner en væsentlig Kilde og Inspiration til hans »Romantiske Fortællinger«, som hæftevis eller i Bogform udkom fra Midten af 1820'erne til hans Død. De

omhandler gerne lidet kendte eller miskendte kongelige Personers Liv og Lidelse («Jutta, Prindsesse af Danmark» (1825), »Don Jørgen Ulrik» (1828), »Dødningefingeren eller den falske Kong Oluf» (1829)) eller fortæller om grumme, vellystige Prælaters Forfølgelse af skønne Kvinder («Oluf Axelsøn og hans Familie» (1827), »Den smukke Skovpige» (1830), »Familien Gyldenstjerne» (1833), »Den banlyste Kjærlighed» (1835)) eller om forblindede Fædres Uvillie og Kamp mod de elskendes Forening («Thorvald og Thora» (1828), »Forsvundet Haab og Gjensyn» (1828)), men alle skildrer de i sort-hvide Farver Nederdrægtighedens Forfølgelse af Uskyld og Godhed og trofast Kærligheds endelige Belønning. Eventyr, Effekter og Rædsler fylder til Randen de »Romantiske Fortællinger«, den ene Urimelighed dynges oven paa den anden i en ofte svulstig og smagløs Stil, men ingen vil nægte W. en livligt kombinerende Fantasi og Fabulere lyst og oplagt Sans for populære Romaningredienser. Hans jævner Samtid yndede ham overordentlig meget, og enkelte af hans Bøger kom i nye Oplag endnu i Begyndelsen af det 20. Aarh. Nu er han glempt, men om hans Stampublicum vidner stadig Lotte Sørensen i »Adam Homo«. — Litografi fra E. Fortling 1860.

J. A. Ostermann i Kjøbenhavnsposten 1. Marts 1831. Erik Bøgh i Folkets Avis 22. Marts 1862. Saml. til Fyens Hist. og Topographie, VI, 1873, S. 281, 285; VIII, 1881, S. 53. A. P. Liunges Optegnelser i Personalhist. Tidsskr., 4. Rk., I, 1898, S. 233. Poul Schjærff i Soraner-Bladet, XIII, 1928, S. 59 ff.

Daniel Preisz.

Vilhelm, 1687—1705, Prins. F. 21. Febr. 1687, d. 23. Nov. 1705 paa Kbh.s Slot, begr. i Roskilde Domkirke. Forældre: Kong Christian V. (s. d.) og Dronning Charlotte Amalie (s. d.).

V. blev først opdraget sammen med sine Søsken og havde til Hofmesterinde Anna Ehrentraut v. Platen, f. v. Klitzing, men fik senere sin egen Hofstat, der 1699 kostede ca. 4000 Rdl. 1696 blev den senere Amtmand i Odense Joachim Pritzbuer hans Hofmester, og blandt hans Lærere var indtil 1695 Johan Hieronimus v. Petkum, der da rejste til Udlandet med hans Broder Prins Carl (s. d.), Johan Ernst Carlowitz og Franskmanden de Bois-Clair, der til Prinsens Brug oversatte Luthers Katekismus til Dansk og Fransk. 1705 blev den senere Amtmand i Assens Martin Balthasar v. Waldensee hans Hofmester, og 2. Okt. fik denne en udførlig Instruks for en Rejse, han skulde foretage med V. til Nederlandene, Frankrig, Italien og England, men V. blev kort efter syg og døde. — Maleri af A. Schoonjans (Rosenborg). Miniature af Hiller

(sst.). Maleri, formentlig af N. Wichmann (Fr.borg, Vemmetofte, Rosendal i Norge). Portrætteret paa C. W. Eckersbergs Maleri 1836 af Landmilitisens Mønstring 1703 (Christiansborg). Tegning (Fr.borg).

Hans H. Fussing.

Vilhelm, Prins, se Georg I.

Frederik (Friderich) **Vilhelm** (Wilhelm) Paul Leopold, Prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck, senere Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg, 1785—1831, Officer. F. 4. Jan. 1785 paa Slottet Lindenau ved Braunsberg i Østpreussen, d. 17. Febr. 1831 paa Gottorp Slot, begr. i Slesvig Domkirke. Forældre: Preussisk, senere dansk General, Hertug Frederik Carl Ludvig af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Beck (s. d.) og Hustru. Gift 26. Jan. 1810 paa Gottorp Slot med Prinsesse Louise Caroline af Hessen (s. d.).

Tretten Aar gammel indtraadte V. i Ridderakademiet i Byen Brandenburg, forblev her fire Aar og studerede derpaa to Aar ved Universitetet i Leipzig. Den danske Krone havde visse Forpligtelser over for hans Slægt, der havde vedligeholdt Forbindelse med sit oprindelige Hjemland, og da Prinsen med Glæde efterkom et Ønske af Faderen om at gaa i dansk Tjeneste, blev han 29. April (29. Jan.) 1803, endnu medens han studerede i Leipzig, udnævnt til Ritmester à la suite i Hæren. Under et Besøg i Berlin n. A. vandt den smukke og i enhver Henseende vindende Prins Kongens (Frederik Vilhelm III.s) Bifald, og man havde der gerne set, at han ligesom Faderen og Farfaderen gik i preussisk Tjeneste. Prinsen længtes imidlertid efter at træde i Nummer, og Kronprins Frederik (VI.) tilkendegav ham, at han ønskede, at Prinsen afsluttede sine Studier i Tyskland Efteraaret 1804, hvorefter baade Fader og Søn overværede Efteraarsmanøvrerne ved Kbh. nævnte Aar. Efter endnu en kort Tid at have staaet à la suite blev Prinsen som Sekondritmester ansat ved Livregiment Dragoner i Holsten, hvor han indtil 1807 med et særligt lille Kommando deltog i Bevogtningen af Sydgrænsen og gentagne Gange viste særdeles gode militære Anlæg. Det næste Par Aar havde han Lejlighed til under General v. Ewald at sætte sig ind i Stabstjenesten, og Jan. 1809 udnævntes han til Major og Overkvartermester i Generalkvartermesterstaben og var udpeget til at føre en Brigade i den paa Sjælland opstillede Hær til den planlagte Overgang til Skaane. Da dette faldt bort, blev han adjungeret Overkvartermester J. T. Wegener (s. d.) i General v. Ewalds Stab ved Reservekorpset i Holsten, og Maj s. A. deltog han i Erobringen af Stralsund. Sammen

med v. Ewald kom han i Kvarter paa Louisenlund Slot hos Landgrev Carl af Hessen og blev s. A. forlovet med dennes Datter Prinsesse Louise Caroline, Søster til Dronning Marie. Denne Forlovelse blev hilst med Bifald i de Kredse, hvor den unge Prinsesse var kendt, thi Prinsen havde ved sin Fordringsløshed og ualmindelige Elskværdighed gjort det bedste Indtryk overalt, hvor han færdedes; han blev nu ansat i Svigerfaderens Stab, og det unge Ægtepar tilbragte et Par fredelige Aar dels paa Louisenlund, dels paa Gottorp Slot. 1811 fik han det delikate Hverv at overbringe en Hensigt fra Kongen til »Greven af Gottorp«, den afsatte Gustaf IV. Adolph, om ikke at tage Ophold i Monarkiet og skilte sig derved paa den smukkeste og heldigste Maade. — Som mange andre Officerer indsaa Prinsen, at Alliancen med Frankrig i Længden vilde føre til Ulykke, og Kongens Forsøg Foraar 1813 paa at nærme sig England havde hans fulde Sympati, og i Samarbejde med Wegener, der under v. Ewalds dødelige Sygdom havde Kommandoen, førte han venskabelige Forhandlinger med de russiske Tropper i Hamburg, samtidig med at han underrettede den franske Overkommando Syd for Elben om, at de Danske vilde støtte Russerne, hvis de Franske angreb disse. Men skarpt afvist af England skiftede Kongen hurtigt Politik, og da Wegener ikke tilstrækkelig effektivt efterkom en Ordre om at forholde sig strengt neutral, paadrog han sig Kongens Vrede og blev sat fra Kommandoen, medens Prinsen maatte træde tilbage som Stabschef. Trykket af de i politisk og militær Henseende »kaotiske« Tilstande paa dette Tidspunkt var Prinsen helst traadt ud af Hæren, men lod sig overtale til atter at træde ind i Svigerfaderens Stab og udførte forskellige Hverv under Krigens sidste Afsnit. Skønt han havde stærk Sympati for det norske Folk under dettes Kamp for Selvtændighed, ønskede han dog ikke at efterkomme Christian Frederiks (Christian VIII.s) gentagne Opfordringer om at komme til denne i Norge. — 1813 var Prinsen blevet Oberstløjtnant, s. A. overkomplet, n. A. virkelig Generalkvartermesterløjtnant, blev 1815 kar. Oberst og — efter indtrængende Indstilling fra Officerskorpset i Oldenburgske Infanteriregiment — Kommandør for dette med Garnison i Rendsborg. Efter i Brünn at have søgt at overbevise Kejser Alexander af Rusland om, at Kong Frederik nøje afholdt sig fra at øve Indflydelse paa Forholdene i Norge, sluttede han sig til Kongen under Wienerkongressen Sept. 1814—Maj 1815 og skrev herfra en Række meget interessante Breve til Svigerfaderen om Forhandlingerne med træffende Karakteristikker af ledende Personligheder der. 1816 fik han Obersts Anciennitet, 1818 blev han Generalmajor,

1828 virkelig Oberst og Regimentschef. Skønt hans Regiment laa i Rendsborg, havde han med Familie fast Bolig paa Gottorp Slot med lange Ophold hos Svigerfaderen paa Louisenlund. Efter Kongens Ønske paatog han sig 1826 det besværlige Hverv at ledsage Prins Frederik (VII.) paa dennes Studierejse til Genève. Ved Faderens Død 1816 arvede han Titlen Hertug af Holsten-Beck og fik 1825 skænket Slottet Glücksborg med Titel af Hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg efter den 1779 uddøde Linie af dette Navn. Han døde efter kun faa Dages Sygdom, dybt beklaget og savnet af alle i Regimentet. — V. var en stille Mand, »en sjælden Mand og en sjælden Prins«, kun lidet kendt uden for den nærmeste Kreds; men Efterretningen om hans Død blev alligevel vidt omkring modtaget med dyb Sorg og Deltagelse, og det er blevet udtalt, at han som eventuel kommanderende General i Hertugdømmerne, ved sin Indsigt i de stedlige Forhold og sin Personligheds moralske Indflydelse, var den eneste, der havde Mulighed for at udjævne de stærke politiske Modsætninger og de deraf følgende Ulykker. Skønt tysk født og opdraget omfattede han med megen Interesse dansk Sprog og Aandsliv. Han havde klar Opfattelse af de nye Ideer og Tanker i Tiden, af Nødvendigheden af nye Styrelseformer samt af, at Nationernes Skæbne ikke mere kunde afgøres ensidigt ved Beslutninger fra oven. Han var en fortræffelig Familiefader, der med Alvor og Omhu opdrog sine tre Døtre og syv Sønner, blandt hvilke Danmarks senere Konge Christian IX.

R. 1809. K. 1810. DM. 1811 S.K. s. A. R.E. s. A. — Miniaturetegning af H. P. Feddersen ca. 1820 (Rosenborg). Miniature 1815. Maleri af C. A. Goos 1831 (sst.). Smaa Malerier af G. Brock 1886 (sst.). Litografi bl. a. af G. Völckerling efter Tegning af F. Westphal, af J. F. Fritz 1831 og af T. B. Wilms s. A.

Meddelelser fra Krigsarkiverne, II—IX, 1885—1902. Dsk. Mag., 6. Rk., I, 1913. Generalstabens 1808—1908, 1908. C. Th. Sørensen: Kampen om Norge 1813—14, I—II, 1871. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familierekreds, V—VI, 1902—03; VII, 1906. Briefwechsel des Herzogs Friedrich Christian zu Schlesw.-Holst.-Sonderb.-Augustenb. mit König Friedrich VI. v. Dänemark, 1908. L. Bobé: Conrad Greve Rantzau-Breitenburgs Erindringer, 1900. T. Ewald: En Slægts Hist., I, 1905, S. 63 ff., 69, N. Tide-
mands Optegnelser, 1881. Quellen u. Forschungen z. Gesch. Schleswig-Holsteins, V, 1917, Lebenserinnerungen des schlesw.-holst. Obersten Fürsen-Bachmann, S. 59; sst., III, 1915, H. H. van Aller: Erinnerungen aus schlesw.-holst. Gesch, S. 116. A. F. Kriegers Dagbøger, 1843—80, IV, 1921. A. Thorsøe: Hertug Vilhelm af Glücksborg, 1907. H. P. B. Barfod: Christian d. Niende, 1888. Hans Majestæt Kong Christian IX.s Forældre, 1918. A. Linvald i: Christian den

Tiende, 1937, S. 40—43. Museum, 1890. C. Bokkenheuser: 16. Bataillon, ny Udg. 1943. Hans Jensen i Berl. Tid. 7. Okt. 1941.

Rockstroh.

Vilhelm (Wilhelm), 1816—93, Prins af Glücksborg. F. 10. April 1816 paa Gottorp, d. 5. Sept. 1893 paa Fredensborg, begr. i Roskilde Domkirke. Broder til Kong Christian IX. (s. d.). Ugift.

V. uddannedes som Officer og blev 1833 Sekondkaptajn i det danske Artilleri, men traadte to Aar efter paa Opfordring af Prins Frederik Vilhelm Carl Ludvig af Hessen-Philippsthal-Barchfeld i østrigsk Tjeneste som 2. Ritmester i Regiment Nr. 9, Husarer. 1844 blev han Major og tog Del i Kampene under Oprøret 1848—49 i Norditalien, ved Wien og i Ungarn. Han blev haardt saaret, viste sig i øvrigt som en Rytterofficer af høj Rang. 1849 blev han Oberstløjtnant ved 8. Kyradsérregiment. 1851 deltog han i Holstens Besættelse som Chef for en østrigsk Brigade, blev 1854 Generalmajor og udmærkede sig 1859 i Slaget ved Solferino. 1862 blev han Feltmarskalløjtnant. Under Krigen 1864 tog han Orlov og opholdt sig i Schweiz, blev efter sin Tilbagekomst Chef for 10. Division og deltog i Krigen med Preussen 1866. I Slaget ved Königgrätz ofrede han sin Division paa et heltemodigt Modangreb, der reddede den østrigske Hær fra Tilintetgørelse. 1869 tog han Orlov, traadte 1872 uden for Nummer og bosatte sig 1874 i Danmark, hvor han 1858 var blevet Generalmajor og 1865 Generalløjtnant. 1879 udnævntes han til østrigsk General af Kavaleriet og 1880 til dansk General. — S.K. 1840. R.E. 1851. DM. 1878. — Gipsbuste af St. Sinding (Fr.borg). Portrætteret paa H. Brasens Maleri 1890—92 af Vildtparaden i Grønholt Hegn 1889 (Fr.borg) og paa L. Tuxens Maleri 1893 af Kongefamiliens Besøg paa Ny Carlsberg Glyptotek. Træsnit.

Berl. Tid. 6. Sept. 1893. Ill. Tid. 17. Sept. 1893. Militært Tidsskr., XXII, s. A., S. 531—39.

H. R. Hiort-Lorenzen (Povl Engelstoft).*

Vilhelm (Wilhelm), Landgreve og Prins af Hessen-Kassel, 1787—1867, dansk Officer. F. 24. Dec. 1787 i Kassel, d. 5. Sept. 1867 i Kbh., begr. i Rumpenheim. Forældre: Landgreve Frederik af Hessen-Kassel (1747—1837) og Caroline Polyxene af Nassau-Usingen (1762—1823). Gift 10. Nov. 1810 paa Amalienborg (Slotsk.) med Prinsesse Charlotte (s. d.).

V. fik som ganske ung Kaptajnspatent i Holland, blev 1802 dansk Ritmester à la suite (Ancienn. 1793), 1805 Kaptajn og Kompagnichef, n. A. Major, 1809 Bataillonskommandør, 1811 Oberstløjtnant, 1815 Oberst og Kommandør for 2. Jyske Infanteriregiment

og deltog 1814 i 2. Auksiliærkorps' Udmarch til Rhinen. Han kom ikke til at deltage i Periodens Krigsbegivenheder, men fulgte 1815—18 en Bataillon af Regimentet i Besætningskorpset i Nordfrankrig, en Tid som Kommandant i den lille Fæstning Bouchain, med lange Orlovsophold i Hjemlandet Hessen og i England. 1818 blev han Generalmajor uden, 1831 med Anciennitet, 1823 Chef for nævnte Regiment, der fra 1820 havde Garnison i Kbh., hvor det var kendt for sin Disciplin og Stramhed og blandt sine Officerer talte flere senere betydelige Mænd. Fra 1834 var han fungerende Guvernør, blev 1842, da Regimentet som saadant ophævedes, virkelig Guvernør i Kbh. Da Christian VIII. 1842 udnævnte Prinsen af Nør (s. d.) til kommanderende General i Hertugdømmerne, følte V., der var ældre Generaløjtnant end denne og i Forvejen nærrede den stærkeste Uvillie mod Augustenborgerne, sig forbigaaet. Febr. 1848 udnævnte Frederik VII. ham til General af Infanteriet, men under det nye Styre (Tscherning) søgte han April s. A. Afsked som Guvernør og sattes à la suite i Armeen. Han var Fader til Prinsesse Louise, senere Dronning af Danmark. Ligesom Hustruen var han stærkt interesseret i Brydningerne inden for Kongehusets Linier og deltog i Forhandlingerne 1849—50 om Ordningen af Arvefølgen efter Frederik VII. — Han betragtede Danmark som sit Hjemland, var interesseret i alt dansk, meget belæst, købte og læste alt, hvad der fremkom af dansk Litteratur. Han var en Hædersmand helt igennem, trofast, retskaffen, elskværdig, godgørende og gæstfri, var i politisk som andre Henseender yderst konservativ og havde ligesom sine nærmeste Slægtninge, Hesserne, mange Besynderligheder, bl. a. var hans daglige Livsførelse i stort og smaat ordnet og gennemført som et ubrydeligt Reglement. Han døde efter kun faa Dages Sygdom. — R.E. og DM. 1810. Storkommandør 1860. — Maleri af C. A. Jensen 1844 (Rosenborg). Maleri af H. A. G. Schjøtt (sst.). Tegning af J. V. Gertner 1842. Portrætteret paa C. V. Balsgaards Malerier 1843 og 1845 af Kronprinsesse Marianes Indtog (Rosenborg) samt paa Edv. Lehmanns Litografi af samme Begivenhed; paa sammes Akvarel Fra Logen i det gamle kgl. Theater 1852 (Rosenborg) samt paa N. Simonsens Maleri ca. 1860 af Revuen paa Eremitagen 1830 (Skitse dertil, Fr.borg); paa Westphals, Gertners og Schacks Udkast til Kroningsbilledet 1840; paa F. Dwehrts Litografi af Christian VIII. med Suite og paa Flamands Litografi af Kongefamilien. Træsnit fra Guldbrylluppet 1860. Litografi af Grünbaum efter Tegning af D. Monies, af E. Fortling, af L. Ahrendts efter Tegning af C. l'Allemand. Træsnit 1867.

A. F. Kriegers Dagbøger 1848—1880, I—IV, 1920—21; VI, 1925. N. Neergaard: Under Junigrundloven, I, 1892. O. Bauditz: 9. Bataillons Hist., Msk. i Hærens Arkiv, S. 85 og passim. C. Th. Sørensen: Kampen om Norge, II, 1871, S. 235. C. F. von Holten: Erindringer, 1899, S. 90, 119, 128, 156, 238—48. E. Bodenhoff: Hofliv under trede Konger, 1913, S. 164 ff. og passim. Samme: Kongesorger, 1913. Af Feltpræst Kristoffer Nyholms efterl. Papirer, 1897, S. 41. H. F. Bilsted: Det danske Armeekontingent i Frankrig 1815—1818, Msk. i Hærens Arkiv, S. 42. L. Bobé: Conrad Greve Rantzau-Breitenburgs Erindringer, 1900. J. T. Ræder: Barndoms- og Ungdomserindringer (J. Clausen og P. F. Rist: Memoirer og Breve, XVI), 1912. Vilhelm Maar: Oluf Lundt Bang[s] Livs Minder, 1929. *Rockstroh.*

Vilhelm af Hessen-Philippsthal-Barchfeldt, se Frederik Vilhelm Carl Ludvig.

Vilhelm af Württemberg-Stuttgart, se Frederik Vilhelm Philip.

Vilhelm, d. 1073 (74), Biskop af Roskilde. D. 8. Maj 1073 (74), begr. i Roskilde Domkirke.

V. var Kannik ved Bremerkirken og blev ca. 1060 af Ærkebiskop Adalbert indviet til Biskop i Roskilde. Trods sin Herkomst sluttede V. et nært Venskab med den danske Konge Svend Estridsen og stod ved hans Side i Bestræbelserne for at frigøre den danske Kirke fra Hamburg-Bremens Overhøjhed. Han udeblev saaledes fra den Synode, som Adalbert indkaldte de danske Biskopper til i Slesvig. Fra Kongens Moder Estrid modtog Roskildekirken i V.s Bispetid en stor Gave i Jordegods. V. paabegyndte Opførelsen af den første Stenkirke i Roskilde, men det blev hans Efterfølger Svend, der førte Værket igennem. Roskildekroniken karakteriserer ham som en Mand, der var »stærk og kæk, heftig af Sind, ved sin blotte Legemsstyrke i Stand til at kue de mægtige, men ogsaa ved sin aandelige Kraft, skaanselløs over for alle, naar han blev vred«. Det er vel denne Biskoppens voldsomme Karakter i Forbindelse med hans nære Venskab med Kong Svend, der har givet Anledning til Dan- nelsen af de to legendariske Beretninger, som findes hos Saxo. Den ene fortæller, hvorledes Biskoppen tvang Kongen til en ydmygende Kirkebod, fordi han overilet havde ladet nogle Mænd dræbe i Roskilde Kirke, den anden beretter, at V. døde, da han gik Kongens Ligtog imøde, og at de to Venner saaledes fulgtes i Døden. Begge Beretninger er uden historisk Værdi. Den første er en Gen- spejling af den gamle Beretning om Ambrosius af Milano, der tvang Kejser Theodosios til at gøre Bod. Den anden er i Strid med de historiske Kendsgerninger, idet Kongen overlevede V. og indsatte hans Efterfølger. V.s Dødsdag var ifølge Roskilde Gave- bog 8. Maj. Hvis man har Ret i at sætte Kong Svends Dødsaar

til 1074, maa V. være død 1073, ikke 1074, som Hamsfort og Bartholin angiver.

M. Cl. Gertz: *Scriptores minores historiae Danicae medii aevi*, I, 1917—18, S. 22 f. *Hist. Tidsskr.*, 6. Rk., III, 1891—92, S. 602—26. J. O. Arhning: *Roskilde Domkapitels Historie*, I, 1937, S. 312 f. Fr. C. C. Hansen: *De ældste Kongegrave og Bispegrave i Roskilde Domkirke*, 1914.

Hal Koch.

Vilhelm, ca. 1127—1203, Abbed. F. i Paris af fransk Adelslægt, d. 6. April 1203, begr. i Æbelholt.

V. blev i en ung Alder Kannik ved St. Genovevas Kirke, hvor han paa Grund af sin strenge Levevis i de følgende Aar skal have haft adskillige Sammenstød med sine Medkanniker — ogsaa efter at Kapitlet var ændret til et regelbundet Samfund af St. Victors Orden.

Under sine Studier i Paris havde Absalon lært V. at kende, og da han ønskede at reformere det lille Samlag af Kanniker paa Eskilsø, tænkte han, at den fyrige Franskmand vilde være Manden. Ved Provst Saxo fik han da udvirket, at V. og tre andre Augustinerkanniker sendtes til Danmark (1165). Valdemar I. og Absalon modtog dem i Ringsted, og V. blev nu Abbed for Klosteret paa Eskilsø. Kuede af Kulde og Armod vendte V.s Landsmænd dog snart tilbage, og Absalon maatte bruge al sin Veltalenhed for at hindre V. i at følge efter. Paa Eskilsø døjede V. alskens Nød og Modgang. Klosteret var fattigt, Sulten pinte, og »der truede Farer fra Havet«. Det blev da nødvendigt at vælge et bedre Sted. Absalon havde imidlertid skænket Eskilsø Kloster anseligt Jordegods, fremfor alt Tjæreby i Nordsjælland med Kirken der. Derhen flyttede nu Klosteret og kaldtes Æbelholt (ca. 1175). Her fik V. bedre Kaar. Ved store Gaver, især fra Absalon, der indtil sin Død aarlig betænkte sin Ven, blev Æbelholt et af Danmarks største Klostre, Ejer af vidtstrakt Gods, husende 25 Kanniker og i Stand til daglig at bespise 100 fattige. Slig Godgørenhed grænsede til Letsindighed; men kom V. i Nød — som 1196, da Kannikerne maatte nøjes med Vand og næsten uspiseligt Brød —, tyede han til Absalon eller til sin fordums Discipel Peder Sunesen, og gjorde de en Gang imellem Vanskeligheder, mindede V. om alt, hvad han havde givet Afkald paa for at gaa til Danmark, og truede med at drage hjem, og saa maatte Prælaterne ud med Gods, Penge eller Tiender til Klosteret.

Til Gengæld var V. Absalon en trofast Hjælper. Skønt Kirkeretten var haardt krænket ved Biskop Valdemars Fængsling, stillede V. sig her paa Absalons og Kronens Side, ja skrev endog et myndigt og indtrængende Brev til Paven om at afsætte den formastelige

Bisp. Tilmed var V. et vigtigt Bindeled i den væsentlig af Absalon grundlagte Kulturforbindelse mellem Frankrig og Danmark; han brevvekslede da ogsaa med den berømte Abbed Stephan i Genova-Klosteret (senere Biskop i Tournai) og andre Landsmænd. Mindre heldig var han, da han virkede for at udstrække Forbindelsen til politiske Omraader. Med sædvanlig Ildfuldhed talte han for Ægteskabet mellem Philip August og Prinsesse Ingeborg, denne Pagt vilde efter hans Skøn sikre Danmark en mægtig Forbundsfælle mod den tyske Kejser. Selv var han i den Sendefærd, der fulgte Ingeborg til Frankrig (1193), og i et Brev til Kong Knud betegnede han overmodig Brylluppet i Amiens som sit Værk. Ydmygelsen kom brat, da Philip August forskød Ingeborg og sendte hendes Følge ud af Landet. I sine Breve trøstede V. nu den danske Kongedatter, saa godt han kunde, og han kæmpede for at skaffe hende Ret. Saaledes forfattede han den Slægttavle, der skulde gendrive de franske Hofteologers falske Paastand om Ingeborgs alt for nære Slægtskab med Philip Augusts første Hustru, skrev ogsaa til Paven om Sagen og drog sammen med Kansleren Anders Sunesen til Rom for at faa Kurien i Tale (1194). Paven var vundet, men nu gjaldt det at indvirke paa den franske Konge; Philip August lod dem imidlertid fængsle i Dijon og deres Brevskaber røve (1195), og vel fik Cistercienserabbederne dem udløst, men hele deres Sendelse var til ingen Nytte. Til den stakkels Ingeborg sendte han stadig Breve, og det var vel i Mindet herom, at hun senere testamenterede en Sum til Oprettelse af et Kloster af V.s Orden.

I Danmark var V. utrættelig Forkæmper for kirkelige Fremskridt, især Klostertugt. Snart opildner han sine egne Kanniker, snart værger han Cistercienserne i Guldholt mod de mere verdslige Cluniacensere i Slesvig, snart vaager han over Tugten i andre Kannikesamlag, og to klostergivne Kongedøtre advarer han mod det almindelige Drikkeri. Med sine Naboer, Cistercienserne i Esrom, stod han sig vel; de Retstrætter, der opstod, jævnedes snart. Klostrenes Privilegier haandhævede han med Lidenskab imod hvem som helst; da den pavelige Legat, Kardinal Fidentius, krævede Afgifter, nægtede han med Heftighed at gøre sig skyldig i slig »Simoni«. I Æbelholt fandt Ærkebiskop Erik af Trondhjem og flere norske Bisper et Ly for Kong Sverres Vrede; V. talte deres Sag hos Paven, bidrog til Baglerpartiets Dannelse og sendte efter Baglernes Fremgang nogle af sine Kanniker til Konghelle, hvor de grundlagde Kastelle Kloster (ca. 1196); derfor var V. en Slags foresat for denne norske Aflægger. At V. ogsaa har udfoldet en betydelig Lærervirksomhed, er utvivlsomt. Til sine Lærlinges Tarv

foranstaltede han en Samling af Breve, mest fra ham selv; de er den bedste Kilde til hans Historie, enten han meddeler Ungdomserindringer og skildrer sit Klosters Trængsel og Fremgang, eller han anstiller Betragtninger over Tidens Begivenheder og (i Form af en opdigtet Brevveksling) drøfter kirkeretlige Spørgsmaal. Flere af Brevene kaster skarpt Lys over V.s livlige, ildfulde og utaalmodige Personlighed, der forener brændende Tro og hensynsløs Lidenskabelighed med munkeagtig Ydmyghed og fransk Høflighed; betegnende er hans overstrømmende Venskabsforsikringer, saaledes over for Peder Sunesen, hvem han kalder sit »andet Jeg«, og Abbed Valbert af Esrom.

Da V. var død 6. April 1203, blev han ifølge Levnedstegningen jordet i Klosters Trækirke. Udgravningerne paa Stedet synes at vise, at dette maa bero paa en Fejltagelse, idet det ældste Kapel paa Stedet, som maa være opført straks i 12. Aarh., er bygget ikke af Træ, men af Sten. Snart gik der Rygter om Jærtegn ved den fromme Mands Grav. En halv Menneskealder senere udarbejdedes der en, i biografisk Henseende dog mangelfuld, Levnedstegning af ham, og Anders Sunesen bad Paven om at kanonisere V. Det skete endelig 1224, og især efter at hans Relikvier var overflyttede til Klosterets nye Stenkirke (1238), blev Æbelholt et yndet Valfartssted.

Script. rer. Dan., 1786, VI, S. 1—218. M. Cl. Gertz: Vitae sanctorum Danorum, 1908—12, S. 285—386. Danske Helgeners Levned ved H. Olrik, 1893—94, S. 167—286. H. Olrik: Abbed Vilhelm, 1912. W. Norvin: Abbed Vilhelms Breve, Scandia, VI, 1933, S. 153—72. C. G. Schultz i Turistforeningens Aarbog, 1942, S. 59—66.

Hans Olrik (Hal Koch).*

Vilhelmine (Wilhelmine) Marie, 1808—91, Prinsesse. F. 18. Jan. 1808 i Kiel, d. 30. Maj 1891 paa Glücksborg, begr. sst. Forældre: Kong Frederik VI. (s. d.) og Marie af Hessen (s. d.). Gift 1° 1. Nov. 1828 i Kbh. (Slotsk.) med Prins Frederik (VII.; s. d.). Ægteskabet opløst 1837. 2° 19. Maj 1838 paa Amalienborg (Slotsk.) med Hertug Carl af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksborg (s. d.).

V.s Forlovelse med Prins Frederik blev deklareret 28. Maj 1826 og vakte almindelig Glæde i Folket, fordi der derved skabtes en Forbindelse mellem Kongehusets to Linier. Ogsaa Vielsen 1828 gav Anledning til store Glædesdemonstrationer, men for de indviede blev det hurtigt klart, at det var et ulykkeligt Ægteskab, der var skabt. V. var retsindig og elskelig, men uden aandelige Interesser af videre Horisont og ikke nogen stærk

Personlighed. Hun manglede fuldkommen Evne til at fængsle og beherske den lunefulde og degenererede Prins Frederik, og hans robuste Væsen blev hende en Rædsel. V.s Forældre blev mere og mere bekymrede over hendes Skæbne, og det var en Befrielse, da det, især ved Statsminister Grev Conrad Rantzaus Mellemkomst, 1834 kom til en faktisk Opløsning af det barnløse Ægteskab og 4. Sept. 1837 til formelig Skilsmisse. N. A. indgik V. nyt Ægteskab; hendes anden Mand var nogle Aar yngre end hun; men det blev en overordentlig lykkelig Forbindelse. Hertugparret residerede i Kiel, senere paa Louisenlund og paa Glücksborg. Hertug Carls Deltagelse i Krigen 1848 paa Slesvigholstenernes Side gjorde en Tid V.s Forhold til det danske Kongehus vanskeligt, og hun og hendes Ægtefælle opholdt sig nogle Aar i Dresden, men 1852 skete en Forsoning, og V. stod i Resten af sit Liv sine københavnske Slægtninge nær. — Wilhelmine-Stiftelsen, der er opkaldt efter V., grundedes 1828 i Anledning af hendes første Vielse; af dens Midler uddeler Kongen aarlig fire Brudeudstyslegater til Døtre af kgl. Embedsmænd og seks Portioner til Haandværkeres Etablering. — Malerier af Hans Hansen (Fr.borg; Barneportræt), af C. A. Jensen 1825 (sst.), af L. A. F. Aumont 1831 (Rosenborg), af C. W. Eckersberg 1819 (Kunstmuseet). Portrætteret paa Eckersbergs Portræt af Frederik VI.s Familie 1821 (Rosenborg) og paa J. Senns Akvareller (ca. 1815) af Frederik VI. paa Spadseretur (bl. a. Rosenborg) samt paa N. Simonsens Maleri fra ca. 1860 af Revuen ved Eremitagen ca. 1825; Skitse paa Fr.borg. Buste af Thorvaldsen 1819—20 (Glücksborg, Thorvaldsens Museum, Kgl. Skydebane), omarbejdet i 20'erne. Sølvmedaille fra Vilhelmine-Gildet i Kiel 1908. Medailler 1828 af Conradsen og af C. Jørgensen. Litografi efter Tegning af F. Møller, af F. V. Heuer, af J. F. Fritz 1829 og 1830, fra E. Bærentzen & Co. efter Tegning af G. C. C. Rædel, af Fortling efter D. Monies' Tegning samt (med Frederik VII.) af B. Bendixen 1826.

H. F. Rørdam: Peter Rørdam 1806—44, 1891, S. 163, 166 f., 172, 196 f., 202; 1844—56, 1892, S. 77, 88 ff., 93 f., 121 f.; 1856—83, 1895, S. 567. Statsminister Conrad Greve Rantzau-Breitenburgs Erindringer fra Kong Frederik den Sjettes Tid, udg. af L. Bobé, 1900 (se Registeret). Vor Fortid, I, 1917, Sp. 75.

Poov Engelstoft.

Vilhelmine (Wilhelmine) **Caroline**, 1747—1820, Prinsesse. F. 10. Juli 1747 i Kbh. (Slotsk.), d. 14. Jan. 1820 i Kassel, begr. sst. Forældre: Kong Frederik V. (s. d.) og 1. Hustru. Gift 1. Sept. 1764 i Kbh. (Slotsk.) med Landgrev, senere Kurfyrst Vilhelm (I.) af

Hessen-Kassel, f. 3. Juni 1743 i Kassel, d. 27. Febr. 1821 sst., Søn af Landgrev Frederik II. (1720—85, gift 2° 1773 med Philippine Auguste Amalie af Brandenburg-Schwedt, 1745—1800) og Maria af England (1723—72).

Allerede som Barn var V. C. udset til at ægte sin Fætter Prins Vilhelm af Hessen, og 1764 fandt Formælingen Sted. En Maaned senere holdt det unge Par deres Indtog i Hanau, der var Hovedstad i Grevskabet Hanau-Münzenberg. Ægteskabet var ikke lykkeligt, og den unge Prinsesse kom desuden til at leve en meget omtumlet Tilværelse. I Tysklands Historie fik hendes Gemal et meget daarligt Navn, idet han udlejede sine Undersaatter som Soldater til England for at skaffe Midler til at tilfredsstille sin Pragtsyge og sine mange Mætreser, af hvilke Grevinde Schlotheim var den mest kendte. Som Preussens allierede deltog Landgreven i Kampen mod Frankrig, og 1803 ophøjedes han til Kurfyrste under Navnet Vilhelm I. Da Napoleon angreb Tyskland 1806, forsøgte han at bevare sin Neutralitet, men han blev afsat og maatte flygte til sin Broder og Svoger Landgrev Carl. Paa denne Flugt medbragte han sine mange Værdipapirer og Kostbarheder, som midlertidigt blev deponeret paa Slottet Breitenburg. Da Napoleon var slaet, kunde han sammen med sin Gemalinde paa ny holde Indtog i Kassel. 1816 antog han Titel af Storhertug af Fulda. V. C. skal i sin Ungdom have været meget smuk, og hendes Ansigtstræk mindede i høj Grad om Faderen. Danske, der besøgte hende i hendes Hjem, bl. a. J. Holten, fremhæver hendes Ynde, Blidhed og ligefremme Væsen. Endvidere omtaler de, at hun stedse bevarede stor Kærlighed til Danmark, og at hun talte Dansk uden Spor af Accent trods sin lange Fraværelse fra Fædrelandet. — Maleri af L. Tocqué (Bregentved), af J. Hörner 1761 (Vemmetofte) og af Wilh. Böttner 1802 (Fr.borg). Miniaturer (sst. og Rosenborg). Silhouet (Fr.borg). Maleri (Bose Museum, Kassel). Stik af G. W. Weise 1788 efter Maleri af A. W. Tischbein. Træsnit. Portrætteret paa den store Miniature »Begge Rigers Glæde« ca. 1753 (Fr.borg).

Personalhist. Tidsskr., V. Rk., I, 1904, S. 25. C. Greve Rantzau-Breitenburgs Erindringer, udg. af L. Bobé, 1900, S. 161 ff. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekrede, III, 1896, S. 126; VII, 1906, S. 145 f. Luxdorfs Dagbøger, udg. af E. Nystrøm, I, 1915—30 (se Registeret i II).

Harald Jørgensen.

Vilhelmine (Wilhelmine) **Ernestine**, 1650—1706, Prinsesse. F. 20. Juni 1650 paa Kbh.s Slot, d. 23. April 1706 paa Slottet Lichtenburg i Sachsen, begr. sst., 1811 flyttet til Freiberg Domkirke.

Forældre: Kong Frederik III. (s. d.) og Dronning Sophie Amalie (s. d.). Gift 20. Sept. 1671 i Heidelberg med Kurprins Karl af Pfalz (Simmern), f. 31. Marts 1651, d. 16. Maj 1685, Søn af Kurfyrst Karl Ludvig (1617—80) og Charlotte af Hessen-Kassel (1627—86).

Allerede V. E.s Fader havde forskellige Ægteskabsplaner med hende og begyndte 1669 for Alvor Forhandlinger med hendes senere Svigerfader, og i Juni 1671 kom Kurprins Karl af Pfalz til Kbh., hvor de 24. Juni »uden nogen vidtløftige Ceremonier« blev trolovet i Enkedronningens Hus. Der blev udskrevet en Prinsesseskat, men af dens ca. 260 000 Rdl. fik V. E. kun 110 000 Rdl. i Medgift foruden Smykker til en Værdi af 4000 Rdl. 14. Aug. s. A. rejste hun med stort Følge, hvoriblandt Rigsmarskal v. Kørbitz (s. d.) og Ditlev Ahlefeldt (s. d.) til Heidelberg, hvor Vielsen fandt Sted, og hvor hendes Svigerfader tillagde hende Amterne, Byerne og Slottene Germersheim og Oppenheim som Livgeding. Kurfyrst Karl Ludvig havde arrangeret Ægteskabet mod Sønnens Ønske, og det blev ulykkeligt og barnløst. V. E. var en kraftig, ganske køn Dame uden større aandelige Interesser og foretrak Ro og Ensomhed, mens hendes ubetydelige Mand holdt af Selskab og Bevægelse. Hun frastødte ham ogsaa ved sin Stolthed over sin kongelige Byrd, og 1677 overvejede han ligefrem en Skilsmisse. 1680 fulgte han sin Fader som Regent, men var ødsel og udygtig. Under den skaanske Krig laante V. E. sin Broder Kongen Penge. Som Enke boede hun en Tid hos sin Søster Enkekurfyrstinde Anna Sophie (s. d.) paa Lichtenburg. — Gravmæle af Balth. Permoser. — Malerier paa Rosenborg, Fr.borg (af G. Wagner), Heidelberg, Versailles og Gripsholm (af D. v. Krafft). Miniaturer 1656 og 1670 (Rosenborg). Portrætteret paa den store Emailleminiature af Frederik III.s Børn (af P. Prieur; Rosenborg) og paa et Dørstykke, forhen paa Charlottenlund, af Frederik III. og hans Familie samt paa N. Abildgaards, C. W. Eckersbergs (1828; Christiansborg) og Heinr. Hansens (1879—80; Fr.borg) Billeder af Arvehyldingen. Stik af Ph. Kilian efter Maleri af Wagner.

Knud Fabricius: Kongeloven, 1920, S. 345 f., 353. Carl Christiansen: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie under de to første Enevoldskonger, I, 1908, S. 336, 480 f.; II, 1922, S. 844. L. Häusser: Geschichte der rheinischen Pfalz, II, 1845, S. 690 f. Ditlev Ahlefeldts Erindringer, udg. af L. Bobé, 1922, S. XXV. A. Lüls: Beschreibung desz jenigen, so bey der Verlöbnis, Heimführ und Vermählung Caroli... mit Wilhelmina Ernestina... vorgegangen. Heidelberg 1672. Theodor Lorenzen: Die Hochzeit des Kurprinzen Karl von der Pfalz, 1898.

Hans H. Fussing.

Wilhelm, Johannes Martin Fasting, 1868—1938, Maler. F. 7. Jan. 1868 paa Bartoftegaard ved Nakskov, d. 22. Dec. 1938 i Kbh., begr. paa Frbg. Forældre: Godsejer Mathias Henrik Seehusen W. (1828—78) og Sophie Louise Benedicte Christine Fasting (1835—1908). Gift 17. Marts 1894 paa Frbg. med Johanne Marie Munk v. Klöcker, f. 11. Sept. 1870 i Tønsberg, D. af Kaptajn-løjtnant i den norske Marine, Lodsoldermand og Indrulleringsbetjent Johan Hübner Holst v. K. (1827—85) og Karen (Kaja) Munk (1846—1931).

W. blev Student 1887 fra Haderslev Læreres Skole i Kbh. og cand. phil. n. A. Derefter gav han sig til at studere Polyteknik, men søgte samtidig Harald Foss' Tegneskole med det Resultat, at han optoges paa Kunstakademiet Jan. 1890. Her gik han til Jan. 1892. Saa brød han ud og var de følgende to Aar Krøyers Elev paa Kunsternes Studieskole. Allerede 1893 havde han udstillet to Landskaber fra Føhr paa Charlottenborg Foraarsudstilling. Vendepunktet i hans Udvikling blev nu Bekendtskabet med Kr. Zahrtmann og lange Ophold i Syden. Zahrtmann tog ham med til Italien 1893 (Pisa og Civita d'Antino). N. A. rejste W. atter derned og boede der til og med 1897. Under andre Rejser var han sammen med Zahrtmann i Italien 1900 og 1905, malede sidstnævnte Aar denne ved Staffeliet paa Torvet i Civita d'Antino, og Vinteren 1903—04 gik han paa Zahrtmanns Skole. En Rejse til Paris 1904 satte imidlertid ikke dybere Spor. Disse Aar betegner for W. en lykkelig Udvikling under Zahrtmanns Indflydelse. Denne er maaske stærkest fremtrædende i Hovedværket »Bøn om Regn. Motiv fra en Procession i Appenninerne« (1895, Kunstmuseet), hvor Farven gaar højt op i Lyset, hvidt mod det lyseste gule, og stoffigt staar med en smuk Overflade. Den sikre Beherskelse af Form og Rum og de faste Omrids viser ligeledes hen til Læreren, men Liniefaldet og Kompositionen følger tillige 90'ernes dekorative Tendenser, der blev endnu mere fremtrædende i den store Frisekomposition »Scene af Folkelivet. Vinhøst i Abruzzerne« (1896), det andet Hovedværk fra den italienske Tid.

I det nye Aarhundrede gik W. helt andre Veje. Han malede en Del Figurkompositioner, mest bibelske (Bespisningen i Ørkenen, udført som Altertavle til Andreaskirken i Kbh. 1902; »Daphnis og Chloë«, udst. 1906; Vejen til Golgatha, Altertavle til Fjerritslev Kirke 1909), men navnlig forlagde han sine Studier til den jyske Hede, til Egnen ved Svinkløv. Hans Lynglandskaber med to eller flere Figurer i rolig Samtale, ved Bærplukning eller lignende Arbejde udgør andet Afsnit af hans egentlige Indsats (»Idyl paa

Heden« 1908, Kunstmuseet). Det var Modsætningen til det farverige Italien. Malerisk set ændrede han sin Kurs, lagde Vægt paa det flimrende Lys og dets opløsende Virkning paa Omridsene, men han følte og forstod Alvoren i Landskabets og Menneskenes Karakter og skildrede den med nænsom Respekt. I dette Tidrum malede han ogsaa Interiører med Figurscener fra sit Hjem og solfyldte Strandbilleder med unge Kvinder og Børn i sommerglade Dragter. De har ikke fæstet sig saa stærkt i Erindringen, skønt de malerisk set næppe staar mindre sikkert end hans øvrige Produktion, maaske fordi de ikke er saa udprægede af Karakter. Men et Vidnesbyrd om den Fremgang, W. vandt i denne Periode, er de Udmærkelser, som Akademiet tildelte hans Billeder: Sødrings Opmuntringspræmie for Landskabsmalere 1905 for »Solnedgang paa Heden«, Serdin Hansens Præmie for Genremaleri s. A. for Sovekammer-Interiøret »Moder og Barn« (Ribe Museum), Aarsmedaillen (Eckersbergs Medaille) 1. Gang 1910 for »Eline lærer at danse« og 2. Gang 1911 for »Paa Udkig«.

Efter Krigsaarene søgte W. Fornyelse ved Ophold i Sydfrankrig 1920—22 (Savoien og Alpes maritimes, bl. a. Cagnes) og stræbte til Dels mod en friere, mere koloristisk betonet Malemaade i Tidens Aand. Videst gaar i saa Henseende nogle Strandingsscener, som han tumlede med i sine sidste Aar (»Stormen. IV« 1937).

W. udstillede paa Charlottenborg Foraarsudstilling hvert Aar 1893—1939, deltog her hjemme i Kunstnernes Studieskoles Udstilling 1896, Kunstforeningens Civita d'Antino-Udstilling 1908 og Dansk Kunst fra Italien 1909, udenlands i Verdensudstillingen i Paris 1900, hvor han fik Mention honorable for »Et Frieri«, den nordiske Kunstudstilling i Kaiser Wilhelm-Museum i Krefeld 1902, den danske i Brighton 1912, de internationale i Rom 1911 og i München 1913 (Guldmedaille af 2. Grad for »En Samtale«) og Malmøudstillingen 1914. Han havde egne Udstillinger hos Winkel & Magnussen Febr. 1902, Febr. 1930 og Jan. 1938, hos Fru Vige & Co. Nov. 1917, og Okt. 1939 foranstaltede Kunstforeningen en Mindeudstilling. 1905—14 var W. Medlem af Charlottenborg-Udstillingens faste Komité, og 1914—22 havde han Sæde i Akademiraadet. Arbejder af ham findes i Kunstmuseet, paa Fr.borg (Portræt af Professor Paul Verrier 1920), i Maribo, Aarhus, Aalborg, Randers, Ribe og Kolding Museer samt i Krøyers Hus paa Skagen. — Ungdomsportræt (Kultegning) af Hans Smidth. Maleri af J. F. Willumsen 1930 (Familieeje). Tegninger af Gerda Wegener og O. Neumann. Portrætteret paa Sig. Wandels Maleri af Udstillingskomiteen 1912.

S. O. Fasting: Slægten Wilhelm i Danmark, 1916, S. 44 f. Ill. Tid. 24. Juni 1906. P. Johansen sst. 11. Febr. 1912. Politiken 7. Jan. 1918 (af Henry Madsen), 6.—7. Jan. 1928 og 7. Jan. 1938. Kristian Zahrtmann. Mindebog udg. af F. Hendriksen, 1919. Knud Pontoppidan i Politiken 16. Febr. 1930. Kai Flor: Johannes Wilhelm, 1937 (Danske Kunstnere, VI). Samme i Berl. Tid. 7. Jan. og 22. Dec. 1938. Walter Schwartz i Politiken 23. Dec. s. A. Sigurd Schultz i Nationaltidende 23. Dec. s. A. og 9. Okt. 1939. Maleren Johannes Wilhelm's efterladte Malerier. V. Winkel & Magnussens Kunstauktioner Nr. 270 og 287. 25. Nov. 1940 og 14. April 1942.

Sigurd Schultz.

Wilken, Charles Wilhelm Jonas, f. 1866, Skuespiller. F. 8. Nov. 1866 i Kbh. (Frue). Forældre: Tømrer Carl Emil W. (1836—90) og Ida Louise Johanne Thomsen (1836—88). Gift 18. Nov. 1893 i Aarhus med Skuespillerinde Ingeborg Josepha Martha Betzonich, f. 23. Sept. 1872 i Kbh. (Cit.), d. 26. Febr. 1939 sst., D. af Forfatteren, Krigsassessor Georg Emil B. (s. d.) og Hustru. Ægteskabet opløst.

I sin Læretid som Guldsmed spillede W. hyppig Dilettantkomedie, og 1887—88 frekventerede han Det kgl. Teaters Elevskole, hvor Undervisningen fik grundlæggende Betydning for ham. 5. Aug. 1888 debuterede han paa Vennelyst i Aarhus som Kammerraad Brink i »Kanariefuglen«, og dermed begyndte han under smaa Kaar et langt Skuespillerliv, der bugtede sig fremad gennem Engagementer ved Provinsens ringeste til de bedste Selskaber og omsider til Ansættelse ved Casino, hvor han 12. Sept. 1897 optraadte første Gang som Grev Gert i »Ridderen af Randers Bro«. Han spillede der indtil 1908 et omfattende og forskelligartet Repertoire, som strakte sig fra den landlige Sangelsker Pippo i »Lykkebarnet« over Døden i »Sanct Hansaftens-Spil« til den vrede Akilles i »Den skønne Helene«, en overmaade morsom Parodi paa klassisk Helteaktion. 1908—11 og 1914—19 virkede han ved Det ny Teater og føjede bl. a. Michel Perrin til sit Repertoire, en Rolle, der i særlig Grad passede til W.s hyggelige Apparition og rolige Lune; han gentog den i sin Periode paa Dagmar-teatret 1911—14. 1919—30 havde han gode Opgaver ved Betty Nansen-Teatret og naaede undertiden en ypperlig kunstnerisk Virkning, f. Eks. som Gartneren i »Borgmesteren i Stilmonde«, der kan betegnes som en Generalnævner for det rørende og pudsige i W.s Kunst. 1930 kom han efter 42 Aars Forløb — et enestaaende Tilfælde — tilbage til sit Udgangspunkt, Det kgl. Teater. Her gled han hastigt ind i Ensemblet og skabte den Illusion, at han altid havde tilhørt Nationalscenen. Han fortsatte Rækken af sine godmodige Mennesketyper med stille Humor, ogsaa af klassisk Art (Assessor Svale i

»Eventyr paa Fodrejsen«, Visberg i »Gulddaasen«) og udmærkede sig navnlig, trods sin høje Alder, i to andre af Peter Jerndorffs Roller: Jeronimus i »Erasmus Montanus« og Trop i »Recensenten og Dyret«. W. er en Skuespiller af Harald Kollings Type, Borger af Ydre, Kunstner af Sind. Hans Replik er klar og forstandig, præget af Situationsfølelse, Opfattelsesevne og Fantasi. I Friluftteatrets folkelige Klassik har han om Sommeren været den hyppigst medvirkende, og siden 1927 er han Næstformand i Skuespillerforeningen af 1879. — R. 1936. — Maleri af Regnar Bjelke 1942. Tegninger af Albrecht Schmidt 1913, Paul Corona 1924 og (koloreret) af Peter Malberg 1926. Silhouet af Else Hasselriis 1931.

Robert Neiiendam.

Wilken (ved Daaben Wilckens), Claudius Edvard Theodor, 1844—1929, Filosof. F. 28. Jan. 1844 i Harte ved Kolding, d. 7. Maj 1929 paa Frbg., begr. sst. (Solbjerg). Forældre: Patrouillebetjent ved Grænsetoldvæsenet, senere Gaardejer Johann Heinrich W. (1798—1875, gift 1° med Louise Henriksen, 1805—40) og Birgitte Christine Hedevig Henriksen (1807—75). Gift 20. Juli 1888 i Hylleholt med Laura Severine Engelbreth, f. 7. Okt. 1857 paa Nørregaard, Lolland, d. 29. Juni 1934 paa Frbg., D. af Forpagter Søren E. (1810—71) og Laura Christine Voigt (1817—1904).

W., der fik sin første Undervisning i en Landsbyskole, blev femten Aar gammel ansat som Skriver paa et Herredskontor i Randers, hvor han opholdt sig et Par Aar, ivrigt interesseret i Digtetekunst og Litteratur. Mens han forgæves søgte at faa M. G. G. Steenstrup (s. d.) til at interessere sig for en af ham forfattet Novelle og for et Par kritiske Opsatser, den ene om H. C. Andersens »Mit Livs Eventyr«, den anden om »Frithiofs Saga«, der var tænkt som Begyndelsen til en Række litterære Kritikker, lykkedes det ham under Pseudonymet Carl Hammer at faa udgivet en Digt-samling, »Haabet« (1861). S. A. forlod han Randers for i sit Hjem paa egen Haand at læse til Student. I sin Fritid forfattede han bl. a. Dramaer, af hvilke et enkelt blev sendt til C. Hauch, der gav det en venlig Modtagelse. I disse Aar vakte W.s Interesse for Filosofien. Et Udkast til et filosofisk System, som han sendte R. Nielsen, blev af denne betegnet som lovende, og da W. de sidste Maaneder før Eksamen opholdt sig i Kbh., bistod Nielsen ham ved at skaffe ham gratis Hjælp i enkelte Fag. 1864 blev han Student, privat dimitteret, og valgte Filosofi som Studiefag. For at skaffe sig Eksistensmidler begyndte han at manuducere, og i Løbet af faa Aar oparbejdede han en betydelig Manuduktions-

virksomhed, som han fortsatte lige til 1883. 1866 udsendte han Pjecen »Nationalitetsideens Gyldighed«, rettet mod H. P. Kofoed-Hansens s. A. udgivne Skrift »Nationalitet og Christendom«. 1869 tog han Magisterkonferens med Etik som Hovedfag. I de følgende Aar fortsatte han sine filosofiske Studier, suppleret med omfattende Læsning inden for Kulturhistorie og Nationaløkonomi. Efter en Rejse til Tyskland og Italien i Vinteren 1871—72 gjorde han i »Bidrag til Belysning af Psykologiens Betydning for Økonomien« (For Ide og Virkelighed, 1872, II) det økonomiske Værdibegreb til Genstand for en Række Analyser og Overvejelser, der videreførtes i det omfattende Værk »Liv — Nydelse — Arbejde. Et samfundsfilosofisk Skrift« (I—III, 1873—76). Inden Afslutningen af dette Arbejde havde W. disputeret for den filosofiske Doktorgrad med »Erkjendelsens Problem. Et Forsøg paa positiv Kriticisme« (1875), hvori han søgte at korrigere Kants Synspunkter ved at argumentere for den Opfattelse, at Mennesket har en absolut Erkendelse af Tingenes Relationer og — gennem den »umiddelbare Selvfølelse« — en absolut Erkendelse af sit eget Væsen, og at denne sidste Erkendelse ved en Analogislutning giver Muligheden af en relativ Erkendelse af det absolute, af Tingen i sig selv. Bogen blev stærkt angrebet, bl. a. af Høffding. — Efter Disputatsen begyndte W. som Privatdocent at læse over Nationaløkonomi, og ved N. C. Frederiksens (s. d.) Afgang (1877) havde han saa smaat haabet at blive hans Efterfølger. 1881 udsendte han et større Skrift, »Samfundslegemets Grundlove. Et Grundrids af Sociologien«, der betegner et Pionerarbejde inden for dansk sociologisk Forskning. 1883 søgte han forgæves et Docentur i Statsvidenskab. S. A. fik han Ansættelse som midlertidig Docent i Filosofi og Sociologi. Foruden over disse to Videnskaber læste han over æstetiske Emner, og 1888 udgav han »Æsthetik i Omrids, med særligt Hensyn til moderne Æsthetik«, et for sin Tid fortjenstfuldt Arbejde, der imødekom Savnet af en Haandbog. S. A. forfattede W. en Artikel om »Georg Brandes som literær Kritiker« (Tilskueren, V), der i nyeste Tid er blevet betegnet som »en af de kyndigste Artikler, vor Litteratur rummer om selve Begrebet den kritiske Kunst« (Frederik Schyberg). 1893 udkom »Poesien. En Fremstilling af Poetikken paa psykologisk Grundlag«. — Ved Siden af sit Universitetsarbejde underviste W. i Pædagogik, bl. a. ved Zahles og Femmers Seminarier. En Frugt heraf var »Grundtræk af Pædagogikken« (1892; 2. Opl. s. A.; 4. Udg. 1902). Til hans pædagogiske Forfatterskab hører desuden bl. a. en Oversigt over det danske Skolevæsens Ordning og Historie i W. Rein's »Encyklopädisches Handbuch der

Pädagogik» (I, 2. Aufl., 1906). — 1897 blev W. ekstraordinær Professor, og efter Aftale med sine Kolleger begyndte han at deltage i Rusundervisningen. Til Brug herfor udarbejdede han Lærebøgerne »Indledning til Filosofien. Filosofisk Propædeutik i Grundtræk« (1904; 2. Udg. 1911) og »Psykologi og Logik i Grundtræk« (1910; 2. Udg. 1913). En samlet Fremstilling af sit Syn paa Livsværdierne udgav han 1911 under Titlen »Livets Grundværdier«, der indeholder en paa psykologiske Analyser hvilende systematisk Gruppering af de forskellige Værdibegreber. De etiske Værdier behandlede tillige i Universitetsprogrammet »Etisk Vurdering« (Sept. 1916). — Af W.s talrige Artikler og mindre Skrifter skal nævnes »Henry George. En amerikansk Socialtænkere« (Tilskueren, III, 1886), »Universitetet og Folkedannelse« (1896), der foranledigede Stiftelsen af Folkeuniversitetsforeningen, »Karl Adolf Verner« (Ill. Tid. 15. Nov. s. A.), »Den ægte Student« (Dansk Tidsskr., 1900), »Det produktive Samfund« (1904) og »Om Filosofikum« (1917). Endvidere udarbejdede han en Række Vejledninger til Brug for Folkeuniversitetsundervisningen, hvor han i mange Aar gjorde et omfattende Arbejde, og for hvis Udvalg han 1909—18 var Formand. 1900—08 var han Næstformand i Forfatterforeningen og 1902—05 Formand for dennes videnskabelige Afdeling. W.s Interesse for sociale Spørgsmaal var ikke blot af teoretisk Natur. 1898—1917 udførte han saaledes et stort og uegennyttigt Arbejde som Formand for Frbg. Fattigkommission og for Udvalget for Alderdomsunderstøttelse. — Breve og Papirer i Det kgl. Bibliotek. — R. 1909. DM. 1918. — Malerier af Sigurd Wandel 1907 og af Ellen Wilkens 1916 og 1919 (alle Familieeje).

Univ. Progr. Nov. 1875, S. 52 f. H. Høffding i Det nittende Aarhundrede, 1876, S. 81—85. Samme: Udv. Stykker af dansk filosof. Litteratur, 1910, S. 259—75. Samme i Berl. Tid. 27. Jan. 1924. Samme: Erindringer, 1928, S. 191. H. S. Vodskov: Spredte Studier, 1884, S. 242 f., 246. E. v. d. Recke i Berl. Tid. 13.—15. og 19. Sept. 1893. Studenterbogen af C. N. Starcke, 1896, S. 203, 303 f. Breve fra Julius Lange, 1902, S. 245. W. Knight: The Philosophy of the Beautiful, II, 1904, S. 278—81. Dansk Forfatterforening 1894—1919, 1919, S. XVII, LIV. A. Aall: Filosofien i Norden, 1919, S. 184. Folkeuniversitetsforeningen i Kbh., 1924, S. 4, 11 ff., 19. V. Kuhr i Univ. Progr. Nov. 1929, S. 95—103. C. Behrens: Erindringer, 1937, S. 168, 249. G. og E. Brandes. Brevveksling, I, 1939; III, 1940 (se Registeret). Fr. Schyberg i Politiken 26. Okt. 1940. Jul. Clausen: Mennesker paa min Vej, s. A., S. 127.

S. V. Rasmussen.

Wilkins, Julius Frederik Christian Emil, 1812—92, Teknolog. F. 29. Febr. 1812 i Kbh. (Frue), d. 21. April 1892 i Helsingør, begr. i Kbh. (Ass.). Forældre: Kontorchef i Kurantbankens, senere

Nationalbankens Sekretariat, Kancelliraad Jensenius Nicolai Heinrich W. (1780—1842) og Johanne Hviid (1788—1875). Gift 2. Juni 1841 i Aalborg med Laurette Regitze de Hoffman, f. 17. Febr. 1814 i Aalborg, d. 21. Febr. 1882 i Kbh. (Holmens), D. af Købmand i Aalborg Mathias de H. (1782—1829) og Charlotte Catharina Deichmann (1788—1823).

W., der var en livlig Dreng, begyndte sin Skolegang i Borgerdydskolen i Kbh. Baade de gamle Sprog og Matematik laa godt for ham, men af en eller anden Grund interesserede Skolearbejdet ikke W., som det skulde, og efter H. C. Ørsteds Raad kom han derfor 1825 i Lære som Kunstdrejer. 1829 var han udlært. Imidlertid havde han i Læretiden hørt Ørsteds Forelæsninger over Fysik til Filosofikum og taget Uddannelse i Metalarbejde hos Mekaniker Winstrup. Det laa derfor nær for ham at søge ind paa den 1829 aabnede Polyteknisk Lærestalt. Studiet her havde i høj Grad W.s Interesse, og han beherskede Stoffet saa godt, at han, da Professor i Matematik v. Schmidten i Foraaret 1831 rejste til Vestindien og senere døde, fik overdraget at holde Repetitionskursus for sine medstuderende. 1832, altsaa kun 20 Aar gammel, tog han begge de polytekniske Eksaminer, der dengang eksisterede, i Mekanik og anvendt Naturvidenskab. Efter Eksamen overdrog Selskabet for Naturlærens Udbredelse ham at holde Forelæsninger over Fysik i Aalborg. 1833—35 foretog W. med Understøttelse fra det Reiersenske Fond og Fonden ad usus publicos en længere Studierejse til Udlandet, paa hvilken han opholdt sig i Østrig, Tyskland, Schweiz, Holland, Belgien, Frankrig og Sverige. Paa denne Rejse vakte bl. a. W.s Interesse for den særlig i Tyskland og Frankrig i stærk Udvikling værende Roesukkerindustri. Han udgav 1836 en Pjece om Runkelroer og Runkelroesukker og skrev i Halds »Tidsskrift for Landoekonomie« 1839, idet Sagens Betydning for Landbruget var ham ganske klar. Sagen vakte imidlertid ingen Interesse og mødte direkte Modstand hos Landbruget. En Plan, W. arbejdede med 1835, nemlig Anlæg af en Sømfabrik, havde heller ikke ført til noget, idet Kancelliet, af Hensyn til Lavene, modsatte sig en Bevilling hertil, medmindre W. aflagde en Prøve i Smedning og desuden i Tømring og Arkitektur, fordi han tillige vilde fremstille de Kasser, hvori Sømmene skulde forsendes. Kongen, Frederik VI., skoggerlo, da W. ved en Audiens fortalte herom, men Resolutionen blev ikke ændret. Paa lignende Maade gik det, da W. vilde starte en Papmaché Fabrik. 1835 kom W. ind i den Gerning, der kom til at fylde hans Liv, idet H. C. Ørsted det nævnte Aar saa sig nødsaget til at gøre Indstilling om

Forandring i den af Professor J. A. Dyssel (s. d.) forestaaede Undervisning. W. blev herefter ansat som Lærer i mekanisk Teknologi. Han havde ogsaa faaet Tilbud om at overtage Lærerposten i Maskinlære, men han foretrak at koncentrere sig om Teknologien. I 50 Aar virkede W. som Lærer i mekanisk Teknologi, og det er ham, der har grundlagt det teknologiske Studium i Danmark. Der fandtes ikke paa noget Sprog Lærebøger i Faget, kun isolerede og planløse Beskrivelser af enkelte Industrigrene. W. lagde straks en Plan for sine Forelæsninger over dette store og vidtomspændende Stof og fulgte her samme Princip, som den senere berømte tyske Teknolog Karmarsch i Hannover viste sig at have anvendt i sit Hovedværk »Grundriss der mechanischen Technologie« (1837—41). Det var smaa Forhold, W. arbejdede under, og Gagen var yderst ringe. 1838 søgte W. forgæves Tilladelse til at oprette en Fabrik for Drejerarbejde. For at bøde paa den knappe Indtægt paatog W. sig da tillige 1843—48 Stillingen som Lærer i Teknologi ved den militære Højskole og var samtidig, og lige til Højskolens Ophævelse 1868, Lærer i Maskinlære. Hertil kom, at Faget dengang ikke var særlig anset, og at W.s lidt iltre Sind og stærke Følsomhed over for enhver indbildt eller virkelig Tilsidesættelse jævnlig bragte ham i Konflikt med hans Kolleger og Læreanstaltens Bestyrelse, som han aldrig selv blev Medlem af. Særlig J. G. Forchhammer og Julius Thomsen stod han skarpt overfor. Sine Elever stod han sig altid godt med. 1838 fik W. Ansættelse som Lektor, og 1849 udnævntes han til Professor. W.s hele Virksomhed tog Sigte paa Industriens Udvikling. Han stræbte efter at lade sin Undervisning tjene dette Formaal, og han ankede offentligt over den Maade, hvorpaa Læreanstalten lededes, idet han fandt, at Undervisningen paa visse Omraader blev for videnskabelig. Dette gav Anledning til, at W. blev Medlem af den efter Ørsteds Død ved kgl. Resolution af 30. Maj 1851 nedsatte Kommission vedrørende en mulig Nyordning af Polyteknisk Læreanstalt. Af Betænkningen fremgik det, at W. paa væsentlige Punkter er uenig med Forchhammer, Vandbygningsinspektør C. Carlsen og Professor Ramus, men er enig med de to militære Medlemmer. Ogsaa uden for Læreanstalten udfoldede W. en betydelig Virksomhed. Han var medvirkende ved Stiftelsen af Industriforeningen 1838 og Medlem af dens Bestyrelse 1838—39. 1838 redigerede han Foreningens Tidsskrift og 1841—45 dens Kvartalsberetninger. Han var virksom for at skaffe Foreningen den Koncession paa en Jernbane fra Kbh. til Roskilde, som den fik 1844, og som Foreningen takkede ham for med et Honorar, da den afhændedes. Efteraaret 1844 blev W. Formand for

Kontrolkomiteen ved det sjællandske Jernbaneselskab. 1844—46 var han Medlem af Bestyrelsen for Akts. Kbh.s Sommertivoli og en Tid dennes Formand. 1849 valgtes W. til Medlem af Folketinget som Nationalliberal i Kbh.s 1. Kreds. En Tid fungerede han som Folketingets Sekretær. Han udtraadte af Tinget 1854, da han ikke billigede den Form, Angrebene paa Ministeriet Ørsted fik. S. A. udgav han et af Motiver ledsaget Forslag til en Udvidelse af Kbh., det første Forslag til en Bebyggelse, der sprængte de gamle Voldes snævre Grænser, og et Forslag, der vakte Anerkendelse og Interesse. I en Aarrække havde W. holdt fortræffelige Forelæsninger og ledsaget disse med udmærkede Tegninger. Ogsaa Fabrikbesøg indgik i Undervisningen, og den prægedes i W.s yngre Aar af hans Livlighed. Den teknologiske Samling, som grundlagdes af W., spillede heller ikke nogen ubetydelig Rolle for Undervisningen. 1851 udgav han en fortræffelig dansk Bearbejdelse af 1. Bind af Karmarschs Teknologi (Metallernes Teknologi) og til-egnede den til »Kjøbenhavns hæderlige og dygtige Haandværkere«. Først 1871 udgav han, paa Opfordring af Lærestaltens daværende Direktør, Professor Hummel, sine egne Forelæsninger i Trykken. De kom i nyt Oplag 1886. Med Aarene blev W.s Virksomhed præget af Alder, Fabrikbesøgene hørte op, han selv saa ikke i Aarevis en Fabrik, og hans Foredrag, som han holdt med en Pind stukket mellem Tænderne for ikke at tale for hurtigt, indeholdt af og til Vendinger, som ved deres Pudsighed ikke kunde undgaa at vække Munterhed. En Virksomhed, som optog W. stærkt i hans ældre Aar, var Behandling af Eneretssagerne, som de betegnedes, indtil man 1894 fik en Patentlov. Det var et overmaade stort Arbejde for et beskedent Honorar, men W. fulgte derigennem, hvad der fremkom af nyt. Til W.s 50 Aars Kandidatjubilæum 1882 stiftede en Kreds af ældre og yngre Elever et Legat, der skulde uddeles første Gang i Hundredeaaret for hans Fødsel 1912, og som han selv forøgede. Efter sin Tilbagetræden 1886, efter 50 Aars Lærergerning, bosatte W. sig i Helsingør og levede her meget stille i sin Families Kreds. Han følte sig for nervøs til at omgaa fremmede og var ikke fri for at føle nogen Bitterhed over manglende Anerkendelse af sin mangeaarige og flittige Virksomhed.

Etatsraad 1892. — R. 1862. DM. 1885. — Maleri af F. L. Storch 1854.

Ad. Steen: Den polytekniske Lærestalts første 50 Aar, 1879. C. Nyrop: Industriforeningen i Kjøbenhavn, 1888. Samme: Bidrag til dansk Haandværkerundervisnings Historie, 1893. Berl. Tid. 22. April 1892. S. C. Borch i Den tekniske Forenings Tidsskrift 1892—93, S. 35. Museum, 1893, II, S. 1—11. Industri-

foreningens Tidsskrift, 1892, S. 95. H. I. Hannover: Mindetale paa Hundredeaarsdagen for J. Wilkens' Fødsel 29. Febr. 1912, Ingeniøren 1912, S. 163. Vill. Christensen: Kbh. i Kristian VIII.s og Frederik VII.s Tid. 1840—57, 1912, S. 135, 595. M. C. Harding: Selskabet for Naturlærens Udbredelse, 1924. J. T. Lundbye: Den polytekniske Lærestalt 1829—1929, 1929. Povl Vinding: G. A. Hagemann, 1942.

Povl Vinding.

Will, Carl Emil, 1850—1927, Søforsikringsmand. F. 21. Okt. 1850 i Kbh. (Helligg.), d. 21. Juni 1927 i Farum, begr. sst. Forældre: Arbejder, senere Pakhusformand Hans Ditlev Erdmann W. (ca. 1807—87) og Marie Elisabeth Ring (1808—68). Gift 9. Juli 1875 i Fredensborg med Therese Johanne Charlotte Wisbye, f. 5. Juni 1838 i Vedbæk, d. 20. Juni 1924 i Helsingør, D. af Distriktskommissær Carl Frederik W. (d. senest 1845) og Magdalene Werning (d. tidligst 1845).

W. ansattes 1865 som Volontør i Søforsikringssekskabet De Private Assurandører, hvor han 1879 blev Fuldmægtig og 1886 Forretningsfører (Direktør). Denne Lederstilling bestred han i 35 Aar, til han 1921 tog sin Afsked og bosatte sig i Farum. W.s Dygtighed og retlinede Færd skaffede ham stor Anseelse ikke blot i skandinaviske Søforsikringskredse, men inden for de Søfarten tilknyttede Kredse overhovedet. I Aarenes Løb fik han derfor ogsaa overdraget en Række Tillids- og Æreshverv. Han var saaledes Medlem af Kommissionerne for Dispachøreksamen, for Søloven og for Tilsynet med Skadesforsikringen, var Formand for Fællesrepræsentationen for dansk Skibsfart og sad i en Aarrække (1910—20) som Medlem af Toldraadet. Ogsaa paa det uden for hans egentlige Domæne, Søforsikringen, liggende Forsikringsomraade var han virksom; han var bl. a. Medstifter af Nordisk Gjenforsikrings Selskab og af Nordisk Brandforsikring. W.s kommunalpolitiske Interesser førte ham ind i Kbh.s Borgerrepræsentation, af hvilken han var Medlem 1894—98. Sin Ejendom i Farum, Willsbo, testamenterede han til Diakonissestiftelsen som Rekreationshjem. — R. 1899. DM. 1909. K.² 1915. K.¹ 1922. — Maleri af Otto Bache 1911 (De Private Assurandører); Skitse hertil paa Kronborg Museum. Portrætteret af P. S. Krøyer paa Maleri fra Kbh.s Børs 1895 og af Knud Larsen paa Maleri af Bestyrelsen for Nordisk Gjenforsikrings Selskab 1910 (Nordisk Gjenforsikrings Selskab).

Berl. Tid. 22. Juni 1927. Assurandøren, XXXII, s. A., S. 119. Assurance-tidende, XX, s. A., S. 20. Diakonissestiftelsens Aarvog 1928—29.

Chr. Thorsen.

Villadsen, Peder, d. 1537, kgl. Sekretær, Borgmester. D. 4. Okt. 1537 paa Amager, begr. i Kbh. (Helligg. K.). Gift med Anne (Knudsdatter?), d. tidligst 1546.

P. V. stammede fra Svendborg. Han immatrikuleredes ved Universitetet i Rostock i April 1514. Efter at være vendt tilbage til Danmark traadte han som kgl. Sekretær ind i Kancelliet, hvor han i Slutningen af Christian II.s Regeringstid indtog en ret fremtrædende Stilling. 1522 og 1523 underskrev han mange af de kongelige Breve, og han var med Kongen paa dennes skæbnesvangre Rejse til Jylland. Ogsaa efter Christian II.s Fald forblev han en Tid tro mod denne, hvorfor han mistede St. Nicolai Kirke i Svendborg, som han havde haft i Forlening. Det varede dog ikke længe, inden han gik over til Frederik I. Han kom ikke ind i Kancelliet igen, men fik Stillingen som Slotsskriver paa Kbh.s Slot og belønnedes med en Del Ejendomme i Kbh. og paa Amager, bl. a. tre Fed og et Bosted i Dragør. Foruden Kirken i Svendborg, som han havde faaet tilbage, var han ogsaa i Besiddelse af Kirkerne i Malmø og Taarnby, som han dog alle afstod før sin Død.

Han var i Tidens Løb blevet stærkt knyttet til Kbh., hvor han opholdt sig under Grevefejden. Han var med til at udstede Overenskomsten om Byens Overgivelse 28. Juli 1536 og nævnes s. A. som Raadmand i Byen. I Dec. 1536 fik han sammen med Anders Halager af Christian III. Brev paa Emmendrupgaard uden for Kbh., som tidligere hørte under Roskilde Bispestol, og fem Dage senere udstedtes der Følgebrev til det københavnske Degnedømmes Fæstebønder, som indtil videre skulde høre under ham. I Magnus Matthiessens »Regum Daniæ series« oplyses det, at han druknede paa Amager 4. Okt. 1537. Han omtales i Notitsen som Raadmand, medens han paa en Ligstensindskrift betegnes som Borgmester, hvad han maa være blevet ganske kort før sin Død.

O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse, III, 1881, S. 170 ff. C. F. Allen: Breve og Aktstykker til Oplysning om Christiern II.s og Frederik I.s Historie, I, 1854, S. 31 ff. H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Kirker og Kloostere i Middelalderen, 1859—63, S. 111 f., 208, 285. Samme: Monumenta Historiæ Danicæ, 2. Rk., II, 1887, S. 227.

Johan Hvidtfeldt (H. F. Rørdam).

Villadsen, Peder, 1610—73, Biskop. F. 8. Marts 1610 i Viborg, d. 22. Febr. 1673 sst., begr. sst. (Domk.). Forældre: Lector theol. Villads Nielsen Brøns (s. d.) og 1. Hustru. Gift 23. Sept. 1649 i Kbh. (Frue) med Dorethe Nielsdatter, f. ca. 1628, d. 8. April

1700 i Kbh., D. af Professor Niels Pedersen Aurilesius (s. d.) og Hustru.

P. V. blev Student 1630 fra Viborg. I Kbh. valgte han Jesper Brochmand til sin Privatpræceptor og fandt i ham en trofast Velynder. I fire Aar var han optaget i Brochmands Hus og virkede bl. a. her som Lærer for en Søn af Kansler Christen Friis. 1635 blev han Bibliotekar hos Jørgen Seefeld paa Ringsted Kloster, indtil han n. A. drog ud paa en Studierejse til Tyskland, England og Holland. 1637 blev han immatrikuleret i Leiden, hvor han opholdt sig den længste Tid. Hvor lovende han blev anset for at være, fremgaar bl. a. af Brevudtalelser af hans Studiefælle Thomas Bartholin, der berømmer baade hans Lærdom og gode Karakter. Efter 1639 at være vendt tilbage til sit Fædreland blev P. V. 1640 af Jørgen Seefeld i hans Egenskab af Domprovst i Roskilde Kapitel kaldet til Sognepræst ved St. Mikkels Kirke i Slagelse, skønt Borgmester og Raad søgte at faa Kaldelsen omstødt, bl. a. fordi de klagede over, at P. V. havde et for svagt Mæle. 1641 tog han Magistergraden, og 1654 blev han Provst i Slagelse Herred. 1660 blev P. V. med flere andre valgt til at repræsentere Sjællands Stifts Gejstlighed paa det Stændermøde, der i Sept. s. A. samledes i Kbh. P. V. var fra ældre Tid Ven med en af Hovedmændene i Planerne om Suverænitets Indførelse, Biskop Hans Svane, og det er sandsynligt, at han direkte eller indirekte har spillet en betydningsfuld Rolle under Forhandlingerne. Dog er den nyeste Tids Forskning tilbøjelig til at mene, at den meget fremtrædende Stilling, Traditionen har tilskrevet P. V. ved denne Lejlighed, bør indskrænkes ikke saa lidt og for en stor Del blot skyldes hans Søn Niels Slanges fantasifulde Omdigtning af det historiske Hændelsesforløb. Gejstlighedens Protokolfører synes han i hvert Tilfælde ikke at have været, og heller ikke er man længere tilbøjelig til at anse den »Nøgyagtig Efterretning om Souverænitetet«, som udkom anonymt 1760, for P. V.s Dagbog fra Rigsdagen, men muligvis blot for et Ungdomsskrift af Slange, tilrettelagt med bestemte Formaal for Øje. — Efter Rigsdagen blev P. V. 1661, formodentlig som Belønning for den Støtte, han havde ydet Kongehuset og Svane, Biskop i Viborg. Han synes i denne Stilling at have virket med Kraft og Nidkærhed, ligesom han i Samtiden havde et godt Lov for sin Lærdom. Som Vidnesbyrd om hans Interesse for Historien kan nævnes, at han meddelte Peder Resen Bidrag til dennes »Atlas Danicus«, og at han 1672 ved Indsættelsen af en Konrektor i Viborg holdt en Tale om Viborg Skoles Historie (udg. i Kirkehist. Saml.,

3. Rk., IV, 1882—84, S. 502—60). Skønt han ikke altid har vist den mest ønskelige Kritik over for sine Kilder, er denne Tale ved mange ellers ukendte Enkeltoplysninger af ikke ringe Betydning for Kendskabet til viborgensisk Skole- og Personalhistorie.

Erich Pontoppidan: *Annales ecclesiæ Danicæ*, IV, 1752, S. 179 f. Kirkehist. Saml., 3. Rk., IV, 1882—84, S. 481—560 (heri Selvbiografi); 6. Rk., III, 1939—41, S. 169. Personalhist. Tidsskr., 8. Rk., IV, 1925, S. 322; 9. Rk., III, 1931, S. 89. H. F. Rørdam: *Hist. Samlinger og Studier*, I, 1891, S. 240 f., 282 f. C. O. Bøggild Andersen: *Statsomvæltningen i 1660*, 1936, passim, især S. 146—65, 174—81, 309 f., 314—17, 339—44.

Björn Kornerup.

Villaume, Peter, 1746—1825, Pædagog. F. 16. Juli 1746 i Berlin, d. 10. Juni 1825 i Fuirendal, begr. sst. Forældre: Strømpevæver Pierre V. og Marie Duplan. Gift 4. Juli 1771 med Susanne Marre, f. ca. 1750, d. 9. April 1815 i Fuirendal, D. af Inspektør Charles M.

V. tilhørte en oprindelig fransk, reformert Slægt. Efter sin Faders tidlige Død maatte han tjene til Livets Ophold ved forskelligt Slags Haandværk, indtil han ca. 1761 blev optaget i Charité-skolen i Berlin, ved hvilken han selv allerede 1763 blev Lærer. Ved privat Hjælp lykkedes det ham at gennemføre det teologiske Studium, og 1771 blev han fransk (reformert) Præst i Schwedt, 1776 i Halberstadt. Her paabegyndte han sin pædagogiske og filosofiske Forfattervirksomhed, der i Løbet af nogle Aar gjorde ham saa anset, at han 1787 kunde blive Professor i Filosofi ved det Joachimtalske Gymnasium i Berlin. Som det livfulde Temperament og lyse Hovede han var, tilegnede han sig med Begejstring Tidens Fremskridtsideer, især paa det pædagogiske Omraade, og skrev en Række Værker, hvoraf her kan nævnes: »Histoire de l'homme« (1783), »Von dem Ursprung und den Absichten des Uebels« (I—III, 1784—87), »Gedächtnisrede auf Friederich den Zweyten« (1786), »Ueber das Verhältniss der Religion zur Moral und zum Staate« (1791) samt flere Bidrag til *Campes Revisionsværk*. Ved sin radikale Rationalisme kom P. V. imidlertid i den Grad paa Kant med det reaktionære Wöllner'ske Styre, at han 1793 bestemte sig til at opgive sin Stilling og drage til Danmark. Allerede 1790 havde Grev Ludvig Reventlow til Brahetrolleborg lært ham at kende ved et Besøg i Berlin, og det var til denne, at V. nu tog sin Tilflugt. Skønt man til at begynde med følte sig lidt overvældet ved, at V. og hans talrige Familie indkvarterede sig paa Trolleborg, udviklede der sig snart et meget venskabeligt Forhold mellem

Grevefamilien og V. Han underviste i Fransk paa Herregaarden og bistod energisk Greven i Udarbejdelsen af Planerne til Opretelsen af Seminariet Bernstorffsminde (1794). Medens han fik mindre Indflydelse paa selve Seminarieplanens endelige Udformning, satte han i høj Grad sit Præg paa den hertil knyttede, mærkeligt interkonfessionelt og internationalt farvede Seminariskole. Selv blev V. ansat som Lærer ved Seminariet, men følte sig krænket over, at han ikke blev optaget i den store Skolekommission. Seminariets Indretning har han udførligt skildret i »Egeria« (II, 1, 1806, S. 236—62). Hans øvrige pædagogiske Arbejder fra denne Periode, som kun delvis blev trykt, viser en tydelig Paavirkning fra Filantropisterne og er i høj Grad karakteristiske Udtryk for en Teoretikers Synspunkter. Vigtig er dog hans bestemte Fremhæven af Værdien af Legemsøvelser, Haandgerning, Agerdyrkning og af specielle Former for Smaabørnsundervisning. Praktisk Landvæsen gik han selv med glødende Interesse op i, og 1795—1807 ejede og drev han Gaarden »Skovlyst« (»Venskabsminde«) ved Brahetrolleborg. 1807 drog han over til Holsteinborg for at bistaa Grev F. A. Holstein i dennes Bestræbelser for at højne Grevskabets materielle og aandelige Kultur. Særlig var han virksom ved det af Greven stiftede »Selskab for indenlandsk Kunstflid«. Til sin Død fastholdt V. sit harmoniske religiøse Lyssyn og forstod at gøre et stærkt Indtryk ved sin Redelighed og sin Aands Muntherhed. — Stik af J. G. Schmidt 1793 efter J. F. Bolt.

Fr. Thaarup: Fædrenelandsk Nekrolog, 1835—44, S. 398—403. L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, II, 1896, S. 117, 119, 234; VIII, 1917, S. 172, 179 f., 241, 246, 251; IX, 1922, passim, især S. XL—XLII, 85, 87—92, 114 f., 138, 159, 164, 184 ff., 273, 328, 341 f., 348. Joakim Larsen: Bidrag til den danske Folkeskoles Historie 1784—1818, 1893, S. 90 ff., 103, 127.

Bjørn Kornerup.

Wille, Hans Jørgen, 1787—1854, Skolemand. F. 26. Okt. 1787 i Kbh. (Frue), d. 2. Maj 1854 sst. (Garn.), begr. sst. (Garn.). Forældre: Kapellan i Siljord i Telemarken, senere Sognepræst og Stiftsprovst i Trondhjem Hans Jacob W. (1756—1808) og Anne Dorothea Walther (1763—1822). Gift 1823 med Ane Margrethe Hansen, f. 13. Aug. 1800 i Næstved, d. 11. April 1842 i Kbh. (Garn.), D. af Prokurator, senere Byfoged og Byskriver i Vordingborg og Birkedommer og Skriver i Vordingborg søndre Birke-distrikt Jørgen H. (d. 1819, gift 1° 1785 med Frederikke Elisabeth Silchmüller, d. 1849, 3° med Johanne Margrethe Gams-

mark, 1780—1838) og Anna Catharina Klocher (ca. 1771—1804).

W. blev Student 1804 fra Trondhjem og tog n. A. anden Eksamen, men fik aldrig Embedseksamen. 1808—10 tjente han i Hæren som Løjtnant, gik derefter over til Lærervirksomhed ved det Betze'ske Institut og de Massmann'ske Søndagsskoler og blev 1820 ansat ved Garnisonens Kasernes skoler, hvor han virkede til sin Død.

Det er som Pædagog, W. fæstnede sit Navn. Han var med i den Kreds af københavnske Skolefolk, der med Lærer ved de mosaiske Friskoler Jens Worm Bruun som Hovedmand 1820 stiftede Det pædagogiske Selskab, af hvis første Direktion W. blev Medlem. En ny pædagogisk Idé havde sat Sindene i Bevægelse ude i Europa, den indbyrdes Undervisning, Efterkrigstidens europæiske Skoletanke. Princippet var Børnenes Medvirken som indbyrdes Medhjælpere ved Undervisningen, sat i System ved John Lancasters Skole i London og udformet som en militær Dressur i Land efter Land i skarp Reaktion mod Rousseaus naturlige Opdragelsesideer. Metoden fik Frederik VI.s højeste Bevaagenhed og blev med Kongens Adjudant Major J. N. B. Abrahamson som Formidler autoriseret i danske Skoler. Det pædagogiske Selskab blev stiftet paa denne Idé, og W. blev dens Agitator. 1823 blev han Lærer ved den for denne Metode oprettede Normalskole, og 1825 udsendtes han af Abrahamson efter kongelig Befaling til Seminarierne i Jonstrup, Vesterborg, Brahetrolleborg og Skaarup som særlig Instruktør for at fremme Metodens Gennemførelse i Pædagogikundervisningen. Som et klassisk Eksempel paa dansk Reaktion mod Paatrykning af fremmede Systemer uden Tilpasning staar det Sammenstød, W. herved paadrog sig med Forstanderen for Skaarup Seminarium, Dr. phil. P. A. Wedel. W. fandt 21 Fejl i Metodens Anvendelse i Skaarup og mente, at Seminaristerne slet ikke kunde siges at lære den, hvilket han indberettede til Abrahamson, der lod det gaa videre til Kongen. Wedel blev kaldt til Kbh. og maatte forpligte sig til at tage Sagen mere alvorligt. Han klagede imidlertid til Kongen over W.s Optræden, Kancelliet stod nærmest paa hans Side, men fandt dog Udvej for et Kompromis ved at beskikke en anden tilsynsførende (Amtsprovst Mønster i Sorø), hvorved W. for saa vidt blev desavoueret. Endnu en Aarrække holdt han dog Stillingen som den indbyrdes Undervisnings Bannerfører. I Aarene 1828—30 var han paa Inspektionsrejse over hele Landet for at faa en Skole i hvert Provsti indrettet som

Mønsterskole for Metoden samt for at virke for Gymnastikkens Indførelse i Skolerne. Fra 1830 blev han i dette Øjemed Medhjælper hos Gymnastikdirektøren.

Da Modstanden mod den nye Modepædagogik og navnlig mod den Tvang, hvormed den skulde indføres, voksede og tvang dens Beskytter Abrahamson til 1831 at trække sig tilbage, maatte W. gaa over til en Afvikling. Han foretog en Revision, der approberedes ved kgl. Resolution af 10. Okt. 1837 og i Virkeligheden indledte en Likvidation af Metoden.

W. staar da i Skolens Historie som Talsmand for en fejlslagen Idé, og deraf blev hans Skæbne bestemt. Han havde udgivet flere Lærebøger, der bringer Metoden i Anvendelse, samt en Metodik »Den indbyrdes Undervisning« (1838), der som Ideen fik en kort Blomstringstid. Forsøget paa at lade Skolen hente sin Fornøelse fra Hæren og dens Metoder maatte slaa fejl. Den fynske Seminarieforstander, der først traadte op herimod, havde set rigtigt og fik Tilslutning fra sine Kolleger saavel som fra det store Flertal af Folket og dets Skole. — Krigsraad 1835.

Joakim Larsen: Den danske Folkeskoles Historie 1818—98, 1899.

F. C. Kaalund-Jørgensen.

Willebrand(t), Johann Christopher, 1732—1807, militær Embedsmand. Døbt 18. Juli 1732 i Kbh. (Petri), d. 16. Sept. 1807 sst. (Trin.), begr. sst. (Trin. Kgd.). Forældre: Raadmand i Kbh., Formand for de 32 Mænd, Johann Christopher W. (ca. 1700—81) og Engel Christina Cöllner (ca. 1711—90). Gift 19. Marts 1783 i Lyngby med Louise Holm, f. ca. 1746, d. 20. Juni 1797 i Roskilde (gift 1° med Rige).

Efter nogle Aars midlertidig Ansættelse i General- og Kommissariatskollegiet blev W. 1754 Kopist sst., 1757 »virkelig« Sekretær i Depechekontoret (Centraldepartementet) umiddelbart under General P. E. v. Gähler (s. d.). 1761 var han Medlem af og Protokolfører i den vigtige Kommission om Frederiksværks Overgang til J. F. Classen, og som Sekretær i den Algerske Kommission 1770 fik han noget Kendskab til Marinens Sager. Da v. Gähler under det Struensee'ske Styre havde faaet Indflydelse paa Marinens Administration, fik han Febr. 1771 sat igennem, at denne skulde omdannes i Lighed med det godt og hurtigt arbejdende General- og Kommissariatskollegium efter en af W. og Deputeret i Administrationskollegiet Grev G. C. Haxthausen (s. d.) udarbejdet Plan, og allerede Marts s. A. blev de to Mænd Deputerede i det efter

Planen omdannede Kollegium. Der var i Forvejen rigeligt af den traditionelle daarlige Forstaaelse mellem Landetaten og Søetaten, og Paaoktrojeringen af nye Administrationsformer og en Deputeret fra Landetaten fremkaldte blandt Søofficererne stærk Gæring, der forplantede sig nedefter, kulminerende i de norske Matrosers Tog til Hirschholm Sept. s. A. for at kræve tilgodehavende Besoldning. Allerede samme Maaned bad W., hvis Helbred i Forvejen ikke var godt, om Afsked fra Admiralitetskollegiet for at faa sin »Helbreds og Sinds Rolighed tilbage« og blev i Okt. foreløbig fritaget for Tjeneste og endelig pensioneret i Nov. Da Uvejret brød løs 17. Jan. n. A., var W. syg og sengeliggende og blev arresteret og af v. Köller-Banner (s. d.) forhørt i Hjemmet. Arrestationen blev hurtigt hævet, da der egentlig ikke kunde bebrejdes ham andet end utilstrækkeligt Kendskab til Marinens særlige Forhold, og han ikke havde staaet i nærmere Forbindelse med Struensee; men hans Pension blev beskaaret, og han fik Paabud om at tage fast Ophold i en af Smaaabyerne paa Sjælland. — Den almindelige Dom om ham var i Øjeblikket stærkest paavirket af hans Fjender i Marinen, men det er ogsaa udtalt om ham, at han var en dygtig og fortjent Embedsmand og et godt Menneske. Sine sidste Dage tilbragte han i Kbh. i meget trange Kaar. — Kar. virkelig Krigsraad 1759. Virkelig Justitsraad 1763. Etatsraad 1769.

Nyt hist. Tidsskr., IV, 1852, S. 666—69. Hist. Tidsskr., 7. Rk., III, 1900—02. E. Holm: Danmark-Norges Hist. 1720—1814, IV, 1—2, 1902. Dsk. Mag., 5. Rk., III, 1893—97 og dér nævnte Kilder. Aage Friis: Bernstorffske Papirer, I—II, 1904—07. H. Hansen: Inkvisitionskommissionen af 20. Jan. 1772, I—V, 1927—41. E. Nystrom: Luxdorffs Dagbøger, I, 1915—30. O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium, VI, 1884.

Rockstroh.

de Willem (de Wilhem, de Willum), **Johan** d. senest 1631, Købmand og Industridrivende. D. senest Jan. 1631 i Kbh., begr. sst. (Nic. K.). Gift med N. N., d. senest Juli 1626 i Kbh., begr. sst. (Nic. K.).

J. de W., som var af nederlandsk Herkomst og Broder til de i Amsterdam boende Købmænd Paul og David de W., af hvilke den første var Christian IV.s Faktor fra 1624, træffes 1604 som næringsdrivende Borger i Hamburg, men flyttede senere til Kbh. 1611 fik han Anvisning paa 3459 $\frac{1}{2}$ Dl. af Tolden i Kolding, 1614 Bevilling til i fire Aar at fange Hvaler under Norge, 1616 til i Kompagni med Borgere fra Dieppe at drive Hvalfangst under Grønland med et Skib Foraar og Sommer 1617. Da Christian IV.

1618 anlagde Christianshavn, tegnede han sig for en af de for Skibsfarten gunstigt beliggende Grunde med Forpligtelse til at udfylde og bebygge den. 1622 fik han sammen med Abraham de la Haye o. a. Bevilling paa at oprette et Kalkbrænderi ved Malmø, Ret til Kalkbrydning paa Kongens Ejendomme og Monopol paa Kalkbrydning i ti Miles Omkreds i tolv Aar. 1624 overtog han sammen med bl. a. Johan Bødker v. Delden og Lorentz v. Meulengracht Kongens Silkevæveri og tilbød, da Kompagniet ikke kunde opretholde Væveriet, 1626 at underholde otte—ti af de bedste Mestre. Han var stærkt interesseret i Ostindiehandelen og laante af Kongen Penge til at anbringe i den. Jan. 1625 fik han med Konsorter Tilladelse til at stifte et »karaibisk« Kompagni til Handel paa Brasilien, Virginien, Vestindien og Guinea. Paa forskellige Tidspunkter ses han at have leveret Vaaben til Kronen og fik April 1625 Kreditiver til Kurfyrsten af Köln og Infantinden i Bruxelles for at anskaffe Geværer. For sine Fordringer paa Kronen fik han i stor Udstrækning Anvisning paa Korn, Smør, Tjære m. m. fra dens Ejendomme og Len og drev Handel hermed og med Øksne. Det er tydeligt, at han har været en af de mest initiativrige Personligheder inden for sin Tids københavnske Erhvervsliv. 1622 optoges han i det danske Broderskab. 1627 købte han af Kongen Hjørnegaarden mellem Købmagergade og Silkegade, hvor der fandtes en Bod; selv boede han i sit Hus paa Amagerstov, men havde tillige en Grund paa Christianshavn (Strandgade) og en Have uden for Østerport.

F. Thaarup: Hist. og statist. Efterretn. om det kgl. octroierede danske asiatiske Compagnie, 1. Hæfte, 1824, S. 10 f. C. F. Bricka og J. A. Fridericia: Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, I, 1887—89; III, 1878—80. Personalhist. Tidsskr., I, 1880. O. Nielsen: Kbh.s Historie og Beskrivelse, IV, 1885. Samme: Kbh.s Diplomatarium, I—IV, 1872—79. Norske Rigs-Registranter, IV—V, 1870—74. Kancelliets Brevbøger 1603—32, 1915—32. Bering Liisberg: Danmarks Søfart og Søhandel fra de ældste Tider til vore Dage, I, 1919, S. 332, 334, 340. Hist. Medd. om Kbh., 2. Rk., IV, 1929—30. J. A. Fridericia: Remarques sur la conduite de Christian IV en économie politique et sur ses relations avec la bourgeoisie jusqu'en 1625, i Oversigt over Vidensk. Selsk. Forhandl., 1896, S. 305.

C. O. Bøggild Andersen (G. L. Grove).

Willemoes. Slægten W., der utvivlsomt har Navn efter Gaarden Villemose i Vejrum Sogn, Hjerme Herred, føres tilbage til Christen Christensen W. (ca. 1689—1746) i Øster Ausum, Hjerme Herred, der formentlig var Søn af Forpagter af Ausumgaard Christen Christensen W. (d. 1693), der var født i Villemose 1648. Christen Christen-

sen W. d. Y. var Fader til Ejer af Abildgaard i Grurup Sogn Mads Christensen W. (ca. 1734—97) — hvis mandlige Descendenter kaldte sig Kiærgaard; hans Datter Kirsten Madsdatter (1764—1833) var gift med Proprietær Jens Nicolay Skibsted (1766—1825) — og til Amtsforvalter i Odense, Kammerraad Christen Christensen W. (1736—1818), af hvis Børn skal nævnes Stiftsfysicus i Aarhus, Etatsraad Dr. med. Frederik Vilhelm W. (1778—1860), Cathrine Sophie Wilhelmine W. (1779—1849), gift med Kasserer i Kbh.s Magistrat, Justitsraad Erich Becker (1760—1837), Sognepræst i Herfølge og Sædder Joachim Godske W. (1781—1858), nedenn. Søhelt Peter W. (1783—1808), Underbogholder i Livsforsikringsanstalten Kammerraad Niels W. (1792—1860) og Oberstløjtnant Martin W.-Suhm (1787—1865), der 1820 optoges i Adelen med det sammensatte Navn; hans Efterslægt uddøde 1934 med Konsul Oscar Marcus Friedrich W.-Suhm (1850—1934). Ovenn. Stiftsfysicus Frederik Vilhelm W. (1778—1860) var Fader til Distriktslæge Niels Peter Wilhelm W. (1814—92), til Nathalia Malvine Elfride W. (1821—60), gift med Skolebestyrer, Etatsraad Christian Carl Brix (1820—1908, s. d.), til Herredsfoged Alfred Theodor W. (1829—74) — hvis Datter Sophie Marianne Elisabeth W. (1870—1931) var gift med Ingeniør Johannes Christian Magnus Rump (1861—1932, s. d.) — og til Herredsfoged, Kammerherre, Etatsraad Frederik Christian W. (1812—90), som i Ægteskab med den sidstlevende af Slægten Sneedorff, Admiral H. C. Sneedorffs yngste Datter Hanne Arnoldine Sneedorff (1820—1911) var Fader til Assistent i Finansministeriet, Kammerjunker Frederik Christian Sneedorff W. (1848—89) og til Marie Elise W. (1852—93), der ægtede Kommandør Arnold Christian de Fine Skibsted (1848—1929). — Ovenn. Sognepræst Joachim Godske W. (1781—1858) var Fader til Sognepræst i Fuglse og Krønge Joachim Godske W. (1828—91); hans Søn er Oberst, Kammerherre Anton W. (f. 1866), hvis Navn er knyttet til det fortrinlige Register over Danske Kancellis Testamenter. — Ovenn. Kammerraad Niels W. (1792—1860) adopterede den senere Lærer og Redaktør af »Flensborg Avis« Carlo Adalbert d'Obry W. (1837—1914), hvis Søn er nedenn. Journalist Niels Carl Georg d'Obry W. (f. 1867).

En anden Slægt W., der ligeledes har Navn efter ovenn. Gaard, hed tidligere Ting; den antog Navnet W. i 1870'erne.

Willemoës, Niels Carl Georg d'Obry, f. 1867, Redaktør. F. 22. Marts 1867 i Flensborg. Forældre: Redaktør af »Flensborg Avis«, senere Lærer i Aalborg Carlo Adalbert d'Obry W. (1837—1914) og Mariane Charlotte Sophie Augusta Scharffenberg (1843—1918). Gift 17. Sept. 1898 i Nykøbing F. med Henriette Sidenius, f. 24. Juli 1863 i Nykøbing F., D. af Vinhandler Johan Christian S. (1827—72) og Anna Magdalene Bech (1827—1917).

W.s Fader var Toldfuldmægtig i Flensborg i den danske Tid, men afskedigedes af de nye Magthavere, redigerede et dansk Blad, arresteredes og maatte omsider tage til det gamle Land. W. voksede saaledes op under stærke Indtryk af den nationale Kamp. Han tog Præliminæreksamen, uddannedes i Journalistik af Faderen, aftjente sin Værnepligt som Løjtnant og gik derpaa ind i Presse-tjenesten ved forskellige Blade (»Sjællandsposten« 1889—90, »Bornholms Avis« 1890—91, »Nordjylland« 1892—95, »Lolland-Falsters Stiftstidende« 1895—98), indtil han overtog »Ribe Stiftstidende«, hvis Leder han var i omtrent fyrretyve Aar indtil 1937.

W. er engang blevet karakteriseret som en Blanding af en Officer og en Diplomat, og det er træffende; han er en Oberst at se til, men en Mand, der ikke blot kan byde, men ogsaa forhandle. Og netop som Forhandler har han en lang og resultatrig Virksomhed bag sig. Han begyndte som Bladmand og vedblev at være nær knyttet til Pressen hele sit Liv. Faa danske Journalister har brugt deres Pen flittigere og bedre i deres Sags Tjeneste end han. Men han har tillige strakt sit Initiativ langt ud over de snævrere journalistiske Rammer som Foregangsmand paa de forskelligste Omraader, som Agitator og som Leder, dog først og fremmest paa det nationale Omraade. Sin særlige Indsats gjorde han i den gamle Grænseby Ribe baade bladligt og nationalt i Aarene omkring den første Verdenskrig. Paa et Tidspunkt, da ellers alle Forbindelser til Sønderjylland var afskaarne, og den sønderjyske Presse var lammet af Censur, blev »Ribe Stiftstidende« den sønderjyske Befolkningens daglige Budbringer, ikke blot fra Hjemstavnen og fra Kongeriget, men fra Verden uden for Tyskland. W. forstod i disse Aar at bevare sine Forbindelser Sønderjylland over, og han sigtede og tilrettelagde sit Efterretningsstof saa omhyggeligt og kyndigt, at hans Blad blev en enestaaende Kilde til Viden om Forholdene Syd for Grænsen. Ved Siden af det bladlige Arbejde organiserede han et omfattende Hjælpearbejde for sønderjyske Flygtninge og for Krigsfanger i de slesvigske Fangelejre. Dertil kommer hans Indsats i Løsningen af en Række andre betydningsfulde Opgaver,

f. Eks. Indrettelsen af Ribe Raadhusmuseum som det første i sin Art her hjemme, hans Medvirken ved Domkirkeindvielsen 1904, Arrangement af Besøg af fremmede Orlogsmænd og af svenske, engelske og hollandske Pressemænd, Lærere o. a., Restaurering af Ribes gamle Huse og Afholdelsen af den store »Nationaldag« i Ribe 1921, der fandt Sted paa hans Initiativ. Han var ledende i Bestræbelserne for den gennemførte Regulering af Slotsbanken og Udgravninger i Forbindelse dermed. Endvidere var han Medstifter af Grænseforeningen og havde i en lang Aarrække Sæde i dens Hovedbestyrelse (siden 1937 Æresmedlem); han blev Formand i Bestyrelsen for Grænsefondet af 31. Maj 1924 og stod i mange Aar i Spidsen for De samvirkende sønderjyske Foreninger i Ribe Amt. For Skamlingsbankens Bevarelse og Udsmykning og Bygningen af den nye Forsamlingssal der har han gjort et stort Arbejde, ligesom han nu er ledende i Bestræbelserne for Skabelsen af en Skamlingsbanke-Fond. En utrættelig Virksomhed har han udfoldet som Stifter af og Formand for Ribe Turistvæsen, og hans historiske Interesse har givet sig mangfoldige Udslag, bl. a. i Bevarelsen af de gamle Egnsdragter, af gamle Folkedanse og Folkeviser. Det er ham, som er »Dybbøldagen«s Fader, og i de bladlig-faglige Organisationer har han været stærkt benyttet. Han staar endnu, trods sin høje Alder, ivrigt optaget af nye Opgaver, navnlig i det nationale Arbejde.

R. 1919. DM. 1936. K.² 1942.

Nationaltidende 31. Marts 1937. Flensborg Avis 20. Marts s. A. og 23. Marts 1942. Grænsevagten, IX, 1927, S. 99—103.

N. E. Therkilsen.

Villemoes, Jens, f. 1880, Handelsmand, Politiker. F. 28. Sept. 1880 i Ulfborg. Forældre: Fabrikant Niels V. (1849—1934) og Johanne Lundby (1843—1934). Gift 27. Sept. 1908 i Kbh. (Fred.) med Dagny Lund, f. 6. Dec. 1883 i Beder, D. af Lærer, senere Redaktør Jørgen Nis L. (1854—1943) og Kirstine Kristensen (1859—1904).

V. gik som Barn i grundtvigsk Friskole, tog senere Præliminæksamen og var i Handelslære. Han tilbragte fem Aar i Udlandet og har været beskæftiget ved Handel baade i Tyskland og England. 1907 etablerede han sig selvstændigt i Esbjerg, hvor han efterhaanden fik en meget omfattende Virksomhed, idet han ikke blot blev Leder af en stor Kulforretning, men ogsaa stiftede et Dampskibsselskab (»Jyden«), hvis Reder han blev, og desuden blev For-

mand for to Teglværker og en Tømmerhandel. Som den fremragende Forretningsmand og initiativrige Organisator han var, blev hans Evner ogsaa anvendt inden for Handelens Foreningsliv; han var Formand i Esbjerg Handelsstandsforening 1920—30, er Medlem af Provinshandelskammeret og var 1932—34 Medlem af Forretningsudvalget for den danske Handelsstands Fællesrepræsentation. Han var en Tid Formand for Sydjyllands forenede Elektricitetsværker og blev 1922 Medlem af Landmandsbankens Bankraad. Som Mand af gammel vestjysk Slægt har V. oprettholdt Forbindelsen med Landboerne og Venstre, og han skaffede sig Tid til baade kommunalt og politisk Arbejde. I Esbjerg By, (hvor han ogsaa blev norsk Vicekonsul), har hans Position stedse været meget betydelig, og han sad i Byraadet 1920—29. 1928 blev han som Ole Hansens Afløser tingvalgt Landstingsmand inden for Venstre. Han tilførte sit Partis Rigsdagsgruppe en værdifuld Sagkundskab gennem de Erfaringer, Forretningslivet af det større Format giver sin Mand, og blev en ofte benyttet Kraft i det parlamentariske Arbejde. Han er Medlem af Luftfartsraad, Toldraad og Fragtnævn. — R. 1927. DM. 1937.

Gunnar Fog-Petersen: Vor Regering og Rigsdag, 1938, S. 386 f.

Hans Jensen.

Willemoes, Peter, 1783—1808, Søofficer. F. 11. Maj 1783 i Assens, d. 22. Marts 1808 under Kampen ved Sjællands Odde, begr. i Heltegraven paa Odden Kgd. Forældre: Kammerraad, Amtsforvalter i Assens og Hindsgavl Amter, senere i Odense Christen Christensen W. (1736—1818) og Christiane Dreyer (1753—1832). Ugift.

W. blev Kadet 1795, Sekondløjtnant 1800 og Premierløjtnant 1807. Han var 1800 med Orlogsskibene »Danmark« og »Prindsesse Lovisa Augusta«. Fra 25. Marts til 3. April og fra 5. April til 14. Maj 1801 var han Chef for Det Gernerske Flaadebatteri No. 1, og derefter var han s. A. næstkommanderende i Skonnerten »Mercurius« som Tender for Kadetfregatten. 1802 gjorde han en Midelhavsrejse med Fregatten »Rota«. 1804 var han med Orlogsskibet »Neptunus«. 18. Aug. s. A. ansøgte han om Posten som Overstyrmand i det Paketskib, som n. A. skulde sendes til Ostindien, men Ansøgningen blev ikke bevilget. 1805 assisterede han Kommandør Lorentz Fisker ved sammenlignende Besejling mellem forskellige Typer Kanonbaade, og endnu s. A. var han med Orlogs-

skibet »Seieren« i Troppetransport. 2. Juni 1806 blev det ham tilladt at rejse til Kiel, men n. D. fik han Ordre til at føre Lodsbaaden »Høgen« fra Kbh. til Fanø, hvorefter han da maatte rejse til Kiel. Turen gik gennem Ejderkanalen og var meget stormfuld, han meldte 4. Juli sin Ankomst til Fanø, opgav Rejsen til Kiel og vendte lige tilbage til Hovedstaden. 1807 fik han Tilladelse til at gaa i russisk Orlogstjeneste, men ved det engelske Overfald paa Danmark vendte han straks om og rejste hjem over Land. Han meldte sig ved Hovedkvarteret i Rendsborg, som betroede ham den Opgave at lede Troppetransporterne mellem Langeland og Lolland i Sept. og Okt. For god Udførelse af denne Tjeneste modtog han allerhøjeste Anerkendelse. 25. Dec. 1807 fik han Udkommando til Linieskibet »Prins Christian Frederik«.

Slaget paa Kbh.s Red 2. April 1801, »Skærtorsdagsslaget«, forskaffede W. Berømmelse og Medborgernes Yndest. Allerede som Dreng valgte han sin Devise: »Tapperhed ærer, Fejghed vanærer« — han var tidligt *Mand*. Fire Aar gammel blev han indskrevet som Kadet, tolv Aar gammel kom han i Huset hos Kaptajn i Søetaten Eusebius Bruun for at gennemgaa Søkadetakademiet, indtil han 1799 fik Bolig paa dette. W. var velset blandt Lærere og Kammerater, han besad en udpræget Æresfølelse og Kærlighed til Standen. Som Elev var han jævn, »et maadeligt Hoved med upaa-klagelig Flid«. At han var selvbevidst og kendte sit Ansvar, fremgaar af hans Opførsel under Slaget paa Reden, hvor han vel havde en kun lille Kommando, men dog en for en ung Løjtnant ærefuld Post, som han til fulde forstod at røgte. Det Gernerske Flaadebatteri No. 1 var bygget 1786, 140 danske Fod langt, 41 bredt og stak $3\frac{1}{4}$ Fod i Vandet, dets Armering var ti à tolv Stkr. 24-pundige Kanoner paa hver Side, det havde hverken Master eller Sejl, men bevægedes ved Hjælp af Aarer, den oprindelige Besætning var 156 Mand, men da det virkelig gjaldt, havde W. kun 128 under sig, og disse var endda ikke indeksercerede. Under Bataillen fik W. Plads i Centrum af Defensionens sydlige Linie, sønden for Batteriet »Trekroner«, mellem Linieskibet »Sjælland« og Blokskibet »Dannebrog«, med Kavalleriprammen »Aggershus« som Sidekammerat. W. placerede sig godt og brugte sin Armering paa fortræffelig Maade, blandt hans Modstandere var især Admiral Nelsons eget Linieskib »Elephant«, men ogsaa andre Skibe af den engelske Styrke angreb Flaadebatteriet, der efterhaanden blev Fjenden en ubehagelig, nærgaaende, uforfærdet Angriber, som selve Admiralen skænkede sin Opmærksomhed, endog i en saadan Grad, at han satte

Riffelskytter til at pille Folkene bort fra Flaadebatteriets Kanoner. Begivenhederne, den grundige Ødelæggelse og Sønderskydning af hele vor sydlige Linie, førte til, at W. Kl. to om Eftermiddagen ikke længere kunde holde sin Plads, men fandt sig nødsaget til at kappe sine Tove — han havde da mistet over to Trediedele af sin Besætning, og Flaadebatteriet var ødelagt, men det lykkedes ham, med vajende Vimpel og Flag, at bjærge Stumperne ind paa Stubben. — Efter Admiral Nelsons direkte Henvendelse til Kronprinsen i Stedet for til den virkelige Modstander, Kommandør Olfert Fischer, havde Kronprins Frederik og Nelson nogle Samtaler, hvori, efter Sagnet, Admiralen berømmede W. og foreslog Kronprinsen at udnævne ham til Admiral, hvilket, ligeledes efter Overleveringen, indbragte Nelson det Svar: »Skulde jeg gøre alle mine tapre Officerer til Admiraler, blev der ingen Kaptajner eller Løjtnanter tilbage« — men det er aldrig konstateret, at nogen Trediemand har overværet en saadan Ordveksling. W. fik, sammen med de andre Helte, en Hædersmedaille; denne blev ham frastjålet 1804 i »Neptunus« tilligemed 60 Rdl., »et stort Tab, da jeg kun har min Gage at leve af«, skriver han. Tyveriet opklaredes aldrig, men W. fik tilstaaet en anden Medaille, en, der var tiltænkt Maanedsløjtnant Lundbye, men som blev ledig, da Lundbye døde i Ostindien. W. var ikke alene Kbh.s, men hele Landets Helt. Damer i Kiel skænkede ham en Æressabel, man satte Haaret à la W., Selskabslivet søgte at erobre ham — uden at alt dette ødelagde den unge Mand. W.s sidste Kamp ved Sjællands Odde afsluttede hans Løbebane. Vort Linieskib var haardt trængt af en overmægtig Fjende, under Kampen sprang den ivrige W. op paa en Kanon, ramtes i Hovedet af en Kugle og segnede. Hans Chef, Kommandør C. W. Jessen, skrev i Konduiteprotokollen om den unge Løjtnant: »Faldt i Slaget, æret, som savnet«. Paa Fællesgraven paa Odden Kgd. har Infanterikaptajn Fribert rejst et Monument, af hvis Indskrift bør nævnes Grundtvigs: »De Snækker mødtes i Kvæld paa Hav, og Luften begyndte at gløde . . .«. Senere har Søe-Lieutenant-Selskabet sat en Bautasten paa Graven. I Assens rejstes 1902 en Statue af ham af C. Peters. — Mindetavle 1883 paa Fødegaarden. Stik af J. Rieter efter sammes Tegning. Statue af C. Peters 1883 (Assens 1902), gengivet i Træsnit fra F. Hendriksen efter Tegning af Moe s. A. og i Radering af H. V. Westergaard 1902 og af J. Borchert 1923 (Gipstatuen 1881 i Odense Museum; Skitsen i Aalborg). Bronzestatuette af C. Peters (Fr.borg). Et Maleri af C. Horneman forestillende en Søofficer (Fr.borg) angaves i sin

Tid at forestille W. (gengivet i Træsnit 1838 fra F. Hendriksen), men forestiller sandsynligvis hans Vaabenfælle H. P. Thostrup. Portrætteret paa Chr. Mølstedts Malerier 1901: Ombord i det Gernerske Flaadebatteri 1801 (Assens Raadhus) og 1905: W.s Død i Søtræfningen ved Sjællands Odde 1808.

Chr. Bruun: Admiral Lord Nelson og Peter Willemoes, 1882. O. Lütken: Om Peter Willemoes, 1883. Axel Larsen: Dansk-norske Heltehistorier 1700—1814, 1895, S. 133—46. N. F. S. Grundtvigs Udvalgte Skrifter ved H. Begtrup, I, 1904, S. 740—68. Thyra Jensen: Constance Leth, 1922, S. 92—111. Tidsskrift for Søværnen, CIV, 1933, S. 569—72. Fyens Stiftstidende 13. Maj s. A.

Paul Ipsen.

Rettelser og Tilføjelser.

I. Bind:

S. 2: L. 9 f. n.: 1904, læs: 20. Dec. 1904.

II. Bind:

- S. 51: L. 2 f. n.: 1888, læs: 26. Juni 1888.
- 142: - 6 f. o.: Bardenflete ved Bremen, læs: Bardenflet i Oldenburg.
- 148: - 9 f. o.: Stadt-, læs: Stad- .
- 160: - 1 f. n.: Nille, læs: Villa.
- 162: - 13 f. o.: Hustru, læs: 2. Hustru.
- 165: - 11-12 f. o.: 1879 Sognepræst i Brøndbyøster og -vester, læs: 1879 Sognepræst i Hørsholm og 1892 i Brøndbyvester og -øster.
- 191: - 15 f. n.: 1643, læs: 1642.
- 200: - 9 f. n.: tilføjes: C. Claudius i Aarbog for Musik 1923, 1924, S. 51—63.
- 255: - 12 f. o.: Augusta Julie, læs: Julie Augusta.
- 255: - 12 f. o.: 25., læs: 20.
- 269: - 12 f. n.: Gretziel, læs: Gretsiel.
- 279: - 20 f. o.: Brock, læs: Brocks.
- 302: - 10 f. o.: efter: bl. a. tilføjes: Wittenberg 1630.
- 586: - 14 f. o.: efter: Maren Urup tilføjes: (d. tidligst 1651).

III. Bind:

- S. 7: L. 3 f. o.: Odense, læs: Haarby K.
- 108: - 7 f. n.: tilføjes: — R. 1812. DM. 1813.
- 110: - 20 f. n.: af ukendt udgaar.
- 187: - 2 f. o.: f. 1717, begr. 17. Juli, læs: døbt 12. Okt. 1719 i Kbh. (Frels.), d. 12. Juli.
- 191: - 20 f. o.: 1706, læs: 1796.
- 200: - 11 f. n.: Thomas B. (1820—89), læs: Thomas Nielsen B. (1819—89).
- 200: - 10 f. n.: 1821, læs: 1820.
- 203: - 5 f. o.: tilføjes: Raphael Meyer i Bursians biogr. Jahrbuch, XXXV, 1913, S. 105 ff.
- 211: - 11 f. o.: Kirstine, læs: Christine.

- S. 221: L. 20 f. o.: Ingeborg, læs: Ingeburg.
 - 223: - 2 f. n.: **Bleichen, Mathias**, læs: **Bleicken, Matthias**.
 - 224: Kolumnetitel læses: *Bleicken, Matthias*.
 - 322: - 8 f. o.: (d. 1710), læs: (1648—1710).
 - 385: - 21 f. n.: et andet Eksemplar i Haderslev Provstiarkiv, læs: andre Eksemplarer i Haderslev Provstiarkiv og Kiel Statsarkiv.
 - 422: - 8 f. o.: tilføjes: Braunschweig. Mag., 1927, S. 79 f.
 - 436: - 15 f. o.: Christiane, læs: Christiane Martine.
 - 492: - 10 f. o.: F. 1637, læs: F. 28. Dec. 1637.
 - 536: - 10 f. o.: f. ca. 1735, læs: døbt 11. Juli 1734 i Gern.
 - 605: - 19 f. n.: Holsten, læs: Hertugdømmerne.
 - 648: - 12 f. n.: efter: Lærer tilføjes: , exam. jur.

IV. Bind:

- S. 95: L. 4 f. o.: tilføjes: Haderslev Skoles Program 1926.
 - 296: - 15 f. o.: de, læs: B.
 - 296: - 21 f. o.: de to Venner, læs: B.
 - 491: - 18 f. o.: efter: (d. 1753) tilføjes: og Anna Magdalena Jonas.
 - 491: - 19 f. o.: efter Göttingen tilføjes: og Helmstedt.
 - 492: - 3 f. o.: Som Litteratur tilføjes: L. Bobé: Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds, VII, 1906, S. 479 f. Th. O. Achelis: Haderslev i gamle Dage, II, 1929, S. 391.
 - 552: - 22 f. o.: Sack, læs: Sach.
 - 554: - 22 f. n.: 1. Rk., Heft IV, læs: 2. Rk., 1. Bd., Heft IV.

V. Bind:

- S. 193: L. 10 f. n.: d. før 1772, læs: d. 1778.
 - 395: - 3 f. o.: Emilie Voigt, læs: Adelgunde Vogt.

VI. Bind:

- S. 75: L. 9 f. n.: Tømrermester, læs: Tømrersvend.
 - 79: - 3 f. n.: Tømrermester, læs: Tømrersvend.
 - 446: - 16 f. n.: 1809, læs: 1810.
 - 482: - 6 f. o.: 1700, læs: 1701.

VII. Bind:

- S. 152: L. 6 f. o.: efter: 246. tilføjes: Soraner-Bladet, XII, 1927, S. 51 f.
 - 277: - 12 f. n.: 1909, læs: 1906.
 - 404: - 17 f. n.: Wedell, læs: Wedel.
 - 484: - 14 f. o.: Lindgren, læs: Lindgreen.
 - 484: - 17 f. n.: Lindgren, læs: Lindgreen.

VIII. Bind:

- S. 65: L. 8 f. n.: paa Brahetrolleborg, læs: af F. B. Wickede 1781.
 - 498: - 17 f. n.: tilføjes: — Ligsten med Portræt i Kalundborg K.

IX. Bind:

- S. 447: L. 13 f. o.: Johannes, læs: Johannes.
- 629: - 1 f. n.: tilføjes: Tre af mine Venner. Af en gammel Feltpræst, 1878, S. 127—80.

X. Bind:

- S. 616: L. 11 f. o.: 17 udgaar.

XI. Bind:

- S. 266: L. 22 f. o.: tilføjes: — R. 1888.
- 314: - 17 f. n.: Salzacs, læs: Salzachs.

XII. Bind:

- S. 98: L. 15 f. o.: Johanne Frederikke Vilhelmine, læs: Johanna Wilhelmina Friderica.
- 298: - 18 f. o.: Feridan, læs: Feriden.
- 402: - 21 f. n.: 1826 (to Gange), læs: 1827.
- 543: - 18 f. n.: 1849, læs: 1848.
- 573: - 7 f. o.: 1156, læs: ca. 1155.
- 589: - 10 f. o.: Tømrmester, læs: Tømrrersvend.

XIII. Bind:

- S. 66: L. 5 f. n.: Peter Christian, læs: Peter Frederik Christian.
- 131: - 18 f. o.: efter: Karakter tilføjes: En ny Samling udkom efter hans Død (1931).
- 131: - 12 f. n.: tilføjes: Nationaltidende 4. Juli 1929. Fynske Sagn, s. A.
- 238: - 1 f. o.: og Hustru udgaar.
- 505: - 2 f. n.: (d. 1702), læs: (1659—1702).

XIV. Bind:

- S. 55: L. 11 f. n.: Kryger, læs: Krüger.
- 90: - 5 f. n.: Ribe Museum, læs: Forarbejde i Ribe Museum.
- 134: - 19 f. o.: Louise Zinck (1781—1859), læs: Lovise Frederikke Zinck (1779—1859).
- 238: - 6 f. n.: Wederkinck, læs: Wederkinch.
- 329: - 11-10 f. n.: , Peschcke Kœedt 1919 udgaar.
- 527: - 20 f. n.: Snedkermester, læs: Skræddermester.
- 623: - 17 f. o.: efter: 1741 tilføjes: paa Orebygaard.

XV. Bind:

- S. 52: L. 15 f. n.: 1764, læs: 1778.
- 96: - 21 f. o.: 1858, læs: 1850.
- 112: - 12 f. n.: 1854, læs: 1864.

- S. 210: L. 12 f. o.: tilføjes: M. H. Rosenørn: Løsrevne Blade af Livsminder, 1888, S. 163 f.
 - 262: - 17-16 f. n.: Christian Elling: Kbh.s Universitet og dets Bygmester Peder Malling, 1939 udgaar.
 - 583: - 8 f. o.: Henning, læs: Herman.

XVI. Bind:

- S. 12: L. 5 f. o.: tilføjes: Dsk. Mag., 6. Rk., VI, 1932, S. 170—328.
 - 96: - 13 f. o.: Luttendahl ved Goslar, læs: Lautental i Oberharz.
 - 96: - 14 f. o.: Ulzen, læs: Uelzen.
 - 270: - 7 f. o.: Særslev, læs: Værslev.
 - 452: - 9 f. o.: 29. Aug. 1812, læs: 30. Aug. 1811.
 - 452: - 11 f. o.: efter: 1° tilføjes: 1794.
 - 483: - 3 f. n.: tilføjes: E. Gosse: To Besøg i Danmark, 1912, S. 163—67. Præstehist. Saml., 8. Hæfte, 1932, S. 39—42.
 - 564: - 18 f. n.: Ebbe, læs: Ebba.
 - 600: - 10 f. n.: ca. 1648, læs: 1647.
 - 600: - 10 f. n.: F. ca. 1648, læs: Døbt 23. Juli 1647.

XVII. Bind:

- S. 14: L. 12 f. o.: Frederik Thorkildson, læs: Friderich Thorkildsen.
 - 244: - 17 f. o.: Livorno, læs: London.
 - 284: - 4 f. n.: 1780, læs: 1785.

XVIII. Bind:

- S. 194: L. 5 f. o.: 1914, læs: 1904.
 - 378: - 20 f. n.: 1728, læs: 1738.
 - 574: - 2 f. o.: tilføjes: J. C. Drewsen: Strandmøllen, 1916, S. 141—44.

XIX. Bind:

- S. 5: L. 11 f. o.: Klingfeldt, læs: Klingfelt.
 - 346: - 20 f. o.: tilføjes: Festschrift zur 120 jährigen Wiederkehr des Stiftungstages des Corps Holsatia zu Kiel, 1938, S. 169—74.
 - 359: - 16 f. o.: Kiel, læs: Kiel og ved flere andre Universiteter.
 - 380: - 21-20 f. n.: 29. Dec. 1749 i Kbh. (Garn.), læs: antagelig 1747.

XX. Bind:

- S. 136: L. 3 f. n.: (s. d.) udgaar.
 - 189: - 2 f. n.: Anine Catharina Haagensen, læs: Anna Catarina Haagensen.
 - 317: - 9 f. o.: Carl, læs: Carl Ludvig Ferdinand.
 - 317: - 10 f. o.: ca. 1845, læs: 1862.
 - 317: - 10 f. o.: Caroline B., læs: Christiane Caroline Kerstein (1779—1842).
 - 609: - 9 f. o.: Voigt, læs: Vogt.

XXI. Bind:

- S. 175: L. 6 f. o.: V. E., læs: Camillo.
- 274: - 2-4 f. o.: I Stedet for: Sammen med . . . Damper læses: Da Kaptajn Torm 1889 stiftede Dampskibsselskabet Torm, blev S. Fører af dettes første Damper.

XXII. Bind:

- S. 35: L. 4 f. o.: Ugift, læs: Gift 16. April 1925 i Marseille med Minna Brock, f. 12. Juni 1876 i San Francisco (gift 1° 1902 med Journalist Peder Petersen, f. 1872), D. af Vaabenmaler Gustav B. (1849—87) og Vilhelmine (Minna) Hansine Zwinge (1847—87, gift 1° med Skibsfører Tange-Olsen). Ægteskabet opløst 1934.
- 149: - 6 f. n.: 1885, læs: 1895.
- 348: - 1 f. n.: efter: 1748 tilføjes: , gift 2° ca. 1726 med N. N. Blank, d. 1744, 3° med N. N.
- 348: - 1 f. n.: Peter, læs: Peters.
- 348: - 1 f. n.: (d. udgaar.
- 349: - 1 f. o.: 1723), læs: (1683—ca. 1723).
- 349: - 4 f. o.: (d. 1774), læs: (ca. 1708—74).
- 350: - 8 f. n.: tilføjes: Harboe'ske Slægtsbiografier, I, 1922, S. 93—114.

XXIII. Bind:

- S. 216: L. 5 f. o.: Joh. Venzoni, læs: Joh. S. Venzoni.
- 236: - 9 f. n.: Havesnegle, læs: Glimmerbøsser.
- 271: - 3 f. o.: Risse Rigmor, læs: Rigmor (Risse).
- 271: - 6 f. o.: Falkmann, læs: Folkmann.
- 324: - 18 f. o.: 1918, læs: 1919.
- 398: - 14 f. n.: 1853, læs: 1856.
- 486: - 5 f. o.: efter: 1697 tilføjes: i Nakskov.
- 486: - 11 f. o.: (d. 1681), læs: (ca. 1629—81).
- 487: - 6 f. n.: med Etatsraader, læs: med virkelige Etatsraader.
- 501: - 18 f. n.: efter 1835. tilføjes: DM. 1840.
- 573: - 18 f. o.: 1895, læs: 1896.
- 578: - 19 f. o.: 1937, læs: 1938.
- 617: - 21 f. n.: efter: (1811) tilføjes: og af Danske Selskab (1815).
- 618: - 5 f. o.: Etatsraad, læs: Virkelig Etatsraad.
- 618: - 20 f. o.: efter: 1771 tilføjes: i Kolding.
- 618: - 20 f. n.: 1703, læs: 1708.
- 618: - 5 f. n.: efter: skab tilføjes: , 1793 af Danske Selskab.
- 630: - 21 f. n.: 1883, læs: 1863.

XXIV. Bind:

- S. 99: L. 18 f. o.: efter: (Familieej) tilføjes: Maleri af Carl Andersen (lige-saa).
- 100: - 7 f. n.: tilføjes: — Portrætteret paa Gruppebillede af Carl Andersen ca. 1881.

- S. 107: L. 18 f. n.: 1912, læs: 1812.
- 154: - 17 f. n.: 1873, læs: 1875.
- 179: - 1 f. n.: (Helligk.), læs: (Helligk.).
- 196: - 16 f. o.: tilføjes: Statue af Axel Ender i Oslo 1891—1901.
- 534: - 16-15 f. n.: til Fordel for hvem han, læs: som.
- 534: - 4 f. n.: Voigt, læs: Vogt.

XXV. BIND:

- S. 67: L. 17 f. n.: 16. Juli 1596, læs: 16. Juli 1595.
-

